1426
C 1

DE WET OP DE ARBEIDSOVEREENKOMST

— — —

GESCHIEDENIS

DER

Wet van den 13den Juli 1907 (Staatsblad no. 193),

tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie, en in de Faillissementswet.

Verzameling van Ontwerpen, Gewisselde Stukken Gevoerde Beraadslagingen, enz.

BIJEENGEBRACHT EN GERANGSCHIKT DOOR

Mr. A. E. BLES

Raad-Adviseur bij het Departement van Justitie

ROTTERDAM STUDENTEN

VIERDE DEEL

's-GRAVENHAGE
BOEKHANDEL vh. GEBR. BELINFANTE
1909

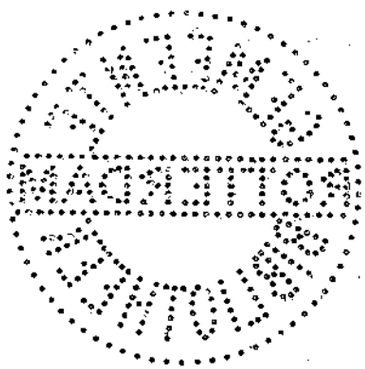

AANWIJZING

VAN

AFKORTINGEN, enz.

O. D. = Ontwerp-DRUCKER.

O. 1901 = Ontwerp, bij Koninklijke Boodschap van 7 Mei 1901 aangeboden (Ontwerp-CORT VAN DER LINDEN).

O. = Ontwerp, bij Koninklijke Boodschap van 28 Januari 1904 aangeboden (Ontwerp-LOEFF).

G. O. = Gewijzigd Ontwerp.

N. G. O. = Nader Gewijzigd Ontwerp.

1e N. v. W. = Nota van Wijziging van den 2en Maart 1905.

2e N. v. W. = Nota van Wijziging van den 23en Februari 1906.

Met „Memorie van Toelichting", zonder eenige toevoeging, is bedoeld die behoorende bij het Ontwerp-LOEFF.

Hetgeen tusschen [ ] is geplaatst is eene mededeeling van den samensteller.

De met **vette** letters aangeduide artikelen zijn die van de wet.

VIJFDE AFDEELING.

Van de verschillende wijzen, waarop de dienstbetrekking, door arbeidsovereenkomst ontstaan, eindigt.

(*Vervolg.*)

Artikel 1639 e. De dienstbetrekking eindigt van rechtswege, wanneer de tijd is verstreken, bij overeenkomst of reglement, of bij wet of verordening, of, bij gebreke daarvan, door het gebruik, bepaald.

Voorafgaande opzegging is in dat geval alleen noodig:

1°. indien zulks bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement is bedongen;

2°. indien volgens wet, verordening of gebruik ook bij vooraf bepaalden duur opzegging behoort plaats te hebben en partijen daarvan niet, waar zulks geoorloofd is, bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement zijn afgeweken.

O. D. Art. 42. Indien uit de overeenkomst niet blijkt, voor welken tijd de dienstbetrekking is aangegaan, wordt zij geacht voor zoodanigen tijd te zijn gesloten, als bij wet of verordening mocht zijn bepaald, of, bij gebreke daarvan, voor zoodanigen tijd als het plaatselijk gebruik medebrengt.

Ontbreekt een plaatselijk gebruik, dan wordt de dienstbetrekking geacht te zijn aangegaan voor onbepaalden tijd.

Art. 43, Eerste en tweede lid. De dienstbetrekking eindigt op het tijdstip, door de overeenkomst aangewezen of volgens het eerste lid van artikel 42 bepaald.

Voorafgaande opzegging is alleen noodig:

1°. indien dit is overeengekomen;

2°. indien volgens wet, verordening of plaatselijk gebruik ook bij vooraf bepaalden duur opzegging behoort plaats te hebben en partijen daarvan niet bij opzettelijk beding zijn afgeweken.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 42. De tijd, waarvoor de dienstbetrekking is aangegaan, kan in de overeenkomst uitdrukkelijk zijn vastgesteld; het is evenzeer mogelijk, dat die duur stilzwijgend, middellijk, door de overeenkomst is aangewezen. Daarom is in den aanhef van het artikel het algemeene woord „blijkt" gekozen. In de wet eene nadere omschrijving op te nemen van de omstandigheden, waaruit de duur kan worden afgeleid, is deels overbodig, deels ondoenlijk. Dat bijv. „huur en verhuring van diensten, tot een bepaald einde, of voor eene bepaalde onderneming, wordt gerekend te duren tot zoolang dit einde is bereikt, of deze onderneming is afgeloopen" (art. 2644 van het Ontw. 1820), spreekt wel van zelf. Daarentegen is in het algemeen niet te zeggen, of eene arbeidsovereenkomst, waarbij het loon op eene zekere som per jaar of per week is bepaald, ook moet geacht worden

voor een jaar of eene week te zijn aangegaan; eene bepaling als art. 1622 B. W. geeft omtrent de huur van gestoffeerde kamers zou hier vaak weinig beantwoorden aan de bedoeling van partijen. (1)

Blijkt uit de overeenkomst niet, voor welken duur de dienstbetrekking is aangegaan, zoo behoort het plaatselijk gebruik in aanmerking te worden genomen. Voor sommige groepen van arbeiders zal dit gebruik wellicht door eene gemeentelijke verordening worden geconstateerd — gelijk reeds geschiedde ten aanzien van menige verwijzing naar plaatselijk gebruik in ons burgerlijk recht —, voor andere zal eene Kamer van Arbeid haren invloed kunnen doen gelden. In de wet zelve een bepaalden duur op te geven, zooals in enkele speciale wetten is gedaan, is bij eene algemeene regeling niet wel mogelijk.

Waar de overeenkomst geene regeling inhoudt, en wet, verordening en plaatselijk gebruik ontbreken, zal men moeten aannemen, dat de dienstbetrekking *voor onbepaalden tijd* is aangegaan. Verg. Ontw. 1820, art. 2646; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 343; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 620.

Art. 43, lid 1 en 2. Eindigt de dienstbetrekking, voor bepaalden tijd aangegaan, op het aangewezen tijdstip van zelf (2), of is daartoe nog voorafgaande opzegging noodig? Ons Burgerlijk Wetboek, dat ten aanzien der huur van huizen en van landen eene beslissing van deze vraag bevat (artt. 1606, 1607), laat bij huur van diensten ruimte voor twijfel over. (3)

Het schijnt wenschelijk, dit punt in de wet te regelen, en wel, op het voetspoor van art. 342 van het Zwitsersche Verbintenissenrecht, zoodanig, dat naast de overeenkomst het plaatselijk gebruik beslist; met dien verstande echter, dat partijen door hunne overeenkomst het plaatselijk gebruik kunnen ter zijde stellen: ook waar het gebruik voorafgaande opzegging verlangt, moet men kunnen overeenkomen, dat op den bepaalden dag de dienstbetrekking van zelf zal eindigen.

O. 1901. *Art.* 1639 *e*. De dienstbetrekking eindigt van regtswege, wanneer de tijd is verstreken, bij de overeenkomst, of, bij gebreke van een beding daaromtrent, bij wet of verordening, of, bij gebreke ook daarvan, door het plaatselijk gebruik bepaald.

Voorafgaande opzegging is alleen noodig:

1°. indien dit schriftelijk is overeengekomen;

2°. indien volgens wet, verordening of plaatselijk gebruik ook bij vooraf bepaalden duur opzegging behoort plaats te hebben en partijen daarvan niet, waar zulks geoorloofd is, bij schriftelijk beding zijn afgeweken.

De opzegging geschiedt overeenkomstig de artikelen **1639 i** en 1639 *j*.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1639 *e*. (4) Eerste lid. De tijd, waarvoor de dienstbetrekking is aangegaan, kan hetzij onmiddelijk, hetzij middellijk bij de overeenkomst zijn aangewezen. In de wet eene nadere omschrijving op te nemen van de omstandigheden, waaruit de duur kan worden afgeleid, is deels overbodig, deels ondoenlijk. Dat bijv.

(1) Zoo vindt men in de Arbeidsenquête vele gevallen van arbeidsovereenkomsten, voor een jaar of voor een seizoen aangegaan, met bepaling van een weekloon. Daarentegen pleegt bij huiselijke dienstboden het loon op een zekere som per jaar te worden gesteld, al wordt de overeenkomst geenszins voor een geheel jaar gesloten. Men vergelijke ook, uit de jongste rechtspraak, de volgende vonnissen: Rb. Amsterdam 7 April 1892, *W. v. h. R.* nr. 6202, *P. v. J.* 1893, nr. 27; Rb. Breda 20 December 1892, *W. v. h. R.* nr. 6318; Ktgt. Zuidbroek 30 November 1893, *P. v. J.* 1894, nr. 59; Hof Amsterdam 8 Januari 1897, *W. v. h. R.* nr. 6950, *P. v. J.* 1897, nr. 38.

(2) Van opzegging tegen een vroegeren dan den bepaalden tijd kan hier geen sprake zijn. Aan ernstige bedenking onderhevig is een vonnis van het Kantongerecht te Hilversum van 2 Juli 1896, *P. v. J.* 1896, nr. 58

(3) DIEPHUIS, Dl. XII, bladz. 338, zegt: «waar de diensttijd bepaald is, is geene opzegging noodig om de huur door het verloop daarvan te doen eindigen». Anders Jo. DE VRIES, *Tijdschr. v. h. Ned. Regt*, Dl. 7, bl. 274 vlg.; mr. VAN HAMEL, *Sociaal Weekblad*, 1892, bl. 377.

(4) Art. 43 ontw.-DRUCKER.

„huur en verhuring van diensten, tot een bepaald einde, of voor een bepaalde onderneming, wordt gerekend te duren tot zoolang dit einde is bereikt, of deze onderneming is afgeloopen" (art. 2644 van het ontw. 1820), spreekt wel van zelf. Daarentegen is in het algemeen niet te zeggen, of eene arbeidsovereenkomst, waarbij het loon op eene zekere som per jaar of per week is bepaald, ook moet geacht worden voor een jaar of eene week te zijn aangegaan; eene bepaling, als art. 1622 B. W. geeft omtrent de huur van gestoffeerde kamers, zou hier vaak weinig beantwoorden aan de bedoeling van partijen. (1)

Blijkt uit de overeenkomst niet, voor welken duur de dienstbetrekking is aangegaan, zoo behoort bij gebreke ook van wettelijke bepalingen het plaatselijk gebruik in aanmerking te worden genomen. Voor sommige groepen van arbeiders zal dit gebruik wellicht door eene gemeentelijke verordening worden geconstateerd — gelijk reeds geschiedde ten aanzien van menige verwijzing naar plaatselijk gebruik in ons burgerlijk recht —, voor andere zal eene Kamer van Arbeid haren invloed kunnen doen gelden. In de wet zelve een bepaalden duur op te geven, zooals in enkele speciale wetten is gedaan, is bij eene algemeene regeling niet wel mogelijk.

Lid 1 en 2. Eindigt de dienstbetrekking, voor bepaalden tijd aangegaan, op het aangewezen tijdstip van zelf (2), of is daartoe nog voorafgaande opzegging noodig? Ons Burgerlijk Wetboek, dat ten aanzien der huur van huizen en van landen eene beslissing van deze vraag bevat (artt. 1606, 1607), laat bij huur van diensten ruimte voor twijfel over. (3)

Het schijnt wenschelijk, dit punt in de wet te regelen, en wel, op het voetspoor van art. 342 van het Zwitsersche Verbintenissenrecht, zoodanig, dat naast de overeenkomst het plaatselijk gebruik beslist; met dien verstande echter, dat partijen door hunne overeenkomst het plaatselijk gebruik kunnen ter zijde stellen: ook waar het gebruik voorafgaande opzegging verlangt, moet men kunnen overeenkomen, dat op den bepaalden dag de dienstbetrekking van zelf zal eindigen.

O. *Art.* 1639 *e*. De dienstbetrekking eindigt van rechtswege, wanneer de tijd is verstreken, bij de overeenkomst of het reglement, of bij wet of verordening, of, bij gebreke daarvan, door het plaatselijk gebruik, bepaald.

Voorafgaande opzegging is alleen noodig:

1°. indien daaromtrent bij schriftelijk beding of bij reglement is overeengekomen;

2°. indien volgens wet, verordening of plaatselijk gebruik ook bij vooraf bepaalden duur opzegging behoort plaats te hebben en partijen daarvan niet, waar zulks geoorloofd is, bij schriftelijk beding of bij reglement zijn afgeweken.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *e*. *Eerste lid.* De tijd, waarvoor de dienstbetrekking is aangegaan, kan hetzij onmiddellijk, hetzij middellijk bij de overeenkomst zijn aangewezen. In de wet eene nadere omschrijving op te nemen van de omstandigheden, waaruit de duur kan worden afgeleid, is deels overbodig, deels ondoenlijk. Dat bijv. „huur en verhuring van diensten, tot een bepaald einde, of voor een bepaalde onderneming, wordt gerekend te duren tot zoolang dit einde is bereikt, of deze onderneming is afgeloopen" (art. 2644 van het ontw. 1820), spreekt wel van zelf. Daarentegen is in het algemeen niet te zeggen, of eene arbeidsovereenkomst, waarbij het loon op eene zekere som per jaar of per week is bepaald, ook moet geacht worden voor een jaar of eene week te zijn ingegaan; eene bepaling, als art. 1622 B. W.

(1) [Zie noot (1) op bladz. 2.]
(2) [Zie noot (2) op bladz. 2.]
(3) [Zie noot (3) op bladz. 2.]

geeft omtrent de huur van gestoffeerde kamers, zou hier vaak weinig beantwoorden aan de bedoeling van partijen (1).

Blijkt uit de overeenkomst of uit het reglement niet, voor welken duur de dienstbetrekking is aangegaan, zoo behoort bij gebreke ook van wettelijke bepalingen het plaatselijk gebruik in aanmerking te worden genomen. Voor sommige groepen van arbeiders zal dit gebruik wellicht door eene gemeentelijke verordening worden geconstateerd — gelijk reeds geschiedde ten aanzien van menige verwijzing naar plaatselijk gebruik in ons burgerlijk recht —, voor andere zal eene Kamer van Arbeid haren invloed kunnen doen gelden. In de wet zelve een bepaalden duur op te geven, zooals in enkele speciale wetten is gedaan, is bij eene algemeene regeling niet wel mogelijk.

Lid twee, nummer 1 *en* 2. Eindigt de dienstbetrekking, voor bepaalden tijd aangegaan, op het aangewezen tijdstip van zelf (2), of is daartoe nog voorafgaande opzegging noodig? Ons Burgerlijk Wetboek, dat ten aanzien der huur van huizen en van landen eene beslissing van deze vraag bevat (artt. 1606, 1607), laat bij huur van diensten ruimte voor twijfel over (3).

Het schijnt wenschelijk, dit punt in de wet te regelen, en wel, op het voetspoor van art. 342 van het Zwitsersche Verbintenissenrecht, zoodanig, dat naast de overeenkomst het plaatselijk gebruik beslist; met dien verstande echter, dat partijen bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement het plaatselijk gebruik kunnen ter zijde stellen: ook waar het gebruik voorafgaande opzegging verlangt, moet men kunnen overeenkomen, dat op den bepaalden dag de dienstbetrekking van zelf zal eindigen.

De laatste zinsnede van art. **1639 e** van het Regeeringsontwerp van 1901 is, als zijnde onnoodig, vervallen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *e*. Opgemerkt werd, dat de bepaling van het tweede lid aan duidelijkheid zal winnen, wanneer de aanhef wordt gelezen: „Voorafgaande opzegging is in dat geval alleen noodig".

Gevraagd werd, of het niet de voorkeur zou verdienen, in dit en in sommige volgende artikelen naast het plaatselijk gebruik te vermelden het voor dergelijke dienstbetrekkingen bestaande gebruik — het vakgebruik. Voor sommige, niet zoo heel dikwijls voorkomende dienstbetrekkingen — men denke bijv. aan candidaat-notarissen, gouverneurs, tooneelspelers — bestaan misschien wel algemeene vakgebruiken, doch geene plaatselijke gebruiken.

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *e*. De aanhef van het tweede lid is overeenkomstig de opmerking aangevuld.

Er bestaat inderdaad alleszins aanleiding de gelegenheid te geven om het vakgebruik te raadplegen; het komt den ondergeteekende voor, dat deze niet langs eenvoudiger weg kan worden verschaft,

(1) [Zie noot (1) op bladz. 2, met toevoeging aan het slot van:] Rb. 's Gravenhage 14 December 1897, *W. v. h. R.* no. 7100; Hof 's Gravenhage 28 December 1898, *P. v. J.* 1898, no. 25.
(2) [Zie noot (2) op bladz. 2.]
(3) [Zie noot (3) op bladz. 2.]

dan door het woord „plaatselijk" te doen vervallen. Wanneer toch zonder meer „het gebruik" aangewezen wordt, zal men in de eerste plaats het gebruik raadplegen, dat het onderwerp beheerscht, dat in de aanhangige vraag uitkomst geeft. In het besproken geval, waarin een plaatselijk gebruik niet aanwezig wordt geacht, komt dan vanzelf het algemeen vakgebruik in aanmerking.

G. O. en **N. G. O.** *Art.* 1639 *e*. De dienstbetrekking eindigt van rechtswege, wanneer de tijd is verstreken, bij de overeenkomst of het reglement, of bij wet of verordening, of, bij gebreke daarvan, door het gebruik, bepaald.

Voorafgaande opzegging is in dat geval alleen noodig:

1°. indien daaromtrent bij schriftelijk beding of bij reglement is overeengekomen;

2°. indien volgens wet, verordening of gebruik ook bij vooraf bepaalden duur opzegging behoort plaats te hebben en partijen daarvan niet, waar zulks geoorloofd is, bij schriftelijk beding of bij reglement zijn afgeweken.

2e N. v. W. *Art.* 1639 *e*. De woorden „bij de overeenkomst of het reglement" worden vervangen door de woorden „bij overeenkomst of reglement".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(1 Juni 1906.)

De **Voorzitter:** In art. **1639 e** zijn door de Regeering wijzigingen gebracht. Sub 1°. van alinea 2 zal luiden:

„indien zulks bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement is bedongen";

Het slot van sub 2 zal worden gelezen: „bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement zijn afgeweken."

De **Voorzitter:** Bestaat er bij de Commissie van Rapporteurs bezwaar tegen de door de Regeering aangebrachte wijziging?

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Het geldt hier zuiver een vraag van terminologie. Het komt der Commissie voor, dat de wijziging in dat opzicht een verbetering is.

Het gewijzigd art. **1639 e** wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Artikel 1639 f. Indien de dienstbetrekking na het verstrijken van den tijd, in het eerste lid van het voorgaande artikel omschreven, door partijen zonder tegenspraak wordt voortgezet, wordt zij geacht voor denzelfden tijd op de vroegere voorwaarden wederom te zijn aangegaan.

Hetzelfde geldt, indien in de bij het tweede lid van dat artikel gestelde gevallen tijdige opzegging achterwege blijft en partijen de gevolgen daarvan niet opzettelijk hebben geregeld.

O. D. Art. 43, derde lid. Wanneer de dienstbetrekking na het tijdstip in het eerste lid van dit artikel omschreven door partijen zonder tegenspraak wordt voortgezet, wordt zij geacht op de vroegere voorwaarden te zijn verlengd voor zoodanigen tijd als in artikel 42 [bl. 1] is vermeld.

Hetzelfde wordt aangenomen, wanneer in de gevallen van het voorgaande lid opzegging achterwege blijft en partijen de gevolgen daarvan niet opzettelijk hebben geregeld.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 43, 3e lid. [Gelijk aan de Memorie van Toelichting, behoudens dat in plaats van „art. **1639 c**" wordt gelezen „art. 42".]

O. 1901. *Art.* 1639 *f*. Indien de dienstbetrekking na het verstrijken van den tijd, in het eerste lid van artikel **1639 c** omschreven, door partijen zonder tegenspraak wordt voortgezet, wordt zij geacht op de vroegere voorwaarden te zijn verlengd voor denzelfden tijd als in het eerste lid van artikel **1639 c** is omschreven.

Hetzelfde geldt, indien in de bij het tweede lid van artikel **1639 c** gestelde gevallen tijdige opzegging achterwege blijft en partijen de gevolgen daarvan niet opzettelijk hebben geregeld.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Gelijk aan de Memorie van Toelichting.]

O. *Art.* 1639 *f*. Indien de dienstbetrekking na het verstrijken van den tijd, in het eerste lid van het voorgaande artikel omschreven, door partijen zonder tegenspraak wordt voortgezet, wordt zij geacht voor denzelfden tijd op de vroegere voorwaarden te zijn verlengd.

Hetzelfde geldt, indien in de bij het tweede lid van dat artikel gestelde gevallen tijdige opzegging achterwege blijft en partijen de gevolgen daarvan niet opzettelijk hebben geregeld.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *f*. Indien de dienstbetrekking na den eindtermijn zonder tegenspraak wordt voortgezet, moet stilzwijgende verlenging worden aangenomen. Terwijl men het hieromtrent overal geheel eens is, verschillen de meeningen over de vraag, voor welken tijd de dienstbetrekking moet geacht worden verlengd te zijn. Buitenlandsche wetten geven uiteenloopende beslissingen; zoo geldt volgens het Zwitsersche Verbintenisserecht, art. 342, de verlenging voor gelijken duur als de oorspronkelijke overeenkomst, met een maximum van een jaar; daarentegen noemt het Duitsche Burgerlijk Wetboek, § 625, verlenging voor onbepaalden tijd aan. En waar de wet zwijgt, vertoont zich dergelijke twijfel in rechtspraak en wetenschap (1). Het meest rationeel schijnt, in dit geval den regel van art. **1639 c** te laten gelden. Evenzoo besliste het Ontwerp van 1820, in art. 2657.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *f*. Enkele leden waren van oordeel, dat de bepaling van dit artikel in de practijk tot moeilijkheden aanleiding zal geven, omdat het

(1) Zie bijv., onder de Fransche schrijvers, GUILLOUARD, t. a. p., no. 731, CORNIL, bladz. 331. — De Rechtbank te Leeuwarden besliste bij vonnis van 18 Juni 1885, *W. v. h. R.* no. 5325, dat bij stilzwijgende voortzetting, blijkende uit de handelingen van partijen, «de overeenkomst uitdrukkelijk beperkt blijft tot het tijdvak, gedurende hetwelk die handelingen plaats hadden en die overeenkomst *is* voortgezet.» Verg. EHRLICH, *die stillschweigende Willenserklärung*, Berlin 1893, bladz. 79, 80.

vaak zal voorkomen, dat een werkgever, die iemand bijv. voor den tijd van één week in dienst geeft genomen, den arbeider, wanneer de arbeid niet geheel voltooid blijkt, zonder nadere afspraak nog voor een paar dagen in het werk houdt; tegen des werkgevers bedoeling zal de dienstbetrekking dan worden geacht wederom voor een week te zijn verlengd.

Andere leden betoogden, dat een bepaling, als hier wordt voorgesteld, in het belang van de rechtszekerheid noodig is; de arbeider mag bij het stilzwijgen van den werkgever aannemen, dat zijn dienstbetrekking voor denzelfden tijd en op de vroegere voorwaarden wordt verlengd en dat hij dus naar anderen arbeid niet behoeft om te zien. Een werkgever, die wel eene nieuwe arbeidsovereenkomst wenscht aan te gaan, maar niet meer voor denzelfden tijd of op dezelfde voorwaarden als voor de bestaande dienstbetrekking gelden, behoort dit den arbeider uitdrukkelijk te zeggen en mag hem daaromtrent niet in onzekerheid laten.

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *f*. De ondergeteekende kan zich alleszins vereenigen met het betoog der leden, die eene bepaling als de hier voorgestelde in het belang der rechtszekerheid noodig oordeelden.

[Het artikel is in de volgende ontwerpen ongewijzigd overgenomen en werd in de vergadering der Tweede Kamer van 1 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1639 *f*. De woorden „te zijn verlengd" worden vervangen door de woorden „wederom te zijn aangegaan".

Artikel 1639 g. Indien de duur eener dienstbetrekking noch bij overeenkomst of reglement, noch bij wet of verordening, noch ook door het gebruik, is aangegeven, wordt zij geacht voor onbepaalden tijd te zijn aangegaan.

Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor onbepaalden tijd of tot wederopzegging, heeft ieder der partijen het recht, die te doen eindigen door opzegging met inachtneming van de bepalingen der twee volgende artikelen.

O. D. Art. 44. Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor onbepaalden tijd of tot wederopzegging, heeft ieder der partijen het recht, ze te doen eindigen door opzegging, met inachtneming van de bepalingen der volgende artikelen.

[Men zie ook art. 42, afgedrukt op bladz. 1.]

Memorie van Toelichting O. D.

Artt. 44—47. Aan de dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, kan iedere partij door opzegging, zonder opgaaf van reden, een einde maken. Deze regel, tot dusver in alle weigevingen gehuldigd, beantwoordt ook aan de rechtsopvattingen, ten onzent heerschende. Wel is soms, in min of meer vage termen, de bewering uitgesproken, dat het aan partijen niet moet vrijstaan, zonder dat afdoende bewijsbare redenen aanwezig zijn, de dienstbetrekking te doen eindigen.

Tot eenigszins algemeene rechtsovertuiging is die stelling zeker nog niet geworden. Bovendien, werd het verbod van opzegging, gelijk vooral is bedoeld, tot den werkgever gericht, men zou moeilijk kunnen nalaten, dezelfde beperking aan den arbeider op te leggen; en toch, dit zal door niemand worden gewenscht, het zou althans niet zijn in het belang van den arbeider.

Is opzegging zonder opgaaf van reden geoorloofd, dan blijft de mogelijkheid bestaan, dat ze plaats heeft zonder dat ze innerlijk door behoorlijke redenen wordt gerechtvaardigd, uit wraak of plaagzucht, wegens verschil van godsdienstige of staatkundige overtuiging, of op grond van andere, niet of moeilijk te billijken motieven. Naar aanleiding van de uitkomsten der Fransche wetgeving en rechtspraak, welke hieronder nader worden vermeld, is het denkbeeld overwogen, eene actie tot schadevergoeding toe te kennen voor het geval, dat het bewijs van zoodanige ongerechtvaardigde opzegging wordt geleverd. Met het oog op de geringe waarschijnlijkheid, dat dit bewijs kan worden gevoerd, is echter van dergelijke bepaling afgezien.

[Men zie verder bladz. 13, alsmede de toelichting op art. 42, afgedrukt op bladz. 2.]

O. 1901. *Art.* 1639 *g*. Indien de duur eener dienstbetrekking noch bij de overeenkomst, noch bij wet of verordening, noch ook door het gebruik wordt bepaald, wordt zij geacht voor onbepaalden tijd te zijn aangegaan.

Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor onbepaalden tijd of tot wederopzegging, heeft ieder der partijen het regt, dezelve te doen eindigen door opzegging met inachtneming van de bepalingen der drie volgende artikelen.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1639*g*—1639*j*. (1) Waar de overeenkomst geene regeling inhoudt, en wet, verordening en plaatselijk gebruik ontbreken, zal men moeten aannemen, dat de dienstbetrekking *voor onbepaalden tijd* is aangegaan. Verg. ontw. 1820, art. 2646; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 243; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 620.

Aan de dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, kan iedere partij door opzegging, zonder opgaaf van reden, een einde maken. Deze regel, tot dusver in alle wetgevingen gehuldigd, beantwoordt ook aan de rechtsopvattingen, te onzent heerschende.

[Men zie verder bladz. 15.]

O. *Art.* 1639 *g*. Indien de duur eener dienstbetrekking noch bij overeenkomst of reglement, noch bij wet of verordening, noch ook door het gebruik, is aangegeven, wordt zij geacht voor onbepaalden tijd te zijn aangegaan.

Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor onbepaalden tijd of tot wederopzegging, heeft ieder der partijen het recht, dezelve te doen eindigen door opzegging met inachtneming van de bepalingen der drie volgende artikelen.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *g*—1639 *j*. Waar noch overeenkomst noch reglement eene regeling inhoudt, en wet, verordening en plaatselijk gebruik ontbreken, zal men moeten aannemen, dat de dienstbetrekking *voor onbepaalden tijd* is aangegaan. Verg. ontw. 1820, art. 2646; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 243; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 620.

Aan de dienstbetrekking voor onbepaalden tijd aangegaan, kan iedere partij door opzegging, zonder opgaaf van reden, een einde maken. Deze regel, tot dusver in alle wetgevingen gehuldigd, beantwoordt ook aan de rechtsopvattingen, ten onzent heerschende.

[Men zie verder bladz. 16.]

G. O. en **N. G. O.** art. 1639 *g* = **O.** art. 1639 *g*.

(1) Artt. 44—47 ontw.-Drucker.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

De heer **de Savornin Lohman:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. III, bl. 328; men zie voorts dl. I, bl. 188 en volg.]

Ik wijs op andere regelingen die niet goed zijn. In art. **1639 g** lezen wij: „Indien de duur eener dienstbetrekking noch bij overeenkomst of reglement, noch bij wet of verordening, noch ook door het gebruik, is aangegeven, wordt zij geacht voor onbepaalden tijd te zijn aangegaan.

„Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor onbepaalden tijd of tot wederopzegging, heeft ieder der partijen het recht dezelve te doen eindigen door opzegging, met inachtneming van de bepalingen der twee volgende artikelen."

Een van die artikelen is art. **1639 i**, waarvan de aanhef luidt:

„De termijn van opzegging is gelijk aan den tijd die bewoonlijk tusschen twee opvolgende uitbetalingen van het in geld vastgesteld loon verstrijkt, doch niet langer dan zes weken."

Dit is geheel en al in strijd met de usantie. Gewoonlijk zegt de dienstbode met Nieuwjaar of zij met Mei wil blijven of niet. Zoo gaat het in de meeste gezinnen. Of zal men misschien zeggen dat hier toepasselijk is art. **1639 e**, dat aldus luidt:

„De dienstbetrekking eindigt van rechtswege, wanneer de tijd is verstreken, bij de overeenkomst of het reglement, of bij wet of verordening of, bij gebreke daarvan door het gebruik, bepaald.

„Voorafgaande opzegging is in dat geval alleen noodig:

1°. indien daaromtrent bij schriftelijk beding of bij reglement is overeengekomen;

2°. indien volgens wet, verordening of gebruik ook bij vooraf bepaalden duur opzegging behoort plaats te hebben en partijen daarvan niet, waar zulks geoorloofd is, bij schriftelijk beding of bij reglement zijn afgeweken."

Het is toch zeker in strijd met het gebruik, dat voorafgaande opzegging niet noodig is.

De Minister wijst mij op de woorden „door het gebruik". Maar „gebruik" slaat op iets anders, nl. het tijdstip van eindigen der dienstbetrekking. Maar volgens dit artikel kan de meid na afloop van den gebruikelijken termijn heengaan zonder waarschuwing, terwijl thans het gebruik is, dat zij ook in dat geval tijdig den dienst opzegt.

Dit is toch veel beter.

[Men zie verder bij art. 1639 *m*.]

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. III, bl. 328.]

Nog twee opmerkingen. Wat het eindigen van het contract betreft, heeft de geachte afgevaardigde uit Goes art. **1639 e**, 2°., en art. **1639 h** over het hoofd gezien, waar juist met het oog op de dienstboden ten aanzien van het eindigen van het contract in overeenstemming wordt gehandeld met de bestaande praktijk.

[Men zie verder dl. I, bl. 392.]

(6 Juni 1906.)

De heer **Troelstra:** Mijnheer de Voorzitter! Alvorens te beginnen met hetgeen ik tot toelichting van mijn meening omtrent dit artikel heb te zeggen, zij het mij vergund terug te komen op een uitdrukking, de laatste vergadering van deze Kamer bij interruptie door mij tegenover een der heeren gebezigd en waarvoor ik door u, Mijnheer de Voorzitter, tot de orde werd geroepen [dl. III, bl. 511.]

De aanleiding tot die interruptie was een herhaalde, feitelijk met de waarheid niet overeenstemmende voorstelling van het standpunt, door ons ten opzichte van het toen in behandeling zijnde onderwerp ingenomen en waarmede de spreker, ondanks mijn rectificatie, doorging. Ik erken intusschen, dat de door mij tegenover dien spreker gebezigde qualificatie niet in deze Kamer thuis behoort; dat het overigens niet aangaat, in een debat elkanders persoonlijke geloofwaardigheid in twijfel te trekken en ik maak daarom van deze gelegenheid gebruik, om de door mij bedoelde qualificatie terug te nemen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb naar aanleiding van dit artikel slechts een kort woord te zeggen over het standpunt, dat door de Regeering ten opzichte van den opzeggingstermijn wordt ingenomen.

De Regeering maakt verschil, naarmate de dienstbetrekking loopt over een bepaalden tijd of een onbepaalden tijd.

Art. **1639 e** bevat de regeling, die ten opzichte van de eerste categorie zal moeten worden gevolgd en art. **1639 g** ten opzichte van de tweede. Nu zou ik willen vragen, of dit standpunt wel ruim genoeg is genomen.

Wij hebben een dienstbetrekking die loopt over een bepaalden tijd, of een arbeid die voor een bepaald werk moet worden verricht, en nu wordt hier alleen onderscheid gemaakt naar aanleiding van den tijd, maar niet op grond van deze vraag, of de bedongen arbeid voor een bepaalde karwei zal worden verricht, of stukarbeid is en dus het werk, waarvoor men is aangenomen moet zijn afgeloopen voordat de overeenkomst feitelijk is verstreken.

Het wil mij voorkomen, dat de Regeering bij dit artikel zou moeten zeggen, of onder „bepaalde tijd" ook valt aangenomen werk, een bepaald karwei of stukwerk. Zonder eenige nadere toelichting weten wij niet wat in de practijk daarvoor zal gelden.

Nu is volgens art. **1639 e** voorafgaande opzegging alleen noodig, vooreerst indien daaromtrent bij schriftelijk beding of bij reglement is overeengekomen.

Naar aanleiding daarvan zou ik de vraag willen stellen — welke ook bij andere artikelen zou kunnen worden gedaan — of de bedoeling is, dat die bepaalde opzeggingstermijn moet zijn overeengekomen bij het sluiten der arbeidsovereenkomst, of is het mogelijk dat ook tijdens het bestaan der overeenkomst dat beding telkens opnieuw kan worden gemaakt.

In het laatste geval zal waarschijnlijk, dikwijls reeds door een wilsverklaring van den patroon, dat beding kunnen worden ingevoegd en dan zal de arbeider dat tijdens den loop der arbeidsovereenkomst moeten aanvaarden, wil hij de overeenkomst niet verbreken.

Er zijn verschillende artikelen waar ook gesproken wordt van overeenkomsten, en met het oog daarop zou het ook van belang zijn, als de Minister zeide, die overeenkomst moet worden gemaakt al dan niet bij het aangaan der arbeidsovereenkomst zelf.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde sprak hoofdzakelijk over een artikel dat reeds behandeld is, art. **1639 e**, en ik vraag mij af of hij wel heeft opgemerkt dat de lezing van het artikel eenigszins gewijzigd is. De door hem bedoelde bepaling luidt niet zooals hij haar voorlas, maar aldus: „indien zulks bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement is bedongen".

Bij deze redactie moet men den indruk krijgen, dat hier het normale geval is dat bij het aangaan der arbeidsovereenkomst omtrent den opzeggingstermijn wordt overeengekomen.

Nu is de vraag of tijdens den duur der overeenkomst beide partijen met onderling goedvinden verandering daarin kunnen aanbrengen. Ik zou niet weten waarom niet. Men houde echter in het oog dat die veranderingen zullen moeten plaats hebben, hetzij bij reglement, hetzij bij geschrifte.

Wat het eerste geval aangaat, uit de bepalingen, welke reeds aangenomen zijn, volgt dat een reglementswijziging gedurende den loop der dienstbetrekking niet tot stand kan komen dan met volkomen medewerking of goedvinden van de betrokken arbeiders, en er zijn waarborgen in de wet nedergelegd, dat inderdaad het consent des arbeiders wordt verkregen, nadat hij behoorlijken tijd heeft gehad om zich te beraden, terwijl anders het reglement voor hem niet bindend is.

Hetzelfde geldt ook tot zekere hoogte van de schriftelijk aangegane overeenkomst.

Het normale geval is dus dat bij het aangaan der overeenkomst daaromtrent wordt overeengekomen.

Uitgesloten is niet dat gedurende den loop der dienstbetrekking verandering plaats heeft, maar die verandering moet dan plaats hebben op de wijze zooals voorgeschreven is, zoodat er waarborgen bestaan dat dit niet kan geschieden ten nadeele van den arbeider.

Wat de vraag betreft of er behalve de arbeidsovereenkomsten, aangegaan voor bepaalden, en die aangegaan voor onbepaalden tijd, nog een derde categorie van arbeidscontracten is, het komt mij voor dat deze vraag ontkennend moet beantwoord worden. Wanneer een bepaald werk wordt aangenomen en voor den duur van dit werk een arbeider in dienst genomen wordt, valt die arbeidsovereenkomst onder de categorie van die, aangegaan voor een bepaalden tijd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen hiermede te kunnen volstaan.

De beraadslaging wordt gesloten en art. **1639 g** zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1639 *g*. In plaats van „dezelve" wordt gelezen „die".

Artikel 1639 h. De opzegging mag alleen geschieden tegen den dag of tegen een der dagen, bij overeenkomst of reglement bepaald of, bij gebreke van dien, tegen een van die dagen, welke door het gebruik daarvoor zijn aangewezen; bij gebreke van dergelijke aanwijzing mag de opzegging tegen elken dag geschieden.

O. D. Artikel 45. De opzegging mag alleen geschieden tegen een van die dagen, welke door wet, verordening of plaatselijk gebruik daarvoor zijn aangewezen. Bij gebreke van dergelijke aanwijzing mag de opzegging alleen geschieden tegen het einde van elk kalenderkwartaal; is de dienstbetrekking in den loop van een kwartaal aangevangen, dan voor het eerst tegen het einde van het volgende kalenderkwartaal.

Memorie van Toelichting O. D.

Artt. 44—47. [Vervolg van bladz. 14.] Evenals in tal van buitenlandsche wetten is ook in het Ontwerp voorgeschreven (art. 45), dat de opzegging tegen bepaalde dagen moet plaats hebben. Het is toch voor de partijen, en met name voor den arbeider, in hooge mate wenschelijk, dat de dienstbetrekking ophoude op een tijdstip, waarop nieuwe dienstbetrekkingen plegen aan te vangen.

[Men zie verder bladz. 14.]

O. 1901. *Art.* 1639 *h*. De opzegging geschiedt tegen den dag of tegen een der dagen, bij overeenkomst bepaald of, bij gebreke van dien, tegen een van die dagen, welke door het plaatselijk gebruik daarvoor zijn aangewezen.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Gelijk aan de Memorie van Toelichting.]

O. art. 1639 *h* = **O. 1901**, art. 1639 *h*, behoudens dat achter het woord „overeenkomst" is ingevoegd „of reglement".

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *g*—1639 *j*. [Vervolg van bladz. 18.] Volgens art. **1639 h** wordt de bepaling van de dagen, tegen welke de opzegging moet geschieden, in de eerste plaats aan het goedvinden van partijen overgelaten, en zal die aanwijzing slechts wanneer niets hieromtrent is vastgesteld, aan het plaatselijk gebruik overgelaten worden. Wel is het wenschelijk te achten, dat de dienstbetrekking ophoude op een tijdstip, waarop nieuwe dienstbetrekkingen plegen aan te vangen, maar daartegenover moet worden gewezen op het gevaar, dat de arbeidsmarkt te zeer belemmerd wordt, wanneer algemeen slechts enkele dagen in het jaar voor het eindigen, en dientengevolge voor het aanvangen, van dienstbetrekkingen in aanmerking kunnen komen; daardoor toch wordt het op andere tijdstippen uiterst moeilijk voor den werkgever om nieuwe arbeidskrachten, en voor den arbeider om een nieuwen dienst, te bekomen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *h*. Men wees er op, dat de thans voorgestelde bepaling niet volledig is, omdat zij niet aangeeft, in tegenstelling met art. 45 van het ontwerp-DRUCKER, wat moet geschieden, wanneer bij overeenkomst of reglement geen dag voor de opzegging is bepaald en ook het plaatselijk gebruik geen dag of geene dagen daarvoor aanwijst. Terwijl sommige leden wenschten, dat dan, als in het ontwerp-DRUCKER, de opzegging alleen tegen het einde van elk kalenderkwartaal zou mogen geschieden, verklaarden verscheidene anderen de voorkeur te geven aan eene aanvulling der bepaling in dezen zin, dat in zoodanig geval de opzegging tegen elken dag zou kunnen plaats vinden.

Betwijfeld werd, of de aanhef van art. 45 van het ontwerp-DRUCKER: „De opzegging mag alleen geschieden" enz., niet duidelijker den zin en de bedoeling van de bepaling aangeeft dan de aanhef, zooals hij thans luidt.

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *h*. Het artikel is thans in dien zin aangevuld, dat bij gebreke van eenige aanwijzing door overeenkomst of reglement, of zelfs door het gebruik, de opzegging tegen elken dag zal kunnen geschieden. Een kalenderkwartaal komt den ondergeteekende te lang voor; wanneer de aanvang van een kalenderkwartaal eerst kort geleden verstreken is, verliest een korte opzeggingstermijn alle beteekenis, indien bijna drie maanden verstrijken moeten eer de dag, tegen welken de opzegging geschieden mag, zal zijn aangebroken.

G. O. en **N. G. O.** *Art.* 1639 *h* = *Art.* 1639 *h* van de wet.

[Het artikel werd in de vergadering der Tweede Kamer van 6 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Artikel 1639 i. De termijn van opzegging is gelijk aan den tijd, die gewoonlijk tusschen twee opvolgende uitbetalingen van het in geld vastgesteld loon verstrijkt, doch niet langer dan zes weken.

Bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement mag van deze bepaling worden afgeweken, mits de termijn van opzegging niet langer zij dan zes maanden en voor den werkgever niet korter worde gesteld dan voor den arbeider. Echter mag ten aanzien van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon vier gulden per dag of minder bedraagt, de opzeggingstermijn voor den arbeider niet langer zijn dan die in het eerste lid bedoeld, tenzij het gebruik een langeren opzeggingstermijn aanwijst, in welk geval geen langere termijn dan deze als opzeggingstermijn zal mogen bedongen worden. Is slechts voor eene der partijen eene regeling getroffen, dan geldt zij ook voor de andere; is een kortere termijn voor den werkgever bepaald dan voor den arbeider, dan geldt de langste termijn ook voor den werkgever; is een langere termijn bepaald dan geoorloofd was, dan geldt de langste geoorloofde termijn.

O. D. Art. 46. De opzegging moet ten minste zooveel tijd vooraf geschieden als door wet, verordening of plaatselijk gebruik wordt aangewezen, bij gebreke van dergelijke aanwijzing ten minste veertien dagen.

De termijn, in het voorgaande lid genoemd, wordt verlengd met zeven dagen voor elk vol jaar, dat de dienstbetrekking tusschen werkgever en arbeider onafgebroken heeft geduurd op het oogenblik der opzegging, met dien verstande, dat door deze verlenging de termijn in geen geval langer zal worden dan zes maanden.

Art. 47. Van de voorschriften der artikelen 45 en 46 mag alleen bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement worden afgeweken. Dergelijk beding is ongeldig, indien niet de termijnen en voorwaarden van opzegging voor beide partijen op gelijke wijze zijn geregeld. Regeling, ten opzichte van eene der partijen getroffen, geldt ook voor de andere. De bedongen termijn van opzegging mag niet langer zijn dan zes maanden; is een langere termijn bepaald, dan geldt een termijn van zes maanden.

Memorie van Toelichting O. D.

Artt. 44—47. [Vervolg van bladz. 8.] Bij de nadere regeling der opzegging rijst allereerst de vraag: behoort door de opzegging de dienstbetrekking onmiddellijk te eindigen, of moet daarbij een zekere termijn worden in acht genomen? De Nederlandsche wet zwijgt hierover geheel. Waar onze rechters over de vraag hadden te oordeelen, vielen beslissingen in verschillenden zin (1); nu eens werd aangenomen, dat iedere partij aan eene dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, te allen tijde onmiddellijk een einde kan maken, dan weder werd aan het beding „tot wederopzeggens" de beteekenis toegekend van „met bevoegdheid tot opzegging met een bekwamen termijn". De Fransche rechtspraak vóór de wet van 27 December 1890 oordeelde consequent in laatstgenoemden zin.

De practijk is, ten onzent zoowel als in andere landen, zeer uiteenloopend. Blijkens talrijke mededeelingen in de Arbeidsenquête is in sommige bedrijven een zekere opzeggingstermijn gebruikelijk, al wordt op menige plaats erkend, dat partijen zich niet altijd daaraan houden. Elders valt een vast gebruik niet te constateeren, maar achten velen het toch fatsoenlijk, zich aan een termijn te houden. Weder op andere plaatsen is van inachtneming van een termijn geen sprake.

Behoudens de nader te behandelen bevoegdheid van partijen, bij overeenkomst van den regel af te wijken, schijnt als regel vaststelling van een termijn wenschelijk; èn in beginsel, omdat daardoor de band tusschen partijen wordt versterkt, het besef wordt verlevendigd, dat er eene geordende rechtsverhouding bestaat; èn uit een practisch oogpunt, omdat het zoowel voor den werkgever als voor den arbeider van belang is, eenigen tijd vooraf te weten, dat de bestaande dienstbetrekking zal eindigen.

Met betrekking tot den duur van den opzeggingstermijn zijn verschillende stelsels mogelijk. Vooreerst kan de wet zelve een nauwkeurig bepaalden termijn voorschrijven. Aldus o. a. de Duitsche *Gewerbeordnung*, § 122 en § 133 *a*; de Zwitsersche Fabriekswet, art. 9; het Alg. Duitsche Handelswetboek, art. 61; het herziene Handelswetb. v. h. Duitsche Rijk, § 66. Daardoor wordt volkomen zekerheid verkregen. Doch in eene algemeene regeling stuit opneming van één enkelen, voor alle arbeiders en werkgevers gelijkelijk geldenden, termijn op overwegend bezwaar, omdat de toestanden te veel verschillen.

Het Burgerlijk Wetboek v. h. Duitsche Rijk, §§ 621—623, laat den duur der termijnen in de eerste plaats hiervan afhangen, of het loon per dag, week, maand of kwartaal is bepaald; daardoor wordt aan één, soms min of meer toevallig, kenmerk te groote waarde toegekend.

---

(1) Zie o. a. Rb. Amsterdam 11 Juli 1865, *W. v. h. R.* nr. 2738; Rb. Arnhem 31 Mei 1869, *W. v. h. R.* nr. 3142; Rb. Amsterdam 31 Dec. 1883, *P. v. J.* 1884, nr. 29; Rb. Leeuwarden 18 Juni 1885, *W. v. h. R.* nr. 5325; Rb. Utrecht 11 Jan. 1893, *W. v h R.* nr. 6284; Rb. 's Hertogenbosch 19 April 1895, *W. v. h. R.* nr. 6726; Rb. Almelo 16 Oct. 1895, *W. v. h. R* nr. 6728; *P. v. J.* 1895 nr. 95; Rb. 's Gravenhage 14 Dec. 1897, *W. v. h. R.* nr. 7100. Verg. ook DIEPHUIS, Dl. 12, bladz. 339, 341.

Een ander stelsel is dat, hetwelk naar de wet van 27 December 1890 thans in Frankrijk geldt (1). De rechter beslist achterna, met volkomen vrijheid, of de opzegging lang genoeg vooraf is geschied. Sommigen leggen zelfs de wet zóó uit, dat de rechter eene opzegging ongeoorloofd kan verklaren, indien ze niet door voldoende redenen wordt gerechtvaardigd. Dit stelsel heeft het groote nadeel, dat partijen geheel in het onzekere verkeeren over hetgeen zij bij de opzegging hebben in acht te nemen.

Het Ontwerp, het voorbeeld volgende van het Zwitsersche Verbintenissenrecht, art. 343, en van de Belgische Ontwerpen, tracht rekening te houden met het verschil in de toestanden, door naar het plaatselijk gebruik te verwijzen, terwijl door de subsidiaire bepaling van een termijn zooveel mogelijk zekerheid wordt verschaft.

Bijzondere omstandigheden kunnen teweegbrengen, dat in sommige gevallen een termijn, langer of korter dan de normale, billijk schijnt. Al deze omstandigheden in de wet te noemen, is ondoenlijk. Eene algemeene verwijzing naar den rechter zou opnieuw eene bron van groote onzekerheid openen. Zoo moet men er zich toe beperken, de voornaamste van die omstandigheden in aanmerking te nemen (art. 46, 2e lid).

[Voor het hier ontbrekend gedeelte zie men bladz. 11.]

Ernstige overweging verdient de vraag, in hoever het aan partijen moet vrijstaan, bij overeenkomst de wettelijke bepalingen ter zijde te stellen. De meeste buitenlandsche wetgevingen laten in het algemeen dergelijke overeenkomsten vrij (2). En inderdaad, het gaat moeilijk anders: soms wordt een kortere dan de wettelijke termijn of geheele uitsluiting van den termijn door beide partijen gewenscht en beantwoordt zulk een beding aan hun werkelijk belang.

Intusschen verlangt het Ontwerp (art. 47) voor deze overeenkomsten, strekkende om van de wet af te wijken, den schriftelijken vorm. En wat den inhoud betreft worden partijen in tweeërlei opzicht beperkt:

1°. Op het voetspoor van de Duitsche *Gewerbeordnung*, § 122, het herziene Duitsche Handelswetboek, § 67, en de nieuwe Belgische Ontwerpen wordt verboden het niet zelden voorkomende beding, waarbij de termijnen en voorwaarden van opzegging voor beide partijen op ongelijke wijze zijn geregeld.

2°. Een te lange opzeggingstermijn, die partijen te zeer aan elkander zou binden, wordt tot een termijn van zes maanden teruggebracht.

O. 1901. *Art.* 1639 *i*. De opzegging moet bij inwonende arbeiders ten minste zes weken, en bij andere arbeiders ten minste ééne week, vooraf geschieden.

Bij schriftelijke overeenkomst mag een langere termijn worden bepaald, mits niet langer dan zes maanden en mits de termijn van opzegging voor den werkgever niet korter worde gesteld dan voor den arbeider. Is slechts voor eene der partijen eene regeling getroffen, zoo geldt zij ook voor de andere; is een kortere termijn voor den werkgever bepaald dan voor den arbeider, zoo geldt de langste termijn ook voor den werkgever; is een langere termijn bepaald dan zes maanden, zoo geldt een termijn van zes maanden.

Art. 1639 *j*. De termijn in het eerste lid van het voorgaande artikel bedoeld, wordt verlengd met veertien dagen voor elk vol jaar, dat de dienstbetrekking tusschen werkgever en arbeider onafgebroken heeft geduurd op het oogenblik der opzegging, met dien verstande, dat door deze verlenging de termijn in geen geval langer zal worden dan zes maanden.

Elk beding of elke bijzondere overeenkomst strijdig met de bepalingen van dit artikel is nietig.

---

(1) Mr. DRUCKER, *de Fransche wet van 27 December 1890 en hare werking in de practijk*, in *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1897, bl. 80 vlg.

(2) Anders het herziene Duitsche Handelswetboek, §§ 67, 68.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Artt. 1639*g*—1639*j*. [Vervolg van bladz. 8.] Bij de nadere regeling der opzegging rijst allereerst de vraag: behoort door de opzegging de dienstbetrekking onmiddellijk te eindigen, of moet daarbij een zekere termijn worden in acht genomen? De Nederlandsche wet zwijgt hierover geheel. Waar onze rechters over de vraag hadden te oordeelen, vielen de beslissingen in verschillenden zin (1); nu eens werd aangenomen dat iedere partij aan eene dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, te allen tijde onmiddellijk een einde kan maken, dan weder werd aan het beding „tot wederopzeggens" de beteekenis toegekend van „met bevoegdheid tot opzegging met een bekwamen termijn." De Fransche rechtspraak vóór de wet van 27 December 1890 oordeelde consequent in laatstgenoemden zin.

De praktijk is, te onzent zoowel als in andere landen, zeer uiteenloopend. Blijkens talrijke mededeelingen in de Arbeidsenquête is in sommige bedrijven een zekere opzeggingstermijn gebruikelijk, al wordt op menige plaats erkend, dat partijen zich niet altijd daaraan houden. Elders valt een vast gebruik niet te constateeren, maar achten velen het toch fatsoenlijk, zich aan een termijn te houden. Weder op andere plaatsen is van inachtneming van een termijn geen sprake.

Behoudens de nader te behandelen bevoegdheid van partijen, bij overeenkomst van den regel af te wijken, schijn als regel vaststelling van een termijn wenschelijk; èn in beginsel, omdat daardoor de band tusschen partijen wordt versterkt, het besef wordt verlevendigd, dat er eene geordende rechtsverhouding bestaat; èn uit een praktisch oogpunt, omdat het zoowel voor den werkgever als voor den arbeider van belang is, eenigen tijd vooraf te weten, dat de bestaande dienstbetrekking zal eindigen.

Wat den duur van den opzeggingstermijn betreft, zoo zien wij, dat het Burgerlijk Wetboek v. h. Duitsche Rijk, §§ 621—623, den duur der termijnen in de eerste plaats hiervan laat afhangen, of het loon per dag, week, maand of kwartaal is bepaald; een ander stelsel is dat, hetwelk naar de wet van 27 December 1890 thans in Frankrijk geldt (2). De rechter beslist achterna, met volkomen vrijheid, of de opzegging lang genoeg vooraf is geschied. Sommigen leggen zelfs de wet zóó uit, dat de rechter eene opzegging ongeoorloofd kan verklaren, indien ze niet door voldoende redenen wordt gerechtvaardigd. Dit stelsel heeft het groote nadeel, dat partijen geheel in het onzekere verkeeren over hetgeen zij bij de opzegging hebben in acht te nemen.

Verwijzing naar het plaatselijk gebruik, gelijk artikel 46 van het ontwerp van Mr. DRUCKER doet op het het voorbeeld van het Zwitsersche Verbintenissenrecht, art. 343, en van de Belgische ontwerpen, zal in menig geval niet die zekerheid verschaffen, welke partijen bovenal behoeven.

Verschillende wetten schrijven zelve een nauwkeurig bepaalden termijn voor. Aldus o. a. de Duitsche *Gewerbeordnung* § 122 en § 133 *a*; de Zwitsersche Fabriekswet, art. 9; het Alg. Duitsche Handelswetboek art. 61; het herziene Handelswetboek v. h. Duitsche Rijk, §§ 66. Daardoor wordt wel volkomen zekerheid verkregen, doch in eene algemeene regeling is, met het oog op de zoo verschillende toestanden, een algemeene vaste termijn zonder meer, niet wel bruikbaar. Het ontwerp heeft een middenweg gekozen en stelt als norm twee verschillende termijnen, één voor inwonende, en één voor andere, arbeiders.

Bijzondere omstandigheden kunnen teweegbrengen, dat in sommige gevallen een termijn, langer of korter dan de normale, billijk schijnt. Al deze omstandigheden in de wet te noemen, is ondoenlijk. Eene algemeene verwijzing naar den rechter zou opnieuw eene bron van groote onzekerheid openen. Zoo moet men er zich toe beperken, de voornaamste van die omstandigheden in aanmerking te nemen (art. 1639 *j*).

Ernstige overweging verdient de vraag, in hoever het aan partijen moet vrijstaan, bij overeenkomst de wettelijke bepalingen ter zijde te stellen. De meeste buitenlandsche wetgevingen laten in het algemeen dergelijke overeenkomsten vrij (3). Het Ontwerp gaat niet zoo ver. Voor de meeste arbeiders is het belang om niet plotseling hun eenige bron van inkomsten te zien ophouden, zoo groot dat in het algemeen de termijnen in art. 1639 i, lid 1, genoemd als een minimum moeten worden aangenomen.

Dat het partijen moet vrij blijven een langeren termijn te bedingen, behoeft

---

(1) [Zie noot (1) op bladz. 13.]
(2) [Zie noot (1) op bladz. 14.]
(3) [Zie noot (2) op bladz. 14.]

geen betoog. Lange termijnen van opzegging zijn binnen redelijke grenzen zeker zeer wenschelijk.

Waar afwijking van de in het eerste lid van art. **1639 i** gegeven regelen wordt bedongen moet dit zeer duidelijk geschieden. Omtrent den termijn van opzegging mag, gelijk boven werd betoogd, geen twijfel zijn. Het ontwerp (art. **1639** i, lid 2) verlangt daarom voor deze overeenkomsten den schriftelijken vorm.

Wat den inhoud betreft worden partijen nog in tweeërlei opzicht beperkt.

1°. Partijen mogen geen korteren termijn voor den werkgever dan voor den arbeider vaststellen. Hen te binden voor beide eenzelfden termijn vast te stellen, gelijk geschiedt in de Duitsche *Gewerbeordnung*, § 122, het Herziene Duitsche Handelswetboek, § 67, en de nieuwe Belgische ontwerpen, komt niet noodzakelijk voor. (Verg. de artt. 22 en 23 van het Amsterdamsch Werkliedenreglement). Zijn de termijnen echter ongelijk, dan behoort de arbeider als de in den regel economisch zwakkere over den langsten termijn te kunnen beschikken.

2°. Een al te lange opzeggingstermijn, die partijen te zeer aan elkander zou binden, wordt tot een termijn van zes maanden teruggebracht.

[Men zie verder bladz. 11.]

O. *Art.* 1639 *i*. De termijn van opzegging is bij inwonende arbeiders zes weken, en bij andere arbeiders één week.

Bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement mag een langere termijn worden bepaald, mits deze niet langer zij dan zes maanden en voor den werkgever niet korter worde gesteld dan voor den arbeider. Is slechts voor eene der partijen eene regeling getroffen, dan geldt zij ook voor de andere; is een kortere termijn voor den werkgever bepaald dan voor den arbeider, dan geldt de langste termijn ook voor den werkgever; is een langere termijn bepaald dan zes maanden, dan geldt een termijn van zes maanden.

Art. 1639 *j*. De termijn, in het eerste lid van het voorgaande artikel bedoeld, wordt verlengd met veertien dagen voor elk vol jaar, dat op het oogenblik der opzegging de dienstbetrekking tusschen werkgever en arbeider onafgebroken heeft geduurd, met dien verstande, dat door deze verlenging de termijn in geen geval langer zal worden dan zes maanden.

Elk beding, strijdig met de bepalingen van dit artikel, is nietig.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *g*—1639 *j*. [Vervolg van bladz. 8.] Bij de nadere regeling der opzegging rijst allereerst de vraag: behoort door de opzegging de dienstbetrekking onmiddellijk te eindigen, of moet daarbij een zekere termijn worden in acht genomen? De Nederlandsche wet zwijgt hierover geheel. Waar onze rechters over de vraag hadden te oordeelen, vielen de beslissingen in verschillenden zin (1); nu eens werd aangenomen, dat iedere partij aan eene dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, ten allen tijde onmiddellijk een einde kan maken, dan weder werd aan het beding „tot wederopzeggens" de beteekenis toegekend van „met bevoegdheid tot opzegging met een bekwamen termijn". De Fransche rechtspraak vóór de wet van 27 December 1890 oordeelde consequent in laatstgenoemden zin.

De practijk is, ten onzent zoowel als in andere landen, zeer uiteenloopend. Blijkens talrijke mededeelingen in de Arbeidsenquête is in sommige bedrijven een zekere opzeggingstermijn gebruikelijk, al wordt op menige plaats erkend, dat partijen zich niet altijd daaraan houden. Elders valt een vast gebruik niet te constateeren, maar

(1) [Zie noot (1) op bladz. 13.]

achten velen het toch fatsoenlijk, zich aan een termijn te houden. Weder op andere plaatsen is van inachtneming van een termijn geen sprake.

Behoudens de nader te behandelen bevoegdheid van partijen, bij overeenkomst van den regel af te wijken, schijnt als regel vaststelling van een termijn wenschelijk; èn in beginsel, omdat daardoor de band tusschen partijen wordt versterkt, het besef wordt verlevendigd, dat er eene geordende rechtsverhouding bestaat; èn uit een practisch oogpunt, omdat het zoowel voor den werkgever als voor den arbeider van belang is, eenigen tijd vooraf te weten, dat de bestaande dienstbetrekking zal eindigen.

Wat den duur van den opzeggingstermijn betreft, zoo zien wij, dat het Burgerlijk Wetboek v. h. Duitsche Rijk, §§ 621—623, den duur der termijnen in de eerste plaats hiervan laat afhangen, of het loon per dag, week, maand of kwartaal is bepaald; een ander stelsel is dat, hetwelk naar de wet van 27 December 1890 thans in Frankrijk geldt (1). De rechter beslist achterna, met volkomen vrijheid, of de opzegging lang genoeg vooraf is geschied. Sommigen leggen zelfs de wet zóó uit, dat de rechter eene opzegging ongeoorloofd kan verklaren, indien ze niet door voldoende redenen wordt gerechtvaardigd. Dit stelsel heeft het groote nadeel, dat partijen geheel in het onzekere verkeeren over hetgeen zij bij de opzegging hebben in acht te nemen.

Verwijzing naar het plaatselijk gebruik, gelijk artikel 46 van het Ontwerp van Mr. DRUCKER doet op het voorbeeld van het Zwitsersche Verbintenissenrecht, art. 343, en van de Belgische ontwerpen (2), zal in menig geval niet die zekerheid verschaffen, welke partijen bovenal behoeven.

Verschillende wetten schrijven zelve een nauwkeurig bepaalden termijn voor. Aldus o. a. de Duitsche *Gewerbeordnung* § 122 en § 133 *a*; de Zwitsersche Fabriekswet, art. 9; het Alg. Duitsche Handelswetboek art. 61; het Herziene Handelswetboek v. h. Duitsche Rijk, § 66. Daardoor wordt wel volkomen zekerheid verkregen, doch in eene algemeene regeling is, met het oog op de zoo verschillende toestanden, een algemeene vaste termijn zonder meer niet wel bruikbaar. Het ontwerp heeft een middenweg gekozen en stelt als norm twee verschillende termijnen, één voor inwonende, en één voor andere arbeiders.

Bijzondere omstandigheden kunnen teweegbrengen, dat in sommige gevallen een termijn, langer of korter dan de normale, billijk schijnt. Al deze omstandigheden in de wet te noemen, is ondoenlijk. Eene algemeene verwijzing naar den rechter zou opnieuw eene bron van groote onzekerheid openen. Zoo moet men er zich toe beperken, de voornaamste van die omstandigheden in aanmerking te nemen (art. 1639 *j*).

Ernstige overweging verdient de vraag, in hoever het aan partijen moet vrijstaan, bij overeenkomst de wettelijke bepalingen ter zijde te stellen. De meeste buitenlandsche wetgevingen laten in het algemeen dergelijke overeenkomsten vrij (3). Het Ontwerp gaat niet zoo ver. Voor de meeste arbeiders is het belang om niet plotseling hun eenige bron van inkomsten te zien ophouden, zoo groot, dat in het

(1) [Zie noot (1) op bladz. 14.]
(2) Vergel. art. 19, tweede lid, der wet van 10 Maart 1900.
(3) [Zie noot (2) op bladz. 14.]

algemeen de termijnen in art. **1639 *i***, lid 1, genoemd als een minimum moeten worden aangenomen.

Daar intusschen uit het tweede lid duidelijk blijkt, dat de norm als minimum is op te vatten, zijn in het eerste lid de woorden „ten minste" vervallen, terwijl de redactie ook in ander opzicht wijziging heeft ondergaan.

Dat het partijen moet vrij blijven een langeren termijn te bedingen, behoeft geen betoog. Lange termijnen van opzegging zijn binnen redelijke grenzen zeker zeer wenschelijk.

Waar afwijking van de in het eerste lid van art. **1639 *i*** gegeven regelen wordt bedongen, moet dit zeer duidelijk geschieden. Omtrent den termijn van opzegging mag, gelijk boven werd betoogd, geen twijfel zijn. Het ontwerp (art. **1639 *j***, lid 2) sluit daarom voor deze overeenkomsten den mondelingen vorm uit.

Wat den inhoud betreft worden partijen nog in tweeërlei opzicht beperkt:

1°. Partijen mogen geen korteren termijn voor den werkgever dan voor den arbeider vaststellen. Hen te binden voor beide eenzelfden termijn vast te stellen, gelijk geschiedt in de Duitsche *Gewerbeordnung*, § 122, het herziene Duitsche Handelswetboek, § 67, en de Belgische wet van 10 Maart 1900 (art. 19, 3de lid), komt niet noodzakelijk voor. (Verg. de artt. 22 en 23 van het Amsterdamsch Werkliedenreglement). Zijn de termijnen echter ongelijk, dan behoort de arbeider als de in den regel economisch zwakkere over den langsten termijn te kunnen beschikken.

2°. Een al te lange opzeggingstermijn, die partijen te zeer aan elkander zou binden, wordt tot een termijn van zes maanden teruggebracht.

[Men zie verder bladz. 11.]

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Artt. 1639 *i en* 1639 *j*. De voorgestelde regeling omtrent de termijnen van opzegging ontmoette bij zeer vele leden bedenking.

Velen verklaarden de goede bedoeling, die de Regeering met deze regeling, in het bijzonder met de bepaling van art. 1639 *j*, heeft gehad, te verstaan en te waardeeren; hare opvatting, dat eene dienstverhouding, die jaren lang heeft geduurd, niet op korten termijn moet kunnen worden verbroken, is alleszins begrijpelijk en voor de hand liggende; zij wordt ook in arbeiderskringen gedeeld, getuige de verontwaardiging, waarmede in bladen, die in deze kringen hunne lezers vinden, melding pleegt te worden gemaakt van gevallen, waarin aan arbeiders met langen diensttijd op korten termijn door den werkgever de dienstbetrekking is opgezegd. Maar, hoe goed ook bedoeld, eene regeling als hier is voorgesteld, zou in de practijk slecht werken; zij zou een geneesmiddel blijken te zijn erger dan de kwaal, waarvoor genezing wordt gezocht. Allereerst wees men er op, dat een termijn van opzegging van zes maanden als maximum in elk geval te lang moet worden geacht en den arbeider, dien de wetgever juist wil helpen, niet alleen niet zal kunnen baten, maar zelfs zal schaden. Vooral in de groot-industrie, maar ook elders zal het den arbeider in den regel niet gelukken, een werkgever aan te treffen, die zich kan of wil verbinden over 6 of 7 maanden hem in dienst te nemen. Zoo zal hij dus op goed geluk af en zonder van nieuwen arbeid zeker te zijn, zijn dienstbetrekking hebben op te zeggen en zal hij in zooverre achter staan bij den arbeider met korten opzeggingstermijn, die, alvorens tot opzegging over te gaan, zich zal kunnen vergewissen, of hij bij een ander werkgever werk zal kunnen vinden. Ook zal de arbeider, die een groot aantal jaren in eene onderneming werkzaam is, weinig kans hebben, dat hem door een anderen werkgever het aanbod zal worden gedaan, tegen hooger loon in diens onderneming over te gaan, omdat hij — zoo hij althans niet tot eigenmachtige verbreking zijn toevlucht wil nemen — eerst na verloop van een langen termijn uit zijn dienstbetrekking zal worden ontslagen.

Verder scheen de thans voorgedragen maximum-termijn ook in zooverre te lang, als zich zelfs bij langdurige onafgebroken dienstbetrekking gevallen kunnen voordoen, dat vrij plotseling zich een zoodanig verschil in temperament tusschen werkgever en arbeider vertoont, of er in hunne daden of gedragingen zoo groote verandering komt, dat eene grondige reden om de dienstbetrekking te verbreken nog wel niet aanwezig kan worden geacht, maar eene samenwerking gedurende zes maanden voor beide partijen toch hoogst moeilijk zal zijn.

Maar het hoofdbezwaar tegen de voorgedragen regeling achtte men daarin gelegen, dat zij eene werkstaking — dit woord opgevat in den zin van: gemeenschappelijke beëindiging van de dienstbetrekking, met inachtneming van den opzeggingstermijn — zooal niet onmogelijk zal maken, dan toch in hooge mate zal belemmeren. Deze regeling toch, met hare verlenging van den opzeggingstermijn naarmate van den duur der dienstbetrekking, zal ten gevolge hebben, dat bij éénzelfden werkgever arbeiders in dienst kunnen zijn, te wier aanzien de meest verschillende opzeggingstermijnen — van af één week tot zes maanden — zullen gelden. Willen nu deze arbeiders op wettelijk gedoorloofde wijze allen gezamenlijk tot werkstaking overgaan, dan verplicht de voorgedragen regeling hen, zoo tijdig hunne dienstbetrekking op te zeggen, dat ook de opzeggingstermijn van diegenen onder hen, die het grootst aantal jaren onafgebroken in dienstbetrekking zijn geweest, wordt in acht genomen. Maar daardoor is de beraamde staking dan ook feitelijk onmogelijk geworden, omdat de werkgever alleszins bevoegd zal zijn en zeker niet zal nalaten zijne arbeiders geleidelijk, te beginnen met hen, tegenover wie hij aan den kortsten opzeggingstermijn gebonden is, door anderen te vervangen. Tenzij in de voorgedragen regeling alsnog eene uitzondering worde gemaakt voor collectieve opzegging van de dienstbetrekking en er voor zoodanig geval een voor alle arbeiders gelijke opzeggingstermijn wordt gesteld — een denkbeeld, dat sommigen leden aanbevelenswaardig scheen — zal het te vreezen staan, dat de arbeiders, aan wie eene staking met inachtneming van den opzeggingstermijn onmogelijk zal zijn gemaakt, ten einde pressie op den werkgever te kunnen uitoefenen, eigenmachtig en onrechtmatig hunne dienstbetrekking zullen verbreken, op gevaar af van tot schadevergoeding te worden veroordeeld of althans het gedeelte van hun loon te verliezen, dat de werkgever op grond van de bepaling van art. **1638 *s*** heeft kunnen inhouden. En waar men het nu de taak des wetgevers achtte, zooveel mogelijk eigenmachtige, onrechtmatige verbreking van de dienstbetrekking tegen te gaan, beweegt zich, naar men meende, de bepaling van art. 1639 *j* in een verkeerde richting, daar zij het vrijwel onmogelijk maakt, dat de wettelijke opzeggingstermijnen bij eene werkstaking in acht zullen worden genomen. Daarom meende men, dat de Regeering goed zou doen deze bepaling uit het ontwerp te lichten. Te geruster zou zij daartoe kunnen overgaan, waar de bedoeling der bepaling voor een werkgever, die dit wil, uiterst gemakkelijk zal zijn te verijdelen. Door immers zijne arbeiders telken jare op 31 December te ontslaan en hen met ingang van 2 Januari d.a.v. weer in dienst te nemen, zal de werkgever kunnen bewerken, dat de dienstbetrekking tusschen hem en zijne arbeiders niet onafgebroken een aantal volle jaren duurt en de bepaling van art. 1639 *j* dus geene toepassing zal kunnen vinden. Trouwens zal het bij de thans gevolgde redactie den werkgever ook op andere wijze gemakkelijk zijn, de bedoeling der wet te ontduiken. Immers komt blijkens de bepaling van art. 1639 *j* slechts de termijn, in het eerste lid van het

voorgaande artikel bedoeld, en dáár voor niet-inwonende arbeiders op één week gesteld, voor verlenging naarmate van den duur der dienstbetrekking in aanmerking. Een werkgever, die deze verlenging niet wil, zal slechts gebruik hebben te maken van de hem bij het tweede lid van art. **1639 *i*** geschonken bevoegdheid en bij reglement den termijn van opzegging tot bijv. negen dagen hebben te verlengen; op de dienstbetrekking tusschen hem en zijne arbeiders zal de bepaling van art. 1639 *j* dan niet van toepassing zijn.

Eenige leden, die reeds van de bepaling op zich zelve, buiten verband met de andere bepalingen van het ontwerp, tegenstanders waren, hadden tegen haar nog te meer bezwaar en vonden haar nog te meer onbillijk, nu de voorschriften van art. **1638 *c*** en art. 1638 *v* [ij] den werkgever verplichten den arbeider, in geval van ziekte, zijn loon uit te betalen en bij inwonende arbeiders voor behoorlijke verpleging en geneeskundige behandeling zorg te dragen.

Sommige leden gingen minder ver en verklaarden tegen het in art. 1639 *j* neergelegde beginsel van verlenging van den opzeggingstermijn naarmate van den duur der dienstbetrekking geen bezwaar te hebben, indien dit beginsel wordt toegepast niet ten aanzien van beide partijen, maar slechts ten aanzien van den werkgever, zoodat de arbeider zelfs na langdurige onafgebroken dienstbetrekking aan een opzeggingstermijn van slechts korten duur gebonden zal zijn. Slechts in zooverre zou voor den werkgever een uitzondering op het beginsel moeten worden gemaakt, dat hij bij opzegging van de dienstbetrekking aan alle zijne arbeiders ter zelfder tijd aan een in de wet bepaalden, voor allen geldenden termijn gebonden zoude zijn.

Enkele leden gaven in overweging, in elk geval de verlenging van den opzeggingstermijn minder groot en minder snel te doen zijn en haar niet te doen bedragen veertien dagen voor elk vol jaar, zooals thans is voorgesteld, maar bijv. zeven dagen voor elke twee volle jaren.

Ook werd door sommige leden het denkbeeld geopperd, de verlenging van den opzeggingstermijn eerst te doen beginnen, nadat de dienstbetrekking tusschen werkgever en arbeider onafgebroken een zeker aantal, bijv. drie, volle jaren heeft geduurd.

De voorgedragen regeling en in het bijzonder het beginsel in art. 1639 *j* neergelegd, vond ook voorstanders. De leden die zich daarmede konden vereenigen, achtten het vooreerst een groot voordeel voor oudere arbeiders, die lange jaren bij éénzelfden werkgever in dienstbetrekking zijn geweest, dat hun de dienstbetrekking niet dan na een langen termijn van waarschuwing zal kunnen worden opgezegd. Zij zagen daarin ook een waarborg tegen lichtvaardige opzegging, al wilden enkelen niet ontkennen, dat een termijn van zes maanden als onnoodig lang moet worden beschouwd. Deze leden meenden verder, dat de regeling niet uitsluitend met het oog op de belangen des arbeiders moet worden bezien, maar men daarbij ook op de belangen des werkgevers het oog behoort te vestigen en dat van dit laatste standpunt een opzeggingstermijn, die langer wordt naarmate van den duur der dienstbetrekking, alle aanbeveling verdient. Een arbeider toch, die langen tijd bij éénzelfden werkgever in dienstbetrekking is, raakt met den loop en alle bijzonderheden der zaak vertrouwd; de werkgever laat geleidelijk meer aan hem over en dientengevolge kan ten slotte de arbeider van groote beteekenis zijn voor den goeden gang van zaken in de onderneming, ja die onderneming voor een goed deel beheerschen. Het is dan niet mogelijk in korten tijd voor hem een waardig opvolger te vinden en een lange termijn van opzegging mag daarom niet ontbreken. Zoodanige termijn zal trouwens ook van groot nut zijn om te voorkomen, dat een geoefend en met alle geheimen eener onderneming vertrouwd arbeider plotseling eene eigen onderneming gaat opzetten en tot concurrent wordt van zijnen vroegeren werkgever of dat hij door een anderen werkgever wordt onderhuurd. In dit verband wezen deze leden ook nog op § 125 van de Duitsche Gewerbeordnung, waarin is bepaald, dat een

werkgever, die een arbeider, bij een anderen werkgever in dienstbetrekking, onderhuurt, de daardoor veroorzaakte schade moet vergoeden. Deze leden achtten opneming van eene soortgelijke bepaling in dit ontwerp gewenscht, al ware het slechts om uitdrukkelijk door den wetgever het onderhuren van arbeiders tot eene ongeoorloofde en onrechtmatige handeling te doen stempelen.

Enkele voorstanders van de voorgedragen regeling achtten een maximum opzeggingstermijn van zes maanden niet te lang; zij wezen op werkgevers, die groote werken uitvoeren, en om met het werk te kunnen beginnen, vrij lang van te voren zeker moeten zijn, dat zij op de diensten van een bepaald aantal arbeiders zullen kunnen rekenen.

Verscheidene leden gaven aan de bepaling van art. 46, 1ste lid, in verband met die van art. 47 van het ontwerp-DRUCKER de voorkeur boven de bepalingen, in art. **1639 *i***, 1ste en 2de lid, vervat. Gevolg toch van de thans voorgestelde bepalingen zal zijn, dat tal van categorieën van personen — men wees op klerken en kantoorbedienden — gedwongen zullen zijn, eene schriftelijke arbeidsovereenkomst aan te gaan, omdat anders voor hen, in strijd met het plaatselijk of vakgebruik, dat overeenkomstig hunne behoeften een veel langeren termijn van opzegging medebrengt, de termijn van opzegging één week zal bedragen. Volgens de regeling van het ontwerp-DRUCKER daarentegen zou ten aanzien van den opzeggingstermijn het plaatselijk gebruik — raadzaam ware wellicht, daarnaast het algemeene vakgebruik te vermelden — voorgaan en eerst bij gebreke van dergelijke aanwijzing de in de wet gestelde minimum-termijn van opzegging gelden. Het bezwaar, in de Memorie van Toelichting tegen verwijzing naar het plaatselijk gebruik aangevoerd, dat het in menig geval niet die zekerheid zal verschaffen, welke partijen bovenal behoeven, werd niet zeer klemmend geacht en scheen in elk geval van minder groot gewicht dan de bovenbedoelde bedenking, die tegen het nu gedane voorstel kan worden ingebracht.

Men wees er verder op, dat tusschen het voorstel der Regeering en het ontwerp-DRUCKER een tweede verschilpunt bestaat; het voorstel zal, in tegenstelling met dat ontwerp, hier te lande onmogelijk maken wat elders, bijv. te Berlijn in de bouwvakken, regel is, namelijk dat bij de arbeidsovereenkomst elke opzeggingstermijn wordt uitgesloten. Men verklaarde niet in te zien, dat navolging van dezen regel, waar beide partijen dit wenschen, bedenkelijk zou kunnen zijn en gaf ook uit dien hoofde aan de bepalingen van het ontwerp-DRUCKER de voorkeur. Ook de buitenlandsche wetgevingen laten in dit opzicht vrijheid aan de partijen.

Een groot verschilpunt tusschen het Regeeringsvoorstel en het ontwerp-DRUCKER is voorts, dat het eerste de bepalingen omtrent de verlenging van den opzeggingstermijn naar mate van den duur der dienstbetrekking tot dwingend recht maakt en elk met die bepalingen strijdig beding nietig verklaart, maar het tweede afwijking van deze bepalingen toelaat bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement. Terwijl vele leden van oordeel waren, dat, mocht tegen hun wensch de bepaling van het eerste lid van art. 1639 *j* behouden blijven, deze bepaling in elk geval haar dwingend karakter zal moeten verliezen, betoogden anderen, dat het beter zoude zijn de bepaling maar geheel uit de wet te doen verdwijnen dan daarvan afwijking toe te laten, als in het ontwerp-DRUCKER werd voorgesteld. Gevolg daarvan zoude immers zijn, dat de bepaling aan de economisch zwakkere partij geen baat meer zoude brengen, omdat daarvan slechts in die gevallen, waarin hare toepassing den werkgevers voordeelig zoude zijn, niet bij reglement of overeenkomst zou worden afgeweken.

Sommige leden waren van oordeel, dat het beginsel van gelijkheid van den opzeggingstermijn voor werkgever en arbeider, dat aan de voorgestelde regeling is ten grondslag gelegd, strijdt met de bestaande, maatschappelijke verhoudingen, met name in de groot-industrie. De economische

ongelijkheid, die vooral dáár tusschen arbeider en werkgever bestaat, en ook de éénzijdige vorming van den arbeider door de ver doorgevoerde arbeidsverdeeling, zoude vorderen, dat althans in de groot-industrie de werkgever aan een langeren termijn werd gebonden dan de arbeider. Dat het niet gemakkelijk zou zijn het begrip groot-industrie wettelijk te omlijnen, werd daarbij niet ontkend.

[Men zie verder bij art. 1639 *o*.]

Memorie van Antwoord.

Artt. 1639 *i* en 1639 *j*. Na kennisneming van hetgeen ten aanzien van art. 1639 *j* in het Voorloopig Verslag is aangevoerd, heeft de ondergeteekende gemeend tot de schrapping van deze bepaling te moeten overgaan. Hoewel hij zich mitsdien ontslagen mag rekenen van de verplichting alle argumenten, voor en tegen het behoud van de daarin vervatte regeling aangevoerd, te bespreken, kan hij niet nalaten met een enkel woord kenbaar te maken, dat hij het betreurt, met het oog op het duidelijk uitgesproken gevoelen der Tweede Kamer, in verband met zijne opvatting van het „gemeenschappelijk overleg", tot de intrekking van deze bepaling te hebben moeten besluiten. Niet dat hij zoude ontkennen, dat sommige, grootere of kleinere, belangen door een zoodanig wetsvoorschrift zich eenigermate geschaad zouden kunnen achten; maar hij had gehoopt, dat de practische verwezenlijking van het beginsel, aan eene dergelijke bepaling ten grondslag liggende, wel over en weer eenige — zij het ook belangrijke — opoffering waardig zoude zijn gekeurd. Immers, het wil hem voorkomen, dat de bepaling uiting gaf aan eene hoogere gedachte, dan die, welke wordt geïnspireerd door de overweging van de verschillende, niet zelden zelfs tegenstrijdige, belangen, waarmede een dergelijk voorschrift wellicht te eeniger tijd in botsing zoude hebben kunnen komen. De bepaling toch, zooals zij was voorgedragen, had niet op het oog het klassebelang noch van den arbeider noch van den werkgever, maar het algemeen belang der maatschappij. Door den band tusschen werkgever en arbeider nauwer toe te halen naarmate de verhouding tusschen beiden duurzamer was geworden, zou ja, nu en dan een bijzonder of ook wel eens een — zelfs voornaam — klassebelang schade hebben kunnen beloopen, maar ware daarentegen ongetwijfeld het hoogere algemeen belang der maatschappij toch altijd grootelijks gebaat. Dat de meerderheid van de leden der Kamer blijkbaar niet *dit* inzicht van den ondergeteekende heeft gedeeld, heeft hem in niet geringe mate teleurgesteld en leed gedaan.

Verscheidene leden verklaarden aan de bepaling van art. 46, 1ste lid, in verband met die van art. 47, van het ontwerp-DRUCKER de voorkeur te geven boven die van art. **1639 i** van het ontwerp. Naar het oordeel des ondergeteekenden is echter eene zwakke zijde van art. 46 van eerstgenoemd ontwerp, dat het, na de wet en de verordening — welke, althans voorloopig, wel zelden toepassing zullen vinden — in de eerste plaats verwijst naar het plaatselijk gebruik. Niet alleen staat deze uitdrukking bloot aan het verwijt, ook in het Voorloopig Verslag vermeld, dat wellicht geen plaatselijk gebruik valt aan te wijzen en men veeleer zijne toevlucht zoude moeten nemen tot een algemeen vakgebruik, maar bovendien schijnt hier een geval aanwezig, waarin partijen een vasteren maatstaf behoeven dan eenig gebruik hun geven kan. Opzegging van den dienst geschiedt slechts zelden in volkomen harmonie; waar dus reeds eenige wrijving tusschen partijen bestaat, behoort de wet een vast richtsnoer voor haar optreden te bieden, wil zij niet de oorzaak zijn van twisten en processen.

Kan de ondergeteekende dus geene vrijheid vinden de bepalingen van art. 46, 1ste lid, en art. 47 van het ontwerp-DRUCKER over te nemen, hij heeft toch gemeend belangrijke wijzigingen in art. **1639 i** te moeten aanbrengen, waardoor de bezwaren, in het Voorloopig Verslag tegen de ontworpen regeling aangevoerd, naar hij vertrouwt, zijn overwonnen. De normale opzeggingstermijn wordt thans gelijkgesteld aan den tijd, die telkens tusschen twee opvolgende loonbetalingen verstrijkt, met dien verstande, dat hij niet langer kan zijn dan zes weken. Deze regeling wordt voorgesteld met het oog op de practijk, welke veelal een nauw verband aanneemt tusschen den betalings- en den opzeggingstermijn: bij de betaling of de ontvangst van het loon pleegt men elkander veelal den dienst op te zeggen. Mits de maximum-termijn beperkt blijve, schijnt dit gebruik voor eene normale regeling alleszins in aanmerking te komen. Een voordeel dezer regeling is, dat zij den werkgever een spoorslag zal zijn om bepalingen of bedingen achterwege te laten, waardoor telkens een geruime tijd tusschen twee uitbetalingen van loon zoude verloopen; immers, hoe langer de tijd van uitbetaling, des te langer de opzeggingstermijn, waaraan ook hij gebonden is.

Beschouwt men nu dit stelsel in het licht der aanmerkingen op de bepaling van art. **1639 i** gemaakt, dan ziet men in de eerste plaats, dat de normale opzeggingstermijn niet meer tal van categorieën van arbeiders, waaronder klerken en kantoorbedienden, zal nopen eene schriftelijke arbeidsovereenkomst aan te gaan. Immers, daar bedoelde personen in den regel eenmaal in de drie maanden hun loon ontvangen, zal voor hen de normale opzeggingstermijn zes weken bedragen.

Het tweede verschilpunt, waarop werd gewezen, dat namelijk het ontwerp, in tegenstelling met het ontwerp-DRUCKER, hier te lande onmogelijk zal maken, wat bijv. te Berlijn in de bouwvakken regel is, namelijk, dat bij de arbeidsovereenkomst elke opzeggingstermijn wordt uitgesloten, acht de ondergeteekende beslist in het voordeel van het ontwerp. Deze regel moge te Berlijn goed werken, naar den ondergeteekende toeschijnt verdient de invoering hier te lande geene aanbeveling, daar het uitsluiten van iederen opzeggingstermijn feitelijk niets anders beteekent, dan de bevoegdheid om de dienstbetrekking zonder opgave van redenen en zonder betaling eener schadeloosstelling te verbreken, zoo vaak een der dagen is aangebroken, waarop de dienstbetrekking eindigen kan (art. **1639 h**). Derhalve heeft de ondergeteekende geene vrijheid gevonden in dit opzicht van de vorige lezing af te wijken. Dit neemt intusschen niet weg, dat volgens de thans voorgestelde regeling de opzeggingstermijn vaak zeer kort zal zijn: wordt het loon bijv. van dag tot dag uitbetaald, dan zal de opzeggingstermijn ook slechts één dag bedragen. Misbruik en ontduiking zijn hier niet te vreezen, daar de opzeggingstermijn voor beide partijen gelijk is, zoodat de werkgever, die, ten einde slechts korten tijd vóór het einde der dienstbetrekking tot opzegging verplicht te zijn, met kortere tusschenruimten het loon zoude uitbetalen dan hij anders tusschen de uitbetalingen zoude laten verloopen,

de kans beloopt den door hem kunstmatig bekorten opzeggingstermijn ook door den arbeider benut te zien.

In verband met het bovenstaande schijnt het geene aanbeveling te verdienen, den werkgever aan een langeren termijn te binden dan den arbeider. Niet alleen toch zou de verhouding, waarin beide termijnen tot elkander zouden staan, slechts eene gansch willekeurige kunnen zijn, maar vooral schijnen de leden, die dit denkbeeld voorstonden, over het hoofd te hebben gezien, dat eene zoodanige bepaling in eene algemeene regeling als deze niet zoude kunnen worden opgenomen op grond van de wederzijdsche verhoudingen in eene bepaalde omgeving. Doch ook wanneer men uitsluitend de aandacht zoude gevestigd houden op de groot-industrie, schijnt eene bepaling, dat de werkgever een langeren opzeggingstermijn zal hebben in acht te nemen dan de arbeider, te eenzijdig. Juist tengevolge van de „éénzijdige vorming van den arbeider door de ver doorgevoerde arbeidsverdeeling" heeft ook de werkgever er belang bij zijne arbeiders niet „op stel en sprong" te verliezen, en wordt het voor den werkgever moeilijk nieuwe arbeiders te bekomen, die, even vertrouwd met de werktuigen als de ouden, het werk even vlug zullen kunnen verrichten. Ook in de groot-industrie schijnt als norm de gelijkheid van opzeggingstermijnen aan beide zijden de eenige billijke regeling.

[Men zie verder bij art. 1639 *o*.]

G. O. *Art.* 1639 *i*. De termijn van opzegging is gelijk aan den tijd, die gewoonlijk tusschen twee opvolgende uitbetalingen van het in geld vastgesteld loon verstrijkt, doch niet langer dan zes weken.

Bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement mag van deze bepaling worden afgeweken, mits de termijn van opzegging niet langer zij dan zes maanden en voor den werkgever niet korter worde gesteld dan voor den arbeider. Is slechts voor eene der partijen eene regeling getroffen, dan geldt zij ook voor de andere; is een kortere termijn voor den werkgever bepaald dan voor den arbeider, dan geldt de langste termijn ook voor den werkgever; is een langere termijn bepaald dan zes maanden, dan geldt een termijn van zes maanden.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XXV. Van de zijde der Commissie werd als hare meening te kennen gegeven, dat de bepaling van het tweede lid van art. **1639 i** in zoodanigen zin moet worden verstaan, dat bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement voor opzegging ook een kortere termijn kan worden gesteld dan de tijd, die gewoonlijk tusschen twee opvolgende uitbetalingen van het in geld vastgesteld loon verstrijkt.

De Minister antwoordde, dat het de bedoeling is geweest wel het bedingen van een korteren termijn van opzegging toe te laten, maar daarnaast te eischen, dat er altijd een termijn, hoe kort ook, zal blijven bestaan.

Van de zijde der Commissie werd de wenschelijkheid betoogd, dat ten aanzien van den termijn van opzegging in het eerste lid van art. **1639 i** in de eerste plaats worde verwezen naar het gebruik, en eerst wanneer een gebruik niet bestaat, de in de wet gestelde termijn van opzegging zal gelden.

De Minister antwoordde, dat aan den wensch van de Commissie reeds daarom moeilijk kan worden voldaan, omdat aan de bepaling van het eerste lid de gedachte ten grondslag is gelegd om tot wettelijken regel te verheffen hetgeen in de meeste gevallen het gebruik reeds medebrengt. Ook uit een oogpunt van wetgevingstechniek scheen het den Minister minder juist het gebruik bij den wettelijken regel te doen voorgaan, terwijl eindelijk de Minister, waar in de meeste gevallen het gebruik zoo moeilijk is aan te wijzen, van de gewenschte verwijzing ook practische moeilijkheden te gemoet verklaarde te zien. Het bezwaar, dat in het nieuwe stelsel van het artikel wellicht ten aanzien van tal van categorieën van arbeiders eene schriftelijke arbeidsovereenkomst noodig zal zijn, achtte de Minister niet van overwegenden aard.

Van de zijde der Commissie werd de vraag ter sprake gebracht, of de mogelijkheid van contractueele afwijking van den in het eerste lid van art. **1639 i** bedoelden opzeggingstermijn ten aanzien van lager bezoldigde arbeiders niet behoort te worden beperkt.

De Minister zegde overweging van dit punt toe.

1e N. v. W. Tusschen de beide volzinnen van het tweede lid van art. **1639 i** wordt het hiervolgende ingevoegd: „Echter mag ten aanzien van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon vier gulden per dag of minder bedraagt, de opzeggingstermijn niet langer zijn dan die in het eerste lid bedoeld, tenzij het gebruik een langeren opzeggingstermijn aanwijst, in welk geval geen langere termijn dan deze als opzeggingstermijn zal mogen bedongen worden".

In den laatsten volzin van dat artikel worden de woorden: „zes maanden, dan geldt een termijn van zes maanden" vervangen door de woorden: „geoorloofd was, dan geldt de langste geoorloofde termijn".

2e N. v. W. [In den aanhef van het tweede lid werden de woorden „schriftelijke overeenkomst" vervangen door de woorden „schriftelijk aangegane overeenkomst"; men zie **2e N. v. W.** deel II, bladz. 16.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(6 Juni 1906.)

Op dit artikel zijn door de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen twee amendementen voorgesteld.

1°. [ingezonden 23 Mei 1906, stuk n°. 80] om in art. **1639 i**, slot, een nieuw lid bij te voegen:

„Indien het loon van den arbeider voor het geheel of voor een gedeelte is vastgesteld in het gebruik van een aangewezen woning of lokaal of een bepaald stuk grond, zal de termijn van opzegging van dit gebruik gelijk zijn aan den termijn van opzegging der dienstbetrekking, doch niet korter dan ter plaatse voor huurders van gelijksoortige onroerende goederen gebruikelijk is." (1)

2°. [ingezonden 7 Maart 1906, stuk no. 7, XV] om aan art. **1639 i** toe te voegen een 3de lid, luidende:

„Bovendien moet ten aanzien van arbeiders wier in geld vastgesteld loon vier gulden per dag of minder bedraagt en die werkzaam zijn in eenzelfde bedrijf van eenzelfden werkgever, de opzeggingstermijn gelijk zijn. Is voor een of meerderen dier arbeiders een langere opzeggingstermijn bedongen, dan zal voor allen de kortste met een of meerderen dier arbeiders overeengekomen termijn gelden."

---

(1) [Dit amendement verving een ander, ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 7, XIV, luidende als volgt:

In art. **1639 i**, slot, een nieuw lid bij te voegen:

„Indien de arbeider in gebruik heeft een woning, lokaal, stalling, stuk grond of weide, waarvan de werkgever eigenaar is, zal de termijn van opzegging van dit gebruik gelijk zijn aan den termijn van opzegging der dienstbetrekking, doch niet korter dan ter plaatse voor huurders van gelijksoortige onroerende goederen gebruikelijk is."]

De heer **Ruys de Beerenbrouck** ontvangt het woord tot toelichting van de door hem en de heeren van Wijnbergen en Aalberse voorgestelde amendementen en zegt: Mijneer de Voorzitter! Door de heeren Aalberse, van Wijnbergen en mij, zijn, zooals door u is medegedeeld, op dit artikel een tweetal amendementen voorgesteld. Het eerste, vermeld op stuk n°. 7, sub XV, heeft betrekking op de vaststelling van het loon voor het geheel of voor een gedeelte in het gebruik van een aangewezen woning of lokaal of een bepaald stuk grond.

Het komt ons voor, dat er zich gevallen kunnen voordoen waarbij het ophouden van het gebruik van die woning, van dat lokaal of dat stuk grond niet moet geschieden op dezelfde wijze als het geval is met het beëindigen van de dienstbetrekking.

Ik stel in de eerste plaats het geval van den landarbeider, die ten gevolge van een der dringende redenen van art. 1639*r* [q] zijn dienstbetrekking ziet beëindigen. Dan kan hij daarvan worden teruggehouden door de overweging, dat het stuk grond dat hij bearbeidt, door hem moet worden afgestaan voordat hij de vruchten er van geplukt heeft, waarvan het gevolg is, dat hij ten zeerste door dien voor hem ongelegen afstand van dat stuk grond wordt benadeeld.

Nu vinden de voorstellers een zoodanige beëindiging niet billijk. Wij meenen, dat de vruchten een gedeelte zijn van het loon, en wij leiden daaruit af, dat het onbillijk is, dat slechts dat loon genoten wordt voor een deel van den overeengekomen tijd, zoodat wij meenen, dat in een zoodanig geval den arbeider gelegenheid moet worden gegeven de vruchten te blijven genieten.

Maar behalve de landarbeiders, heeft men ook het geval van den industriearbeider, die een bepaalde woning in gebruik heeft. Wanneer voor dien industriearbeider aanwezig is een der gevallen van art. 1639*q* [p] en *r* [q], zal, indien ons amendement niet wordt aangenomen, voor dien man het gevolg zijn, dat hij gedwongen is met vrouw en kinderen op sprong die woning te verlaten.

Dit wat betreft ons eerste amendement. Het andere amendement, te vinden op stuk n°. 80, is in de plaats getreden van hetgeen stond op stuk 7, no. XIV.

Het is bekend, dat een lange opzeggingstermijn zoowel voor den werkgever als voor den werkman voordeelen biedt, doch de korte opzeggingstermijn eveneens. Dat hangt geheel af van het standpunt waarop men zich gelieft te plaatsen. Wil men de dienstbetrekking doen zijn een vaste, een bestendige, dan moet men hebben een langen opzeggingstermijn. Staat men er op zoo spoedig mogelijk van elkander af te kunnen zijn, zoo vrij mogelijk te zijn, ook in geval van staking en uitsluiting, dan behoort men te hebben een zeer korten opzeggingstermijn. Nu geloof ik, dat men in het algemeen wel kan aannemen, dat zoowel door de werkgevers als de arbeiders meer gehecht wordt aan de vrijheid dan aan de vastheid, dat meer gehecht wordt aan het spoedig van elkander af te kunnen zijn dan aan het lang aan elkander verbonden zijn, vooral als men let op de twee zooeven door mij genoemde strijdmiddelen, werkstaking en uitsluiting. Ik zeg dit in verband met hetgeen in een der vorige vergaderingen door een der sprekers gezegd is, nl. dat wij hier speciaal te denken hebben aan die twee strijdmiddelen, gebruikt enkel in den zin van gemeenschappelijke beëindiging van de dienstbetrekking met inachtneming van den opzeggingstermijn. Indien ons amendement niet wordt aangenomen is gemeenschappelijk geoorloofde staking en uitsluiting onmogelijk en ik durf dus beweren, dat ons amendement zich geheel beweegt in de lijn van hetgeen op bladz. 107 van het Voorloopig Verslag is vermeld. Daar wordt gezegd, dat door zeer vele leden bezwaar werd gemaakt tegen de verschillende opzeggingstermijnen die door Minister Loeff in het oorspronkelijk ontwerp waren gebracht. Minister Loeff is voor die bezwaren gezwicht en heeft die verschillende opzeggingstermijnen, verband houdende met den langeren of korteren duur der dienstbetrekking, uit zijn ontwerp genomen. Ons amendement ligt in dezelfde lijn, waar het zegt, dat ten aanzien van arbeiders wier in geld vastgesteld loon vier gulden per dag of minder bedraagt en die werkzaam zijn in eenzelfde bedrijf van eenzelfden werkgever, de opzeggingstermijn gelijk moet zijn, terwijl daar is bijgevoegd: „Is voor een of meerderen dier arbeiders een langere opzeggingstermijn bedongen, dan zal voor allen de kortste met een of meerderen dier arbeiders overeengekomen termijn gelden."

Ik beveel deze beide amendementen in de welwillendheid van den Minister, de Commissie van Rapporteurs en de Kamer aan.

De beide amendementen worden ondersteund door de heeren Bogaardt, van Bylandt en van Veen, en komen mitsdien in behandeling.

De heer **Troelstra**: Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn thans genaderd tot het artikel, dat bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling slechts van één

kant, en dus onvolledig door mij kon worden behandeld, en waarover ik thans nader mijn meening zou willen zeggen, namelijk de algemeen ingestelde wettelijke opzeggingstermijn. En dan wensch ik te beginnen met als mijn meening te kennen te geven, dat de regelloosheid ten opzichte van het sluiten van dienstbetrekkingen, die op dit oogenblik bestaat in zeer vele bedrijven, ook door mij wordt beschouwd als een misstand, ten eerste voor de bedrijven zelf, laat ons zeggen voor het oeconomische leven, bovendien voor de ondernemers, de patroons, en ten slotte voor de arbeiders, en dat ik elke poging om aan dat euvel te gemoet te komen met sympathie beschouw.

Aldus toegevende in het algemeen voor alle partijen het belang van een meer geregelden toestand, het belang van een opzeggingstermijn, wensch ik er evenwel onmiddellijk aan toe te voegen, dat de voordeelen daarvan vooral voor den arbeider niet moeten worden overdreven. Het zijn ten slotte tweezijdige verbintenissen, en even vaak als een arbeider voordeel kan hebben van een opzeggingstermijn door den patroon in acht te nemen, zoo kan het ook voorkomen dat die zelfde opzeggingstermijn den arbeider verhindert om tijdig nieuwen arbeid te vinden.

Wat is het belang dat de arbeider heeft bij een opzeggingstermijn? De opzeggingstermijn, zooals die in de meeste gevallen volgens dit ontwerp zal zijn, is betrekkelijk kort; het zal meestal zijn een termijn van een week, van 14 dagen, 6 weken in enkele gevallen; maar hoofdzakelijk toch kort. Het voordeel van een dergelijken opzeggingstermijn kan niet alleen gelegen zijn in het feit, dat de arbeider een week langer in dienst blijft, maar voornamelijk, dat de arbeider tijd en gelegenheid vindt om nieuwen arbeid te zoeken, zoodat er geen onderbreking van zijn verdiensten behoeft te zijn. En juist in dit opzicht is de opzeggingstermijn, zooals die volgens dit ontwerp geregeld is, niet van bijzonder groote waarde.

De kantoren, werkplaatsen en fabrieken, waar de arbeiders zich moeten aanmelden om werk te vinden, zijn juist dat gedeelte van den dag open, waarop de arbeiders bij hun patroons moeten arbeiden. Daarom is bij de behandeling van het Arbeidscontract in België door mijn partijgenooten opgemerkt, dat de opzeggingstermijn, wil die behoorlijk werken, zoo geregeld moet zijn, dat de arbeider van zijn patroon een paar uren der dag vrij krijgt om nieuw werk te kunnen zoeken, en zij hebben daarom een amendement voorgesteld, om daarvoor 2 uren per dag beschikbaar te stellen.

Wanneer een dergelijke bepaling in dit wetsontwerp voorkwam, zou de opzeggingstermijn van meer beteekenis worden. Dat is trouwens een bepaling die in het Duitsche Burgerlijk Wetboek voor zeker soort contracten voorkomt. Ik heb hierbij het oog op § 629, luidende:

„Nach der Kündigung eines dauerenden Dienstverhältnisses hat der Dienstberechtigte dem Verpflichteten auf Verlangen angemessene Zeit zum Aufsuchen eines anderen Dienstverhältnisses zu gewähren."

Men gevoelt dat voor zekere categorie van personen — het zijn geen arbeiders die er van profiteeren — er een groot voordeel in gelegen is dat hun gedurende den opzeggingstermijn gelegenheid gegeven wordt nieuw werk te zoeken.

Dit wordt hier niet voorgesteld. Het zou misschien moeilijk te doen zijn, omdat de verhoudingen in de grootindustrie van dien aard zijn, dat het moeilijk aangaat iemand gedurende een paar uren per dag vrij te geven.

Omdat een dergelijke bepaling in dit wetsontwerp niet voorkomt, is hier de beteekenis van den opzeggingstermijn voor de arbeiders niet bijzonder groot.

Daarnaast staan verschillende bezwaren. De opzeggingstermijn geeft namelijk in menig geval niet alleen geen voordeel, maar zelfs nadeel voor den arbeider.

Als men eens een onderzoek instelde bij de Nederlandsche arbeiders naar de vraag of zij vóór of tegen een opzeggingstermijn bij wet zijn, zou men van tal van arbeiders een negatief antwoord krijgen.

Dit komt omdat de verhoudingen zoo ongeregeld zijn, dat het hoogst moeilijk is in de practijk een opzeggingstermijn te verkrijgen, die, als zij iets beteekenen zou, de arbeiders niet meer dan eens in het verkrijgen van nieuwen arbeid zou verhinderen. Ik heb mij de moeite gegeven verschillende arbeiders hiernaar te vragen, want ik moet erkennen, wat de vakbeweging betreft, die heeft zich in deze zaak niet algemeen en niet duidelijk uitgesproken. Ik heb verschillende arbeiders in de bouwvakken gesproken, die mij hebben gezegd: in ons vak is een opzeggingstermijn, zooals dit ontwerp beoogt, voor onze arbeiders niet te accepteeren. Ik voeg er onmiddellijk aan toe, dat ik andere arbeiders, ook in de bouwvakken, een ander oordeel heb hooren uitspreken. Ik heb iemand gesproken uit de vakbeweging in de bouwvakken te Utrecht en die heeft mij gezegd, wat ons betreft, in Utrecht zouden wij een opzeggingstermijn niet willen missen. Ik heb

iemand gesproken van de opperlieden-organisatie te 's-Gravenhage, die mij gezegd heeft: wij willen geen opzeggingstermijn, terwijl ik mij ook gewend heb tot een bekend bestuurslid der vereeniging „Concordia Inter Nos", te Amsterdam, den heer Wolring, en die heeft mij geschreven: wij willen van een opzeggingstermijn niets weten. Dit is van te meer belang, omdat bij de onderhandelingen tusschen de verschillende timmerliedenvereenigingen te Amsterdam en de patroonsvereeniging in de bouwvakken gebleken is, dat door werklieden in de bouwvakken op een wederzijdschen opzeggingstermijn van zes dagen was aangedrongen. Er zijn dus vakvereenigingen in de bouwvakken te Amsterdam, die dien opzeggingstermijn wenschen; maar de belangrijke vereeniging „Concordia Inter Nos" wenschte volgens het oordeel van dat bestuurslid den opzeggingstermijn niet.

Wat is daarvan de reden? Voornamelijk de toestand in den revolutiebouw, de onzekerheid om anderen arbeid te vinden, als het karwei, waaraan men werkt, is afgeloopen. Bij aanneming gaat het vaak zoo: zoodra het werk gegund is, is er direct werk voor een gedeelte der timmerlieden en opperlieden, die dan weer eenige maanden werk hebben. Maar daarvoor is vaak noodig, dat men onmiddellijk het werk kan aanvangen. Nu werkt men bij een bepaald patroon; wanneer het werk bij dien patroon bijna is afgeloopen en er komt nieuw werk los, dan heeft men er belang bij, om bij dit nieuwe werk geplaatst te worden. Nu gebeurt het menigmaal, dat dan de nieuwe patroon zegt: gij moet onmiddellijk beginnen. Waar dit het geval is, is het duidelijk dat voor die arbeiders een opzeggingstermijn nadeelig is. Ook bij de havenarbeiders wordt een opzeggingstermijn niet gewenscht.

Ik zal twee gevallen noemen. Voorcerst het geval dat de arbeider gewoonlijk werkt voor een bepaald stuwadoor, waarbij hij bijv. 4 dagen in de week werkzaam is. Nu kan het geheuren dat die man gedurende de overige dagen van de week, waarop hij zijn gewone boot niet behoeft te lossen, werk kan vinden bij een ander patroon, van wien een boot is aangekomen.

In zulk een geval werkt de arbeider een paar dagen op een andere boot; is een boot van zijn gewonen patroon aangekomen, dan laat hij de andere boot in den steek en begeeft zich naar zijn gewonen patroon. Van een opzeggingstermijn kan in een dergelijk geval moeilijk sprake zijn. Ook van den kant der patroons komt dit voor. Er is bijv. een patroon, zooals dit in Rotterdam voorkomt, die een vaste ploeg werklieden in dienst heeft tegen een vast loon van f 15 per week, waarvoor zij dan moeten disponibel zijn wanneer hij ze noodig heeft. Nu komt er een boot binnen die gelost moet worden, maar die vaste werklieden zijn op dat oogenblik niet disponibel. De patroon stelt dan losse arbeiders aan het werk, doch nadat zij een paar dagen hebben gewerkt, komen de vaste werklieden weder vrij en gaan de losse werklieden weder heen. In dergelijke gevallen verzet zich de practijk tegen het gebruiken van een bepaalden opzeggingstermijn.

In hoeverre is nu met dergelijke gevallen in het wetsontwerp rekening gehouden? Na de verklaring van den Minister, dat onder bepaalden tijd ook moet worden verstaan bepaald werk, geloof ik niet dat het wetsontwerp in die gevallen voorziet. Immers men gaat weg, al is het bepaalde werk, het lossen van de boot, nog niet verricht. Onder welke rubriek zoo iets moet vallen begrijp ik niet goed, en het komt mij voor, dat door het wetsontwerp daarin niet is voorzien.

Wij hebben bij de algemeene beschouwingen kunnen hooren, dat de Duitsche arbeiders zulke warme voorstanders zijn van den opzeggingstermijn. Er zijn toch verschillende vakken en verschillende categorieën van arbeiders op verschillende plaatsen in Duitschland, die er toe hebben medegewerkt, om dien opzeggingstermijn te doen buitensluiten. In de arbeidsovereenkomst met de metselaars en opperlieden te Keulen komt b.v. voor, dat de opzegging minstens een uur van te voren, voor het ingaan van het ontslag, moet worden medegedeeld. Dat is dus feitelijk het buitensluiten van den opzeggingstermijn.

In de arbeidsovereenkomst voor de keramische vakken te Bautzen en Berlijn, de een van 1892, de ander van 1902, komt de uitdrukkelijke bepaling voor, dat Kündigung is ausgeschlossen. Zoo ook in die te Breslau, Dresden, Erfurt, Frankfort, Halle, Lübeck en Neumünster, terwijl in andere overeenkomsten weder een opzeggingstermijn van 14 dagen is opgenomen. In de kleermakers-tariefovereenkomst is in vele plaatsen de termijn uitgesloten; zoo bijv. Leipzig, Wilhelmshaven, enz. Door verschillende groepen van havenarbeiders in Hamburg is eveneens afstand gedaan van den termijn. En in het Korrespondenzblatt van den Gewerkschafts-kommission van 26 Mei 1906 komt in een hoofdartikel omtrent de metaalindustrie, niet in geheel Duitschland, maar in Berlijn en omstreken, de mededeeling voor, dat daar „die Kündigung fast allenthalben ausgeschlossen ist", terwijl wij reeds in het Voorloopig Verslag en de Memorie van Antwoord hebben gelezen, dat ook voor de bouwvakken te Berlijn de werklieden als algemeenen regel uitdrukkelijk van den opzeggingstermijn hebben afstand gedaan.

Deze feiten bewijzen voldoende, dat zij die den opzeggingstermijn beschouwen als een groote verbetering in den toestand der arbeiders, in vele gevallen geen rekening houden met de werkelijkheid. In vele gevallen zijn de arbeiders niet gesteld op dien termijn, omdat daartegenover staat, dat zij dien dan ook in acht moeten nemen.

Zal een wettelijke algemeene opzeggingstermijn in de practijk mogelijk zijn, dan moet als aanvulling daarvan in de artt. 1639q [p] en r [q] de gelegenheid bestaan tot verbreking van het contract zonder inachtneming van den opzeggingstermijn in alle gevallen, waarin dit redelijkerwijze moet worden toegelaten; en bij de behandeling dier artikelen zal het wel blijken, dat deze niet in alle gevallen voorzien.

Is nu in dit artikel de zaak goed geregeld? Dit hangt er van af, hoe men de zaak beschouwt.

Het ontwerp-Drucker sloot zich meer aan bij de practijk; daarin worden op den voorgrond gesteld wet, verordening en gebruik. De Regeering heeft dit laatste niet overgenomen, maar als algemeenen regel beschouwd den opzeggingstermijn volgens deze wet. Wat het beste is, valt moeilijk te zeggen. Komt het gebruik in de eerste plaats als richtsnoer in aanmerking, dan zal de toestand niet veel veranderen, en ik begrijp dus, dat zij, die den bestaanden toestand zooveel mogelijk willen wijzigen en hechten aan het bestaan van een belangrijken opzeggingstermijn, ook waar geen plaatselijk gebruik bestaat, met het ontwerp-Drucker niet kunnen medegaan en meer staan op het standpunt der Regeering. Men kan nu van den opzeggingstermijn alleen afwijken door schriftelijke overeenkomst of bij reglement; een mondelinge afwijking is niet toegelaten.

Ik geloof, dat het in menig geval mogelijk moest zijn zelfs bij mondelinge overeenkomst te kunnen afwijken, maar ik geef toe, dat zulk een regeling in de practijk het artikel vaak illusoir zou maken.

Zij dus, die dit voorstellen als een groote verbetering van den bestaanden toestand willen òf een regeling in het leven roepen, die in menig geval door vele categorieën van arbeiders als onpractisch en tegen hun belang wordt beschouwd, òf vergeten, dat, zooals door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs zeer ter snede is herinnerd, reeds thans de practijk bestaat, waarbij aan de tusschentijds ontslagen arbeider door den kantonrechter recht op loon wordt gegeven en dat in die practijk te weinig zal worden veranderd [dl. III, bl. 489].

Ik wil mijn beschouwingen samenvatten als volgt. De wensch naar regeling bestaat, maar het is de vraag of de regeling die ons geboden wordt in de practijk voor een groot deel der arbeiders wenschelijk moet worden geacht. Wil men de bezwaren van een te strenge regeling ondervangen, dan wordt de regeling totaal overhoop gegooid, zoodat er niets nieuws overblijft.

Wij hebben aan het hoofd der Commissie van Rapporteurs iemand die van deze zaak ontzaglijk veel studie heeft gemaakt. Misschien zal hij kunnen aantoonen, dat ik te pessimistisch oordeel. Wij hebben ernstig overwogen of wij onze bezwaren door amendementen konden ondervangen, maar wij hebben ons er niet aan gewaagd. Men is er ten slotte vóór of tegen, en elke ondervanging van bezwaren, zooals bijv. het invoegen van het mondeling afwijken van de overeenkomst, ondermijnt het artikel zelf. Om deze reden echter kunnen wij voor het artikel absoluut niet warm gestemd zijn.

De heer **Heemskerk**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou gaarne een huiselijke vraag aan den Minister willen doen.

Dit artikel zegt: „De termijn van opzegging is gelijk aan den tijd die gewoonlijk tusschen twee opvolgende uitbetalingen van het in geld vastgesteld loon verstrijkt, doch niet langer dan zes weken."

Dus nooit drie maanden. Nu was het tot nu gebruik in Amsterdam en in vele andere plaatsen dat voor dienstboden, die om de drie maanden loon ontvangen, een opzeggingstermijn van drie maanden gold, zoowel voor de dienstboden als voor mevrouw. Het is waar, dat volgens het Burgerlijk Wetboek, wanneer tusschentijds wordt opgezegd zonder geldige reden, aan de dienstbode 6 weken loon wordt gegeven; maar een opzegging van drie maanden te voren wordt als ordentelijk beschouwd en een opzegging van 6 weken te voren is dan een klein transactie met de ordentelijkheid, die er slechts even door kan. Zal dit artikel beteekenen, dat men niet meer met drie maanden mag opzeggen? Zal, wanneer met 1 Augustus tegen 1 November is opgezegd, als dit artikel is aangenomen, die opzegging nietig zijn? Zal de meid, wanneer haar op drie maanden de dienst is opgezegd, als de nieuwe meid komt, kunnen zeggen: ik blijf stil zitten en ga niet heen?

Zal, als de dienstbode drie maanden van te voren heeft opgezegd, mevrouw daar niet mee behoeven te rekenen?

Is de bedoeling van dit artikel, dat een opzegging van drie maanden niet zal gelden, of zal een opzegging op een termijn van drie maanden ook nog geldig kunnen zijn? Oordeelt de Minister, dat dit laatste het geval is, dan ligt er toch nog wel eenig bezwaar in het artikel, omdat het beter is, dat een termijn van drie maanden, zooals nu gebruikelijk is, als de normale blijft bestaan, dan is een vervanging van dien termijn in een van 6 weken een achteruitgang in de verhouding tusschen dienstboden en gezin. Indien evenwel de opzeggingstermijn van 3 maanden nietig mocht zijn, is het artikel inderdaad subversief voor het huiselijk leven.

Ziedaar de huiselijke vraag, waarop ik gaarne van den Minister een antwoord had.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Om met het principieele te beginnen, de geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer Troelstra, heeft al een zeer eigenaardig standpunt ingenomen. Die geachte afgevaardigde toch, sprekende alsof hij tegen een opzeggingstermijn in principe is, eindigt met te verklaren, dat hij zich bij het denkbeeld neerlegt en geen kans ziet een andere regeling voor te stellen.

De geachte spreker geeft toe, dat de bestaande regellooshcid een misstand is voor alle partijen, en komt tot de conclusie, dat een regeling moet worden getroffen. Hij voegt er bij, dat hij geen betere weet, dan die, welke wordt voorgesteld en komt zoodoende geleidelijk tot verdediging van het voorstel. Ik moet dus weerleggen een bestrijder, die zich ten slotte bij het artikel neerlegt, zoo niet geacht kan worden iets te verdedigen.

De geachte afgevaardigde hecht er aan te doen uitkomen, dat opzeggingstermijnen in den regel voor den arbeider veel minder voordeelen opleveren, dan het oppervlakkig misschien wel lijkt. Maar bovendien — zegt hij — deze voordeelen moeten niet worden overschat, want er zijn zulke groote nadeelen aan verbonden, dat de voordeelen er dikwijls door op den achtergrond worden geschoven.

Een van de groote nadeelen van den opzeggingstermijn zou dan zijn, dat na de opzegging en gedurende den loop van den termijn de arbeider toch niet het recht heeft elders werk te zoeken. Nu zou ik hieraan waarde kunnen hechten, wanneer het vaststond dat volgens deze wet, een arbeider, die zijn dienst heeft opgezegd, geen gelegenheid had elders zijn dienst aan te bieden.

Ik ben het echter met den geachten afgevaardigde niet eens dat dit zou zijn uitgedrukt in dit wetsontwerp. Ik wijs op art. **1638 z**, waarin geschreven staat dat de werkgever in het algemeen verplicht is al datgene te doen en na te laten, wat een goed werkgever in gelijke omstandigheden behoort te doen en na te laten.

Bij de behandeling van dat artikel heeft de heer Drucker nog betoogd dat een aantal verplichtingen niet met name genoemd zijn en dat noodig is een algemeen artikel, hetwelk sommige niet voorziene gevallen uitdrukkelijk omvat; deze geachte afgevaardigde heeft toen daarbij op dit punt als een der verplichtingen van den werkgever gewezen.

Volgens art. **1638 z** moet dus den arbeider, die den dienst heeft opgezegd, gelegenheid worden gegeven zich gedurende redelijk korten tijd van het werk te verwijderen om zijn diensten bij anderen te gaan aanbieden, indien dit noodig is. Men behoeft hem natuurlijk niet den geheelen dag op avontuur te laten uitgaan; het is slechts de quaestie telkens van een half of een heel uur.

De eenige algemeen werkende grond, dien de geachte spreker heeft genoemd, mag dus niet volgens het wetsontwerp stellig geacht worden op te gaan.

De geachte spreker heeft in de tweede plaats genoemd de havenarbeiders, maar dat is een speciaal geval, waaromtrent ik aanstonds nog een enkel woord hoop in het midden te brengen.

Nu wensch ik tegenover deze eenigszins pessimistische beschouwingen over den opzeggingstermijn in het algemeen het feit te stellen, dat in alle bekende wetgevingen — de geachte afgevaardigde noemde reeds de Belgische — de opzeggingstermijn wordt aangenomen. Dat geschiedt niet in de wetgevingen alleen, maar ook in de practijk. Wij vinden het als regel in de verschillende collectieve arbeidsovereenkomsten.

Wanneer wij zoowel in het buitenland als in het binnenland eens de zoogenaamde tariefverdragen nagaan, dan zal men daarin vaak een opzeggingstermijn vinden.

In de Januariaflevering van de *Vragen des Tijds* van dit jaar komt een artikel voor van den heer Spiekman over de collectieve arbeidsovereenkomst en alsof ik

er een voorgevoel van had dat deze zaak hier te berde zou komen in den geest als thans gedaan is, heb ik daaruit genoteerd dat in de tariefsovereenkomst door de Duitsche typografen in den regel een opzeggingstermijn van 2 weken is bedongen.

Hetzelfde kunnen wij hier te lande waarnemen.

In het *Sociaal Werkblad* van 24 Februari j.l. vindt men een artikel, luidende: „Een collectief arbeidscontract te Helmond." Volgens dat artikel is door middel van de afdeeling Helmond van den Roomsch-Katholieken Typografenbond, St. Augustinusgilde, een collectief arbeidscontract tot stand gekomen tusschen de firma van Meersel en van den Boogaert en haar personeel. Daar wordt onder de condities ook deze gevonden, dat de opzeggingstermijn voor beide partijen is 14 dagen.

Deze voorbeelden, die met tal van andere zouden kunnen vermeerderd worden, zijn, dunkt mij, afdoende om de stelling te weltigen, dat zoowel in buiten- als binnenland bij de collectieve arbeidsovereenkomst, na staking of na het verkrijgen van een blijvende goede verstandhouding tusschen werkgever en arbeider, de opzeggingstermijn een essentieel deel van het contract uitmaakt.

Ik wensch hier ten slotte nog bij te voegen, dat, zooals ik reeds met een enkel woord vroeger heb aangegeven, de werkzaamheid van de *Conseil supérieur du travail* in Frankrijk, waarover ook in onze jongste discussiën gesproken is, haar ontstaan hieraan te danken heeft, dat onder sommige categorieën van patroons het gewoonte was geworden iederen opzeggingstermijn af te schaffen. Als middel daartegen werd en wordt door belanghebbenden en deskundigen een wijziging verlangd van den *Code civil*, van art. 1780, zooals dat na de jongste wijziging daarin bij de wet van 27 December 1890 gebracht, luidt. Het onderwerp waarvoor die *Conseil supérieur* in de bedoelde zitting is samengekomen, was juist het maken van een regeling op dit punt en de dagenlange arbeid in Juni 1905 van dien *Conseil* heeft gestrekt tot het behandelen van een voorloopig ontwerp, juist omdat in Frankrijk de toestand niet zoo goed geregeld is als nu hier wordt voorgesteld, en omdat men daar overtuigd is van hetgeen ook de geachte afgevaardigde wil, nl. dat een afdoende regeling noodzakelijk en wenschelijk is.

Ik meen dat men uit dit alles gerust de conclusie kan trekken, dat een regeling als hier wordt voorgesteld in beginsel is aan te bevelen, zoolang er geen betere is te verkrijgen.

Ik wensch nog even te spreken over de bootwerkers.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam III was niet zeer sterk in zijn argumentatie, toen hij op dat geval van de havenbedienden wees, omdat men daar met exceptioneele en eigenaardige gevallen te doen heeft. Ik denk mij hier het geval, dat een stuwadoor, een cargadoor, de ondernemer van het bedienen van schepen, een vasten ploeg heeft waarmede hij werkt, en dat die vaste ploeg bezig is met schepen die reeds gearriveerd zijn, zoodat voor een schip, dat daarna aankomt, losse arbeiders moeten worden aan het werk gezet. Dit geval, door den geachten spreker genoemd, is echter van zeer exceptioneelen aard: die losse werklieden worden in dienst genomen voor den tijd dat zij noodig zijn, niet totdat het werk is afgeloopen. Daarom is dit geval, dat de geachte spreker noodig had tot staving van zijn betoog, een geval dat door zijn eigen regeling beheerscht wordt, een bewijs, dat het hem niet is mogen gelukken ons van de nadeelen voor de arbeiders bij een regeling van den opzeggingstermijn een duidelijk voorbeeld te geven.

De geachte afgevaardigde uit Sliedrecht, de heer Heemskerk, heeft het artikel niet juist gelezen, als hij meent, dat het een langeren opzeggingstermijn verbiedt. Dat staat er niet in. De dienstbode die te Amsterdam, zooals dat ook hier en te Rotterdam gebruikelijk is, drie maanden vooruit waarschuwt, handelt volkomen gerechtvaardigd. Het vast stellen van een minimum-opzeggingstermijn sluit een langeren termijn niet uit.

Wat betreft de amendementen van den heer Aalberse c.s., zooeven duidelijk toegelicht door den geachten afgevaardigde uit Gulpen, den heer Ruys de Beerenbrouck, het spijt mij dat ik die niet kan steunen. Ik kan daartoe vooralsnog geen aanleiding vinden. Het eerste amendement heeft eerst langen tijd in anderen vorm bestaan, die men op stuk n°. 7 kan vinden. Dit vorige amendement stond daar naar mijn bescheiden meening volstrekt niet op zijn plaats en het is zelfs de vraag of het thuis behoorde in dit ontwerp. Maar ik voelde er in zooverre wel voor, omdat wij daar een moeilijkheid hadden, die een andere oplossing wel gewenscht zou maken. Wanneer wij ons voorstellen, dat er een arbeidscontract is tusschen een werkgever en een arbeider, terwijl daarnaast die arbeider een stuk grond van den werkgever in huur heeft, geheel afgescheiden van het arbeidscontract, kan ik mij denken dat men zegt, dat dat huurcontract gesloten is

eigenlijk naar aanleiding van het arbeidscontract en dat men eenig verband tusschen beide overeenkomsten wenscht te leggen. Ik begrijp intusschen wel, dat de heeren tot de conclusie zijn gekomen van hun oorspronkelijk amendement te moeten afzien.

Doch ook het tweede amendement vind ik minder gelukkig, omdat wij hier alleen hebben te doen met contracten, waarbij het loon niet alleen wordt bepaald in geld maar tevens in andere zaken. Het is hierbij onmogelijk de zaak zoo te construeeren, dat, als de dienstbetrekking eindigt, niet ook het loon ophoudt. Men kan dus niet iets anders bepalen voor het loon dan voor den duur der dienstbetrekking zelf. De heeren waren op een goeden weg door terugneming van hun eerste amendement, en hadden het hierbij moeten laten.

Wat betreft het andere amendement, dat bij een bepaalden werkgever voor alle arbeiders in het bedrijf een gelijke opzeggingstermijn moet worden in acht genomen, gevoel ik wel de gedachte die de heeren heeft geleid. Maar denken wij aan een fabriek met allerlei soort arbeiders, de eigenlijke fabrieksarbeiders, het personeel op het kantoor, de vrouw die het kantoor schoon houdt, knechten enz., dan kan ik niet inzien dat het goed is voor die allen een gelijken opzeggingstermijn te bepalen.

De heer **Nolting:** Het zij mij vergoorloofd een kort woord te spreken en wel naar aanleiding van hetgeen door den heer Troelstra is gezegd. Die geachte spreker meent ook dat in den ongeregelden toestand waaronder de arbeiders op dit oogenblik leven, verandering moet komen. Ik ben dit volkomen met hem eens. Toch meent de heer Troelstra dat het artikel, waar het hier om gaat, niet aan alle arbeiders ten goede zal komen. Nu kan ik mij voorstellen dat er arbeiders zijn die tegen een opzeggingstermijn zijn. De heer Troelstra heeft eenige voorbeelden genoemd, o. a. Concordia Inter Nos. Toevallig ken ik die vereeniging, en ik geloof wel dat er personen in zijn, zooals de heer Wolzing, die tegenstanders zullen wezen van een opzeggingstermijn, maar ik kan niet aannemen, dat alle leden dier vereeniging tegen een opzeggingstermijn zouden zijn; ik geloof het dan ook niet. Men vergete niet dat wij hier niet alleen te maken hebben met Concordia Inter Nos, met timmerlieden, met werklieden uit de bouwvakken, maar met werklieden van alle mogelijke industrieën. En dan is het mijn overtuiging tegenover die van den heer Troelstra, die een referendum zou aandurven, omdat hem dit waarschijnlijk in het gelijk zou stellen, dat de groote meerderheid van de arbeiders tegen een opzeggingstermijn zoude zijn. De heer Troelstra zegt neen; wanneer hij dit niet gezegd heeft dan heb ik mij daarin vergist, anders zou ik met het houden van een referendum het tegenovergestelde durven beweren, namelijk dat juist de groote meerderheid zou blijken te zijn vóór een opzeggingstermijn. Dat leert mij de ondervinding. Als lid van den gemeenteraad van Amsterdam krijg ik herhaaldelijk bezoeken van werklieden die mij komen vragen: zie eens hier, ik ben bij dien patroon aan het werk, maar morgen moet ik de laan uit, is daar niets aan te doen? Dat zijn werklieden van alle mogelijke vakken, ook van de bouwvakken. En ik denk dat ik niet de eenige ben, die dergelijke bezoeken heeft af te wachten. Ik wijs ook nog op den grooten diamantwerkersbond, een van de organisaties die overal tot voorbeeld worden gesteld. Hoe hebben wij den heer Henri Polak niet zien te weer gaan tegenover zijn medeleden van dien bond, die, zonder opzeggingstermijn in acht te nemen, van werkgever veranderden, omdat zij bij een ander f 5 meer konden verdienen.

Ik vind in het algemeen, dat, wanneer iemand met zijn patroon overeengekomen is gedurende zekeren tijd voor hem te werken, van beide kanten de eerlijkheid in acht genomen behoort te worden. Ik geloof dus, dat dit artikel niet ten nadeele van de arbeiders zou werken. Maar wel wenschte ik dat er iets op gevonden kon worden — en dit ben ik met den heer Troelstra volkomen eens — om den arbeider gedurende den loop van den opzeggingstermijn gelegenheid te geven naar ander werk om te zien.

In de practijk gebeurt het reeds, gelijk ik zelf ondervonden heb, dat de patroon tot den arbeider zegt: over zooveel tijd loopt het werk af. De gezel tracht dan ander werk te krijgen, en de patroon stelt hem in de gelegenheid daarnaar om te zien.

Ik meen dat dit artikel eer voordeelig dan nadeelig voor den arbeider zal werken.

De heer **van Vliet:** Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch naar aanleiding van dit artikel een korte inlichting aan den Minister te vragen.

Hetgeen omtrent den opzeggingstermijn in de tweede zinsnede van het tweede lid bepaald is zal niet voorzien in het geval van tal van personen, die hun loon per maand uitbetaald krijgen. Bij de onderwijzers aan de bijzondere scholen bijv. kan niet naar het gebruik verwezen worden, omdat dit in de eene streek geheel anders is dan in de andere, en toch hebben zij behoefte aan een opzeggingstermijn, die langer is dan een maand. Er zou, dunkt mij, aan het artikel toegevoegd moeten worden tusschen de woorden „opzeggingstermijn" en „niet langer", „voor arbeiders". Gaarne zal ik van den heer Minister vernemen, of een dergelijke wijziging zijn instemming heeft, opdat aan het door mij genoemde bezwaar te gemoet gekomen wordt.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord bekomen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over de amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Voordat ik kom tot het advies der Commissie over de amendementen zij het mij vergund een enkel woord te zeggen naar aanleiding van de beschouwingen van den heer Troelstra.

Die geachte spreker heeft mededeeling gedaan van zeer verschillende adviezen, hem verstrekt door werklieden omtrent hun beschouwing ten aanzien van de wenschelijkheid of niet-wenschelijkheid van opzeggingstermijnen. De geachte afgevaardigde heeft er bijgevoegd, dat gebleken is, ook in Duitschland, van zeer verschillend inzicht bij de arbeiders omtrent hun belangen in dit opzicht, naar plaatselijke en naar vak-omstandigheden.

Die beschouwingen van den geachten afgevaardigde zijn mijns inziens de beste verdediging geweest van de regeling thans in het wetsontwerp neergelegd. De onderhandelingen, die de Commissie met den Minister Loeff gevoerd heeft, hebben er toe geleid, dat aan partijen bijna volkomen vrijheid gelaten is tot het stellen van korte opzeggingstermijnen.

Wanneer er dus inderdaad vakken zijn, waarbij van beide zijden een zeer korte opzeggingstermijn gewenscht wordt, dan geeft dit wetsontwerp daar nu de gelegenheid voor. De geachte afgevaardigde heeft de verschillende wijzen genoemd waarop afwijking van den wettigen regel toegelaten is. Ik zou daarbij willen voegen die, welke de meest gewenschte is, namelijk de collectieve overeenkomst. Wanneer men is afgeweken bij collectieve overeenkomst, dan is daarmede voor goed uitgemaakt, dat in datzelfde vak tusschen diezelfde personen ook geen andere regeling meer mogelijk is.

De geachte afgevaardigde, de heer Troelstra, heeft gewaarschuwd tegen overschatting van het voordeel in dit artikel gelegen. Ook mijnerzijds wil ik wel erkennen, dat dit artikel niet juist dat artikel is van de wet, waarmede de arbeider het meest vooruitgaat. Maar dat er toch eenige vooruitgang is, zal duidelijk wezen aan ieder, die dagelijks volgt hetgeen op dit gebied geschiedt. Wij weten, hoe Kamers van arbeid dikwijls ontzaglijke moeite moeten aanwenden om gedaan te krijgen van een patroon, die zijn arbeider plotseling ontslagen heeft, dat hij dien arbeider acht of veertien dagen loon als vergoeding geeft.

Nu heeft wel de heer Spiekman dezer dagen gezegd: waarom gaan die menschen dan ook naar de Kamer van arbeid; als zij bij mij komen, schrijf ik even een briefje namens het bureau van arbeidsrecht, dat ik bij niet-voldoening naar den kantonrechter ga en dan geven de patroons toe. Ik meen, dat de heer Spiekman te dezen opzichte wel wat heel optimistisch is. Ik geloof niet, dat het altijd met dat briefje zal kunnen afloopen; men zal nog wel eens naar den kantonrechter moeten gaan met al den omslag, die daaraan verbonden is.

Wanneer het artikel in de wet wordt opgenomen, zooals het thans luidt, zal het gaan naar den kantonrechter in den regel overbodig zijn, omdat de patroon vooruit zal weten, dat hij veroordeeld wordt.

Wij hebben een amendement in wording en twee amendementen die voor ons liggen.

Het amendement in wording is hetgeen is aangekondigd door den geachten afgevaardigde den heer van Vliet. Ik kan wel zeggen, dat bij de Commissie van Rapporteurs tegen een wijziging, als door den heer van Vliet bedoeld, geen bezwaar zou bestaan. Wat is de zaak? Men heeft gevreesd, dat de arbeider te zeer in zijn vrijheid zou worden belemmerd, wanneer bij overeenkomst de opzeggingstermijn, waaraan hij gebonden is, te lang zou zijn, en men heeft daarom bepaald, dat een langere opzeggingstermijn dan die in het eerste lid bedoeld, niet mocht worden bepaald, tenzij het gebruik is. Er is evenwel geen reden om te verbieden, dat in overeenkomsten een langer opzeggingstermijn zou worden opgenomen, waaraan de werkgever gebonden zou zijn. Wanneer dit in de wet werd toegelaten, dan zou, naar het oordeel van de Commissie, daartegen geen bezwaar bestaan.

Ik kom thans tot het amendement van den heer Aalberse c. s., gedrukt onder n°. XV op stuk 7, betreffende de gelijkheid van opzeggingstermijn voor alle arbeiders in een zelfde bedrijf van een zelfden werkgever. Daaromtrent heeft de

heer Minister reeds gewezen op de groote moeilijkheid, die verbonden is aan de woorden: „een zelfde bedrijf van een zelfden werkgever". De personen, die werkzaam zijn in één zelfde bedrijf kunnen zijn van zeer verschillende maatschappelijke positie en toestand. Is dit al een bezwaar tegen het amendement, er is naar het oordeel van de Commissie, een nog veel grooter bezwaar.

Nemen wij aan, dat bij de werklieden in zekere fabriek nu eenmaal de vaste regel is, dat er met algemeen goedvinden een opzeggingstermijn, over en weer, is van 8 of 14 dagen. Wanneer nu, om welke reden dan ook, de werkgever een werkman in dienst neemt met een opzeggingstermijn van één dag, dan zou die geheele reeks van overeenkomsten, die jarenlang met wederzijdsch goedvinden bestaan heeft, plotseling van aard veranderen en voor al die menschen de opzeggingstermijn worden één dag. Dat zou zijn een tot nog toe onbekende wijze van bestaande overeenkomsten veranderen, die, naar het onze Commissie voorkomt, niet toelaatbaar is. Men kan zich een dergelijk geval ook denken als misbruik. Wanneer er een werkgever is, die af wil zijn van den bij hem gebruikelijken opzeggingstermijn, dan zou hij niets anders behoeven te doen dan een man van de straat binnen te roepen en tegen hem te zeggen: ik neem u voor drie dagen in dienst met een opzeggingstermijn van een kwartier. Dan had hij in eens alle bij hem loopende arbeidscontracten veranderd. Dat is naar het oordeel van de Commissie, met alle waardeering voor de bedoeling van het amendement, toch een bezwaar van dien aard, dat wij der Kamer moeten ontraden met het amendement mede te gaan.

Tot ons leedwezen moeten wij een dergelijk advies geven omtrent het amendement n°. 80. Dat amendement komt vooreerst niet te gemoet aan het bezwaar, dat het bestemd is om te verhelpen. Het bezwaar, dat de heer Ruys de Beerenbrouck in zijn toelichting noemde, betrof juist speciaal de arbeiders, die voor een bepaalden tijd in dienst zijn genomen, terwijl het amendement, gelijk het nu is geredigeerd, alleen slaat op arbeiders, die voor onbepaalden tijd in dienst zijn.

De redactie van het amendement berust ook op een onjuisten gedachtengang. In de gevallen die de geachte afgevaardigde bedoelt, het plotseling eindigen wegens een dringende reden, is er in het geheel geen quaestie van het opzeggen van het gebruik van de woning, zoodat wij met de redactie, zooals die voor ons ligt, ook in dat opzicht zouden vastloopen.

In de derde plaats komt het der Commissie voor, dat geheel onjuist zoude zijn een regeling, waarbij de arbeider zonder vergoeding bleef in het genot van de woning, die hem als een deel van het loon is gegeven. Een voorbeeld zal dit duidelijker maken.

Wanneer een werkgever iemand heeft die geniet f 8 per week plus vrije woning en de dienstbetrekking eindigt plotseling, omdat zij verbroken wordt, van welke zijde dan ook, dan is er toch geen enkele reden om dien man nog eenigen tijd het vrije gebruik van de woning te laten, welke woning was een deel van het loon. Is de dienstbetrekking geëindigd, dan behoort ook het loon op te houden, en zou dus hoogstens het gebruik van de woning kunnen omgezet in huur. Toen men in Duitschland een dergelijk voorstel heeft gedaan, heeft men daaraan vastgeknoopt een bepaling omtrent een soortgelijke omzetting in huur.

De conclusie van de Commissie is derhalve, dat in dezen vorm het amendement niet behoort te worden aangenomen.

Wij achten evenwel de mogelijkheid niet buitengesloten, dat aan de artt. 1639 *q* [p] en *r* [q] zou worden vastgeknoopt een regeling, volgens welke bij het eindigen van de dienstbetrekking wegens dringende reden, het gebruik van de woning werd omgezet in een huur voor een zekeren tijd tegen een bepaalden en billijken huurprijs.

De **Voorzitter:** Door den heer van Vliet wordt voorgesteld een amendement strekkende om in de tweede zinsnede van het tweede lid van art. 1639 i tusschen de woorden „opzeggingstermijn" en „niet langer zijn" in te voegen de woorden: „voor den arbeider".

Die tweede zinsnede zal dan moeten luiden: „Echter mag ten aanzien van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon vier gulden per dag of minder bedraagt, de opzeggingstermijn voor den arbeider niet langer zijn", enz.

Verlangt de heer van Vliet nog het woord tot toelichting van dit amendement?

De heer **van Vliet:** Ik dank u, Mijnheer de Voorzitter.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Hugenholtz, de Waal Malefijt, Okma, van Vuuren en Eland, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch naar aanleiding van dit zooeven ingediende amendement de vraag te stellen of het niet indruischt tegen het geheele stelsel van opzegging in dit artikel en, naar ik meen, in de Duitsche wetgeving neergelegd. Men wilde immers, dat de termijnen, althans in beginsel, voor beide partijen gelijk zouden zijn. Doet men dit niet, dan zou men den werkgever kunnen dwingen een zeer langen opzeggingstermijn te nemen, terwijl de werknemer met een korten zou kunnen volstaan; de laatste zou dan feitelijk kunnen heengaan wanneer hij wil. Men heeft het voorbeeld der onderwijzers genoemd. Hoewel ik niet veel gevaar zie, dat bij hen zulk een strijd zal uitbreken, zou toch het gevolg kunnen zijn, dat het bestuur werd gedwongen den opzeggingstermijn zeer lang te stellen, terwijl een onderwijzer ieder oogenblik de school kon verlaten doordat de opzeggingstermijn voor hem kort is. Er moet mijns inziens gelijkheid bestaan. Maak de termijnen zoo kort mogelijk, maar laat ze gelden voor beide partijen. De arbeider kan dan bij den patroon aandringen op een korten opzeggingstermijn, maar hij loopt dan zelf ook gevaar op korten tijd te worden ontslagen.

Daarom acht ik dit amendement niet in overeenstemming met het stelsel der wet.

De heer **Ruys de Beerenbrouck:** Mijnheer de Voorzitter! Zoowel de Minister als de voorzitter der Commissie van Rapporteurs hebben het den voorstellers van de amendementen gemakkelijk gemaakt een daarvan in te trekken. De Minister niet zoozeer door zijn verklaring, dat wij misschien beter gedaan hadden het amendement in te trekken, dan wel de voorzitter der Commissie door ons in overweging te geven om nog eens te beraden of het niet mogelijk is een redactie te vinden bij de artt. 1639 *q* [p] of *r* [q].

Daarom heb ik de eer het amendement n°. 80 in te trekken.

De **Voorzitter:** Aangezien het eerste amendement van den heer Aalberse c.s., voorkomende op stuk n°. 80, door de voorstellers is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Ruys de Beerenbrouck:** Mijnheer de Voorzitter! Met het andere amendement zijn wij minder gelukkig. Wel heeft de Minister ons niet overtuigd, omdat, het zij met bescheidenheid gezegd, zijn argumenten daartoe ons niet zwaarwichtig genoeg zijn, maar de heer Drucker heeft beter argumenten gebruikt. Evenwel is door hem niet ontzenuwd onze bewering, dat, indien het artikel blijft zooals het thans luidt, de werkstaking met inachtneming van den opzeggingstermijn absoluut onmogelijk kan worden gemaakt.

Als in één zelfde bedrijf voor een werkman een opzeggingstermijn gesteld is van één week en voor een ander van veertien dagen, dan zal het den werklieden onmogelijk zijn dien opzeggingstermijn in acht te nemen en toch te gelijker tijd het werk neer te leggen.

De heer Drucker vreesde van aanneming van het amendement, dat vele overeenkomsten in eens zullen worden veranderd. Overeenkomsten met een opzeggingstermijn van 14 dagen zullen worden veranderd in een met één dag, en er is bijgevoegd, dat er misschien wel een of ander werkman te vinden zou zijn, die er zich toe zal leenen voor den vorm tegenover den patroon de willige dienaar te zijn en een opzegtermijn van één uur zal willen aanvaarden. Het gevolg daarvan zal zijn, dat voor alle werklieden die opzegtermijn van een uur zal gelden. Men heeft onlangs in deze Vergadering [dl. III, bl. 426] een beroep gedaan op de macht der openbare meening. Nu geloof ik, dat zoodanig beroep in dit geval op zijn plaats zoude zijn. De openbare meening zal zich scharen niet aan de zijde van den patroon en dien werkman die er zich voor laat vinden het stakingswerk — ik bedoel natuurlijk het wettelijk gecoorloofde stakingswerk — der andere werklieden onmogelijk te maken, maar aan de zijde van die werklieden die op die manier om den tuin worden geleid.

Er staat iets anders tegenover, dat men niet uit het oog moet verliezen. Voor den patroon is daarvan het gevolg, dat de werklieden den opzegtermijn van één dag ook tegenover den patroon kunnen doen gelden en na één dag het werk zullen kunnen nederleggen en den patroon laten zitten. Mijn conclusie is dan ook, dat men, indien men de zaak laat zooals zij is, in de hand werkt werkstakingen zonder inachtneming van den wettelijken opzegtermijn. Aangezien er van verschillende zijden van de Kamer op wordt aangedrongen, dat den werklieden wordt ingescherpt, dat zij enkel met inachtneming van den wettelijken opzegtermijn het werk moeten nederleggen, geloof ik, dat er, afgezien van practische bezwaren, geen reden voor de Kamer is dit amendement te verwerpen. Het spijt mij, dat

ik niet kan medegaan met het advies van den Minister en den Voorzitter van de Commissie van Rapporteurs en dit amendement dus moet blijven handhaven.

De heer **Heemskerk:** Het doet mij genoegen, dat de Minister verklaard heeft, dat, ook wanneer dit artikel wordt aangenomen, het gebruik van den opzeggingstermijn van drie maanden kan blijven bestaan. Ik wil daarmede niet zeggen dat de uitdrukking „niet langer dan 6 weken" mij gelukkig voorkomt, maar het is nu duidelijk, dat de bedoeling is dat een dergelijk gebruik niet onwettig zal zijn. Het is te hopen dat men in de maatschappij dit gebruik voor dienstboden en mevrouwen zal laten bestaan; anders zou de wet een slechten invloed hebben op de practijk.

Over het amendement-van Vliet heeft de geachte afgevaardigde uit Goes een opmerking gemaakt waaromtrent ik geloof dat het noodig is dat wij ons volledige klaarheid verschaffen. De geachte afgevaardigde vreest, dat het gevolg zal zijn, dat wij een ongelijken opzeggingstermijn krijgen voor werkgever en arbeider. Is dat juist? Ik heb den indruk dat het niet zoo is en dat de slotzin van het artikel daartegen waakt. Daar toch staat:

„Is slechts voor eene der partijen eene regeling getroffen, dan geldt zij ook voor de andere; is een kortere termijn voor den werkgever bepaald dan voor den arbeider, dan geldt de langste termijn ook voor den werkgever; is een langere termijn bepaald dan gecorloofd was, dan geldt de langste gecorloofde termijn."

Wanneer nu dit artikel onveranderd blijft heeft men eenvoudig, dat de opzeggingstermijn niet langer mag zijn dan de betalingstermijn.

Ten aanzien van den onderwijzer, die per maand zijn traktement ontvangt, zal dus geen langere opzeggingstermijn bestaan dan een maand. Nu stelt de heer van Vliet voor, dat het *voor den arbeider* niet langer mag zijn.

Men mag dus een regeling maken, waarbij bepaald wordt, dat de opzeggingstermijn voor den werkgever wel langer mag zijn, bijv. 3 maanden, en zoo is dan een regeling getroffen voor een der partijen. Maar geldt dan niet de bepaling van den laatsten zin, dat die regeling ook geldt voor de andere partij? Het is mogelijk, dat dit onjuist van mij is gezien, maar de woorden van het artikel geven toch aanleiding tot die opvatting.

Nu hebben natuurlijk de Minister en de Commissie van Rapporteurs volledige klaarheid op dit punt en dus, wanneer mijn opvatting onjuist is, alle gelegenheid dit aan te toonen. Ik erken, dat de tegenwerping van den geachten afgevaardigde uit Goes haar gewicht heeft wanneer mijn opvatting onjuist is, maar is zij de juiste, dan vervalt die tegenwerping geheel.

Ik zou derhalve het verband tusschen den tweeden en den derden zin van het tweede lid van art. **1639** i gaarne klaar en duidelijk door den Minister en de Commissie van Rapporteurs zien uiteengezet.

De heer **Troelstra:** Heb ik tegenover het oordeel van velen over dit artikel mijn minder optimistische beschouwingen gesteld, wat het standpunt ten opzichte van het artikel aangaat, zullen wij wel niet zoover uiteenloopen, want ik heb met de regeling der zaak in het algemeen reeds mijn instemming betuigd en het is mijn plan niet, noch dat van mijn vrienden, onze stem tegen het artikel uit te brengen.

Alleen was mijn bedoeling tegen een eventueel te hooge appreciatie van wat het artikel bevat op te komen. Wanneer ik nu naga, wat door den heer Nolting en door de Commissie is gezegd, meen ik, dat die hooge appreciatie feitelijk achterwege is gebleven, vooral waar de heer Drucker er op wijst, dat ten slotte de regeling der zaak, overeenkomsten bij collectief contract, het middel moet zijn om deze wetsbepaling in de practijk toe te passen op een wijze waardoor zij overeenkomt met de wenschen en verlangens der verschillende partijen. Daaruit volgt, dat ten slotte de vakactie moet trachten te maken van deze bepaling wat er van te maken is. Een reden te meer, om, als wij straks bij andere artikelen de werking der vakactie nog nader zullen beschouwen, mede te werken dat geen enkele belemmering voor die vakactie in dit wetsontwerp aanwezig blijft.

Nu hebben de heeren Nolting en Drucker gezegd, dat toch vele arbeiders ingenomen zijn met den opzeggingstermijn.

Ik ontken dat niet en ik wil met den heer Nolting niet strijden over de vraag of bij een referendum de meerderheid dan wel de minderheid der arbeiders zich vóór het artikel zou verklaren; waarschijnlijk zal de meerderheid er wel voor zijn.

Echter blijkt uit de voorbeelden die ik aanhaalde, van verschillende feitelijke toestanden en overeenkomsten, zooals die in meer dan één vak en in meer dan één plaats in Duitschland bestaan, dat een belangrijk deel der arbeiders van de goede dingen, welke hier geboden worden, in de practijk liever geen gebruik willen maken.

De heer Nolting heeft daarbij een beroep gedaan op den Diamantwerkersbond en heeft gezegd, dat tegen het niet in acht nemen van een opzeggingstermijn door diamantwerkers onder de werking van het collectief contract, juist door het bestuur van den bond en in den bond zou zijn geprotesteerd.

Hierin vergist die geachte spreker zich.

De bekende quaestie in den Diamantwerkersbond heeft met den opzeggingstermijn op zich zelf niets te maken. Het was alleen de vraag, of men zou werken al dan niet boven een aangenomen tarief.

Op grond van wat mij uit den Diamantwerkersbond bekend is, meen ik het recht te hebben te beweren, dat de bond zich niet wil binden aan een bepaalden opzeggingstermijn. Trouwens het eigenaardige werk van die arbeiders, het gereed maken en afwerken van allerlei vaak kleine partijtjes grondstoffen, leent zich op zich zelf al zeer moeilijk tot het bepalen van een opzeggingstermijn.

De Minister heeft getracht een door mij geopperd bezwaar weg te nemen, en als zijn redeneering opgaat, ben ik verheugd hem in de gelegenheid gesteld te hebben mij op dit punt te verslaan.

Immers, hij meent dat in art. **1638 z** reeds iets is vervat, wat ik meende dat in dit artikel ten nadeele der arbeiders werd gemist.

De Minister beroept zich daarbij op de toelichting op art. **1638 z** van den heer Drucker, dat uit genoemd artikel, hetwelk den werkgever verplichtingen tegenover zijn arbeiders oplegt als redelijk werkgever, reeds voortvloeit dat, als een arbeider de dienst is opgezegd, de werkgever gedurende den opzeggingstermijn verplicht is den werkman redelijken tijd te geven om naar een andere betrekking om te zien.

Ook na de woorden van den heer Drucker heb ik niet durven aannemen dat dit nu feitelijk volgens art. **1638 z** rechtens is; maar het komt natuurlijk niet in mij op om, nu de Minister verklaart dat dat feitelijk de bedoeling van het artikel is, mij daartegen te verzetten.

Met genoegen constateer ik, dat daardoor een bezwaar, hetwelk ik straks heb genoemd, zoo niet geheel dan toch voor een deel is weggenomen en ik hoop slechts, dat bij de toepassing der wet in de practijk ook de rechterlijke macht zich zal houden aan de toelichting, door den Minister en door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs gegeven.

Nu wordt er gezegd: de schaduwzijden die gij ziet, kunnen bij een collectief verdrag worden opgeheven. Maar dan wensch ik te constateeren, dat wij bij collectieve verdragen gewoonlijk te doen hebben met een reeds vrij stevige vakbeweging en dat, als een vakbeweging stevig genoeg is om den patroon tot het sluiten van collectieve verdragen te bewegen, zelfs zonder een bepaling als deze, de gewenschte opzegtermijnen zullen verkregen worden. Maar het gevaar bestaat waar niet is een vakbeweging, die sterk genoeg is om zich te laten gelden, dat, wanneer dan afspraken buiten de wet om gemaakt worden, dat zal zijn onder den invloed van den oeconomisch sterkere, den patroon. In die gevallen zal afwijking van dit artikel in de practijk wel plaats hebben, wanneer zij is in het belang van den arbeider.

Nu wensch ik nog een enkel woord te zeggen naar aanleiding van het nog gehandhaafd amendement-Aalberse c.s.

Daarop is door de Commissie van Rapporteurs de aanmerking gemaakt, dat daarvan misbruik gemaakt kan worden door den patroon tegen de belangen van den arbeider. Dat zou dan tegen de bedoeling van de voorstellers zijn. Aan die bedoeling wensch ik gaarne adhaesie te betuigen.

Het is werkelijk waar, wanneer de mogelijkheid bestaat ongelijke opzeggingstermijnen in het leven te roepen — dit was de groote grief tegen het eerste ontwerp — dat dan de eenheid van de arbeiders in geval van werkstaking totaal wordt vernietigd en de werkstaking zoo goed als onmogelijk wordt gemaakt.

Daarom juich ik het amendement van de voorstellers toe en zou ik wenschen dat het werd aangenomen.

Maar voor het bezwaar van de Commissie van Rapporteurs kan men niet geheel het oog sluiten. Het is inderdaad mogelijk, dat de patroon één of meer arbeiders weet over te halen een heel korten termijn met hem af te spreken, juist met de bedoeling hun niet de gelegenheid te geven van den opzegtermijn gebruik te maken en dus de geheele bepaling omtrent den opzegtermijn illusoir te maken. Ik geloof evenwel, dat daaraan was te gemoet te komen, wanneer nl. de voorstellers hun amendement zóó wijzigden, dat niet de korste termijn zou gelden, als een ongelijke opzeggingstermijn is vastgesteld, maar om dan toe te passen de wettelijke opzegtermijn, zooals in het ontwerp is bepaald. Dan zou het bezwaar

der Commissie van Rapporteurs niet gelden, wanneer in dien geest nog een verandering in het amendement van die heeren zou kunnen gebracht worden.

In elk geval, ook al mocht dit niet geschieden, meen ik toch, dat de bedoeling van hun amendement in het belang is van de werkstaking, waarom ik dan ook gaarne mijn stem aan dat voorstel zal geven.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen over de amendementen nader mede te deelen en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Wat betreft het amendement van den heer Ruys de Beerenbrouck c.s., kan de Commissie niet anders doen dan blijven bij haar advies, en moet werkelijk, ten einde niet een onmogelijk uit te voeren bepaling in de wet te brengen, de Kamer aanraden, zich niet met het amendement te vereenigen, hoezeer ook wij de bedoeling en de strekking van het amendement waardeeren. Laten wij nu een oogenblik afzien van de mogelijke misbruiken, waarop ik straks gewezen heb. Maar de heer Minister heeft er reeds de aandacht op gevestigd, dat bij een personeel, in hetzelfde bedrijf werkzaam, tal van categorieën zijn; bij een grooten fabrikant zijn in dienst kantoorbedienden, boekhouders en dergelijke, meesterknechten, gewone arbeiders, sjouwers, enz. ik bepaal mij tot de menschen met loonen beneden de f 4. Nu zal men omschrijven, dat voor al die menschen dezelfde opzeggingstermijn moet gelden! Dat is in de eerste plaats niet rationeel en niet in overeenstemming met wat in het werkelijke leven voorkomt. Het kan zeer goed zijn, dat de patroon en de eigenlijke werklieden het in hun belang hebben geacht, een korten opzeggingstermijn te bepalen, maar dat behoeft daarom volstrekt nog niet rationeel te zijn voor het kantoorpersoneel. En wat zal nu gebeuren, als dit amendement wordt aangenomen? Dan zullen, in strijd met wat het maatschappelijk gebruik medebrengt, die menschen moeten gebracht worden allen onder denzelfden opzeggingstermijn. Dan rijst de groote moeilijkheid, welke opzeggingstermijn dat wezen moet. De heeren Ruys c.s. hebben gekozen de kortste. De heer Troelstra heeft ingezien, dat dit niet gaat en zegt: de wettelijke. Maar dat heeft even groote bezwaren. Nemen wij een vak, waarbij de werklieden in engeren zin prijs stellen op een uiterst korten opzeggingstermijn, en een termijn van een uur hebben verkregen. Maar nu behoeft er in dat bedrijf maar één man te komen, die een langeren opzeggingstermijn heeft, en alles is weer ongedaan. Dat gaat niet.

De Commissie van Rapporteurs ziet geen kans, hetgeen gewenscht wordt op bevredigende wijze in een wetsartikel te belichamen, en moet aan de Kamer ontraden, ter wille van de goede beddeling, iets in de wet op te nemen, dat gevolgen zou hebben die niemand kan wenschen.

Het amendement van den heer van Vliet verdient volgens de Commissie aanbeveling. De heer Lolman heeft doen uitkomen, dat dan ongelijkheid in opzeggingstermijn voor patroon en arbeiders mogelijk is. Maar dat is sedert het wetsontwerp-Cort van der Linden altijd in het ontwerp geweest. In art. **1639 i** staat nu ook, dat de termijnen ongelijk kunnen zijn, mits slechts de arbeider niet gebonden is aan een langeren termijn dan de werkgever. Maar altijd is toegelaten, dat de werkgever zich aan een langeren termijn bindt. In de Memorie van Toelichting kan men vinden, dat ongelijke termijnen in dien zin niet strijden met den grondslag van het wetsontwerp. Het amendement-van Vliet strekt alleen om diezelfde gedachte nog iets verder uit te breiden en dit is, naar het der Commissie voorkomt, rationeel.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van den heer van Vliet wordt met 53 tegen 12 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Roodhuyzen, de Ram, Aalberse, van den Bergh (den Helder), Eland, van Wijnbergen, de Beaufort, Bogaardt, Tydeman, Tak, Lieftinck, van Sasse van Ysselt, Hubrecht, Bos, Mees, Limburg, Janssen, Okma, van den Bergh (Rotterdam), Duymaer van Twist, Zijlma, Lucasse, van Styrum, Bolsius, Ruys de Beerenbrouck, Drucker, Kolkman, Talma, Goeman Borgesius, Heemskerk, van Alphen, Troelstra, van den Berch van Heemstede, van Vliet, van Idsinga, van Nispen tot Sevenaer, Hugenholtz, Reyne, Nolting, Schaper, Verhey, van der Zwaag, van Vuuren, Marchant, de Klerk, Jansen (den Haag), van Deventer, Regout, ter Laan, Thomson, Lely, van de Velde en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Koolen, Brummelkamp, van Doorn, van Karnebeek, van Limburg Stirum, van Vlijmen, de Savornin Lohman, van Bylandt, de Waal Malefijt, van Dedem, Plate en van Wassenaer van Catwijck.

Het tweede amendement van de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen wordt in stemming gebracht en met 55 tegen 12 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren de Beaufort, van Doorn, van Karnebeek, van Limburg Stirum, Bogaardt, Tydeman, Smeenge, Lieftinck, van Sasse van Ysselt, Hubrecht, Bos, Mees, Limburg, Janssen, Okma, van den Bergh (Rotterdam), Duymaer van Twist, Zijlma, van Vlijmen, Lucasse, van Styrum, Bolsius, Drucker, de Savornin Lohman, Kolkman, Talma, Goeman Borgesius, Heemskerk, van Alphen, van Bylandt, van den Bergh van Heemstede, van Vliet, van Idsinga, van Nispen tot Sevenaer, Reyne, de Waal Malefijt, van Dedem, Verhey, Plate, van Vuuren, Marchant, van Wassenaer van Catwijck, Jansen (den Haag), van Deventer, Regout, Lely, van Veen, van de Velde, Roodhuyzen, de Ram, Koolen, van den Bergh (den Helder), Eland, Brummelkamp en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Tak, Ruys de Beerenbrouck, Troelstra, Hugenholtz, Nolting, Schaper, van der Zwaag, de Klerk, ter Laan, Thomson, Aalberse en van Wijnbergen.

Het gewijzigd artikel wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 4.

Art. 1639 *i, afwijking van den termijn van opzegging.*

Tegen de beperking in dit artikel ten opzichte van den opzeggingstermijn bestaat zeer groot bezwaar, vooral waar volgens de bepalingen in artt. **1639 o** en **w**, ingeval van noodzakelijkheid, de dienstbetrekking toch binnen den opzeggingstermijn kan eindigen. Waarom mag voor de eigenlijk gezegde arbeiders geen langere termijn gesteld worden dan die tusschen twee betalingstermijnen verloopt, dus gewoonlijk acht dagen? Deze termijn is altijd te ontgaan door bijv. te bepalen, dat een arbeider voor een jaar, of voor welken termijn men wil, is aangesteld, met een opzeggingstermijn van zooveel weken als men wil, onder bepaling dat de overeenkomst telkens weer op dergelijke wijze doorloopt, indien er geen opzegging plaats heeft. Waarom wordt men echter ook in dit geval tot eene dergelijke gewrongen overeenkomst gedwongen?

Volgens het artikel mag de opzeggingstermijn, ook voor de arbeiders wier in geld vastgesteld loon f 4 of minder bedraagt, verlengd worden tot hoogstens zes weken, mits het „gebruik" een langeren termijn aanwijst. Wat is echter „gebruik" in deze? Wanneer voor de arbeiders van eene fabriek tot aan de invoering van de wet een opzeggingstermijn van bij voorbeeld twee weken gegolden heeft, terwijl aan de meeste fabrieken in dezelfde plaats een termijn van één week bestaat, zal men dan toch, op grond van het vroegere gebruik, den termijn van 14 dagen kunnen behouden?

Waarom worden hier echter moeilijkheden gemaakt tegen het bedingen van lange opzeggingstermijnen? Terecht is zelfs van sociaal-democratische zijde (*Handelingen* alsvoren, bladz. 2036, 2de kolom [bij art. **1639 t**]) toegegeven, „dat in verschillende gevallen zoowel arbeiders als patroons belang kunnen hebben bij een langen opzeggingstermijn." De spreker maakte er alleen bezwaar tegen, dat die opzeggingstermijn ook in acht genomen moet worden bij werkstakingen. Dit is misschien een gegrond bezwaar, maar het ware te ondervangen geweest, hetzij door het staangeld niet in geval van werkstakingen te doen dienen, hetzij door eene bepaling, dat bij eene collectieve ontslagneming een kortere termijn van bijv. hoogstens 14 dagen zal gelden.

Tegen deze beschouwing werd van andere zijde bezwaar gemaakt. Men wenschte werkstakingen niet in de wet gesanctioneerd te zien.

Antwoord der Regeering.

II. § 4.

Art. 1639 *i*, *afwijking van den termijn van opzegging.*

Het „zeer groot bezwaar", dat blijkens het Voorloopig Verslag tegen de beperking van den opzeggingstermijn bestond, zou naar alle waarschijnlijkheid aanmerkelijk geringere afmetingen hebben aangenomen, indien de juiste bedoeling van het artikel beter tot de leden, die dat bezwaar opperden, ware doorgedrongen. Immers op de vraag van het Voorloopig Verslag „Waarom mag voor de eigenlijk gezegde arbeiders — waarmede men vermoedelijk bedoelt de arbeiders met een dagloon van vier gulden en minder — geen langere termijn gesteld worden dan die tusschen twee betalingstermijnen verloopt, dus gewoonlijk acht dagen?" kan geen ander antwoord volgen dan dit: Er mag blijkens het artikel te hunnen aanzien wel degelijk een langere termijn bedongen worden, zoo die termijn slechts overeenstemt met het gebruik. En voor dien gebruikelijken termijn stelt het artikel geen andere grens dan de algemeene van zes maanden. Hiermede vervalt alle aanleiding om in te gaan op de gevolgtrekkingen uit een andere beantwoording der bij het Verslag gestelde vraag afgeleid (1).

Voorts wordt gezegd, dat de opzeggingstermijn ook voor de minder bezoldigde arbeiders verlengd mag worden tot ten hoogste zes weken, mits het gebruik een langeren termijn aanwijst: Ook deze opmerking vindt geen steun in de duidelijke bewoordingen van het artikel. Het tweede lid toch bepaalt, dat te hunnen opzichte de opzeggingstermijn niet langer mag zijn dan hun gewone uitbetalingstermijn, „tenzij het gebruik een langeren opzeggingstermijn aanwijst", in welk geval die gebruikelijke termijn weder de uiterste geoorloofde grens zal aangeven. Van eene verlenging tot ten hoogste zes weken is dus geene sprake. De grens is, gelijk gezegd, zes maanden. Men ziet dus dat lange opzeggingstermijnen geenszins door het artikel worden geweerd. Zeer groote beteekenis wordt toegekend aan het gebruik, d. w. z. aan hetgeen thans reeds onder eene wetgeving, welke ter zake algeheele vrijheid laat, pleegt te geschieden, zonder tot eenig bepaald bezwaar aanleiding te geven.

Evenmin als ééne zwaluw den zomer proclameert, kan hetgeen aan ééne fabriek geschiedt, in tegenstelling van wat andere fabrikanten doen, het gebruik uitmaken.

Wanneer nu het Voorloopig Verslag verder vraagt, waarom hier moeilijkheden worden gemaakt tegen het bedingen van lange opzeggingstermijnen, dan moet het antwoord luiden, dat alleen moeilijkheid gemaakt wordt tegen het bedingen van een opzeggingstermijn langer dan den gebruikelijken. En daarvoor bestaat deze goede grond, dat ten einde de alleszins gewettigde pogingen van den arbeider om vooruit te komen door in dienst te treden bij een anderen werkgever, niet te fnuiken, hij zich niet moet kunnen binden aan een termijn langer dan in de practijk noodzakelijk gebleken is.

Wat de van sociaal-democratische zijde gemaakte opmerking aangaat, heeft men terecht ingezien, dat deze niet betrof het geval van werkstaking, terwijl in het ontwerp geen onderscheid ter zake kan

(1) Bovendien heeft men hierbij uit het oog verloren art. **1639 f**.

worden gemaakt. Dat, gelijk in het Voorloopig Verslag, zij het ook onder tegenspraak, wordt aanbevolen, bij eene collectieve ontslagneming een kortere termijn zou moeten gelden, zou, naar den ondergeteekende wil voorkomen, te eenenmale strijden tegen de ratio der opzegging, die toch, wanneer zij door den arbeider geschiedt, geen ander doel heeft dan om den werkgever tijdig in de gelegenheid te stellen een nieuwen arbeider in de plaats van den vertrekkenden te bekomen. Zou men nu denken dat dit gemakkelijker gaat wanneer velen tegelijk vertrekken, dan wanneer een enkele arbeider heengaat? Logisch zou dan veeleer bij eene „collectieve ontslagneming" de opzeggingstermijn verlengd moeten worden.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(29 Juni 1907.)

De heer **Stork**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. III, bl. 263.]

Over art. **1639 i**, den opzeggingstermijn betreffende, zal ik, na hetgeen door de vorige geachte sprekers is gezegd, niet uitweiden, al had ik grooten zin om eens juist bij dit onderwerp te laten zien op welke wijze de Minister de gemaakte bedenkingen beantwoordt en hoe hij ons ten onrechte verwijt, dat wij niet zijn doorgedrongen in de ware beteekenis van het artikel, hoewel wij er dagen en weken over gezwoegd hebben de wet goed te leeren verstaan.

De gemaakte bedenking was deze, dat dit wetsontwerp wel toelicht het maken van een kleinen opzeggingstermijn, maar niet van een langen *buiten het gebruik om*. De gestelde vraag was deze: wanneer een fabriek tot nog toe een opzeggingstermijn had van twee weken, terwijl bij de andere fabrieken ter plaatse een termijn van één week geldt, zal dan die eerste fabriek kunnen voortgaan met den opzeggingstermijn van twee weken? Naar aanleiding van die vraag komt er dan een beetje vroolijke toon in de Memorie van Antwoord en wordt er gezegd, dat evenmin als één zwaluw den zomer proclameert, hetgeen aan één fabriek geschiedt het gebruik kan uitmaken.

Het gold hier de vraag, hoe men het woord „gebruik" moest opvatten, of men dat moest nemen in den zin van plaatselijk gebruik, of in den zin van gebruik in het algemeen, en dan dacht ik althans, dat het niet zoo dwaas was om te veronderstellen dat men, na de invoering der wet voortgaande met een gebruik, dat voor dien tijd bestond, dit zou mogen doen.

Met den heer van Houten ben ik 't geheel eens, dat in 't algemeen, behoudens enkele uitzonderingen, lange opzeggingstermijnen in 't belang van den werkman zijn, terwijl de werking dezer wet tot zeer korte termijnen zal leiden. [Dl. I, bl. 78, 79.]

Een werkgever, die bij voorbeeld bereid is in het contract tegen het plaatselijk gebruik in een opzeggingstermijn van vier weken op te nemen, zal dit niet mogen doen.

De werkgever zal in den regel maar al te geneigd zijn tot korte termijnen, omdat hij bij ervaring weet, dat de werkman, op wien meestal geen verhaal is, zich in geval van nood [niet] aan een langen termijn houdt. Buiten alle contractueele bepalingen om zal hij, als hij meent niet anders te kunnen doen, vroeger heengaan dan de opzeggingstermijn toelaat.

In sommige gevallen zal een lange termijn voor den werkgever gewenscht zijn. Men kan zich het geval denken, dat men voor een zeker speciaal werk niet op stel en sprong steeds een nieuwe kracht kan vinden en dus een betrekkelijk langen tijd voor de opzegging moet stellen. Dit mag niet volgens art. **1639 i**, maar — zooals in het Voorloopig Verslag werd aangetoond — is, evenals in zooveel andere gevallen, aan de duidelijke bedoeling der wet te ontkomen door gebruik te maken van de artt. **1639 e** en **f**. Wanneer ik een opzeggingstermijn van drie maanden wil behouden, dan ga ik eenvoudig met den werkman een contract aan voor bijv. zes maanden en met een opzeggingstermijn normaal van 14 dagen. Telkens na 3 maanden het oude contract ontbindende en een nieuw contract voor zes maanden sluitend, zal ik inderdaad van een opzeggingstermijn van drie maanden verzekerd zijn. Een nieuw bewijs, dat een werkgever, niettegenstaande al die mooie bepalingen, tegenover den oeconomisch zwakkere daaraan altijd ontkomen kan.

[Men zie verder bij art. 1639 *o*.]

(5 Juli 1907.)

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl: III, bl. 109.]

Ik heb nog een paar woorden te zeggen over het eindigen der dienstbetrekking en den opzeggingstermijn en in de eerste plaats een kort woord over dezen laatste.

De geachte afgevaardigde, de heer van Houten, heeft — ik kan er onmogelijk in den breede op ingaan, maar ik moet er toch een enkel woord van zeggen — betoogd, dat de werking van deze wet zou zijn, dat men zou komen tot een korten opzeggingstermijn. [Dl. I, bl. 78, 79.] Daardoor, zegt men, zal de arbeider nadeel ondervinden ten gevolge van onderscheidene artikelen, in zijn voordeel geschreven, want hij zal komen in de schadelijke positie, dat hij werkt onder een korten opzeggingstermijn. Hierop is het antwoord: maar dan zal de werkgever onder denzelfden termijn werken. Het een kan niet zonder het ander.

De heer **van Houten:** Dat is voor den werkgever geen bezwaar.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Ja, Mijnheer de Voorzitter, dat zegt de geachte afgevaardigde, en dat is juist het argument, dat ik tegen hem wil gebruiken, dat is voor den werkgever wèl een bezwaar, en dat zal in de practijk voor den werkgever hoe langer hoe meer een bezwaar worden.

Wanneer hij een korten opzeggingstermijn verkiest, hij wete, dat die omgekeerd ook voor hem geldt, en dus deelt hij ook in alle gevolgen daarvan, die ik niet in den breede behoef uiteen te zetten, maar die iedereen narekenen kan. Dan heeft hij zijn arbeiders gebracht in deze positie, dat zij, om zoo te zeggen, op elk oogenblik, zonder eenige waarschuwing, den dienst volkomen rechtmatig kunnen verlaten.

Mijnheer de Voorzitter! Als men de zaak van deze zijde beschouwt, dan moet men inzien, dat het geheele bezwaar van den geachten afgevaardigde in de practijk van het leven zich niet zal doen gelden.

[Men zie verder bij art. 1639 *o*.]

De heer **van Houten:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. III, bl. 374.]

Nu zegt de Minister: de opzeggingstermijn moet gelijk zijn van beide kanten. Ik heb reeds bij interruptie geantwoord: dat is volstrekt geen bezwaar. Wanneer een dienstbode niet bij mij wil blijven, behoeft zij geen ziekte te simuleeren; zij zeggo maar dat zij wenscht heen te gaan. Ik wensch geen diensten van iemand tegen zijn zin. Dan zal er in moeten worden voorzien. Ik zou er niet aan denken van dat geval een casus belli te maken. De betrekking tusschen meester en dienstbode is zoodanig, dat zij eigenlijk tegen den wil van een van beide partijen niet bestaanbaar is. Maar het essentieele is, dat men, niet alleen in het huiselijke, maar ook in het industrieele leven, om voor moeilijkheden gevrijwaard te wezen, een korten opzeggingstermijn *moet* bedingen. Die deur heeft men niet kunnen sluiten, die deur staat wagenwijd open. En nu is het, en dit herhaal ik, eigenlijk het meest importante belang van de arbeidersklasse bij een regeling van het arbeidscontract, dat zij verzekerd zij van een behoorlijken termijn van opzegging. Er zal niemand wezen, die, wanneer hij niet met buitengewone lasten wordt bezwaard waartegen hij verplicht is dit expedient in te roepen, bezwaar heeft tegen een billijke regeling ten aanzien van de opzegging. Bij invoering van het ontwerp zal daarentegen het bedingen van een zeer korten opzeggingstermijn het wezenlijke gevolg zijn. Ik heb den Minister gewezen [dl. I, bl. 79] op hetgeen de heer Tydeman omtrent Duitschland heeft gezegd, maar in zijn antwoord is hij er overheen geloopen, waarom hij die vier maanden verloopen tusschen het Voorloopig Verslag en de Memorie van Antwoord niet gebruikt heeft om daaromtrent informaties in te winnen. Ik zeg a priori: het *moet* volgen; de heer Tydeman bevestigt mij a posteriori: het *is* in Duitschland gevolgd. Dan kan de Regeering toch niet zeggen: deze wet is in het belang van de arbeidersklasse, want al de bepalingen die hier in het belang van de arbeiders worden gemaakt, houden op te werken wanneer een korte opzeggingstermijn wordt bedongen.

[Men zie verder dl. I, bl. 243.]

Artikel 1639 j. De dienstbetrekking eindigt door den dood des arbeiders.

O. D. Art. 52 = art. 1639 *j* van de wet.

Memorie van Toelichting O. D.

[Gelijk aan de Memorie van Toelichting, behoudens dat in plaats van „art. **1638 a**" wordt gelezen „art. 18".]

O. 1901 en **O.** Art. 1639 *k* = art. 1639 *j* van de wet.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1639 *k* (1). [Gelijk aan de Memorie van Toelichting.]

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *k*. Deze bepaling stemt overeen met de voorschriften, in buitenlandsche wetten en ontwerpen voorkomende. In verband met art. **1638 a** volgt uit dit artikel, dat de werkgever loon heeft uit te betalen, berekend tot den dag van het overlijden des arbeiders.

G. O. en **N. G. O.** *Art.* 1639 *j* = art. 1639 *j* van de wet.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

Amendement van den heer **van Doorn**, ingezonden 13 Maart 1906, stuk n°. 20, IV.

In art. **1639 j** eene tweede zinsnede te voegen, luidende:

„In dat geval is aan de erfgenamen het loon slechts naar tijdsgelang te voldoen."

(6 Juni 1906.)

De **Voorzitter:** Op art. **1639 j** was een amendement voorgesteld door den heer van Doorn. Daar de heer van Doorn echter verklaard heeft dit amendement in te trekken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Art. **1639 j** wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Artikel 1639 k. De dienstbetrekking eindigt niet door den dood des werkgevers, tenzij uit de overeenkomst het tegendeel voortvloeit. Echter zijn, zoowel de erfgenamen des werkgevers als de arbeider bevoegd de dienstbetrekking, voor eenen bepaalden tijd aangegaan, door opzegging met inachtneming van de bepalingen der artikelen 1639 h en 1639 i te doen eindigen, als ware zij aangegaan voor onbepaalden tijd.

O. D. Art. 53. De dienstbetrekking wordt niet opgeheven door den dood des werkgevers, tenzij uit de overeenkomst het tegendeel voortvloeit. Echter zijn zoowel de erfgenamen des werkgevers als de arbeider bevoegd, door opzegging met inachtneming van de voorschriften der artikelen 45 en 46, de dienstbetrekking te doen eindigen, ook al mocht deze voor een bepaalden tijd zijn aangegaan.

(1) Art. 52 ontw.-DRUCKER.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 53. Naar ons geldende recht is het twijfelachtig, welken invloed de dood des werkgevers heeft op eene bestaande dienstbetrekking (1). Reeds BELINFANTE (*Themis*, 1868; bl: 357) wees op de wenschelijkheid eener wettelijke bepaling te dezen.

Of de dienstbetrekking door den dood des werkgevers een einde behoort te nemen, hangt af van de strekking der overeenkomst, van de bedoeling waarmede zij is aangegaan. Als regel mag worden aangenomen, dat de dienstbetrekking blijft voortduren; wie het tegendeel beweert, toone aan, dat dit uit de overeenkomst voortvloeit. Daaromtrent nadere aanwijzingen te geven, gelijk in art. 2659 van het Ontw. 1820 en in art. 347 van het Zwits. Verbintenissenrecht is geschied, schijnt niet wenschelijk, met het oog op de verscheidenheid der gevallen die zich kunnen voordoen.

Geldt het eene dienstbetrekking voor *onbepaalden* tijd, dan kunnen reeds volgens den algemeenen regel zoowel de arbeider als de erfgenamen des werkgevers door opzegging de dienstbetrekking doen eindigen. Het schijnt intusschen billijk, dezelfde bevoegdheid toe te kennen ook indien de dienstbetrekking voor een *bepaalden* tijd is aangegaan: de erfgenamen hebben wellicht weinig of geen nut van de beschikking over de werkkracht des arbeiders, en de arbeider zal vaak weinig geneigd zijn, de dienstbetrekking bij de erfgenamen voort te zetten.

Daarom wordt hier, ook zonder toepassing van art. 50 [**1639 w**] aan beide partijen de gelegenheid gegeven, met een redelijken termijn hunne rechtsverhouding te doen eindigen. (2)

[Men zie verder bij art. 40 Faillissementswet.]

O. 1901. *Art.* 1639 *l*. De dienstbetrekking eindigt niet door den dood des werkgevers, tenzij uit de overeenkomst het tegendeel voortvloeit. Echter zijn zoowel de erfgenamen des werkgevers als de arbeider bevoegd, door opzegging met inachtneming van de voorschriften der artikelen **1639 h**, **1639 i** en 1639 *j*, de dienstbetrekking te doen eindigen, ook al mogt deze voor eenen bepaalden tijd zijn aangegaan.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1639 *l* (3). [Gelijk aan de Mem. v. Toel. **O. D.**, behoudens dat in plaats van „art. 50" wordt gelezen „art. **1639 w**".]

O. *Art.* 1639 *l*. De dienstbetrekking eindigt niet door den dood des werkgevers, tenzij uit de overeenkomst het tegendeel voortvloeit. Echter zijn zoowel de erfgenamen des werkgevers als de arbeider bevoegd de dienstbetrekking, voor eenen bepaalden tijd aangegaan, te doen eindigen, als ware zij aangegaan voor onbepaalden tijd.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *l*. Naar ons geldende recht is het twijfelachtig, welken invloed de dood des werkgevers heeft op eene bestaande dienstbetrekking (1). Reeds BELINFANTE (*Themis*, 1868, bl. 357) wees op de wenschelijkheid eener wettelijke bepaling ten deze.

Of de dienstbetrekking door den dood des werkgevers een einde behoort te nemen, hangt af van de strekking der overeenkomst, van de bedoeling, waarmede zij is aangegaan. Als regel mag worden

(1) Zie DIEPHUIS, Dl. 12, bladz. 339. Ook in Frankrijk is er verschil van meening; verg. GUILLOUARD, nr. 731; PIC, bladz. 426; CORNIL, bladz. 346; HUBERT-VALLEROUX, bladz. 381.

(2) Eene dergelijke regeling kwam reeds voor in den Saksenspiegel, I, 22 § 2. Zie ook STOBBE, *Handbuch des deutschen Privatrechts*, § 187 nt. 23.

(3) Art. 53 ontw.-DRUCKER.

aangenomen, dat de dienstbetrekking blijft voortduren; wie het tegendeel beweert, toone aan, dat dit uit de overeenkomst voortvloeit. Daaromtrent nadere aanwijzigingen te geven, gelijk in art. 2659 van het Ontwerp 1820 en in art. 347 van het Zwitsersche Verbintenissenrecht is geschied, schijnt niet wenschelijk, met het oog op de verscheidenheid der gevallen die zich kunnen voordoen.

Geldt het eene dienstbetrekking voor *onbepaalden* tijd, dan kunnen reeds volgens den algemeenen regel zoowel de arbeider als de erfgenamen des werkgevers door opzegging de dienstbetrekking doen eindigen. Het schijnt intusschen billijk, dezelfde bevoegdheid toe te kennen ook indien de dienstbetrekking voor een *bepaalden* tijd is aangegaan: de erfgenamen hebben wellicht weinig of geen nut van de werkzaamheden des arbeiders, en de arbeider zal vaak weinig geneigd zijn, de dienstbetrekking bij de erfgenamen voort te zetten. Daarom wordt hier, ook zonder toepassing van art. 1639 *x* [**w**], aan beide partijen de gelegenheid gegeven, met een redelijken termijn hunne rechtsverhouding te doen eindigen (1). Deze bedoeling van het artikel wordt, naar het den ondergeteekende wil toeschijnen, door de thans gebezigde redactie duidelijker uitgedrukt dan door die van het ontwerp-DRUCKER en van het Regeeringsontwerp van 1901.

[Men zie verder bij art. 40 Faillissementswet.]

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *l*. Sommige leden konden de juistheid niet toegeven van de bewering in de Memorie van Toelichting, dat de bedoeling van dit artikel — aan beide partijen de gelegenheid te geven, met een redelijken termijn hunne rechtsverhouding te doen eindigen — door de thans gebezigde redactie duidelijker wordt uitgedrukt dan door die van het ontwerp-DRUCKER en van het Regeeringsontwerp van 1901. Waar het hier geldt enkel het toepasselijk verklaren van eenige voorschriften der wet op overeenkomsten, voor bepaalden tijd aangegaan, is het, naar zij meenden, raadzaam die voorschriften uitdrukkelijk te noemen, opdat niet uit eene meer algemeene gelijkstelling gevolgtrekkingen worden gemaakt, die in 's wetgevers bedoeling niet hebben gelegen.

Men merkte op, dat hier de in het eerste lid van art. **1639 i** genoemde opzeggingstermijn van ééne week voor niet-inwonende arbeiders algemeen zal gelden, juist omdat het hier, blijkens de redactie van art. 1639 *l*, gevallen geldt, waarin bij de arbeidsovereenkomst niet is voorzien, zoodat niet overeenkomstig het tweede lid van art. **1639 i** een langere opzeggingstermijn zal zijn bepaald. Daarom wees men er hier nogmaals op, dat bij eene algemeene regeling der arbeidsovereenkomst, als het hier geldt, een opzeggingstermijn van éénc week in vele gevallen als veel te kort moet worden beschouwd.

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *l* (*nieuw* art. 1639 *k*). Naar aanleiding van hetgeen door sommige leden werd opgemerkt omtrent de redactie van dit artikel, heeft de ondergeteekende vóór de woorden: „te doen eindigen" ingevoegd de woorden „door opzegging met inachtneming van de voorschriften der artikelen **1639 h** en **1639 i**".

Ook bij dit artikel blijkt de nieuwe lezing van art. **1639 i**, eerste lid, eene verbetering boven de vorige. Thans zal men, ook in het

(1) [Zie noot (2) op bladz. 44.]

bij dit artikel bedoelde geval, waarin, gelijk terecht opgemerkt werd, steeds de normale opzeggingstermijn gelden zal, aan een alleszins billijken opzeggingstermijn gebonden zijn.

G. O. en **N. G. O.** *Art.* 1639 *k* = art. 1639 *k* van de wet.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(6 Juni 1906.)

Op dit artikel is een amendement voorgesteld door den heer van den Bergh (den Helder) [ingezonden 20 Maart 1906, stuk n°. 29, IJ, strekkende om de tweede zinsnede aldus te lezen:

„Echter kan dat overlijden, naar gelang der omstandigheden, ter beoordeeling des rechters, zoowel voor de erfgenamen des werkgevers als voor den arbeider een gewichtige reden opleveren in den zin van artikel **1639w**."

De heer **van den Bergh** (den Helder), het woord verkregen hebbende tot toelichting van het amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Een kort woord tot toelichting van dit amendement.

Het komt mij voor, dat de algemeenheid van dit artikel groote moeilijkheden medebrengt in de practijk. De zaak is deze, dat bij overlijden van den werkgever er gevallen kunnen zijn waarin het noodig is dat de dienstbetrekking eindigt, maar het zal m. i. onbillijkheid scheppen, wanneer men eenvoudig aan de erfgenamen de gelegenheid geeft om er altijd een einde aan te maken. Ik kan, dunkt mij, niet duidelijker zijn dan door een paar voorbeelden te nemen, niet uit de phantasie, maar uit de practijk van het leven.

Ik ken het geval van iemand, die aan een van de Amsterdamsche bankinstellingen een belangrijke positie innam; die man word geroepen als chef van een bankinstelling in de provincie. Neem nu aan, dat die man, die een vaste positie heeft aan een groote bankinstelling, die positie verlaat om te gaan in dienst van een anderen werkgever. Nu sterft deze, dan is hij eenvoudig, als de erfgenamen dat goedvinden, zijn positie kwijt, die een vaste was bij zijn vorigen patroon, omdat het den erfgenamen beliefde de dienstbetrekking op te zeggen.

Mij dunkt, dat indien die erfgenamen het vermogen erven van den erflater, zij ook de verplichtingen moeten gestand doen door dien erflater op zich genomen tegenover anderen. Dat is inderdaad van zeer groot gewicht voor imand die voor zijn leven een vaste positie had, en die door iets dergelijks kan kwijtraken.

In omgekeerde richting kan de onbillijkheid even groot zijn. Een patroon die oud en ziekelijk is, neemt bijv. iemand in zijn dienst en wijdt hem in in al de geheimen, in al de finesses van zijn bedrijf, in de hoop dat hij in dien persoon iemand hebben zal, die, daar de patroon geen opvolger heeft, zijn vrouw bij zijn sterven tot steun zal strekken. Hij heeft daarom met dien man gesloten een contract voor langen tijd. Nu zal echter bij de voorgestelde regeling wanneer de patroon sterft, de bediende eenvoudig de dienstbetrekking kunnen opzeggen en zich zelf gaan vestigen. In speciale gevallen, bijv. dat de zaak niet wordt voortgezet, of dat er een persoonlijke wanverhouding bestaat tusschen den patroon en den bediende, kan de in het ontwerp voorgestelde regeling gunstig werken, maar evenzeer kunnen door die regeling de grootste onbillijkheden ontstaan. Daarom is de eenige oplossing, dat men de beslissing laat aan den rechter. Men vergete niet, dat wij in het algemeen den regel hebben, dat de erfgenamen al de verplichtingen van den erflater op zich hebben te nemen. En wanneer iemand een groot vermogen erft, dan is er geen enkele reden waarom hij zich ontslagen zou mogen rekenen van een verplichting tegenover een derde, tenzij dan om speciale redenen. Nu wordt het aan de willekeur van een der partijen overgelaten. Laat men het aan den rechter over om naar omstandigheden te oordeelen, dan kan men billijk recht krijgen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren de Klerk, ter Laan, Smeenge, Thomson en Nolting, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Ik had eerst de bedoeling van het amendement zóó opgevat, als ware die om op een andere wijze een einde te maken aan de dienstbetrekking ten gevolge van den dood van den werkgever, dan in het ontwerp wordt voorgesteld. Ik dacht dat in den gedachtengang van den geachten voorsteller van het amendement, het artikel niet snel genoeg werkte. Het is mij evenwel bij de toelichting gebleken dat de bedoeling geheel tegenovergesteld is. Men wil in afwijking van het artikel niet in beginsel in de wet schrijven, dat, wanneer de werkgever sterft, de erfgenamen het recht hebben om de dienstbetrekking te doen eindigen. Nu geef ik de voorkeur aan de regeling door het ontwerp voorgesteld, boven die van het amendement.

De geachte afgevaardigde heeft een paar gevallen geciteerd ten gunste van zijn amendement, maar daartegenover staat weder een aantal andere gevallen, die pleiten ten gunste van het artikel.

Ligt het niet in den aard van de dienstbetrekking, van het contract, dat, wanneer een van de partijen sterft, in dit geval de werkgever, dan, terwijl de erfgenamen de andere verplichtingen van den erflater moeten gestand doen, de wet de gelegenheid opent om van deze verplichting ontslagen te worden? Het kan toch zeer moeilijk zijn voor erfgenamen om in de noodzakelijkheid te verkeeren een zaak of een bedrijf voort te zetten, terwijl zij de daarvoor noodige geschiktheid missen. Het ontbreken van een dergelijke bepaling zou de aanleiding kunnen zijn, dat als loon sommen werden verschuldigd, die soms zeer hoog zouden kunnen zijn.

Ik acht het billijk, dat bij het overlijden van den werkgever de erfgenamen de betrekking als geëindigd kunnen beschouwen met inachtneming van den opzeggingstermijn. En komt aan den anderen kant de arbeider te staan tegenover een erfgenaam, met wien hij nooit zou hebben gecontracteerd, dan moet hij ook het recht hebben heen te gaan met inachtneming van den opzeggingstermijn.

De heer **van den Bergh** (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Wanneer de Minister meent, dat mijn amendement uitgaat van de bedoeling, dat het artikel niet snel genoeg werkt, dan blijkt daaruit, dat ook een Minister een amendement verkeerd kan lezen, want dat staat niet in mijn amendement, zelfs niets dat daartoe aanleiding geeft. Het artikel werkt automatisch, of liever laat de willekeur gelden van de belanghebbende partij, terwijl mijn amendement den rechter wil laten uitmaken hoe het gaan moet.

Ik zou volgens den Minister maar enkele gevallen hebben genoemd; ja, maar het zijn typische gevallen, die voorkomen in het dagelijksch leven, en de Minister heeft daarop niet geantwoord. Ik leg de Vergadering daarom het geval nog eens voor. Iemand, die een vaste positie heeft opgegeven om bij een ander in betrekking te gaan, zou, als deze sterft, nu kunnen weggezonden worden, hoewel de erfgenaam een groot vermogen heeft geërfd. Dit acht ik onbillijk. De Minister zegt: er kunnen gevallen zijn waarin het zeer moeilijk is; maar de Minister beroept zich dan toch ook op enkele gevallen. Het is b.v. mogelijk, dat een erfgenaam de zaak niet kan voortzetten, maar juist dan zal de rechter den band kunnen losmaken; daarom behoeft men den erfgenaam dit recht nog niet te geven.

Wij leven in een tijd waarin vele zaken omgezet worden in een naamlooze vennootschap, waarin ook daarbuiten in het algemeen de persoon van den leider minder met de bedienden in aanraking komt en waar de bedienden vaak den patroon niet eens zien, zooals dit dikwijls gebeurt, als iemand vele winkels heeft. Dan zullen die bedienden kunnen ontslagen worden als de patroon sterft en de erfgenamen ze niet willen houden. Waar deze quaestie voor den betrokkene van groot belang kan zijn, acht ik dit onrecht.

Wanneer wordt een lang contract gemaakt in het belang van een bediende? Wanneer die bediende bijzondere prijs stelt op het lange contract, bijv. een ingenieur, die een betrekking verlaat en zijn speciale kennis stelt in dienst van een ondernemer.

Hij zegt: ik wil dit wel doen en mijn betrekking opgeven, doch dan wil ik u ook gebonden hebben voor lange jaren. Nu sterft de patroon en de erfgenamen kunnen hem wegzenden. Is dit recht? Ik meen dat het willekeur is. Er kunnen, het is waar, gevallen zijn waarin het niet mogelijk is de zaak voort te zetten, doch dan zal de rechter ook zeggen, dat er reden is om den band los te maken.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Laat ons het geval aannemen, dat de geachte afgevaardigde ons voordroeg, het geval van iemand die zijn positie heeft opgegeven om een andere betrekking aan te nemen. De werkgever sterft en de erfgenamen zenden hem weg. Nu zal het voordeel zijn van dit artikel, dat ieder die in zulk een positie komt, weet wat hij doet. Hij weet vooruit, dat, als de patroon sterft, de erfgenamen wellicht de zaak niet zullen voortzetten en hem zouden kunnen wegzenden. Het is veel beter, dat de zaak op die wijze geregeld is, zoodat hij daarmede rekening kan houden.

Bovendien, hier is geen dwingend recht en in speciale gevallen kan men een andere overeenkomst aangaan. Degeen die zich tegen verrassingen wil verzekeren, zal kunnen overeenkomen, dat, in geval van overlijden van den patroon, hij niet anders dan op die en die voorwaarden zal kunnen worden ontslagen.
Ik meen, dat het beter is het artikel te behouden zooals het thans luidt.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over het amendement mede te deelen, zegt: De Commissie kan zich volkomen vereenigen met hetgeen door den Minister is opgemerkt en gelooft dat het verstandig zal zijn het artikel te houden zooals het is.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van den heer van den Bergh (den Helder) wordt met 36 tegen 27 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Kolkman, Talma, Heemskerk, van Bylandt, van den Berch van Heemstede, van Vliet, van Idsinga, van Nispen tot Sevenaer, de Waal Malefijt, Plate, Marchant, van Deventer, Regout, Lely, van Veen, de Ram, Eland, Brummelkamp, de Beaufort, Brants, van Limburg Stirum, Bogaardt, Tydeman, van Sasse van Ysselt, Bos, Mees, Janssen, Okma, Zijlma, van Vlijmen, Lucasse, van Styrum, Bolsius, Beckers, Drucker en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Troelstra, Hugenholtz, Reyne, Nolting, Schaper, van Dedem, Verhey, van der Zwaag, van Vuuren, de Klerk, van Wassenaer van Catwijck, Jansen (den Haag), ter Laan, Thomson, van de Velde, Roodhuyzen, Aalberse, Koolen, van den Bergh (den Helder), van Wijnbergen, van Doorn, Smeenge, Tak, Limburg, van den Bergh (Rotterdam), Ruys de Beerenbrouck en de Savornin Lohman.

Art. **1639 k** wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 10.

Art. 1639 *k*. Deze bepaling gaf tot bedenking aanleiding. Hoe zal zij toepassing vinden ten aanzien van rechtspersonen? Is ook wel bedacht, hoe gewichtige inbreuk hier gemaakt wordt op het beginsel, dat alle contracten ook de erfgenamen binden, waar de wet op alle arbeiders van elken aard toepasselijk zal zijn?

Antwoord der Regeering.

II. § 10.

Art. 1639 *k*. Daar rechtspersonen, anders dan de physieke personen, niet onderhevig zijn aan een plotselingen, onverwachten dood, zal de bepaling te hunnen aanzien wel nimmer, zelfs niet bij analogie, toepassing behoeven te vinden. Bij de ontbinding van een rechtspersoon zal men in den regel tijdig maatregelen kunnen nemen, ten einde de dienstbetrekking door opzegging te doen eindigen.
De „gewichtige inbreuk", hier gemaakt op het beginsel, dat alle contracten ook de erfgenamen binden, wordt gewettigd door den aard der zaak. Zij wordt ook geëischt door den eigenaardigen rechtsband, die uit de arbeidsovereenkomst ontstaat, een rechtsband, waarin het persoonlijk element zeer sterk op den voorgrond treedt. Trouwens, een nog ernstiger inbreuk op het genoemd beginsel bevat het voorgaand artikel, dat de dienstbetrekking door den dood des arbeiders zonder uitzondering doet eindigen.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(6 Juni 1906.)

Beraadslaging over het voorstel van de heeren ter Laan, Hugenholtz, Schaper, Tak en Troelstra [ingezonden 29 Mei 1906, stuk n°. 82], om na art. **1639 k** in te voegen de twee volgende artikelen:

„Art. 1639 *k bis*. De dienstbetrekking eindigt niet ten gevolge van de omstandigheid, dat de werkgever of de arbeider onder de wapenen wordt geroepen of gehouden krachtens art. 111 der Militiewet 1901 of krachtens art. 11 der Landweerwet.
Elk beding, strijdig met de bepaling in het eerste lid van dit artikel is nietig."

Art. 1639 *k ter*. De tijd, gedurende welken de werkgever of de arbeider, bedoeld in het vorig artikel, onder de wapenen wordt gehouden, wordt niet medegerekend in den termijn van opzegging.
Elk beding, strijdig met de bepaling in het eerste lid van dit artikel, is nietig.

De heer **ter Laan** ontvangt het woord tot toelichting van het eerste amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De beide artikelen, door mijn partijgenooten en mij voorgesteld, zijn geredigeerd op een zeer eenvoudige wijze en betreffen een onderwerp, dat op zich zelf weinig toelichting behoeft. Niettemin is het, voor zoover dit bij dit wetsontwerp mogelijk is, niet van belang ontbloot. Natuurlijk geldt ook hier de opmerking die men bij de geheele inrichting van deze wet kan maken, er zit nu eenmaal niet meer in. Wanneer deze beide voorstellen worden aangenomen, geeft men aan de dienstplichtige patroons en werklieden niet meer voordeelen dan nu eenmaal bij deze wet zijn bedongen.
De aandacht mag er op gevestigd worden, dat, als een opzeggingstermijn gerekend kan worden tot de individueele voordeelen, zoowel voor den patroon als voor den arbeider, dit hier het geval is, omdat de soldaat juist gedurende zijn militairen dienst niet in staat is naar nieuwen arbeid om te zien, te meer daar hij dan zeer dikwijls verkeert op een plaats, ver van zijn woonplaats gelegen.
Dit wetsontwerp geeft als regel een opzeggingstermijn van niet meer dan 1 week, voor inwonende arbeiders 6 weken. Dit zijn de twee gevallen die ook bij de militairen in dienst het meest zullen voorkomen.
Nu acht ik dit juist voor de militieplichtigen beslist een voordeel en dat voordeel mag hun niet onthouden worden, waar hun immers de militieplicht wordt opgelegd door den wetgever van het Rijk en zij geacht worden diens plicht te volbrengen in het belang van het Rijk.
Meer en meer komt men dan ook in verschillende wetten tot den regel, dat de militieplichtigen zoo weinig mogelijk schade moeten lijden van de door hen aan het Rijk bewezen diensten.
Nu zijn de door ons voorgestelde artikelen van belang zoowel voor de patroons als voor de arbeiders, maar natuurlijk voor laatstgenoemden in de eerste plaats, omdat zij, van herhalings- en landweeroefeningen terugkomende, vaak hun plaats bezet vinden en op straat gezet worden. Te meer kweekt dit verbittering, omdat die oefeningen in den drukken tijd, in den zomer plaats hebben. De werkloosheid is 's winters groot in veel vakken; vele militieplichtigen hebben pas werk gekregen; zij worden opgeroepen en teruggekeerende, moeten zij weder naar ander werk zoeken. En alvast staan zij weer een paar dagen zonder. Wanneer men dat kan voorkomen moet men het doen.
Ik vestig hier zeer bijzonder de aandacht op het adres van het hoofdbestuur van den Miliciensbond, dat hier heden morgen is voorgelezen.
Dat bestuur is van oordeel, dat deze onbillijke toestand, het wegnemen van werk ten gevolge van de herhalings- en landweeroefeningen, geheel *noodeloos* mag worden genoemd. Het bestuur is verder bij ervaring bekend met het feit, dat de goede voorbeelden van verschillende Rijksinrichtingen, gemeentebesturen en particuliere werkgevers van goeden wil, niet in staat zijn geweest, het euvel weg te nemen. Het bestuur eindigt met de verklaring, dat naar zijn oordeel de voorgestelde maatregelen *gewenscht* zijn voor miliciens en landweermannen, voor arbeiders zoowel als voor patroons.
Nu is er een vereeniging, ook in het adres van den Miliciensbond aangehaald, welke ten doel heeft miliciens, die werkloos geworden zijn ten gevolge van de herhalingsoefeningen, weder aan werk te helpen. Enkele dagen na de indiening van ons amendement verscheen over die vereeniging een artikel in *De Avondpost*, dat ik met groote instemming gelezen heb.

Ik lees daar bij voorbeeld, dat die vereeniging, sedert 1903 werkende, in zeer veel gevallen den miliciens van dienst is geweest. In 1903 zijn er 600 mannen geholpen. De schrijver schijnt zich voor te stellen, dat men in dat jaar allen geholpen heeft, doch dat is onjuist. Het aantal slachtoffers was nog belangrijk grooter en de vereeniging werkt nog lang niet overal. Honderden miliciens weten niet eens dat zij bestaat.

Doch ook al heeft deze vereeniging slechts betrekkelijk weinigen geholpen, het getal op zich zelf is van belang genoeg en die vereeniging is zeer te prijzen. Haar bestaan en werking wijst op een zeer ernstigen misstand en de wet kan allen bereiken, wat aan de vereeniging onmogelijk is. Bovendien ligt dit werk op den weg van den wetgever.

Zoo lees ik ook in dat artikel: „Maar datgene waaraan men vroeger niet had gedacht was thans voor allen duidelijk geworden, dat namelijk het jaarlijks opkomen der miliciens steeds een aantal jonge mannen tijdelijk broodeloos maakt. Broodeloos, *omdat* zij hun burgerplicht hebben vervuld." En verder:

„Het is nog lang geen volmondig erkend en toegepast beginsel van staatsrecht, dat de Staat wel plichten mag opleggen, maar verantwoordelijk, ten volle verantwoordelijk is voor de geldelijke gevolgen die uit de vervulling er van voor de burgers voortvloeien. En toch, het is meer dan tijd, dat het tot die erkenning komt. Tijd om het beginsel zelf, dat wel degelijk een beginsel van sociale rechtvaardigheid is. Tijd ook om de ontevredenheid, die meer en meer ontstaat over en bij de vervulling van Staatsplichten, zonder toepassing van het beginsel der wederkeerigheid."

En dan eindigt het artikel:

„Hoe schoon en edel de hulp zij, die de Vereeniging aan onze miliciens verleent, zij doet een werk dat op andere schouders behoort, en in een welgeordenden Staat moet dergelijke hulp overbodig zijn."

Van datzelfde beginsel zijn ook wij uitgegaan bij het opstellen van deze artikelen. Het blijkt inderdaad, ook na de invoering van den persoonlijken dienstplicht, dat de werkgevers voor den dienst voor het vaderland heel weinig over hebben. Zelfs de gemeentebesturen geven volstrekt niet allen een schitterend voorbeeld. Het is in 1904 gebeurd, dat de toenmalige Minister van Oorlog een schrijven heeft moeten richten aan de Commissarissen der Koningin met het verzoek, de gemeentebesturen op hun plicht te wijzen om hun eigen arbeiders en ambtenaren in dienst te houden of weder in dienst te nemen bij het terugkomen van de herhalingsoefeningen. De heer Bergansius schreef toen:

„De nadeelen, welke voor velen aan zulk een opkomst in werkelijken dienst noodwendig gepaard gaan, worden zoodoende *niet onbelangrijk en vaak noodeloos verzwaard.*"

Zijn Excellentie was toen van oordeel, „dat op den duur de werking van den persoonlijken dienstplicht en wellicht ook de invloed van de Kamers van arbeid daarin een verandering ten goede mocht brengen."

De Minister bleek toen niet al te best op de hoogte van de Kamers van arbeid en dit is voor zulk een sociaal onderwerp aan een Minister van Oorlog ook niet bijzonder kwalijk te nemen. Maar deze Minister van Justitie is er wel van op de hoogte wat betreft de verwachting, door den Minister van Oorlog uitgesproken, dat de Kamers van arbeid ten dezen goed kunnen werken; wij weten allen dat, zoo deze verwachting ooit grond gehad heeft, het nu voldoende is gebleken, dat daarvoor geen grond meer bestaat.

De Minister van Justitie heeft nu de gelegenheid, en m. i. ook den plicht, om, zoover dit bij deze wet mogelijk is, in deze behoefte te voorzien.

Ook na het schrijven van den Minister van Oorlog is het weer voorgekomen, dat verschillende gemeenten zich er niet aan storen. Zoo deed Vlissingen een oproeping voor een agent van politie, waarbij aan militieplichtige sollicitanten zeer bezwarende bepalingen in den weg werden gelegd. Doch waar men goeden wil toonde, is gebleken, dat de bezwaren denkbeeldig zijn. Zoo hebben verschillende groote gemeenten maatregelen genomen, die van boterschap getuigen. Amsterdam, den Haag, Rotterdam, Leiden en meer gemeenten ontslaan niet meer iemand voor herhalingsoefeningen en geven zelfs aan de dienstplichtigen gunstige voorwaarden. Ook verschillende takken van Rijksdienst zijn voorgegaan op den goeden weg. Ik wijs slechts op de post, waar het salaris gedurende den tijd der herhalingsoefeningen doorgaat en waar de tijd van opkomst niet van het jaarlijksch verlof wordt afgetrokken.

Doch aan den anderen kant, aan de Rijksmarinewerf te Amsterdam, dus aan een onderdeel van het militaire stelsel zelf, moeten de mannen, die opkomen voor herhalingsoefeningen hun ontslag nemen en bij hun terugkomst opnieuw gekeurd worden. Dit geschiedt na het aanschrijven van den Minister van Oorlog

in 1904 en bestaat nog! Alleen moet ik er bij zeggen, dat men dit jaar dien maatregel niet heeft toegepast voor de zesdaagsche oefeningen van de landweer.

Als het zoo gaat, dan wordt het tijd, dat door de wet daaraan iets wordt gedaan. Er wordt opgemerkt, dat de werkgevers dan geen militieplichtigen meer in dienst nemen. Bij de debatten over art. 1638*e* werd dit bezwaar ook aangevoerd en daar ook door ons. Maar daar was het een geheel ander geval. Daar werd aan de werkgevers de verplichting opgelegd, het loon uit te betalen gedurende den tijd der oefeningen. Dat was een onrechtmatige verplichting en het is goed, dat die is verdwenen uit de wet. [Dl. II, bl. 471, 504, 534, 540.]

Dan zouden zij zich niet voorzien van personeel, dat voor herhalingsoefeningen moet opkomen. Maar hier is van loonbetaling geen sprake; de werkgever heeft er geen schade bij, integendeel ook hij heeft voordeel.

Ik ontken niet, dat verschillende werkgevers liever geen militieplichtigen in dienst nemen. Doch het is niet zoo erg als het schijnt, en het is niet het gevolg van onze amendementen. Want dat gebeurt nu ook al, al is het gelukkig geen regel. Zij, die er nu rekening mee houden, zullen het in de toekomst waarschijnlijk ook doen. Maar dat het erger zal worden, geloof ik niet. Ook in het buitenland blijkt dezelfde behoefte te bestaan. De redactie die wij aan onze beide amendementen gegeven hebben, is ontleend aan de Fransche wet van 18 Juli 1901. In Frankrijk is het door aandrang van de dienstplichtigen noodzakelijk geworden, dit onderwerp afzonderlijk te regelen. Het artikel van de Fransche wet, dat wij bij ons eerste amendement hebben nagevolgd, luidt woordelijk aldus:

„En matière de louage de services, si un patron, un employé ou un ouvrier est appelé sous les drapeaux comme réserviste ou territorial pour une période obligatoire d'instruction militaire, le contrat de travail ne peut être rompu à cause de ce fait."

Wij hebben in denzelfden geest de zaak in overeenstemming gebracht met de bewoordingen die onze wet eischte.

De quaestie is ook in de Fransche wet niet door dit eene artikel afgedaan. Want als men niet meer voorstelt dan dat voor den verlofganger of landweerman, het arbeidscontract doorgaat, dan kan de werkgever tijdens de oefening den dienst opzeggen en komt men niet verder; daarom voegden wij er een tweede artikel bij, dat er onafscheidelijk mee samenhangt en voorschrijft, dat de termijn van de herhalingsoefening niet meetelt in den termijn van opzegging, op dezelfde wijze als dit in de Fransche wet is geregeld, waar men leest:

„Alors même que, pour une autre cause légitime, le contrat serait dénoncé par l'une des parties, la durée de la période militaire est exclue des délais impartis par l'usage pour la validité de la dénonciation."

Nu is hieraan in de Fransche wet nog een zinsnede toegevoegd, die wij echter niet noodig hebben. Insgelijks is in de Fransche wet bepaald, dat deze artikelen dwingend recht zijn. Dat hebben wij overgenomen, want anders heeft het voorschrift geen waarde.

Wat zullen wij nu met het door ons voorgestelde bereiken?

In de eerste plaats, dat de arbeider terug kan komen in dezelfde betrekking die hij heeft verlaten. Er wordt tegen opgemerkt, dat bij een opzeggingstermijn van een week, de patroon den arbeider een week vóór de oefeningen den dienst zal opzeggen. Maar dat ligt aan de slapte van deze geheele wet; dat heeft met ons amendement niets te maken. Wij bereiken dat een arbeider, die op het oogenblik, dat hij wordt opgeroepen, in dienst is, bij den patroon terug kan komen, ook wanneer daarna het arbeidscontract wordt opgezegd.

Dan heeft de milicien op zijn minst een week tijd, om uit te zien naar ander werk, wat men hem wel moet geven, omdat hij gedurende zijn diensttijd niet naar ander werk kan omzien. Zooveel geeft hem dit wetsartikel op papier. In de werkelijkheid verwacht ik er meer van, namelijk dat, wanneer de milicien zal zijn teruggekeerd, hetzij in de fabriek of op de werkplaats, hetzij in zijn vaste betrekking, hij dan in den regel na de herhalingsoefeningen wel in denzelfden dienst zal blijven. Wanneer men dit eenmaal in de wet heeft opgenomen, zal dit een vingerwijzing zijn voor de patroons om in dien geest te handelen. Het is een wenk aan allen die goede werkgevers willen zijn; een wenk, des te krachtiger, omdat, wat wij voorstellen, het voorschrift voor de arbeiders zal gelden en ook voor de werkgevers. Ik hoop dus, dat dit amendement zal worden aangenomen door de Kamer.

Deze amendementen, voorgesteld door vijf leden, behoeven niet nader te worden ondersteund.

De **Voorzitter:** Nu de beide amendementen te gelijk zijn toegelicht, wensch ik de behandeling van de beide nieuwe artikelen verder afgescheiden te houden. Het is reeds door den heer ter Laan opgemerkt, dat, wanneer een der amendementen verworpen wordt, het andere dientengevolge zal moeten worden ingetrokken. Ik wensch dus beide artikelen van elkaar afgescheiden in behandeling te brengen. Derhalve komt nu het eerst in behandeling art. 1639*k bis*.

De heer **Roodhuyzen:** Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch met een zeer kort woord even te motiveeren de stem die ik tegen het amendement van de heeren Talma [lees: ter Laan] c.s. zal uitbrengen. Het is zeker niet omdat ik niet met den vorigen geachten spreker van meening ben, dat de nadeelen die de burgerij ondervindt van de herhalingsoefeningen niet zouden moeten worden gereduceerd tot een minimum, maar ik meen dat dit amendement niet alleen zijn doel niet bereiken zal, maar tevens niet zonder gevaar is. De vorige geachte spreker heeft ons reeds aangetoond, dat het voor den patroon zeer weinig beteekent; hij zal in staat zijn om door tijdig op te zeggen de verplichting van nul en geener waarde te maken. Maar mijn hoofdbezwaar ligt hierin — en het zij mij hier veroorloofd een vergelijking te maken met hetgeen men bij een vroegere gelegenheid gewild heeft, namelijk dat de werkgever door zou gaan met loon uit te betalen in het geval dat zijn arbeider in den gemeenteraad zat — dat men namelijk een zaak wil onderbrengen in deze wet, die in een andere wet geregeld behoort te worden.

Het gevaar schuilt mijns inziens hierin, dat het de actie tegen de herhalingsoefeningen zal verlammen.

De Ministers van Oorlog zullen zich in het vervolg op dit artikel beroepen, om verzet tegen de herhalingsoefeningen in de geboorte te smoren, want al hebben genoemde Ministers in den regel niet veel politieken flair, zullen zij toch slim genoeg zijn om te zeggen: waarover beklaagt gij u? Wij hebben een wet op het sluiten van arbeidscontracten gemaakt, waarin staat, dat de dienstbetrekking niet ophoudt ten gevolge van het vervullen van uw militairen plicht in deze.

Wanneer het artikel het gevolg kon hebben, dat de werkgever voor het vervolg in plaats van den arbeider getroffen werd en agiteeren ging tegen de herhalingsoefeningen, dan zou ik mijn stem aan het artikel geven, in de overtuiging, dat dit veel meer indruk zou maken op de opvolgende Ministers van Oorlog, dan wanneer de agitatie komt van de zijde der arbeiders.

In zooverre dit artikel dus de agitatie tegen de herhalingsoefeningen verlamt, zonder den oefenplichtigen ook maar iets te baten, kan ik mijn stem er niet aan geven.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Over de amendementen kan ik zeer kort zijn.

De bedoeling van het voorgestelde is, dat de dienstbetrekking in het hier genoemde geval niet opgezegd kan worden.

Ik heb daartegen de volgende bezwaren: in de eerste plaats, dat het een maatregel is — de vorige geachte spreker wees er reeds op — die niet te controleeren is.

Wanneer toch de werkgever niet gezind is het contract met den arbeider langer voort te zetten, zal hij voor het beëindigen daarvan wel een reden zoeken en gemakkelijk kunnen vinden, zoodat de bepaling niet het effect zou hebben, dat men wenscht te bereiken.

In de tweede plaats geldt het bezwaar, dat men m. i. van de zijde van den werkgever niet verwachten kan, dat, waar hij in de grootst mogelijke ongelegenheid zou kunnen komen door het feit, dat de arbeider, die in zijn dienst is, wettelijke verplichtingen te vervullen heeft, hij dergelijke personen toch zal moeten in dienst houden. Er is geen rechtsgrond waarom deze last van de arbeiders op de werkgevers zou moeten overgebracht worden. Hier komt bij, dat het een onderwerp is dat publiekrechtelijk geregeld moet worden.

Wanneer de arbeider in moeilijkheden geraakt ten gevolge van het opkomen voor de herhalingsoefeningen, kan deze voor de verzorging van het gezin uit de Staatskas geholpen worden. Maar — en dit weegt, dunkt mij, het zwaarst — de voorstellers zullen met hun amendement juist het tegenovergestelde bereiken van hetgeen zij bedoelen, nl. te handelen in het belang van den arbeider; want werd het aangenomen, dan zou geen werkgever een arbeider aannemen, die nog wettelijke plichten te vervullen heeft, als hij een ander krijgen kan en de dienstplichtige arbeiders zullen in het vinden van werk zeer worden bemoeilijkt.

Ik moet dus de aanneming van het amendement ontraden.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord bekomen hebbende om, namens deze, haar oordeel over het amendement mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Wij kunnen het, geloof ik, eens zijn — de voorstellers en degenen die het amendement beoordeelen — over de beteekenis van het voorgestelde artikel.

De geachte afgevaardigde uit Hoogezand, die het amendement toelichtte, heeft zelf er op gewezen, dat het eigenlijk meer is het uitspreken van een wensch, dien wij hier met ons allen koesteren, een vermaning tot de werkgevers, dan wel een bepaling, waarvan heel veel practische gevolgen zijn te verwachten. Wij behoeven waarlijk den werkgever, die zich aan het voorgestelde artikel zou willen onttrekken, niet nader voor te lichten, op welke wijze hij zou kunnen ontsnappen aan de bedoelde werking, zonder met dit artikel in strijd te komen. De heer ter Laan heeft dit trouwens zelf toegegeven.

De Commissie is niet geheel eenstemmig omtrent dit amendement.

Twee leden van de Commissie zijn bepaald tegen het amendement op de gronden, door den heer Minister ontwikkeld, en vooral op dezen practischen grond, dat het verkrijgen van een dienstbetrekking voor de personen, waarover het debat hier loopt, nog veel moeilijker zal worden dan het thans reeds is, wanneer het amendement mocht worden aangenomen.

De twee andere leden van de Commissie voelen voor de gedachte van het amendement wel, maar bij hen rijst toch drieërlei twijfel, dien ik nog aan de aandacht van de voorstellers wensch te onderwerpen.

In de eerste plaats komt bij ons de vraag op, waarom hier niet is opgenomen art. 110 van de Militiewet, de onverwachte oproeping in buitengewone omstandigheden. Wanneer er één geval is, zoo meent de helft van de Commissie, waar deze bepaling zal kunnen gelden, dan is het het geval van art. 110 van de Militiewet.

In de tweede plaats meent de helft van de Commissie, die voor dit amendement voelt, dat een toevoegsel in een volgend artikel van de wet noodzakelijk is, wil deze bepaling aannemelijk zijn voor de werkgevers.

Wanneer deze bepaling geldt, dan behoort de werkgever ook zekerheid te hebben, dat hij weet, welke verplichtingen ten aanzien van de militie op zijn arbeider rusten. Naar onze meening, zou dit het eenvoudigst kunnen geschieden, wanneer men in art. 1639*q* [p]. onder de dringende redenen, waarom de werkgever onmiddellijk de dienstbetrekking kan doen eindigen, opnam de bepaling, dat de arbeider hem opzettelijk verkeerd had ingelicht omtrent de verplichtingen die ter zake van de militie op hem rusten. Dit lijkt ons zóó rationeel, die bijvoeging is zóó overeenkomstig met de goede trouw, dat wij zouden meenen, dat de geachte afgevaardigden, die dit amendement bij de Kamer aanbevelen, ook op zich moeten nemen die wijziging bij art. 1639*q* [p] aan te brengen.

In de derde plaats is bij de twee leden van de Commissie, die ik herhaaldelijk noemde, nog de vraag gerezen, of dit artikel wel loopt, wanneer het de werkgever is die onder de wapenen is geroepen? Wanneer de werkgever onder de wapenen wordt geroepen is dit niets bij een werkgever die plaatsvervangers of procuratiehouders en dergelijken er op nahoudt, maar wanneer het een kleine werkgever is, bijv. een kapper, die met één bediende werkt, dan zou het geval zich licht kunnen voordoen, wanneer hij een jongen bediende heeft, aan wien hij de zaak niet geheel toevertrouwt, dat hij zijn zaak zou moeten sluiten. Werd het amendement aangenomen, dan zou die patroon niet alleen verplicht zijn de dienstbetrekking te doen doorloopen, maar ook volgens art. 1638 d door te gaan met loon te betalen, want die bediende zou zeggen: ik ben bereid elken dag te scheren en te knippen, maar de patroon maakt het mij onmogelijk, want de winkel is gesloten. De patroon, die uit zijn zaak is, dus niets verdient, zou bovendien het loon gedurende 14 dagen moeten betalen aan zijn bediende, aan wien hij de zaak niet kan toevertrouwen. Hoe deze moeilijkheid opgelost moet worden, is ons nog niet geheel duidelijk. Maar wanneer die op bevredigende wijze tot klaarheid kan worden gebracht, en aan de twee andere opmerkingen gevolg wordt gegeven, dan zouden twee leden van de Commissie meenen, dat het amendement kan worden aangenomen.

De heer **ter Laan:** Als het bezwaar, door den heer Drucker het laatst genoemd, het zwaarste weegt, dan heb ik voor onze beide nieuwe artikelen goeden moed, want dat bezwaar weegt inderdaad niet zwaar. Vooral niet in den geachtengang van den heer Drucker. Als de werkgever onder de wapenen wordt geroepen, dan kan het gebeuren, dat hij zijn zaken moet sluiten. En nu zal de patroon, dien dit treft, van ons voorstel al heel weinig last ondervinden. Hij zal eenvoudig aan zijn bediende acht dagen te voren de betrekking opzeggen. Dat *kan* hij doen,

maar hij zal het in de practijk niet doen. Juist de patroon zal door ons artikel beter worden. Is een patroon zoo ongelukkig, door den dienst zijn zaak te moeten sluiten, dan is dat onze schuld niet. Volgens ons voorstel gaat juist de dienstbetrekking door.

Heeft hij een bediende, al is deze minder bekwaam, dan zal hij toch nog liever zijn zaak met behulp van dien bediende, desnoods met een halfwas er bij, aan den gang zien te houden. Zulk een patroon zal ons dankbaar zijn, dat wij dit amendement hebben voorgesteld. Juist deze soort van patroons, kappers, kleine ambachtslieden enz. zullen dan door dit nieuwe artikel geholpen worden.

De twee overige opmerkingen van de twee leden van de Commissie van Rapporteurs leveren ook geen bezwaar op.

De heer Drucker zegt, dat in art. 1639*q* [p] onder de dringende redenen ook moet worden opgenomen de opzettelijke misleiding van den patroon door den militieplichtige, die verzwijgt, dat hij moet worden opgeroepen. Wanneer ons amendement wordt aangenomen, dan kan ik mede namens mijn medevoorstellers de verzekering geven, dat wij aan den wensch van den heer Drucker zullen gevolg geven, want dit komt ons in alle opzichten redelijk voor.

Verder is gevraagd, waarom wij niet ook art. 110 van de Militiewet in ons voorstel hebben opgenomen. Inderdaad zoo luidde ook ons amendement in de oorspronkelijke redactie, maar bij nadere bespreking hebben wij art. 110 er buiten gelaten.

Ik meen, dat het zeker aanbevelenswaardig zou zijn, om art. 110 op te nemen, maar wat zou men dan in de Kamer gezegd hebben? Art. 110 regelt de buitengewone opkomst onder de wapenen. Dat hebben wij gehad in 1903; gelukkig komt dat slechts heel zelden voor. Toen is gebleken, dat de miliciens er niets van afwisten hoelang zij onder de wapenen zouden worden gehouden, en dat dus ook de werkgevers er niets van wisten.

Nu zou ik niet bevreesd zijn, om ook art. 110 in deze wet te schrijven, want waar het Rijk er toe overgaat, om zulk een zwaren last aan de ingezetenen op te leggen, daar moet ook het Rijk er voor zorgen, dat de schadelijke gevolgen van dien maatregel worden weggenomen. Maar ik weet ook wel, dat een amendement van die strekking geen kans zou hebben om in de Kamer te worden aangenomen. En ik erken ook zelf, dat bij een opkomst voor eenige maanden de verplichting voor vele werkgevers vrij zwaar zou zijn.

Ons nieuwe artikel is niet te zwaar, het is juist zwaar genoeg. Het heeft uitsluitend betrekking op herhalings- en landweeroefeningen. De herhalingsoefeningen duren éénmaal vijf weken, éénmaal vier weken en éénmaal drie weken. Wanneer de heer Roodhuyzen met ons mede blijft agiteeren tegen die derde herhalingsoefening, dan gaan die drie weken er nog af.

Doch bij deze beschouwing ga ik uit van den bestaanden toestand en dan is de langste termijn dus vijf weken, waarbij men maanden van te voren weet dat men zal worden opgeroepen.

De heer Roodhuyzen meent, dat de voorgestelde artikelen niet zullen baten, omdat men er aan ontkomen kan. Maar dit is geen bezwaar tegen het amendement, dit bewijst alleen iets tegen de geheele wet, die minder waarde heeft dan het schijnt. Verder meent de heer Roodhuyzen, dat de agitatie tegen die oefeningen er onder zal lijden. Maar als de zaak van zoo weinig belang is als de heer Roodhuyzen straks meende, zal zij dien invloed niet hebben. En omgekeerd, mocht de agitatie er door verminderen, welnu, dan is dit een bewijs, dat de menschen er zich mede hebben verzoend, en kan ook de heer Roodhuyzen tevreden zijn. Maar die agitatie zal niet eindigen, daar is geen vrees voor, omdat het loon grootendeels gedurende die herhalingsoefeningen verloren gaat en de uitkeering van de Regeering zeer zuinig is.

De agitatie zal niet verdwijnen, ook omdat zij gericht is tegen de opkomst zelf op een leeftijd, die veel te hoog is voor onze militaire oefeningen. Dit argument van den geachten afgevaardigde uit Brielle heeft dus geen waarde.

Als men in dit opzicht nog twijfelde, de deur wordt dicht gedaan door den Bond van miliciens waarvan patroons en arbeiders lid zijn, en arbeiders voor het groote meerendeel. Deze bond heeft van den aanvang af op de opneming van een artikel als het onze aangedrongen.

Dit ook aan het adres van den Minister, die het artikel niet van groote waarde acht, omdat men bij ontslag een andere reden zal opgeven, ook al is zij gelegen in de herhalingsoefeningen. Bij eenig nadenken zal de Minister dit argument loslaten, omdat men slechts ontslaan kan met inachtneming van den opzeggingstermijn.

Volgens den Minister ontbreekt aan ons voorstel de rechtsgrond, maar zij is bijna letterlijk overgeschreven uit de Fransche wet, waar men er dus anders over denkt. Dit stelt mij volkomen gerust en ik zal niet herhalen, dat de rechtsgrond te vinden is in de omstandigheid, dat de dienstplicht in 's lands belang wordt opgelegd en de Regeering dus verplicht is, de schade zooveel mogelijk te beperken.

Het hoofdbezwaar, ook van den Minister, was, dat niemand een arbeider in dienst zou nemen, die nog weer dienen moet. Ik merkte reeds op: dit is geen bezwaar tegen ons amendement. Dit gebeurt nu ook reeds. Wie zulke arbeiders niet hebben wil, neemt ze ook niet; en wie ze nu wel neemt, zal ze ook blijven nemen. De patroon heeft er geen financieel nadeel van en hij heeft het voordeel, dat hij den arbeider weer terug zal krijgen.

Door alle sprekers tegen onze voorstellen is aangevoerd, dat ze niet veel geven. De belanghebbenden, bij monde van den Bond van Miliciens, stellen er echter prijs op. Is er niet zoo veel voordeel in gelegen, niemand, ook de heer Drucker en de Minister niet, heeft aangetoond dat ze schadelijk zullen zijn of onrechtvaardig of ongewenscht. De heer Drucker zegt: gij bereikt niets meer dan het uitspreken van een wensch. Welnu, laten wij dat althans doen. Dat wordt meer in deze wet gedaan. Dat is toch wel het minste wat wij doen kunnen. Wij hebben dan ten minste een termijn van acht dagen, waarin de milicien naar ander werk kan uitzien. Geeft het niet veel, het geeft althans iets. In de practijk geeft het meer, daar men den man, die eenmaal terug is genomen, in zeer veel gevallen houden zal in zijn betrekking.

De heer **Thomson:** Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund met een enkel woord mijn volledige sympathie uit te spreken met het voorstel dat door de heeren ter Laan c.s. gedaan wordt om de dienstbetrekking niet te doen eindigen bij het onder de wapenen komen voor herhalingsoefeningen.

Ik had niet gedacht dat het noodig zou zijn ten gunste van dit voorstel het woord te moeten voeren. De bestrijding die het echter heeft moeten ondervinden brengt mij er toe; zij toont hoe goed het zoude wezen om, nu de gelegenheid zich daartoe voordoet, in de wet uit te spreken, dat moreele beginsel, dat de hoofdstrekking is van het ingediende amendement.

De bestrijding bewijst weder eens hoe noodzakelijk het is om te komen tot het beginsel van algemeenen dienstplicht. Die verplichting wordt nog niet gekend, ze drukt nog maar op enkelen. En daarom gevoelt men nog niet algemeen, dat een amendement als thans ter sprake is, moet gesteund worden. Te recht heeft de verdediger van het amendement er op gewezen, dat het buitengewoon onder de wapenen roepen in 1903 ten gevolge heeft gehad het oprichten van het comité tot steun voor miliciens, en hoe toen aan het licht is getreden tot welke buitengewone bezwaren die oproeping ingevolge art. 110 der Militiewet heeft geleid.

De toen verzonden circulaire ligt hier voor me, en in dat stuk wordt o. m. gezegd:

„In de eerste maanden van het jaar 1903 stonden de hoogste belangen van ons Vaderland op het spel. Een buitengewone oproeping van twee lichtingen der militie was noodzakelijk.

„Toen deze buitengewoon opgeroepene miliciens weder met groot verlof huiswaarts gekeerd waren, vond niet ieder zijn plaats in winkel of kantoor opengehouden. *Zeshonderd* vonden hun plaats bezet, en waren dus broodeloos.

„Maar Nederland kwam te hulp.

„Het „Comité tot steun aan miliciens" vond groote medewerking in den lande. Het geld stroomde toe; de pers steunde; werkgevers deden wat zij maar konden. En het Comité, dikwijls getuige van hartbrekende ellende, kon alle 600 helpen, dat is: kon alle 600 weer in de gelegenheid stellen tot het verdienen van een eerlijk stuk brood....."

Daaruit blijkt, dat — en het is ook zeer begrijpelijk — het amendement zich niet op art. 110 heeft behoeven te werpen. Ik ben overtuigd, dat ook in de toekomst na zulk een uitzonderingsgeval weer hulp zal worden geboden. De circulaire gaat echter voort:

„Het Comité kon dankbaar en voldaan uiteengaan.

„Uiteengaan?

„Ziet, wat het Comité vroeger niet had geweten, dat wist het nu: niet alleen bij die buitengewone oproeping van 1903, maar jaarlijks maakt het opkomen voor de militie tal van jonge mannen broodeloos. Telkens jare keeren er velen met verlof naar hun haardsteden terug, daar alles terugvindend..... behalve hun betrekking. Wèl lust tot arbeiden, maar geen werk; wèl hongor, maar voor dien honger geen verzadiging. De barbier heeft zoo lang de plaats niet kunnen openhouden, de kleedermaker niet, het kantoor niet"..... Men ziet het, ook hier

is de barbier ten tooneele gebracht, maar veel patroon-barbiers schijnen niet broodeloos te zijn geworden, althans van hen wordt niet gerept.

„Broodeloosheid — heet het verder in dat stuk — broodeloosheid, het loon van welvervulden burgerplicht! Dàt had men in Nederland nog nooit zoo duidelijk geweten. Dàt had het Comité zelf nog nooit zoo duidelijk geweten. En nu men het wist, zou men nu verder doen of men het niet wist? Zou het Comité nu maar uiteengaan?

„Die vraag werd een *gewetensvraag*.

„En de meerderheid van het Comité, van die vraag niet kunnende loskomen, heeft de handen ineengeslagen. En zoo is geboren: de *Nationale vereeniging tot steun aan miliciens*, die zich voorstelt zich het lot aan te trekken van de jongelingen, die van dienst te huis komende, niet weten waar zij werk zullen vinden; zich voorstelt, hen althans de moeilijkste dagen door te helpen; zich in verbinding wil stellen met werkgevers, kortom: alles wil doen wat de menschelijkheid gebiedt. De arme jongens, die door het volbrengen van hun militieplicht hun werk verloren, zullen niet alleen gelaten worden in hun moeilijken strijd, maar een hand vinden, die zij grijpen kunnen."

Men weet wat het gevolg is geweest der uitnemende pogingen van het comité, maar men weet ook, wat er nog telken jare gedaan moet worden om te voorkomen, dat ellende het deel wordt van hen die, onder de wapenen geroepen, hun vadertandschen plicht vervullen.

Mijnheer de Voorzitter! Ook van nabij heb ik als voorzitter van een der afdeelingen van dat comité in een onzer garnizoensplaatsen gelegenheid gehad om telkens in aanraking te komen met gevallen, waarin miliciens ten gevolge hunner oproeping door hun patroons werden ontslagen.

En nu juich ik het ten zeerste toe, dat het bij deze gelegenheid worde uitgesproken, dat tegenover den dienstplicht aan de eene zijde het evenzeer tot een goede vervulling van den burgerplicht behoort, om een dienstbetrekking voor zoo'n gelegenheid niet op te heffen.

Nu vraagt men mij, hoe het wel in Duitschland gaat. De bepalingen in Duitschland ken ik in dit opzicht niet, maar het zou mij ten zeerste verwonderen, indien in een land, waar het beginsel van algemeenen dienstplicht reeds zóó lang heeft doorgewerkt, het nog mogelijk zou zijn, dat de al of niet wenschelijkheid van een dergelijke bepaling ter sprake kwam. Waar toch achtereenvolgens iedereen in die zelfde omstandigheden verkeert, spreekt het vanzelf, dat zulke voorschriften niet noodig zijn. Waar dit ten onzent niet het geval is, acht ik het zeer noodig, dat een dergelijke moreele verplichting in de wet wordt vastgelegd.

Wanneer er nu leden zijn, en nóg wel onder de Commissie van Rapporteurs, die vinden, dat dit amendement niet ver genoeg gaat, omdat het art. 110 niet ondervangt, dan geef ik dien leden in overweging, om in dezen zin een subamendement voor te stellen.

De heer **de Savornin Lohman:** Wanneer wij hier alleen te doen hadden met een moreele verplichting zou ik veel voor het amendement voelen, maar het is dwingend recht. Mij dunkt, dat in den gedachtengang van den spreker, die zooeven het woord voerde, de tweede alinea van het amendement zou moeten vervallen; dan was het een moreele verplichting. Maar zoodra het dwingend recht wordt, wordt het iets anders en zal men gevaar loopen, dat iemand, bij wien een arbeider zich aanmeldt dien de werkgever niet kent, door dien wordt afgewezen. Is hij eenmaal in dienst en vindt de werkgever hem geschikt, dan zal deze er waarschijnlijk prijs op stellen dien arbeider te houden en behoeft de wet hem dat niet voor te schrijven; maar wanneer de wet den werkgever vooruit dwingt dien werkman in dienst te houden zal dit deze allicht meer nadeel dan voordeel berokkenen.

De heer **Eland:** Ik zou gaarne vóór het amendement stemmen, maar ik zie aankomen, dat ik verplicht zal zijn de Vergadering te verlaten, vóór het zoo ver komt. Daarom wil ik met een enkel woord zeggen, dat ik met den grootsten nadruk het amendement-ter Laan steun.

Ik sluit mij daaromtrent geheel aan bij hetgeen de geachte afgevaardigde uit Leeuwarden heeft gezegd; alleen geloof ik, dat het niet verstandig zou zijn de laatste woorden van hem over te nemen en art. 110 er in te betrekken.

De heer **Thomson:** Mag ik den heer de Savornin Lohman mijn dank brengen, dat hij mijn opvatting heeft ondersteund, als zoude het juist zijn om hier de

moreele verplichting vast te leggen. Die geachte afgevaardigde heeft er intusschen aan toegevoegd, dat de consequentiën van het artikel niet bijzonder groot zouden zijn. Wanneer dat nu zoo is, dan meen ik, dat het, juist om dat goede beginsel nog meer tot zijn recht te brengen en nog scherper te doen uitkomen, niet goed zou zijn het dwingende uit het amendement los te laten.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Tot aanvulling van het straks door mij gezegde moet ik aan de Vergadering mededeelen, dat, de beraadslaging gehoord, thans ook een derde lid der Commissie met het amendement niet kan medegaan.

De beteekenis van het artikel, gelijk het hier is voorgesteld, ligt natuurlijk in het tweede lid. Men behoeft over de weglating van dat lid geen oogenblik te spreken, want als dit wegviel, zou er in het amendement niet anders staan dan wat nu uit het wetsontwerp vanzelf volgt. Niemand kan uit de wet nu lezen, dat een dienstbetrekking zou eindigen ten gevolge van oproeping onder de wapenen. De eenige kracht van het amendement ligt in de tweede alinea.

Nu heeft de heer ter Laan reeds aangewezen — en dat is ook onwederlegbaar —, dat voor de meeste gevallen de practische beteekenis van het artikel gering is. Men kan aan het artikel ontkomen, door een zeer voor de hand liggende kunstgreep.

Dat zou niet het geval zijn, als art. 110 der Militiewet daarin ook opgenomen was, want de toepassing van dit artikel komt onvoorzien; daartegen kan men zich niet waarborgen door opzegging. Wanneer art. 110 er in stond, dan zou dus het tweede lid een reëele beteekenis hebben.

Nu dit niet zoo is, meent een van de leden der Commissie van Rapporteurs, die aanvankelijk iets voor de zaak gevoelde, dat de beteekenis van het amendement zóó gering is, nu het niet voorziet in de gevallen dat het eenige practische werking zou hebben, dat hij meent met het amendement niet te kunnen medegaan.

Het vierde lid der Commissie van Rapporteurs is van oordeel, dat de practische bezwaren zijn opgehelderd en dat er dus geen bedenking behoeft te bestaan, zich met het amendement te vereenigen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van den heer ter Laan c.s., strekkende om een nieuw art. 1639*k bis* in te voegen, wordt in stemming gebracht en met 39 tegen 25 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Lely, van Veen, van de Velde, Roodhuyzen, Koolen, Brummelkamp, van Wijnbergen, de Beaufort, van Limburg Stirum, Tydeman, van Sasse van Ysselt, Janssen, Okma, van den Bergh (Rotterdam), Zijlma, Lucasse, van Styrum, Bolsius, Beckers, Ruys de Beerenbrouck, de Savornin Lohman, Kolkman, Talma, Heemskerk, van Alphen, van Bylandt, van den Berch van Heemstede, van Vliet, van Idsinga, van Nispen tot Sevenaer, Blooker, de Waal Malefijt, van Dedem, Plate, van Vuuren, van Wassenaer van Catwijck, Pierson, Regout en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren ter Laan, Thomson, Aalberse, van den Bergh (Helder), van Doorn, Smeenge, Tak, Lieftinck, Limburg, Duymaer van Twist, van Vlijmen, Treub, Drucker, Troelstra, Hugenholtz, Patijn, Reyne, Nolting, Schaper, Verhey, van der Zwaag, Marchant, de Klerk, Jansen (den Haag) en van Deventer.

De heer **ter Laan:** Mijnheer de Voorzitter! Na de stemming over het vorig artikel trekken wij dit amendement in, daar er nu geen kans meer voor is en het toch ook zijn waarde grootendeels heeft verloren.

De **Voorzitter:** Aangezien het amendement tot invoeging van een art. 1639*k ter* door den heer ter Laan is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Artikel 1639*l*. Indien een proeftijd is bedongen, is gedurende dien tijd ieder der partijen bevoegd, door opzegging de dienstbetrekking onmiddellijk te doen eindigen.

Elk beding, waarbij de proeftijd niet voor beide partijen gelijk, of wel op langer dan twee maanden gesteld wordt, alsmede elk beding, waarbij tusschen dezelfde partijen een nieuwe proeftijd wordt aangegaan, is nietig.

O. D. Art. 49. Indien in de overeenkomst een proeftijd is bedongen, is gedurende dien tijd ieder der partijen bevoegd, door opzegging de dienstbetrekking onmiddellijk te doen eindigen.

De proeftijd moet voor beide partijen gelijk bepaald en mag niet op langer dan één maand gesteld worden.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 49. In menige arbeidsovereenkomst en ook in menig reglement wordt van een proeftijd gesproken. Gebruikelijk is dit beding bijv. ten aanzien van tooneelspelers; ook bij jonge arbeiders komt het veelal voor.

In tweeërlei opzicht is te dezen voorziening raadzaam.

Vooreerst rijst de vraag, welke de beteekenis is van zulk een beding. Zijn gedurende den proeftijd partijen bevoegd, door opzegging onmiddellijk een einde te maken aan de dienstbetrekking, of moet toch altijd een termijn, zij het ook een kortere dan de normale, worden in acht genomen (1)? Het Ontwerp beslist in eerstgenoemden zin.

Verder behoort een maximum-duur van den proeftijd te worden bepaald. In andere landen is reeds gebleken, dat sommigen trachten de wettelijke voorschriften omtrent de opzeggingstermijnen te ontgaan door steeds een „proeftijd" te doen voortduren. Dit dient te worden voorkomen. Zeker, het werd hierboven aangeteekend op artt. 44—47 [bladz. 14], het moet geoorloofd blijven, arbeidsovereenkomsten aan te gaan, die elken dag zonder termijn kunnen worden opgezegd. Doch wie dit verlangt kome er rond voor uit, dat hij wil afwijken van de bepalingen der artikelen 45 [1639 h] en 46 [1639 i]. Hem worde niet de gelegenheid gelaten, zijne bedoeling achter de minder hard klinkende benaming „proeftijd" te verbergen.

Bij de wet een proeftijd als regel te stellen (verg. Zwits. Verbintenissenrecht, art. 344) schijnt niet wenschelijk.

O. 1901. *Art.* 1639 *m.* Indien in de overeenkomst een proeftijd is bedongen, is gedurende dien tijd ieder der partijen bevoegd, door opzegging de dienstbetrekking onmiddellijk te doen eindigen.

Elk beding of elke bijzondere overeenkomst, waarbij de proeftijd niet voor beide partijen gelijk, of wel op langer dan eene maand gesteld wordt, is nietig.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1639 *m.* (2) In menige arbeidsovereenkomst wordt van een proeftijd gesproken. Gebruikelijk is dit beding bijv. ten aanzien van tooneelspelers; ook bij jonge arbeiders komt het veelal voor.

In tweeërlei opzicht is te dezen voorziening raadzaam.

Vooreerst rijst de vraag, welke de beteekenis is van zulk een beding. Zijn gedurende den proeftijd partijen bevoegd, door opzegging onmiddellijk een einde te maken aan de dienstbetrekking, of moet toch altijd een termijn, zij het ook een kortere dan de normale, worden in acht genomen (1)? Het Ontwerp beslist in eerstgenoemden zin.

Verder behoort een maximum-duur van den proeftijd te worden bepaald. In andere landen is reeds gebleken, dat sommigen trachten de wettelijke voorschriften omtrent de opzeggingstermijnen te ontgaan door steeds een „proeftijd" te doen voortduren. Dit dient te worden voorkomen.

Bij de wet een proeftijd als regel te stellen (verg. Zwits. Verbintenissenrecht, art. 344) schijnt niet wenschelijk.

---

(1) Zie CORNIL, t. a. p., bl. 340.

(2) Art. 49 ontw.-DRUCKER.

O. *Art.* 1639 *m.* Indien een proeftijd is bedongen, is gedurende dien tijd ieder der partijen bevoegd, door opzegging de dienstbetrekking onmiddellijk te doen eindigen.

Elk beding, waarbij de proeftijd niet voor beide partijen gelijk, of wel op langer dan eene maand gesteld wordt, is nietig.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *m.* Bij de arbeidsovereenkomst of bij het reglement kan bedongen worden, dat de arbeider eerst „op proef" bij den werkgever in dienst zal treden, alvorens eene definitieve arbeidsovereenkomst tot stand komt. Gebruikelijk is dit beding bijv. ten aanzien van tooneelspelers; ook bij jonge arbeiders komt het veelal voor.

In tweeërlei opzicht is ten deze voorziening raadzaam.

Vooreerst rijst de vraag, welke de beteekenis is van zulk een beding. Zijn gedurende den proeftijd partijen bevoegd, door opzegging onmiddellijk een einde te maken aan de dienstbetrekking, of moet toch altijd een termijn, zij het ook een kortere dan de normale, worden in acht genomen (1)? Het ontwerp beslist in eerstgenoemden zin.

Verder behoort een maximum-duur van den proeftijd te worden bepaald. In andere landen is reeds gebleken, dat sommigen trachten de wettelijke voorschriften omtrent de opzeggingstermijnen te ontgaan door steeds een „proeftijd" te doen voortduren. Dit dient te worden voorkomen.

Bij de wet een proeftijd als regel te stellen (verg. Zwits. Verbintenissenrecht, art. 344) schijnt niet wenschelijk.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *m.* In de Memorie van Toelichting wordt medegedeeld, dat in andere landen reeds is gebleken, dat sommigen trachten de wettelijke voorschriften omtrent de opzeggingstermijnen te ontgaan door steeds een „proeftijd" te doen voortduren en wordt daaraan toegevoegd: „Dit dient te worden voorkomen". Men meende uit deze toelichting te moeten opmaken, dat het in de bedoeling ligt, dat het een werkgever niet geoorloofd zal zijn, een arbeider na de beëindiging van den proeftijd nogmaals „op proef" te nemen, maar merkte op, dat zulks in het artikel niet uitdrukkelijk wordt verboden en het geenszins overbodig zou zijn, in het tweede lid een beding omtrent een tweeden proeftijd nietig te verklaren.

Betoogd werd, dat, naar de ervaring leert, in sommige dienstbetrekkingen — men wees bijv. op handelsreizigers en pleegzusters — een proeftijd van eene maand als onvoldoende moet worden aangemerkt en verlenging van den in het tweede lid genoemden termijn daarom noodig is.

Verscheidene leden zochten de beteekenis van hetgeen hier omtrent een proeftijd wordt bepaald, uitsluitend in de bevoegdheid, de op proef aangegane dienstbetrekking van weerszijden onmiddellijk te doen eindigen; huns inziens zal een proeftijd, die op langer dan eene maand wordt gesteld, doch waarbij in de overeenkomst de opzeggingstermijnen overeenkomstig art. **1639 i**, tweede lid, zijn bepaald, niet als een proeftijd in den zin van dit artikel zijn te beschouwen.

---

(1) [Zie noot (2) op bladz. 58.]

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *m* (*nieuw* art. 1639 *l*). In het tweede lid is thans, ingevolge de aanbevolen verduidelijking, de nietigheid uitgesproken van elk beding, waarbij tusschen dezelfde partijen een tweede proeftijd wordt aangegaan, ook al sluit die tijd niet onmiddellijk aan bij den vorigen. Daarentegen heeft de ondergeteekende gemeend het maximum van den proeftijd te moeten verdubbelen, en zulks met het oog op hetgeen, blijkens het Voorloopig Verslag, de ervaring in sommige beroepen heeft geleerd; waar de absolute nietigheid van iedere overschrijding van den gestelden tijd wordt uitgesproken, is het plicht dien tijd zóó te bepalen, dat aan alle billijke eischen der practijk wordt voldaan.

Naar den ondergeteekende toeschijnt, zal op iederen proeftijd, onder welk beding ook aangegaan, dit artikel van toepassing zijn. Daar het artikel intusschen in hoofdzaak aanvullend recht inhoudt, zijn partijen vrij om van het voorschrift van het eerste lid, mits binnen de grenzen door het tweede lid aangegeven, bij hare overeenkomst af te wijken.

G. O. en **N. G. O.** art. 1639 *l* = art. 1639 *l* van de wet.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(6 Juni 1906.)

Op dit artikel is een amendement voorgesteld door den heer van Doorn [ingezonden 13 Maart 1906, stuk n°. 20, V], strekkende om de tweede zinsnede weg te laten.

De heer **van Doorn** ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Art. 1639 l behelst in de eerste zinsnede een uitspraak waarvan ik de juistheid gaarne erken, althans toegeef dat zij een bepaalde beslissing geeft voor een eenigszins betwistbaar punt.

Anders is het gesteld met de tweede zinsnede van dit artikel. Tegen die zinsnede van het artikel bestaat bij mij bezwaar. Ik vind daarin uitgedrukt eigenlijk drie beginselen, en zou willen zeggen, dat ik die alle drie verkeerd acht. Die zinsnede begint met te zeggen, dat elk beding, waarbij de proeftijd niet voor beide partijen gelijk is, nietig is. Nu schijnt mij de gedachtengang, die aan die bepaling ten grondslag ligt, niet juist. Men heeft hier de gelijkheid van den arbeider tegenover den patroon geproclameerd, terwijl daarvan in dit geval geen sprake kan zijn. Een arbeider vraagt een werkgever om bij hem in dienst te mogen komen; de werkgever, die niet zeker is van de bekwaamheid van den arbeider, wenscht een proeftijd, en dan is het een valsche gedachtengang als men meent dat dan de arbeider kan zeggen: dan neem ik u ook op proef. Dan zal de werkgever zeggen: dan heb ik u niet noodig. Dit lijkt mij dus een te ver gedreven gelijkstelling.

Ten tweede wordt bepaald, dat de proeftijd niet langer mag duren dan twee maanden. Als ik zeg, dat die termijn willekeurig is, zal daar tegen worden ingebracht, dat elke termijnbepaling willekeurig is. Maar deze bepaling is toch wel wat heel erg een slag in de lucht. Ik kan mij voorstellen, dat een termijn van 2 maanden veel te kort is om een oordeel uit te spreken over de bekwaamheid van den arbeider. Ik denk hierbij niet aan een arbeider die zeer eenvoudig werk verricht, maar aan iemand, die meer intellectueel werk heeft, bijv. als het hoofd eener onderneming een assistent zoekt, die hem desnoods moet kunnen vervangen. Hoe wil deze, een dergelijk man op proef nemende, na twee maanden zijn geschiktheid beoordeelen? Dit kan slechts geschieden als hij een heele campagne heeft meegemaakt. Twee maanden is dus in vele gevallen veel te kort. Hierbij komt, dat de arbeiders op wie dat artikel van toepassing zal zijn, niet de oeconomisch zwaksten zijn; de arbeiders die op proef worden genomen, zullen meestal werk moeten verrichten, waarvoor zekere bekwaamheden noodig zijn, en ik meen, dat het zeer goed aan dezen zelf kan worden overgelaten te beoordeelen of zij zich bij een langeren proeftijd wenschen neer te leggen of niet.

Dan wordt ten slotte nietig verklaard elk beding, waarbij tusschen partijen een nieuwe proeftijd wordt aangegaan.

De vrees is een slechte raadsvrouw en het heeft mij getroffen, dat de eenige grond, waarom die bepaling is opgenomen, en die medegedeeld wordt in de Memorie van Toelichting, deze is — het is curieus om te hooren — niet dat wel eens in Nederland, maar dat wel eens in sommige landen gebleken is, dat een dergelijke herhaling van proeftijd kan leiden tot ontduiking van den opzeggingstermijn. Ik moet zeggen, dat een dergelijk argument niet heel doeltreffend kan genoemd worden om een dergelijke bepaling te adstrueeren.

En zelfs het voorbeeld dat de Memorie van Toelichting aangeeft, geeft mij in de hand om aan te toonen, dat een dergelijk beding dikwijls kan zijn in strijd met het belang van den arbeider. Ik bedoel het voorbeeld van den tooneelspeler. Wehm ik neem aan dat een tooneelspeler zich bij een directie aanbiedt en dat deze zegt: ik wensch eerst een proef, om te zien of gij het vak wel verstaat. Als dan de directie zegt: het ontbreekt u nog aan het een of ander, bij voorbeeld aan dictie, gij moest nog eens een tijdlang de tooneelschool doorloopen of wel u aan een ander tooneel oefenen, dan zullen wij later nog wel eens zien, en de arbeider doet dat en komt terug bij de directie, dan zal deze laatste natuurlijk willen zien of de tooneelspeler nu goed is. Maar neen, dat kan niet, een tweede proeftijd is verboden, daartoe snijdt dit artikel den pas af.

Kan er iets tegen zijn dat men, nadat de proef genomen is, scheidt als goede vrienden, dat de patroon tot den arbeider zegt: ga u nog wat oefenen en kom dan later nog eens terug, dan zullen we het nog eens met u beproeven? Dit is, dunkt mij, een zeer menschelijke en juiste redeneering.

Nu komt deze wetsbepaling tusschen beide en zegt: neen, wanneer de proef heeft plaats gehad moet gij den volgenden keer den man aannemen zonder proef.

Het gevolg daarvan zal zijn, dat men den man in het geheel niet voor den tweeden keer nemen zal. De bepaling zal dus allerminst in het voordeel van den arbeider zijn.

Ik acht die tweede zinsnede onhoudbaar en stel derhalve voor haar te doen vervallen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Pierson, van Idsinga, Jansen (den Haag) en van Styrum, en komt mitsdien in beraadslaging.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter: Het komt mij voor, dat er bij den voorsteller van het amendement, den heer van Doorn, een weinig misverstand in het spel is. Al wat de geachte afgevaardigde wenscht als mogelijken inhoud der contracten tusschen partijen kan met onveranderd behoud van dit artikel volkomen bereikt worden.

Wanneer de werkgever den arbeider 2 maanden heeft gehad en zich nog geen voldoend oordeel over diens bekwaamheid en geschiktheid gevormd heeft om hem definitief voor één of twee jaren aan te stellen, belet niets hem die aanstelling te doen plaats hebben voor zeer korten tijd, telkens te verlengen. Hij kan den man ook aannemen voor onbepaalden tijd, met zeer korten opzeggingstermijn.

Wat is het eenige wat het artikel verbiedt? Dat men onder den schoonschijnenden naam van proeftijd menschen jarenlang — om een triviale uitdrukking te gebruiken — aan het lijntje houdt.

Wanneer men tot zulk een patroon dan zeide: houdt gij uw menschen op dien voet, dat zij iederen dag gedaan van u kunnen krijgen, zou hij antwoorden: het is slechts een proef; als ik ze definitief aanstel, wordt dit anders, maar zoolang de proef duurt, blijft het zoo!

Dit is de eenige bedoeling, waarmede dit artikel geschreven is, dat men niet een dergelijken proeftijd voor de arbeiders zou krijgen, iets wat zeker niet wenschelijk is.

Dit is volstrekt geen denkbeeldig gevaar; ik zou daarvan tal van feiten kunnen mededeelen, welke bewijzen, dat zulke contracten voorkomen.

Indertijd heeft men iets dergelijks gedaan om het dagbladzegel te ontduiken: men had menschen die jarenlang een courant ontvingen, steeds bij wijze van „proef". Zoo zou het geval zich kunnen voordoen, dat iemand een acteur altijd op proef in dienst had, omdat hij steeds niet er toe kon komen, te besluiten dat de man bruikbaar was. Indien men dan niet tot een dergelijk besluit kan komen, dan moet men ronduit zijn bedoeling in het contract uitdrukken. Dat is de eenige reden voor het artikel.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb na hetgeen door den geachten vorigen spreker in het midden gebracht is, weinig meer te zeggen. Ik wensch mijnerzijds te kennen te geven dat het amendement mij voorkomt niet voor aanneming vatbaar te zijn. Wat is de zaak? Een dergelijk artikel moet in de wet worden opgenomen willen wij andere bepalingen niet illusoir maken. Werd een dergelijke bepaling niet in de wet opgenomen, zou alles wat hier geregeld wordt met betrekking tot den opzeggingstermijn verijdeld worden omdat men de menschen maar voortdurend op proef zou aanstellen.

Missen kan men het tweede lid van dit artikel niet.

Bovendien is de geachte voorsteller van het amendement buitengewoon radicaal. Hij wil, wegens eenige bezwaren, waarvoor zeker goede gronden zijn aan te voeren en die wel overwogen mogen worden, eenvoudig het tweede lid schrappen.

De geachte afgevaardigde zal echter zelf gevoelen, dat door het schrappen van het tweede lid de geheele bepaling illusoir zou worden.

Ik kan mij voorstellen dat er in het artikel het een en ander is dat den geachten afgevaardigde tegenstaat, ik kan mij ook voorstellen, dat hij een wijziging wenscht, waarin ik hem gaarne zou willen te gemoet komen, maar niet een zoo radicale wijziging kan ik mij niet vereenigen. Ik moet dan ook aan de Kamer aanbevelen om het amendement niet aan te nemen.

De heer **van Doorn:** Mijnheer de Voorzitter! Ik kan niet ontkennen, dat ik eenigszins verbaasd ben over de bestrijding die ik van den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs en van den Minister ondervonden heb. Geen van beiden heeft bestreden wat ik aangevoerd heb tegen de tweede zinsnede van dit artikel. De voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft gezegd: ik zou u vele voorbeelden kunnen noemen, maar hij heeft er niet een genoemd.

Het heeft mij verbaasd, dat terwijl men erkent dat de tweede zinsnede hinderlijk kan werken, men nu zegt: daar is wel een vorm voor te vinden. Is dat een leer, dat men tegenover een dringenden regel van recht een andere constructie mag zoeken?

Is dit dan de leer die ons hier wordt geopenbaard door de Commissie van Rapporteurs en door den Minister van Justitie? Dat wanneer hier dwingende voorschriften worden gegeven, dat wij dan wel in de practijk er een middeltje op zullen weten te vinden, dat men dan slechts in het contract een zeer korten opzeggingstermijn neemt, waardoor men dan kan bereiken wat men toegeeft dat de geachte afgevaardigde uit Gouda met al zijn radicalisme toch niet verkeerd inziet. Ik durf vragen of ik mij niet te recht mag verbazen wanneer men dergelijke tegenwerpingen moet hooren van dergelijke autoriteiten.

Wanneer het niet anders gaat, dan zullen wij niet te lang, niet op twee maanden op proef nemen, dan moet er maar met een korten opzeggingstermijn worden genoegen genomen, bijv. van een kwartier of van tien minuten.

Dan is de zaak gezond. Mag ik mij niet te recht verbazen over een dergelijke wijze van redeneeren? De ondervinding in andere landen zou hebben aangetoond hoe noodig deze bepaling is. Ik durf gerust een beroep doen op mijn eigen ervaring. En dan moet ik eerlijk verklaren, dat ik van misbruik maken van het op proef nemen, om de menschen aan het lijntje te houden, niets heb gemerkt. Vermoedelijk komen nu de voorbeelden uit de boeken aanrukken, maar in de practijk des levens heb ik van dat misbruik nooit iets gemerkt. Wel heb ik soms gemerkt, dat menschen die op proef werden genomen vroegen hoelang de opzeggingstermijn nu eigenlijk was, maar men moet niet gaan vertellen, dat het in Nederland de gewoonte is, dat men de menschen op proef neemt, ten einde den opzeggingstermijn van een maand of veertien dagen te elimineeren.

En waar het mij nu inderdaad niet onbekend is, dat uit deze tweede zinsnede groote nadeelen voor den arbeider kunnen geboren worden, daar laat ik mij niet naar huis zenden door een argumentatie als wij hier hebben gehoord, al geschiedt dit ook bij monde van den Minister van Justitie.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Ik heb volstrekt niet gezegd hetgeen mij door den geachten afgevaardigde uit Gouda in den mond werd gelegd, dat er nl. wel middelen zouden zijn om een vermomden proeftijd in wettelijken vorm te gieten of iets wat daarop gelijkt. Wat er tegen de argumentatie van den geachten afgevaardigde te dien opzichte is aan te voeren, laat ik gaarne over aan den geachten afgevaardigde uit Groningen. Maar ik kom er tegen op, dat de Minister en de geachte afgevaardigde uit Groningen altijd geacht worden arm in arm te gaan, ook dan wanneer zij niet eenstemmig zijn, zooals juist ten aanzien van de bedoelde argumentatie het geval is.

In de tweede plaats blijf ik van meening, dat de geachte afgevaardigde uit Gouda een zonderlinge wijze van redeneeren volgt. Ik heb allen eerbied voor de practische ervaring van dien geachten afgevaardigde, maar het feit juist, dat hij nooit bezwaren heeft opgemerkt, als hier worden bedoeld, bewijst niet veel. Het bewijst daarom niet veel, omdat wij op dit oogenblik bezig zijn aan een gansche regeling van het arbeidscontract, en nu spreekt het vanzelf dat de geachte afgevaardigde daaromtrent nog geen ervaring kan hebben, terwijl wij ter nog toe leven onder een wet waarbij dat contract juist zoo goed als niet geregeld is.

Ik kom mitsdien op tegen deze wijze van amendeeren. De geachte afgevaardigde heeft met geen woord geantwoord op het hoofdargument. Een dergelijke bepaling is zeer wenschelijk in de wet, want anders maken wij tal van andere bepalingen illusoir. De geachte spreker had mijn betoog moeten bestrijden; nu hij dit niet deed, toont hij de juistheid daarvan te erkennen; maar het gaat dan niet aan om, als men zich met eenige bepaling niet geheel vereenigen kan, de geheele zaak maar door te halen. Men trachte dan het artikel te verbeteren, en daarvoor zal ik dankbaar zijn, maar een zoo radicale manier van doen als de geachte afgevaardigde toepast, kan ik niet toejuichen.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over het amendement mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Op uitgebreide rechtspraak in zake arbeidsovereenkomsten in Nederland kan men zich in den regel niet beroepen, omdat er zoo weinig processen daarover zijn voorgekomen. Uit andere landen heb ik hier een groote hoeveelheid gegevens voor mij, maar verschillende ondervindingen, opgedaan met citeeren, zijn van zoodanigen aard — en bovendien hoor ik zeggen, dat de tremen op het punt staan te vertrekken — dat ik die citaten liever eerst particulier aan den heer van Doorn ter hand zal stellen.

Wat is echter de zaak? De heer van Doorn stelt het voor, alsof ik het publiek zou willen animeeren tot ontduiking van hetgeen eerst hardnekkig is verdedigd als wetsartikel. Dit is een min juiste voorstelling.

Wat de heer van Doorn wil, dat bedongen mag worden, mag men bedingen, mits het kind bij den naam genoemd worde. Wanneer men tot iemand zegt: ik wil u wel in dienst nemen, maar ik ken u nog niet genoeg, dus ik wil het alleen doen, mits ik u elken dag kan wegzenden, dan blijft dit volgens het ontwerp mogelijk, als de arbeider het goedvindt. Maar wat niet moet kunnen is, dat men het dubbelzinnige woord „proeftijd" gebruikt dat door het eerste lid van het artikel een zeer scherpe beteekenis krijgt, en men dien proeftijd zoo uitstrekt, dat hij over een zeer langen termijn loopt. Dit moet niet kunnen, want daarvan zou menig arbeider de dupe worden.

De Commissie is dan ook eenstemmig van oordeel, dat het amendement niet behoort te worden aangenomen, speciaal ook hierom niet, omdat, als het tweede lid verviel, het eerste lid van het artikel een beteekenis zou krijgen, die ver gaat buiten hetgeen in het dagelijksch leven veelal onder proeftijd wordt verstaan.

De Commissie ontraadt dus de aanneming van het amendement.

De heer **van Doorn:** Mijnheer de Voorzitter! Mag ik nog even een woord zeggen naar aanleiding van hetgeen de Minister in het midden heeft gebracht? De Minister heeft het mij ten kwade geduid, dat ik mijn bestrijding had samengekoppeld aan zijn samengaan met den heer Drucker, maar ik meen van hem verstaan te hebben, dat hij de argumenten van den heer Drucker tot de zijne maakte. Op grond van die argumenten heb ik den Minister bestreden. Is dit onjuist, dan bied ik hem mijn excuses aan, maar ik meen het te hebben verstaan. Nu nog een enkel woord over het amendement. De Minister heeft gezegd: gij hebt de noodzakelijkheid van het amendement niet genoegzaam duidelijk aangetoond. Wanneer de eerste alinea alleen bleef bestaan, wat hebben wij dan? Wij hebben dan deze decisie, die in rechten iets beteekent, wat de uitdrukking „op de proef nemen" beduidt en dat wanneer iemand op de proef is genomen hem te allen tijde de dienst kan worden opgezegd.

Dit was tot nu toe betwistbaar. De Minister heeft gezegd, dat ik hieromtrent geen ondervinding heb, maar ik zou durven zeggen, dat ik eenigermate in de gelegenheid ben geweest kennis te maken met de practijk van ons dienstbodenrecht en ons arbeidersrecht en ik kan hem de verzekering geven, dat een dergelijke quaestie herhaaldelijk voorkwam, doch ik heb nooit gezien, dat men in de practijk een proeftijd simuleerde om het recht te hebben iemand onmiddellijk den dienst te kunnen opzeggen.

De heer Drucker zegt: laten wij het kind bij den naam noemen. Maar wanneer men zijn raad volgde, zou men, wanneer men iemand op de proef nam, daaraan een anderen naam geven, en dus het kind niet bij den naam noemen.

Ik geloof, dat ik het amendement voldoende heb toegelicht. Ik zie geen reden het in te trekken en moet dus tot mijn spijt de Kamer lastig vallen en nog een stemming uitlokken.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van den heer van Doorn wordt met 42 tegen 11 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Limburg Stirum, Tak, van Sasse van Ysselt, Bos, Limburg, Janssen, Okma, Duymaer van Twist, Zijlma, van Vlijmen, Lucasse, Bolsius, Beckers, Treub, Ruys de Beerenbrouck, Drucker, de Savornin Lohman, Kolkman, Talma, van Alphen, Troelstra, van den Berch van Heemstede, van Nispen tot Sevenaer, Patijn, de Waal Malefijt, Schaper, van Dedem, van Vuuren, Marchant, de Klerk, van Wassenaer van Catwijck, van Deventer, Regout, ter Laan, Thomson, van de Velde, Aalberse, Koolen, van den Bergh (den Helder), Brummelkamp, van Wijnbergen en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Doorn, Tydeman, van Styrum, Heemskerk, van Bylandt, van Idsinga, Plate, Pierson, Jansen (den Haag), Roodhuyzen en de Beaufort.

ART. 1639 l wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3.

19°. *Art.* 1639 *l*, *nietigheid van beding van ongelijken proeftijd en van langeren proeftijd dan twee maanden, en van bepaling omtrent nieuwen proeftijd.*

Nu de wet is gaan generaliseeren en ook slaat op alle hoogere betrekkingen, heeft het hier gegeven voorschrift geen zin. Hoe zal men op kantoren bijvoorbeeld of op bijzondere scholen, of in dienstbetrekkingen in speciale vakken, waarbij eerst na eenigen tijd kan blijken of men aanleg heeft voor den dienst, kunnen volstaan met een proeftijd van niet langer dan twee maanden? En dan mag de proeftijd niet meer verlengd worden.

Het ware beter geweest, indien deze bepaling, die eer ten nadeele dan ten voordeele van den werknemer zoude strekken, overeenkomstig het in de Tweede Kamer gedane voorstel ware vervallen.

Van andere zijde werd er op gewezen, dat dit verbod wel altijd te ontduiken zal zijn, zooals trouwens in de Tweede Kamer is aan de hand gedaan (*Handelingen* Tweede Kamer, Zitting 1905—1906, bladz. 1979, eerste kolom).

De vraag werd gedaan, of alleen uitgesloten is eene weer onmiddellijk te beginnen proeftijd, of zal die proeftijd voor altijd zijn uitgesloten?

Antwoord der Regeering.

II. § 3.

19°. *Art.* 1639 *l*, *nietigheid van beding van ongelijken proeftijd en van langeren proeftijd dan twee maanden, en van bepaling omtrent nieuwen proeftijd.*

Bij de kritiek van dit artikel heeft men blijkbaar over het hoofd gezien, dat een proeftijd in den zin dezer wetsvoordracht niet is iedere tijd, dien partijen een „proeftijd" wenschen te noemen, niet ieder tijdvak, dat een werkgever noodig oordeelt, ten einde over de bruikbaarheid des arbeiders een definitief oordeel te vellen, doch de bepaaldelijk als zoodanig bedongen tijd, waarin hij dan ook den arbeider zonder eenige opgave van redenen, zonder zelfs eenige aanleiding daartoe van de zijde des arbeiders, te allen tijde wettiglijk kan wegzenden, gelijk deze steeds bevoegd is den proefdienst te verlaten. In dezen zin opgevat is in de nadere uitlegging, door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs in de Tweede Kamer gegeven, geenszins eene ontduiking der wetsbepaling te zien. Dat toch die tijd niet langer dan twee maanden behoort te duren en niet tusschen dezelfde partijen meer dan eenmaal mag voorkomen, zal men moeten billijken. Men gevoelt tevens, dat er ten deze geene aanleiding bestond om deze bepaling te beperken tot slechts enkele groepen van arbeiders; misbruiken komen bij onderscheidene categorieën van arbeiders voor, bij de hooger bezoldigden niet minder dan bij die met een dagloon van vier gulden of minder.

Het artikel sluit iederen nieuwen proeftijd tusschen dezelfde partijen uit.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(5 Juli 1907.)

De heer **van Houten**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 235.]

Nu zou ik eigenlijk van het begin tot het eind het geheele wetsontwerp moeten doorloopen om aan te toonen hoe grof misbruik hier van de willekeur van de wet gemaakt wordt. Ik wil nu slechts op een paar gevallen wijzen. Het eenige punt waar ik kan bemerken, dat van de critiek, die ik ettelijke jaren geleden eens geleverd heb over het ontwerp-Drucker, geprofiteerd is, betreft den proeftijd. Ik heb, het was in de Staatkundige Brieven, mij toen beperkt tot de werking van de overeenkomst met dienstboden en ik heb gezegd: och, men moet zich toch niet voorstellen, dat daarvan eenig practisch effect zal komen, want daar staat, dat die bepalingen niet van toepassing zijn wanneer de overeenkomst aangegaan is op proef, en dan zullen voortaan alle meiden op proef worden aangenomen. Daarvan is notitie genomen. Fluks een bepaling er in: overeenkomsten voor dienstbetrekkingen op proef mogen slechts worden aangegaan voor twee maanden en dan niet worden verlengd. Ik kan daaraan zien, het is vleiend voor mij, dat men daarvan notitie genomen heeft, maar nu vraag ik toch: waar is de strijd met de openbare orde of de goede zeden wanneer een proeftermijn bij het in dienst nemen van iemand voor langer termijn, langer dan twee maanden, genomen wordt? Ik vraag hier aan de groote werkgevers of zij niet gewoon zijn een langeren tijd te nemen, of niet het gebruik bij meerdere categorieën van ondergeschikten medebrengt, dat men bijv. een proefjaar neemt? In de schoolwereld is een jaar een gewone proeftijd. Dat mag voortaan niet meer; voor alle dienstverhoudingen geldt, dat de proeftijd niet langer mag wezen dan twee maanden.

Nu moet het toch ook dikwijls voorkomen, dat men na twee maanden zegt: ik zie wel, dat het nog al goed gaat, maar ik zou toch de proef een paar maanden langer moeten voortzetten eer ik je definitief in dienst neem. Neen, zegt de wet, wegsturen! Langer beproeven mag niet meer.

Er is gevraagd in het Voorloopig Verslag: is dat nu zoo bedoeld, dat, wanneer men dan eens een week dien jongen laat rondloopen, men hem weer voor twee maanden mag nemen? Neen, voorgoed, voor zijn geheele leven mag geen overeenkomst op proef meer tusschen dezelfde partijen worden aangegaan. Wat heeft dat nu toch met de openbare orde en de goede zeden te maken?

[Men zie verder dl. III, bl. 278.]

O. 1901. *Art.* 1639 *n*. Indien de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot eener arbeidster vermeent, dat de bij de, door haar aangegane,

arbeidsovereenkomst bedongen arbeid nadeelige gevolgen zal hebben, of heeft, het zij voor zijne vrouw zelve, het zij voor het huisgezin, zoo is hij bevoegd zich te wenden tot den regter van het kanton, waarin zijne woonplaats gelegen is, met het schriftelijk verzoek de aangegane arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

De regter beschikt op het verzoekschrift na verhoor of behoorlijke oproeping van de vrouw, van den werkgever en van de naaste bloedverwanten van het echtpaar.

De regter willigt het verzoek niet in, indien hij de meening des mans ongegrond oordeelt, indien de man de gemeene woonplaats heeft verlaten, of door mishandelingen of ander slecht gedrag aanleiding heeft gegeven, dat de vrouw dezelve verlaten heeft, of indien de man door verkwisting of ander slecht gedrag het huisgezin aan ondergang blootstelt.

Indien de regter het verzoek inwilligt, bepaalt hij op welk oogenblik de dienstbetrekking zal eindigen.

De beschikking is niet onderworpen aan hooger beroep, noch, behoudens het bepaalde bij het slot van artikel 99 der wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie, aan cassatie.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Gelijk aan de Memorie van Toelichting.]

O. *Art.* 1639 *n.* Indien de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot eener arbeidster vermeent, dat de bij eenige arbeidsovereenkomst van haar bedongen arbeid nadeelige gevolgen zal hebben, of heeft, hetzij voor zijne vrouw zelve, hetzij voor het huisgezin, kan hij zich wenden tot den rechter van het kanton, waarin zijne woonplaats gelegen is, met het schriftelijk verzoek die arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

De rechter beschikt op het verzoekschrift na verhoor of behoorlijke oproeping van de vrouw, van den werkgever en van de naaste bloedverwanten der echtelieden.

De rechter willigt het verzoek niet in, indien hij de meening des mans ongegrond oordeelt, indien de man de gemeene woonplaats heeft verlaten, of door zijne misdragingen aanleiding heeft gegeven, dat de vrouw dezelve verlaten heeft, of indien de man door verkwisting of ander slecht levensgedrag het huisgezin aan ondergang blootstelt.

Indien de rechter het verzoek inwilligt, bepaalt hij op welk oogenblik de dienstbetrekking zal eindigen.

Tegen de beschikking is, behoudens het bepaalde bij het slot van artikel 99 der wet op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie, geenerlei voorziening toegelaten.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *n.* De bevoegdheid, in art. **1637 f** der gehuwde vrouw toegekend om zich als arbeidster te verbinden, behoort gepaard te gaan met de erkenning van het recht van het hoofd van het gezin om, indien uit de gesloten overeenkomst gevaren voor dat gezin dreigen, die af te wenden. Zonder omkeering van de beginselen waarop ons huwelijksrecht steunt, valt het recht van den niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot moeilijk te ontkennen om in te grijpen, indien uit den bedongen arbeid nadeelige gevolgen, hetzij voor de vrouw zelve, hetzij voor het gezin, zijn te duchten. Is dat het geval, dan zal door den kantonrechter de ontbinding der gesloten overeenkomst worden uitgesproken met bepaling van het tijdstip, waarop de dienstbetrekking zal eindigen.

De procedure behoort kort en zonder omslag te zijn. Na verhoor of behoorlijke oproeping van de personen, die den rechter over den aard van den bedongen arbeid en omtrent den vermoedelijken invloed van dien arbeid op vrouw en huisgezin kunnen voorlichten, is het verzoek in staat van wijzen.

Komt den rechter het verzoek niet gegrond voor, of heeft de man door zijn gedrag het vermoeden gewettigd, dat voor zijn verzoek noch de belangen der vrouw noch die van het huisgezin als drijfveer dienden, dan wordt het verzoek afgewezen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *n.* Er moge in de Memorie van Toelichting worden opgemerkt, dat de hier te volgen procedure kort en zonder omslag behoort te zijn, vele leden vreesden, dat deze uitspraak in de practijk niet zal worden bewaarheid. Ten aanzien van de in het tweede lid bedoelde oproepingen zullen de gewone oproepingstermijnen van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van toepassing zijn. De echtgenoot zelf zal de oproepingen moeten doen verrichten. Om kosteloos te kunnen procedeeren zal de verzoeker zich van een bewijs van onvermogen moeten voorzien, wat zeker tijdverlies met zich brengt. De omslag zal zoo groot zijn, dat menig echtgenoot zich daardoor van het aanwenden van het hier gegeven rechtsmiddel zal laten terughouden.

Mede met het oog hierop, gaven enkele leden het denkbeeld in overweging, de volgorde in het artikel juist om te keeren; den echtgenoot de macht te verleenen, in de in het artikel bedoelde gevallen de arbeidsovereenkomst te doen eindigen en aan de vrouw, wellicht ook aan den werkgever, de bevoegdheid toe te kennen daartegen bij den kantonrechter bezwaar in te dienen en diens beslissing uit te lokken.

Gevraagd werd, of de bepaling wel doel zal kunnen treffen, aangezien immers de vrouw, ingevolge de bepaling van art. **1637 f** tot het aangaan van arbeidsovereenkomsten zonder bijstand van haren man in het algemeen bekwaam, onmiddellijk nadat de arbeidsovereenkomst door den kantonrechter ontbonden is verklaard, eene nieuwe arbeidsovereenkomst, voor haar of het huisgezin van even nadeelige gevolgen, zal kunnen aangaan, zelfs met den werkgever, bij wien zij in dienstbetrekking was. Zou het daarom, zoo werd gevraagd, niet noodig zijn te bepalen, dat de gehuwde vrouw, wier arbeidsovereenkomst door den kantonrechter ontbonden is verklaard, voor een bepaalden tijd onbekwaam zal zijn, zonder den bijstand van haren man als arbeidster arbeidsovereenkomsten aan te gaan?

Sommige leden achtten het hier de geschikte gelegenheid, hunne boven reeds weergegeven bezwaren tegen de bepaling van art. **1637 f** te herhalen.

Opgemerkt werd, dat de bepaling van het eerste lid niet ruim genoeg is geformuleerd, omdat niet slechts de bij eenige arbeidsovereenkomst van de vrouw bedongen arbeid, maar ook het feit op zich zelve, dat de vrouw bij een bepaalden werkgever in dienstbetrekking is, nadeelige gevolgen voor haar of het huisgezin kan hebben. Men dacht hier bijv. aan het geval, dat ten gevolge van de dienstbetrekking een uit zedelijk oogpunt af te keuren verhouding ontstaat tusschen de arbeidster en den werkgever of een van diens huisgenooten of ondergeschikten.

Sommige leden konden zich er niet mede vereenigen, dat hier aan den echtgenoot de bevoegdheid wordt toegekend, de arbeidsovereenkomst, door zijne vrouw aangegaan, ontbonden te doen verklaren niet alleen wanneer daarvan gevaren dreigen voor het huisgezin, maar ook, wanneer van den bedongen arbeid nadeelige gevolgen zijn te duchten voor de vrouw zelve. Nu aan de echtgenoote van een arbeider niet eene dergelijke bevoegdheid is toegekend, achtten deze leden het hier aan den echtgenoot ingeruimde toezicht over de persoon van zijne vrouw in strijd met het beginsel der

gelijkheid tusschen man en vrouw in het huwelijk, dat de Minister blijkens de op art. **1637 i** gegeven toelichting voorstaat en drongen zij daarom aan op weglating van de woorden in het eerste lid: „hetzij voor zijne vrouw zelve, hetzij."

Enkele leden gaven in overweging, het slot van het eerste lid te doen luiden: „de opheffing der dienstbetrekking uit te spreken" en niet zooals wordt voorgesteld: „die arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren".

Sommige leden waren van oordeel, dat het te ver gaat den rechter, zooals in het derde lid wordt voorgesteld, voor te schrijven in alle daar bedoelde gevallen het verzoek niet in te willigen. Mogelijk is het immers, dat ook ingeval de man de gemeene woonplaats heeft verlaten of hij een slecht levensgedrag leidt, desniettemin zijne in het verzoekschrift neergelegde meening den rechter niet ongegrond voorkomt. Daarom zouden deze leden voor deze gevallen het aan 's rechters oordeel willen hebben overgelaten, of het verzoek al dan niet moet worden ingewilligd.

Opgemerkt werd, dat de uitdrukking in het laatste lid: „het slot van art. 99 der wet enz." verduidelijking eischt.

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *n* (*nieuw* art. 1639 *m*). Hoezeer de ondergeteekende overtuigd is van de wenschelijkheid en de noodzakelijkheid om, met het oog op de practijk, der gehuwde vrouw als arbeidster eene uitgebreide bevoegdheid te verleenen, zoo zoude hij het toch zeer betreuren, indien werkelijk het rechtsmiddel, bij dit artikel den man toegekend, zoude blijken te falen op grond, dat menig echtgenoot zich door den daaraan verbonden omslag van het aanwenden daarvan zoude laten terughouden.

Het door enkele leden aangeprezen middel ter vereenvoudiging, om namelijk de volgorde om te keeren en den echtgenoot de macht te verleenen in de bedoelde gevallen de arbeidsovereenkomst te doen eindigen, met beroep van de vrouw op den kantonrechter, schijnt niet aanbevelenswaard. Gold zulk eene regeling, het zoude te vreezen zijn, dat in vele gevallen de man op weinig deugdelijke gronden de ontbinding zou uitspreken, zoodat de vrouw zich vaker tot den kantonrechter zoude moeten wenden, dan volgens de voorgedragen bepaling de man de rechterlijke tusschenkomst zoude behoeven in te roepen. Bovendien is de vrees niet ongewettigd, dat, ook wanneer de man minder deugdelijke gronden voor de ontbinding had, de vrouw zich bij zijne beslissing zoude nederleggen, zoodat een toestand zoude geboren worden, die kwalijk ware te rijmen met de handelingsbevoegdheid aan de vrouw toegekend: het ontwerp zou dan feitelijk, wat met de eene hand gegeven was, weder met de andere terugnemen.

In verband nu met de vereenvoudiging der procedure kan reeds te dezer plaatse worden medegedeeld, dat de ondergeteekende veel gevoelt voor hetgeen in het vóórlaatste lid van deze paragraaf van het Voorloopig Verslag omtrent de bevoegdheid des mans opgemerkt is. Welke goede gronden aangevoerd kunnen worden om den man, die zich misdraagt, onbevoegd te verklaren het verzoek tot den rechter te richten, bij nader inzien schijnt het raadzaam ook een minder deugdzaam echtgenoot de gelegenheid niet te ontnemen voor de moreele en physieke belangen van vrouw en huisgezin op te komen. In dien gedachtengang kan het gansche derde lid van het artikel vervallen.

Maar deze verbetering kan ook — en het is om deze reden, dat zij in dit verband besproken wordt — tot vereenvoudiging der procedure leiden. Immers, wanneer alleen de vraag te beslissen blijft, of de arbeid dan wel de omstandigheden, waaronder deze wordt verricht, nadeelig moeten geacht worden voor vrouw of huisgezin, zal de rechter in de meeste gevallen uitspraak kunnen doen na man, vrouw en werkgever te hebben gehoord. Althans schijnt het onnoodig de oproeping van andere personen, van naaste bloedverwanten, verplichtend te stellen. De rechter zal deze oproeping, oordeelt hij haar noodig, toch nog kunnen gelasten. Het tweede lid is thans mitsdien zóó geredigeerd, dat de oproeping van anderen dan de vrouw zelve en den werkgever, met wien zij de arbeidsovereenkomst heeft aangegaan, facultatief is gelaten.

Doordat de verplichte oproeping van de naaste bloedverwanten thans uit de bepaling is verdwenen, zal ongetwijfeld veel omslag en tijdverlies worden vermeden, zonder dat, althans in den regel, de beslissing moeilijker zal zijn. Na deze vereenvoudiging schijnt het niet te vreezen, dat de voorgedragen regeling in de practijk eene doode letter blijken zal.

Ook schijnt de vrees niet gewettigd, dat de bepaling geen doel zal treffen op grond dat de vrouw onmiddellijk nadat de arbeidsovereenkomst door den kantonrechter ontbonden is verklaard, eene even nadeelige arbeidsovereenkomst zal kunnen aangaan, zelfs met denzelfden werkgever. Dat toch dezelfde werkgever, met de zekerheid voor oogen, dat de arbeidsovereenkomst weder ontbonden kan worden, de vrouw voor denzelfden arbeid weder in dienst nemen zal, mag zeer onwaarschijnlijk worden geacht; zelfs is het niet te verwachten, dat de vrouw na de verkregen ervaring spoedig zal overgaan tot het sluiten van eene arbeidsovereenkomst, welker nadeelige gevolgen haar bekend zijn; geleerd door de ondervinding zal zij meerdere voorzichtigheid in de keuze van arbeid betrachten. Doch ook als vaststond, dat de rechterlijke tusschenkomst vaak voor dezelfde vrouw ingeroepen zou moeten worden, ware een geneesmiddel, gelijk het aangeprezene, erger te achten dan de, trouwens niet gevaarlijke, kwaal. Wanneer eenmaal eene door de vrouw gesloten arbeidsovereenkomst krachtens dit artikel ontbonden is verklaard, bestaat er toch nog geene reden der vrouw de bevoegdheid te ontzeggen andere, minder schadelijke, arbeidsovereenkomsten aan te gaan.

Ten aanzien van de bezwaren, tegen art. **1637 f** aangevoerd, veroorlooft de ondergeteekende zich te verwijzen naar hetgeen hij de eer had bij dat artikel aan te teekenen.

De opmerking betreffende de formuleering van de omstandigheden, welke tot de ontbinding kunnen leiden, schijnt alleszins juist; het artikel is dienovereenkomstig gewijzigd.

Het schijnt geene aanbeveling te verdienen de bevoegdheid des echtgenoots om de arbeidsovereenkomst ontbonden te doen verklaren, uit te sluiten, wanneer daarvan geene directe gevaren dreigen voor het huisgezin, en deze alleen voor de vrouw zelve te duchten zijn. Het spruit voort uit de natuur, dat de man, sterker dan de vrouw, haar beschermt waar hij kan. Ook tegen haarzelve. Niet zelden onderneemt de vrouw arbeid, die hare krachten te boven gaat, onderschat zij de bezwaren aan het verrichten van zekeren arbeid verbonden. In die omstandigheden is het de plicht des echtgenoots haren te grooten ijver te matigen. Die tusschenkomst is slechts schijnbaar in strijd met hare rechtsbevoegdheid; in werkelijkheid toch wordt

daardoor niet zoozeer het recht der vrouw in het algemeen aangetast, dan wel eene onoordeelkundige gebruikmaking daarvan, in een bepaald omschreven geval, beëindigd.

In verband met de bepaling van het vierde (thans, derde) lid, dat de rechter, het verzoek inwilligende, bepaalt op welk oogenblik de dienstbetrekking zal eindigen, komt het verkieslijk voor in het eerste lid niet eveneens te gewagen van het opheffen der dienstbetrekking. Overigens schijnt dit punt van minder gewicht: met de ontbinding der arbeidsovereenkomst vervalt de grond der dienstbetrekking vanzelf.

Ten einde de gewenschte verduidelijking in het laatste lid aan te brengen, is daarin thans opgenomen eene bepaling, gelijkluidend met die, voorkomende aan het slot van art. 99 der wet op de Rechterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie.

G. O. en **N. G. O.** *Art.* 1639 *m*. Indien de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot eener arbeidster vermeent, dat de door haar aangegane arbeidsovereenkomst nadeelige gevolgen zal hebben, of heeft, hetzij voor zijne vrouw zelve, hetzij voor het huisgezin, kan hij zich wenden tot den rechter van het kanton, waarin zijne woonplaats gelegen is, met het schriftelijk verzoek die arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

De rechter beschikt niet op het verzoekschrift dan na verhoor of behoorlijke oproeping van de vrouw en van den werkgever.

Indien de rechter het verzoek inwilligt, bepaalt hij op welk oogenblik de dienstbetrekking zal eindigen.

Tegen de beschikking is geenerlei voorziening toegelaten, onverminderd de bevoegdheid van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad om zich, alleen in het belang der wet, tegen die beschikking in cassatie te voorzien.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(6 Juni 1906.)

De **Voorzitter:** Ik heb de eer mede te deelen, dat de heer Heemskerk mij heeft bericht het 4de lid van zijn amendement op art. 1639 *m* (1) in te trekken.

(7 Juni 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

1°. een van de heeren Limburg, Patijn en van der Vlugt [ingezonden 1 Maart 1906, stuk n°. 4, II], strekkende om in het eerste lid achter het woord „heeft" op den vierden regel, te doen vervallen de komma en de woorden: „hetzij voor zijne vrouw zelve, hetzij";

2°. een van den heer de Klerk [ingezonden 12 Maart 1906, stuk n°. 15, VII], strekkende om tusschen het tweede en derde lid een nieuw lid in te lasschen, luidende:

„De rechter willigt het verzoek niet in, indien hij de meening des mans ongegrond oordeelt, indien de man de gemeene woonplaats heeft verlaten, of door zijne misdragingen aanleiding heeft gegeven, dat de vrouw dezelve verlaten heeft, of indien de man door verkwisting of ander slecht levensgedrag het huisgezin aan ondergang blootstelt.";

3°. een van den heer Heemskerk [ingezonden 12 Maart 1906, stuk n°. 16], strekkende om het artikel te lezen:

„Indien de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot eener arbeidster, die

(1) [Dit lid luidde als volgt:
Afwijzing van het verzoek heeft tengevolge, dat de vrouw zonder bijstand van haren man ter zake der arbeidsovereenkomst in rechte kan verschijnen.]

niet eene algemeene machtiging als bedoeld bij artikel 169 heeft bekomen, bezwaar heeft tegen eene door haar aangegane arbeidsovereenkomst, waartoe hij niet uitdrukkelijk zijne toestemming had verleend, kan hij zich wenden tot den rechter van het kanton, waarin zijne woonplaats gelegen is, met het schriftelijk verzoek, die arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

De rechter beschikt niet op het verzoekschrift dan na verhoor of behoorlijke oproeping van de vrouw en van den werkgever.

De rechter willigt het verzoek in, indien hem blijkt, dat de man de gemeene woonplaats heeft verlaten of door zijne misdragingen aanleiding heeft gegeven, dat de vrouw dezelve verlaten heeft, of dat de man door verkwisting of ander slecht levensgedrag het huisgezin aan ondergang blootstelt, of dat de arbeidsovereenkomst noodzakelijk is tot voorziening in de behoeften van haar zelve of van het huisgezin.

Indien de rechter het verzoek inwilligt, bepaalt hij op welk oogenblik de dienstbetrekking zal eindigen.

Tegen de beschikking is geenerlei voorziening toegelaten, onverminderd de bevoegdheid van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad om zich, alleen in het belang van de wet, tegen die beschikking in cassatie te voorzien.";

4°. een van den heer van den Bergh (den Helder) [ingezonden 20 Maart 1906, stuk n°. 29, II], strekkende om de tweede alinea te lezen:

„De rechter wijst het verzoek niet toe dan na verhoor of behoorlijke oproeping van de vrouw en vervolgens van den werkgever."

De heer **Limburg** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren Patijn en van der Vlugt voorgesteld amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan tot toelichting van dit amendement met een enkel woord volstaan.

Het wetsontwerp gaat uit van het stelsel, dat de gehuwde vrouw, wanneer zij een arbeidsovereenkomst aangaat, in dat opzicht juridisch gelijkstaat met den man. Welnu, wanneer dat het stelsel is, dan strijdt daarmede het artikel dat wij thans behandelen, in zooverre als de gehuwde man het recht heeft de ontbinding der overeenkomst aan te vragen, niet alleen op grond dat hij die overeenkomst nadeelig acht voor de belangen van het gezin, maar ook omdat hij die overeenkomst acht in strijd met de belangen van de vrouw zelf.

De voorstellers van dit amendement wenschen de beoordeeling van de vraag of de arbeidsovereenkomst al dan niet voor de vrouw nadeelig is, aan haar zelf over te laten. Zij wenschen in dat opzicht de afhankelijkheidspositie, waaruit de vrouw door art. **1637 f** juist was geraakt, niet weer in art. 1639 *m* te herstellen.

De bepaling van art. 1639 *m*, dat de man de bevoegdheid geeft de ontbinding van de overeenkomst te vragen, wanneer die overeenkomst door hem strijdig wordt geacht met de belangen van het huisgezin, is, onzes inziens, het uiterste waartoe men moet gaan. Daaronder zijn te brengen al de gevallen waarin de belangen der kinderen geschaad zouden worden, indien de rechter niet aan de arbeidsovereenkomst van de gehuwde vrouw een eind maakt; maar wij willen niet zóó ver gaan den man zelfs de bevoegdheid te geven de ontbinding der overeenkomst van zijn vrouw te vragen, op grond dat hij bij voorbeeld omtrent die overeenkomst een andere opvatting heeft dan zijn vrouw, op grond dat hij, om een ander voorbeeld te noemen, in het algemeen een groote tegenstander is van intellectueelen arbeid, door de vrouw verricht, op grond eindelijk dat hij van meening is, dat de vrouw uitsluitend haar zorg aan het huisgezin heeft te wijden. Dat vraagstuk wenschen wij niet te laten beslissen door den man; wij wenschen in deze de vrouw zelf haar rechten te laten en vandaar ons amendement, dat ik op dit oogenblik niet nader toelicht.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren ter Laan, Plate, Schaper en Marchant, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **de Klerk** ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Door de aanneming van art. **1637 f** wordt de gehuwde vrouw bekwaam geacht en in staat gesteld om als arbeidster, zonder bijstand van haar man, arbeidsovereenkomsten aan te gaan, en zal zij in alles wat op de gesloten arbeidsovereenkomst betrekking heeft, gelijkstaan met een ongehuwde meerderjarige, — een gelijkstelling die, volgens een verklaring van den Minister Loeff, ook medebrengt de bevoegdheid om zelfstandig en zonder eenigen bijstand een rechtsvordering in te stellen, waartoe de gesloten arbeidsovereenkomst aanleiding geeft.

Wel is de gehuwde vrouw niet geheel vrij, want volgens art. 1639 *m*, thans aan de orde, kan de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot bij den kantonrechter schriftelijk verzoeken de arbeidsovereenkomst, welke zijn vrouw gesloten heeft, voor ontbonden te verklaren.

Is in een normaal huwelijk dit nu niet zoo bezwarend, en is er zelfs veel voor te zeggen, dat de echtgenoot waakt voor het leven en de gezondheid zijner vrouw, anders wordt dat wanneer het huwelijk minder gelukkig is en de man door slecht levensgedrag om zijn gezin zich niet bekommert.

Dan toch kan hij zijn vrouw in het brood verdienen bemoeilijken en zal menig werkgever doen terugschrikken om met een vrouw van zulk een echtgenoot een arbeidsovereenkomst te sluiten.

Nu was er in het ontwerp van 1901 en in het oorspronkelijke, thans aan de orde, ten minste nog zorg gedragen, dat de rechter het verzoek niet inwilligt, indien hij de meening des mans ongegrond oordeelde, of indien de echtgenoot de gemeene woonplaats heeft verlaten of door zijn misdragingen aanleiding heeft gegeven, dat de vrouw dezelve verlaten heeft, of indien de man door verkwisting of ander slecht levensgedrag het huisgezin aan ondergang blootstelt.

Dat gedeelte nu is uit het art. 1639 *m* verdwenen. Volgens de Memorie van Antwoord is de Minister van meening, dat ook aan een „minder deugdzaam echtgenoot het recht gegeven moet worden dat verzoek aan den kantonrechter te doen."

Ik lees in de Memorie van Antwoord, bladz. 39, deze merkwaardige woorden: „bij nader inzien schijnt het raadzaam ook een minder deugdzaam echtgenoot de gelegenheid niet te ontnemen voor de moreele en physieke belangen van vrouw en huisgezin op te komen. In dien gedachtengang kan het gansche derde lid van het artikel vervallen."

Ziedaar de reden, waarom de Minister het door mij bedoelde gedeelte uit het artikel heeft weggenomen.

Maar van die wijziging kan het gevolg zijn, dat het recht der gehuwde vrouw bij artikel **1637 f** toegekend, weer voor een groot deel kan ontnomen worden.

Men zegge nu niet, dat het door mij aangevoerde in de practijk waarschijnlijk weinig voor zal komen. Ik wil dan wijzen op het cijfer van 97,900 gehuwde vrouwen welke — volgens de laatste beroepstelling — in beroepsmatigen arbeid in ons land werkzaam zijn.

En al betreur ik nu dat zoovele gehuwde vrouwen, in plaats van zich geheel te kunnen wijden aan het gezin, naar de fabriek, werkplaats, school of kantoor moeten, wanneer dit voor het onderhoud van het gezin noodig is, dan mag dat niet door een kwaadwillig of zich misdragend echtgenoot verijdeld worden.

Het doel van mijn amendement is terug te keeren tot de oude redactie, waardoor het recht dat de gehuwde vrouw heeft verkregen bij art. **1637 f** zooveel mogelijk gewaarborgd wordt.

Ten slotte wijs ik op de bij de Kamer ingekomen adressen van belanghebbenden, die op zijn minst vragen terug te keeren tot de oude redactie. Ik meen het voorloopig bij deze uiteenzetting te kunnen laten.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Schaper, Roodhuyzen, Hugenholtz, Dolk en Reyne, en maakt dus een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **Heemskerk** ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het amendement, dat ik de eer heb gehad voor te stellen op art. 1639 *m*, hangt samen met het door mij voorgestelde amendement op art. **1637 f**. Naar aanleiding van enkele opmerkingen, in sommige bladen gemaakt, omtrent de mogelijke gevolgen van art. **1637 f**, zooals dat ten slotte voornamelijk op mijn voorstel geworden is, wil ik beginnen met te zeggen, dat het gevolg van dat artikel in geenen deele is, dat men, uitgaande van de onderstelling dat de vrouw de bewilliging van den man heeft bekomen om een arbeidsovereenkomst aan te gaan, aanneemt, dat de man die onderstelde bewilliging kan intrekken door een openlijke bekendmaking, zooals dat kan geschieden als de vrouw met toestemming van den man openbare koopvrouw is.

Dit is niet door mij voorgesteld en ligt niet in den aard der zaak. Men zou natuurlijk die bepaling niet kunnen laten gelden voor een contract, dat eens geldig is tot stand gekomen, maar ook voor volgende contracten wordt dit door mij voorgesteld. Er staat in dit wetsontwerp geen enkele bepaling, welke zegt: dat men door het openlijk kenbaar maken eenvoudig zou kunnen maken dat zijn vrouw geen arbeidscontract zou kunnen aangaan. Dat de man door de intrekking zijner veronderstelde toestemming het contract zou kunnen ontbinden, lag niet in mijn bedoeling, en het is, geloof ik, goed, dat duidelijk te doen uitkomen.

Die intrekking zou ook — dat is duidelijk — niet billijk zijn tegenover den werkgever, als deze er plotseling door werd overvallen, terwijl het bovendien rechtsonzekerheid zou geven. Het zou ook niet conform het wezen van de zaak zijn, want art. **1637 f** gaat uit van de onderstelling, althans zoo vat ik het op, dat het aangaan van een arbeidsovereenkomst door een vrouw in den regel gaat in overeenstemming met den man; in den regel kan men werkelijk onderstellen dat de man zijn bewilliging heeft gegeven.

Is dat contract nu eenmaal tot stand gekomen, dan is het natuurlijk volkomen rechtsgeldig. En dat de vrouw dan zelf datgene kan doen wat uit het contract voortvloeit is ten overvloede in het tweede lid van art. **1637 f** vastgelegd. Zij kan ook opzeggen, dat volgt uit dat tweede lid, zonder bijstand van haar man; zij kan ook in rechten verschijnen. Het gevolg van dit laatste is, dat ik het vierde lid van het door mij voorgestelde heb moeten terugnemen, omdat het geheel overbodig geworden is.

Maar wat volgt nu wel uit het stelsel dat in art. **1637 f** is aangenomen? Dat de man iets moet kunnen doen tegen een contract, dat zijn vrouw eigenlijk tegen zijn zin heeft gesloten, mits het maar zij door een rechtsmiddel, waarbij niemand overvallen wordt.

En dan, al heeft de Kamer nu niet daaromtrent een beslissing genomen, ik heb mij toch bij de toelichting van mijn amendement in dezen zin uitgesproken: „Deze regel" — namelijk die in het oorspronkelijk ontwerp gesteld was — „wordt hier absoluut gesteld, en dan wordt er een bijzondere reden geëischt om het huwelijksrecht weder tot geldigheid te brengen, in plaats dat men den eenigen juisten weg volgt en het huwelijk en zijn gevolgen als regel erkent en bijzondere redenen eischt om ten aanzien van sommige punten los te komen van de gevolgen van het huwelijk."

Indien de man bezwaar heeft tegen de arbeidsovereenkomst die de vrouw heeft aangegaan, moeten er bijzondere redenen bestaan waarom de bezwaren ongeldig worden geacht, en het gaat hier slechts om de basis te kennen van het rechtsmiddel dat de man moet hebben om juist die bijzondere redenen aan te geven, waarom het bezwaar van den man kan worden teruggewezen. Nu zegt het artikel, dat de man moet kunnen vragen ontbinding van de overeenkomst, indien hij vermeent dat de door de vrouw aangegane arbeidsovereenkomst nadeelige gevolgen zal hebben of heeft, hetzij voor zijn vrouw zelf, hetzij voor het huisgezin. Daartegen heb ik dit bezwaar, dat het als een normaal geval gesteld wordt, wanneer de vrouw een arbeidsovereenkomst aangaat, zoodat alleen wanneer daaruit nadeelige gevolgen voor haar en haar gezin te vreezen zijn, de man tegen die overeenkomst bezwaar mag maken.

Ik acht dit geen juiste opvatting en meen dat eerder het normale geval moet zijn dat de vrouw geen arbeidsovereenkomst aangaat en dat, als zij het doet, daarvoor bijzondere redenen moeten bestaan; en indien die niet bestaan, de overeenkomst niet geldig verklaard wordt.

Daarenboven is de uitdrukking „nadeelige gevolgen zal hebben", zeer vaag. Hier wordt aan het arbitrium van den rechter nagenoeg alles overgelaten, zonder dat hem daarbij een richtsnoer gegeven wordt. Hem wordt een soort voogdij opgedragen over de getrouwde vrouw, die een arbeidsovereenkomst gesloten heeft. Hij zal vaderlijk moeten beslissen of de arbeidsovereenkomst misschien ook nadeelige gevolgen voor die vrouw hebben kan, zelfs in verband met de moraliteit der vrouw.

In hoeverre er noodzakelijkheid bestaat — het punt waarop het aankomt — dat punt is niet speciaal aan het oordeel van den rechter onderworpen. Zelfs kan de rechter philosopheeren over die „nadeelige gevolgen", en de arbeidsovereenkomst ontbonden kunnen verklaren, hoewel die noodzakelijk is voor het onderhoud der vrouw en haar gezin.

Naar mijn overtuiging staat de zaak zoo, dat de man steeds in zijn recht is als hij bezwaar maakt tegen de door de vrouw gesloten overeenkomst, tenzij die overeenkomst noodzakelijk is. Dit is ook het uitgangspunt van mijn amendement.

De man kan een verzoek bij den rechter doen; in die opzicht biedt het amendement denzelfden waarborg als het artikel.

De overeenkomst kan nietig verklaard worden op grond van het bezwaar van den man, tenzij de overeenkomst noodzakelijk is voor het onderhoud van de vrouw of haar gezin.

Dit is m. i. een zuiver stelsel. Waarom zal de vrouw een arbeidsovereenkomst aangaan als het niet noodig is? Dan is het immers beter dat zij het niet doet.

Men moet de overeenkomst door de vrouw gesloten, beschouwen als een noodzakelijk kwaad en slechts de noodzakelijke overeenkomsten tegen den man beschermen.

Ziedaar de grondgedachte van het amendement.

Nu zijn er bijzondere gevallen, waarin de man geen recht van spreken heeft. Het eerste geval is, wanneer de echtgenooten van tafel en bed gescheiden zijn. In dit geval is het amendement geheel eenstemmig met het artikel. De scheiding van tafel en bed is in zekeren zin de uiterste toestand, waartoe echtgenooten, wier huwelijk niet ontbonden is, kunnen komen. Maar er zijn tusschentoestanden, waarvan sprake was in het eerste wetsontwerp en in het ontwerp-Cort van der Linden, namelijk als de vrouw de woonplaats verlaten heeft of de man door zijn wangedrag de vrouw daartoe genoodzaakt heeft.

Het komt mij voor, dat, wanneer men in dien tusschentoestand verkeert, de man geen recht van spreken heeft.

En een ander geval is als de man door verkwisting of wangedrag het gezin met ondergang bedreigt; dan is het nog wel niet altijd noodzakelijk dat de vrouw de overeenkomst sluit, maar zij kan het, lettende op het gevaar, waarin zij voor eigen levensonderhoud verkeert, raadzaam oordeelen, zich al vast door het aangaan van een arbeidsovereenkomst te dekken, en het gaat dan niet aan om haar te beletten door een arbeidsovereenkomst aan den kost te komen, al is het geval van volstrekte noodzakelijkheid ook nog niet aanwezig.

Maar nu zijn er nog andere omstandigheden, waardoor naar ik meen de man geen recht van spreken meer heeft en daaromtrent vind ik in het Regeeringsartikel niets.

Ik wijs op het geval dat de vrouw een algemeene machtiging heeft als bedoeld in art. 169 Burgerlijk Wetboek: „Wanneer de man uit hoofde van afwezigheid of andere redenen wordt verhinderd om zijne vrouw bij te staan of te magtigen, of een tegenstrijdig belang heeft, kan de kantonregter van de woonplaats der echtgenooten haar de bevoegdheid verleenen om in regten te verschijnen, verbintenissen aan te gaan, beheer te voeren en alle andere akten te verrigten."

Welnu, wanneer de kantonrechter de vrouw heeft gemachtigd om alle akten te verrichten, komt het mij wel wat stork voor om den man nog een speciaal rechtsmiddel te geven om op te komen tegen een overeenkomst, die dan toch eigenlijk niet krachtens zijn stilzwijgende toestemming, maar krachtens des kantonrechters machtiging is aangegaan.

En eindelijk is er nog dit geval. Indien de man uitdrukkelijk zijn toestemming heeft verleend tot de arbeidsovereenkomst, dan is dit een overeenkomst als alle andere, en als in het gewone leven een overeenkomst is gesloten door de vrouw met machtiging van den man, wie zal er dan over denken om den man een speciaal rechtsmiddel te geven om daarvan de ontbinding te verkrijgen? Is dit om practische redenen noodig te achten, dan zijn dat practische redenen, die tegen het tot heden gevolgde rechtsstelsel indruischen en daarom heb ik het noodig geacht om deze bijvoeging voor te stellen.

Ik acht het niet ondenkbaar, dat hiertegen bezwaar wordt gemaakt en ik zeg niet dat die bijvoeging van zooveel belang is, dat ik, indien noodig, niet over het ontbreken daarvan zou heenstappen; maar ik geloof dat het een juist stelsel is, dat als de man toestemming heeft verleend, hij geen speciaal rechtsmiddel krijgt om de overeenkomst ontbonden te krijgen, maar hij moet wachten totdat zij eindigt door opzegging of door verloop van tijd. Indien hij uitdrukkelijk toestemming heeft verleend, heeft hij het in zijn macht gehad om de overeenkomst zoo te redigeeren, dat die door verloop van tijd eindigt, zoodat hij er niet aan bloot staat, dat de vrouw zegt: ik wil niet opzeggen.

Ten slotte nog een opmerking. Het spreekt vanzelf, dat de condities in het *eerste lid* van art. 1639*m* opgenomen, zooals het door mij geredigeerd is, condities zijn, die moeten vervuld zijn, zal de rechter kunnen tusschenbeiden treden.

Als de echtgenooten van tafel en bed zijn gescheiden, als er een algemeene machtiging is, als de man uitdrukkelijk toestemming heeft verleend, zal de rechter het verzoek moeten afwijzen of den verzoeker niet ontvankelijk verklaren, maar wat in het *derde* lid daaromtrent staat, is eenigszins anders.

De rechter willigt het verzoek in, tenzij hem blijkt dat de man de gemeene woonplaats heeft verlaten enz., maar in al die gevallen wil ik aannemen, dat er nog overwegende redenen voor den rechter kunnen zijn om te oordeelen, dat het toch noodzakelijk is om de overeenkomst ontbonden te verklaren, en wil dus de redactie van het artikel niet zeggen, dat de rechter ook in die gevallen het verzoek niet zal *kunnen* inwilligen.

Ik zeg dit, omdat het zou kunnen wezen, dat ook in het geval van schijnbare noodzakelijkheid er toch aan de overeenkomst zulk een bedenkelijk karakter kleeft, dat men er prijs op zou stellen om de overeenkomst toch door den rechter ontbonden te kunnen laten verklaren, maar ook alleen in dat geval zal, dunkt mij, de rechter van dergelijke macht gebruik maken.

Ik meen, op grond van het door mij aangevoerde, dat het amendement beter aansluit aan de rechtspositie van de beide partijen en dat het in zeker opzicht ook meerder waarborgen oplevert voor de ontbinding van de overeenkomst, wanneer die overeenkomst niet noodzakelijk is, terwijl het aan den anderen kant ook eenige meerdere waarborgen geeft voor het niet ingrijpen van den man, wanneer de man daartoe niet het recht heeft. Ik beveel derhalve het amendement in de welwillende overweging van de Regeering en de Kamer aan.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Schokking, van Vliet, van Idsinga en van de Velde, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van den Bergh** (den Helder), ontvangt het woord tot toelichting van het amendement en zegt: Het amendement is van betrekkelijk ondergeschikte beteekenis en eischt dus niet veel toelichting. Laat ik echter vooraf zeggen, dat, nu de heer Heemskerk ook een amendement heeft ingediend, ik mijn amendement wensch beschouwd te hebben ook als een sub-amendement op dat van den heer Heemskerk.

Wat nu mijn amendement zelf betreft, het doet niet veel anders dan de bedoeling van het ontwerp iets duidelijker weergeven. Volgens het ontwerp moet de vrouw en de werkgever altijd samen worden opgeroepen voordat de rechter een beschikking neemt. Waarschijnlijk is bedoeld dat het verzoek van den man niet mag worden toegewezen, voordat de vrouw en de werkgever zijn gehoord. Nu behoef ik niet in het breede uiteen te zetten, dat er verscheidene gevallen kunnen zijn, waarin het verzoek kan worden afgewezen zonder dat de vrouw en de werkgever eerst worden gehoord.

Ik denk in de eerste plaats aan een vormgebrek, de zoogenaamde niet-ontvankelijkheid. Dan kan de rechter gerust het verzoek afwijzen zonder eerst de vrouw of den werkgever lastig te vallen.

In de tweede plaats aan het geval, dat de man een toelichting tot zijn verzoek geeft, die van dien aard is, dat de rechter onmiddellijk in staat is om het verzoek af te wijzen.

Ik herinner mij een eenigszins analoog geval, waarin de vrouw solliciteerde naar een gemeentelijke betrekking, maar waartegen haar man zich kwam verzetten. Na de toelichting van den man was het evenwel voor ieder duidelijk, dat het verzoek van den man moest worden afgewezen. De heeren die tevens leden zijn van den Amsterdamschen gemeenteraad zullen zich dit geval nog wel herinneren, het was een plagerij die de man tegenover de vrouw beoogde en toen die toeleg uit de toelichting van den man bleek, was dit al dadelijk voldoende om op zijn verzoek niet in te gaan.

Ik denk in de derde plaats aan herhalingen. Als vandaag een verzoek is gedaan, kan het morgen weer worden herhaald. En in zulk een geval is het ook niet noodig de vrouw en den werkgever opnieuw op te roepen. Zoo kunnen er nog tal van gevallen zijn waarin het onnoodig is om de vrouw en den werkgever op te roepen. De bedoeling van het artikel is natuurlijk ook dat het verzoek van den man niet mag worden toegewezen, dan nadat de vrouw en de werkgever zijn gehoord.

De woorden „en vervolgens" heb ik in mijn amendement opgenomen, omdat dan eerst de vrouw en daarna de werkgever kan worden gehoord.

Het kan toch voor de vrouw onaangenaam zijn wanneer de werkgever ook in de zaak wordt gemengd.

In de eerste plaats is het hier een zaak tusschen man en vrouw, en wanneer na het hooren van de vrouw de rechter voldoende reden vindt om het verzoek af te wijzen, waarom moet dan nog de werkgever ook worden gehoord? Hoofdzaak moet in elk geval blijven dat het verzoek niet kan worden toegestaan, zonder dat vrouw of werkgever zijn gehoord.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Schaper, van Doorn, van Styrum en Smeenge, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De **Voorzitter:** In verband met hetgeen zooeven door den heer van den Bergh is medegedeeld, wensch ik nu reeds te kennen te geven, dat het mijn voornemen is eerst te doen stemmen over het amendement van den heer Heemskerk, zoodat de voorstellers van amendementen wellicht goed zullen doen hun amendementen óók als sub-amendement op dat van den heer Heemskerk in te dienen.

De heer **Schaper:** Mijnheer de Voorzitter! Ik heb aan verschillende amendementen mijn stem gegeven, maar toch zou ik willen vragen: maken wij hierbij

eigenlijk niet te veel drukte voor niets? Zou het niet verstandiger zijn, het geheele artikel te verwerpen? Wat doen wij hier eigenlijk voor monnikenwerk! De heer Z. van den Bergh zeide: het is in de eerste plaats de verhouding tusschen man en vrouw; dat geloof ik ook! Ik zou zelfs willen vragen: is het niet *geheel en al* een zaak tusschen man en vrouw? Wat geeft die voegdijschap over de vrouw? Er kunnen gevallen zijn, waarin het voor den man te betreuren is, dat de vrouw uit werken gaat, maar wat kan men daartegen doen? Met onwillige honden is het slecht hazen vangen, dat geldt vooral hier. Het is hetzelfde misschien als wat wij nog ergens bepaald zien. De man heeft volgens het Burgerlijk Wetboek een zeker recht op zijn vrouw, als zij weg loopt, maar wie zal daarvan gebruik maken? Stel dat die vrouw teruggehaald wordt in de gemeenschap, dan loopt zij waarschijnlijk toch weer weg en dan kan de man wel aan het procedeeren of weghalen blijven. Wanneer de man niet genoeg moreel overwicht heeft, om zijn vrouw tot blijven te bewegen, geeft het hem niets.

Bovendien zou men ook den werkgever moeten straffen, die een vrouw in dienst neemt met een, ik zou haast zeggen: afgekeurd arbeidscontract. De zaak voert tot niets, en stelt een misplaatste voegdij in. Daarom acht ik het beter het geheele artikel maar te verwerpen.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Wij moeten hier goed onderscheiden, en ik vrees dat dit niet steeds bij deze discussie geschiedt. Gesteld, dat een arbeidscontract volkomen rechtsgeldig is aangegaan voor een zekeren duur, en dat, hangende het verloop dier overeenkomst, de man den gerechtvaardigden indruk krijgt, dat het voortzetten van de bestaande overeenkomst òf voor de vrouw òf voor het huisgezin inderdaad groot nadeel oplevert. Verviel nu het artikel, dan zou er geen rechtsmiddel zijn om aan die overeenkomst een einde te maken, terwijl volgens het artikel de tusschenkomst des rechters kan worden ingeroepen, die dan op de door den man aan te voeren gronden kan beslissen. De bepaling is dus niet overbodig.

En nu de amendementen.

Bij het amendement van den heer Heemskerk vraag ik mij af, of de daareven door mij aangegeven bedoeling van de bepaling wel voldoende wordt in het oog gehouden.

Wij zijn nu niet meer, zooals bij art. **1637 f**, aan het tot stand komen van de overeenkomst. Dat is een afgedane zaak. De overeenkomst is tot stand gekomen op een rechtsgeldige manier en de heer Heemskerk gaat wat ver in de consequentie van het artikel, zooals het nu luidt, nadat het amendement van den geachten afgevaardigde, waartegen ik aanvankelijk bezwaar had, na de daarin overeenkomstig mijn wensch door den geachten afgevaardigde gebrachte wijzigingen door mij is overgenomen. Hij zegt: niet alleen is de eenmaal door de vrouw tot stand gebrachte overeenkomst volkomen rechtsgeldig, maar de man heeft niet het recht om, als de vrouw na den afloop daarvan een nieuwe overeenkomst wil sluiten, dit te beletten.

Zoover zou ik niet kunnen gaan. Ik zou meenen, dat — terwijl art. **1637 f** luidt, dat de vrouw geacht wordt de bewilliging van haar man te hebben gehad bij het aangaan der arbeidsovereenkomst — wanneer de man vóór het aangaan eener nieuwe overeenkomst openlijk bekend maakt, dat hij zijn vrouw de bewilliging daartoe niet geeft, de vrouw die nieuwe arbeidsovereenkomst niet kan aangaan.

Ik zou niet zoover willen gaan als de heer Heemskerk bij de toepassing van art. **1637 f**. Het is noodig om dit in het oog te houden, omdat de heer Heemskerk dien ondergrond noodig heeft om zijn amendement als remedie daartegen voor te stellen.

Wat is nu het onderwerp dat wij thans behandelen? Er is eenmaal de rechtsgeldig aangegane overeenkomst van de vrouw en nu meent de man, laat ons stellen, volkomen te goeder trouw, dat het in het belang van de vrouw of van het gezin is, er een einde aan te maken. Hij kan zich nu tot den kantonrechter wenden, niet omdat hij niet wil dat zijn vrouw arbeidsovereenkomsten sluit, omdat hij anti-feministische neigingen heeft en meent dat de vrouw in het algemeen in het huisgezin behoort, maar om speciaal door hem aangewezen redenen, omdat het werk voor die vrouw en het geheele gezin een nadeel oplevert of zal opleveren. Wanneer wij het artikel zóó opvatten in verband met art. **1637 f**, dan is behoud van het artikel gerechtvaardigd.

Wanneer wij het artikel aldus behouden, is de vraag hoe het dan staat met de amendementen. Uit het gesprokene volgt reeds, dat het amendement-Heemskerk mij niet aanbevelenswaardig schijnt. Het is tot op zekere hoogte niet noodig en uit een ander oogpunt niet juist. Het is niet noodig, omdat het artikel zooals het daar ligt, verlangt zeer bepaald aan te wijzen en te rechtvaardigen omstandigheden.

Mijnheer de Voorzitter, het is in strijd met de materie, welke wij bezig zijn te regelen, omdat het terugkeert tot de totstandkoming van de overeenkomst, een onderwerp dat afgedaan is en hier niet meer tehuis behoort. De quaestie, of de man al of niet zijn toestemming heeft gegeven, heeft hiermede niets te maken; zelfs ook niet het geval, dat de rechter speciale machtiging heeft gegeven. Gesteld, dat de man afwezig is of om een andere reden de vrouw tot een speciale handeling niet heeft kunnen machtigen. Zij doet nu een beroep op den kantonrechter en deze machtigt. Nu keert de man terug; de arbeidsovereenkomst is in werking; de man krijgt den indruk, dat voortgaan met werken voor de vrouw lichamelijk of zedelijk nadeelig is of dat er voor het huishouden min goede zijden aan verbonden zijn; dan is de man, volgens dit artikel, gerechtigd op te treden.

Ik meen derhalve aanneming van dit amendement aan de Kamer te moeten ontraden.

Wat nu betreft het amendement van den heer de Klerk, dit nieuwe lid heeft in het oorspronkelijk wetsvoorstel ook gestaan, maar is er door mijn ambtsvoorganger — niet door mij, zooals de geachte afgevaardigde schijnt te meenen — op aandrang van de Kamer er uitgenomen.

Men kan deze zaak van twee kanten beschouwen. Er is ook iets voor te zeggen, dat de man, die de vrouw verlaten heeft, of door zijn gedrag zijn vrouw gedwongen heeft hem te verlaten, niet het recht moet missen de rechterlijke tusschenkomst in te roepen.

Ik laat derhalve het oordeel over dit amendement aan de Kamer over.

Thans het amendement-Limburg c.s. Ofschoon ik de geachte welke daaraan ten grondslag ligt, waardeer, kan ik het toch niet aanbevelen. Waarom zouden wij die woorden uit het artikel wegnemen? Het kan toch zeer goed zijn, dat de vrouw, met die opofferende gezindheid, welke het schoone geslacht eigen is, zich niet voldoende ontziet, te veel eischt van haar physieke krachten, en nu zorgt het artikel juist, dat, wanneer de welsprekendheid van den man in deze te kort komt, hij de tusschenkomst van den kantonrechter kan inroepen, om haar tot andere gedachten te brengen.

De geachte spreker heeft gezegd, dat de man zich zou kunnen laten leiden door een speciale opvatting omtrent de roeping van de vrouw in het algemeen. Volkomen waar, maar dit gaat niet volgens het artikel; daarvoor behoeft men niet te vreezen. De man moet den rechter aantoonen — en dat moet deze beoordeelen na verhoor van de vrouw en den werkgever — dat het arbeidscontract voor haar zelf nadeelige gevolgen òf reeds heeft gehad òf zal hebben. Hij kan dus niet volstaan met een request waarin b.v. staat: geeft eerbiedig te kennen aan den kantonrechter, dat de verzoeker van oordeel is dat de getrouwde vrouw niet voor het gezin behoeft te werken en dat hij dus de arbeidsovereenkomst verbroken wenscht te zien, enz. Daarmede zou hij geen succes kunnen hebben.

Wat betreft het amendement van den heer van den Bergh: terwijl het artikel zegt dat de kantonrechter geen beschikking neemt zonder voorafgaand verhoor van de vrouw en den werkgever, bedoelt het amendement dat de kantonrechter de vordering van den man niet *toewijst* dan na verhoor van de vrouw en den werkgever.

Dit acht ik een verbetering. Ik kan mij zeer goed voorstellen, dat de kantonrechter de gronden waarop de vordering berust zóó onaannemelijk acht, dat hij reeds dadelijk de vordering afwijst zonder de vrouw en den werkgever te hooren. Ook kan het gebeuren, dat hij, na de vrouw gehoord te hebben, tot die conclusie komt en den werkgever niet wenscht te hooren.

Het is een aanbevelenswaardige verbetering de voorgeschreven procedure te beperken tot het geval dat de rechter toewijst en hem vrij te laten in zake het afzonderlijk hooren van de vrouw en den werkgever.

Ik begrijp echter niet wat het woord „vervolgens" in het amendement moet beduiden.

Dat men eerst de vrouw wil laten verhooren en dan den werkgever is te begrijpen, maar het kan toch niet de bedoeling zijn dat men moet zorgen dat de vrouw eerst een oproeping krijgt en dan de werkgever.

Als dat woord vervalt, kan ik mij zeer goed met het amendement vereenigen.

De heer **van Doorn:** Ik heb het woord gevraagd om te ondersteunen hetgeen door den heer Schaper is in het midden gebracht.

Ik ben het geheel met hem eens, dat deze bepaling eigenlijk, zoo niet van volstrekt geen nut, dan toch van zeer weinig nut zal zijn.

Reeds in het Voorloopig Verslag werd de vraag gedaan, wat eigenlijk het geval zou zijn, als de vrouw, niettegenstaande de tusschenkomst van den kantonrechter, het contract blijft uitvoeren en de werkgever haar in dienst blijft houden?

In antwoord daarop is een soort van idylle geschilderd door den heer Loeff in de Memorie van Antwoord, waarin gezegd werd: dan zal die vrouw tot beter inzicht komen; de kantonrechter zal haar er op wijzen dat zij te veel van zich zelf vergt, zij zal daardoor wijzer worden en dan wordt het geschikt. Ik hecht weinig geloof aan die idylle.

Nu heeft de heer Schaper zeer te recht gewezen op het groote verschil tusschen dit artikel en het volgende.

Het volgend artikel is bestemd voor een minderjarige en daarin hebben wij althans deze klem, dat de vertegenwoordiger van den minderjarige dezen ook van den werkgever kan wegnemen, wanneer het dienstcontract is verbroken.

Maar wat geschiedt er met de getrouwde vrouw?

Zoo lang ik geen duidelijk antwoord heb — van den Minister heb ik het niet kunnen vernemen — op de vraag, wat er gebeuren moet als de dienstbetrekking door de vrouw niet wordt verbroken, blijf ik van meening, dat het voorschrift van dit artikel geen practisch resultaat zal hebben. Bovendien zal het een heelen omslag veroorzaken. Wij krijgen dan een verhoor van de vrouw, van den werkgever; er wordt zelfs gezegd: een volgend werkgever zal die vrouw niet in dienst mogen nemen, maar die nieuwe werkgever weet van de vroegere beschikking van den kantonrechter niet af. Daarom vraag ik: waartoe dient de geheele bepaling, en zou ik zeggen, dat, met voorbijgang van hetgeen in de amendementen wordt voorgesteld, de Kamer wèl zal doen die bepaling te verwerpen.

Nu wensch ik nog een opmerking te maken naar aanleiding van de uiting van den Minister over het amendement-Heemskerk en over art. **1637 f**. Wanneer de machtiging door den man wordt ingetrokken — laat het zijn, dat hij dit in de courant of op andere wijze bekend maakt — dan zegt de Minister, kan de vrouw geen contract meer sluiten. Neen, Mijnheer de Voorzitter, dan kan zij dat zeer goed doen. Dat contract is misschien vernietigbaar, waarover dan een nieuw proces te voeren is, waardoor de zaak al weder lastiger wordt. En nu vraag ik: is het zaak in deze materie voor dergelijke gevallen een bepaling met zóó verreikende gevolgen op te nemen? Als het misschien niet een weinig plat klonk zou ik zeggen: het sop is de kool niet waard.

De heer **Heemskerk:** Mijnheer de Voorzitter! Ik heb niet zonder verwondering de bestrijding van mijn amendement door den Minister gehoord, en wel om deze reden, dat de grondstelling, waarvan de Minister bij die bestrijding uitging deze is: dat de man het in de hand heeft aan het publiek mede te deelen: met mijn vrouw wordt geen arbeidsovereenkomst aangegaan.

Daarop komt de zaak, als ik den Minister wel begrepen heb, neer. De Minister zegt, evenals ik, dat, als eenmaal een arbeidscontract is aangegaan, zonder dat de man er in gekend is, die overeenkomst geldt. Daarover zijn wij het eens. Maar de andere stelling van den Minister, is zij waar? Indien zij waar is, zou het ons van veel moeite ontslaan. Maar in art. 168 van ons Burgerlijk Wetboek staat: „Indien de man zijn toestemming intrekt, is hij verpligt die intrekking openlijk bekend te maken." De man heeft het dus in zijn macht te verklaren: ik wil niet, dat mijn vrouw openbare koopvrouw zij. Hij doet dit door openlijke bekendmaking en al heeft niemand het in de courant gelezen, hij is gedekt.

Dit is in orde, maar dit staat in art. **1637 f** niet. Bij dit artikel hebben de Minister en ik het op een akkoordje gegooid, als mij die uitdrukking is vergeloofd; maar noch de Minister, noch ik hebben voorgesteld het er in te zetten. Ook weet ik niet of, indien ik het voorstel gedaan had, het zou zijn aangenomen. Ik durf ook niet aannemen, dat het zoo is. Men kan wel zoo redeneeren: indien de man werkelijk heeft betuigd, dat zijn toestemming niet gegeven is, kan men niet meer onderstellen, dat die toestemming is gegeven. Maar de vraag is: op welke wijze moet hij het hebben betuigd? En dat zegt nu art. 168, 4de lid, maar art. **1637 f** zegt het niet.

Men kan zeggen: indien de man het aan de vrouw en den werkgever heeft verklaard vóór het aangaan der overeenkomst; dat kan ik laten gelden, maar het geldt alleen voor een speciaal geval, niet tegenover het publiek.

Nu is hier nog een moeilijkheid. Hoe zal het wezen, wanneer de man verklaart: met mijn vrouw wordt geen arbeidsovereenkomst aangegaan? De Minister zegt: in die omstandigheden is het ten slotte niet meer noodig, dat men extra middelen heeft tegen een arbeidsovereenkomst waaromtrent die verklaring niet gedaan is.

Ik geef volkomen toe, dat, als 's Ministers grondstelling juist is, het zeer twijfelachtig wordt, of het de moeite waard is een bepaling met een rechtssysteem als in mijn amendement is neergelegd, in de wet op te nemen.

Maar wat voor mij de zaak zoo uiterst moeilijk maakt is dit, dat ik het gevoel heb, dat de grondstelling van den Minister niet juist is en dat het niet onwaarschijnlijk is, dat dit gevoel van mij door de meerderheid der Kamer gedeeld wordt. En indien dan ten slotte mijn amendement werd verworpen, zou, in het stelsel van den Minister, het gevolg zijn, dat de man door zijn bekendmaking eenvoudig het sluiten van arbeidsovereenkomsten door zijn vrouw kan beletten.

Maar is het dan niet beter en levert het niet meer waarborgen op, als men duidelijk in de wet zegt, op welke wijze de man tegen een gesloten overeenkomst zal kunnen opkomen? Indien, zooals gedacht wordt in het Regeeringsartikel en in mijn amendement en onder de omstandigheden als in mijn voorstel nedergelegd, de rechter heeft verklaard, dat de arbeidsovereenkomst ontbonden is, zal het voor de vrouw niet zoo gemakkelijk zijn een werkgever te vinden, die met haar een arbeidsovereenkomst wil aangaan.

Er is reden om te vreezen, dat het stelsel van den Minister een belangrijken waarborg voor de rechtszekerheid wegneemt. Neemt de Kamer, na de opmerking van den Minister, mijn amendement aan, dan zal daardoor de waarborg voor de rechtszekerheid gehandhaafd worden en dan staat het vast, dat de man niet door advertenties in onbekende bladen kan bewerken, dat de arbeidsovereenkomsten, met zijn vrouw aangegaan, niet geldig zijn.

Ik zou zeggen, dat in dezen stand der zaak mijn amendement noodzakelijk moet worden aangenomen, omdat de verwerping den indruk zou kunnen wekken, dat het denkbeeld van den Minister werd gehuldigd, dat de man eenvoudig kan mededeelen: met mijn vrouw worden geen arbeidsovereenkomsten aangegaan, terwijl het toch nog maar half zeker is, of deze stelling werkelijk wordt gehuldigd. Ik geloof, dat dit veel te zwevend is en men eigenlijk alleen dan waarborgen kan hebben, dat het denkbeeld, dat men voorstaat, zal worden verwezenlijkt, indien het in een artikel van het wetsontwerp is belichaamd.

Ik kan op *dit* artikel geen amendement voorstellen om de stelling der Regeering in een wetsbepaling te belichamen, want dat had bij artikel **1637 f** moeten geschieden, en daarom geloof ik, dat de Minister zelf oorzaak is geworden, dat in het belang der rechtszekerheid de aanneming van mijn voorstel noodzakelijk is.

De heer **Limburg:** Mijnheer de Voorzitter! Door de heeren Schaper en van Doorn zijn de bezwaren uiteengezet, die tegen het artikel in zijn geheel zijn aan te voeren en zij hebben de Kamer geadviseerd het geheele artikel af te stemmen, ten einde op die wijze een toestand te krijgen, die het meest in deze materie bevredigt. Als mijn persoonlijke meening wil ik daar bijvoegen, dat ook naar mijn oordeel de Kamer het verstandigst zal doen, indien zij het artikel uit het ontwerp verwijdert.

Dat wij in ons amendement niet verder zijn gegaan dan daaruit blijkt, komt alleen hierdoor, dat wij niet durfden vermoeden, dat een dergelijke gunstige strooming ten behoeve der getrouwde vrouw in deze Kamer aanwezig zou zijn, als die, welke zooeven door de Kamer is gegaan. Ik begin dan ook met vooralsnog vrij sceptisch te zijn bij de beantwoording der vraag, of het artikel ten slotte geheel zal verdwijnen en er voorloopig zeer op aan te dringen, dat men vooral beginnen zal met ons amendement aan te nemen. Wanneer ik dat doe, ontmoet ik tegen dat amendement de argumenten van den Minister. Die argumenten waren ten deele van eenigszins romantieke natuur, ten deele van eenigszins juridischen aard. Tot het romantieke gedeelte der bestrijding van den Minister behoorde zijn uitlating, volgens welke het toch niet aangaat een vrouw zich te laten afzwoegen; er komen gevallen voor, aldus de Minister, waarin de man bemerkt, dat de vrouw zich niet voldoende ontziet en in die gevallen moet de rechter bevoegd zijn de overeenkomst op vordering van den man te ontbinden.

Het is merkwaardig, dat er ook zoo heel veel gevallen zijn waarin de *man* zich niet genoeg ontziet en de vrouw wel zou willen vragen aan den rechter of aan een ander onpartijdig persoon, om te verhinderen dat de man zich te veel afslooft. In dergelijke gevallen voorziet het wetsontwerp niet. Welnu, laten wij ons dan ook niet, waar het arbeidsovereenkomsten van de vrouw betreft, op dit zeer hellende vlak begeven. Want ik ben overtuigd, dat wanneer dat artikel eenmaal wet geworden is, voor idyllische gevallen als die door den Minister zijn geschetst, de hulp van den rechter en van dit artikel niet zal worden ingeroepen. Toen ik bij de toelichting van het amendement er op wees, dat, als het artikel in de wet komt zooals het is geredigeerd, de man naar den rechter kan gaan om de ontbinding van de overeenkomst te vragen, op grond dat hij bijv. tegenstander is van intellectueelen arbeid van de vrouw, zeide de Minister: „neen, hij zal

den rechter moeten aantoonen, dat de arbeidsovereenkomst voor de vrouw *nadeelig* is. Welnu, wij hebben dus maar noodig een rechter, die op het standpunt staat, dat intellectueele arbeid nadeelig is voor de vrouw en de overeenkomt wordt ontbonden.

Ik geloof, dat ik ter verdediging van ons amendement niet behoef te herhalen de argumenten, die ik zooeven reeds gebezigd heb, maar nu ik toch aan het woord ben, wensch ik nog een enkele opmerking te maken naar aanleiding van het amendement van den heer Heemskerk. Deze heeft bij de toelichting van zijn amendement gezegd, dat het in het ontwerp als normaal wordt beschouwd, dat, wanneer een arbeidscontract door de getrouwde vrouw is gesloten, dit ook gehandhaafd blijft, terwijl het naar zijn meening juist het omgekeerde moet zijn. Zie, Mijnheer de Voorzitter, daarin ligt nu juist de diametrale tegenstelling tusschen het stelsel van het ontwerp en het stelsel van den heer Heemskerk. De normale toestand volgens het ontwerp is, dat de getrouwde vrouw, arbeidster, ongestoord haar arbeid kan vervullen, zonder dat zij bedreigd wordt met ontbinding van het contract door haar man.

De heer **Heemskerk:** Ik heb gezegd, dat het niet normaal is, dat de gehuwde vrouw een arbeidsovereenkomst aangaat.

De heer **Limburg:** De vraag, of het normaal is, dat de getrouwde vrouw arbeidsovereenkomsten aangaat, is een uitsluitend van statistische waarde, die tot de beoordeeling van dit artikel en de appreciatie van het amendement niets afdoet. De vraag is, of in de gevallen dat de getrouwde vrouw arbeidsovereenkomsten aangaat, daargelaten of dit normale of uitzonderingsgevallen zijn, de regel moet zijn, dat de man ontbinding vraagt of dat het uitzondering moet blijven. En nu stelt de heer Heemskerk voor, dat het recht van den man om ontbinding te verkrijgen moet zijn de normale toestand, en wij meenen daarentegen, dat dit moet zijn een abnormale, een uitzonderingstoestand.

Het amendement van den heer Heemskerk heeft tronwens nog practische juridische bezwaren. Het eerste lid luidt:

„Indien de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot eener arbeidster, die niet eene algemeene machtiging als bedoeld bij artikel 169 heeft bekomen, bezwaar heeft tegen eene door haar aangegane arbeidsovereenkomst, waartoe hij niet uitdrukkelijk zijne toestemming had verleend, kan hij zich wenden tot den rechter van het kanton, waarin zijne woonplaats gelegen is, met het schriftelijk verzoek, die arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren."

Tot welke processueele moeilijkheden, moeilijkheden van bewijs, kan dat aanleiding geven, als eenerzijds gezegd wordt, dat men uitdrukkelijk toestemming heeft verleend — dat kan zijn een mondeling binnenskamers gegeven toestemming — en van den anderen kant door den man voor den rechter beweerd wordt: neen, uitdrukkelijke toestemming heb ik nooit gegeven. Inderdaad dit amendement druischt in tegen het stelsel van het ontwerp en staat daarenboven met de zeden van de practijk niet op goeden voet.

De heer **de Klerk:** Mijnheer de Voorzitter! Het door mij voorgestelde amendement om de vroegere redactie te herstellen heeft bij den Minister niet veel bestrijding gevonden en ik behoef het dus niet nader te verdedigen. Alleen waar de Minister zeide, dat het artikel zoo geredigeerd is op aandrang van de Kamer wijs ik er op, dat op bladz. 52 van het Voorloopig Verslag staat: „Sommige leden waren van oordeel, dat het te ver gaat den rechter, zooals in het derde lid wordt voorgesteld, voor te schrijven in alle daar bedoelde gevallen het verzoek niet in te willigen."

Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, de aandrang die uit de Kamer kwam en waardoor het door den Minister is teruggenomen. Ik wensch hier op te merken, dat waar ik zeide door dezen Minister, ik bedoel dat hij dat terugnemen voor zijn rekening heeft genomen, omdat hij het artikel zoo liet en ten slotte als verdediger van de nu voorgestelde redactie opgetreden is.

De heer **Schokking:** Mijnheer de Voorzitter! Ik was niet voornemens om over dit artikel het woord te vragen, omdat ik mij in hoofdzaak kon vereenigen met hetgeen te dien aanzien door den heer Heemskerk is gezegd. Na hetgeen intusschen, in aansluiting aan het woord van den heer Schaper, door de heeren van Doorn en Limburg is opgemerkt, dat het eigenlijk het best zou zijn om dit geheele artikel te doen vervallen, zou uit het zwijgen daarover kunnen worden afgeleid, dat dat denkbeeld het algemeen gevoelen uitdrukte. En nu wensch ik te verklaren, dat ik mij daarmede allerminst zou kunnen vereenigen, om de eenvoudige reden, dat dit artikel mij voorkomt het noodzakelijk complement te zijn van art. **1637 f** in verband met ons algemeen huwelijksrecht. Het gaat moeilijk aan, om in waardeering te treden van de gronden, waarop men zich voor een of ander artikel verklaart. Meermalen komt het voor, dat zij, die ten slotte met betrekking tot de conclusie over een artikel samengaan, dit doen uit tegenovergestelde motieven. Zoo treed ik in geen waardeering, waarom men art. **1637 f** heeft aangenomen; zeer waarschijnlijk zijn de motieven daarvoor verschillend geweest. Ik voor mij heb geen bedenking tegen art. **1637 f**, omdat het mij voorkomt dat er geen bezwaar tegen is, met betrekking tot de arbeidsovereenkomst den omslag te ontgaan van telkens een afzonderlijke machtiging te moeten vragen van den man. Daartoe is een wettelijk vermoeden opgenomen, zooals dit duidelijk uit het genoemde artikel blijkt, hetwelk zegt, dat ten opzichte van de arbeidsovereenkomst van de gehuwde vrouw de bewilliging van den man wordt ondersteld. Evenzeer als dit het geval is, wanneer de vrouw als openbare koopvrouw optreedt; ook dan wordt aangenomen, dat dit gebeurt met bewilliging van den man.

Maar nu moet het ook voor den man, gelijk de heer Heemskerk te recht heeft opgemerkt, mogelijk blijven, om, wanneer hij meent dat de uitvoering der overeenkomst bezwaren zal opleveren voor de vrouw of het gezin, aan den rechter ontbinding van de overeenkomst te vragen. Dat moet m. i. het stelsel zijn na de aanneming van art. **1637 f**, in verband met onze burgerrechtelijke beginselen omtrent het huwelijk. Hoe men denke over de vraag, of de gehuwde vrouw op gelijke wijze als de man arbeid zal moeten kunnen verrichten, komt het mij toch ongewenscht voor om de beslissing daarover eerder aan den rechter, dan aan den man over te laten.

Dit lijkt mij een al te groote consequentie van het systeem, dat hoe langer hoe meer ingang schijnt te vinden, om den rechter te stellen in de plaats van partijen. En dat dit hier het geval zal worden heeft ten overvloede de heer Limburg bewezen, toen hij ter verdediging van zijn amendement zeide, dat bij het Regeeringsvoorstel de gehuwde vrouw er nog aan bloot staat, dat ook de rechter bijv. intellectueelen arbeid voor de vrouw minder wenschelijk acht, en dus eenvoudig aan een daarop gegrond verzoek van den man zal voldoen.

Ik meen dan ook, dat het amendement-Heemskerk zich meer aansluit aan ons algemeen huwelijksrecht dan het Regeeringsvoorstel, en het is op dien grond, dat ik de voorkeur geef aan het amendement, daar het de beoordeeling, of de gehuwde vrouw aan een door haar aangegane arbeidsovereenkomst zal voldoen, niet overlaat aan den rechter, maar aan den man.

Alleen wilde ik den heer Heemskerk vragen, of hij bezwaar heeft om de woorden: „die niet een algemeene machtiging als bedoeld bij art. 169 heeft bekomen", weg te laten.

Heb ik zijn toelichting van het amendement goed gehoord, dan hecht hij zelf niet veel aan die woorden. In verband met de vraag, dat het twijfelachtig is, of de man door openbare bekendmaking kan voorkomen dat de vrouw een arbeidsovereenkomst sluit, zal hij het best doen die woorden weg te nemen.

Zullen nu de woorden: „waartoe hij niet uitdrukkelijk zijne toestemming had verleend", aanleiding geven tot groote processueele moeilijkheden?

Ik geloof het niet; maar tegenover den heer Limburg, die dit beweerde, zal ik niet met het gezag optreden, dat hij ter beoordeeling daarvan heeft. Daarom vraag ik liever aan den heer Heemskerk of hij bezwaar heeft ook die woorden weg te laten.

Wanneer toch in een gegeven geval blijkt, dat de man uitdrukkelijk toestemming gegeven heeft tot de overeenkomst, waartegen hij opkomt, kan ik mij moeilijk voorstellen dat de rechter, ook zonder dat het door de wet wordt gezegd, het verzoek tot ontbinding zal toestaan; alleen zal door de vrouw bewezen moeten worden, dat hij tot die bepaalde overeenkomst zijn toestemming heeft verleend. Doch ik wil hierop niet verder ingaan; slechts beveel ik het amendement van den heer Heemskerk, om de hoofdzaak die het daarbij betreft, bij de Kamer ten zeerste aan.

De heer **Schaper:** Mijnheer de Voorzitter! Het verheugt mij, dat mijn denkbeeld om het geheele artikel te verwerpen, instemming verworven heeft.

Ik geloof, dat het op den weg der Kamer ligt om in dezen zoo voorzichtig mogelijk te zijn en waar dit niet strikt noodzakelijk is, geen artikelen in het leven te roepen, welke voor de gehuwde vrouw een last, en dikwijls een vernederende last zullen kunnen zijn.

Het kan niet ontkend worden, dat wij hier een Parlement zijn van mannen, waarin de vrouw rechtstreeks niet kan medespreken. En nu is dat geen reden om

niet zekere bepalingen vast te stellen, die in het belang zijn van de vrouw; maar men dient daarmede voorzichtig te zijn en niet allerlei belemmeringen in den weg te leggen aan de vrouw, die werken wil. Wij zijn hier *niet* bezig aan een arbeidswet en het geldt hier niet de vraag of het in het algemeen goed is, dat de getrouwde vrouw arbeid in dienst van anderen verricht of niet. Dit artikel nu kan echter voor de vrouw een bron zijn van veel last en plagerij.

Wie zijn vrouw, die arbeid bij een patroon verricht, wil plagen, kan elk oogenblik een actie tegen haar werkgever of tegen haar gaan instellen tot ontbinding van de overeenkomst. Hij verliest die misschien en de vrouw blijft aan het werk; maar elk oogenblik kan de man weer beginnen, zoodat het slot zal zijn, dat de werkgever zegt tegen de vrouw: ik kan u niet langer hebben, want ik moet voor u elk oogenblik naar den kantonrechter. Ziedaar het gevolg dat dit artikel zal kunnen hebben.

Men zou ook kunnen vragen, waarom dan, als men dit artikel aanneemt, de vrouw niet het recht moet hebben om bij den werkgever te komen en hem te zeggen: mijn man kan veel meer verdienen, hij heeft veel meer genie dan gij denkt, als gij hem niet meer geeft, vraag ik ontbinding van de overeenkomst! Waarom moeten wij hier zoo groote ongelijkheid maken tusschen man en vrouw?

Nu zegt de heer Schokking — en dit argument is *schijnbaar* steekhoudend —: wij hebben nu ergens elders eenmaal aangenomen, dat de vrouw de stilzwijgende bewilliging van haar man heeft om overeenkomsten aan te gaan, dus moet hier de man ook beslissen over de ontbinding van het contract. Maar nu zou ik zeggen: laat ze dat dan onderling uitmaken! Trouwens, die bewilliging is toch slechts een vorm, een fictie; de feitelijke bewilliging, daaraan kan men niets doen met de wet, daarbij valt met den rechter niets te beginnen.

De Minister heeft ons den loop van de procedure geschetst en ons verteld, hoe de man met stukken zou moeten komen om aan te toonen dat de arbeidsovereenkomst voor de vrouw niet goed is, zelfs om haar zelf. De man moet het weigeren, omdat zij zich te veel afmat, maar de vrouw wil graag geld verdienen, zelfs ten koste van haar gezondheid. Alles mooi en wel! Maar nu haalt de man de vrouw thuis, dat zal dan een leven geven!

Als het werkelijk noodig was, dat de vrouw wat verdiende, zal er spoedig gebrek ontstaan en dan zal de vrouw natuurlijk voortdurend zeggen: waarom hebt gij mij thuis gehaald? Thans is er gebrek, zelf verdient ge niet genoeg, waarom mij niet te laten meeverdienen? Met die vrouw zal geen huis te houden zijn en de man zal ten slotte naar den patroon moeten gaan en zeggen: neem de vrouw toch maar liever in het werk, want ik heb haar ten slotte maar liever op de fabriek dan thuis onder deze omstandigheden.

Men moet de zorg voor de vrouw niet te ver willen drijven en niet alles willen regelen! Met de zaken van het gezin moet men zoo voorzichtig mogelijk zijn. Daarom zou ik aan de Kamer dezen raad willen geven: stemt voor de amendementen, die in de richting gaan van meer vrijheid voor de vrouw, maar doe daarna radicaal werk in dezen en verwerp het gansche artikel. Er zal veel last van ondervonden worden, maar geen werkelijk voordeel. Stemt tegen het geheele artikel, dan hebben wij hier wat vergeefsche moeite gedaan, maar dan voorkomen wij heel wat moeite in de maatschappij.

De **heer van den Bergh** (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Slechts een zeer kort woord. De Minister heeft na heel lang peinzen niet kunnen begrijpen, wat de heer Schaper onmiddellijk heeft gevoeld. De bedoeling van de opneming van het woord „vervolgens" was, dat de werkgever zoolang mogelijk buiten deze quaestie moet worden gelaten. Men moet de vrouw eerst de zaak zelf laten uitvechten. Als zij haar verloren heeft, is het nog tijd genoeg om den werkgever er in te halen, anders zou dit lastig vallen van den werkgever tot moeilijkheden kunnen leiden, die het verlies van de betrekking voor de vrouw ten gevolge zouden hebben.

Heeft de vrouw den rechter overtuigd, dat zij daar een behoorlijke betrekking heeft, dan zal de rechter wel, zonder den werkgever nader te hooren, de vrouw in het gelijk stellen, de zaak laten zooals zij is, en het verzoek afwijzen.

De **heer van Raalte,** Minister van Justitie: De heer Heemskerk heeft toegegeven, dat, wanneer de uitlegging, door mij gegeven van art. **1637 f**, zooals dit nu luidt, de juiste is, zijn amendement dan ook geen reden van bestaan meer heeft. Dat nu die lezing de juiste is, valt niet moeilijk aan te toonen. De geachte afgevaardigde heeft gesproken van art. 168 van het Burgerlijk Wetboek, dat handelt over de vrouw die met uitdrukkelijke toestemming van den man openbare koopvrouw is. De heer Schokking is den heer Heemskerk op dien weg gevolgd, maar op dien weg moeten wij niet zijn. Toen de heer Heemskerk voor het eerst zijn amendement op het artikel **1637 f** bij de Kamer introduceerde, had hij den weg kunnen volgen door art. 168 aangegeven, maar dat heeft hij niet gedaan. Hij heeft een geheel ander artikel gevolgd.

Dat heeft de heer Schokking geheel uit het oog verloren en de heer Heemskerk heeft daaraan op dit oogenblik niet gedacht. Hij heeft als grondslag genomen art. 164: „Ten opzigte van handelingen of verbintenissen door de vrouw aangegaan, wegens alles wat de gewone en dagelijksche uitgaven der huishouding betreft, vooronderstelt de wet dat zij de bewilliging van haren man heeft bekomen." Wanneer men art. **1637 f**, gelijk het nu luidt, vergelijkt met dat artikel, dan ziet men dat de uitdrukking, die art. 164 van het Burgerlijk Wetboek bezigt, bijna geheel gelijk is aan die, welke in dat artikel voorkomt. Nu heeft men niet meer te vragen hoe de rechter eventueel art. **1637 f** zal uitleggen, want hij zal dit doen op gelijke wijze als hij uitlegt art. 164. Voor de verbazing van den heer Heemskerk bestond dus niet de minste reden. Wat ik hier leer is toch niets nieuws. De algemeene uitlegging van art. 164 is, dat de man door een openbare aankondiging of een andere duidelijke wilsverklaring aan den medecontractant kan te kennen geven dat hij uitdrukkelijk weigert zijn bewilliging te geven. Dit leeren Land, Opzoomer, Asser en de geheele jurisprudentie. Dat is de heerschende opinie, en ik moet dus nadrukkelijk handhaven ook tegenover den heer Schaper, dat, wanneer art. 1639*m* zou vervallen, de positie deze wordt, dat terwijl de vrouw in het algemeen zonder bewilliging van haar man een arbeidsovereenkomst kan aangaan, deze ten aanzien van den man onaantastbaar is en blijft, maar dat bij het aangaan van een nieuwe overeenkomst de man zijn wil te kennen kan geven door een aankondiging in de dagbladen of op andere wijze, dat hij niet verlangt, dat zoo iets in het vervolg plaats heeft, waarmede de bekwaamheid der gehuwde vrouw tot het zelfstandig aangaan der overeenkomst vervalt.

De heer **Troelstra:** Geldt een aankondiging in de dagbladen ook tegen hen die ze niet hebben gelezen?

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Nu begeven wij ons in de casuïstiek. Wanneer de heer Troelstra zit in een Bureau van Arbeidersrecht, dan zal hij met het gansche geval vóór zich wel tot een oplossing dezer vraag kunnen geraken, maar ik wil de vraag van den heer Troelstra daarom toch wel beantwoorden. De aankondiging in de dagbladen wordt voor de huishoudelijke uitgaven niet uitdrukkelijk bij de wet voorgeschreven, maar toch neemt de jurisprudentie aan, dat een aankondiging op die manier is een deugdelijke wilsverklaring.

Ik kom dus tot de conclusie, vooreerst, dat het amendement van den heer Heemskerk inderdaad is opgetrokken op een grondslag die wankelt, en ten tweede, dat ik wel geen bittere tranen zal schreien, als het artikel vervalt, maar dat ik het artikel liever behoud, omdat anders de man geen middel heeft om een eenmaal aangegaan contract te doen eindigen. Dan zal het langzamerhand gewoonte worden om gebruik te maken van de bevoegdheid, die de man bezit krachtens art. **1637 f** en de man zal allicht beginnen met een aankondiging in de dagbladen, ten einde te beletten dat de vrouw arbeidsovereenkomsten aangaat. De heeren willen de positie der vrouw versterken, maar stellig loopen zij gevaar die veeleer te verzwakken. De heer Schaper is te ver gegaan om zich nu nog te kunnen terugtrekken, maar als de beslissing in zijn geest uitvalt, zal hij de vrouw veelal benadeelen, in plaats van haar te helpen.

De heer **Schaper,** voor de derde maal het woord gevraagd en verkregen hebbende, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Kamer voor het verleend verlof.

De Minister meent, dat ik mij te ver gewaagd heb om mijn woorden te kunnen terugnemen; dit geldt, als het waar zou zijn, evengoed voor den Minister, die het artikel eenmaal heeft verdedigd en het nu natuurlijk wil handhaven. Dit argument bewijst dus niets.

Dat de man bij verwerping van het artikel zal overgaan tot publicatie, moge waar zijn; maar dit behouden wij in het wetsontwerp met het artikel ook. Als de man tweemaal last gehad heeft met zijn vrouw, en zij kan immers terstond na een ontbinding weer gaan werken, zet hij voor den derden keer voor alle zekerheid een bericht in de bladen. De toestand zal dus precies gelijk blijven. Alles wat daartegen aangevoerd is, is *schijn*, en het artikel veroorzaakt in de practijk wel last, maar geen resultaat.

De heer **Heemskerk:** Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met aandacht geluisterd naar de repliek van den Minister. Ik wil even de opmerking maken, dat er voor mij wel reden was om niet te pogen die gevolgen van de aanneming van mijn amendement op art. **1637 f** te vergrooten, want het is een regel van loyauteit,

dat men niet tracht meer in te palmen dan waarvoor men uitdrukkelijk gestreden heeft. Ik acht het dus mijn plicht mij te houden in het kader van het wetsontwerp, zooals mij dit voorkwam te zijn, en dus den meerderen waarborg voor het recht van den man te zoeken in een nauwkeurige redactie van art. 1639 *m*. Ik wist natuurlijk zeer goed, dat ik op art. 164 een beroep had gedaan, want dit artikel was voor mij het punt van uitgang, doch wat aangaat de interpretatie der gevolgen meende ik mij voorzichtigheidshalve te moeten houden aan het model van art. 168.

Nu de Minister zoo pertinent en duidelijk de basis aanwijst voor het recht van den man, en op dien grond verwerping van mijn amendement vraagt, zal niemand het mij ten kwade duiden, als ik die basis accepteer en mijn amendement op dien grond intrek.

De **Voorzitter:** Daar de heer Heemskerk zijn amendement heeft ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit. Daardoor vervalt het sub-amendement van den heer de Klerk op het amendement van den heer Heemskerk, maar blijft bestaan als zelfstandig amendement op het Regeeringsvoorstel.

De heer **Drucker,** voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende, om, namens deze, haar gevoelen over de amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Wat de overgebleven amendementen betreft, kan ik namens de Commissie mededeelen, dat wij de Kamer aanraden zich te vereenigen met het amendement-de Klerk.

Wat het amendement-Limburg c.s. betreft is de Commissie verdeeld. Terwijl drie leden van de Commissie bezwaar hebben tegen het amendement, wordt het door één lid aanbevolen. De gronden voor het een en ander nog nader uiteen te zetten zal overbodig zijn na de uitvoerige discussiën, over deze aangelegenheid gevoerd.

Het amendement-van den Bergh bestaat uit twee deelen. De Commissie zou de aanneming van het eerste gedeelte een verbetering achten, n.l. het vervangen van den term „beschikt niet" door de woorden „wijst niet toe". Daarentegen bestaat bij de Commissie, evenals bij den Minister, overwegend bezwaar tegen het woord „vervolgens". Voorreerst zal dit den gang van de procedure vertragen; er zal een nieuwe zitting van den kantonrechter noodig zijn om den werkgever te laten komen; terwijl het hier juist van belang is, spoedig tot een beslissing te geraken, zal men de zaak allicht een week of misschien nog langer ophouden.

In de tweede plaats zou dat woord aanleiding kunnen geven tot de volkomen irrationeele uitlegging, dat de vrouw en de werkgever, en desnoods ook de man, niet tegenover elkaar geconfronteerd kunnen worden. Toch kan dit in het belang eener behoorlijke beslissing noodig zijn. Wanneer de geachte afgevaardigde het woord „vervolgens" wilde weglaten, zou de Commissie het amendement als een verbetering beschouwen.

De heer **van den Bergh** (den Helder): Ik wil aan dien wenk gevolg geven en het woord „vervolgens" doen vervallen.

De **Voorzitter:** Door den heer van den Bergh wordt een wijziging gebracht in zijn amendement, waaruit het woord „vervolgens" zal vervallen.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik neem het amendement van den heer van den Bergh, zooals het nu gewijzigd is, over.

De **Voorzitter:** Daar het gewijzigde amendement van den heer van den Bergh door de Regeering is overgenomen, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter:** [*Post alia.*] Ik zal nu het eerst in stemming brengen het amendement van den heer Limburg c.s., omdat daarbij wordt aangewezen wanneer de echtgenoot bevoegd is zich te verzetten en daarna het amendement van den heer de Klerk, hetwelk bepaalt op welke wijze die eenmaal gegeven bevoegdheid zal worden toegepast.

Het amendement van den heer Limburg c.s. wordt met 36 tegen 32 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Pierson, van Wassenaer van Catwijck, Schokking, van Styrum, Beckers, van Dedem, Duynstee, van Nispen tot Sevenaer, Regout, Bogaardt, Koolen, Hennequin, van Karnebeek, Heemskerk, Okma, Talma, van Wijnbergen, van Bylandt, Ruys de Beerenbrouck, van de Velde, van Alphen, van Veen, van Heemstra, Blooker, Lucasse, van Vuuren, Duymaer van Twist, van Sasse van Ysselt, van Wichen, Aalberse, van Limburg Stirum, Brummelkamp, Bolsius, van Idsinga, de Ram en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Hugenholtz, Schaper, van der Zwaag, Limburg, van den Bergh (den Helder), Treub, de Klerk, van Doorn, van Deventer, Tak, Eland, ter Laan, IJzerman, Troelstra, Marchant, Patijn, Bos, Nolting, Lieftinck, Goeman Borgesius, Tydeman, Drucker, de Beaufort, Verhey, Hubrecht, Plate, Thomson, Zijlma, Jansen (den Haag), Lely, Jannink en Dolk.

Het amendement van den heer de Klerk wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het artikel komt in stemming en wordt met 35 tegen 33 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Thomson, Jansen (den Haag), Brummelkamp, Lely, Jannink, Dolk, Hugenholtz, Schaper, van der Zwaag, Limburg, van den Bergh (den Helder), Treub, de Klerk, van Doorn, van Deventer, Tak, Eland, ter Laan, IJzerman, Troelstra, Marchant, Patijn, Bos, Nolting, Lieftinck, Goeman Borgesius, Tydeman, Drucker, de Beaufort, van de Velde, Verhey, Hubrecht, Blooker, Plate en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Vuuren, Duymaer van Twist, Zijlma, van Sasse van Ysselt, van Wichen, Aalberse, van Limburg Stirum, Bolsius, van Idsinga, de Ram, Pierson, van Wassenaer van Catwijck, Schokking, van Styrum, Beckers, van Dedem, Duynstee, van Nispen tot Sevenaer, Regout, Bogaardt, Koolen, Hennequin, van Karnebeek, Heemskerk, Okma, Talma, van Wijnbergen, van Bylandt, Ruys de Beerenbrouck, van Alphen, van Veen, van Heemstra en Lucasse.

Artikel 1639 m. Indien de wettelijke vertegenwoordiger van eenen minderjarige meent, dat de door dezen gesloten arbeidsovereenkomst voor den minderjarige nadeelige gevolgen zal hebben, of heeft, of wel, dat niet wordt voldaan aan de voorwaarden, vermeld in de in artikel 1637 g genoemde machtiging, kan hij zich wenden tot den rechter van het kanton, waarin de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarigen gelegen is, met het schriftelijk verzoek die arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

De rechter willigt het verzoek niet in dan na verhoor of behoorlijke oproeping van den minderjarige, van den werkgever, alsmede, indien de minderjarige onder voogdij staat, van den toezienden voogd.

Indien de rechter het verzoek inwilligt, bepaalt hij op welk oogenblik de dienstbetrekking zal eindigen.

Tegen de beschikking is geenerlei voorziening toegelaten, onverminderd de bevoegdheid van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad om zich, alleen in het belang der wet, tegen die beschikking in cassatie te voorzien.

O. D. Art. 51. Indien een minderjarige boven den leeftijd van achttien jaren als arbeider eene dienstbetrekking heeft aangegaan zonder dat zijn wettelijke vertegenwoordiger bijzondere toestemming tot de overeenkomst

heeft gegeven, kan zoowel deze wettelijke vertegenwoordiger als het Openbaar Ministerie den rechter verzoeken, de opheffing der dienstbetrekking uit te spreken, indien blijkt, dat door voortzetting daarvan de toekomst van den minderjarige ernstig zou worden bedreigd.

Het laatste lid van artikel 50 [**1639 w**] is te dezen toepasselijk.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 51. Dit artikel staat in nauw verband met art. 4 [**1637 g**] en is aldaar reeds kortelijk toegelicht. De bevoegdheid, zich tot den rechter te wenden ten einde de opheffing der dienstbetrekking te doen uitspreken, behoort niet alleen aan ouders of voogden, maar ook aan het Openbaar Ministerie te worden toegekend. Het kan toch zijn, dat de vader bijv. op verren afstand is, of tegen de moeite opziet. Dan moet het Openbaar Ministerie, hetzij uit eigen beweging of op aansporing van belangstellenden, tot bescherming van de belangen, en wel vooral van de *zedelijke* belangen, van den minderjarige kunnen optreden.

O. 1901. *Art.* 1639 *o*. Indien de wettelijke vertegenwoordiger van eenen minderjarige vermeent, dat de bij eene arbeidsovereenkomst bedongen arbeid nadeelige gevolgen zal hebben of heeft voor den minderjarige die dezelve heeft aangegaan, of wel, indien niet wordt voldaan aan de voorwaarden, vermeld in de in artikel **1637 g** genoemde magtiging, zoo is hij bevoegd zich te wenden tot den regter van het kanton, waarin de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarigen gelegen is, met het schriftelijk verzoek de aangegane arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

De regter beschikt op het verzoekschrift na verhoor of behoorlijke oproeping, van den minderjarige, van den werkgever en van de naaste bloedverwanten des minderjarige, alsmede, indien deze onder voogdij staat, van den toezienden voogd.

De laatste twee leden van het vorige artikel zijn toepasselijk.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Artt. 1639 *o* en 1639 *p*. (1) Evenals de uitgebreide bevoegdheid, der gehuwde vrouw bij art. **1637 f** geschonken, moest leiden tot het repressieve middel den man in art. 1639*m* toegekend, behoort bij de vrijheid aan den minderjarige gegeven om, mits behoorlijk gemachtigd, als arbeider eene arbeidsovereenkomst aan te gaan, aan den vertegenwoordiger van den minderjarige het middel te worden aan de hand gedaan om de door den minderjarige, zelfs geheel binnen de perken in de machtiging aangegeven, gesloten arbeidsovereenkomst te niet gedaan te krijgen. Door de formuleering van de machtiging in staat preventief de belangen van den minderjarige te behartigen wordt den vertegenwoordiger in art. 1639 *o* de gelegenheid geschonken tegen de overeenkomst, waaruit voor den minderjarige nadeelige gevolgen dreigen te komen of misschien reeds aanwijsbaar zijn, zich te verzetten.

[Men zie verder bij art. 1639 *n*.]

O. *Art.* 1639 *o*. Indien de wettelijke vertegenwoordiger van eenen minderjarige vermeent, dat de bij eenige arbeidsovereenkomst van dezen bedongen arbeid nadeelige gevolgen zal hebben, of heeft, voor den minderjarige, of wel, indien niet wordt voldaan aan de voorwaarden, vermeld in de in artikel **1637 g** genoemde machtiging, kan hij zich wenden tot den rechter van het kanton, waarin de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarigen gelegen is, met het schriftelijk verzoek die arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

De rechter beschikt op het verzoekschrift na verhoor of behoorlijke oproeping van den minderjarige, van den werkgever en van de naaste

(1) Art. 51 ontw.-Drucker.

bloedverwanten des minderjarigen, alsmede, indien deze onder voogdij staat, van den toezienden voogd.

De laatste twee leden van het vorige artikel zijn van toepassing.

Memorie van Toelichting.

Artt. 1639 *o* en 1639 *p*. Evenals de uitgebreide bevoegdheid, der gehuwde vrouw bij art. **1637 f** geschonken, moest leiden tot het repressieve middel, den man in art. 1639 *n* toegekend, behoort bij de vrijheid, aan den minderjarige gegeven om, mits behoorlijk gemachtigd, als arbeider eene arbeidsovereenkomst aan te gaan, aan den vertegenwoordiger van den minderjarige het middel te worden aan de hand gedaan om de door den minderjarige, zelfs geheel binnen de perken in de machtiging aangegeven, gesloten arbeidsovereenkomst te doen ontbinden. Door de formuleering van de machtiging in staat preventief de belangen van den minderjarige te behartigen, wordt den vertegenwoordiger in art. 1639 *o* de gelegenheid geschonken tegen de overeenkomst, waaruit voor den minderjarige nadeelige gevolgen dreigen te komen of misschien reeds aanwijsbaar zijn, zich te verzetten.

[Men zie verder bij art. 1639 *n*.]

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *o*. Men wees er op, dat onderscheidene van de opmerkingen ten aanzien van het vorig artikel gemaakt, ook hier geheel of ten deele van toepassing moeten worden geacht; men vertrouwde, dat de Regeering dit in het oog zal houden, ook waar deze opmerkingen niet worden herhaald.

Gevraagd werd verder, of het niet billijk ware tegenover den werkgever, die blijkens het 2de lid zal worden opgeroepen, niet den rechter van het kanton, waarin de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarigen gelegen is, maar dien van het kanton, waarin des werkgevers woonplaats gelegen is, aan te wijzen voor het nemen van de hierbedoelde beschikkingen.

Van andere zijde merkte men op, dat deze quaestie van vrij ondergeschikt belang is, mits maar op zóo duidelijke wijze een rechter worde aangewezen, dat de ondankbare geschillen over bevoegdheid worden voorkomen.

In verband met eene opmerking naar aanleiding van de te enge formuleering van het eerste lid van het vorige artikel gemaakt en boven weergegeven, werd hier betoogd, dat het aanbeveling zoude verdienen den aanhef van het artikel te doen luiden: „Indien de wettelijke vertegenwoordiger van eenen minderjarige vermeent, dat de voortzetting van eenige arbeidsovereenkomst nadeelige gevolgen enz." Te recht, meende men, werd eene uitdrukking, die niet alleen den bedongen arbeid, maar de arbeidsovereenkomst in haar geheel omvat, reeds in artikel 51 van het ontwerp-DRUCKER gebezigd.

Sommige leden meenden, dat eene beschikking dikwijls lang zal uitblijven en de gevreesde nadeelige gevolgen dan inmiddels zullen zijn ingetreden. Zij wenschten daarom te zien bepaald, dat de kantonrechter in spoedeischende gevallen bij voorloopige beschikking de dienstbetrekking zou kunnen schorsen en eerst daarna de hier voorgeschreven procedure om tot eene definitieve beschikking te komen, zou hebben te volgen.

Gevraagd werd, of wel is bedacht, dat ten aanzien van de hier voorgeschreven oproeping van de naaste bloedverwanten des minderjarigen niet van toepassing zal zijn de beperking tot binnen het Koninkrijk woonachtige meerderjarigen, in artikel 388, 3de lid, van het Burgerlijk Wetboek aangegeven voor de gevallen, dat in zaken van voogdij de

tusschenkomst van bloedverwanten van een minderjarige vereischt wordt. Zooals de bepaling thans luidt, zal de kantonrechter na de ouders hebben op te roepen en te verhooren de broeders en zusters van den minderjarige — in het geval van het vorig artikel de kinderen van de echtelieden — ook wanneer deze personen zelven nog minderjarig of hier te lande niet woonachtig zijn.

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *o* (*nieuw* art. 1639 *n*). Overeenkomstig de wijzigingen, in het vorige artikel aangebracht, heeft ook dit artikel eenige verandering ondergaan: in het eerste lid is de uitdrukking „de bij eenige arbeidsovereenkomst van dezen bedongen arbeid" vervangen door de woorden „de door dezen aangegane arbeidsovereenkomst", terwijl tevens de vroegere uitdrukking „indien niet wordt voldaan" thans wordt gelezen „dat niet wordt voldaan". In het tweede lid is ook thans de verplichte oproeping van de naaste bloedverwanten vervallen en alleen de oproeping van minderjarige, werkgever en, casu quo, van toezienden voogd, als verplicht voorgeschreven. Ook in dit geval zullen deze personen den kantonrechter in den regel in staat kunnen stellen eene juiste beslissing te geven, en kan aan den rechter de bevoegdheid overgelaten worden zoo noodig andere personen te doen oproepen.

Ten aanzien van de vraag, of het niet billijk tegenover den werkgever ware, den rechter van het kanton, waarin des werkgevers woonplaats gelegen is, bevoegd te verklaren, veroorlooft de ondergeteekende zich er de aandacht op te vestigen, dat deze rechter in den regel wel dezelfde zal zijn als de bij het ontwerp bevoegd verklaarde rechter van het kanton, waarin de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarigen is gelegen.

De bovenvermelde meeromvattende omschrijving van het geval, waarin in de eerste plaats de rechterlijke tusschenkomst ingeroepen kan worden, komt verkieslijk voor boven eene uitdrukking, waarin alleen op de voortzetting der arbeidsovereenkomst gewezen wordt. Het is hier niet alleen de toekomst, die gewicht in de schaal legt; ook het heden heeft zijne beteekenis, en zelfs in de eerste plaats, daar toch alleen uit het heden en het verleden omtrent de toekomst kan worden beslist.

Nu de procedure op verscheidene punten is bekort, schijnt het niet noodzakelijk den kantonrechter bovendien nog de bevoegdheid te verleenen in spoedeischende gevallen bij voorloopige beschikking de dienstbetrekking te schorsen. Bovendien zoude zulk eene regeling allicht leiden tot uitstel der definitieve beslissing, welker spoedige bekendmaking toch in het belang van alle betrokken personen moet worden geacht. Ook mag niet uit het oog worden verloren, dat de ernstigste gevallen, waarop dit artikel van toepassing kan geacht worden, krachtens de Arbeidswet publiekrechtelijk ongeoorloofd zullen zijn.

G. O. en N. G. O. *Art.* 1639 *n*. Indien de wettelijke vertegenwoordiger van eenen minderjarige vermeent, dat de door dezen gesloten arbeidsovereenkomst nadeelige gevolgen zal hebben, of heeft, voor den minderjarige, of wel, dat niet wordt voldaan aan de voorwaarden, vermeld in de in artikel **1637 g** genoemde machtiging, kan hij zich wenden tot den rechter van het kanton, waarin de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarigen gelegen is, met het schriftelijk verzoek die arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

De rechter beschikt niet op het verzoekschrift dan na verhoor of behoorlijke oproeping van den minderjarige, van den werkgever, alsmede, indien de minderjarige onder voordij staat, van den toezienden voogd.

De laatste twee leden van het vorige artikel zijn van toepassing.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

De heer **de Savornin Lohman:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 9; men zie voorts deel I, bladz. 183 en volg.]

Art. 1639 *n* zegt: „Indien de wettelijke vertegenwoordiger van eenen minderjarige meent, dat de door dezen gesloten arbeidsovereenkomst nadeelige gevolgen zal hebben, of heeft, voor den minderjarige, kan hij zich wenden tot den rechter van het kanton, waarin de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarigen gelegen is, met het schriftelijk verzoek die arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren."

Volgens het tegenwoordig recht zegt de voogd eenvoudig: Ik vind dien dienst voor u niet geschikt, en zorgt dan voor een anderen. Maar voortaan zal hij een onmogelijken weg moeten volgen; hij moet gaan naar den kantonrechter om de ontbinding te gaan vragen van een overeenkomst tusschen huisvrouw en dienstbode. Waarom niet eenvoudig, wanneer de minderjarige geen goeden dienst heeft, haar dezen laten verlaten op last van den voogd?

[Men zie verder bij art. 1639 *r*.]

[Het artikel werd in de vergadering der Tweede Kamer van 7 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen. In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk nº. 106), was het artikel geworden art. 1639 *m*.)

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

[Stuk nº. 107.]

Artikel 1639 *m*. In het eerste lid worden de woorden „nadeelige gevolgen zal hebben, of heeft, voor den minderjarige" vervangen door de woorden „voor den minderjarige nadeelige gevolgen zal hebben, of heeft". In het tweede lid worden de woorden „beschikt niet op het verzoekschrift" vervangen door de woorden „willigt het verzoek niet in". Het laatste lid wordt vervangen door het volgende:

„Indien de rechter het verzoek inwilligt, bepaalt hij op welk oogenblik de dienstbetrekking zal eindigen.

Tegen de beschikking is geenerlei voorziening toegelaten, onverminderd de bevoegdheid van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad om zich, alleen in het belang der wet, tegen die beschikking in cassatie te voorzien."

[Stuk nº. 108.]

Artikel 1639 *m*. Men leze den aanhef als volgt: In het eerste lid wordt het woord „vermeent" vervangen door het woord „meent" en worden de woorden „nadeelige gevolgen, enz.

[Voor het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer en het Antwoord der Regeering zie men bij art. **1637 g**, deel I, bladz. 392 en 393.]

Artikel 1639 n. Gelijke bevoegdheid als bij het voorgaande artikel aan den wettelijken vertegenwoordiger is toegekend, komt onder gelijke omstandigheden toe aan den ambtenaar van het openbaar

ministerie bij het kantongerecht, binnen welks ressort de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarigen gelegen is. De rechter willigt het verzoek niet in dan na verhoor of behoorlijke oproeping van de personen, bedoeld bij het tweede lid van het voorgaande artikel, alsmede van den wettelijken vertegenwoordiger des minderjarigen.

De laatste twee leden van het voorgaande artikel zijn van toepassing.

[Voor het **O. D.** en de Toelichting daarvan zie men bij art. 1639 *m*.]

O. 1901. *Art.* 1639 *p*. Indien de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongeregt, genoemd in het vorige artikel, vermeent dat de bij eene arbeidsovereenkomst bedongen arbeid nadeelige gevolgen zal hebben of heeft voor den minderjarige die dezelve heeft aangegaan, of wel indien niet wordt voldaan aan de voorwaarden, vermeld in de in artikel **1637 g** genoemde magtiging, en de wettelijke vertegenwoordiger van den minderjarige nalatig is een verzoek tot ontbinding der arbeidsovereenkomst te doen, zoo is hij bevoegd dat verzoek te doen. De wettelijke vertegenwoordiger wordt door den kantonregter gehoord of behoorlijk opgeroepen; overigens zijn het voorlaatste lid van artikel 1639 *o* [m] en de laatste twee leden van artikel 1639 *n* toepasselijk.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Vervolg van bladz. 86.]

Trekt zich de vertegenwoordiger van den minderjarige diens belangen te weinig aan, dan zal het Openbaar Ministerie krachtens art. 1639 *p* kunnen doen wat des vertegenwoordigers was en den minderjarige tegen nadeelen kunnen behoeden.

De artikelen 1639 *o* [m] en 1639 *p* sluiten zich overigens geheel bij artikel 1639 *n* aan.

O. *Art.* 1639 *p*. Gelijke bevoegdheid komt onder gelijke omstandigheden toe aan den ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongerecht, genoemd in het vorige artikel. De wettelijke vertegenwoordiger wordt door den kantonrechter gehoord of behoorlijk opgeroepen. Het voorlaatste lid van artikel 1639 *o* [m] en de laatste twee leden van artikel 1639 *n* zijn van toepassing.

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van bladz. 87.]

Trekt zich de vertegenwoordiger van den minderjarige diens belangen te weinig aan, dan zal het Openbaar Ministerie krachtens art. 1639 *p* doen wat des vertegenwoordigers was en den minderjarige tegen nadeelen kunnen behoeden.

Om de bevoegdheid van het openbaar gezag in deze boven iederen twijfel te verheffen, heeft de ondergeteekende de tegenwoordige redactie van het artikel verkozen boven die van het ontwerp van 1901; krachtens deze laatste toch was de ambtenaar van het openbaar ministerie eerst bevoegd om op te treden, indien hij zelf van meening was, dat de omschreven ongewenschte toestand aanwezig was, en indien tevens de wettelijke vertegenwoordiger nalatig was het verzoek te doen; edoch, voordat deze nalatigheid kon worden geconstateerd, moest bewezen zijn, dat de wettelijke vertegenwoordiger zelf van meening was, dat de bedoelde ongewenschte toestand bestond. Voorwaar, een niet gemakkelijk te constateeren feit.

Deze moeilijkheid wordt overwonnen door aan het openbaar ministerie eene concurrente bevoegdheid te verleenen. Het spreekt vanzelf, dat de ambtenaar niet zal handelen, waar de wettelijke vertegenwoordiger tijdig optreedt en slechts dan zijne vordering zal instellen, wanneer, gelijk hierboven reeds is gezegd, de vertegenwoordiger zich te weinig aan den minderjarige laat gelegen liggen.

De artikelen 1639 *o* [m] en 1639 *p* sluiten zich voor het overige geheel bij artikel 1639 *n* aan.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *p*. Opgemerkt werd, dat nog beter zal uitkomen, dat hier aan het openbaar ministerie eene concurrente bevoegdheid wordt verleend, terwijl tevens de bepaling aan duidelijkheid zal winnen, wanneer de aanhef gelezen wordt: „Gelijke bevoegdheid, als in het vorige artikel aan den wettelijken vertegenwoordiger van eenen minderjarige is toegekend, komt" enz.

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *p* (*nieuw* art. 1639 *o*). Aan den wenk tot verduidelijking van de bedoeling van dit artikel is gevolg gegeven.

G. O. en **N. G. O.** *Art.* 1639 *o*. Gelijke bevoegdheid als bij het vorige artikel aan den wettelijken vertegenwoordiger is toegekend, komt onder gelijke omstandigheden toe aan den ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongerecht, binnen welks ressort de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarigen gelegen is. De wettelijke vertegenwoordiger wordt door den kantonrechter gehoord of behoorlijk opgeroepen. Het voorlaatste lid van artikel 1639 *n* [m] en de laatste twee leden van artikel 1639 *m* zijn van toepassing.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(7 Juni 1906.)

De heer **van Doorn**: Mijnheer de Voorzitter! Dit is geen ingrijpend artikel, maar het is hier toch voor de eerste maal, dat in onze wetgeving aan den ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongerecht een dergelijke bevoegdheid wordt gegeven als in dit artikel wordt voorgesteld.

Nu vraag ik mij af, of het belang van de zaak meebrengt, dat het openbaar ministerie bij de kantongerechten zich met dergelijke zaken van civiel recht bemoeit als waarvan hier sprake is. Die ambtenaren zijn belast met de zorg voor de naleving van de politieverordeningen, maar mij dunkt, dat de hun hier opgedragen taak geheel buiten hun werkkring ligt. Hoe kan hij ook komen aan de kennis om dit te beoordeelen? Hij moet hier optreden op klachte van een bloedverwant of belangstellenden, maar hij heeft geen menschen onder zich aan wie hij dat onderzoek kan opdragen. Hij zal dus zelf een onderzoek moeten instellen en wordt daardoor afgetrokken van de hem opgedragen taak, waarmede hij het reeds druk genoeg heeft.

Maar indien hij niet de aangewezen persoon is om in een dergelijke materie op te treden, geloof ik, dat wij wijzer doen met dit geheele artikel te doen vervallen. De Regeering zal toegeven, dat het van zeer weinig belang is, en dat er krachtens de Kinderwetten wel andere autoriteiten zijn, die voor dezen ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongerecht in de plaats kunnen treden.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Deze bepaling komt mij voor zeer rationeel te zijn. Het openbaar ministerie is telkens geroepen niet enkel in strafzaken op te treden, maar ook in burgerlijke zaken en dat wel juist waar het personae miserabiles betreft. En waar nu de gansche procedure omtrent arbeidscontracten bij den kantonrechter gebracht is, is het volkomen rationeel, dat ook voor deze aangelegenheid de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongerecht het initiatief kan nemen.

De **Voorzitter**: Door de verwerping van art. 1639*m* zal in de artt. 1639*n* [m] en 1639*o* aan het slot een wijziging moeten gebracht worden, omdat daar naar het verworpen artikel wordt verwezen. Dit is evenwel een zaak, die, krachtens het Reglement van Orde, bij tweede lezing kan geschieden.

De beraadslaging wordt gesloten en art. 1639*o* zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk nº. 106), was het artikel geworden art. 1639*n*.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

[Stuk nº. 107.]

Artikel 1639*n*. In den aanhef wordt het woord „vorige" vervangen door het woord „voorgaande". De laatste twee zinsneden worden vervangen door het volgende: „De rechter willigt het verzoek niet in dan na verhoor op behoorlijke oproeping van de personen, bedoeld bij het tweede lid van het voorgaande artikel, alsmede van den wettelijken vertegenwoordiger des minderjarigen.

De laatste twee leden van het voorgaande artikel zijn van toepassing."

[Stuk nº. 108.]

Artikel 1639*n*. In den vierden regel staat „op", men leze „of".

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 5.

Artt., 1639*m* en *n*, *rechterlijke ontbinding van arbeidsovereenkomsten van minderjarigen.*

Eenige leden achtten het toekennen van de bevoegdheid aan den ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongerecht, om de ontbinding der arbeidsovereenkomst te verzoeken, geen gelukkige greep. Die ambtenaar is uitsluitend belast met de vervolging van strafzaken en is niet, zooals de Minister ten onrechte in de andere Kamer heeft gezegd, ook geroepen in burgerlijke zaken en dat wel juist waar het personae miserabiles betreft, op te treden. Hij mist elke aanraking met minderjarigen, tenzij dezen zich aan politie-overtredingen hebben schuldig gemaakt. Hij weet van den door hen verrichten arbeid niets af en heeft geen enkel ambtenaar of beambte onder zich, die hem te dier zake zoude kunnen inlichten. Daarbij komt, dat zijn standplaats in den regel de hoofdplaats van het arrondissement is, zelfs als het daar gevestigde kanton niet tot zijn ressort behoort en dat hij zijne kantons hoogstens slechts eenmaal in de veertien dagen gedurende enkele uren bezoekt, om de strafzitting van het kantongerecht bij te wonen. Men had dus moeilijk de bevoegdheid om voor de minderjarigen beschermend op te treden, aan een ambtenaar kunnen opdragen, die daarvan minder op de hoogte is en die minder in staat is zich daarvoor de gegevens te verstrekken, dan de ambtenaar hier bedoeld. Beter ware het geweest den kantonrechter zelven de bevoegdheid te geven ambtshalve, zoo noodig, op te treden.

Antwoord der Regeering.

II. § 5.

Artt. 1639*m en* 1639*n*, *rechterlijke ontbinding van arbeidsovereenkomsten van minderjarigen.*

Dat het toekennen aan den ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij het kantongerecht van de bevoegdheid om bij nalatigheid des wettelijken vertegenwoordigers de ontbinding der schadelijke arbeidsovereenkomst te verzoeken, geen gelukkige greep zoude zijn geweest, kan dezerzijds niet worden beaamd. Er moest een dienaar van het openbaar gezag worden aangewezen om de ledige plaats des wettelijken vertegenwoordigers in te nemen; daar de te verrichten functiën eene groote gelijkenis vertoonen met die welke de officieren van justitie in andere burgerlijke zaken verrichten en de zaak ter kennisneming van den kantonrechter behoort, is het natuurlijk dat men tot de keuze van den ambtenaar van het openbaar ministerie gekomen is. Dat deze ambtenaren thans uitsluitend belast zijn met de vervolging van strafzaken behoefde geen gewicht in de schaal te leggen, daar terecht werd ingezien, dat in de nieuwe functiën een klein begin van de later uit te oefenen civiel-rechtelijke bevoegdheden te vinden was, terwijl het voornamelijk slechts gold een ambtenaar aan te wijzen die, bij gebreke van den wettelijken vertegenwoordiger, tot den kantonrechter het verzoek zou kunnen richten, waartoe hem de noodige gegevens door familieleden of andere belangstellenden worden verstrekt. Bovendien zal het ongetwijfeld ook voorkomen, dat ten deze gehandeld wordt ingevolge opdracht van het Openbaar Ministerie bij de rechtbank en zal het tevens aan toezicht van den chef van dat parket niet ontbreken.

Om alle deze redenen komt de thans ingeslagen weg verkieslijk voor boven de bevoegdheid des kantonrechters om in deze ambtshalve op te treden; dit ware weinig in overeenstemming met de plaats door den rechter bekleed.

Wanneer men de bedoelde plaats wil herlezen (1), zal men ontwaren, dat de ondergeteekende in de Tweede Kamer over het openbaar ministerie in het algemeen heeft gesproken.

Artikel 1639o. Ieder der partijen kan de dienstbetrekking zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen doen eindigen, doch de partij, die dit doet zonder dat de wederpartij daarin toestemt, handelt onrechtmatig, tenzij zij tegelijkertijd aan de wederpartij eene schadeloosstelling betaalt op den voet als bij artikel 1639r is bepaald, of de dienstbetrekking aldus doet eindigen om eene dringende, aan de wederpartij onverwijld medegedeelde, reden.

O. D. *Art.* 54. Indien de werkgever de dienstbetrekking eigenmachtig verbreekt door den arbeider te ontslaan — waaronder mede wordt begrepen de weigering, den arbeider volgens de overeenkomst in dienst te doen treden — eindigt de dienstbetrekking, doch de werkgever handelt onrechtmatig en is verplicht tot schadevergoeding, tenzij hij bij het ontslag den arbeider te kennen geeft, dat hij dezen ontslaat wegens dringende redenen. In geval van tegenspraak heeft de werkgever het bestaan eener dringende reden te bewijzen.

(1) *Handelingen* Tweede Kamer, Zitting 1905—1906, bladz. 1990, tweede kolom.

Art. 56. Indien de arbeider de dienstbetrekking eigenmachtig verbreekt door den dienst te verlaten — waaronder mede wordt verstaan het in gebreke blijven, volgens de overeenkomst bij den werkgever in dienst te treden — eindigt de dienstbetrekking, doch de arbeider handelt onrechtmatig en is verplicht tot schadevergoeding, tenzij hij bij het verlaten van den dienst den werkgever te kennen geeft, dat hij dit doet wegens dringende redenen. In geval van tegenspraak heeft de arbeider het bestaan eener dringende reden te bewijzen.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 54. In het Ontwerp staat hier op den voorgrond het beginsel, dat ook door eigenmachtige eenzijdige verbreking de dienstbetrekking eindigt.

Daarmede wordt vooreerst ter zijde gesteld de werkelijke dwang, in het bijzonder tegenover den arbeider, tot nakoming der overeenkomst (*reële executie*). In ons land bestond vroeger hier en daar de regel, dat de dienstbode, die den dienst had verlaten, gedwongen werd terug te keeren. Bepalingen in dezen zin gelden thans nog in Duitschland en Oostenrijk volgens verschillende *Gesindeordnungen*; in Oostenrijk vindt men ze ook in de *Gewerbeordnung* (§§ 85, 86). Naar ons tegenwoordige recht kan het scheepsvolk „met den sterken arm tot vervulling van . . . dienst worden genoodzaakt" (art. 402 Wetb. v. Koophandel; artt. 5 en 21, lid 4, der Tuchtwet). Bijzondere omstandigheden, als die welke bij de scheepvaart bestaan, kunnen zulk eene bepaling raadzaam of noodig maken. Van algemeene invoering zal echter wel nauwelijks sprake zijn. Ze zou geheel strijden met de ten onzent heerschende opvattingen. En bovendien, de practische waarde van gedwongen nakoming zou in de meeste gevallen van arbeidsovereenkomst al zeer gering zijn.

Ziet men af van den dwang tot voortzetting der dienstbetrekking, dan blijft de keuze tusschen twee stelsels:

1°. Men kan aannemen, dat de dienstbetrekking, trots feitelijke verbreking, *rechtens* blijft bestaan, tot de overeenkomst door den rechter wordt ontbonden verklaard. Wie de rechtsbetrekking opgeheven wenscht te zien, moet zich tot den rechter wenden. Zoolang deze niet de ontbinding heeft uitgesproken, zijn beide partijen juridiek nog steeds aan de overeenkomst gebonden. Oordeelt de rechter, dat er voor ontbinding geen reden aanwezig is, dan blijft de overeenkomst rechtens voortbestaan. Aldus is de algemeene regel van ons contractenrecht.

2°. Men kan echter ook bepalen, dat de eigenmachtige verbreking de dienstbetrekking doet eindigen, en dat deze geëindigd blijft, ook al oordeelt later de rechter, dat de verbreking niet gerechtvaardigd was. Het geding tusschen partijen en het vonnis des rechters betreffen dan alleen de verplichting tot schadevergoeding.

Tusschen deze twee stelsels behoort eene besliste keuze te worden gedaan.

Ons geldende burgerlijk recht is op dit punt niet ondubbelzinnig, vooral niet ten aanzien van de dienstbetrekkingen, welke vallen buiten de heerschappij van art. 1639 B. W. De jurisprudentie legt er zich evenmin op toe, de vraag zuiver te stellen en op te lossen. (1)

Ook in de meeste andere landen mist men te dezen de klaarheid, welke men op een zoo principieel punt zou mogen verwachten.

In Frankrijk heeft de wet van 27 December 1890 wel in ronde woorden het tweede stelsel aanvaard; doch deze wet geldt alleen voor de dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan; bij de dienstbetrekking voor bepaalden tijd is de quaestie twijfelachtig gebleven.

Tot onzekerheid geven eveneens aanleiding het Alg. Duitsche Handelswetboek, artt. 62—64 — ook het herziene Wetboek, §§ 70—72, doet de onzekerheid niet geheel verdwijnen — en het Zwits. Verbintenissenrecht, art. 346. Twijfel heerscht

(1) Zie o.a. Rb. Leeuwarden 16 October 1884, *W. v. h. R.* nr. 5312; Rb. Amsterdam 17 Maart 1892, *W. v. h. R.* nr. 6204, *P. v. J.* 1892, nr. 92; Rb. Amsterdam 9 Februari 1893, *W. v. h. R.* nr. 6399; Rb. Amsterdam 30 Januari 1894, *P. v. J.* 1894, nr. 83; Rb. Rotterdam 19 November 1894, *P. v. J.* 1895, nr. 1; Hof Amsterdam 8 Januari 1897, *W. v. h. R.* nr. 6950.

daar inzonderheid voor het geval, dat de verbreking niet door dringende redenen is gerechtvaardigd. Niet anders zal het zijn, wanneer het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk (§§ 626—628) in werking treedt.

Slechts enkele wetgevingen behelzen eene duidelijke uitspraak. Als zoodanig verdient vermelding het Pruis. Landrecht, I 5 §§ 408, 409 (1). — Ons Wetboek van Koophandel zegt (art. 328), dat de boekhouder den schipper „naar welgevallen ontslaat", behoudens de verplichting tot schadevergoeding, „indien het ontslag zonder wettige redenen heeft plaats gehad." — En het Ontwerp Burg. Wetb. van 1820 bevat in art. 2663 deze glasheldere bepaling: „de opzegging, buiten wettige redenen gedaan, doet de huur en verhuring van diensten wel eindigen, doch verpligt dengene, die de opzegging doet, tot vergoeding van kosten, schaden en interessen."

Dit laatste voorbeeld is in het Ontwerp gevolgd. Vooreerst in zooverre alle dubbelzinnigheid wordt vermeden. Maar ook hierin, dat het tweede der bovengenoemde stelsels wordt gehuldigd. Meer dan het andere strookt dit met de eigenaardige natuur der arbeidsovereenkomst, die als eersten eisch stelt eene goede verhouding tusschen de partijen. Wanneer de werkgever den arbeider zijn vertrouwen ontzegt, hem „ontslaat", welk nut, ja welken zin heeft het dan nog te zeggen, dat de dienstbetrekking rechtens voortduurt? De arbeider zou dan eigenlijk niet eens eene andere betrekking mogen zoeken! En hetzelfde geldt, van den anderen kant, indien het de arbeider is, die de dienstbetrekking verbreekt. (2)

Eigenmachtige verbreking doet dus de dienstbetrekking eindigen. Een *recht* tot zoodanige verbreking wordt daardoor geenszins erkend. Terwijl het oudtijds den meester hier en daar vrijstond, den dienstbode zonder reden en zonder schadevergoeding te ontslaan, terwijl art. 1639 B. W. nog eene „bevoegdheid" toekent tot wegzending van dienst- en werkboden zonder het aanvoeren van redenen, is daarvan in het Ontwerp geen sprake meer. Integendeel, de artikelen 54 en 56 zeggen in zoodanigen vorm, dat het ook door den eenvoudigste zal worden verstaan, dat degene die de dienstbetrekking eigenmachtig verbreekt „onrechtmatig handelt" en tot schadevergoeding verplicht is. De schadevergoeding wordt in artt. 58—62 [**1639 r—1639 u**] nader geregeld. Alleen dan verdwijnt de onrechtmatigheid en vervalt de verplichting tot schadevergoeding, indien een dringende reden (artt. 55 [**1639 p**] 57 [**1639 q**]) de verbreking rechtvaardigt.

Nog één punt van meer bijzonderen aard vordert eene korte toelichting. Voorziening behoort te worden getroffen voor het geval, dat de verbreking plaats heeft vóórdat de dienstbetrekking feitelijk een aanvang heeft genomen: de arbeider weigert in dienst te treden, of de werkgever weigert hem te ontvangen. Bij de toepassing van art. 1639 B. W. bestaat hieromtrent sedert jaren verschil van gevoelen (3). In het Ontwerp wordt dit geval op dezelfde wijze behandeld als de verbreking gedurende den loop der dienstbetrekking.

Artt. 56, 57. Na hetgeen bij art. 54 en bij art. 55 [**1639 p**] is gezegd schijnt het niet noodig, deze artikelen nog opzettelijk toe te lichten.

Het ware niet ondoenlijk geweest, de artikelen 54 en 56, die geheel met elkander overeenstemmen, tot één algemeene bepaling samen te vatten. Intusschen is aan afzonderlijke formuleering de voorkeur gegeven, om de regeling eenvoudiger en ook voor niet-rechtsgeleerden gemakkelijker verstaanbaar te maken.

[Men zie verder bij art. 1639 *q*.]

O. 1901. *Art.* 1639 *q*. Eigenmagtige verbreking der dienstbetrekking door eene der partijen doet deze wel eindigen, doch verpligt, indien zij zonder grondige, aan de wederpartij medegedeelde, reden is geschied,

(1) Eene toepassing van deze artikelen op een beambte in de nijverheid geeft een belangrijk arrest van het Duitsche *Reichsgericht* van 14 Januari 1897 (*Entsch. in Civilsachen*, dl. 38, nr. 32).

(2) Tot de weinigen, die deze vraag flink onder de oogen hebben gezien, behooren TARTUFARI, t. a. p., bl. 28 vlg., en REINHARD, *der einseitige Rücktritt vom Dienstvertrag*, in *Sächs. Archiv f. bürgerl. Recht u. Prozess*, dl. 7 (1897), bl. 33 vlg.

(3) Zie DIEPHUIS, dl. 12, bl. 348 vlg.; Mr. LAND, dl. 3, II, bl. 130; HINGST, *Rechtsg. Bijdragen en Bijblad*, 1888. Afd. A., bl. XCIV vlg. Van de latere rechtspraak komen in aanmerking: Hgt. Tiel 29 Juni 1892, *W. v. h. R.* nr. 6240; Rb. 's-Gravenhage 30 Juni 1896, *W. v. h. R.* nr. 6834.

de partij die de dienstbetrekking verbreekt, tot de betaling eener schadeloosstelling.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Artt. 1639*q*—1639*t*. (1) In het ontwerp staat hier op den voorgrond het beginsel, dat ook door eigenmachtige eenzijdige verbreking de dienstbetrekking eindigt.

Daarmede wordt vooreerst ter zijde gesteld de werkelijke dwang, in het bijzonder tegenover den arbeider tot nakoming der overeenkomst (*reële executie*). In ons land bestond vroeger hier en daar de regel, dat de dienstbode, die den dienst had verlaten, gedwongen werd terug te keeren. Bepalingen in dezen zin gelden thans nog in Duitschland en Oostenrijk volgens verschillende *Gesindeordnungen*; in Oostenrijk vindt men ze ook in de *Gewerbeordnung* (§§ 85, 86). Naar ons tegenwoordig recht kan het scheepsvolk „met den sterken arm tot vervulling van . . . dienst worden genoodzaakt" (art. 402 Wetb. v. Koophandel; artt. 5 en 21, lid 4, der Tuchtwet). Bijzondere omstandigheden, als die welke bij de scheepvaart bestaan, kunnen zulk een bepaling raadzaam of noodig maken. Van algemeene invoering zal echter wel nauwelijks sprake zijn. Ze zou geheel strijden met de te onzent heerschende opvattingen. En bovendien, de praktische waarde van gedwongen nakoming zou in de meeste gevallen van arbeidsovereenkomst al zeer gering zijn.

Ziet men af van den dwang tot voortzetting der dienstbetrekking, dan blijft de keuze tusschen twee stelsels:

1°. Men kan aannemen, dat de dienstbetrekking, trots feitelijke verbreking, *rechtens* blijft bestaan, tot de overeenkomst door den rechter wordt ontbonden verklaard. Wie de rechtsbetrekking opgeheven wenscht te zien, moet zich tot den rechter wenden. Zoolang deze niet de ontbinding heeft uitgesproken, zijn beide partijen juridiek nog steeds aan de overeenkomst gebonden. Oordeelt de rechter, dat er voor ontbinding geene reden aanwezig is, dan blijft de overeenkomst rechtens voortbestaan. Aldus is de algemeene regel van ons contractenrecht.

2°. Men kan echter ook bepalen, dat de eigenmachtige verbreking de dienstbetrekking doet eindigen, en dat deze geëindigd blijft, ook al oordeelt later de rechter, dat de verbreking niet gerechtvaardigd was. Het geding tusschen partijen en het vonnis des rechters betreffen dan alleen de verplichting tot schadeloosstelling van de wederpartij.

Tusschen deze twee stelsels behoort eene besliste keuze te worden gedaan.

Ons geldende burgerlijk recht is op dit punt niet ondubbelzinnig, vooral niet ten aanzien van de dienstbetrekkingen, welke vallen buiten de heerschappij van art. 1639 B. W. De jurisprudentie legt er zich evenmin op toe, de vraag zuiver te stellen en op te lossen (2).

Ook in de meeste andere landen mist men te dezen de klaarheid, welke men op een zoo principieel punt zou mogen verwachten.

In Frankrijk heeft de wet van 27 December 1890 wel in ronde woorden het tweede stelsel aanvaard; doch deze wet geldt alleen voor de dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan; bij de dienstbetrekking voor bepaalden tijd is de quaestie twijfelachtig gebleven.

Tot onzekerheid geven eveneens aanleiding het Algemeene Duitsche Handelswetboek, artt. 62—64 — ook het herziene Wetboek, §§ 70—72, doet de onzekerheid niet geheel verdwijnen — en het Zwitsersche Verbintenissenrecht, art. 346. Twijfel heerscht daar inzonderheid voor het geval, dat de verbreking niet door dringende redenen is gerechtvaardigd. Ook in het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk wordt geene voldoende zekerheid gegeven (§§ 626—628).

Slechts enkele wetgevingen behelzen eene duidelijke uitspraak. Als zoodanig verdient vermelding het Pruisische Landrecht, I 5 §§ 408, 409 (3). — Ons Wetboek van Koophandel zegt (art. 328), dat de boekhouder den schipper „naar welgevallen ontslaat", behoudens de verplichting tot schadevergoeding, „indien het ontslag zonder wettigo redenen heeft plaats gehad." — En het Ontwerp Burg. Wetb. van 1820 bevat in art. 2663 deze glasheldere bepaling: „de opzegging, buiten wettige redenen gedaan, doet de huur en verhuring van diensten wel eindigen, doch verpligt dengeno, die de opzegging doet, tot vergoeding van kosten, schaden en interessen."

(1) Artt. 54—58 ontw.-DRUCKER.
(2) [Zie noot (1) op bladz. 94.]
(3) [Zie noot (1) op bladz. 95.]

Dit laatste voorbeeld is in het Ontwerp gevolgd. Vooreerst in zooverre alle dubbelzinnigheid wordt vermeden. Maar ook hierin, dat het tweede der bovengenoemde stelsels wordt gehuldigd. Meer dan het andere strookt dit met de eigenaardige verhouding tusschen de partijen. Wanneer de werkgever den arbeider zijn vertrouwen ontzegt, hem „ontslaat", welk nut, ja welken zin heeft het dan nog te zeggen, dat de dienstbetrekking rechtens voortduurt? De arbeider zou dan eigenlijk niet eens eene andere betrekking mogen zoeken! En hetzelfde geldt, van den anderen kant, indien het de arbeider is, die de dienstbetrekking verbreekt. (1).

De dienstbetrekking, ten gevolge van arbeidsovereenkomst ontstaan, grijpt meestal zoo diep in het leven zoowel van den arbeider als van den werkgever in, dat het partijen open moet staan te allen tijde van eenen te zeer knellenden band, zij het ook soms met opoffering van eene schadeloosstelling aan de wederpartij, bevrijd te geraken.

In zooverre ook de artikelen 54—56 van het Ontwerp-Drucker aan partijen de gelegenheid schenken op elk oogenblik uit de dienstverhouding ontslagen te geraken is er geen merkbaar verschil tusschen deze artikelen en de artikelen 1639*q*—1639*u* [r] van het ontwerp.

Er bestaat echter een principieel onderscheid tusschen de beide ontwerpen: in het Ontwerp-Drucker wordt de eigenmachtige verbreking als regel onrechtmatig geacht en verplicht tot schadevergoeding, tenzij de mededeeling gedaan wordt, dat de verbreking wegens dringende redenen geschiedt; het ontwerp verklaart zich niet omtrent de rechtmatigheid of onrechtmatigheid der eigenmachtige verbreking, doch aanvaardt dezen als een feit, waarvan alleen de gevolgen geregeld moeten worden.

Een recht tot eenzijdige verbreking der dienstbetrekking wordt door onderscheidene buitenlandsche wetten, in die gevallen waarin tot verbreking dringende redenen kunnen worden bijgebracht, erkend (vergel. b.v. het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 626, het herziene Duitsch Handelswetboek § 70). Het recht wordt ook aangenomen in art. 1780 C. C. (lezing van 1890) ten aanzien van dienstbetrekkingen „sans détermination de durée". Feitelijk wordt in het Ontwerp-Drucker aan partijen de bevoegdheid tot eenzijdige verbreking der dienstbetrekking, in de gevallen waarin dringende redenen bestaan, gegeven.

Het ontwerp gaat evenwel verder en breidt feitelijk de bevoegdheid in het derde lid van art. 1639 van het Burgerlijk Wetboek aan den „meester" toegekend, overeenkomstig zijne beginselen van gelijkheid voor beide partijen, tot den arbeider uit.

Bij de toepassing van de artikelen 1639*q*—1639*t* [r] is te onderscheiden of de dienstbetrekking zal eindigen *met* of *zonder* grondige redenen, welke aan de wederpartij medegedeeld zijn.

Partijen kunnen vermoedens hebben tegenover elkaar, van oneerlijkheid, onzedelijkheid enz., daarvan kunnen aanwijzingen bestaan, geheel onvoldoende tot eenig bewijs in rechte; er kan tusschen partijen een zoo sterk verschil in temperament of karakter zijn, dat inderdaad een langer voortbestaan der dienstverhouding tusschen haar onduldbaar is. In die gevallen moet de dienstbetrekking kunnen worden verbroken. Niets is evenwel billijker dan dat de partij die tot de beëindiging der dienstbetrekking besluit aan de wederpartij eene schadeloosstelling gove. Zonder de redenen die tot het besluit brachten aan te voeren, zullen beide partijen door de opoffering eener schadeloosstelling aan de wederpartij, van de dienstverhouding bevrijd kunnen geraken.

Zijn werkelijk goede redenen tot verbreking der dienstbetrekking bewijsbaar, dan behoort evenwel de gelegenheid te bestaan de dienstbetrekking te doen eindigen zonder dat men verplicht zij schadeloosstelling te betalen. Het spreekt van zelf dat de beoordeeling, welke eene grondige reden is, niet aan het bon plaisir der opzeggende partij kan worden overgelaten. Vandaar de verplichting om bij het verbreken der dienstbetrekking aan de wederpartij de reden waarom zulks geschiedt, mede te deelen. De wederpartij kan dan te rade gaan, of het beter is zich bij het oordeel neder te leggen, of dengene die de dienstbetrekking verbrak in rechte te roepen en hem te noodzaken de gegrondheid der opgegeven reden te staven.

In dezen gedachtengang zijn de bepalingen van de artikelen 1639*q*—1639*t* [r] opgesteld. Elke der partijen die van de dienstbetrekking wil bevrijd worden, heeft te voren te overwegen of grondige redenen daarvoor bestaan. Kunnen deze niet worden aangevoerd, of berusten zij slechts op vermoedens, die, hoewel in het dagelijksch leven van sterken invloed, in rechte voor *bewijs* niet geldig zijn, dan

(1) [Zie noot (2) op bladz. 95.]

zal zonder opgave van redenen doch met schadeloosstelling de dienstbetrekking kunnen worden beëindigd.

Volgens het ontwerp bestaan „grondige redenen" tot verbreking der dienstbetrekking alleen dan, wanneer het van den wil van de wederpartij afhankelijk was, ze te voorkomen, in tegenstelling van de „gewichtige redenen" in art. 1639 w genoemd, die alleen in billijkheidsoverwegingen moeten gezocht worden. (Vergel. hieronder bij art. 1639 w).

o. *Art.* 1639 *q*. Eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking door eene der partijen doet deze wel eindigen, doch verplicht de partij, die de dienstbetrekking verbreekt, tot de betaling eener schadeloosstelling, tenzij de verbreking is geschied om grondige, aan de wederpartij vooraf medegedeelde, redenen.

Memorie van Toelichting.

Artt., 1639 *q*—1639 *t*. In het ontwerp staat hier op den voorgrond het beginsel, dat ook door eigenmachtige eenzijdige verbreking de dienstbetrekking eindigt.

Daarmede wordt vooreerst ter zijde gesteld de werkelijke dwang, in het bijzonder tegenover den arbeider, tot nakoming der overeenkomst (*reëele executie*). In ons land bestond vroeger hier en daar de regel, dat de dienstbode, die den dienst had verlaten, gedwongen werd terug te keeren. Bepalingen in dezen zin gelden thans nog in Duitschland en Oostenrijk volgens verschillende *Gesindeordnungen*; in Oostenrijk vindt men ze ook in de *Gewerbeordnung* (§ § 85, 86). Naar ons tegenwoordig recht kan het scheepsvolk „met den sterken arm tot vervulling van ..... dienst worden genoodzaakt" (art. 402 Wetb. v. Koophandel; artt. 5 en 21, lid 4, der Tuchtwet). Bijzondere omstandigheden, als die welke bij de scheepvaart bestaan, kunnen zulk eene bepaling raadzaam of noodig maken. Van algemeene invoering zal echter wel nauwelijks sprake zijn. Ze zou geheel strijden met de ten onzent heerschende opvattingen. En bovendien, de practische waarde van gedwongen nakoming zou in de meeste gevallen van arbeidsovereenkomst al zeer gering zijn.

Ziet men af van den dwang tot voortzetting der dienstbetrekking, dan blijft de keuze tusschen twee stelsels:

1°. Men kan aannemen, dat de dienstbetrekking, trots feitelijke verbreking, *rechtens* blijft bestaan, totdat de overeenkomst door den rechter wordt ontbonden verklaard. Wie de rechtsbetrekking opgeheven wenscht te zien, moet zich tot den rechter wenden. Zoolang deze niet de ontbinding heeft uitgesproken, zijn beide partijen juridiek nog steeds aan de overeenkomst gebonden. Oordeelt de rechter, dat er voor ontbinding geene reden aanwezig is, dan blijft de overeenkomst rechtens voortbestaan. Aldus is de algemeene regel van ons contractenrecht.

2°. Men kan echter ook bepalen, dat de eigenmachtige verbreking de dienstbetrekking doet eindigen, en dat deze geëindigd blijft, ook al oordeelt later de rechter, dat de verbreking niet gerechtvaardigd was. Het geding tusschen partijen en het vonnis des rechters betreffen dan alleen de verplichting tot schadeloosstelling van de wederpartij.

Tusschen deze twee stelsels behoort eene besliste keuze te worden gedaan.

Ons geldend burgerlijk recht is op dit punt niet ondubbelzinnig, vooral niet ten aanzien van de dienstbetrekkingen, welke vallen buiten de heerschappij van art. 1639 B. W. De jurisprudentie legt er zich evenmin op toe, de vraag zuiver te stellen en op te lossen (1).

Ook in de meeste andere landen mist men ten deze de klaarheid, welke men op een zoo principieel punt zou mogen verwachten.

In Frankrijk heeft de wet van 27 December 1890 wel in ronde woorden het tweede stelsel aanvaard; doch deze wet geldt alleen voor de dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan; bij de dienstbetrekking voor bepaalden tijd is de quaestie twijfelachtig gebleven.

In België vermeldt de wet van 10 Maart 1900 uitdrukkelijk onder de wijzen waarop het arbeidscontract eindigt „la volonté de l'une des parties, lorsque le contrat a été conclu sans terme", maar op de vraag hoe het te dezen aanzien is gesteld met de dienstbetrekking voor bepaalden tijd aangegaan, geeft zij evenmin als de Fransche wet eenig antwoord.

Tot onzekerheid geven eveneens aanleiding het Algemeene Duitsche Handelswetboek, artt. 62—64, — ook het herziene Wetboek, § § 70—72, doet de onzekerheid niet geheel verdwijnen — en het Zwitsersche Verbintenissenrecht, art. 346. Twijfel heerscht daar inzonderheid voor het geval, dat de verbreking niet door dringende redenen is gerechtvaardigd. Ook in het Burg. Wetb. van het Duitsche Rijk wordt geene voldoende zekerheid gegeven (§§ 626—628).

Slechts enkele wetgevingen behelzen eene duidelijke uitspraak. Als zoodanig verdient vermelding het Pruisische Landrecht; I 5 §§ 408, 409 (2). Ons Wetboek van Koophandel zegt (art. 328) dat de boekhouder den schipper „naar welgevallen ontslaat", behoudens de verplichting tot schadevergoeding, „indien het ontslag zonder wettige redenen heeft plaats gehad". En het ontwerp Burg. Wetb. van 1820 bevat in art. 2663 deze glasheldere bepaling: „de opzegging, buiten wettige redenen gedaan, doet de huur en verhuring van diensten wel eindigen, doch verpligt dengene, die de opzegging doet, tot vergoeding van kosten, schade en interessen".

Dit laatste voorbeeld is in het Ontwep gevolgd. Vooreerst in zooverre alle dubbelzinnigheid wordt vermeden. Maar ook hierin, dat het tweede der bovengenoemde stelsels wordt gehuldigd. Meer dan het andere strookt dit met de eigenaardige verhouding tusschen de partijen. Wanneer de werkgever den arbeider zijn vertrouwen ontzegt, hem „ontslaat", welk nut, ja welken zin, heeft het dan nog te zeggen, dat de dienstbetrekking rechtens voorduurt? De arbeider zou dan eigenlijk niet eens eene andere betrekking mogen zoeken! En hetzelfde geldt, van den anderen kant, indien het de arbeider is, die de dienstbetrekking verbreekt (3).

De dienstbetrekking, ten gevolge van arbeidsovereenkomst ontstaan, grijpt meestal zoo diep in het leven zoowel van den arbeider als van den werkgever in, dat het partijen open moet staan ten allen tijde van eenen te zeer knellenden band, zij het ook soms met opoffering van eene schadeloosstelling aan de wederpartij, bevrijd te geraken.

In beginsel sluiten de artt. 1639 *q*—1639 *u* [**t**] zich nauwer aan bij de

(1) [Zie noot (1) op bladz. 94.]
(2) [Zie noot (1) op bladz. 95.]
(3) [Zie noot (2) op bladz. 95.]

artt. 54—56 van het ontwerp-DRUCKER dan bij de betrekkelijke artikelen van het ontwerp van 1901; alleen verklaart het ontwerp zich niet omtrent de rechtmatigheid of onrechtmatigheid der eigenmachtige verbreking, doch aanvaardt deze als een feit, waarvan slechts de gevolgen regeling behoeven. De reden waarom thans de voorkeur wordt gegeven aan de redactie, welke als regel stelt de verplichting tot het voldoen eener schadeloosstelling en den vrijdom van schadeloosstelling als uitzondering, is voornamelijk deze, dat thans, zonder dat aan de gewone regelen van bewijsrecht geweld wordt aangedaan, vaststaat, dat het bestaan der grondige reden door hem bewezen moet worden, die zich van de verplichting tot schadeloosstelling ontheven acht. De natuurlijke regeling van den bewijslast, welke in art. 1639 *q* van het ontwerp van 1901 in het gedrang was geraakt, moest door de toevoeging van de, thans vervallen, laatste zinsneden aan de artt. 1639 *r* [**p**] en 1639 *s* [**q**] in eere worden hersteld.

Een recht tot eenzijdige verbreking der dienstbetrekking wordt door onderscheidene buitenlandsche wetten, in die gevallen waarin tot verbreking dringende redenen kunnen worden bijgebracht, erkend (vergel. b. v. het Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 626, het herziene Duitsch Handelswetboek § 70, de Belgische wet van 10 Maart 1900 art. 16, 3°, 20 en 21). Het recht wordt ook aangenomen in art. 1780 C.C. (lezing van 1890) ten aanzien van dienstbetrekkingen „sans détermination de durée". Feitelijk wordt in het Ontwerp-DRUCKER aan partijen de bevoegdheid tot eenzijdige verbreking der dienstbetrekking, in de gevallen waarin dringende redenen bestaan, gegeven.

Het ontwerp gaat evenwel, in overeenstemming met het Ontwerp van 1901, verder en breidt feitelijk de bevoegdheid in het derde lid van art. 1639 van het Burgerlijk Wetboek aan den „meester" toegekend, overeenkomstig zijne beginselen van gelijkheid voor beide partijen, tot den arbeider uit.

Bij de toepassing van de artikelen 1639 *q*—1639 *t* [**r**] is te onderscheiden of de dienstbetrekking zal eindigen *met* of *zonder* grondige redenen, welke aan de wederpartij medegedeeld zijn. (Om duidelijk te doen uitkomen, dat de mededeeling niet later dan de verbreking der dienstbetrekking mag geschieden, bezigt het ontwerp de uitdrukking „*vooraf* medegedeelde redenen").

Partijen kunnen vermoedens hebben tegenover elkaar, van oneerlijkheid, onzedelijkheid enz., daarvan kunnen aanwijzingen bestaan, geheel onvoldoende tot eenig bewijs in rechte; er kan tusschen partijen een zoo sterk verschil in temperament of karakter zijn, dat inderdaad een langer voortbestaan der dienstverhouding tusschen haar onduldbaar is. In die gevallen moet de dienstbetrekking kunnen worden verbroken. Niets is evenwel billijker dan dat de partij, die tot de beëindiging der dienstbetrekking besluit, aan de wederpartij eene schadeloosstelling geve. Zonder de redenen, die tot het besluit brachten, aan te voeren, zal elke der partijen door de opoffering eener schadeloosstelling aan de wederpartij, van de dienstverhouding bevrijd kunnen geraken.

Zijn werkelijk goede redenen tot verbreking der dienstbetrekking bewijsbaar, dan behoort evenwel de gelegenheid te bestaan de dienstbetrekking te doen eindigen, zonder dat men verplicht zij schadeloosstelling te betalen. Het spreekt van zelf dat de beoordeeling, welke een grondige reden is, niet aan het bon plaisir der opzeggende partij kan worden overgelaten. Vandaar de verplichting om vóór het

verbreken der dienstbetrekking aan de wederpartij de reden waarom zulks geschiedt, mede te deelen. De wederpartij kan dan te rade gaan, of het beter is zich bij het oordeel neder te leggen, of dengene, die de dienstbetrekking verbrak, in rechte te roepen en hem te noodzaken de gegrondheid der opgegeven reden te staven.

In dezen gedachtengang zijn de bepalingen van de artikelen 1639 *q*—1639 *t* [**r**] opgesteld. Elke der partijen, die van de dienstbetrekking wil bevrijd worden, heeft te voren te overwegen of grondige redenen daarvoor bestaan. Kunnen deze niet worden aangevoerd, of berusten zij slechts op vermoedens, die, hoewel in het dagelijksch leven van sterken invloed, in rechte voor *bewijs* niet geldig zijn, dan zal zonder opgave van redenen doch met schadeloosstelling de dienstbetrekking kunnen worden beëindigd.

Volgens het ontwerp bestaan „grondige redenen" tot verbreking der dienstbetrekking alleen dan, wanneer het van den wil van de wederpartij afhankelijk was, ze te voorkomen, in tegenstelling van de „gewichtige redenen" in art. 1639 *x* [**w**] genoemd, die alleen in billijkheidsoverwegingen moeten gezocht worden. (Vergel. hieronder bij art. 1639 *x* [**w**]).

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

[Vervolg van bladz. 22.]

Het denkbeeld werd te berde gebracht, den werkgever de bevoegdheid te verleenen den arbeider onmiddellijk, zonder inachtneming van den bij wet, overeenkomst of reglement bepaalden opzeggingstermijn te ontslaan, mits onder verplichting hem gedurende den opzeggingstermijn het volle loon uit te keeren. Naar de leden, die dit denkbeeld in overweging gaven, meenden, zoude aan de toepassing daarvan meer dan één voordeel zijn verbonden. Vooreerst zou daardoor de moeilijkheid worden opgelost, die thans veelal rijst, wanneer een werkgever een arbeider zijn vertrouwen en daarmede den dienst heeft opgezegd en hij dezen na de opzegging geen arbeid meer wenscht toe te vertrouwen, omdat hij daarvan nadeel voor zijne onderneming vreest — men denke aan den fabrikant, die zijnen boekhouder diens ontslag heeft aangekondigd en het nu niet raadzaam oordeelt, hem nog inzage van de boeken te verstrekken. De arbeider zal thans verplicht zijn elken dag zich aan te melden, slechts om te hooren, dat de werkgever voor dien dag zijne diensten niet behoeft. Dit geeft tot onnoodige ontstemming aanleiding. Ook in weer andere gevallen, waarin samenwerking tusschen werkgever en arbeider gedurende den soms langen opzeggingstermijn pijnlijk of onaangenaam zoude zijn, zou toepassing van het aanbevolen denkbeeld aan beide partijen bevrediging kunnen schenken. Op deze wijze zou verder eene oplossing kunnen worden gevonden voor de ernstige moeilijkheden, waartoe, naar het bestuur der Vereeniging van Nederlandsche werkgevers vreest, de voorgestelde regeling in de practijk aanleiding kan geven. In het meervermeld adres van dit bestuur wordt er op gewezen, dat wanneer een werkgever een maatregel neemt, waarmede vele van zijne arbeiders zich niet kunnen vereenigen, de hier voorgedragen regeling hem de spoedige doorvoering van dien maatregel zeer bezwaarlijk, zoo al niet onmogelijk kan maken. Waar de werkgever er dan toe zal moeten overgaan de dienstbetrekking met het niet meegaand deel zijner arbeiders te verbreken, zal hij ten gevolge van de verscheidenheid van dienstjaren stuiten op een verscheidenheid van opzeggingstermijnen, die een uiterst ongelijkmatigen toestand zal doen geboren worden. In sommige gevallen zal de dienstbetrekking zelfs nog gedurende zes maanden moeten worden voortgezet, hetgeen zeker, vooral waar het groote werkgevers geldt, voor een regelmatigen gang van

zaken hoogst ongewenscht moet worden geacht. Stond het den werkgever nu vrij, al zijne arbeiders, die met den genomen maatregel zich niet kunnen vereenigen, onmiddellijk te ontslaan tegen uitbetaling van het loon gedurende den opzeggingstermijn, dan zoude hij tot dadelijke, algeheele doorvoering van dien maatregel kunnen overgaan en zouden de thans rijzende moeilijkheden in éénmaal zijn opgelost.

Van meer dan éene zijde verklaarde men zich met dit denkbeeld niet ingenomen. Naar men meende, is daarbij ook voorbijgezien, dat de wettelijke regeling van de arbeidsovereenkomst eene algemeene strekking heeft en niet slechts geldt voor de werklieden in den gewonen zin, die in den regel met het oog op de betere gelegenheid om nieuw werk te zoeken tegen onmiddellijk ontslag met behoud van loon wel geen ernstig bezwaar zouden hebben, maar ook voor de hooger bezoldigde, voornamelijk geestelijken arbeid verrichtende personen, die van den hierbedoelden maatregel weinig gediend zullen zijn. Immers zouden zij door het publiek worden beschouwd als uit hunne betrekking gezet en daarmede zou op hen een blaam rusten, die hunne toekomst in ernstige mate zou kunnen benadeelen.

Art. 1639 *q*. Blijkens de Memorie van Toelichting is in het ontwerp de uitdrukking: „*vooraf* medegedeelde redenen" gebezigd om duidelijk te doen uitkomen, dat de mededeeling niet later dan de verbreking der dienstbetrekking mag geschieden. Sommige leden waren van oordeel, dat het aanbeveling verdient dit woord: „vooraf" door: „terstond" of „onverwijld" te vervangen, omdat het kan voorkomen, dat van de partij, die de dienstbetrekking eigenmachtig verbreekt, niet kan worden gevergd, dat zij, alvorens daartoe over te gaan, zelve de redenen aan de wederpartij mededeele. Men dacht hier bij voorbeeld aan de dienstbode, die zich plotseling heeft te beklagen over daden of gedragingen des werkgevers, in strijd met de goede zeden, en die op staanden voet den dienst verlaat, met het voornemen, onverwijld door haren vader aan den werkgever te doen mededeelen, waarom zij tot verbreking der dienstbetrekking heeft meenen te moeten overgaan.

Verscheidene leden gaven er hunne teleurstelling over te kennen, dat in dit artikel niet, in navolging op dit punt van het ontwerp-DRUCKER, uitdrukkelijk is neergeschreven, dat de partij, die tot eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking, tenzij dan om grondige, aan de wederpartij vooraf medegedeelde redenen overgaat, onrechtmatig handelt. Zij waren van oordeel, dat juist door de woorden: „handelt onrechtmatig" het karakter van de eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking duidelijk wordt aangegeven, hetgeen van belang is in eene regeling als deze, welke immers moet strekken om werkgevers en arbeiders te wijzen op de uit de arbeidsovereenkomst voortvlociende rechten en verplichtingen.

Enkele leden achtten den aanhef van het artikel: „Eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking .... doet deze wel eindigen" uit theoretisch oogpunt niet volkomen juist en gaven in overweging in dien aanhef te doen uitkomen, dat door eigenmachtige verbreking de dienstbetrekking: „als geëindigd zal worden beschouwd."

Sommige leden betoogden, dat het onjuist is, in dit artikel te spreken van „grondige" en niet, als in het ontwerp-DRUCKER, van „dringende" redenen. In de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt, dat volgens het ontwerp „grondige redenen" tot verbreking der dienstbetrekking alleen dan bestaan, wanneer het van den wil van de wederpartij afhankelijk was ze te voorkomen, in tegenstelling van de „gewichtige redenen", in artikel 1639 *x* [w] genoemd, die alleen in billijkheidsoverwegingen moeten gezocht worden. De bedoelde leden achtten deze tegenstelling niet juist en meenden, dat de gronden hier en die in art. 1639 *x* [w] genoemd, op andere wijze moeten worden onderscheiden. Het verschil moet hierin worden gezocht, zooals trouwens in de toelichting bij laatstgenoemd artikel, die met de toelichting op de artt. 1639 *q*—1639 *t* [r] niet geheel in overeenstemming schijnt, ook wordt erkend, dat men in art. 1639 *q* te doen heeft met omstandigheden, die het verklaren, ja rechtvaardigen, dat eene der partijen *onmiddellijk* een einde maakt aan de dienstbetrekking en daarentegen in art. 1639 *x* [w] met redenen, die volstrekt niet een *plotselinge* eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking wettigen. Op het al dan niet *urgente* van de omstandigheden komt het hier aan en deze tegenstelling ligt wel in de woorden: „dringend" en „gewichtig", maar komt in de woorden: „grondig" en „gewichtig" niet tot haar recht. Ook daarom is het trouwens onjuist de woorden „grondig" en „gewichtig" tegenover elkander te stellen, omdat de gewichtige redenen, in art. 1639 *x* [w] ter sprake, al zijn zij niet van dringenden aard, toch zeker wel als grondige redenen zijn aan te merken.

Memorie van Antwoord.

[Vervolg van bladz. 24.]

Het bij dit artikel geopperde denkbeeld om den werkgever de bevoegdheid te verleenen den arbeider onmiddellijk, zonder inachtneming van den bij wet, overeenkomst of reglement bepaalden opzeggingstermijn te ontslaan, mits onder verplichting hem gedurende dien termijn het volle loon uit te keeren, staat in zulk een nauw verband met het vraagstuk der eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking zonder opgave van redenen, dat de ondergeteekende zich veroorlooft deze gedachte met de daartegen te berde gebrachte bezwaren onder art. 1639 *q* (*nieuw* art. 1639 *p*) te bespreken.

Art. 1639 *q* (*nieuw* art. 1639 *p*). Ingevolge de gemaakte opmerking is het woord „vooraf" vervangen door „onverwijld", hetgeen juister toeschijnt dan „terstond"; het geeft duidelijk weder, dat dralen uitgesloten is, zonder het plotselinge te bevatten, dat in het woord „terstond" opgesloten ligt.

Naar het oordeel des ondergeteekenden zoude het geene verbetering zijn in zijn geheel terug te keeren tot het in het ontwerp-DRUCKER nedergelegd stelsel, hetwelk *iedere* eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking zonder dringende redenen onrechtmatig verklaarde. Dit stelsel toch is niet in overeenstemming met de eischen van het leven en van de practijk, die vorderen, dat de mogelijkheid worde opengelaten om, mits men geene onbillijkheid bega tegenover de wederpartij, onmiddellijk van den rechtsband, waardoor men aan die wederpartij verbonden is, te worden ontslagen. Zoodanige onbillijkheid nu begaat men niet, wanneer men, tegelijk met de verbreking der dienstbetrekking de schadeloosstelling voldoet in het nieuwe art. 1639 *p* genoemd. Trouwens de wetgever zoude ook in niet geringe tegenspraak komen met zich zelf, wanneer hij wel rechtmatig oordeelende, dat b.v. de werkgever zijn arbeider den dienst opzeggende met 14 dagen, hem gedurende die 14 dagen tegen uitbetaling van het hem toekomende loon, *in het werk houdt*, onrechtmatig keurde, dat diezelfde werkgever, dienzelfden arbeider, in hetzelfde geval, gedurende die 14 dagen, met vooruitbetaling van loon, *vrijaf gaf*.

Toch is het duidelijk, welk eene goede gedachte aan de in het Voorloopig Verslag voorkomende opmerking ten grondslag ligt. Het is gewenscht, naar ook de ondergeteekende thans van oordeel is, dat de wet zich duidelijk uitspreke omtrent het onrechtmatige *in het algemeen* van de eigenmachtige verbreking. Op dien grond verklaart thans art. 1639 *q* (*nieuw* art. 1639 *p*) de eigenmachtige verbreking

der dienstbetrekking in het algemeen onrechtmatig en worden twee gevallen opgenoemd, waarin dit onrechtmatig karakter bij uitzondering niet aanwezig geacht wordt: 1°. wanneer de verbrekende partij aan de wederpartij tegelijkertijd eene bepaalde schadeloosstelling geeft; 2°. wanneer de verbreking is geschied om eene dringende reden, welke der wederpartij onverwijld is medegedeeld. De ondergeteekende gelooft, dat door deze bepaling het algemeen karakter der eigenmachtige verbreking duidelijk wordt in het licht gesteld, terwijl deze regeling tevens in overeenstemming is met de heerschende rechtsbegrippen en de eischen der practijk.

Al kan worden toegegeven dat, uit een theoretisch oogpunt beschouwd, tegen den aanhef van het artikel bedenking kon worden geopperd, die aanhef is toch met het oog op de practijk en op hetgeen het ontwerp wil, dat rechtens zal *zijn*, geheel juist. Reden tot wijziging bestaat dan ook niet.

Het vindt bij den ondergeteekende geen bezwaar het woord „grondige" door „dringende" te vervangen, zij het ook, dat de tegenstelling tusschen de hier bedoelde en de „gewichtige" redenen van art. 1639 *x* (*nieuw* art. **1639 w**) minder onjuist moet worden geacht dan de leden, hier aan het woord, van meening zijn. Immers de grond van eene reden, zooals hier wordt bedoeld, bestaat in de omstandigheid, dat zij de plotselinge eigenmachtige verbreking rechtvaardigt. In de uitdrukking: „eene *dringende* reden om de dienstbetrekking eigenmachtig te verbreken" steekt derhalve iets pleonastisch. Dat de ondergeteekende toch heeft gemeend tot de bovenvermelde wijziging te moeten overgaan, vindt zijne oorzaak in de omstandigheid, dat tusschen „dringend" en „gewichtig" een belangrijker en duidelijker sprekend taalkundig verschil bestaat, dan tusschen laatstgenoemd woord en „grondig". Overigens kan, in overeenstemming met het bovenstaande, niet de juistheid worden toegegeven van de opvatting, dat de gewichtige redenen van art. 1639 *x* (*nieuw* art. **1639 w**) als „grondige" redenen zijn aan te merken, al zijn zij niet van dringenden aard. Grondige redenen om eigenmachtig de dienstbetrekking te verbreken zijn zij immers niet, en, waar haar beteekenis juist van dien aard is, dat zij een beroep op den rechter rechtvaardigen ten einde, zonder schadeloosstelling te betalen, zeer spoedig van de dienstbetrekking ontslagen te worden, kan haar juist een dringend karakter niet worden ontzegd.

Nu bij dit artikel de eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking zonder dringende reden en hare al dan niet rechtmatigheid is ter sprake gebracht, veroorlooft zich de ondergeteekende terug te komen op het bij de artt. **1639 i** en 1639 *j* geopperd, hierboven reeds in ander verband aangeroerde denkbeeld om den werkgever de bevoegdheid te verleenen den arbeider onmiddellijk, zonder inachtneming van eenigen opzeggingstermijn, te ontslaan, mits onder verplichting hem gedurende den opzeggingstermijn het volle loon uit te keeren. Uit hetgeen hierboven werd gezegd kan blijken, dat deze bevoegdheid reeds in het ontwerp is vervat. Het behoeft intusschen wel niet te worden verzekerd, dat eene dergelijke bevoegdheid niet aan den werkgever alleen kan worden toegekend: de redenen, welke deze bevoegdheid tot een eisch der practijk maken, kunnen evenzeer voor den arbeider bestaan. Ook deze kan er groot belang bij hebben niet den ganschen duur van den opzeggingstermijn af te wachten en met betaling eener schadeloosstelling zich onmiddellijk van de dienstbetrekking te ontslaan. De billijkheid dit recht niet slechts aan één der beide partijen te verleenen, springt in het oog. De ondergeteekende kon zich dan ook, blijkens den inhoud van art. 1639 *q* (*nieuw* art. 1639 *p*), met het denkbeeld zoodanige bevoegdheid toe te kennen zoowel aan den arbeider als aan den werkgever volkomen vereenigen. Het argument, waarbij het bestreden werd, dat namelijk voorbijgezien was, dat deze regeling der arbeidsovereenkomst eene algemeene is en niet alleen zal gelden voor werklieden in den gewonen zin, schijnt veeleer steun aan het voorstel te geven, dan het afbreuk te doen. Inderdaad past geene bevoegdheid beter bij welke soort van dienstbetrekking ook, dan juist deze. Het dagmeisje, dat enkele stuivers per dag verdient, en de directeur eener naamlooze vennootschap met een jaarlijksch salaris van duizenden guldens, kunnen beiden in omstandigheden geraken, waarin zij gaarne zich eene bepaalde schadeloosstelling willen getroosten om, zonder redenen op te geven, hunne dienstbetrekking onmiddelijk te eindigen, en evenzeer als de algemeene vergadering van aandeelhouders vrij moet blijven om zonder opgave van redenen den directeur te allen tijde met eene schadeloosstelling te ontslaan, zoo zal ook aan den werkgever, die slechts met één arbeider samenwerkt, het recht gegeven moeten worden dien bediende met eene schadeloosstelling dadelijk weg te zenden.

Ligt in dit optreden van de eene partij vaak iets onaangenaams voor de andere, men mag niet over het hoofd zien, dat deze steeds schadeloosstelling erlangen zal, niet alleen al kan zij geene schade bewijzen, maar ook al is in het geheel geene schade geleden; men denke bijv. aan den ontslagen werkman, die dadelijk bij een ander in dienst treedt, waar hij hetzelfde, of een hooger, loon beurt.

G. O. en **N. G. O.** *Art.* 1639 *p*. Eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking door eene der partijen doet deze wel eindigen, doch de partij, die de dienstbetrekking verbreekt, handelt onrechtmatig, tenzij zij tegelijkertijd aan de wederpartij eene schadeloosstelling betaalt op den voet als bij artikel 1639 *s* [r] is bepaald, of de dienstbetrekking verbreekt om eene dringende, aan de wederpartij onverwijld medegedeelde, reden.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XXVI. Van de zijde der Commissie werd het hoogst twijfelachtig genoemd, of het wel goed gezien is geweest, de bepaling van art. 1639 *p* aldus aan te vullen, dat het antwoord op de vraag of er bij eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking onrechtmatig wordt gehandeld, zal afhangen van de omstandigheid, of aan de wederpartij de hier genoemde schadeloosstelling onmiddellijk wordt betaald.

De Minister erkende, dat tegen de aanvulling uit theoretisch oogpunt bedenking kan rijzen, maar voegde daaraan toe, dat hij gemeend had te moeten zwichten voor de eischen van de practijk. Ook geldt zijns inziens de grief tegen de toegevoegde bepaling minder die bepaling zelve dan de gedachte, dat wellicht op minder correcte wijze zal worden gebruik gemaakt van de daarbij toegekende bevoegdheid, de dienstbetrekking eigenmachtig te verbreken. Dit laatste punt moet echter worden beschouwd als te liggen buiten de regeling. De Minister verklaarde alsnog te zullen overwegen, of aan de bedenking wellicht zou kunnen worden te gemoet gekomen. [Men zie art. **1639 s**.]

2e N. v. W. *Art.* 1639 *p*. De woorden „Eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking door eene der partijen doet deze wel eindigen, doch de

partij, die de dienstbetrekking verbreekt" worden vervangen door de woorden „Ieder der partijen kan de dienstbetrekking zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen doen eindigen, doch de partij, die dit doet".

Het woord „verbreekt" wordt vervangen door de woorden: „aldus doet eindigen".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(7 Juni 1906.)

Op dit artikel is door den heer van Doorn een amendement voorgesteld [ingezonden 13 Maart 1906, stuk n°. 20, VI], strekkende om achter de woorden: „die dit doet" te lezen: „zonder dat de wederpartij daarin toestemt".

De heer **van Doorn** ontvangt het woord tot toelichting van het amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een kort woord.

Het zal met mij ook wel andere leden der Kamer zijn opgevallen, dat in deze IVde [lees: Vde] afdeeling, handelend over de wijze waarop de dienstbetrekking eindigt, in een toch werkelijk niet zeldzaam voorkomend geval niet is voorzien.

Het schijnt haast ondenkbaar in deze materie, dat beide partijen uiteengaan *mutuo consensu*, zonder de minste oneenigheid. Dit geval is in deze geheele afdeeling niet voorzien.

Nu maakt dit misschien minder uit, wanneer arbeider en werkgever samen overeenkomen de dienstbetrekking te beëindigen; dan zal daarvan het gevolg zijn, dat de arbeidsovereenkomst inderdaad een einde neemt. Maar voor dat geval is het noodig het uitdrukkelijk te zeggen, want in art. 1639*p* wordt gesproken van een actie tot schadevergoeding te geven aan de wederpartij, en nu kwam het mij noodig voor, dat hier uitdrukkelijk zal worden uitgemaakt, dat, wanneer beide partijen het eens waren over het eindigen van het dienstcontract, van wederzijdsche schadevergoeding geen sprake zal zijn. Dat is de eenvoudige reden, waarom ik dit amendement heb voorgesteld.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Nolting, Roodhuyzen, Pierson, Hubrecht, de Klerk en IJzerman, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van Idsinga:** Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn thans genaderd aan het artikel dat ten nauwste verband houdt met de veelbesproken interpretatie van den Minister van Justitie.

Het is mij, bij hetgeen ik ga zeggen, in de voornaamste plaats te doen om rechtszekerheid. Dit artikel en de artikelen dezer afdeeling die daarmede in verband staan, laten mijns inziens te dien opzichte iets te wenschen over, en de zaak schijnt mij ook ietwat geëmbrouilleerd door de toelichting, welke de Minister van zijn interpretatie heeft gegeven. Het is — ik heb het reeds erkend — zeer duidelijk wat de bedoeling is van die interpretatie, maar een enkel punt daarbij schijnt mij nog duister en daaromtrent zou ik wenschen, dat nog eenige opheldering werd gegeven. Het houdt verband met de redactie van het artikel.

De Minister heeft de nieuwe redactie toegelicht in een onlangs gehouden rede [dl. III, bl. 502] en daarbij heeft Zijne Excellentie gezegd, dat hij opzettelijk — hij heeft de redenen er voor opgegeven — een neutrale uitdrukking heeft gezocht, een uitdrukking, die iets in het midden laat. Waarop, zou ik in de eerste plaats willen vragen, ziet die gewenschte neutraliteit? Natuurlijk — dat heeft de Minister in zijn toelichting ook duidelijk in het licht gesteld — zij ziet vooreerst op de vraag, of de daad welke de dienstbetrekking doet eindigen rechtmatig of wel onrechtmatig is. Daaromtrent wensch ik geen beslissing, zeide de Minister, in de bewoording, en derhalve heb ik een uitdrukking gekozen, die dat in het midden laat. Maar ziet die neutraliteit ook op de daad zelf, die aanleiding geeft om de dienstbetrekking als geëindigd te doen beschouwen? Het is reeds opgemerkt door den geachten afgevaardigde uit Waalwijk, dat men door deze redactie te kiezen ook de vraag, welke daad de dienstbetrekking doet eindigen, in het midden laat en dus om die reden verzuimde de *wijze* aan te geven, waarop de dienstbetrekking eindigde, in strijd met het opschrift der vijfde afdeeling. [Men zie dl. III, bl. 476.]

Toch, Mijnheer de Voorzitter, moet ik uit de toelichting, die de Minister van zijn interpretatie heeft gegeven, afleiden, dat dit inderdaad de bedoeling van Zijn

Excellentie is, en dat is nog duidelijker gebleken uit de voorbeelden, die hij bij zijn toelichting heeft aangehaald. Verschillende daden kunnen, volgens dit artikel, zegt de Minister, hetzij de dienstbetrekking doen eindigen of haar later voortduren, ofschoon de daad in strijd is met het contract, en wat daaromtrent beslist is eenvoudig de bedoeling van de partij, die de daad heeft verricht. Dat moet ik afleiden uit de wijze waarop de Minister zijn interpretatie heeft toegelicht. Tegenover mijn bezwaar, dat het rechtsgevolg, de beëindiging der dienstbetrekking, niet afhankelijk mocht worden gesteld louter van de bedoeling van de eene partij, voerde de Minister aan, dat menigmaal in ons of in vreemd recht het rechtsgevolg van de bedoeling afhangt. Zonder twijfel, Mijnheer de Voorzitter, dit is door niemand en allerminst door mij ontkend. Evenmin wil ik ontkennen, dat de bedoeling van de handelende partij hier inderdaad een factor is en moet zijn; ik beweer slechts, dat het niet in alle gevallen aangaat de rechtsgevolgen louter van de bedoeling van een der partijen afhankelijk te maken en dat dit hier zeker niet gaan zal.

Een voorbeeld, hoe de bedoeling samen moet gaan met een zeker feit om een zeker rechtsgevolg teweeg te brengen levert art. 1639*p* zelf op. Alleen waar dringende redenen aanwezig zijn, is de opzegging, zonder inachtneming van de daarvoor gestelde regelen, rechtmatig. Nu zou men volgens 's Ministers interpretatie willen aannemen, dat, welke de gepleegde daad ook zij, het louter van de bedoeling der partij die haar pleegde moet afhangen, of de tegenpartij zich al of niet nog aan het contract gebonden moet achten. Met zulk een rechtsregeling kan ik niet medegaan. Naar mijn opvatting is dat slechts mogelijk in één geval, en dat is het geval, dat de partij haar bedoeling om de dienstbetrekking te beëindigen uitdrukkelijk uitspreekt. Dat is het geval van formeele opzegging, van eenzijdige opzegging, zelfs in strijd met het contract, maar waardoor de wederpartij zeker weet van den band ontslagen te zijn. Nemen wij dit echter hier aan, dan zouden wij terugkeeren tot de bewering, die ik van den aanvang af heb volgehouden, dat dit artikel op niets anders ziet dat op de eenzijdige opzegging, zonder inachtneming van de voor de opzegging geldende regelen, m. a. w. dat het is het artikel in dit wetsontwerp, hetwelk correspondeert met art. 626 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek. Maar indien dat het geval is, dan behoort men hier ook te spreken van de „Kündigung", als in het Duitsche wetboek, en niet het tegendeel, gelijk in deze redactie, waar staat, dat iedere partij de dienstbetrekking *zonder opzegging* kan doen eindigen, terwijl het inderdaad de bedoeling zou zijn, dat een eenzijdige opzegging, ook zonder inachtneming van de daarvoor geldende redenen, de dienstbetrekking doet eindigen. De nieuwe redactie, die de Minister heeft geïntroduceerd, dient om te ontkomen aan de bezwaren, voortspruitende uit de oude uitdrukking „eigenmachtige verbreking", die ik, met den Minister, steeds heb afgekeurd; maar inderdaad worden, door deze nieuwe redactie, gekoppeld aan de interpretatie van den Minister, die bezwaren niet weggenomen. Want nu blijft het nog quaestieus, of *elke* daad in strijd met het contract en, zoo niet, *welke* ten gevolge zal hebben het beëindigen der dienstbetrekking.

Die bezwaren worden, meen ik, alleen weggenomen als mijn opvatting wordt aanvaard, als men uitdrukkelijk in dit artikel doet uitkomen, dat het niet anders is dan de bepaling van art. 626 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek, als men derhalve daarin duidelijk spreekt van de eenzijdige formeele opzegging, zonder inachtneming van de daaromtrent geldende regelen, als een manier om de dienstbetrekking te doen eindigen.

Wat zal dan het gevolg zijn? Het gevolg zal zijn, dat men zeker zal weten wat de dienstbetrekking doet eindigen, en dat elke andere eenzijdige daad, in strijd met het contract, op zich zelf de dienstbetrekking *niet* doet eindigen. Men zal dan niet staan voor de noodzakelijkheid om te onderscheiden tusschen de daad die wel en de daad die niet de dienstbetrekking doet eindigen. Men kan op deze wijze dan wel, zonder de regelen betreffende de opzegging te volgen, het contract verbreken, maar elke andere daad, behalve deze „Kündigung" zal zijn een daad, die zeker niet de dienstbetrekking verbreekt.

Het gevolg van zulk een redactie zal zijn, dat de wederpartij tegenover zulk een daad de keuze zal hebben, òf zelf de dienstbetrekking eenzijdig op te zeggen, doch dan met risico, want in dat geval zal hij te bewijzen hebben dat de houding der andere partij deze opzegging rechtvaardigt, of anders schadeloosstelling moeten betalen; òf de actie instellen volgens art. 1303. Bij dat alternatief, dat de wederpartij in dat geval zal hebben, zou ik evenwel nog een derde keus willen voegen. Ik zou aan hem nog willen geven het rechtsmiddel van art. **1639w**. Dat rechtsmiddel kan volgens het ontwerp alleen worden aangewend om andere redenen dan die welke in art. 1639*p* bedoeld worden. En waarom zou ik dat rechtsmiddel nog naast dat van art. 1303, (dat bij art. **1639x** wordt gehandhaafd) aan

de wederpartij willen geven? Omdat de bepaling van art. 1303 alleen in toepassing kan worden gebracht waar sprake is van niet-nakoming van het contract, terwijl er verschillende redenen zijn voor de toepassing van art. 1639 *p*, waarbij geen sprake is van het *niet-nakomen* van het contract; ook onder de redenen opgenoemd in art. 1639 *q* [p].

Mijn gedachtengang zou dus hierop neerkomen, dat ik de onderscheiding tusschen *dringende* redenen in art. 1639 *p* en de *gewichtige* in art. **1639 w** wederom uit het wetsontwerp zou willen wisschen. Misschien zal de Minister hieruit opmaken, dat ik in het schuitje van professor Houwing zou willen varen.

Dit is echter het geval niet. Ik heb van diens interessant, doorwrocht artikel met zeer veel belangstelling kennis genomen, maar ik ben het geheel eens met hetgeen de Minister Looff in de Memorie van Antwoord gezegd heeft, dat het niet duidelijk is, hoe uit de redeneering van professor Houwing de conclusie te trekken zou zijn, dat een waar bloedbad onder de artikelen van het wetsontwerp aangericht zou moeten worden.

Mijn conclusie strekt dus niet, om, zooals prof. Houwing wil, art. **1639 w** uit het wetsontwerp te schrappen, maar integendeel om het rechtsmiddel, dat daar in beperkte gevallen gegeven is, meer onbeperkt toe te laten en ook van toepassing te verklaren voor partijen die zich in de positie bevinden bedoeld in art. 1639 *p*.

Bij die conclusie zie ik niet voorbij het argument, dat de Minister Looff in de Memorie van Antwoord tegen prof. Houwing aanvoert. De Minister zegt daar — en te recht — dat, al neemt men de redeneering van prof. Houwing als juist aan, daaruit nog niet volgt, dat de wetgever geen onderscheiding tusschen de verschillende gevallen in het leven zou mogen roepen.

Mijn bezwaar tegen de redeneering van den Minister is echter, dat de onderscheiding, welke men maakt, geen aanleiding geeft tot de verschillende regelingen van het wetsontwerp.

De onderscheiding berust hierop, dat in art. **1639 w** gedacht wordt aan omstandigheden aan de zijde van de partij die ageert, terwijl in art. 1639 *p* meer gedacht wordt aan omstandigheden aan de zijde der wederpartij, waaronder de gevallen van opzet of schuld van die wederpartij.

Maar nu vraag ik: waarom zou in de laatstbedoelde gevallen niet hetzelfde rechtsmiddel als in art. **1639 w** moeten worden toegekend aan de lijdende partij?

Ik zie niet in, dat, wanneer men door opzet, schuld of andere omstandigheden aan de zijde van de wederpartij gedwongen wordt om te komen tot verbreking van het contract, men geen gebruik zou mogen maken van de mogelijkheid om vooraf een uitspraak van den rechter te verkrijgen.

In het Voorloopig Verslag heeft de Commissie van Rapporteurs ten aanzien van dit punt gezegd:

„De Commissie van Rapporteurs meent, dat het niet op haar weg kan liggen deze, haars inziens, belangrijke beschouwingen hier te bespreken; zij wenscht er echter op te wijzen, dat aan het stelsel van het ontwerp een niet te onderschatten voordeel is verbonden, dat, bracht men des schrijvers denkbeelden in toepassing, (dat is schrapping van art. **1639 w**), zou worden gemist, dat nl. thans de partij, die de arbeidsovereenkomst ontbonden wil hebben verklaard, door den kantonrechter van te voren doet onderzoeken, of daarvoor gewichtige redenen bestaan, terwijl zij anders, als het ware op eigen risico, de dienstbetrekking zou moeten verbreken, met de kans, dat later de rechter, zou uitmaken, dat die verbreking onrechtmatig is geweest."

Hier wordt dus, en te recht, door de Commissie van Rapporteurs gezegd, dat de positie, waarin men de partijen brengt door hun een middel te geven als bedoeld bij art. **1639 w** inderdaad een voordeelige positie is, en nu begrijp ik niet, waarom men diezelfde voordeelige positie ook niet zou toekennen aan de personen die verkeeren in het geval, dat zij de overeenkomst willen verbreken op de gronden bedoeld in art. 1639 *q* [p] en *r* [q], dat is met toepassing van art. 1639 *p*.

Ik zou dus ten opzichte van dit artikel gaarne in deze richting een wijziging zien gebracht in het wetsontwerp, ten eerste dat klaar en duidelijk werd uitgedrukt, dat hier eigenlijk alleen sprake is van het doen eindigen van de dienstbetrekking door een formeele opzegging, zonder inachtneming van de daarvoor gestelde regelen, zoodat daaruit ten duidelijkste zou blijken, dat alle andere daden van contractbreuk niet op zich zelf de dienstbetrekking doen eindigen, maar dat bij elke andere dergelijke daad de dienstbetrekking voor de wederpartij blijft doorgaan en het gevolg alleen zal zijn, dat deze wederpartij dan geroepen zal worden om zelf handelend op te treden en derhalve de dienstbetrekking van zijn kant zal moeten opzeggen, daardoor de bewijslast op zich nemende, dat er inderdaad gewichtige gronden voor deze daad bestaan; doch ik zou haar dan

tevens niet alleen de actie geven, welke zij volgens de uitdrukkelijke bepaling van het wetsontwerp reeds heeft, maar haar ook, om de redenen die ik heb aangegeven, het rechtsmiddel willen toekennen dat art. **1639 w** slechts aan een beperkte categorie toekent.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan niet inzien, dat het amendement van den heer van Doorn eigenlijk noodig is, want ook wanneer het niet wordt opgenomen, zal wel niemand twijfelen aan de juistheid van hetgeen het amendement zegt. Het zegt iets overbodigs en daarom kan ik het niet bepaald aanbevelen.

De heer van Idsinga heeft eenige algemeene denkbeelden ten beste gegeven, zonder met een concreet voorstel te eindigen. De geachte afgevaardigde heeft mij echter niet kunnen overtuigen, dat er aanleiding bestond om het stelsel van het wetsontwerp te veranderen. Het stelsel van het ontwerp is, geloof ik, eenvoudig en juist. En passant merk ik op, dat men een redactie als voorkomt in dit artikel, reeds tweemaal heeft goedgekeurd, nl. in de artt. 1637 o [x] en **1638 aa**. En waar dit nu eenmaal zoo is, meen ik, dat wij goed zullen doen ons te houden aan het eenmaal goedgekeurde, tenzij er overwegende redenen mochten bestaan om daarvan af te wijken. Art. **1639 w** waarmede de geachte afgevaardigde in dit geval zou willen opereeren, betreft zeer exceptioneele gevallen. In het artikel zelf wordt aangegeven welke categorieën en zeer bijzondere gevallen daarin worden bedoeld. En waar die gevallen zich voordoen, daar wil het artikel de gelegenheid geven om tot den rechter te gaan om op die wijze een gemakkelijke ontbinding van de overeenkomst te verkrijgen. Wil men dit echter algemeen maken, dan dwingt men ieder die reden heeft, hetzij werkgever of arbeider, om gebruik te maken van art. **1639 w**, om een proces te gaan voeren. Want dat is het groote verschil, dat hierdoor niet feitelijk een einde wordt gemaakt aan de dienstbetrekking, maar dat men den rechter op een speciale wijze vraagt om aan die dienstbetrekking een einde te maken. Dat is dus niet het gewone geval, maar het geval dat een actie tot ontbinding moet worden ingesteld; dan wordt aan de dienstbetrekking geen einde gemaakt door den wil van een der partijen, maar door den rechter. Dat is echter juist het groote onderscheid, dat gelijk ik reeds vroeger uiteenzette, tusschen deze regeling en ons contracten-systeem in het algemeen bestaat.

Door het artikel, waarvan nu sprake is, wordt ingevoerd, dat aan de dienstbetrekking een einde wordt gemaakt door den wil van een der partijen. Niet door opzegging, maar door den wil van een der partijen wordt aan de dienstbetrekking of aan de overeenkomst een einde gemaakt. Ik zeg daar dienstbetrekking of overeenkomst. De vorige maal [dl. III, bl. 501] heeft de geachte afgevaardigde uit Bodegraven mijn meening zoo opgevat, als zoude ik het mogelijk hebben geacht dat de dienstbetrekking de overeenkomst overleefde. Zoo heb ik het niet voorgesteld; daarin vergist de geachte afgevaardigde zich zeer zeker. Bij de nalezing van het door mij gesprokene heb ik dit ook niet kunnen vinden. Immers het is onmogelijk, dat de dienstbetrekking de overeenkomst overleeft. Tenzij dan dat men aan het woord „dienstbetrekking" een beteekenis gaat hechten die het in het ontwerp niet heeft. Wanneer men het bijv. gaat opvatten in den zin van relatie. Wanneer twee personen met elkander vroeger een overeenkomst hadden aangegaan, en zij ontmoeten elkander later weer, dan kan men dit wellicht noemen een oude relatie opnieuw aanknoopen. Dat kan o. a. het geval zijn met een arbeider, die na verloop van jaren terugkomt bij den werkgever met wien hij vroeger een overeenkomst had, of omgekeerd met een werkgever die den werkman in dienst neemt met wien hij vroeger een overeenkomst had, dan wordt de oude relatie voortgezet, maar in dien zin mogen wij het woord „dienstbetrekking" niet opvatten. Wanneer de dienstbetrekking dus niet kan overleven de arbeidsovereenkomst, kan dan soms de overeenkomst overleven de dienstbetrekking? Daarvoor zou wel degelijk te zeggen zijn. Men komt dan wel in subtiele onderscheidingen, maar, in het afgetrokkene geredeneerd, zou men kunnen komen tot de onderscheiding, dat de dienstbetrekking iets anders is dan de overeenkomst zelf.

Maar wij doen mijns inziens goed die onderscheidingen ter zijde te laten. In het wetsontwerp beteekent dienstbetrekking de verbintenis, die uit de arbeidsovereenkomst ontstaat. Of men zegt de dienstbetrekking eindigt of de overeenkomst eindigt, is dus feitelijk hetzelfde.

Vraagt men nu: hoe eindigt, krachtens dit artikel, de arbeidsovereenkomst, dan is niet het antwoord: door de opzegging, zooals de geachte afgevaardigde dit wilde maar wel: door de eenzijdige wilsverklaring van een der partijen.

Wanneer de geachte afgevaardigde naleest art. 1780 van den Franschen *Code*

Civil, zooals het artikel luidt na de wet van 27 December 1890, zal hij zien, dat daar hetzelfde systeem is opgenomen, dat ook daar de arbeidsovereenkomst eindigt door „la volonté d'une des parties contractantes."

Blijft dus over de feitelijke vraag: wanneer hebben wij te doen met de openbaring van den wil om het contract te doen een eind nemen?

Dit blijft een vraag van appreciatie.

Hetzelfde feit kan bij verschillende personen tot verschillende waardeering leiden; zulks is op het geheele rechtsgebied mogelijk. Zekere feiten kunnen in het eene geval een andere kleur hebben dan in het andere geval.

Ik meen dus, dat het artikel volkomen goed in elkaar zit. Van de vroegere redactie spreek ik niet, omdat ook de geachte spreker die minder goed vindt dan de tegenwoordige. De bedoeling is het contract te doen eindigen ten gevolge van eenzijdige wilsverklaring.

Nu kan dit gebeuren op geoorloofde wijze tegen betaling van schadeloosstelling, of wel, wanneer er een dringende reden bestaat, of op ongeoorloofde wijze.

Wij behoeven niet veel moeite te doen om wijziging te brengen in de redactie; wij zullen deze toch niet zoo precies kunnen maken, dat geen quaestiën meer overblijven. Maar ik besluit met deze opmerking, dat het artikel den modus van beëindiging regelt, bestaande, in het beëindigen door eenzijdige wilsverklaring.

De heer **van Idsinga**: Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord. De Minister is geëindigd met te zeggen, dat het artikel volgens zijn interpretatie een modus van beëindiging der dienstbetrekking aanwijst. Na de toelichting van den Minister moet ik mij echter beslist plaatsen op het standpunt van den geachten afgevaardigde uit Waalwijk, die beweerde, dat het artikel dit inderdaad *niet* doet, want het laat, volgens 's Ministers uitlegging, de vraag open, *welke* daad eigenlijk bedoeld wordt in het artikel als de daad, die de dienstbetrekking doet eindigen.

Het is niet te ontkennen, dat de gegeven uitlegging kan worden getrokken uit het artikel zooals het thans luidt, maar het is juist om die reden, dat ik bezwaar heb tegen de redactie van het artikel. Het is mij, zooals ik reeds in den aanvang zeide, vooral te doen om rechtszekerheid, en die rechtszeisch is hier totaal veronachtzaamd, daar men in het artikel op een zwevende en vage wijze spreekt over een beëindiging van het contract, zonder dat men beslist zegt uit welke daad zal blijken, dat inderdaad aan het contract een einde is gemaakt. De positie is nu zóó, dat, wanneer een van de partijen een daad verricht, uit die daad misschien zal *kunnen* voortvloeien het rechtsgevolg, dat er een einde is gemaakt aan de dienstbetrekking, zonder dat de wederpartij zeker weet of dit het geval is, en of zij dus nog gebonden is, ja dan neen.

Welke gevolgen de daad zal hebben, zal later blijken uit het onderzoek naar hetgeen de bedoeling is geweest van de partij die haar verrichtte. Dit is de beteekenis van het artikel, en het is een beteekenis die inderdaad in overeenstemming is met de thans gekozen onbestemde redactie; maar ik heb juist tegen zulk een regeling bezwaar, omdat het is een regeling die de rechtszekerheid tusschen twee partijen ten eenenmale doet verdwijnen. Om die reden had ik gaarne gewild, dat het artikel de beperkte beteekenis hadde verkregen die ik zou wenschen, ofschoon ik zelf — gelijk ieder heeft begrepen die mijn eerste rede heeft gehoord — wel eenig bezwaar moet hebben tegen een regeling, welke alleen door een formeele opzegging de dienstbetrekking doet eindigen. Ik zou dit echter verkiezen boven een regeling zooals thans in art. 1639*p* voorkomt, waarbij volstrekt niet wordt gezegd, *welke* daad dat rechtsgevolg zal hebben. In den blinde laat men het onomschreven aan de interpretatie van den rechter over te beslissen, welk gevolg zal worden gegeven aan een daad, die men niet eens noemt.

Het is om deze reden, dat ik nog eens aan de aandacht van de Regeering wil onderwerpen, of niet inderdaad een andere bedoeling heeft voorgezeten bij het ontwerpen van dit artikel. Had men in dat artikel niet een regeling voor oogen als in art. 626 van het Duitsch Burgerlijk Wetboek? Dan alleen had men, naar het mij schijnt, kunnen komen tot een regeling, die voor beide partijen volkomen rechtszekerheid had geboden.

Wat nu 's Ministers opmerkingen betreft over de onderscheiding tusschen *dienstbetrekking* en *contract*, daar zal ik niets over zeggen, omdat ik zelf reeds heb betoogd, gelijk de Minister dat nu heeft gedaan, dat volgens de theorie, die aan het ontwerp ten grondslag ligt, arbeidsovereenkomst en dienstbetrekking als identiek moeten worden beschouwd; maar wel wensch ik te protesteeren tegen de gevolgtrekking die de Minister heeft gemaakt, uit hetgeen ik als mijn wensch heb te kennen gegeven met betrekking tot art. **1639 w**. Indien mijn opvatting daaromtrent juist is, dan heeft de wederpartij — blijft de zaak geregeld zooals

zij thans geregeld is — slechts twee middelen van verweer, om ze een oogenblik zoo te noemen.

Ten eerste, dat zij in der daad van de partij, die het contract volgens artikel 1639*p* en w wil verbreken, aanleiding vindt om zelf het contract op te zeggen; maar dan rust natuurlijk de bewijslast op haar om aan te toonen, dat er inderdaad gegronde redenen zijn om die opzegging te rechtvaardigen. Nu zie ik niet in, waarom men in dat geval die personen niet in dezelfde positie zou brengen, die men ook verschaft heeft aan hen, die de „gewichtige" redenen van artikel **1639 w** kunnen aanvoeren.

Waarom? zegt de Minister.

„Omdat door art. **1639w** aldus uit te breiden, men die personen zou dwingen een proces te voeren."

Die gevolgtrekking evenwel ontken ik. Indien men het rechtsmiddel van art. **1639w** ook gaf aan hen, die zich kunnen beroepen op art. 1639*p*, zou de eenige verandering in den toestand deze zijn, dat zij, in de plaats van de keuze te hebben tusschen twee middelen, er drie zouden hebben.

Zij zouden niet gedwongen zijn een proces te voeren, maar zouden, wat zij nu niet kunnen, in het geval, waarin zij de risico niet op zich durven nemen, dus in de gevallen welke de Commissie van Rapporteurs in haar door mij aangehaald verslag op het oog heeft, drie middelen hebben om het contract te doen ontbinden, twee zonder risico. Het is mij volkomen onduidelijk gebleven, waarom men in die gevallen het rechtsmiddel van art. **1639 w** aan die personen wil onthouden.

Het spijt mij, dat ik niet in staat ben met kans van slagen een andere redactie voor te stellen, en dus in het artikel moet berusten, maar ik geloof, dat het, zooals het thans luidt, tot groote rechtsonzekerheid op een gewichtig punt van ons contractenrecht aanleiding zal geven.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord ontvangen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over het amendement van den heer van Doorn mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie wil in het midden laten of de bijvoeging door den heer van Doorn voorgesteld, strikt noodzakelijk is tot recht verstand van het artikel, maar zij meent toch, dat het amendement, tot verduidelijking voorgesteld, als zoodanig in de wet zou kunnen worden opgenomen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van den heer van Doorn wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het gewijzigd artikel wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk n°. 106), was het artikel geworden art. 1639 o.]

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 6.

Bijzondere bepalingen betreffende beëindiging der dienstbetrekking.

Artt. 1639 *o*, 1639 *p*, *en* 1639 *q*, *eenzijdige beëindiging, onder verantwoordelijkheid der beëindigende partij. Regeling dier verantwoordelijkheid.*

De bepalingen omtrent de eenzijdige beëindiging der dienstbetrekking lokten vele bedenkingen uit. De noodzakelijkheid daarvan is kwalijk betwistbaar bij dienstbetrekkingen, die het arbeiden in de woning of werkplaats van den werkgever medebrengen. Eene incompatibilité d'humeur is voldoende om haar van beide zijden ondraaglijk te maken en, mits de andere partij geen schade lijde, moet zij eenzijdig, desnoods op staanden voet, kunnen worden beëindigd. Iets anders is het echter, of zij ook bij andere dienstbetrekkingen, die geene zoodanige persoonlijke aanrakingen medebrengen, op haar plaats is. Bij deze zal zij zeker tot talrijke en belangrijke processen aanleiding geven en zal de interpretatie door den kantonrechter van de zeer vage bepalingen omtrent het begrip van dringende redenen van beëindiging, van buitengewoon gewicht zijn voor partijen.

In de gevallen waarin zij door den aard der zaak gevorderd wordt, moet zij daarentegen ruimer erkend worden dan in het ontwerp geschiedt. Vooreerst dient daarop niet steeds de blaam van de qualificatie als „*onrechtmatige*" handeling te vallen, ook indien zij zonder dringende reden geschiedt. Evenmin als de aanbesteder, die een aangenomen werk wenscht te staken, verplicht is dit voort te zetten, is iemand die een ander voor eenigen arbeid in dienst neemt, daardoor verplicht dien arbeid te laten voltooien, ook als hij dit niet meer in zijn belang acht. Als de andere partij door de staking van het werk schade lijdt, moet hij schadeloos gesteld worden; daarin lost zich zijn recht op; hij wordt echter niet *onrechtmatig* behandeld.

Ook de opsomming van de gevallen waarin dringende redenen geacht kunnen worden aanwezig te zijn, gaf tot veel bedenking aanleiding. Het gaat vooreerst niet aan, alles over één kam te scheren. Wat heeft bijv. iemand die een handelsreiziger in dienst heeft, die overigens zijn plicht doet — behoudens wellicht het geval van publiek schandaal, maar dit wordt niet vereischt —, met het zedelijk gedrag van dien „arbeider" te maken, of met de mate waarin hij zich in levensgevaar wil begeven?

Zij zijn blijkbaar weder geschreven voor enkele beperkte categorieën van „arbeiders", doch geven hier tevens een valschen maatstaf van hetgeen de werkgever moet dulden.

Art. 1639 *o*. Op welke wijze moet ingeval van collectieve dienstweigering (staking) de mededeeling van de „dringende reden" geschieden? Aan ieder werkman persoonlijk, of kan men bijv. met eene mededeeling per aanplakbiljet of per advertentie volstaan?

Antwoord der Regeering.

II. § 6.

Bijzondere bepalingen betreffende beëindiging der dienstbetrekking.

Artt. 1639 *o*, 1639 *p en* 1639 *q*, *eenzijdige beëindiging, onder verantwoordelijkheid der beëindigende partij. Regeling dier verantwoordelijkheid.*

Geen plaats wellicht in het Voorloopig Verslag toont duidelijker aan dan deze, hoe weinig men zich heeft beijverd om tot de ware bedoeling van het ontwerp door te dringen, alvorens een afkeurend oordeel te vellen. Immers de kritiek dezer alinea heeft betrekking niet op de bepalingen, gelijk die in het aanhangig wetsvoorstel zijn opgenomen, bepalingen, welke, wat het punt in quaestie betreft, reeds in het ontwerp van den Minister CORT VAN DER LINDEN voorkwamen en in alle latere ontwerpen ongewijzigd overgenomen zijn, doch op artikelen, welke alleen in het ontwerp van den heer DRUCKER gevonden werden. Alleen van de artikelen 54 en 56 van dit ontwerp kan gezegd worden, dat de blaam van de qualificatie als *onrechtmatige* handeling steeds valt op hem, die de dienstbetrekking eigenmachtig verbreekt zonder dat daartoe eene dringende reden aanwezig is. In het aanhangig ontwerp en in alle vorige Regeeringsontwerpen bestaat er naast de dringende reden en de onrechtmatigheid een tertium quid, namelijk het geven van eene bepaalde schadeloosstelling (1). Volgens

(1) « ... de partij ... handelt onrechtmatig, tenzij zij tegelijkertijd aan de wederpartij eene schadeloosstelling betaalt op den voet als bij artikel 1639 *r* is bepaald, of de dienstbetrekking aldus doet eindigen om eene dringende ... reden».

het artikel, gelijk dit in het aanhanging ontwerp voorkomt, kan men tot eigenmachtige beëindiging der dienstbetrekking overgaan, ook zonder dat daarvoor een „dringende reden" bestaat, nl. tegen uitkeering van de wettelijk vastgestelde schadeloostelling, en wordt dus op dit punt in beginsel gehandhaafd, wat thans reeds onder art. 1639, derde lid, van het Burgerlijk Wetboek rechtens is.

Waar dus de kritiek van het Voorloopig Verslag haren feitelijken grondslag mist, meent de ondergeteekende zich ontslagen te mogen rekenen van de taak de beschouwingen betreffende art. **1639 o** te weerleggen. Alleen meent hij niet te mogen verhelen, dat, wanneer de partij, die de dienstbetrekking verbreekt, daartoe *niet* eene dringende reden heeft en der wederpartij *niet* de bepaalde schadeloosstelling ter hand stelt, zij naar zijne opvatting wel degelijk onrechtmatig handelt. Immers zij maakt zich buiten allen twijfel schuldig aan contractbreuk, waar zij hare contractueele verplichtingen niet nakomt, zonder dat de wet haar tot deze niet-nakoming de bevoegdheid heeft verleend.

Wat de dringende redenen zelve betreft schijnt over het hoofd gezien, dat de opgesomde gevallen louter de strekking hebben om voor partijen en den rechter als sprekende voorbeelden te dienen. Het is dus zoer wel mogelijk, en doet dan ook niet ter zake, dat er onder die opgenoemde gevallen enkele zijn, die voor bepaalde dienstbetrekkingen geene toepassing kunnen vinden. De leiddraad blijft steeds vervat in het eerste lid van art. **1639 p** (**1639 q**) en de genoemde gevallen dienen louter tot opheldering van hetgeen onder bepaalde omstandigheden als eene dringende reden in den zin van het eerste lid *kan* (niet, moet) worden aangemerkt. Wanneer dit in het oog gehouden wordt, ziet men, dat de bepalingen wel degelijk voor alle soorten van arbeiders kunnen gelden en dat van een valschen maatstaf van hetgeen de werkgever (arbeider) moet dulden, geen sprake kan zijn.

Art. 1639 *o*. Dit staat vast, dat de dringende reden onverwijld aan de wederpartij moet worden medegedeeld. Het zal van de omstandigheden afhangen hoe bij staking, of trouwens in ieder ander geval, de mededeeling zal geschieden. Somtijds zal wellicht mededeeling per aanplakbiljet of per advertentie voldoende geacht kunnen worden, veelal daarentegen zal mededeeling aan iederen afzonderlijken arbeider de eenige veilige weg zijn

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer **van Houten**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. III, bl. 371.]

Ik zou nog een ander voorbeeld uit mijn eigen ervaring kunnen aanhalen. Men heeft niet altijd goede dienstboden. Ik had een meid, die, terwijl zij ziek heette, door haar zingen het geheele huis hinderde. Zij verveelde zich in bed en geliefde te zingen. Ik geloof dan ook niet, dat zij werkelijk ziek was. In ieder geval, neem eens aan, dat, onder dit wetsontwerp een slechte dienstbode wil profiteeren en gelegenheid zoekt om met geld weg te komen. Zij blijft dan eenvoudig op bed liggen en zegt, dat zij hoofdpijn heeft. Nu is er geen dokter die kan constateeren of dat waar is. De meid blijft dus een paar dagen in bed liggen en dan ben ik wel verplicht haar weg te sturen, vooral wanneer ik overtuigd ben met simulatie te doen te hebben. De meid gaat dan met 6 weken loon weg, want te bewijzen is nooit, dat zij niet ziek is, wanneer zij zegt wèl ziek te zijn.

Maar het is met die 6 weken nog niet gedaan.

Op dit punt antwoordde de Regeering, dat alles ten aanzien van de dienstboden blijft bij het oude. Men kan haar evenals thans met 6 weken loon wegsturen, zegt de Minister.

Dit is onjuist. Wanneer men nu gebruik maakt van het betrekkelijk artikel van het burgerlijk recht, handelt men rechtmatig. Deze wet zegt echter uitdrukkelijk, dat men dan onrechtmatig handelt. De Minister schudt ontkennend; over woorden wil ik nu niet twisten; wat beteekent het echter te zeggen, dat men onrechtmatig handelt, wanneer men zijn recht uitoefent.

[Men zie verder bij art. 1639 *s*.]

(29 Juni 1907.)

De heer **Stork**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bl. 41.]

Het antwoord van den Minister betreffende art. **1639 o** heeft mijn bezwaren tegen dit artikel doen toenemen. Men weet wat de strekking is van art. **1639 o**. Daarbij wordt uitgegaan van de onderstelling, waarvoor veel te zeggen valt, dat bij staking eigenlijk niet de dienstbetrekking wordt verbroken. Het is dus verklaarbaar, dat men tracht deze opvatting op de een of andere manier in de wet te doen uitkomen en die te doen aansluiten aan de practijk. Ik apprecieer dit op zich zelf, doch tegen de wijze waarop de zaak dientengevolge geregeld is, valt wel iets te zeggen.

Aan den werkgever is namelijk de verplichting opgelegd om, wanneer hij de dienstbetrekking wil doen ophouden van iemand die staakt, en dus *feitelijk* het werk neerlegt, aan dezen ontslag te geven wegens dringende reden en daarvan onmiddellijk aan de wederpartij mededeeling te doen. Misschien is het niet anders te formuleeren, maar het is een zeer gewrongen constructie. Kan nu de werkgever in geval van staking volstaan met een mededeeling per advertentie of aanplakbiljet dat hij de werklieden als onmiddellijk ontslagen beschouwt, zoo zou dit voor hem niet erg bezwarend zijn. Zulks geschiedt op dit oogenblik in de practijk ook.

Uit het antwoord van den Minister op een in het Voorloopig Verslag gestelde vraag blijkt echter, dat een dergelijke algemeene aankondiging misschien wel voldoende is, maar dat het wel voorzichtig geacht mag worden aan ieder persoonlijk en schriftelijk de kennisgeving te doen.

Welke groote en niet te rechtvaardigen last hierdoor op den werkgever gelegd wordt, is duidelijk. Wij behoeven slechts te denken aan groote werkstakingen, zooals die in 1903 bij de spoorwegen, en bij de firma's van Heek en ter Horst, waarbij duizenden werklieden betrokken waren.

[Men zie verder bij art. 1639 *w*.]

De heer **van der Feltz**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 243.]

Tegen art. **1639 o** is door den heer Stork als bezwaar aangevoerd, dat, volgens de Memorie van Antwoord, de dringende reden, waarom de werkgever de dienstbetrekking zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen, doet eindigen, onverwijld aan dezen moet worden medegedeeld, in geval van staking dus aan ieder arbeider afzonderlijk bij brief. De bewering, dat deze mededeeling in de Memorie van Antwoord staat is juist, maar of die mededeeling juist is, acht ik twijfelachtig.

Wie is in geval van staking de wederpartij van den werkgever; niet de individueele arbeider, maar de arbeiders in massa, want geeft één individueele arbeider aanleiding om de dienstbetrekking te doen eindigen, dan levert dit nog geen staking op in den zin, die daaraan gewoonlijk gegeven wordt. Welnu, wanneer de arbeider in massa de wederpartij is, dan zou ik meenen, dat volgens het artikel de mededeeling aan haar zou kunnen geschieden in de fabriek bij aanplakking ter daarvoor aangewezen plaatse of door het plaatsen van een advertentie.

[Men zie verder dl. III, bl. 371.]

(5 Juli 1907.)

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bl. 42.]

In art. **1639 o** tot de bespreking waarvan ik thans overga, wordt gezegd, dat het volstrekt niet onrechtmatig wordt, maar volkomen geoorloofd is en blijft, om zonder inachtneming van den opzeggingstermijn de dienstbetrekking te doen eindigen, behalve nog wanneer er daartoe een dringende reden bestaat: 1°. wanneer de wederpartij daarin toestemt; 2°. wanneer men te gelijker tijd daarbij toekent de bij de wet bepaalde schadeloosstelling.

Dat staat uitdrukkelijk in het artikel vermeld.

Nu heb ik althans deze satisfactie, dat de geachte afgevaardigde uit Friesland nu toch heeft toegegeven, dat op dit punt de Memorie van Antwoord de zaak weer in een behoorlijk licht heeft gesteld.

Ja, Mijnheer de Voorzitter, het is dus nu volkomen duidelijk geworden, er kan nu geen quaestie meer over zijn, hoewel men een anderen indruk zou krijgen bij het lezen van het Voorloopig Verslag van deze Kamer.

Laat ons nu eens nemen een geval uit het gewone dienstbodenrecht. Wanneer men zonder aanvoering van reden een dienstbode wegzendt, betaalt men 6 weken loon of zooveel minder als de opzegtermijn nog te loopen heeft. Welnu, hetzelfde recht zal gelden volgens het nieuwe ontwerp, en dit is een van de voorbeelden waaruit blijkt, dat ook in dit opzicht niet gebroken wordt het hetgeen ten onzent reeds gewoonte was, en de meening, dat in ons dienstbodenrecht groote veranderingen zouden worden gebracht door dit ontwerp, dus inderdaad een verkeerde opvatting is.

[Men zie verder bij art. 1639 *s*.]

Over de beëindiging van de dienstbetrekking bij werkstaking is, in tegenstelling met de discussie in de Tweede Kamer hier weinig gezegd. Zeer te recht heeft de heer Stork gezegd [dl. III, bl. 262], dat het staangeld bij werkstakingen een ondergeschikte rol speelt, en de beteekenis daarvan veel meer uitkomt bij individueele verbreking van de dienstbetrekking. Ik ben dit geheel met den geachten afgevaardigde eens, en in de Tweede Kamer heb ik dit herhaaldelijk op den voorgrond gesteld. Ook ben ik met hem eens, dat de reden van dit verschijnsel is, dat de werkstaking, met een hoogst zeldzame uitzondering, steeds eindigt met een verzoening. Ik zeide in de Tweede Kamer bijna woordelijk hetzelfde: „gelijk op elken oorlog vrede volgt, zoo ook op dezen oorlog".

Intusschen kan het voorkomen, dat bij een werkstaking de werkgever daarin vindt een dringende reden om zijnerzijds de dienstbetrekking te doen eindigen, en daarbij kan dan ten aanzien van enkele arbeiders het verhaal op het staangeld een rol spelen. Met het oog daarop ziet de heer Stork een bezwaar tegen art. **1639 o**.

Maar is dit gegrond? Het beëindigen van de verhouding op deze wijze en om deze reden is niet onwettig; maar een van de voorwaarden is nu, dat de dringende reden, die daartoe aanleiding geeft, aan de wederpartij onverwijld wordt medegedeeld. En nu meent de geachte afgevaardigde, dat de eisch onvervulbaar is, dat de werkgever aan al zijn — wellicht 2000 — arbeiders individueel het feit, dat hij de staking van den arbeid beschouwt als een dringende reden, moet mededeelen.

Mijnheer de Voorzitter! Hoe moet nu die mededeeling, wat den vorm betreft, volgens de wet geschieden? Om die vraag te beantwoorden moet men zich in de bedoeling van het artikel indenken. Wat het artikel bedoelt, wat het wil voorkomen, is dit: er wordt door een van de beide partijen aan de andere partij een dringende reden gegeven om de dienstbetrekking te doen eindigen. Daarna echter verandert er niets in de feitelijke verhouding, geen van de beide partijen spreekt er over, maar maanden later gebeurt het een of ander en gaat een van de twee partijen zich beroepen op dit maanden geleden gebeurde voorval en zegt: ik vind daarin een reden om de dienstbetrekking te doen eindigen. Dit heeft het artikel willen verhinderen. Men moet aanstonds laten merken dat die dringende reden ingeroepen wordt; men moet er geen tijd overheen laten gaan. Wanneer men het artikel zoo inziet, blijkt dat men het bezwaar, dat de geachte afgevaardigde op het oog had, kan ontgaan bij een werkstaking door een mededeeling in de courant, door een aanplakking in de fabriek, door de mededeeling aan een comité, enz. Er is geen bepaling in de wet die uitdrukkelijk zegt hoe dit moet gebeuren en die zou uitsluiten een van de methoden die ik zoo juist heb aangewezen. Het bezwaar dat de geachte afgevaardigde heeft, is dus zeer problematiek. De Memorie van Antwoord had niet alleen het oog op werkstakingen, maar stelde de zaak zeer algemeen voor en zeide in dit verband, dat het voorzichtig kan zijn individueel te werk te gaan. Het gebeurt bovendien nooit dat *en masse* de relatie tusschen werkgever en werklieden wordt afgebroken en het staangeld verbeurd wordt. Het geldt altijd slechts enkelen en tegen die enkelen kan men zonder bezwaar ook individueel optreden.

[Men zie verder dl. I, bl. 549.]

De heer **van Houten:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 243.]

De Minister is teruggekomen op mijn aanmerking, dat hij ons een onjuiste voorstelling gaf ten aanzien van de betaling aan de dienstboden, die men wegzendt, van de bekende zes weken; alles bleef te dien aanzien bij het oude. Ik heb gezegd: dat is niet het geval, in de eerste plaats daarom, omdat hetgeen nu rechtmatig is in dit opzicht, voortaan onrechtmatig zal heeten. Maar ik heb reeds in mijn eerste rede gezegd: over woorden twist ik niet, maar de zaak is er niet mede uit. Wanneer ik huur een dienstbode en ik wil haar wegzenden en ik zeg: hier hebt gij zes weken loon, dan doe ik net wat ik bijv. doe tegenover een aannemer, wanneer ik tijdens het bouwen van een huis daarmede wil ophouden. Dan kan ik tot den aannemer zeggen: ik ontsla u; hier hebt gij uw kosten en de winst, die gij vermoedelijk op het werk zoudt hebben behaald.

In het recht van eenzijdige opzegging is niets, absoluut niets onrechtmatigs. Men moet meester zijn in zijn huis; daaruit kunnen verwijderen, wien men er niet in wenscht te hebben, mits men dezen persoon geen nadeel doet. Het is absoluut verkeerd, dat men die handeling als onrechtmatig betitelt. Het is mijn natuurlijk huisrecht, geen vreemde in mijn huis te behoeven te hebben, die ik er niet houden wil. Wanneer ik iemand overhaal als dienstbode in mijn dienst te treden en ik heb een reden — zonder reden stuurt men niemand weg; men stuurt niet een dienstbode weg, wanneer men door haar behoorlijk bediend wordt — om haar te ontslaan, dan behoeft men daarover niet met haar te twisten, maar dan is men in de volste uiting van zijn recht, wanneer men zegt: het spijt mij, maar gij hoort niet hier in huis. Dan gaat zij weg met haar zes weken.

[Men zie verder bij art. 1639s.]

(9 Juli 1907.)

De heer **Stork:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 461.]

Omtrent art. **1639o** heeft de Minister zich bij zijn mondeling antwoord aldus verklaard, dat een schriftelijke kennisgeving aan iederen werkman afzonderlijk bij een werkstaking wel niet noodig zou zijn en, toen ik hem bij wijze van interruptie er op wees, dat deze uiting geheel in tegenspraak was met die van de Memorie van Antwoord, zeide de Minister, dat hij bij die gelegenheid niet speciaal het oog had op stakingen, maar op opzegging wegens dringende redenen in het algemeen. Ik geloof, dat de Minister zich daarbij vergiste. In het Voorloopig Verslag was hem de vraag voorgelegd *uitsluitend* met het oog op stakingen en op bladz. 41 der Memorie van Antwoord heeft Zijn Excellentie dit geantwoord:

„Dit staat vast, dat de dringende reden onverwijld aan de wederpartij moet worden medegedeeld. Het zal van de omstandigheden afhangen hoe bij staking, of tronwens in ieder ander geval, de mededeeling zal geschieden. Somtijds zal wellicht mededeeling per aanplakbiljet of per advertentie voldoende geacht kunnen worden, veelal daarentegen zal mededeeling aan iederen afzonderlijken arbeider de eenige veilige weg zijn."

De Minister volgde in zijn rede ongeveer den gedachtengang: het bezwaar van die schriftelijke mededeeling aan elken werkman heeft niet veel om het lijf, want de heer Stork geeft zelf toe, dat er na een staking altijd een verzoening volgt en dus over het algemeen zullen de stakers wel weer in dienst worden genomen. De werkgever heeft dus geen opzegging te doen, en voor de enkelen, die hij niet weer in dienst wil nemen, kan de mededeeling van de dringende reden nog altijd later geschieden.

Dit laatste schijnt blijkens het hoofdschudden van den Minister niet juist zijn bedoeling weer te geven. Maar dan heb ik tweeërlei bezwaar tegen deze redeneering en tegen de verplichting voor den werkgever om in geval van staking aan iederen werkman afzonderlijk mededeeling te doen van de dringende reden van ontslag.

In de eerste plaats meen ik, dat de werkgever, wat hij ook over de waarde van het staangeld moge denken, in staat moet zijn tegenover den arbeider zijn rechten te handhaven.

En als hij dit doet, dan is hij verplicht om aan ieder afzonderlijk mededeeling te doen van de reden van het ontslag.

Mijn tweede bezwaar geldt de onbillijkheid van den last die hier aan den werkgever wordt opgelegd.

Men heeft in dit artikel aan de beëindiging der dienstbetrekking een zeer gewrongen constructie gegeven, ten einde zich zooveel mogelijk aan de practijk aan te passen, dat bij werkstaking de dienstbetrekking niet wordt verbroken.

Doch nu wordt aan den werkgever, die daarin wel een verbreking van de dienstbetrekking wil zien — en dit is zijn recht — een last opgelegd die, mijns inziens, niet opgelegd mag worden.

Ik heb bij dit punt eenigszins lang stil gestaan, omdat ik meen, dat de Minister het geopperde bezwaar niet juist heeft opgevat en dat er tegenspraak is tusschen hetgeen de Minister hier in de Kamer gezegd heeft en wat er in de Memorie van Antwoord te lezen staat.

[Men zie verder deel I, blz. 102.]

Artikel 1639p. Voor den werkgever worden als dringende redenen in den zin van het voorgaande artikel beschouwd zoodanige daden, eigenschappen of gedragingen van den arbeider, die ten gevolge hebben, dat van den werkgever redelijkerwijze niet kan gevergd worden de dienstbetrekking te laten voortduren.

Dringende redenen zullen onder andere aanwezig geacht kunnen worden:

1°. wanneer de arbeider bij de afsluiting der overeenkomst den werkgever heeft misleid door het vertoonen van valsche of vervalschte getuigschriften, of dezen opzettelijk valsche inlichtingen heeft gegeven omtrent de wijze waarop zijne vorige dienstbetrekking is geëindigd;

2°. wanneer hij, in ernstige mate, de bekwaamheid of geschiktheid blijkt te missen tot den arbeid, waarvoor hij zich heeft verbonden;

3°. wanneer hij zich ondanks waarschuwing overgeeft aan dronkenschap of ander liederlijk gedrag;

4°. wanneer hij zich schuldig maakt aan diefstal, verduistering, bedrog of andere misdrijven, waardoor hij het vertrouwen des werkgevers onwaardig wordt;

5°. wanneer hij den werkgever, diens familieleden of huisgenooten, of zijne medearbeiders mishandelt, grovelijk beleedigt of op ernstige wijze bedreigt;

6°. wanneer hij den werkgever, diens familieleden of huisgenooten, of zijne medearbeiders verleidt of tracht te verleiden tot handelingen, strijdig met de wetten of de goede zeden;

7°. wanneer hij opzettelijk, of ondanks waarschuwing roekeloos, des werkgevers eigendom beschadigt of aan ernstig gevaar blootstelt;

8°. wanneer hij opzettelijk, of ondanks waarschuwing roekeloos, zich zelf of anderen aan ernstig gevaar blootstelt;

9°. wanneer hij bijzonderheden aangaande des werkgevers huishouding of bedrijf, die hij behoorde geheim te houden, bekend maakt;

10°. wanneer hij hardnekkig weigert te voldoen aan redelijke bevelen of opdrachten, hem door of namens den werkgever verstrekt;

11°. wanneer hij op andere wijze grovelijk de plichten veronachtzaamt, welke de overeenkomst hem oplegt;

12°. wanneer hij door opzet of roekeloosheid buiten staat geraakt den bedongen arbeid te verrichten.

Bedingen, waardoor aan den werkgever de beslissing zou worden overgelaten, of er eene dringende reden in den zin van artikel 1639o aanwezig is, zijn nietig.

O. D. *Art.* 55. Onder dringende redenen verstaat het voorgaande artikel zoodanige eigenschappen of gedragingen van den arbeider, die ten gevolge hebben, dat van den werkgever redelijker wijze niet kan gevergd worden, de dienstbetrekking te laten voortduren.

Dringende redenen zullen onder andere aanwezig geacht kunnen worden:

1°. wanneer de arbeider bij de afsluiting der overeenkomst den werkgever heeft misleid door het vertoonen van valsche of vervalschte getuigschriften, of dezen heeft verzwegen, dat hij kort geleden zijne vorige dienstbetrekking onrechtmatig heeft verbroken;

2°. wanneer hij, in ernstige mate, de bekwaamheid of geschiktheid mist tot den arbeid, waarvoor hij zich heeft verbonden;

3°. wanneer hij zich overgeeft aan dronkenschap of ander liederlijk gedrag

4°. wanneer hij zich schuldig maakt aan diefstal, verduistering, bedrog of andere misdrijven, waardoor hij het vertrouwen des werkgevers onwaardig wordt;

5°. wanneer hij den werkgever, diens familieleden of huisgenooten, of zijne medearbeiders mishandelt, grovelijk beledigt of op ernstige wijze bedreigt;

6°. wanneer hij den werkgever, diens familieleden of huisgenooten, of zijne medearbeiders verleidt of tracht te verleiden tot handelingen, strijdig met de wetten of goede zeden;

7°. wanneer hij opzettelijk of roekeloos des werkgevers eigendom beschadigt of, ondanks waarschuwing, aan ernstig gevaar blootstelt;

8°. wanneer hij bijzonderheden aangaande des werkgevers huishouding of bedrijf, die hij behoorde geheim te houden, bekend maakt;

9°. wanneer hij hardnekkig weigert te voldoen aan redelijke bevelen of opdrachten, hem door of namens den werkgever verstrekt;

10°. wanneer hij op andere wijze grovelijk de plichten veronachtzaamt, welke de overeenkomst hem oplegt;

11°. wanneer hij door opzet of roekeloosheid buiten staat geraakt den bedongen arbeid te verrichten.

Bedingen, waardoor aan den werkgever de beslissing zou worden overgelaten of er eene dringende reden in den zin van het voorgaande artikel aanwezig is, zijn nietig.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 55. Ten aanzien van de omschrijving der redenen, welke eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking rechtvaardigen, wordt in de verschillende wetboeken, wetten en ontwerpen op allerlei wijzen te werk gegaan.

Sommige geven een breedvoerige opsomming van dergelijke redenen: zoo o. a. vele Duitsche *Gesindeordnungen*, de *Gewerbeordnungen* van Duitschland (§ 123) en van Oostenrijk (§ 82). Eene minder uitgebreide lijst vindt men in ons Wetboek van Koophandel, art. 437, in het Ontwerp van 1820, art. 2665, in het Alg. Duitsche Handelswetboek, art. 64 (herzien Wetboek, § 72).

Daarbij doen zich dan twee vragen voor, welke door de wet niet altijd ondubbelzinnig zijn opgelost (1): 1°. of, naast de uitdrukkelijk genoemde, nog andere redenen in aanmerking kunnen komen, en 2°. of de genoemde omstandigheden *altijd* als dringende redenen moeten gelden.

Andere wetten noemen geene bijzondere gevallen, maar bepalen zich tot eene algemeene uitdrukking: *wettige reden* (art. 1639 B. W., art. 328 W. v. K.), *wichtiger Grund* (Zwits. Verbintenissenrecht, art. 346; Duitsch Burg. Wetb., § 626).

Het Ontwerp volgt dit laatste stelsel niet. Wèl wordt in algemeene termen het gemeenschappelijk karakter der redenen aangeduid, maar daaraan worden, tot nadere bepaling van het begrip en als leidraad voor de partijen en voor den rechter, een aantal typische voorbeelden toegevoegd. Een uitputtend karakter kan, vooral bij eene algemeene regeling, aan zulk eene opsomming moeilijk worden gegeven. Trouwens, de rechtszekerheid, waardoor eene limitatieve lijst zich oppervlakkig aanbevelt, is meer schijn dan werkelijkheid. Aan den anderen kant wordt vrijheid gelaten, hetgeen in het algemeen als eene dringende reden zou gelden, met het oog op bijzondere omstandigheden niet als zoodanig te beschouwen. In beide opzichten is het artikel in overeenstemming o. a. met § 72 van het herziene Handelswetboek voor het Duitsche Rijk.

Vooropgesteld wordt het beginsel, hetwelk bij de toepassing tot richtsnoer moet strekken. Door den gekozen naam „dringende redenen" wordt aangeduid, dat de reden tegelijk gewichtig en spoedeischend moet zijn. Het verband met art. 50 [1639w] stelt de beteekenis nog duidelijker in het licht.

De voorbeelden, onder nrs. 1—11 van het artikel, schijnen afzonderlijke toelichting niet te behoeven. De lijst is samengesteld met raadpleging van practijk en rechtspraak ten onzent en van de boven aangehaalde en andere buitenlandsche wetten en ontwerpen. Niet alle elf gevallen zullen bij iedere soort van dienstbetrekking te pas komen; doch ze hebben alle eene eenigszins algemeene strekking: redenen, die zich slechts bij enkele dienstbetrekkingen zouden voordoen, zijn niet opgenomen. In het stelsel van het artikel kan noch het een noch het ander bezwaar opleveren.

Er zal voor partijen weinig aanleiding bestaan, bij reglement of overeenkomst bijzondere regelingen te treffen om het artikel, gelijk het in het Ontwerp is geredigeerd, aan te vullen of om daarvan af te wijken. Verboden wordt dit niet. Slechts één niet zelden voorkomend beding dient te worden uitgesloten. Het is dat, waarbij aan den werkgever de bevoegdheid wordt verleend, zelf definitief te beslissen, of een der dringende redenen tot ontslag, in wet of overeenkomst genoemd, aanwezig is. Beroep op den rechter moet den arbeider in ieder geval openstaan.

Sommige wetten (o. a. de Duitsche *Gewerbeordnung*, § 123, voorlaatste lid) schrijven voor, dat de bevoegdheid tot ontslag slechts kan worden uitgeoefend gedurende korten tijd nadat het feit, waarop ze steunt, ter kennis van den werkgever is gekomen. In het algemeen is deze beperking zeer rationeel; doch ook zonder opzettelijke wetsbepaling zal ze door de practijk kunnen worden aangenomen. (2)

O. 1901. *Art.* 1639*r*. Als grondige redenen voor den werkgever om de dienstbetrekking te verbreken worden beschouwd eigenschappen, daden en gedragingen van den arbeider, welke in strijd zijn met de zeden of welke, in aanmerking genomen des arbeiders bekwaamheid, redelijker wijze van hem niet konden verwacht worden en in het algemeen omstandigheden, welke, teweeggebragt door opzet of schuld van de zijde des arbeiders, de verdere voortduring der dienstbetrekking voor den werkgever of diens huisgezin in ernstige mate nadeelig maken. Het bestaan der grondige reden moet ingeval van tegenspraak door den werkgever bewezen worden.

---

(1) Zoo heerscht er, bij de uitlegging van art. 437 W. v. K., op dit punt verschil van meening.

(2) Zoo oordeelde ook het Duitsche *Reichsgericht* bij het [bl. 95, noot (1)] aangehaalde arrest van 14 Januari 1897.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Men zie bladz. 96 en volg.]

O. *Art.* 1639*r*. Als grondige redenen voor den werkgever om de dienstbetrekking te verbreken worden beschouwd eigenschappen, daden en gedragingen van den arbeider, die in strijd zijn met de goede zeden of die, in aanmerking genomen het door den arbeider bedongen loon, redelijker wijze van hem niet konden verwacht worden, en in het algemeen omstandigheden, welke, teweeggebracht door opzet of schuld van de zijde des arbeiders, de verdere voortduring der dienstbetrekking voor den werkgever of diens huisgezin in ernstige mate nadeelig maken.

Memorie van Toelichting.

[Men zie bladz. 98 en volg.]

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Artt. 1639*r* en 1639*s*. Vele leden waren teleurgesteld, dat de Regeering zich in de artt. 1639*r* en 1639*s*[q] heeft bepaald tot het geven van eene algemeene omschrijving van hetgeen onder grondige redenen om de dienstbetrekking te verbreken is te verstaan en zij niet, in navolging van het ontwerp-DRUCKER, daaraan typische voorbeelden van dergelijke redenen heeft toegevoegd. Deze algemeene omschrijving is vaag en onduidelijk, zooals trouwens bij een begrip als het hier geldt, bezwaarlijk anders kan, en biedt noch houvast aan de partijen, die er toch het grootste belang bij hebben te weten, om welke redenen zij zonder schadevergoeding hunne dienstbetrekking mogen verbreken, noch eenig richtsnoer aan den rechter; in het ontwerp-DRUCKER daarentegen wordt door de toevoeging van sprekende gevallen, die in de practijk veelvuldig zullen voorkomen, op voor ieder verstaanbare wijze aangegeven, wat in den zin der wet onder grondige redenen is te begrijpen. Deze leden wezen er op, dat zoowel in de pers als door het bestuur der Vereeniging van Nederlandsche werkgevers op terugkeer in dit opzicht tot het ontwerp-DRUCKER is aangedrongen.

Ten aanzien van de voorbeelden in de artt. 55 en 57 [**1639q**] van het ontwerp-DRUCKER opgesomd, werd nog opgemerkt, dat de gevallen in eerstgemeld artikel sub 5°. en 6°. vermeld, eenige aanvulling zouden moeten ondergaan. Terwijl toch in de voorbeelden, onder 1°. en 2°. van art. 57 [**1639q**] genoemd, niet alleen wordt voorzien, dat de werkgever den arbeider of diens familieleden of huisgenooten mishandelt enz., maar ook het geval wordt genoemd, dat hij gedoogt, dat dergelijke handelingen door een zijner huisgenooten of ondergeschikten worden gepleegd, wordt in artikel 55, sub 5°. en 6°., ten aanzien van den arbeider dit tweede geval niet gesteld.

Enkele leden deelden in het gevoelen, in het meervermelde, in de *Volksbanier* opgenomen, rapport geuit, dat het billijk is, nu in art. 1639*r* als grondige reden tot verbreking der dienstbetrekking voor den werkgever worden beschouwd: „eigenschappen enz., die, in aanmerking genomen het door den arbeider bedongen loon, redelijkerwijze niet van hem konden verwacht worden" — in art. 1639*s*[q] als grondige reden voor den arbeider op te nemen: „indien de aard van het opgedragen werk redelijkerwijze niet in verhouding blijkt te staan tot het door den werkgever toegezegd loon".

Andere leden wezen er op, dat men door dit in artikel 1639*s*[q] op te nemen, zou raken aan een zeker belangrijke, maar uiterst moeilijke quaestie, die niet geschikt is, als het ware ter loops te worden uitgemaakt.

Enkele leden meenden, dat onder de grondige redenen voor den arbeider om de dienstbetrekking te verbreken, moet worden opgenomen staking van den arbeid door een zeker deel, de helft, twee derden of drie vierden van zijne medearbeiders. Zij achtten het beter, dat men dit maatschappelijk verschijnsel regelt dan dat men het negeert.

Vrij algemeen echter verklaarde men zich met dit denkbeeld niet te kunnen vereenigen, reeds daarom alleen niet, omdat het de meening, dat werkstaking slechts mogelijk is en kan slagen, wanneer de arbeiders eigenmachtig hunne dienstbetrekking verbreken, nog meer dan tot dusverre ingang zou doen vinden. Dat die meening verkeerd is en werkstakingen, waarbij de opzeggingstermijnen zijn in acht genomen, een voor de arbeiders gunstig verloop kunnen hebben, leert de ervaring in Engeland. Verwezen werd te dien aanzien ook naar eenige artikelen van SIDNEY en BEATRICE WEBB in „Soziale Praxis" van Maart 1902.

Sommige leden merkten nog op, dat bij toepassing van bovenbedoeld denkbeeld, de billijkheid zoude eischen eene overeenkomstige omstandigheid te beschouwen als grondige reden voor den werkgever om de dienstbetrekking te verbreken. De werkgever zou, zonder tot schadeloosstelling te zijn verplicht, zijne arbeiders moeten kunnen ontslaan, wanneer een zeker deel der medewerkgevers tegenover hunne arbeiders den maatregel van „uitsluiting" zou hebben toegepast.

Gevraagd werd, of niet de omstandigheid, dat een arbeider, in geval van werkstaking bijv., niet aan den arbeid durft te gaan, omdat hij daarvan gevaar ducht voor zijn persoon, zijn gezin of zijn goed, onder de grondige redenen om de dienstbetrekking te verbreken, moet worden opgesomd.

Hierop werd geantwoord, dat deze omstandigheid in geen geval hier thuis behoort, omdat de arbeider niet de bedoeling kan hebben, in zoodanig geval aan de dienstbetrekking een einde te maken. Is uitdrukkelijke vermelding van deze omstandigheid in de voorgedragen regeling noodig, hetgeen men betwijfelde, omdat hier een geval van overmacht aanwezig schijnt, dan moet dit geschieden in de vijfde afdeeling, die van de verplichtingen des arbeiders handelt; het verdient dan wellicht aanbeveling, bij de redactie de woordenkeus van art. 1360 van het Burgerlijk Wetboek te volgen.

Ook werd hier gewezen op hetgeen bij den arbeid in de venen wel schijnt voor te komen, dat de mannelijke arbeiders de vrouwelijke, wier concurrentie zij vreezen, trachten te weren door haar met mishandeling te dreigen, zoo zij den arbeid beginnen of dien niet staken. Moet nu een dergelijk geval, waarin het voor de arbeidsters wel geraden is van verderen arbeid maar af te zien, niet onder de gegronde redenen om de dienstbetrekking te verbreken, worden opgenomen?

Niet algemeen werd begrepen, welk het juiste verband is tusschen de bepalingen van art. 1639*q*[o] en art. 1639*s*[q] eenerzijds en de bepaling van art. 1639*o*[m] aan den anderen kant. Men vroeg, of de wettelijke vertegenwoordiger van een minderjarige, namens dezen, de dienstbetrekking eigenmachtig om grondige, aan de wederpartij vooraf medegedeelde, redenen mag verbreken; zoo ja, waarom daarnaast de bepaling van art. 1639*o*[m] dan nog noodig moet worden geacht, en zoo neen, of de kantonrechter in het geval van art. 1639*o*[m] het verzoek zal kunnen inwilligen ook dan wanneer grondige redenen, in den zin daaraan in art. 1639*s*[q] gehecht, aanwezig zijn.

Memorie van Antwoord.

Artt. 1639*r* en 1639*s* (*nieuwe* artt. 1639*q* en 1639*r*). Hoezeer ook vele leden waren teleurgesteld, dat de Regeering zich in deze artikelen heeft bepaald tot het geven van eene algemeene omschrijving van hetgeen onder grondige (dringende) redenen om de dienstbetrekking te verbreken, te verstaan is, is de ondergeteekende toch na rijpe overweging te rade geworden de artikelen in dit opzicht ongewijzigd te moeten laten en daaraan niet, in navolging van het ontwerp-DRUCKER, eenige typische voorbeelden van dergelijke dringende redenen

te moeten toevoegen. In de eerste plaats verlieze men niet uit het oog, dat het de taak des wetgevers is een begrip zoodanig te omschrijven en af te grenzen, dat de wettelijke definitie voldoende is om het te karakteriseeren; aan die omschrijving „typische voorbeelden" toe te voegen, ze daarmede te illustreeren, valt buiten die taak. „Typische voorbeelden" zijn op hunne plaats in de Memorie van Toelichting of in eenig ander stuk, welks strekking is den tekst der wetsartikelen te verduidelijken, niet in de wet zelve.

Daarbij komt eene overweging van practische beteekenis.

Met hoeveel zorg men ook den enumeratieven aard eener dergelijke opsomming aanduide, in de practijk krijgt zij allengs een limitatief karakter. Dit is een onvermijdelijk gevaar, verbonden aan iedere, vooral aan eene eenigszins uitvoerige vermelding van „typische voorbeelden". Rechtspraak en practijk gaan langzamerhand eene neiging vertoonen om andere gevallen te verwerpen, eenvoudig omdat zij niet onder de voorbeelden zijn vermeld.

Kan derhalve de ondergeteekende geene vrijheid vinden deze voorbeelden over te nemen, de slotbepalingen der artt. 55 en 57 **[1639q]** van het ontwerp-DRUCKER acht hij in het ontwerp op hare plaats, zoodat de artt. 1639*r* (*nieuw* 1639*q*) en 1639*s* (*nieuw* 1639*r* **[q]**) in dien geest zijn aangevuld.

Wat de definitie der dringende redenen betreft, heeft de ondergeteekende gemeend in art. 1639*r* (*nieuw* art. 1639*q*) de woorden: „die, in aanmerking genomen het door den arbeider bedongen loon, redelijkerwijze niet van hem konden verwacht worden" te moeten vervangen door: „met eene behoorlijke gedraging jegens den werkgever". Ten gevolge dezer wijziging treedt het karakter van deze dringende redenen duidelijker in het licht: in tegenstelling met de gewichtige redenen van art. 1639*x* (*nieuw* art. **1639w**) vinden zij haren grond in eene onbetamelijke handelwijze van de zijde van de wederpartij; zij dragen een odieus karakter, terwijl bij de gewichtige redenen louter billijkheidsoverwegingen, zonder eenige schuld van de zijde der wederpartij in het leven geroepen, de ontbinding der overeenkomst rechtvaardigen. Met het oog op deze eigenaardigheid der dringende redenen, schijnt het juister noch bij den werkgever, noch bij den arbeider te gewagen van eenige verhouding van loon tot arbeid.

Aan de argumenten, gebezigd door de tegenstanders van het denkbeeld om onder de dringende redenen voor den arbeider tot verbreking der dienstbetrekking, op te nemen de staking van den arbeid door een zeker deel der mede-arbeiders, zou de ondergeteekende nog willen toevoegen, dat dit geval niet zoude passen in het kader dezer dringende redenen, gelijk dit in de omschrijving in het eerste lid van het artikel is aangegeven. Hetzelfde geldt ook voor het geval, dat een arbeider uit vrees voor lichamelijk letsel niet aan den arbeid durft gaan. Hier is wellicht overmacht aanwezig: een dringende reden in den geest van het ontwerp kan die vrees nimmer zijn.

Ter nadere kenschetsing van het juiste verband tusschen de bepalingen van art. 1639*q* en art. 1639*s* (thans artt. 1639*p* **[o]** en 1639*r* **[q]**) eenerzijds en de bepaling van art. 1639*o* (*nieuw* art. 1639*n* **[m]**) aan den anderen kant, veroorlooft zich de ondergeteekende het volgende mede te deelen. De behoorlijk gemachtigde minderjarige — immers hier kan alleen van een zoodanigen sprake zijn — staat in het algemeen met een meerderjarige volkomen gelijk. Geraakt hij nu in

omstandigheden, welke krachtens art. 1639*s* (*nieuw* art. 1639*r* **[q]**) eene dringende reden uitmaken om de dienstbetrekking eigenmachtig te verbreken, hij zal daartoe kunnen overgaan: zijn wettelijke vertegenwoordiger echter zal daartoe evenmin bevoegd zijn als bijv. tot opzegging der dienstbetrekking. Is deze echter van oordeel, dat de minderjarige in het belang van diens eer, leven of lijf de dienstbetrekking behoorde te verbreken, terwijl de minderjarige zelf daartoe onwillig is, dan zal de vertegenwoordiger art. 1639*o* (*nieuw* art. 1639*n* **[m]**) te baat kunnen nemen om de dienstbetrekking te doen eindigen.

Dit artikel is echter veel meer dan een correlatief van art. 1639*s* (*nieuw* art. 1639*r* **[q]**): ook wanneer er voor den minderjarige geene dringende reden bestaat de dienstbetrekking te verbreken, zal het kunnen gebeuren, dat de wettelijke vertegenwoordiger zich geroepen gevoelt krachtens eerstgenoemd artikel den kantonrechter te verzoeken de ontbinding der arbeidsovereenkomst uit te spreken. Men stelle het volgende geval: een minderjarige is door zijn vader schriftelijk gemachtigd om zich als kellner te verhuren in een hôtel of een koffiehuis; de vader bemerkt, dat het jongmensch willens en wetens eene betrekking van kellner heeft aangenomen in een hôtel, dat een slechten naam heeft, of in koffiehuis met „damesbediening". In zulk een geval zou er geene dringende reden zijn voor den minderjarige om de dienstbetrekking eigenmachtig te verbreken, ook al wilde hij dit. De vader zal echter art. 1639*o* (*nieuw* art. 1639*n* **[m]**) te baat kunnen nemen, en vermoedelijk zijn verzoek door den kantonrechter ingewilligd zien, daar hij in dit geval terecht zoude vermeenen, dat de door den minderjarige aangegane arbeidsovereenkomst nadeelige gevolgen voor hem hebben zal.

G. O. *Art.* 1639*q*. Als dringende redenen voor den werkgever om de dienstbetrekking te verbreken worden beschouwd eigenschappen, daden en gedragingen van den arbeider, die in strijd zijn met de goede zeden of met eene behoorlijke gedraging jegens den werkgever, en in het algemeen omstandigheden, welke, teweeggebracht door opzet of schuld van de zijde des arbeiders, de verdere voortduring der dienstbetrekking voor den werkgever of diens huisgezin in ernstige mate nadeelig maken.

Bedingen, waardoor aan den werkgever de beslissing zou worden overgelaten, of er eene dringende reden in den zin van artikel 1639*p* **[o]** aanwezig is, zijn nietig.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XXVII. Van de zijde der Commissie werd niet overtuigend genoemd het betoog in de Memorie van Antwoord, dat in de wet, hier in de artt. 1639*q* en 1639*r* **[q]**, typische voorbeelden en sprekende gevallen niet behooren te worden opgenomen.

De Minister bleef zijne bezwaren tegen het opnemen in de wet van typische voorbeelden en sprekende gevallen handhaven. Zijns inziens is men er met die opneming niet, maar moeten, wil men volledig zijn, van de opgenomen voorbeelden wederom voorbeelden worden gegeven. Daarom achtte hij het beter de uitwerking van de regeling aan den rechter over te laten, dan haar zelf voor een klein deel te geven. Verder herhaalde de Minister de overweging van practische beteekenis, reeds in de Memorie van Antwoord genoemd, dat, met hoeveel zorg men ook den enumeratieven aard eener opsomming, als hier bedoeld, aanduide, zij in de practijk allengs toch een limitatief karakter krijgt.

Van de zijde der Commissie werd de opmerking gemaakt, dat het nut van het opnemen van typische voorbeelden ook hierin bestaat, dat deze voorbeelden ongeveer den graad aangeven, waaraan de wetgever heeft gedacht, zooals uitkomt bijv. in uitdrukkingen als: zich overgeven aan dronkenschap; hardnekkig weigeren te voldoen enz.

De Minister antwoordde, dat hij dit geenszins als een voordeel beschouwde, omdat hij zich bijv. kon denken één enkel geval van dronkenschap onder zoodanige omstandigheden, dat het als dringende reden om de dienstbetrekking te verbreken, zou moeten worden beschouwd.

Tegen eene aanvulling als door de Commissie werd gewenscht, bleef de Minister daarom bezwaar maken.

Van de zijde der Commissie werd opgemerkt, dat de redactie van het eerste lid van art. 1639 *q* niet ongewijzigd zal kunnen blijven.

De Minister verklaarde in deze opvatting te deelen en een andere redactie te zullen overwegen.

1e N. v. W. In het eerste lid van art. 1639 *q* worden de woorden: „eene behoorlijke gedraging jegens den werkgever" vervangen door de woorden: „een behoorlijk optreden jegens den werkgever".

2e N. v. W. *Art.* 1639 *q*. Het eerste lid wordt vervangen door het hier volgende:

„Voor den werkgever worden als dringende redenen in den zin van het voorgaande artikel beschouwd zoodanige daden, eigenschappen of gedragingen van den arbeider, die ten gevolge hebben, dat van den werkgever redelijkerwijze niet kan gevergd worden de dienstbetrekking te laten voortduren.

Dringende redenen zullen onder andere aanwezig geacht kunnen worden:

1°. wanneer de arbeider bij de afsluiting der overeenkomst den werkgever heeft misleid door het vertoonen van valsche of vervalschte getuigschriften, of dezen heeft verzwegen, dat hij kort geleden zijne vorige dienstbetrekking onrechtmatig heeft verbroken;

2°. wanneer hij, in ernstige mate, de bekwaamheid of geschiktheid mist tot den arbeid, waarvoor hij zich heeft verbonden;

3°. wanneer hij zich overgeeft aan dronkenschap of ander liederlijk gedrag;

4°. wanneer hij zich schuldig maakt aan diefstal, verduistering, bedrog of andere misdrijven, waardoor hij het vertrouwen des werkgevers onwaardig wordt;

5°. wanneer hij den werkgever, diens familieleden of huisgenooten, of zijne medearbeiders mishandelt, grovelijk beleedigt of op ernstige wijze bedreigt;

6°. wanneer hij den werkgever, diens familieleden of huisgenooten, of zijne medearbeiders verleidt of tracht te verleiden tot handelingen, strijdig met de wetten of goede zeden;

7°. wanneer hij opzettelijk of roekeloos des werkgevers eigendom beschadigt of, ondanks waarschuwing, aan ernstig gevaar blootstelt;

8°. wanneer hij bijzonderheden aangaande des werkgevers huishouding of bedrijf, die hij behoorde geheim te houden, bekend maakt;

9°. wanneer hij hardnekkig weigert te voldoen aan redelijke bevelen of opdrachten, hem door of namens den werkgever verstrekt;

10°. wanneer hij op andere wijze grovelijk de plichten veronachtzaamt, welke de overeenkomst hem oplegt;

11°. wanneer hij door opzet of roekeloosheid buiten staat geraakt den bedongen arbeid te verrichten."

Toelichting der 2e N. v. W.

Artt. 1639 *q* en 1639 *r*. Boven de omschrijvingen, in deze artikelen opgenomen, geeft de ondergeteekende de voorkeur aan eene regeling in den geest van de §§ 71 en 72 van het Duitsche Handelswetboek. Daar eene zoodanige regeling reeds in het ontwerp-DRUCKER voorkwam, is deze thans overgenomen.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

De heer **de Savornin Lohman:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1639 *s*; men zie voorts deel I, bladz. 188 en volg.]

In art. 1639 *q* vinden wij een vijs bepalingen waarin staat: „voor den werkgever worden als dringende redenen in den zin van het voorgaande artikel beschouwd zoodanige daden, eigenschappen of gedragingen van den arbeider, die ten gevolge hebben, dat van den werkgever redelijkerwijze niet kan gevergd worden de dienstbetrekking te laten voortduren."

Nu zal ik de Kamer een voorlezing van al deze redenen besparen, maar natuurlijk kan iedere huisvrouw daaronder brengen wat zij wil. Hoe echter kan zij bekend zijn met al deze omslachtige bepalingen, die zij waarschijnlijk nooit gezien heeft?

[Men zie verder bij art. 1639 *q*.]

(7 Juni 1906.)

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het zal misschien tot verkorting van de discussie kunnen bijdragen wanneer ik thans mededeeling doe van enkele wijzigingen, die ik in dit artikel wensch aan te brengen.

Vooreerst worden sub 1°. de woorden „heeft verzwegen, dat hij kort geleden zijne vorige dienstbetrekking onrechtmatig heeft verbroken" vervangen door „opzettelijk valsche inlichtingen heeft gegeven omtrent de wijze waarop zijne vorige dienstbetrekking is geëindigd". Verder moet sub 2°. het woord „mist" vervangen worden door „blijkt te missen" en moeten sub 7°. de woorden „ondanks waarschuwing" vervallen.

De **Voorzitter:** Door de Regeering zijn in dit artikel de volgende wijzigingen gebracht:

Vooreerst worden sub 1°. de woorden: „of dezen heeft verzwegen, dat hij kort geleden zijne vorige dienstbetrekking onrechtmatig heeft verbroken" vervangen door: „of dezen opzettelijk valsche inlichtingen heeft gegeven omtrent de wijze waarop zijne vorige dienstbetrekking is geëindigd."

In sub 2°. wordt het woord: „mist" vervangen door: „blijkt te missen".

In sub 7°. vervallen de woorden: „ , ondanks waarschuwing,".

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

1°. door de heeren Schaper, ter Laan, Tak en Troelstra [ingezonden 9 Maart 1906, stuk n°. 12, II], om in n°. 1 te doen vervallen de woorden: „ , of dezen heeft verzwegen, dat hij kort geleden zijne vorige dienstbetrekking onrechtmatig heeft verbroken"; (1)

---

(1) [Bij dit amendement was gevoegd eene schriftelijke

Toelichting.

Het komt ondergeteekenden voor, dat in dezen zinsnede al te veel van den werkzoekenden arbeider wordt gevergd.]

2°. van den heer van Doorn [ingezonden 13 Maart 1906, stuk no. 20, VII], om in den aanhef van het 2de lid weg te laten het woord: „kunnen" en dus te lezen: „Dringende redenen zullen onder andere aanwezig geacht worden:";

3°. van de heeren Tydeman en Plate [ingezonden 6 Juni 1906, stuk no. 89], om na 7°. een nieuwe zinsnede in te voegen, luidende:

„7°. *bis.* wanneer hij opzettelijk of roekeloos zich zelf of zijne medearbeiders aan gevaar blootstelt."

De heer **Schaper** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren ter Laan, Tak en Troelstra voorgesteld amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Vergis ik mij niet zeer, dan is de wijziging, door de Regeering aangebracht in de bepaling sub 1°., een niet onbelangrijke tegemoetkoming aan het amendement, door mijn partijgenooten en mij voorgesteld.

Ik meen nu, dat ons bezwaar, vervat in het amendement, is vervallen.

Wanneer alleen opzettelijk valsche inlichtingen „dringende redenen" zijn om de dienstbetrekking te ontbinden, is daartegen, geloof ik, geen bezwaar in te brengen. Onze bedoeling was alleen er voor te waken, zooals ik meen dat ook in geval van ziekte geschiedt, dat de man niet verplicht is iets te zeggen, zelfs zonder dat hem iets gevraagd is, waardoor hij zeer zou worden benadeeld.

Na deze wijziging heb ik daarom de eer, mede namens mijn mede-voorstellers, dit amendement in te trekken.

De **Voorzitter:** Aangezien het amendement door den heer Schaper is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **van Doorn** ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn nu genaderd tot een materie, die in het bestaande Burgerlijk Wetboek eenvoudig is geregeld. Wanneer er wettige redenen tot wegzending of dienstverlating zijn is het bedrag der schadevergoeding tevens bepaald. Dié regeling had dit voordeel, dat partijen althans eenigszins zeker waren, in voorkomende gevallen, omtrent haar recht.

Nu is dezelfde gedachtengang — het kan niet anders — ook uitgedrukt in het vóór ons liggend ontwerp. Maar men heeft — ik beoordeel dit voor het oogenblik niet — het noodig geacht om, waar sprake is van wettige redenen, die wettige redenen thans nader aan te geven en een lijstje te geven, dat die wettige redenen eenigszins omvat.

Daartegen kan, geloof ik, geen bezwaar bestaan. Het is niet ongewenscht, dat zoowel de partijen als de rechter, die er over moet oordeelen, hebben een zekere vingerwijzing wat zullen zijn wettige redenen om het dienstcontract te verbreken. Natuurlijk zou in de procedure die daarbij kan plaats hebben, altijd eenige onzekerheid blijven bestaan in de appreciatie van de feiten.

Het is zeer wel mogelijk dat, als ik mijn arbeider of dienstbode ten laste leg een van de feiten, in dit ontwerp genoemd als opleverende een dringende reden tot verbreking van het dienstcontract, ik in die appreciatie mistast, en niemand die, als een werkgever te spoedig zijn arbeider beschuldigt van beleedigende woorden te hebben gesproken of, omdat de man wat vroolijk is, hem beschuldigt van dronkenschap, niet van oordeel zal zijn, dat de rechter een dergelijken eenigszins overhaasten werkgever terecht moet stellen en zeggen: hetgeen gij aanziet voor dronkenschap en hetgeen gij voor beleediging houdt is dat niet en wanneer gij dus op grond daarvan uw werkman ontslagen hebt of hem den dienst hebt uitgejaagd, dan hebt gij daarin verkeerd gehandeld. Ieder zal gaarne aan den rechter overlaten om bij dergelijke zaken te waken tegen onwettige handelingen van de zijde van den werkgever. Het omgekeerde — dat wil ik gelijker tijd zeggen — geldt omtrent het volgende artikel.

Het komt mij echter met alle bescheidenheid voor, dat de onzekerheid, die toch altijd blijft bestaan, moet beperkt blijven tot deze feitelijke appreciatie van de dingen. Maar overigens moet toch ten slotte ook op dit punt rechtszekerheid bestaan; men moet ten slotte meester zijn zoowel in zijn eigen huis als in zijn eigen onderneming en als de feiten, zooals die hier omschreven zijn, aanwezig zijn, ook aanwezig naar de meening van den tot oordeelen bevoegden rechter, dan moet de werkgever het recht hebben op grond van de bestaande redenen om het contract werkelijk te ontbinden.

Nu voert m. i. het ontwerp een onzekerheid in, die van groote beteekenis is. Hier wordt door het enkel woord „kunnen" dit gezegd: al oordeelt de rechter, dat er inderdaad dringende redenen zijn, die kunnen leiden tot ontbinding van het contract, dan kan hij nog zeggen: „ik geef u toe, dat gij, werkgever, te recht dien arbeider als een dronkaard of als iemand die in uw gezin tegenover uw huisgenooten verkeerde voorstellen deed, uit uw dienst hebt ontslagen, of ik geef u gelijk, arbeider, dat gij u beklaagt over dien werkgever, want deze voldoet niet aan de verplichtingen, zooals die in art. 1639*q* zijn neergelegd, maar desniettegenstaande vind ik, rechter, in de wet, dat ik het contract niet als met recht ontbonden behoef te beschouwen." Dat is hetgeen in het artikel staat. Ik vraag of het wenschelijk is dergelijke rechtsonzekerheid op dit punt te handhaven, ja nog sterker in het leven te roepen.

Wegzending om dringende redenen — wij kennen die uit de practijk — is een zeer ingrijpende maatregel. Wanneer men zijn dienstbode wegzendt, dan doet men dat niet op losse gronden; men heeft — men mag dat aannemen — een zeer ernstige reden om te meenen, dat een dergelijke persoon niet langer in den huiselijken kring kan en mag geduld worden. Nu zeg ik: indien nu de rechter oordeelt, dat ik hetgeen ik aan mijn dienstbode ten laste leg, te recht als een van de wettige redenen tot wegzending aanneem, dat het dan niet aangaat, dat de rechter in dat geval de bevoegdheid heeft te zeggen: gij hadt toch die dienstbode in uw huis moeten houden en moet nu schadevergoeding betalen. Dat gaat te ver. Het is geen gekheid, want wat hier gezegd wordt, kan op een zeer ernstige, zware schadevergoeding neerkomen. Wij hebben nu niet alleen te doen met de schadevergoeding, tot nog toe in ons Burgerlijk Wetboek bekend, bestaande in de bekende zes weken loon, maar men wordt in de volgende artikelen gesteld voor een actie tot volledige schadevergoeding. Nu durf ik toch dit vragen: Indien ik een dringende reden heb — en de rechter erkent dat ik die heb — om mijn dienstbode of arbeider weg te zenden, mag dan aan dien rechter de bevoegdheid worden toegekend om te zeggen: niettegenstaande gij die dringende reden hebt, hoewel ik erken dat gij gelijk hebt en gij dien persoon niet langer in uw huis kunt dulden, zal ik u toch nopen schadevergoeding aan die weggezonden dienstbode of arbeider te geven?

Nu wensch ik nog te wijzen op een ander punt. Wij hooren in den laatsten tijd dikwijls spreken van klassejustitie. Maar maken wij met dit artikel van den rechter niet een klasserechter in den ergsten zin van het woord? De rechter is, hoewel erkennende de dringende reden, toch vrij om het contract al of niet als rechtmatig geëindigd te beschouwen. De kantonrechter is ook een mensch en zal misschien zeggen: ik zou in uw geval de dienstbode ook hebben weggezonden, maar ik ben vrij in mijn uitspraak en dwing u toch schadevergoeding te geven. Wij hebben nog niet „le bon juge". Ik erken, dat de rechter, de feitelijkheden beoordeelende, moet hebben een vrij oordeel, maar eenmaal de feiten naar zijn meening vaststellende, moet hij er ook aan verbinden de rechtsgevolgen, die de wet vaststelt. Maar men kan niet toestaan dat de rechter niettegenstaande dat toch anders kan beslissen. Wanneer de kantonrechter, na de feiten te hebben vastgesteld, toch vrij is te beoordeelen of er dringende redenen zijn, geloof ik dat dit een te ver strekkende vrijheid van den rechter is. Waar het hier een zeer ingrijpende zaak geldt, waarbij het gezag van den heer des huizes te pas kan komen, acht ik een dergelijke vrijheid van den rechter verkeerd en stel daarom voor het woord „kunnen" te laten vervallen, opdat wij op dit punt eenige meerdere rechtszekerheid verkrijgen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Idsinga, Jannink, Blooker, Dolk en Jansen (den Haag), en komt mitsdien in behandeling.

De heer **Tydeman** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en den heer Plate ingediende amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De bedoeling van dit artikel is zooeven reeds een punt van bespreking geweest. Het amendement, dat door den geachten afgevaardigde uit Rotterdam en mij is voorgesteld, heeft een veel minder verre strekking dan het voorafgaande amendement van den heer van Doorn. Wij blijven in het kader van het Regeeringsontwerp; de geachte afgevaardigde uit Gouda reageert in zijn amendement tegen dit voorstel. Maar ik ben het met den geachten afgevaardigde uit Gouda eens, waar hij in het algemeen als de bedoeling van het artikel heeft aangeduid, dat het is een vingerwijzing, een handleiding voor den rechter. Maar ook is het een vingerwijzing, ja een opgeheven vinger tegen den arbeider, een soort van waarschuwing: indien gij u schuldig maakt aan die zaken die daar genoemd zijn, loopt gij gevaar bij aanraking met den rechter in het ongelijk te worden gesteld. In dit opzicht is het artikel ook zeer nuttig, omdat het een preventieve werking zal uitoefenen. In het algemeen is het geheele artikel een soort van inlichting voor de gedragslijn

van beide partijen bij het arbeidscontract en dat is ook het geval met het volgende artikel. Dit aannemende, ons geen partij stellende in het vraagstuk dat zooeven door den heer van Doorn is opgeworpen, maar ons vooralsnog blijvende scharen in het kader van het ontwerp, hebben wij gemeend dat hier een geval onder de dringende redenen behoorde opgenomen te worden, dat niet opgenoemd is. Wij willen niet zeggen dat wij daarmede de zaak uitputten, of tot volledigheid komen, niet eens tot een ver doorgevoerde specialisatie, maar wij meenen dat hier in het kader van het artikel een zekere leemte is. Wij stellen voor, dat als een der „dringende redenen" ook zal gelden wanneer de arbeider zich niet stoort aan de veiligheidsvoorschriften die gegeven zijn in de fabriek, de werkplaats of ook elders, ook in de woning.

Indien men de „dringende redenen" in art. 1639*q* nagaat, kan dit geval niet onder een van bedoelde nummers onder dak gebracht worden, zonder dat men aan de opgesomde gevallen een overmatige uitbreiding of een gedwongen uitlegging zou geven. Evenmin kan men het onder dak brengen bij art. **1639b**, waar algemeene verplichtingen aan de arbeiders opgelegd worden; daarin staat: „De arbeider is verplicht zich te houden aan de voorschriften omtrent het verrichten van den arbeid alsmede aan die, welke strekken ter bevordering van de goede orde in de onderneming des werkgevers, hem door of namens den werkgever binnen de perken van wet of verordening, van overeenkomst of reglement, gegeven."

Dit is een algemeene verplichting, waaronder dit speciale punt niet gebracht kan worden, vooral niet waar andere speciale gevallen wel opgenoemd zijn.

Onder 9°. lees ik:

„wanneer hij hardnekkig weigert te voldoen aan redelijke bevelen of opdrachten, hem door of namens den werkgever verstrekt;".

Hier hebben wij te doen met speciale bevelen, opdrachten, welke hetzij mondeling of schriftelijk gegeven en waarbij evenzeer van uitdrukkelijke weigering, zelfs „hardnekkig", d. i. dus na herhaald bevel, sprake is.

Men moet dus, wil men het door ons bedoeld geval mede inbegrijpen onder de „dringende redenen", — en daartoe strekt het amendement — het geval bij name noemen.

Wij zijn daarbij geheel in de terminologie van het wetsontwerp gebleven.

Krachtens de Veiligheidswet zijn bij algemeenen maatregel van bestuur talrijke voorschriften betreffende de veiligheid in fabrieken en werkplaatsen gegeven. De inspecteur van den arbeid heeft bovendien de bevoegdheid nog meer voorschriften te geven.

Art. 8 der Veiligheidswet legt de verplichting op die voorschriften en reglementen in fabrieken en werkplaatsen op te hangen, zoodat zij voor ieder leesbaar zijn en de werkgever is bovendien verplicht om aan iederen vasten arbeider een exemplaar van het reglement, waarin die voorschriften zijn neergelegd, uit te reiken.

Tegen niet-nakoming van dit voorschrift is een straf bedreigd van 1 maand hechtenis of f 100 boete. Dit zijn voorschriften, waarbij de werkgever voor den goeden gang van zaken in zijn fabriek, wat de veiligheid betreft, grootendeels afhankelijk is van de voortdurende dagelijksche zorg en nauwlettendheid van den werkman, zonder dat daarvoor telkens speciale waarschuwingen worden gegeven.

Ik heb hier b.v. het oog op voorschriften als gegeven zijn in § 4, art. 11 van het Koninklijk besluit van 7 December 1896 (*Staatsblad* n°. 215), waar sub 5 wordt bepaald, dat in de werklokalen de met olie of vet gedrenkte poetslappen of dergelijke aan zelfontbranding onderhevige voorwerpen brandvrij moeten worden opgeborgen.

Ik heb het oog op de voorschriften in dezelfde § en hetzelfde artikel sub 6 en 7 opgenomen, dat in de werklokalen, waar aether, naphta, benzine of andere vluchtige vloeistoffen, welker dampen met lucht ontplofbare mengstels kunnen vormen, worden gebezigd, nimmer vuur of ander dan voldoend geïsoleerd kunstlicht aanwezig mag zijn.

Ik heb het oog op voorschriften in hetzelfde besluit betroffende fabrieken, waarin loodoxyde wordt verwerkt of andere loodverbindingen worden aangewend en waarin wordt bepaald, dat de kleeren, die door werklieden worden afgelegd, niet in de schaftlokalen mogen worden geborgen.

In al zulke gevallen, en er zijn meer te noemen, zal bij niet-nakoming der voorschriften door roekeloosheid of opzet een van de redenen aanwezig moeten worden geacht, die tot wegzending zonder schadevergoeding aanleiding kunnen geven.

Er is nog een moment in deze zaak, dat van belang is.

De moreele verplichting van de werklieden om de veiligheidsvoorschriften na te komen, die to allen tijde bestaan heeft, is belangrijk verscherpt, sedert de Ongevallenwet is ingevoerd. Zij mogen de lasten die voor de werkgevers daaruit voortvloeien niet klakkeloos opvoeren. En dit klemt te meer, nu de prikkel van het eigenbelang om de veiligheidsvoorschriften na te komen, is verminderd, waar de voorziening door verzekering van den arbeider aanzienlijk is toegenomen.

Het komt ons daarom voor, dat het niet zonder beteekenis zal zijn een afzonderlijk artikel 7*bis* achter artikel 7 in te voegen, waarin ook dezo gevallen tot dringende redenen worden bestempeld.

In de oeconomie van de wet kan, dunkt ons, daartegen geen bezwaar bestaan.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Lieftinck, van Vuuren, Mees en Hennequin, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **Schaper:** Mijnheer de Voorzitter! Strikt genomen moet dit artikel worden beschouwd in verband met het volgende, wat n.l. betreft het beginsel om te specificeeren onder andere de dringende redenen, die tot het verbreken van de dienstbetrekking leiden. Nu kan men twisten over de vraag of men die dringende redenen moet opnemen in het artikel, ja dan neen. Ik zal er mij bij nederleggen, dat dit is geschied; maar dan wil ik toch den nadruk leggen op de woorden van het tweede lid: „onder andere" zoowel in dit als in het volgende artikel voorkomende.

Ik geloof, dat men dit onderwerp door de opsomming niet mag beproeven uit te putten, en dat door het ontwerp niet een beperking mag worden gegeven aan hetgeen overigens als dringende redenen mag worden aangemerkt.

Verder heb ik enkele aanmerkingen over de onderdeelen van het artikel. Zoo leest men sub 3°.: „Wanneer hij zich overgeeft aan dronkenschap of ander liederlijk gedrag." Ik heb mij afgevraagd wat het is, het „zich overgeven aan dronkenschap". Is het daartoe voldoende, dat de man eens of tweemaal dronken wordt bevonden? De nadruk moet worden gelegd op het zich *overgeven*, zegt de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs hier naast mij. Laat men dit dan verklaren; ik doe de vraag juist om te worden ingelicht.

Het zou anders kunnen gebeuren, dat de patroon iemand, die bijv. tweemaal dronken was geweest, wegzond, dit daan opgevende als een „dringende" reden. Men moet toch niet te lichtvaardig met die dringende redenen omspringen, want er blijft altijd over de gewone opzegging, met inachtneming van een termijn. En het onderwerp dronkenschap maant in dit verband tot voorzichtigheid. Bij de behandeling van de Ongevallenwet is door mij, maar vooral door den heer Troelstra, gesproken over die dronkenschap. Het is heel moeilijk in betrekking tot arbeiders te spreken over dronkenschap. Niet dat ik meen, dat in de kringen der arbeiders dronkenschap meer voorkomt dan onder de andere kringen, al laten ze het daar weleens duidelijker blijken. Maar de heer Troelstra heeft toen al aangetoond, dat dikwerf de werkgevers aan de arbeiders aanleiding geven tot dronkenschap.

Stel u voor een patroon, die zelf graag een borrel lust en met zijn knecht gaat drinken en hem trakteert, bijv. bij overuren, om hem flink te laten arbeiden. Later neemt hij hem nog eens mee naar de kroeg en gewent hem dus aan veel drinken. Dan kan hij een volgende maal zeggen, als hij den gezel *zoeken* wil: gij zijt dronken geweest, ik ga naar den rechter om oplossing van den dienstbetrekking te vragen en eisch schadevergoeding.

De zaak is te beperkt geregeld. De Oostenrijksche wetgeving heeft de volgende bepaling onder *c* (wanneer de arbeider) „den Trinksucht verfält und wiederholt fruchtlos verwarnt wurde". Zoo zou men hier kunnen zetten: wanneer hij zich *ondanks herhaalde waarschuwing* overgeeft enz.

Dit ware m. i. een verbetering; de man kan dan alleen na herhaalde waarschuwing worden ontslagen en dan is het ook redelijk. Men moet niet vergeten, dat hier ook altijd de vraag rijst: wat is dronkenschap? Het is een oude interessante strijdvraag en ik zal er weinig van zeggen! Maar de één noemt het dronkenschap, als men naar drank ruikt, na misschien op gewone wijze een ongeluk te hebben gekregen, en den ander noemt het pas zoo, als men in de goot ligt. Welke beteekenis geeft dan de Minister aan het woord „overgeven aan"? Daarop komt het aan en ik geef liever de voorkeur aan de uitdrukking door mij genoemd, vooral omdat de patroon toch nog altijd de veiligheidsklep heeft van het naar huis zenden met 8 of 14 dagen.

Sub 7°. De Minister heeft de woorden „ondanks waarschuwing" uitgenomen; voor de wijziging van sub 1°. dank ik den Minister, maar alle verandering is

geen verbetering. Zoo hier niet. Sub 7°. luidt nu: „wanneer hij opzettelijk of roekeloos des werkgevers eigendom beschadigt of aan ernstig gevaar blootstelt". „Opzettelijk of roekeloos". Het is de vraag of niet één keer een dergelijke beschuldiging den patroon in staat stelt, voor den rechter de dienstbetrekking te doen ontbinden met eisch van schadevergoeding. Wanneer het een *hebbelijkheid* blijkt te worden, roekeloos met het goed des werkgevers om te springen, dan moet men toegeven, dat de patroon te recht eindelijk zegt: ik heb u gewaarschuwd, gij breekt nu weer een kostbaar ding; ga heen, want het volgend oogenblik breekt gij mij weer wat. Er moet dan echter inkomen: ondanks herhaalde waarschuwing. De patroon beschikt over den aard van het werk, over de werkwijze, over de keuze der werkplaats en der instrumenten, enz.

De arbeider is hier lijdelijk persoon. Men moet hier voorzichtig zijn, want men heeft ook hier weer altijd den weg van de behoorlijke opzegging, langs den normalen weg.

Nu een woord over 9°. „Wanneer hij hardnekkig weigert te voldoen aan redelijke bevelen of opdrachten hem door of namens een werkgever verstrekt."

In de eerste plaats zal de Kamer er van overtuigd zijn, dat wij ons met deze bepaling niet kunnen vereenigen ten opzichte van de werkstaking. Hierin zit de hefboom voor den patroon om den man te ontslaan en bij werkstaking aansprakelijk te stellen. Wanneer wij mathematisch juist wisten dat ons amendement op art. **1639t** verworpen werd, zouden wij ons hardnekkig verzetten tegen deze bepaling. Natuurlijk, wanneer de man, buiten alle vakactie om, als een, laat ons maar zeggen onverschilligen bok zegt: dit doe ik niet, dit staat mij niet aan, enz., dan moet men zulk een man kwijt kunnen worden. Maar wanneer hij in de werkstaking zit, wordt het anders, wordt het een collectieve, welbewuste daad, een beweging. Wij zullen ons niet verzetten tegen deze bepaling, omdat wij de Kamer niet met onnoodige herhalingen willen bezighouden en niet dubbel willen doen beslissen.

Wij zullen dus deze bepaling aanvaarden onder de reserve, dat wij elkaar weer spreken bij art. **1639t**, wetende, dat, als de Kamer ons amendement niet aan zal nemen bij dit artikel, zij het zeker niet zal doen bij art. 1639*q*.

Maar nu nog iets. Welke beteekenis hebben wij te hechten aan de woorden „redelijke bevelen". Men zal zeggen dat de rechter het moet uitmaken, omdat het moeilijk is te omschrijven. Het zij zoo! Als wij daaraan toe zijn, zullen wij zien of de Kamer gezind is de rechtspraak althans reeds in de gegeven omstandigheden zoo goed mogelijk te maken, want daar komt vooral in zulke dingen zooveel op aan.

Maar nu zou ik dit willen vragen. Stel dat er is een werkstaking; de patroon beveelt zijn werkman 1000 sigaren voor dien anderen patroon te maken en dus onderkruiperswerk te doen. Als de patroon nu zegt: ik beveel jou dit werk te doen, is dit dan volgens het oordeel van den Minister een *redelijk* bevel? Naar mijn oordeel niet, omdat het in strijd zou zijn met art. **1638** z: „De werkgever is in het algemeen verplicht al datgene te doen en na te laten, wat een goed werkgever in gelijke omstandigheden behoort te doen en na te laten."

Het wil mij voorkomen, dat het *niet* behoorlijk is, wanneer een werkgever zijn werklieden dwingt werk te doen voor een patroon, waar hij zich niet voor heeft besteed. Wanneer ik b.v. bouwarbeider ben bij een patroon, houd ik rekening met dezen persoon, met het karakter, de manieren van dien man. Maar wanneer de werkgever mij gelast om te gaan naar een ander karwei, in dienst van een ander patroon, waaraan ik bij voorbeeld een hekel heb, omdat ik hem van vroeger ken als een slecht patroon of om iets anders, dan acht ik dit niet een redelijk bevel.

De Minister zegt: Ik ook niet, en mij dunkt ook, dat dit vanzelf spreekt; maar men mag dit wel eens van de Regeeringstafel hooren.

„Wij krijgen deze quaestie eigenlijk in gewichtiger mate bij het volgend art. 1639*r* [q]; maar in dat „redelijk bevel" kan iets zitten, wat in dit verband voor den werkman gevaarlijk kan worden.

Ik hoop, dat de Minister hierover nader het een en ander zal zeggen, zoodat wij dienaangaande bevredigd zijn; anders zullen wij ons niet verantwoord achten zonder een paar eenvoudige amendementen te hebben voorgesteld.

In ieder geval hebben wij geen vrede met het wegnemen door den Minister van de woorden: „ondanks waarschuwing", maar voorloopig wensch ik het hierbij te laten.

De heer **Drucker**: Mijnheer de Voorzitter! Persoonlijk wensch ik enkele opmerkingen te maken naar aanleiding van het amendement van den heer van Doorn, dat naar mijn bescheiden meening niet past in het systeem van dit artikel en practisch zou leiden tot hoogst ongewenschte uitkomsten.

De heer van Doorn heeft zijn amendement ingeleid met de opmerking, dat het hier geldt een zeer ingrijpende bevoegdheid van den werkgever — en in het volgend artikel van den arbeider —, maar hij had er kunnen bijvoegen: te gelijker tijd een zeer abnormale bevoegdheid, want hier wordt, in strijd met hetgeen regel is in het contractenrecht, aan de eene partij de bevoegdheid gegeven, willekeurig, eigenmachtig een einde te maken aan de dienstbetrekking. Daarvoor moet een volkomen afdoende reden bestaan.

Nu heeft dit artikel getracht, en evenzoo het volgend artikel, van die redenen een algemeene omschrijving te geven, en de rechter heeft dus te zien, om ons te bepalen bij art. 1639*q*, of er in een bepaald geval inderdaad zijn zoodanige daden, eigenschappen of gedragingen van den arbeider, die ten gevolge hebben, dat van den werkgever redelijkerwijze niet kan gevergd worden de dienstbetrekking te laten voortduren.

De rechter heeft dan te onderzoeken, of er een geval van dergelijke daden enz. aanwezig is of niet. Is een geval aanwezig, dan zal hij concludeeren, dat er bestond een dringende reden; is dit niet zoo, dan zal hij concludeeren, dat van het artikel ten onrechte is gebruik gemaakt. Dit vergeet m. i. de heer van Doorn, waar die geachte afgevaardigde zeide, dat dit artikel de rechtszekerheid opheft en de willekeur van den rechter daarvoor in de plaats stelt. De rechter heeft wel degelijk na te gaan, of de omstandigheden van het eerste lid aanwezig zijn of niet. Acht hij ze aanwezig, dan moet hij het artikel toepassen; zoo niet, dan mag hij dit niet doen.

Maar nu gaat het artikel in zijn tegenwoordige gedaante iets verder, ten einde aan de partijen en aan den rechter een zekeren leidraad te geven, een vingerwijzing bij de toepassing. Er worden namelijk eenige gevallen opgenoemd onder n°. 1 tot n°. 11, die in den regel, in normale omstandigheden, geacht zullen worden te vormen het feit, dat in het eerste lid is omschreven.

Ik zeg, in den regel, maar het zal niemand kunnen gelukken, die gevallen zóó scherp te omschrijven, dat men van die gevallen vooraf kan zeggen, dat zij altijd zullen vallen onder de algemeene omschrijving van het eerste lid.

Terwijl aan den eenen kant buiten de nummers 1—11 nog mogelijk blijven andere gevallen, die ook behooren onder de algemeene categorieën, en waarvoor dienen de woorden „onder anderen", zal het herhaaldelijk voorkomen, dat er een geval is, dat strikt genomen tot de nrs. 1—11 behoort, maar dat toch niet valt in de algemeene omschrijving van het artikel.

Wil men den weg opgaan van den heer van Doorn, dan zou men bij de redactie dier nummers 1—11 moeten betrachten een geheel andere mate van nauwkeurigheid, dan bij het stellen dier nummers tot nog toe is betracht geworden.

Men heeft ze tot nog toe beschouwd als een algemeene vingerwijziging aan de partijen en aan den rechter; maar wanneer men daarmede beoogt aan den rechter te geven voor hem bindende regels, dan zal men de bepalingen der nummers 1—11 moeten redigeeren met een veel verder strekkende nauwkeurigheid dan tot nog toe is geschied, een nauwkeurigheid, waarvan ik twijfel of zij te bereiken zou zijn. Ik zou het vrijwel een onmogelijk pogen achten die gevallen zoo te omschrijven, dat wij vooruit met zekerheid kunnen zeggen: telkens wanneer dergelijk geval zich voordoet, is er een dringende reden in den zin der algemeene omschrijving.

Zooeven hoorden wij bij voorbeeld van den heer Schaper, hoe moeilijk het is, de dronkenschap in dit verband te omschrijven. Dit heeft nu bij de redactie volgens dit ontwerp geen bezwaar, want als er een geval van dronkenschap is, dat niet zeer ernstig is, zal de rechter zeggen: ik kan dat wel als een dringende reden aanmerken, maar ik behoef het niet te doen; het valt immers niet onder de algemeene omschrijving van den aanhef.

Laat men echter het woord „kunnen" weg, dan zal men zich in de dronkenschap zoozeer moeten verdiepen, als noodig is om daarvoor te vinden een altijd bruikbare, steeds volkomen passende formule.

Waartoe komt dan ook de heer van Doorn ten slotte?

Hij, die begint met te wenschen, dat de rechter zich bepaald zal houden aan de wet, komt tot deze conclusie, dat in het door mij geschetste geval de rechter zal zeggen: er is wel dronkenschap, maar ik zal toch maar zeggen, dat er geen dronkenschap is; anders zou ik verplicht zijn een dringende reden aanwezig te achten! Dit rijmt slecht met het uitgangspunt van den heer van Doorn, en ik meen, dat men dan verstandiger doet te volgen het voorbeeld van andere wet-

gevingen, en hier aan den rechter te laten, naar beide richtingen, de bevoegdheid, welke het wetsontwerp hem geeft.

(8 Juni 1906.)

De heer **van Doorn**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb mij gisteren alleen bepaald tot de toelichting van het amendement dat ik de eer had op dit artikel voor te stellen. Ik zal, na hetgeen de geachte afgevaardigde uit Groningen persoonlijk daartegen heeft aangevoerd, daarop nog niet antwoorden, maar wachten tot ook de Minister zijn zienswijze omtrent dit amendement zal hebben uiteengezet, ten einde dan in nadere verdediging van mijn amendement te treden. Ik wensch nu alleen over het artikel te spreken en nog een enkele opmerking aan het oordeel der Regeering te onderwerpen.

In het artikel dat thans in behandeling is wordt als dringende reden sub 2°. genoemd: „wanneer hij (de arbeider), in ernstige mate de bekwaamheid of geschiktheid mist tot den arbeid, waarvoor hij zich heeft verbonden".

Oppervlakkig bezien schijnt deze bepaling volkomen juist en volkomen plausibel, maar toch komt het mij voor, dat zij inderdaad zeer onbillijk kan werken.

Ik zeg, dat zij oogenschijnlijk zeer juist is, want wat is juister dan dat men een arbeider, indien blijkt dat hij de noodige kennis en bekwaamheid niet bezit, den dienst kan opzeggen?

Deze bepaling kan echter onbillijk werken, omdat het geval zich kan voordoen, dat de werkgever wel terdege zich vooraf op de hoogte heeft kunnen en moeten stellen van de kennis en de bekwaamheid die hij gemeend heeft van zijn arbeider te moeten en te mogen vorderen. Het is niet ondenkbaar, dat zulk een werkgever aan den arbeider om bij hem in dienst te treden, zeer mooie aanbiedingen doet, meonende in dien persoon een zeer kundig en zeer geschikt arbeider te vinden en om de een of andere reden daarin teleurgesteld wordt.

Ik zou meenen, dat in een dergelijk geval aan den werkgever niet het recht mag worden gegeven zonder eenigen opzeggingstermijn, zonder eenige schadevergoeding een dergelijken arbeider eenvoudig den dienst op te zeggen. Het komt mij voor, dat van den werkgever mag geëischt worden, dat, indien hij een arbeider in dienst neemt, hij zich vooraf op de hoogte stelt of die man geschikt is voor zijn taak, ja dan neen.

Ik herhaal, dat uit deze bepaling voor den arbeider een schromelijke onbillijkheid kan voortvloeien, en ik zou aan den Minister willen vragen of hij niet in overweging zou willen nemen om hetzij door een bijvoeging aan deze clausule, hetzij door deze clausule te laten vervallen, aan die onbillijkheid te gemoet te komen.

Verder wensch ik mij over dit artikel nog een tweede opmerking te veroorloven. Onder vigueur van het Burgerlijk Wetboek hebben wij in deze materie een vrij afgerond begrip van de quaestie der dienstverlating. Wanneer een dienstbode zonder kennisgeving den dienst verlaat, is de dienstbetrekking daardoor verbroken; dat is een vaststaande jurisprudentie. Nu komt het mij voor, dat bij deze geheele opsomming van dwingende redenen dat zeer juiste en afgeronde begrip van dienstverlating eigenlijk is weggevallen. Men kan het geval, dat een dienstbode of arbeider eenvoudig zonder kennisgeving wegblijft, eigenlijk niet brengen onder een van de bepalingen, die in dit wetsontwerp voor ons liggen. Ik geloof, dat het recht van den werkgever moet vaststaan om, in geval zulk een dienstverlating plaats heeft — het geldt hier helaas een veel voorkomend geval — het contract als vervallen te beschouwen.

Ik wensch deze opmerkingen aan de aandacht der Regeering te onderwerpen.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het is mij aangenaam uit hetgeen gisteren door verschillende sprekers is in het midden gebracht te mogen afleiden, dat men zich met het stelsel van deze bepaling kan vereenigen. Zelfs de heer Schaper, die wel eenig van zijn standpunt begrijpelijk voorbehoud maakte, verklaarde toch, dat hij zich bij het artikel, op zich zelf beschouwd, zou neerleggen. Meer bepaald bedoel ik de inrichting van het artikel, zooals die geworden is ten gevolge van de wijziging, door mij aangebracht in de Nota van Wijziging van 23 Februari j.l.

De inrichting die men in dit artikel aantreft, dat namelijk de regel vooropgesteld wordt en dat verder de opsomming van een aantal typische gevallen den rechter geeft een vingerwijzing, zooals de heer van Doorn het uitdrukte, of nog beter een handleiding, zooals de heer Tydeman het noemde, om niet te spreken van een leidraad, vindt men ook in verschillende buitenlandsche wetgevingen,

met name in de Duitsche Gewerbeordnung en in de Belgische wet op het arbeidscontract.

Wat nu de amendementen betreft, ontmoet ik in de eerste plaats den heer van Doorn, die het woord „kunnen" in den aanhef zou willen schrappen. Dat zou geen verbetering zijn.

De geachte spreker heeft enkele sterk sprekende gevallen genoemd, b.v. mishandeling van den werkgever door den arbeider en dergelijke, en heeft gezegd, dat de rechter in zulke gevallen niet moet kunnen beslissen, dat men de dienstbode of den arbeider toch in dienst moet houden. Dat is een misvatting, want in al de hier bedoelde gevallen is de casus positie deze, dat de betrokken partij dringende reden meent te hebben om een einde te maken aan de dienstbetrekking en de beëindiging van de dienstbetrekking in den vorm van ontslag blijft bestaan, onverschillig of de partij, dat is hier de werkgever, te recht of ten onrechte daartoe overging; de eenige vraag is die van de toekenning van schadevergoeding. De regeling is dus niet, dat de werkgever kan gedwongen worden een arbeider die hem mishandelt, in dienst te houden.

Maar de hoofdzaak is, dat het noodig is om in alle gevallen aan den rechter te laten een zekere ruimte van appreciatie. Dit is onvermijdelijk en ook aanbevelenswaardig. Dat het onvermijdelijk is blijkt reeds uit den aanhef van het artikel, waarin met zooveel woorden wordt gezegd, dat de reden dringend moet zijn in dien zin, dat van den werkgever *redelijkerwijs* niet kan gevorderd worden de dienstbetrekking te laten voortduren. Dat komt nog sterker uit bij verschillende van de gestelde gevallen. Nemen wij de bepaling sub 3°., dat een van de dringende redenen kan zijn het geval dat de arbeider zich overgeeft aan dronkenschap.

Hier hebben wij een ruim veld voor een appreciatie van allerlei bijzonderheden, die aan den rechter moet worden overgelaten. Verder sub 10°., dat de arbeider op andere wijze grovelijk de plichten veronachtzaamt, welke de overeenkomst hem oplegt. Wat is nu daarbij „grovelijk veronachtzamen"? Ook hier kan naar gelang der omstandigheden de uitspraak verschillend zijn en moet aan den rechter dus de appreciatie daarvan gelaten worden. Ik druk hierop, omdat het de vraag is in hoeverre, zelfs al doet zich een der opgesomde gevallen voor, bijzondere omstandigheden een ander oordeel van den rechter rechtvaardigen. De wet noemt een aantal dringende redenen, die een onmiddellijke beëindiging der dienstbetrekking motiveeren; in hoever er echter speciale omstandigheden zijn die een andere beschouwing rechtvaardigen, is een punt dat aan de beslissing van den rechter moet worden overgelaten. Dit is zoo sterk, dat, wanneer de geachte spreker § 72 van het Duitsch Handelswetboek opslaat, hij zal zien dat daar het woord „kunnen" inderdaad niet voorkomt. Maar hij moet zich over deze mededeeling niet al te zeer verheugen, want er wordt in die § 72 uitdrukkelijk bijgevoegd: „sofern nicht besondere Umstände eine andere Beurtheilung rechtfertigen".

En nu moeten wij in plaats van die omschrijving van die „bijzondere omstandigheden" het woord „kunnen" behouden. In één woord, zoo ergens dan geldt hier het jus in causa positum, en behooren wij aan het oordeel van den rechter over te laten, de verschillende gevallen nauwkeurig te waardeeren.

Ik hoop, dat de geachte spreker met deze toelichting, die trouwens niet nieuw is, want voor een deel is zij reeds gegeven door den geachten afgevaardigde uit Groningen, termen zal kunnen vinden om zijn amendement terug te nemen. Mocht dat niet het geval zijn, dan zou ik er bij de Kamer zeer op moeten aandringen om het niet aan te nemen.

De heer Schaper opperde eenige bezwaren en stelde eenige vragen. In de eerste plaats ten aanzien van het punt, sub 3°. onder de dringende redenen tot ontslag genoemd, het zich overgeven aan dronkenschap.

Het komt mij voor, dat het zich overgeven aan dronkenschap een uitdrukking is die wedergeeft een gewoonte: iemand die misbruik maakt van sterke of andere prikkelende dranken en daarvan een gewoonte maakt. Uit een enkel feit zou ik in den regel, als ik als kantonrechter had te oordeelen, niet durven concludeeren, dat er was een overgeven aan dronkenschap.

Wanneer dus de werkgever den werkman aanwakkert tot drankmisbruik, niet om dezen tot een gewoonte-dronkaard te maken, maar om hem, bij het overwerk dat hem opgedragen wordt, in een aangename stemming te brengen, kan, meen ik van dergelijken patiënt niet gezegd worden dat hij iemand is, die zich aan dronkenschap overgeeft. Met dergelijke bijzondere omstandigheden moet mijns inziens rekening gehouden worden.

Ten aanzien van 7°., waarin sprake is van opzettelijk of roekeloos des werkgevers eigendom beschadigen, of aan ernstig gevaar blootstellen, merk ik op dat

er aanvankelijk stond: „ondanks waarschuwing". Ik heb gemeend de woorden „ondanks waarschuwing", te moeten schrappen, omdat er gevallen denkbaar zijn, waarin de eigendom van den werkgever aan gevaar bloot gesteld wordt, die zóó sterk sprekend zijn, dat het te veel gevergd zou zijn als verlangd werd dat eerst een waarschuwing moest gegeven worden. Men kan daarover verschillend denken, maar ik meen de weglating dezer woorden daarmede gemotiveerd te hebben.

Onder 9°. staat: „wanneer hij hardnekkig weigert te voldoen aan redelijke bevelen of opdrachten, hem door of namens den werkgever verstrekt".

De geachte afgevaardigde vroeg of daaronder stakingen begrepen zijn, of de arbeider die staakt, hardnekkig weigert te voldoen aan redelijke bevelen.

Het antwoord daarop is: zonder eenigen twijfel ja; het kan zeer zeker.

De arbeider die weigert te werken en dat blijft weigeren, ondanks de stellige aanzegging des werkgevers, dat hij het werk moet doorzetten, geeft den werkgever reden om de dienstbetrekking te doen eindigen.

Wanneer dit zoo was, zeide de geachte spreker, zou hij op die zaak bij art. **1639t** wel terugkomen. Het zal mij aangenaam zijn den geachten spreker dan weder te ontmoeten.

De geachte afgevaardigde vroeg ook of onder „redelijke bevelen" begrepen was het zoogenaamde uitleenen van werklieden, of de arbeider van werkgever A gedwongen kon worden te werken voor werkgever B.

Het komt mij voor dat dit niet behoort tot de „redelijke bevelen", en dat niet verlangd kan worden dat een arbeider tegen zijn wil, niet anders dan in bijzondere omstandigheden, die dit noodig maken, gaat werken in dienst van een anderen werkgever.

Hiermede meen ik de vragen van den heer Schaper beantwoord te hebben.

Nu het amendement van de heeren Tydeman en Plate, strekkende om een nieuw nommer 7°. *bis* in te voegen en te bepalen, dat er ook een dringende reden aanwezig is, wanneer de arbeider opzettelijk of roekeloos zich zelf of zijn medearbeiders aan gevaar blootstelt.

Het is natuurlijk altijd gevaarlijk het lijstje nog verder aan te vullen, want als men eens dien weg inslaat, weet men wel waar men begint, maar niet waar men eindigt, omdat er nog wel meer typische gevallen te bedenken zullen zijn. Nu ik dit amendement voor mij heb, moet ik echter zeggen, dat ik er wel wat voor gevoel. Een andere vraag is of het, gelijk het hier wordt voorgedragen, in de wet kan worden opgenomen. Ik wensch dus eerst af te wachten de voorlichting der Commissie van Rapporteurs en den verderen loop der discussie, alvorens een beslissing in deze te nemen.

Blijven over de twee opmerkingen door den geachten afgevaardigde uit Gouda gemaakt.

In de eerste plaats heeft de geachte afgevaardigde ons een geval voor oogen gesteld, waarin de bepaling van 2°. — wanneer de arbeider in ernstige mate de bekwaamheid blijkt te missen voor den bedongen arbeid — zeer onbillijk zou werken. Volgens hem zou het mogelijk zijn, dat een werkman uit een andere betrekking wordt weggelokt, en dat dan de werkgever, teleurgesteld door de mate van bekwaamheid, die de arbeider aan den dag legt, hem deswege onmiddellijk zonder schadevergoeding ontslaat.

De geachte afgevaardigde had geen beter argument tot bestrijding van zijn amendement kunnen noemen dan het geval dat door hem is opgegeven. Immers daardoor wordt aangetoond, hoe noodig het is de bepaling zóó te formuleeren, dat, hoewel zich omstandigheden kunnen voordoen, die een dringende reden zijn in den zin van een der omschreven gevallen, de rechter toch bevoegd blijft het geval niet als een dringende reden aan te merken.

Dit is de ruimte van oordeel die aan den rechter behoort overgelaten te worden en die met het woord „kunnen" juist nog deugdelijker wordt toegekend.

Eindelijk heeft de geachte afgevaardigde gevraagd, of het verlaten van den dienst, bijv. door een dienstbode, een reden moet zijn tot beëindiging van de dienstbetrekking. Ik heb reeds bij de algemeene beschouwingen gezegd, dat, wanneer de arbeider zich zoodanig gedraagt, dat het volkomen duidelijk is dat hij den dienst voor goed verlaten heeft, dit dan valt onder het doen eindigen van de dienstbetrekking in den zin van den aanhef van art. 1639*p* [o].

Ik geloof niet dat het noodig is in de wet hier van een dringende reden voor den werkgever te spreken zooals de geachte afgevaardigde dat zou wenschen.

De heer **Schaper**: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank den Minister voor de toelichting, die hij naar aanleiding van mijn vragen omtrent de beteekenis van het artikel heeft gegeven.

Ik neem er echter acte van, dat de Minister uitdrukkelijk gezegd heeft, dat de opneeming van de voorbeelden zelfs als leidraad en als handleiding moeten dienen. Dit is een reden te meer om nauwlettend toe te zien op de redactie.

Wat de dronkenschap betreft, hebben wij een verklaring van den Minister gehoord, dat wordt bedoeld het zich tot *een gewoonte* maken om te gaan drinken. Is dit zoo, dan is het ook noodzakelijk om in het artikel te spreken van: ondanks waarschuwing of liever-*herhaalde* waarschuwing; dan verloopt er een meer langdurige periode, dan kan er sprake zijn van een langzame opklimming van de gewoonte, dan is er gelegenheid voor den patroon om te zeggen: het gaat zoo niet, dat mag niet langer duren, anders gaat gij weg. Wat kan anders geschieden?

Dikwijls is de patroon ten minste even liederlijk als de gezel. De patroon kan dan onverwacht zeggen: het komt er niet op aan of ik drink en of ik u weken of maanden lang heb gewend aan dronkenschap, ook door mijn voorbeeld, gij hebt u overgegeven aan dronkenschap en ik verbreek de overeenkomst, met eisch tot schadeloosstelling. En de rechter zal haar kunnen toestaan! Waarschuwing vooraf mag dus worden gevorderd. Ik geloof niet, dat er iets tegen is; een ieder die zich indenkt in de verhouding tusschen patroon en werkman begrijpt, dat waarschuwing voor de hand ligt. Wanneer slechts de patroon kan aantoonen, dat hij den werkman herhaaldelijk — dat is dus desnoods tweemaal — heeft gewaarschuwd om niet met de gewoonte van drinken door te gaan, dan is hij gedekt. Ik geloof, dat dit een minimum eisch is en zou daarom den Minister ernstig in overweging willen geven om 3°. aldus te lezen: „wanneer hij zich ondanks herhaalde waarschuwing overgeeft aan dronkenschap of ander liederlijk gedrag".

Ik heb de eer deze lezing als amendement voor te stellen, dan ligt het aan den Minister om gemakshalve aan de Kamer een stemming te besparen.

Sub 7 wordt nu bepaald, dat als dringende reden voor wegzending zal worden beschouwd, wanneer de werkman opzettelijk of roekeloos des werkgevers eigendom beschadigt of aan ernstig gevaar blootstelt.

Het is mij niet duidelijk, waarom de Minister de waarschuwing daaruit weggenomen heeft. Ik kan dat begrijpen met betrekking tot *opzet*. Wanneer iemand opzettelijk iets beschadigt, geloof ik, dat een waarschuwing niet noodig is. Het opzet is voldoende om hem het werk af te sturen, daar is niets tegen, maar daar staat ook dezelfde bedreiging tegen roekeloosheid. Het woord „roekeloos" heeft een rekbare beteekenis, tusschen het geregeld roekeloos handelen en onvoorzichtigheid is eigenlijk geen tastbaar verschil. Er wordt daar gezegd, dat dit wel het geval is, maar ik meen dat het verbazend moeilijk zou zijn om de grens aan te wijzen. Intusschen meen ik, dat bij roekeloosheid waarschuwing op haar plaats is. Daarom stel ik voor om sub 7 te lezen:

„wanneer hij opzettelijk of, ondanks herhaalde waarschuwing, roekeloos des werkgevers eigendom beschadigt of aan ernstig gevaar blootstelt."

Het opzet blijft dus gelden onafhankelijk van een waarschuwing, die alleen slaat op het roekeloos handelen.

Het komt mij voor, dat ook dit amendement een verbetering zou zijn.

Wat betreft de quaestie van het niet opvolgen van redelijke bevelen, heeft de Minister mij voorshands bevredigd.

Hij heeft toegegeven, dat in de gevallen die ik aanhaalde, geen redelijk bevel aanwezig zou zijn, en de quaestie zelf kan verder besproken worden bij het amendement, op het volgend artikel voorgesteld.

Thans nog een enkel woord over het hardnekkig weigeren in verband met de staking.

Ik heb mij te dien aanzien gisteren, geloof ik, niet juist uitgedrukt. De Minister meende, dat ik als een soort dreigement zou hebben gezegd, dat, wanneer dat „hardnekkig weigeren" ook sloeg op de staking, wij de zaak bij art. **1639t** weer zouden bespreken en dat hij ons daar dan zou verwachten. Hier is echter een misverstand. Wij hebben er niet tegen dat bij staking — dit ligt in het amendement op art. **1639t** — dit aanleiding geeft tot opzegging van de dienstbetrekking.

Wij willen de quaestie van de staking terugbrengen tot de geringste proportiën. Wij stemmen toe, dat, wanneer de arbeiders samen zeggen: wij weigeren hardnekkig den arbeid voort te zetten, de patroon kan zeggen, dat zij dan zijn ontslagen. Dat kan de patroon nu ook doen, dus dat willen wij laten blijven; maar bij art. **1639t** komt de quaestie of de patroon dan ook nog schadevergoeding kan eischen. Wanneer ik mij dus gisteren niet juist heb uitgedrukt, dan rectificeer ik dat.

Ik hoop intusschen, dat de Minister een tegemoetkomende houding zal aannemen tegenover mijn beide amendementen, omdat ik geloof, dat de opneming

daarvan noodzakelijk is in het belang van de rechtspositie van de arbeiders, zonder dat die van de patroons daarvan schade ondervindt.

De **Voorzitter:** Door den heer Schaper worden twee amendementen op het artikel voorgesteld:

a. om 3°. te lezen:
„wanneer hij zich, ondanks herhaalde waarschuwing, overgeeft aan dronkenschap of ander liederlijk gedrag.";

b. om 7°. te lezen:
„wanneer hij opzettelijk of, ondanks herhaalde waarschuwing, roekeloos des werkgevers eigendom beschadigt of aan ernstig gevaar blootstelt."

De beide amendementen worden ondersteund door de heeren van der Zwaag, Tak, Hugenholtz en Nolting, en maken derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van Doorn:** Een enkel woord om den Minister dank te zeggen voor de inlichtingen welke hij wel heeft willen geven op de twee opmerkingen die ik hedenmorgen nog in het midden heb gebracht. Met de meeste bescheidenheid merk ik evenwel op, dat het eigenlijke begrip van dienstverlating, zooals dit op het oogenblik bestaat, door den Minister schijnt te zijn misgevat. Het is natuurlijk volkomen waar, dat, wanneer een arbeider zijn dienst verlaat, zooals de Minister het uitdrukt, met het kennelijk voornemen om niet meer terug te komen, — de Minister zeide: voor goed en voor altijd — dat dan het dienstcontract is verbroken. Daarover zal niemand twisten, iedereen zal dit dadelijk toegeven. Maar het begrip van dienstverlating heeft nog een andere eigenaardige beteekenis. Een dienstbode blijft bijv. een paar dagen weg, niet met het doel om weg te blijven, integendeel, met de hoop, dat de werkgever haar weder in dienst zal nemen als zij zich aanmeldt. Zij heeft dus niet de uitgesproken bedoeling om het dienstcontract te verbreken. In dat geval leeft volgens de thans geldende jurisprudentie de werkgever het recht om te zeggen: gij hebt den dienst verlaten, ik neem u niet terug. Dat is het eigenlijke begrip van dienstverlating zooals wij dit op dit oogenblik kennen en zooals het ook mijns inziens moet blijven gehandhaafd. Het gaat toch niet aan dat men in een dergelijk geval eerst de dienstbode zal moeten gaan sommeeren, misschien bij deurwaardersexploot, om weer in dienst te komen, om te zeggen: gij zijt heden niet in dienst geweest, ik sommeer u weder in dienst te komen, anders beschouw ik het alsof gij den dienst hebt opgezegd of hebt gelaten.

Het geldt hier een zeer practische vraag, een punt dat, dunkt mij, zeer ingrijpt in het huiselijke leven. De uitlegging van den Minister op dit punt is niet voldoende; voor de rust in het huishouden moeten meer waarborgen worden gegeven. Wanneer men de uitlegging van den Minister aanneemt, dan is, om bij het voorbeeld van de dienstbode te blijven, in het geval dat zij Zondags uitgaat, des Maandags niet terug komt, en zich Dinsdag weder aanmeldt om in dienst te komen, volgens de definitie van den Minister het contract niet verbroken.

Immers het heeft nooit in de bedoeling van die dienstbode gelegen om den dienst te verlaten, integendeel, zij wenscht zoo hard mogelijk in haar dienst te blijven, nadat zij een paar dagen er van door is geweest.

Nu zou ik willen dat een dergelijke handeling van de dienstbode voor den werkgever was een dringende reden om tot haar te zeggen: ik neem u niet meer in mijn dienst terug, gij hebt het contract verbroken. Ik zou willen dat het vaststond, dat de werkgever zich hierop kon beroepen als op een dringende reden.

Ik kom thans vanzelf tot de toelichting van mijn amendement. Ik zou wenschen dat de werkgever zich steeds kon vastklampen aan de objectieve kenmerken, waaruit blijkt dat er is een dringende reden om het contract te doen eindigen. Het komt mij voor, dat hier inderdaad objectieve kenmerken aan den werkgever moeten gegeven worden, en dat wij ons zoo sterk mogelijk moeten verzetten om op dit punt de subjectieve meening van den rechter in te lasschen. Nu voerde de Minister mij tegemoet: gij kunt geen sterker voorbeeld voor de juistheid van het woord „kunnen" aanvoeren, dan hetgeen gij hebt gezegd over hetgeen sub 2 in het artikel voorkomt.

Ik moet mij ten deze schuldig maken aan wat men noemt straatjongensrepliek. Ik zou willen zeggen, dat juist hetgeen de Minister op dit punt heeft gezegd, mij zoo sterk mogelijk bevestigt in mijn opvatting van het artikel.

Wij hebben hier juist waarom het gaat, het objectieve feit, dat de werkgever een reden heeft, die volgens het artikel een dringende reden is om het contract te doen eindigen; dat de arbeider blijkt te missen de noodige kennis en bekwaamheid.

En nu zegt de Minister: of dit een dringende reden zal zijn, zal hiervan afhangen, niet of de rechter erkent, dat het gemis van bekwaamheid er is, maar of hij het wel erg aangenaam vindt voor den arbeider, dat die dringende reden aanwezig wordt verklaard.

De rechter zal dus kunnen zeggen: voor een anderen arbeider zou het niet erg zijn, maar voor dezen man is het te hard, en daarom moet hij een schadeloosstelling hebben.

Uit hetgeen ik straks gezegd heb blijkt, dat ik dit niet als een dringende reden wensch beschouwd te zien, maar doet men dit wel, dan moet men het niet overlaten aan het subjectief oordeel van den rechter. Wat de Minister zeide, bewijst toch, dat men met het binnenhalen der subjectieve meening een gevaarlen weg opgaat.

De geachte afgevaardigde uit Groningen, persoonlijk sprekende, zeide te recht, dat wij hier te doen hebben met een zeer kras rechtsinstituut, het eigenmachtig verbreken van een dienstbetrekking, en daarom moet het voor den werkgever tastbaar zijn en stevig vaststaan of er een dringende reden is of niet.

De geachte afgevaardigde uit Groningen verwees naar de vreemde wetgeving, maar het voorbeeld van den Minister duidt aan, dat in het *Deutsche Handelsgesetzbuch* niet den vorm gekozen is, dien men hier aantreft, en in de Belgische wet staan zeer bepaald de gevallen aangegeven, waarin de werkgever de dienstverbintenis kan doen eindigen. Werkgever en arbeider moeten beiderzijds precies weten wanneer de dienstverbintenis kan worden beëindigd.

Nu geloof ik echter niet zoo ver van den Minister te staan als het wel schijnt, want ook ik wensch het oordeel van den rechter gansch onaantastbaar te laten.

Ik ga zelfs zoover, dat ik begrijp, dat de rechter zich zal laten leiden door den bijzonderen aard der dienstbetrekking; hoewel ik op de verklaring van den Minister wel eenige aanmerking zou wenschen te maken. Hij heeft in transitu een uitlegging gegeven van de woorden „zich overgeven aan dronkenschap", die ik niet kan deelen. Men moet onderscheiden tusschen de gevallen die zich kunnen voordoen.

Ik kan mij voorstellen, dat bij een of ander werk de arbeider dronken is en de rechter dit toch geen reden zal vinden om hem aanstonds op straat te zetten. Doch ik zou zeggen: — en daarom verzet ik mij tegen de uitlegging van den Minister — stel dat een inwonende dienstbode dronken is en in plaats van te koken dronken op den vloer ligt, zou men dan niet zeggen, dat zij zich aan dronkenschap overgeeft en dit als een voldoende dringende reden aannemen om haar weg te zenden?

Waar nu de Minister, de heer Drucker en ik werkelijk niet zoover van elkander afstaan, zal men zich allicht in de Kamer afvragen: waarom geeft van Doorn dan niet toe dat het woord „kunnen" wel kan blijven staan, waarom eischt hij van ons dat wij dit woord zullen laten vervallen?

Ik wil dit aantoonen op deze wijze. Stel dat dit wetsontwerp wet is geworden en dat iemand bij mij als advocaat komt en zegt: deze feiten hebben zich bij mij voorgedaan, of deze feiten heeft zich de werkgever tegenover mij veroorloofd, zijn dit nu „dringende redenen"? Ik ga het lijstje na en vraag of zij het kunnen bewijzen. Ja, dat kan, want met de bewijsmiddelen is men beter af dan tegenwoordig. De werkman heeft zich aan dronkenschap schuldig gemaakt, of de werkgever heeft den werkman beleedigd. Doch vraagt men mij nu: zal ik nu het dienstcontract doen eindigen? dan moet ik antwoorden: dat moet gij weten, want *ik* weet niet hoe de kantonrechter zal oordeelen. Wanneer er staat, dat dit of dat als dringende reden kan worden aangenomen, dan impliceert dit dat de kantonrechter het ook niet kan doen. Als ik in zijn plaats was zou ik het als een dringende reden beschouwen, maar ik weet niet of de kantonrechter zich niet zal laten verlokken en verleiden om te zeggen: dit is nu zoo verschikkelijk hard voor den arbeider, strijk maar eens met de hand over het hart. Bij een dergelijk ingrijpend recht als het eigenmachtig verbreken van het contract, ik zeg het den geachten afgevaardigde uit Groningen na, moet objectief vaststaan of men iets mag doen ja dan neen, en door dit woord „kunnen" komt het subjectief oordeel van den rechter er bij, dat ik er uit verwijderd wil hebben. Wanneer de rechter op eigen erkentenis moet zeggen, dat de feiten opleveren dringende redenen, mag hij niet op andere gronden zeggen, dat het niet zoo is.

Ik wil dit met een voorbeeld illustreeren. Een arbeider klaagt te recht over feiten die in den zin van het ontwerp zijn dringende redenen om de dienstbetrekking te doen eindigen, maar de kantonrechter, waar hij bij komt, is niet sociaal

aangelegd en deze zegt: ik vind dat gij gelijk hebt, en dat de werkgever u onbeboorlijk heeft behandeld, maar gij arbeiders hebt zooveel noten op uw zang, gij hebt het tehuis niet beter, ik neem het niet als een gewichtige reden aan.

Waar wij het nu in zoovele opzichten volkomen eens zijn, het er over eens zijn dat aan den rechter moet overgelaten worden de beoordeeling van de feiten die zich naar aanleiding van het dienstcontract voordoen, daar zou ik haast den Minister en den geachten afgevaardigde uit Groningen durven vragen: komt mij nu te gemoet en neemt het woordje „kunnen" weg. Wij zijn het in zooverre eens, maar brengt nu niet in het artikel een subjectieve opvatting van den rechter, maakt niet, dat de werkgever, de huisheer, staande tegenover de dienstbode, zal moeten zeggen: ik geef toe, wat ik zie en ondervind valt onder dringende redenen, maar of de rechter het artikel zal toepassen, zal afhangen van zijn misschien vandaag al of niet goed gemutst zijn.

Het blijft toch immers waar, wat ik gisteren reeds zeide, dat de kantonrechter mensch blijft en zijn sociale neigingen toch ook naar den een of den anderen kant gaan, en wanneer men hem de vrijheid geeft daarvolgens te werk te gaan, zal men dergelijke uitspraken krijgen.

Het woordje: „kunnen" is daarom in mijn oog in dit artikel een steen des aanstoots en ik geloof werkelijk — het zij met alle kalmte en allen eerbied gezegd — dat, wanneer het wegvalt, volkomen bereikt wordt wat èn de Minister èn de geachte afgevaardigde uit Groningen wenschen.

Ik kan daarom tot mijn groot leedwezen het door mij ingediende amendement niet intrekken.

Thans nog een enkel woord over de quaestie van het bepaalde sub 2°.

Ik zou willen zeggen, dat het mij voorkomt niet te veel gevergd te zijn van een werkgever die iemand in dienst neemt, van wien hij verwacht dat de man bekwaam is voor zijn werk, waarnaar hij ook geïnformeerd kan en moet hebben, een zekere schadeloosstelling moet geven, wanneer het blijkt, dat hij zich vergist heeft.

Dit zou er mij dan ook bijna toe overhalen voor te stellen sub 2 te laten vervallen, maar ik zal eerst den verderen loop der discussie afwachten op dit punt.

De heer **van Idsinga:** Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het amendement van den heer van Doorn ondersteund, omdat het mijns inziens voortsproot uit denzelfden drang die mij gisteren heeft bewogen om art. 1639*p* [o] te critiseeren, den drang namelijk om rechtszekerheid te vestigen; maar tot mijn leedwezen zal ik mijn stem daaraan niet kunnen schenken. Ik zou zelfs den geachten afgevaardigde in overweging willen geven, het amendement in te trekken. De critiek waarop het amendement berust, de critiek tegen het systeem van het wetsontwerp, schijnt mij in hoofdzaak juist; maar het komt mij voor, dat het amendement de zaak niet redden kan. Het is duidelijk, en door het voorbeeld van den geachten afgevaardigde nog duidelijker geworden, dat de typische gevallen, welke hier in art. 1639*q* worden genoemd, niet zóó omschreven zijn, dat zij onder *alle* omstandigheden en op *alle* personen zouden kunnen worden toegepast.

Ik zeg uitdrukkelijk: niet op *alle personen*, met het oog op het voorbeeld dat de heer van Doorn zelf zooeven aanhaalde.

Hij wees er te recht op, dat het mogelijk kan zijn, dat n°. 3 van art. 1639*q* op den eenen persoon zou kunnen worden toegepast, terwijl het in gelijk geval ten aanzien van een ander persoon niet als dringende reden zou moeten gelden. Dit zou echter bij aanneming van het amendement van den heer van Doorn onmogelijk worden, omdat het dan in *alle* gevallen, dus ook op de personen, op wie hij het zelf niet toepasselijk acht, zou moeten worden toegepast.

Door zijn eigen voorbeeld heeft de heer van Doorn dus zijn amendement stukgeslagen.

De bijkomstige omstandigheden, waarop in de eerste plaats door den heer Drucker gewezen is, zullen in de meeste gevallen ook nog sterker spreken voor het behoud van het woordje „kunnen", want men kan de verschillende punten van art. 1639*q* niet nagaan zonder tot de overtuiging te komen, dat in elk daar genoemd geval de vraag of het van toepassing zal zijn of niet, afhangt van bijkomstige omstandigheden, en ook van de mate waarin deze zich voordoen, zoodat, indien men het den rechter niet mogelijk maakt om die omstandigheden daarbij in rekening te brengen, men hem zal verplichten om in vele gevallen een onbillijke uitspraak te doen.

Doch al moet ik om die reden medewerken tot de verwerping van het amendement van den heer van Doorn, ik wensch toch te herhalen dat de critiek waarop het amendement rust, en die een bevestiging is van mijn betoog van gisteren, in den grond der zaak juist is. Het wil mij dan ook voorkomen, dat de oplossing van de bezwaren, welke de geachte spreker te recht heeft ontwikkeld tegen het systeem van het wetsontwerp, voor een groot deel op eenvoudige wijze zijn weg te nemen, door het denkbeeld te aanvaarden, dat ik gisteren aan de hand deed. Wat zijn die bezwaren? Zij zijn tweeërlei:

Vooreerst — en hiervan heeft de heer van Doorn een sprekend voorbeeld gegeven — dat als de eene partij handelt in strijd met het contract, de wederpartij niet volkomen zeker is, of hij nog aan het contract gebonden is, of niet.

Het tweede bezwaar is dat, als hij gebruik maakt van art. 1639*p* [o], hij kans loopt dat de rechter later zal verklaren, dat hij ongelijk heeft gehad, en hem dan deswege tot schadeloosstelling zal veroordeelen. Die bezwaren zouden geheel worden opgeheven, indien men het rechtsmiddel van art. **1639w** ook toekende aan de personen die verkeeren in het geval dat zij art. 1639*p* [o] zouden willen toepassen. Want door dit rechtsmiddel aan hen te geven, wordt vooreerst hun de gelegenheid gegeven om vooraf een verklaring van den rechter uit te lokken, waardoor zij precies weten of het contract nog bestaat dan wel ontbonden is, terwijl zij vervolgens in het geheel geen risico behoeven te loopen.

Door dit eenvoudig middel toe te passen zouden dus, zoo niet alle dan toch de meeste bezwaren, die bij den heer van Doorn en bij mij zijn gerezen, uit den weg worden geruimd.

Het komt mij voor, dat er inderdaad geen goede reden bestaat om het rechtsmiddel van art. **1639w** aan de hierbedoelde personen te onthouden.

Een enkel geval wil ik, om dit duidelijk te maken, aan de Kamer voorleggen.

Het rechtsmiddel, in art. **1639w** aangeboden, wordt toegekend aan de personen, die wegens verandering in hun vermogenstoestand verlangen van het contract ontslagen te worden. Die verandering in hun vermogenstoestand kan zelfs het gevolg zijn van hun eigen schuld; dan hebben zij toch het recht, uit art. **1639w** voortvloeiende, wat de Commissie van Rapporteurs in het Voorloopig Verslag als een *voorrecht* heeft erkend. Maar iemand, verkeerende in een geval bedoeld in art. 1639*p* [o], dat het gevolg kan zijn van opzet of schuld der wederpartij, heeft, volgens het ontwerp, dat voorrecht niet. Het komt mij voor, dat dit een regeling is die niet veel zin heeft, en wanneer men die regeling kan veranderen en te gelijker tijd de bezwaren opheffen, die de geachte afgevaardigde uit Gouda en ik tegen het systeem van het wetsontwerp hebben aangevoerd, geloof ik, dat dit als een gemakkelijk middel om tot een gewenscht doel te geraken, alle aanbeveling verdient.

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! Ik heb mij de vraag gesteld, of de eigenlijke oplossing van deze quaestie toch eigenlijk niet is het weglaten van de geheele tweede alinea. Wanneer ik het toch goed begrepen heb, wordt die tweede alinea altijd beheerscht door de eerste, en mag men niet zeggen, dat de dringende redenen, hier genoemd, noodzakelijk de verbreking van het dienstcontract ten gevolge moeten hebben.

Ik ben het met den Minister eens dat, als men dat 2de lid behoudt, het woordje „kunnen" er in moet blijven, omdat men anders inderdaad tot zonderlinge conclusiën kan komen. Ik noem de bepaling sub 7: wanneer iemand in drift opzettelijk een glas op den grond smijt — dat kan gebeuren — dan zou alleen om die reden de man moeten ontslagen worden. Dat kan toch de bedoeling niet zijn, en dat zal de rechter dan ook niet toegeven, want altijd blijft die alinea beheerscht door de eerste, en daarom vraag ik: is het wenschelijk om, naast den algemeenen regel, enkel tot inlichting, allerlei gevallen te noemen die grootendeels van dien aard zijn, dat ieder rechter zal zeggen: ze vallen onder daden, eigenschappen of gedragingen, die het den werkgever redelijkerwijze onmogelijk maken de betrekking te doen voortduren.

Er is een stellig bezwaar tegen het opnemen van het geval sub 3°. Ik geloof dat wij kunnen aannemen, dat er dienstbetrekkingen zijn, waarbij één enkel geval van dronkenschap aanleiding tot ontslag kan geven, bijv. die van machinist bij de spoor. Nu wordt echter sub 3°. als dringende reden opgegeven het zich overgeven aan dronkenschap, en wordt het amendement van den geachten afgevaardigde uit Appingedam, dat mij billijk toeschijnt, aangenomen, dan moet er nog een waarschuwing aan voorafgaan. Indien dan de machinist om één enkele maal dronkenschap wordt ontslagen, zal de rechter zeggen, dat dit niet gaat; want het ontslag bij dronkenschap is geregeld sub 3°., dat geen zin heeft, als men ook ontslaat bij een enkel geval.

Ik meen derhalve dat, zoo men al niet de geheele tweede alinea schrapt, men zeer zeker het sub 3°. voorkomende zal moeten schrappen.

Eenigszins hetzelfde geldt, wanneer wordt aangenomen het amendement van den heer Schaper om in 7°. in te voegen de woorden: „ondanks herhaalde waarschuwing". Ik kan mij zeer goed bedrijven voorstellen, waarbij een enkele roekelooze handeling noodzakelijk moet medebrengen, dat de persoon die haar begaat, onmiddellijk dat bedrijf moet verlaten. Wanneer bijv. in een bedrijf, waarin met ontplofbare stoffen gewerkt wordt, een persoon éénmaal met een brandende sigaar ergens is geweest waar een ontploffing kan plaats hebben, dan zal dat voor een verstandigen werkgever allicht een aanleiding zijn om tot dien man te zeggen: gij kunt niet bij mij blijven, gij zijt niet geschikt voor mijn bedrijf.

Neemt men nu de woorden „ondanks herhaalde waarschuwing" in 7°. op, dan beteekent dat vanzelf, dat ook voor de speciale gevallen, die ik op het oog heb, de rechter moet zeggen: dien man kunt gij, zonder hem vooraf te hebben gewaarschuwd, niet wegzenden.

Ik geloof, dat men de zaak noodeloos bemoeilijkt als men de tweede alinea laat bestaan, en ik zou het daarom verstandig vinden om alleen datgene, waarop het aankomt, namelijk alinea 1, in de wet te behouden.

De heer **Drucker,** voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen over de voorgestelde amendementen en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Gij wilt mij waarschijnlijk, alvorens ik namens de Commissie advies uitbreng over de amendementen, wel toestaan, een enkel woord te zeggen naar aanleiding van de opmerking van den heer van Idsinga.

Die geachte afgevaardigde wenscht de regeling van de zaak, waarmede wij thans bezig zijn, naar artikel **1639 w** over te brengen. Wanneer het de bedoeling van den geachten afgevaardigde is het middel van artikel **1639 w** ook te doen dienen voor de gevallen die wij hier regelen, dan zal daarover te spreken zijn, wanneer de geachte afgevaardigde dat denkbeeld bij artikel **1639 w** in een aannemelijken vorm als amendement aan de Vergadering voorlegt. Zoolang wij het niet in een concreten vorm voor ons zien, is het niet mogelijk daarover een bepaald oordeel uit te spreken. Maar wat in ieder geval moet vaststaan, is dit, dat, al krijgt de geachte afgevaardigde in dit opzicht zijn zin, het artikel waarover wij nu spreken, toch moet worden behouden, want al verleent men aan de partijen voor die gevallen de bevoegdheid bij den kantonrechter de ontbinding der overeenkomst, de opheffing der dienstbetrekking te vragen, dan moet toch voor zeer dringende gevallen de bevoegdheid blijven bestaan, onmiddellijk uit elkander te gaan. Die gevallen kunnen zóó dringend zijn, dat redelijkerwijs niet gevergd kan worden de dienstbetreking ook zelfs nog maar één kwartier te doen voortduren. Terwijl wij dus over de aanvulling bij artikel **1639 w** kunnen spreken, blijft desnietiemin de noodzakelijkheid van het artikel dat nu aan de orde is bestaan.

Wat betreft het punt, door den geachten afgevaardigde uit Goes ter sprake gebracht, daarvan is het voor en tegen in de gewisselde stukken zoo vaak besproken, dat het niet noodig is de Vergadering met een betoog daaromtrent te vermoeien. Het voordeel van deze opsomming aan den eenen kant springt in het oog, terwijl aan den anderen kant niet te ontkennen is, dat zij ook eenige moeilijkheid medebrengt. Ieder zal daaromtrent voor zich moeten kiezen. Indien er een amendement wordt voorgesteld, zal ik daarover natuurlijk een nader advies uitbrengen. Het is blijkens de stukken aan de Commissie van Rapporteurs voorgekomen, dat het beter is die opsomming in de wet op te nemen dan haar er uit te laten.

Den heer van Doorn zouden wij gaarne te gemoet komen, zooals de geachte afgevaardigde heeft verklaard van ons te wenschen, maar het is ons niet mogelijk zijn amendement aan de Kamer aan te bevelen.

De heer van Doorn zelf kan toch niet ontkennen, dat men, ondanks de uiterste pogingen om te streven naar nauwkeurigheid, er niet in kan slagen, die nummers zoo te redigeeren, dat zij in alle gevallen voor den rechter als bindende regel kunnen dienen. Nu dit wetsontwerp bestemd is, zeer verschillende maatschappelijke verhoudingen te regelen, zou bij de omschrijving van die nummers een formule gekozen moeten worden, welke voor al die verschillende maatschappelijke toestanden goed past. Het is waar, er zijn wetten, die dat systeem hebben, o. a. de Duitsche Gewerbeordnung, maar men verneemt dan ook in Duitschland de klacht, dat men aan die nummers te zeer is gebonden, en de heer Minister heeft er reeds aan herinnerd, dat in een nieuwere Duitsche wet zakelijk hetzelfde systeem is gekozen als aan dit artikel ten grondslag ligt.

Waar de heer van Doorn wijst op de moeilijkheid voor hem als advocaat en voor zijn ambtgenooten om advies te geven aan een werkgever of een werkman, of er in een zeker geval een dringende reden bestaat of niet, zou ik den geachten afgevaardigde kunnen antwoorden, dat diezelfde moeilijkheid blijft bestaan bij de aanneming van zijn amendement. Het blijft altijd de vraag, of een zekere nuance van feiten door den rechter geacht zal worden te vallen onder de algemeene omschrijving. Of bij voorbeeld een bevel des werkgevers „redelijk" is of niet, zal in een concreet geval moeilijk te beslissen zijn en zal de eene kantonrechter allicht anders uitmaken dan de andere.

De Commissie kan dus niet anders dan eenstemmig de Kamer ontraden, zich met dit amendement te vereenigen.

Er zijn twee amendementen van den heer Schaper, om in de nummers 3 en 7 in te voegen: „ondanks herhaalde waarschuwing". Wat n°. 3 betreft, zou de Commissie den heer Minister wel in overweging willen geven, dit amendement over te nemen, evenwel met weglating van het woord „herhaalde".

Een waarschuwing is op zich zelf al niet zoo gemakkelijk te bewijzen als de zaak voor den rechter komt, en men zou, naar het ons voorkomt, den bewijslast te zeer verzwaren, als men verlangde het bewijs van een herhaalde waarschuwing. Dat een waarschuwing wordt gevorderd, acht de Commissie echter voor n°. 3 juist en acht de meerderheid van de Commissie ook voor n°. 7 raadzaam.

Wat betreft het amendement van de heeren Tydeman en Plate, naar onze meening zou dat amendement in overeenstemming moeten worden gebracht met de redactie van de andere nummers, en wanneer de heer Minister kan goedvinden het denkbeeld der waarschuwing in de nos. 3 en 7 op te nemen, zou in het eventueele n°. 7 *bis* een dergelijke wijziging moeten plaats hebben. Wij zouden meenen, dat men dat zou kunnen lezen: „wanneer hij opzettelijk of ondanks waarschuwing roekeloos zich zelf of anderen aan ernstig gevaar blootstelt". Daardoor zou tevens het amendement eenigszins worden aangevuld. Gelijk het thans luidt, wordt alleen gedacht aan de zorg voor het leven en de veiligheid van den arbeider zelf en zijn mede-arbeiders. Maar er zijn ook anderen, de werkgever en de menschen die een conferentie met hem hebben of een boodschap bij hem doen, en die men ook liefst niet laat verongelukken. Wij meenen, dat, indien het amendement in dien zin gewijzigd wordt, het voor aanneming zeer in aanmerking kan komen.

De heer **Schaper:** Mijnheer de Voorzitter! De geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft den heer Minister aanbevolen onze beide amendementen over te nemen zonder het woord „herhaalde". Ik wil wel verklaren, mede namens mijn medevoorstellers, dat wanneer de Minister daartoe genegen is, wij bereid zijn ons amendement in te trekken, zoodat daarmede wat ons betreft de zaak is afgedaan. Ik ben niet geheel en al overtuigd, maar ik stem het aan den anderen kant ook toe, om het onderste uit de kan niet te willen hebben, dat het voor het getuigenbewijs bezwarend kan zijn wanneer dat woord „herhaalde" wordt behouden. Omgekeerd zal men mij wel willen toestemmen, dat voor deze dingen wel eenige waarborgen gevraagd mogen worden, in het bijzonder ook met het oog op het amendement van den heer Tydeman, waarin deze woorden evenmin mogen ontbreken.

De heer **Plate:** Mijnheer de Voorzitter! Bij afwezigheid van den heer Tydeman, die verhinderd is deze vergadering bij te wonen, wil ik met een enkel woord de opmerkingen beantwoorden, die de voorzitter van de Commissie van Rapporteurs gemaakt heeft tegen het amendement ingediend door den heer Tydeman en door mij.

Wat aangaat den wenk om ons amendement in dezen geest te wijzigen, dat daarin gesproken zal worden van een waarschuwing, spijt het mij dien wenk niet te kunnen opvolgen. Wat is de grondgedachte van ons amendement? In deze wet een bepaling op te nemen, die strookt met de bepaling van art. 8 der Veiligheidswet. Daarbij wordt den werkgever de verplichting opgelegd, om duidelijk kenbaar te maken al hetgeen door in zijn fabriek of in de werkplaats verblijvende personen behoort te worden nagekomen in het belang van hem zelf of van anderen. Er wordt daar niet gesproken van nakomen na eerst gewaarschuwd te zijn. Neen, de waarschuwing bestaat reeds uit het feit, dat door ophanging van het daartoe strekkend reglement in de fabriek men kennis heeft kunnen nemen van wat men te doen of waarvan men zich te onthouden heeft. Het komt ons voor wenschelijk te zijn, dat deze bepaling van de Veiligheidswet versterkt worde op de wijze als door ons is voorgesteld. Wij stellen ons volstrekt niet voor dat in de praktijk een groot resultaat bereikt zal worden van hetgeen

wij voorstellen, in dien zin, dat de rechter kennis te nemen zal hebben van vele gevallen die onder deze bepaling vallen.

Wij stellen ons echter eenig nut van ons amendement voor, omdat het preventief werken kan. Dit preventieve karakter, het effect dat wij daarvan verwachten, zou weggenomen, althans voor een deel illusoir gemaakt worden door een voorafgaande waarschuwing.

De andere opmerking tegen ons amendement gemaakt, wensch ik dankbaar te aanvaarden.

Ik heb de eer in ons amendement een wijziging te brengen, waardoor het, geheel in overeenstemming met art. 8 der Veiligheidswet, nu zal luiden: „7°. *bis*, wanneer hij opzettelijk of roekeloos zich zelf of anderen aan gevaar blootstelt".

De **Voorzitter:** Door den heer Plate wordt een wijziging gebracht in het door hem en den heer Tydeman voorgesteld amendement, waardoor het nu luidt:

„wanneer hij opzettelijk of roekeloos zich zelf of anderen aan gevaar blootstelt."

Ik meen te mogen aannemen dat dezelfde heeren, die het oorspronkelijk amendement gesteund hebben, ook dit gewijzigd amendement ondersteunen.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Zooals de heer Schaper zijn amendement veranderd heeft, wil ik het wel overnemen.

Voor het overige spijt het mij, dat de heer Plate niet ingegaan is op den wenk zijn amendement te wijzigen, want zooals het nu luidt, kan ik het vooralsnog niet steunen.

De quaestie van roekeloosheid heeft nog een zijde, die wij in verband met zaak die het hier geldt, wel onder de oogen mogen zien. Het is namelijk een bekend feit, dat menschen die ten gevolge van hun werkzaamheden iederen dag met gevaar omgaan, daaraan gewoon raken, en dingen doen, welke in de oogen van anderen lichtvaardig en roekeloos zijn, maar waaromtrent het verklaarbaar is, dat zij in hun oogen dit niet zijn. Dit is zoo sterk, dat het een van de leidende gedachten geweest is in ons land en ook in andere landen, die geleid hebben tot de regeling der ongevallenverzekering, volgens welke de ongelukken in fabrieken en werkplaatsen als het gewoon risico van het bedrijf beschouwd worden.

Dit is de reden waarom ik het amendement niet kan aanbevelen. Werd het gewijzigd in den geest welken de voorzitter der Commissie van Rapporteurs aangaf, dan zou de zaak anders worden; dan beperken wij de bepaling tot het concreet geval, waarin een voorafgaande waarschuwing is in den wind geslagen.

Over het amendement-van Doorn zal ik niet veel meer zeggen. De dienstbode, die den dienst verlaat onder de omstandigheden die de geachte afgevaardigde beschreven heeft, verlaat den dienst niet in den zin van het artikel, maar blijft eenvoudig eenige dagen langer weg, dan haar toegestaan waren; die dienstbode valt onder het algemeen begrip dat zij haar plicht niet is nagekomen.

Objectieve maatstaven zou de geachte afgevaardigde willen hebben en hij meent dat, als het woord „kunnen" vervalt, die objectiviteit zou zijn verkregen. Ik geloof, dat dit dan nog niet het geval zal zijn. Maar een zoo automatische regeling, die vanzelf de gevolgen bij dit artikel bedoeld in het leven roept zoo dikwijls zich, onder welke omstandigheden ook, voordoet een van de gevallen die hier zijn omschreven, is, dunkt mij, niet mogelijk. Er zullen altijd zoodanige omstandigheden zijn die redelijkerwijze, naar onze begrippen van redelijkheid, aanleiding kunnen geven tot een ander oordeel, en de mogelijkheid moet blijven bestaan om daarmede rekening te houden.

Wat nu de speciale opmerkingen betreft, moet ik verklaren, dat ik meen, dat men niet zeggen kan, dat, als een keukenmeid in haar keuken beschonken wordt gevonden in plaats van haar gewone verplichte werkzaamheden te verrichten, men dit niet anders beschouwen kan dan als het zich overgeven aan dronkenschap. Wanneer mevrouw de keukenmeid in die niet benijdenswaardige positie aantreft, dan kan dit enkele feit in billijkheid aanleiding zijn om te denken aan een gewoonte.

Ik zal wel nauwelijks daartegenover behoeven te stellen het geval van den arbeider, die op een bruiloftspartij geweest is en die zich een weinig te buiten heeft gegaan. Van hem kan men immers in billijkheid niet zeggen, dat hij zich overgeeft aan sterken drank.

De geachte afgevaardigde, de heer van Doorn, is aan het slot van zijn beschouwing nog eens teruggekomen op zijn voorbeeld van dien arbeider die de bekwaamheden zal blijken te missen, die men van hem had verwacht en waarbij hij het „gamin"-argument heeft gebezigd, zooals hij het zelf heeft genoemd. Ik kan niet zeggen dat dit voorbeeld spreekt voor het stelsel val den geachten afgevaardigde. De rechter heeft de vraag te beantwoorden of er in dit geval redelijkerwijze een aanleiding is om op dien grond de dienstbetrekking te ontbinden. Zooals ik gezegd heb, zou de geachte afgevaardigde, wanneer hij zelf kantonrechter was, ongetwijfeld antwoorden: neen. Hij zou de bijzondere omstandigheden die hij onderstelde in aanmerking nemen en daartoe juist zou het artikel zooals het nu luidt, hem beter in staat stellen, dan wanneer het „kunnen", daaruit weg viel.

En nu eindelijk de advocaat die een advies moet uitbrengen aan den werkgever. Ik volg het voorbeeld door den geachten afgevaardigde gegeven en voer hem nu zelf sprekende in. Hij is dus de betrokken raadsman, hij heeft dus te antwoorden op de vraag: ziehier het feit, kan ik nu gerust verder gaan? Wanneer ik in het geval van den geachten afgevaardigde was en het feit maakte op mij den indruk dat het geval was zooals hij zegt, dan zou ik antwoorden, ja, hoezeer altijd de mogelijkheid openblijft, dat de rechter er ten slotte anders over oordeelt. Maar nu moet men zoo iets niet voorstellen als iets zeer bijzonders, want wij weten het allen, dat in de practijk van het leven er geen enkele overeenkomst is, welke ook, waarbij niet meer of min quaestieuse gevallen voorkomen en waarbij de vraag te pas komt: in welken zin behoort de wet hier nu toegepast te worden?

Nu geloof ik, dat wij nog veel langer dan vier maanden aan dit wetsontwerp zouden moeten besteden, indien wij er ons op zouden willen toeleggen om nu alle quaestiën voorgoed en voor altijd op te lossen; dat is een onbegonnen werk, men moet dus geven een duidelijk sprekenden regel en wanneer het noodig is, moet men door eenige typische voorbeelden dien regel ophelderen. Verder kan men niet gaan en die methode is dan ook hier gevolgd.

Over het denkbeeld van den heer van Idsinga, om bij art. **1639w** nog een poging te doen om daarin op te nemen een regeling zooals hij die zou wenschen, daarover zal ik spreken, wanneer de uitslag van de overdenkingen van den geachten afgevaardigde dienaangaande mij bekend zullen zijn geworden. De geachte afgevaardigde zal mij zeker wel ten goede willen houden, dat ik op het oogenblik daarop niet inga.

Ten slotte nog een enkel woord aan den geachten afgevaardigde uit Goes, die mij toeschijnt niet zeer consequent te zijn bij dit artikel. Tot nog toe immers is de geachte afgevaardigde opgetreden, wanneer voorstellen werden gedaan om eenige meerdere ruimte te laten aan het oordeel des rechters en nu spreekt hij in een andere richting. Het is waar, dat in beide gevallen, ook wanneer wij de opsomming der typische gevallen laten vervallen, aan den rechter het oordeel blijft, maar wanneer men den rechter bij zijn taak een zekeren leidraad, eenige handleiding geeft, dan kan dit niet anders dan hem die taak vergemakkelijken, en dat geschiedt hier dan ook.

Ik zou echter den geachten afgevaardigde wel willen uitnoodigen om, na het vele wat reeds over deze aangelegenheid is voorgevallen, nu het voor en tegen behoorlijk is gewikt en gewogen en men eindelijk ook als vrucht van het overleg tusschen de Commissie van Rapporteurs en den Minister tot dit stelsel is gekomen, zich daarbij neder te leggen.

De **Voorzitter:** Door de Regeering is een wijziging gebracht in 3°. van het artikel, ten gevolge waarvan dit thans gelezen zal worden:

„wanneer hij zich, ondanks waarschuwing, overgeeft aan dronkenschap of ander liederlijk gedrag."

De heer **van Doorn:** Mijnheer de Voorzitter! Ik zal niet lang misbruik maken van de gelegenheid mij gegeven om nogmaals het woord te voeren, maar ik wensch alzoo te nemen van twee verklaringen van den Minister.

In de eerste plaats heeft de Minister een zeer gewenschte verklaring afgelegd omtrent het wegzenden op grond van wat ik noemde practische dienstverlating. De Minister heeft te dien aanzien uitdrukkelijk gezegd, dat wanneer een dienstbode een, twee, drie dagen niet in haar dienst terugkomt en zich dan weer aanmeldt, dit een dringende reden oplevert als bedoeld bij 10°.

In de tweede plaats heeft de Minister gezegd — en daarmede is hij eenigszins teruggekomen op hetgeen hij eerst had verklaard, toen hij als zijn meening uitsprak, dat het zich overgeven aan dronkenschap niet kan worden aangenomen op grond van een enkel feit — dat onder omstandigheden één enkel geval van dronkenschap onder dit nummer kan vallen.

Van die beide verklaringen neem ik acte.

Wat nu betreft mijn amendement, ik durf dit niet in te trekken, want — ik moet het met alle bescheidenheid zeggen — hetgeen er tegen aangevoerd is, overtuigt mij niet.

De Minister heeft nu gezegd: gij zult als advocaat herhaaldelijk ondervinden, dat gij geen zekerheid kunt geven omtrent hetgeen zekere door den rechter toe te passen wet op een bepaald punt inhoudt.

Dit is juist, Mijnheer de Voorzitter, ik kan niet anders geven dan mijn opvatting van de wet, maar de rechtsonzekerheid wordt vermeerderd, wanneer ik mij niet alleen heb af te vragen wat naar mijn meening de wet inhoudt, maar ook rekening heb te houden met de geheel subjectieve meening van den rechter, die naar 's Ministers eigen uitlating, bij het bepalen daarvan geheel vrij is, niet alleen in de uitlegging van de wet, maar ook om — in zekere omstandigheden — de wet ter zijde te stellen. Wij hebben hier een voorbeeld en ik houd mij dus aan de uitlegging van den Minister. Wanneer de rechter zegt: ik vind het uiterst onbillijk en ik sta dus schadevergoeding toe, dan krijgen wij hier een rechtsonzekerheid, die ik niet wenschelijk acht; de Kamer moet dan maar weten wat zij doet.

De heer **Schaper:** Nu de Minister gevolg heeft gegeven aan den wenk van de Commissie van Rapporteurs, waarvoor ik hem mijn dank betuig, en in sub 3 heeft opgenomen „ondanks waarschuwing", nu verklaar ik ook mede namens mijn medevoorstellers ons amendement op 3 in te trekken. Blijft nu nog over ons amendement op 7, om daar ook op te nemen „ondanks herhaalde waarschuwing", waaromtrent de Minister zich nog wilde bedenken. Ik wensch er op attent te maken, dat niet bedoeld wordt de woorden weer in te voegen, zooals ze er door hem waren uitgenomen. Bij hem sloegen die woorden eerst ook op opzettelijk, nu slaan ze alleen op roekeloosheid.

Wanneer de Minister die woorden „ondanks waarschuwing" alsnog wil opnemen, dan zal ik die *herhaalde* waarschuwing prijs geven, om op die wijze tot een bevredigend resultaat te komen.

Het zal dan luiden: „wanneer hij opzettelijk of, ondanks waarschuwing, des werkgevers eigendom beschadigt", enz.

Wat betreft het amendement, ingediend door de heeren Tydeman en Plate, ik was niet voornemens over dit amendement stemming te vragen, ofschoon het mij niet toelacht. Nu heb ik echter tot mijn bevreemding gezien, dat de heeren voorstellers wel niet zullen medegaan met het denkbeeld om in het amendement ook op te nemen de woorden „ondanks waarschuwing", en ik zal dus nu met meerdere leden tegen het amendement moeten stemmen. Men moet van die zijde nu ook niet alles willen hebben!

De **Voorzitter:** De heer Schaper heeft verklaard het voorgestelde amendement op 3°. van het artikel in te trekken en maakt het dientengevolge afzonderlijk geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **de Savornin Lohman:** Tot mijn leedwezen kan ik niet voldoen aan het verzoek van den Minister om de Kamer niet lastig te vallen met een amendement, om de geheele tweede alinea te doen vervallen. Het is waar, dat er over deze zaak schriftelijk al veel is voorgevallen. Ik meen, dat de vorige Minister van meening was, dat het beter was al die punten maar weg te laten. En uit de debatten hier gehouden is het meer en meer gebleken, dat degenen gelijk hadden die van den aanvang hebben gezegd: wij hebben aan deze omschrijving niets.

Nu heeft de Minister mij verweten, dat ik inconsequent was. Ik geloof het niet. Ik heb steeds aangedrongen op rechtszekerheid, en doe dat nog. Maar mijn bezwaar is juist, dat wij hier weer bezig zijn een schijnartikel in de wet te plaatsen. De Minister toch zegt op het eene oogenblik, dat wij bezig zijn rechtszekerheid te scheppen, maar op een ander oogenblik, dat de rechter zich niet behoeft te houden aan die punten, want alles wordt toch beheerscht door het eerste lid van het artikel. Wij zijn op dit oogenblik bezig de redactie van elk nummer precies na te gaan, na te gaan bijv. of het woord „waarschuwing" in 3°. en 7°. zal worden opgenomen, ja, dan neen. Toch beteekent dit niets, want de rechter heeft toch het recht te oordeelen zooals hij wil.

Nu heb ik zooeven de opmerking gemaakt, die door den Minister niet is tegengesproken, of wederlegd, dat, wanneer deze opsomming iets zal beteekenen, dan de speciale gevallen die daarin worden geregeld, ook moeten worden beoordeeld zooals dit artikel wil; dat men zich daaraan dan moet houden.

Wanneer er hier bijv. wordt bijgevoegd, dat in cas van dronkenschap er zal

moeten worden gewaarschuwd, dan heeft de rechter niet meer het recht te kunnen zeggen: ingeval er slechts eenmaal dronkenschap heeft plaats gehad, vind ik daarin een voldoende reden tot opzegging, ook als er geen waarschuwing heeft plaats gehad.

Ik had als voorbeeld aangevoerd den machinist, die zich eenmaal bedrinkt. De Minister antwoordde daarop niet. Maar met een der leden van de Commissie van Rapporteurs heb ik over dat geval gesproken, en ik zal het er nu maar voor houden alsof wat mij daarop geantwoord is door dat lid, mij geantwoord is door den Minister. Dat lid zeide mij: wanneer er in het reglement staat: indien gij slechts eenmaal dronken zijt, houdt gij op machinist te zijn, dan is dit reeds een waarschuwing. Ik neem dit aan; maar dan is éénmaal dronken toch nog niet het zich overgeven aan dronkenschap.

Indien bijv. de machinist bij gelegenheid eener bruiloft toevallig dronken werd, mag men nog niet zeggen dat hij zich overgeeft aan dronkenschap, zoodat men hem dan niet volgens 3°. zal kunnen ontslaan. Nu beweerde het bedoelde lid van de Commissie van Rapporteurs evenwel, dat dit geval wel valt onder „overgeven aan dronkenschap". De Minister zegt het tegendeel en m. i. terecht. Er bestaat dus in elk geval groot verschil van gevoelen. Eenvoudige dronkenschap is ook in mijn oog geen zich overgeven aan dronkenschap; toch kan eenmalige dronkenschap in sommige bedrijven wel degelijk een voldoende reden zijn om hem te ontslaan, door op hem toe te passen het eerste lid van dit artikel. Natuurlijk, zegt de Minister, maar waarom spreken wij dan zoo lang over de vraag of in het geval sub 3°. het woord „gewaarschuwd" moet worden opgenomen, als toch het eerste lid beslist.

Maar zal de rechter in geval van dronkenschap éénmalige dronkenschap mogen aannemen als grond van beëindiging? Mij dunkt neen. Laat mij een ander voorbeeld nemen. Onder 4°. staat: „wanneer hij zich schuldig maakt aan diefstal, verduistering, bedrog of andere misdrijven, waardoor hij het vertrouwen des werkgevers onwaardig wordt".

Voeg ik nu daarbij, dat hij, die meer dan f 10 steelt zich dat vertrouwen onwaardig maakt, dan zal de rechter zeggen: als gij minder dan f 10 steelt, maakt gij u dat vertrouwen niet onwaardig, want anders had men er geen grens van f 10 behoeven in te zetten. Zoo ook, als ik in de wet zeg: wanneer gij u overgeeft en na herhaalde waarschuwing blijft overgeven aan dronkenschap, dan kan ik niet zeggen, dat deze uitdrukking toepasselijk is, als iemand slechts eenmaal dronken is geweest.

De Minister zal mij toegeven, dat hier een puzzle, een moeilijkheid bestaat. Kon de Minister er nu toe komen het geval sub 3°. weg te laten, dan zou de moeilijkheden voor de andere gevallen misschien minder groot zijn; maar ook dat schijnt de Minister niet te willen doen.

Men spreekt nu van een leidraad voor den rechter, maar wij weten allen, dat een rechter bij de toepassing van een wet de beraadslagingen naleest, die over de wet gehouden zijn, en uit die beraadslagingen zal hem de bedoeling van het artikel moeten blijken. Maar wij moeten in het artikel geen schijnbepaling, geen beperking opnemen, die inderdaad geen beperking is.

Het spijt mij, dat ik de Kamer in de noodzakelijkheid moet brengen om te stemmen, maar ik acht mij verplicht voor te stellen het tweede lid van art. 1639*q* te doen vervallen.

De **Voorzitter:** Door den heer de Savornin Lohman wordt een amendement voorgesteld, strekkende om het tweede lid van art. 1639*q* in zijn geheel te doen vervallen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Veen, van Wassenaer van Catwijck, van Bylandt, van Dedem en van Vuuren, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **Schokking:** Mijnheer de Voorzitter! De indiening van het amendement van den heer Lohman geeft mij aanleiding tot een enkele vraag, waarop ik het antwoord noodig heb om te beoordeelen, hoe ik over dit amendement stemmen zal. De heer Lohman is van oordeel, dat het veel beter is geen afzonderlijke gevallen te noemen, die als leidraad kunnen dienen voor den rechter ter beoordeeling van de vraag, of er is een dringende reden. Daarin meen ik met hem van oordeel te moeten verschillen, omdat ik het niet zonder belang acht, dat enkele aanduidingen in de wet voorkomen, die in het algemeen een dringende reden zullen opleveren. Maar dan is het ook wenschelijk, dat de formuleering van die aanduidingen niet te nauw begrensd wordt, opdat niet verhinderd wordt iets als

dringende reden te erkennen, dat naar het algemeene beginsel als zoodanig zou moeten worden aangenomen. Ik heb hierbij inzonderheid de reden sub 3°. op het oog, zooals die thans door overneming van het amendement van den heer Schaper geformuleerd is. De heer de Savornin Lohman heeft een voorbeeld genoemd, dat niet slechts een enkelen keer, maar meermalen bij de industrie en in het spoorwegbedrijf zich zal kunnen voordoen, waarbij het van belang moet heeten, dat ook zonder een afzonderlijke waarschuwing ontslag kan volgen.

Omdat ik mij nu liever verklaar voor behoud van de aanduidingen en alzoo tegen het amendement van den heer de Savornin Lohman, wensch ik den Minister te vragen, of ook hij van het gevoelen is van dat lid van de Commissie van Rapporteurs, waarvan de heer de Savornin Lohman sprak dat wanneer in een reglement gezegd is, dat dronkenschap een reden zal zijn voor ontslag, dit als zoodanig als de door 3°. gevorderde waarschuwing zal gelden, en de rechter dus in het bedoelde geval niet zal moeten zeggen: er is geen afzonderlijke waarschuwing voorafgegaan. Wie de discussie heeft gevolgd, zal toestemmen, dat over de waarschuwing slechts in laatstgemelden zin is gesproken, dat alzoo een waarschuwing moet voorafgaan alvorens dronkenschap als dringende reden te mogen beschouwen. Indien dit intusschen de beteekenis mocht wezen, meen ik, dat ik mij voor het stelsel van den heer Lorman zou moeten verklaren, dat dan een verbetering in plaats van een verslechtering zou zijn.

De heer **Troelstra:** Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof werkelijk, dat, vooral na de laatste redevoering van den heer Lohman, het wel van belang is, dat nader worde ingegaan op de beteekenis van de opsomming die in dit artikel voorkomt. Heb ik den heer Lohman goed begrepen, dan is deze van meening, dat, hoewel wij onder 3°. hebben omschreven, wanneer dronkenschap kan zijn een dringende reden, uit de eerste zinsnede van dit artikel volgt, dat bij de toepassing de rechter zich, in geval dronkenschap als reden wordt opgegeven, niet aan de omschrijving van 3°. zal behoeven te houden. Dit is door den heer Lohman gezegd, en de heer Lohman hecht daarom aan de omschrijving van de verschillende cijfers van dit artikel niet de minste waarde.

Ik hoor van den heer Lohman dat dit ook de bedoeling is van den Minister. Ik heb het van den Minister niet aldus begrepen. Wanneer dit de bedoeling is van den Minister, zou ik het met den heer Lohman eens zijn, dat de opsomming in dit artikel niet de minste waarde heeft. Daartegenover neem ik de vrijheid om te zeggen, wat mijn opvatting van die opnoeming is.

Laten wij ons bepalen tot het geval van dronkenschap. Nu moeten wij direct uitscheiden het geval waarin er is een reglement, waarin dronkenschap als reden van ontslag is genoemd. Nu is mijn opvatting deze, dat in geval van dronkenschap deze niet is een dringende reden voor ontslag binnen den opzeggingstermijn, tenzij zij zich vertoont op de manier in 3°. omschreven. Zoo vat ik ook op de verschillende andere omschrijvingen in dit artikel. Onbekwaamheid kan geen dringende reden zijn voor ontslag, tenzij zij is van dien aard als omschreven is in het desbetreffende nummer.

Wanneer een dergelijke beteekenis aan de opnoeming onder de verschillende nummers wordt gehecht, beteekent dit iets en in dat geval zou ik er sterk voor zijn, dat het amendement van den heer de Savornin Lohman werd verworpen en de opsomming in dit artikel werd gehandhaafd.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Eenvoudigheidshalve deel ik thans mede, dat het amendement van den heer Schaper, om te lezen: „wanneer hij opzettelijk of ondanks waarschuwing roekeloos des werkgevers eigendom beschadigt of aan ernstig gevaar bloot stelt", door mij wordt overgenomen.

Moeilijkheid rijst nu nog over het amendement-Plate-Tydeman. Van overname van het amendement zooals het daar ligt is geen sprake, maar wel kan ik te gemoet komen aan de denkbeelden van de beide geachte sprekers, door een nieuw 7°. *bis* in te voegen, luidende:

„wanneer hij opzettelijk, of ondanks waarschuwing, roekeloos zich zelf of anderen aan ernstig gevaar bloot stelt."

Wat nu betreft het voorbeeld van den machinist, aangehaald door den heer de Savornin Lohman, zou ik meenen, dat die man niet valt onder 3°., maar onder 10°. Wanneer hij toch, op de machine staande, dronken is en derhalve den geheelen trein, welke op dat oogenblik, met alle zich daarin bevindende personen en goederen, afhankelijk is van zijn waakzaamheid, in gevaar brengt, veronachtzaamt hij grovelijk de plichten, welke de overeenkomst hem oplegt.

De waarschuwing waarvan in het artikel herhaaldelijk sprake is, is dunkt mij een speciale waarschuwing.

Het is ten slotte in de eerste plaats voor den rechter van belang dat in de wet zelf door de opsomming van verschillende gevallen, nader wordt verduidelijkt wat de bedoeling van den wetgever was. Maar — en dit verlieze men ook niet uit het oog — ook anderen hebben er belang bij. Het is gewenscht dat partijen zelf, de werkman en de werkgever, de wet lezende, in deze typische gevallen een nadere verklaring vinden van hetgeen de wetgever zelf heeft gevoeld.

De **Voorzitter:** Door de Regeering zijn de volgende wijzigingen gebracht in art. 1639*q*:

1°. sub 7°. zal worden gelezen: „wanneer hij opzettelijk of, ondanks waarschuwing, roekeloos des werkgevers eigendom beschadigt of aan ernstig gevaar blootstelt;

2°. na sub 7°. wordt ingevoegd een nieuw 7°. *bis*, luidende:

„wanneer hij opzettelijk, of ondanks waarschuwing roekeloos zich zelf of anderen aan ernstig gevaar blootstelt."

De heer **Plate:** Mijnheer de Voorzitter! Na de wijzigingen, door den Minister in het artikel aangebracht, en ten einde de Kamer een stemming te besparen, kan ik verklaren, ook namens den heer Tydeman, dat ons amendement ingetrokken wordt.

De **Voorzitter:** Daar het door de heeren Plate en Tydeman voorgesteld amendement ingetrokken is, maakt dit geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer Schaper deelt mij mede, dat thans ook het door hem voorgesteld amendement op sub 7°. wordt ingetrokken, zoodat ook dit geen onderwerp van beraadslaging heer uitmaakt.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen omtrent het amendement van den heer de Savornin Lohman en de aangebrachte Regeeringswijzigingen, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Tegen de door de Regeering aangebrachte wijzigingen bestaat bij de Commissie van Rapporteurs geen bezwaar.

Wat het amendement-Lohman aangaat, de Commissie moet de Kamer bepaald ontraden, zich daarmede te vereenigen.

Wanneer men alle andere argumenten vóór en tegen nog buiten beschouwing laat, dan moet naar het oordeel der Commissie van Rapporteurs den doorslag geven de paedagogische, de preventieve beteekenis, die de artt. 1639*q* en 1639*r*[q] in de dagelijksche practijk van het leven zullen hebben.

Daarnit zullen werkgevers aan den eenen kant en arbeiders aan den anderen kant dagelijks zich voor oogen kunnen stellen, voor welke tekortkomingen zij zich vooral hebben te hoeden.

Wanneer de Commissie nu ontraadt dien catalogus weg te nemen, is het misschien ook van belang te zeggen, in welken geest zij die opsomming van gevallen altijd heeft verstaan en nog verstaat. Het komt ons voor, dat de nummers 1 tot 11 aangeven den graad van verkeerde gedragingen, die in den regel door den rechter zal beschouwd worden als te vallen onder de dringende redenen. Ik zeg: in den regel, in de groote meerderheid der gevallen. Maar er zijn bij ieder nummer denkbaar bijzondere omstandigheden van het leven, waarin die graad van misdraging misschien aanwezig is en de rechter toch zal zeggen: ik zie geen dringende reden. Daarop slaat het woord „kunnen". Omgekeerd zijn er andere gevallen van misdraging van minderen graad denkbaar, die in de overgroote meerderheid der gevallen niet een dringende reden zouden vormen, maar die toch in bepaalde omstandigheden zóó bedenkelijk en ernstig zijn, dat men niet kan twijfelen of er is een dringende reden.

Laat ik dit mogen toelichten met het hier meest besproken geval, dat van de dronkenschap.

Zooals die hier geformuleerd is, zal het naar het oordeel der Commissie leidraad zijn voor den rechter in de overgroote meerderheid der gevallen. Bij den gewonen werkman of kantoorbediende zal een enkel feit van eenmaal dronken te zijn geweest niet voldoende zijn om den man plotseling weg te zenden. Maar er zijn betrekkingen in het maatschappelijk leven, waar het òf ter wille van de openbare veiligheid, òf met het oog op de publieke moraliteit, van den werkgever niet te

vergen zou zijn, een man in dienst te houden, die ook maar eens dronken is geweest. Ik behoef die gevallen niet op te noemen, ieder zal ze zich gemakkelijk voor den geest kunnen stellen. Wil men dit dan brengen onder n°. 10, men kan het doen; men kan het ook in de algemeene bepaling van het eerste lid begrepen achten, maar men zal in ieder geval moeten erkennen, dat in dergelijke exceptioneele omstandigheden een mindere graad van misdraging een voldoende reden tot ontslag kan geven. De bedoeling van de opsomming is dus hier, dat ze zal zijn leidraad in de gewone zich dagelijks voordoende en telkens bij den rechter komende gevallen.

De heer **de Savornin Lohman:** Ik ben het eens met hetgeen de Minister en de voorzitter der Commissie van Rapporteurs gezegd hebben, dat dit het goede van de opsomming is, dat zij voor den arbeider en voor den werkgever een leidraad geeft om aan te duiden wat de grenzen voor hun verplichting zijn en op welke gronden men een opzegging van de overeenkomst ook voor den rechter kan volhouden.

Ik zal niet treden in de weerlegging van hetgeen de Minister gezegd heeft omtrent het door mij aangevoerde voorbeeld. Aan dat door mij gestelde geval heeft de Minister met zijn eigenaardige vlugheid eenige feiten bijgevoegd, die ik er niet bij had gevoegd en waardoor het door mij aangevoerde voorbeeld gemakkelijk onder een ander nummer kon worden gebracht dan onder 3°. Had hij zich gehouden aan het door mij gestelde feit, dan zou hij zich niet hebben kunnen redden.

Maar dit doet er niet toe; ik vereenig mij geheel met de opvatting van het artikel door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs verdedigd. Het komt mij wel voor, dat het niet geheel identiek is met wat de Minister heeft gezegd, maar aangezien dit artikel voor den rechter toch een soort van *puzzle* zal zijn, moet die rechter ook maar uitmaken wat nu eigenlijk de juiste opvatting is, die van den voorzitter der Commissie van Rapporteurs of die van den Minister, die de wet verdedigt.

Na hetgeen nu laatstelijk de voorzitter der Commissie van Rapporteurs over dat geval van dronkenschap gezegd heeft, trek ik, ook om de Kamer een stemming te besparen, mijn amendement in.

De **Voorzitter:** Daar het amendement van den heer de Savornin Lohman is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van den heer van Doorn wordt in stemming gebracht en met 50 tegen 8 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Limburg, Lely, van Limburg Stirum, Marchant, Roodhuyzen, Troelstra, Brants, Brummelkamp, Eland, Patijn, van Styrum, van den Berch van Heemstede, Goeman Borgesius, Lieftinck, Talma, van Sasse van Ysselt, IJzerman, Janssen, Ruys de Beerenbrouck, Bogaardt, van Alphen, Jannink, van Dedem, Drucker, Schokking, de Waal Malefijt, de Savornin Lohman, van Nispen tot Sevenaer, van Vliet, van Bylandt, Schaper, Pierson, Hugenholtz, Plate, Nolting, van Idsinga, Treub, de Klerk, Thomson, van Wassenaer van Catwijck, ter Laan, Regout, van Deventer, van der Zwaag, Hennequin, Duymaer van Twist, Tak, Duynstee, de Beaufort en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Koolen, Dolk, van Veen, Verhey, Ferf, van Doorn, van Vuuren en Jansen (den Haag).

Het gewijzigd art. 1639*q* wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1639*p*.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1639*p*. In het lid sub 1° wordt in de plaats van „zijn" gelezen „zijne". In het lid sub 6°. wordt tusschen de woorden „of" en „goede" ingelascht „de". In het lid sub 7°. wordt eene komma geplaatst achter de woorden „opzettelijk" en „roekeloos", terwijl in het lid sub 8°. eene komma wordt geplaatst achter het woord „roekeloos".

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3.

2°. *Art.* 1639*p*, *nietigheid van teding van het overlaten aan den werkgever*,

21°. *Art.* 1639*q*, *aan den arbeider*,

van de beoordeeling of dringende reden voor beëindiging der arbeidsovereenkomst bestaat.

Men meende, dat het niet tot bedenking kon aanleiding geven, dat den werkgever en den werknemer niet eenzijdig de bevoegdheid kan worden gelaten om te beslissen, of er een dringende reden bestaat tot het geven of het nemen van ontslag. Er zijn echter gevallen, waarin de dienstbetrekking uitsluitend in het belang van den dienstnemer wordt aangegaan. Men denke daarbij aan ontslagen gestraften, zedelijk gevallenen enz., die in dienst worden genomen om hen te helpen en aan werkverschaffing in tijden van werkeloosheid. Voor zoodanige gevallen kon het niet onbillijk geacht worden, dat de werkgever zich voorbehield om uit te maken of er dringende redenen bestaan tot ontslag. Waar het motief van het dienstnemen geheel in het belang was van den werknemer, daar kon het niet onbillijk geacht worden, indien den werkgever ruimer bevoegdheid werd gegeven dan bij een op beider belang gegrond bilateraal contract.

II. § 6.

DRINGENDE REDENEN. *Art.* 1639*p*. Het artikel betreffende dringende redenen gaf aanleiding tot vele bedenkingen.

Het bepaalde sub 2°. „wanneer hij (arbeider), in ernstige mate, de bekwaamheid of geschiktheid blijkt te missen tot den arbeid, waarvoor hij zich heeft verbonden", is een stellige inbreuk op een hoofdbeginsel van recht. Voor den arbeid, waarvoor de arbeider zich verbindt, moet hij *ten volle* bekwaam zijn. Zal een huisvrouw een dienstbode moeten behouden, die zich aan dronkenschap schuldig maakt of zich liederlijk gedraagt, als hij of zij zich slechts daaraan *niet overgeeft* (3°.), die haar of familieleden beleedigt of bedreigt, mits slechts niet *grovelijk* of op *ernstige wijze* (5°.), die haar eigendom door verregaande onhandigheid beschadigt of aan ernstig gevaar blootstelt, mits maar niet *opzettelijk* of *roekeloos* (7°.), die traag en weerstrevend aan redelijke bevelen voldoet, mits slechts *„hardnekkige weigering"* vermijdend (10°.), en die haar plichten verzuimt, mits slechts niet *grovelijk* (11°.)? Zullen ook de meest gegronde verdenkingen als die van oneerlijkheid en zorgeloosheid bijv. met kinderen, haar niet meer gelijk tot dusver het recht geven, om haar zonder opgaaf van redenen, maar met 6 weken extra loon, te ontslaan? Moet een misdrijf eerst gerechtelijk bewezen zijn alvorens zij kan wegzenden, zonder aan de vordering van art. **1639s** bloot te staan?

Als men van de dienstbode niet *meer* zedelijkheid, bekwaamheid en zorgvuldigheid in de vervulling harer plichten mag eischen, dan art. 1639*p* als normaal schijnt te beschouwen, zal iedere huisvrouw, die zich niet aan verregaande onaangenaamheden wil blootstellen, de vrij lange, gebruikelijke termijnen van opzegging bij speciale overeenkomst moeten bekorten.

4°. Als dringende reden wordt hier opgenomen: „wanneer hij (de arbeider) zich schuldig maakt aan diefstal, ... of andere misdrijven,

waardoor hij het vertrouwen des werkgevers onwaardig wordt". Is daaronder begrepen het geval, dat hij tevoren misdrijven heeft gepleegd van dien aard, dat hij het vertrouwen onwaardig is en zulks aan den werkgever heeft verzwegen?

5°. Het kwam onjuist voor, dat de beleedigingen enz. den werkgever en diens familieleden aangedaan, hier op één lijn worden gesteld met de beleedigingen, die een medearbeider worden aangedaan.

[Men zie ook bij art. 1639*o*, bl. 111.]

Antwoord der Regeering.

II. § 3.

20°. *Art.* 1639*p*, *nietigheid van beding van het overlaten aan den werkgever*,

21°. *Art.* 1639*q*, *aan den arbeider*,

van de beoordeeling of dringende reden voor beëindiging der arbeidsovereenkomst bestaat.

Dankbaar voor de instemming, waarvan de aanhef dezer alinea getuigt, meent ondergeteekende toch er op te moeten wijzen, gelijk bij eene vorige gelegenheid reeds is geschied (1), dat de wet geen verschil kan maken naar de bedoeling, het oogmerk, waarmede de arbeidsovereenkomst wordt aangegaan, en dat trouwens, wanneer de werkgever den arbeider louter of voornamelijk uit menschlievendheid in dienst neemt, hij des te bereidwilliger zal zijn zijne wettelijke verplichtingen jegens den arbeider na te leven.

II. § 6.

DRINGENDE REDENEN. *Art.* 1639*p*. Met genoegen heeft de ondergeteekende gezien, dat de vele bedenkingen, waartoe dit artikel aanleiding heeft gegeven, niet betreffen de voorgestelde bepalingen in hare ware beteekenis, doch louter berusten op eene minder juiste opvatting van hetgeen voorgesteld wordt. Het zou, aldus het Voorloopig Verslag, een stellige inbreuk zijn op een hoofdbeginsel van recht, dat een dringende reden aanwezig wordt geacht, (2°.) „wanneer hij (arbeider) in ernstige mate de bekwaamheid of geschiktheid blijkt te missen tot den arbeid, waarvoor hij zich heeft verbonden", terwijl hij toch voor den arbeid, waarvoor hij zich verbonden heeft, *ten volle* bekwaam moet zijn.

Dit laatste is ongetwijfeld waar, doch het Voorloopig Verslag heeft over het hoofd gezien, dat dan ook het gemeene recht, dat iedereen contractant de actie geeft tot ontbinding van de overeenkomst met schadevergoeding wanneer de wederpartij hare contractueele verplichtingen niet nakomt, in het ontwerp uitdrukkelijk wordt erkend en gehandhaafd (art. **1639x**). Zoodra dus de arbeider niet *ten volle* bekwaam is voor den bedongen arbeid, kan de werkgever de actie van art. 1303 tegen hem instellen, om van de bevoegdheid tot opzegging van de dienstbetrekking niet te gewagen. Maar hier, bij de dringende reden, geldt het een gansch ander geval. Van eene dringende reden kan er blijkens het eerste lid van het artikel alleen

(1) Men zie bladzijde 20 [deel I, bladz. 227.]

sprake zijn, indien er is een zoodanige daad, eigenschap of gedraging van den arbeider, die tengevolge heeft, „dat van den werkgever redelijkerwijze niet kan gevergd worden de dienstbetrekking te laten voortduren". Alleen indien er is periculum in mora, bestaat er, gelijk de uitdrukking trouwens aanwijst, eene dringende reden, namelijk om de dienstbetrekking zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen m. a. w. onmiddellijk, te doen eindigen (art. **1639o**). Daarom is dan ook, om als dringende reden te gelden, niet iedere onbekwaamheid des arbeiders voldoende, doch eene onbekwaamheid die zich in ernstige mate voordoet; dat de rechter, ten einde die mate richtig te kunnen beoordeelen, met den aard van den arbeid en met de door den arbeider in den dienst des werkgevers te bekleeden positie rekening zal moeten houden, spreekt van zelf (1).

In denzelfden gedachtengang is dan ook art. **1639t**, tweede lid, opgesteld, krachtens hetwelk de partij, die door opzet of schuld de dringende reden veroorzaakt heeft, verplichting tot schadevergoeding op zich laadt.

Uit hetgeen hierboven omtrent art. **1639o** werd medegedeeld kan blijken, dat ook in het vervolg — wordt het ontwerp wet — de huisvrouw hare dienstbode zonder opgaaf van redenen, maar met zes weken loon, zal kunnen ontslaan.

Eindelijk worde naar aanleiding van de gemaakte opmerking eraan herinnerd, dat, om te weten, welke mate van zedelijkheid, bekwaamheid en zorgvuldigheid het ontwerp als normaal beschouwt, men de vierde afdeeling van den nieuwen titel behoort op te slaan. Art. **1639p** betreft, gelijk boven is aangetoond, louter een zóó grof gemis dier hoedanigheden, dat onmiddellijk ontslag zonder eenige schadeloosstelling gerechtvaardigd is.

4°. Met het oog op de beteekenis der opgenoemde voorbeelden, louter als verduidelijking van de bedoeling van het eerste lid, moet men naar het oordeel des ondergeteekenden aannemen dat, hoewel het geval niet in de bewoordingen van het voorbeeld begrepen is, onder bijzondere omstandigheden toch wel eene dringende reden gelegen zou kunnen zijn in het feit, dat de arbeider tevoren misdrijven gepleegd heeft van dien aard, dat hij het vertrouwen onwaardig is en zulks den werkgever verzwegen heeft.

5°. Ook dit bezwaar zal vervallen, wanneer men de ware beteekenis van dit voorbeeld voor oogen houdt.

[Men zie ook bij art. 1639*o*, bl. 112.]

Artikel 1639q. Voor den arbeider worden als dringende redenen in den zin van artikel 1639o beschouwd zoodanige omstandigheden, die ten gevolge hebben, dat van den arbeider redelijkerwijze niet kan gevergd worden de dienstbetrekking te laten voortduren.

Dringende redenen zullen onder andere aanwezig geacht kunnen worden:

(1) Ten aanzien van de overige in het Voorloopig Verslag genoemde omstandigheden, de dringende redenen sub 3°., 5°., 7°., 10°. en 11°, en trouwens bij alle andere, geldt hetgeen in den tekst bij wijze van voorbeeld omtrent de onbekwaamheid gezegd is.

1°. wanneer de werkgever den arbeider, diens familieleden of huisgenooten mishandelt, grovelijk beleedigt of op ernstige wijze bedreigt, of gedoogt dat dergelijke handelingen door een zijner huisgenooten of ondergeschikten worden gepleegd;

2°. wanneer hij den arbeider, diens familieleden of huisgenooten verleidt of tracht te verleiden tot handelingen, strijdig met de wetten of de goede zeden, of gedoogt dat dergelijke verleiding of poging tot verleiding door een zijner huisgenooten of ondergeschikten worden gepleegd;

3°. wanneer hij het loon niet op den bepaalden tijd voldoet;

4°. wanneer hij, waar kost en inwoning bedongen zijn, niet op behoorlijke wijze daarin voorziet;

5°. wanneer hij den arbeider, wiens loon afhankelijk van de uitkomsten van den te verrichten arbeid is vastgesteld, geen voldoenden arbeid verschaft;

6°. wanneer hij den arbeider, wiens loon afhankelijk van de uitkomsten van den te verrichten arbeid is vastgesteld, de bedongen hulp niet of niet in behoorlijke mate verschaft;

7°. wanneer hij op andere wijze grovelijk de plichten veronachtzaamt, welke de overeenkomst hem oplegt;

8°. wanneer hij, zonder dat de aard der dienstbetrekking dit medebrengt, den arbeider, niettegenstaande diens weigering, gelast, arbeid in het bedrijf van een anderen werkgever te verrichten;

9°. wanneer de voortduring der dienstbetrekking voor den arbeider zoude verbonden zijn met ernstige gevaren voor leven, gezondheid, zedelijkheid of goeden naam, welke niet blijkbaar waren ten tijde van het sluiten der overeenkomst;

10°. wanneer de arbeider door ziekte of andere oorzaken zonder zijn toedoen buiten staat geraakt den bedongen arbeid te verrichten.

Bedingen, waardoor aan den arbeider de beslissing zou worden overgelaten, of er eene dringende reden in den zin van artikel 1639 o aanwezig is, zijn nietig.

O. D. *Art.* 57. Onder dringende redenen verstaat het voorgaande artikel omstandigheden, die ten gevolge hebben, dat van den arbeider redelijkerwijze niet kan gevergd worden, de dienstbetrekking te laten voortduren.

Dringende redenen zullen onder andere aanwezig geacht kunnen worden:

1°. wanneer de werkgever den arbeider, diens familieleden of huisgenooten mishandelt, grovelijk beleedigt of op ernstige wijze bedreigt, of gedoogt dat dergelijke handelingen door een zijner huisgenooten of ondergeschikten worden gepleegd;

2°. wanneer hij den arbeider, diens familieleden of huisgenooten verleidt of tracht te verleiden tot handelingen, strijdig met de wetten of goede zeden, of gedoogt dat dergelijke verleiding of poging tot verleiding door een zijner huisgenooten of ondergeschikten worden gepleegd;

3°. wanneer hij het verschenen loon niet op den behoorlijken tijd voldoet;

4°. wanneer hij, waar kost en inwoning bedongen zijn, niet op behoorlijke wijze daarin voorziet;

5°. wanneer hij den arbeider, die op stukloon werkt, geen voldoenden arbeid verschaft;

6°. wanneer hij op andere wijze grovelijk de plichten veronachtzaamt, welke de overeenkomst hem oplegt;

7°. wanneer de voortduring der dienstbetrekking voor den arbeider zoude verbonden zijn met ernstige gevaren voor leven, gezondheid, zedelijkheid of goeden naam, welke niet blijkbaar waren ten tijde van het sluiten der overeenkomst;

8°. wanneer de arbeider door ziekte of andere oorzaken zonder zijn toedoen buiten staat geraakt den bedongen arbeid te verrichten.

Bedingen, waardoor aan den arbeider de beslissing zou worden overgelaten of er eene dringende reden in den zin van het voorgaande artikel aanwezig is, zijn nietig.

Memorie van Toelichting O. D.

[Vervolg van bladz. 95.]

Ten aanzien van de omschrijving der dringende redenen in art. 57 is hetzelfde stelsel als in art. 55 [1639 p] gevolgd; alleen moest het algemeen karakter hier eenigszins anders worden uitgedrukt.

O. 1901. *Art.* 1639 *s.* Als grondige redenen voor den arbeider om de dienstbetrekking te verbreken worden beschouwd eigenschappen, daden en gedragingen des werkgevers welke in strijd zijn met de zeden of met eene behoorlijke behandeling van den arbeider en in het algemeen omstandigheden, welke, teweeggebragt door opzet of schuld van de zijde van den werkgever of van een der leden van diens huisgezin, de verdere voortduring der dienstbetrekking voor den arbeider of diens huisgezin in ernstige mate nadeelig maken. Het bestaan der grondige reden moet in geval van tegenspraak door den arbeider bewezen worden.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Men zie bij art. 1639 *o*, blz. 96.]

O. *Art.* 1639 *s.* Als grondige redenen voor den arbeider om de dienstbetrekking te verbreken worden beschouwd eigenschappen, daden en gedragingen des werkgevers, welke in strijd zijn met de goede zeden of met eene behoorlijke behandeling van den arbeider en in het algemeen omstandigheden, welke, teweeggebracht door opzet of schuld van de zijde van den werkgever of van een der leden van diens huisgezin, de verdere voortduring der dienstbetrekking voor den arbeider of diens huisgezin in ernstige mate nadeelig maken.

Memorie van Toelichting.

[Men zie bij art. 1639 *o*, blz. 98.]

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

[Men zie bij art. 1639 *p*, blz. 120.]

Memorie van Antwoord.

[Men zie bij art. 1639 *p*, blz. 121.]

G. O. Art. 1639 *r* = **0.** Art. 1639 *s* met toevoeging van een tweede lid, luidende als volgt:

Bedingen, waardoor aan den arbeider de beslissing zou worden overgelaten, of er eene dringende reden in den zin van artikel 1639 *p* [o] aanwezig is, zijn nietig.

1e N. v. W. In het eerste lid van art. 1639 *r* worden de woorden: „eene behoorlijke behandeling van" vervangen door de woorden: „een behoorlijk optreden jegens".

[Deze wijziging staat in verband met de wijziging, bij de **1e N. v. W.** aangebracht in **G. O.** art. 1639 *q*; men zie bladz. 124.]

2e N. v. W. *Art.* 1639 *r*. Het eerste lid wordt vervangen door het hier volgende:

„Voor den arbeider worden als dringende redenen in den zin van artikel 1639 *p* [o] beschouwd zoodanige omstandigheden, die ten gevolge hebben, dat van den arbeider redelijkerwijze niet kan gevergd worden de dienstbetrekking te laten voortduren.

Dringende redenen zullen onder andere aanwezig geacht kunnen worden:

1°. wanneer de werkgever den arbeider, diens familieleden of huisgenooten mishandelt, grovelijk beleedigt of op ernstige wijze bedreigt, of gedoogt dat dergelijke handelingen door een zijner huisgenooten of ondergeschikten worden gepleegd;

2°. wanneer hij den arbeider, diens familieleden of huisgenooten verleidt of tracht te verleiden tot handelingen, strijdig met de wetten of goede zeden, of gedoogt dat dergelijke verleiding of poging tot verleiding door een zijner huisgenooten of ondergeschikten worden gepleegd;

3°. wanneer hij het verschenen loon niet op den behoorlijken tijd voldoet;

4°. wanneer hij, waar kost en inwoning bedongen zijn, niet op behoorlijke wijze daarin voorziet;

5°. wanneer hij den arbeider, die op stukloon werkt, geen voldoenden arbeid verschaft;

6°. wanneer hij op andere wijze grovelijk de plichten veronachtzaamt, welke de overeenkomst hem oplegt;

7°. wanneer de voortduring der dienstbetrekking voor den arbeider zoude verbonden zijn met ernstige gevaren voor leven, gezondheid, zedelijkheid of goeden naam, welke niet blijkbaar waren ten tijde van het sluiten der overeenkomst;

8°. wanneer de arbeider door ziekte of andere oorzaken zonder zijn toedoen buiten staat geraakt den bedongen arbeid te verrichten."

Toelichting der 2e N. v. W.

[Men zie bij art. 1639 *p*, blz. 125.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

De heer de **Savornin Lohman:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bladz. 125; men zie voorts deel I, bladz. 188 en volg.]

In art. 1639 *r* vinden wij welke dringende bepalingen er bestaan voor den werknemer.

Er staan daar opgegeven acht redenen, waarom de dienstbode kan weggaan, maar ik zou toch wel in onze maatschappij het recht van de dienstbode wenschen te handhaven, om weg te gaan, wanneer zij dit goedvindt en volgens deze wet mag zij niet weggaan, wanneer zij niet voldoet aan een van die vereischten. Dat is geheel in strijd met onze opvattingen van vrijheid, die ook voor de dienstboden gehandhaafd moet worden. Trouwens als de dienstbode zich er niet aan stoort heeft men geen verhaal op haar. Op papier is het echter anders. Als ze weg gaat en de reden valt niet onder een van die nummers, dan kan men zelfs 2 acties tot schadeloosstelling tegen haar instellen. Art. **1639 t** geeft nog afzonderlijke gelegenheid tot het instellen van zoodanige suppletoire actie.

[Men zie verder bij art. 1639 *w*.]

(8 Juni 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

1°. een van den heer de Klerk [ingezonden 1 Juni 1906, stuk n°. 86], strekkende om in het artikel in te voegen een nieuw nummer 5 *bis*, luidende:

„wanneer hij den arbeider, die op stukloon werkt, de bedongen hulp niet of niet in behoorlijke mate verschaft"; (1)

2°. een van den heer van Doorn [ingezonden 13 Maart 1906, stuk n°. 20, VIII], strekkende om uit het artikel weg te laten het in den zesden regel van boven voorkomend woord „kunnen";

3°. een van de heeren Schaper, Hugenholtz, ter Laan, Tak en Troelstra [ingezonden 15 Mei 1906, stuk n°. 66, I], strekkende om in het artikel in te voegen een nieuw nummer 6 *bis*, luidende:

„wanneer hij, zonder dat de aard der dienstbetrekking dit onvermijdelijk maakt, den arbeider hardnekkig gelast, tegen diens wil arbeid in dienst of voor rekening van een anderen werkgever te verrichten". (2)

---

(1) [Dit amendement verving een ander, ingezonden 13 Maart 1906, stuk n°. 24, luidende en toegelicht als volgt:

Aan artikel 1639 *r* een nieuw nummer 9°. toe te voegen, luidende:

„9°. wanneer de arbeider om de hem opgedragen taak behoorlijk te vervullen hulp noodig heeft, welke hem door den werkgever moet verschaft worden, en de werkgever hem die niet of niet in behoorlijke mate verschaft."

Toelichting.

De bedoeling van dit amendement is, wanneer de werkgever den arbeider onvoldoende hulp verschaft, waardoor de arbeider de hem opgedragen taak niet behoorlijk kan vervullen of aan zijn bedongen loon schade zoude lijden, dit voor hem eene dringende reden kan zijn de dienstbetrekking niet te laten voortduren.]

(2) [Bij dit amendement was gevoegd deze schriftelijke

Toelichting.

De bedoeling is, het zoogenaamde uitleen-stelsel tegen te gaan.]

De heer **de Klerk** ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het komt in verschillende bedrijven voor, dat bij stukwerk den arbeider die het werk aanneemt door den werkgever hulp wordt toegezegd. Die hulp kan bestaan in een aankomend werkman, in een of meer arbeiders die het vak niet of niet ten volle verstaan, of geheel buiten het vak staan. Dergelijke personen worden dan niet in het aangenomen werk opgenomen, maar door den werkgever het gewone loon uitgekeerd. Staat nu de werkgever die hulp niet toe of is die hulp niet voldoende, dan is dat een streep door de rekening van den arbeider en kan hij schade lijden. Een paar voorbeelden: Eenige stukadoors nemen werk aan. Stel er zijn er drie en ieder is bezig aan het maken van een plafond; nu geeft de werkgever voor het maken en aanbrengen van de specie één opperman, maar die eene man, in daggeld voor rekening van den patroon, kan het werk niet inloopen; het gevolg is nu, dat de stukadoors met hun werk niet voort kunnen of zelf de specie moeten maken en aandragen. Dat leidt tot schade voor den stukwerker.

Ditzelfde kan ook voorkomen bij het metselwerk.

Een ander geval:

Een timmerman heeft aangenomen het betimmeren van een huis, hem zal als hulp voor het stellen van kozijnen, trappen enz., een metselaar worden gegeven, of omgekeerd de timmerman moet den metselaar helpen; is die hulp nu niet voldoende, dan loopt dat uit tot schade van den arbeider (aannemer).

Bij de metaalbewerkers komt veel voor dat bij stukwerk door den werkgever een of meer aankomende werklieden of leerlingen worden toegezegd; worden hem nu niet diegenen gezonden waarop de arbeider gerekend heeft, dan heeft dat veel invloed op de verdienste van den stukwerker.

Ten slotte nog een voorbeeld uit het havenbedrijf.

Door een of meer ploegen arbeiders is aangenomen een boot geheel of gedeeltelijk te lossen. Om nu geregeld den arbeid te kunnen voortzetten moeten de gangpaden vrij gehouden worden en onder, boven of tusschendeks ruimte worden gemaakt. Dit wordt geregeld gedaan door tremmers. Komen dezen nu niet, of slechts voor een deel, of te laat, dan moeten de bootwerkers dit zelf doen of zoolang wachten. Ook hierin is veel schade gelegen.

En zoo zijn er nog tal van gevallen welke aanleiding kunnen geven tot moeilijkheden, wanneer den arbeider bij stukloon geen of geen voldoende hulp gegeven wordt. Om derhalve den arbeider in dergelijke gevallen steun in de wet te geven en zoo mogelijk geschillen tusschen patroon en arbeider te voorkomen dient dit amendement. Voorloopig zal ik het hierbij laten.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Verhey, Schaper, ter Laan, Lieftinck, Roodhuyzen en Nolting, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De **Voorzitter**: De heer van Doorn heeft mij gemachtigd mede te deelen, dat, naar aanleiding van de verwerping van een soortgelijk amendement op een vorig artikel, het amendement op art. 1639*r* door hem wordt ingetrokken. Het zal derhalve geen onderwerp van beraadslaging meer uitmaken.

De heer **Schaper** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de zijnen ingediende amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De gedrukte toelichting bij dit amendement is wat al te sober en niet juist. Er staat: de bedoeling is het zoogenaamde uitleen-stelsel tegen te gaan. Dit moest eigenlijk zijn het *gedwongen* uitleen-stelsel. Wat is de quaestie? Er komt in de laatste jaren, vooral bij de bouwvakken, een streven onder de patroons, bij werkstakingen elkaar arbeiders uit te leenen.

Zoo heeft de Algemeene Patroonsvereeniging te Amsterdam een contract, waarbij de patroons onderling zich verbinden tegen een boete van hoogstens f 2000 in tijd van werkstakingen arbeiders aan elkaar over te doen, alsof zij stukken vee of voorwerpen waren, waarover zij naar welgevallen kunnen beschikken.

Dit amendement bedoelt nu niet het uitleenen van werklieden onmogelijk te maken. Er zijn ook omstandigheden, waaronder het zeer onschuldig is. In welk vak dan ook, kan het altijd voorkomen, dat de eene patroon het een beetje druk heeft en de ander wat minder. De patroon, die het alsdan slap heeft, kan zeer gemakkelijk eenige mannen sturen naar den ander, om te helpen. Daartegen bestaat geen bezwaar bij den arbeider en wanneer hij bezwaar heeft, nu, dan wordt het geschikt. Dat blijft ook bestaan bij de aanneming van ons amendement.

Dit is eigenlijk geen quaestie waarover wij hier behoeven te spreken. Het is hier meer het feit, dat men in tijden van werkstaking als anderszins de arbeiders wil dwingen zich te laten uitleenen, en die dwang zal door het amendement moeten tegengegaan worden.

Het gaat niet aan, dat men een werkman, dien men in loondienst genomen heeft, eenvoudig overdoet aan een patroon, dien hij niet kent, dien hij misschien niet wil dienen, die hem misschien arbeid zal opdragen, welken de arbeider niet wenscht, omdat hij daarmede zijn kameraden in de wielen rijdt.

Nu bedoelt ons amendement niets anders, dan dat, wanneer een patroon een arbeider daartoe wil dwingen en daarbij volhardt, de arbeider zich onmiddellijk, zonder opzeggingstermijn in acht te nemen, van het dienstcontract kan losmaken.

In het allerergste geval, wat ik allerzeerst afkeur, namelijk dat de arbeider zich wel als onderkruiper wil laten gebruiken, kan dit amendement niets doen. Men kan den arbeider niet gelasten: ge moogt u niet laten uitleenen.

Het heeft dus alleen betrekking op het geval, dat de arbeider hardnekkigen tegenzin heeft, zich daartoe te laten gebruiken.

Nu kan men gelukkig constateeren, dat in dit opzicht in verschillende werkliedenkringen een algemeene opinie bestaat. En van Katholieke èn van antirevolutionnaire zijde is erkend, dat het gedwongen uitleeningsstelsel een schandelijk stelsel is.

Ik kan mij bijv. beroepen op artikelen van zekeren heer G. de Vroede in het *Katholiek Sociaal Weekblad* van 1905, bladz. 457 en 524, waarin, naar aanleiding van het bekende geschil tusschen de Algemeene Patroonsvereeniging en de werklieden te Amsterdam, met kracht tegen dat systeem wordt opgekomen.

In het weekblad *Patrimonium* is op dezelfde wijze geschreven. Wel is daarin eerst een schrijver opgetreden, die zich in dat geschil in het algemeen meer schaarde aan de zijde der patroons; maar toen daaruit door de redactie van het *Sociaal Weekblad* de conclusie werd getrokken, dat dus *Patrimonium* staat tegenover het *Katholiek Sociaal Weekblad*, welker redactie zich met de beschouwingen van den heer de Vroede heeft vereenigd, verscheen in *Patrimonium* van 22 Februari 1906 een artikel onder het opschrift: „*Laten uitleenen*", waaruit ik het een en ander wensch voor te lezen, ook om aan te toonen, dat het hier niet betreft een partijzaak, geen specifiek socialistische begeerte, maar een zaak van billijkheid, gewenscht door alle partijen.

Ik lees dan: „De redactie van het *Sociaal Weekblad*, acte nemende van onze verklaring, dat we afkeuren het aangematigd recht der patroons, om bij uitgebroken partieele werkstaking hunne werklieden uit te leenen, vraagt nu een antwoord van ons op de vraag:

„Keurt gij het *in een werkman* af, indien deze zich bij een staking door zijn patroon laat gebruiken om werk bij een anderen werkgever, bij wien gestaakt wordt, te verrichten?"

„Wij hebben geen oogenblik bezwaar om deze vraag, in dezen vorm met een beslist *ja* te beantwoorden.

„Zooals de vraag daar staat, wordt de werkman voorgesteld als een passief element, een lijdelijk ding, dat als een gereedschap ter beschikking van zijn patroon staat en zich laat *laat gebruiken*.

„Wij hebben er in het algemeen bezwaar tegen, dat een werkman zich *laat gebruiken*. De betrekking immers tusschen een patroon en een werkman is die van overeenkomst.

„En in elke overeenkomst zijn twee partijen" — ik vestig vooral de aandacht op deze redeneering, die mij vrij juist voorkomt — „die beide in de voorwaarden van de overeenkomst bewilligen moeten. Wanneer nu een werkman zich tot iets laat gebruiken, dan handelt hij niet krachtens eigen wil, maar krachtens den wil van een ander.

„En al dwingt nu patroonsmacht menigmaal den werkman tot iets tegen zijn wil, dan erkennen we dat nooit als recht. Heel de actie voor wettelijke regeling van de arbeidsovereenkomst strekt immers om de lijdelijkheid, de passieve positie van den arbeider in het bedrijfsleven zooveel mogelijk te doen plaats maken voor een actieve rol, den vrijen arbeider waardig."

Nu komt de andere quaestie: „Iets anders is het, wanneer de vraag aldus gesteld wordt: keurt ge het af, dat een werkman werk verricht voor een patroon bij wien door andere werklieden gestaakt wordt? Dan gaat de actie van den werkman uit."

Het blad laat in het midden, wanneer een werkman zelf bij een ander wil werken. Dan is het een quaestie van appreciatie, waarbij ik haast altijd zou staan aan den kant van hen die zeggen: het is af te keuren, maar daarover hebben wij niet te beslissen. Wat *Patrimonium* hier met het *Katholiek Sociaal*

Weekblad afkeurt is, dat de werkman zich zou laten gebruiken tegen zijn zin. Welnu, door den Minister is heden morgen erkend, dat, als een patroon zijn arbeider beveelt aan het werk te gaan voor niet bedongen maar eens anders arbeid, dit niet is een redelijk bevel. Een andere opvatting kan de Minister ook haast niet uit de betrokken artikelen afleiden. Maar dan is het naar ons oordeel ook noodzakelijk, dat onder de dringende redenen opzettelijk worde opgenomen de bepaling, dat de werkman in dergelijk geval onmiddellijk de dienstbetrekking kan verbreken.

Ik geloof dat, wil men in deze richting iets doen, men ons amendement zal moeten aannemen. Het is mogelijk, ik heb het hooren mompelen, dat aan de redactie iets ontbreekt. De Minister zegt met zekere geestdrift: „Veel!" Ik onderstel dat die geestdrift niet alleen het woord „veel" betreft, maar dat die ook spreekt ten gunste van den grondslag van ons amendement. Het blijkt, dat de Minister daarvoor wel wat gevoelt, en met zooveel geleerde mannen in de Kamer en een man als deze Minister achter de groene tafel zal het wel niet de minste moeite kosten, de redactie van ons amendement aannemelijk te maken. Ten opzichte van die redactie zijn wij zeer tegemoetkomend. Wij willen gaarne het doel, dat de Minister zich ook wellicht voorstelt te bereiken, en ik hoop dat dit ons door samenwerking mogelijk zal worden gemaakt.

De **Voorzitter:** Daar het amendement door vijf leden is ingediend, behoeft het niet nader te worden ondersteund.

De heer **van den Bergh** (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Ik kom bij dit artikel de aandacht van de Kamer vragen voor een quaestie die mij voorkomt voor de beteekenis van dit wetsontwerp zeer belangrijk te zijn, het verband nl. tusschen staking en uitsluiting in verband met de dringende redenen.

Wij hebben in het vorig artikel de staking opgenomen — dat is duidelijk gebleken uit allerlei verklaringen — als dringende reden voor den werkgever om den werkman te ontslaan. Het komt mij voor, dat wij bij dit artikel iets dergelijks moeten doen, door de uitsluiting als dwingende reden voor den werkman op te nemen om zijn ontslag te nemen, en dat wij tot allerlei zonderlinge consequenties komen, zoo wij dat niet doen.

Ik vraag vooral de aandacht van die leden der Kamer, die er op gesteld zijn dat wij hier een regeling maken, ook goed voor den werkgever, en al is het nu waar, dat ik in het algemeen meer zorg heb voor de andere partij, ik sta toch op het standpunt van den geachten afgevaardigde uit Groningen, dat het onze taak is ook op die zijde van de zaak wel degelijk te letten. Wanneer wij het systeem laten zooals het is en niet de uitsluiting behandelen zooals de staking is behandeld, dan krijgen wij in mijn oog allerzonderlingste consequentiën. Ik wensch even na te gaan wat de gevolgen zijn van het stelsel zooals het thans in de wet ligt in de meest voorkomende gevallen.

Ik zal nemen de uitsluiting, altijd vergelijkende bij de staking in drie gevallen. Het eene geval is, dat een der partijen een strijd wil beginnen. Als de werkman dat doet, staakt hij; dan doet hij onmiddellijk zijn praestatie ophouden. Hij gebruikt als middel tegenover den werkgever: mijn praestatie is oogenblikkelijk uit. Wat is daarvan het gevolg? Dit, dat de werkgever plotseling voor het feit wordt gesteld en wat kan hij doen? In art. **1639 t** staat, dat hij een schadevergoeding kan eischen, indien hem een dringende reden wordt gegeven tot ontslag; men bedoelt er bij te zetten: en indien daarvan gebruik wordt gemaakt. Zoolang de werkgever geen gebruik maakt van die dringende reden om den werkman te ontslaan, gebeurt er niets.

Nu is het bekend genoeg, dat de algemeene regel, de gewoonte, deze is, dat niet dadelijk ontslag wordt verleend, dat er onderhandeld wordt, dat er soms weken en maanden verloopen, terwijl die onderhandelingen worden gevoerd. Al dien tijd gebeurt er niets en betaalt de werkman niets, tenzij ten slotte een ontslag volgt, en dan zal alleen de schadevergoeding over den opzeggingstermijn worden betaald.

Hoe is daartegenover het geval, als de werkgever uitsluit? Men zou zeggen, dan moet hij in hetzelfde geval kunnen verkeeren, dan betaalt hij niets; dan moet hij ook een schadevergoeding betalen, want hij heeft op dezelfde wijze gehandeld als zijn tegenpartij. Neen, zoo is het niet, omdat in artikel **1639 d** de bepaling is opgenomen, dat het loon betaald wordt en alleen bepaalde gevallen zijn uitgezonderd, waartoe de uitsluiting niet behoort. De regel is dus, dat wanneer een patroon een uitsluiting begint, hij onmiddellijk in het zeer ongunstige geval verkeert tegenover de andere partij, dat hij eenvoudig moet door betalen.

Hier komt reeds uit, hoe er een zeer sterk verschil is bij de regeling van dit ontwerp in de positie van werkgever en werkman bij uitsluiting en bij staking.

Ik neem een tweede geval, ook een zeer veel voorkomend typisch geval. De staking begint aan de eene zijde. Het komt zeer veel voor, dat werklieden een staking beginnen en de patroon daarop door een uitsluiting wil antwoorden. Men zou zeggen: wat is er redelijker, dat de patroon, eenmaal op deze wijze gesteld voor het feit, dat een deel zijner werklieden niet meer werkt en er belang bij hebbende zijn geheele bedrijf stil te leggen, in dezelfde positie verkeert als de tegenpartij? Ik herinner aan het geval van iemand, die een spinnerij en een weverij heeft; de wevers staken en nu kan hij de spinners wel laten doorwerken — het is geen overmacht — maar hij wenscht dat niet en sluit dan de spinners ook uit. Nu moet hij volgens dit ontwerp toch betalen, indien hij deze menschen uitsluit. Dit is het gevolg van het systeem, dat men wel implicite de staking onder de dringende reden heeft gebracht, maar in het geval van uitsluiting niet heeft voorzien.

Ik merk op, dat, indien de uitsluiting op dezelfde wijze was behandeld als de staking, er een remedie zou zijn in het amendement, door den heer Limburg met mij en anderen voorgesteld. Daar is ten minste de gelegenheid gegeven bij den rechter van de schadevergoeding af te komen. Maar dat kan nu geen effect hebben, want al die gevallen, bijv. dat van de spinners en wevers dat ik zooeven noemde, worden niet als dringende redenen behandeld. Daarbij komt dus art. **1639 t** niet te pas. Bij uitsluiting moet de werkgever geen schadevergoeding, doch loon betalen. Was het geregeld als schadevergoeding, dan zou de rechter bij uitsluiting den werkgever ook kunnen ontheffen van de schadevergoeding, zooals hij volgens dit amendement het omgekeerde kan doen. Maar hier in het ontwerp is eenvoudig een doorbetalen van het loon en dat klopt niet met de regeling van de staking.

Ik noem een derde geval, dat meer en meer zal voorkomen, een staking met een opzeggingstermijn. Men wil hier ook, dat men bij staking zal gebruik maken van den opzeggingstermijn en noemt dat een gecorlooide daad.

Hoe zal dat echter bij uitsluiting zijn? Als ik tot mijn arbeiders zeg: ik zal u over 8 dagen uitsluiten, dan moet ik het loon doorbetalen, tenzij ik den arbeiders ontslag geef. Dat is het groote verschil; de heer Talma schijnt dat niet in te zien, maar dan wensch ik hem te zeggen, dat mij door werkgevers, menschen van de practijk, is gezegd: als ik vandaag over acht dagen mijn werklieden uitsluit, wil ik ze dan nog niet ontslaan. Ik wil het personeel niet van mij losmaken.

Dat is juist de quaestie, dat staking en uitsluiting niet is een beëindiging, maar een voortduren der dienstbetrekking. Dat is ook door den Minister duidelijk uiteengezet. Iemand, die zegt, dat hij over 8 dagen zal staken, zegt nog niet op; hij wil wel in dienst blijven, maar wil alleen zijn werk tijdelijk niet verrichten. En een werkgever kan bij uitsluiting niet ontslaan, wil hij niet dat het personeel geheel uiteenvalt. Er is dus een groot verschil tusschen opzegging met een termijn en uitsluiting met een termijn en als de Kamer wenscht dat men staken zal met een opzeggingstermijn, moet men ook mogelijk maken de uitsluiting met een termijn. Nu heeft men echter staking en uitsluiting verschillend behandeld, de staking geregeld als dringende reden met schadevergoeding en de uitsluiting niet behandeld. Daarvan is het gevolg, dat bij uitsluiting eenvoudig het loon doorbetaald moet worden; iemand, die zijn werklieden uitsluit, geeft hun vacantie met behoud van loon.

En nu vraag ik aan allen die van de practijk van dezen strijd iets kennen, of het de bedoeling kan zijn van deze Kamer om aan de eene zijde het stakingsrecht te regelen zóó dat er alleen schadevergoeding op staat en om aan de andere zijde de uitsluiting zoo te regelen dat men de menschen zal moeten blijven doorbetalen bij uitsluiting en dat men, als men dat niet wil, ze zal moeten ontslaan. Een uitsluiting met een termijn te beschouwen als opzegging, als beëindiging, is eenvoudig een absurditeit voor degenen die inderdaad weten wat een uitsluiting is. En waarom spreekt men van uitsluiting, als het hetzelfde zou zijn als opzegging? Iemand die onderhandelen wil over ontstane moeilijkheden ontslaat zijn werklieden niet, maar sluit ze uit; zijn bedoeling toch is niet om het contract te beëindigen. Ik herinner er aan, dat het zoo duidelijk gezegd is door den Minister in zijn eerste rede over dit onderwerp, dat het bij de staking er vooral op aankomt of het de bedoeling van partijen is om de dienstbetrekking te doen eindigen en dat als de partijen dit niet willen er dan eenvoudig geen beëindiging van de dienstbetrekking is.

Ik geloof, dat men zich inderdaad hier niet voldoende rekenschap geeft van de gevolgen van de verschillende bepalingen in haar onderling verband, als men deze zaak laat zooals zij is. Ik vraag, wie in de Kamer wil de regeling zóó dat een werkgever die met een uitsluiting begint altijddoor zijn werklieden moet

Weekblad afkeurt is, dat de werkman zich zou laten gebruiken tegen zijn zin. Welnu, door den Minister is heden morgen erkend, dat, als een patroon zijn arbeider beveelt aan het werk te gaan voor niet bedongen maar eens anders arbeid, dit niet is een redelijk bevel. Een andere opvatting kan de Minister ook haast niet uit de betrokken artikelen afleiden. Maar dan is het naar ons oordeel ook noodzakelijk, dat onder de dringende redenen opzettelijk worde opgenomen de bepaling, dat de werkman in dergelijk geval onmiddellijk de dienstbetrekking kan verbreken.

Ik geloof dat, wil men in deze richting iets doen, men ons amendement zal moeten aanneinen. Het is mogelijk, ik heb het hooren mompelen, dat aan de redactie iets ontbreekt. De Minister zegt met zekere geestdrift: „Veel!". Ik onderstel dat die geestdrift niet alleen het woord „veel" betreft, maar dat die ook spreekt ten gunste van den grondslag van ons amendement. Het blijkt, dat de Minister daarvoor wel wat gevoelt, en met zooveel geleerde mannen in de Kamer en een man als deze Minister achter de groene tafel zal het wel niet de minste moeite kosten, de redactie van ons amendement aannemelijk te maken. Ten opzichte van die redactie zijn wij zeer tegemoetkomend. Wij willen gaarne het doel, dat de Minister zich ook wellicht voorstelt te bereiken, en ik hoop dat dit ons door samenwerking mogelijk zal worden gemaakt.

De **Voorzitter:** Daar het amendement door vijf leden is ingediend, behoeft het niet nader te worden ondersteund.

De heer **van den Bergh** (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Ik kom bij dit artikel de aandacht van de Kamer vragen voor een quaestie die mij voorkomt voor de beteekenis van dit wetsontwerp zeer belangrijk te zijn, het verband nl. tusschen staking en uitsluiting in verband met de dringende redenen.

Wij hebben in het vorig artikel de staking opgenomen — dat is duidelijk gebleken uit allerlei verklaringen — als dringende reden voor den werkgever om den werkman te ontslaan. Het komt mij voor, dat wij bij dit artikel iets dergelijks moeten doen, door de uitsluiting als dwingende reden voor den werkman op te nemen om zijn ontslag te nemen, en dat wij tot allerlei zonderlinge consequenties komen, zoo wij dat niet doen.

Ik vraag vooral de aandacht van die leden der Kamer, die er op gesteld zijn dat wij hier een regeling maken, ook goed voor den werkgever, en al is het nu waar, dat ik in het algemeen meer zorg heb voor de andere partij, ik sta toch op het standpunt van den geachten afgevaardigde uit Groningen, dat het onze taak is ook op die zijde van de zaak wel degelijk te letten. Wanneer wij het systeem laten zooals het is en niet de uitsluiting behandelen zooals de staking is behandeld, dan krijgen wij in mijn oog allerzonderlingste consequentiën. Ik wensch even na te gaan wat de gevolgen zijn van het stelsel zooals het thans in de wet ligt in de meest voorkomende gevallen.

Ik zal nemen de uitsluiting, altijd vergelijkende bij de staking in drie gevallen. Het eene geval is, dat een der partijen een strijd wil beginnen. Als de werkman dat doet, staakt hij; dan doet hij onmiddellijk zijn praestatie ophouden. Hij gebruikt als middel tegenover den werkgever: mijn praestatie is oogenblikkelijk uit. Wat is daarvan het gevolg? Dit, dat de werkgever plotseling voor het feit wordt gesteld en wat kan hij doen? In art. **1639 t** staat, dat hij een schadevergoeding kan eischen, indien hem een dringende reden wordt gegeven tot ontslag; men bedoelt er bij te zetten: en indien daarvan gebruik wordt gemaakt. Zoolang de werkgever geen gebruik maakt van die dringende reden om den werkman to ontslaan, gebeurt er niets.

Nu is het bekend genoeg, dat de algemeene regel, de gewoonte, deze is, dat niet dadelijk ontslag wordt verleend, dat er onderhandeld wordt, dat er soms weken en maanden verloopen, terwijl die onderhandelingen worden gevoerd. Al dien tijd gebeurt er niets en betaalt de werkman niets, tenzij ten slotte een ontslag volgt, en dan zal alleen de schadevergoeding over den opzeggingstermijn worden betaald.

Hoe is daartegenover het geval, als de werkgever uitsluit? Men zou zeggen, dan moet hij in hetzelfde geval kunnen verkeeren, dan betaalt hij niets; dan moet hij ook een schadevergoeding betalen, want hij heeft op dezelfde wijze gehandeld als zijn tegenpartij. Neen, zoo is het niet, omdat in artikel **1639 d** de bepaling is opgenomen, dat het loon betaald wordt en alleen bepaalde gevallen zijn uitgezonderd, waartoe de uitsluiting niet behoort. De regel is dus, dat wanneer een patroon een uitsluiting begint, hij onmiddellijk in het zeer ongunstige geval verkeert tegenover de andere partij, dat hij eenvoudig moet door betalen.

Hier komt reeds uit, hoe er een zeer sterk verschil is bij de regeling van dit ontwerp in de positie van werkgever en werkman bij uitsluiting en bij staking.

Ik neem een tweede geval, ook een zeer veel voorkomend typisch geval. De staking begint aan de eene zijde. Het komt zeer veel voor, dat werklieden een staking beginnen en de patroon daarop door een uitsluiting wil antwoorden. Men zou zeggen: wat is er redelijker, dat de patroon, eenmaal op deze wijze gesteld voor het feit, dat een deel zijner werklieden niet meer werkt en er belang bij hebbende zijn geheele bedrijf stil te leggen, in dezelfde positie verkeert als de tegenpartij? Ik herinner aan het geval van iemand, die een spinnerij en een weverij heeft; de wevers staken en nu kan hij de spinners wel laten doorwerken — het is geen overmacht! — maar hij wenscht dat niet en sluit dan de spinners ook uit. Nu moet hij volgens dit ontwerp toch betalen, indien hij deze menschen uitsluit. Dit is het gevolg van het systeem, dat men wel implicite de staking onder de dringende reden heeft gebracht, maar in het geval van uitsluiting niet heeft voorzien.

Ik merk op, dat, indien de uitsluiting op dezelfde wijze was behandeld als de staking, er een remedie zou zijn in het amendement, door den heer Limburg met mij en anderen voorgesteld. Daar is ten minste de gelegenheid gegeven bij den rechter van de schadevergoeding af te komen. Maar dat kan nu geen effect hebben, want al die gevallen, bijv. dat van de spinners en wevers dat ik zooeven noemde, worden niet als dringende redenen behandeld. Daarbij komt dus art. **1639 t** niet te pas. Bij uitsluiting moet de werkgever geen schadevergoeding, doch loon betalen. Was het geregeld als schadevergoeding, dan zou de rechter bij uitsluiting den werkgever ook kunnen ontheffen van de schadevergoeding, zooals hij volgens dit amendement het omgekeerde kan doen. Maar hier in het ontwerp is eenvoudig een doorbetalen van het loon en dat klopt niet met de regeling van de staking.

Ik noem een derde geval, dat meer en meer zal voorkomen, een staking met een opzeggingstermijn. Men wil hier ook, dat men bij staking zal gebruik maken van den opzeggingstermijn en noemt dat een gecorloofde daad.

Hoe zal dat echter bij uitsluiting zijn? Als ik tot mijn arbeiders zeg: ik zal u over 8 dagen uitsluiten, dan moet ik het loon doorbetalen, tenzij ik den arbeiders ontslag geef. Dat is het groote verschil; de heer Talma schijnt dat niet in te zien, maar dan wensch ik hem te zeggen, dat mij door werkgevers, menschen van de practijk, is gezegd: als ik vandaag over acht dagen mijn werklieden uitsluit, wil ik ze dan nog niet ontslaan. Ik wil het personeel niet van mij losmaken.

Dat is juist de quaestie, dat staking en uitsluiting niet is een beëindiging, maar een voortduren der dienstbetrekking. Dat is ook door den Minister duidelijk uiteengezet. Iemand, die zegt, dat hij over 8 dagen zal staken, zegt nog niet op; hij wil wel in dienst blijven, maar wil alleen zijn werk tijdelijk niet verrichten. En een werkgever kan bij uitsluiting niet ontslaan, wil hij niet dat het personeel geheel uiteenvalt. Er is dus een groot verschil tusschen opzegging met een termijn en uitsluiting met een termijn en als de Kamer wenscht dat men staken zal met een opzeggingstermijn, moet men ook mogelijk maken de uitsluiting met een termijn. Nu heeft men echter staking en uitsluiting verschillend behandeld, de staking geregeld als dringende reden met schadevergoeding en de uitsluiting niet behandeld. Daarvan is het gevolg, dat bij uitsluiting eenvoudig het loon doorbetaald moet worden; iemand, die zijn werklieden uitsluit, geeft hun vacantie met behoud van loon.

En nu vraag ik aan allen die van de practijk van dezen strijd iets kennen, of het de bedoeling kan zijn van deze Kamer om aan de eene zijde het stakingsrecht te regelen zóó dat er alleen schadevergoeding op staat en om aan de andere zijde de uitsluiting zoo te regelen dat men de menschen zal moeten blijven doorbetalen bij uitsluiting en dat men, als men dat niet wil, ze zal moeten ontslaan. Een uitsluiting met een termijn te beschouwen als opzegging, als beëindiging, is eenvoudig een absurditeit voor degenen die inderdaad weten wat een uitsluiting is. En waarom spreekt men van uitsluiting, als het hetzelfde zou zijn als opzegging? Iemand die onderhandelen wil over ontstane moeilijkheden ontslaat zijn werklieden niet, maar sluit ze uit; zijn bedoeling toch is niet om het contract te beëindigen. Ik herinner er aan, dat het zoo duidelijk gezegd is door den Minister in zijn eerste rede over dit onderwerp, dat het bij de staking er vooral op aankomt of het de bedoeling van partijen is om de dienstbetrekking te doen eindigen en dat als de partijen dit niet willen er dan eenvoudig geen beëindiging van de dienstbetrekking is.

Ik geloof, dat men zich inderdaad hier niet voldoende rekenschap geeft van de gevolgen van de verschillende bepalingen in haar onderling verband, als men deze zaak laat zooals zij is. Ik vraag, wie in de Kamer wil de regeling zóó dat een werkgever die met een uitsluiting begint altijddoor zijn werklieden moet

blijven betalen? En zoo toch is de nu voorgestelde regeling. Ik zeg nog eens, men stelt zich het verband van de verschillende bepalingen niet helder voor, anders zou er van meer zijden bezwaar zijn opgegaan tegen een regeling als deze. De sociaaldemocraten zelfs — die zich anders in het algemeen niet zoozeer bekommeren over de positie van den werkgever — hebben een amendement op art. **1639t**, dat de uitsluiting en de werkstaking op dezelfde wijze behandelt. Het wetsontwerp zooals het hier ligt kent geen schadevergoeding bij de uitsluiting. En als een man als de heer Schaper de zaak anders opvat, dan heeft hij blijkbaar ook het verband van de verschillende bepalingen niet voldoende begrepen. Zooals de zaak nu geregeld is, gaat bij uitsluiting het loon door.

Er is geen sprake van schadevergoeding. Degenen die hier ook letten op de belangen van den werkgever, zullen deze regeling niet aannemelijk kunnen vinden. Een werkgever hier in de Kamer, die zeer geneigd is mede te gaan met de bepalingen in het belang van den werkman, heeft tot mij gezegd: door dergelijke bepalingen omtrent uitsluitingen en stakingen als in dit wetsontwerp gegeven worden, stelt men den patroon in een positie welke geheel ongelijk is aan die van den werkman; de regelen die hier implicite gesteld worden bij uitsluiting en bij staking, zijn geheel verschillend voor den werkman en voor den werkgever.

Ik beveel de heeren, die zich met deze zaak in het bijzonder bemoeien, wel aan goed na te gaan wat de gevolgen zullen zijn van de uitsluiting, nu volgens art. **1638d** het loon in dat geval doorgaat.

Ik doe geen voorstel tot wijziging, omdat ik eerst wil afwachten wat op mijn bezwaren geantwoord zal worden.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord bekomen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over de amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het advies dat ik namens de Commissie wensch te geven, zal zijn met voorbehoud, hetwelk eigenlijk vanzelf spreekt, dat van de Regeeringstafel over beide amendementen niet een nieuw licht zal schijnen, dat ons op dit oogenblik ontbreekt. Onder dat voorbehoud wenschen wij de aanneming van het amendement van den heer de Klerk aan de Kamer aan te bevelen. Daarlatende, of de gevallen, waarin het amendement bestemd is te voorzien, talrijk of minder talrijk zijn. Het geval kan zich voordoen; daarom meent de Commissie, dat het wenschelijk is dit nommer nog op te nemen.

Wat aangaat het amendement van den heer Schaper, zij het mij vergund vooreerst te doen opmerken, dat het voor dit geval niet bepaald noodig is, een voorziening op te nemen in art. 1639*r*.

Bij het vorige artikel zijn wij het er vrij wel over eens geworden, dat de arbeider niet verplicht is, in het geval als hier bedoeld wordt, de bevelen van den werkgever op te volgen. Volgt hij die bevelen niet op, dan vormt dit dus voor den patroon niet een reden om hem onmiddellijk te ontslaan. Hij blijft in dienst, gaat volgens art. **1638d** voort bereid te zijn arbeid te presteeren, en blijft dus aanspraak op loon behouden.

In den regel zal derhalve de arbeider, althans in de eerste dagen der geschiedenis, niet bepaald noodig hebben een bijzonder voorschrift in de wet, gelijk de geachte afgevaardigden voorstellen.

Evenwel zijn wij het, wat de zaak betreft, met de voorstellers eens, dat het niet ongewenscht zou zijn, in dit verband die bepaling op te nemen, mits die zoo geredigeerd zij, dat zij doeltreffend werke en geen aanleiding geve tot onoverkomelijke bezwaren in de toepassing.

Het komt ons in de eerste plaats voor, dat de arbeid, die hier bedoeld wordt, anders zou moeten omschreven worden, dan in het voorstel geschied is. Van arbeiden „in dienst" van een anderen werkgever kan, naar het oordeel van de Commissie, nooit sprake zijn. De dienstbetrekking tusschen A en B kan nooit er toe leiden, dat aan den arbeider door zijn werkgever arbeid „in dienst" van een ander, van C, zou kunnen worden opgedragen. Dat zou geheel in strijd zijn met den aard van de dienstovereenkomst. Liet men dus de woorden „in dienst" staan, dan zou dit geval zich nooit kunnen voordoen, want een werkgever kan eenvoudig niet bevelen of verzoeken, dat door den arbeider arbeid in dienst van een ander verricht wordt. Wij meenen, dat het wenschelijk zou zijn daarvoor te lezen: „arbeid in het bedrijf van een ander te verrichten". Dit is, naar ons oordeel, het punt, waarop het aankomt. Over de woorden „voor rekening van" kan men twijfelen. Het komt intusschen aan de Commissie aanvankelijk voor, dat de opneming van die woorden tot zeer moeilijke twistvragen over de toepassing aanleiding zou geven, omdat het vaak uitermate bezwaarlijk zou wezen, waar de arbeider blijft arbeiden in de fabriek of de werkplaats van zijn eigen werkgever, na te sporen, of het werk dat hem wordt opgedragen, is voor rekening van zijn eigen werkgever of voor rekening van een anderen werkgever. Om dat uit te maken, zoude men moeten kennen de intieme bijzonderheden van het bedrijf en van de zaak. De Commissie zou dus, wat dit punt betreft, meenen, dat het wenschelijk zou zijn de woorden: „in dienst of voor rekening van een ander" te veranderen in: „in het bedrijf van".

Dan is er nog een andere aanleiding tot wijziging, naar het ons voorkomt. Er staat hier: „hardnekkig gelast, tegens diens wil arbeid te verrichten". De Commissie meent, dat het woord „hardnekkig" zou kunnen wegvallen; dat was in een ander artikel op zijn plaats, maar hier schijnt het voldoende, dat de arbeider geweigerd heeft, en de patroon des ondanks blijft gelasten. Wij meenen, dat hier kan gelezen worden: „den arbeider, niettegenstaande diens weigering gelast" enz. Wordt door deze wijzigingen het artikel meer doeltreffend, en dus verscherpt, wij meenen dat er aan den anderen kant iets verzacht zou moeten worden. De woorden „onvermijdelijk maakt" lijken ons te streng; wij meenen, dat daarvoor zou kunnen gelezen worden: „medebrengt", dat is voldoende.

Wanneer die verschillende wijzigingen worden aangebracht, komt het ons voor, dat het amendement aanbeveling verdient.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Wat het amendement van den heer de Klerk betreft, om een nieuw nummer in te lasschen in de reeks van typische gevallen waarin een arbeider redelijkerwijze zich ontslagen kan rekenen van zijn dienstbetrekking, daar ben ik in beginsel niet tegen. Mij dunkt, dat dit eigenlijk een uitbreiding is van hetgeen staat onder n°. 5. Het betreft hier een analoog geval, n.l. dat er wel arbeid verschaft wordt, maar onder zoodanige omstandigheden, dat de arbeid door den arbeider niet zal kunnen worden verricht. Of dergelijke gevallen nu dikwijls voorkomen of kunnen voorkomen in de practijk, waag ik niet te beslissen, maar aangenomen dat zij voorkomen of kunnen voorkomen, dan zie ik inderdaad niet in waarom die reden niet zou kunnen worden opgenomen.

Ik ben alleen tegen de opneming van meer redenen, omdat ik zou vreezen, dat dan het stelsel van tegen elkander opbieden in practijk zal worden gebracht en dan de lijst zooveel langer zal worden. In de onderstelling echter dat er geen meerdere nummers zullen komen, zal ik dit amendement steunen.

Wat aangaat het amendement van den heer Schaper heb ik niet veel te zeggen. Terwijl de geachte afgevaardigde sprak, heb ik mij zeer ten onrechte — ten onrechte namelijk omdat het beter is zich daarvan te onthouden — een interruptie veroorloofd en naar aanleiding van zijn opmerking, dat de redactie van zijn amendement misschien te wenschen overliet, gezegd, dat dit zeker het geval was, maar na hetgeen de vorige geachte spreker daaromtrent gezegd heeft, kan ik kort zijn te dien aanzien.

Ik heb reeds hedenmorgen naar aanleiding van de vraag of ik meende dat de arbeider te recht een opdracht kon weigeren om te werken in dienst van een ander dan wel of ik zoodanige opdracht beschouwde als een redelijk bevel als waarvan in het vorige artikel sprake was, daarop geantwoord: neen, omdat de dienstbetrekking was aangegaan tusschen dezen werkgever en dien arbeider en het dus niet mag geacht worden binnen den kring van het gesloten arbeidscontract te liggen om te moeten werken voor een anderen werkgever.

Daarom komt het mij voor minder juist te zijn om te spreken van arbeid in dienst van een anderen werkgever, en zoo is de uitdrukking „voor rekening van een anderen werkgever" aan bezwaar onderhevig.

In één woord, ik zal er nu niet lang meer over spreken, de bedoeling van den geachten afgevaardigde is goed en die juich ik toe, en het komt er dus maar op aan of wij een juiste formuleering kunnen vinden, waarin dat zoogenaamde uitleenstelsel juist wordt omschreven, zoodat daaronder wordt verstaan, dat den arbeider wordt gelast om elders in eens anders bedrijf te gaan werken, terwijl hij dit niet wil, en dit als een gewichtige reden wordt beschouwd voor den arbeider om de dienstbetrekking te doen eindigen. Gelukt dit, dan wil ik mij tegen de opneming niet verzetten.

Indien dus de geachte afgevaardigde er in slaagt om zijn denkbeeld te gieten in een vorm als is aangegeven door den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, dan heb ik daartegen geen bezwaar.

Wat nu ten slotte de rede betreft van den geachten afgevaardigde uit den Helder, moet ik eerlijk bekennen — het zal wel aan mijn beperkt bevattingsvermogen liggen — dat ik hem niet heb begrepen. Ondanks de duidelijke wijze, waarop hij gesproken heeft, heb ik toch den samenhang van zijn redeneering

niet kunnen volgen. Het komt mij voor, dat de geachte afgevaardigde niet juist de materie heeft in het oog gehouden, die bij dit artikel wordt behandeld.

Wij hebben hier niet te doen met de redenen voor den werkgever om de dienstbetrekking te doen eindigen, maar met die voor den arbeider om dat te doen en nu ben ik op een gegeven oogenblik den draad kwijt geraakt tusschen het onderwerp, dat wij behandelen en de redeneering van den geachten afgevaardigde. Daar komt nog bij, dat ik geloof, dat de geachte afgevaardigde zich de zaak noodeloos moeilijk heeft gemaakt. Wij hebben bij art. **1638d** aangenomen, dat de werkgever, die vrijwillig, buiten het geval van overmacht, den arbeider niet doet arbeiden, terwijl deze daartoe bereid is, moet doorgaan met het betalen van loon.

Als nu daardoor ontstaan kon hetgeen de geachte afgevaardigde in het midden heeft gebracht, dan had hij dit ter sprake moeten brengen bij art. **1638d**. Het is nu te laat om hierover thans weder te discussieeren. Wij hebben nu eenmaal in beginsel aangenomen, dat in het geval dat ik stelde, dat de arbeider bereid is te werken, maar daarin door den werkgever wordt verhinderd, het loon moet worden uitbetaald. Wanneer ik dit nu toepas op het geval van uitsluiting, dat overigens een zeer weinig gedefinieerd begrip is, dan heeft de geachte afgevaardigde zich deze moeilijkheid geschapen, dat hij zegt: De werkgever, in overeenstemming met andere werkgevers, besluit zijn werklieden uit te sluiten, en nu moet hij toch voortgaan met hun het loon uit te betalen. Zeker, en hij moet dat zoolang doen als de uitsluiting duurt. Wanneer die uitbetaling van het loon voor den werkgever het overwegend bezwaar is, dan moet hij die uitsluiting in zoodanigen vorm doen, dat zij beteekent een beëindiging van de dienstbetrekking. Dat kan dan natuurlijk onrechtmatig zijn, maar het staat hem vrij, en wanneer hij zoo iets doet, zal hij ook de gevolgen moeten dragen welke dit ontwerp dan met zich brengt, dat is de bepaalde schadevergoeding betalen. Het komt mij werkelijk voor, dat de geachte afgevaardigde zich het moeilijker heeft gemaakt, dan noodig is. De werkgever kan eenvoudig zeggen, in plaats dat hij zijn werklieden uitsluit: gij kunt u bij anderen van een positie voorzien, maar dan moet hij ook de gevolgen dragen door het ontwerp op een dergelijke handeling gesteld.

Ik herhaal dus, dat het mij voorkomt, dat het onderwerp door den geachten afgevaardigde ter sprake gebracht, niet thuis behoort bij dit artikel, maar bij art. **1638d** en dat het ons hier dus niet langer mag bezighouden.

De heer **van den Bergh** (den Helder): Het is zeker geen benijdenswaardige taak die ik thans heb te vervullen. De Minister schijnt van de onderstelling uit te gaan, dat een van de leden zoowat staat te bazelen over uitsluitingen; andere geachte leden der Vergadering, die, ik zeg het nog eens, blijkbaar over de consequentiën van deze zaak niet hebben doorgedacht, denken: och, het is een jong lid, hij ziet de zaak wat verkeerd in, laat hem maar wat praten.

De zaak is echter deze, dat ik juist deze quaestie met veel zorg heb nagegaan reeds maanden geleden. Dat ik herhaaldelijk met geachte medeleden dezer Vergadering over de zaak heb gesproken, en nu nog volhoud wat ik zooeven heb gezegd, dat men de consequentiën dezer zaak niet voldoende overziet, en daardoor zal men in de wet een regeling brengen die in de practijk absoluut onaannemelijk zal blijken.

Ik had deze zaak bij art. **1638d** moeten bespreken, meende de Minister. Dat zou ik stellig hebben gedaan, wanneer ik niet door u, Mijnheer de Voorzitter, daarvan ware teruggehouden, n.l. door uw wensch om alles wat betrekking had op uitsluiting en staking bij deze afdeeling te behandelen.

De Minister meent dat de zaak doodeenvoudig is. Wanneer de uitsluiting den werkgever te kostbaar wordt, doordat hij moet doorgaan met uitbetaling van loon, dan maakt hij er eenvoudig een einde aan, door aan het dienstcontract een einde te maken.

Die remedie is echter veel erger dan de kwaal.

Daarvan is tweederlei kwaad te wachten.

In de eerste plaats dat dan dikwerf werklieden zullen worden ontslagen, die men niet behoefde te ontslaan, wanneer de uitsluiting behoorlijk was geregeld. Men zou dan zeggen: gij zijt uitgesloten, maar de band is niet verbroken.

Het is dus een groot kwaad op zich zelf, dat men bij uitsluiting zal worden gedwongen tot opzegging. Men moet juist trachten het personeel bijeen te houden, niet een breuk te maken, maar de toestand zoolang mogelijk te laten zooals hij was; en voor den patroon is het ook een bezwaar, want hij stelt prijs op uitsluiting en niet op ontslag. Nu was de regeling volmaakt in orde, als men de uitsluiting opnam als een dringende reden voor den patroon, en daaraan de

schadevergoeding verbond. De loonbetaling moet dan natuurlijk ophouden, zoodat de patroon na acht dagen kan ophouden loon te betalen. Duurt de uitsluiting den werkman te lang, dan heeft hij het recht, dat de patroon heeft tegenover den staker en kan een anderen dienst zoeken; hij krijgt dan de schadevergoeding.

Maar het kwaad, dat hier zal voorkomen, is, dat men in plaats van schadevergoeding de loonbetaling laat doorloopen, waaruit de noodzakelijkheid voortvloeit niet uit te sluiten, maar te ontslaan, waaruit de reeds opgesomde kwalen zullen ontstaan. Mij zeide dezer dagen nog een werkgever: als bij mij een staking van een deel van het personeel komt, wil ik ze wel uitsluiten, maar niet ontslaan, en hij zou het een nadeel achten als hij moest ontslaan, wijl hij anders zou moeten doorbetalen.

Men denke aan mijn voorbeeld van wevers en spinners. De wevers staken en de patroon wil de spinners uitsluiten, maar dit kan hij niet, en daarom moet hij ze ontslaan. Is dat de wensch der Kamer?

Ik zeg nog eens: als geen stem uit de Kamer opgaat om in die richting mede te werken, dan heb ik mijn *Schuldigkeit gethan* en laat de zaak verder haar loop; maar in de practijk zal men ondervinden, dat het verkeerd loopt.

De heer **Schaper**: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank den Minister en den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs voor de tegemoetkomende houding ten opzichte van ons amendement aangenomen. Ik dank hun ook voor de opbouwende critiek; misschien was onze redactie in sommige opzichten even goed als die van de Commissie van Rapporteurs, maar aangezien het dwaas zou zijn over een redactie te gaan haarkloven, ben ik geneigd ons amendement in te trekken, nu ook de Minister tegen het amendement in den vorm die de Commissie aangeeft, geen bezwaar heeft.

Een reserve heb ik daarbij echter. Het is niet voldoende aangetoond, dat de woorden „of voor rekening" overbodig zijn en onpractisch. Ik acht ze wel degelijk noodig, ook als leidraad voor menschen die de wet lezen en omdat men anders de deur openzet voor ontduiking.

In een anders bedrijf werken is niet voldoende.

Wanneer in het Noorden een sigarenmakersstaking uitbreekt wordt de tabak voor sigaren gezonden naar Noordbrabant om daar gemaakt te worden. Willen de werklieden dit doen, dan kunnen wij hier niets aan veranderen, maar weten zij, dat zij feitelijk werken als onderkruipers, dan moeten volgens onze bedoeling die mannen de gelegenheid hebben om direct de arbeidsovereenkomst te verbreken. Dan zijn ze echter nog in hetzelfde bedrijf, zoo zou men kunnen redeneeren, al werken zij voor *rekening* van anderen. Het is hier duidelijk implicite gebleken bij het vorig artikel, dat wij dit alleen willen bestrijden.

Is het inderdaad noodig, hier ook de bedoeling te formuleeren, dan moet men de zaak goed doen. Reeds bij het vorig artikel is door den Minister toegestemd, dat iets dergelijks niet was een „redelijk bevel". Maar or is meer. De patroonsvereeniging in Amsterdam heeft het contract zóó gemaakt, dat zij elkaars bedrijf overnemen. Dit is dus reeds een ontduiking. Zij zeggen niet tot den arbeider: gij werkt in een ander bedrijf, maar: wij nemen het bedrijf van onzen collega over. De werklieden werken dan wel voor rekening van den anderen patroon, maar in het *bedrijf* van hun eigen patroon.

Om die reden zal men wel doen te zetten „voor rekening". Wat is daar tegen? De heer Drucker zegt: het is niet uit te maken. Is dit zoo, dan blijft de werkman voorzichtigheidshalve aan het werk tot hij aan den opzeggingstermijn heeft voldaan. Men zal met andere bezwaren moeten aankomen om te toonen, dat het niet kan.

Mijnheer de Voorzitter! Overeenkomstig den wensch van de Commissie van Rapporteurs heb ik de eer in ons amendement een wijziging aan te brengen die ik op uw tafel deponeer, doch met de invoeging „of voor rekening".

De **Voorzitter**: Door den heer Schaper is een wijziging gebracht in het door hem en andere leden voorgesteld amendement, zoodat 6*bis* thans zal luiden:

„wanneer hij, zonder dat de aard der dienstbetrekking dit meebrengt, den arbeider niettegenstaande diens weigering gelast, arbeid in het bedrijf of voor rekening van een anderen werkgever te verrichten;".

De heer **de Klerk**: Mijnheer de Voorzitter! Over het amendement heb ik niets meer te zeggen dan dat ik erkentelijk ben voor de instemming van den Minister en van de Commissie van Rapporteurs, maar ik heb bij dit artikel een vraag te stellen ten aanzien van handelsreizigers. De zaak is deze. Een handelsreiziger

ontvangt van zijn patroon salaris plus een zeker percentage van het bedrag, door hem verkocht. Deze provisie behoort alzoo tot zijn loon. Nu moet het zeer dikwijls voorkomen, wanneer een reiziger van betrekking verandert en zijn patroon b.v. één maand of langer van te voren zijn dienst opzegt, de patroon hem nog dien tijd in zijn betrekking houdt, al of niet daartoe gedwongen door contract.

Wat doet die patroon nu ten nadeele van den reiziger? Hij laat hem gewoon weg niet meer op reis gaan, door hem geen monsters en geen reisgeld te geven. De reiziger kan dan geen provisie meer halen en mist daardoor een gedeelte, somtijds het grootste gedeelte van zijn loon, over dien tijd welken hij nog in dienst is bij zijn patroon. De reiziger zou nu liefst direct weg willen, maar dan moet hij het contract breken in verband met den opzeggingstermijn en moet dan schadevergoeding betalen. Het spreekt vanzelf, hoe langer de opzeggingstermijn, hoe meer schade in dit geval de handelsreiziger heeft.

Nu is mijn vraag, of dit artikel den handelsreiziger het recht geeft het door mij genoemde als dringende reden te beschouwen en hij in dit geval zonder dat de patroon schadevergoeding op hem kan verhalen het dienstverband kan verbreken?

Laat het artikel dit toe, dan zou er aan een misstand — zooals vakmannen mij hebben medegedeeld — een einde worden gemaakt. Ik zou gaarne het antwoord van den Minister vernemen.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Nog een zeer enkel woord naar aanleiding van het gesprokene door den geachten afgevaardigde uit den Helder.

Ik kan ook nu nog de zaak niet anders inzien. Wij zijn bezig aan de redenen, die de arbeider ontleent aan zekere gedragingen van den patroon. Betreft het nu stukloon, dan voorziet daarin 5°. „wanneer hij den arbeider, die op stukloon werkt, geen voldoenden arbeid verschaft."

Overigens heeft de geachte afgevaardigde toegegeven, dat de werkgever, die zoogenaamd wil uitsluiten, verkeert in de positie van hem, die zonder werk te ontvangen, toch moet uitbetalen. Verkiest hij dit niet, dan is er een andere wijze van handelen. Men moet hier kiezen of deelen. Een deur kan niet te gelijker tijd open zijn en gesloten. Deze zaak bewijst weer opnieuw, dat de geachte afgevaardigde hier komt met een opvatting, welke hij had moeten verdedigen bij art. **1638d** en welke dus door de beslissing aldaar is gepraejudicieerd.

Wat nu betreft het voorstel van den heer Schaper, heb ik reeds te kennen gegeven, dat ik dat denkbeeld gaarne steun. Het zoogenaamde uitleenstelsel, voorzoover het misbruikt wordt, wordt hier voldoende tegengegaan door opneming van het nieuwe 6°. *bis*. Ik ben dus bereid het amendement over te nemen op één uitzondering na, nl. mits wegvallen de woorden: of voor rekening. De geachte afgevaardigde heeft mij niet kunnen overtuigen, dat die woorden hier op hun plaats zijn. In de gevallen, die hij noemt, zal er altijd sprake zijn van werk in het bedrijf van andere werkgevers.

De heer **Schaper:** Ook van die sigarenmakers?

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Ja, wil dus de geachte afgevaardigde die woorden behouden hebben, dan zal hij een amendement in dien geest moeten voorstellen.

Nu heeft de heer de Klerk nog een speciale vraag gedaan.

In het algemeen is het moeilijk op dergelijke speciale vragen dadelijk een antwoord te geven, omdat de Minister er niet altijd zeker van is, dat hij het juiste antwoord geven zal. In dit geval brengt de vraag van den geachten afgevaardigde mij niet zoodanig in verlegenheid, dat ik niet zou trachten de verlangde inlichting te geven. Hij stelde het geval dat een provisiereiziger bij contract bedongen heeft een vast loon en provisie over hetgeen hij verkoopt; de reiziger zegt den dienst op. Nu wreekt zich de patroon op den reiziger door hem niet meer op reis te zenden en de provisie te laten verdienen.

Wanneer dan het contract als verplichting van den patroon medebrengt gelegenheid te geven om provisie te verdienen en de patroon doet dit niet, dan valt het onder n°. 6 van het artikel. De provisiereiziger kan dan een schadevordering instellen.

De **Voorzitter:** Door de Regeering worden de volgende wijzigingen in het artikel gebracht:

In dit artikel wordt ingevoegd een nieuw lid, 6°. *bis*, luidende:

„wanneer hij zonder dat de aard der dienstbetrekking dit medebrengt, den arbeider, niettegenstaande diens weigering gelast, arbeid in het bedrijf van een anderen werkgever te verrichten;".

Verder wordt ingevoegd een nieuw lid, 5°. *bis*, luidende:

„wanneer hij den arbeider, die op stukloon werkt, de bedongen hulp niet of niet in behoorlijke mate verschaft;".

Ten gevolge van deze laatste wijziging vervalt het amendement van den heer de Klerk.

De heer **Schaper:** Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de wijzigingen, door den Minister in het artikel gebracht, kan ik, gehoord de toelichting van den Minister en mij refereerende aan de debatten van hedenmorgen over art. 1639 *q* [p], ook namens mijn medevoorstellers, verklaren, dat wij ons amendement intrekken.

De **Voorzitter:** Daar het amendement van den heer Schaper c.s. is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **van den Bergh** (den Helder): Door verschillende geachte leden is mij gevraagd hoe ik mij voorstel deze zaak te regelen.

De zaak is eenvoudig deze.

Bij de regeling der schadevergoeding, art. **1639t,** behoort men neer te schrijven, dat de werkgever die den werkman uitsluit, als schadevergoeding betaalt het loon over den opzeggingstermijn en verder geen loonbetaling. Daaruit zal volgen, dat iemand die uitgesloten is, in den toestand verkeert, dat hij na dien opzeggingstermijn geen loon meer ontvangt, juist als omgekeerd bij de staking de arbeider ophoudt met zijn praestatie, maar dan moet de werkman ook het recht hebben daaraan een einde te maken, juist als de werkgever bij de staking; en dat recht krijgt hij als men in dat artikel invoegt dat de uitsluiting is een dringende reden.

Het een met het ander sluit volkomen, maar wij zijn in het bijzondere geval, dat art. **1639t,** de schadevergoeding, hier niet aan de orde is en daarom kan men dat dus niet uitvoerig uiteenzetten, maar bij art. **1639t** moet geregeld worden de schadevergoeding die bij uitsluiting de werkgever te betalen heeft.

Daartegenover moet staan dat dan de werkman de vrijheid krijgt zich los te maken, omdat hij uitgesloten is, en dat bereikt men alleen door in dit artikel op te nemen uitsluiting als dringende reden.

De beraadslaging wordt gesloten en het gewijzigde art. 1639 *q* zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk n°. 106), was het artikel geworden art. 1639 *q*.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1639 *q*. In het lid sub 2°. wordt tusschen de woorden „of" en „goede" ingelascht „de". In het lid sub 3°. vervalt het woord „verschenen" en wordt het woord „behoorlijken" vervangen door het woord „bepaalden". In het lid sub 5°. en in dat sub 6°. worden de woorden „die op stukloon werkt" vervangen door de woorden „wiens loon afhankelijk van de uitkomsten van den te verrichten arbeid is vastgesteld". In het lid sub 8°. wordt eene komma geplaatst achter de woorden „hij" en „weigering", terwijl in plaats van „medebrengt" wordt gelezen „medebrengt".

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 6.

Art. 1639 *q*. 8°. Van verschillende zijden werd bezwaar gemaakt tegen de bepaling onder 8°. Vooral na de bevestigende beantwoording van den Minister op eene bij interruptie gestelde vraag is aan de bepaling eene interpretatie gegeven (*Handelingen* alsvoren, bladz. 2016), die in de woorden niet schijnt te liggen en die ook hoogst ongewenscht mag worden

geacht. Het werd dan ook betreurd, dat gedurende de beraadslagingen in de Tweede Kamer de bepaling sub 8°. in de wet is opgenomen, daar deze, voor zoover zij billijk mag worden geacht, niet noodig was, aangezien zij uit den aard der dienstbetrekking volgt.

9°. Er werd gewezen op de gevallen in Amsterdam voorgekomen, waarbij het voor den „goeden naam" van den arbeider schadelijk werd geacht te werken onder bescherming van de politie, — welke nota bene ingeroepen was, om beschadiging door derden te voorkomen, — en het blootstellen aan de qualificatie van onderkruiper voor den arbeider een voldoende reden werd geacht de dienstbetrekking zonder opzegging te verbreken.

Antwoord der Regeering.

II. § 6.

Art. 1639 *q*. 8°. Evenals bij de overige genoemde voorbeelden het geval is, worden de bezwaren tegen deze bepaling tot geringe afmetingen teruggebracht, wanneer men slechts let op de juiste beteekenis van de vermelding van alle deze voorbeelden. Steeds zal de aangegeven omstandigheid van dien aard moeten zijn, dat de arbeider de dienstbetrekking redelijkerwijze niet kan laten voortduren.

9°. Ook hier geldt hetzelfde. Bovendien worde niet uit het oog verloren, dat ten slotte de rechter te beslissen heeft of het feit, dat den arbeider tot heengaan noopte, van dien aard was, dat het geacht kan worden onder het eerste lid van het artikel te vallen. Niet iedere omstandigheid, die een arbeider als schadelijk voor zijn goeden naam gelieft aan te merken, zal dus een dringende reden zijn in den zin van het artikel.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(8 Juni 1906.)

Beraadslaging over het amendement van de heeren Z. van den Bergh, S. van den Bergh, de Klerk, Roodhuyzen en Thomson [ingezonden 6 Juni 1906, stuk n°. 87], om in te voegen een nieuw art. 1639*r bis*, luidende:

„De partij, die eene dringende reden wil doen gelden, kan zich niet beroepen op handelingen of gedragingen der wederpartij, waartoe zij zelve de gereede aanleiding heeft gegeven door het niet nakomen harer verplichtingen."

De heer **van den Bergh** (den Helder), ontvangt het woord tot toelichting van het amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Een kort woord slechts, omdat dit punt reeds is besproken bij de algemeene beraadslagingen over dit hoofdstuk.

Toen is er op gewezen, dat er tal van gevallen voorkomen, waarin bijv. de werkgever zelf zijn plicht niet nakomt en daardoor den werkman een reden geeft om den dienst te verlaten. Doet hij dat niet, maar gebruikt bij bijv. het middel van staking, dan zou hij van zijn kant het contract verbreken en kunnen worden ontslagen. Nu ligt het voor de hand, dat dit in al dergelijke gevallen niet mag voorkomen.

Ik geloof, dat, wanneer men de vraag stelt: ligt dat niet reeds in het ontwerp, ik voor mij geneigd zou zijn te zeggen: het is reeds in het ontwerp bepaald, en wel in verband met het woord „kunnen" in het vorig artikel. Al die omstandigheden kunnen een reden geven, en nu zou ik meenen, wanneer iemand door een eigen rechtskrenking aan een andere partij een dringende reden gaf om hem te ontslaan, de rechter zou zeggen: dat is een geval waarin dat „kunnen"

zijn toepassing vindt en men kan zeggen, dat hier de man, omdat hij zelf aanleiding geeft tot de daad, zich er niet op beroepen mag.

De heer Schaper heeft genoemd het geval van dronkenschap [bl. 129]. Gesteld de patroon verleidt den werkman tot dronkenschap, dan zal de rechter zeker zeggen: gij zelf geeft de aanleiding tot de daad, den man is het dus niet aan te rekenen.

Dit is hier nu tot een algemeen beginsel geformuleerd. Wij zeggen: wanneer gij den werkman daartoe aanleiding geeft, is hem die daad niet toe te rekenen. Het stemt overeen met wat de heer van Idsinga bij de algemeene beraadslagingen heeft gezegd [dl. III, bl. 499], waaraan het slot van ons amendement te danken is. Ik zou zelfs meenen, dat het algemeener zou kunnen luiden, door de slotwoorden weg te laten, maar het zal in elk geval toepassing moeten vinden, wanneer het geschiedt door niet-nakoming van verplichtingen. Ik neem bijv. het geval dat een werkgever een werkman uitscheldt en daardoor een daad, een mishandeling of beleediging uitlokt aan den anderen kant. Dan zou men die grove beleediging den werkman niet kunnen aanrekenen, want er is dan gereede aanleiding toe gegeven.

Ik geloof, dat dit reeds uit een algemeen rechtsbeginsel is af te leiden, maar waar hierover nog verschil van meening schijnt te bestaan, meenen de voorstellers dat het gewenscht zou zijn het als een beginsel in de wet neer te leggen.

De **Voorzitter:** Voorgesteld door vijf leden, behoeft dit amendement niet nader te worden ondersteund.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb slechts een zeer kort woord te zeggen.

Ik moet de aanneming van dit amendement zeer bepaald ontraden. Het zou een element in de regeling brengen dat er eigenlijk niet in thuis behoort en overigens volkomen overbodig is. Nu hedenmorgen door de Kamer beslist is, dat het woord „kunnen" in de artt. 1639*q* [p] en *r* [q] zal blijven staan, is er zoodanige ruimte van beoordeeling aan den rechter overgelaten, dat een zoo sterk sprekend geval als door den geachten spreker gesteld, geen moeilijkheid zal opleveren. Ik meen daarom, dat in zooverre een speciale regeling op dit punt niet noodig is.

De heer **van den Bergh** (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Een kort woord van repliek. Het verheugt mij, dat de Minister deze verklaring heeft afgelegd. Daaruit blijkt dus reeds, dat de Minister in de wet leest wat dit amendement zegt. Ik wensch dat even met nadruk te constateeren. Dat is in zooverre een winst, wat er ook verder moge geschieden.

Nu heb ik, zooals uit mijn toelichting bleek, dat zelf reeds voorzien, maar waarom hebben wij toch het amendement voorgesteld? Omdat ik, toen ik bij de algemeene beraadslagingen in dezen geest sprak [dl. III, bl. 445 vlg.], van verschillende leden om mij heen heb gehoord, dat dit volstrekt niet uit het artikel volgt. Toen ik sprak van een werkgever die door contractschennis aan den werkman een reden tot ontslag geeft en zeide: „nu kan die man niet staken", werd om mij heen gezegd: neen, dat is ook geheel iets anders. Dat is toch een van de gevallen waarin de werkman een aanleiding is gegeven tot een daad, die hem nu als contractschennis kan worden toegerekend.

Ten einde dat alles buiten twijfel te stellen voor den toekomstigen uitlegger der wet, juist omdat hier van verschil van opvatting was gebleken en kennende de uiteenloopende meening bij verschillende rechters, zooals die zich in de practijk voordoen, achtten wij het wenschelijk deze quaestie uit te maken en daarom blijf ik van oordeel, dat ons amendement dient te worden aangenomen.

De heer **Drucker,** voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen over het voorgestelde amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde uit den Helder heeft met zekeren nadruk acte genomen van een verklaring van den Minister, welke verklaring evenwel, naar mijn bescheiden meening, niet anders is dan een verwijzing naar den tekst van heden aangenomen artikelen. In die artikelen staat — het is uitdrukkelijk vastgesteld, dat een zekere beteekenis heeft — het woord „kunnen". Daarvan is het gevolg, dat de redenen, daar genoemd, altijd onder bijzondere omstandigheden door den rechter kunnen worden ter zijde gesteld, al zijn zij in het algemeen als dringende redenen te beschouwen. Indien zich het geval dus voordoet, dat er bij voorbeeld door den patroon de grofste beleedigingen tegen den arbeider zijn geuit, dat deze, daarover driftig geworden, ook een onvertogen woordje heeft gebruikt, en den patroon dan zou zeggen: „ik zend u weg, omdat gij onhebbelijk zijt geweest", dan zal de kantonrechter als zijn oordeel uitspreken, dat het niemand kwalijk te nemen is, indien

hij, op die wijze gebrutaliseerd, een anders misschien ongepast woord heeft gezegd.

Voor zoover de strekking van het amendement rationeel is, ligt zij reeds in de artikelen die wij straks hebben aangenomen, maar zooals de zaak in het voorgestelde amendement is geregeld, gaat zij naar het oordeel van de Commissie te ver. Zooals de redactie van het amendement luidt, is het niet een zaak waarbij òf alleen de werkgever òf alleen de werkman betrokken is, maar een bepaling die wederzijds zal werken en dan vaak op verkeerde wijze. Laat ik dat met een enkel voorbeeld mogen toelichten. Indien de arbeider zich een zeer klein verzuim van plicht heeft doen ten laste komen en de patroon vindt bijv. aanleiding om dien man ter zake daarvan op een grove wijze te beleedigen, dan zal volgens dit amendement de arbeider zich niet op die grove beleediging mogen beroepen, want dan antwoordt de patroon: gij hebt door uw handelwijze tot die beleediging gereede aanleiding gegeven.

Ik zie den geachten voorsteller het hoofd schudden, maar het staat er volkomen duidelijk. Zooals de redactie nu luidt, zou in het genoemde geval de werkman het slachtoffer der historie worden.

Men kan de zaak omkeeren, en dan krijgt men precies hetzelfde van de zijde van den werkman tegenover den werkgever.

De Commissie van Rapporteurs is van oordeel, dat het voorstel, voor zoover het rationeel is, reeds in de aangenomen artikelen opgesloten ligt, en voor zoover het verder gaat, niet rationeel in de toepassing is, en òf ten nadeele van den werkgever òf ten nadeele van den werkman zal uitkomen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van de heeren van den Bergh (den Helder) c.s. wordt met 49 tegen 4 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Tak, Jansen (den Haag), Duynstee, Limburg, Lely, van Limburg Stirum, Marchant, Troelstra, Brummelkamp, Eland, van Styrum, van den Berch van Heemstede, Lieftinck, Talma, Blooker, de Ridder, de Ram, Kolkman, van Sasse van Ysselt, van de Velde, Koolen, Dolk, Jaanink, van Dedem, Drucker, de Waal Malefijt, de Savornin Lohman, van Veen, van Nispen tot Sevenaer, van Vliet, van Bylandt, Schaper, Verhey, Pierson, Ferf, Hugenholtz, Plate, Nolting, van Idsinga, Troub, van Wassenaer van Catwijck, ter Laan, Regout, van Deventer, van der Zwaag, Hennequin, Duymaer van Twist, van Vuuren en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van den Bergh (den Helder), Roodhuyzen, de Klerk en Thomson.

Artikel 1639r. De schadeloosstelling, bedoeld bij de artikelen 1637k en 1639o, is bij eene dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, gelijk aan het bedrag van het in geld vastgesteld loon voor den duur van den opzeggingstermijn; bij eene dienstbetrekking, voor bepaalden tijd aangegaan, is zij gelijk aan het bedrag van het in geld vastgesteld loon voor den tijd, dat de dienstbetrekking volgens de artikelen 1639e en 1639f had behooren voort te duren.

Is het loon des arbeiders, hetzij voor het geheel, hetzij gedeeltelijk, niet naar tijdruimte vastgesteld, dan geldt de maatstaf van artikel 1637o.

Elk beding, waarbij ten behoeve van den arbeider eene schadeloosstelling tot een lager bedrag is bedongen, is nietig.

Bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement mag eene schadeloosstelling tot een hooger bedrag worden vastgesteld, behoudens de bevoegdheid van den rechter om de schadeloosstelling op eene

kleinere som te bepalen, mits niet beneden het wettelijk bedrag, zoo de bedongene hem bovenmatig voorkomt.

Van het bedrag der verschuldigde schadeloosstelling is eene rente verschuldigd, berekend tegen vijf ten honderd in het jaar van den dag, waarop de dienstbetrekking is geëindigd.

O. D. *Art.* 58. Het bedrag der schadevergoeding, in de artikelen 54 en 56 **[1639o]** vermeld, wordt door den rechter bepaald met inachtneming van alle bijzondere omstandigheden. Het voorschrift van het tweede lid van artikel 41 **[1637w]** is hierbij toepasselijk.

Indien bij de overeenkomst, voor het geval van onrechtmatige verbreking der dienstbetrekking, als schadevergoeding, straf of onder welke andere benaming ook, eene som is bedongen, zal het den rechter bij veroordeeling van een arbeider niettemin vrijstaan, de schadevergoeding op eene kleinere som te bepalen, zoo de bedongene hem bovenmatig voorkomt.

De bepaling van het tweede lid van dit artikel geldt niet ten aanzien van de arbeiders, in het tweede lid van artikel 11 **[1637u]** genoemd.

Art. 59. In plaats van de in het voorgaande artikel omschreven schadevergoeding kan van dengene die de dienstbetrekking onrechtmatig heeft verbroken, zonder eenig bewijs van geleden schade, eene som worden gevorderd, gelijkstaande met des arbeiders in geld vastgestelde loon van twaalf dagen. Indien de arbeider bij den werkgever inwoont, wordt dit bedrag met drie vermenigvuldigd.

De werkgever is bevoegd, deze som op het door hem nog verschuldigde loon te korten of op het volgens artikel 29 **[1638s]** ingehouden loon te verhalen.

Opvordering dezer som of gebruikmaking van de bevoegdheid, in het voorgaande lid toegekend, doet elke verdere aanspraak ter zake van de verbrokene dienstbetrekking vervallen.

Memorie van Toelichting O. D.

Artt. 58, 59. De schadevergoeding in geval van onrechtmatige verbreking der dienstbetrekking wordt in de wetten en ontwerpen zeer verschillend geregeld.

Daar zijn er vooreerst, die eenvoudig voorschrijven, dat „schadevergoeding" is verschuldigd. Soms wordt dan de nadere uitwerking geheel aan den rechter overgelaten (bijv. Ontw. 1820, art. 2663 eerste gedeelte; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 346); elders worden hem daarbij nog eenige aanwijzingen verstrekt (Fransche wet van 27 December 1890).

Een tweede stelsel is, dat de wet zelve het bedrag der schadevergoeding bepaalt; alduo o. a. ons geldende recht, in art. 1639 B. W. en artt. 328, 438 en 439 W. v. K.

Eindelijk zijn er wetten en ontwerpen, die den belanghebbende de keuze laten, òf vergoeding der geleden schade, òf eene vaste in de wet genoemde som te vorderen. In de Duitsche *Gewerbeordnung* zijn bij de herziening in 1891 bepalingen in dezen geest opgenomen (§ 124*b*; verg. ook §§ 133*c*, 134, 134*b* nr. 5). De jongste Belgische Ontwerpen volgen dezelfde methode.

Welk stelsel de voorkeur verdient, schijnt niet twijfelachtig. Het voorschrift, dat „de geleden schade" moet worden vergoed moge juridisch onberispelijk zijn, het brengt mede, dat in ieder geval een proces noodig is tot vaststelling van het bedrag. Tegen den arbeider zal zulk een proces, waarin de werkgever bestaan en bedrag zijner schade moet aantoonen, in de practijk meestal niet worden ingesteld. En toch, het is wenschelijk, dat ook de arbeider niet ongestraft de overeenkomst kan verbreken. De wet, die in menig opzicht zijne rechten komt verzekeren en uitbreiden, moet zorgen, dat ook zijne plichten worden gesanctionneerd. — Opneming van het tarief in de wet verschaft eenvoudigheid en zekerheid in de toepassing; doch bezwaarlijk kan één algemeen voorschrift geschikt zijn voor alle verschillende vormen van dienstbetrekking. — De voordeelen van

beide stelsels worden verkregen door ze met elkander te vereenigen en de keuze te geven aan den benadeelde. Wie zonder dringende reden de dienstbetrekking eigenmachtig verbreekt weet nu zeker, dat hij de matige som, door de wet gesteld, in ieder geval zal *moeten* betalen. Om deze te kunnen invorderen behoeft men geen bewijs van schade te leveren; ja zelfs het tegenbewijs, dat geen schade is ondervonden, komt niet te pas. De *zekerheid* eener veroordeeling zal partijen eerder terughouden van verbreking der overeenkomst dan de vrees voor eene aanzienlijke schadevergoeding, die, althans van den arbeider, zelden in rechte zou worden geëischt. Dat het practisch mogelijk is, dergelijk matig bedrag ook op den arbeider in fabrieks- of ambachtsnijverheid te verhalen, heeft de ondervinding in Duitschland voldoende aangetoond. Met behulp van art. 29 [**1638 s**] kan bovendien de toepassing van dit middel tot beteugeling van contractbreuk nog krachtiger worden verzekerd. Wie met de geringe, doch vaste som geen genoegen wil nemen, behoudt de bevoegdheid volledige schadevergoeding te eischen. Doch hij moet dan in rechte op de gewone wijze het bestaan en den omvang der schade bewijzen.

De wettelijke taxe is, evenals in de Duitsche *Gewerbeordnung*, voor werkgever en arbeider even hoog gesteld. Omdat bij inwonende arbeiders het loon slechts voor een gedeelte in geld is uitgedrukt, wordt daar het geldloon over een driemaal langer tijdvak berekend.

Moet het aan partijen vrijstaan, in hunne overeenkomst, voor het geval van onrechtmatige verbreking, eene hoogere vergoeding dan de wettelijke te bepalen? Zoolang het strafbeding in het algemeen wordt vrijgelaten, is er met betrekking tot beter bezoldigde arbeiders geen reden, dergelijke afspraken te verbieden. Arbeiders echter met een loon beneden de in het Ontwerp meermalen voorkomende grens behoeven ook in dit opzicht bescherming, althans in zoover dat de rechter in de gelegenheid moet zijn, bovenmatige strafbepalingen te temperen.

O. 1901. *Art.* 1639 *t.* De schadeloosstelling, bedoeld bij artikel 1639 *q* [**o**], is bij eene dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, gelijk aan het bedrag van het in geld vastgesteld loon voor den tijd, welke volgens de overeenkomst of, bij gebreke van een beding te dien aanzien, volgens de artikelen **1639 i** en 1639 *j* als kortste termijn van opzegging vóór het einde der dienstbetrekking behoorde te verstrijken; bij eene dienstbetrekking voor bepaalden tijd aangegaan is zij gelijk aan het bedrag van het in geld vastgesteld loon voor den tijd, gedurende welken de dienstbetrekking volgens de artikelen **1639 e** en **1639 f** had behooren stand te houden.

Is het loon des arbeiders, het zij voor het geheel, het zij gedeeltelijk, niet naar tijdruimte vastgesteld, zoo geldt de maatstaf van artikel 1637 *n* [**o**].

De wettelijke interessen der verschuldigde schadeloosstelling loopen van den dag, waarop de dienstbetrekking is verbroken.

Art. 1639 *u.* Elk beding of elke bijzondere overeenkomst, waarbij voor het in artikel 1639 *q* [**o**] bedoelde geval eene schadeloosstelling tot een lager bedrag is bedongen dan deze volgens het vorige artikel zoude beloopen, is nietig.

Bij schriftelijke overeenkomst mogen partijen eene schadeloosstelling tot een hooger bedrag vaststellen, behoudens de bevoegdheid van den regter om de schadeloosstelling op eene kleinere som te bepalen, mits niet beneden het bij het vorige artikel aangegeven bedrag, zoo de bedongene hem bovenmatig voorkomt.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Vervolg van bladz. 98.]

Wat de schadeloosstelling aangaat, welke bij beëindiging der dienstbetrekking zonder het aanvoeren van redenen behoort te worden betaald, zij is in het ontwerp gesteld zooveel mogelijk op het volle in geld vastgesteld gedeelte van het loon, dat bij een regelmatig verloop der dienstbetrekking door den arbeider zoude zijn gebeurd.

Art. 1639 *u.* Het doel met het vaststellen der schadeloosstelling beoogd, zou ten eenen male worden gemist, indien partijen de bevoegdheid bezaten een lager bedrag vast te stellen. Van zulk een afspraak toch zou de partij die ten tijde van het verbreken der dienstbetrekking door omstandigheden de zwakste zou blijken, allicht het slachtoffer worden.

Doch aan den anderen kant bestaat er geene aanleiding partijen te beletten een hooger bedrag te bedingen: er zijn beroepen, waarin zelfs één arbeider het geheele bedrijf des werkgevers zoozeer beheerscht, dat het bedingen van eene aanzienlijke poena alleszins gerechtvaardigd moet heeten. Intusschen, ook in zulke gevallen schijnt het wenschelijk den rechter in de gelegenheid te stellen, eene bovenmatige straf te verlichten.

O. *Art.* 1639 *t.* De schadeloosstelling, bedoeld bij artikel 1639 *q* [**o**], is bij eene dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, gelijk aan het bedrag van het in geld vastgesteld loon voor den duur van den opzeggingstermijn; bij eene dienstbetrekking, voor bepaalden tijd aangegaan, is zij gelijk aan het bedrag van het in geld vastgesteld loon voor den tijd, dat de dienstbetrekking volgens de artikelen **1639 e** en **1639 f** had behooren voort te duren.

Is het loon des arbeiders, hetzij voor het geheel, hetzij gedeeltelijk, niet naar tijdruimte vastgesteld, dan geldt de maatstaf van artikel 1638 *m* [**1637o**].

Elk beding, waarbij een schadeloosstelling tot een lager bedrag is bedongen is nietig.

Bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement mag eene schadeloosstelling tot een hooger bedrag worden vastgesteld, behoudens de bevoegdheid van den rechter om de schadeloosstelling op eene kleinere som te bepalen, mits niet beneden het wettelijk bedrag, zóo de bedongene hem bovenmatig voorkomt.

De wettelijke interesten der verschuldigde schadeloosstelling loopen van den dag, waarop de dienstbetrekking is verbroken.

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van bladz. 101.]

Wat de schadeloosstelling aangaat, welke bij beëindiging der dienstbetrekking zonder het aanvoeren van redenen behoort te worden betaald, zij is in het ontwerp gesteld zooveel mogelijk op het volle in geld vastgesteld gedeelte van het loon, dat bij een regelmatig verloop der dienstbetrekking door den arbeider zoude zijn gebeurd. Kortheidshalve bezigt het ontwerp de uitdrukking „den duur van den opzeggingstermijn" in plaats van de lange omschrijving van het ontwerp van 1901.

Het doel met het vaststellen der schadeloosstelling beoogd, zou ten eenenmale worden gemist, indien partijen de bevoegdheid bezaten een lager bedrag vast te stellen. Van zulk een afspraak toch zou de partij, die ten tijde van het verbreken der dienstbetrekking door omstandigheden de zwakste zou blijken, allicht het slachtoffer worden.

Doch aan den anderen kant bestaat er geene aanleiding partijen te beletten een hooger bedrag te bedingen; er zijn beroepen, waarin zelfs één arbeider het geheele bedrijf des werkgevers zoozeer beheerscht, dat het bedingen van eene aanzienlijke poena alleszins gerechtvaardigd moet heeten. Intusschen, ook in zulke gevallen schijnt het wenschelijk den rechter in de gelegenheid te stellen, eene bovenmatige straf te verlichten.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *t.* Verscheidene leden gaven aan de regeling omtrent de schadeloosstelling, in de artt. 58 en 59 van het ontwerp-DRUCKER opge-

nomen, de voorkeur boven de hier voorgestelde bepalingen. Huns inziens zijn die bepalingen in menig geval geheel onvoldoende. Een ingenieur, een redacteur van een dagblad of een ander hoog bezoldigd arbeider bijv., die door zijnen werkgever zonder opgave van redenen op staanden voet wordt ontslagen, zal in sommige gevallen slechts aanspraak kunnen maken op een schadeloosstelling, gelijkstaande met het bedrag van zijn loon voor den duur van één week. Dit, meende men, gaat niet aan. Er moet gelegenheid worden gegeven, als in het ontwerp-DRUCKER geschiedde, door den rechter te doen uitmaken, hoeveel in elk geval, alle bijzondere omstandigheden in aanmerking genomen, de schade bedraagt en welk bedrag aan schadeloosstelling in billijkheid dus moet worden uitgekeerd. De rechter zal dan ook kunnen letten op de omstandigheid, waarop in het meervermelde rapport van het centraal bestuur van den Nederlandschen Roomsch-Katholieken Volksbond te recht de aandacht wordt gevestigd, maar waarmede bij de voorgestelde regeling geen rekening wordt gehouden, dat dezelfde som gelds voor den arbeider eene grootere waarde vertegenwoordigt dan voor den werkgever en het verlies daarvan den eersten ongelijk zwaarder zal drukken dan den laatste. Verder scheen het denkbeeld, dat in het ontwerp-DRUCKER is belichaamd, volgens hetwelk men hetzij volledige schadevergoeding kan eischen, hetzij eene in de wet bepaalde, voor alle gevallen gelijkstaande som kan vorderen, zonder dat van geleden schade eenig bewijs behoeft te worden geleverd, uit practisch oogpunt alle aanbeveling te verdienen. Daar het bewijs van geleden schade veelal niet gemakkelijk zou zijn te leveren, zoude in vele gevallen de gelegenheid tot het vorderen van de wettelijk bepaalde, vaste som de partijen zeer te stade komen.

Op de boven [dl. III, bl. 223] aangevoerde gronden werd in overweging gegeven, in het laatste lid niet te spreken van „wettelijke interesten", maar voor de verschuldigde interesten een bepaald percentage te noemen.

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *t* (*nieuw* art. 1639 *s*). Het bezwaar, door verscheidene leden tegen deze bepaling geopperd, wordt grootendeels opgeheven door de betere regeling van den opzeggingstermijn, thans in art. **1639 i** opgenomen. Voor een ander deel is het bezwaar uit den weg geruimd, nu in het nieuwe artikel 1639 *p* [**o**] de eigenmachtige verbreking in den regel onrechtmatig is verklaard, zoodat de partij, die van die verbreking het slachtoffer is, krachtens de algemeene beginselen van het burgerlijk recht eene rechtsvordering ter bekoming van volledige schadevergoeding kan instellen.

Overigens verlieze men niet uit het oog, dat de regeling van het ontwerp-DRUCKER, welke als regel een gang naar den rechter voorschrijft, ten einde de vaststelling van het bedrag der verschuldigde schadevergoeding te erlangen (art. 58), en slechts in de tweede plaats een vast bedrag noemt (art. 59), wèl past in den gedachtengang van dat ontwerp, doch niet in het stelsel van het Regeeringsontwerp. Het ontwerp-DRUCKER toch erkent de eigenmachtige verbreking zonder dringende redenen nimmer als een rechtmatige handeling, als een feit, dat rechtmatig is, zoo het slechts gepaard gaat met het onmiddellijk betalen eener vaste schadeloosstelling, gelijk de latere ontwerpen. Zoo geene dringende reden aanwezig geacht kan worden, wordt iedere eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking tot eene onrechtmatige daad gestempeld, zulks, naar de overtuiging des ondergeteekenden en gelijk reeds vroeger werd betoogd, in strijd met de eischen en de rechtsovertuiging van het practische leven. Is er nu een onrechtmatige daad gepleegd, dan moet natuurlijkerwijze de

rechter het bedrag der schadevergoeding vaststellen. In het systeem van het ontwerp-DRUCKER is derhalve de bepaling van art. 59, dat bij gebreke van bewijs van geleden schade — m. a. w. wanneer er, juridiek gesproken, geene schade geleden is — toch eene zekere som opvorderbaar zal zijn, in strijd met de leer van de onrechtmatige daad; zij is te beschouwen als eene toenadering tot hetgeen de practijk eischt, namelijk de bevoegdheid van partijen om zich door eene bepaalde geldelijke opoffering te allen tijde van eene te knellende dienstbetrekking te ontslaan.

Wat betreft de opmerking, afkomstig van het centraal bestuur van den Nederlandschen Roomsch-Katholieken Volksbond, dat dezelfde som gelds voor den arbeider eene grootere waarde vertegenwoordigt dan voor den werkgever, in vele gevallen — schoon lang niet altijd — zal zij ongetwijfeld waarheid behelzen, maar zij, die dit als een bezwaar tegen de voorgedragen regeling aanvoeren, zien over het hoofd, dat de diensten des arbeiders, die de werkgever plotseling moet derven, door tal van omstandigheden voor den werkgever eene waarde kunnen hebben, in geenen deele door de ontvangen schadeloosstelling geëvenaard. Ook kan het gemakkelijk gebeuren, [dat hij] die de vastgestelde schadeloosstelling ontvangen heeft, toch in het geheel geene schade heeft geleden.

Het laatste lid van het artikel is thans overeenkomstig de gemaakte opmerking verbeterd.

G. O. *Art.* 1639 *s*. De schadeloosstelling, bedoeld bij de artikelen 1637 *t* [**k**] en 1639 *p* [**o**], is bij eene dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, gelijk aan het bedrag van het in geld vastgesteld loon voor den duur van den opzeggingstermijn; bij eene dienstbetrekking, voor bepaalden tijd aangegaan, is zij gelijk aan het bedrag van het in geld vastgesteld loon voor den tijd, dat de dienstbetrekking volgens de artikelen **1639 e** en **1639 f** had behooren voort te duren.

Is het loon des arbeiders, hetzij voor het geheel, hetzij gedeeltelijk, niet naar tijdruimte vastgesteld, dan geldt de maatstaf van het laatste lid van artikel 1637 *u* [**o**].

Elk beding, waarbij eene schadeloosstelling tot een lager bedrag is bedongen, is nietig.

Bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement mag eene schadeloosstelling tot een hooger bedrag worden vastgesteld, behoudens de bevoegdheid van den rechter om de schadeloosstelling op eene kleinere som te bepalen, mits niet beneden het wettelijk bedrag, zoo de bedongene hem bovenmatig voorkomt.

Van het bedrag der verschuldigde schadeloosstelling is eene rente verschuldigd, berekend tegen vijf ten honderd in het jaar van den dag, waarop de dienstbetrekking is verbroken.

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie deel II, bladz. 3.]

1e N. v. W. In het tweede lid van art. 1639 *s* worden de woorden: „het laatste lid van artikel 1637 *u*" vervangen door de woorden: „artikel 1637 *u bis*".

2e N. v. W. [In den aanhef van het vierde lid werden de woorden „schriftelijke overeenkomst" vervangen door de woorden „schriftelijk aangegane overeenkomst"; men zie de 2e N. v. W., deel II, bladz. 16.]

[In het in de Tweede Kamer behandeld ontwerp was aan het slot van het artikel het woord „verbroken" vervangen door het woord „geëindigd", en zulks in verband met de wijziging, bij de **2e N. v. W.** aangebracht in art. 1639 *p*, thans **1639 o**; men zie daarvoor den brief van den Minister, deel I, bladz 302, noot.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

De heer **de Savornin Lohman:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 89; men zie voorts deel I, bladz. 188 en volg.]

Art. 1639*p* [o] zegt: „Ieder der partijen kan de dienstbetrekking zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen doen eindigen, doch de partij, die dit doet, handelt onrechtmatig, tenzij zij tegelijkertijd aan de wederpartij eene schadeloosstelling betaalt op den voet als bij art. 1639*s* is bepaald".

Leest men nu art. 1639*s*, dan zal men zien, dat deze regeling zeer gecompliceerd is en in veel gevallen veel nadeeliger voor de dienstbode dan tegenwoordig, in andere hoogst onbillijk voor de huisvrouw.

„De schadeloosstelling, bedoeld bij de artikelen 1639*t* en 1639*p*, is bij eene dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, gelijk aan het bedrag van het in geld vastgesteld loon voor den duur van den opzeggingstermijn;".

Dit kan dus veel langer zijn dan het bestaande recht meebrengt, waarbij men er met een eenvoudige berekening aan weerszijde af is. Aan den eenen kant betaalt men 6 weken, aan den anderen kant verbeurt men zijn loon.

Wanneer nu een meid meent haar dienst te moeten verlaten, dient zij haar tijd eenvoudig uit; vindt zij, dat zij in een anderen dienst beter zal zijn, dan gaat zij onmiddellijk heen en laat haar loon in den steek. Dit is een veel eenvoudiger oplossing dan de gecompliceerde bepaling van art. 1639*s*.

[Men zie verder bladz. 125.]

(11 Juni 1906.)

Op dit artikel is door den heer Limburg een amendement voorgesteld [ingezonden 6 Juni 1906, stuk n°. 88], strekkende om het derde lid te lezen als volgt:

„Elk beding, waarbij ten behoeve van den arbeider eene schadeloosstelling tot een lager bedrag is bedongen, is nietig."

De heer **Limburg**, het woord verkregen hebbende tot toelichting van het amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het amendement, dat ik de eer heb voor te stellen, is van zoo eenvoudige strekking, dat ik met de toelichting zeer sober kan zijn. De strekking van het wetsontwerp, waarmede wij nu zoo geruimen tijd bezig zijn, is, om speciale bepalingen te maken voor diegenen van de beide partijen van het arbeidscontract, werkgever en arbeider, die in de meest afhankelijke oeconomische positie verkeeren, nl. de arbeiders. Vandaar dat in dit wetsontwerp talrijke bepalingen voorkomen van zoogenaamd dwingend recht, die gemaakt zijn ten behoeve van de arbeiders, maar het is, dunkt mij, niet noodig — ik heb er trouwens geen voorbeelden van gevonden — dat bepalingen van dwingend recht zich uitstrekken ten behoeve van den werkgever. Wanneer men met mij meent, dat geen bepalingen van dwingend recht ten behoeve van de oeconomisch sterkeren in dit wetsontwerp noodig zijn, dan moet men mijn amendement aannemen. Men gaat m. i. te ver wanneer men aanneemt, dat niet alleen ten aanzien van den arbeider, maar ook ten aanzien van den werkgever geen lagere schadeloosstelling mag worden bedongen. Ik zou willen vragen: wat is er tegen dat, wanneer een arbeider bij een werkgever in dienst treedt, deze tot den werkgever zegt: ik wil wel bij u in dienst komen, maar onder deze bepaling, dat wij afwijken van den regel omtrent de schadeloosstelling in dien zin, dat ik een lagere schadeloosstelling zal hebben te betalen dan de wettelijke. Daardoor blijft dus dwingend recht dat de arbeider nooit zal kunnen toestemmen in een lagere schadeloosstelling, te betalen door den werkgever, maar dat wel zal zijn te bedingen een lagere schadeloosstelling te betalen door den arbeider. Het komt mij inderdaad voor, dat daartegen niets ter wereld is aan te voeren, en ik ben in die overtuiging nog verstorkt door de stemming over het amendement van den heer van Vliet op art. **1639 i**; daar had men ten aanzien van den opzeggingstermijn een bepaling van dwingend recht, die ook geldt ten aanzien van den werkgever en van den arbeider, en toen is door de Kamer met groote meerderheid de bepaling aangenomen, dat men wel den werkgever mag binden aan een langeren tijd in dat speciale geval, maar niet den arbeider. Dit amendement beweegt zich in dezelfde lijn: er zal wel een lagere schadeloosstelling mogen worden bedongen ten behoeve van den arbeider, maar niet omgekeerd.

Ik meen met deze toelichting te kunnen volstaan.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Troelstra, van Deventer, Nolting, Roodhuyzen en Schaper, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het zij met alle bescheidenheid gezegd, ik beschouw dit amendement niet als een amendement van veel belang. Het komt mij voor, dat wij hier te doen hebben met een van die amendementen, die even goed achterwege hadden kunnen blijven; wat het amendement wil staat reeds in het artikel, namelijk, dat een beding, strekkende om een lagere schadevergoeding aan den arbeider uit te keeren, nietig is, en wat het amendement niet zegt, maar in het midden laat, zal in de practijk toch niet veel voorkomen, namelijk het omgekeerde, dat de arbeider voor zich bedingt, dat, wanneer hij in strijd handelt met het gesloten arbeidscontract, de werkgever dan tevreden zal zijn met een lagere schadevergoeding dan door den arbeider aan den werkgever zoude zijn uit te keeren.

De werkgever — dat is de bedoeling van het amendement — zal kunnen toestaan, dat, wanneer de arbeider tegenover hem het contract niet nakomt, hij met een mindere schadeloosstelling zal kunnen volstaan, dan hij zelf jegens den arbeider verschuldigd zou zijn. Dit amendement is nu niet van dien aard, dat ik het met grof geschut zou behoeven te bestrijden, maar het komt mij voor, dat het een vrijheid wil geven, waarvan niet veel gebruik zal worden gemaakt en dat er toch wel eenig bezwaar aan verbonden is. Immers wat zal men krijgen, wanneer het amendement wordt aangenomen? Dat de arbeider zal beginnen met deze concessie te vragen en wanneer de werkgever meent haar niet te kunnen inwilligen, dan zal reeds bij het begin van de dienstbetrekking een zeker misnoegen ontstaan, dat niet gunstig kan werken.

Met het oog op dit bezwaar kan ik het amendement niet steunen.

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch alleen aan te merken, dat in de vierde alinea van dit artikel wederom hetzelfde rechts- of onrechtsstelsel voorkomt, dat wij ook reeds bij vorige artikelen hebben ontmoet. Daar staat nl., dat bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement een schadeloosstelling tot een hooger bedrag mag worden vastgesteld, *behoudens de bevoegdheid van den rechter om de schadeloosstelling op een kleinere som te bepalen, mits niet beneden het wettelijk bedrag, zoo de bedongene hem bovenmatig voorkomt.*

De rechter kan dus het beding ongedaan maken zonder eenige andere reden dan omdat hij vindt dat de bedongen som bovenmatig is. Ik kan mij met zulke rechtsbeginselen niet vereenigen, om de redenen die ik reeds vroeger heb uiteengezet. Ik zal de Kamer niet ophouden door een stemming uit te lokken. Komt het artikel echter in stemming, dan zal ik daar tegen stemmen.

De heer **Limburg:** Mijnheer de Voorzitter! Hetgeen de Minister tot bestrijding van het amendement heeft aangevoerd, geeft mij geen aanleiding tot een zeer lange repliek.

Hij heeft gezegd, dat, wat het amendement wil, reeds in het artikel staat, maar ik geloof, dat dit inderdaad een dwaling is. Zooals het artikel op dit oogenblik is geredigeerd, is voor *beide* partijen dwingend recht, dat de schadeloosstelling moet zijn, gelijk die in de artt. 1637*t* [k] en 1639*p* [o] is aangegeven.

De Minister zegt verder, dat wanneer het amendement wordt aangenomen, het in de practijk toch niet zal worden toegepast.

Mijnheer de Voorzitter! Dit kunnen wij geen van allen vooraf weten, maar al kwam het ook maar een enkelen keer voor, dan zie ik daarin geen bezwaar; hoofdzaak is voor mij, dat de gelegenheid voor den arbeider wordt geopend om tot den patroon te zeggen: ik wil gaarne in uw dienst komen, maar ik ben niet gesteld op de bepalingen omtrent de schadeloosstelling, gelijk die thans luiden; alleen wanneer die voor mij lager wordt gesteld, ben ik bereid om een contract met u aan te gaan.

En eindelijk heeft de Minister aangevoerd, dat er dadelijk bij den aanvang van de arbeidsovereenkomst een tweestrijd zou ontstaan. Ook dit kan ik niet inzien. Voordat de arbeider in dienst komt, zal hij met den patroon wel eens discussieeren over de eventueele voorwaarden waarop hij in dienst zal komen, en onder die voorwaarden zal ook dit punt een onderwerp van bespreking kunnen uitmaken.

Ik beschouw echter mijn amendement als niet van zoo diep ingrijpende beteekenis, dat na de aanneming er van dadelijk twist en tweestrijd zal ontstaan. Het amendement zal zulk een grooten invloed niet hebben; het verdient ni cet excès d'honneur, ni cette indignité.

De heer **Drucker,** voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord ontvangen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over het amendement mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie meent, dat er moeilijk nieuwe argumenten in deze eenvoudige aangelegenheid zijn aan te voeren. Ik bepaal mij er dan ook toe aan de Vergadering mede te deelen, dat van de drie aanwezige leden der Commissie twee medegaan met den Minister en dus de aanneming van het amendement ontraden, terwijl het derde lid zich met het amendement wel kan vereenigen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van den heer Limburg wordt in stemming gebracht.

De uitslag der stemming is, dat 30 leden zich verklaren voor en 17 leden tegen het amendement.

Voor hebben gestemd de heeren van Deventer, ter Laan, Marchant, Mees, van den Bergh (Rotterdam), Dolk, Roessingh, Limburg, Lieftinck, Jansen (den Haag), Ketelaar, van der Zwaag, Bos, Roodhuyzen, Goeman Borgesius, Drucker, van den Bergh (den Helder), Nolting, Hugenholz, Tak, Thomson, Aalberse, Troelstra, Schaper, Treub, Lely, de Klerk, Verhey, van Doorn en Pierson.

Tegen hebben gestemd de heeren de Savornin Lohman, Fruytier, Duymaer van Twist, Brummelkamp, van Bylandt, van Veen, Talma, Kolkman, van Idsinga, van Wassenaer van Catwijck, Bogaardt, van Nispen tot Sevenaer, van Styrum, van Foreest, de Waal Malefijt, van Dedem en de Voorzitter.

De **Voorzitter:** Mijne Heeren! Tot mijn leedwezen moet ik constateeren, dat gebleken is dat de vergadering niet voltallig genoeg is om de beraadslaging te kunnen voeren en beslissingen te kunnen nemen, ofschoon de presentielijst een voldoend aantal leden vermeldt.

Ik zal dus trachten te drie uren de vergadering voort te zetten en ik schors tot dat uur deze vergadering.

De vergadering wordt hervat.

De **Voorzitter:** Mijne heeren! Ik heb genoegzame reden aan te nemen, dat het volgens art. 105 der Grondwet gevorderde aantal leden, noodig om te kunnen beraadslagen en te besluiten, op dit oogenblik in de vergadering aanwezig is. Evenwel moet ik niettemin aan de vergadering voorstellen, om, wanneer zij met de beraadslaging wenscht voort te gaan, alsdan eerst nog te besluiten om af te wijken van art. 64 van het Reglement van Orde, dat zegt: „Wanneer er geen een en vijftig leden meer ter vergadering tegenwoordig zijn, verdaagt de Voorzitter, na zich door hoofdelijke oproeping van het getal te hebben verzekerd de vergadering tot een volgenden dag". Volgens dat artikel zoude dus, toen heden-middag het geval van dat artikel zich heeft voorgedaan, de vergadering *tot een volgenden dag* moeten uitgesteld zijn geworden, ofschoon het bij de Grondwet gevorderde aantal leden thans werkelijk aanwezig *is*. Het behoeft echter geen betoog, dat de Kamer souverein is in haar besluiten omtrent het Reglement van Orde. Indien door geen der leden bezwaar wordt gemaakt dat met de vergadering reeds thans, en niet eerst op morgen wordt voortgegaan, stel ik voor, met afwijking van art. 64 van het Reglement van Orde, daartoe nu dadelijk over te gaan, omdat, zooals ik reeds zeide, het door de Grondwet gevorderd aantal leden *thans* werkelijk tegenwoordig is.

Daartoe wordt besloten.

Het amendement van den heer Limburg wordt opnieuw in stemming gebracht en met 31 tegen 24 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren ter Laan, Marchant, Mees, van den Bergh (Rotterdam), Dolk, Smeenge, Roessingh, Limburg, Lieftinck, Jansen (den Haag), Ketelaar, van der Zwaag, Bos, Roodhuyzen, Goeman Borgesius, Drucker, van den Bergh (den Helder), Nolting, Hugenholtz, Tak, Thomson, Aalberse, Troelstra, Schaper, Treub, Lely, de Klerk, Verhey, van Doorn, Pierson en van Deventer.

Tegen hebben gestemd de heeren de Savornin Lohman, Fruytier, Duymaer van Twist, Brummelkamp, Tydeman, van Vuuren, van de Velde, de Ram, van Bylandt, van Veen, Talma, Regout, Kolkman, van Idsinga, Bogaardt, van Wichen, van den Berch van Heemstede, van Nispen tot Sevenaer, van Karnebeek, van Styrum, van Foreest, de Waal Malefijt, van Dedem en de Voorzitter.

Het gewijzigd art. 1639*s* wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1639*r*.]

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3.

22e. *Art.* 1639*r*, *nietigheid van beding omtrent bepaling van de schadeloosstelling bij artt.* 1637*k en* 1639*o toegekend, op lager bedrag dan art.* 1639*r vastgelt.*

Men zie hiervoren onder 4e. [deel II, bladz. 116] en hieronder § 9. [deel I, bladz. 237].

II. § 4.

Art. 1639*r*, *verhooging der bij dit artikel bepaalde schadeloosstelling.*

Het bezwaar in de Tweede Kamer (*Handelingen* alsvoren, bladz. 2020, 2de kolom) te berde gebracht tegen de bepaling, dat eene door partijen bedongen schadeloosstelling door den rechter tot een lager bedrag kan worden vastgesteld, werd gedeeld. Het staat niet aan den rechter te beoordeelen, maar partijen moeten zelf weten welke schadevergoeding zij bij het eigenmachtig verbreken van de overeenkomst noodzakelijk achten.

Overigens gold ook hier het bezwaar, vroeger bij de artikelen **1637 u** en x geopperd. [Deel II, bl. 331 en 409.]

II. § 10.

Art. 1639*r*. Bij inbreng van eene onderneming in eene naamlooze vennootschap komt het vaak voor, dat de eigenaren, of degenen die de zaak drijven, zich verbinden daarmede voort te gaan. Zoodanige verbintenis zal voortaan, ook al is de overeenkomst vóór het in werking treden der wet aangegaan, slechts voor ten hoogste vijf jaren gelden.

Indien een directeur, aangesteld voor een bepaalden tijd, vóór afloop van den termijn zonder dringende reden wordt ontslagen, wordt hem thans eene schadeloosstelling verleend, waarbij in aanmerking wordt genomen, dat het loon slechts in termijnen verschuldigd is.

Volgt uit de laatste alinea, dat voortaan het volle bedrag van het loon, dat gedurende den nog loopenden tijd van de overeenkomst verdiend zoude kunnen worden, zonder eenigen aftrek wegens vervroegde betaling, onmiddellijk verschuldigd zal zijn? Ontslag kan alduś voor den directeur zeer voordeelig zijn, maar zal bedenkelijke gevolgen kunnen hebben voor de instelling waaraan hij verbonden was. Als voorbeeld noemde men een geval dat zich onlangs had voorgedaan, waarbij een directeur voor den tijd van 10 jaren was aangesteld bij eene groote industrieele onderneming met een jaarlijksch tractement van 24.000 gulden. Na twee jaren echter

bleek het, dat de benoemde minder bruikbaar was en werd hij met eene schadeloosstelling ontslagen.

Volgens dit artikel zoude nu die onderneming tien volle jaren hare verplichtingen moeten nakomen tegenover dien directeur, die zelf maar gedurende vijf jaren gebonden was. En niet alleen, dat deze ieder jaar 24.000 gulden te vorderen zoude hebben en de onderneming alsdan 192.000 gulden zoude moeten uitkeeren; maar hij zoude het recht hebben het geheele bedrag ad 192.000 gulden in eens te eischen. Hij heeft dan het voordeel van niet te arbeiden en toch loon te ontvangen, het zooveel vroeger te ontvangen dan waarop hij het zoude gekregen hebben onder gewone omstandigheden; hij is dus tevens verzekerd bij sterfte. En over deze zaak zoude de *kantonrechter* in eersten aanleg hebben te beslissen.

Antwoord der Regeering.

II. § 3.

22°. *Art.* 1639 *r*, *nietigheid van beding omtrent bepaling van de schadeloosstelling bij artt.* 1637 *k en* 1639 *o toegekend, op lager bedrag dan art.* 1639 *r vaststelt.*

Men zie, ook voor het antwoord op de beschouwingen van het Voorloopig Verslag, hiervoren onder 4°. [deel II, blz. 116] en hieronder § 7 (1) [deel I, blz. 237].

II. § 4.

Art. 1639 *r*, *verhooging der bij dit artikel bepaalde schadeloosstelling*

Reeds bij eene vorige gelegenheid is dezerzijds betoogd, waarom de rechterlijke bevoegdheid, waarvan hier sprake, niet alleen te verdedigen, doch zeer nuttig en wenschelijk is te achten (2). De ondergeteekende veroorlooft zich thans naar hetgeen toen in het midden werd gebracht te verwijzen.

II. § 10.

Art. 1639 *r*. Volgens de bepaling van art. **1639 v** zal de directeur eener naamlooze vennootschap, onder welke omstandigheden ook benoemd, heeft hij zich voor langer dan vijf jaren verbonden, na verloop van dien tijd door behoorlijke opzegging tot beëindiging der dienstbetrekking kunnen geraken.

Uit het slot van het eerste lid van art. **1639 r** volgt inderdaad, dat, indien de vennootschap tusschentijds haren directeur wenscht te ontslaan, voortaan — wordt het artikel wet — het volle bedrag van het loon, dat gedurende den nog loopenden tijd van de overeenkomst verdiend zou zijn geworden (niet: zou *kunnen* worden) zonder eenigen aftrek wegens vervroegde betaling onmiddellijk verschuldigd zal zijn. Of dit nu steeds eene onredelijke verrijking van den aldus ontslagen directeur tengevolge zal hebben, mag ernstig worden betwijfeld. Geenszins is het waarschijnlijk te achten, dat zich onder de werking van het aanhangig ontwerp zulk een geval zal voordoen, als in het Voorloopig Verslag ondersteld wordt tot een schrikbarende kostenrekening te hebben geleid. Immers met het oog op art. **1639 v** is het niet aannemelijk, dat harerzijds eene naamlooze vennootschap zich jegens haren directeur voor langer dan vijf jaren zou willen verbinden. De acht jaren loon worden dus reeds dadelijk tot drie jaren teruggebracht. Wanneer zal nu eene schadeloosstelling van drie jaren loon verschuldigd zijn? Vooreerst moet daartoe de vennootschap zich voor ten minste vijf jaren hebben verbonden. Bovendien moet de benoemde directeur ten volle aan zijne verplichtingen hebben voldaan, want heeft hij dit niet — en volgens het Voorloopig Verslag was hij inderdaad „minder bruikbaar" —, dan kan de vennootschap krachtens art. 1303 j°. art. **1639 x** de ontbinding van het contract met schadevergoeding vorderen, gezwegen nog van de mogelijkheid, dat de mindere bruikbaarheid in zóó ernstige mate aanwezig was, dat de directeur „op staanden voet" ontslagen zou kunnen worden zonder eenige schadevergoeding hoegenaamd te erlangen. Deinst men voor dezen maatregel terug, wellicht dat de redenen zoo „gewichtig" zijn, dat een verzoek tot ontbonden-verklaring der arbeidsovereenkomst volgens art. **1639 w** baat kan geven. Maar is ook deze uitweg afgesloten en wil men, zonder dat hem bepaalde tekortkomingen ten laste kunnen worden gelegd, de relatie met den min-gewenschten directeur tusschentijds afbreken, dan is deze vrijheid van beweging, naar het wil voorkomen, door de bij het ontwerp bepaalde schadeloosstelling niet te duur gekocht.

Met het wegslinken van het bedrag der schadeloosstelling verliest de opmerking aan het slot dezer paragraaf van het Voorloopig Verslag omtrent de rechtsmacht des kantonrechters veel van haar gewicht.

(1) De «9» in het Voorloopig Verslag is vermoedelijk een drukfout.
(2) Men zie bladz. 25 [dl. II, bl. 333.]

Artikel 1639 s. Indien eene der partijen de dienstbetrekking zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen heeft doen eindigen en tegelijkertijd aan de wederpartij eene schadeloosstelling heeft betaald op den voet als bij het eerste lid van het voorgaande artikel is bepaald, heeft de wederpartij, zoo zulks met zoodanige bijzondere omstandigheden is gepaard gegaan, dat de berokkende schade niet kan geacht worden door de ontvangen schadeloosstelling te zijn vergoed, het recht verdere vergoeding in rechte te vorderen.

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie bij art. 1639 *o*, bladz. 105].

1e N. v. W. Tusschen de artikelen **1639 t** en **1639 u** wordt een nieuw artikel 1639 *t bis* ingevoegd, luidende als volgt:

„Indien eene der partijen de dienstbetrekking eigenmachtig heeft verbroken en tegelijkertijd aan de wederpartij eene schadeloosstelling heeft betaald op den voet als bij het eerste lid van art. 1639 *s* [r] is bepaald, heeft de wederpartij, zoo de eigenmachtige verbreking met zoodanige bijzondere omstandigheden is gepaard gegaan, dat de berokkende schade niet kan geacht worden door de ontvangen schadeloosstelling, te zijn vergoed, het recht verdere vergoeding in rechte te vorderen."

Toelichting der 1e N. v. W.

Naar aanleiding van hetgeen omtrent de eigenmachtige verbreking werd medegedeeld, is het wenschelijk voorgekomen een voorziening te treffen voor het bij uitzondering voorkomend geval, dat de schadeloosstelling, ingevolge art. 1639 *s* [r], eerste lid, uitbetaald, inderdaad in geene juiste verhouding staat tot het bedrag der schade, ten gevolge van de eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking geleden. Het nieuwe art. 1639 *t bis* beoogt in dit geval te voorzien.

2e N. v. W. *Art.* 1639 *t bis* wordt geplaatst tusschen de artikelen 1639 *s* [r] en **1639 t**, terwijl in dat artikel in plaats van „art. 1639 *s*" wordt gelezen „het voorgaande artikel".

[In het in de Tweede Kamer behandeld ontwerp waren de woorden „eigenmachtig heeft verbroken" vervangen door de woorden „zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen heeft doen eindigen", en de woorden „de eigenmachtige verbreking" door het woord „zulks"; men zie den Brief van den Minister, deel I, bladz. 302, en de 2e N. v. W. bij art. 1639 *o*, bl. 105].

[Het artikel werd in de vergadering der Tweede Kamer van 11 Juni 1906 zonder beraadslaging, en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1639 *s*.]

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 7.

Art. 1639 *s*. Dit artikel houdt een zeer gevaarlijk beginsel in en strijdt, naar het oordeel van vele leden, met alle regelen van recht. Wie eene aangebodene schadeloosstelling onvoldoende acht, moet haar niet aannemen en de tusschenkomst van den rechter inroepen.

Antwoord der Regeering.

II. § 7.

Art. 1639 *s*. De bedoeling van dit artikel in verband met art. **1639 o** werd minder juist ingezien, vermits anders van een zeer gevaarlijk beginsel en van een strijd met alle regelen van recht niet sprake zoude zijn geweest. Volgens art. **1639 o** heeft ieder der partijen te allen tijde het recht der wederpartij de schadeloosstelling, bij art. **1639 r** nader aangegeven, ter hand te stellen en tevens de dienstbetrekking te beëindigen door de wederpartij weg te zenden, indien deze de arbeider is, of door den dienst te verlaten, indien het de arbeider is die de schadeloosstelling betaalt. De schadeloosstelling wordt hier derhalve niet zoozeer aangeboden als wel opgedrongen. De partij die haar niet aanneemt, benadeelt zichzelve zonder eenig nut, want de wederpartij handelde overeenkomstig haar wettelijk recht.

In verreweg de meeste gevallen nu zal de bij art. **1639 r** bepaalde schadeloosstelling ook voor de hierbedoelde omstandigheden eene billijke zijn, doch het valt niet te ontkennen, dat zich somtijds gevallen kunnen voordoen waarin de wettelijke schadeloosstelling niet voldoende kan worden geacht. Om hierin te voorzien en de partij, aan wie de wettelijke schadeloosstelling opgedrongen is, de

bevoegdheid te geven naar omstandigheden eene hoogere vergoeding te vorderen voor niet slechts beweerde, maar te bewijzen, hoogere schade, is het artikel ontworpen (1). Het berust dus op het in werkelijkheid niet zeer gevaarlijk beginsel, dat geleden schade volledig moet worden vergoed.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer **van Houten**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op blz. 114.]

Er bestaat echter een ander artikel en wel een van den meest gevaarlijken aard, voor dengene, die kwade praktijken vreest.

Dit is artikel **1639 s.**

„Indien eene der partijen de dienstbetrekking zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen heeft doen eindigen en te gelijkertijd aan de wederpartij eene schadeloosstelling heeft betaald op den voet als bij het eerste lid van het voorgaande artikel is bepaald, — het geval dat wij hier hebben — heeft de wederpartij, zoo zulks met zoodanige bijzondere omstandigheden is gepaard gegaan, dat de berokkende schade niet kan geacht worden door de ontvangen schadeloosstelling te zijn vergoed, het recht verdere vergoeding in rechte te vorderen."

Als ik in het vervolg een dienstbode wegstuur en haar betaal voor zes weken, en zij neemt die zes weken aan, dan kan zij nog omstandigheden zoeken, bij voorbeeld dat zij in haar goeden naam zou zijn benadeeld; ze is altijd een fatsoenlijke dienstbode geweest, die haar dienst heeft uitgediend en dergelijke en op grond daarvan nog meer geld vragen.

Hoe komt nu toch dit artikel in de wereld; ik begrijp er niets van. Wanneer men een dienstbode geeft hetgeen volgens de wet verschuldigd is, dan kan zij daarmede tevreden zijn of niet. Maar als zij er zich mede tevreden stelt en het aanneemt, is de zaak uit. Maar hier staat uitdrukkelijk, dat de zaak dan niet uit is.

Ook het antwoord van de Regeering op dit punt is dus onjuist.

[Men zie verder dl. I, bl. 201.]

(5 Juli 1907.)

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bl. 115.]

Te dezen aanzien verandert er niets. Maar, werpt mij de geachte afgevaardigde uit Friesland tegen, maar art. **1639 s**. Inderdaad de geachte afgevaardigde is nu eenmaal tegen dit wetsontwerp ten strijde getrokken en ook na hetgeen ik ten aanzien van het punt dat ons nu bezighoudt, heb ik in het midden gebracht, houdt hij vol: er wordt hier wel nieuw recht ingevoerd en bepaald dat, wanneer de schadevergoeding in de door mij bedoelde gevallen betaald is, maar de verbreking der dienstbetrekking onder zoodanige bijzondere omstandigheden heeft plaats gehad, dat de schade door de vergoeding niet gedekt wordt, men bij den rechter kan komen om verdere vergoeding.

Dit heeft betrekking op een speciaal geval, dat men zich kan denken in de maatschappij, maar hoe dit ook zou kunnen worden toegepast in gevallen waarin het betreft de dienstboden, kan ik mij niet voorstellen. In theorie kan het natuurlijk, maar er staat in het artikel, dat, indien een der partijen de dienstbetrekking heeft opgezegd met uitbetaling der schadevergoeding, het recht ontstaat om verdere schadevergoeding *in rechte* te vorderen, indien een en ander met zoodanige *bijzondere omstandigheden* gepaard is gegaan, dat de berokkende schade niet geacht kan worden te zijn vergoed.

Nu zal toch wel de eerste eisch zijn voor een toewijzing der vordering, dat men de schade bewijst, en nu zou ik van den geachten afgevaardigde gaarne, hoewel dit niet gemakkelijk schijnt, eens de formuleering hooren van een afdoend geval, waarin tegenover een dienstbode de toepassing heeft plaats gehad, de schadeloosstelling is ontvangen en nu een vordering moet worden ingesteld op grond van dit artikel.

---

(1) Men zie de Nota van Wijziging van 2 Maart 1905, art. 1639 *t bis* en de toelichting daarvan.

Deze gedachtengang is in het dagelijksch leven zoo geheel anders, dat ik de toepassing er van niet waarschijnlijk acht.
[Men zie verder bl. 115.]

De heer **van Houten:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bl. 116.]

Maar wat onder het bestaande recht vaststond, dat men op die wijze altijd zijn dienstbode kon wegzenden, zal nu onder dit nieuwe recht, of liever onder deze nieuwe wet veranderen. Wanneer dan een dienstbode omstandigheden kan aanvoeren, waardoor zij beweren kan nog meer schade te lijden dan met 6 weken loon vergoed is, zal zij ontvankelijk zijn in haar actie.

Nu zegt de Minister, dat zulke dingen zich niet kunnen voordoen, maar dan is de bepaling ook overbodig.

Ik echter kan mij talrijke gevallen denken, waarin met zeker recht kan worden beweerd en nog meer waarin het ten onrechte zal worden beweerd, dat men meer schade heeft geleden dan met 6 weken loon is vergoed.

Daar zijn dienstboden, die van dienst tot dienst loopen of uit noodhulpen gaan, enz., maar ik erken, dat het voor sommige dienstboden, die geregeld haar dienst uitdienen, niet aangenaam is, wanneer zij met de 6 weken weggezonden worden; die gevallen zijn talrijk. Dan heeft men maar naar iemand te gaan, die bevoegd is om voor het kantongerecht op te treden of als men géén zoodanige bereid vindt, naar het bureau van consultatie en dit wijst, wanneer de voorstelling van de dienstbode aannemelijk is, een advocaat aan, die, op straffe van schorsing, zijn diensten moet verleenen; dan zit de huisheer in een proces. Er kunnen gevallen zijn, waarin dit rechtmatig kan wezen; als ik een dienstbode huur uit het Noorden of een Zwitsersche bij de kinderen, zal er zeker een regeling getroffen worden over de reis en eventueel over de terugreis. In zulke gevallen is er een contract. Doch wanneer ik een Fransche huur die reeds in Nederland is, dan is het voldoende wanneer ik haar maar in denzelfden toestand terugbreng, waarin zij vroeger verkeerde. Men kan echter zeker zijn dat zulk een, ingeval dit artikel wet wordt, steeds zal zeggen, dat zij juist nu naar huis terug wilde. En ook andere gevallen zijn denkbaar, dat men met een actie te doen krijgt.

Het komt mij vooral hierop aan, dat de Minister een onjuist antwoord heeft gegeven toen hij zeide: op dit punt blijft de rechtstoestand dezelfde.

Ik geloof hiermede gezegd te hebben, wat ik te zeggen had in antwoord aan den Minister.

En wat zal ik van 's Ministers peroratie zeggen? Wanneer wij dit ontwerp afstemmen en er bij alle belanghebbenden samenwerking is, ook bij den Minister, dan verhindert niets in welwillende relatie te blijven: maar het hangt geheel van den Minister af. Men zou heel goed een wetsontwerp kunnen maken waartegen noch de industrie, noch de arbeiders, noch iemand anders bezwaar kan hebben. Wanneer men er mij mede belast — en om der onpartijdigheidswille mij niet alleen, maar bijv. met den heer Drucker — dan is de zaak met welwillendheid zeer goed te regelen. Maar gaat de Regeering op haar weg voort, met steun ook van deze Kamer, dan heeft men een doos van Pandora met allerlei kwalen op ieder gebied, terwijl de hoop, dat wij zulk een slecht product spoedig zullen kwijtraken, nihil is.

De bepaling omtrent de loopende contracten is absoluut tegen alle recht en de miskenning, de verscheuring van onze geheele rechtspraak is onmiskenbaar. Deze beide grieven blijven onherstelbaar als de Regeering aanneming van dit ontwerp mocht erlangen.

Artikel 1639 t. Ingeval eene der partijen de dienstbetrekking onrechtmatig heeft doen eindigen, heeft de wederpartij het recht hetzij het bij artikel 1639 r bedoeld bedrag, hetzij eene volledige schadevergoeding, te vorderen.

Hetzelfde geldt, indien eene der partijen door opzet of schuld aan de wederpartij eene dringende reden heeft gegeven om de dienstbetrekking zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen te doen eindigen en de wederpartij van die bevoegdheid heeft gebruik gemaakt.

O. D. *Art.* 61. Degene, die door zijne schuld aan de wederpartij gegronde aanleiding heeft gegeven, de dienstbetrekking wegens dringende redenen te verbreken, is gehouden tot schadevergoeding, op den voet als in artikel 58 is vermeld.

De artikelen 59 **[1639 r]** en 60 zijn te dezen niet toepasselijk.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 61. Ook zonder opzettelijke bepaling zou waarschijnlijk worden aangenomen, dat degene die door zijne schuld aan de wederpartij gegronde aanleiding geeft, wegens dringende redenen de dienstbetrekking te verbreken, tot schadevergoeding gehouden is. Ten einde elke onzekerheid uit te sluiten, schijnt echter een wetsvoorschrift raadzaam; verg. Zwits. Verbintenissenrecht, art. 346; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 628, lid 2; herzien Duitsch Handelswetboek, § 70, lid 2.

De bepaling van art. 59 **[1639 r]** is hier niet toepasselijk verklaard, evenmin als dit in buitenlandsche wetten en ontwerpen is geschied. Het daar omschreven, snel en krachtig werkende rechtsmiddel is voor dit geval minder gepast en, uit een practisch oogpunt, minder noodig.

Ook voor aansprakelijkstelling van den werkgever, die een weggezonden arbeider in dienst neemt, bestaat geen reden.

O. 1901. *Art.* 1639 *x*. Degene, die door opzet of schuld aan de wederpartij grondige reden heeft gegeven de dienstbetrekking te doen eindigen, is jegens haar tot schadeloosstelling gehouden, berekend overeenkomstig het bepaalde bij artikel 1639 *t* [r].

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Gelijk aan de Memorie van Toelichting.]

O. *Art.* 1639 *u*. Hij die door opzet of schuld aan de wederpartij grondige reden heeft gegeven om de dienstbetrekking te doen eindigen, is jegens haar tot schadeloosstelling gehouden, berekend overeenkomstig de bepalingen van het voorgaande artikel.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *u*. Ook zonder opzettelijke bepaling zou waarschijnlijk worden aangenomen, dat degene die door zijne schuld aan de wederpartij aanleiding geeft, wegens grondige redenen de dienstbetrekking te verbreken, tot schadevergoeding gehouden is. Ten einde elke onzekerheid uit te sluiten, schijnt echter een wetsvoorschrift raadzaam; verg. Zwits. Verbintenissenrecht, art. 346; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 628, lid 2; herzien Duitsch Handelswetboek, § 70, lid 2.

Voor aansprakelijkstelling van den werkgever, die een weggezonden arbeider in dienst neemt, bestaat geen reden.

Memorie van Antwoord.

In verband met de wijziging, welke artikel 1639 *q* (*nieuw* art. 1639 *p* **[o]**) heeft ondergaan, is artikel 1639 *u* (*nieuw* art. **1639 t**) aangevuld en gewijzigd.

G. O. *Art.* 1639 *t.* Ingeval van onrechtmatige eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking door eene der partijen heeft de wederpartij het recht hetzij het bij het vorige artikel bedoeld bedrag, hetzij eene volledige schadevergoeding, te vorderen.

Hetzelfde geldt, indien eene der partijen door opzet of schuld aan de wederpartij eene dringende reden heeft gegeven om de dienstbetrekking te verbreken.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XXVIII. Van de zijde der Commissie werd er op gewezen, dat art. **1639 t** spreekt van: „onrechtmatige, eigenmachtige verbreking", terwijl in andere artt. — 1637 *o* [x], **1638 aa** en **1639 u** — eene eenigszins afwijkende uitdrukking wordt gevonden.

De Minister antwoordde, dat meer overeenstemming in de terminologie van de genoemde artikelen zal kunnen worden gebracht.

1e N. v. W. In het eerste lid van art. **1639 t** vervalt het woord „eigenmachtige".

2e N. v. W. *Art.* 1639 *t.* De woorden „het vorige artikel" worden vervangen door „artikel 1639 *s*".

[In het in de Tweede Kamer behandeld ontwerp waren de woorden „Ingeval van onrechtmatige verbreking der dienstbetrekking door eene der partijen" vervangen door de woorden „Ingeval eene der partijen de dienstbetrekking onrechtmatig heeft doen eindigen", en waren aan het slot de woorden „te verbreken" vervangen door de woorden „zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen te doen eindigen"; men zie den Brief van den Minister, deel I, bladz. 302, en de 2e N. v. W. bij art. 1639 *o*, bl. 105.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(11 Juni 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen en sub-amendement:

1°. een amendement van de heeren Troelstra, Hugenholtz, ter Laan, Schaper en Tak [ingezonden 9 Mei 1906, stuk n°. 59], strekkende om in art. **1639 t** de punt achter „eindigen" te vervangen door een komma en daarop te laten volgen:

„tenzij de dringende reden een onmiddellijk gevolg is van werkstaking of uitsluiting.";

2°. een amendement van de heeren Limburg, Z. van den Bergh, Bos, van Deventer en Marchant [ingezonden 31 Mei 1906, stuk n°. 84], strekkende om aan art. **1639 t** toe te voegen als laatste lid:

„Indien de dringende reden gelegen is in eene werkstaking of uitsluiting, zal de rechter bevoegd zijn, wanneer hem dit met het oog op de omstandigheden van het geval billijk voorkomt, eene krachtens het vorig lid van dit artikel ingestelde vordering geheel of gedeeltelijk te ontzeggen.";

3°. een sub-amendement van de heeren de Klerk, Roodhuyzen en Thomson op het amendement van den heer Troelstra c.s. [ingezonden 9 Juni 1906, stuk n°. 94], strekkende om aan het slot te doen volgen:

„tot handhaving der bestaande loonregeling of arbeidsverhoudingen."

De heer **Troelstra** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en vier andere leden voorgesteld amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter!

Na de uitvoerige discussie bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling, meen ik het overbodig te kunnen achten nadere toelichting tot het doel en de strekking van dit amendement te geven.

Voor zoover dit noodig mocht zijn, behoud ik mij dat voor bij den tweeden termijn.

Dit amendement is een uitvloeisel van het antwoord bij de algemeene beschouwingen over dit ontwerp door den Minister gegeven op een anderzijds gestelde vraag, een antwoord, dat nader is toegelicht en bevestigd door den Minister bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling.

Volgens de toelichting van den Minister, hebben wij gemeend dat het voor de verwezenlijking van ons doel niet noodig was, om een amendement op de eerste alinea van dit artikel voor te stellen.

Immers tegenspraak heeft in deze Kamer niet ontmoet de beschouwing van den Minister en van verschillende sprekers, dat werkstaking en uitsluiting niet moet worden opgevat als beeindiging van de dienstbetrekking.

Om die reden meenen wij, dat dus art. **1639 t**, alinea 1, in geen geval van toepassing zal kunnen zijn, wanneer het geldt werkstaking of uitsluiting en bleef voor ons over de vraag, in hoeverre het tweede lid van dit artikel aanleiding zou kunnen geven tot een eisch van schadeloosstelling bij tusschentijdsche nederlegging van het werk, als gevolg van de werkstaking en uitsluiting.

Wij hebben ons in ons amendement beperkt tot de practijk; een algemeen theoretisch standpunt wordt daarbij niet ingenomen.

Het amendement is voor hen die het feitelijk doel willen, te accepteeren, ook wanneer men omtrent de juridische beteekenis van werkstaking of uitsluiting op een van het onze verschillend standpunt zou staan.

Het practisch doel van ons amendement is, om den toestand, zooals die op het oogenblik is, te laten bestaan.

Wat is thans de toestand bij het uitbreken van een werkstaking of uitsluiting?

Wanneer de werkstaking uitbreekt en men houdt ten gevolge daarvan met werken op, zonder dat eenige opzegging plaats vindt, dan wordt dit in de practijk niet beschouwd als contractbreuk en dan geeft dat geen aanleiding om schadevergoeding te vragen.

Da rontegen gevoelt de patroon zich, als de werklieden ten gevolge van staking het werk nederleggen, zijnerzijds ook vrij om zonder inachtneming van eenigen opzeggingstermijn den werkman te ontslaan of datgene te doen tegen het contract in, wat hij meent dat gedaan moet worden.

Wij wenschen nu, dat in dien toestand door het wetsontwerp geen verandering wordt gebracht.

Wordt tegenwoordig bij werkstaking nimmer een zekere schadeloosstelling gevraagd? Ik herinner er aan, dat er wel werkstakingen geweest zijn van veenarbeiders, waar de arbeiders van den patroon eischten, voor het geval dat zij den arbeid weder zouden opnemen, het betalen van zekere dagen loon. Het is wel voorgekomen dat die eisch werd ingewilligd.

De voorwaarden dus, die zullen gelden bij de beeindiging eener werkstaking, worden door partijen samen opgesteld en ingeval een partij de overwinning heeft behaald, komt het wel voor, dat in het, als ik het zoo noemen mag, vredesverdrag opgenomen wordt een of andere bepaling, welke min of meer vergelekens kan worden misschien met schadeloosstelling zooals die bij dit artikel wordt voorgesteld.

Het groote bezwaar van dit artikel is nu juist, dat men hier als regel stelt en wel buiten de partijen om, wat geheel en al krachtens de practijk van tegenwoordig overgelaten moet worden aan de strijdende partijen zelf.

Waarom dat door ons met het oog op de werkstakingen, met het oog op de oeconomische krachtverhouding, met het oog op de beteekenis der vakvereeniging van de arbeiders niet kan worden aanvaard, is bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling onzerzijds vrij uitvoerig in het licht gesteld. Het doet mij genoegen te kunnen constateeren, dat in de laatste dagen de opinie ten opzichte van ons amendement er, als ik mij niet vergis, niet ongunstiger op is geworden.

Het was bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling, alsof hetgeen onzerzijds in deze werd gewenscht onzedelijk was, niet eerlijk en volkomen in strijd met de goede trouw. Wij hebben bij die gelegenheid zoo sterk mogelijk daartegen geprotesteerd, en het doet mij genoegen, dat, blijkens amendementen, na het toen gehouden debat van verschillende zijden ingediend, in de Kamer gevoeld wordt, wat bij dat debat door ons in dat opzicht herhaaldelijk is erkend, nl. dat, zooals het Regeeringsartikel hier ligt, het met het oog op de werkstaking niet onveranderd kan worden aanvaard. Dit toch zou in vele gevallen aanleiding

geven tot een strijd van de wet eenerzijds met het rechtsbewustzijn van het volk anderzijds.

Wij hebben de laatste dagen wel een bijzonder sterken bondgenoot gekregen in de redactie van het *Handelsblad*. Die redactie heeft zich in het Woensdagnummer van de vorige week — ik durf het gerust zeggen — in zake het hier gevoerde debat, in alle opzichten gesteld op ons standpunt. Daar wordt de Minister zoowel als de Commissie van Rapporteurs, daar worden al onze bestrijders door de redactie van het *Handelsblad* in het ongelijk gesteld, en in datzelfde blad is op dit artikel ook een amendement geformuleerd, dat wel eenigszins anders klinkt dan het onze, maar dat precies hetzelfde is. De redactie van het *Handelsblad* zou de volgende bijvoeging in dit artikel wenschelijk achten: „Noch opzet, noch schuld wordt ondersteld, als de dringende reden tot beëindiging van de dienstbetrekking een onmiddellijk gevolg is van werkstaking of uitsluiting." Ik acht die redactie minder gelukkig dan de onze, maar wat den inhoud betreft is het precies hetzelfde.

Nu wensch ik niet vooruit te loopen op de discussie die over de verschillende amendementen zal worden gehouden; ik mag dit niet doen, omdat die amendementen nog niet aan de orde zijn. Dit moet ik dus ook bewaren tot den tweeden termijn: maar ik meen thans reeds te mogen zeggen, dat het amendement zooals wij het hebben ingediend niet in één dag is ontstaan. Wij hebben herhaalde malen met elkander geraadpleegd om iets anders voor te stellen dan wat er nu staat. Wij hebben eerst getracht een formuleering te vinden voor de werkstaking, waarin wij niet geslaagd zijn. Wij hebben verder gepoogd, onderscheid te maken tusschen serieuse en niet-serieuse werkstakingen, die ook wel eens voorkomen, hetgeen ons ook niet is gelukt. En nadat al onze pogingen om aan het bezwaar tegen een te algemeene uitzondering van de werkstaking te gemoet te komen, waren mislukt, kwamen wij eenvoudig te staan voor deze vraag, waarvoor, naar ik onderstel, na de bespreking van de verschillende andere ingediende amendementen, ten slotte ook deze Kamer geplaatst zal worden: zullen wij uit vrees van enkele werkstakingen, die misschien niet in de termen zouden vallen, ook van dit amendement te laten profiteeren, alle werkstakingen over één kam scheeren en alle beschouwen als contractbreuk met de daaraan verbonden nadeelen, of willen wij over het bezwaar, dat er misschien enkele minder serieuse werkstakingen zullen voorkomen, heenstappen, zorgen dat dat groote onrecht niet zal plaats hebben en daarom een algemeene bepaling, zooals die door ons is voorgesteld, aannemen?

Vergis ik mij niet, dan zal de Kamer ten slotte voor diezelfde vraag komen te staan en dan meenen wij die vraag te mooten beslissen in den geest als dat in ons amendement is gedaan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen hiermede voldoende te hebben gezegd, mij voorbehoudende in den tweeden termijn over het artikel en de andere amendementen nog nader te spreken.

Voorgesteld door vijf leden, behoeft het amendement niet nader te worden ondersteund.

De heer **Limburg**, ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren van den Bergh (den Helder), Bos, van Deventer en Marchant voorgestelde amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal op dit oogenblik niet treden, vooral niet na de belangrijke discussiën die wij daarover bij de algemeene beschouwingen hebben gehad, in eenige algemeene opmerking over het recht van staken. Ik zou alleen willen constateeren, dat het ontwerp het staken beschouwt als gevende, althans als kunnende geven aan den patroon een dringende reden tot opzegging en in dat geval, waarin die dringende reden tot opzeggen aanwezig is, tevens een recht tot schadevergoeding.

Ik wil verder constateeren, dat, of men thans naar het bestaande Burgerlijk Wetboek de staking wil beschouwd zien als een contractbreuk, ja dan neen, er in elk geval bezwaarlijk een rechter zal te vinden zijn, die, naar de beestaande bepalingen van het Burgeerlijk Wetboek, op grond van een staking niet zou toewijzen een actie tot schadevergoeding, welke op grond van die staking is ingesteld. Indien ik nu de discussiën die bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling zijn gehouden, samenvat, dan meen ik dit te mogen zeggen, dat eenerzijds door den geachten afgevaardigde uit Amstordam III is toegegeven, dat er werkstakingen voorkomen, die niet te rechtvaardigen zijn — hij wees er o. a. op, dat het ingestelde vakverbond juist dienen moet om lichtvaardige stakingen te voorkomen — en dat anderzijds door den heer van Nispen is erkend,

dat er stakingen voorkomen, waarbij de moraliteit aan de zijde van de stakers is, die moreel niet alleen zijn te verontschuldigen, maar zelfs te rechtvaardigen.

Wanneer ik dat nu heb samengelezen uit de discussiën die bij de algemeene beraadslaging over deze afdeeling zijn gehouden, dan voeg ik er bij, dat desnietegenstaande van geen enkele zijde een voorstel is gekomen om bij dit wetsontwerp de staking en het stakingsrecht te regelen, en van geen enkele zijde is beproefd aan te geven langs welke lijnen een staking zich zou moeten bewegen om gerechtvaardigd te zijn en in hoeverre zij van die lijnen zou moeten afwijken om niet gerechtvaardigd te wezen.

Wij hebben nog zooeven uit den mond van den heer Troelstra vernomen, dat een dergelijke regeling op dit oogenblik ook niet wel mogelijk is. Trouwens, het is ook, durf ik haast zeggen, van alle zijden erkend dat een dergelijke regeling op dit oogenblik nog uiterst moeilijk is en dat de wetgever die zich daaraan zou wagen, slecht van de reis zou komen.

Hoe moeilijk dat is, is in Frankrijk bewezen èn door het ontwerp-Millerand èn door de ontwerpen van de afgevaardigden Rudelle en Constans, die nog geen van alle geleid hebben tot een wet. Trouwens, waar wij op dit oogenblik als wetgever de materie niet in haar geheel voor ons hebben, is het ook niet noodig, dat de wet zich aan dit moeilijke vraagstuk waagt. Ik geloof, dat hier het terrein braak ligt voor de bearbeiding van de vakorganisatie en de vakbeweging. Hoe krachtiger de vakbewegeing is, en hoe meer het collectieve arbeidscontract in zwang zal komen, des te meer zal vanzelf een ongecodificeerd recht ontstaan omtrent gerechtvaardigde of ongerechtvaardigde staking. En terwijl dan het leerstuk van de werkstaking zich zal ontwikkelen buiten de wet, moet deze er slechts voor waken, dat zij de ontwikkeling en den groei van dat leerstuk niet belommert. Welnu, het komt mij voor, dat die ontwikkeling niet wordt belemmerd, ja, zelfs bevorderd, indien het door ons voorgestelde amendement wordt aangenomen.

Het stakingsrecht zal zich buiten de wet ontwikkelen en de klap op den vuurpijl zal men kunnen vinden in de toepassing van de bepaling, die den rechter de bevoegdheid geeft om, waar een actie krachtens art. 1639 t is ingesteld, om redenen van billijkheid, die actie geheel of gedeeltelijk te ontzeggen. Deze bevoegdheid voor den rechter is noodig, wil men de ontwikkeling van het stakingsrecht niet door de wet belommeren. Die praetorische macht moet den rechter worden gegeven, maar daarmede heeft men dan ook voldoende voor de ontwikkeling van het recht gewaakt. Wel staat het ontwerp in het algemeen op het standpunt, dat staking een reden geeft tot opzegging, met het recht van schadevergoeding voor den patroon, maar wij mogen het oog er niet voor sluiten — ook de heer van Nispen heeft dat niet gedaan — dat er stakingen voorkomen waarbij een wettelijk recht zou zijn een moreel onrecht, en om dat nu te verhoeden, geven wij den rechter de bevoegdheid die in ons amendement is neergelegd. Zoo vleien wij ons met de meening, dat, als de Kamer zich met ons amendement vereenigt er al weer een steentje zal zijn bijgedragen tot het in het leven roepen van den socialen vrede, voor zoover die samenhangt met de werkstaking. Ik heb hieraan nog slechts een enkel woord toe te voegen. Er is mij na het indienen van het amendement zoo hier en daar gezegd, ook hier in de Kamer, of het wel goed is, dat de rechter zich mengt in de occonomische verhouding van de partijen. Degenen die zoo oordeelen en daarvoor terugschrikken, zij er op gewezen, dat reeds, zooals het ontwerp nu geredigeerd is, de rechter geroepen kan worden in verschillende omstandigheden zijn oordeel te geven en naar billijkheid recht te spreken, zonder te zijn gebonden aan een maximum of minimum.

Met name hebben wij die bepaling opgenomen bij de boeten, bij de concurrentie-clausule en bij de verboden loonsvormen. En nu haal ik alleen naar voren het geval der boeten. Gelooft men werkelijk, dat, wanneer men eenmaal aan den rechter de bevoegdheid gegeven heeft om de bedongen boete als te zwaar te qualificeeren, hij in een gegeven geval zich niet evengoed zal mengen in den occonomischen strijd van de partijen? Zal het niet voorkomen dat die boete, waarom geprocedeerd wordt, en waaromtrent men het gevoelen van den rechter inroept, bij voorbeeld is geweest de aanleiding tot een werkstaking.

En wanneer dan tezelfder tijd dat de werkstaking woedt, de rechter de procedure heeft te beslissen, dan staat hij immers midden in de occonomische verhouding van de partijen. Ik wil zelfs verder gaan. Na de discussiën van de vorige week, voornamelijk na die welke gehouden zijn 11. Vrijdag naar aanleiding van het amendement van den geachten afgevaardigde uit den Helder [bl. 158], is gebleken, dat ook nu aan den rechter zelfs de vraag kan worden voorgelegd, of in een bepaald geval een bepaalde werkstaking was een dringende reden voor het opzeggen. En

wanneer die vraag volgens het ontwerp, zooals het nu luidt, zonder eenigen twijfel aan den rechter kan worden voorgelegd, laat hem dan niet weder beslissen over een vraag die raakt het hart van de oeconomische verhouding der partijen?

Er is dus inderdaad geen reden om hier meer op te zien tegen deze discretionnaire bevoegdheid van den rechter dan bij die andere artikelen, die wij reeds hebben aangenomen.

Ten slotte nog deze opmerking. Men wil juist den rechter zooveel mogelijk brengen in contact met het maatschappelijk leven, ook met de oeconomische verhouding van de partijen. Van dien wil draagt ook reeds dit ontwerp de sporen, daar het den kantonrechter de verplichting oplegt om zoo dikwijls dat verzocht wordt, het advies van de Kamers van arbeid in te winnen. Men wil dus den rechter meer en meer brengen in aanraking met het oeconomisch leven van de arbeidsverhoudingen.

Welk bezwaar kan er tegen zijn de bevoegdheid aan den rechter te geven, welke wij hem willen opdragen?

Wanneer men het voor een goede rechtspraak noodig acht, dat de rechter leve te midden van het maatschappelijk leven, wanneer men de rechtspraak zoo wil inrichten, dat de rechter vonnissen kan geven, die volkomen de sporen dragen, dat hij die ze velt geheel op de hoogte is van den oeconomischen toestand der strijdende partijen, dan moet men op dit belangrijke punt de deur voor den rechter niet dicht sluiten, maar open zetten.

Mijn overtuiging daaromtrent is nog versterkt door de lezing van het boekje van den heer de Morillon, reeds aangehaald door den heer van Nispen. De heer de Morillon, een advocaat, heeft aan de hand van het bestaande Fransche Burgerlijk Wetboek geanaliseerd „Le droit de grève et le contrat de travail".

Het is eigenaardig dat die advocaat omtrent dat recht van staking en de vraag in welke gevallen staking geoorloofd is, o. a. deze uitspraak geeft, dat, wanneer een werkgever zich schuldig maakt niet aan een „faute juridique" maar aan een „faute économique" in sommige gevallen de „grève" gerechtvaardigd wordt. Nu erken ik, dat de uitspraak van dien jurist volstrekt niet gedeeld wordt door het grootste gedeelte van de Fransche magistratuur, maar het is de bestudeering van het onderwerp der werkstaking in het licht van de oeconomische verhoudingen, die de heer Morillon tot deze uitspraak heeft geleid.

Wanneer men inderdaad de rechtspraak wil drijven in socialen zin, dan moet men den rechter niet sluiten buiten de vele belangrijke uit het leven gegrepen gevallen, die zich op het terrein der werkstaking kunnen voordoen, maar hem vergunnen ook op dit punt „ins volle Menschenleben hinein zu greifen".

Het amendement, door vijf leden voorgesteld, behoeft niet nader te worden ondersteund.

De heer **de Klerk**, het woord bekomen hebbende tot toelichting van het amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! In den grond der zaak zijn de voorstellers van dit sub-amendement het eens met den heer Troelstra en zijn partijgenooten, die het amendement ingediend hebben, waar het onze op slaat, namelijk dat men den natuurlijken loop der dingen niet kunstmatig moet tegenhouden. De natuurlijke loop der dingen rechtvaardigt een noodzakelijke werkstaking.

Het zou struisvogel-politiek zijn het woord werkstaking te vermijden, niet in dit wetsontwerp, straks wet, neer te leggen, vooral in onzen tijd, waarin herhaaldelijk nieuwe uitvindingen wijziging brengen in de arbeidsverhoudingen. Wie het volgende stukje leest, voorkomende in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van Vrijdag 8 Juni 1906, Tweede blad A, zal dit dadelijk erkennen:

„Hedenochtend passeerde door de Wilhelmina-sluis te Zaandam een reusachtige electrische scheepselevator voor het lossen van kolen, waarmede 60,000 kilo kolen per uur worden gelost.

„Dit lossen geschiedt in combinatie met Jacobsladders en transportbanden, waardoor het mogelijk is de kolen pl.m. 300 M. het land in te voeren. Deze elevator is verplaatsbaar langs den stoiger, zoodat het tijdroovende verhalen van het schip achterwege kan blijven. Alles werkt automatisch en door electriciteit. Behalve deze voordeelen geeft de elevator ook belangrijke besparing van arbeidskracht en tijd. Wat vroeger gedaan werd door 25 man in 6 dagen, geschiedt nu door 5 man in 3 dagen.

„De inrichting — de eerste in ons land — is bestemd voor de Vereenigde Kon. Papierfabrieken van de firma van Gelder & Zonen te Velsen."

Laat ik hier nog eens de aandacht op vestigen.

Wat vroeger door 25 man in 6 dagen geschiedde zal nu gebeuren door 5 man in 3 dagen.

Het is niet lang geleden dat er een werkstaking is ontstaan onder de graanwegers en meters wegens het invoeren en in werking stellen van pneumatische drijvende graan-elevators te Rotterdam. Wat daarvan de gevolgen zijn geweest weet men, voorlcopig zijn die werktuigen buiten werking gesteld.

De burgemeester van Rotterdam de heer 's Jacob, heeft in zijn nieuwjaarsrede daaromtrent het volgende gezegd:

„Valt opnieuw een zeer krachtige vermeerdering in het scheepvaartverkeer in onze haven te constateeren, toch heeft het ons allen zeker leed gedaan, dat de pogingen, van particuliere zijde ondernomen, om de haven van Rotterdam te voorzien van de nieuwste hulpmiddelen voor het laden en lossen, door eenen afgesloten kring van havenarbeiders zijn miskend geworden, terwijl de daaruit voortgekomen strijd niet onderling met eigen krachten, maar met hulptroepen is beslecht geworden op een wijze die slechts weerzin kan wekken."

En waarin bestond die „weerzin"? Dat tusschen de Rotterdamsche meter-wegers en een combinatie van Duitsche graanimporteurs een contract is gemaakt, waarbij o. a. die importeurs zich verbinden geen graan per elevator te zullen ontvangen en dat intusschen zal getracht worden in de koopcontracten en cognossementen een bepaling op te nemen, dat in de bestemmingshaven op de gebruikelijke wijze gewogen moet worden. Zoo werd voor een deel de wet voorgeschreven door vreemdelingen hoe men in de Rotterdamsche haven moest werken; natuurlijk kwam hier hun eigen belang op den voorgrond. Wegens de verhoogde tarieven op de granen wenschten de Duitschers de granen zoo spoedig mogelijk over de grenzen te hebben. Waar de burgemeester 's Jacob van weerzin-wekkend gewaagde, daar ben ik dat met hem eens. Maar wat ook weerzin-wekkend is, dat men dergelijke machines invoert zonder zich vooraf de vraag te stellen, hoeveel arbeiders men daardoor *plotseling* brodeloos maakt. Nu zal ik niet ontkennen, dat het van belang is voor de Rotterdamsche haven dat de schepen spoedig gelost kunnen worden en dergelijke machines zijn op den duur niet tegen te houden, maar dergelijke uitvindingen moeten toch niet *alleen* ten voordeele komen van het kapitaal en tot schade van een groot getal arbeiders zijn.

Ik weet wel, hoe vlugger de schepen worden gelost hoe meer er kunnen komen en zoodoende komt er dan weer meer werk, maar dat kan niet eindeloos worden opgevoerd.

De **Voorzitter:** Mag ik den geachten afgevaardigde opmerken, dat hij op dit oogenblik nog alléén het woord heeft tot toelichting van het amendement? Ik moet hem verzoeken daarbij, zooals de aard der zaak medebrengt, eenige meerdere kortheid te willen betrachten.

Hetgeen de geachte afgevaardigde zeide, is misschien met zijn amendement wel eenigermate in verband te brengen, maar dan toch slechts in een zeer verwijderd verband, en daarom verzoek ik den geachten afgevaardigde zich verder tot een korte toelichting te willen bepalen.

De heer **de Klerk:** Ik ben steeds gewoon de kortheid te betrachten, maar ik meen toch even te mogen opmerken, dat wij hier te doen hebben met een van de belangrijkste artikelen van het wetsontwerp.

De **Voorzitter:** Ik moet den geachten afgevaardigde nader opmerken, dat hij thans slechts het woord heeft tot *toelichting* van zijn amendement. Wanneer hij later — indien hij dit onvermijdelijk oordeelt — als zijn amendement eenmaal ondersteund is, in de *beraadslaging* over het artikel en de amendementen zal zijn geopend, op het zooeven gesprokene wil terugkomen, zal hij dit kunnen doen, maar nu behoort de geachte afgevaardigde zich tot een eenvoudige toelichting van zijn amendement te bepalen.

De heer **de Klerk:** Ik wensch dan te verklaren dat ik, met den heer Troelstra en anderen, het stakingsrecht wensch te behouden, maar de beslissing daarover niet wil overlaten, *zonder de minste aanwijzing*, aan den rechter. Ook daarom niet, omdat het wetsontwerp uitgaat van het beginsel den rechter eenige aanwijzing te geven ten einde zijn oordeel te kunnen bepalen.

Hoewel wij met de grondgedachte van het amendement van den heer Troelstra c.s. meegaan om een rechtmatige werkstaking niet tegen te houden door inhouding van het staangeld, kunnen wij toch niet medegaan met het denkbeeld om *alle* mogelijke en onmogelijke stakingen in dit artikel op te nemen en daardoor goed te keuren.

Dit kan trouwens de heer Troelstra zelf niet bedoelen, want ook hij heeft

verklaard dat niet alle stakingen rechtmatig zijn. Men kan stakingen hebben met politieke doeleinden en dergelijke en bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling is duidelijk uitgekomen, dat ook de heer Troelstra die niet rechtmatig oordeelt.

Dit arbeidscontract moet ook dienen om niet rechtmatige stakingen zooveel mogelijk tegen te gaan, maar wanneer het amendement van den heer Troelstra c. s. ongewijzigd wordt aangenomen, zal dat doel niet worden bereikt, dus daartoe strekt ons sub-amendement, dat ook overeenkomt met hetgeen in het blad *Toenadering* is geschreven. Immers in het blad van de Christelijke havenarbeiders *Toenadering*, dat ook de heer Troelstra bij de algemeene beraadslaging over deze afdeeling heeft aangehaald, lezen wij: „Ter voorkoming van misverstand merken wij op, dat natuurlijk deze opmerkingen alleen gelden voor het geval een staking „geoorloofd en gewettigd" is. De zoogenaamde „solidariteits- en politieke stakingen" zijn geen oeconomische oorlogen en hebben geen aanspraak op erkenning van het oorlogsrecht, dat voor het oeconomisch gebied is vastgesteld."

Wij willen daarom met het sub-amendement aangeven, dat wij het noodig achten — zoo het wenschelijk blijkt, zal ik op de redenen waarom nog nader terugkomen — om, indien wijziging wordt gebracht in de bestaande loonregeling of arbeidsverhoudingen waardoor de arbeiders schade kunnen lijden, dezen zich daartegen zullen kunnen verzetten door middel van staking zonder dat hun staangeld kan worden aangesproken.

Het sub-amendement wordt ondersteund door de heeren Verhey, Tak en Lely, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van Nispen tot Sevenaer:** Mijnheer de Voorzitter! De artikelen die in de vorige week zijn behandeld en de daarop voorgestelde amendementen, hebben mij geen aanleiding gegeven om mij in het debat te mengen, maar nu ik het woord ga voeren over het artikel dat thans aan de orde is, zou ik gaarne ook een enkel woord willen zeggen naar aanleiding van de verklaring, afgelegd door den heer Troelstra in de zitting van Dinsdag l.l. [bl. 9], indien daartegen bij u, Mijnheer de Voorzitter, geen bezwaar bestaat.

De **Voorzitter:** Indien hetgeen de heer van Nispen tot Sevenaer wenscht te zeggen in verband kan worden gebracht met de beraadslaging waarmede de Kamer bezig is, dan bestaat daartegen bij mij geen bezwaar.

De heer **van Nispen tot Sevenaer:** Als u mij dat toestaat, Mijnheer de Voorzitter, dan zou ik willen verklaren, dat het mij aangenaam is geweest, dat de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III, de heer Troelstra, de beleedigende uitdrukking heeft teruggenomen, die hij in de vergadering van 1 Juni bezigde. Mijnerzijds stel ik er prijs op te verklaren, dat mij uit de *Handelingen* is gebleken, dat ik dien geachten afgevaardigde op dat oogenblik verkeerd had verstaan, zooals trouwens is geschied door enkele onzer geachte medeleden, die met mij in de onmiddellijke nabijheid van den spreker het debat volgden.

De nalezing van de *Handelingen* zal dan ook gereedelijk aantoonen hoe het misverstand is ontstaan.

Ik wil verder gaarne erkennen, dat ik, toen de geachte afgevaardigde mij bij interruptie had gezegd, wat hij blijkens de *Handelingen* ook heeft betoogd, dat ik toen, hoezeer ik ook overtuigd was dien geachten afgevaardigde juist te hebben verstaan, het debat niet had moeten voortzetten op den indruk, dien ik van zijn woorden had gekregen en dadelijk opgeteekend, maar dat ik mijn bestrijding verder op de gerectificeerde woorden had moeten richten.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde heeft tevens de gelegenheid gebruikt om te zeggen, dat ik toen gaf een herhaalde, feitelijk met de waarheid niet overeenstemmende voorstelling van het standpunt door dien geachten afgevaardigde en zijn partijgenooten ingenomen ten opzichte van het toen in behandeling zijnde onderwerp.

Mijnheer de Voorzitter! Het moet voor ieder die de debatten hier gehouden heeft gevolgd duidelijk zijn, dat ik, met uitzondering van het bovenstaande door mij erkende punt, mijn standpunt moet handhaven.

Ik kom thans tot de bespreking van de amendementen, en dan wil ik beginnen met het amendement toegelicht door den heer Troelstra.

Dat amendement wil belichamen het denkbeeld dat er geen schadevergoeding zal verschuldigd zijn bij niet-nakoming van de hoofdverplichtingen van het arbeidscontract door den arbeider of den werkgever, wanneer die niet-nakoming een gevolg is van staking of van uitsluiting.

De uitwerking van dat denkbeeld in het amendement zal ik later bespreken. Vooraf echter een woord om te verklaren, dat ik mij met dit denkbeeld niet zal kunnen vereenigen. Twee partijen toch komen overeen om samen een contract te sluiten. Nu wordt hier voorgesteld om aan beide partijen het recht te geven om ten aanzien van de eerste verplichting te doen alsof er niets was bedongen, mits het slechts geldt een strijd voor hun oeconomische belangen.

Bij niet-nakoming van die hoofdverplichtingen wil het amendement over en weer aan beide partijen slechts het recht geven om van elkander te gaan.

Daarbij is door den heer Troelstra gezegd, dat de practijk op dit oogenblik zoo is, dat die regel nu al wordt gevolgd. Indien er op het oogenblik een staking of een uitsluiting plaats heeft, dan wordt het nu al in de practijk zoo beschouwd, dat men van beide zijden de bevoegdheid heeft tot ontslagneming of ontslaggeving, zonder dat men meent aanspraak te kunnen maken op schadevergoeding. Er zijn in het debat in de vorige week gehouden daaromtrent enkele voorbeelden aangehaald; ik meen te mogen verwijzen naar het voorbeeld toen door mij aangehaald betreffende de staking van de caissonarbeiders, waar de patroon zich steldo op het standpunt, dat hij bij voortgezette staking de schade op de arbeiders zou verhalen wegens het niet nakomen van de verplichtingen opgenomen in het arbeidscontract. En als wij de gegevens inzien voor ons ter griffie nedergelegd over de beteekenis van het staangeld in de practijk dan vindt men daarin uitdrukkelijk gezegd, dat er enkele firma's zijn die staangeld heffen met het doel daarop ook de schade te verhalen door werkstaking berokkend. Met name worden daarin genoemd alle bierbrouwerijen te Amsterdam, een enkele uitgezonderd. Ik heb de aanteekeningen ten aanzien van dit punt op dit oogenblik niet bij mij, maar ik ben gaarne bereid die alsnog mede te brengen.

Ik verwijs verder naar de redevoering van den heer Limburg en zijn opvatting omtrent hetgeen thans volgens de wet kan geschieden. Zijn opvatting over de wet is deze, dat de patroon op dit oogenblik onbetwistbaar het recht heeft om op zijn arbeiders bij niet-nakoming van de verplichtingen van het arbeidscontract, wanneer zij dus zonder inachtneming van den opzeggingstermijn het werk nederleggen, de schade daardoor veroorzaakt te verhalen. Deze opvatting van den geachten afgevaardigde schijnt mij onbetwistbaar juist. En als er staangeld is bedongen, is het natuurlijk niet twijfelachtig of het verhaal zal stellig daarop plaats hebben.

Ik kom nu tot de uitwerking van het denkbeeld, zooals dit door den heer Troelstra is toegelicht. En dan wil ik wijzen op de bezwaren die zijn amendement zal medebrengen en ook reeds met een enkel woord bij de algemeene beschouwingen zijn aangevoerd.

Mijnheer de Voorzitter! Er is vooreerst gezegd: men doet het voorkomen alsof men hier staking en uitsluiting ten opzichte van de schadevergoeding op één lijn wil stellen, maar in de practijk is dat anders. De patroon toch, die uitsluit zonder inachtneming van den opzeggingstermijn, moet het loon blijven doorbetalen krachtens art. 1638 d, totdat hij de dienstbetrekking heeft opgezegd, in ieder geval dus gedurende den duur van den opzeggingstermijn en dit is dus juist het bedrag der schadeloosstelling volgens art. 1639 s[r].

Een tweede bezwaar is, dat de staking in strijd met het collectieve contract door het amendement niet wordt uitgezonderd, wat ik een zeer ernstig bezwaar vind. Wij hebben bij de behandeling van het artikel, dat het collectieve contract noemt en zeer voorloopig behandelt, gezegd: wij meenen een zedelijke verplichting die op het oogenblik allerwege wordt erkend, zoo door werkgever als door arbeider, verheffen tot een rechtsplicht. Maar gaat het nu aan om nu weer dien rechtsplicht, dien wij pas in de wet hebben vastgelegd, te plaatsen buiten het algemeen gevolg, dat in de wet is verbonden aan de niet-nakoming van de verplichting van het contract, de verplichting nl. om schadevergoeding te betalen, die men voor den rechter kan afdwingen?

De geachte afgevaardigde de heer Troelstra, heeft het zelf erkend bij vroeger hier gehouden besprekingen, dat de staking in strijd met het collectieve contract naar zijn meening niet geoorloofd is. Ik vraag aan dien geachten afgevaardigde: als gij dit niet geoorloofd vindt, waarom sluit gij dan in uw amendement het collectief contract niet uit en laat gij dus bij een staking in strijd daarmede de mogelijkheid voor schadevergoeding niet open?

Een ander bezwaar tegen het amendement is, dat voor mij op het oogenblik niet duidelijk is, wat wij hier verstaan onder staking en uitsluiting. Als er iets duidelijk is geworden na de in deze Vergadering gehouden debatten, dan is het wel dit, dat wij daaromtrent niet tot overeenstemming zijn gekomen, en daarom zouden wij het maar beter vinden, om het aan den rechter over te laten.

Er is hier de vorige week betoogd dat de staking is een daad van de collectiviteit. De collectieve wil komt hier tot uiting en moet gaan boven den wil van het individu. Nu heeft de heer Troelstra op bladz. 1933 van de *Handelingen* in de vergadering van 31 Mei 1906 [dl. III, bl. 473] gezegd over dien collectieven wil, het eene oogenblik, dat het moest zijn de collectieve wil van de organisatie, en op andere oogenblikken:

„Ik ben tevreden, wanneer men in de wet slechts zorgt, dat de arbeiders elk oogenblik, dat hun collectieve wil het eischt, kunnen staken in dezen zin, dat zij daarvoor niet met schadeloosstelling kunnen worden gestraft en het staangeld daaraan niet is verbonden".

Hier wordt dus gesproken van den collectieven wil zonder eenige toevoeging, dus zonder dat er een organisatie is. In het laatste geval zou ik willen vragen: wat kan nu de patroon doen als er niet eens een organisatie is, om dien collectieven wil te kennen? Is er een lichaam dat namens de collectiviteit spreken kan, ik geloof het niet; maar die collectiviteit zal eventueel wel rechten hebben, terwijl het eenvoudig onmogelijk is haar plichten op te leggen en zelfs onderhandelingen met haar te voeren om haar verlangens te vernemen.

Dit is zeker: men zal nooit kunnen zeggen, dat personen, die zich, als er geen organisatie is, aanmelden op het oogenblik eener staking, spreken namens alle personen die bij zulk een staking zijn betrokken.

Ik wil nu op het oogenblik de staking opvatten als zijnde een niet-uitvoeren van de verplichtingen tot het verrichten van arbeid, in strijd met het contract, dus gedurende den tijd, dat de arbeider nog verplicht is aan het contract te voldoen. Nu vraag ik: kan één arbeider staken? Kunnen twee arbeiders staken? Is er een collectiviteit, als wij hebben twee arbeiders? De geachte afgevaardigde uit Tietjerksteradeel zegt: *tres faciunt collegium*. Goed, maar wil men dan dien regel in de wet schrijven en zeggen: drie arbeiders maken samen uit een collectiviteit, die staken mag?

Nu dat niet in de wet staat, vraag ik: is één arbeider een collectiviteit. Zijn twee of drie arbeiders een collectiviteit? Waar dit niet vaststaat, leggen wij den rechter een te moeilijke taak op, die wij ons inderdaad van de schouders schuiven, omdat wij ze zelf niet kunnen volbrengen: die taak kunnen wij m. i. den rechter hoogst moeilijk opleggen, zoolang wij zelf niet tot overeenstemming omtrent de beteekenis van die woorden zijn gekomen.

Nu moet men niet zeggen, dat die zaak zonder belang is, omdat meestal bij de stakingen een groot aantal arbeiders zijn betrokken. Op het platteland komt het wel voor dat een patroon, de eenige in zijn vak, werkt met een, twee of drie arbeiders. Wanneer nu op het platteland, in een dorp, een timmerman werkt met één knecht, mag die arbeider dan staken om te vallen onder de bepaling van het amendement? Als er woont één timmerman-patroon met twee arbeiders, vormen die twee knechts dan de collectiviteit die staken mag? Dit zijn enkele moeilijkheden die men toch moet oplossen vóór wij een bepaling als deze in de wet nederleggen. Men kan niet zeggen: wat dit beteekent weten wij niet, dit moet de rechter uitmaken.

Dezelfde onzekerheid bestaat ten opzichte van de uitdrukking „uitsluiting", daargelaten het bezwaar dat bij uitsluiting de patroon volgens art. **1638 d verplicht** is met de loonsbetaling door te gaan, en dus arbeider en werkgever op zeer verschillenden voet in dit amendement worden behandeld. Kan één patroon uitsluiten om te vallen onder de bepalingen van dit amendement? Er wordt gezegd: ja; maar dit is niet zoo zeker. Kan hij één arbeider uitsluiten, als hij er maar één heeft? Als men aanneemt dat een patroon één arbeider kan uitsluiten, komt men zeer nabij de mogelijkheid van een ontduiking van den opzeggingstermijn. Kan hij het doen met twee of drie arbeiders? Hoeveel arbeiders moeten er zijn vóór dat wij aannemen dat uitsluiting plaats heeft? Dit weten wij niet, dit zal de rechter wel zeggen.

Het sub-amendement van den heer de Klerk c.s. komt nader bij de lijn die ik in deze wensch te bewandelen, doch ook met dit sub-amendement zal ik mij niet kunnen vereenigen. Vooreerst blijft bestaan dezelfde moeilijkheid, dat wij op dit oogenblik niet weten wat „staking" of „uitsluiting" in den zin der wet beteekenen.

Maar verder kom ik op tegen het criterium door den geachten afgevaardigde in zijn sub-amendement nedergelegd. Wel staat de heer de Klerk veel dichter bij mij dan ik bij den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III. Hij heeft uitdrukkelijk gezegd, dat hij niet wenschte de niet-aansprakelijkheid voor schadevergoeding bij politieke en solidariteitsstakingen, die wel vallen onder het amendement-Troelstra c.s. Maar toch kan ik mij niet vereenigen met de criteria in zijn sub-amendement nedergelegd. Die criteria zijn, dat de staking moet dienen tot handhaving van de bestaande loonregeling of arbeidsverhoudingen. Als ik wel lees dan zal een staking die gericht is tegen loonsverlaging steeds geoorloofd zijn naar het oordeel van dien geachten afgevaardigde. Nu zal toch ieder moeten erkennen, dat er gevallen voorkomen waarin het voor een werkgever of werkgevers zeer gerechtvaardigd kan zijn het loon te verlagen.

De heer **de Klerk:** Loopende het contract. Dat is de bedoeling.

De heer **van Nispen tot Sevenaer:** Neen, Mijnheer de Voorzitter, dat is de bedoeling niet, want dan komt men tot mijn opvatting van de staking, dat deze alleen plaats heeft bij beëindigen van de dienstbetrekking met inachtneming van den opzeggingstermijn. Wij hebben hier te doen met onderhandelingen over de verlaging van loon, terwijl het contract nog loopende is en dat dan de arbeiders zeggen: wij staken. Dit is, dunkt mij, het standpunt, waarop die geachte afgevaardigde zich stelt. Doet hij dit niet, dan laat hij de geheele opvatting van den heer Troelstra los en kan hij zich onmogelijk met diens amendement vereenigen, al is het dan ook aangevuld met zijn sub-amendement.

Ik zeide, loonsverlaging, welke de patroon voorstelt, kan naar mijn meening door den drang der omstandigheden alleszins gewettigd zijn, en nu meen ik zelfs — ik heb op dit oogenblik het bewijs niet bij de hand — dat ik meermalen gelezen heb, dat een staking tegen loonsverlaging zeer zeldzaam succes heeft, omdat de patroons er juist niet toe overgaan dan in den uitersten nood en dat zij — als zij het eenmaal doen — ook gewoonlijk niet in staat zijn toe te geven. Nu zullen juist deze gevallen door den geachten afgevaardigde worden verklaard, als vallende onder het amendement. Dit nu schijnt mij in strijd met de bedoeling daarvan.

Behalve de onzekerheid welke ik zoo juist noemde, hebben wij nog dit, dat hier de uitdrukking: staking moet dienen tot handhaving van de bestaande arbeidsverhoudingen. Wat hebben wij daaronder te verstaan?

Een complex van zaken en omstandigheden. Dit is zóó vaag, dat ik die vaagheid zonder meer niet aan den rechter durf overlaten.

Wij zien in de uitgave van het bureau voor de statistiek wel 12 verschillende oorzaken voor staking opgegeven: loonsverhooging tegen loonsverlaging; andere looneischen; looneischen in het algemeen; betreffende arbeidsduur; erkenning van het vereenigingsrecht; erkenning van het bestuur der organisatie als vertegenwoordiger; uitsluitend georganiseerden in dienst hebben; weder indienstneming van ontslagenen; regeling van het werk; andere eischen; onbekend.

Nu zou ik wel eens willen vragen: hooveel van al die gevallen, die hier worden genoemd zijn te brengen onder het vage begrip: handhaving van de bestaande arbeidsverhoudingen?

Dit alles zal door den rechter moeten worden uitgemaakt. Ik verklaar gaarne, dat ik niet weet of de gevallen: weder indienstneming van ontslagenen, erkenning van het vereenigingsrecht, erkenning van het bestuur der organisatie als vertegenwoordiger, uitsluitend georganiseerden in dienst hebben en dergelijke daaronder vallen en waar ik dit niet weet, kan ik moeilijk een dergelijke vage bepaling in de wet opnemen.

Tegen het amendement door den heer Limburg verdedigd, heb ik hetzelfde bezwaar, dat ik niet weet, wat staking is en uitsluiting in den zin der wet. Maar aangenomen, dat de rechter komt tot de wetenschap, wat hij hier onder staking of uitsluiting moet verstaan, wordt hem naar den zin van den geachten afgevaardigde de bevoegdheid toegekend om geheel of gedeeltelijk in gevallen en omstandigheden, die hem billijk schijnen, de vordering te ontzeggen.

Die geachte afgevaardigde heeft in herinnering gebracht wat ik gezegd heb, dat staking in strijd met den opzeggingstermijn ook naar mijn meening in enkele gevallen zou zijn te billijken van het standpunt van moraal.

Ik blijf dit handhaven, maar ik heb er bij gezegd, dat dit, naar mijn meening, slechts in zeer exceptioneele gevallen zal voorkomen, maar ik voegde er tevens aan toe, dat op dit oogenblik geen rechter is aan te wijzen, wien men de beoordeeling kan opdragen, of een staking in strijd met de bij het contract opgelegde verplichtingen, al dan niet rechtmatig is.

Bij de reeds aangenomen artt. **1639 p** en **1639 q** wordt aan den rechter een groote bevoegdheid gegeven om aan te nemen of op een gegeven oogenblik al dan niet een dringende reden voor den werkman of voor den patroon bestaat om de dienstbetrekking te verbreken.

Nu wil men hier, niettegenstaande den rechter die groote macht is verleend,

zeggen, dat, al neemt de rechter aan dat er wel degelijk is een dringende reden voor verbreking van de dienstbetrekking, dan toch geen schadevergoeding verschuldigd zal kunnen zijn.

Nu heeft de heer Limburg verwezen naar dezelfde bevoegdheid, welke den rechter is verleend ten aanzien van de boete, maar ik meen, dat beide gevallen niet op één lijn te stellen zijn. Hoewel ik mij met het denkbeeld om den rechter over de grootte der boete te laten oordeelen in verband met het gepleegde feit, gaarne heb kunnen vereenigen, acht ik den kantonrechter toch beslist incompetent om over een geval als hier wordt voorgelegd, een oordeel te vellen. Ik zou niet gaarne verwachtingen wekken, welke ik niet voor verwezenlijking vatbaar acht.

Zooeven verwees ik naar een rubriek van 12 verschillende oorzaken, welke in de uitgave van het Bureau voor de Statistiek worden aangenomen als redenen voor staking. Daaronder worden behalve de onbekende eischen, welke bij voorbeeld kunnen omvatten de solidariteits- en demonstratieve stakingen, met name genoemd de stakingen tot het verkrijgen van loonsverhooging of tegen loonsverlaging.

Hoe kan in de meeste gevallen een kantonrechter beoordeelen of een staking met dergelijk doel al dan niet billijk is? Moet de patroon zijn boeken laten zien om den kantonrechter te overtuigen dat zijn zaak het niet kan dragen, dat de draagkracht zijner klanten niet van dien aard is dat hij hun meer in rekening kan brengen, e. d.?

Hoe moet de kantonrechter oordeelen over de beteekenis van het in dienst nemen van ontslagen arbeiders, hoe moet hij oordeelen over een staking die geschiedt naar aanleiding van een regeling van werk?

Daarbij zouden wij den kantonrechter niet laten oordeelen over punten die in het contract liggen, waarover tusschen partijen verschil van meening en uitlegging is gerezen, niet over punten die tusschen partijen zijn overeengekomen, maar over welker uitlegging zij zich ten slotte niet met elkander verstaan. Neen, bijna alle punten, welke hier aan den kantonrechter ter beslissing gegeven zullen worden, liggen juist buiten het contract. De dringende reden die aanleiding kan geven tot verbreking der dienstbetrekking is gelegen juist in een niet behoorlijke naleving van de verplichtigen, die partijen zijn overeengekomen. Hier echter moet de kantonrechter oordeelen naar nog geheel onzekere, in wording zijnde begrippen omtrent feiten en toestanden, die gewoonlijk geheel en al liggen buiten hetgeen door partijen is overeengekomen, die dus liggen buiten het contract.

Een ander bezwaar tegen het amendement is, dat de processen, welke eventueel kunnen plaats hebben om de schadevergoeding op het staangeld als anderszins te verhalen, veel te duur worden.

Wat moet in al die gevallen niet gebeuren om voor den kantonrechter — aangenomen nu dat hij zich competent rekent om een beslissing te nemen — de gegevens bijeen te brengen, welke het mogelijk zullen maken dat toch met eenigen schijn van gegrondheid een beslissing kan genomen worden?

Wij zullen getuigenverklaringen moeten hooren zonder eind en wij zullen een omslag krijgen bij dergelijke processen die zal maken dat een verhaal van de schadevergoeding op het staangeld, zooals het in de wet is beperkt, eenvoudig beslist onmogelijk wordt.

Nu moet men m. i. het staangeld in de wet opnemen of men moet het niet doen, maar men moet niet het staangeld opnemen en tevens een regeling maken waardoor het in tal van gevallen onmogelijk zal zijn op dat staangeld verhaal te zoeken. Als dat op die wijze onmogelijk wordt gemaakt, laten wij dan liever ronduit zeggen: wij laten het staangeld niet toe.

Ik wensch verder nog te wijzen op een m. i. zonderlinge uitdrukking in het amendement van den geachten afgevaardigde, nl. deze, dat hij in het eerste lid van het artikel aan partijen de bevoegdheid geeft een volledige schadevergoeding te vorderen en in het lid dat hij aan het artikel wenscht te zien toegevoegd, aan den rechter de bevoegdheid geeft met het oog op de omstandigheden weer niet een volledige schadevergoeding toe te kennen, maar die schadevergoeding te beperken.

De heer **Talma**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch ook enkele opmerkingen over de ingediende amendementen te maken, inzonderheid omdat ik niet geheel instem met de houding, door den vorigen geachten spreker daaromtrent aangenomen. Want ik wil dadelijk voorop stellen, dat, naar mijn meening, de strijd moet loopen tusschen art. **1639 t** zooals het door de Regeering is voorgesteld en het amendement van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III. De amendementen die daar tusschenin staan zijn voor mij van dien aard, voor zoover de strekking mij tot nog toe uit de discussie gebleken is, dat, wanneer ik moest kiezen, ik ongetwijfeld zou kiezen het amendement van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III boven de andere amendementen die daarnevens zijn voorgesteld.

De geachte afgevaardigde uit den Haag, achter mij gezeten, zegt, dat ik zal moeten kiezen; maar hoe kan dat? En dan, het zou toch ook kunnen zijn, dat de geachte afgevaardigde na de discussie en vóór de stemming zijn amendement introk. Het staat dus in geen geval voor ons nu vast, dat wij zullen te kiezen hebben tusschen zijn amendement en eenige andere lezing: wij zijn eerst aan het begin der discussie; ik deel nu mijn bezwaren mede, ook om licht te verkrijgen.

De amendementen-Limburg en -de Klerk ontmoeten bij ons groot bezwaar. Waarom? Omdat zij beide aan den rechter geven de opdracht om een bepaalde beslissing te nemen omtrent stakingen. Feitelijk staat het amendement-de Klerk in dit opzicht, al noemt het den rechter niet, op dezelfde basis als het amendement-Limburg, want de rechter zal volgens dat amendement in een bepaald geval hebben uit te maken of de betrokken staking inderdaad plaats heeft tot handhaving van de bestaande loonregeling of arbeidsverhouding.

Nu herinnerde ik mij, toen ik het amendement-de Klerk hoorde bespreken, dat wij in de laatste jaren een staking gehad hebben, waarbij zoo ongeveer de geheele publieke opinie aan de zijde der stakers was, die te Enschedé, en dat wij toen van de patroons in Enschedé konden hooren, dat hun groote doel was het loon op peil te houden. Hun verzet tegen de arbeidors was juist gegrond op de begeerte tot handhaving van de bestaande loonregeling. Daarom hadden zij een andere berekening van de loonen voor de dekens voorgesteld, en zij meenden, dat de arbeiders dan zouden krijgen het normale loon, dat zij hun hadden toegedacht.

Nu zou dus, volgens het amendement-de Klerk, de kantonrechter van Enschedé moeten beslissen tusschen de deskundigen uit de arbeiders, die zeiden: neen, mijnheer de kantonrechter, wij kunnen het loon niet halen met die nieuwe loonregeling, en de patroons, die zouden zeggen: ik verzeker u, zij kunnen het best doen, indien zij zich maar inspannen; dan zal die arme kantonrechter moeten uitmaken, of dat een staking is tot handhaving van de bestaande loonregeling of tot het verkrijgen van een betere.

Wat de geachte afgevaardigde uit Nijmegen over het vage van het woord: „arbeidsverhoudingen" heeft gezegd, is zoo afdoende, dat ik daaraan niets heb toe te voegen.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, het amendement van den heer Limburg c.s. heeft voor mij toch nog meerdere bezwaren. Vooraf moet in mij verweren tegen het argument van den geachten afgevaardigde uit den Haag, die zeide: och, deze bevoegdheid aan den rechter is ongetwijfeld een zeer uitgebreide en het heeft zijn bezwaar een rechter in allerlei oeconomische verhoudingen te mengen, maar dat heeft de Kamer eenige malen gedaan. Ik heb, toen de geachte afgevaardigde dat zeide, hem bij wijze van interruptie toegevoegd: indien gij die uitbreiding dezer bevoegdheid zoo breed had uitgemeten voordat uw amendementen, waarop dit betoog betrekking had, moesten worden aangenomen, zouden zij zeker gevaar hebben geloopen. Nu gaat het niet aan de Kamer te zeggen: gij hebt dat eenmaal gedaan en nu behoeft gij geen bezwaar te hebben het weer te doen. Wij moeten bij ieder artikel rustig de gevolgen overwegen.

De geachte afgevaardigden heeft ons uit zijn rijke kennis een voorbeeld gegeven, waaraan wij eens kunnen meten, tot welke bedenkelijke consequenties wij zullen komen, indien wij op dien weg voortgaan. De geachte afgevaardigde heeft de meening van een zeer bekwaam Fransch jurist, Moryllion, aangehaald, maar hij heeft er bijgevoegd, dat het grootste deel der Fransche magistratuur het met de opvatting van dien jurist niet eens is. Nu zal dat hier in Nederland wel niet anders zijn. En wat kan nu zich voordoen?

Wij hebben verschillende kantonrechters in Amsterdam en nu zal het van den persoon van den kantonrechter die in het kanton zit, afhangen, welke juridische meening in het eene dan wel in het andere deel van Amsterdam over de staking zal heerschen. Dat zijn consequenties, waarvan wij ons wel rekenschap moeten geven met het oog op de psychologische werking, die een dergelijke uitspraak omtrent de staking op de arbeidersbevolking zal hebben. Gesteld, dat er een uitspraak door een kantonrechter wordt gedaan, waaruit blijkt, dat men onder bepaalde omstandigheden gerust kan staken, aangezien dan het staangeld niet wordt ingehouden en men dus geen schadevergoeding behoeft te geven. Nu is er veertien dagen later weer quaestie van een staking in Amsterdam en de leiders komen met de genoemde uitspraak en zeggen tot de arbeiders: maakt u niet ongerust, hier hebt gij een rechterlijke uitspraak, volgens welke iemand, die

onder deze omstandigheden staakt, geen schadevergoeding behoeft te betalen. Die menschen staken, zij komen bij hun kantonrechter en deze zegt: hoe komt gij op die gedachte, dat gij straffeloos kunt staken, gij begrijpt toch wel dat gij moet betalen.

Dat zijn zaken waarvan wij ons wel degelijk rekenschap mogen geven, en ik kan mij niet anders voorstellen, dan dat wij, waar de geachte afgevaardigde er zelf den nadruk op gelegd heeft, dat op dit punt in de kringen der rechters zoo uiteenloopende meeningen heerschen en hij in zijn amendement geen enkel richtsnoer aan den rechter geeft, maar dezen volkomen vrijheid laat naar eigen inzicht van redelijkheid en billijkheid uitspraak te doen, een beslissing zouden nemen, die wij eigenlijk niet geheel konden verantwoorden.

Er komt nog iets bij. Er is voortdurend over stakingen gesproken, over serieuse én niet-serieuse, over gerechtvaardigde en niet gerechtvaardigde stakingen, maar mag ik er den heer Limburg op wijzen, dat de rechter niet over de staking, noch over den staker zal hebben te beslissen. Dat maakt de zaak zooveel meer ingewikkeld. De heer Troelstra heeft er in zijn eerste rede op gewezen, dat bij een staking gewoonlijk een kern optreedt en die kern de anderen medesleept. Die kern zal mitsdien een diep inzicht hebben in de redenen waarom de staking noodzakelijk is geworden, in het rechtvaardige daarvan. Maar die geachte afgevaardigde heeft er tevens op gewezen, dat die latere massa meer meeloopt door het imponeerende optreden van de eerste.

Nu zal de rechter zeggen: kijk eens, voor een serieuze staking, die opgezet wordt krachtens het diepe inzicht in de noodzakelijkheid daarvan, krachtens overtuiging dat zij het eenige middel is om het doel te bereiken, daarvoor heb ik respect, wie zoo staakt, behoeft geen schadeloosstelling te betalen. Maar jelui, die den boel er bij hebt neergegooid, omdat iemand op het werk gekomen is en gezegd heeft: toont jo solidair, moet betalen.

Dat zou immers zoo vreemd niet zijn, want een arbeiders-afgevaardigde als de heer de Klerk heeft gezegd: solidariteitsstakingen, wat zijn dat voor dingen, daarvoor heb ik geen hart. Maar de meeste arbeiders worden meegetrokken in een staking door het argument: wij zijn nu eenmaal begonnen en nu het eenmaal zoo staat, moet gij ons helpen, anders laat gij ons in den steek. Voor een groot deel van de arbeiders is staking altijd een solidariteitsstaking en de heer de Klerk zegt, dat men bij solidariteitsstaking natuurlijk schadevergoeding moet betalen. Ook dus de rechter, geïnstrueerd door den geachten afgevaardigde uit den Haag, zal in vele gevallen moeten zeggen: de staking is wel gerechtvaardigd, maar de stakers niet en die moeten betalen. Nu is er een staking, waarbij bijv. 5- à 6000 menschen betrokken zijn en de arme kantonrechter, in wiens kanton de staking plaats heeft, krijgt al die menschen voor zich, die bij een proces niets te verliezen hebben, want zij kunnen kostelcos procedeeren en meer dan de schadeloosstelling die gevorderd wordt zal hun bij de uitspraak niet worden opgelegd. In het systeem-Limburg zal de rechter dan den een moeten wegzenden met de helft van de boete, den ander met een vierde, en een derde met f 1; hij zal hierbij ook rekening houden of iemand ongehuwd is of vader van 8 kinderen, dat ligt voor de hand; voor hem is „het geval" niet de staking, maar de stakers. Tót de omstandigheden van het geval behoort „ook" het karakter van de staking, maar dit is slechts o. a. een omstandigheid van het geval, dat voor den rechter komt. Ik kan mij eigenlijk niet voorstellen, dat men op goede gronden den rechter zulk een groote verantwoordelijkheid opleggen kan en zeggen kan, dat deze er maar over moet beslissen.

Nu is er nog iets zonderlings. Ik heb in de redevoeringen van de toelichters van het amendement iets gemist, waaraan zij waarschijnlijk wel hebben gedacht, maar dat zij niet op den voorgrond hebben gesteld, maar, wat ik meen, dat, als het op den voorgrond gesteld was, hun oordeel wel zou hebben gewijzigd. Wanneer zal schadeloosstelling betaald moeten worden? Niet bij staking, volstrekt niet. Alleen wanneer de patroon zijnerzijds in de staking een aanleiding heeft genomen die te beschouwen als een dringende reden om de dienstbetrekking te beëindigen.

Ik hoor hier zeggen, dat dit natuurlijk is, dat is dan waarschijnlijk ook de reden, waarom de heeren er niet over gesproken hebben. Maar men moet niet vergeten, dat er ook niet-juristen in de Kamer zitten, die die dingen niet zoo natuurlijk vinden en de conclusies, die er uit volgen, niet onmiddellijk kunnen nagaan. De geachte afgevaardigde die het zoo natuurlijk vindt zal het ons dan wel duidelijk kunnen maken, hoe het dan staat met de gevolgen, die hij van zijn amendement voorstelt in verband met de toelichting daarvan. Hij betoogde: Er is een volkomen rechtmatige staking en de stakers lijden schade. Dat is een moreel onrecht en om dat te verhoeden roep ik de beslissing van den rechter in. Laat ik nu het geval mogen aankleden.

Hier is een man, die een dienstbetrekking heeft, waarmede hij het brood verdient voor zich en zijn gezin; hij gaat staken, wordt weggejaagd uit zijn dienst en moet bovendien f 10 betalen. Dan bestaat zijn schade uit twee deelen, het verlies van zijn betrekking en f 10. Maar wanneer dan de rechter zegt, dat hij geen schadeloosstelling moet betalen, is toch dat moreele onrecht niet weg. Wil de geachte afgevaardigde dat, dan moet hij den rechter de bevoegdheid geven om ook te beslissen, dat de patroon den man weer in dienst moet nemen, want dat weet de geachte afgevaardigde wel zeker *natuurlijk*, dat wanneer een man die een betrekking heeft, op straat komt te staan, dit in de overgroote meerderheid van die gevallen een schade voor hem is waartegen die schadevergoeding van f 10 bijna niet gesteld kan worden.

Daarom — wanneer de geachte afgevaardigde het nu zoo natuurlijk vindt dat in dat geval alleen dit artikel gaat werken — zou ik zeggen: dan moogt gij uw amendement niet dekken door een vlag die veel te mooi is, want dan stelt gij het voor alsóf inderdaad dat amendement in staat zou zijn dat onrecht te verhoeden, terwijl bij nader onderzoek het hierop neerkomt, dat die menschen dat staangeld niet zouden missen. Nu ben ik het volkomen eens, gelijk de heer Schaper daar opmerkt, dat iedere tien gulden van beteekenis is voor de arbeiders, anders zou ik het amendement niet bestrijden, want dan beteekende het ook niets. Maar ik beweer, dat daarmede het onderstelde moreele onrecht niet weggenomen kan worden, dat bestaat in de schade van te worden weggestuurd en dat veel erger is dan de schade veroorzaakt door het gemis van de f 10. Daarom beweer ik, dat het groote argument, dat de geachte spreker voor zijn amendement gebruikte, niet van kracht is.

Nu nog dit. De geachte spreker heeft gezegd, dat wij aan den rechter de oeconomische beslissing wel kunnen opleggen. Maar ik moet eerlijk verklaren, dat ik van een inmenging van onze rechterlijke macht in den strijd tusschen arbeiders en werkgevers een groote schade in de toekomst voorzie voor het prestige van onze rechterlijke macht.

Men vergete niet hoe eenvoudig voor een man uit het volk is de redeneering: het is niet aardig van den rechter. Hij is volkomen vrij om te doen wat hij wil; ik heb al zooveel schade gehad; ik sta op straat; en nu wil hij mij niet eens mijn f 10 schenken . . . . omdat het een mijnheer is.

Wanneer wij verschillende beslissingen krijgen van kantonrechters over gelijke zaken, zal het niet anders kunnen of spoedig zal in het volksbewustzijn het gevoel komen dat deze kantonrechter tegen de arbeiders is en dat met dien kantonrechter zeker nog te praten valt. Daarom geloof ik, dat het amendement werkelijk verkeerd is en wil ik wel zeggen dat, als ik de keus had tusschen de amendementen van de heeren Limburg c.s. en Troelstra c.s., ik verre de voorkeur zou geven aan dat van den heer Troelstra c.s. Daarmede weet men althans waaraan men toe is.

Een woord nog over dat amendement-Troelstra c.s.

Ik sluit mij daaromtrent bijna geheel aan bij den heer van Nispen, zoodat ik de Kamer er niet lang over behoef op te houden.

Ik wensch den heer Troelstra een vraag te doen.

Art. **1639 t** heeft twee leden; het geval bij het eerste lid bedoeld, kan zich bij staking ook voordoen, zooals de Minister ons herhaaldelijk duidelijk gemaakt heeft en het ook in den aard der zaak ligt.

Hoeveel stakers er ook mogen zijn, slechts één komt voor den rechter, en dan kan het voorkomen, dat juist bij dien één er geen sprake van kan zijn of het geval van staking doet zich voor in een vorm, waarin zij wel degelijk eenzijdige beëindiging van de dienstbetrekking is. Ik bedoel het in dienst treden bij een anderen werkgever.

Bij de staking in het najaar in Amsterdam, is mij medegedeeld, heeft een aantal heiers gedurende de staking elders werk gezocht en gevonden. Zulke menschen zijn geen stakers, die onder het tweede lid vallen, maar onder het eerste lid.

Iedereen gevoelt dat, indien ook niet in het eerste lid van het artikel voorziening getroffen wordt, evengoed als in het tweede lid, de zaak onvolledig geregeld zou zijn, want de man die gedurende de staking tijdelijk elders werkt, doet dit niet met de bedoeling om de dienstbetrekking te beëindigen, maar evengoed als de anderen wenscht hij bij den vrede weer tot zijn gewonen werkgever terug te keeren. Hij wenscht slechts in den tusschentijd nog wat geld te verdienen. Dit zal natuurlijk niet voorkomen bij demonstratieve of politieke stakingen, maar wel bij oeconomische stakingen.

Ten slotte een enkele opmerking. Het heeft mij getroffen, dat de heer de Klerk gezegd heeft, dat de gedachte die tot het door hem toegelichte amendement geleid heeft, is de billijke oeconomische staking te beschermen. Hij voelt niets voor politieke en solidariteitsstakingen.

Maar hoe heb ik het nu? Toen wij hier voor enkele jaren spraken over stakingen, evenals voor enkele maanden en weken, want dit debat is in de laatste jaren nog al eens herhaald, dan werd ons gezegd: och, gij begrijpt er niets van, het contract wordt niet beëindigd, het is maar een schorsing van het contract. En waarop berust de leer van de schorsing? Hierop, dat de arbeider absoluut niet bedoelt om de dienstbetrekking te beëindigen, maar handhaving daarvan, alleen onder andere voorwaarden. Is er nu één geval denkbaar waarbij de bedoeling om die dienstbetrekking niet te doen eindigen meer vast staat, dan juist in het geval van politieke staking. Is het geval niet denkbaar dat in een dergelijk geval de rechter tot den werkgever, die om schadevergoeding komt, zal zeggen: gij moet niet komen om schadevergoeding, de man had het niet tegen u, de man had ruzie met de Regeering en nu heeft hij het middel van de staking gebruikt, als het eenige dat hem overbleef; gij moet niet boos zijn, de strijd gaat over u heen.

Ik zou zeggen, dat wanneer er een geval is waarop het amendement-Limburg van toepassing zou moeten zijn, juist dit het geval is van de politieke en demonstratieve staking.

De heer de Klerk kijkt verwonderd op; hij zal wellicht zeggen: hoe heb ik het nu, ik dacht dat de afgevaardigde uit Tietjerksteradeel niet al te sympathiek dacht over politieke stakingen. Maar wij zitten hier niet om het recht te verbuigen naar onze mindere of meerdere sympathie voor een bepaalde werkstaking. Ik vind iedere staking met contractbreuk onrecht. Ik geloof niet, dat heb ik van den beginne af aan gezegd, dat er een rechtvaardige regeling te maken is voor contractbreuk.

Ik heb juristen hooren zeggen, dat dit een heel dom idee van mij is. Ik wil dit gaarne gelooven, maar zoolang de heeren mij niet overtuigen, kan ik moeilijk tot andere gedachten komen.

Wanneer men zich stelt op het standpunt van mindere of meerdere sympathie voor de motieven van stakingen of uitsluitingen, dan geloof ik, dat men zich op een verkeerd standpunt stelt en de zaak niet rechtvaardig regelt. Ik meen dat de beide amendementen onaannemelijk zijn. De heer Limburg doet niets anders dan de beslissing van de zaak, die hier van ons wordt verwacht, te verschuiven naar de rechterlijke macht. Wanneer wij in Nederland niet durven te zeggen, dat contractbreuk verkeerd is en niet beschermd mag worden, dan moeten wij voor onze verantwoording durven nemen om te zeggen: wij gaan uit van de leer die door den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III is aangegeven, dat, wanneer arbeiders en werkgevers een contract sluiten, zij dit doen onder de stilzwijgende conditie, dat de arbeiders het werk direct zullen nederleggen wanneer zij kans zien om betere voorwaarden te bedingen. Dat is ten minste een stelsel, waarmede ik mij echter niet kan vereenigen. Maar daarom verzet ik mij dan ook tegen de drie amendementen die zijn voorgesteld.

De heer **Roodhuyzen:** Mijnheer de Voorzitter! Het is zeker geen spel van het toeval, dat de drie amendementen op dit artikel alle zijn gekomen van de linkerzijde; immers wij behoeven ons maar te herinneren, dat het in 1872 onze geestelijke voorgangers zijn geweest, die den arbeider in de materie, die het hier geldt, hebben vrijgemaakt, om de verklaring van dat feit te vinden. De heer Oldenhuis Gratama zeide toen: „wij moeten de hand, die den arbeider op den rug is gebonden, losmaken", en het spreekt vanzelf, dat thans onder de verschillende fracties van de linkerzijde mannen gevonden worden, die niet willen, dat nu ook maar een pink of vinger van den werkman in dit opzicht meer vastgebonden zal worden.

Waar het nu vaststaat — het doet mij genoegen dat ook de geachte afgevaardigde uit Nijmegen dit zoo helder heeft uiteengezet — dat, al is het staangeld in het wetsontwerp niet bedoeld om te dienen als een wapen bij werkstaking, maar alleen als boete bij contractbreuk, maar dat het toch wel degelijk óók zal gebruikt worden om staking te voorkomen, daar spreekt het vanzelf, dat degenen die het stakingsrecht onvervreemdbaar goed achten van den arbeider, een bepaling in dit artikel willen opnemen, waardoor gezorgd wordt, dat hier geen stap terug wordt gedaan op den weg in 1872 betreden. En nu is het zeer gemakkelijk om de redactie van de verschillende amendementen aan een scherpe critiek te onderwerpen — de heer Talma heeft daarmede herhaaldelijk een lachsucces behaald —

maar ik zou zeggen, dat degenen, die inderdaad willen opkomen voor het recht van den arbeider in deze, vooral wanneer zij de eer hebben om lid te zijn van de Commissie van Rapporteurs, voorzeker beter hadden gedaan als ze alle vrijzinnigen aan hen hadden verplicht, door — in plaats van zich te bepalen tot critiseeren — hun kunde, hun kennis, hun ervaring te gebruiken om zelf met een amendement te komen, waardoor deze zaak behoorlijk zou worden geregeld.

De heer Troelstra heeft gezegd, dat hij 14 dagen lang te vergeefs naar een oplossing heeft gezocht, de heer Drucker heeft, denk ik, ook wel gezocht, maar niet gevonden, er blijkt althans niets van uit het wetsontwerp, de Minister heeft dat zeker ook gedaan, maar met even negatief resultaat, en nu zal ik mij er nooit over schamen dat ik geen bevredigende oplossing heb gevonden, maar het bevreemdt mij wel dat zij, van wie dit in de eerste plaats verwacht had mogen worden, niet mede hebben gezocht.

De heer **van Nispen tot Sevenaer:** Waaruit blijkt dat wij niet gezocht hebben?

De heer **Roodhuyzen:** Omdat in het wetsontwerp niets van de resultaten te zien is.

De heer **van Nispen tot Sevenaer:** Er is gezocht, maar niet gevonden.

De heer **Roodhuyzen:** Ik wil dan toegeven, dat er ook door u gezocht is, maar niet gevonden, maar tot welke conclusie kan dit alleen leiden?

Wanneer dan wel door ons allen gezocht is, maar niet gevonden, dan ben ik het geheel eens met het advies van den heer Talma, om een keuze te doen tusschen het Regeeringsartikel en het amendement-Troelstra; het is mij alleen niet gebleken of de geachte afgevaardigde zijn overtuiging to dien opzichte al heeft vastgesteld en of hij al bepaald heeft in welke richting hij zijn stem zal uitbrengen.

Het wordt ons, Mijnheer de Voorzitter, in deze zaak niet gemakkelijk gemaakt, wanneer een zoo uitnemend jurist als de heer van Nispen tot Sevenaer verklaart, dat het zelfs in deze Kamer niet meer vaststaat — en daarin heeft hij gelijk — wat werkstaking en wat uitsluiting is.

Ik zou zeggen, dat dit wel vaststaat in de arbeiderswereld, maar wanneer dit niet meer het geval is voor de juristen in deze Vergadering, dan wil even herinneren aan het gezegde van den heer de Savornin Lohman, dat, wanneer een jurist gaat denken, hij dit dan logisch doet; ik zou den geachten afgevaardigde uit Goes wel de vraag willen stellen hoe het dan komt dat als de juristen hier in de Kamer logisch gaan denken, zij meestal komen tot lijnrecht tegenovergestelde resultaten. In de arbeiderswereld staat het heel goed vast wat werkstaking en wat uitsluiting is, en niemand in de wereld zal zeggen dat de woorden van ons amendement „tot handhaving" van de bestaande loonregeling of arbeidsverhoudingen vaag is, al valt daaronder misschien niet *alles* wat door ons wordt bedoeld. Ik zal nu niet over die bewoordingen twisten, maar ik moet er tegen opkomen wanneer er een andere beteekenis aan wordt gegeven dan er in ligt.

Het spreekt vanzelf, dat een werkstaking tot handhaving van een bestaande loonregeling, uitgebroken ten gevolge van een loonsverlaging in strijd met de arbeidsovereenkomst, buiten beschouwing kan blijven. Wij bedoelen meer een indirecte loonsverlaging. Het is bijv. in de textielnijverheid mogelijk door het geven van mindere qualiteit grondstof, dat het weekloon van den arbeider lager wordt, bij de bouwvakken komt het herhaaldelijk voor, dat, als de aannemer ziet dat de werkman op stukwerk te spoedig met het werk gereed komt en hij heeft naar zijn meening te hoog loon bij het contract toegestaan, dat hij dan die omstandigheid aangrijpt om in de fraaie afwerking van het voorwerp schadeloosstelling te vinden. Dan wil hij bijv. plotseling een deur zoo mooi hebben als er nooit een deur gemaakt wordt. Om dergelijke zaken achten wij een werkstaking volkomen gerechtvaardigd en wel tot handhaving van de bestaande loonregeling. Ik beweer ook niet dat wij met ons amendement den steen der wijzen hebben gevonden. Maar het feit, dat die in deze door *niemand* is gevonden, zou sommigen onzer er toe moeten leiden om wat zachter en milder te zijn in de beoordeeling van hen die wel hebben gezocht, maar dat unicum ook niet hebben gevonden.

De heer Talma heeft gezegd, dat er niet is te maken een regeling voor een gerechtvaardigde contractbreuk en daarin verschilt hij van sommige juristen hier in de Kamer, die dit wel mogelijk achten. Ik zal er alleen dit van zeggen. Wanneer inderdaad hetgeen de heer Talma heeft aangevoerd tegen ons amendement en tegen al de amendementen op dit artikel voorgesteld, opgaat, dat hij dan ook de meest krasse veroordeeling heeft gegeven van het staangeld op zich zelf. Hij

heeft met een soort van geringschatting gesproken over die f 10. Hij vroeg wat dit te beduiden had in vergelijking met het verlies van de betrekking zelf. Maar waar het staangeld speciaal kan worden een middel om den arbeider in zijn recht om het werk te staken te beperken, daar, herhaal ik, was de geheele rede van den geachten afgevaardigde niet gericht tegen ons amendement, maar veeleer tegen het staangeld zelf.

Het zal velen in deze Vergadering ten slotte gaan zooals mij. Wanneer men in de eene schaal legt de goede bepalingen die tot nog toe ten voordeele van den arbeider in dit ontwerp voorkomen, en in de andere schaal de overweging, dat hier, hoewel in zeer geringe mate, dat geef ik toe, wordt verkort het recht van den werkman om het werk te staken, een recht hem in 1872 gegeven, dan zal voor ieder die het recht onverkort wil handhaven de keus moeilijk worden. Dan zal de vraag vanzelf rijzen: kan ik mijn stem geven aan dit artikel, waardoor, als het ongeamendeerd blijft, een voornaam recht van den arbeider wordt verkort?

De heer **van Doorn**: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een kort woord. Ik ben het niet eens met den geachten afgevaardigde uit Brielle, die zooeven sprak, en den vorigen spreker toeschreef een zeker lachsucces. Integendeel komt mijns inziens in de rede van den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel veel voor, dat stemt tot ernstig nadenken en heeft die geachte spreker ernstige bezwaren tegen de amendementen aangevoerd, die men niet met een enkel woord zal kunnen voorbijgaan.

Erken ik dus op dit punt de waarde van het door den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel gesprokene, ik moet mijn verbazing uitspreken over een uitlating aan het slot zijner rede, hierop neerkomende, dat wij wel moeten bedenken, dat wij de te nemen beslissingen op onze schouders moeten nemen en deze niet moeten overlaten aan den rechter. Maar hebben wij dit laatste dan niet reeds gedaan verleden Vrijdag bij de behandeling van art. 1639*q* [p] toen de Kamer, ook na en op grond van de voorlichting van den Minister van Justitie, heeft beslist, dat de rechter volkomen vrij zou zijn om te beslissen of er was een dringende reden, en of het al dan niet billijk was iemand een schadeloosstelling te verleenen?

Elk werkgever (dit staat vast door art. 1639*p* [o]), kan te allen tijde het contract van dienstbetrekking doen eindigen. Eindigt hij het onrechtmatig, dan is hij tot schadeloosstelling verplicht; doch die onrechtmatigheid is weggenomen als er is een dringende reden.

Uitgemaakt is nu, dat de beslissing, of er zou zijn een dringende reden, geheel en al zal worden overgelaten aan den rechter. Men moet dus vandaag niet komen zeggen, dat wij eigenlijk die beslissing op ons moeten nemen. De rechter zal vrij zijn, ook al vindt hij de reden dringend, te bepalen, dat er toch een schadeloosstelling zal worden gegeven.

En nu de amendementen. De geachte afgevaardigde uit den Haag I heeft gezegd: mij vroeg iemand uit deze Kamer of het goed is, dat de rechter zich gaat mengen in de oeconomische verhouding tusschen partijen. De geachte afgevaardigde heeft den vrager te recht geantwoord, dat dit herhaaldelijk reeds gebeurd is bij de behandeling van dit wetsontwerp. Maar ik heb mij afgevraagd of die vrager soms behoorde tot de zeven leden, die met mijn amendement zijn medegegaan, want die vraag paste niet in den mond van hen die zich tegen dat amendement verklaarden.

Deze hebben toch uitdrukkelijk gewild dat de kantonrechter de oeconomische gevolgen van de ontbinding van het contract zou hebben te beoordeelen en naar aanleiding daarvan al dan niet schadeloosstelling zou toekennen.

Toen heeft men gezegd: wanneer gij, kantonrechter, wilt dat die dringende reden niet mag leiden tot schadevergoeding, dan behoeft gij dit niet te doen, en als gij meent dat gij ondanks die dringende reden toch schadevergoeding moogt toekennen, dan kunt gij deze toekennen. Dat was immers juist het fraaie van het artikel, dat de rechter geheel vrij was in zijn oordeel omtrent het dringende eener reden en dat oordeel mocht laten afhangen van de omstandigheden, ook van de vraag of het toch voor de wederpartij min of meer hard was geen schadeloosstelling te krijgen.

Het amendement van den heer Limburg c.s. zegt nu: „Indien de dringende reden gelegen is in een werkstaking of uitsluiting, zal de rechter bevoegd zijn, wanneer hem dit met het oog op de omstandigheden van het geval billijk voorkomt, een krachtens het vorig lid van dit artikel ingestelde vordering geheel of gedeeltelijk te ontzeggen."

Dat is juist hetgeen de Kamer Vrijdag ll. reeds heeft beslist. Wat doet dit amendement er nu naast? Het doet nog eens dunnetjes over hetgeen Vrijdag reeds

is uitgemaakt. Maar nu beschouw ik deze zaak uit een wetsuitleggend oogpunt, en dan meen ik dat wij bij de uitlegging van de wet komen voor een groote moeilijkheid en dat de kantonrechter niet geheel vrij zal zijn in zijn beslissingen ten aanzien van art. 1639*q* [p] en 1639*r* [q]. Hij zal zeggen: bij de beraadslaging over deze artikelen is wel gezegd, dat ik geheel vrij zou zijn om naar omstandigheden al of niet schadeloosstelling toe te kennen, maar nu komt dit artikel mij die bevoegdheid geven voor een bepaald geval, en dus is die bevoegdheid toch niet zoo algemeen als men bij art. 1639*q* [p] wel meende te bepalen.

Het is een formeel bezwaar van wetsuitlegging, dat ik heb tegen het amendement van den geachten afgevaardigde uit 's-Gravenhage I, dat ik, naast art. 1639*r* [q], zooals het luidt, geheel overbodig acht. Dit bezwaar geldt ook ten aanzien van het amendement van den heer Troelstra c.s. Dit amendement komt hierop neer, dat het zegt dat werkstaking en uitsluiting nooit dringende redenen zullen zijn.

Wanneer de geachte afgevaardigde nu echter zelf toegeeft, dat dit soms wel dringende redenen kunnen zijn (want hij zegt dat er goed te keuren werkstakingen en niet goed te keuren werkstakingen zijn), dan zou ik hem willen vragen: gij, die hebt medegewerkt tot de artt. 1639 p en q, aanvaard nu ook deze beslissingen. Waar gij alles aan den rechter hebt overgelaten, kunt en moet gij hem ook overlaten te beslissen of in een gegeven geval een staking als dringende reden moet worden opgevat dan niet. Ik zeg dus tot den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel, waar hij wil dat wij zelf de beslissing op ons nemen: wij hebben verleden Vrijdag die artikelen juist om die bevoegdheid aan den rechter te laten, aangenomen; laten wij nu niet in andere artikelen bepalingen opnemen, die kunnen leiden tot het geven van een verkeerden uitleg van hetgeen wij verleden Vrijdag hebben aangenomen.

Daar ik het dus onnoodig vind thans nog nadere bepalingen hieromtrent in het artikel op te nemen, zal ik stemmen tegen de ingediende amendementen.

De heer **van der Zwaag**: Mijnheer de Voorzitter! Er is in deze discussie veel gezegd, zonder dat de quaestie waar het om gaat, nl. de omschrijving van wat een werkstaking is, veel duidelijker is geworden. Maar wanneer er iets heel duidelijk uit deze discussie gebleken is, dan is het wel, dat wij hier hebben op te komen voor het onverkort recht van de werkstaking. Wij zien opnieuw, dat het inderdaad de bedoeling is van vele leden om de werkstaking te binden aan een opzeggingstermijn en zoo den arbeider te plaatsen in slechtere conditie.

Nu weet ik wel, dat wij in deze staan in een ongunstige positie, dat wij meer dan eens gedwongen zijn tot inconsequentie, maar wij mooten dikwijls den moed hebben der inconsequentie. Ik heb verleden week boweerd — en deze bewering houd ik nog staande — dat de arbeider, omdat hij bij het sluiten van een contract niet vrij is, ten allen tijde het recht heeft het contract te verbreken. Wij weten echter, dat de meeste arbeiders in den regel daarvan geen gebruik maken en het ook dwaas zou wezen wanneer zij dit deden, omdat dit veelal geheel tegen hun belang zou zijn; maar wanneer in de een of andere industrie de arbeiders hetzij in groot, hetzij in klein getal staken, en zij hebben daarvoor een gewichtige reden, dan moet daartegen niet de minste belemmering worden in den weg gelegd.

Nu had ik wel gedacht, dat men zou komen met een argument, waarmede dan ook de heer van Nispen is gekomen en wat ook door den heer Talma is gebruikt, nl. dat men den rechter niet moet stellen voor een taak die men zelf niet kan vervullen.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, wij hebben meer van die gevallen gehad, waarin wij geen formule wisten te vinden voor overigens bekende zaken en dan ten laatste zeiden: Wij weten allen wat er bedoeld wordt, laat ons de beslissing maar aan den rechter overlaten.

Toen ging dat goed, maar nu het geldt het recht der arbeiders, komt men met juridische bezwaren en zegt: men mag den rechter niet plaatsen voor een quaestie die wij zelf niet kunnen uitmaken.

Toegegeven is door de heeren, dat er zeer rechtvaardige redenen kunnen zijn om tot staking over te gaan.

Wanneer het op een gegeven oogenblik voor den patroon een zeer gerechtvaardigde reden kan zijn om het loon te verlagen en dus om het contract te verbreken — hij kan het misschien doen met een opzeggingstermijn, en dan is het geen contractbreuk, maar dat zit niet in zijn hoogere moraal maar in zijn maatschappelijk overwicht, — dan kunnen daartegenover voor de arbeiders ook zeer gewichtige redenen bestaan, om, in weerwil van het loopende contract, loonsverhooging te eischen.

Men kan zich overigens heel goed ook in andere gevallen een staking voorstellen, al is een contract gesloten.

Meermalen zien wij dat in een fabriek een of meer bazen bij uitnemendheid de kunst verstaan om het volk te pesten, menschen onder wie men niet kan werken en tegen wie zich enkele leden van het personeel, die hun treiteren eindelijk moede zijn, ten slotte verzetten. De fabrieksheer, die, evenals overal elders geschiedt, zijn ondergeschikten die voor hem duivelstoejagers zijn, de hand boven het hoofd houdt, ontslaat die arbeiders en nu breekt een solidariteitsstaking uit. Dit acht ik een hoogst moreele daad en ook daarin moet den arbeiders niets in den weg gelegd worden.

Erkend is dat het amendement van den heer Troelstra c.s. nog het duidelijkst is. Daarin wordt onomwonden uitgesproken, dat uitsluiting en werkstaking niet behooren tot de dringende redenen waarvan in een ander artikel sprake is.

Alleen heeft dan de kantonrechter zich te vergewissen of er staking is.

Men zegt: wij weten niet wat staking is; dit is nog een in wording zijnd begrip.

Mij dunkt, de begrippen van werkstaking en uitsluiting staan zoowel in de arbeiders- als in de patroonswereld tamelijk vast; maar nu komen de heeren met de bekende quaestie, gelijk aan deze: als men iemand haar uit het hoofd trekt, is hij dan een kaalhoofdige; als men er 2 uittrekt, 3, 4 enz.? De grens is ook hier zeer moeilijk aan te geven, maar toch weet men heel goed wat een kaalkop is.

Zoo is eveneens moeilijk aan te geven waar de grens van staken is, men vraagt ook hier: is er staking als 1 staakt, als 2 staken, enz. Desniettegenstaande kan men in alle gevallen wel met zekerheid zeggen of er een staking is.

En is de kantonrechter onbevoegd, ik geloof het gaarne, dan moet hij zich laten voorlichten door menschen die er meer verstand van hebben.

Toen de heer Roodhuyzen aan het woord was, interrompeerde de heer van Nispen tot Sevenaer, dat men toch eigenlijk ook wel had gezocht naar een formule, zij het tevergeefs. Dit bewijst dat de heeren zelf gevoeld hebben dat de werkstaking moest blijven buiten de bepalingen van het contract. Anders toch hadden zij niet naar een formule behoeven te zoeken.

Zij hebben gevoeld, dat een heftig verzet in de arbeiderswereld zou moeten ontstaan tegen een wet, waarbij het recht van werkstaking zeer zal worden bemoeilijkt. Dat weten de heeren zoo goed als wij: als de opzeggingstermijnen in acht moeten worden genomen, zal dit voor de arbeiders een zeer ernstige moeilijkheid zijn, wanneer zij tot werkstaking meenen te moeten overgaan.

Nu zal men zeggen: het is dus een zeer goed middel tegen onberaden werkstakingen.

Dat onberaden werkstakingen nooit voorkomen, zal ik niet beweren, maar dat onberaden werkstakingen *regel* zouden zijn, spreek ik ten sterkste tegen. De heer Talma heeft het zelf duidelijk gezegd: wanneer een arbeider op straat komt te staan, is dat in de overgroote meerderheid der gevallen voor hem een veel zwaarder straf dan wanneer hij f 10 of hoeveel staangeld verbeurt. Wanneer wij dus uit de wet lichten, dat in geval van staking de arbeiders niet tot schadeloosstelling verplicht worden, behoeven wij niet bang te zijn dat dit aanleiding zal geven tot het op touw zetten van alle mogelijke werkstakingen, omdat de arbeiders wel weten wat hem te wachten staat als zij tot staking overgaan.

Ik heb het meer gezegd: het recht van werkstaking acht ik een zóó hoog en noodig recht voor de arbeiders, dat, wanneer daaraan ook maar in het minst getornd mocht worden, deze wet voor mij geheel onaanneemelijk zal zijn. Vinden de heeren de formuleering, door Troelstra gegeven, niet goed, dan moeten zij het weten, maar wanneer zij de zaak willen, zooals wij, laten zij dan hun pogingen bij de onze voegen; dan geloof ik dat het mogelijk zal zijn tot een bevredigende oplossing der quaestie te geraken. Ik geloof echter, dat hier van toepassing is het spreekwoord: „met onwillige honden is het kwaad hazen vangen."

(12 Juni 1906.)

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Een scherpzinnig afgevaardigde heeft mijn opmerkzaamheid er op gevestigd, dat het tweede lid van art. 1639 t de bedoeling niet volkomen juist uitdrukt.

De bedoeling is, dat de schadeloosstelling zal zijn verschuldigd in geval een partij aan de wederpartij dringende reden heeft gegeven om tusschentijds te doen eindigen, en de wederpartij, ten gevolge van dat feit, de dienstbetrekking heeft doen eindigen. Maar wanneer men het tweede lid naleest staat dat er eigenlijk niet;

dan staat er dat de schadeloosstelling verschuldigd zal zijn als gevolg van het ontstaan van een reden, die de wederpartij het recht geeft te doen eindigen, terwijl de bedoeling is dat de schadeloosstelling niet als gevolg daarvan zal gegeven worden, maar alleen als gevolg van het feit, dat de wederpartij wegens die reden heeft doen eindigen. Ten einde dit duidelijker uit te drukken, breng ik een kleine wijziging in het tweede lid van het artikel, hierin bestaande, dat de punt aan het slot vervalt en in plaats daarvan gelezen wordt: „en de wederpartij van die bevoegdheid heeft gebruik gemaakt".

De **Voorzitter:** Door de Regeering is een wijziging gebracht in het artikel, strekkende om aan het slot van het tweede lid, na het woord „eindigen" de punt te laten vervallen en in plaats daarvan te lezen: „en de wederpartij van die bevoegdheid heeft gebruik gemaakt."

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Met genoegen heb ik uit de redevoeringen, welke wij gisteren gehoord hebben, den indruk ontvangen, dat mijn opvatting van de verschillende bepalingen, die op werkstaking toepasselijk zijn, zooals ik die bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling heb uiteengezet, over het algemeen volkomen juist begrepen is; en nog meer genoegen deed het mij te bemerken dat men zich daarmede in het algemeen vereenigd heeft.

Die opvatting wensch ik aldus samen te vatten: werkstaking is niet — althans niet in den regel — beëindiging van de arbeidsovereenkomst van de zijde van de arbeiders.

De heer Talma heeft volkomen juist opgemerkt, dat ook naar mijn opvatting zich speciale gevallen kunnen voordoen, waarin de stakers of enkelen hunner zich zoodanig gedragen, dat zij daardoor duidelijk te kennen geven dat zij de dienstbetrekking willen verbreken.

Zij vallen dan onder het eerste lid van het artikel. Dit is echter een uitzondering. Als regel is de werkstaking niet de beëindiging van de overeenkomst van de zijde der arbeiders, maar geeft zij den werkgever het recht om zijnerzijds de arbeidsovereenkomst te doen eindigen, op grond van dringende redenen, die de staking oplevert.

Die opvatting is niet door mij gefantaseerd, maar niets anders dan een juridische constructie van de feiten, die het werkelijke leven ons oplevert. Zij volgt hetgeen wij gewoonlijk bij staking zien gebeuren op den voet. Maar zij is bovendien een milde constructie, ik meen er te kunnen bijvoegen een zóó milde, als met het oog op den aard der zaak gehuldigd kan worden.

Desniettemin zijn door verschillende sprekers voorstellen gedaan, die verder gaan. Zoo zien wij den heer Troelstra met de zijnen een poging doen om de werkstaking buiten het gemeene recht te plaatsen, iets wat, gelijk ik reeds bij de algemeene beschouwingen zeide, niet kan toegelaten worden.

Bij het amendement-Troelstra c.s. wordt tusschen stakingen en stakingen volstrekt niet onderscheiden, evenmin als tusschen uitsluiting en uitsluiting. Kortheidshalve zal ik alleen van de stakingen spreken, want voor de uitsluitingen geldt hetzelfde.

Volgens dit amendement zal elke staking, ook de meest roekelooze en de meest ongerechtvaardigde, ook de staking welke onder de minst sympathieke omstandigheden ondernomen wordt, voor den arbeider voldoende zijn om bevrijd te blijven van de schadeloosstelling.

Hetzelfde geldt voor de uitsluitingen; dit nemen de heeren maar op den koop toe; de meest ongerechtvaardigde, onbillijke en roekelooze uitsluiting ontslaat dan den werkgever van de verplichting tot het geven van schadevergoeding aan den arbeider. Dit voorstel komt nu van leden die zich gaarne voordoen als de bijzondere verdedigers der belangen van de arbeiders.

Dat kan inderdaad niet.

Ik wensch de Vergadering nog eens met nadruk attent te maken op de juiste beteekenis van het voorstel. Let wel, Mijnheer de Voorzitter, de willekeurige verzaking van de verplichtingen uit het arbeidscontract voortvloeiende, van die meest elementaire verplichting om den bedongen arbeid te verrichten, is, volgens de heeren voorstellers van het amendement, zoo belangrijk, dat het exceptioneele recht om de overeenkomst te doen eindigen door eenzijdige wilsverklaring van den werkgever volkomen wordt erkend. Volgens het denkbeeld van de voorstellers van het amendement is een staking een inbreuk op het contract, waardoor de werkgever gerechtigd is op slag de dienstbetrekking te doen eindigen.

Terwijl, volgens de voorstellers van het amendement, in het algemeen een ieder die zijn contract niet nakomt, onderhevig moet zijn aan schadeloosstelling,

zal nu, volgens de voorstellers van het amendement, dit alleen niet het geval zijn in geval van werkstaking; terwijl anders altijd de rechtmatig handelende werkgever zijn schade verhaalt op zijn medecontractant, die zich onrechtmatig tegen hem heeft gedragen, zal, altijd volgens de voorstellers van het amendement, de rechtmatig handelende werkgever zijn schade zelf moeten dragen en die niet kunnen verhalen op den onrechtmatig handelenden arbeider.

Ik meen niet te veel te zeggen, wanneer ik verklaar, dat dit eenvoudig niet kan, dat dit is niet te accepteeren.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam III, de heer Troelstra, heeft ons als zijn opvatting medegedeeld, dat, wat volgens het amendement recht zou worden, reeds recht zou zijn. De geachte afgevaardigde heeft ons gezegd, dat er op het oogenblik ook geen vordering tot schadevergoeding zou bestaan. De geachte afgevaardigde interrumpeert mij en zegt, dat dit niet ziet op hetgeen rechtens, maar op hetgeen in de practijk regel is. Het doet mij genoegen dat de geachte afgevaardigde dit zegt, want nu heb ik niet veel woorden noodig om zijn opvatting te wederspreken.

Ik zou den geachten afgevaardigde willen vragen: toon mij het artikel van de wet waarin dit te vinden is. Op het oogenblik is de zaak zoo, dat degene die zijn contract niet nakomt tegenover den crediteur, onder alle omstandigheden, behalve wanneer overmacht hem hiertoe dwingt, verplicht is tot schadevergoeding. De uitwerking van het denkbeeld dat den geachten afgevaardigde gisteren voor den geest stond, maar dat hij niet duidelijk heeft medegedeeld, is deze, dat het rechtens zoo is, maar dat het in de practijk anders gaat. Dit is niet juist. Gisteren is door den heer van Nispen tot Sevenaer volkomen te recht gezegd, dat de feiten zelf dat weerspreken, want ik heb wel eenige dagen geleden aan de Vergadering voorgedragen — en ik blijf daar bij —, dat men niet uitsluitend het staangeld in verband moet brengen met de werkstaking, maar het is aan den anderen kant ook waar, dat wel staangeld wordt bedongen met het oog op werkstakingen, en met het oog op dat feit en op dit andere, dat het staangeld wegens werkstaking ook wel eens wordt ingehouden, schijnt het mij toe, dat de uitweg, dien de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III nu gevonden heeft, dat het verhalen van schade, geleden door werkgevers ten gevolge van werkstakingen, wel rechtens bestaanbaar is, maar in de practijk niet gebruikelijk, niet kan dienen.

De geachte voorstellers gevoelen dan ook de zwakheid van hun eigen stelsel en maken zich daaromtrent volstrekt geen illusiën. Zij erkennen zelf, dat zij zich moeite en inspanning hebben getroost om een behoorlijke formuleering te vinden voor datgene wat zij eigenlijk bedoelen en door de wet willen laten uitspreken, maar dat hun dit, ondanks hun ijverig zoeken, niet is mogen gelukken, en omdat zij nu in de verlegenheid zijn, omdat het hun onmogelijk is om een onderscheiding te maken tusschen de te verontschuldigen of de te rechtvaardigen en de niet te rechtvaardigen werkstakingen, omdat zij daarvoor geen objectieven maatstaf kunnen vinden, wordt eenvoudig voorgesteld om de moeilijkheid te ontgaan door rondweg te zeggen, dat elke werkstaking hetzelfde effect zal hebben, hetgeen volgens de voorstellers zelf toch alleen de te rechtvaardigen werkstaking zou moeten hebben.

Ik meen niet te veel te zeggen, wanneer ik dit een legislatief paardemiddel noem; en nu zijn misschien paardemiddelen op menig ander gebied te rechtvaardigen, maar de Wetgevende Macht mag in verlegenheid tot dergelijke middelen haar toevlucht niet nemen.

Aan het geschetste euvel lijdt niet het amendement van den heer Limburg c.s. De voorstellers van dat amendement hebben het bezwaar gevoeld en getracht het te ondervangen. Deze heeren willen schiften tusschen de op moreel verschoonbare gronden ondernomen werkstaking en de andere. Zij zoeken dus met den heer Troelstra c.s. naar een uitweg, maar zij vinden dien evenmin.

De heeren Limburg c.s. erkennen, dat de tusschentijdsche werkstaking altijd is het inbreuk maken op een verbintenis; zij laten derhalve de vordering bestaan, maar dragen den rechter de beslissing op der vraag van welken aard de werkstaking was en geven hem daarop de bevoegdheid om uit te maken of de vordering tot schadevergoeding wellicht bovenmatig is of zelfs geheel behoort te worden ontzegd.

De geachte afgevaardigde uit 's-Gravenhage I heeft ons gezegd, dat de werkstaking een materie is, die voor afdoende regeling op dit oogenblik nog niet rijp is, omdat de denkbeelden te dezen aanzien nog bezig zijn zich te ontwikkelen en dat de gewoonten en gebruiken van de staking zich langzamerhand wijzigen of consolideeren.

Maar de geachte afgevaardigde heeft uit deze volkomen juiste praemisse niet

getrokken de eenige conclusie die daaruit kon getrokken worden. Wanneer wij hier te doen hebben met een onderwerp, dat voor regeling nog niet rijp is, met een materie die bezig is zich te ontwikkelen, en waaromtrent zelfs gezegd wordt, dat de wetgever moet zorgen niet in het wilde in te grijpen, dan is ook daaruit de eenige logische conclusie, dat de wetgever zich dan moet onthouden.

Het spijt mij tot op zekere hoogte, dat de geachte afgevaardigde die conclusie, die zoo logisch volgt uit hetgeen hij zelf heeft vooropgesteld, niet heeft getrokken.

Het amendement van den heer Limburg c.s. — het is gisteren reeds uitvoerig en juist aangetoond door den heer Talma — wil den rechter een taak opdragen die hij niet kan vervullen, en ook niet vervullen moet. Den rechter kan men opdragen de beslissing over een rechtsgeschil, maar den rechter kan niet worden opgedragen de beslissing over zuiver oeconomische vragen. Nu heeft de geachte voorsteller ons gisteren gezegd, dat de Kamer reeds een eind op den door hem aangegeven weg was opgegaan, nl. ten aanzien van hetgeen is bepaald bij de boeten. De geachte voorsteller had daarbij het oog op art. **1637 a**. Maar dat is een heel ander geval. Daar geldt het een zuiver burgerrechtelijke quaestie, die, zooals den heeren bekend is, ook in verschillende andere buitenlandsche wetgevingen aan den rechter ter beslissing wordt opgedragen.

Wij hebben aan den rechter het recht gegeven ten aanzien van de gewone poenaliteit, zooals die kan worden bedongen, onbeperkt wat het cijfer betreft, van degenen wier dagloon meer dan f 4 per dag bedraagt, de straf te matigen, terwijl men ten aanzien van hen die minder dan f 4 per dag verdienen, den rechter die bevoegdheid niet heeft gegeven.

De geachte afgevaardigde uit den Haag heeft dit wel gewild, hij heeft een daartoe strekkend voorstel gedaan, maar dat is door de Kamer niet aangenomen. Art. **1637 a** betreft in dit opzicht niets anders dan wat wij verstaan onder de gewone poenaliteit uit het burgerlijk recht; de rechter kan dit bedrag dat hem te hoog voorkomt matigen. Maar wat wij hier zouden willen doen, dat is den rechter opdragen te beslissen bij een werkstaking, uitgebroken tusschen groepen werklieden en werkgevers, wie daarbij gelijk heeft. En dat is een zuiver oeconomische quaestie.

Natuurlijk spreken wij hier nu niet over het geval dat de werkgever zijn contract niet nakomt; bij art. 1639q [p] hebben wij uitgemaakt, dat de rechter de vrijheid heeft om schadevergoeding niet toe te kennen aan de partij die schade heeft geleden door provocatie harerzijds van de andere partij. Maar wat men hier wil betreft een zuiver oeconomische vraag. Er is overeengekomen een zeker loon. De rechter zal nu moeten uitmaken of dat loon hoog genoeg is of dat het anders had moeten berekend zijn. Er is gecontracteerd een zekere arbeidsduur, de rechter zal weer moeten uitmaken of die niet te lang is. Er is gecontracteerd een oogenblik waarop de arbeid zal aanvangen en een oogenblik waarop hij zal worden geëindigd. De rechter zal weer moeten uitmaken of die tijden goed gekozen zijn, of de schafttijden lang genoeg zijn, of het overwerk zooals dat is geregeld, goed is geregeld, enz. Want dat zijn alle vragen die aanleiding kunnen geven tot een werkstaking, en dat zijn dus de vragen waarover de rechter een beslissing moet geven.

In dezen zin bestaat er wel degelijk een verschil tusschen een rechtsgeschil en een oeconomisch geschil.

Nu zal men geloof ik wijs doen niet verder te zoeken naar het toch onvindbare. Zoo vele scherpzinnige mannen hebben er naar gestreefd, de heer Troelstra c.s. en de heer Limburg en zijn medestanders, en zij zijn gekomen met de mededeeling van hun verlegenheid; het ging niet. Eer men tusschen de werkstakingen zal kunnen onderscheiden, zal een andere organisatie moeten gemaakt worden. Misschien zal deze kunnen ontstaan bij een herziening van de wet op de Kamers van arbeid, waarbij zich laat denken de regeling van een gedwongen arbitrage, waardoor men komen zou tot een beslissing van de vraag wie der beide strijdende partijen gelijk heeft; iets in den geest van het voorstel van den Franschen Minister Millerand.

Kan op die wijze een toetssteen gevonden worden ter beslissing welke werkstaking gegrond en welke onrechtvaardig is, dan zullen wij een aanknoopingspunt hebben voor het burgerlijk recht, maar zoolang wij die organisatie niet hebben en het kaf niet van het koren weten te onderscheiden, moeten wij niet verder gaan dan het nu voorgestelde.

De geachte afgevaardigde uit den Haag heeft zich beroepen op het werk van den heer de Morillon over het „*Droit de grève et le contrat de travail.*" Ik heb dit werk ook gelezen, doch als men iets daaruit kan aanhalen, dan is dit zeker niet ten voordeele van het amendement van den geachten afgevaardigde. Het tegendeel is waar. Heel veel gezag heeft dit boek voor mij niet, ondanks het

lezenswaardige, omdat het nog al zonderling eindigt met een conclusie, die toch desavoueert al wat de schrijver in het boek zelf heeft geleeraard. Deze schrijver heeft ook getracht het zoogenaamde stakingsrecht in dezen zin burgerrechtelijk te construeeren, dat het nu eens rechtmatig, dan weer onrechtmatig was. Toen hij daarmede gereed was, zeide hij in zijn conclusie: ik heb dit naar mijn beste weten gedaan, maar wat ik voordraag is niet mogelijk. Het eenig mogelijke middel om te komen tot een oplossing is — en dan volgt een oplossing in denzelfden geest als wat ik daareven heb doen hooren.

Er is geen enkele wetgeving in ons werelddeel, waar een bepaling bestaat als bij de amendementen wordt voorgesteld. Als de heeren een zoodanige weten, houd ik mij zeer aanbevolen, maar mij is zij niet bekend.

In Duitschland heeft men ongeveer dezelfde bepaling als hier wordt voorgesteld; ook de heer Troelstra heeft erkend, dat het reeds rechtens was, en nu wensch ik aan de socialistische afgevaardigden de vraag te stellen: komen dan in Duitschland en andere landen, waar zulke wetgevingen bestaan, geen werkstakingen voor?

Is daar het gebruik van het wapen van de werkstaking eenvoudig verijdeld? Of dit is zoo, dat men in dat land nooit een werkstaking heeft omdat de burgerlijke wetgeving het middel der werkstaking heeft onmogelijk gemaakt, gelijk wij hier doen, naar men zegt. Of er komt wel een werkstaking voor, en indien dit laatste zoo is, dan wordt de ijdelheid van den ophef tegen dit artikel door de feiten zelf in het licht gesteld. Mijn conclusie is, dat men in geen ander land een dergelijke bepaling in de wetgeving vindt en dat wij evenmin anders kunnen handelen dan in dit wetsontwerp wordt voorgesteld. Wat zal het gevolg zijn? Ik heb dit bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling in het midden gebracht, en het is door den geachten afgevaardigde uit Amsterdam volkomen bevestigd, en daarom heeft de zaak veel minder groote proportiën dan men uit deze discussie zou opmaken. Het gevolg zal zijn, dat, als een werkstaking uitbreekt, die werkstaking eenmaal een einde zal nemen, zooals altijd geschiedt en dat dan de vraag, of de werkgever van zijn recht tot het heffen van schadevergoeding gebruik zal maken een van de onderwerpen zal zijn, waarover bij de vredesonderhandelingen zal worden gesproken. Wij kunnen gerust zeggen, dat, als een werkstaking gerechtvaardigd en sympathiek is, dan ook door de arbeiders bij de vredesvoorwaarden als eerste eisch zal worden gesteld het beding, dat van het recht tot het heffen van schadevergoeding geen gebruik zal worden gemaakt. Hier is een terrein waarop de vakbeweging, de vakorganisatie, zich kan doen gelden. Het is de taak aangewezen voor de vakorganisatie, om haar invloed aan te wenden, ten einde te bewerkstelligen dat de vredesvoorwaarden dergelijke bepalingen bevatten.

Nu nog enkele formeele bezwaren.

Er is gevraagd in de discussie: wat is werkstaking, wat is uitsluiting? Dit vraag is niet ten onrechte gedaan. Ik zal nu de voorbeelden die gisteren zijn aangehaald om te illustreeren hoe noodzakelijk het is om zich daarvan rekenschap te geven, niet vermeerderen. Ik vraag mijnerzijds: wanneer hier in den Haag een timmerman werkt met twee werklieden en dezen hebben ongenoegen met hun patroon en leggen het werk neder, is dat dan een werkstaking? Men zegt ja, maar dit is een werkstaking in oneigenlijken zin. Waar begint een uitsluiting? Wanneer men deze begrippen van „werkstaking" en „uitsluiting" wil opnemen in de wet moet men daarvan een definitie geven. Ieder weet wat een collectieve arbeidsovereenkomst is. Al is er eenige verwarring daarover, de meesten weten het wel. Toch is men er niet toe overgegaan hiervan in de wet te spreken zonder een definitie te geven, en het is niet zoo gemakkelijk geweest dit met juistheid te doen. Wil men werkstaking en uitsluiting in het Burgerlijk Wetboek brengen, dan is men verplicht precies onder woorden te brengen wat men daarmede bedoelt.

Nu nog een tweede vraag betreffende het amendement van den heer Limburg.

Ik behoef den geachten afgevaardigde niet te zeggen, dat, wanneer in hun stelsel, een zaak aan het oordeel van den rechter zal worden onderworpen, dit, als altijd, niet zal gebeuren in den vorm van een geding van de collectiviteit tegenover den werkgever, maar als die van één individueelen arbeider tegenover den werkgever. Behalve natuurlijk bij het collectief arbeidscontract, dat wij bij deze bespreking kunnen verwaarloozen.

Nu kan ik mij begrijpen, dat de rechter, wanneer hij een individueelen arbeider als gedaagde voor zich heeft, die in een werkstaking was betrokken, van oordeel kan zijn, dat zich ten zijnen aanzien voordoen verzachtende omstandigheden en wanneer men er dan toekomt den rechter de gelegenheid te willen geven in een dergelijk geval de boete te matigen, kan ik mij dit voorstellen.

Maar wanneer men van dien gedachtengang uitgaat, zie ik niet in waarom men dit alleen wil doen voor het geval van deelneming aan een werkstaking en niet in alle andere gevallen, waarin verzachtende omstandigheden kunnen gepleit worden.

Wil men nu dit, dan behoeft men waarlijk niet veel aan het wetsontwerp te veranderen, want dat verzachtende omstandigheden van dien aard kunnen zijn, dat een ander oordeel van den rechter daardoor gerechtvaardigd wordt, behoeft niet meer in dit artikel gezegd te worden, omdat het reeds geregeld is in de artikelen 1639 *q* [p] en *r* [q]. Wat alleen volgens het wetsontwerp, zooals het hier ligt, niet kan, is de boete matigen, de schadeloosstelling, welke eenmaal volgens de wet is vastgesteld, verminderen; de andere helft derhalve van het amendement-Limburg.

Nu zou ik daarin kunnen komen — ik beweer niet, dat ik het goed zou vinden — wanneer men de zaak zoo wil veranderen, dat van werkstaking en uitsluiting niet meer gesproken wordt, zoodat men eenvoudig den rechter de bevoegdheid toekende om bij elk voorkomend geval met alle bijzondere omstandigheden rekening te houden en de vordering bij toewijzing te beperken, het bedrag te verlagen; daarover zou te spreken zijn, maar het amendement, zooals het hier ligt, kan ik niet accepteeren.

Eindelijk vestig ik nog de aandacht op de vaagheid der termen, waarmede de heeren opereeren.

De heer Troelstra c.s. spreekt van de dringende reden die een „onmiddellijk gevolg is van" werkstaking of uitsluiting en de heer Limburg c.s. van dringende reden die „gelegen is in" een werkstaking of uitsluiting. Dat zijn twee verschillende uitdrukkingen.

Nu zou de heer Limburg c.s. tegenover den heer Troelstra c.s. moeten aantoonen waarom hij spreekt van „gelegen in" en niet van „onmiddellijk gevolg" en de heer Troelstra c.s. zou tegenover den heer Limburg c.s. moeten aantoonen waarom hij spreekt van „onmiddellijk gevolg" en niet van „gelegen in".

Ik zal echter op deze formeele bezwaren niet verder ingaan. Hoofdzaak is het principieele bezwaar.

Over het sub-amendement van den heer de Klerk c.s. behoef ik niet meer in bijzonderheden te treden na hetgeen daaromtrent reeds is in het midden [gebracht] en na de critiek, speciaal van den heer Talma, waarmede ik mij geheel vereenig.

Uit het door mij gesprokene mag ik de conclusie trekken, dat alle amendementen door mij afgewezen moeten worden en dat de Kamer goed zal doen met haar goedkeuring daaraan te onthouden.

De **Voorzitter**: Ik kan mededeelen, dat de heer de Klerk mij bericht heeft, dat het door hem en de heeren Roodhuyzen en Thomson voorgesteld sub-amendement wordt ingetrokken, en dat door hen een nieuw, zelfstandig amendement op art. **1639 t** wordt ingediend. Zij stellen thans voor de punt achter „gemaakt" te vervangen door een komma en daarop te doen volgen „tenzij de dringende reden een onmiddellijk gevolg is van werkstaking of uitsluiting wegens loonregeling of arbeidsverhoudingen."

Daar het amendement slechts door drie leden wordt voorgesteld, behoeft het nog nadere ondersteuning.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Tak en Nolting, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **Troelstra**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met nog een blik te werpen op den toestand in deze materie, zooals die op dit oogenblik is.

Ik heb gisteren namelijk beweerd, en ik was daarin homogeen o. m. met het artikel in het *Handelsblad* dat ik aanhaalde, dat de practijk thans algemeen zoo is, dat men in geval van werkstaking en uitsluiting zich van weerskanten niet beroept op het bestaan van den opzeggingstermijn.

Deze bewering heeft tegenspraak gevonden bij enkele sprekers, in de eerste plaats bij den heer van Nispen tot Sevenaer.

Nu ik dien geachten afgevaardigde in dit debat weer ontmoet, zij hiel mij vergund met genoegen acte te nemen van de verklaring, gisteren door dien geachten spreker afgelegd. Vooral daarom neem ik met genoegen acte van die verklaring, omdat zij mij nu gelegenheid geeft mijnerzijds dien geachten afgevaardigde mijn verontschuldiging aan te bieden voor de qualificatie, de vorige week hem toegevoegd.

De geachte spreker heeft steun gevonden bij den Minister hierin, dat op dit

oogenblik de practijk in zake werkstaking en uitsluiting wel zou zijn in den geest der Regeering. Ik erken volmondig, dat staangeld tegenwoordig in enkele gevallen bestaat, en het doet mij ook genoegen van den Minister de nadere verklaring te hooren, dat het staangeld in menig geval in verband staat met de werkstaking. Dit klopt niet geheel met wat wij bij de algemeene beschouwingen van den Minister hebben gehoord. Toen heeft de Minister gezegd: staangeld heeft met werkstaking eigenlijk niet te maken. En nu heeft de Minister om in zijn terminologie te blijven, „een uitweg gevonden" en is hij gekomen tot het inzicht, dat het staangeld toch in menig geval wel degelijk daarmee te maken heeft. Ik erken, wat ik ook vroeger reeds heb gezegd, dat de *ratio* van het staangeld in menig geval is het tegengaan der werkstaking. Maar dat zijn uitzonderingen. Men heeft nl. in enkele industrieën in de laatste jaren het staangeld ingevoerd, om te dienen als een boete in geval van tusschentijds verbreken van het contract bij werkstaking. Dat erken ik, en daarmede moge in kiem aanwezig zijn een begin om verandering te brengen in de practijk, in het algemeen geloof ik gerust te mogen volhouden, dat de practijk zoo is als ik in mijn eersten termijn heb meenen te moeten aangeven.

De practijk is zoo: men gaat werkstaken, en zoodra het werk gestaakt is, acht ook de tegenpartij, de werkgever, zich ontslagen van eenigen opzegtermijn en ook van loonbetaling.

Dan treedt in een toestand van onderhandelen, van gemeenschappelijk overleg, en van den uitslag daarvan hangt af wat dan in het vervolg de rechtsband tusschen de partijen zal zijn.

Nu komt in dien toestand dit ontwerp tusschenbeide, en vestigt buiten de afspraak van partijen en buiten de contractueele verplichting, waar niets anders is besloten, een algemeenen wettelijken opzegtermijn, en het is juist de instelling van dien algemeen wettelijken opzegtermijn, die aan de quaestie van de werkstaking dat urgento karakter geeft, dat zij op dit oogenblik bezit.

Nu zal die opzegtermijn in de meeste gevallen zijn de termijn der loonbetaling, dat is een week. Die termijn kan in verschillende gevallen ook langer zijn. Ze kan loopen tot 6 maanden en kan voor loonen van f 4 en daar beneden loopen tot 6 weken, en dus, de termijn, die bij werkstaking eventueel in acht genomen zal moeten worden, kan en zal in verschillende gevallen een zeer langdurige termijn zijn, zoodat ook de schadeloosstelling, die bij niet inachtneming van den termijn zal moeten worden betaald, een vrij aanzienlijke kan zijn. Dat komt nu in de plaats van den bestaanden toestand, en het feit dat nu voor werkstakingen geen uitzondering wordt gemaakt in deze, is gebleken, bepalingen die men anders zou gewild hebben, in den weg te staan.

In het oorspronkelijk ontwerp was de groote fout, dat de termijnen konden verschillen naarmate van den dienstijd. Aan den anderen kant is het niet te ontkennen, dat een lange opzeggingstermijn in speciale gevallen voor beide partijen voordeelig is. Ik zeg niet, dat die daarom als algemeenen regel zou moeten worden opgelegd in alle bedrijven, maar ik geef toe, dat in verschillende gevallen zoowel arbeiders als patroons belang kunnen hebben bij een langen opzeggingstermijn. Maar van het oogenblik af, dat die opzegging termijn ook in acht genomen moet worden bij werkstaking, is de quaestie vertroebeld, en staat het feit dat die opzeggingstermijn ook voor werkstaking geldt, dikwijls een goede regeling, die zou zijn naar den wensch en in het belang van beide partijen, in den weg. Daarom meen ik, dat de aanneming van ons amendement niet alleen op zich zelf goed zou zijn, maar ook werkelijk van groot belang voor de zuivere werking van wat overigens in het ontwerp omtrent den opzeggingstermijn is bepaald.

Nu kom ik tot de bestrijding die ons amendement heeft ondervonden. En dan ontmoet ik allereerst den heer van Doorn, die meent, dat ons amendement in botsing komt met art. 1639*p* [q], omdat daarin wordt gezegd, dat dringende redenen aanleiding kunnen zijn voor dienstbeëindiging, terwijl door ons voor een bepaalde dringende reden een uitzondering wordt gemaakt. Het wil mij voorkomen, dat die geachte afgevaardigde, wanneer hij daar nader over wil denken, tot de conclusie zal moeten komen, dat het in elke wet voorkomt, dat men eerst een regel stelt en voor een bepaald geval een uitzondering maakt en dat dit niet verkeerd is. Het komt er maar op aan of de uitzondering op zich zelf voldoende gemotiveerd is.

En nu heb ik allereerst weer tegenover mij de heeren van Nispen en Talma, die beide principieele tegenstanders zijn van ons amendement. Wat is de reden van hun tegenstand? De heer van Nispen zegt, dat wij met ons amendement den arbeiders de vrijheid willen geven om te doen alsof er niets bedongen is, terwijl er toch een contract bestaat; terwijl de heer Talma als algemeenen regel heeft geponeerd: elke staking met een contractbreuk is onjuist. Nu maakt de heer van

Nispen zich daarbij schuldig aan overdrijving. Wij heffen absoluut voor den arbeider niet op den plicht om zich te houden aan het contract; maar in één geval erkennen wij de noodzakelijkheid om èn voor den arbeider èn voor den patroon één bepaling niet te laten gelden. En ik wil even op den voorgrond stellen, dat als ons amendement is aangenomen, de wet heeft vastgesteld, dat als er een contract is gesloten tusschen een werkgever en een werknemer, in geval van werkstaking de opzeggingstermijn niet zal gelden, althans geen aanleiding tot schadeloosstelling zal geven. De contracten, die na het tot stand komen van deze wet worden gesloten, staan onder de werking van deze wet en wanneer eenmaal de wet een uitzondering maakt voor werkstaking, dan is dat in het contract feitelijk opgenomen en dus, dit door de wet vastgesteld zijnde, is er van verbreken van het contract in deze geen sprake meer.

„Iedere staking met contractbreuk is onjuist."

Dit is van den heer Talma niet *juridisch* gedacht; het is een ethische en geen juridische stelling.

Reeds bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling zijn wij gestuit op de anomalie, die bestaan zal tusschen de ethische volksopvatting en deze wetsbepaling, als zij onveranderd wordt aangenomen. Toegegeven toch is door heeren van verschillende richting dat, wanneer deze bepalingen onveranderd blijven, bij een staking, waarbij de opzeggingstermijn niet in acht genomen is, het kan voorkomen, dat er wettelijk is contractbreuk, maar dat men op ethische gronden de stakers gelijk moet geven.

Ons op ethisch standpunt plaatsende, is er m. i. meer te zeggen voor het uitzonderen van de stakingen, dan het opnemen er van onder deze bepaling.

Een ethische beweegreden is een quaestie van persoonlijk gevoel, is iets sterk sprekend persoonlijks. Het is echter een feit, dat de menschen tijdens een staking onder den indruk van bijzondere omstandigheden kunnen komen, waarbij hun persoonlijke wil den doorslag kan geven. Zij die zich op ethisch standpunt plaatsen, moeten reeds daarin een reden zien, om voor stakingen een uitzondering te maken, en die niet op te nemen onder den algemeenen regel, die wij door den heer Talma hebben hooren verdedigen.

Ik heb er bij mijn eersten termijn op gewezen, dat men hier niet alleen de formeele quaestie in het oog te vatten heeft, maar dat bij stakingen allerlei ethische elementen een rol spelen. Hiermede houden de heeren geen rekening. Zij werpen alle andere ethische elementen van beoordeeling weg en houden als eenig ethisch motief over de bepaling, dat de opzeggingstermijn in acht genomen moet worden.

Ik herhaal wat ik reeds vroeger heb gezegd, dat is geen zuiver ethische redeneering.

Nu is mij weder de vraag gedaan door den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, en de Minister heeft daar verder op aangedrongen: wat is toch werkstaking of uitsluiting. Ik heb daarop geantwoord: wij hebben het absoluut overbodig geacht daaromtrent een definitie te geven, omdat waarschijnlijk een dergelijke definitie alleen aanleiding had kunnen geven tot hoogst interessante, maar volkomen nutteloze debatten.

Dit wil niet zeggen dat er geen definitie te geven is. Er is een definitie gegeven in de bekende Australische wet omtrent de scheidsgerechten. Waar die wet ten doel heeft werkstaking en lock-out te bestrijden en feitelijk onmogelijk te maken, was men in de noodzakelijkheid een definitie te geven van die beide instellingen. De Duitsche vertaling van die definitie in de Australische wet luidt ten aanzien van den lock-out aldus:

„Aussperrung" (lock-out) die Sperrung einer Arbeitsstätte oder eines Teiles einer Arbeitsstätte oder die ganze oder teilweise Arbeitseinstellung seitens eines Arbeitsgebers mit der Absicht, seine Arbeitnehmer zu zwingen, irgend welche Arbeitsbedingungen anzunehmen, oder mit der Absicht, einem anderen Arbeitgeber zu einem solchen Zwang seiner Arbeitnehmer behilflich zu sein."

De definitie van werkstaking in de wet luidt aldus: „Streik" (strike) die ganze oder teilweise Arbeitseinstellung durch Arbeitnehmer, die in gegenseitigem Einverständnis handeln, um Arbeitgeber zu zwingen, Forderungen, die sie oder andere Arbeitnehmer aufgestellt haben, zu zustimmen.

Het komt mij oppervlakkig voor, dat ook dit een juiste definitie is. Wanneer men er dus op gesteld was, om een definitie in de wet te hebben, zou ik er geen bezwaar tegen hebben, deze definities over te nemen, al twijfel ik er geen oogenblik aan, dat, wanneer ik met die definitie kwam, de scherpzinnigheid van de leden een zoo geweldigen stoot zou krijgen, dat er een groote discussie uit zou voortvloeien, waarvan ik het nut absoluut niet inzie.

Een ieder weet wat een werkstaking en een uitsluiting is. Nu zegt de heer

van Nispen tot Sevenaer: dat weet iedereen niet, kan bijv. één werkgever uitsluiten? Ja, mijnheer van Nispen, de definitie van de Australische wet slaat juist op één werkgever. De heer van Nispen tot Sevenaer vraagt: kan één arbeider het werk staken? Een heel aardige opmerking is door den heer van der Zwaag gemaakt, toen hij wees op de kaalhoofdigen. Wat de heer van der Zwaag daaromtrent zeide, stelt geheel het nutteloozo van dergelijke vragen in het licht. Ik zou den heer van Nispen tot Sevenaer willen antwoorden: naar mijn wijze van zien kan zeer zeker één arbeider van een bepaald patroon mededoen aan een werkstaking. Er kan een grooto werkstaking zijn die zich uitstrekt over verschillende bedrijven en kan één werkman van een patroon aan de werkstaking deelnemen, terwijl de anderen daaraan voorloopig of in het geheel niet mededoen.

De heer **van Nispen tot Sevenaer:** Ik heb gevraagd of één man bij één patroon ten platten lande het werk kan staken?

De heer **Troelstra:** Ik zou zeggen, Mijnheer de Voorzitter, wanneer een enkelen keer zich het geval voordoet, dat één arbeider bij één patroon ten platten lande, zooals de heer van Nispen tot Sevenaer dien heeft uitgezocht, het werk neerlegt en die zaak komt voor den rechter, dan is het niet zoo verschrikkelijk moeilijk voor dezen, om uit te maken, wat hij hier voor een geval voor zich heeft. Bij elk wetsartikel komt in de practijk allerlei casuistiek te pas, doen zich allerlei gevallen voor, waarbij de rechter zijn scherpzinnigheid moet aanwenden en het practische leven moet raadplegen, nevens zijn wetboek, waarbij hij zijn verstand moet laten werken.

Wanneer de heer van Nispen zulk een gering denkbeeld heeft van den Nederlandschen rechter, wat zal er dan van de toepassing van dit geheele arbeidscontract terechtkomen, waarin den rechter allerlei vragen ter beslissing worden overgelaten?

Het wil mij werkelijk voorkomen, Mijnheer de Voorzitter, dat de heer van Nispen hier spijkers op laag water heeft gezocht.

Ik zou dien geachten afgevaardigde wel eens willen vragen, wat hij denkt van ons Centraal Bureau voor Statistiek: Dat Centraal Bureau geeft elke maand zijn tijdschrift uit en daarin vindt men ten eerste de rubriek „werkstakingen en uitsluitingen". De ambtenaren van dat bureau zijn dus blijkbaar in staat te weten, wat een werkstaking en wat een uitsluiting is; maar verder vindt men ook in dat tijdschrift een rubriek: andere arbeidsgeschillen, die niet vallen onder de werkstakingen en uitsluitingen".

Wanneer men aflevering 11 raadpleegt, dan vindt men die rubriek op bladz. 190. De scherpzinnige ambtenaren van het Centraal Bureau weten dus niet alleen precies wat een werkstaking en wat een uitsluiting is, maar zij weten zelfs aan te geven, welke die andere arbeidsgeschillen zijn, die daarbuiten vallen, en zij geven die precies aan. Ik geloof dus, dat die twijfelachtige gevallen, die zich bij de toepassing van nagenoeg elk wetsartikel zullen voordoen, bij deze materie uitstekend zullen kunnen worden opgelost, wanneer de rechter zich maar wil wenden tot de bekwame ambtenaren van het Centraal Bureau voor de Statistiek en zich door hen laat voorlichten. Misschien behoeft hij zelfs zoo ver niet te gaan, immers in art. 125 e van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, zooals dat bij dit ontwerp wordt voorgesteld, wordt den rechter al een middel aan de hand gedaan om in zaken van sociaal-technischen aard zich te laten voorlichten door de Kamer van arbeid. Maar dit niet alleen, ook partijen krijgen het recht om een advies van de Kamer van arbeid uit te lokken over olke aanhangige zaak. Het wil mij dus voorkomen, dat de twijfelachtigo gevallen, die zullen voorkomen, gemakkelijk zullen zijn op te lossen.

Intusschen zullen de Minister en de heer van Nispen wellicht van mij nog wel eens zelfstandig willen vernemen wat nu eigenlijk een werkstaking is, en dan ben ik gaarne bereid daarop te antwoorden.

Het eerst noodige dan voor werkstaking en uitsluiting is een conflict van eenigszins algemeenen aard tusschen workgevers en arbeiders. Voorts is noodig een coalitie of een organisatie. Het verschil tusschen coalitie en organisatie is dit: de coalitie is iets tijdelijks, ontstaan veelal wanneer de arbeiders zich beraden voordat zij tot staking overgaan, terwijl de organisatie is de permanente coalitie.

Wanneer dit nu vaststaat, dan wil het mij voorkomen, dat de moeilijkheden, die zich in de practijk kunnen voordoen, uitstekend voor oplossing vatbaar zullen zijn.

En nu een woord over de aanmerkingen die zijn gemaakt over de uitwerking van ons beginsel in ons amendement.

De heer van Nispen heeft, in aansluiting met hetgeen reeds bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling door den heer Talma is gezegd, hierop gewezen, dat, al hebben wij ook uitdrukkelijk in ons amendement de uitsluiting en de werkstaking gelijkgesteld, door de bepaling van art. **1638 d** toch in elk geval bij uitsluiting het loon voor den opzeggingstermijn zal verschuldigd zijn. Daarop is ook onlangs nog door den heer van den Bergh gewezen [bl. 158 vlg.]. Ik erken volmondig, dat, wanneer ons amendement mocht worden aangenomen en art. **1638 d** blijft onveranderd, daardoor wel formeel in ons amendement gelijkheid voor beide partijen zal blijven, maar dat materieel daardoor, door art. **1638 d** in die gelijkheid wijziging wordt gebracht. Dat is evenwel onze bedoeling niet. En wanneer ons amendement derhalve mocht worden aangenomen, dan zal er zeker wel aandrang in de Kamer ontstaan om art. **1638 d** nogmaals in behandeling te nemen.

Bij dit artikel kunnen wij niets anders behandelen dan de schadeloosstelling; dit artikel handelt slechts daarover. Maar zij die willen dat bij aanneming van ons amendement de bepaling van art. **1638 d** daartegen zal opwegen, hebben alle vrijheid om met een daartoe strekkend voorstel bij de Kamer te komen. Dat dit indertijd bij de behandeling van art. **1638 d** niet is geschied, behoeft geen verwondering te wekken. Toen wist men immers nog niet, wat bij dit artikel zou worden besloten. Ik twijfel er echter niet aan of de rechten der werkgevers, die ook in de Kamer haar vertegenwoordigers en verdedigers hebben, zullen door die heeren niet in den steek worden gelaten.

De tweede aanmerking betrof het collectieve contract. Bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling heb ik gezegd: ik erken dat wat wij eischen voor een werkstaking niet moet gelden als er is gesloten een collectief contract [dl. III, bl. 472].

Nu komt de geachte afgevaardigde uit Nijmegen en zegt: En gij maakt voor het collectieve contract geen uitzondering. Als er dus een collectief contract is gesloten, dan wilt gij toch een inbreuk op dat contract ontheffen van hetgeen op dit oogenblik volgens art. **1639 t** moet geschieden.

Toen ik dit hoorde, dacht ik aan wat bij dezelfde algemeene beschouwingen door den heer Drucker is gezegd [dl. III, bl. 439]. Toen zeide de heer Drucker, dat partijen vrij zijn, bij een collectief contract af te wijken van den opzeggingstermijn, zooals die hier is geregeld. Die geachte afgevaardigde heeft er toen uitdrukkelijk op gewezen, dat als werklieden bij een collectief contract met den patroon hebben afgesproken, dat in hun contract geen opzeggingstermijn zal staan, geen enkele overeenkomst met afwijking van die voorwaarde mag worden gesloten. En om die reden kwam die geachte afgevaardigde er tegen op, dat door ons die opzeggingstermijn werd genoemd een wettelijk „verplichte" opzeggingstermijn.

Mijn verweer tegen de bedenking van den heer van Nispen is hetzelfde als het verweer van den heer Drucker toen tegen ons.

De reden die wij hebben om bij de wet bepalingen te maken ter wille van de arbeiders in dit contract, bestaat niet, waar het betreft collectieve contracten. Een collectief contract onderstelt reeds vrij sterke en stevige vakorganisaties, en reeds daarom is het bestaan van het collectief contract een aanwijzing, dat daarvoor niet alles behoeft te gelden wat voor gewone individueele arbeidscontracten in de wet, als waarborg voor de oeconomisch zwakke arbeiders, dient to worden neergeschreven. Daarom had ik geen bezwaar bij een collectief contract een bestaanden opzeggingstermijn te doen gelden.

Maar wil men bij aanneming van ons amendement de poenale sanctie, ook in geval van werkstaking bij tusschentijdsche inbreuk op het contract handhaven, laat men dan in het collectief contract van dit wetsartikel uitdrukkelijk afwijken en de bedenking van den geachten afgevaardigde is weggenomen. Men vraagt: is dit dwingend recht? Neen, men zal er van *kunnen* afwijken, evenals van den opzeggingstermijn op zich zelf, evenals ook van het amendement-Limburg, indien dit mocht worden aangenomen.

Thans ontmoet ik een bedenking van den Minister, die zich vroolijk heeft gemaakt, wat hem bij de behandeling van dit ontwerp gegund zij, over de moeilijkheden waarin de voorstellers van de amendementen hebben verkeerd, moeilijkheden die de Minister ook in de formuleering der amendementen meende te ontdekken.

Toen wij eenmaal hadden afgezien van een poging tot regeling van het recht tot staking en van de opneming van een definitie in de wet, toen was de formuleering onzer amendementen gemakkelijk en spraken wij eenvoudig van die dringende redenen, die een onmiddellijk gevolg zijn van werkstaking. Het moest vaststaan, dat hieronder niet begrepen mocht worden elk indirect gevolg

van een werkstaking, als beleediging of mishandeling van patroon, enz. Wij hebben alleen in ons amendement bedoeld al wat een onmiddellijk gevolg is van een werkstaking, als het niet-vervullen van de in het contract bedongen plichten. Uit dat oogpunt is, dunkt mij, ons amendement volkomen duidelijk.

De heer Talma, herinnerende aan een vroegere heiersstaking, heeft gezegd: gij hebt niet voorzien in het geval, dat een staker dienst neemt bij een ander; dan eindigt hij toch de dienstbetrekking.

Dit is een opmerking meer aan het adres van den Minister dan aan het onze; want de Minister staat zelf op het standpunt dat in den regel de werkstaking niet is beëindiging der dienstbetrekking. De Minister heeft willen provoceeren een kleine woordenwisseling tusschen den geachten afgevaardigde uit den Haag I en mij: ik wil gaarne het debat over deze quaestie overlaten aan den Minister en den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel. Of, indien de arbeider bij een ander gaat dienen, dit zal zijn, in het systeem van den Minister, een reden van disculpatie van den arbeider, zal de Minister met den heer Talma uitstekend kunnen regelen. Dit gaat mij niet aan. Mijn oordeel over de zaak is, dat, als de toestand zoo is, dat de patroon den werkman ontslaat en deze bij een ander werk zoekt, de rechter er zich niet mede heeft te bemoeien. Tegenwoordig gaat het zoo en in het vervolg zal het ook wel zoo gaan. Mijn amendement slaat echter op de tweede alinea van dit artikel en daarover moeten wij iedereen te woord kunnen staan. Wanneer nu de geachte afgevaardigde uit Tietjerksteradeel zegt, dat wij ook in de eerste alinea hadden moeten voorzien, dan antwoord ik, dat het wetsontwerp niet voorziet in alle mogelijke gevallen.

Waar het wetsontwerp niet de pretentie heeft alles en nog wat te regelen, kan een onschuldig amendement op een van de artikelen allerminst die pretentie hebben.

Hiermede heb ik getracht de bedenkingen tegen ons amendement één voor één te behandelen, en nu kom ik op de zaak zelf. Wat is de indruk geweest die wij hebben moeten krijgen over de over dit artikel gevoerde debatten? De Minister heeft gepoogd tegenspraak bij mij te ontdekken: welnu, er is in dit Regeeringsartikel een groote tegenspraak, een groote anomalie. Ik stel op den voorgrond, dat het eerste lid, volgens de verklaring van den Minister zelf, werkstaking in den regel niet beschouwt als beëindiging van de dienstbetrekking, maar als inbreuk op de uitvoering van het contract. Best; maar als de Regeering zelf werkstaking niet als beëindiging van de dienstbetrekking beschouwt, hoe kan zij dan in het 2de lid van den arbeider eischen dat hij met zal doen of het beëindiging van het contract ware? Dit is de groote tegenspraak, de groote anomalie. Niet alleen logisch, ook practisch is dit niet in orde. Men eischt hier van den werkman een verklaring, die ingaat tegen den wil dien hij werkelijk heeft, die dus een leugen is.

Wanneer een werkstaking ontstaat is het niet de bedoeling de dienstbetrekking te doen eindigen. Dit is de Minister met mij eens. Hoe kan dan de arbeider gaan opzeggen? De opzeggingstermijn volgens art. 1639 i is alleen ingesteld voor het beëindigen van de dienstbetrekking.

Ik weet niet, Mijnheer de Voorzitter, of wij nog leven in het seizoen van „waarheid in de wetgeving". Dien tijd hebben wij gehad. Er zijn heeren die zich waarschijnlijk nog warm maken voor die waarheid; maar wat eischen die heeren nu in deze wet? Een leugen. Dat wanneer er een conflict uitbreekt gedurende het bestaan van een contract en wanneer dit kan uitloopen op een werkstaking, de arbeiders zullen zeggen: wij zullen over een week de dienstbetrekking beëindigen.

Men heeft ons gezegd, dat ons standpunt zwak is, maar dit is nu het zwakke standpunt onzer tegenstanders, van den Minister, van de Commissie van Rapporteurs, van het wetsontwerp.

Wat de heeren noemen opzeggen, is geen opzeggen; het is hoogstens *aanzeggen*.

Zij kunnen hoogstens zeggen, dat, wanneer bepaalde gebeurtenissen plaats vinden of tenzij bepaalde voorwaarden worden vervuld, zij het werk zullen neerleggen; maar deze voorwaarden kunnen zij niet eens altijd vooruit weten, want er is een conflict, en waar dat toe leiden zal, dat weten zij vaak niet op het oogenblik dat de werkstaking uitbreekt.

Dit is het zwakke standpunt van de heeren, dat zij deze zaak niet apart geregeld hebben en nu hun toevlucht nemen tot een opzeggingstermijn, die slechts voor gewone beëindiging der dienstbetrekking geldt.

Er is nog een ander zwak standpunt.

Ik ben de werkstakingen eens nagegaan, die volgens het bureau voor de statistiek in 1904 hier hebben plaats gehad. Hoeveel werkstakingen zijn daar niet bij van 1, 2 of 6 dagen. Ja er zijn er genoteerd van 10 minuten en een halven dag.

Wat moet er nu in zoo'n geval gebeuren? Hadden de arbeiders toen die werkstaking van tien minuten begon, moeten aankondigen, dat zij over een week de dienstbetrekking zouden beëindigen? Wat een onzin. Hoe totaal in strijd met de werkelijkheid. Want wat wil men met de werkstaking bereiken?

De arbeiders denken in zoo'n geval: als wij nu maar een tijdje volhouden, zal men wel toegeven. „Directe actie", hoor ik zeggen. Absoluut niet. Nadat in de vakvereeniging het besluit genomen is, gaat men staken.

De pogingen van de heeren, om ons met de directe actie te besmetten, moet ik alweer afslaan.

Er is in de organisatie gezegd: dit en dit gebeurt bij dien patroon; het eenige wat er op zit is, dat, als hij het doorzet, wij gaan staken. Daarmede hopen zij van den patroon te verkrijgen, dat deze spoedig toegeeft.

Volgens het ontwerp zouden zij tot den patroon moeten zeggen: wij zijn van plan over zooveel dagen de dienstbetrekking te doen eindigen. Dat slaat op het conflict zelf als een tang op een varken. Daarmede zal men ook den zoogenaamden socialen vrede niet bevorderen; men zal daarmede niet aan kleine conflicten, zooals er vaak voorkomen, de scherpte zooveel mogelijk ontnemen; integendeel, de wet dwingt de arbeiders, de quaestie dadelijk veel scherper te stellen dan zij zelf willen.

Het zwakke punt van dit wetsontwerp is dus ook, dat hier geen rekening gehouden wordt met de zaak zooals die zich in de werkelijkheid voordoet.

Verder heb ik nog dezen indruk gekregen van de discussiën over dit artikel. Een van beiden: men moet, zooals wij willen, de werkstaking uitsluiten van de wettelijke regeling om het instituut der werkstaking zooals dat in het leven is opgekomen, zich verder te laten ontwikkelen; „schakker", zooals het *Handelsblad* heeft gezegd; — òf men zal, als men dat niet wil en dus de werkstaking gedeeltelijk onder de wet wenscht te brengen, veel verder moeten gaan dan dit artikel.

Wilt ge, Mijne Heeren, een poging doen om de werkstaking te regelen, te binden aan termijnen enz., daarvoor een afzonderlijken opzeggingstermijn in het leven te roepen, welnu, komt dan met voorstellen. Dan zullen wij daarover kunnen spreken.

Maar de zaak zal misloopen, zoolang ge veinst de werkstaking niet te regelen, terwijl ge haar wel regelt. Ge stelt nu voor elke werkstaking een termijn. Gij komt terstond en overal tusschen beide, luk raak, zonder eenig inzicht, zonder eenige specificatie in het wezen van de verschillende gevallen, en zegt: ik heb nu eenmaal een termijn gesteld; die is zoo goed en daaraan moet ge u in alle gevallen houden. Gij noemt de werkstaking niet en ge legt haar wel aan wettelijke banden.

Dit is het ellendigste wat ge kunt doen. Wij zullen niet principieel tegenover u staan als ge het regelen wil, maar regel dan met kennis van zaken en met het oog op de zaak, zooals zij zich in de practijk voordoet.

Dit is in het wetsontwerp niet gebeurd en daarom is het totaal verkeerd en moet de werkstaking in dit artikel uitgesloten worden.

Dit geldt ook als men de zaak voor den rechter wil brengen.

De heer Limburg c.s. wil een zekere rechtsspraak toelaten over de werkstaking; maar het rechterlijke college, dat over werkstaking zou kunnen oordeelen, bestaat nog niet; om deze reden wil het mij voorkomen, dat het amendement van den heer Limburg c.s. te vroeg komt.

Omdat onze tegenwoordige burgerlijke rechter wel allerminst geschikt geacht kan worden, ik zeg niet om te beoordeelen of er een werkstaking of een uitsluiting is, maar wel om over al die commercieele, industrieele en oeconomische belangen vragen, die zich bij werkstaking of uitsluiting voordoen, recht te spreken. Wil men dat, dan zal men tot scheidsgerechten of dergelijke zijn toevlucht moeten nemen, waarin de partijen, naar mate van hun belangen, verschillende vertegenwoordigers kiezen en waarin gekozen zijn personen die geacht kunnen worden met al de technische en industrieele vragen die daarbij te pas komen, voldoende bekend te zijn.

Om deze reden voornamelijk meen ik, dat zij, die bestreden hebben het amendement-Limburg, daarin volkomen zijn geslaagd. Wij hebben die twee amendementen, het amendement-Limburg en het amendement-de Klerk, met sympathie zien komen. Immers, wij begrepen zeer goed, dat juist nu die heeren de min dankbare taak op zich namen om te voorzien in allerlei bezwaren die zich bij deze zaak voordoen, uit de daarop gevolgde discussie ten duidelijkste

zou blijken de noodzakelijkheid voor ons om een amendement in te dienen zooals wij thans hebben gedaan.

Het is gewoon onmogelijk de interne quaesties bij werkstaking en uitsluiting door een kantonrechter te laten beslissen. Ik moet eerlijk zeggen, ik heb verbaasd gestaan, toen ik gisteren een zoo scherpzinnig jurist als de geachte afgevaardigde uit den Haag I zijn amendement heb hooren verdedigen.

Waar kwam dat voornamelijk op neer?

De rechter moet oeconomisch ontwikkeld worden, en om hem die oeconomische ontwikkeling te doen deelachtig worden, zullen wij hem zooveel mogelijk die vragen ter beslissing voorleggen! Maar bestaat dan de rechter voor de wet of bestaat de wet voor den rechter? En waarop moet die proef genomen? Op een zoo teere zaak als de werkstaking. Die wijze van redeneering kan dus niet opgaan.

Daarmede heeft de geachte afgevaardigde de aanneming van zijn amendement mijns inziens meer tegengegaan dan bevorderd.

Het wil mij voorkomen, dat de heer de Klerk c.s. niet gelukkiger is geweest, noch met hun sub-amendement op het onze, noch met het amendement dat wij vanmorgen gehoord hebben. De heeren gaan met ons mede, maar alleen ten opzichte van werkstakingen die betrekking hebben op loonregelingen en arbeidsverhoudingen.

Ik zou den geachten eersten ondertcekenaar van dit amendement, den heer de Klerk, wel eens willen vragen of eene loonregeling geen arbeidsverhouding is. Het wil mij voorkomen, dat het loon voor den arbeider min of meer het belangrijkste van de arbeidsverhouding is. Dan was het beter geweest het loon niet uitdrukkelijk te noemen, maar alleen te spreken over de arbeidsverhoudingen. Maar dan komt weer dezelfde vraag die door den geachten spreker gisteren ook is gesteld: wat is een arbeidsverhouding? Men wil gaan beperken, maar men gaat beperken met een zóó vage uitdrukking, dat die beperking hoogstens kan ten gevolge hebben allerlei discussies voor den rechter, waarbij de rechter absoluut elke maatstaf mist om te weten wat eigenlijk de wet wil. Intusschen weten wij wat de bedoeling van de heeren is, namelijk alleen de oeconomische werkstaking uit te sluiten. Nu weet ik niet, of de heeren daaronder ook verstaan de solidariteitsstaking. Dat heb ik nog niet gehoord. De heer de Klerk is een zeer bezadigd man en denkt niet zoo lichtvaardig over staking als de sociaal-democraten maar hij heeft nog genoeg arbeidshart om te weten, dat een solidariteitsstaking een zeer gerechtvaardigde staking kan zijn. En nu staat hier niet bij, dat die arbeidsverhoudingen, waarover de strijd loopt, ook kunnen zijn arbeidsverhoudingen bij anders ondernemers. Valt dit er niet onder, dan zullen de heeren het met mij eens zijn, dat het niet deugt. Valt het er wel onder, dan zijn wij aardig dicht bij elkander, vooral als het begrip arbeidsverhoudingen zoo ruim genomen wordt, dat de quaestie van ontslag van een werkmeester of van werklieden enz., de 12 rubrieken, die de heer van Nispen uit het Tijdschrift van de bureaux voor arbeidsrecht heeft aangehaald, er onder begrepen worden. En dan blijft alleen over de politieke werkstaking en dus willen de heeren de politieke werkstaking uitsluiten. Ik zou haast zeggen: als nu iets mij koud laat, dan is het de vraag, of de politieke werkstaking zal worden uitgesloten. De politieke werkstaking is per se een massa-staking. En bij zulk een massa-staking zal het gewoon onmogelijk zijn, met schadeloosstelling en dergelijke te opereeren. Wanneer er zulk een groote eenstemmigheid is onder de arbeiders, wanneer zij zoodanig door politieken hartstocht zijn aangegrepen, dat zij tot werkstaking overgaan, zullen zij zich niet storen aan staangeld, schadeloosstelling en opzeggingstermijn; het is dan een psychische toestand, waartegen de kleine stakeisels in de wet niets kunnen doen, waar de stroom overheen gaat.

Wat is het groote bezwaar bij gewone staking? Dat men de arbeiders er van af kan houden door staangeld en dergelijke dingen, terwijl dit bezwaar bij politieke werkstaking niet geldt. En aan den anderen kant kan ik mij moeilijk voorstellen, dat, wanneer er eenmaal een politieke werkstaking is, dan van het recht op schadeloosstelling door de patroons gebruik zal worden gemaakt. Interesseert mij dus practisch die vraag niet zoo bijzonder, principieel meen ik, dat onmogelijk de politieke werkstaking kan worden uitgezonderd, zooals de heer de Klerk dat wil doen. Want wat is ten slotte de politieke werkstaking? Dat is een zeer intense uiting van een algemeene klassebeweging, bij de arbeiders; dan treedt het collectieve, het gemeenschappelijke bijzonder op den voorgrond; dan geldt het wel zeer zeker algemeene arbeidersbelangen die verdedigd moeten worden; dan wordt men veel meer nog medegesleept dan bij een gewone staking, en dan is daar om diezelfde reden zoo weinig aanleiding en zoo weinig zedelijk recht om aan dergelijke staking dezelfde gevolgen te verbinden als aan gewone contractbreuk.

Daarom kan ik in dit opzicht niet met den geachten afgevaardigde medegaan, en meen ik dat het practisch resultaat, dat hij met zijn uitzondering van de politieke stakingen tracht te bereiken, al bitter gering moet worden geacht.

Zoo zijn wij nu werkelijk gekomen, zooals ik dat gisteren reeds heb voorspeld, tot de vraag: óf het artikel, óf ons amendement. De heeren hebben hun doel wel bereikt met de critiek die zij uitgelokt hebben op hun pogen om aan alle mogelijke bezwaren te gemoet te komen. En gelijk de heer Talma zeide, de strijd loopt inderdaad tusschen het voorstel van de Regeering en het door ons ingediend amendement.

Nu heeft de Minister gisteren gezegd: uw amendement is een paardemiddel. En waarom? Omdat wij met de serieuze en „rechtvaardige" werkstakingen, waarvan een ieder gevoelt dat het daar niet inachtnemen van den opzeggingstermijn geen reden moet zijn tot schadeloosstelling, in één koop de niet-serieuze medenemen. Ik antwoord: wanneer ons amendement een paardemiddel is, dan is uw artikel evenzeer een paardemiddel.

In erger mate nog, want uw artikel wil de goeden met de kwaden doen lijden, terwijl wij de goeden niet willen doen lijden omdat er kwaden zijn. De Minister zegt: wanneer er enkele goeden zijn, moeten zij ook maar schadevergoeding betalen; dat kan niet anders. Maar ik antwoord: omdat er enkele kwaden zijn, moet gij de goeden niet treffen met schadevergoeding. Wij zijn het allen eens, dat het niet gaat om alle uitzonderingen in acht te nemen, omdat het instituut van de werkstaking hier maar ter loops aangeraakt kan worden en niet uitvoerig, in détails, met in aanmerking nemen van alle dingen geregeld kan worden.

De Minister zegt: juist, daar heb ik u; omdat die zaak niet uitvoerig geregeld kan worden houd ik de hand er af. Ik antwoord: deed gij het maar; maar hoewel gij niet uitdrukkelijk over de stakingen spreekt, houdt gij uw hand er niet af, en laat gij de goede met de kwade stakers, voor zoover die er zijn, lijden.

Wij staan in dit opzicht vierkant tegenover den Minister en zeggen: wij stellen er zoo veel prijs op, dat de noodzakelijke vrijheid van beweging in zake werkstaking behouden blijft, dat wij om de enkele verkeerde dingen die geheuren, zooals bij alle aardsche zaken, de stakingen in geen enkel opzicht aan banden willen leggen.

Tusschen die twee standpunten is een compromis niet mogelijk. De Minister neemt in het werkgevers-, wij het arbeiders-standpunt. De leden moeten beslissen aan welke zijde zij zich wenschen te scharen. De heer van Nispen zeide: dat goede stakers door het artikel getroffen zullen worden, zal zoo zelden voorkomen, dat wij daarvoor geen uitzondering behoeven. Ik herhaal wat ik gezegd heb bij de algemeene beraadslaging over deze afdeeling, dat dit niet aangaat.

Bij alle groote stakingen, zooals bijv. in het Ruhrgebied, worden steeds nieuwe groepen aangetrokken. Dr. Spahn zeide in den Rijksdag, dat hij niet sprak over de quaestie of de opzeggingstermijn in acht genomen was. Plus minus 160 tot 220 000 arbeiders waren daarbij betrokken.

Wij komen hier werkelijk op voor de vrijheid van beweging van de werkstaking in het algemeen en zullen met veel belangstelling afwachten, of wij den noodigen steun voor ons amendement in de Kamer zullen vinden.

De heer **van Idsinga**: Mijnheer de Voorzitter! In de eerste plaats een opmerking over de redactie van dit artikel. Ik heb niet het minste bezwaar tegen de toevoeging die de Minister aan het tweede lid heeft aangebracht, maar wensch alleen op [te] merken, dat daardoor het artikel uit een taalkundig oogpunt volstrekt niet fraaier zal worden. Doch dit is een punt waarvan de bespreking nooit door de Kamer wordt geapprecieerd; ik zal er dus niet verder op ingaan.

De geachte afgevaardigde uit Brielle heeft gisteren zijn vreugde te kennen gegeven, dat de thans besproken amendementen alle afkomstig waren van de linkerzijde. Ik wensch mij aan te sluiten bij dat vreugdebetoon. Het verheugt mij zeer, dat er van onze zijde geen enkele poging is gedaan om in de wet te verkrijgen, wat de heeren voorstellers van deze amendementen begeeren.

Trouwens, het wil mij voorkomen, dat het oogenblik om dit gewichtige vraagpunt in dit wetsontwerp te behandelen reeds lang voorbij is en dat men een verkeerd aanknoopingspunt heeft gezocht in dit wetsontwerp om die materie te willen regelen. Toch moet ik erkennen, dat er in de critiek, die wij zooeven hebben vernomen uit den mond van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III, wel iets waars is en speciaal wat dit punt betreft, waar hij gewezen heeft op een flagrante tegenstrijdigheid, die gelegen is in de van dezelfde zijde gegeven interpretaties van dit wetsontwerp, zooals die van verschillende kanten is vernomen.

Het kan m. i. niet worden ontkend, dat wanneer men zegt, dat alleen die werk-

stakingen rechtmatig zijn, die geschieden met toepassing van de voor de opzegging geldende regelen, men dan in tegenspraak komt met de interpretatie, die zegt dat er, al naar de omstandigheden, in een werkstaking gelegen is of niet gelegen kan zijn een dringende reden van beëindiging der dienstbetrekking, want te recht heeft m. i. de geachte afgevaardigde van Amsterdam III er op gewezen, dat, indien men de regelen voor de opzegging in acht heeft genomen en dus door opzegging de dienstbetrekking *is geëindigd*, er in dat geval nooit sprake kan zijn, om te vragen of er een dringende reden bestaat of niet, om haar te doen eindigen. Dit is dus alleen mogelijk bij onrechtmatige.

De heer Talma voegt mij toe, dat niemand daaraan denkt. Het bezwaar, dat bij mij is gerezen en ook bij den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III, is juist, dat men er niet aan denkt, of liever altijd op twee gedachten hinkt. Nu eens zegt men: daar denkt niemand aan, en dan weer neemt men een interpretatie aan, waarmede men dat wèl moet doen.

Het is niet mogelijk, ja er is flagrante strijd, indien men zegt, dat elke werkstaking onrechtmatig is, die niet geschied is met inachtneming van de regelen, voor de opzegging gesteld, en toch een werkstaking als een dringende reden voor het doen eindigen van de dienstbetrekking mogelijk acht, want als men het eerste aanneemt, kan men niet zeggen, dat één geval denkbaar is, waarin het volgende zich niet zal voordoen: òf dat men in de werkstaking een dringende reden mag en moet zien tot het te niet doen van de dienstbetrekking, daar de staking onrechtmatig is, òf dat men geen dringende reden meer behoeft omdat de dienstbetrekking reeds beëindigd is. Er is dus wel degelijk een tegenstrijdigheid, en volkomen te recht heeft de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III opgemerkt, dat het een zeer zwak punt is in dit wetsontwerp, dat het die tegenstrijdigheid in de interpretatie toelaat. Men heeft juist die tegenstrijdigheid mogelijk gemaakt en laten bestaan door in art. 1639*p* [o] de geheele zaak met nevelen te omhullen en door, in plaats van rechtszekerheid te vestigen, het tegendeel te doen en de wet op dit punt zoo onzeker mogelijk te maken.

Wat nu de amendementen betreft, heb ik het woord gevraagd om te doen uitkomen, dat ik mijn stem daartegen zal uitbrengen, niet om de redenen van formeelen aard, die daartegen zijn aangevoerd, maar enkel en alleen, omdat ik afkeur wat die amendementen beoogen, afkeur de bedoeling waarvan zij verschillende uitingen zijn.

Nu is het zonder twijfel waar, dat deze afkeuring ook te kennen is gegeven door de bestrijders, zoowel door den Minister als door de heeren van Nispen en Talma. Het schijnt mij echter toe, dat bij die bestrijding veel te veel nadruk is gelegd op de formeele bezwaren, dat die veel te veel op den voorgrond zijn geschoven. En dit noopt mij tot een kort woord om te verklaren, dat die formeele bezwaren bij mij geen of nagenoeg geen gewicht in de schaal leggen, ja, dat zij mij zelfs overdreven en ten deele onjuist voorkomen.

Neem bijv. een voornaam bezwaar geopperd door den geachten afgevaardigde uit Gouda, welk bezwaar ik als voorbeeld neem, omdat de Minister zich zooeven daarbij heeft aangesloten, en ik hierdoor tevens de gelegenheid heb om den Minister dank te zeggen voor zijn bereidwilligheid om hetgeen hij reeds had gezegd, nog eens ten mijnen persoonlijken gerieve te herhalen. De Minister heeft dan in overeenstemming met den geachten afgevaardigde uit Gouda gezegd, dat indien men verzachtende omstandigheden wil in dit geval, het volkomen onnoodig is, om dat hier in de wet te bepalen, omdat wat men begeert reeds mogelijk is gemaakt door de redactie van art. 1639*q* [p]. Die tegenwerping tegen het amendement van den geachten afgevaardigde uit den Haag berust echter op een misverstand en op een verwarring in de twee bedrijven van het drama dat hier wordt afgespeeld; een verwarring die vanzelf gepaard gaat met een verwarring van de twee partijen in het geding, daar deze in elk bedrijf van plaats verwisselen. Om zich dit goed voor te stellen, moet men trachten zich van een geval een concreet beeld te vormen. Om dit duidelijk te maken, zal ik dus een concreet voorbeeld nemen.

A is werkgever, B is zijn arbeider. B neemt deel aan een staking en nu zegt A: dat is voor mij een dringende reden om de dienstbetrekking te doen eindigen. B ontkent dit en eischt daarom schadeloosstelling. In dit eerste bedrijf zal nu de rechter, indien het tot een geding komt, te beoordeelen hebben of de werkstaking waaraan B heeft deelgenomen, is een dringende reden of niet om de dienstbetrekking te doen eindigen. Dat is zoo volgens de interpretatie van den Minister.

Hier wensch ik een oogenblik bij stil te staan, en wel omdat ik met nadruk op wil komen tegen een voorstelling die de Minister ingang tracht te doen vinden, namelijk dat bij huldiging van zijn interpretatie, als *regel*, als *praesumtie* zal worden aangenomen, dat werkstaking of uitsluiting *geen* dringende reden is. Dit nu wensch ik beslist tegen te spreken. Ik kan mij eigenlijk geen rechter in Nederland denken, die ooit zal zeggen, dat het niet nakomen van een der allereerste en voornaamste verplichtingen van het contract *geen* dringende reden zou zijn om de dienstbetrekking te doen eindigen.

Ik wil aannemen, dat het geval zich *bij uitzondering* kan voordoen, dat de rechter zal aannemen, dat een of andere werkstaking inderdaad is geweest geen dringende reden om een dienstbetrekking te doen eindigen. Doch ik verzet mij tegen het denkbeeld, dat dit als algemeene regel mag worden ondersteld en dat die onderstelling eenigen steun vindt in het wetsontwerp.

Hoe dit zij, in het door mij gekozen voorbeeld wordt de werkstaking wel degelijk als dringende reden beschouwd. Ik heb mij het geval voorgesteld, dat de man deelneemt aan een werkstaking, dat er twist ontstaat omtrent de schadeloosstelling en dat de rechter uitmaakt, of de arbeider B. zelf toegeeft, dat de werkstaking inderdaad is een dringende reden en dus geen schadeloosstelling krijgt. Daarmede is het eerste bedrijf afgeloopen. De werkgever A. heeft geen schadeloosstelling te betalen en daarmêde is het met de toepassing en interpretatie van art. 1639*q* [p] uit.

Nu begint echter het tweede bedrijf.

De Minister roept mij toe, dat er maar één bedrijf is, maar dit komt, omdat de Minister mij niet goed begrijpt. De twee bedrijven kunnen samen gespeeld worden, maar men moet ze goed onderscheiden.

De andere partij, de werkgever A, zegt nu op zijn beurt aan den arbeider B: die dringende reden om de dienstbetrekking te doen eindigen is te wijten aan uw opzet, aan uw schuld en daarom vraag ik van u schadeloosstelling.

Dit is het tweede bedrijf en daarmede komt art. 1639 t in het spel. Art. 1639 *q* [p] en zijn interpretatie heeft echter met dit bedrijf niets te maken; de toepassing van dit artikel is afgeloopen vóór dat het begint. Daarom is het onjuist te beweren, dat de verzachtende omstandigheden, die het amendement van den heer Limburg hier beoogt, in rekening kunnen worden gebracht bij de toepassing van art. 1639 *q* [p], want dit artikel heeft hier niets te maken.

Nu een enkel woord over andere formeele bezwaren. In de eerste plaats: de vaagheid en de onzekerheid in de gebezigde uitdrukking „werkstaking en uitsluiting". Het verwondert mij, dat zulk een bezwaar wordt aangevoerd door de Commissie van Rapporteurs en den Minister, die dit wetsontwerp verdedigt, want wij weten toch uit de discussie, hoeveel woorden in dit ontwerp voorkomen, die evenzeer en in gelijken zin vage uitdrukkingen kunnen worden genoemd. Dit behoeft niet altijd een bezwaar te zijn. En wat de „werkstakingen" betreft, hier is, dunkt mij, van toepassing het woord van een wijze, wiens naam mij ontschoten is, die, om een definitie gevraagd, eens antwoordde: „indien gij mij vraagt, wat het is, dan weet ik niet; maar indien gij het mij niet vraagt, dan weet ik het wel."

Men zal zeker geen definitie kunnen geven die volkomen klopt en waarmede iedereen tevreden is; maar ieder zal wel begrijpen dat elke rechter, gelijk blijkbaar de leden van de Commissie voor de Statistiek, wel weet wat een „werkstaking" of wat een „uitsluiting" is. Men verlangt een definitie in de wet; maar de moeilijkheid zou juist nog grooter worden indien men kwam met een omschrijving, want elk woord van die omschrijving zou juist weer aanleiding geven tot quaestiën die zich bij de toepassing zouden voordoen.

Men heeft dit vanochtend bewezen door als voorbeeld aan te halen de definitiën in de Australische wetgeving. Elke zoodanige definitie geeft aanleiding tot drie of vier interpretatiën die het aantal quaesties, welke men juist ontgaan wil, verdubbelen of verdriedubbelen. Het wil mij dus voorkomen, dat men geen oplossing zou kunnen vinden van de moeilijkheid door een definitie in de wet te geven, maar het komt mij ook voor, dat het formeele bezwaar dat men richt tegen de uitdrukkingen „werkstaking" en „uitsluiting" zeer overdreven is, vooral wanneer men nagaat hoeveel onzekere uitdrukkingen in dit wetsontwerp worden gebruikt.

Een tweede formeel bezwaar is, dat men te veel wil overlaten aan de discretie van den rechter en dat de rechter op deze wijze geroepen zou worden, quaesties te beslissen, die eigenlijk niet geacht kunnen worden tot zijn competentie te behooren. Ook de Minister heeft den nadruk gelegd op dat formeel bezwaar en daarbij gezegd: de quaestie waarover men den rechter wil laten beslissen is eigenlijk een vraagpunt van oeconomischen aard, maar geen rechtsgeschil. De rechter heeft alleen in rechtsgeschillen te beslissen; niet in geschillen van oeconomischen aard. Die tegenstelling schijnt mij echter onjuist.

Vraagpunten van oeconomischen aard kunnen aanleiding geven tot een rechts-

geschil en wanneer zulk een rechtsgeschil zich voordoet, is het niet mogelijk dat de rechter een beslissing daaromtrent geeft of hij moet ook een beslissing geven omtrent het vraagpunt van economischen aard. Er is geen feitelijke quaestie te bedenken, waarvan men te voren kan beweren dat zij nooit aanleiding zal geven tot een rechtsgeschil, en dus ook geen enkele feitelijke quaestie van welken aard ook, die vanzelf gelegen is buiten de competentie van den rechter. Alles hangt af van den inhoud van het contract of van de wetgeving. Zelfs de vraag omtrent de beteekenis van een theologisch dogma kan den rechter worden voorgelegd, zooals in Engeland meermalen is gebeurd. Die dat ontkent weet van de practijk van de rechtspraak niets af. Maar wat ik hierbij wel wil erkennen als een gegrond bezwaar in de formeele bestrijding van het amendement, is een punt aangevoerd door den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel. Deze heeft er mijns inziens te recht op gewezen, dat in het amendement-Limburg nog een ander element is ingebracht, dat bedenkelijk is. Niet alleen de vraag, wat een werkstaking is, maar ook deze, of men daarbij te doen heeft met een bijzonder geval, waarin de werkstaker verkeert, een vraag bij welker beslissing de discretie van den rechter geheel onbeperkt is gelaten.

Ik erken, dat dit laatste een groot bezwaar is; maar de conclusie van den heer Talma, dat daarom de voorkeur moet worden gegeven aan het amendement-Troelstra, kan ik niet toegeven.

Het amendement-Troelstra toch doet dit evenzeer, door niet de werkstaking of uitsluiting, maar alleen datgene, wat er onmiddellijk het gevolg van is als een soort van excuus in de wet op te nemen. Daardoor maakt het de discretie van den rechter even onbeperkt.

Waarom heb ik deze opmerkingen gemaakt? Om te laten zien, dat, wat mijn persoonlijk gevoelen betreft, de bezwaren van formeelen aard tegen de amendementen aangevoerd, overdreven of onjuist zijn. Wanneer ik derhalve mijn stem tegen die amendementen uitbreng is dit niet wegens die bezwaren. Indien de bedoeling in de amendementen uitgedrukt juist ware en goed, zou ik over de formeele bezwaren kunnen heenstappen. Maar ik stem er tegen, omdat ik de bedoeling daarvan afkeur.

De amendementen willen beide een gunstig rechtsgevolg vastknoopen aan iets, dat nooit *is* goed te praten. Onverholen wordt dit gedaan in het amendement-Troelstra. In het amendement-Limburg wordt de werkstaking of uitsluiting slechts aangeduid als aanleiding voor den rechter om tot een nader onderzoek omtrent de billijkheid van het geval over te gaan en daardoor geeft dit den rechter de gelegenheid, om sommige erg onrechtmatige werkstakingen niet als grondslag van dat rechtsgevolg te erkennen.

Dit is mijns inziens een groot voordeel boven het amendement-Troelstra. Maar het is toch volkomen onvoldoende, want ik ben het geheel eens met den Minister, dat er geen enkele grond bestaat, om in de omstandigheid, dat de dringende reden gelegen was in de werkstaking of uitsluiting, een aanleiding te vinden tot een nader onderzoek naar de billijkheid van het geval, waar er zooveel andere omstandigheden denkbaar zijn die, uit een billijkheidsoogpunt beschouwd, evenzeer of misschien nog meer in aanmerking zouden moeten komen om als aanleiding tot zulk een nader onderzoek te worden beschouwd.

Er is nog geen enkele grond aangevoerd waarom men juist de twee genoemde omstandigheden heeft uitgekozen om daaraan het bewuste rechtsgevolg te verbinden.

En wanneer ik zeg dat de daad waaraan men het rechtsgevolg wil verbinden, op zich zelf vele en dengdelijke excuses noodig heeft om te kunnen worden gedisculpeerd, dan heb ik niet zoozeer het oog op werkstakingen, waaraan men hier gewoonlijk het eerst denkt, als wel op uitsluitingen.

Terwijl ik wil erkennen dat voor menige werkstaking eenig excuus is aan te voeren, ken ik geen enkel geval waarin ik een uitsluiting zonder inachtneming van den opzeggingstermijn zou kunnen goedkeuren. Een uitsluiting, op die wijze tot stand gebracht, keur ik onverbiddelijk af. En hierbij zij het mij veroorloofd nog een enkele opmerking te maken naar aanleiding van hetgeen over die quaestie door den geachten afgevaardigde uit den Helder is gezegd [bl. 158 vlg.].

Ik heb zeer goed begrepen, toen hij zijn standpunt uiteenzette, dat hij bedoelde te wijzen op het verschil in rechtsgevolgen, dat door artikel 1638 d zal ontstaan bij de uitsluiting eenerzijds en bij de werkstaking anderzijds, maar ik meen dat in dat verschil niets onbillijks gelegen is.

Wanneer de werkgever inderdaad bedoelt om bij de uitsluiting de werklieden nog aan zich te verbinden, opdat hij later met hen de dienstbetrekking zal kunnen voortzetten, en wanneer hij heeft overwogen dat het zijn economisch voordeel is aldus te handelen, dan is er onder die omstandigheden niets onbillijks

in gelegen om te vorgen dat hij dien werklieden betaalt een soort van *retaining fee*, wat volgens het wetsontwerp dan is het volle loon. Een uitsluiting kan men dan ook niet in alle opzichten stellen tegenover een werkstaking.

Doch welke onderscheiding ik ook maak tusschen die beide dadon: uitsluiting en werkstaking, een deugdelijke grond om aan een van beide of aan beide het rechtsgevolg vast te knoopen dat de voorgestelde amendementen daaraan willen hechten, is mij niet medegedeeld en kan ik niet ontdekken.

En het is alleen op dien grond, dat ik mijn stem zal uitbrengen tegen alle amendementen.

De heer **Limburg**: Wanneer ik de tegen ons amendement ingebrachte formeele bezwaren slecht zeer kort aanstip en beantwoord, dan zal de Vergadering dit begrijpen, na gehoord te hebben den vorigen geachten spreker.

Uit diens rede heeft de Vergadering kunnen zien, dat toch in werkelijkheid die formeele bezwaren zoo weinig steekhoudend zijn, dat iemand, die om de innerlijke waarde van het amendement zich met de meeste kracht gekeerd acht dat amendement te bestrijden en af te stemmen, toch die formeele bezwaren als sneeuw voor de zon ziet verdwijnen als hij nader daarop staart.

Mij daaraan dus houdende, verklaar ik, dat het mij voorkomt dat het begrip werkstaking en het begrip uitsluiting, zooals volkomen te recht door den heer Troelstra is aangetoond, inderdaad nog wel een begrip is, dat uit te maken is ook voor de meest eenvoudigen in den lande, dus natuurlijk ook voor den Nederlandschen rechter. Daarover behoeft men zich waarlijk niet ongerust te maken en de heer van Nispen tot Sevenaer houde zich er van verzekerd, dat ook die rechter wel raad zal weten met dien dorpstimmerman die staakt, terwijl er nog maar één of geen ander arbeider in dienst van dien dorpswerkgever is. De rechter zal waarlijk wel weg weten met de definieering en interpreteering van die begrippen.

Van formeelen aard was ook het bezwaar, door den Minister van Justitie aangevoerd over de redactie, mij daarbij uitnoodigende tot een debat met den heer Troelstra. In ons amendement staat: wanneer de dringende reden *gelegen* is in de werkstaking; in het amendement-Troelstra staat: dat, wanneer die dringende reden het *onmiddellijk gevolg* is van een werkstaking. Het was te voorzien, men kan op beide die redacties aanmerking maken. Maar evenmin als de heer Troelstra zich geroepen gevoelde om op dit punt ons amendement te bestrijden, evenmin gevoel ik mij geroepen tegenover hem de voorkeur van onze redactie nader aan te preeken en daaromtrent een nader debat met den Minister aan te gaan.

Het komt mij voor, dat het gewone Nederlandsche taalgevoel er vanzelf toe leidt om, wanneer een werkgever op grond van een werkstaking ontslag geeft, te zeggen: de dringende reden, indien die aanwezig was naar het wetsontwerp, was voor dien werkgever *gelegen* in de werkstaking. Maar ik zeg nog eens: ik sta niet speciaal op die woorden.

Stap ik nu af van deze formeele bezwaren van redactioneelen aard, dan krijgen wij het grove geschut, dat tegen ons amendement is aangevoerd, en ontmoeten wij in de eerste plaats in verschillende toonsoorten herhaald en met verschillende argumenten aangekleed, dat men den rechter niet moet geven de bevoegdheid die wij hem hier willen toekennen.

Ik had die bevoegdheid aangedrongen met een beroep op hetgeen wij bij dit wetsontwerp de vorige weken reeds hadden bepaald. Ik heb er op gewezen, dat de reeds aangenomen artikelen in sommige gevallen den rechter geven een groote bevoegdheid en op zijn schouders leggen een groote zware verantwoordelijkheid.

Wanneer mij nu in de rede van den heer Talma iets heeft verbaasd, dan is het dat die geachte spreker mij als het ware waarschuwde. Hij zeide: had daarover maar uw mond gehouden, en het scheelde eigenlijk niet veel — hij zeide het niet met zooveel woorden en zal het ook wel niet hebben bedoeld — maar het scheelde niet veel of hij zeide: daarmede is de Kamer er eigenlijk ingeloopen.

Ik mag den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel er toch aan herinneren, dat reeds in het ontwerp een gedeelte van die discretionnaire macht aan den rechter was toebedeeld in verschillende artikelen, dat, staande de beraadslaging over het ontwerp, de macht van den rechter nog is uitgebreid, en dat, terwijl het door ons voorgesteld amendement op de boeten niet in zijn geheel kon verwerven de goedkeuring van de Regeeringstafel, de Minister toch begonnen is met voor een deel zelf in het boete-artikel de macht van den rechter te erkennen en uit te breiden.

Van een ter sluiks binnensluipen dus in dit ontwerp, staande de vergadering, van 's rechters bevoegdheid, is m. i. geen sprake.

Toen ik nu daaraan het argument ontleende waarom ook dit amendement een plaats zou mogen verwerven in dit ontwerp, werd mij toegevoegd èn door den heer van Nispen tot Sevenaer èn vanmorgen door den Minister van Justitie: gij vergeet, dat de gevallen waarin dit ontwerp dezo bevoegdheid reeds aan den rechter geeft, geheel andere gevallen zijn dan wat gij hem hier wilt laten beslissen. De rechter — aldus de Minister van Justitie — heeft uit te maken rechtsgeschillen, maar hij heeft niet uit te maken oeconomische quaesties, en de rechter heeft niet uit te maken of er goed is gecontracteerd.

Mijnheer de President, de spreker die mij voorafging, heeft ook hier weder aanspraak op onzen dank, omdat hij, tegenstander van het amendement, ook hier den handschoen voor ons heeft opgenomen en ook hier den Minister heeft voorgehouden wat de Minister als jurist van zooveel ervaring toch moest bedenken, dat er geen zuivere rechtsquaesties bestaan. Laat ons echter het geval concreet en eenvoudig nemen. Wanneer de rechter heeft te beoordeelen krachtens art. **1637 u** een geval, waarin een boete is opgelegd, wanneer de rechter dus uitvoering heeft te geven aan een bepaling, die deze Minister zelf in het wetsontwerp heeft gebracht, dan zal het maar al te vaak voorkomen, dat bij de beoordeeling van de vraag, of het bedrag van die boete billijk is, de rechter vanzelf ook treedt in de oeconomische verhoudingen van de beide partijen. De Minister zegt, zonder het te motiveeren, dat dit niet hetzelfde is; ik stel daartegenover, dat het precies hetzelfde is. En de rechter kan ook niet anders een voor zijn geweten juiste beslissing geven wanneer hij niet wikt en weegt juist de oeconomische verhouding van de partijen en niet de vraag stolt of het contract dat tusschen de partijen bestaat, van zoodanigen aard is, dat, dit nalevende, de patroon handelt als een goed patroon en de arbeider als een goed arbeider. Ik kies juist deze woorden, omdat dit is een algemeene clausule, die in dit ontwerp voorkomt.

De punten, zeide de heer van Nispen, die door den rechter worden uitgemaakt, liggen buiten het contract. Maar als de rechter heeft te beoordeelen, of een opgelegde boete billijk is, moet hij dan als toetssteen ook niet gebruiken allerlei factoren, die evenzeer liggen buiten het contract? En nu is het eigenaardig, dat, terwijl men de bevoegdheid van den rechter op dit punt heeft aanvaard, men die niet wil aanvaarden ten aanzien van de werkstaking, terwijl het herhaaldelijk zal voorkomen en reeds voorgekomen is, dat de oplegging van een boete of andere straf de aanleiding is geweest tot een werkstaking. De geachte afgevaardigde uit Nijmegen heeft in zijn goed toegeruste oppositie ook opgenomen de duurte van de procedure. Nu begrijp ik niet, waarom deze procedure duurder zou moeten zijn dan de andere procedures, die krachtens deze wet voor den rechter zullen moeten komen. Integendeel, zou ik meenen, dat de rechter bij iedere werkstaking van eenige beteekenis gegevens tot zijn dispositie heeft, die hij in andere gevallen niet zoo gemakkelijk kan verkrijgen. De publieke opinie uit zich dan in vergaderingen en pers en het is dus voor den rechter gemakkelijk het materiaal te verzamelen, dat hij bij andere processen dikwijls lang moet zoeken.

Ik kom tot het voornaamste argument tegen ons voorstel. De rechter zou niet competent zijn om dergelijke vragen te beoordeelen. Zooeven heb ik besproken de vraag, of de rechter andere dan rechtsgeschillen moet beoordeelen; nu kom ik tot [de] vraag: of de rechter inderdaad incompetent is om dergelijke geschillen te beoordeelen.

Toen ik bij de behandeling van deze vraag mij beriep op de Morillon, werd mij door den heer Talma, en ook door den Minister, toegevoegd: ja, maar wat de Morillon zegt wordt, gelijk gij zelf erkent, door de groote meerderheid van de Fransche juristen niet gedeeld.

Wat heb ik met die aanhaling van de Morillon willen geven? Daarmede heb ik niet anders willen bewijzen dan dit: zoodra gij den jurist zet aan een nauwgezet onderzoek van oeconomische vraagstukken, dan ondergaat zijn juridische capaciteit den invloed van den oeconomischen kijk, dien hij op dat vraagstuk krijgt en de bewering, de interpretatie van de Morillon, dat het opkomen van de arbeiders tegen de oeconomische fouten door den werkgever begaan, in bepaalde gevallen gecorlooft is, is een gevolg van de nauwgezettere studie van de werkstakingen. Die opmerking zou de Morillon zonder die nauwgezettere studie niet hebben gemaakt.

Ik heb dus niet willen zeggen, gelijk de heer Troelstra mij in den mond heeft gelegd, dat wij daarom den rechter deze taak moeten opdragen, omdat de rechter zich oeconomisch heeft te ontwikkelen; neen, ik heb die opdracht aan den rechter aldus toegelicht: draagt het den rechter op en gij zult zien dat de sociale zin,

dien gij van den rechter eischt en bij hem onderstelt, aanwezig zal zijn, wanneer gij hem maar eerst vraagstukken voorlegt waarbij zich die sociale zin moet uiten. Wanneer de rechter in andere oeconomische vragen nooit zou geroepen worden, wanneer niet tallooze rechtsquaestiën, die thans naar den rechter komen, ook samenhingen met oeconomische vragen, was er voor het standpunt van de tegenstanders nog iets te zeggen.

Maar bij het geheele samenstel van onze tegenwoordige maatschappij — en dit zal in de toekomst nog sterker worden — worden tal van vragen die samenhangen met oeconomische verhoudingen in handen van de rechterlijke macht gesteld, dat men zich niet de illusie moet maken, dat de rechter alleen zuivere rechtsgedingen te beoordeelen heeft, en met oeconomische zaken niets te maken heeft. En als dit zoo is, dan herhaal ik: ontneem hem dan niet die gevallen, die het meest sprekend zijn, en waarin 's rechters sociale zin tot heil der strijdende partijen het best tot uiting kan komen.

De heer Talma heeft er op gewezen, dat het kan voorkomen, dat de eene kantonrechter zekere beslissing geeft en een andere in dezelfde stakings-quaestie een andere beslissing. Dit kan alleen voorkomen in Amsterdam en Rotterdam, en behoort dus tot de uitzonderingen, maar al ware dit niet zoo, dan vergete de heer Talma niet, dat van de beslissingen in eersten aanleg hooger beroep bestaat, en dat door de regulariseerende werking, die dit hooger beroep uitoefent, er binnen enkele jaren ook op dit punt wel eenheid in de rechtspraak zou komen.

De heer Talma ging verder: indien gij uw amendement aanbeveelt met de bewering, dat het *moreele* onrecht, waar dit gevoeld wordt, voorkomen moet worden, moest gij ook voorstellen dat de arbeider in dienst moest blijven.

Als de geachte afgevaardigde dit motiveert met te zeggen, dat het op straat zetten van een arbeider zoo erg is, antwoord ik, dat het even hard is bij het in acht nemen van den opzeggingstermijn van één week; maar de geachte afgevaardigde vergeet m. i. twee zaken, die men wel moet onderscheiden: in enkele gevallen is het ontslag na de staking zoo immoreel te noemen, dat de rechter zal weigeren daarin een dringende reden te zien tot opzegging van het contract, en in dat geval behandelt hij den arbeider inderdaad evenals ware hij onrechtmatig op straat gezet, want hij krijgt een actie tot schadevergoeding tegen den werkgever.

Maar daarnaast staat een tweede geval — en dat is uit het oog verloren door den heer van Doorn, doch in het ware licht gesteld door den heer van Idsinga — staan de gevallen, waarin de rechter zou zeggen: het ontslag dat gij patroon, den staker gegeven hebt is op zich zelf gecorlooft; gij hadt een dringende reden tot opzegging van het contract, maar wanneer ik voor de vraag sta of het billijk is daarenboven nog tot schadevergoeding te veroordeelen, dan weiger ik dit, omdat een dergelijke veroordeeling mij onbillijk voorkomt.

Deze nuance is in het betoog van den heer van Doorn, toen hij art. 1639 *q* [p] identificeeren wilde met ons amendement, door dien geachten afgevaardigde over het hoofd gezien. Ik herhaal: het kan voorkomen dat ontslag ten gevolge van werkstaking zoo zeer immoreel zou zijn, dat de rechter zal beslissen: hier was geen dringende reden, dat is art. 1639 *bis* [?], maar daarnaast staan de gevallen waarin de rechter zegt: hier bestond een dringende reden tot ontslag, maar waar hij tevens, als de werkgever om schadeloosstelling komt, zal zeggen: op billijkheidsgronden weiger ik u de schadeloosstelling.

Nu zou ik den geachten afgevaardigde uit Gouda dit willen voorhouden: gij die het facultatieve begrip „kunnen" van art. 1639 *q* [p] zoo eng mogelijk wilt nemen, die tegen dat woord „kunnen" zoo groot bezwaar hebt, gij drijft den rechter er toe, indien gij ons amendement afstemt, om dat „kunnen" veel ruimer toe te passen dan hij anders misschien zou doen en stellig ruimer dan u lief is.

Nu de incompetentie van den rechter, een incompetentie die, ik herhaal het, ik vrees niet, omdat ik meen dat, zoodra men den rechter vragen van socialen aard te beslissen geeft, zijn sociale zin zal ontwikkeld worden, vooral nu de rechter als jurist geholpen wordt door de Kamers van arbeid, die als complement in dit wetsontwerp zijn voorgesteld, vooral ook omdat de rechterlijke macht in haar personeel voortdurend wisseling ondergaat. Hoeveel jonge juristen zijn er niet gedurende de laatste jaren uit verschillende kringen van de maatschappij voortgekomen, die voortdurend hun studio hebben gewijd aan onderwerpen van socialen aard. Gelooft men nu, dat, wanneer men in handen van dergelijke menschen de rechtspraak op dit punt legt, men dan een rechtspraak zou krijgen, waarvan men moet zeggen: dogene, die dit vonnis gewezen heeft, is incompetent? Ik ben er geen oogenblik bang voor.

De geachte afgevaardigde uit Tietjerksteradeel is verder gegaan en heeft zelfs

het prestige van de rechterlijke macht er bij gehaald. Ik wees er op, dat reeds thans de rechterlijke macht herhaaldelijk beoordeeld heeft en krachtens dit wetsontwerp te beoordeelen krijgt, oeconomische vragen. Wanneer nu de geachte afgevaardigde uit Tietjerksteradeel beangst is voor het prestige van de rechterlijke macht, hoe maakt hij het dan met de buitengewone macht die den strafrechter is toegekend?

Ik zou den heer Talma wel willen vragen: is het niet herhaaldelijk voorgekomen en zal het niet herhaaldelijk voorkomen, dat de rechter in strafzaken delicten te beoordeelen krijgt met een oeconomischen ondergrond, delicten begaan in den oeconomischen strijd, delicten begaan in woeliger strijd misschien dan de civiele rechter voor oogen ziet, wanneer hij eenvoudig uitspraak heeft te doen over schadeloosstelling bij werkstaking?

De heer **Talma:** Ik heb in dat geval juist hooren spreken van klassenjustitie, bijv. in de zaak van de Hogerhuizen.

De heer **Limburg:** De redeneering van den heer Talma zou indruk maken indien men in Nederland het buiten een rechterlijke macht kon stellen of den rechter zijn macht in strafzaken kon afnemen. Bijna zou men meenen dat de geachte afgevaardigde dit wenscht, want ik hoorde hem zoggen: niet de kantonrechter, maar wij moeten uitmaken of een staking excusabel is. Ik kom daar aanstonds op terug.

Ik herhaal dus, wanneer gij het prestige van de rechterlijke macht niet aantast, en niet vreest voor de exceptioneele macht die de rechter krijgt krachtens het Strafwetboek, aarzel dan ook niet om die rechterlijke macht de bevoegdheid te geven, die haar hier wordt toegekend.

De heer Talma, zeide ik, neeft uitgeroepen: niet de kantonrechter, maar *wij* moeten uitmaken of een staking is excusabel, ja dan neen. Maar de Minister heeft nog eens herhaald wat reeds van verschillende zijden was geconstateerd, dat wij op dit oogenblik niet als wetgevers een indeeling kunnen maken van de stakingen die gerechtvaardigd en excusabel en die dat niet zijn. Nu zegt de heer Talma, dat dan de rechter dat ook niet moet doen, maar er zijn reeds talloose voorschriften, waarin de wetgever alleen het hoofdbegrip heeft gegeven, aan den rechter overlatende om uit te maken in elk speciaal geval of concrete feiten onder dat begrip vallen. In het Strafwetboek wordt de strafbaarheid bij overmacht uitgesloten, maar uit te maken wat overmacht is en of deze aanwezig is, wordt in elk concreet geval overgelaten aan den rechter.

Wat ontoerekenbaarheid is, heeft in elk concreet geval de rechter te beoordeelen, en nu is voor ons het aanlokkende van ons amendement — en dit in antwoord aan den heer Minister, die ons op een beslissing in deze materie wil laten wachten totdat wij hier een wetsontwerp zullen behandelen als dat van den gewezen Franschen Minister Millerand tot regeling van het stakingsrecht — nu is het mooie van ons amendement, dat wij de vakorganisatie, de vakbeweging, de wetenschap stilletjes haar gang laten gaan, terwijl de rechter klaar staat om de resultaten van die vakactie en van de wetenschap op te vangen.

De heer **Troelstra:** U stelt de vakbeweging onder contrôle van den rechter.

De heer **Limburg:** Neen, ik doe dit niet, want de rechter is een kind van zijn tijd en wat algemeen zal zijn aangenomen als te zijn sociaal recht of onrecht, zal zijn weerspiegeling vinden in de vonnissen van den rechter, juist omdat hij een kind is van zijn tijd.

Hieruit volgt, dat wij niet bereid zijn te wachten totdat eventueel een regeling van de staking hier zal worden behandeld. Al zouden wij dezen bewindsman ook een zeer lang ministerieel leven toewenschen, ik geloof niet dat wij een dergelijk wetsontwerp nog van zijn hand hier zouden behandelen, want de regeling bij de wet van dit vraagstuk is in de eerste tijden nog niet denkbaar. Maar wij hebben dergelijk wetsontwerp ook niet noodig, want, ik herhaal, de rechter heeft slechts zijn oor te luisteren te leggen naar wat als ongecodificeerd recht door de vakbeweging en de wetenschap wordt geschapen en dat op te vangen, om hetgeen op die wijze is verkregen, in zijn vonnissen te verwerken en neer te leggen.

De Minister heeft gezegd, dat over ons denkbeeld zou zijn te praten, indien het woord werkstaking uit het amendement verdween en daarin bepaald werd, dat de rechter steeds, in alle gevallen van art. 1639 *q* [p] bevoegd zou zijn om de vordering tot schadeloosstelling te beperken. De voorstellers van het amendement meenen aan dien wensch te kunnen te gemoet komen, en dit te gereedelijker, omdat zij het amendement wel hebben voorgesteld met het oog op de werkstakingen, maar het ook denkbaar achten dat in de andere gevallen van art. 1639 *q* [p] dezelfde ratio den rechter tot eenzelfde beslissing zal moeten leiden.

Daar komt nog dit bij, dat, wanneer ons amendement zooals het nu luidt, niet wordt aangenomen, het zonderlinge van den toestand zal zijn, dat de rechter wel het meerdere kan, maar niet het mindere. De rechter kan het meerdere, in zooverre hij kan zeggen, dat de reden die is gegeven tot ontslag, niet was een dringende reden en dus van schadeloosstelling geen sprake kan zijn, doch integendeel de werkgever schadevergoeding zal hebben te betalen. Maar het mindere kan hij niet; hij kan niet in beginsel de dringende reden goedkeuren, doch de schadeloosstelling weigeren of beperken op grond, dat het in dit geval niet billijk was die tot dit bedrag te eischen.

Er is dus gereede aanleiding om aan het verzoek van den Minister te voldoen, wanneer wij daarmede de oppositie van den Minister kunnen ontwapenen. Wanneer wij dus het amendement aldus lezen: „Echter zal de rechter steeds bevoegd zijn wanneer enz.", dan verwachten wij van den Minister een tegemoetkomende houding.

En nu, Mijnheer de Voorzitter, ten slotte — en hiermede kom ik nog even tot het amendement-Troelstra.

Mijn medevoorstellers en ik gaan met ons voorstel zoover als wij kunnen gaan; het komt ons voor dat, de normale regel in de practijk zal moeten blijven, dat, wanneer er gestaakt wordt, er gestaakt wordt met inachtneming van den opzeggingstermijn.

Ik vermoed dat ook de heer Troelstra wel van meening zal zijn, dat in het algemeen die opzeggingstermijn bij een werkstaking in acht dient te worden genomen, wanneer dit eenigszins mogelijk is. Wij kunnen echter niet zoover gaan als het amendement van den heer Troelstra c.s. wil, omdat wij het niet kunnen aanzien als een stap vooruit, maar eerder het beschouwen als een stap achteruit, wanneer men iedere staking, hoe rokeloos ook, zonder gevolg wil laten, speciaal wanneer men zelfs een staking in strijd met een collectief contract gecorloofd acht. En de heer Troelstra heeft dit zelf ook zoo goed gevoeld, dat hij gezegd heeft: sluit dan voor het collectief contract deze bepaling uit. Maar weet de geachte afgevaardigde wel wat hij dan daarmede heeft bereikt? Daarmee heeft hij te kennen gegeven, dat naar zijn opvatting de bepaling van dit artikel niet meer is dwingend recht; dat men daarvan zal kunnen afwijken. En dan vraag ik toch in gemoede, wat men aan dit artikel heeft, gesteld dat het amendement van den geachten afgevaardigde wordt aangenomen, wanneer het niet is dwingend recht. Dan toch kan elke werkgever van die bepaling afwijken. Wij zullen dan het schouwspel hebben gehad, dat de heer Troelstra en de zijnen, met al de kracht en het talent waarover zij kunnen beschikken, een amendement hebben verdedigd, dat toch voor den arbeider een doode musch is, omdat iedere werkgever er van kan afwijken. De geachte afgevaardigde is, meen ik, zelfs zoover gegaan van te zeggen, dat hij van deze quaestie zijn stem over het wetsontwerp afhankelijk zou maken. Dan zou hij dus n.b. zijn stem hebben doen beheerschen door een amendement, dat, als het in de wet wordt opgenomen, wel een heel aardige bepaling is op het papier, maar waarvan elke patroon kan afwijken. Wij daarentegen gaan uit van het idée, dat het geheele artikel is dwingend recht, en wordt nu ons amendement aangenomen, zal van het daar bepaalde niet kunnen worden afgeweken.

Ik wil nu eindigen. Door den heer Troelstra is tegenover elkander gesteld het stelsel van de Regeering: dat de goeden moeten lijden met de kwaden, en zijn stelsel: dat de kwaden mede mogen profiteeren met de goeden. Dat waren de twee scherp tegenover elkander staande stelsels, zooals die met juistheid door den geachten afgevaardigde zijn geschetst.

Wij willen noch het een, noch het ander. Wij zeilen er tusschen door, wij willen, dat de kwaden lijden, maar dat de goeden in dat lijden niet worden medegesleept. Wij willen, dat een bepaling, die tegen de kwaden kan worden uitgespeeld tegen de goeden kan worden verkeerd in een zoodanige, dat zij er geen last van hebben. Ik blijf mijn amendement aan de Kamer aanbevelen.

Mijnheer de Voorzitter! Zooals ik reeds zeide, hebben wij nu deze wijziging in ons amendement gebracht, dat de eerste woorden vervallen en dat het 3de lid van het artikel zal luiden: „Echter zal de rechter steeds bevoegd zijn, wanneer", enz.

De **Voorzitter:** Door de voorstellers is een wijziging gebracht in hun amendement, zoodat dit thans luiden zal: „Echter zal de rechter steeds bevoegd zijn, wanneer", enz.

De heer **de Klerk:** Mijnheer de Voorzitter! Na de uitnemende rede van den heer Troelstra kan ik kort zijn. Het geschil tusschen mij en den heer Troelstra is niet opgelost. Waar hij de kwade werkstakingen wil medenemen, schijnt mij dit onmogelijk, omdat bij een wet als deze de patroon niet te maken heeft met werkstakingen buiten de arbeidsverhoudingen. De heer Troelstra zeide zelf, dat hij niet met alle werkstakingen kon medegaan, bij voorbeeld niet met de besmette stakingen. Daarom bepalen wij ons tot hetgeen in ons amendement is neergelegd.

Ons amendement heeft bovendien nog het voordeel, dat, waar velen zich misschien niet kunnen vereenigen met het uiterste amendement van den heer Troelstra, de meerderheid wellicht zal medegaan met ons amendement, dat blijft binnen de grenzen van oeconomische stakingen.

Ik bepaal mij nu verder tot een paar opmerkingen, die tegen het sub-amendement zijn ingebracht, dat, schoon ingetrokken, in zijn grondslag toch nog bestaat. En dan wil ik zeggen, dat noch door den heer van Nispen, noch door den heer Talma ernstige bestrijding is geleverd. De heer van Nispen gevoelde zich zelfs aangetrokken tot ons amendement, doch had twee bezwaren. Vooreerst meende hij, dat als de patroon tot behoud van zijn bedrijf het noodig achtte het loon te verlagen, dit volgens ons amendement niet kon plaats hebben. Ik erken de juistheid van die opmerking en wij hebben ons amendement dan ook gewijzigd. De handhaving van het bedrijf is ook voor den arbeider de hoofdzaak. Of zij al een hooger loon bedingen en het bedrijf gaat te niet, dan zijn de arbeiders heelemaal niet geholpen. Vandaar dat wij dit bezwaar, door den heer van Nispen genoemd, hebben weggenomen uit ons amendement.

Zijn tweede bezwaar omtrent de vaagheid stem ik hem niet toe. De bedoeling van het woord arbeidsverhouding is duidelijk. Wij willen ons houden binnen de grenzen van de oeconomische werkstakingen en er buiten houden de politieke stakingen en de staak-maar-raak politiek.

Om nu een oeconomische staking te omschrijven, dat kunnen de heeren van Nispen en Troelstra niet van ons verlangen. Bovendien, als wij dit moesten doen, dan geloof ik dat ieder artikel een omschrijving noodig had. Inderdaad geldt dit woord „vaagheid" voor vele artikelen. Wanneer men eenmaal weet, dat wij ons bepalen tot de oeconomische staking, geloof ik, dat dit voor den rechter een duidelijke aanwijzing is.

De heer Talma heeft ons amendement gesteund door de werkstaking te Enschedé aan te halen. Die werkstaking past inderdaad in ons kader, een zoodanige hebben wij met ons amendement op het oog, en het deed mij genoegen van den geachten afgevaardigde te vernemen, dat de publieke opinie instemde met die stakers. Maar de heer Talma had nog een bezwaar. Hij zeide: hoe zal de rechter dit uitmaken. De werklieden zullen zeggen, dat de regeling in hun nadeel was en de patroon zal dat ontkennen. Toen hij dat zeide keek ik hem verbaasd aan en de heer Talma gevoelde dat ook. Ik dacht toen, hij zoo sprak: hoe heb ik het nu? Heeft de heer Talma niet bedacht, dat in een der artikelen sprake is van de voorlichting van de Kamers van arbeid? Ook in het hier meergenoemde blad *„Toenadering"*, orgaan van de Christelijke havenarbeiders, wordt gewezen op de voorlichting van de Kamers van arbeid.

Aan het slot van het artikel „De werkstaking en het arbeidscontract" staat: „Ook zou nog opgenomen kunnen worden de bepaling, dat de al- of niet gewettigdheid eener staking, die recht geeft op toepassing der „oorlogsbepalingen", zou moeten worden uitgemaakt door de Kamer van arbeid waaronder het bedrijf ressorteert, waarin de staking is uitgebroken, terwijl bij gebrek daarvan de verplichting om een scheidsrechterlijke beslissing in te roepen, zou kunnen worden opgelegd."

Wanneer de heer Talma het standpunt inneemt, dat de rechter tusschen de partijen niets kan uitmaken dan zou ik hem willen vragen, waar blijft gij met de geheele rechterlijke macht? In de meeste gevallen meenen beide partijen dat zij gelijk hebben en moet de rechter zich laten voorlichten door deskundigen of zijn uitspraak gronden op beëedigde verklaringen. Dit argument, wat de heer Talma bezigde, gaat maar mijn opvatting inderdaad niet op.

De heer Talma, voortgaande, bleek ten slotte zich meer aangetrokken te gevoelen door het amendement-Troelstra. Hij houde het mij ten goede, maar bij de behandeling van dit wetsontwerp hebben wij opgemerkt, dat hij zeer democratisch gestemd is, maar toen hij dit zeide dacht ik toch: nu gaat hij met zijn democratisch beginsel wel wat ver. Maar aan het einde van zijn bespreking, waar hij duidelijk deed uitkomen, dat hij ten slotte tegen het amendement-Troelstra zou stemmen, dacht ik: dat is goedkoop. Democratisch is hij alleen in woorden, in daden staat hij noch achter bij den heer van Nispen, die vermoedelijk nog wel, nu het bezwaar uit ons amendement is weggenomen, zijn stem daar vóór zal uitbrengen, wat de heer Talma in geen geval zal doen. Hij mag dan in woorden zoo democratisch, zoo rood mogelijk zijn, in daad blijft hij ten opzichte van dit artikel, dunkt mij, zeer conservatief.

De heer Roodhuyzen heeft reeds duidelijk laten uitkomen, dat, indien de Kamer niet medegaat met ons amendement, men ook een rechtmatige werkstaking kan bemoeilijken.

De bedoeling van ons amendement is — ik herhaal het nog eens — het stakingsrecht, wat rechtmatig is, voor den arbeider te behouden en den wetgever aan te wijzen, dat hij blijve binnen de oeconomische lijn. Dat dit dringend noodig is, blijkt, als ik nog een oogenblik de aandacht der Kamer mag verzoeken en haar weer mag terugbrengen tot de practijk, omdat er hier zooveel juristen aan het woord zijn geweest, uit een schrijven van den secretaris der afdeeling Rotterdam van het Algemeen Nederlandsch Werkliedenverbond. Daarin lees ik:

„Het is in het bouwvak een feit, dat voortdurend de onderdeelen van werk zoo verschillend opgevat kunnen worden, dat er geen eind van te vinden is en waarop vooruit moeilijk gerekend kan worden.

„Bij eigenbouw is het den bouwer zijn belang om, wanneer er gesproken wordt om werk door den gezel aan te nemen het zoo licht en zoo eenvoudig mogelijk voor te stellen, opdat de prijs van overeenkomst laag gesteld zal worden. Maar ook is het zijn belang, om het werk zoo oogelijk mogelijk afgewerkt te krijgen.

„Wanneer hij nu ziet, dat een of meerdere werklieden gezamenlijk goed zullen uitkomen, dan begint hij mooier en bewerkelijker werk te verlangen dan noodig is en dan waarop gerekend is.

„Om b.v. iets te noemen. Er zal aangenomen worden het aftimmeren van een of meer panden voor gewone werkmanswoningen.

„Nu hebben de werklieden gedacht en gerekend de lambrizeerings te maken van opgeklampt werk, maar zijn zij zoover om daaraan te beginnen dan zegt de baas, neen het moeten paneellambrizeerings zijn.

„Verschillende kastdeuren is gerekend om aan den binnenkant vierkant te houden, neen, zegt de baas, aan den binnenkant moet ook een schaafje. De deuren heeft men gerekend met twee paneelen te maken, neen, zegt de baas, er moet een middelstijl in en twee smalle bovenpaneelen. Schoorsteenmantels, dakvensterbetimmeringen kunnen ontzettend veel verschillen, zonder dat er feitelijk gezegd kan worden, dat kan niet.

„Door al deze zaken, die nog met velen vermeerderd zouden kunnen worden, ontstaan dan ook zeer dikwijls quaesties, die soms wel op het neergooien van het werk uitdraaien.

„Nu kan wel vooruit het een en ander omschreven worden, maar dat gebeurt weinig en dan nog zijn er geen teekeningen van het een en ander.

„Van alles kunnen ook trouwens geen teekeningen gemaakt worden.

„Maar al is het een en ander omschreven, zelfs zeer nauwkeurig, dan kunnen de werklieden er nog zeer dikwijls inloopen."

Dat zijn grepen uit het practische leven, en wenscht de geachte spreker uit Nijmegen of de geachte spreker uit Tietjerksteradeel er nog meer te hooren dan ben ik bereid er nog een aantal te noemen uit welk bedrijf of vak ook.

Dat ons amendement van belang is niet alleen voor de arbeiders, maar ook voor de werkgevers, blijkt hieruit, dat dezen op hun beurt weder werknemers zijn. Ik wijs op de staking der patroons te 's-Gravenhage en op het langdurig ernstig geschil dat indertijd plaats had tusschen den aannemer Zonneveld en het gemeentebestuur van Rotterdam.

Ik zal het hierbij laten en beveel ons amendement bij de Kamer aan.

De heer **van Nispen tot Sevenaer:** Mijnheer de Voorzitter! Met het oog op het zeer belangrijke onderwerp dat ons bezighoudt, wensch ik nog een enkel woord te zeggen.

De heer Troelstra zeide, dat ik zijn amendement niet juist had voorgesteld toen ik betoogde, dat hij met het amendement wilde geven de vrijheid aan de arbeiders en aan de patroons, genen bij werkstaking en dezen bij uitsluiting, om tegen het contract te handelen.

De geachte spreker zeide: dat is de bedoeling van ons amendement niet, dat denkbeeld ligt daaraan niet ten grondslag, wij bedoelen alleen één bepaling van het contract niet te laten gelden en als wij nu maar in de wet zetten, dat die bepaling òf door arbeiders òf door werkgevers buiten werking mag worden gesteld, dan is dat geen contractbreuk.

Als wij dat zoo in de wet zouden zetten, dan zou men inderdaad in dat geval

niet kunnen spreken van contractbreuk, indien de wet de bevoegdheid gaf die een bepaling, zij het dan ook de hoofdbepaling van het contract, buiten werking te stellen. Men zal echter dat doel allerminst bereiken door aanneming van het amendement van den heer Troelstra en de zijnen.

Nemen wij het amendement aan, dan wordt daarmede allerminst bereikt dat handelen in strijd met de hoofdbepaling van het contract, dus aan de zijde van de arbeiders niet werken en aan de zijde van de werkgevers geen gelegenheid tot werken verschaffen, niet is contractbreuk. Dat blijft dan wel degelijk door deze wet als contractbreuk gestempeld.

Door de aanneming van het amendement toch zullen wij alleen zeggen, dat bij handelen in strijd met de hoofdbepaling van het contract, dat handelen niet tot gevolg zal hebben schadevergoeding, maar wij blijven dat wel degelijk beschouwen als contractbreuk in den zin van niet nakomen der verplichtingen, welke men op zich genomen heeft bij het contract, en dat blijkt duidelijk daaruit, dat wij het blijven beschouwen als een dringende reden voor den werkgever om den arbeider die aldus onrechtmatig handelt, uit de dienstbetrekking te ontslaan, dadelijk als die dringende reden gegeven is.

De heer Schaper vraagt of dat niet genoeg is, maar daarover hebben wij het op [het] oogenblik niet.

Een tweede punt uit de rede van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III. Ik had dien geachten afgevaardigde gezegd: gij moet in uw amendement, als gij logisch wilt zijn, uitzonderen staking in strijd met het collectieve contract, want gij hebt erkend dat zulk een staking ongeoorloofd is. Nu antwoordt die geachte afgevaardigde mij op mijn verwijt, dat dit niet noodig is, want, zegt hij, men kan bij het collectieve contract die uitzondering maken.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, als wij van oordeel zijn, dat inderdaad een staking in strijd met het collectieve contract niet mag plaats hebben, moeten wij dit wel degelijk in de wet bepalen, en de geachte afgevaardigde moet het dan ook, wil hij consequent zijn, in zijn amendement brengen.

Wij hebben bij het artikel dat handelt over het collectieve contract erkend, dat hier een zedelijke verplichting moet omgezet worden in een rechtsverplichting. Waar dit algemeen erkend wordt, mag men aan den rechtsplicht niet het gevolg onthouden dat niet-nakoming leidt tot een actie tot schadevergoeding.

De geachte afgevaardigde heeft niet gezegd, dat bij een staking in strijd met het collectieve contract er reden was om die verplichting tot schadevergoeding niet aan die daad te verbinden, en waar dit niet is gezegd, moet hij wel degelijk voorstellen in de wet te zetten dat zulk een staking schadevergoeding als gevolg zal hebben, en door zijn amendement geschiedt dat niet.

Een enkel woord over het amendement-de Klerk.

Het doet mij genoegen dat dit amendement gewijzigd is. Toen de geachte afgevaardigde de heer Roodhuyzen gisteren het amendement zooals het was ingediend verdedigde, kwam mij een schoone versregel uit een gedicht van Tollens te binnen:

„Men reken' d'uitslag niet, maar telle het doel alleen."

Het is inderdaad wat veel gevergd, bij al de waardeering die wij voor elkanders werk hebben en bij de verplichting om een ontwerp te verbeteren, dat wij ons alleen zouden houden aan het doel dat bij de voorstellers der amendementen heeft voorgezeten.

Nu heeft de heer de Klerk gemeend, dat hij mijn stem zou krijgen voor zijn amendement, door de wijziging, daarin aangebracht. Ik erken volkomen, dat die geachte afgevaardigde aan eenige, gisteren genoemde bezwaren is te gemoet gekomen, maar hij is nu verder gegaan in de richting die ik absoluut niet goed acht. Hij is nu veel meer genaderd tot het amendement-Troelstra, en daardoor is natuurlijk voor mij dat amendement niet wel te aanvaarden.

Nu zal volgens het amendement-de Klerk iedere staking en uitsluiting ontrokken zijn aan de actie tot schadevergoeding, tenzij de onmiddellijke reden een gevolg is van werkstaking wegens loonregeling of arbeidsverhoudingen. Daar valt dus onder iedere werkstaking of uitsluiting, behalve die om politieke redenen. Dit is dus een verschil met het amendement-Troelstra.

Maar de geachte afgevaardigde zal wel begrijpen, dat na hetgeen ik gisteren heb gezegd over het amendement-Troelstra, ik onmogelijk, ook na deze wijziging, met zijn amendement kan medegaan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nog gaarne nader zijn teruggekomen op de belangrijke beschouwingen, door den geachten afgevaardigde uit den Haag I, den heer Limburg, ten beste gegeven, maar met het oog op het vergevorderd uur zal ik mij daarvan onthouden.

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! Er is zooeven een wijziging gebracht in het amendement van den heer Limburg c.s., waardoor dit amendement, naar het mij voorkomt, nog al van aard is veranderd. Eenigszins gehoor gevende niet aan een uitnoodiging, maar aan een opmerking van den Minister van Justitie, hebben de voorstellers de eerste woorden van het amendement weggelaten. Er stond: „indien de dringende reden gelegen is in de werkstaking of de uitsluiting". Door de weglating van die woorden is nu het gevaar ontweken, dat in het ontwerp van werkstaking of uitsluiting gesproken wordt.

Ik begrijp, dat dit voor den Minister van Justitie een geruststelling is en ook ik verheug mij, dat dit niet in de wet komt, want werkstaking heeft naar mijn bescheiden meening met dit wetsontwerp niets te maken. Maar het komt mij voor, dat het amendement, zooals het nu luidt, geheel in strijd is met het beginsel, aangenomen bij art. 1639 *s*[r]. Het amendement luidt nu:

„Echter zal de rechter bevoegd zijn, wanneer hem dit met het oog op de omstandigheden van het geval billijk voorkomt, eene krachtens het vorig lid van dit artikel ingestelde vordering geheel of gedeeltelijk te ontzeggen." Welke is die vordering? O. a. de vordering van art. 1639 *s* [r], welk artikel bepaalt, dat de schadeloosstelling, bedoeld bij de artt. 1637 *t* [k], en 1639 *p* [o], bij een dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan, gelijk is aan het in geld vastgesteld loon voor den duur van den opzeggingstermijn. Dit artikel stelt dus eens en voor al vast, wat voor partijen de schade zal zijn, en er wordt aangenomen, dat men niet zal kunnen gaan procedeeren over de vraag of en hoeveel schade geleden is: alle gevallen door elkander slaande zegt het artikel, dat er schade is en hooveel die schade zal bedragen. Dat is een zeer verstandige maatregel, omdat men anders over wat men in Duitschland Bagatelsachen noemt te veel procesjes zou krijgen. De geheele schadeloosstelling bedraagt voor den kleinen werkman feitelijk niet meer dan 12 dagen loon, en daarover moet zoo weinig mogelijk geprocedeerd worden; dat moet in eens uit zijn. Zooveel gewicht wordt gehecht aan dat eens vooral vaststellen van het bedrag, dat in het derde lid van art. 1639 *s* [r] wordt bepaald: „Elk beding, waarbij ten behoeve van den arbeider een schadeloosstelling tot een lager bedrag is bedongen, is nietig."

Maar nu komt met dit amendement een geheel nieuw denkbeeld in de wet. Er wordt gezegd, dat de rechter bevoegd zal zijn, wanneer hem dit met het oog op de omstandigheden van het geval billijk voorkomt, een krachtens het vorig lid van dit artikel ingestelde vordering geheel of gedeeltelijk te ontzeggen. Met andere woorden: elk werkman, die meent, dat hij eigenlijk geen schadeloosstelling of minder moet betalen, kan vragen aan de rechters, of hij met het oog op de omstandigheden van het geval maar liever niets mag betalen. En hij kan dat gratis doen. De patroon heeft echter geen lust telkens zelf of door middel van een al of niet bepaalden advocaat voor den kantonrechter te verschijnen en zal zich dus genoodzaakt zien in hemels naam maar geen schadevergoeding te eischen. Het is immers maar een bagatel, roept men mij toe, maar als het dan slechts een bagatel is moet men zich niet zooveel moeite geven dat uit de wet te doen verdwijnen. Dit ontwerp heeft o. a. ten doel den werkman te doen gevoelen dat ook hij, evengoed als de werkgever, als hij het contract verbreekt, schadevergoeding moet betalen, hoe weinig dan ook; maar dan moet dezelfde wet niet zeggen: eigenlijk gezegd meenen wij niets daarvan; wij zullen het u zoo gemakkelijk mogelijk maken, door u in de gelegenheid te stellen het den patroon zoo lastig te maken dat hij maar liever niets zal vorderen. Dat is geen oprechte manier van handelen. Als men gelijk recht voor allen wil, moet men ook den werkman bij contractbreuk iets laten betalen als schadeloosstelling. Ik treed verder niet in de waardeering van dit ontwerp, maar meen, dat niet kan worden ontkend, dat het amendement strijdt met het beginsel van art. 1639s [r].

De heer **Talma:** Mijnheer de Voorzitter! Ik zou gaarne gezwegen hebben in dit stadium van het debat, maar ik ben wel gedwongen te spreken na de rede gehoord te hebben, die de heer van Idsinga plotseling gehouden heeft dezen morgen, en waarin hij den leden aan deze zijde van de Kamer, die gezegd hebben dat zij niet willen werkstaking met contractbreuk, eenvoudig toevoegde, dan begrijpt gij niets van dit ontwerp en hebt gij al die dagen hier staan te verdedigen een onhoudbare opvatting van de werkstaking, die in doorgaanden strijd is met uw eigen interpretatie van het ontwerp.

Een dergelijke uiting van iemand, met wien men het volgende oogenblik een gelijke stem zal uitbrengen, dwingt mij er wel toe dat ik mij verdedigen moet. Curieuzer is het, dat de geachte afgevaardigde het geval zoo geheel en al ver-

keerd heeft gesteld, dat ik mij niet kan voorstellen hoe iemand zoo scherpzinnig als de geachte afgevaardigde zich daartoe heeft laten verleiden. Wat is de flagrante tegenstrijdigheid in dit ontwerp volgens dien geachten afgevaardigde? Gij wilt werkstakingen alleen met opzeggingstermijn en te gelijker tijd zegt gij: de werkstaking is een dringende reden of kan een dringende reden zijn.

Ziet de geachte afgevaardigde dan niet in, dat hij dan twee zinsneden naast elkander zet waarin het woord werkstaking voorkomt, maar in het eene geval met een beperkter beteekenis dan in het andere? Wanneer wij zeggen: een werkstaking is alleen geoorloofd met inachtneming van den opzeggingstermijn, gebruiken wij het woord werkstaking in den algemeenen zin, en schakelen wij daaruit een enkele soort waarvan wij zeggen dat die geoorloofd is, namelijk die met inachtneming van den opzeggingstermijn. Maar nu zijn er ook werkstakingen die niet zijn met inachtneming van den opzeggingstermijn, dat zijn die waar die een dringende reden opleveren in den zin van art. 1639*p* [o]. Wanneer dus de geachte afgevaardigde een flagrante tegenstrijdigheid ziet tusschen twee definities van werkstakingen, terwijl twee verschillende soorten zijn bedoeld, dan wijst dit op een tegenstrijdigheid die vanzelf spreekt.

De heer **van Idsinga:** Dat was de tegenstrijdigheid niet die ik op het oog had.

De heer **Talma:** De geachte afgevaardigde heeft toen ik de tegenstrijdigheid die er zijns inziens is, formuleerde, gezwegen, maar nu ik de absurditeit er van aangewezen heb, interrumpeert hij.

Hij heeft dit uitdrukkelijk als tegenspraak in onze defensie aangewezen. Mijns inziens sprak het vanzelf, dat een staking met inachtneming van den opzeggingstermijn in den volledigen zin van het woord een staking is en dat de opzeggingstermijn er bij te pas komt.

Dit wordt echter ontkend door den heer Troelstra en door den heer van Idsinga, gelijk ook geschied is verleden week door den geachten afgevaardigde uit den Helder.

Ik, die zoo weinig met dergelijke zaken in aanraking kom, verbaas mij er over, dat door twee dienstdoende advocaten iets dergelijks beweerd wordt. Ik kan zelfs uit mijn ervaring in deze Kamer op een eigenaardig geval wijzen.

De vorige Minister van Financiën heeft het contract met de Nederlandsche Bank opgezegd met inachtneming van den voorgeschreven opzeggingstermijn.

Was het nu de bedoeling van dien bewindsman om de betrekking tusschen den Staat en de Bank te doen eindigen? Absoluut niet. Het was voldoende bekend, dat hij oordeelde dat de Bank in dezelfde verhouding tot den Staat moest blijven; maar om zich volledige vrijheid te reserveeren bij het onderhandelen over wijziging der voorwaarden zegde hij het contract op.

Als nu een arbeider die een contract heeft met opzeggingstermijn van een week, tot den patroon zegt: ik ga de volgende week niet aan het werk tenzij gij het loon stelt op 5 cents meer, dan doet hij dit niet met het doel den dienst te verlaten, niets zal hem aangenamer zijn dan op hooger loon te blijven; niets verlangt hij meer dan dat het niet tot staking komt; maar komt het tot staking, dan pleegt hij geen contractbreuk, omdat hij gebruik maakte van den opzeggingstermijn.

Er is verwarring mogelijk door het gebruik van het woord dienstbetrekking in deze afdeeling, en dus ook in verband met de opzegging. Duidelijker wordt het, wanneer men spreekt van opzeggingstermijn ten opzichte van de overeenkomst; maar alles wat hier op de opzegging wordt gezegd heeft alleen betrekking op den uitwendigen juridischen vorm die in acht genomen wordt, niet op het doel waarmede de opzegging wordt gedaan.

Een enkel woord over het amendement van den heer Limburg, zooals het gewijzigd is, welk woord ik ook spreken zal in verband met de bestrijding die ik de eer had van den geachten afgevaardigde uit Gouda te ondervinden, die zeide: gij hebt geen reden u te verzetten tegen de bevoegdheid hier aan den rechter gegeven, want gij hebt bij de artt. 1639*q* [p] en *r* [q], door tegen het amendement te stemmen om het woord „kunnen" er uit te halen, hetzelfde gedaan. Ik houd vol, dat hier niet hetzelfde geschiedt.

Ik stel mij voor, dat bij de genoemde artikelen dit het geval zal zijn: de rechter heeft zich af te vragen of er dringende redenen zijn en heeft tot richtsnoer de verschillende nummers voor werkgevers en arbeiders in die artikelen opgenomen.

Tot richtsnoer, meer niet.

De zaak is met die lijst niet uit. Hij moet telkens beslissen of de dringende reden er is, maar hij doet dat naar een gegeven maatstaf.

Naar welken maatstaf beslist hij? Die is in de wet zelf duidelijk aangewezen; namelijk in het algemeen moeten het zijn: „daden, eigenschappen of gedragingen van den arbeider, die ten gevolge hebben, dat van den werkgever redelijkerwijze niet kan gevergd worden de dienstbetrekking te laten voortduren"; daarin heeft hij den maatstaf om te beoordeelen of voor het geval, onder een van de nummers genoemd, een dringende reden aanwezig is om de dienstbetrekking te doen eindigen.

Laat mij dit nog mogen zeggen tegenover den geachten afgevaardigde uit Bodegraven: wij kunnen ons werkstakingen onder zoodanigen vorm voorstellen, dat toch inderdaad een patroon zeer moeilijk zal kunnen waar maken, dat redelijkerwijze niet van hem kan verwacht worden dat de dienstbetrekking voortduurt.

Ik zal een voorbeeld nemen uit Rusland. Stel een stad in Rusland is in rep en roer. De werklieden, die om 9 uur op het werk moeten zijn, blijven weg, doch om 1 uur komen zij met hangende pootjes terug, begrijpende een dwaasheid te hebben begaan. Nu zal de patroon zeggen: Hoe kunt gij redelijkerwijze van mij verwachten dat ik u weder in dienst zal nemen. Maar zal hij veel rechters vinden, die dat met hem eens zijn?

De rechter heeft dus naar dien maatstaf, die in de wet zelf gegeven is, te beoordeelen of er een dringende reden aanwezig is. Wat zegt nu de geachte afgevaardigde uit 's-Gravenhage? De rechter moet eerst onderzoeken of er voor de staking een dringende reden geweest is en eerst daarna en nadat dat in bevestigenden zin is beslist naar den zooeven aangegeven maatstaf, zal hij hebben te beslissen of er schadeloosstelling verschuldigd is. Naar welken maatstaf zal hij dit tweede beslissen? Naar geen maatstaf, en nu wensch ik toch tegenover den geachten afgevaardigde uit Gouda vol te houden, dat er hier dus twee onderscheiden gevallen zich voordoen. In het eene geval heeft de rechter een norm, in het andere geval mist hij die.

De geachte afgevaardigde uit 's-Gravenhage heeft mij zelfs gevraagd naar den strafrechter. Ik zal mij wel wachten met dien geachten afgevaardigde over de rechterlijke bevoegdheid te gaan twisten, maar ik heb altijd gedacht, dat de strafrechter in het Strafwetboek verschillende normen had en te oordeelen had of de verschillende gevallen die voor hem komen, vallen onder de normen die in het wetboek genoemd worden.

Maar hier is geen enkele norm aanwezig en dit is mijn principieel bezwaar tegen het amendement van den geachten afgevaardigde.

In art. **1639 t** wordt gesproken van tweeërlei schadeloosstelling, namelijk die volgens art. 1639*s* [r] en de volledige schadeloosstelling.

Wat is het verschil tusschen die beide schadeloosstellingen? Dat bij vaststelling van de volledige schadeloosstelling natuurlijk de schade die vergoed moet worden, eerst moet worden bewezen, dat spreekt vanzelf. Maar het karakteristieke in den geheelen opzet van de bepaling die met de schadeloosstelling van art. 1639*s* [r] in verband staat is van tegenovergestelden aard. Volgens art. 1639*s* [r] kan schadevergoeding verleend worden zonder dat de schade bewezen behoeft te worden. Gaat het nu aan, dat de geachte afgevaardigde gaat zeggen: wij zullen nu nog eens de schadeloosstelling, die naar de bedoeling van het wetsontwerp automatisch werkt, onderwerpen aan de mogelijkheid van vermindering door den rechter, wanneer het hem billijk zal voorkomen, ook bijv. in verband met de werkelijke schade? Maar dan is het karakter van deze schadeloosstelling weg. Laat de geachte afgevaardigde consequent zijn. Het geheele art. 1639*s* [r] heeft in het systeem van den geachten afgevaardigde geen raison meer, hij zou moeten voorstellen in dit artikel eenvoudig het recht van schadevergoeding neer te schrijven, tot een bedrag door den rechter naar billijkheid te bepalen. Dit amendement, zooals het nu geformuleerd is, komt in strijd met den geheelen opzet van de bepaling van art. 1639*s* [r] en daarom moet ik eerlijk zeggen, dat ik mij met dezelfde kracht wensch te verzetten tegen het gewijzigde amendement als ik het heb gedaan tegen het oorspronkelijke.

De heer **van Doorn:** Mijnheer de Voorzitter! Het is mijn gewoonte niet — en ik wensch dit ook vanmiddag niet te doen — om misbruik van het geduld der Kamer te maken, maar ik meen dat de beleefdheid vordert om een enkel woord te antwoorden op de opmerkingen die enkele afgevaardigden zich te mijnen opzichte hebben veroorloofd.

Ik ben het volkomen eens met den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III;

dat in elke wet, wanneer zij voorschriften geeft, ook speciale uitzonderingen kunnen worden opgenomen. Mijn bezwaar is dan ook niet, dat dit hier zou geschieden, maar mijn bezwaar is, dat het amendement van den geachten afgevaardigde in zich sluit een uitzondering, waarvan hij zelf de onjuistheid heeft toegegeven.

De geachte afgevaardigde zal toch niet ontkennen, dat, waar hij de werkstaking uitsluit als dringende reden, hij daarmede ook die werkstakingen uitsluit, die ook door hem altijd wel als dringende redenen zijn beschouwd.

De geachte afgevaardigde uit Tietjerksteradeel heeft nu zooeven gezegd, dat ik de zaak niet begreep, want dat dergelijke werkstakingen als waarover wij nu spreken, niet zijn een dringende reden als bedoeld bij art. 1639 *q* [p], omdat zij niet zijn een omstandigheid van dien aard, dat men van een werkgever redelijkerwijs niet kan vergen om de dienstbetrekking te laten voortduren. Mijnheer de Voorzitter! Die redeneering begrijp ik inderdaad niet.

Wanneer een arbeider in dienstbetrekking is bij een werkgever en hij zegt tot dezen: ik werk voor u niet meer, ik trek er uit, dan kan men toch redelijkerwijs niet verwachten, dat de werkgever genegen zal zijn om zijnerzijds de dienstbetrekking voort te zetten?

Men kan toch niet verwachten, dat de patroon in zulk een geval maar klaar zal blijven staan om het loon te blijven betalen.

Daarom valt dus dit geval onder art. 1639 *q* [p]; daarover kan inderdaad geen quaestie zijn, en nu is verleden Vrijdag uitgemaakt, dat de rechter de onbeperkte bevoegdheid zal hebben om, al was er dergelijke dringende reden, toch te zeggen: edoch, ik sta geen of wel schadeloosstelling toe.

Wij zijn het volkomen eens — ik wensch dit nog eens duidelijk te doen uitkomen — dat elke werkgever het recht heeft om ten allen tijde een arbeider de deur uit te zetten. Dat recht is hem in art. 1639 *p* [o] toegekend, daar gaat niets van af, maar wanneer hij daarvan onrechtmatig gebruik maakt, moet hij schadevergoeding betalen, en nu is de casus-positie niet, zooals de geachte afgevaardigde uit Bodegraven die heeft gesteld, maar de positie is deze: de werkgever komt bij den werkman en zegt: ik moet nog schadevergoeding hebben, want gij hebt de dienstbetrekking onrechtmatig verbroken, maar het antwoord is: neen, want ik had een dringende reden, er was werkstaking en met de uitlegging die gegeven is aan art. 1639 *q* [p] zal de rechter nu mogen treden in een onderzoek of de werkstaking inderdaad was een dringende reden voor den arbeider om te handelen zooals hij gedaan heeft. Nu hebben wij echter van den Minister van Justitie gehoord, dat dit voor den rechter te moeilijk zou zijn, omdat deze niet kan komen in allerlei beoordeelingen over werktijden, rusttijden, loonsbepalingen en dergelijke. Maar, Mijnheer de Voorzitter, dat heeft er nu toch iets van of de vos de passie preekt, want Vrijdag kon de rechter alles beoordeelen en alles besluiten en nu komt men daarop terug. Indien er iets blijkt uit deze discussie, dan is het wel, dat ik met mijn amendement van Vrijdag ll. [bl. 126] gelijk had, maar de Kamer heeft anders beslist en ik leg mij daarbij neer. Ik reageer daartegen niet, maar zeg nu, dat daardoor het amendement van den heer Limburg volkomen onnoodig is.

Hij zegt weer in andere woorden wat reeds bij art. 1639 *q* [p] is uitgemaakt. Ik vind het amendement volkomen overbodig en ik blijf er dus, ook in zijn nieuwen vorm, tegen gekant.

De heer **van Idsinga:** Slechts een enkel woord om op te komen tegen de verkeerde voorstelling die zooeven door den heer Talma is gegeven van hetgeen ik heb beweerd, toen ik aanmerking maakte op een zekere tegenstrijdigheid die m. i. bestaat in zijn gedachtengang. Die tegenstrijdigheid, ik meen dit uitdrukkelijk te hebben gezegd, bestaat niet in het wetsontwerp zelf, maar juist omdat het wetsontwerp op dit punt zoo onzeker is, is het mogelijk twee interpretaties te gelijker tijd te huldigen, die elk op zich zelf grond vinden in de wet, maar die inderdaad niet met elkander kunnen samengaan. Eerst gaat men uit van het denkbeeld, dat alleen de werkstaking, die met inachtneming van de regelen gesteld voor de opzegging is geschied, rechtmatig is. Bij die eenig rechtmatige werkstaking is er echter ook beëindiging van de dienstbetrekking natuurlijk, want dan zijn de regelen voor de opzegging gevolgd. Derhalve is bij een rechtmatige werkstaking altijd het gevolg: beëindiging van de dienstbetrekking, en behoeft men niet meer naar een dringende reden hiervoor te zoeken.

Dat is de ééne interpretatie. Doch daarnevens komt men voor den dag met een andere redeneering, volgens welke er ook een werkstaking kan zijn zonder dat gevolg, maar waarin de werkgever toch geen dringende reden kan vinden voor opzegging, een andere werkstaking dus die ook rechtmatig schijnt te zijn.

Maar dat is in strijd met de vorige interpretatie. Want ik neem aan, en dat zal de heer Talma mij wel moeten toegeven, dat, wanneer een daad onrechtmatig is, dit per se een goede reden moet zijn tot verbreking van het contract. In het eene geval, bij de rechtmatige werkstaking, is de dienstbetrekking per se opgeheven, omdat men heeft gevolgd de regelen voor de opzegging gesteld, en dan is er geen sprake van de vraag of er al dan niet een dringende reden bestaat om de dienstbetrekking te doen eindigen, want de dienstbetrekking bestaat dan vanzelf niet meer.

Derhalve, wanneer men noodig heeft te wijzen op een dringende reden en die vindt in een werkstaking, dan moet men te doen hebben met een werkstaking waarbij niet zijn gevolgd de regelen voor de opzegging; een werkstaking dus die per se onrechtmatig is. Maar indien dan, als gevolg van de eerste redeneering, zulk een werkstaking per se onrechtmatig is, geeft zij ook per se een dringende reden tot het doen eindigen van de dienstbetrekking. De eerste redeneering aan te voeren en toch dit gevolg te willen ontwijken, acht ik tegenstrijdig.

De heer **Troelstra:** Mijnheer de Voorzitter! Het is mijn plan niet in te gaan op wat in tweeden termijn tegen ons amendement is aangevoerd, daarvoor is de tijd te ver gevorderd; maar ik wil komen tot een conclusie, niet zoozeer voor hen die in beginsel aan onzen kant staan, dan wel voor diegenen die met geen enkel amendement kunnen medegaan. Hun zou ik willen vragen: als gij niet kunt medegaan met een der amendementen, wat zult gij dan doen met het artikel?

Niemand heeft zich uitgelaten over die hoofdvraag, n.l. de inwendige tegenstrijdigheid en de totale ongeschiktheid voor de practijk van het Regeeringsartikel. Alleen de heer van Idsinga heeft daarop sterk gewezen, vandaar zijn debat met den heer Talma; maar welk is nu zijn standpunt tegenover het artikel? Wanneer die geachte afgevaardigde zich niet wil bepalen tot woorden, dan hebben wij het recht een daad van den heer van Idsinga te zien, en dan acht ik het onmogelijk, dat een zóó logisch denker en een man die zóó gesteld is op de innerlijke juistheid van de wet als de geachte afgevaardigde, ooit zijn stem zal geven aan het Regeeringsartikel . . . . .

De heer **van Idsinga:** Ik heb gezegd, dat de oorspronkelijke fout is gelegen in art. 1639 *p* [o]; dat is een schandelijk artikel.

De heer **Troelstra:** Ik ben blij die vraag te hebben gedaan, want werkelijk, het is een schoon tafereel den heer van Idsinga in heilige verontwaardiging te zien; maar ik zou gaarne wat meer hebben dan een aesthetisch genot; ik had gaarne gewild, dat de heer van Idsinga zijn toorn niet wijdde aan artikelen die reeds zijn aangenomen, maar aan het artikel dat nu in behandeling is.

Het is een innerlijke tegenstrijdigheid om in de eerste zinsnede de werkstaking niet te beschouwen als een beëindiging van de dienstbetrekking en in de tweede zinsnede den eisch te stellen, dat men doen zal, alsof het een beëindiging der dienstbetrekking is, en men daarom den opzeggingstermijn in acht moet nemen.

Alleen de heer Talma heeft getracht daaraan een mouw te passen en gezegd, dat wij ons maar behelpen moeten met een vorm, die juridisch misschien niet geheel juist is. Hij herinnerde er aan, dat bij de Nederlandsche Bank het contract juridisch werd opgezegd alleen om vrij te zijn, zonder dat het de bedoeling was daarom het geheele contractueele verband te verbreken. Zoo zou men ook de dienstbetrekking kunnen opzeggen, hoewel het absoluut niet de bedoeling is de dienstbetrekking te verbreken. Wij moeten ons dus behelpen met den juridischen vorm van de practijk.

Dit stuit af op de practijk, dit is onmogelijk.

Er is al eenige keeren gesproken over de staking in het Ruhrbekken. Wanneer de stelling van den heer Talma opgaat, dan is er een soort van voorwaardelijke opzegging. Op het oogenblik dat men die doet moet men alle voorwaarden klaar hebben. Stel dat er is een opzegtermijn van 14 dagen en dat een werkstaking uitbreekt. Nu kan men zich behelpen met een voorwaardelijke opzegging en dan moet men zeggen: wanneer gij over 14 dagen aan die en die eischen niet hebt voldaan zullen wij het werk nederleggen. Die opzegging kan zich alleen doen valideeren voor zoover reeds bij het doen van de opzegging genoemd zijn de voorwaarden onder welke de arbeid zal worden hervat.

Dit gevoelt de heer van den Bergh, aan mijn linkerzijde gezeten, als werkgever volkomen goed. Hij zegt: daarover wil men onderhandelen. Nu is het een feit, dat bij de werkstaking de eischen en de voorwaarden, waaronder men het werk wil hervatten, zich opdoen gedurende de werkstaking.

Dit is een rare werkstaking, zegt de heer Heemskerk, maar die zich geregeld voordoet. Om een voorbeeld te geven, breng ik in herinnering de staking in het Ruhrbekken. Die is in den aanvang van Januari uitgebroken om een drietal redenen. Men kan dit vinden in het *Tijdschrift van het Centraal bureau voor de statistiek*. „De besturen der 4 arbeidersorganisaties hielden te Essen een vergadering en stelden de volgende eischen op, welke zij op 13 Januari aan de patroons mededeelden, met verzoek vóór 16 Januari antwoord te mogen ontvangen. Werd een weigering ontvangen, dan zou op 17 Januari de algemeene staking uitbreken.

„Een commissie van 7 personen werd gekozen om met de patroons te onderhandelen.

„De 14 gestelde eischen waren de volgende:" enz.

Er komt dus beweging; een zoo groote beweging, dat de arbeidsverhoudingen van al die mijnwerkers aan de orde komen en staande het conflict de drie eischen zich tot 14 uitbreiden.

Nu houd ik vol dat als dit gebeurt, en men het met die voorwaardelijke opzegging moet doen, dat men dan in staat moet zijn om te zeggen: als niet binnen den tijd van den opzeggingstermijn aan die drie eischen is voldaan, is de dienstbetrekking verbroken.

Langzamerhand komen er nieuwe eischen bij, die zich tot een 14-tal uitbreiden. Zal die voorwaardelijke opzegging iets beteekenen, dan zal er telkens weer een nieuwe opzeggingstermijn noodig zijn voor elken nieuwen eisch die er gedurende het conflict bijkomt. Ik kan er niet anders in zien dan dat getracht wordt dien opzeggingstermijn, die er alleen in staat voor het beëindigen der dienstbetrekking, zoo een klein beetje te gebruiken als termijn van onderhandeling bij de werkstaking, waardoor men geweld doet aan het ontwerp, hierop neerkomende, dat men tegen de natuur van de zaak in aan een werkstaking hetzelfde wil opdringen, wat alleen kan gelden voor het beëindigen van een dienstbetrekking, terwijl uitdrukkelijk verklaard wordt, dat men er dit niet in ziet.

Ik heb gezegd, Mijnheer de Voorzitter, wenschen de heeren niet mede te gaan met de amendementen, dan wil het mij voorkomen, dat het niet aangaat alleen daar tegen te stemmen, maar dan moeten zij trachten in het leven te roepen een termijn bij de werkstaking, welke dan niet is de gewone opzeggingstermijn.

Daar is men overheen geloopen; men tracht zich daaraan te ontwringen, maar men zal dit, als men serieus wetgeven wil, niet kunnen. Men zal, wanneer men dit artikel onveranderd aanneemt, een wetgevenden arbeid verrichten, welke op den duur onbestaanbaar is, niet past op het leven en in zich zelf tegenstrijdig.

Mij wil het voorkomen, dat degenen, die het niet eens zijn met onze amendementen, daar dan al tegen mogen stemmen, maar in geen geval hun stem kunnen geven aan het artikel, zooals het is voorgesteld.

De heer **Limburg:** Mijnheer de Voorzitter! Ik zou niet weer het woord hebben gevraagd, wanneer niet de opmerkingen van den heer de Savornin Lohman een enkel antwoord dezerzijds eischten. Ik begin met er tegen op te komen, dat de heer de Savornin Lohman het doet voorkomen en het voorstelt alsof de procedure over 12 dagen loon van den arbeider zoude zijn Bagatelsache.

Zij moge dit zijn voor den werkgever, voor den arbeider is zij het in geen geval.

Dat zij dit niet is en men dit ook in deze Kamer gevoelt, wordt wel bewezen uit het feit, dat wij er nu twee volle dagen over hebben gedebatteerd.

Maar ook voor den werkgever schijnt mij deze procedure geen Bagatelsache toe, want in het geval, waarin ons amendement van toepassing zal zijn, is de patroon eischer, de arbeider gedaagde, en vindt de werkgever de zaak niet zoo'n Bagatelsache, of hij acht haar nog de moeite waard er over te procedeeren.

Nu is door den heer de Savornin Lohman gezegd, dat de verandering van ons amendement art. 1639*s* [r]. dat de grenzen van de schadeloosstelling vaststelt en reeds aangenomen is, weer geheel en al wijzigt.

Laat ik daarop tweeërlei antwoorden.

Vooreerst, dat de eerste gedaante van ons amendement dezelfde wijziging reeds had, maar alleen voor werkstaking en uitsluiting, en dat dus de fout, waaraan wij ons naar het oordeel van den heer de Savornin Lohman schuldig maken, alleen deze is, dat niet alleen bij werkstaking en uitsluiting, maar ook bij andere dringende redenen dezelfde fout wordt begaan.

In de tweede plaats, dat dezelfde fout, waarvan wij door den geachten afgevaardigde worden beschuldigd, reeds door de Kamer begaan is, zoo mogelijk nog sterker, in art. 1638 q, waarin geregeld is tot in de kleinste bijzonderheden de boete, welke staat op het te laat uitbetalen van het loon. Daarin wordt

gezegd: van 3 tot 4 dagen zooveel, van 4 tot 8 dagen zooveel percentage rente, en dan komt ten slotte achteraan, dat dit met zooveel zorg opgestelde door den rechter kan worden gewijzigd. Wij doen dus hier juist hetzelfde wat door de Kamer reeds gedaan is in art. 1638q.

Ten slotte nog dit antwoord aan den heer Talma: De heer Talma wees mij er op, dat de strafrechter wel degelijk een norm heeft, maar deze rechter niet.

De norm van den strafrechter — en ik geef toe, dat er een zekere norm is — geeft een buitengewone speelruimte. Er is een maximum straf gesteld op een bepaald misdrijf van bijv. drie jaar, maar daartusschen is de strafrechter dan ook vrij tot op één dag. Welnu, de norm die hier de rechter heeft, is de regeling der schade in de wet; en binnen die grens laat ons amendement hem vrij.

Wat verder aangaat de opmerking van den heer Talma aangaande de automatische werking der schadeloosstelling, welke wij wegnemen, ik antwoord, dat de waarde dier automatische werking bij ons amendement precies dezelfde blijft.

De bedoeling van wat de heer Talma noemt de automatische werking der schadeloosstelling, is alleen deze, dat de werkgever geen schade tot dat bedrag behoeft te *bewijzen*; dat, als hij zijn schade tot dat bedrag beperkt, op hem dan geenerlei bewijslast rust. Dit is zoo volgens het artikel en zal zoo blijven ook na aanneming van ons amendement. Alleen zal de rechter van oordeel kunnen zijn dat de *billijkheid* medebregt dat de schade worde beperkt, maar dat heeft met het bewijs en dus met de automatische werking niets te maken.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch mij te beperken tot slechts vier opmerkingen, het overige in dit stadium van het debat ter zijde latende.

Er is m. i. geen strijd tusschen het artikel, dat wij nu behandelen, met het oog op een werkstaking die, zonder de bepalingen omtrent den opzeggingstermijn in acht te nemen, wordt ondernomen, en anderzijds het feit dat een werkstaking, wel ondernomen met inachtneming van die bepalingen, een volkomen geregelde zaak is.

Tusschen die twee verschillende beschouwingen is volstrekt geen strijd.

Juridisch is dit zoo duidelijk, dat ik niet begrijp dat een jurist als de heer Troelstra de oogen daarvoor geheel heeft gesloten.

Onder allerlei vormen en bij allerlei contracten komt het voor, dat bij het aangaan van het contract zelf beide partijen over en weer bepalen dat na verloop van zekeren tijd het contract zal zijn afgeloopen.

Wanneer twee compagnons een contract aangaan met elkander voor één jaar en het jaar is om, dan is het contract afgeloopen krachtens hun beider van den aanvang af bestaan hebbenden wil.

Met dit geval staat precies een tweede geval gelijk, dat een contract is gesloten voor een bepaalden tijd met de bepaling, dat het telkens opnieuw zal worden verlengd, totdat een der partijen te kennen geeft, dat hij verlenging niet meer verlangt. Wanneer dit is geschied, is dus het contract uit de wereld, ten gevolge van hetgeen beide partijen van den aanvang af met elkander hebben overeengekomen.

Het derde geval is de arbeidsovereenkomst waarin ook op dergelijke wijze van den beginne af aan uitdrukkelijk wordt bepaald, dat, als dit en dat geschiedt, het contract geëindigd zal zijn.

Ten slotte het geval dat met de reeds genoemde gelijk staat. Twee partijen gaan voor onbepaalden tijd een arbeidsovereenkomst aan en zeggen verder niets. Nu bepaalt de wet, dat, met inachtneming van den opzeggingstermijn, men het contract kan doen eindigen. Wanneer dat geval zich voordoet, dan is het contract geëindigd krachtens den wederzijds van den aanvang af bestaan hebbenden wil van beide partijen.

Nu is deze zaak burgerrechtelijk zóó, dat het een onderwerp is, waarmede de wetgever zich niet heeft te bemoeien en zich niet kan bemoeien, omdat hetgeen gebeurt van den aanvang af gelegen heeft in de bedoeling van beide partijen en tusschen hen afspeelt.

De zaak wordt geheel anders als een der partijen zich aan het contract onttrekt, tegen het contract in handelt. Nu moet de wetgever wel tusschenbeiden komen. Nu moet de wet bepalen wat daarvan het gevolg is. Terwijl wij ons dus in het eerste geval daarmee niet te bemoeien hebben, zijn wij verplicht in het tweede geval dit wel te doen. Er is hier dus volstrekt geen tegenstrijdigheid.

Nu de vraag: is dan een werkstaking met inachtneming van den opzeggingstermijn iets wat ondenkbaar is, wat in het dagelijksch leven niet voorkomt?

Wie zou dien indruk willen vestigen! Er zijn toch een aantal werkstakingen — dat weten wij allen — waarbij dat wel gebeurt, èn in ons land èn in andere landen, en ik begrijp niet hoe de geachte afgevaardigde, de heer Troelstra, hierop zooveel nadruk kan leggen.

Een werkstaking met inachtneming van den opzegtermijn kan in het practische leven op allerlei wijze voorkomen; ik behoef hier niet nader op in te gaan.

En wanneer men nu vraagt, waarom zouden de arbeiders op deze wijze liever werkstaken dan op de andere? dan is het antwoord eenvoudig: omdat zij op die wijze zich waarborgen tegen alle gevaren, tegen iedere vordering tot schadevergoeding.

Mijn tweede opmerking is deze. De geachte afgevaardigde uit Amsterdam III zegt: De heeren Limburg c.s. komen met hun amendement te vroeg. De geachte afgevaardigde geeft mij dus toe, dat men hier een materie wil regelen die op het oogenblik voor regeling nog niet vatbaar is. Het eenig verschil tusschen den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III en mij is, dat hij de zaak wil regelen overeenkomstig het door hem ingediend amendement, terwijl ik volgens het ontwerp de zaken wil laten zooals zij zijn, gelijk mijns inziens een verstandig wetgever in zulk een geval altijd zal moeten doen. Werd nu het amendement van den geachten afgevaardigde aangenomen, dan zou daarmee een privilegie voor werkstakingen zijn gegeven en zou voor elke werkstaking, onder welke omstandigheden ook voorkomende, in de wet iets worden neergeschreven, wat op het oogenblik niet in de wet staat. Wordt daarentegen de zaak behandeld zooals het wetsontwerp dit voorschrijft, dan blijft zij zooals zij op het oogenblik is. Er kan immers omtrent hetgeen op dit oogenblik in ons land rechtens is geen misverstand meer bestaan, na hetgeen hedenochtend tusschen den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III en mij is voorgevallen.

De geheele oplossing ligt hierin — en dit is een punt waartegen de geachte afgevaardigde noch heden noch gisteren, noch gedurende deze geheele lange discussie is opgekomen — dat men die oplossing overlaat aan de vredesconferentie, die tusschen den werkgever en de arbeiders in een gegeven geval na iedere werkstaking zal worden gehouden. Daarbij zal wel de eerste eisch zijn van de arbeiders, dat de werkgever afstand doet van zijn vorderingsrecht. De werkstaking toch eindigt in de meeste gevallen in de practijk met een transactie, in deze rechtskundige beteekenis, dat ieder van de partijen een deel van zijn recht opoffert.

De derde opmerking is van korten aard. Ik heb den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III gevraagd of ook in éénc wetgeving in Europa een bepaling in den geest van zijn amendement is opgenomen. Hij heeft zulks niet kunnen aantoonen.

Dergelijke regeling bestaat niet in Europa of daarbuiten; de regeling in Australië is van anderen aard. Wèl bestaan er zeer strenge burgerrechtelijke bepalingen van denzelfden aard als wij hier maken, terwijl in die landen met die strengere bepalingen de werkstakingen toch om het zoo eens te noemen welig tieren. Ik constateer dus aan het einde van dit debat, dat, terwijl men voortdurend herhaalt, dat met deze bepaling aan de arbeiders het recht van werkstaking als wapen wordt ontnomen, in Duitschland en andere landen van ons werelddeel, waar veel strengere bepalingen gelden, de arbeiders evengoed staken als elders.

De vierde opmerking heeft betrekking op het amendement van den heer Limburg c.s. Dit amendement is thans feitelijk geheel van karakter veranderd. Het is niet meer hetzelfde als hedenochtend en het is dus niet meer noodig om hetgeen de geachte afgevaardigde gerepliceerd heeft, in den breede te beantwoorden.

Maar op één punt wensch ik de aandacht te vestigen. Ik heb beweerd, dat de rechter volkomen in staat is om rechtsgeschillen op te lossen, maar niet om oeconomische geschillen op te lossen, en de geachte afgevaardigde heeft niet betoogd, dat de rechter daartoe wèl in staat is, maar heeft zeer handig gezegd, dat de rechter telkens moet oordeelen over de oeconomische verhouding van de partijen. Ja, maar dat is geheel iets anders. Ik spreek niet over de oeconomische verhouding van de partijen, maar zeg, dat de rechter niet geroepen is om te oordeelen over oeconomische verschijnselen in het maatschappelijk leven in het algemeen. De rechter is niet het orgaan om te beoordeelen of de loonen te laag zijn of de arbeidsduur te lang is; dat is iets anders dan de oeconomische verhouding tusschen de partijen. Hoofdzaak is, dat ook de geachte afgevaardigde uit den Haag heeft erkend, dat het oogenblik om te regelen wat hij wenscht te regelen, nog niet is aangebroken. Dit is een punt van beteekenis, dat ik even

wil constateeren en dat geldt ook tegen den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III.

Het amendement is, zooals ik reeds zeide, geheel en al van karakter veranderd. En zoo ik daarover gunstiger oordeel dan ik eerst deed, dan is het vooreerst omdat ik den geachten voorsteller eenigszins in die richting heb gelokt, en in de tweede plaats, omdat er nu inderdaad van werkstakingen en uitsluitingen — en al dat fraais, zou ik haast gezegd hebben — in dit amendement geen sprake meer is. Maar het gaat moeilijk om het amendement, voor zoover het onafscheidelijk is van de toelichting, aan te bevelen. Wanneer men het intusschen geheel los maakt van de toelichting zou ik er gunstiger over oordeelen, indien men nl. de zaak beperkt had tot de mogelijkheid voor den rechter om wegens bijzondere omstandigheden, afgescheiden van werkstaking of uitsluiting, in ieder op zich zelf staand geval naar billijkheid de schadevergoeding te matigen.

Ik wensch nu niet anders te zeggen dan dat ik de Kamer niet kan aanbevelen dit amendement aan te nemen.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord bekomen hebbende om, namens deze, haar oordeel over de amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde uit Amsterdam III, de heer Troelstra, heeft ook de Commissie van Rapporteurs betrokken in zijn, vooral in den laatsten termijn breed uitgesponnen, verwijt, dat het wetsontwerp uit technisch oogpunt niet behoorlijk in elkander zou zitten.

De Commissie heeft die quaestio natuurlijk herhaaldelijk onder de oogen gezien, maar is tot nu toe niet tot de overtuiging kunnen komen, dat de heer Troelstra gelijk heeft in zijn verwijt.

Het komt der Commissie, met den heer van Idsinga voor, dat de gelegenheid om deze zaak uit te vechten, in de ruimste mate heeft bestaan bij de algemeene beschouwingen over deze afdeeling, en bij de beraadslaging over art. 1639 *p* [o], dat daar omtrent het te volgen stelsel is beslist.

Zit het niet goed in elkaar? Kan men met name een werkstaking mèt inachtneming van den opzeggingstermijn niet behoorlijk construeeren? In dit opzicht krijgen wij bij dit artikel vrijwel, in het algemeen, denzelfden rechtstoestand als in Duitschland en in landen waar dergelijke wettelijke regeling bestaat. Nu kan men er aan twijfelen, of dit een regeling is, zooals men zou wenschen — ik kan mij begrijpen, dat de heer Troelstra die regeling niet juist de begeerlijkste acht. Maar niemand zal beweren, dat bij voorbeeld de Duitsche regeling onduidelijk, onlogisch, niet vatbaar voor toepassing in de practijk zou zijn. De ervaring leert het tegendeel.

In Duitschland staakt men mèt en zonder inachtneming van opzeggingstermijnen; en het is niet onwaarschijnlijk — hoe men over het wenschelijke ervan ook moge denken — dat ook in Nederland, onder de werking van dit wetsontwerp, als het wet mocht worden, gestaakt zal worden op beide wijzen, namelijk mèt en zonder inachtneming van opzeggingstermijnen. Men staakt in Duitschland ook zonder inachtneming der opzeggingstermijnen, hoewel de bepalingen omtrent de schadevergoeding, zooals de heer van Nispen aantoonde, daar strenger zijn dan de hier voorgestelde.

Wanneer men wil staken mèt inachtneming der opzeggingstermijnen, zooals o. a., gelijk ik vroeger [dl. III, bl. 439] herinnerd heb, door Sydney Webb aanbevolen is, dan ben ik vast overtuigd — en de geheele Commissie deelt die meening — dat het weinig moeite zal kosten, daarvoor een rechtsvorm te vinden.

Dit zal gelukken, ook wanneer men beschikt over minder talent, dan den heer Troelstra ter beschikking staat.

Die geachte afgevaardigde stelt het voor, alsof hij ten einde raad was om een vorm te vinden voor een staking met inachtneming van de opzeggingstermijnen, volgens de bepalingen van dit ontwerp. In dit opzicht was de geachte spreker te beschciden. Als hij straks in zijn studeerkamer terugkeert, zal het geen twee minuten behoeven te duren, of hij speelt het uitmuntend klaar. Ik zou hem dadelijk wel een recept aan de hand willen doen, waardoor allerlei bezwaren door hem genoemd, komen te vervallen. Wanneer men tot de wederpartij zegt: ik zeg op tegen den zooveelsten, tenzij wij het intusschen over de voorwaarden voor voortzetting der dienstbetrekking eens worden, dan marcheert dit zonder eenige moeilijkheid. Aldus doet men in verschillende omstandigheden des levens, bij vennootschappen en huurcontracten, waar men dezelfde vormen toepast en zeer goed weet, hoe men dat doen moet.

Namens de Commissie kan ik mededeelen, dat bij ons geen bezwaar bestaat tegen de wijziging door de Regeering aangebracht, die strekt tot verduidelijking en betere uitdrukking van de bedoeling, zooals die altijd heeft bestaan.

Bij de beoordeeling van de amendementen, waartoe ik thans zeer kort heb over te gaan, wenscht de Commissie in de eerste plaats sterk op den voorgrond te stellen, dat geen enkel amendement noodig is om te bewerken, dat de rechtstoestand voor den arbeider niet ongunstiger wordt dan die nu is.

Het is van drie zijden gisteren voorgesteld, door den heer Troelstra, door den heer van der Zwaag en door den heer Roodhuyzen, alsof de bestaande toestand anders zou zijn, alsof men nu zou kunnen staken naar hartelust, zonder dat dit eenige nadeelige rechtsgevolgen teweegbracht.

De geachte afgevaardigde, de heer Troelstra, is in gebreke gebleven eenig vonnis van een rechtbank of van een kantonrechter aan te halen, waarbij dit als geldend recht is uitgemaakt; die geachte afgevaardigde heeft zelfs geen schrijver van gezag op juridisch gebied genoemd, dit dit heeft betoogd.

De heer Roodhuyzen heeft althans een poging gewaagd, hij heeft zich beroepen op de wet van 1872, maar die geachte afgevaardigde heeft een vergissing begaan, die bij een niet-jurist misschien begrijpelijk is, hij heeft namelijk voorbijgezien het verschil dat er bestaat tusschen burgerlijk en strafrecht. In 1872 is uitgemaakt, dat voortaan een werkstaking geen strafrechtelijke gevolgen zou hebben, maar omtrent de burgerrechtelijke gevolgen is toen niets beslist. Bewijs voor de stelling, dat in den bestaanden rechtstoestand de staking geen nadeelige gevolgen voor den staker heeft, is dus niet geleverd. Men behoeft uit dit oogpunt niet voor een der amendementen te stemmen.

Wat de heer Troelstra gisteren en heden getracht heeft te betoogen is, dat er vaak stakingen hebben plaats gehad zonder *feitelijke* nadeelige gevolgen. Dit zal ook in het vervolg het geval kunnen zijn; dit zal, evenals tot dusver, afhangen van de oeconomische machtsverhoudingen. Wanneer men wil aannemen, dat de arbeiders zullen achteruitgaan bij deze wettelijke regeling, dan zal men dit alleen kunnen doen, indien men een zeer pessimistischen kijk heeft op de ontwikkeling van de oeconomische kracht van de arbeiders; men zou dan moeten onderstellen, dat de arbeiders voortaan in een zwakker positie zullen staan tegenover de patroons dan vroeger het geval was.

Thans een woord over de amendementen afzonderlijk. Wat het amendement van den heer Troelstra c.s. betreft, zou er één reden kunnen zijn om er zich mede te verzoenen, en die reden zou zijn, dat het geen dwingend recht is. De geachte afgevaardigde heeft de bewering niet tegengesproken, dat men van zijn regeling bij overeenkomst zou kunnen afwijken. Komt het amendement in de wet, dan zou inderdaad door den patroon aan de arbeiders afwijking van die wettelijke regeling kunnen worden voorgesteld. Dit zou de werking van het amendement verzachten. Maar desniettemin moeten wij aan de Kamer de aanneming van het amendement ontraden. Vooreerst omdat de geachte afgevaardigde zelf erkent, dat het met het oog op de uitsluiting onvolledig is, en dat wij dan eigenlijk zouden moeten terugkomen op art. **1638 d**, wat hij intusschen niet voorstelt te doen. Maar wat ons vooral tegen het amendement gestemd doet zijn — ik behoef het na al het gesprokene zeker niet nog eens nader uiteen te zetten! — het is, dat het insluit *alle* werkstakingen, en niet onderscheidt tusschen de stakingen naarmate zij zijn te billijken of niet, naarmate zij zijn gerechtvaardigd, of zonder eenigen rechtvaardigen grond zijn op het touw gezet.

De heer de Klerk met twee anderen van onze geachte mede-afgevaardigden heeft althans een poging gewaagd om tusschen gecoorloofde en niet gecoorloofde stakingen te onderscheiden.

Het is reeds voldoende gebleken, dat bij verschillende sprekers in deze Vergadering, en ik mag er bijvoegen ook bij de Commissie van Rapporteurs, die poging om haar bedoeling waardeering heeft gevonden, maar dat de heeren geslaagd zouden zijn, kunnen wij niet erkennen.

In het amendement in zijn oorspronkelijken vorm van gisteren kon men nog een ig effect waarnemen van een poging om te onderscheiden, kon men zeggen, dat de staking die daar werd genoemd, althans een eigenaardig soort van staking was en dat misschien was aan te nemen, dat die bijzonder sympathiek was. Maar zooals het amendement thans voor ons ligt, kan zelfs van een dergelijke beoordeeling geen sprake zijn, want wie zou de bewering willen verdedigen, dat elke staking die loopt over loonregeling, is billijk, rechtvaardig, sympathiek?

Laat ik een enkel voorbeeld geven. Wanneer arbeiders na langen strijd van den patroon hebben gedaan gekregen, dat het loon zal verhoogd worden van 20 tot 25 cent per uur, en er is afgesproken dat dit zal gelden voor een paar jaar, maar een week later beginnen de werklieden weer en zeggen: gij kunt het loon nu wel brengen op 30 cent, dan is er niemand in Nederland, die dien menschen gelijk zal geven. Dt zou toch zijn een staking wegens loonregeling en door de aanneming van het amendement van den heer de Klerk c.s. zou die werkstaking sympathiek zijn verklaard!

Ook dit amendement wordt dus door de Commissie eenstemmig ontraden.

Ten aanzien van het amendement van den heer Limburg c.s. is de Commissie verdeeld. Terwijl de meerderheid op de gronden, die in het debat reeds voldoende ontwikkeld zijn, o. a. door de heeren Talma en van Nispen tot Sevenaer, de aanneming ontraadt, is de minderheid van meening, dat het aanbeveling verdient.

Het is wel vrij duidelijk, wie die minderheid is en het zij mij daarom vergund, met een kort woord te zeggen wat mij vooral beweegt dit amendement te steunen. Ik kom daarbij te gelijk zeer kort op een punt, dat voor de beteekenis van de wet niet zonder belang is en waaromtrent zelfs bij een zoo scherpzinnig man als de geachte afgevaardigde uit Gouda eenig misverstand heerscht. Wat hebben wij bij art. **1639 p** aangenomen? Daar hebben wij, na verwerping van het amendement van den heer van Doorn, aangenomen, dat er omstandigheden kunnen zijn, waarin een feit aanwezig is, dat, hoewel in het algemeen te beschouwen als een dringende reden van ontslag, toch in een concreet geval niet als zoodanig zal gelden. Dat kan zijn een feit van werkstaking, maar ook het feit van dronkenschap bijv. En wanneer nu met het oog op het woord „kunnen" de kantonrechter tot de conclusie komt, dat er wel is een geval van dronkenschap of van werkstaking, maar het zoo excusable geval, dat hij dit niet behoeft te beschouwen als een dringende reden, dan kan hij de wegzending die heeft plaats gehad voor ongecoorloofd verklaren en den patroon veroordeelen tot schadevergoeding. Dat is, geloof ik, niet tegen te spreken, wanneer men nagaat, wat bij art. **1639 p** is besloten.

In een dergelijk bijzonder geval kan de rechter tot den patroon zeggen: gij hebt ongelijk gehad den man weg te zenden, en ik veroordeel u derhalve tot schadevergoeding. Wordt nu het amendement van den heer Limburg niet aangenomen, dan blijft naast deze mogelijke beslissing, voor den rechter alleen het andere uiterste bestaan, namelijk te zeggen: er was wèl een dringende reden en ik veroordeel den werkman tot een schadevergoeding. Wij zullen dus den rechter twee uitersten toestaan: den patroon te veroordeelen, omdat er niet was een dringende reden, en aan den anderen kant te beslissen: er was wèl een dringende reden en dus wordt de werkman veroordeeld tot schadevergoeding.

Nu kan ik niet inzien, dat het niet rationeel zou zijn ook den tusschenweg open te laten en den rechter mogelijk te maken te zeggen: de dronkenschap of de werkstaking was min of meer excusabel; dat gij, patroon, den man hebt weggezonden was goed, maar laat hem nu ook verder met rust en vorder geen schadevergoeding. Het is vooral die overweging, die mij leidt tot een gunstig oordeel over het amendement.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Met betrekking tot het amendement van de heeren Troelstra c.s., wensch ik te doen opmerken, dat hierin alsnog een kleine wijziging zal moeten worden gebracht. Er wordt in het amendement voorgesteld in art. **1639 t** de punt achter „eindigen" te vervangen door een komma enz. Ten gevolge van de door de Regeering in het artikel gebrachte wijziging, zal de punt achter het woord „gemaakt" moeten worden vervangen door een komma. Ik meen te mogen aannemen, dat daartegen bij de voorstellers geen bezwaar zal bestaan.

Ik zal thans de amendementen in stemming brengen; het eerst het amendement van den heer Troelstra c.s., daarna dat van den heer de Klerk c.s., vervolgens dat van den heer Limburg c.s. en eindelijk het artikel.

Het amendement van den heer Troelstra c.s. wordt verworpen met 65 tegen 10 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren Limburg, van Nispen tot Sevenaer, Hubrecht, Ketelaar, Duynstee, Heemskerk, van Idsinga, van Vuuren, Patijn, Aalberse, van Wijnbergen, van den Bergh (den Helder), de Ram, van den Berch van Heemstede, Marchant, Brummelkamp, Bogaardt, Janssen, Bolsius, Brants, Ruys de Beerenbrouck, van Karnebeek, Smeenge, Lieftinck, de Boer, van den Bergh (Rotterdam), van Sasse van Ysselt, Goeman Borgesius, Fruytier, van Alphen, van Bylandt, Jannink, Kolkman, van de Velde, Duymaer van Twist, Jansen (den Haag), van Heemstra, Talma, van Wichen, Schokking, de Waal Malefijt, Drucker, van Vliet, van Styrum, Reyne, IJzerman, Roessingh, van Dedem, van Foreest, Verhey, van Veen, Tydeman, Blooker, de Savornin Lohman, de

Klerk, Plate, Dolk, Treub, Nolens, Pierson, Regout, Lely, van Deventer, van Doorn en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Tak, Troelstra, Hugenholtz, ter Laan, Roodhuyzen, van Kol, Thomson, Nolting, Schaper en van der Zwaag.

Het amendement van den heer de Klerk c.s. wordt met 64 tegen 11 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Dedem, van Foreest, Verhey, van Veen, Tydeman, Blooker, de Savornin Lohman, Plate, Dolk, Treub, Nolens, Pierson, Regout, Lely, van Deventer, van Doorn, Limburg, van Nispen tot Sevenaer, Hubrecht, Ketelaar, Duynstee, Heemskerk, van Idsinga, van Vuuren, Patijn, Aalberse, van Wijnbergen, van den Bergh (den Helder), de Ram, van den Berch van Heemstede, Marchant, Brummelkamp, Bogaardt, Janssen, Bolsius, Brants, Ruys de Beerenbrouck, van Karnebeek, Smeenge, Lieftinck, de Boer, van den Bergh (Rotterdam), van Sasse van Ysselt, Goeman Borgesius, Fruytier, van Alphen, van Bylandt, Jannink, Kolkman, van de Velde, Duymaer van Twist, Jansen (den Haag), van Heemstra, Talma, van Wichen, Schokking, de Waal Malefijt, Drucker, van Vliet, van Styrum, Reyne, IJzerman, Roessingh en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Thomson, Nolting, de Klerk, Schaper, van der Zwaag, Tak, Troelstra, Hugenholtz, ter Laan, Roodhuyzen en van Kol.

Het amendement van den heer Limburg c.s. wordt met 51 tegen 24 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Veen, Tydeman, Blooker, de Savornin Lohman, Dolk, Nolens, Pierson, Regout, Lely, van Doorn, van Nispen tot Sevenaer, Hubrecht, Duynstee, Heemskerk, van Idsinga, van Vuuren, Troelstra, Aalberse, van Wijnbergen, de Ram, van den Berch van Heemstede, Brummelkamp, Bogaardt, Janssen, Bolsius, Brants, Ruys de Beerenbrouck, van Karnebeek, Smeenge, van Sasse van Ysselt, Fruytier, van Alphen, van Bylandt, Kolkman, van de Velde, Duymaer van Twist, Jansen (den Haag), van Heemstra, Talma, van Wichen, Schokking, de Waal Malefijt, van Vliet, van Styrum, Reyne, IJzerman, Roessingh, van Dedem, van Foreest, Verhey en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Nolting, de Klerk, Plate, Treub, van Deventer, Schaper, van der Zwaag, Limburg, Ketelaar, Tak, Hugenholtz, Patijn, ter Laan, van den Bergh (den Helder), Marchant, Lieftinck, de Boer, van den Bergh (Rotterdam), Goeman Borgesius, Jannink, Roodhuyzen, van Kol, Drucker en Thomson.

Het artikel wordt met 62 tegen 9 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Nolting, de Klerk, Plate, Dolk, Treub, Nolens, Pierson, Regout, Lely, van Deventer, van Doorn, Limburg, van Nispen tot Sevenaer, Ketelaar, Duynstee, Heemskerk, van Idsinga, van Vuuren, Patijn, Aalberse, van Wijnbergen, van den Bergh (den Helder), de Ram, van den Berch van Heemstede, Marchant, Brummelkamp, Bogaardt, Janssen, Bolsius, Brants, Ruys de Beerenbrouck, van Karnebeek, Smeenge, Lieftinck, de Boer, van den Bergh (Rotterdam), van Sasse van Ysselt, Goeman Borgesius, Fruytier, van Alphen, van Bylandt, Jannink, Roodhuyzen, Kolkman, van de Velde, Duymaer van Twist, Jansen (den Haag), van Heemstra, Talma, van Wichen, Schokking, de Waal Malefijt, Drucker, van Vliet, van Styrum, Reyne, Roessingh, van Dedem, van Foreest, van Veen, Blooker en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Schaper, van der Zwaag, Tak, Troelstra, Hugenholtz, ter Laan, van Kol, Verhey en Thomson.

O. D. *Art.* 60. Voor de schadevergoeding, vermeld in artikel 58, of de vaste som, vermeld in artikel 59 **[1639 r]**, is met den arbeider hoofdelijk aansprakelijk degene die dezen tot het onrechtmatig verbreken der dienstbetrekking heeft verleid; evenzoo de werkgever, die den arbeider in dienst neemt, terwijl hij weet of moet weten, dat deze niet langer dan dertig dagen geleden eene vorige dienstbetrekking onrechtmatig heeft verbroken, of den arbeider in dienst houdt, nadat te zijner kennis is gekomen, dat deze niet langer dan dertig dagen geleden eene vorige dienstbetrekking onrechtmatig heeft verbroken.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 60. Degene die een arbeider tot het onrechtmatig verbreken zijner dienstbetrekking verleidt, of die hem kort na dergelijke onrechtmatige verbreking willens en wetens in dienst neemt, kon naar ons oud-vaderlandsch recht burgerrechtelijk, soms zelfs strafrechtelijk, worden aangesproken. Eene dergelijke bepaling voor een bijzonder geval komt voor in ons Strafwetboek (art. 394 *bis*). Verplichting tot schadevergoeding wordt in tal van buitenlandsche wetten opgelegd. Het Ontwerp sluit zich daarbij aan, in hoofdzaak de formuleering volgende, welke in de Duitsche *Gewerbeordnung* (§ 125, verg. ook § 133 *e*) aan het denkbeeld is gegeven. Deze bepaling kan er toe bijdragen, contractbreuk door den arbeider tegen te gaan: de arbeider, die eene dienstbetrekking onrechtmatig heeft verbroken, zal minder gemakkelijk aanstonds een nieuwen werkgever vinden. Opdat de straf niet al te zwaar worde, moet de aansprakelijkheid van den nieuwen werkgever tot een korten termijn beperkt blijven.

[Dit artikel komt in geen der latere ontwerpen voor.]

Artikel 1639 u. Ieder vorderingsrecht krachtens het voorgaande artikel vervalt na verloop van zes maanden.

O. D. *Art.* 62. Het recht op de vergoedingen, in de artikelen 58 tot en met 61 **[1639 t]** vermeld, vervalt na zes maanden, te rekenen van den dag waarop de dienstbetrekking is geëindigd.

O. 1901. *Art.* 1639 *ij*. Het regt op de schadeloosstelling, bedoeld bij artikel 1639 *q* **[o]**, vervalt na zes maanden, te rekenen van den dag waarop de dienstbetrekking is geëindigd.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1639 *y*. (1) [Gelijk aan de **Memorie van Toelichting**, behoudens dat in plaats van „ongeregelden" wordt gelezen „onzekeren".

O. *Art.* 1639 *v*. Het recht op de schadeloosstelling, bedoeld bij artikel 1639 *q* **[o]**, vervalt na zes maanden, te rekenen van den dag, waarop de dienstbetrekking is geëindigd.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *v*. De aanspraak op schadeloosstelling moet binnen een betrekkelijk kort tijdsverloop door partijen worden geldig gemaakt. Zoo spoedig mogelijk behooren de verwikkelingen, welke uit de eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking kunnen ontstaan, te worden ontward en moet aan een tot op zekere hoogte ongeregelden toestand een einde komen.

(1) Art. 62 ontw.-DRUCKER.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *v*. Betoogd werd, dat ingeval bij den rechter eene vordering moet worden ingesteld ter verkrijging van de schadeloosstelling, bedoeld bij art. 1639 *q* [o], het alleszins mogelijk is, dat omtrent deze vordering zes maanden na den dag, waarop de dienstbetrekking is geëindigd, nog geen uitspraak is gedaan; volgens de bepaling van dit artikel zal dan echter het recht op de schadeloosstelling vervallen.

Naar aanleiding hiervan werd opgemerkt, dat het artikel niet in dezen zin is te verstaan; het beteekent blijkbaar, dat de aanspraak op schadeloosstelling vervalt, wanneer zij niet na verloop van den in het artikel genoemden termijn is geldig gemaakt. Men vroeg, of dit wellicht niet duidelijker zou uitkomen, wanneer de aanhef van het artikel werd gelezen: „Het recht om de schadeloosstelling, bedoeld bij art. 1639 *q* [o] te vorderen, vervalt", enz.

Gevraagd werd, of het niet meer overeenkomstig het stelsel van ons Burgerlijk Wetboek zoude zijn dit artikel te schrappen en in art. 2005, dat bij deze gelegenheid toch wijziging zal ondergaan, voor de hierbedoelde vordering op de schadeloosstelling een verjaringstermijn vast te stellen.

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *v* (*nieuw* art. 1639 *u*). De bedoeling van dit artikel is thans in den aangegeven zin verduidelijkt.

De vraag, of het niet meer overeenkomstig het stelsel van ons Burgerlijk Wetboek zoude zijn, dit artikel te schrappen en in art. 2005 een verjaringstermijn voor de vordering ter bekoming van de schadeloosstelling vast te stellen, zoude de ondergeteekende niet gaarne bevestigend beantwoorden. Op tal van plaatsen toch in het Burgerlijk Wetboek komt eene afzonderlijke bepaling van een verjaringstermijn voor, en bovendien mag niet uit het oog worden verloren, dat hier niet, zooals in art. 2005, een vermoeden van betaling aanwezig geacht kan worden. (1) Het schijnt derhalve in het stelsel van het Burgerlijk Wetboek de voorkeur te verdienen deze afzonderlijke bepaling te behouden.

G. O. en **N. G. O.** *Art.* 1639 *u*. Ieder vorderingsrecht ter zake van de eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking vervalt na zes maanden, te rekenen van den dag, waarop de dienstbetrekking is geëindigd.

[In het in de Tweede Kamer behandeld ontwerp waren de woorden „de eigenmachtige verbreking" vervangen door de woorden „het zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen doen eindigen"; men zie den Brief van den Minister, deel I, bladz. 302, en de **2e N. v. W.** bij art. 1639 *o*.]

[Het artikel werd in de vergadering der Tweede Kamer van 12 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Art. 1639 *u*. Het artikel wordt gelezen als volgt: „Ieder vorderingsrecht krachtens het voorgaande artikel vervalt na verloop van zes maanden".

(1) DIEPHUIS, *Nederlandsch Burgerlijk Regt*, X, blz. 508 en volg.

Artikel 1639 v. Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor langer dan vijf jaren of voor den duur van het leven van een bepaalden persoon, is niettemin de arbeider bevoegd van het oogenblik, waarop vijf jaren sedert haren aanvang zijn verloopen, haar op te zeggen met inachtneming van een termijn van zes maanden.

Elk beding, waardoor deze bevoegdheid tot opzegging zoude worden uitgesloten of beperkt, is nietig.

O. D. *Art.* 48. Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor langer dan vijf jaren of voor den duur van het leven van een bepaalden persoon, is niettemin ieder der partijen bevoegd tot opzegging, van het oogenblik waarop vijf jaren sedert den aanvang der dienstbetrekking zijn verloopen. Die opzegging geschiedt met inachtneming der bepaling van artikel 45 [**1639 h**] en met een termijn van ten minste zes maanden.

Alle bedingen, waardoor deze bevoegdheid tot opzegging zou worden uitgesloten of beperkt, zijn nietig.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 48. Dit artikel strekt om art. 1637 B. W. (= art. 1780 *oud* C. c.) door eene meer rationeele bepaling te vervangen. De beteekenis van art. 1637 B. W. staat niet volkomen vast; de meeste schrijvers achten eene overeenkomst, in strijd met dat artikel aangegaan, geheel nietig (1); wordt deze leer gevolgd, dan kunnen beide partijen zich na jaren eensklaps op de nietigheid der overeenkomst beroepen, hetgeen zeer ten nadeele kan zijn van den arbeider, in wiens belang toch het artikel in de eerste plaats is geschreven. In elk geval is, gelijk Diephuis duidelijk heeft uiteengezet, de practische waarde van het artikel gering.

Het doel — voorkoming van drukkende verplichtingen voor partijen, en vooral voor den arbeider, ten gevolge van lichtvaardig gesloten overeenkomsten voor langen tijd — wordt veel beter bereikt door, op het voetspoor van verscheidene nieuwere wetgevingen (Saks. Burg. Wetb., § 1234; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 345; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 624, en Invoeringswet, art. 95), bij eene overeenkomst, die voor zeer langen duur is aangegaan, aan partijen de bevoegdheid te geven, na verloop van zekeren termijn door opzegging de dienstbetrekking te doen eindigen (2). Ten einde zooveel mogelijk den rechtstoestand van beide partijen gelijk te maken is, in afwijking van sommige buitenlandsche wetten, de bevoegdheid tot opzegging niet alleen aan den arbeider, maar ook aan den werkgever toegekend.

De aard der bepaling brengt mede, dat ze dwingende kracht moet bezitten.

O. 1901. *Art.* 1639 *v*. Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor langer dan een jaar of voor den duur van het leven van een bepaalden persoon, is niettemin ieder der partijen bevoegd de dienstbetrekking na opzegging te doen eindigen van het oogenblik, waarop één jaar sedert den aanvang der dienstbetrekking is verloopen. Die opzegging geschiedt overeenkomstig het bepaalde bij de artikelen **1639 h**, **1639 i** en 1639 *j*.

Elk beding of elke bijzondere overeenkomst, waardoor deze bevoegdheid tot opzegging zoude worden uitgesloten of beperkt, is nietig.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1639 *v*. (3). [Gelijk aan de Memorie van Toelichting.]

(1) Zie DIEPHUIS, t. a. p., Dl. XII, bladz. 317, en de daar aangehaalde schrijvers; verder GUILLOUARD, t. a. p., no. 712; PIC, t. a. p., I, bladz. 423 en vlg. Anders, behalve TROPLONG, thans ook CORNIL, t. a. p., bladz. 43 en vlg.

(2) Dergelijke regeling is ook aanbevolen door mr. FOKKER, *Handelingen der Juristen-vereeniging*, 1894, I, bladz. 181, en door TARTUFARI, t. a. p., bladz. 31 en vlg.

(3) Art. 48 ontw.-DRUCKER.

O. *Art.* 1639 *w*. Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor langer dan een jaar of voor den duur van het leven van een bepaalden persoon, is niettemin ieder der partijen bevoegd haar na opzegging te doen eindigen van het oogenblik, waarop één jaar sedert haren aanvang is verloopen.

Elk beding, waardoor deze bevoegdheid tot opzegging zoude worden uitgesloten of beperkt, is nietig.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *w*. Dit artikel strekt om art. 1637 B. W. (= art. 1780 *oud* C. C.) door eene meer rationeele bepaling te vervangen. De beteekenis van art. 1637 B. W. staat niet volkomen vast; de meeste schrijvers achten eene overeenkomst, in strijd met dat artikel aangegaan, geheel nietig (1); wordt deze leer gevolgd, dan kunnen beide partijen zich na jaren eensklaps op de nietigheid der overeenkomst beroepen, hetgeen zeer ten nadeele kan zijn van den arbeider, in wiens belang toch het artikel in de eerste plaats is geschreven. In elk geval is, gelijk DIEPHUIS duidelijk heeft uiteengezet, de practische waarde van het artikel gering.

Het doel — voorkoming van drukkende verplichtingen voor partijen, en vooral voor den arbeider, ten gevolge van lichtvaardig gesloten overeenkomsten voor langen tijd — wordt veel beter bereikt door, op het voetspoor van verscheidene nieuwere wetgevingen (Saks. Burg. Wetb. § 1234; Zwits. Verbintenissenrecht, art. 345; Burg. Wetb. v. h. Duitsche Rijk, § 624, en Invoeringswet, art. 95), bij eene overeenkomst, die voor langen duur is aangegaan, aan partijen de bevoegdheid te geven, na verloop van zekeren termijn door opzegging de dienstbetrekking te doen eindigen (2). Ten einde zooveel mogelijk den rechtstoestand van beide partijen gelijk te maken is, in afwijking van sommige buitenlandsche wetten, de bevoegdheid tot opzegging niet alleen aan den arbeider, maar ook aan den werkgever toegekend.

De aard der bepaling brengt mede, dat ze dwingende kracht moet bezitten.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *w*. Opgemerkt werd, dat uit de bepaling niet duidelijk blijkt, of men de daar bedoelde dienstbetrekking kan doen eindigen op het oogenblik, waarop één jaar sedert haren aanvang is verloopen, dan wel of men op het bedoelde oogenblik haar eerst zal kunnen opzeggen, zoodat zij dan eerst één of meer weken later zal eindigen. Kan men bijv. eene dienstbetrekking, die op 1 Januari 1904 is aangegaan, op 1 Januari 1905 doen eindigen, of wel kan men haar op laatstgenoemden datum eerst opzeggen?

Bedoeld is zeker, dat hier de opzeggingstermijnen, in de artt. **1639 i** en 1639 *j* genoemd, zullen gelden. Ware het echter voor de duidelijkheid niet gewenscht, zulks uitdrukkelijk in het artikel te vermelden?

In overweging werd gegeven, het slot van het eerste lid van het artikel te lezen: „is niettemin ieder der partijen bevoegd haar van het oogenblik, waarop één jaar sedert haren aanvang is verloopen, te doen eindigen, met inachtneming van het bepaalde in de artt. **1639 i** en 1639 *j*."

(1) [Zie noot (1) op bladz. 241.]
(2) [Zie noot (2) op bladz. 241.]

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *w* (*nieuw* art. 1639 *v*). Het eerste lid heeft thans eene wijziging ondergaan, waardoor, naar de ondergeteekende vertrouwt, duidelijk is geworden, dat de bevoegdheid tot opzegging eerst ontstaat bij het verstrijken van den vastgestelden tijd sedert den aanvang der dienstbetrekking.

Tevens is uitdrukkelijk bepaald, dat de opzegging moet geschieden met inachtneming van de bepalingen der artt. **1639 h** en **1639 i**.

De nadere overweging van dit artikel heeft tot de slotsom geleid, dat de termijn van één jaar te kort is te achten. Daar echter de termijn van vijf jaar, in het ontwerp-DRUCKER op het voetspoor van het Duitsche Burgerlijk Wetboek aangenomen, te lang voorkwam, is thans de termijn bepaald op twee jaren.

G. O. en **N. G. O.** *Art.* 1639 *v*. Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor langer dan twee jaren of voor den duur van het leven van een bepaalden persoon, is niettemin ieder der partijen bevoegd van het oogenblik, waarop twee jaren sedert haren aanvang zijn verloopen, haar op te zeggen met inachtneming van het bepaalde bij de artikelen **1639 h** en **1639 i**.

Elk beding, waardoor deze bevoegdheid tot opzegging zoude worden uitgesloten of beperkt, is nietig.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(13 Juni 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

1°. een van de heeren van Deventer, Aalberse, Heemskerk, Hubrecht en Patijn [ingezonden 7 Juni 1906, stuk n°. 90], strekkende om in het eerste lid in plaats van „langer dan twee jaren", te lezen: „langer dan vijf jaren" en voor „twee jaren sedert haren aanvang": „vijf jaren sedert haren aanvang"; (1)

2°. een van de heeren Troelstra, Hugenholtz, Schaper en Tak [ingezonden 8 Juni 1906, stuk n°. 91], strekkende om in plaats van „ieder der partijen", te lezen: „de arbeider".

De heer **van Deventer** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren Aalberse, Heemskerk, Hubrecht en Patijn voorgestelde amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Na de schriftelijke toelichting, welke door mijn geachte mede-voorstellers en mij bij dit amendement is gevoegd, meen ik te kunnen volstaan met een kort woord van aanbeveling.

Art. **1639 v** heeft betrekking op overeenkomsten voor langeren tijd dan twee jaren of levenslang aangegaan en bepaalt, dat bij dergelijke overeenkomsten beide partijen de bevoegdheid hebben om na verloop van twee jaren die overeenkomsten met inachtneming van de bepalingen betreffende den opzeggingstermijn te doen eindigen. Het stelsel dat aan dit artikel ten grondslag ligt, wordt door mijn mede-voorstellers en mij goedgekeurd en verre verkozen boven het stelsel

(1) [Bij dit amendement was gevoegd deze schriftelijke

Toelichting.

Het amendement heeft de strekking den in het ontwerp aangenomen termijn voor het maximum van den geldigheidsduur der overeenkomst van *twee* jaren te brengen op *vijf* jaren. Laatstbedoelde termijn komt ook voor in het Duitsche Burgerlijk Wetboek en werd aangenomen in het ontwerp-DRUCKER. Er zijn vele gevallen denkbaar, waarin de termijn van *twee* jaren beslist te kort en ook niet in het belang van den arbeider moet worden geacht. Men zie bij voorbeeld het verzoekschrift van 12 Maart 1906, ingediend door het bestuur van den Nederlandschen Journalistenkring.]

van de tegenwoordige wet, dat mogelijk maakt, dat dienstovereenkomsten vóór zeer langen tijd, 20, 25 of 30 jaren, worden aangegaan, die ook van de zijde van den arbeider onherroepelijk zijn.

Gaan wij dus mede met het stelsel van het artikel, wij kunnen ons niet vereenigen met den termijn, die voor het maximum van den geldigheidsduur van de dienstcontracten gekozen is. Het komt ons voor, dat die termijn van twee jaren in vele gevallen te kort zal zijn.

Ik vestig in de eerste plaats de aandacht op de vele overeenkomsten, die hier te lande worden gesloten door werkgevers met personen, die de een of andere betrekking hebben te vervullen in de koloniën. Bij dergelijke overeenkomsten worden dikwijls door den werkgever aan den arbeider bijzondere voordeelen toegezegd, voordeelen, bestaande in vrijen overtocht en in een gratificatie voor eerste uitrusting. Daartegenover verlangt echter de werkgever, dat hij voor een behoorlijken tijd zeker zij van de diensten des arbeiders en dat verlangen is niet onredelijk, omdat in de eerste plaats de werkgever zich geldelijke opofferingen getroost en in de tweede plaats bij werkzaamheden in de koloniën de persoon die daar nieuw aankomt, eenigen tijd noodig heeft om volledig op streek te komen en de diensten die van hem gevergd worden, naar behooren te kunnen vervullen. Het is daarom wenschelijk dat bij dergelijke overeenkomsten een langere termijn dan twee jaren voor den arbeider verplicht mag zijn.

Om mijn gevoelen nog nader toe te lichten, meen ik te mogen wijzen op de voorwaarden, die ik hier voor mij heb en waarop de Koninklijke Paketvaartmaatschappij gewoon is overeenkomsten te sluiten met personen, die als tweede-, derde- of vierde-officier in haar dienst naar Indië gaan.

Er blijkt uit, dat die personen recht hebben op vrijen overtocht en gratificatiën voor eerste uitrusting krijgen ten bedrage van f 300, f 400 en f 500, maar dat zij zich daartegenover verbinden om gedurende een tijdsverloop van drie jaren na aankomst in Nederlandsch-Indië de maatschappij te dienen. Soortgelijke overeenkomsten worden aangegaan door tal van werkgevers, die betrekkingen te vergeven hebben, hetzij bij den handel, hetzij bij den landbouw, hetzij bij den mijnbouw in Nederlandsch-Indië.

Nu komt het mij zeer ongewenscht voor daarin verandering te brengen, omdat daarvan het gevolg zou wezen, dat de gunstige voorwaarden die aan dergelijke personen worden toegekend, dan door den werkgever niet meer zullen kunnen worden toegestaan.

Geldt deze redeneering dus in de eerste plaats voor dienstbetrekkingen welker vervulling in de koloniën ligt, ook hier te lande komen gevallen voor, waarin een termijn van twee jaren beslist te kort moet worden geacht.

Het bestuur van den Journalistenkring heeft zich tot deze Vergadering gericht en er op gewezen, dat in de journalistiek, in het bijzonder voor de betrekking van hoofdredacteur, in den regel veel langere overeenkomsten worden gesloten, en het is inderdaad niet te verwonderen, dat bij de journalisten het verlangen bestaat, dat aan die gewoonte door de wet geen afbreuk zal worden gedaan. Want een journalist, werkzaam bij de redactie van een dagblad en die daarbij een behoorlijke positie heeft, zal ongaarne die positie verwisselen voor een beter bezoldigde betrekking als hoofdredacteur, wanneer hij niet de zekerheid heeft dat hij althans gedurende een behoorlijken tijd van die betere positie verzekerd is. Er zijn tal van andere voorbeelden te bedenken, waarin dezelfde redeneering kan worden gevolgd, maar ik geloof met de gegeven voorbeelden te kunnen volstaan. Er blijkt uit, dat de termijn, in de wet aangenomen als de maximum geldigheidsduur, te kort moet worden geacht. Mijn medevoorstellers en ik stellen dan ook voor dien termijn te verlengen en wij hebben gemeend ons daarbij te moeten aansluiten bij het ontwerp van mr. Drucker, waarin de termijn gesteld was op 5 jaar, in navolging van het Duitsche Burgerlijk Wetboek, dat, althans voor zoover den arbeider betreft, dienzelfden termijn als maximum geldigheidsduur heeft vastgesteld. Het komt mij voor, dat hieruit mag worden afgeleid, dat die termijn van 5 jaar strookt met de in Duitschland bestaande toestanden, welke op dit gebied wel niet zoozeer zullen verschillen met de toestanden hier te lande.

Ik heb aanvankelijk gemeend, dat het voldoende zou zijn die termijnverlenging alleen uit te strekken tot die arbeiders, wier in geld vastgesteld loon f 4 of meer bedraagt, maar bij nader inzien ben ik tot het inzicht gekomen, dat ook voor tal van minder bezoldigde arbeiders die termijnsverlenging van groot belang is. Ik wijs in de eerste plaats weder op de arbeidsvoorwaarden, aangeboden door de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, waarbij het geldt arbeiders, die beginnen met maandelijksche traktementen van f 60, f 80 en f 110.

Maar ook hier te lande zullen arbeiders met minder dan f 1200 's jaars dikwijls gaarne de beschikking over een langeren termijn verlangen. Ben ik wel ingelicht, dan komt het bijv. in het instrumentmakersvak voor, dat een patroon iemand die nog niet ten volle het vak verstaat, in dienst neemt onder voorwaarde, dat hij hem het vak zal leeren en de arbeider de eerste twee of drie jaar minder loon zal verdienen, terwijl hij daarna het volle loon zal krijgen.

Zou het nu niet zijn in het belang èn van dien werkgever èn van dien arbeider, dat men ook voortaan een dergelijk contract voor langer dan twee jaar kon sluiten, waarbij eenerzijds de arbeider in de gelegenheid wordt gesteld zich in een vak te bekwamen en zich daarna een behoorlijk bestaan te verwerven, anderzijds de werkgever van de moeite die hij besteed heeft om den arbeider zoover te krijgen, eenigermate partij kan trekken? Het komt mij dan ook voor, dat het andere op dit artikel voorgestelde amendement, dat van de heeren Troelstra c s., waardoor wel aan den arbeider, maar niet aan den werkgever de bevoegdheid zou toekomen om een langer dan twee jaar durende overeenkomst te doen eindigen, aan het door mij gemaakte bezwaar niet te gemoet komt. De werkgever wordt dan toch ook blootgesteld aan de mogelijkheid, dat de arbeider hem na twee jaar den dienst opzegt, wat ten gevolge zal hebben, dat contracten als ik genoemd heb, zeer bezwaarlijk gemaakt en minder gesloten zullen worden.

Ik meen, dat de meest dringende verbetering die in dit artikel moet gebracht worden die is, dat de termijn verlengd worde. Het al of niet toekennen van de bevoegdheid aan den werkgever om na het verstrijken van den termijn de overeenkomst te doen eindigen, kon daarna nog besproken worden.

Ik meen hiermede het amendement voldoende te hebben toegelicht en de aanneming er van met gerustheid aan de vergadering te mogen aanbevelen.

De **Voorzitter**: Dit amendement, voorgesteld door vijf leden, behoeft niet nader te worden ondersteund.

De heer **Troelstra** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren Hugenholtz, Schaper en Tak voorgestelde amendement, en zegt: Met maatregelen om te waarborgen dat gedurende een eenigszins langen tijd dienstbetrekkingen zullen gehandhaafd blijven, kunnen wij ons in beginsel volkomen vereenigen. Ik herinner mij uit mijn practijk als advocaat een geval, waarin een werkman aan een steenfabriek bij mij kwam. Die man was door den eigenaar dier fabriek overgehaald om met zijn geheele gezin van woonplaats te veranderen, en nadat hij slechts een korten tijd in zijn nieuwe woonplaats als werkman aan de fabriek had gewerkt, werd hij door den patroon ontslagen, natuurlijk waren groote kosten en schuld voor hem daarvan het gevolg. De man vroeg of er niets aan te doen was, en ik moest natuurlijk een ontkennend antwoord geven. Wanneer nu in een dergelijk geval een eenigszins lange termijn was bepaald, komt het ons zeer goed voor, dat die termijn gehandhaafd blijve. De vorige geachte spreker heeft den nadruk gelegd op de lichtzijde van de lange termijnen. Wat mij betreft, zou ik toch ook de aandacht willen vestigen op de schaduwzijde daarvan, vooral voor die partij wier belangen bij dit wetsontwerp meer in het bijzonder worden voorzien, die van den arbeider of den werknemer.

Ik kan mij geheel vereenigen met het artikel, dat het *Handelsblad* onlangs geleverd heeft, dat zijn nadere toelichting vindt in het blad ons hedenmorgen bij het binnentreden van deze zaal ter hand gesteld, *De Gelderlander*.

Daarin wordt er op gewezen hoe noodzakelijk het is, voornamelijk voor den arbeider, dat, wanneer tijdens den duur van den eenigszins langen termijn een betere betrekking voor hem open komt, terwijl de gelegenheid zich voordoet om zijn arbeidskracht goed aan de markt te kunnen brengen, hij daarvan ook gebruik kunne maken.

De vorige geachte spreker heeft de opmerking gemaakt, dat, wanneer ons voorstel om ten behoeve van den arbeider toe te laten bij een termijn, die langer is dan 2 jaren, tusschentijds te kunnen opzeggen, werd aangenomen, het gevolg daarvan zou zijn, dat de meeste werkgevers, die contracten op langen termijn sluiten, dit niet meer zullen doen.

Dit is de vraag; maar ik constateer, dat uit den kring van diegenen, die het meest in de termen vallen van deze bepaling te profiteeren, men daarvoor niet zoo erg schijnt te vreezen en men het acht in het belang van den werknemer, om dezen niet te erg te binden.

Ik geloof dat ook. Ik geloof, dat men de quaestie eerder zoo moet opvatten:

wanneer men een goede werkkracht heeft, is er alles vóór om die aan zijn onderneming te verbinden en zal men die goed moeten betalen; wanneer nu gedurende den loop van het op langen termijn gesloten contract die goede kracht een aanbod krijgt waardoor zijn positie verbeterd wordt, dan staat de werkgever voor de vraag, of hij dien arbeider hetzelfde loon wil betalen als de ander hem biedt of hem zal laten gaan.

De positie van den werknemer zal in dit geval in den regel niet verslechteren, maar verbeteren. Het aanbod op zich zelf toont reeds aan, dat hij meer waard is, dan op het oogenblik van het sluiten van het contract.

Nu wil ons amendement hem de gelegenheid openen te profiteeren van de waarde, die hij op dat oogenblik op de arbeidsmarkt gekregen heeft.

Men zal misschien zeggen, dat het amendement eenzijdig is; maar reeds bij andere artikelen zijn bepalingen aangenomen die eenzijdig ten gunste van den arbeider zijn; en wanneer er één reden en één gelegenheid is om dergelijke bepaling te maken, is het hier bij dit artikel, wegens het ontzaglijk nadeel dat in bepaalde gevallen de werknemer er door kan lijden, als hij onttrokken wordt aan de arbeidsmarkt; dit toch zou zijn — niet zijn positie verbeteren, maar aan banden leggen.

Om die reden geloof ik, dat er alles voor te zeggen is om na afloop van 2 jaren, als het contract voor langer tijd gesloten is, volkomen vrijheid te verleenen in het opzeggen.

Daar wordt in het artikel van het *Handelsblad* verwezen naar art. 624 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek. Het geldt daar een termijn van 5 jaar en hier van 2 jaar.

Art. 626 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek luidt aldus:

„Ist das Dienstverhältnisz für die Lebenszeit einer Person oder für längere Zeit als fünf Jahre eingegangen, so kann es von dem Verpflichteten nach dem Ablaufe von fünf Jahren gekündigt werden. Die Kündigungsfrist beträgt sechs Monate."

Waar het op aankomt is juist aangewezen in het *Handelsblad*. Hier bestaat ook het eenzijdige recht voor den Verpflichteten, voor den werknemer. Ik ben nog niet in de gelegenheid geweest om het Zwitsersche verbintenissenrecht na te lezen, dat ook in het artikel wordt aangehaald. Mag ik den schrijver in het *Handelsblad* gelooven, dan wordt ook daarin uitsluitend aan den werknemer het recht van opzegging toegekend. Om deze reden meen ik, dat de eenzijdigheid geen bezwaar behoeft te zijn en geloof ik dat het in het belang van de zaak is om op ons amendement in te gaan.

Het amendement wordt ondersteund door den heer Bos, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **Plate**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal stemmen voor het amendement van den heer van Deventer en daarna tegen het aldan niet geamendeerde artikel.

Het zij mij vergund in het kort de redenen mede te deelen die mij daartoe nopen.

Ik kan mij begrijpen, dat de ontwerper van dit wetsontwerp dit artikel nederschreef, al zou ik het niet kunnen verdedigen, maar wat mij minder duidelijk voorkomt is, dat het artikel behouden werd nadat ook het volgende artikel uit de pen was gevloeid.

Ik kan mij begrijpen, dat men van dezen gedachtengang uitgegaan is, dat men hem dien men in deze discussie gewoon is te noemen den oeconomisch zwakkere, heeft willen beschermen tegen een daad die onder bijzondere omstandigheden verricht is, maar het komt mij inderdaad voor dat tegen een dergelijk geval genoegzame waarborgen aan den zwakkere gegeven zijn door het artikel dat hier op volgt, en hetwelk den rechter de vrijheid geeft om op verzoek van partijen een aangegane overeenkomst te ontbinden indien er zich omstandigheden voordoen die verschillen van de omstandigheden zooals zij waren op het oogenblik van de afsluiting van het contract.

Het komt mij voor dat, al is er op den regel zeker uitzondering, toch iedere beperking die wij in de wet opnemen, in den regel zal zijn tegen het belang van den werknemer. Wat zien wij toch alom gebeuren? Dat van de zijde van den werknemer groote prijs wordt gesteld op zekerheid van zijn bestaan. Het is juist dit prijsstellen op zekerheid die zoovelen drijft naar den Staatsdienst en de Staatsbedrijven en het verwondert mij ook geenszins, dat in de verschillende adressen en ook in de pers het juist de werknemers waren die tegen dit artikel in verzet kwamen.

Het komt mij voor, dat het artikel, zooals het thans geredigeerd is, op ruwe wijze ingrijpt in de commercieele gewoonten en in de commercieele behoeften. De man die uit zijn particuliere zaken gehaald wordt om aan het hoofd te worden gesteld van een groote onderneming van handel of nijverheid, de redacteur van een dagblad, de vreemdeling die hierheen gehaald wordt, om in deze of gene betrekking diensten te vervullen, al die personen — het ligt voor de hand — zullen een zekere garantie vragen ten opzichte van den diensttijd, een garantie langer dan in het wetsontwerp voorkomt. En dat verlangen om een dienstcontract te kunnen sluiten voor langen tijd is wederkeerig — ik erken het volmondig — zoowel bij den werknemer als bij den werkgever. Iedere beperking, ik zeg dit naar aanleiding van het amendement van de heeren van Deventer c.s., voert eigenaardige nadeelen met zich.

Wij hebben — het is reeds lang geleden — hier uitvoerig gesproken over het zoogenaamde concurrentiebeding. Ik geloof, dat er eenstemmigheid was in de Kamer, dat, al mocht men meenen dat het niet geheel te ontberen was, men toch al het mogelijke moest doen om het te beperken. Ik heb mij veroorloofd reeds bij die gelegenheid te zeggen, dat het beste middel daarvoor was om de mogelijkheid te openen om dienstbetrekkingen te sluiten voor langeren tijd en ik neem de vrijheid om bij vernieuwing hierop de aandacht te vestigen.

Verder wensch ik er op te wijzen, dat dit artikel een groote en geen gunstige werking zal hebben op moreel gebied.

Denken wij eens aan de dienstcontracten die wel het meest zullen voorkomen, de dienstcontracten voor onbepaalden tijd.

Wat wil zulk een contract zeggen bij een goeden patroon?

In de atmospheer van deze Kamer zijn wij misschien een weinig gewoon geraakt om alle patroons te beschouwen als slechte menschen en hier en daar heb ik ook wel eens een beschouwing vernomen, die de arbeiders als zoodanig kenschetste, maar als wij deze Vergadering verlaten hebben en het hoofd weer eens steken in de frissche buitenlucht van de practijk, dan komen wij toch tot een andere conclusie en ik aarzel niet te zeggen, dat het mij voorkomt, dat het in de wereld der patroons is als in die der arbeiders: men heeft er goeden en slechten onder, maar, Gode zij dank, de eersten overtreffen de laatsten in aantal. En wat is nu bij een goeden patroon de regel, indien hij heeft aangegaan een dienstbetrekking voor onbepaalden tijd met een werknemer? Dan staat het bij hem vast, dat die man niet ontslagen mag worden, tenzij er *zeer bijzondere* redenen voor zijn, dat van zijn diensten absoluut geen gebruik meer gemaakt kan worden, maar de omstandigheid dat men andere krachten voor minder geld kan krijgen is voor den goeden patroon geen reden om de dienstbetrekking te doen eindigen.

Maar wat gaat de wet nu doen, als zij aangenomen wordt, zooals zij hier is voorgesteld?

Die gaat een handje helpen den patroon die daaromtrent minder fijngevoelig denkt, wiens geweten een weinig ruimer is. Wordt dit ontwerp wet, dan zal de patroon, die heeft aangenomen personeel met een dienstcontract voor onbepaalden tijd, veel meer dan nu het geval is geneigd zijn om te zeggen: de tijd in het wetsontwerp als maximum tijd aangegeven is voorbij, ik sta nu uit een moreel oogpunt geheel vrij tegenover u. Dat zal een van de nadeelige, natuurlijk niet gewilde gevolgen van dit ontwerp zijn.

Een ander veelvuldig voorkomend geval, het beding ten behoeve van derden. Een patroon laat zijn zaken, zijn geheele bedrijf met de baten en lasten over aan een opvolger. Wat zal nu in den regel geschieden? Dat die patroon zal denken en ook zorgen voor het lot van zijn personeel. Hij zal dan ten behoeve dier derden een beding maken en vermoedelijk daarin zetten, dat het personeel niet zal mogen worden ontslagen zoolang het geschikt blijft om in de zaak werkzaam te zijn. Wordt dit ontwerp wet, dan zal ook dit beding weder worden beperkt tot twee jaar en bij aanneming van het amendement van den heer van Deventer tot vijf jaar. Het spreekt vanzelf, dat ik in mijn gedachtengang het amendement van den heer van Deventer een verbetering acht. Doch het voorziet niet in alle gevallen. Evenals in het ontwerp is ook de termijn door dat amendement gekozen geheel willekeurig. Ik zal mij wel wachten mij te begeven op het veld van de casuïstiek. Doch voorbeelden ontleend aan het dagelijksche leven, voorbeelden die ik zou kunnen aanvullen door het noemen van namen, mogen niet als casuïstiek worden beschouwd. Zij komen mij voor van belang te zijn om hier nog eens ter sprake te worden gebracht. En dan wijs ik er in de eerste

plaats op, hoe bij de enquête voor de handelsreizigers, eene enquête die is geleid en voorgezeten door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, is gebleken dat er voor handelsreizigers contracten bestaan, looponde over tien jaar. Daarnaast kan ik stellen een voorbeeld mij van nabij bekend. Een 55-jarig persoon, door den oorlog in de Transvaal naar Nederland gedreven, sloot hier een dienstcontract voor tien jaar, hetgeen hem dus een levensonderhoud verzekerde tot aan zijn 65ste jaar. Dat alles zou onmogelijk zijn bij ongewijzigde aanneming van dit ontwerp.

Ik wijs op een ander dienstcontract, dat veel meer voorkomt dan men wellicht denkt. Dat is het dienstverband voor een speciaal werk met aandeel in de winst na voltooiing van het werk; men denke slechts aan de aanstelling van ingenieurs in dienst van ondernemers.

Een eveneer veelvuldig voorkomend geval is, dat een persoon zekere relaties of een zekeren tak van handel of bedrijf aanbrengt en daarbij de voorwaarde stelt dat zijn dienstcontract zoolang zal duren als die relatie of die tak van bedrijf winst oplevert. Ook dit zal door het ontwerp onmogelijk worden gemaakt.

Een ander voorbeeld, mij eveneens uit de practijk bekend. Het is dat van een jong mensch wiens bekwaamheden vrij wat grooter waren dan zijn fortuin en die zijn diensten aanbood aan een handelsonderneming die op dat oogenblik aan den rand van den afgrond was.

Zijn pogingen om die onderneming op te werken gelukten. Zijn dienstcontract was voor een onnoozel salaris, maar tegen een groot tantième. En toen nu de onderneming na een aantal jaren meer tot bloei was gekomen, gingen de aandeelhouders beknibbelen op zijn verdiensten, omdat zij deze niet in overeenstemming vonden met wat in andere bedrijven gegeven wordt. Zij waren die oude tijden vergeten. Was het nu niet een geluk voor dien man, dat hij gewapend was door een zeer lang dienstcontract? Anders zou die poging zeker gelukt zijn. Deze volkomen legitieme, in ieder opzicht te verdedigen handelingen zal de wetgever nu met ruwe hand verbieden. Ik heb allen eerbied voor de kennis van den Minister en van de leden der Kamer, maar de hoogste mate van kennis komt mij toch altijd voor te zijn het besef, dat er wel eens momenten komen, dat men in de kennis van wat in het dagelijksch leven gebeurt en noodig is, to kort schiet.

Ik voor mij, allerminst in het belang van den werknemer, gevoel behoefte om de contractvrijheid hier aan banden te leggen.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het beginsel van dit artikel is, voor zoover betreft den arbeider, steeds het beginsel geweest van onze wetgeving en is het op dit oogenblik nog. Art. 1637 van het Burgerlijk Wetboek luidt: „Men kan zijne diensten slechts voor eenen tijd, of voor eene bepaalde onderneming verbinden", en wij mogen dit artikel wel houden voor een terugslag op een ander artikel van dat wetboek, dat zegt, dat slavernij en andere persoonlijke dienstbaarheden van welken aard en benaming ook, in het Rijk niet worden geduld. Men heeft dus een algemeene bepaling gemaakt, dat iemand zich niet voor zijn leven zou kunnen verbinden tot het presteeren van bepaalde diensten.

De geachte vorige spreker heeft mijns inziens het eigenaardige van het thans voorgestelde artikel eenigszins uit het oog verloren. De klemtoon ligt in de tegenstelling met de verbintenis voor het leven. De geachte afgevaardigde heeft nu wel aangetoond, dat een eenmaal aangeknoopte relatie eenigen tijd zal moeten duren, maar hij heeft niet gelet hierop, dat er in de wet een waarborg moet zijn tegen het zich binden voor zijn geheele leven.

Ook art. 624 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek zegt, dat men niet gehouden is langer dan een zekeren tijd, wanneer men zich verbonden heeft voor zijn leven. Neemt men dit beginsel aan als uitgangspunt, dan moet men wel komen tot het bepalen van een termijn. Wanneer men zegt: ik wensch de verbintenis voor het leven niet onaangetast te laten bestaan, dan moet men toch naast dat verbod een termijn noemen gedurende welken men zich wel kan verbinden, anders kan, het ligt voor de hand, het voorschrift door het bepalen van een zeer langen termijn worden ontdoken.

Dit rechtvaardigt dunkt mij, den opzet van dit artikel. Wanneer eenmaal een beperking noodig is moet men bepalen voor hoe lang een contract wèl kan worden gesloten. Dit wetsontwerp heeft bij wijze van transactie gekozen een termijn van 2 jaar. In het wetsontwerp van den heer Drucker was het 5 jaar. Ik heb geen bezwaar om die 2 jaar in vijf jaar te veranderen, wanneer men

dat beter acht, en het amendement van den heer van Deventer c.s. schijnt mij een verbetering.

Een andere vraag is of de bepaling wederkeerig moet zijn. Het wil mij voorkomen, dat het rationeel is den rechtstoestand voor beide partijen gelijk te maken. Men kan zich toch ook voorstellen, dat het van den kant van den werkgever een groot bezwaar is levenslang vastgeklonken te zijn aan een bepaalden arbeider. Zijn eigen omstandigheden ook kunnen geheel en al veranderen, zoodat het moeilijk wordt voor hem om de relatie met dien arbeider te onderhouden. Wanneer men let op de mogelijkheid van zulk een geval, laat het zich verklaren, dat waar men de zaak beperkt aan den kant van den arbeider, men desgelijks handelt als men de zaak beschouwt van den kant van den werkgever. Ik begrijp echter heel goed, dat men de zaak ook anders kan opvatten. Wanneer wij terugkeeren tot het uitgangspunt, dat men niet voor het leven lang zijn diensten kan verhuren, heeft dit uit een historisch oogpunt meer betrekking op den werkman dan op den werkgever.

Tegenover deze beide amendementen ben ik derhalve conciliant gestemd en ik laat dus, in technischen zin, de beslissing aan de Kamer over.

De heer **de Savornin Lohman**: Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor, dat de bezwaren, die door den geachten afgevaardigde uit Rotterdam zijn aangevoerd, door den Minister niet voldoende zijn beantwoord. De geachte afgevaardigde heeft door voorbeelden uit de practijk aangetoond, dat het in vele gevallen wel degelijk voor den werknemer verkeerd kon zijn, dat een werkgever niet een verbintenis kan sluiten voor langer dan twee jaar, of, indien het amendement-van Deventer c.s. wordt aangenomen, voor langer dan 5 jaar. De Minister heeft aan de practijk ontleende gevallen van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam niet besproken, maar alleen een aan de theorie ontleend argument tegengeworpen. Wij mogen volgens het bestaande recht niet erkennen een verbintenis *ad vitam*. Maar dan moeten wij ook zorgen, dat bij slot van rekening dit verbod niet practisch op zij wordt gezet. Dit geef ik toe, maar nu volgt daaruit niet, dat deze bepaling juist is, doch alleen dat men moet bepalen, dat wanneer iemand zich verbindt voor langer dan 2 (of 5) jaren, en die termijn verloopen is, hij zich slechts verbinden kan voor denzelfden tijd. Op bepaling van een niet te langen termijn komt het aan. Volgens het ontwerp echter kan men na 2 (of 5) jaar opzeggen, doch dan worden de artt. **1639 h** en **1639 i** van toepassing, dus bepalingen, gemaakt met het oog op overeenkomsten voor onbepaalden tijd aangegaan, met zeer korte termijnen van opzegging.

Uit de praemissen waarvan de Regeering uitgaat, volgt iets anders. Wanneer gij u hebt verbonden voor langer dan twee (of vijf) jaren en die tijd van 2 (of 5) jaar is verloopen, dan kan de betrekking worden opgezegd; anders wordt zij voortgezet wederom voor denzelfden termijn, in aansluiting aan het beginsel nedergelegd in de artt. **1639 e** en **f**. Dan is geloof ik, het bezwaar van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam grootendeels vervallen. Maar tot dusver heeft de Minister niet weerlegd de groote onbillijkheid, welke deze wet doet ontstaan, in het geval, dat bijv. iemand gedurende 10 jaren, stel van zijn 50ste tot zijn 60ste levensjaar zich verbonden heeft, en op zijn 55ste kan worden ontslagen, op een tijdstip dat hij misschien nergens meer terecht kan. Evenmin heeft hij het geval besproken, waarop de geachte afgevaardigde wees, dat iemand, die zich verbonden heeft aan een zaak, die hij er bovenop heeft gebracht, tegen gering loon, maar tegen genot van tantièmes, zoodra de zaak winstgevend wordt kan worden ontslagen en dus worden beroofd van wat hem toch redelijkerwijs toekomt.

Overigens komt het mij voor, dat het amendement van den heer van Deventer een verbetering is, maar ik kan het geen verbetering vinden, in plaats van ieder der partijen te lezen: de arbeider. Moet hier niet een gelijke regeling zijn voor beide partijen?

Laat men het artikel onveranderd, dan geloof ik, dat het beter is er tegen te stemmen.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Slechts nog een enkele opmerking, naar aanleiding van hetgeen de geachte afgevaardigde uit Goes heeft gezegd, dat ik den heer Plate niet afdoende zou hebben beantwoord. Dit is een quaestie van appreciatie, welke ik hem gaarne overlaat.

Ik wensch nog in tweeërlei opzicht het reeds gezegde aan te vullen.

Het geval door den geachten afgevaardigde uit Rotterdam gesteld, van dat jongmensch met de tantièmes heeft wel degelijk indruk op mij gemaakt, maar

moet men daarom nu dit artikel niet aannemen? Het komt mij voor van neen. Wanneer men dit artikel slechts wijzigt in den geest van het amendement-Troelstra, dan is die moeilijkheid opgelost: iemand in het geval van dat jonge mensch verkeerend, kan dan de betrekking niet worden opgezegd.

De geachte afgevaardigde heeft bovendien gesproken van een dienstbetrekking aangegaan voor onbepaalden tijd en dit valt niet onder dit artikel, maar onder andere artikelen van deze wetsvoordracht.

Dit artikel spreekt alleen van twee soorten van dienstbetrekkingen, die aangegaan voor het leven, en ten tweede die aangegaan voor een bepaald getal jaren.

Ik heb dit even ter aanvulling van hetgeen zooeven door mij was aangevoerd, nog onder de aandacht der Vergadering willen brengen.

De heer **Troelstra:** Mijnheer de Voorzitter! Wanneer de meening van den Minister omtrent het amendement-van Deventer, hierop neerkomende, dat de door dien geachte afgevaardigde voorgestelde termijn van vijf jaren beter is dan de Regeeringstermijn van twee jaren, een meerderheid hier in deze Kamer mocht verwerven, wat ik wel geneigd ben te gelooven, dan verkrijgt daardoor ons amendement een meer urgente beteekenis.

Dit amendement hebben wij ingediend, aannemende een termijn van 2 jaren, maar als dat 5 jaren wordt, wegen alle bezwaren welke ik voor de werknemers noemde, dubbel en diensvolgens zal de Kamer nog in ernstiger overweging moeten nemen of aanneming van ons amendement niet wenschelijk is.

De heer Plate — de Minister wees er reeds op — heeft ons een dienst bewezen, want het geval, door dien geachten afgevaardigde genoemd, wordt juist in ons amendement voorzien. In dit opzicht is ons amendement beter en komt meer te gemoet aan de bezwaren van den heer Plate, waarbij de heer de Savornin Lohman zich heeft aangesloten, dan het Regeeringsartikel, hetwelk èn voor den werkgever èn voor den werknemer een verbreking van het contract na een bepaalden tijd toestaat.

Om die reden, al heeft de geachte spreker ook gezegd dat hij ten slotte tegen ons amendement zal stemmen, kunnen wij hem dankbaar zijn voor den steun dien hij ons gegeven heeft.

De heer Plate heeft vrij idyllische tooneelen geschilderd van wat geheurt, zooals hij het noemt, in commercieele kringen. Daarom is het zoo goed als iemand zijn leven lang in dienst kan blijven, omdat, de kwaden niet te na gesproken, de meer algemeene regel is, dat de werkgever voor den werknemer niet alleen zorgt zoolang hij zelf de zaak drijft, maar ook dat hij zelfs maatregelen neemt als hij de zaak aan een ander overdoet, dat zij niet zullen worden ontslagen dan in zeer bijzondere omstandigheden.

Er zal wel niemand in deze Kamer zijn, die alle werkgevers beschouwt als schurken en alle arbeiders als engelen; daarvoor zijn wij alle honderd, zooals wij hier zitten, te verstandig. Ik zal ook niet beweren, dat de idylle, welke ons door den heer Plate is geschilderd, in het practisch leven nooit zou voorkomen. Ik wil aannemen, dat de heer Plate uit zijn omgeving dergelijke voorbeelden zou kunnen aanhalen.

De volle waarheid en het volle beeld der werkelijkheid wordt ons echter in die idylle niet gegeven.

Er is door hen die tegen dat langdurig binden van den werknemer bezwaar hebben gemaakt, gewezen op een ander voorbeeld uit de commercieele wereld. Er is aangehaald de kunstkooper, die, in een tijd dat een jongmensch met aanleg zijn talenten gaat ontplooien, gebruik makende van diens onbekendheid met de werkelijkheid en van diens behoefte aan geld, ik noem bij voorbeeld een jong schilder, beslag op zoo iemand legt voor een lange reeks van jaren, voor zijn geheele leven misschien, en zich aldus in de gelegenheid stelt de kunstproducten door dien schilder voortgebracht, voor weinig geld ver beneden de marktprijs te koopen, zoodat feitelijk de geldelijke voordeelen van hetgeen die schilder wrocht, in den zak komen van iemand, waarvan wij allen gevoelen, dat het niet aangaat dat hij dat krijgt.

Dit is een der gevallen waarin ons amendement voorziet. Dit is minder idyllisch dan het voorbeeld van den heer Plate, maar het komt in het werkelijke leven minstens zoo vaak voor als de goede gevallen.

Het bezwaar van den heer Plate is nu, dat, als het artikel misschien met ons amendement zal worden aangenomen, die goede werkgever, die het thans zoo goed met zijn werknemers meent, dan op eens een steenen hart zou krijgen en wat zij thans doen niet meer voor hen zouden doen.

Wat is dat voor een braafheid en goedhartigheid, welke gebonden is aan een wetsartikel? Daarvoor ben ik niet zoo bang.

Hoe dit echter zij, wij willen den werkgever niet vrijlaten. Hij heeft zich te houden aan het contract. Maar de reden van dit geheele ontwerp, dat juist geboren is uit de zucht om rekening te houden met de oeconomisch slechtere positie van den werknemer, dat daardoor is geïnspireerd, moet ons ook aanleiding geven om vooral bij dit artikel niet zoogenaamd formeel gelijk recht in te voeren, maar de losmaking van de dienstbetrekking voor den werknemer mogelijk te maken.

Om deze reden hoop ik, dat de Kamer zich met ons amendement zal willen vereenigen.

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! De Minister meent, dat ik niet goed begrepen zou hebben het bezwaar, dat gemaakt is door den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den heer Plate. Hij heeft gezegd, dat, als het amendement-Troelstra werd aangenomen, het bezwaar zou zijn vervallen. Maar ik zie dat niet in. Het gaat hier niet om de bevoegdheid van den arbeider om binnen zekeren tijd, ondanks een aanvankelijk gemaakt contract, heen te gaan, maar het gaat hier om de bevoegdheid om te blijven, om niet te kunnen worden weggezonden.

Daarover loopt de quaestie, en nu komt het mij voor, dat in het systeem van het ontwerp de zaak niet goed geregeld is. Ik ben het geheel eens met wat de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III gezegd heeft, dat het niet wenschelijk is van die buitengewoon lange contracten gebruik te maken waarvan men niet af kan; maar daaruit behoeft niet te volgen, dat men, ook als men den duur van zulke contracten inkort, niet stilzwijgend den duur van het contract kan verlengen voor langer tijd dan het wetsontwerp wil.

Dat gebeurt hier niet. Als ik het wel begrijp, hebben wij hier te doen met contracten aangegaan voor een bepaalden tijd.

Een contract voor den duur van het leven aangegaan is m. i. ook een contract, aangegaan voor een bepaalden tijd, al is het tijdstip waarop die tijd aanbreekt onzeker.

Nu komt het mij voor, dat men dien termijn, indien men hem inkort, telkens moet kunnen verlengen. Men kan bepalen, dat die termijn in geen geval langer mag zijn dan een bepaald aantal jaren. Dit komt ook voor in het Burgerlijk Wetboek, waar staat, dat men niet meer dan vijf jaren behoeft te blijven in een onverdeelden boedel, of dat het beding van wederinkoop den termijn van 5 jaren niet mag overschrijden. Zoo kan men ook zeer goed bepalen, dat men zich niet langer kan verbinden dan voor een bepaalden tijd. Maar de gevolgen moeten m. i. anders geregeld worden dan ze hier geregeld zijn. Ik ben er niet op voorbereid in dien zin een amendement voor te stellen, maar ik zal liever stemmen tegen het artikel zooals het nu luidt, omdat dit m. i. in zeer velo gevallen ook voor den werknemer hoogst onrechtvaardig zal werken.

De heer **van Deventer:** Mijnheer de Voorzitter! Het zal wel onnoodig zijn te verzekeren, dat ik met groote belangstelling de verklaring van den Minister vernomen heb, dat het door ons voorgesteld amendement ook door Zijn Excellentie als een verbetering wordt beschouwd en dat tegen de aanneming daarvan ook bij den Minister geen bezwaar bestaat.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam III heeft, bij de toelichting van zijn amendement, het onze besprekende, gezegd, dat ik in mijn toelichting wel de aandacht had gevestigd op de lichtzijden, maar niet ook op de schaduwzijden, die dan toch ook aan verlenging van den termijn zijn waar te nemen.

Het is ongetwijfeld waar, dat aan de verlenging van dien termijn voor de arbeiders schaduwzijden kunnen zijn, maar ik meen den geachten afgevaardigde te mogen wijzen op de bepaling van art. **1639 w**, waarin voor dergelijke gevallen aan den rechter de bevoegdheid wordt toegekend om binnen den duur van het contract de overeenkomst te ontbinden. Mij dunkt, dat, wanneer wordt overgegaan tot verlenging van den geldigheidsduur der overeenkomst tot vijf jaren, in art. **1639 w** het geneesmiddel is te vinden tegen de kwalen die wellicht uit die verlenging kunnen voortspruiten.

Wat de rede van den heer Plate betreft, is door den Minister gezegd, dat de argumentatie van dien geachten afgevaardigde in vele opzichten indruk op hem heeft gemaakt. Welnu, ook op mij heeft die argumentatie een sterken indruk gemaakt. Ik begrijp zeer goed, dat er gevallen kunnen zijn waarin de opzegbaarheid van de overeenkomst van de zijde des werkgevers den werknemer groote

nadeelen kan berokkenen en dat de gelegenheid, den werknemer geboden om, zooals in het geval, dat door den heer Plate is geschetst, door energie en bekwaamheid een hachelijke zaak er bovenop te werken en daarvoor een hem rechtmatig toekomend aandeel te erlangen, door de beperking van den termijn moeilijk kan worden gemaakt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof — en ik spreek nu een geheel persoonlijke meening uit — dat de oplossing van het vraagstuk, dat ons thans bezig houdt, moet worden gevonden in een combinatie van de twee amendementen, dat eenerzijds de termijn tot vijf jaar moet worden verlengd en anderzijds alleen aan den arbeider de bevoegdheid moet worden toegekend om na verloop van die vijf jaren de overeenkomst te doen eindigen.

De heer **van Nispen tot Sevenaer:** Mijnheer de Voorzitter! Er is zooeven een beroep gedaan op het Duitsche wetboek en toen is door den heer Troelstra, die daaruit citeerde, ook bij de voorlezing van § 624 natuurlijk medegedeeld de termijn van opzegging die in Duitschland in het geval als hier besproken wordt, bestaat. Nu is toch, al heeft de geachte afgevaardigde die mededeeling gedaan en ondanks zijn beroep op het Duitsche wetboek, de opzeggingstermijn die in Duitschland geldt, door hem niet in zijn amendement voorgesteld.

Het Duitsche wetboek zegt, dat in een geval als hier bedoeld de opzeggingstermijn zes maanden zal zijn, terwijl men volgens het amendement van den geachten afgevaardigde een opzeggingstermijn zou krijgen zooals die in de artt. **1639 h** en **1639 i** is aangegeven, dat wil zeggen van zes weken. Nu is dat natuurlijk een punt van groot belang en het geldt hier een zeer belangrijk verschil. Men zegge echter niet, dat men bij contract een langer termijn kan bedingen. In Duitschland zou dat natuurlijk ook kunnen geschieden, maar daar heeft men toch een opzeggingstermijn van zes maanden aangenomen.

Voor welk geval zal deze bepaling voornamelijk gelden? Voor het geval, dat de werkgever een contract voor langer termijn heeft gesloten dan hier genoemd. Dan zal dus na verloop van het hier genoemde getal jaren aan den werknemer de bevoegdheid worden gegeven om zich daarvan, met opzegging na een betrekkelijk korten termijn, te ontslaan. Nu is het van groot belang den termijn, binnen welken de werknemer van die bevoegdheid kan gebruik maken, niet te kort te stellen. Het komt mij voor, dat de termijn van zes weken, in het amendement van den heer Troelstra c.s. aangenomen, te kort is en ik meen, dat het noodig zal zijn, met het oog op de dienstbetrekkingen die het hier geldt, wil het amendement aanspraak kunnen maken dat het een billijke regeling voorstelt, te zorgen, dat de termijn langer zij dan zes weken.

De heer **Plate:** Mijnheer de Voorzitter! Een zeer kort woord slechts in de eerste plaats tot den heer Troelstra. Er is reeds uit een onderhoud, dat ik met dien geachten afgevaardigde gehad heb, gebleken, dat er tusschen hem en mij een misverstand bestaat. Ik heb mij niet uitgesproken, gelijk de geachte afgevaardigde schijnt te meenen, tegen zijn amendement; ik heb mij daaromtrent geheel vrij gehouden. Het eenige wat ik meen tot den geachten afgevaardigde te hebben gericht is een verwijzing naar het volgende artikel. Die verwijzing wil ik nog eens duidelijk in het licht stellen. Ik ontken allerminst, dat er gevallen kunnen voorkomen, waarin het blijkt voor den werknemer ongelukkig te zijn geweest te zijn toegetreden tot een dienstbetrekking voor langen tijd.

Maar ik wijs er op, dat juist met het oog daarop het volgende artikel geredigeerd is, en nu komt het mij voor, dat men bij de beoordeeling en de stemming over dit artikel het bestaan van het volgende artikel niet over het hoofd kan zien, tenzij men zou meenen, en dat doe ik niet, dat inderdaad de in het volgende artikel gegeven waarborgen ontoereikend zijn.

Zijn Excellentie de Minister van Justitie heeft mij te gemoet gevoerd, dat het thans in behandeling zijnde artikel niet regelt het dienstcontract voor onbepaalden tijd. Ik ben mij daarvan volkomen bewust, en de opmerking van den heer Minister van Justitie kan alleen voortvloeien hieruit, dat hij mijn gedachtengang niet juist heeft begrepen. De schuld daarvan zal wel bij mij liggen.

Wat is de grondslag van mijn betoog geweest? Dat het dienstcontract, voor onbepaalden tijd aangegaan, bij de goede patroons soms een zeer positieve beteekenis heeft, de beteekenis, dat die man niet ontslagen zal worden, tenzij er zijn zeer gewichtige redenen, niet alleen dus omdat men zich goedkooper kan verzekeren van andere arbeidskracht. Dat is de grondslag. En daarop heb ik laten volgen, dat als de wet verbiedt een langer dienstcontract dan voor 5 jaar aan te gaan, men het den werkgever tegenover de publieke opinie gemakkelijk maakt verbreking van dienstcontract, aangegaan voor onbepaalden tijd, te motiveeren door verwijzing naar het wetsartikel, waarbij 2 of 5 jaar als maximum is vastgesteld. Dit is dus het moreele effect dat dit artikel zal hebben tegenover de dienstovereenkomsten voor onbepaalden tijd.

De Minister heeft mij verwezen naar de bestaande bepaling van art. 1637 van het Burgerlijk Wetboek, en meent, dat ik niet heb begrepen, dat het artikel, dat thans wordt voorgesteld, geheel analoog daarmede luidt en niet gemist zou kunnen worden; dat onze wetgeving niet kent levenslange verbintenissen, maar slechts verbintenissen, voor een bepaalden tijd aangegaan, of voor een bepaalde onderneming. Ik waag mij nimmer op juridisch terrein, maar met alle bescheidenheid zij mij de opmerking veroorloofd, of de Minister van Justitie niet over het hoofd heeft gezien art. **1637 a**, zooals het door ons werd aangenomen, luidende:

„De arbeidsovereenkomst is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich verbindt om in dienst van de andere partij, den werkgever, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten."

Dat de gedachte van art. 1637 van het Burgerlijk Wetboek behouden moet blijven ligt reeds in art. **1637 a** opgesloten. Het komt mij dus voor, dat de opmerking van den Minister niet dat gewicht verdient, dat wij in den regel gewoon zijn aan zijn woorden te geven.

Het eenige argument tegen mijn rede is eigenlijk een verwijzing naar de Duitsche wet, die ook moest dienen als verdediging van het amendement om den tijd op 5 jaren te bepalen. Nu maakt het zoo veelvuldig hier gehanteerde wapen van verwijzing naar Duitschland op mij in het algemeen niet veel indruk. Men heeft dat nu eenmaal zoo in Duitschland en hier niet.

De Duitschers leven in Duitschland en wij in Nederland; en wij blijven daar wonen, omdat wij de Nederlandsche toestanden verkiezen boven de Duitsche. Ik vind dus de verwijzing naar de Duitsche wet geen zwaarwichtig argument.

Ik wensch op twee punten te wijzen tegenover hen, die zich beroepen op de Duitsche wet en meenen daarmede alles gezegd te hebben.

Het artikel der Duitsche wet bevat geen dwingend recht. Moch ik hierin dwalen, dan zal men mij wel terechtwijzen. Het komt mij voor, dat volgens de Duitsche wet afwijkingen mogelijk zijn. Zijn die volgens de wet niet mogelijk, dan wil ik der Vergadering de verzekering geven dat men in Duitschland de kunst verstaat om op andere wijze toch zijn doel te bereiken en den termijn verder dan 5 jaren uit te breiden; dit is mij uit de practijk bekend.

In de tweede plaats doe ik opmerken dat, nergens zoozeer als in Duitschland, het concurrentiebeding welig bloeit. Hoe korter dienstbetrekkingen men mag sluiten, hoe meer kans men zou hebben aan het concurrentie-beding een groote uitbreiding te zien geven.

Ik moet nog eens herhalen wat ik in mijn vorige rede zeide, en aanmanen tot voorzichtigheid.

Het is heel gemakkelijk om een termijn vast te stellen, maar het is de quaestie of wij de noodige kennis bezitten om alle toestanden te beoordeelen, alle behoeften en eischen welke het maatschappelijk leven stelt, om alle vrijheid van contracteeren ten opzichte van termijnen aan banden te leggen.

Mijn overtuiging is dat, bij het tot stand komen van deze wet, de Regeering terstond aan het werk zal moeten gaan om andere wetten te herzien. Bij de algemeene beschouwingen heb ik er reeds op gewezen, hoe men o. a. in conflict zal komen met de Bankwet, volgens welke de president voor 7 jaren benoemd moet worden.

Ik wensch den heer Minister van Justitie te vragen of hij aan die eventualiteit gedacht heeft en of Zijn Excellentie meent, dat [bij] het tot stand komen van het Arbeidscontract een voorstel tot wijziging van die bepaling uit de Bankwet noodig zal zijn.

De heer **Troelstra:** Mijnheer de Voorzitter! Ik zou wel een poging willen wagen om de behandeling van deze zaak een beetje te vereenvoudigen. Daarom meenen wij het essentieele in het amendement-van Deventer te moeten overnemen.

Tegen den termijn van 5 jaren zou ik groot bezwaar hebben, indien ons eerste amendement niet werd aangenomen; tegen een combinatie van beide zou ik geen bezwaar hebben.

Het cijfer 2 wordt dus veranderd in 5.

Verder heeft de heer van Nispen opgemerkt, dat de opzeggingstermijn in dit speciale geval te kort is. Ik erken dit. Ik heb gemeend aan het bezwaar van

dien geachten afgevaardigde te gemoet te moeten komen door over te nemen den in § 624 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek genoemden termijn van 6 maanden. Ons amendement wordt alzoo in dien zin gewijzigd, zoodat in art. 1639 v de woorden: „het bepaalde bij de artt. 1639 h en 1639 i" worden veranderd in: „een termijn van zes maanden".

De **Voorzitter:** Door den heer Troelstra is een wijziging gebracht in het door hem en drie leden voorgestelde amendement. Het in het artikel tweemalen voorkomende woord *twee* zal veranderd worden in: *vijf*, terwijl in plaats van de woorden: „ieder der partijen" zal gelezen worden: „de arbeider", en in plaats van de woorden: „het bepaalde bij de artikelen 1639 h en 1639 i", de woorden: „een termijn van zes maanden".

Het amendement strekt dus om alinea 1 van art. 1639 v te lezen als volgt:

„Indien de dienstbetrekking is aangegaan voor langer dan vijf jaren of voor den duur van het leven van een bepaalden persoon, is niettemin de arbeider bevoegd van het oogenblik, waarop vijf jaren sedert haren aanvang zijn verloopen, haar op te zeggen met inachtneming van een termijn van zes maanden."

De heer **Drucker,** voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar oordeel over de amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie van Rapporteurs raadt aan de Kamer aan zich te vereenigen met het amendement van den heer Troelstra c.s. in den vorm waarin het thans voor de Kamer ligt. De Commissie houdt altijd nog vast aan de beteekenis van dit artikel als waarborg tegen lichtvaardig aangegane verbintenissen. Nu is natuurlijk de vrees voor lichtvaardig aangegane verbintenissen, waarop dit artikel steunt, vooral gewettigd aan den kant van den arbeider, die zich, wellicht verlokt door een schijnbaar voordeelig contract, verbindt voor een tijd langer dan eigenlijk voor hem oirbaar zou wezen. Daar komt bij, dat den werkgever, wanneer die in het geval mocht verkeeren zich eenigszins lichtvaardig te hebben verbonden, allicht nog de gelegenheid zal openstaan zich te kunnen beroepen op het volgende artikel.

Er zou meer bedenking zijn tegen het amendement, wanneer de termijn van twee jaar ware gebleven. Nu echter de heer Troelstra c.s. dien termijn heeft veranderd in vijf jaar, heeft de Commissie geen bezwaar tegen het voorstel.

Wat nog aan bezwaren mocht zijn overgebleven is weggenomen door aanneming van een ruimer opzeggingstermijn. Door den heer Troelstra c.s. is die termijn thans gesteld op 6 maanden.

Een aanwijzing, dat dit een aannemelijke regeling is, ligt daarin, dat in de moderne wetgevingen van andere landen de bepaling aldus is ingericht.

De heer Plate heeft daar straks gezegd, dat een verwijzing naar buitenlandsche wetgevingen niet veel bewijst, want ieder land heeft zijn eigen toestanden en begrippen. Dit kan op velerlei gebied gelden, maar bij dit artikel zal men inderdaad wel mogen zeggen, dat de toestanden in de verschillende beschaafde landen van West-Europa vrijwel overeenkomen. En nu is het opmerkelijk, dat het Duitsche Burgerlijk Wetboek zoozeer de passende regeling schijnt gevonden te hebben, dat, terwijl men tot dusver in Zwitserland een eenigszins afwijkende bepaling had, men in het nieuwe ontwerp voor de herziening van het Zwitsersche verbintenissenrecht, die Duitsche bepaling geheel overgenomen heeft. Wanneer de Commissie medegaat met het amendement van den heer Troelstra c.s. kan zij zich dus achten in goed gezelschap te zijn.

Er is nu nog overgebleven het oorspronkelijke amendement van den heer van Deventer.

Subsidiair zou de Commissie dit amendement aan de Kamer willen aanbevelen, omdat inderdaad de verlenging van den termijn van 2 tot 5 jaar te beschouwen is als een verbetering.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het gewijzigd amendement van den heer Troelstra wordt in stemming gebracht en met 54 tegen 12 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Patijn, Roessingh, van Heemstra, de Klerk, van Vliet, Lucasse, Hugenholtz, van Deventer, Troelstra, van Wassenaer van Catwijck, Thomson, Duymaer van Twist, Schaper, Fruytier, de Savornin Lohman, Treub, Pierson, Nolens, Limburg, Lely, Ketelaar, Brummelkamp, ter Laan, van de Velde, Marchant, van Idsinga, Roodhuyzen, Bogaardt, de Ridder, van den Berch van Heemstede, Bos, van Dedem, van Wijnbergen, Ruys de Beerenbrouck, Janssen, van der Borch van Verwolde, Talma, van Nispen tot Sevenaer, de Boer, Bolsius, van Wichen, Drucker, Jansen (den Haag), Koolen, van der Zwaag, van Veen, de Waal Malefijt, van Bylandt, van Sasse van Ysselt, van Alphen, van Kol, Regout, Schokking en Jannink.

Tegen hebben gestemd de heeren Plate, van Gijn, Reyne, Goeman Borgesius, IJzerman, Hubrecht, van Doorn, de Ram, van Vuuren, de Beaufort, van Foreest en de Voorzitter.

De **Voorzitter:** Door de aanneming van het amendement van den heer Troelstra c.s. is het amendement van den heer van Deventer c.s. vervallen.

Het gewijzigde artikel in stemming gebracht, wordt met 54 tegen 12 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Hugenholtz, van Deventer, Troelstra, Thomson, Duymaer van Twist, Schaper, Fruytier, de Savornin Lohman, Treub, Nolens, Limburg, Lely, Ketelaar, Hubrecht, de Ram, Brummelkamp, ter Laan, van de Velde, Marchant, van Idsinga, Roodhuyzen, Bogaardt, de Ridder, van den Berch van Heemstede, Bos, van Dedem, van Wijnbergen, Ruys de Beerenbrouck, Janssen, van der Borch van Verwolde, Talma, van Nispen tot Sevenaer, de Boer, Bolsius, van Wichen, Drucker, Jansen (den Haag), Koolen, van der Zwaag, van Veen, de Waal Malefijt, van Bylandt, van Sasse van Ysselt, van Alphen, van Kol, Regout, Schokking, Jannink, Patijn, Roessingh, van Heemstra, de Klerk, van Vliet en Lucasse.

Tegen hebben gestemd de heeren van Wassenaer van Catwijck, Goeman Borgesius, Pierson, IJzerman, van Doorn, van Vuuren, de Beaufort, van Foreest, Plate, van Gijn, Reyne en de Voorzitter.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3.

23°. *Art.* 1639 *v, nietigheid van beperking van de bevoegdheid tot opzegging bij dit artikel voor dienstbetrekkingen van langer dan vijf jaren of voor het leven bepaald.*

Hier wordt eenzijdig, uitsluitend aan den arbeider, de vrijheid gegeven om ontslag te nemen. Men betreurde de aanneming van het amendement, waarbij wederkeerige opzegging werd opgeheven.

De opmerking werd gemaakt, dat de predikanten en geestelijken voor hun leven aan den kerkedienst worden verbonden. Behooren de geestelijken en predikanten onder deze wet, dan is de hier gestelde nietigheid in positieven strijd met kerkelijke voorschriften.

Bij andere leden bestond tegen dit artikel geen overwegend bezwaar, al scheen de beperking van het recht om voor langeren tijd eene overeenkomst aan te gaan, niet voldoende gemotiveerd. Dat de arbeider in ieder geval na vijf jaren het contract mag opzeggen, zal er toe leiden, dat de patroon natuurlijk ook niet voor langeren tijd een contract zal aangaan. Nu de beperking voor alle soorten van arbeiders geldt, ware het wenschelijk geweest den termijn van vijf jaren, welke overigens in de meeste gevallen redelijk mag worden geacht, op tien jaren te bepalen.

Antwoord der Regeering.

II. § 3.

23°. *Art.* 1639 *v, nietigheid van beperking van de bevoegaheid tot opzegging bij dit artikel voor dienstbetrekkingen van langer dan vijf jaren of voor het leven bepaald.*

Het feit dat na aanneming van het bedoelde amendement in deze

bepaling het wederkeerigheidsbeginsel niet is toegepast, behoeft niet al te zeer betreurd te worden, nu immers de werkgever, ondanks des arbeiders bevoegdheid, vrij blijft tot contracteeren voor langer tijd, indien hij dat in zijn belang acht, maar zich ook zijnerzijds voor niet langer dan vijf jaren behoeft te verbinden, indien hij daaraan de voorkeur geeft.

Wat de geestelijken en predikanten betreft, ziet men ook hier, dat het wetsontwerp te hunnen aanzien niets wijzigt. Vallen zij onder het ontwerp, dan vallen zij naar het bestaande recht onder art. 1585 Burgerlijk Wetboek, en daar de bepaling van art. 1637 van het Wetboek, zij het ook slechts bij analogie, op alle „verhuurders van diensten" van toepassing moet worden geacht, zou het bestaande recht, kan het te hunnen aanzien toepassing vinden, evenzeer in strijd zijn met kerkelijke voorschriften als art. **1639 v** van het ontwerp.

Waar de termijn van vijf jaren in het Voorloopig Verslag zelf „in de meeste gevallen redelijk" wordt genoemd, is er, naar het voorkomt, geen voldoende reden om ter wille van een enkel speciaal geval een termijn van tien jaren tot regel te verheffen.

Artikel 1639 w. Ieder der partijen is te allen tijde, ook voordat de arbeid is aangevangen, bevoegd zich wegens gewichtige redenen te wenden tot den rechter van het kanton, waarin de plaats van haar werkelijk verblijf gelegen is, met het schriftelijk verzoek de arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren. Elk beding, waardoor deze bevoegdheid zoude worden uitgesloten of beperkt, is nietig.

Als gewichtige redenen worden, behalve dringende redenen als bedoeld in artikel 1639 o, ook beschouwd veranderingen in den persoonlijken of vermogens toestand des verzoekers of der wederpartij of in de omstandigheden, waaronder de arbeid wordt verricht, welke van dien aard zijn, dat de dienstbetrekking billijkheidshalve dadelijk of na korten tijd behoort te eindigen.

De rechter willigt het verzoek niet in dan na verhoor of behoorlijke oproeping der wederpartij.

De laatste twee leden van artikel 1639 m zijn van toepassing.

O. D. *Art.* 50. Vóór afloop van den diensttijd kan ieder der partijen wegens gewichtige redenen den rechter verzoeken, de opheffing der dienstbetrekking uit te spreken.

Onder gewichtige redenen verstaat de wet veranderingen in den persoonlijken of den vermogens-toestand van een der partijen of in de omstandigheden waaronder de arbeid wordt verricht, welke van dien aard zijn dat de billijkheid vordert, de dienstbetrekking, hetzij dadelijk of na zekeren korten tijd, te doen eindigen.

Als gewichtige redenen zullen onder andere beschouwd kunnen worden:

voor den werkgever: inkrimping zijner huishouding, staking van zijn bedrijf, aanhoudende ziekte des arbeiders;

voor den arbeider: gelegenheid zich door huwelijk of op andere wijze een gevestigden stand te verwerven, verplichting hulpbehoevende

bloedverwanten te verzorgen, invoering van nieuwe of verandering van bestaande reglementen door den werkgever.

De rechter beschikt op het verzoekschrift na verhoor of behoorlijke oproeping der wederpartij. Bij zijne beschikking bepaalt hij, op welk oogenblik de dienstbetrekking zal eindigen, en regelt de verplichtingen der partijen. Deze beschikking is niet onderworpen aan hooger beroep of cassatie.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 50. In de levensomstandigheden van eene der partijen kunnen gedurende den loop der dienstbetrekking zulke belangrijke veranderingen komen, dat deze in billijkheid aanspraak er op mag maken, vóór den normalen eindtermijn de dienstbetrekking opgeheven te zien. Stel, iemand met een aanzienlijk vermogen heeft voor den tijd van eenige jaren een secretaris of bibliothecaris in dienst genomen; door onvoorziene rampen verarmt hij. Of een industrieel wordt door onteigening of door andere wettelijke maatregelen tot staking van zijn bedrijf gedwongen. Stel, aan den anderen kant, een technicus heeft zich voor drie jaren verbonden bij eene onderneming van nijverheid; door het onverwachte overlijden van zijn vader opent zich voor hem eene buitengewoon gunstige, maar voorbijgaande gelegenheid, aan het hoofd te komen van eene bloeiende zaak. Of eene onderwijzeres, voor den tijd van een jaar aangesteld bij eene particuliere school, wenscht hare zuster, die ziekelijk is geworden, te gaan vervangen in de verzorging en het huishouden harer oude moeder. In zulke gevallen zal in den regel de wederpartij zich niet vastklampen aan de overeenkomst, veeleer tot minnelijke ontbinding bereid zijn. Intusschen de mogelijkheid bestaat, dat de wederpartij daartoe niet wil medewerken. Voor dat geval behoort de tusschenkomst des rechters te kunnen worden ingeroepen; vooral indien het geldt eene overeenkomst voor bepaalden tijd aangegaan, die nog lang heeft te loopen, of eene overeenkomst voor onbepaalden tijd, maar met langen opzeggingstermijn.

Ten einde eene spoedige beslissing te bevorderen is de procedure bij verzoekschrift voorgeschreven, met uitsluiting der rechtsmiddelen van hooger beroep en cassatie. Daartegen schijnt te minder bezwaar, nu het hier niet zoozeer geldt de beslissing van een rechtsstrijd, als wel de vaststelling eener billijke regeling door den onpartijdigen rechter.

Naast de „*gewichtige* redenen", in dit artikel behandeld, staan de „*dringende* redenen" van artt. 54 [**1639 o**] vlg. Op het verschil tusschen beide worde reeds hier de aandacht gevestigd. Bij de *dringende* redenen, in artt. 55 [**1639 p**] en 57 [**1639 q**] nader omschreven, heeft men te doen met omstandigheden, die het verklaren, ja rechtvaardigen, dat eene der partijen onmiddellijk een einde maakt aan de dienstbetrekking. De partij, die in zoodanig geval eigenmachtig de dienstbetrekking verbreekt, is niet gehouden tot schadevergoeding, indien later bij den rechter blijkt, dat er inderdaad een dringende reden bestond. De *gewichtige* redenen daarentegen, welke hier ter sprake zijn, wettigen volstrekt niet eene plotselinge eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking; ze geven slechts aanspraak op eene billijke nadere regeling, die, waar partijen het niet eens kunnen worden, door den rechter behoort te worden uitgesproken. Tot rechtvaardiging eener eigenmachtige verbreking kan men zich op het bestaan van een van deze redenen niet beroepen; men ontkomt niet aan de schadevergoeding, al slaagt men er in, den rechter te overtuigen, dat er een reden bestond, die tot toepassing van art. 50 aanleiding had kunnen geven.

In de wetten en bij de schrijvers wordt aan de gevallen, waarop dit artikel het oog heeft, niet altijd voldoende aandacht geschonken. Doordien men verzuimt op te merken, dat ze eene afzonderlijke rubriek vormen en eene afzonderlijke behandeling vereischen, geraakt men niet zelden ermede verlegen en tracht zich te redden door òf het geval te brengen onder de dringende redenen, die onmiddellijke eigenmachtige verbreking rechtvaardigen, òf overmacht aan te nemen, waardoor de dienstbetrekking van zelf zou zijn geëindigd (1). Zoomin het een als het ander beantwoordt aan den aard der hier aanwezige feiten.

(1) Zoo besliste de rechtbank te 's Hertogenbosch bij vonnis van 11 Nov. 1870 (*Rechtsgel. Bijblad*, 1872, bladz. 410), dat onteigening der fabriek den werkgever in de onmogelijkheid brengt, de overeenkomst uit te voeren, zoodat dan de dienstbetrekking eindigt. Verg. ook Hof Amsterdam 8 Oct. 1897, *W. v. h. R.* nr. 7056, *P. v. J.* 1898 nr. 5, en Rb. Leeuwarden 31 Maart 1898, *P. v. J.* 1898 nr. 51. Zie

Eene juistere beschouwing ligt ten grondslag aan §§ 467, 470 van het oorspronkelijke Burg. Wetb. v. Zürich en aan verschillende bepalingen in Duitsche *Gesindeordnungen*, o. a. aangehaald bij KÄHLER, t. a. p., bl. 172—174.

O. 1901. *Art.* 1639 *w*. Ieder der partijen is te allen tijde, ook vóór dat de arbeid is aangevangen, bevoegd zich wegens gewichtige redenen te wenden tot den regter van het kanton, waarin de plaats van haar werkelijk verblijf gelegen is, met het schriftelijk verzoek de arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

Als gewichtige redenen worden beschouwd veranderingen in den persoonlijken of vermogens-toestand des verzoekers of in de omstandigheden, waaronder de arbeid wordt verrigt, welke van dien aard zijn, dat de dienstbetrekking billijkheidshalve dadelijk of na korten tijd behoort te eindigen.

Ten aanzien van den arbeider wordt mede als eene gewichtige reden beschouwd verandering van een reglement, van zoodanigen aard als in het vorige lid bedoeld.

De regter beschikt op het verzoekschrift na verhoor of behoorlijke oproeping der wederpartij.

De laatste twee leden van artikel 1639 *n* zijn toepasselijk.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1639 *w*. (1) Ook indien zich ernstige redenen voordoen welke tot opheffing der dienstbetrekking moeten leiden, doch die redenen niet door den wil van partijen konden worden vermeden, moet de gelegenheid bestaan om van de dienstbetrekking ontslagen te worden zonder tot schadeloosstelling of schadevergoeding verplicht te zijn.

Naast de „grondige" redenen in de artikelen 1639 *q* [o] en 1639 *s* [q] behandeld, staan de „gewichtige" redenen van dit artikel. Het verschil tusschen beide werd reeds boven [bl. 98] kortelijk aangestipt. Bij de „grondige" redenen in artikelen 1639 *r* [p] en 1639 *s* [q] omschreven, heeft men te doen met omstandigheden die het verklaren, ja rechtvaardigen, dat eene der partijen onmiddellijk een einde maakt aan de dienstbetrekking. De partij, die in zoodanig geval eigenmachtig de dienstbetrekking verbreekt, is niet gehouden tot schadeloosstelling, tenzij later bij den rechter blijkt, dat er inderdaad geen grondige reden bestond. De *gewichtige* redenen daarentegen, welke hier ter sprake zijn, wettigen volstrekt niet eene plotselinge eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking; ze geven slechts aanspraak op eene billijke nadere regeling, die, waar partijen het niet eens kunnen worden, door den rechter behoort te worden uitgesproken. Tot rechtvaardiging eener eigenmachtige verbreking kan men zich op het bestaan van eene van deze redenen niet beroepen; men ontkomt niet aan de schadeloosstelling, al slaagt men er in, den rechter te overtuigen, dat er eene reden bestond, die tot toepassing van art. **1639 w** aanleiding had kunnen geven.

In de wetten en bij de schrijvers wordt aan de gevallen, waarop dit artikel het oog heeft, niet altijd voldoende aandacht geschonken. Doordien men verzuimt op te merken, dat ze eene afzonderlijke rubriek vormen en eene afzonderlijke behandeling vereischen, geraakt men niet zelden ermede verlegen en tracht zich te redden door òf het geval te brengen onder de dringende redenen, die onmiddellijke eigenmachtige verbreking rechtvaardigen, òf overmacht aan te nemen, waardoor de dienstbetrekking van zelve zou zijn geëindigd (2). Zoomin het een als het ander beantwoordt aan den aard der hier aanwezige feiten.

Eene juistere beschouwing ligt ten grondslag aan §§ 467, 470 van het oorspronkelijke Burg. Wetb. v. Zürich en aan verschillende bepalingen in Duitsche *Gesindeordnungen*, o. a. aangehaald bij KÄHLER, t. a. p., bl. 172—174.

over overmacht verder o. a. GUILLOUARD, t. a. p., nr. 729; CORNIL, t. a. p., bladz. 341 en vlg.; HUBERT-VALLEROUX, t. a. p. bladz. 381 en vlg. — Met het oog op een voorgenomen huwelijk des arbeiders zeide men oudtijds hier en daar (GRAF UND DIETHERR, *Deutsche Rechtssprichwörter*, Nördlingen 1869, bladz. 179, 182): «wer freien will, muss erst ausdienen»; doch elders heette het: «Freien geht vor Miethe» of «Ehe bricht die Miethe». — Over den rechtstoestand bij overdracht eener onderneming handelt een belangrijk arrest van het Hof van Parijs van 4 Augustus 1896 (DALLOZ, 1897, II, bl. 476).

(1) Art. 59 ontw.-DRUCKER.

(2) [Zie de noot op bladz. 257].

Eenige voorbeelden mogen dit verduidelijken.

In de levensomstandigheden van eene der partijen kunnen gedurende den loop der dienstbetrekking zulke belangrijke veranderingen komen, dat deze in billijkheid aanspraak er op mag maken, vóór den normalen eindtermijn de dienstbetrekking opgeheven te zien. Stel, iemand met een aanzienlijk vermogen heeft voor den tijd van eenige jaren een secretaris of bibliothecaris in dienst genomen; door onvoorziene rampen verarmt hij. Of een industrieel wordt door onteigening of door andere wettelijke maatregelen tot staking van zijn bedrijf gedwongen. Stel, aan den anderen kant, een technicus heeft zich voor drie jaren verbonden bij eene onderneming van nijverheid; door het onverwachte overlijden van zijn vader opent zich voor hem eene buitengewoon gunstige, maar voorbijgaande gelegenheid, aan het hoofd te komen van eene bloeiende zaak. Of eene onderwijzeres, voor den tijd van een jaar aangesteld bij eene particuliere school, wenscht hare zuster, die ziekelijk is geworden, te gaan vervangen in de verzorging en het huishouden harer oude moeder. In zulke gevallen zal in den regel de wederpartij zich niet vastklampen aan de overeenkomst, veeleer tot minnelijke ontbinding bereid zijn. Intusschen de mogelijkheid bestaat, dat de wederpartij daartoe niet wil medewerken. Voor dat geval behoort de tusschenkomst des rechters te kunnen worden ingeroepen; vooral indien het geldt eene overeenkomst voor onbepaalden tijd, maar met langen opzeggingstermijn.

Derde lid. Het kan ook voorkomen, dat ten gevolge van de invoering van een gewijzigd reglement of van verandering van het bestaande, de conditie, waarin de arbeider verkeert, zóózeer is verzwaard, dat de voortduring der arbeidsovereenkomst ondragelijk voor hem is geworden; hij zal zich dan tot den rechter kunnen wenden met het verzoek de overeenkomst te ontbinden.

Ten einde eene spoedige beslissing te bevorderen is de procedure bij verzoekschrift voorgeschreven, met uitsluiting der rechtsmiddelen van hooger beroep en cassatie, behalve de cassatie in het belang der wet. Tegen deze uitsluiting bestaat te minder bezwaar, nu het hier niet zoozeer geldt de beslissing van een rechtsstrijd, als wel de vaststelling eener billijke regeling door den onpartijdigen rechter.

O. *Art.* 1639 *x*. Ieder der partijen is te allen tijde, ook voordat de arbeid is aangevangen, bevoegd zich wegens gewichtige redenen te wenden tot den rechter van het kanton, waarin de plaats van haar werkelijk verblijf gelegen is, met het schriftelijk verzoek de arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

Als gewichtige redenen worden beschouwd veranderingen in den persoonlijken of vermogens-toestand des verzoekers of in de omstandigheden, waaronder de arbeid wordt verricht, welke van dien aard zijn, dat de dienstbetrekking billijkheidshalve dadelijk of na korten tijd behoort te eindigen.

De rechter beschikt op het verzoekschrift na verhoor of behoorlijke oproeping der wederpartij.

De laatste twee leden van artikel 1639 *n* zijn van toepassing.

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *x*. Ook indien zich ernstige redenen voordoen, welke tot opheffing der dienstbetrekking moeten leiden, doch die niet door den wil van partijen konden worden vermeden, moet de gelegenheid bestaan om van de dienstbetrekking ontslagen te worden zonder tot schadeloosstelling of schadevergoeding verplicht te zijn.

Naast de „grondige" redenen in de artikelen 1639 *q* [o]—1639 *s* [q] behandeld, staan de „gewichtige" redenen van dit artikel. Het verschil tusschen beide werd reeds boven [bl. 101] kortelijk aangestipt. Bij de „grondige" redenen, in de artikelen 1639 *r* [p] en 1639 *s* [q] omschreven, heeft men te doen met omstandigheden, die het verklaren, ja rechtvaardigen, dat eene der partijen onmiddellijk een einde maakt aan de dienstbetrekking. De partij, die in zoodanig geval eigenmach-

tig de dienstbetrekking verbreekt, is gehouden tot schadeloosstelling, tenzij later bij den rechter blijkt, dat er inderdaad een grondige reden bestond. De *gewichtige* redenen daarentegen, welke hier ter sprake zijn, wettigen volstrekt niet eene plotselinge eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking; ze geven slechts aanspraak op eene billijke nadere regeling, die, waar partijen het niet eens kunnen worden, door den rechter behoort te worden uitgesproken. Tot rechtvaardiging eener eigenmachtige verbreking kan men zich op het bestaan van eene van deze redenen niet beroepen; men ontkomt niet aan de schadeloosstelling, al slaagt men er in, den rechter te overtuigen, dat er eene reden bestond, die tot toepassing van art. 1639 *x* aanleiding had kunnen geven.

In de wetten en bij de schrijvers wordt aan de gevallen, waarop dit artikel het oog heeft, niet altijd voldoende aandacht geschonken. Doordien men verzuimt op te merken, dat ze eene afzonderlijke rubriek vormen en eene afzonderlijke behandeling vereischen, geraakt men niet zelden ermede verlegen en tracht zich te redden door òf het geval te brengen onder de dringende redenen, die onmiddellijke eigenmachtige verbreking rechtvaardigen, òf overmacht aan te nemen, waardoor de dienstbetrekking van zelve zou zijn geëindigd (1). Zoomin het een als het ander beantwoordt aan den aard der hier aanwezige feiten.

Eene juistere beschouwing ligt ten grondslag aan §§ 467, 470 van het oorspronkelijk Burg. Wetb. van Zürich en aan verschillende bepalingen in Duitsche *Gesindeordnungen*, o. a. aangehaald bij KÄHLER, t. a. p., bl. 172—174.

Eenige voorbeelden mogen dit verduidelijken.

In den levensomstandigheden van eene der partijen kunnen gedurende den loop der dienstbetrekking zulke belangrijke veranderingen komen, dat deze in billijkheid aanspraak er op mag maken, vóór den normalen eindtermijn de dienstbetrekking opgeheven te zien. Stel, iemand met een aanzienlijk vermogen heeft voor den tijd van eenige jaren een secretaris of bibliothecaris in dienst genomen; door onvoorziene rampen verarmt hij. Of een industrieel wordt door onteigening of door andere wettelijke maatregelen tot staking van zijn bedrijf gedwongen. Stel, aan den anderen kant, een technicus heeft zich voor drie jaren verbonden bij eene onderneming van nijverheid; door het onverwachte overlijden van zijn vader opent zich voor hem eene buitengewone gunstige, maar voorbijgaande gelegenheid, aan het hoofd te komen van eene bloeiende zaak. Of eene onderwijzeres, voor den tijd van een jaar aangesteld bij eene particuliere school, wenscht hare zuster, die ziekelijk is geworden, te gaan vervangen in de verzorging en het huishouden harer oude moeder. In zulke gevallen zal in den regel de wederpartij zich niet vastklampen aan de overeenkomst, veeleer tot minnelijke ontbinding bereid zijn. Intusschen de mogelijkheid bestaat, dat de wederpartij daartoe niet wil medewerken. Voor dat geval behoort de tusschenkomst des rechters te kunnen worden ingeroepen; vooral indien het geldt eene overeenkomst voor onbepaalden tijd, maar met langen opzeggingstermijn.

Ten einde eene spoedige beslissing te bevorderen is de procedure bij verzoekschrift voorgeschreven, met uitsluiting der rechtsmiddelen van hooger beroep en cassatie, behalve de cassatie in het belang der wet. Tegen deze uitsluiting bestaat te minder bezwaar, nu het hier

(1) [Zie dé noot op bladz. 257.]

niet zoozeer geldt de beslissing van een rechtsstrijd, als wel de vaststelling eener billijke regeling door den onpartijdigen rechter.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1639 *x*. In overeenstemming met het gevoelen, verkondigd in het hoofdartikel in het *Sociaal Weekblad* van 5 Maart jl. (1), vonden sommige leden de onderscheiding tusschen „grondige" en „en gewichtige" redenen niet gelukkig en verklaarden zij eenerzijds niet in te zien, dat verschillende „gewichtige" redenen van art. 1639 *x* niet thuis behooren onder de „grondige" redenen van art. 1639 *r* [p] en anderzijds te gelooven, dat de practijk zich in de gevallen, die onder de „gewichtige redenen" worden bedoeld, zeer wel zou weten te redden met behulp van eene billijke, zich naar het leven richtende rechtspraak.

De Commissie van Rapporteurs vestigt hier verder de aandacht op de verhandeling: „Overmacht of onmogelijkheid? (Naar aanleiding van art. 1639 *x* van het ontwerp van wet op het arbeidscontract)", van de hand van prof. mr. J. F. HOUWING, opgenomen in de laatst verschenen aflevering van het *Rechtsgeleerd Magazijn* (1904, bladz. 250 en volg.). Een dieper ingaan op de leer der overmacht doet den schrijver in deze verhandeling tot de slotsom komen, dat men dient te breken met de onderscheiding tusschen „grondige" en „gewichtige" redenen, waaraan, in strijd met het stelsel van het Burgerlijk Wetboek, het denkbeeld ten grondslag ligt, als zoude men ter bepaling van wat overmacht is, met de billijkheid geen rekening behoeven te houden. Art. 1639 *x*, meent de schrijver, moet vervallen, zoodat men zich dan eenvoudig bepaalt tot het voorschrift van art. 1639 *q* [o], gewijzigd in den geest van het ontwerp-DRUCKER; de artt. 1639 *r* [p] en 1639 *s* [q] verliezen dan hun reden van bestaan, terwijl ook aan het afzonderlijk voorschrift in art. 1639 *t* [k] geen behoefte meer bestaat. De schrijver is van oordeel, dat men alleen door zoodanige regeling blijft in de lijn, door het Burgerlijk Wetboek zelf in de artt. 1280 en 1281 getrokken. De Commissie van Rapporteurs meent, dat het niet op haar weg kan liggen deze, haars inziens, belangrijke beschouwingen hier te bespreken; zij wenscht er echter op te wijzen, dat aan het stelsel van het ontwerp een niet te onderschatten voordeel is verbonden, dat, bracht men des schrijvers denkbeelden in toepassing, zou worden gemist, dat nl. thans de partij, die de arbeidsovereenkomst ontbonden wil hebben verklaard, door den kantonrechter van te voren doet onderzoeken, of daarvoor gewichtige redenen bestaan, terwijl zij anders, als het ware op eigen risico, de dienstbetrekking zou moeten verbreken, met de kans, dat later de rechter zou uitmaken, dat die verbreking onrechtmatig is geweest.

Gevraagd werd, of er wel voldoende reden was, hier van de gewone proces-orde af te wijken door als bevoegd aan te wijzen den rechter van het kanton, waarin de partij, die als het ware als eischeres optreedt, haar werkelijk verblijf houdt.

Sommige leden zouden in de bepaling van het tweede lid naast: „veranderingen in den persoonlijken of vermogenstoestand des verzoekers" ook veranderingen in zijn huiselijken toestand uitdrukkelijk willen hebben genoemd.

Men meende, dat deze bepaling naar haren aard als dwingend recht is te beschouwen, doch achtte het niettemin wenschelijk, ook bij dit artikel het afwijkend beding opzettelijk te verbieden.

Memorie van Antwoord.

Art. 1639 *x* (*nieuw* art. 1639 *w*). Na hetgeen in de Memorie van Toelichting en in deze Memorie bij de bespreking van art. 1639 *q*

(1) «Het wetsvoorstel omtrent het arbeidscontract» III.

(*nieuw* art. 1639 *p*) [**o**] omtrent het verschil tusschen de „grondige" (thans „dringende") en de „gewichtige" redenen is aangevoerd [bl. 104], veroorlooft de ondergeteekende zich thans slechts in herinnering te brengen, dat in het ontwerp een duidelijk sprekend verschil tusschen beide soorten van ontbindende redenen is aangenomen. Bij beide brengt de billijkheid mede, dat de dienstbetrekking onmiddellijk, of althans zeer spoedig, een einde neemt, maar bij de dringende redenen ontstaat die billijkheid uit onbetamelijk gedrag aan de zijde der wederpartij, bij de gewichtige redenen uit toevallige omstandigheden, waaraan de wederpartij geene schuld heeft. Vandaar dan ook, dat hij, die aan de wederpartij door opzet of schuld eene dringende reden gegeven heeft om de dienstbetrekking te verbreken, schadeloosstelling verschuldigd is. Bij de gewichtige redenen kan van het geven van schadeloosstelling door de wederpartij des verzoekers geen sprake zijn. Wanneer men dit kenmerkend verschil voor oogen houdt, zal men toegeven, dat tusschen de gewichtige redenen moeilijk dringende kunnen voorkomen.

Wat de opmerking betreft, dat ook zonder eene bepaling als die van dit artikel de practijk zich in de bedoelde gevallen met behulp van eene billijke, zich naar het leven richtende, rechtspraak, zeer wel zou weten te redden, moet de ondergeteekende volmondig erkennen, dat er onder de gevallen, waarin een „gewichtige" reden aanwezig moet worden geacht, verscheidene zijn, waarin de partij, die het rechtsmiddel in dit artikel gegeven, wenscht aan te wenden, zeer wel den tijd zou kunnen afwachten, waarop langs een der vele andere wegen, die het ontwerp openstelt, aan de dienstbetrekking een einde gemaakt zou kunnen worden. Dat hij echter gemeend heeft deze bepaling uit de vorige ontwerpen te moeten overnemen, vindt zijn grond in de overweging, dat het geval zich kan voordoen, dat de billijkheid eene dadelijke ontbinding der arbeidsovereenkomst eischt, terwijl zulks toch niet gepaard behoeft te gaan met het betalen eener schadeloosstelling zooals bedoeld bij art. 1639 *q* (*nieuw* art. 1639 *p*) [**o**]. Vooral bij arbeidsovereenkomsten voor langer dan twee jaren aangegaan zal dit kunnen plaats grijpen; daar toch kan in den loop van de eerste twee jaren — men denke hierbij aan art. 1639 *w* (thans art. **1639 v**) — van opzegging geen sprake zijn, zoodat eigenmachtige verbreking met gelijktijdige schadeloosstelling de eenige rechtmatige wijze is om die dienstbetrekking te eindigen. Hoe nu in een dergelijk geval eene „billijke, zich naar het leven richtende rechtspraak", zonder behulp van het hier besproken artikel, van de dienstbetrekking zou kunnen bevrijden, is den ondergeteekende niet duidelijk geworden.

Van de verhandeling van Prof. mr. J. F. HOUWING betreffende dit onderwerp heeft ook de ondergeteekende met groote belangstelling kennis genomen. Evenals de Commissie van Rapporteurs meent hij zich ontslagen te mogen rekenen van de taak de leer der overmacht, in deze uitgebreide studie uiteengezet, te dezer plaatse te beoordeelen. Zich overigens geheel aansluitende bij de opmerkingen der Commissie van Rapporteurs, veroorlooft hij zich zijnerzijds de aandacht erop te vestigen, dat, ook indien de opvatting van Prof. HOUWING omtrent de leer der overmacht in ons Burgerlijk Wetboek juist is, daarin geene gegronde aanleiding kan gelegen zijn voor een bloedbad, als de ijverige geleerde onder de artikelen dezer afdeeling heeft aangericht. Evenals de wetgever voor eene bepaalde vordering een verjaringstermijn kan vaststellen, afwijkende van den algemeenen, kan hij voor eene bepaalde overeenkomst eene onderscheiding in verschillende soorten van overmacht aannemen, voor welke in het algemeen bij de leer van overmacht geene aanleiding bestaat. Dit nu zou hier het geval zijn. Al neemt men aan, dat, gelijk Prof. HOUWING van oordeel is, de grondige (dringende) redenen van de artt. 1639 *r* en 1639 *s* (thans artt. 1639 *q* [**p**] en 1639 *r* [**q**]) en de gewichtige redenen van art. 1639 *x* (*nieuw* art. **1639 w**) beiden zijn te beschouwen als gevallen van overmacht, dan staat het den wetgever nog volkomen vrij ter zake van de bijzondere overeenkomst, welke thans geregeld wordt, af te wijken van de algemeene voorschriften omtrent overmacht, en eene onderscheiding tusschen die gevallen van overmacht in het leven te roepen. De ondergeteekende kan vooralsnog niet inzien, waarom de wetgever niet andere rechtsgevolgen zoude mogen verbinden aan gevallen van overmacht, in het leven geroepen door opzet of schuld van de zijde der wederpartij (de „dringende" redenen), dan aan zulke gevallen, waaraan die wederpartij geene schuld heeft (de „gewichtige" redenen). Ook is het hem, na lezing dezer belangwekkende monografie, niet duidelijk geworden, waarom de wetgever voor deze overeenkomst niet eene bepaalde categorie van gevallen van overmacht zoude mogen afzonderen (de „gewichtige" redenen) en partijen mogen gelasten om, wanneer zij vermeenen in zulk een geval van overmacht te verkeeren, den rechter de beslissing over te laten of hier werkelijk overmacht aanwezig is, en zij dus van de vervulling hunner verplichtingen ontslagen zijn.

De rechter van het kanton, waarin de partij, die als het ware als eischeres optreedt, haar werkelijk verblijf houdt, is aangewezen, ten einde zooveel mogelijk geschillen van bevoegdheid te voorkomen. Werd toch de kantonrechter der woonplaats van de wederpartij bevoegd verklaard, dit zoude vaak overlast veroorzaken, wanneer de wederpartij eene gehuwde vrouw of een minderjarige is; werd de kantonrechter van het werkelijk verblijf der wederpartij aangewezen, dan zou allicht de feitelijke vraag, waar dit werkelijk verblijf geacht moet worden zich te bevinden, moeilijkheid veroorzaken.

Naar het voorkomt is het begrip „huiselijke toestand" gedeeltelijk vervat in het begrip, dat met „persoonlijke toestand" wordt aangeduid en is het voor een ander deel in de uitdrukking „vermogenstoestand" begrepen, zoodat aanvulling van deze zinsnede niet noodzakelijk schijnt.

Thans is dit voorschrift, dat, gelijk in het Voorloopig Verslag wordt opgemerkt, van nature als van dwingenden aard moet worden beschouwd, aangevuld met eene bepaling, waardoor van dit karakter duidelijk kan blijken.

Het voorlaatste lid is gewijzigd in den zin der wijziging, die de overeenkomstige bepalingen der artt. 1639 *n* en 1639 *o* (thans artt. 1639 *m* en 1639 *n* [**m**]) hebben ondergaan.

G. O. en **N. G. O.** Art. 1639 *w* = **O.** Art. 1639 *x*.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

De heer **de Savornin Lohman**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bladz. 155; men zie voorts deel I, bladz. 188 en volg.]

In art. **1639 w** lezen wij, dat ieder der partijen te allen tijde, ook vóór dat de arbeid is aangevangen, bevoegd is zich wegens gewichtige redenen te wenden tot den rechter van het kanton, waarin de plaats van haar werkelijk verblijf gelegen is, met het schriftelijk verzoek de arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren.

Ik zou mij liever willen houden bij het gewone, korte gebruik, dat men, als men elkander niet bevalt, van elkander gaat. Ik erken dat dit dikwijls zeer onaangenaam is, vooral voor een huisvrouw, maar ik acht het beter voor den vrede in het gezin, dat de menschen die elkander niet kunnen uitstaan, elkander verlaten, dan dat men op zoo omslachtige wijze den rechter er inhaalt.

[Men zie verder dl. I, bl. 344.]

(13 Juni 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

een van de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen [ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 7, XVI], strekkende om in het 2de lid, 2den regel na „des verzoekers" in te voegen de woorden: „of der wederpartij";

een van den heer van Idsinga [ingezonden 11 Juni 1906, stuk n°. 95], strekkende om in het tweede lid, tusschen „worden" en „beschouwd" in te voegen: „behalve dringende redenen als bedoeld in art. 1639 *p* [o] ook".

De heer **Ruys de Beerenbrouck**, het woord verkregen hebbende tot toelichting van het door hem en de heeren Aalberse en van Wijnbergen ingediende amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! De toelichting kan zeer kort zijn. Ik behoef slechts te verwijzen naar het oorspronkelijk ontwerp van den geachten afgevaardigde uit Groningen, waar in de tweede zinsnede te lezen staat: „Onder gewichtige redenen verstaat de wet verandering in den personeelen of vermogenstoestand van een der partijen of", enz. Overigens spreekt dit amendement voor zich zelf.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Wassenaer van Catwijck, van Bylandt en van Vuuren, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van Idsinga**, het woord verkregen hebbende tot toelichting van het door hem ingediende amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Mijn amendement tracht te verwezenlijken het denkbeeld, dat ik reeds bij vorige gelegenheden aan de hand heb gedaan. De strekking daarvan is, het rechtsmiddel van art. **1639 w** niet alleen te geven aan hen, die verkeeren in de omstandigheden bij het tweede lid van dit artikel aangeduid, maar het ook te schenken aan de personen, die verkeeren in het geval dat zij zouden willen toepassen art. 1639 *p* [o].

Dit denkbeeld is door mij reeds in vorige redevoeringen toegelicht, zoodat ik thans kort kan zijn. Mijn voornaamste argument vindt men in het kort terug in het Voorloopig Verslag en wel als opmerking van de Commissie van Rapporteurs op bladz. 56 van het Voorloopig Verslag, die aldus luidt:

„Zij (d. i. de Commissie) wenscht er echter op te wijzen, dat aan het stelsel van het ontwerp een niet te onderschatten voordeel is verbonden, dat, bracht men des schrijvers (prof. Houwing's) denkbeelden in toepassing, (d. i. schrapping van art. **1639w**), zou worden gemist, dat nl. thans de partij, die de arbeidsovereenkomst ontbonden wil hebben verklaard, door den kantonrechter van te voren doet onderzoeken, of daarvoor gewichtige redenen bestaan, terwijl zij anders, als het ware op eigen risico, de dienstbetrekking zou mogen verbreken, met de kans, dat later de rechter zou uitmaken, dat die verbreking onrechtmatig is geweest.

Mijns inziens geldt dit evenzeer, of liever moest dit ook gelden voor hen, die verkeeren in het geval, dat zij wegens dringende redenen de dienstbetrekking willen beëindigen. Hierbij komt nog, dat partijen bij de toepassing van art. 1639 *p* [o] soms in de onzekerheid kunnen verkeeren of de gepleegde daad van de wederpartij al of niet reeds ten gevolge heeft gehad de beëindiging van de dienstbetrekking. Op deze onzekerheid heb ik vroeger reeds gewezen en ook de geachte afgevaardigde uit Gouda heeft hierop den nadruk gelegd. Ook in zulk een geval zal het, evenzeer als in het geval, bedoeld door de Commissie van Rapporteurs, van groot voordeel zijn, als de partij, die dit ondervindt, in de gelegenheid wordt gesteld, door een rechterlijke verklaring de overeenkomst met alle zekerheid ontbonden te weten. Men versta mij wel; ik ontken niet, dat er gegronde redenen zijn om te onderscheiden tusschen de „gewichtige" redenen in dit artikel bedoeld, en de „dringende" redenen van art. 1639 *p* [o]; maar ik zie niet in, dat er eenig bezwaar bestaat het rechtsmiddel aan de gewichtige redenen verbonden, ook toe te kennen aan hen, die anders art. 1639 *p* [o] zouden moeten toepassen, ten einde hen in de gelegenheid te stellen ook gebruik te maken van dit middel, indien zij dit verkiezen boven de toepassing van art. 1639 *p* [o]. Ik meen hiermede te kunnen volstaan.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Dedem, de Savornin Lohman, van Bylandt, van Veen en Schokking, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Volgens dit artikel hebben partijen, zelfs vóór den aanvang van het werk, en gedurende den loop van het contract de gelegenheid, wanneer gewichtige redenen zich voordoen, van den rechter de ontbinding van het contract te vragen. „Gewichtige" redenen, in tegenstelling van „dringende" redenen. De dringende redenen zijn de zoodanige die recht geven om op slag en eenzijdig een eind te maken aan de dienstbetrekking. De gewichtige redenen zijn daarvan uit den aard onderscheiden. In den toestand en in de persoonlijke omstandigheden van een van de beide partijen kan een zoodanige verandering gekomen zijn dat het billijk is dat gelegenheid zij de overeenkomst op eenvoudige wijze door den rechter te kunnen doen ontbinden en daarin voorziet dit artikel.

Nu stelt de geachte afgevaardigde voor om onder die gewichtige redenen ook op te nemen de dringende redenen, waarover wij de vorige dagen spraken, omdat de geachte afgevaardigde meent, dat er een dringende reden kan zijn om eenzijdig de dienstbetrekking te doen eindigen en dat men toch twijfelt of de rechter deze reden wel als zoodanig zal beschouwen. Hij stelt het geval dat de persoon, wien het treft, het een te groot risico acht om ingevolge „dringende reden" eigenmachtig te handelen. Hij wil zeker zijn en den rechter doen beslissen. De gelegenheid daartoe bestaat echter al in art. **1639 x**, waar aan diegenen die zich te beklagen hebben over contractscheuding door hun wederpartij het gewone rechtsmiddel blijft toegekend, nl. te vragen ontbinding van het contract met schadevergoeding. Wanneer een van de beide partijen de overeenkomst niet is nagekomen, dan is art. **1639 x**, dat dit art. 1303 Burgerlijk Wetboek van toepassing verklaart, de aangewezen weg.

Waar dit zoo is, beschouw ik het amendement, de geachte afgevaardigde duide het mij niet euvel, in zooverre als een *hors d'oeuvre*.

Wij hebben nu al twee middelen, het eigen risico en den weg in rechten; is er nu nog een derde middel noodig?

Toch zal ik het amendement niet sterk bestrijden, omdat ik erken, dat er onder de dringende redenen gevallen zijn, die geen aanleiding geven tot een actie uit art. 1303. Ik heb er een paar genoteerd. Bijv. het geval van art. 1639 *q* [p], n°. 11: „wanneer hij (d. i. de arbeider) door opzet of roekeloosheid buiten staat geraakt den bedongen arbeid te verrichten."

Of dit nu is een handeling van dien arbeider, welke in strijd is met de overeenkomst, zou ik niet durven zeggen, evenmin als ik kan verzekeren, dat op dien grond een vordering zou kunnen worden ingesteld. Hetzelfde geldt voor het bepaalde in art. 1639 *r* [q]: „Wanneer de arbeider door ziekte of andere oorzaken zonder zijn toedoen buiten staat geraakt den bedongen arbeid te verrichten." Hier ook hebben wij een geval, waarin een dringende reden is en toch geen aanleiding om een vordering volgens art. 1303 in te stellen.

Met het oog op die enkele gevallen, en op dien grond alleen, heb ik tegen deze invoeging geen bezwaar.

De heer **van Idsinga**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch den Minister dank te zeggen voor den steun dien Zijn Excellentie ten slotte aan mijn amendement heeft willen schenken; maar ik veroorloof mij daaraan de opmerking toe te voegen, dat hetzelfde wat de Minister op het laatst heeft gezegd, reeds uitdrukkelijk door mij is medegedeeld in de redevoering waarin ik het eerst het denkbeeld van mijn amendement heb geopperd. Ik heb daarbij eveneens gewezen op het rechtsmiddel van art. 1303, en ook de vraag gesteld: waarom wensch ik het rechtsmiddel van art. **1639 w**, naast dat van art. 1303, aan de hierbedoelde personen toe te kennen? Op die vraag heb ik toen juist hetzelfde antwoord

gegeven als de Minister thans heeft gedaan, en verwezen naar de gevallen in art. 1639 q [p] en r [q] opgenoemd, waarbij ik ook heb gedacht aan die welke de Minister heeft aangehaald.

Overigens herhaal ik, dat ik den Minister dank voor zijn steun; ik hoop ook deze van de Commissie van Rapporteurs te zullen ontvangen.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik vergat nog te spreken over het amendement van den heer Aalberse c.s. op dit artikel. Tegen dat amendement heb ik geen bezwaar.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord ontvangen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over de beide amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie kan de aanneming van beide amendementen aan de Kamer aanbevelen.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer niemand zich er tegen verzet, neem ik beide amendementen over.

De **Voorzitter:** Daar de beide amendementen door den Minister zijn overgenomen, maken zij als zoodanig geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Ten gevolge van het wegvallen van art. 1639 *m* zal bij tweede lezing het slot van art. **1639** w moeten worden gewijzigd.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het gewijzigd artikel wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

[Stuk no. 107.]

Artikel 1639 *w.* In het eerste lid wordt het woord „waarbij" vervangen door het woord „waardoor", terwijl in het tweede lid eene komma wordt geplaatst achter de woorden „worden" en „ook". In het derde lid worden de woorden „beschikt niet op het verzoekschrift" vervangen door de woorden „willigt het verzoek niet in".

Verbetering [stuk no. 108.]

Artikel 1639 *w.* In den vierden regel staat „ook", men leze „artikel 1639 *o*".

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3.

24°. *Art.* 1639 *w, nietigheid van beperking of uitsluiting van de bevoegdheid om wegens gewichtige redenen de ontbinding van arbeidsovereenkomsten ten allen tijde bij den rechter te vragen.*

Het mag ongetwijfeld wenschelijk geacht worden dat, indien er zich onvoorziene omstandigheden voordoen, eene arbeidsovereenkomst ontbonden kan worden verklaard. Alleen werd de vraag gesteld, of aan den rechter niet de bevoegdheid had moeten verleend worden de overeenkomst te ontbinden, onder voorwaarde, dat tevens aan de verwerende partij eene door hem bepaalde schadevergoeding verleend wordt, als zij door de buiten haar schuld noodzakelijk gebleken ontbinding van het arbeidscontract schade lijdt.

Antwoord der Regeering.

II. § 3.

24°. *Art.* 1639 *w, nietigheid van beperking of uitsluiting van de bevoegdheid om wegens gewichtige redenen de ontbinding van arbeidsovereenkomsten ten allen tijde bij den rechter te vragen.*

Aan eene uitdrukkelijke den rechter toe te kennen bevoegdheid om aan de ontbondenverklaring der arbeidsovereenkomst de voorwaarde te verbinden, dat de verzoeker eene door den rechter te bepalen schadevergoeding aan de wederpartij betaalt, schijnt geene behoefte te bestaan. De rechter, het verzoek inwilligende, bepaalt het oogenblik, waarop de dienstbetrekking zal eindigen (1). Hij vindt hier gelegenheid met het feit, dat de werkgever op een vroeger tijdstip door de ontbinding in te groote ongelegenheid zou komen, rekening te houden.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(29 Juni 1907.)

De heer **Stork:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bladz. 114.]

Bij art. 1639 *p* [lees: **1639 w**] wordt het recht gegeven om ook een reeds aangegane overeenkomst te ontbinden met het oog op verandering in den toestand van dengene die het contract heeft aangegaan. Dat acht ik op zich zelf goed. De omstandigheden kunnen zoodanig gewijzigd zijn dat dit gewenscht is. Maar nu is gevraagd in het Voorloopig Verslag of het niet billijk zou zijn om, indien hierdoor schade ontstaat voor de wederpartij, den rechter de bevoegdheid te geven schadeloosstelling toe te kennen. In de Memorie van Antwoord antwoordt de Minister, dat de rechter bepaalt, wanneer het ontslag ingaat en daarbij met de ongelegenheid, waarin de werkgever zou kunnen komen, rekening kan houden. Maar wil dit artikel waarde hebben, dan zal de rechter in ieder geval de overeenkomst binnen niet te langen termijn moeten ontbinden. Hierdoor kan de werkgever niet alleen komen in groote ongelegenheid, maar hij kan ook groote schade lijden.

Ik geloof daarom werkelijk, dat het geopperde bezwaar bestaat.

[Men zie verder dl. II, bl. 169.]

Artikel 1639 x. De bevoegdheid van partijen om ingevolge artikel 1303 de ontbinding der overeenkomst met vergoeding van kosten, schaden en interessen te vorderen, wordt door de bepalingen dezer afdeeling niet uitgesloten."

O. D. *Art.* 63. Door de voorafgaande bepalingen wordt niet uitgesloten de bevoegdheid der partijen, volgens artikel 1303 van het Burgerlijk Wetboek in rechte ontbinding der overeenkomst met schadevergoeding te vorderen.

Memorie van Toelichting O. D.

Art 63. De mogelijkheid bestaat, vooral ten aanzien van hoog bezoldigde arbeiders, dat een der partijen, hoewel overtuigd dat er een dringende reden aanwezig is, de eigenmachtige verbreking niet aandurft. Hem dreigt daarbij toch het gevaar, dat de rechter, door de tegenpartij tot oordeelen geroepen, de reden niet dringend vindt en hem tot eene, wellicht aanzienlijke, schadevergoeding veroordeelt. De gelegenheid moet dus niet worden afgesloten, volgens den algemeenen regel van art. 1303 B. W. door den rechter de ontbinding te doen uitspreken. Om dit punt buiten twijfel te stellen is een afzonderlijk wetsvoorschrift wenschelijk.

O. 1901. *Art.* 1639 *z.* Door de voorafgaande bepalingen wordt niet uitgesloten de bevoegdheid der partijen, volgens artikel 1303 in regten ontbinding der overeenkomst met vergoeding van kosten, schaden en interessen te vorderen."

(1) Laatste lid jº. art. **1639** m, vóórlaatste lid.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1639 *z.* (2) [Gelijk aan de Memorie van Toelichting.]

O. *Art.* 1639 *ij.* De bevoegdheid van partijen om ingevolge artikel 1303 de ontbinding der overeenkomst met vergoeding van kosten, schaden en interesten te vorderen, wordt door de bepalingen dezer afdeeling niet uitgesloten."

Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *ij.* De mogelijkheid bestaat, vooral ten aanzien van hoog bezoldigde arbeiders, dat eene der partijen, hoewel overtuigd, dat er eene grondige reden aanwezig is, de eigenmachtige verbreking niet aandurft, terwijl zij toch ook niet geneigd is de schadeloosstelling, in art. 1639 *t* [r] genoemd, op te offeren om van de dienstbetrekking bevrijd te geraken. Bij verbreking wegens grondige redenen dreigt haar het gevaar, dat de rechter, door de tegenpartij tot oordeelen geroepen, de reden niet grondig vindt, zoodat zij behalve de schadeloosstelling ook nog de gerechtskosten zal hebben te betalen. De gelegenheid moet dus niet worden afgesloten, volgens den algemeenen regel van art. 1303 Burgerlijk Wetboek door den rechter de ontbinding te doen uitspreken. Om dit punt buiten twijfel te stellen is een afzonderlijk wetsvoorschrift wenschelijk.

G. O. en **N. G. O.** Art. 1639 *x* = **O.** Art. 1639 *ij.*

[Het artikel werd in de vergadering der Tweede Kamer van 18 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1639 *x.* In plaats van „interesten" wordt gelezen „interessen".

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 7.

Art. 1639 *x.* Men vreesde, dat deze bepaling, in verband met de overige bepalingen van de Vijfde Afdeeling, aanleiding zal geven tot juridieke moeilijkheden.

Antwoord der Regeering.

II. § 7.

Art. 1639 *x.* Welke de juridieke moeilijkheden zijn, waartoe deze bepaling in verband met de overige voorschriften der Vijfde Afdeeling aanleiding zou kunnen geven, kan dezerzijds niet worden bevroed. De ondergeteekende dacht juist, dat het voorschrift, krachtens hetwelk onomstootelijk vast staat, dat naast de verschillende bijzondere wijzen van beëindiging der dienstbetrekking die bedoeld bij art. 1303 van het Wetboek onverlet blijft, tot uitsluiting strekt van voor de hand liggende quaestiën.

(1) Art. 63 ontw.-DRUCKER.

ARTIKEL III.

De Zesde Afdeeling van den Zevenden Titel des Derden Boeks van gemeld wetboek wordt de Zesde Afdeeling van den Zevenden Titel A en ondergaat de navolgende wijzigingen:

O. 1901. De zesde afdeeling van den zevenden titel des derden boeks van gemeld wetboek wordt de zesde afdeeling van den zevenden Titel A en ondergaat de navolgende wijzigingen:

Memorie van Toelichting O. 1901.

Behalve de bepaling in het nieuwe art. 1640 *a* voorgesteld, zijn de wijzigingen, in dit artikel opgenomen, alle gevolg van de terminologie in artikel **1637 b** gekozen en behoeven geene nadere toelichting.

O. De Zesde Afdeeling van den Zevenden Titel des Derden Boeks van gemeld wetboek wordt de Zevende Afdeeling van den Zevenden Titel A en ondergaat de navolgende wijzigingen:

Memorie van Toelichting.

De wijzigingen, in dit artikel opgenomen, zijn alle het gevolg van de terminologie in artikel **1637 b** gekozen en behoeven geene nadere toelichting.
[Men zie verder bladz. 270.]

2e N. v. W. Art. III. In den aanhef worden de woorden „Zevende Afdeeling" vervangen door de woorden „Zesde Afdeeling".

Artikel 1640 wordt gelezen als volgt:

„Bij aanneming van werk kan men overeenkomen dat de aannemer alleen arbeid verrigten, of wel dat hij ook de stof leveren zal."

[De wijziging van het artikel is in **O. 1901** en in alle volgende ontwerpen gelijk aan de wijziging in de wet en werd in de vergadering der Tweede Kamer van 14 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

O. 1901. Tusschen de artikelen 1640 en 1641 wordt een nieuw artikel 1640 *a* ingelascht, luidende als volgt:

„Tenzij het tegendeel is bedongen of uit het onderwerp der overeenkomst voortvloeit, is de aannemer gehouden den arbeid zelf te verrigten,

en kan zich daarin niet dan met toestemming des aanbesteders door eenen derde doen vervangen of bijstaan."

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1640 *a*. De meeste nieuwere wetboeken bevatten voorschriften over de vraag of en in hoeverre de aannemer verplicht is den arbeid persoonlijk te verrichten. Het nieuwe Duitsche Burgerlijk Wetboek bevat daaromtrent geene bepalingen; het wenscht de beslissing dezer vraag in elk bijzonder geval aan de omstandigheden over te laten. Partijen kunnen, wanneer de overeenkomst omtrent dit punt niets inhoudt, dikwerf in onzekerheid verkeeren. Hoewel het niet tot de essentieele vereischten van het aanneemcontract behoort, dat door den aannemer persoonlijk de noodige arbeid wordt verricht, wordt, ter voorkoming van onzekerheid omtrent de verplichtingen van partijen, als algemeene regel voorgeschreven dat de aannemer zelf den arbeid behoort te verrichten. Deze regel vindt alleen dan geene toepassing wanneer het tegendeel bedongen is of uit het onderwerp der overeenkomst blijkt. Met volkomen eerbiediging van de vrijheid tot regelen der contractanten geeft dit artikel zekerheid in alle gevallen, waarin van de vrijheid geen gebruik gemaakt werd.

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van bladz. 269].

Eene bepaling als die van art. 1640 *a* van het ontwerp van 1901 komt den ondergeteekende minder wenschelijk voor, daar zij strijdig moet worden geacht met het karakter der overeenkomst van aanneming van werk, gelijk de wet deze kent. Ook moeten in de practijk de gevallen van aanneming van werk, welke eene persoonlijke vervulling der verplichtingen des aannemers vereischen, als uitzonderingen worden aangemerkt, bij welke de bijzondere aard der praestatie — men denke aan het vervaardigen van kunstwerken —, of een bijzonder beding, de persoonlijke volbrenging door den aannemer zal voorschrijven.

Artikel 1641 wordt gelezen als volgt:

„Ingeval de aannemer de stof moet leveren, en het werk, op welke wijze ook, vergaat, alvorens het geleverd is, komt het verlies voor zijne rekening, ten ware de aanbesteder nalatig zij geweest om het werk te ontvangen."

[Men zie het bijschrift bij art. 1640.]

Artikel 1642 wordt gelezen als volgt:

„Indien de aannemer alleen arbeid moet verrigten, en het werk vergaat, is hij slechts voor zijne schuld aansprakelijk."

[Men zie het bijschrift bij art. 1640.]

Artikel 1643 wordt gelezen als volgt:

„Indien het werk, in het geval bij het voorgaande artikel vermeld, buiten eenig pligtverzuim van den aannemer is verloren gegaan, voordat de levering geschied is, en zonder dat de aanbesteder nalatig is geweest om het werk op te nemen en goed te keuren, heeft de aannemer geene aanspraak op den bedongen prijs, ten ware de zaak door een gebrek in de stof zelve verloren ware gegaan."

[Men zie het bijschrift bij art. 1640.]

In artikel 1644 wordt het woord „werkman" vervangen door het woord „aannemer".

[Men zie het bijschrift bij art. 1640.]

In artikel 1646 wordt het woord „dagloonen" vervangen door het woord „arbeidsloonen".

[Men zie het bijschrift bij art. 1640.]

Het eerste lid van artikel 1648 wordt gelezen als volgt:

„Aanneming van werk houdt op door den dood van den aannemer."

[Men zie het bijschrift bij art. 1640.]

In het tweede lid van artikel 1648 en in artikel 1652 wordt het woord „eigenaar" vervangen door het woord „aanbesteder".

[Men zie het bijschrift bij art. 1640.]

ARTIKEL IV.

Het Vierde Boek van gemeld wetboek ondergaat de navolgende wijzigingen:

O. 1901. Het vierde boek van gemeld wetboek ondergaat de navolgende wijzigingen:

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Gelijk aan de Memorie van Toelichting.]

O. opschrift van art. IV = opschrift van art. IV der wet.

Memorie van Toelichting.

Terwijl artikel III de wijzigingen bevat, die in de Zesde Afdeeling van den Zevenden Titel (oud), welke de Zevende Afdeeling van den nieuwen Zevenden Titel A uitmaakt, zijn aangebracht, vindt men in dit artikel de wijzigingen, welke in het daarop volgend deel van het Burgerlijk Wetboek worden voorgesteld.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Opgemerkt werd, dat ook de bepaling van art. 1950, 3°, niet ongewijzigd zal kunnen blijven en met de terminologie van de nieuwe regeling in overeenstemming zal moeten worden gebracht. Het staat immers niet vast, al is het wel waarschijnlijk, dat de ingediende wetsvoordracht tot herziening van de eerste zes titels van het vierde boek van het Burgerlijk Wetboek tot stand zal komen en het is in elk geval mogelijk, dat de totstandkoming eerst zal plaats vinden, nadat dit wetsvoorstel in werking is getreden.

[Men zie verder bl. 278.]

Memorie van Antwoord.

In aansluiting aan hetgeen bij de bespreking van art. I hieromtrent werd medegedeeld, veroorlooft de ondergeteekende zich ook te dezer plaatse de aandacht er op te vestigen, dat het niet noodzakelijk moet worden geacht elke wetsbepaling te herzien, waarin eene uitdrukking voorkomt, aan het begrip van de arbeidsovereenkomst ontleend. Waar nu in art. 1950, 3°. geene materieele wijziging viel aan te brengen, kwam het voor, dat deze bepaling, met zoovele andere soortgelijke, ongewijzigd kon blijven.

[Men zie verder bl. 278].

Het eerste lid van artikel 1940 wordt gelezen als volgt:

„Dezelfde regelen lijden insgelijks uitzonderingen in twistgedingen betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, en voorts in alle de gevallen waarin het uit den aard der zaak niet mogelijk is geweest zich een schriftelijk bewijs te verschaffen."

Artikel 1951 wordt gelezen als volgt:

„Nogtans zullen bloed- en aanverwanten, mitsgaders arbeiders in dienst van partijen, in twistgedingen, betrekkelijk tot den burgerlijken staat der partijen, of tot eene arbeidsovereenkomst, of bij het onderzoek naar de redenen, welke tot ontheffing of ontzetting van de ouderlijke magt of de voogdij kunnen leiden, als zoodanig noch onbekwaam zijn, noch kunnen gewraakt worden."

Memorie van Toelichting O. D.

[Vervolg van deel I, bladz. 338.]

Wat het bewijs aangaat, zal er wel niet aan gedacht worden, het exceptioneele voorschrift van art. 1638 B. W. te handhaven. Elders, waar dit met de Fransche wetgeving werd ingevoerd, heeft men het afgeschaft (1). En in Nederland is de bepaling in de latere jaren zoo algemeen en zoo krachtig afgekeurd, dat er nauwelijks bij iemand twijfel is gebleven, of het artikel zou bij de eerste gelegenheid verdwijnen (2). Zullen er bij afschaffing van den eigenaardigen bewijsregel moeilijkheden ontstaan, welke bijzondere voorzieningen noodig maken? Het is beweerd door DIEPHUIS, dl. 12 (1889), bl. 320 vlg. Ook zeggen verschillende Fransche schrijvers, dat de eenvoudige afschaffing van art. 1781 C. c. tot bezwaren leidt. Aan dit laatste valt echter niet veel waarde te hechten: bij nader onderzoek blijkt, dat de betoogen der Fransche auteurs alle zijn ontleend aan een opstel van PEAUCELLIER van 1869, waarin deze voorspelde, dat bezwaren zouden rijzen; doch te vergeefs zoekt men naar feiten, welke de juistheid der voorspelling hebben gestaafd (3). Wat daarvan zij, de bezwaren zouden voor het grootste gedeelte vervallen, wanneer het bewijs door getuigen, zonder onderscheid van het bedrag der overeenkomst, werd toegelaten. Bij de Invoeringswet zal te overwegen zijn, of en in hoever de beperkende bepaling van art. 1933 B. W. ten aanzien der arbeidsovereenkomst behoort te worden opgeheven, en of, tot vergemakkelijking van het getuigenbewijs, art. 1951 behoort te worden toepasselijk verklaard op de geschillen tusschen werkgevers en arbeiders — een en ander zoo alsdan niet reeds eene meer algemeene verandering mocht zijn gebracht in de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek omtrent de toelating van getuigenbewijs en de wraking van getuigen.

[Men zie verder deel I, bladz. 338.]

O. 1901. Het eerste lid van artikel 1940 wordt gelezen als volgt:

„Dezelfde regelen lijden insgelijks uitzondering in twistgedingen betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, en voorts in alle de gevallen waarin het uit den aard der zaak niet mogelijk is geweest zich een schriftelijk bewijs te verschaffen."

---

(1) In Frankrijk bij de wet van 2 Aug. 1868; in België, na een vergeefsche poging in 1866/67 — waarover zie mr. E. H. KARSTEN, in *Themis*, 1872, bl. 46 vlg. —, bij de wet van 10 Juli 1883; in Luxemburg bij de wet van 1 April 1885.

(2) Verg. ook mr. D. P. D. FABIUS, *Huiskamer en keuken*, Leiden 1897, bl. 153—158.

(3) PEAUCELLIER, *des conséquenses de l'abrogation de l'art. 1781 du C. N.*, in *Rev. crit. de législ.*, *dl.* 34 (1869), bl. 513 vlg.; GLASSON, *le code civil et la question ouvrière*, Paris 1886, bl. 17 vlg.; GUILLOUARD, *traité du contrat de louage*, 3de ed. (Paris 1891), nrs. 703 vlg.

Artikel 1951 wordt gelezen als volgt:

„Nogtans zullen bloed- en aanverwanten, mitsgaders dienstboden of bedienden, in twistgedingen, betrekkelijk tot den burgerlijken staat der partijen, of tot eene arbeidsovereenkomst, als zoodanig noch onbekwaam zijn, noch kunnen gewraakt worden."

Memorie van Toelichting O. 1901.

Artt. 1940 en 1951. Het exceptioneele voorschrift van art. 1638 B. W. kan niet langer worden gehandhaafd. Ook elders, waar dit met de Fransche wetgeving werd ingevoerd, heeft men het afgeschaft (1). En in Nederland is de bepaling in de latere laren zoo algemeen en zoo krachtig afgekeurd, dat er nauwelijks bij iemand twijfel is gebleven, of het artikel zou bij de eerste gelegenheid verdwijnen (2). Zullen er bij afschaffing van den eigenaardigen bewijsregel moeilijkheden ontstaan, welke bijzondere voorzieningen noodig maken? Het is beweerd door DIEPHUIS, dl. XII (1889), bl. 320 vlg. Ook zeggen verschillende Fransche schrijvers, dat de eenvoudige afschaffing van art. 1781 C. c. tot bezwaren leidt. Aan dit laatste valt echter niet veel waarde te hechten: bij nader onderzoek blijkt, dat de betoogen der Fransche auteurs alle zijn ontleend aan een opstel van PEAUCELLIER van 1869, waarin deze voorspelde, dat bezwaren zouden rijzen; doch te vergeefs zoekt men naar feiten, welke de juistheid der voorspelling hebben gestaafd (3). Wat daarvan zij, de bezwaren zullen voor het grootste gedeelte vervallen, indien het bewijs door getuigen, zonder onderscheid van het bedrag der overeenkomst, en in zoo ruim mogelijke mate, wordt toegelaten. De wijzigingen in artikelen 1940 en 1951 voorgesteld strekken daartoe.

O. artt. 1940, eerste lid, en 1951 = **O. 1901** artt. 1940, eerste lid, en 1951.

Memorie van Toelichting.

Artt. 1940 en 1951. Het exceptioneele voorschrift van art. 1638 B. W. kan niet langer worden gehandhaafd. Ook elders, waar dit met de Fransche wetgeving werd ingevoerd, heeft men het afgeschaft (1). En in Nederland is de bepaling in de latere jaren zoo algemeen en zoo krachtig afgekeurd, dat er nauwelijks bij iemand twijfel is gebleven, of het artikel zou bij de eerste gelegenheid verdwijnen (2). Zullen er bij afschaffing van den eigenaardigen bewijsregel moeilijkheden ontstaan, welke bijzondere voorzieningen noodig maken? Het is beweerd door DIEPHUIS, t. a. p., dl. XII (1889), bl. 320 vlg. Ook zeggen verschillende Fransche schrijvers, dat de eenvoudige afschaffing van art. 1781 Code Civil tot bezwaren leidt. Aan dit laatste valt echter niet veel waarde te hechten; bij nader onderzoek blijkt, dat de betoogen der Fransche auteurs alle zijn ontleend aan een opstel van PEAUCELLIER van 1869, waarin deze voorspelde, dat bezwaren zouden rijzen: doch te vergeefs zoekt men naar feiten, welke de juistheid der voorspelling hebben gestaafd (4). Wat daarvan zij, de bezwaren zullen voor het grootste gedeelte vervallen, indien het bewijs door getuigen, zonder onderscheid van het bedrag der overeenkomst, en in zoo ruim mogelijke mate, wordt toegelaten. De wijzigingen in artikelen 1940 en 1951 voorgesteld strekken daartoe.

(1) [Zie noot (1) op bladz. 273.]
(2) [Zie noot (2) op bladz. 273.]
(3) [Zie noot (3) op bladz. 273.]
(4) PEAUCELLIER, *des conséquences de l'abrogation de l'art.* 1781 *du C. N.*, in *Rev. crit. de législ.*, Dl. 34 (1869), bladz. 513 en vlg.; GLASSON, t. a. p., bladz. 17 en vlg.; GUILLOUARD, t. a. p., no. 703 en vlg.

De voorgestelde wijzigingen verliezen intusschen hare beteekenis tengevolge van de wetsvoordracht tot herziening van de eerste zes titels van het vierde boek van het Burgerlijk Wetboek (1), zoodat zij bij aanneming van dat ontwerp uit de onderhavige voordracht zullen kunnen en moeten vervallen. Worden toch de banden verbroken, waarin het getuigenbewijs naar ons recht thans gekneld zit, dan zal de behoefte verdwenen zijn om de beperkingen van het getuigenbewijs, welke tot de voorgestelde wijziging der artikelen 1940 en 1951 aanleiding gaven, althans buiten werking te stellen waar het de beslechting geldt van geschillen betreffende eene arbeidsovereenkomst.

Ten aanzien van de wenschelijkheid in het algemeen om de beperkende voorschriften der artikelen 1933, 1947 en 1960 Burgerlijk Wetboek te doen vervallen, veroorlooft de ondergeteekende zich te verwijzen naar de Memorie van Toelichting behoorende bij meergenoemd wetsontwerp (Titel III. *Van getuigenbewijs.* § 1, § 5 en § 6).

Dat deze wijzigingen thans in het ontwerp de plaats blijven bekleeden, welke zij in dat van 1901 innamen, vindt zijn grond in de overweging, dat, al mocht onverhoopt de ondernomen herziening van ons bewijsrecht niet tot stand gebracht kunnen worden, het toch wenschelijk blijft althans de twistgedingen, welke uit de arbeidsovereenkomst voortspruiten, aan geene onnatuurlijke belemmeringen ten aanzien van het bewijs te onderwerpen.

2e N. v. W. *Art.* 1951. Tusschen de woorden „arbeidsovereenkomst" en „als zoodanig" wordt het volgende ingelascht: „of bij het onderzoek naar de redenen, welke tot ontheffing of ontzetting van de ouderlijke magt of de voogdij kunnen leiden".

Amendementen van den heer Van Doorn [ingezonden 13 Maart 1906, stuk no. 20, IX.]

In **art. IV** in de voorgestelde wijzigingen der artt. 1940 en 1951 te lezen achter „arbeidsovereenkomst": „of aanneming van werk".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(14 Juni 1906.)

De **Voorzitter:** Op de wijzigingen van de artt. 1940 en 1951 waren amendementen ingediend door den heer van Doorn, die echter door den voorsteller zijn ingetrokken.

De wijzigingen van de artt. 1940 en 1951 Burgerlijk Wetboek worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer **van Houten:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. I der Overgangsbepalingen.]

Nu is het mij een genoegen aan het einde van datgene wat ik ten nadeele van dit wetsontwerp meende te moeten zeggen, op een paar lichtpunten te kunnen wijzen. Het eerste is echter maar halflicht, en het ander is verduisterd licht.

In de eerste plaats acht ik het een lichtpunt, dat zal verdwijnen een bepaling die ik al sedert lang onjuist heb geacht, nl. dat in enkele gevallen de meester

(1) [Gedrukte stukken 1903—1904, 70, no. 1—4; 1906—1907, 34, no. 1—4.]

wordt geloofd op zijn woord, desgevorderd door eede gestaafd. Ik zou liever hebben, dat men ten aanzien van loonen van dienstboden een zekere waarde toekende aan goed gehouden huishoudboeken; dan kan men daardoor wegnemen de bepaling die eenigszins nog doet denken aan toestanden, waarbij de een door de wet hooger wordt gesteld dan de ander. Mijn jarenlange praktijk heeft mij echter geleerd, dat als deze bepaling ooit schade heeft gedaan, die dan toch hoogst onbeduidend is geweest. Dat de meesters met betrekking tot de uitbetaling van loonen aan dienstboden een valschen eed zouden hebben afgelegd, daarvan is mij geen voorbeeld bekend. Het is ook niet een zaak die zoo geheel op zich zelf staat. Er is ook een bepaling in de wet, waarbij een niet-kapitalist tegenover een kapitalist op zijn woord wordt geloofd; nl. art. 1737. Wanneer ik mijn effecten zonder schriftelijk bewijs in bewaring gaf aan een vriend, dan wordt die vriend op zijn woord geloofd, wanneer hij zegt, dat hij me ze heeft teruggegeven, behoudens beëediging.

Over het geheel is het denkbeeld dat onze mindere klassen in haar recht benadeeld worden bepaald onjuist. Het is een bepaalde onwaarheid. De meeste advocaten zullen wel gedaan hebben als ik, dat zij iemand die met een aanbeveling bij hen kwam om gratis te worden geholpen, ook gratis en goed geholpen hebben, en heeft men geen aanbeveling, dan heeft men altijd het bureau van consultatie, en de aangewezen advocaten om de minder gegoeden bij te staan. In mijn langjarige praktijk is het mij herhaaldelijk voorgekomen, dat ik de vordering van een dienstbode om 6 weken loon hoogst twijfelachtig vond, maar toch den broodheer wist over te halen om de 6 weken maar uit te betalen.

Tot het verkrijgen van recht is er aan deze wet geen behoefte. Het getal artikelen dat deze materie beheerscht, behalve de drie voor dienst- en werkboden, is wel heel pover; slechts een, maar dit is dan ook zoo, dat men op menig ander gebied, in plaats van de vele artikelen omtrent het betrokken contract, liever dat ééne artikel zou willen hebben. Dat is de bepaling, dat men bij het sluiten van een contract gebonden is aan alles wat de billijkheid en het gebruik medebrengt. Door die enkele bepaling is tegenwoordig het recht op dit gebied, ofschoon pover in artikelen, zakelijk niet slechter geworden.

Dit ook in antwoord aan den heer Regout, die meende, dat tegenwoordig de toestand slecht is, zoodat men tusschen twee slechten te kiezen heeft. Ik heb nog al allerlei ervaring in mijn leven opgedaan; het recht is hier en daar onzeker, het kan verbeterd worden, een goede arbeidswet zou eenige verbetering kunnen aanbrengen, maar het recht is in zijn werking niet slecht, maar goed. Hij heeft niet te kiezen tusschen twee slechte toestanden, maar tusschen een dragelijken en een ondragelijken toestand.

[Men zie verder deel I, bladz. 378.]

In artikel 2005 worden de woorden: „Die van arbeiders en handwerkslieden, wegens hun loon;" vervangen door de woorden: „Die van arbeiders wier in geld vastgesteld loon telkens na kortere tijdruimte dan een kwartaal moet worden betaald, wegens de betaling van hun loon alsmede van het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel 1638 q;".

Artikel 2006 wordt gelezen als volgt:

„De regtsvordering der artsen, heelmeesters en apothekers, wegens hunne bezoeken, heelkundige diensten en geneesmiddelen:

Die van deurwaarders, wegens hun loon voor het beteekenen van akten en het ten uitvoer brengen van de hun opgedragene werkzaamheden;

Die der kostschoolhouders, wegens het kost- en schoolgeld voor derzelver leerlingen, en van andere meesters, voor het loon van hun onderwijs;

Die van arbeiders met uitzondering van degenen bedoeld bij artikel 2005 wegens de betaling van hun loon alsmede van het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel 1638 q;

Verjaren door verloop van twee jaren."

O. 1901. Artikel 2005 wordt gelezen als volgt:

„De regtsvordering van meesters en onderwijzers in kunsten en wetenschappen, wegens de lessen welke zij bij de maand, of voor korter tijd, geven;

die van herbergiers en tafelhouders, wegens het verschaffen van woning en kost;

die van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon ingevolge de bepalingen van de artikelen **1638 l, 1638 m** en **1638 n** ten minste eenmaal in de maand moet worden uitbetaald, wegens hun loon, alsmede wegens het bedrag der verhooging van dat loon waarop de arbeider ingevolge artikel 1638 *o* [q] aanspraak heeft;

Verjaren door verloop van een jaar."

Artikel 2006 wordt gelezen als volgt:

„De regtsvordering der artsen, heelmeesters en apothekers, wegens hunne bezoeken, heelkundige diensten en geneesmiddelen;

Die van deurwaarders, wegens hun loon voor het beteekenen van akten en het ten uitvoer brengen van de hun opgedragene werkzaamheden;

Die der kostschoolhouders, wegens het kost- en schoolgeld voor derzelver leerlingen, en van andere meesters, voor het loon van hun onderwijs;

Die van arbeiders, met uitzondering van degenen bedoeld bij artikel 2005, wegens de betaling van hun loon, alsmede van het bedrag der verhooging van dat loon, waarop de arbeider ingevolge artikel 1638 *o* [q] aanspraak heeft;

Verjaren door verloop van twee jaren."

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Gelijk aan de Memorie van Toelichting.]

O. Artikel 2005 wordt gelezen als volgt:

„De regtsvordering van meesters en onderwijzers in kunsten en wetenschappen, wegens de lessen, welke zij bij de maand, of voor korter tijd, geven;

die van herbergiers en tafelhouders, wegens het verschaffen van woning en kost;

die van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon ingevolge de bepalingen van de artikelen **1638 l, 1638 m, 1638 n** en **1638 o** ten minste eenmaal in de maand moet worden uitbetaald, wegens hun loon, alsmede wegens het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel **1638 q**;

Verjaren door verloop van een jaar."

Artikel 2006 wordt gelezen als volgt:

„De regtsvordering der artsen, heelmeesters en apothekers, wegens hunne bezoeken, heelkundige diensten en geneesmiddelen;

Die van deurwaarders, wegens hun loon voor het beteekenen van akten en het ten uitvoer brengen van de hun opgedragene werkzaamheden;

Die der kostschoolhouders, wegens het kost- en schoolgeld voor derzelver leerlingen, en van andere meesters, voor het loon van hun onderwijs;

Die van arbeiders, met uitzondering van degenen bedoeld bij artikel 2005, wegens de betaling van hun loon, alsmede van het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel **1638 q**;
Verjaren door verloop van twee jaren."

Memorie van Toelichting.

Artt. 2005 en 2006. De wijziging is een noodzakelijk gevolg van den in het ontwerp gebruikten term „arbeider" voor alle gevallen, in plaats van „arbeiders", „handwerklieden", „dienstboden", enz.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

[Vervolg van bladz. 272.]

Naar aanleiding van de voorgestelde artt. 2005 en 2006 werd opgemerkt, dat zonder eenig bezwaar voor de loonvordering van alle arbeiders éénzelfde verjaringstermijn zou kunnen worden vastgesteld. De regeling zou daardoor zeer worden vereenvoudigd.

Memorie van Antwoord.

[Vervolg van bladz. 272.]

In verband met het karakter der verjaringstermijnen van de artt. 2005 tot en met 2008 bestaat wel eenig bezwaar tegen het vaststellen van één verjaringstermijn voor de loonvordering van alle arbeiders. Men kan toch eerder het vermoeden wettigen, dat het loon uitbetaald is, hetwelk geregeld eenmaal per week wordt voldaan, dan het vermoeden, dat de betaling plaats heeft gehad van loon, hetwelk eenmaal per jaar betaald wordt. Daar nu de tijd van twee jaren te kort is als verjaringstermijn voor loon, dat wellicht eenmaal per jaar uitbetaald wordt, heeft de ondergeteekende besloten de bepaling omtrent arbeidsloon van art. 2005 over te brengen naar art. 2006 — na daarin eenige vereenvoudiging te hebben aangebracht — en die van art. 2006 naar art. 2008, alwaar een vijfjarige verjaringstermijn is vastgesteld. In verband daarmede is, nu de kortste verjaringstermijn tot twee jaren is aangegroeid, de minimumtijd van uitbetaling, welke als grensscheiding is aangenomen, van eene maand tot een kwartaal verhoogd.
[Men zie verder bladz. 281.]

G. O. en **N. G. O.** In artikel 2005 vervallen de woorden: „Die van arbeiders en handwerkslieden, wegens hun loon;".

[Art. 2006 is in het **G. O.** en het **N. G. O.** gelijk aan het artikel in het **O.**, behoudens dat het vierde lid wordt gelezen als volgt:]

Die van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon ten minste eenmaal in het kwartaal moet worden uitbetaald, wegens de betaling van hun loon, alsmede van het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel **1638 q**;

Artikel 2008 wordt gelezen als volgt:

„De regtsvorderingen:
Van timmerlieden, metselaars en andere werkbazen, tot betaling hunner leveranciën en loonen:

van kooplieden, voor de koopwaren, aan bijzondere, geene handeldrijvende personen of aan kooplieden die denzelfden handel niet drijven, geleverd;
van arbeiders, met uitzondering van degenen, bedoeld bij artikel 2006, tot betaling van hun loon, alsmede van het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel **1638 q**;
Verjaren door verloop van vijf jaren."

2e N. v. W. *Art.* 2006. In de voorlaatste alinea worden de woorden „ten minste eenmaal in het kwartaal" vervangen door de woorden „telkens na ten hoogste een kwartaal".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(14 Juni 1906.)

Op deze artikelen zijn door de heeren van Veen, van Sasse van Ysselt, de Ridder en van de Velde de volgende amendementen voorgesteld [ingezonden 8 Juni 1906, stuk n°. 93]:

1°. De zinsnede in ARTIKEL IV betreffende artikel 2005 Burgerlijk Wetboek te lezen:

„Die van arbeiders wier in geld vastgesteld loon telkens na kortere tijdruimte dan een kwartaal moet worden betaald, wegens de betaling van hun loon alsmede wegens het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel **1638 q**";

2°. De in ARTIKEL IV voorgestelde alinea 4 van artikel 2006 Burgerlijk Wetboek te lezen:

Die van arbeiders met uitzondering van degenen bedoeld bij artikel 2005 tot betaling van hun loon, alsmede van het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel **1638 q**;

3°. De in ARTIKEL IV voorgestelde alinea 5 van artikel 2008 te doen vervallen.

De heer **van Veen** ontvangt het woord tot toelichting van het amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben het wenschelijk geacht ons amendement een kleine wijziging te doen ondergaan, waardoor echter de strekking er van hoegenaamd niet wordt veranderd, maar zooals het amendement thans luidt, hangt de wijziging vermeld sub 1 vrijwel in de lucht. Wij wenschen daarom het amendement te veranderen in dezen zin, dat het zal luiden als volgt:
„In art. 2005 worden de woorden: „Die van arbeiders en handwerkslieden, wegens hun loon," gelezen als volgt: „Die van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon" enz., zooals het amendement luidt.
Zooals men ziet is het slechts een redactiewijziging.
Volgens de tegenwoordig geldende bepalingen in ons Burgerlijk Wetboek verjaart de rechtsvordering van arbeiders en handwerkslieden wegens hun loon in den tijd van een jaar, terwijl die van dienstboden, volgens art. 2006 verjaart in den tijd van twee jaar. Oorspronkelijk had de voorsteller van dit wetsontwerp ook gemeend in den duur der verjaring geen wijziging te moeten aanbrengen, en blijkens het Voorloopig Verslag heeft bij het onderzoek in de afdeelingen geen der leden dezer Kamer de wenschelijkheid van wijziging dezer termijnen betoogd. In het Voorloopig Verslag wordt slechts gezegd, dat het misschien wenschelijk zou zijn een zelfden termijn voor de verjaring vast te stellen, zonder dat daarbij echter werd gezegd, of de tweejarige termijn moest worden teruggebracht tot een eenjarigen of de eenjarige zou moeten worden uitgebreid tot een tweejarigen.
Bij de Memorie van Antwoord heeft echter de Minister plotseling een wijziging in de termijnen van verjaring aangebracht, den eenjarigen termijn geheel doen vervallen, den tweejarigen uitgebreid en den vijfjarigen ingevoerd. Nu is het aan de onderteekenaars van het amendement, die behooren of behoord hebben tot de zittende en de staande magistratuur en de rechtspraktijk uitoefenen, niet gebleken, dat in de practijk ook maar eenigszins de behoefte is gebleken aan deze wijzigingen, en voor zoover zij weten is de wenschelijkheid daarvan in de

juridische geschriften niet betoogd. De Minister is in gebreke gebleven om de noodzakelijkheid van de voorgestelde wijzigingen aan te toonen, in de Memorie van Antwoord zijn geen argumenten aangevoerd.

Waar nu in het wetsontwerp aan de werkgevers verschillende bezwarende bepalingen, ten opzichte van het bewijs bijv. zijn opgelegd — men moge die dan van meer of minder beteekenis achten — meenen de onderteekenaars van het amendement met de verlenging van die termijnen niet te moeten medegaan, maar zich te moeten houden aan de termijnen, zooals die op het oogenblik in ons Burgerlijk Wetboek zijn opgenomen en hier den Duitschen weg niet te moeten opgaan.

Bij ons amendement sub 1 wordt daarom voorgesteld om de vorderingen van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon telkens na kortere tijdsruimte dan een kwartaal moet worden betaald, wegens dat loon en wegens het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge art. 1638q, te binden aan den termijn, die thans in ons Burgerlijk Wetboek is opgenomen en dergelijke vorderingen van dienstboden te binden aan een termijn van twee jaren. De dienstboden toch worden gemeenlijk betaald bij het kwartaal en zij vallen dus niet onder de bepaling die geldt voor degenen, die betaald worden bij kortere tijdruimten dan sub 1 aangegeven. Het noodzakelijk gevolg van deze wijziging is, hetgeen wordt voorgesteld in het amendement sub 3, om den 5-jarigen termijn te doen vervallen.

Waar in de stukken geen argumenten zijn aangevoerd, waar de practijk niet in het minst de noodzakelijkheid dezer wijziging heeft aangetoond en noch in de literatuur noch in afdeelingen der Kamer, blijkens het Voorloopig Verslag, haar wenschelijkheid is betoogd, meen ik, in afwachting der misschien komende argumenten, bij de verdediging van dit amendement voorloopig te kunnen volstaan met op een en ander met kracht te wijzen.

De amendementen worden ondersteund door de heeren Regout en van Vuuren, en maken derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De **Voorzitter:** Door de voorstellers is een wijziging gebracht in hun amendement sub 1, zoodat zal worden gelezen:

In art. 2005 worden de woorden: „Die van arbeiders en handwerkslieden, wegens hun loon", gelezen als volgt: Die van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon enz., zooals het amendement luidt.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! De strijd, die door de voorstellers van deze amendementen tegen het wetsontwerp wordt gevoerd, begrijp ik inderdaad niet. De zaak is van zeer gering belang.

Volgens het wetsontwerp zijn eenige termijnen van verjaring voor de arbeiders eenigszins langer genomen en de voorstellers van de amendementen wenschen de geldende termijnen te behouden.

Ik ben eenigszins sceptisch tegenover die amendementen gestemd, omdat welke termijnen van verjaring men ook aanneemt, één jaar, zooals thans bestaat en de voorstellers willen behouden, of twee jaar volgens het wetsontwerp, zij toch onderworpen zijn aan art. 2010 Burgerlijk Wetboek, dat blijft bestaan, en volgens dat art. 2010 kan door hem wien de verjaring wordt tegengeworpen, van hen die zich daarvan bedienen, de eed worden gevorderd, dat de schuld is betaald, zoodat de termijnen niet zoo absoluut zijn als men op het eerste gezicht wel zou denken. Intusschen zal ik gaarne hooren wat de Commissie van Rapporteurs dienaangaande zal adviseeren.

De heer **van Veen:** Mijnheer de Voorzitter! Ik heb natuurlijk heel weinig aan den Minister te antwoorden, die het blijkbaar niet de moeite waard vindt om zijn meening over mijn amendement te zeggen. De Minister heeft, door te wijzen op het uit artikel 2010 Burgerlijk Wetboek blijkende bijzondere karakter der verjaring bedoeld in de artikelen 2005—2009, blijkbaar willen waarschuwen tegen overschatting van de beteekenis der door het ontwerp voorgestelde wijziging. Maar dat is toch geen argument voor uitbreiding der termijnen. Aan art. 2010 is juist een argument voor de inkrimping te ontleenen.

Overigens heb ik den Minister niets te antwoorden, want ook de Minister heeft niet geantwoord op hetgeen ik heb in het midden gebracht.

De heer **Drucker,** voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord ontvangen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over de amendementen mede te deelen, zegt: Het is zeer moeilijk, over die verjaringstermijnen iets nieuws te zeggen. De Commissie had zich gevloeid, dat de Minister met de meerdere gegevens die hem ten dienste staan, wellicht hieromtrent nog eenig meerder licht had kunnen ontsteken. Nu dit echter niet het geval is, nu wij hier voor ons hebben het voorstel van gezaghebbende juristen, die de door hen voorgestelde verjaringstermijnen beter achten dan die door de Regeering voorgesteld, terwijl het stelsel van de Regeering niet met krachtige argumenten is verdedigd, nu wil de Commissie ook wel op het gezag van deze juristen de aanneming van het amendement aan de Kamer aanbevelen.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Ik wensch mijn excuses te maken aan den geachten voorsteller van het amendement, wanneer hij meent dat ik hem niet ernstig genoeg zou hebben beantwoord. Maar ik kon mij onmogelijk voor dit amendement zoo opwinden. Voor beide stelsels, voor een korteren of voor een langeren verjaringstermijn, zijn argumenten aan te voeren. Van belang acht ik de zaak niet met het oog op art. 2010, zooals ik reeds heb uiteengezet, en als niemand er zich tegen verklaart, zal ik het amendement wel overnemen.

De **Voorzitter:** Ik veroorloof mij te vragen, of in het amendement sub 3°. niet moet worden gewijzigd en daar in plaats van: „alinea 3". moet worden gelezen: „alinea 4".

De heer **van Veen:** Mijnheer de Voorzitter! Er bestaat blijkbaar tusschen u en de voorstellers slechts verschil over de vraag wat in dit artikel de 3de alinea is; wat u acht de 4de alinea te zijn, meenen de voorstellers dat de 3de alinea is. Wij hebben bedoeld de alinea, die in het ontwerp voorkomt op bladz. 17 bovenaan. Deze hebben de voorstellers beschouwd als alinea 3. Meent u dat het alinea 4 moet zijn, dan hebben wij daartegen natuurlijk geen bezwaar. Bij tweede lezing kan dit misschien wel gevonden worden.

De **Voorzitter:** Daar de drie amendementen van den heer van Veen c.s., zooals zij gewijzigd zijn, door de Regeering zijn overgenomen, maken zij verder geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

De wijzigingen van de artt. 2005, 2006 en 2008 worden achtereenvolgens zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 2005. In plaats van „wegens het bedrag" wordt gelezen „van het bedrag".

Artikel 2006. In het voorlaatste lid wordt het woord „tot" vervangen door de woorden „wegens de" en vervalt de komma.

Artikel 2008. De vermelding van dit artikel in het wetsontwerp vervalt.

O. 1901. Het eerste lid van artikel 2009 wordt gelezen als volgt:

„De verjaring, in de vier voorgaande artikelen vermeld, heeft plaats, ofschoon men met het doen van leveranciën, of met het verrigten van diensten of arbeid zij voortgegaan."

O. Art. 2009, Eerste lid = **O. 1901** Art. 2009, Eerste lid.

Memorie van Antwoord.

[Vervolg van bladz. 278.]

De voorgestelde wijziging van art. 2009 is thans achterwege gebleven, daar zij slechts eene redactie-verandering beoogde, welker nut en beteekenis trouwens in twijfel getrokken zoude kunnen worden.

ARTIKEL V.

Het Wetboek van Koophandel ondergaat de navolgende wijziging:

Het tweede lid van artikel 754 wordt gelezen als volgt:

„De regten en verpligtingen uit de arbeidsovereenkomst van stuurlieden, schippersknechts of ander scheepsvolk, voortvloeijende, worden geregeld naar de overeenkomst, naar de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek op dit stuk bestaande en naar de bijzondere reglementen en verordeningen daaromtrent wettiglijk vastgesteld."

Memorie van Toelichting O. D.

[Vervolg van deel II, bladz. 415.]

Voor de stuurlieden enz. bij de binnenscheepvaart geeft art. 754, lid 2, W. v. K. geene regeling, doch slechts eene verwijzing naar het burgerlijk recht. Deze kan met eene kleine, bij de Invoeringswet aan te brengen, redactiewijziging behouden blijven.
[Men zie verder dl. II, bl. 423.]

O. 1901. Het Wetboek van Koophandel ondergaat de navolgende wijziging:

Het tweede lid van artikel 754 wordt gelezen als volgt:

„De regten en verpligtingen uit de arbeidsovereenkomst met stuurlieden, schippersknechts of ander scheepsvolk, voortvloeijende, worden geregeld naar de overeenkomst volgens de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek op dit stuk, behoudens de bijzondere reglementen en verordeningen daaromtrent wettiglijk vastgesteld."

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Vervolg van deel II, bladz. 416.]

Voor de stuurlieden enz. bij de binnenscheepvaart geeft art. 754, lid 2, W. v. K. geene regeling, doch slechts eene verwijzing naar het burgerlijk recht. Deze verwijzing wordt in art. V van het Ontwerp met den nieuw voorgestelden titel in overeenstemming gebracht.
[Men zie verder dl. II, bl. 424.]

O. Art. 754, tweede lid, W. v. K. = art. 754, tweede lid, W. v. K. in de wet.

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van deel II, bladz. 416.]

Voor de stuurlieden enz. bij de binnenscheepvaart geeft art. 754, lid 2, W. v. K. geene regeling, doch slechts eene verwijzing naar het burgerlijk recht. Deze verwijzing wordt in art. V van het Ontwerp met den nieuw voorgestelden titel in overeenstemming gebracht.
[Men zie verder dl. II, bl. 425.]

ARTIKEL V.

Ook de wijzigingen, welke in het tweede lid van artikel 754 Wetboek van Koophandel worden aangebracht, zijn het gevolg van de verandering, door het ontwerp in de benaming der overeenkomst aangebracht. In verband hiermede scheen het den ondergeteekende verkieslijk, aan het slot te gewagen van *„naar* de bijzondere reglementen", enz. in plaats van *„behoudens"* enz. gelijk het ontwerp van 1901 deed.

[Artikel **V** heeft geene verandering ondergaan en werd in de vergadering der Tweede Kamer van 14 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

ARTIKEL VI.

Het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering ondergaat de navolgende wijzigingen:

Aan het slot van artikel 4 wordt toegevoegd:

„10°. Ten aanzien van den werkgever en zijnen arbeider, die in zijn huis woonplaats heeft, wat betreft de dagvaardingen en alle andere exploiten, welke ten verzoeke van den een aan den ander worden uitgebragt, op de wijze, en met inachtneming der bepalingen, voorgeschreven onder 9°., met dien verstande, dat hetgeen aldaar omtrent den echtgenoot is bepaald, zal gelden voor dengene, te wiens verzoeke het exploit wordt uitgebracht, en dat hetgeen aldaar omtrent de vrouw bepaald is, zal gelden voor dengene, aan wien het exploit uitgebragt wordt."

O. 1901. Het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering ondergaat de navolgende wijziging:

Aan het slot van artikel 4 wordt toegevoegd:

„10°. Ten aanzien van den werkgever en zijnen arbeider die in zijn huis woonplaats heeft, wat betreft de dagvaardingen en alle andere exploiten, welke ten verzoeke van den een aan den ander worden uitgebragt, op de wijzen en met inachtneming der bepalingen voorgeschreven onder 9°. met dien verstande, dat hetgeen aldaar omtrent den echtgenoot is bepaald, zal gelden voor dengene ten wiens verzoeke het exploit wordt uitgebragt, en dat hetgeen aldaar omtrent de vrouw bepaald is, zal gelden voor dengene aan wien het exploit uitgebragt wordt."

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Gelijk aan de Memorie van Toelichting.]

O. Art. 4, 10° = art. 4, 10°, in de wet.

Memorie van Toelichting.

Het misbruik van het wettelijk domicilie, waartegen bij de wet van 7 Juli 1896 (*Staatsblad* n°. 103), houdende wijzigingen in het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, is gewaakt waar het geldt exploiten ten verzoeke van den man aan de vrouw uitgebracht, kan zich ook voordoen bij werkgevers en bij hen inwonende arbeiders. Hier intusschen bestaat geene aanleiding om die misbruiken slechts aan ééne zijde te voorkomen, en behoort aan beide partijen gelijke bescherming te worden verleend.

In het voorgestelde 10e lid van art. 4 Wetb. van Burg. Regtsvordering is, met inachtneming dezer gelijkheid, het 9e lid van toepassing verklaard.

Memorie van Antwoord.

[Vervolg van bladz. 288.]

In de eerste plaats wordt de aandacht er op gevestigd, dat, al vervalt de dagvaarding, toch de toevoeging aan het slot van art. 4 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, welke reeds in het ontwerp voorkwam, ongewijzigd moet blijven. Deze bepaling toch is algemeen en kan dus betrekking hebben op allerlei aangelegenheden, niet in verband staande met de tusschen partijen gesloten arbeidsovereenkomst.

[Men zie verder bladz. 288.]

[De wijziging van art. 4 heeft geene verandering ondergaan en werd in de vergadering der Tweede Kamer van 14 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Tusschen het opschrift van den Tweeden Titel van het Eerste Boek en artikel 97 wordt het volgende ingevoegd:

„EERSTE AFDEELING.

Algemeene Bepalingen".

Tusschen artikel 125 en den Derden Titel van het Eerste Boek wordt het volgende ingevoegd:

„TWEEDE AFDEELING.

Van de wijze van procederen in zaken, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, tot eene collectieve arbeidsovereenkomst, of tot zekere aannemingen van werk.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Algemeene Beschouwingen.

§ 10. Van verschillende zijden gaf men er zijne bevreemding over te kennen, dat in de algemeene beschouwingen in de Memorie van Toelichting aan de rechtspraak in rechtszaken, uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiend, geen afzonderlijke bespreking is gewijd. Aan het slot van die beschouwingen wordt als terloops de wenschelijkheid aangeduid van toekomstige regeling van eene algemeene sociale rechtspraak en instelling van een college, dat vragen van *economischen* aard, met de arbeidsovereenkomst verband houdende, zal hebben op te lossen; als vanzelf sprekende wordt daarnaast echter aangenomen, dat het de kantonrechter zal zijn, die in *rechtszaken*, uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende, zal hebben te beslissen. Toch had dit punt der rechtspraak, naar vele leden meenden, eene opzettelijke en uitvoerige behandeling ruimschoots verdiend, omdat het is van het grootste gewicht. Wordt daarin niet op juiste wijze voor-

zien, dan zal de voorgedragen regeling van de arbeidsovereenkomst veel van hare gewichtige beteekenis verliezen.

Men was overtuigd, dat het opdragen van de beslissing aan den kantonrechter, met het gevolg, dat op deze rechtszaken de tegenwoordig geldende regelen van procesrecht van toepassing zullen zijn, niet tot de gewenschte uitkomsten zal leiden. Vooreerst mag met grond worden betwijfeld, of de kantonrechter, zooals wij dien tegenwoordig kennen en zien werken, in het algemeen wel geschikt moet worden geacht om in geschillen omtrent *sociale* overeenkomsten recht te spreken. Maar verder zijn de gewone regelen van procesrecht voor een aantal geschillen, uit de arbeidsovereenkomst voortspruitende, veel te omslachtig en tijdroovend. Reeds het voorschrift van de dagvaarding met al hare formeele vereischten vormt eene groote belemmering. Ook de kosten, aan eene procedure, zelfs voor het kantongerecht, verbonden, zullen in menig geval een ernstig bezwaar opleveren. En nu kan wel de minvermogende arbeider verlof krijgen tot kostelooze procedure, doch daardoor wordt de behandeling nog langduriger. Er is reden om te vreezen, dat de gekrenkte partij vaak de rechtskrenking maar zal dulden, liever dan zich te wagen aan den omslag en de uitgaven verbonden aan het instellen van eene rechtsvordering. Natuurlijk gevolg van deze onthouding zal zijn, dat de werkgever, vermoedende, dat tegen hem eene rechtsvordering niet zal worden ingesteld, zich allerlei grootere en kleinere inbreuken op des arbeiders rechten zal veroorloven en dat zoo de wettelijke regeling van de arbeidsovereenkomst veel van hare beteekenis zal verliezen. Daarom was men van oordeel dat, zal de kantonrechter voor het beslissen van de hier bedoelde rechtszaken worden aangewezen, vereenvoudiging en bespoediging van de te volgen procesorde met deze aanwijzing gepaard zal moeten gaan of daarop in de naaste toekomst zal moeten volgen.

Verscheidene leden gingen echter verder en betoogden, dat de beslissing in zaken als het hier geldt, niet aan den kantonrechter kan worden toevertrouwd, maar op het voetspoor van Duitschland met zijne „Gewerbegerichte", of van Frankrijk met zijne „conseils de prud'hommes" aan speciale rechtbanken moet worden opgedragen. Terwijl nu sommigen meenden, dat Kamers van Arbeid voor deze nieuwe taak als het ware aangewezen zijn, achtten anderen deze colleges voor het uitoefenen van rechtspraak geenszins geschikt en zouden zij aan de instelling van afzonderlijke colleges, waarvan de leden al dan niet door de belanghebbenden zouden zijn te kiezen, verre de voorkeur schenken.

Van andere zijde werd echter opgemerkt, dat het twijfelachtig is, of de bepalingen van het vijfde hoofdstuk der Grondwet „van de Justititie" en in het bijzonder die van de artt. 153, 154 en 166 niet moeten worden geacht aan verwezenlijking van denkbeelden van dezen aard in den weg te staan.

Door verscheidene leden werd verder betoogd, dat het niet wenschelijk is, tal van zaken aan den gewonen rechter te onttrekken en aan speciale colleges op te dragen. De aanleiding daartoe vervalt, wanneer slechts de gewone procedure bij den kantonrechter eenvoudig en doeltreffend wordt ingericht.

Ten slotte werd het denkbeeld in overweging gegeven, dat echter weinig steun vond, om naast de bestaande, nieuwe kantonrechters te benoemen, uitsluitend belast met de beslissing in rechtszaken, uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende.

Memorie van Antwoord.

Algemeene Beschouwingen.

§ 10. De gewichtige opmerkingen in deze paragraaf gemaakt hebben in zeer hooge mate de belangstelling der Regeering gewekt. Beslist is zij van meening, dat — daargelaten de grondwettelijke bezwaren —

instelling van speciale rechtbanken tot behandeling van rechtsgeschillen, uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende, afkeuring verdient. Noch het voorbeeld van Duitschland, noch dat van Frankrijk zou zij wenschen te volgen en zoomin voor opdracht van deze rechtspraak aan Kamers van arbeid als aan afzonderlijke colleges, wier leden al dan niet door belanghebbenden zouden zijn te kiezen, zijn te vinden.

Evenmin verdient het denkbeeld om naast de bestaande, nieuwe kantonrechters te benoemen, uitsluitend belast met de beslissing in rechtszaken, uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende, naar haar oordeel steun.

De rechtsgeschillen, die het hier betreft, behooren, naar hare natuur, thuis bij de rechterlijke macht. Naar de thans geldende regeling beslecht deels door den kantonrechter, deels door de arrondissementsrechtbank, worden zij door de bij het ontwerp voorgestelde regeling, ter bevordering van eenvoud en spoed in de behandeling, alle zonder onderscheid ter beslissing opgedragen aan den kantonrechter. Dat nu die kantonrechter, zooals wij hem tegenwoordig kennen en zien werken, in het algemeen ongeschikt zou zijn te achten om in geschillen omtrent *sociale* overeenkomsten recht te spreken, kan niet worden toegegeven. Waarom hij minder dan eenig ander rechter kind zou zijn van zijn tijd en met zijn tijd zoude mede leven, valt niet wel in te zien. Maar wel wordt erkend, dat de gewone regelen van het procesrecht — wellicht nog meer: de gewone practijk van het procesrecht — voor een aantal geschillen, uit de arbeidsovereenkomst voortspruitende, veel te omslachtig en tijdroovend zijn. Ofschoon, voor die soort van geschillen niet alleen! Erkend wordt ook, dat het voorschrift van de dagvaarding met al haar formeele vereischten belemmerend werkt. Evenzeer, dat de kosten in menig geval een ernstig bezwaar kunnen opleveren. En dat de bevoegdheid voor onvermogenden om kostelooze procedure aan te vragen, terwijl het dat bezwaar wegneemt, weder andere bezwaren medebrengt. Natuurlijk gevolg van een en ander — ook dat wordt gereedelijk toegegeven — zal zijn, dat de gekrenkte partij in sommige gevallen de rechtskrenking maar liever zal dulden dan haar te weerstaan. En dat ten slotte de moeilijkheid van rechtsverwezenlijking wel eens de waarde van het den arbeider wettelijk toegekend recht zou kunnen verminderen, en het gevoel van rechtszekerheid zou kunnen verzwakken. Ook voor hem, die de als algemeene stelling opgezette bewering, dat de werkgever, vermoedende, dat tegen hem eene rechtsvordering niet zal worden ingesteld, zich allerlei grootere en kleinere inbreuken op des arbeiders rechten zal veroorloven, niet zonder protest mag laten doorgaan, ligt dus de onderstelling voor de hand, dat, ten gevolge van een en ander, de arbeidsovereenkomst een deel van hare beteekenis zal kunnen inboeten.

Het is op grond van deze overwegingen, dat de Regeering alsnog eene poging heeft beproefd, eene vereenvoudiging en bespoediging, gepaard met eene vergemakkelijking, der procedure aan te brengen, waardoor aan de in het Voorloopig Verslag geopperde, gegrond geachte, bezwaren zooveel mogelijk wordt te gemoet gekomen.

Art. VI behelst deze nieuwe regeling.

ARTIKEL VI.

In verband met hetgeen de ondergeteekende de eer had in § 10

der Algemeene Beschouwingen mede te deelen betreffende de voorgestelde vereenvoudiging der procedure in zake geschillen, uit de arbeidsovereenkomst ontstaan, worde te dezer plaatse de inhoud van de nieuwe artikelen kortelijk besproken.
[Men zie verder bladz. 285].

De nieuwe regeling is gedacht als eene afzonderlijke afdeeling van den tweeden titel van het Eerste Boek van het Wetboek.
[Men zie verder bladz. 293].

G. O. Tusschen het opschrift van den Tweeden Titel van het Eerste Boek en artikel 97 wordt het volgende ingevoegd:

„EERSTE AFDEELING.

Algemeene Bepalingen".

Tusschen artikel 125 en den Derden Titel van het Eerste Boek wordt het volgende ingevoegd:

„TWEEDE AFDEELING.

Van de wijze van procederen in zaken, tot eene arbeidsovereenkomst betrekking hebbende.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XXXI. Van de zijde der Commissie werd er op gewezen, dat in de nieuwe lezing van art. 1940, eerste lid, en van art. 1951 van het Burgerlijk Wetboek wordt gesproken van: „twistgedingen betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst"; in artikel 125*a* van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van: „zaken, welke tot eene arbeidsovereenkomst betrekking hebben"; in art. 872, derde lid, van: „eenige regterlijke beschikking in verband met eene arbeidsovereenkomst"; in art. 874*a* van: „ter zake van eene arbeidsovereenkomst", en in de nieuwe lezing van art. 39, 3°., der wet op de Rechterlijke organisatie en het Beleid der Justitie van: „regtsvorderingen uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende". Minder verschil in terminologie zou, merkte de Commissie op, gewenscht en ook wel mogelijk zijn.
De Minister antwoordde, dat verschil in terminologie, als hier is geconstateerd, reeds thans in de wetboeken voorkomt, maar voegde daaraan toe, dat het zijn voornemen is meerdere overeenstemming te brengen in de woordkeuze door in de onderscheidene artikelen de uitdrukking: „betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst" te bezigen.

1e N. v. W. Het opschrift der voorgestelde tweede afdeeling van den tweeden titel van het Eerste Boek van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering wordt gelezen als volgt: „*Van de wijze van procederen in zaken, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst of tot zekere aannemingen van werk*".

Toelichting der 1e N. v. W.

Deze gelegenheid is tevens aangewend om de vereenvoudigde procedure ter zake van de arbeidsovereenkomst ook van toepassing te verklaren op die gedingen, welke uit de overeenkomsten van aanneming van werk van een gering geldelijk bedrag voortvloeien. Immers, hoezeer de bepaling van art. **1637 c**, tweede lid, ten gevolge zal hebben, dat vele tot de arbeidende klasse behoorende lieden, die

feitelijk geene arbeidsovereenkomst hebben gesloten, door wetsduiding tot arbeiders in den zin van het Burgerlijk Wetboek worden gestempeld, toch blijven velen over, te wier aanzien geene continuïteit in het sluiten van aannemingen kan worden aangenomen en die derhalve het voorrecht der eenvoudige procedure zouden missen. Waar nu de sociale omstandigheden, waaronder beide soorten van lieden leven, dezelfde zijn, zou een misstand geboren worden, indien ten aanzien van laatstbedoelden de oude procedure met al hare bezwaren gehandhaafd bleef.
Geene meer bruikbare grensscheiding tusschen de aannemingen, die langs eenvoudiger weg behandeld zullen worden, en die, welke op de gewone wijze berecht behooren te worden, dan die, welke het hooger beroep beheerscht. Aannemingen van werk, waarbij hetgeen gevorderd wordt meer beloopt dan *f* 50 zullen derhalve op de gewone wijze worden berecht.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(14 Juni 1906.)

[De invoeging tusschen het opschrift van den Tweeden Titel van het Eerste Boek en art. 97 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van de Eerste Afdeeling, Algemeene Bepalingen, wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.]

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! In verband met de wijziging, zooeven aangenomen (1), moet in het opschrift van de Tweede Afdeeling tusschen de woorden: „arbeidsovereenkomst" en „of" gevoegd worden: „tot eene collectieve arbeidsovereenkomst", zoodat dit opschrift zal luiden: Van de wijze van procederen in zaken, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, tot eene collectieve arbeidsovereenkomst of tot zekere aannemingen van werk.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord ontvangen hebbende, om namens deze, haar gevoelen over deze Regeeringswijziging mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Deze wijziging is volkomen in overeenstemming met die, welke zooeven is aangebracht, en verdient derhalve aanbeveling.

Het gewijzigde opschrift van de Tweede Afdeeling wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

V. § 2. *De procedure.*

Art. VI. Tegen de voorgestelde wijze van procedeeren verhieven zich onderscheidene stemmen. Ook zij is slechts ingericht op de zaken, welke uit hoofde van den aard van de rechtsbetrekkingen tusschen meesters eenerzijds en dienstboden en werklieden anderzijds, naar de thans geldende beginselen van competentieverdeeling bij den kantonrechter behooren. Bij dezen alleen kan, hoewel niet zonder bezwaar, toch zonder groot gevaar, de eisch van art. 5 Regtsvordering, dat de dagvaarding moet inhouden „*de middelen en het onderwerp van den eisch met eene duidelijke en bepaalde conclusie*" verwaterd worden tot „*eene mededeeling van de vordering en van de gronden waarop dezelve steunt*". En eene schriftelijke conclusie van antwoord, de hoeksteen der verdediging, is voor eene deugdelijke behandeling van majeure zaken toch geen overbodige formaliteit.
De bijzondere procesrechtelijke bepalingen gaven ook tot bedenkingen

(1) [N.L. in art. 39, 3°. R. O.; men zie art. VII.]

aanleiding. Waar toch kosteloos geprocedeerd wordt, is eene dagvaarding een even eenvoudig en goedkoop introductoir geschrift, als een verzoekschrift. En de invoering van tweeërlei wijze van aanhangig maken eener rechtsvordering geeft voor lastige grensgeschillen gereede aanleiding. Indien de kantonrechter oordeelt, dat eene vordering niet valt onder art. **125 a**, kan men bij hem geen recht krijgen en hij kan niet door een hoogeren rechter tot berechting worden genoodzaakt, indien zijne opvatting erroneus is. Niettemin is die dwaling niet verbindend voor een ander rechtscollege; dit moet zijne eigene wetsopvatting volgen en kan zich eene zaak niet aantrekken, omdat de kantonrechter haar ten onrechte van zich wijst. Zoo kunnen partijen van rechtspraak verstoken blijven. Zonderling is hierbij ook nog, dat de kantonrechter zich zaken betrekkelijk aannemingen, als zij bij verzoekschrift worden aangebracht, niet aantrekt, ingeval hij ze voor hooger beroep vatbaar acht. Hem wordt hierbij de beoordeeling van eene vraag opgedragen, die in onze rechtspraak nimmer aan zijn oordeel kan worden onderworpen, daar zij alleen ter berechting staan van een rechter, bij wien eene zaak in hooger beroep aanhanging wordt gemaakt.

Er werd ook op gewezen, dat bij de beoordeeling van de voordeelen van de meer eenvoudige rechtspleging voor den kantonrechter niet over het hoofd mocht worden gezien, dat de behandeling in appèl voor de rechtbanken zal geschieden op de thans gevolgde, omslachtige wijze.

Daarbij zullen de bezwaren van het nieuw art. **874 a** Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, houdende dat hij die een bewijs van onvermogen heeft, *geacht* wordt vergunning tot pro deo proces te hebben, zich bijzonder doen gevoelen.

Men achtte dit een hoogst nadeelige bepaling voor de werkgevers.

Ook de invoering van tweeërlei recht ten aanzien van de kostelooze procedure werd afgekeurd. Dezelfde persoon zal in een geschil over eene arbeidsovereenkomst zonder toelating door den rechter kosteloos mogen procedeeren en in andere geschillen toelating noodig hebben, misschien niet kunnen erlangen.

De vraag werd nog gedaan of de Regeering van oordeel is dat de advocaten gehouden zijn als vertegenwoordigers bij de kantongerechten kosteloos op te treden en zich zelfs te dien einde buiten hunne woonplaats te begeven. De last die reeds thans op den advocatenstand drukt en tot bezwaar aanleiding geeft, zal èn door de vele bepalingen in het ontwerp die tot inroeping van rechterlijke tusschenkomst aanleiding geven, èn door de uitbreiding van de competentie van den kantonrechter, aanmerkelijk worden verzwaard. Is de Regeering op voorziening te dezen aanzien bedacht? Of acht zij deze onnoodig?

Antwoord der Regeering.

V. § 2. *De procedure.*

Art. VI. De bewering, als zoude de voorgestelde wijze van procedeeren slechts ingericht zijn voor de zaken, die naar thans geldende beginselen bij den kantonrechter behooren, kan voorzeker geen steun vinden in de omstandigheid, dat deze vereenvoudigde procesorde door den Minister LOEFF eerst werd voorgesteld ongeveer een jaar nadat reeds was gebleken van zijn voornemen om den kantonrechter over alle geschillen uit het arbeidscontract te doen oordeelen. Bij de wijziging der procedure is dus wel degelijk gedacht aan die uitbreiding van des kantonrechters rechtsmacht.

Waarom zou nu het vervallen van den eisch, dat de dagvaarding moet inhouden „de middelen en het onderwerp van den eisch met

eene duidelijke en bepaalde conclusie" zonder groot gevaar zijn alleen bij de vorderingen die door den kantonrechter plegen berecht te worden? De bestaande procesorde kent in deze geen onderscheid, houdt dezen eisch ook bij de geringste zaken in alle gestrengheid vol, en verstrekt aan de bestrijding van het ontwerp op dit punt derhalve geen enkel argument. De reden, waarom de dagvaarding uit het systeem moest vervallen, is juist voor een belangrijk deel gelegen in dezen eisch, die naar het Voorloopig Verslag te oordeelen zelfs bij de geringste zaken „niet zonder bezwaar" gemist kan worden. Het wisselen van schriftelijke conclusiën is ook in de kantongerechtsprocedure alles eer dan een zeldzaamheid. Het ontwerp brengt ten deze geen verandering aan. Den „hoeksteen der verdediging", de geschreven conclusie van antwoord, laat het in het kantonnaal geding op zijn plaats.

De uitspraak van het Voorloopig Verslag, dat, waar kosteloos geprocedeerd wordt, eene dagvaarding een *even eenvoudig* en goedkoop introductoir geschrift zou zijn als een verzoekschrift, kan bezwaarlijk in ernst worden volgehouden. Wanneer men kennis wil nemen van de bepalingen dezer nieuwe afdeeling en daarbij tevens let op het niet te betwisten feit, dat tot het richtig opstellen van iedere dagvaarding deskundige hulp noodzakelijk is, terwijl ook het in beweging brengen van den deurwaarder, met de beteekening belast, van den eischer tijd en moeite vordert, dan moet de verkieslijkheid der voorgestelde methode uit een oogpunt van eenvoud een ieder duidelijk zijn.

Het geopperd bezwaar, dat, indien naar het oordeel van den kantonrechter eene vordering niet valt onder art. **125 a**, men bij hem geen recht kan krijgen en hij niet door een hoogeren rechter tot berechting kan worden genoodzaakt, indien zijne opvatting erroneus is, hangt in het Voorloopig Verslag blijkbaar samen met de minder juiste uitlegging, welke aldaar werd gegeven aan de terminologie „rechtsvorderingen betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst". Houdt men de juiste, hierboven in het licht gestelde beteekenis in het oog, dan zal men inzien, dat niet lichtelijk een werkelijk uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende actie reeds aanstonds zal worden afgewezen op grond, dat het geschil geen betrekking heeft op eene zaak in art. **125 a** genoemd. En is de grondslag der vordering inderdaad eene andere, dan belet niets den eischer zijn recht op de gewone wijze te vervolgen.

Blijkens de opmerking omtrent de aanneming van werk schijnt het Voorloopig Verslag de opvatting te huldigen, als zou de kantonrechter, die van oordeel is dat eene zaak niet valt onder die bedoeld bij art. **125 a**, met de gansche zaak niet meer te maken hebben. Dit is nu minder juist: heeft de kantonrechter die uitspraak gegeven, dan heeft hij daarmede tevens verklaard, dat de zaak op de gewone wijze aanhangig gemaakt moet worden. Krachtens zijne uitspraak zal dan verder de zaak behandeld worden gelijk dit onder het thans geldend recht geschiedt. Over het appèl oordeelt de kantonrechter in werkelijkheid natuurlijk niet: de uitdrukking is in art. **125 a** alleen gebezigd om den aard der bedoelde zaken aan te duiden, evenals thans in den aanhef der artikelen 38 en 39 R. O.

Het feit dat ook in appèl bij de arrondissements-rechtbank een bewijs van onvermogen zonder meer toelating tot kostelooze procedure met zich brengt, behoeft in werkelijkheid niet eene hoogst nadeelige

bepaling voor de werkgevers te zijn, gelijk blijkens het Voorloopig Verslag werd gevreesd. Veel verandering ontstaat hierdoor in het thans vigeerend recht niet. Dat het vóór-onderzoek omtrent de gratis-admissie vervalt, deert de wederpartij, die meestal bij werkelijk onvermogen zich daartegen niet verzet, weinig of niet.

Wat de kostelooze procedure betreft behoefde in de omstandigheid, dat eenzelfde persoon in een geschil over eene arbeidsovereenkomst zonder toelating door den rechter kosteloos zal mogen procedeeren, doch in andere geschillen toelating noodig zal hebben, misschien niet kunnen erlangen, geene reden tot afkeuring van hetgeen voorgesteld wordt te worden gevonden. Immers het verschil met den tegenwoordigen toestand is alleen gelegen in de automatische werking van het bewijs van onvermogen. Heeft de bedoelde persoon eenmaal gratis admissie, op welke wijze ook verkregen, dan is alle verschil opgeheven. Thans reeds komt het herhaaldelijk voor, dat eenzelfde persoon in het ééne geschil kosteloos procedeert en toch in een ander geschil toelating zal noodig hebben, ja, „misschien niet kunnen erlangen".

Geene enkele bepaling van het ontwerp brengt zelfs maar de geringste verandering in de verplichting van den advocatenstand om de belangen van minvermogenden kosteloos te behartigen. Welke de opvatting des ondergeteekenden op dit punt is, is nog onlangs gebleken bij de behandeling van het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het loopend dienstjaar (1).

[Men zie verder bij art. 125 *c*.]

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(10 Juli 1907.)

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. VII.]

Nog een woord over de procedure, want deze heeft wel degelijk de aandacht der Tweede Kamer getrokken. Daarover is dagen lang gedebatteerd; er heeft, als ik het zoo mag uitdrukken, daar een kruisvuur van amendementen plaats gehad en nu is het wel merkwaardig, dat, terwijl men daar voortdurend het oog had op het proces, spelende voor den kantonrechter, niemand in die vergadering, waarin toch ook juristen van naam en magistraten van beteekenis zitting hebben, is opgestaan om over competentie van den kantonrechter zelf te spreken in den geest als de geachte afgevaardigde uit Gelderland dat hier heeft gedaan. [Men zie daarvoor bij art. VII.]

Het formeele bezwaar, aan de procedure ontleend, is dat de dagvaarding in deze zaken in het vervolg vervallen zal. De zaak zal aldus loopen, dat de eischende partij bij verzoekschrift den rechter zal vragen den dag te bepalen, waarop de zaak ter terechtzitting zal behandeld worden. Het verzoek aan den rechter moet aan bepaalde eischen voldoen. Als de kantonrechter den dag bepaalt, dan wordt daarvan op de bij de wet voorgeschreven wijze kennis gegeven aan de partijen en die kennisgeving geldt voor dagvaarding. Als de partijen eenmaal voor den rechter zijn, gaat het proces op de gewone manier.

Het eenige wat in het proces gewijzigd is — behalve de regeling van het pro deo, welke ons nu niet interesseert — is, dat de dagvaarding, het eerste stuk van den eischer, niet door een deurwaarder aan den gedaagde wordt beteekend. Welke waarborg er nu in gelegen is, mits de gedaagde dat stuk behoorlijk thuis krijgt en daarin is door den geadviseerden dienstbrief goed voorzien, dat hem dat door een deurwaarder wordt bezorgd, zie ik, en zeker de geachte afgevaardigde uit Gelderland ook, niet in.

Daarentegen wordt aan de betrokken partijen een groote last en moeite bespaard. Nu moet de arbeider, die de rechterlijke tusschenkomst wil inroepen, eerst zorgen, dat hij kosteloos kan procedeeren, dan moet hij gaan naar een deurwaarder, enz. Dat geheele onnoodige voorspel vervalt en daarvoor in de plaats komt het verzoekschrift, waarvan de kennisgeving later als dagvaarding geldt. Nu wenscht de geachte afgevaardigde uit Gelderland, dat ik daarover ook spreken zal, en ik zal aan zijn wensch voldoen. Ten aanzien van dat stuk is voorgeschreven, dat het moet bevatten een opgaaf van naam, voornaam en woonplaats van den verzoeker en naam en woonplaats van de wederpartij, „mitsgaders een mededeeling van de vordering en van de gronden waarop dezelve steunt".

Dit nu kan den geachten afgevaardigde uit Gelderland niet bekoren; hij gevoelt meer voor hetgeen op dit oogenblik in onze wet bepaald wordt ten aanzien van de dagvaarding. Er staat nu in art. 5 n°. 3 Wetboek van Rechtsvordering ongeveer hetzelfde wat naam en voornaam betreft, maar verder: „de middelen en het onderwerp van den eisch met een duidelijke en bepaalde conclusie". Maar nu weet een ieder die met de practijk bekend is, dus ook de geachte afgevaardigden uit Gelderland en Friesland, dat dit voorschrift juist voortdurend een bron is geweest van chicaneuse verweringen, en wie de jurisprudentie over die quasi eenvoudige woorden nagaat, zal veel meer lof hebben voor het wetsontwerp, waarin in goed Hollandsch is verduidelijkt, dat de eischer zal moeten mededeelen de vordering en de gronden, waarop deze steunt. Ook is er een waarborg, dat aan die voorwaarde zal worden voldaan, namelijk deze, dat wanneer de kantonrechter bevindt, dat het verzoek niet aan de gestelde eischen voldoet, deze dat verzoekschrift kan doen verbeteren en anders den rechtsdag niet bepaalt. Dat voorkomt dus, dat er moeilijkheden kunnen ontstaan.

En wanneer wij nu eens het oog vestigen op de practijk van de Ongevallenwet en wij vragen aan degenen, die daarmede in aanraking komen, of de klaagschriften, die volgens de Beroepswet aan de Raden van Beroep en aan den Centralen Raad worden ingediend, in de practijk voldoen, dan ben ik zeker, dat men een algemeen bevestigend antwoord zal krijgen. En nú zou ik meenen, met het oog op dit alles, dat er waarlijk voor deze Eerste Kamer geen reden bestaat om deze proef van vereenvoudiging, welke geen enkel serieus belang laedeert, niet te willen aanvaarden.

[Men zie verder bij de Wet, houdende de Derde Overgangsbepaling.]

---

(1) [Men zie daarvoor de Memorie van Antwoord, Eerste Kamer, IVe Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1907, blz. 4.]

Art. 125 a. De behandeling van zaken, betrekkelijk tot eene aanneming van werk, waarvan de kantonregter zonder hooger beroep kennis neemt, tot eene arbeidsovereenkomst, of tot eene collectieve arbeidsovereenkomst als bedoeld bij artikel 1637 n van het Burgerlijk Wetboek, geschiedt overeenkomstig de gewone regelen, voor zooverre daarvan bij de navolgende artikelen niet is afgeweken.

Memorie van Antwoord.

[Vervolg van bladz. 288.]

Het eerste artikel dezer afdeeling, art. 125 *a* — op deze wijze worden nieuw ingevoegde artikelen ook in dit wetboek aangeduid — strekt om duidelijk het verband in het licht te stellen, dat tusschen deze bepalingen en de gewone rechtspleging bestaat. Mitsdien zal de behandeling ter terechtzitting, het uitspreken van het vonnis, enz. geschieden op dezelfde wijze, als waarop de kantonrechter andere burgerlijke zaken behandelt.

G. O. *Art.* 125 *a.* De behandeling van zaken, welke tot eene arbeidsovereenkomst betrekking hebben, geschiedt overeenkomstig de gewone regelen, voor zooverre daarvan bij de navolgende artikelen niet is afgeweken.

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie bladz. 288.]

1e N. v. W. In art. **125 a** worden de woorden: „welke tot eene arbeidsovereenkomst betrekking hebben," vervangen door de woorden: „betrekkelijk tot eene aanneming van werk, waarvan de kantonregter zonder hooger beroep kennis neemt, of tot eene arbeidsovereenkomst,".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(14 Juni 1906.)

Op dit artikel is een amendement voorgesteld door de heeren Schaper, Hugenholtz, ter Laan, Tak en Troelstra [ingezonden 15 Mei 1906, stuk n°. 66, II], strekkende om art. **125 a** te lezen als volgt:

„De behandeling van zaken betrekkelijk tot eene aanneming van werk, waarvan de kantonregter zonder hooger beroep kennis neemt, of tot eene arbeidsovereenkomst, geschiedt onder bijstand van een college van vier personen, bestaande voor de helft uit meerderjarige werkgevers en voor de andere helft uit meerderjarige arbeiders, hetwelk den regter voorlicht omtrent eenig punt van geschil, en voorts overeenkomstig de gewone regelen, voor zoover daarvan bij de navolgende artikelen niet is afgeweken.

De wijze, waarop de leden van het college bedoeld in het vorig lid in ieder kanton worden gekozen, alsmede de vergoeding welke zij voor hunne werkzaamheden genieten, worden geregeld bij algemeenen maatregel van bestuur." (1)

De heer **Schaper** ontvangt het woord tot toelichting van het amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het zal door niemand worden tegengesproken, dat bij de uitvoering van dit ontwerp ontzettend veel zal aankomen op den rechter. Het ontwerp kroielt van artikelen, waarbij ten slotte de rechter bijv. een zekere boete zal matigen, of naar bevind van zaken kan handelen.

Ik meen zelfs van den heer de Savornin Lohman verstaan te hebben, dat dit voor hem reden was niet alleen tegen het een of ander artikel, maar zelfs tegen het wetsontwerp te stemmen.

Het is dus absoluut niet onverschillig wie die rechter zal zijn. Ik heb slechts

(1) [Bij dit amendement was gevoegd deze schriftelijke

Toelichting.

Het komt ondergeteekenden wenschelijk voor, dat een permanent college in ieder kanton den rechter nopens de zaken, betreffende aanneming van werk of eene arbeidsovereenkomst, voorlicht. In afwachting, dat de rechtspraak over de geschillen of over een deel der geschillen, voortkomende uit het arbeidscontract, zal worden opgedragen aan speciale colleges waarin werkgevers en arbeiders zijn vertegenwoordigd, zal langs den aangegeven weg al vast worden bereikt dat de rechter, ofschoon deze de volle beslissing behoudt, allicht rekening zal houden met de meening der vier bijzitters. Niet slechts zijn Kamers van arbeid niet in ieder kanton aanwezig, zoodat de voorlichting door deze colleges soms lastig en tijdroovend kan zijn; maar hare adviezen zullen ook, volgens het ontwerp, alleen schriftelijk zijn. Zij kunnen bovendien uitstekend van advies dienen over speciale vak-aangelegenheden en kunnen dat ook bij aanneming van dit amendement, maar een voorlichting in zaken van den arbeid *in het algemeen*, waarbij te stade komt een zekere *kijk* op de dingen die aan de orde zijn, zoowel van de zijde van den werkgever als van den arbeider, komt beter tot haar recht door eene permanente commissie. De kantonrechter zou op bepaalde dagen in de week of — behoudens spoedeischende gevallen — één's in de 14 dagen kunnen zitting houden voor arbeiderszaken en alzoo voorkomen, dat de commissie-leden al te dikwijls uit hunnen werkkring zouden worden gerukt.]

te wijzen op de quaestie van boete; het bedrag van schadevergoeding, ook bij winkelhuring; het artikel omtrent de verplichting van den werkgever om behoorlijken kost en inwoning te verzekeren in verband met het gebruik ter plaatse en niet het minst de dringende redenen van opzegging, om de dienstbetrekking te verbreken.

Het is nu bekend en staat vast, dat de dringende redenen niet imperatief zijn, maar de rechter in bijzondere omstandigheden zich niet behoeft te houden aan den regel.

De rechter zal in deze zoo belangrijke zaken, waarvan dikwijls het wel en wee van de arbeiders en ook van de werkgevers afhangt, een groote mate van vrijheid genieten.

Ik wijs nog vooral op het belangrijk beginsel, opgenomen in de artt. **1638z** en **1639 d** volgens welke een werkgever of een arbeider verplicht is al datgene te doen en na te laten, wat een goed werkgever of een goed arbeider in gelijke omstandigheden behoort te doen en na te laten.

Deze artikelen zullen den rechter zeer veel macht geven, en daarbij geldt vooral, dat hij op de hoogte van de zaak is.

Zoodra men begint met van den rechter te eischen, dat hij zal uitmaken wat een werkgever of arbeider in bepaalde omstandigheden behoort te doen en na te laten, komt het er op aan welke rechter dat zal zijn.

Door den heer Limburg is reeds het denkbeeld opgeworpen — het is niet tot verwezenlijking gekomen — een bepaling op te nemen in dit wetsontwerp, waardoor de rechter sociaal zou worden opgevoed! Dit is echter een middel van bedenkelijken aard en aan zulk een proef doe ik liever niet mede. De rechter moet sociaal op de hoogte *zijn*.

Het geheele wetsontwerp zal voor den kantonrechter moeilijk uit te voeren zijn, omdat hij op de hoogte moet zijn van tal van omstandigheden. En nu kan men niet zeggen, dat wij in ons land hebben een kantonrechter, die bijzonder veel hart heeft voor een goede uitvoering der sociale, in het bijzonder der arbeidswetten.

Het euvel is algemeen erkend — er is in de laatste jaren slechts sporadisch wat verbeterd — dat de overtreders der Arbeidswet schandelijk licht werden bestraft, zoodat de werkgever vrijelijk kan zondigen, omdat hij in den regel wegens de geringe boete, voordeel daarvan heeft.

De rechter moet dus ook zijn sociaal op de hoogte en dus behoorlijk van alle zijden voorgelicht in elke streek van het land en over elke zaak, dit wetsontwerp betreffende.

Ik geef toe, in den loop van de behandeling, in het bijzonder de schriftelijke behandeling, is het wetsontwerp te dien aanzien ietwat verbeterd. Het beginsel is opgenomen in art. **125 e**. dat de rechter het advies kan inwinnen van de Kamer van arbeid, maar is dat voldoende?

In zekere omstandigheden zal, als het wenschelijk geoordeeld wordt, de Kamer van arbeid om inlichtingen gevraagd worden; dat zal moeten zijn een schriftelijk rapport.

Deze bepaling zal zeker wel eens goed werken, maar zij heeft niet tot gevolg dat bij de mondelinge behandeling eener zaak de rechter gewezen wordt op verschillende omstandigheden waarvan hij misschien minder op de hoogte is, dat hij zekeren *kijk* krijgt op de toestanden in de arbeiderswereld, een kijk, hem bij te brengen zoowel van de zijde der werkgevers als van de zijde der arbeiders.

Moet hij alles van het advies der Kamer van arbeid hebben, dan zal in de eerste plaats niet altijd die Kamer worden gevraagd. Niet overal is immers zoodanig college en allicht zal hij er tegen opzien elders een Kamer te raadplegen. Bovendien zal het advies zijn van beperkte strekking.

Wat is nu in het buitenland bij een wet als deze sinds jaar en dag toegepast tot bevrediging van ik mag wel zeggen alle partijen?

In Duitschland heeft men de Gewerbe-gerichte en elders de Conseils de prud'hommes, werkrechtersraden enz., welke colleges daar uitstekend bevallen, zoozeer zelfs dat in Duitschland dat instituut is uitgebreid tot de handelsbedienden op sterken aandrang uit de kringen der arbeiders en ook van patroons, om de rechtspraak daarover uit te breiden.

Daar is nu de proef op de som, het bewijs dat het goed is. En waarom is het vooral ook goed? Er is door mijn partijgenoot Tak, meen ik, bij de algemeene beschouwingen [dl. I, bl. 24, 116.] op gewezen: het is vooral goed voor hen die droomen van een socialen vrede. Men zou het van ons vreemd kunnen vinden, men zou kunnen zeggen: het tegendeel is in jullie belang, jullie hebt immers liefst zooveel mogelijk herrie! Maar voor degenen, die den socialen vrede heeten

te willen bevorderen, is het dan toch juist een gunstig verschijnsel, dat zulk een lichaam zich beijvert de partijen tot elkaar te brengen en het zonder vonnis te doen afkoopen.

Dit is bij de uitvoering van een wet als deze van groot belang. Wat is nu echter het geval?

Men beweert — en degenen die dit beweren zijn nog al talrijk in vergelijking met hen, die van tegenovergestelde meening zijn — dat de Grondwet de eigenlijke *leekenrechtspraak* niet toelaat; dat men dus niet kan hebben een vaste leekenrechtspraak zooals in Duitschland en elders bestaat.

Het is, geloof ik, onvruchtbaar daarover te debatteeren. Ik zal die quaestie in het midden laten. Zeker is dat, wanneer men een dergelijk instituut zonder grondwetsherziening zou willen invoeren, en het door een aantal scherpzinnige juristen in de Kamer als ongrondwettig beschouwd wordt, alle strijd daarvoor als zeer moeilijk, zoo niet als vrijwel hopeloos moet beschouwd worden. Zulk een argument, dat het ongrondwettig is, heeft altijd eenigen invloed en eenige kracht.

Daarom hebben wij niet voorgesteld de eigenlijke leekenrechtspraak, niet voorgesteld de instelling van een lichaam, gekozen door werkgevers en arbeiders, die dan samen een onpartijdigen voorzitter kiezen, tenzij dit van Regeeringswege geschiedt, maar wat wij vragen is — ons amendement is reeds vrij uitvoerig toegelicht en daaruit kan men het weten — een instelling waarbij in de verschillende kantons de werkgevers eenerzijds en de arbeiders anderzijds hun mannen kiezen om een college van bijstand te vormen ter *voorlichting* van den kantonrechter.

Het komt mij voor, dat dit formeel en juridisch niet hetzelfde is als de gewone leekenrechtspraak, waar alle rechters zitten met gelijke bevoegdheid. In het instituut, dat wij nu voorshands wenschen, kunnen gekozen worden bijv. twee patroons en twee werklieden, die den kantonrechter adviseeren; de kantonrechter zelf blijft onafhankelijk en kan dat advies eenvoudig naast zich neerleggen.

Ik geloof echter, dat hij zich aan den invloed van die bijzitters zeer moeilijk zal kunnen ontrekken. Als de kantonrechter het advies ter zijde legt, kan dit natuurlijk wel tot klachten aanleiding geven; maar als bij de eigenlijke leekenrechtspraak beide partijen een tegenovergesteld belang behartigen, zal de kantonrechter, ofschoon hij te doen heeft met bijzitters die recht van spreken hebben, ook zelfstandig den doorslag geven. De hoofdzaak is, dat in ons stelsel de kantonrechter zich door de bijzitters zal laten voorlichten — hij zelf is niet zóó op de hoogte van al de finesses, die zich in een arbeidersaangelegenheid kunnen voordoen — en ik geloof, dat men daarmede den arbeider een grooten dienst bewijst, en dat men vooral een ontzaglijken dienst bewijst aan de toepassing der wet. Er zijn tal van zaken waarin men niet schriftelijk kan voorlichten, er zijn honderden quaesties in de arbeiderswereld, waarbij het altijd er op aan zal komen de aandacht van den kantonrechter te vestigen op zekere omstandigheden, die hij niet weet of weten kan, maar waardoor hij zich zal moeten laten leiden bij de beoordeeling van de zaak in quaestie.

Het is moeilijk om dat uit te drukken, maar ieder voelt het. Wij hebben het wel in de Kamer gezien: als hier menschen komen, die in de maatschappij een zekeren werkkring hebben gehad, hetzij zij advocaat zijn en voor de balie hebben gepleit, hetzij zij koopman zijn, hetzij zij werkman zijn geweest, zij hebben een zekeren kijk op de zaken, dien men misschien niet altijd onvoorwaardelijk volgen kan, maar die toch zekere gezichtspunten opent. Welnu, dat kan ook door ons amendement worden bereikt.

De wijze van verkiezing komt ons voor niet in dezen titel van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering thuis te behooren. Ik geef toe, dat zij in dit wetsontwerp bijv. als artikel IX had kunnen voorkomen, maar men zal toestemmen dat het niet noodig is. Bij algemeenen maatregel van bestuur kan men aangeven, hoe dat college van bijstand zal worden gekozen.

Het spreekt vanzelf, dat de leden eenige vergoeding zullen moeten hebben en dat zij niet altijd gereed kunnen zijn hun functie uit te oefenen. Daarin is — het is reeds in de toelichting gezegd — te voorzien, dat eens in de veertien dagen zekere onderwerpen, den arbeid betreffende, kunnen worden behandeld en verder bij spoedeischende zaken de leden op ongeregelde tijden worden opgeroepen.

De quaestie die het hier geldt, is reeds herhaaldelijk besproken èn in de stukken èn bij de geschriften van de agitatie tegen of over dit wetsontwerp — in de adressen, die bij de Kamer zijn ingekomen, vindt men er tal van sporen van — terwijl zij ook bij de algemeene beraadslaging kortelijk is aangestipt. Ik behoef derhalve niet te treden in een uitvoerige toelichting, waarbij ik meer in details zou verwijzen naar de resultaten, in het buitenland met een dergelijke instelling verkregen.

Ik wil het voorloopig bij deze toelichting laten en afwachten wat tegen ons amendement zal worden aangevoerd. Alleen hoop ik, dat nu er nog tijd is om het slot van dit wetsontwerp behoorlijk te behandelen, de Kamer genegen zal zijn deze zaak au fond te bespreken en ons amendement ernstig in overweging te nemen.

Ik geloof inderdaad, dat het vele, dat nog aan dit wetsontwerp ontbreekt, ten deele kan goedgemaakt worden door aan den arbeider en aan den patroon een goeden rechter te geven, die *in staat* zal zijn — of zij willens zullen zijn kunnen wij thans in het midden laten — de quaesties, welke zich in verband met dit arbeidscontract zullen voordoen, met kennis van zaken en onder de noodige voorlichting te behandelen. De voorlichting van de Kamers van arbeid kan men behouden, hoewel daarvan uit den aard der zaak minder gebruik zal worden gemaakt, wanneer het bijzondere gevallen geldt. Ik geloof, dat door de aanneming van ons amendement dit wetsontwerp zal worden vervolmaakt.

De **Voorzitter**: Voorgesteld door vijf leden, behoeft dit amendement niet nader te worden ondersteund.

De heer **Janssen**: Mijnheer de Voorzitter! Nu zooeven art. VII zonder discussie onder uw hamer is doorgedaan, geloof ik, dat een bespreking van de rechtspraak voor de arbeidsovereenkomsten in het algemeen vrijwel kan achterwege blijven.

De geachte vorige spreker is er echter eenigermate bij art. 125 a op teruggekomen; nu wensch ik mij bij het betoog, dat ik zal houden, slechts te bepalen tot de verklaring, dat ik werkelijk niet blind ben voor de voordeelen, welke in andere landen met de leekenrechtspraak in deze materie worden verkregen. Evenwel moet men niet alleen op die voordeelen letten, maar ook de nadeelen niet wegcijferen, nadeelen en bezwaren, die reeds eenigermate verbonden zijn aan de verkiezing der leden van deze colleges voor de rechtspraak, want wanneer men ziet wat in andere landen geschiedt, o. a. in Duitschland, waar langzamerhand bij de verscherping van den strijd tusschen de arbeiders zelf, die colleges vertegenwoordigers dreigen te worden van de verschillende *politieke* richtingen die onder de arbeiders bestaan, dan dient op deze keerzijde der *gekozen* leekenrechtspraak wel degelijk gelet. Op den duur zal nog moeten blijken, of daardoor niet het vertrouwen in de rechtspraak dier colleges bij de rechtzoekenden verloren gaat. Wanner ik naar aanleiding van dit artikel en het daarop door den heer Schaper c.s. voorgestelde amendement enkele woorden wensch te spreken, is dat vooral om mijn bezwaren tegen dat amendement in het licht te stellen. De heer Schaper heeft gezegd, dat naar het oordeel van zeer velen grondwettig bezwaar bestaat tegen de invoering van leekenrechtspraak op dit oogenblik. Ik ben het met die zeer velen volkomen eens, maar om nu te kunnen beoordeelen of er tegen het amendement van den heer Schaper c.s. niet datzelfde grondwettig bezwaar bestaat zou men minder vaag dan nu moeten weten welken werkkring zij aan die colleges van bijstand wenschen toegekend te zien. Immers van de min of meer ingrijpende medewerking of het min of meer medezeggenschap dezer bijzitters zal het afhangen of hier wordt gecreëerd een college van bijstand, dat deel uitmaakt van de rechterlijke macht, dus niet kan worden gekozen, doch volgens art. 166 der Grondwet moet worden benoemd door de Koningin. Nu echter de taak, die door de voorstellers van het amendement aan die colleges wordt toegewezen, zoo vaag is aangeduid, kan over een mogelijk grondwettig bezwaar thans niet met vrucht gesproken worden.

De heer Schaper heeft het amendement aanbevolen met een beroep op het weinige sociale gevoel van den kantonrechter en heeft aangevoerd het reeds herhaaldelijk daartoe gebezigd argument, dat gewoonlijk geput wordt uit de statistieken betreffende uitspraken in strafzaken wegens overtreding der Arbeidswet. Nu wil het mij toch voorkomen, dat men hierbij wel moet onderscheiden.

Uit die statistieken kan nl. wel blijken, dat de boeten over het algemeen laag zijn, maar men kan er niet uit concludeeren, dat de boeten in het algemeen *te* laag zijn; dit moet voor ieder geval op zich zelf beoordeeld worden en om dat te kunnen beoordeelen moet men de bijzonderheden en omstandigheden van elk speciaal geval kennen. Maar er is nog iets anders. Misschien zou men, met het oog op die te lage straffen voor overtredingen der sociale wetten, nog kunnen

beweren, dat de kantonrechter voor die soort *strafzaken* niet voldoende sociaal voelt, maar het wantrouwen, dat men op die wijze tegen de uitspraken van den kantonrechter zou kunnen koesteren, kan men daarom nog niet doen gelden, waar het betreft de rechtspraak in burgerlijke zaken, een rechtspraak dus zooals wij in deze ook zullen krijgen. Men heeft natuurlijk kantonrechters die geleerd zijn en andere die het minder zijn; men heeft ook vonnissen van kantonrechters, maar ook evenzoo van rechtbanken en arresten van hoven, waar gegronde aanmerkingen op zouden te maken zijn. Om echter daaruit te kunnen afleiden, dat waar het betreft de burgerlijke rechtspraak, waar een beslissing gevraagd wordt over het mijn en dijn van partijen, dus burgerlijke rechtsgedingen, meestal de sociale kant van het vraagstuk niet wordt bezien en de kantonrechter daar niets voor voelt, ik geloof dat de vorige spreker in gebreke zal blijven de juistheid dier conclusie te bewijzen. Het zou ook werkelijk een specifiek Nederlandsch verschijnsel moeten zijn, dat de kantonrechter hier voor dergelijke zaken niet deugt en in andere landen wel. Men heeft immers in het buitenland in deze ook aan den rechtsgeleerde een zeer voorname rol toegekend; zoo is in het Gewerbegericht in Duitschland of in de Conseil de prud'hommes in Frankrijk bij voorkeur een rechtskundige voorzitter. De groote macht en invloed van dezen voorzitter vallen niet te ontkennen. Het mag wel eigenaardig heeten, dat in het buitenland de kantonrechter zulk vertrouwen geniet, terwijl hier zijn uitspraken worden gediscrediteerd.

Zoo bijv. in Frankrijk de wet van 15 Juli 1905.

Als daar de „Conseil de prud'hommes" die uit een even getal bestaat, niet tot beslissing kan komen, haalt men er juist den kantonrechter bij, als de man die ten slotte de zaak redden moet. Mij dunkt dat dit van zeer groot vertrouwen in den kantonrechter blijk geeft, te meer daar meestal de zaken waaromtrent de Conseil het niet eens kan worden, gewichtige zaken zullen zijn. Is de kantonrechter dan iets zoo specifiek Nederlandsch, dat hij als rechter hier te lande minder waard zoude zijn dan in andere landen? Is dus de rechtspraak bij den kantonrechter niet vanzelf en uit den aard van dien rechter ondeugdelijk, dan kan de vraag rijzen of toevoeging van leekenelement noodig of nuttig is. Wil echter die toevoeging iets beteekenen, dan komt men in strijd met de Grondwet.

Mijn bezwaren nu tegen het amendement-Schaper c.s. zijn:

Ten eerste, dat ter loops in art. 125 a Burgerlijke Rechtsvordering een wijziging van gewicht gebracht wordt in de rechterlijke indeeling, terwijl dergelijke wijziging allereerst aangebracht zou moeten worden in de wet op de rechterlijke organisatie.

Uit de artt. 1, 2 en 31 dier rechterlijke organisatie kan blijken hoe de kantongerechten er volgens de indeeling der rechterlijke macht moeten uitzien.

Gaat het nu aan in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering op een zeer ondergeschikt punt een geheele verandering te brengen die strijdt met de wet op de rechterlijke organisatie?

Een verder bezwaar is dat ongeregeld blijft — en dat staat in verband met een mogelijk grondwettig bezwaar — wat het college van bijstand te doen zal hebben, of bij voorbeeld de leden aan partijen, getuigen en deskundigen vragen zullen mogen stellen. Mogen zij mede ingrijpen in de behandeling der zaken, en eischen aanvulling van het onderzoek, ten einde de van hem zelf gevorderde voorlichting mogelijk te maken?

Hoe zal de kantonrechter de zaken moeten behandelen? Hoe en wanneer zal hij hun voorlichting moeten inwinnen? Moet hij hen daartoe in raadkamer roepen?

Dit alles blijft bij het amendement ongeregeld.

Een ander bezwaar is, dat men colleges van bijstand wil instellen voor alle soorten van arbeidsovereenkomsten. De geachte voorstellers van dit amendement weten, dat de „Gewerbegerichte" en de „Conseil des prud'hommes" meer voor speciale categorieën van arbeidsovereenkomsten zijn. Hier wil men een college scheppen, dat verstand moet hebben van de verhoudingen en toestanden bij allo mogelijke soorten van arbeidsovereenkomsten. Zoo stel ik mij voor, dat bijv. een smid en een mijnwerker moeten oordeelen over de verhouding tusschen mevrouwen en haar dienstboden. Wat moet er van dergelijke voorlichting komen? Op die wijze zal de rechtspraak van den kantonrechter moeilijker, omslachtiger en kostbaarder gemaakt worden, zonder dat er eenig noemenswaardig nut door wordt verkregen.

En nu de taak dier bijzittende leden.

Ik begrijp, dat men als arbeider of werkgever gaarne goed zijn werk doet en bij zijn werk blijft; wie echter als bijzittend lid wordt aangewezen, zal nu

elke week minstens een halven dag moeten verzuimen om in het college van bijstand zitting te hebben. De voorstellers van dit amendement hebben dit bezwaar wel gevoeld.

Daarom zeggen zij in hun toelichting: die zittingen kunnen wel om de 14 dagen plaats hebben. Maar juist dit en de volgende artikelen hebben tot doel de behandeling van zaken te bespoedigen.

Er wordt bijv. voorgeschreven binnen welken termijn de kantonrechter de zaken behandelen moet. Men zal dus ter wille van een bijzittend college die zittingen voor geschillen uit arbeidsovereenkomsten moeten uitstellen en minder talrijk maken.

En dan, Mijnheer de Voorzitter, welke verhouding zal men scheppen tusschen den kantonrechter, die ten slotte rechtspreekt, en het college van bijstand, dat uitsluitend adviseeren moet of mag?

Toen een dergelijk denkbeeld als thans in het amendement van de heeren Schaper c.s. belichaamd is, door Mercurius werd geopperd, heeft de heer Spiekman de onmogelijkheid van dit systeem aangetoond. Hij schreef in *De Controleur* van 5 November 1904 het navolgende: „Een soort raden van beroep dus, evenwel . . . . . *zonder* stem aan de leekenrechters. En dergelijke *onmogelijke* verhouding zou wel het allerlaatst door de leekenelementen zelf aanvaard worden."

Deze critiek komt mij volkomen juist voor. Een dergelijke verhouding tusschen den kantonrechter, die ten slotte alles te zeggen heeft, en anderen die er eenvoudig als adviseurs bijzitten, zou er spoedig toe leiden dat de boel spaak liep, althans verhoudingen geschapen werden, die een goede en vlugge rechtspraak niet zouden bevorderen.

Het zou worden een bron van twist en onaangenaamheden tusschen den kantonrechter en het college van bijstand.

Nu zal ik nog niet spreken over hetgeen de geachte voorstellers in het tweede lid van hun amendement wenschen op te dragen aan een algemeenen maatregel van bestuur. Ik wil er alleen op wijzen, dat wij het noodig hebben geacht om, toen wij de raden van beroep voor geschillen uit de Ongevallenwet kregen, een uitgebreide, zeer secure regeling te maken bij de wet, en thans wil men dit alles hier gaan opdragen aan een maatregel van bestuur, waarin de verkiezing en wellicht ook de bevoegdheden van die colleges van bijstand zullen worden omschreven en geregeld. Het komt mij dan ook voor, na deze bezwaren te hebben medegedeeld, dat hetgeen de heeren Schaper c. s. willen als een tusschenweg tusschen de leekenrechtspraak en de rechtspraak door beroepsrechters, die wij nu hebben, een surrogaat is voor leekenrechtspraak, waarmede zij zelf eigenlijk weinig vrede kunnen hebben. Het is een surrogaat dat wellicht ook nog de uitwerking zou kunnen hebben, dat de drang naar leekenrechtspraak, die bij hen in de allereerste plaats bestaat, eer zou verminderen dan vermeerderen. Ik zou den heeren in overweging willen geven om in plaats van de leekenrechtspraak aldus zijdelings en in schijn in te voeren, en waarmede zij de rechtzoekenden in de meeste gevallen niet zullen helpen, liever te blijven ijveren voor leekenrechtspraak in vollen omvang. Deze leekenrechtspraak zal kunnen ingevoerd worden wanneer de Grondwet eenmaal de mogelijkheid voor leekenrechtspraak zal hebben geopend, en wanneer blijken mocht dat de rechtspraak door den kantonrechter, met behulp van deskundigen, gelijk bij alle procedures reeds mogelijk is, of met voorlichting van de Kamers van arbeid, gelijk speciaal voor deze materie wordt voorgesteld, niet voldoet.

Ik herhaal het, ik zal niet vijandig en onsympathiek staan tegenover invoering van leekenrechtspraak, wanneer die door de Grondwet mogelijk mocht worden gemaakt, mits volledig en goed geregeld, maar ik geloof niet dat de rechtzoekenden gebaat zullen zijn en vertrouwen kunnen hebben in den leekenbijstand zooals die hier zeer gebrekkig en onvoldoende wordt voorgesteld.

De heer **van Sasse van Ysselt:** Mijnheer de Voorzitter! Ik onderschrijf ten volle hetgeen door den geachten afgevaardigde uit Maastricht is gezegd ten aanzien van de kantonrechters. Ook ik ben met hem van meening, dat de kantonrechters het verwijt niet verdienen, dat hun door den heer Schaper is gedaan op grond van rapporten van inspecteurs van den arbeid. Zooals de geachte afgevaardigde uit Maastricht te recht heeft gezegd, moet men elke zaak, waarin een straf is opgelegd, naar haar eigene omstandigheden beoordeelen. Wanneer men het spreekwoord toepast: „tout savoir c'est tout pardonner", dan zal men tot de conclusie moeten komen, dat volstrekt niet waar is het verwijt, dat de kantonrechters niet naar behooren straffen. Maar, zeide nog de geachte afgevaardigde, de heer Schaper, de kantonrechters hebben geen kijk op sociale toe-

standen en daarom moet door middel van het door hem mede voorgestelde amendement hun rechtspraak verbeterd worden.

Ik ben het echter met den geachten afgevaardigde uit Maastricht volkomen eens, dat hetgeen thans wordt voorgesteld door de heeren Schaper c. s. niet zal zijn een verbetering der rechtspraak der kantonrechters, maar dat integendeel die rechtspraak daardoor zal worden verslechterd.

Het voorstel van den heer Schaper hinkt m. i. op twee gedachten; aan den eenen kant zeggen die heeren, dat zij den kantonrechter wenschen te doen voorlichten in zaken, betreffende het arbeidscontract, en aan den anderen kant zeggen zij wel is waar dat zij geen leekenrechtspraak willen voorstellen, omdat daartegen te groote wettelijke bezwaren bestaan, maar, zooals het amendement door hen is geformuleerd, willen die heeren daarmede toch wel degelijk leekenrechtspraak invoeren.

Wat toch stellen zij voor!

Dat recht gesproken zal worden *onder bijstand van* een college. Wanneer in de Beroepswet van de Ongevallenwet gezegd wordt, „dat de Raad van beroep wordt bijgestaan door een griffier", dan is het duidelijk, dat daar enkel en alleen bedoeld wordt, dat de griffier den Raad bijstaat met het verrichten van materieel werk, maar wanneer men zegt, zooals genoemde heeren hier voorstellen, dat recht gesproken zal worden *onder bijstand van* een college, dan wil dit niet anders zeggen, dan dat dit college mede recht zal spreken. Immers wanneer men nagaat wat de beteekenis is van het woord „*bijstand*" in het Burgerlijk Wetboek, dan zal men zien, dat „*bijstand*" veel meer beteekent dan „*voorlichting*". Ik wijs daarvoor op art. 165 van het Burgerlijk Wetboek, waar gezegd wordt, dat de vrouw niet in rechten kan verschijnen zonder bijstand van haar man. Dat beteekent immers dat de getrouwde vrouw niet bevoegd is om zonder dien bijstand processueele handelingen te verrichten, dus dat zij zonder machtiging of toestemming van den man dat niet kan doen.

Wanneer nu het amendement van de heeren Schaper c.s. word aangenomen, dan zou dus ook de kantonrechter geen recht kunnen spreken dan met machtiging of toestemming van het college van bijstand en dat vind ik in strijd met de wet, terwijl ik bovendien meen, dat het aanleiding zou geven tot de grootste moeilijkheden in de practijk. Stel maar eens het meest aannemelijke geval, dat de twee arbeiders en de twee werkgevers tegenover elkander staan, dan zal het voor den kantonrechter niet mogelijk zijn om vonnis te geven, want dan kan hij niet krijgen de machtiging van het college. Dat is reeds een zeer groot bezwaar tegen hetgeen de heeren Schaper c.s. voorstellen.

Wenschen die heeren, dat het college van bijstand niet anders zal zijn dan een college van voorlichting, dan is het amendement bij dit artikel niet op zijn plaats, maar behoorde het te zijn voorgesteld op het artikel waar sprake is van de voorlichting die de kantonrechter kan vragen aan de Kamers van arbeid, en zouden de voorstellers hebben te beproeven dat artikel in hun zin te verbeteren.

Bovendien, zooals de geachte afgevaardigde uit Maastricht te recht reeds heeft gezegd, wanneer een kantonrechter niet voldoende op de hoogte is van de quaestie, die te zijner beoordeeling staat, dan kan hij zich altijd laten voorlichten door deskundigen, waartoe hij reeds de bevoegdheid heeft ingevolge de bepalingen van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

Ik vind het ook verkeerd, dat zou worden voorgeschreven, dat voor elke zaak die voortspruit uit het arbeidscontract, de voorlichting van een college van bijstand moet worden gevraagd, want er zijn tal van zaken die de kantonrechters kunnen beslissen zonder advies van deskundigen.

De meeste processen voor den kantonrechter, die zullen voortspruiten uit het arbeidscontract, zullen toch daarin bestaan, dat de arbeider of de dienstbode betaling van loon van den patroon of den meester vraagt, en zoo zou dan in al die zaken — en in de meeste gevallen zullen bij de kantongerechten de zaken die uit arbeidsovereenkomsten voortspruiten geen andere zijn dan deze — moeten komen een commissie van bijstand. Het wil mij daarom voorkomen, dat men, in plaats van met de invoering van de colleges van bijstand een goede rechtspraak te bevorderen, alsmede een snelle rechtspraak, die bij de kantongerechten regel moet zijn, hun rechtspraak zal verslechteren.

Bovendien is het amendement ook in de practijk moeilijk uitvoerbaar, omdat er dan bijna op elke zitting van het kantongerecht een college van bijstand zou moeten aanwezig zijn. Immers op bijna elke zitting van een kantongerecht zal er wel een zaak, betreffende een arbeidsovereenkomst, dienende zijn, en telkens zou dan ook een college van bijstand aanwezig moeten zijn.

En wat moet er gebeuren in geval van hooger beroep? Ook daar moet geprocedeerd worden als in eersten aanleg, dat is een gewone regel van ons processenrecht. Zou dan bij dat hooger beroep bij de rechtbank ook weer dat college van bijstand moeten komen? Daaromtrent wordt in het amendement niets bepaald, en toch behoort dergelijk geval ook te worden geregeld, omdat er dan een keuze moet worden gedaan uit de colleges van bijstand welke voor de kantongerechten aangewezen zouden moeten worden, werd het amendement aangenomen. Dan is er nog een ander bezwaar ten aanzien van het tweede deel van het amendement, nl. dat wat betreft de wijze waarop het college van bijstand zal moeten worden samengesteld. Er wordt daarin toch in het geheel niet gezegd, waar de standplaats van het college zal moeten zijn; welke de redenen van ontslag of van ontzetting van de leden van het college van bijstand kunnen zijn en evenmin wordt daarin een regeling voorgesteld van de verdere gevallen door den geachten afgevaardigde uit Maastricht reeds genoemd. Daaruit blijkt al weder dat het amendement, hoe goed overigens ook bedoeld, practisch niet uitvoerbaar is.

Het wil mij dus voorkomen, dat het amendement, in stede van verbetering aan te brengen, niet anders dan tot verslechtering van den toestand, zooals die op het oogenblik bestaat, kan leiden, en niet zal strekken tot het bevorderen van een behoorlijke rechtspraak, daargelaten nog de vraag of het voor de kantonrechters mogelijk zal zijn recht te spreken, wanneer het college van bijstand onderling is verdeeld, zooals door mij werd vooropgesteld.

(19 Juni 1906.)

De heer **Limburg**: Ik ben in het algemeen een voorstander van leekenrechtspraak, althans waar het betreft, de rechtspraak in geschillen tusschen arbeiders en patroons, de geschillen dus uit het arbeidscontract; ik ben een voorstander van leekenrechtspraak niet in *elken* vorm, maar bij voorbeeld wel in den vorm, die in Duitschland bekend is, als dien van de Gewerbegerichte. Ik ben dus een aanhanger van de leekenrechtspraak in arbeidsgeschillen in eersten aanleg in zoodanigen vorm, dat van het daarmede belaste college de voorzitter is een rechtsgeleerde en dat daarnaast een of twee werkgevers en arbeiders zitting hebben als leeken-rechters. Maar juist omdat ik voorstander ben van leekenrechtspraak in dien zin, gaat het mij zoo aan het hart, dat de poging, die wordt aangewend om het leekenelement bij de rechtspraak krachtens dit wetsontwerp meer tot zijn recht te doen komen dan daarin thans het geval is, het vraagstuk meer achteruit brengt dan vooruit.

Mag de poging, die aangewend wordt bij het amendement-Schaper geacht worden inderdaad te zijn geslaagd?

Voor dat ik kom tot de uiteenzetting van de gronden, die mij leiden tot een ontkennende beantwoording van die vraag, ga nog een algemeene opmerking over de leekenrechtspraak vooraf.

Wanneer ik verklaar voorstander te zijn van leekenrechtspraak in geschillen tusschen arbeiders en patroons, dan doe ik dat nog niet op dezelfde gronden als waarmede indertijd de bekende groote Nederlandsche jurist Jonas Daniel Meijer de jury verdedigde en die hierop neerkwamen, dat eigenlijk ieder beroepsrechter een man was, die van den morgen tot den avond zit te snuffelen in dikke folianten, maar dan doe ik dat in de vaste overtuiging, dat het leekenelement aan den rechter kan geven dien frisschen kijk op de maatschappelijke verhoudingen, waarvan in de toelichting van het amendement van den heer Schaper wordt gewaagd, en dan doe ik dat verder in de vaste overtuiging, dat het leekenelement in staat is om in talrijke technische vragen — niet van technisch-juridischen aard, maar op het gebied van handel en industrie — een voorlichting te geven, die de rechter anders niet zoo gemakkelijk krijgt of die althans niet zoo voor de hand zou liggen. Ik mag in dit verband herinneren aan hetgeen de Minister van Justitie Cort van der Linden hier zeide op 17 November 1899, bij de behandeling van de Ongevallenwet. Hij zeide daar:

„In verband hiermede" — (dat wil zeggen, dat boven de leekenrechtspraak zal staan een hof van beroepsrechters) — „wil ik wel erkennen, dat over de appreciatie van feiten, werkgevers en ook werklieden gezichtspunten kunnen openen, welke aan beroepsrechters kunnen ontsnappen.

„Ik erken dus, dat het zijn nut kan hebben, wanneer in eersten aanleg recht wordt gesproken door leeken."

Ik heb hiermede gemotiveerd waarom ik in het algemeen ben voor een leekenrechtspraak in arbeidsgeschillen. Maar nu herhaal ik mijn vraag: is de poging

door den geachten afgevaardigde uit Appingedam aangewend om dat leekenelement meer tot zijn recht te brengen dan in het ontwerp geschiedt, te beschouwen als geslaagd?

De leekenrechtspraak als Gewerbegericht is — en op dit standpunt stellen zich ook de voorstellers van het amendement —, door de Grondwet op dit oogenblik nog verboden. De heer Schaper heeft dit ook bij de toelichting van zijn amendement verklaard, dat hij eveneens zich stelde op het standpunt dat men hier niet kon gaan invoeren een leekenrechtspraak, maar dat hij toch binnen de grenzen van de Grondwet een grootere plaats aan dat leekenelement wilde inruimen dan op dit oogenblik door het ontwerp werd gedaan.

Nu is de vrees die mij bekruipt deze, dat elke poging die men doet om het leekenelement een grootere rol te doen spelen zonder dat men bij de tegenwoordige Grondwet de eigenlijke leekenrechtspraak kan invoeren, dat elke poging in die richting wel eens hoogst gevaarlijk zou kunnen worden voor de toekomst van een leekenrechtspraak zelf. Juist omdat ik een warm voorstander ben van die leekenrechtspraak, juist omdat ik het daarmede zoo goed meen, juist daarom zou ik den geachten voorsteller willen toeroepen: waak er toch voor, past toch op, dat niet door invoering van een stelsel, waarin gij u niet geheel kunt geven, omdat de Grondwet u daarin verhindert, den tegenstanders van de leekenrechtspraak een wapen in de hand wordt gegeven om de volledige toepassing van die rechtspraak te bestrijden. Ik voor mij sta op het standpunt, dat door mislukking van het stelsel in het amendement belichaamd, gesteld dat dit stelsel door aanneming van het amendement in de wet ware gebracht, nog absoluut niet waren gedood de argumenten die men kan aanvoeren voor de leekenrechtspraak. Maar ik kan den geachten voorsteller de verzekering geven, dat de tegenstanders van de leekenrechtspraak uit de mislukking van zijn stelsel een wapen zouden smeden tegen de leekenrechtspraak in haar geheel. En wanneer ik mij nu afvraag of de poging door den heer Schaper beproefd, is gelukt, dan moet ik die vraag tot mijn leedwezen ontkennend beantwoorden. Hiervoor wensch ik een oogenblik bij het amendement zelf stil te staan. Ik zal mij daarbij absoluut niet begeven in de min of meer formeele argumenten, in de min of meer technische bezwaren die tegen het amendement zouden kunnen worden aangevoerd en ook reeds aangevoerd zijn, al gevoel ik iets voor hetgeen de vorige week door den heer van Sasse van Ysselt is gezegd over het begrip „bijstand", en al gevoel ik ook iets voor hetgeen is gezegd door den heer Janssen uit Maastricht over de incidenteele regeling van de leekenrechtspraak bij art. 125 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Ik laat echter met opzet deze quaesties nu ter zijde om in het hart van de zaak te komen. En dan moet het mij toch inderdaad van het hart, dat, wil men bereiken wat de geachte afgevaardigde zich voorstelt, men dit niet zoo kan regelen als hij het hier voorstelt. Er staat in het amendement dat de behandeling der zaak geschiedt „onder bijstand van een college van vier personen hetwelk den kantonrechter zal voorlichten". Wat bedoelt de geachte afgevaardigde met bijstand? Bedoelt hij daarmede, en dat blijkt uit zijn toelichting, dat die personen niet geven een schriftelijk advies, maar dat die personen op de terechtzitting aanwezig moeten zijn, dan had het amendement dit toch in de eerste plaats uitdrukkelijk moeten bepalen.

Want de geachte afgevaardigde zal mij toegeven, dat de twaalf regels toelichting op het amendement niet voldoende zijn om, wanneer wij deze nieuwe instelling in onze wet hebben ingevoerd, elken kantonrechter te nopen ook werkelijk die bijzitters te laten komen op de terechtzitting, en dat die twaalf regels zullen verhinderen, dat wij een staalkaart van zeer verschillende toepassingen in het land zouden kunnen te zien krijgen. Het is de bedoeling der voorstellers, dat die personen zullen aanwezig zijn op de terechtzitting, maar men vindt in het amendement daaromtrent niets.

Bijstand van een college. Wanneer men dit zoo opvat als de voorstellers, dat inderdaad die personen op de terechtzitting moeten aanwezig zijn, dan moeten zij ook vragen kunnen doen aan de getuigen, aan partijen, aan deskundigen, dan moeten zij kennis kunnen nemen van alle stukken tot het geding betrekkelijk; maar dan moet men dit in het amendement zeggen. Zonder dit is die bevoegdheid niet aangegeven en zal de ééne kantonrechter dit toestaan, de andere dit weigeren; kan het eene stel bijzitters meenen die bevoegdheid te hebben, en het andere stel van oordeel zijn, dat zij alleen hebben voor te lichten, d. w. z. dat zij alleen antwoord hebben te geven op de vragen die de beroepsrechter hun voorlegt.

Het college moet den rechter voorlichten omtrent „eenig punt in geschil". Wat verstaan de voorstellers onder „voorlichten over eenig punt in geschil"? Men zou tot de conclusie komen, dat die bijzitters niet krijgen te oordeelen over, voor te lichten aangaande de procedure in haar geheel, maar dat daaruit één of meer punten worden genomen, waarover zij te oordeelen hebben. Maar daarop heb ik tweeërlei aanmerking. In de eerste plaats. dat dit toch niet de bedoeling der heeren kan zijn. Ik denk, dat de geachte afgevaardigde uit Appingedam wenscht, dat de bijzitters hun meening zeggen over de zaak in haar geheel; maar doet men dit — en ik begrijp de huivering van den geachten afgevaardigde om dit in het artikel te zetten — dan strandt men allicht op deze klip, dat er gezegd wordt: nu is uw voorstel een volledige rechtspraak en derhalve in strijd met de Grondwet.

Vraagt men echter alleen het oordeel der bijzitters over een bepaald punt uit het geheele geschil, dan rijst de vraag: waar is dan in 's hemels naam de grens te trekken — als de heeren zitten naast den kantonrechter, bijwonen de behandeling, vragen stellen en kennis nemen van de stukken — tusschen het oordeelen over een geschilpunt uit het geschil en over de zaak in haar geheel.

Die grens *is* niet te trekken. Nu kunnen de voorstellers wel zeggen, dat het ontwerp een dergelijk oordeel over een bepaald punt in geschil endosseert aan de Kamer van arbeid, maar men kan wel als kantonrechter aan een ander college schriftelijk een enkel feit, dat men uit de procedure licht, ter beoordeeling geven, doch men kan niet, als een paar bijzitters de behandeling der zaak in haar geheel bijwonen, aan die bijzitters een bepaald punt geven en hen verbieden, dat zij zich mengen in de quaestie in haar geheel. Trouwens het feit, dat zij het geheele proces meemaken zal ook op het antwoord op een bepaald punt te geven, influenceeren.

Hoe moet die voorlichting geschieden? Ook dit punt moet worden neergelegd in de wet. Ik zeg dit juist omdat ik, vóór de heer Schaper kwam met zijn amendement, er over heb gedacht of het mogelijk ware in die richting iets te doen.

Wanneer men zegt, dat de rechter moet worden voorgelicht, moet men die voorlichting regelen, moet men bepalen of die kantonrechter zal moeten raadkameren met die bijzitters of zij één stem uitbrengen tegenover de stem des kantonrechters, of de kantonrechter de werkgevers en de werklieden apart moet laten stemmen enz. Eigenlijk is, waarschijnlijk tegen de bedoeling van de voorstellers, de redactie van het amendement zóó, dat de beroepsrechter, de kantonrechter, bijgestaan wordt door een „*college*". De vier bijzitters worden dus in het amendement aangegeven als een naast en tegenover den kantonrechter staand college en de kantonrechter zou van dit college moeten vragen voorlichting en advies. Dat college zou dus apart moeten vergaderen, terwijl het juist het groote voordeel is van de leekenrechtspraak dat de beroepsrechter bijgestaan wordt door de leeken, met hen raadkamert, discussieert en in overleg met hen tot een resultaat komt.

Hoe dit zij, in ieder geval had over de wijze waarop de voorlichting plaats heeft door de geachte voorstellers een nadere omschrijving in het amendement moeten zijn gegeven.

Wanneer men zich met de overdenking van het vraagstuk van de leekenrechtspraak in het ontwerp heeft beziggehouden, komt men tot de vraag, waarvan ik de beantwoording in het amendement mis: wie dwingt werkgevers en werklieden om te verschijnen ter terechtzitting? De kantonrechter zit 's morgens om half elf te wachten en een paar van de bijzitters verschijnen niet. Geen macht ter wereld kan die niet verschijnende personen naar de terechtzitting halen of straffen. Dit alles had onder het oog genomen moeten worden wanneer men de leekenrechtspraak in grooter omvang dan het advies van de Kamers van arbeid in het ontwerp wilde brengen. En wanneer men een sanctie voor het niet verschijnen ter terechtzitting zou willen hebben, waar zou men die dan moeten aanbrengen? In dit ontwerp. of in het Strafwetboek?

Dergelijke bezwaren zijn bij mij gerezen, niet na de indiening van het amendement-Schaper c. s., maar reeds te voren. Zij worden overtroffen door den tegenstand, die gewekt wordt door de wijze, waarop die bijzitters volgens het amendement in het leven worden geroepen. Er staat doodleuk in het amendement:

„De wijze, waarop de leden van het college bedoeld in het vorig lid in ieder kanton worden gekozen, alsmede de vergoeding welke zij voor hunne werkzaamheden genieten, worden geregeld bij algemeenen maatregel van bestuur."

Ik wil aan zijn plaats laten de staatsrechtelijke vraag, of de verkiezing van die leden-bijzitters kan worden overgelaten aan een algemeenen maatregel van bestuur, maar het komt mij voor, dat, wanneer men de moeilijke vraag van

de leekenrechtspraak in dit ontwerp wil regelen, mon ook moet komen in de wet met de wijze waarop men aan do leeken-adviseurs komt.

Het gaat mijns inziens niet aan de buitengewone moeilijkheid van het samenstellen van een college van bijzitters eenvoudig over te laten aan een algemeenen maatregel van bestuur. Ik begrijp trouwens ook niet, dat de heer Schaper en zijn medevoorstellers een dergelijk belangrijk punt van sociaal recht eenvoudig aan de Uitvoerende Macht, aan do administratie zouden wenschen toe te vertrouwen en ik begrijp evenmin, dat men niet voorziet, dat, wanneer men een dergelijk belangrijk en moeilijk punt to regelen overlaat aan de administratie, do invoering van de wet weer afhankelijk wordt gesteld van het gereed maken van dien algemeenen maatregel, zoodat dus het ontwerpen van dien algemeenen maatregel ten gevolge zal hebben vertraging van de invoering der wet.

Mijn hoofdbezwaar hiertegen is, dat men het moeilijk vraagstuk: hoe moet men het college samenstellen, hoe komt men er aan, overlaat aan do administratie en niet zelf onder de oogen ziet. Hoe moeilijk het is, zal een ieder terstond inzien.

Wie zal de bijzitters moeten kiezen? De Kamers van arbeid? Maar deze bestaan niet voor alle vakken. De vakvereenigingen? Daarvoor is inderdaad veel te zeggen, maar dan rijst de moeilijkheid voor de talrijke ongeorganiseerde arbeiders.

Hoe zou verder de samenstelling moeten zijn? Men vergete niet, dat ook de grootste voorstanders van leeken-rechtspraak — laat ik een in dubbelen zin grooten voorstander van dergelijk Gewerbegerichte noemen, den beroemden jurist Jhering —, eischen, dat die rechters eenigen tijd achtereen hun beroep uitoefenen; eerst dan krijgen ze de voor rechtspraak noodzakelijke eigenschappen. Men kan niet een enkele maal iemand roepen tot deelneming aan de rechtspraak.

Hoe zal men dit klaarspelen en toch zorgen, dat de menschen die als leekenrechters moeten dienst doen, niet to veel van hun tijd verliezen?

Bovendien, wil men dan in dat college van bijzitters eenvoudig brengen een algemeen leekenelement ter versterking van den rechter, of wil men in elk bijzonder geval, waarin een procedure voor den rechter speelt, dat ter terechtzitting aanwezig zij een werkgever of arbeider in het vak van de procedeerende partijen?

Men kan daarover verschillend oordeelen, maar men moet die taak niet opdragen aan de administratie, doch de zaak zelf beslissen. Gesteld, dat men tevreden is eenvoudig met een leek in het algemeen en dus niet eischt een vakgenoot van de strijdende partijen, dan zou men te aanschouwen kunnen krijgen, dat bij voorbeeld een schoorsteenveger bijzitter is op een dag waarop een quaestie behandeld wordt van een costuumnaaister met haar patroon, of dat een banketbakker krijgt te oordeelen over de vraag of een timmerman een dringende reden tot opzegging had toen hij, werkende op stukloon, niet genoeg arbeid van zijn werkgever had gekregen.

Dit alles zijn moeilijkheden, die de geachte voorstellers, hoe goed hun bedoeling ook was, eenvoudig uit den weg zijn gegaan, door de geheele zaak over te laten aan een algemeenen maatregel van bestuur.

Ik besluit. Wanneer men het leekenelement meer tot zijn recht wil laten komen dan in het wetsontwerp is geschied, dan geloof ik niet dat men daarin kan slagen. Ik geloof niet, dat dit mogelijk is binnen de grenzen der Grondwet op dit oogenblik, maar *wanneer* men het wil doen, dan dient men de hoofdlijnen in het wetsontwerp zelf aan te geven en die hoofdlijnen ontbreken hier ten eenenmale.

Daarom herhaal ik wat ik in den aanvang zeide: laat men niet door de slechte uitwerking van een goed beginsel dat beginsel zelf voor de toekomst in gevaar brengen. Ik zou den bescheiden raad willen geven aan de voorstellers: trekt op dit oogenblik uw amendement in; tracht bij de aanstaande grondwetsherziening te verkrijgen, dat de barrière tegen leekenrechtspraak wegvalt, en tracht dan zoo spoedig mogelijk de deugdelijke Gewerbegerichte in het leven te roepen. Met dit amendement echter kunt ge de zaak eerder schaden dan baten.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Laat mij beginnen met mede te deelen dat, ten gevolge van andere in het wetsontwerp aangebrachte wijzigingen, in dit artikel nog een kleine wijziging noodzakelijk is.

De woorden „of tot eene arbeidsovereenkomst" worden vervangen door de woorden „tot eene arbeidsovereenkomst of tot eene collectieve arbeidsovereenkomst, als bedoeld bij art. 1637*m bis* [n] van het Burgerlijk Wetboek".

De **Voorzitter:** Door de Regeering is de volgende wijziging in het artikel aangebracht. [Nota van Wijziging, ingezonden 19 Juni 1906, stuk n°. 104]:

In plaats van „of tot eene arbeidsovereenkomst" wordt gelezen: „tot eene arbeidsovereenkomst, of tot eene collectieve arbeidsovereenkomst als bedoeld bij art. 1637*m bis* [n] van het Burgerlijk Wetboek".

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Wat aangaat het amendement van den heer Schaper c.s., dat moet ik met alle stelligheid ontraden.

Ik zal mijn bezwaren niet in den breede ontwikkelen, wat te minder noodig is na de talrijke argumenten, aangevoerd door de heeren Janssen, van Sasse van Ysselt en Limburg. Ik wensch slechts op enkele hoofdpunten nader het licht te doen vallen.

Men kan over leekenrechtspraak oordeelen zooals men wil, in elk geval mag men zeggen, dat leekenrechtspraak op dit oogenblik niet aan de orde is. Een voorstel tot invoering daarvan zou waarschijnlijk reeds aanstonds afstuiten op grondwettelijke bezwaren, maar het is niet noodig op deze vraag in het algemeen in te gaan, omdat niemand thans leekenrechtspraak voorstelt, en zulks ook niet geschiedt bij het amendement.

Nu kan ik begrijpen, dat men voor leekenrechtspraak gevoelt, maar hoe men daarover ook oordeele, in elk geval zou invoering van leekenrechtspraak niet dat kwaad stichten dat gesticht worden zou door aanneming van dit amendement. Wanneer men leekenrechtspraak invoert, verkiest men een ander rechter in de plaats van den bestaanden rechter, omdat men voor geschillen als het hier geldt in die leekenrechtspraak meer vertrouwen stelt.

Maar wat gebeurt hier? Men behoudt den beroepsrechter, maar te gelijker tijd wil men, dat de wetgever zelf aan dien beroepsrechter zal geven een bewijs van wantrouwen, door hem ter zijde te stellen, op te dringen, een college van adviseurs. In stede dus van het vertrouwen in de rechtspraak in de hand te werken, wil men, dat de wetgever op hetzelfde oogenblik dat hij den beroepsrechter handhaaft, een bewijs van wantrouwen tegenover hem uitspreekt. Dit noem ik een kwaad, waarin wij ons in geen geval moeten begeven.

Wat de heer Schaper c.s. voorstelt, kan niet anders worden beschouwd dan als een uiting van wantrouwen in de rechtspraak van den kantonrechter. Dergelijk wantrouwen is èn onverdiend èn ongegrond.

Het is onverdiend; dat de kantonrechter in ons land in het algemeen niet medeleeft met de bevolking in zijn kanton, dat hij niet met volle toewijding zich geeft aan zijn ambt; dat hij niet naar zijn beste weten de wet toepast, kan men niet volhouden. Men heeft dan ook geen anderen grond voor dat bewijs van wantrouwen, dan dat beroep op de statistiek, waarvan in de laatste dagen sprake geweest is.

Men is getroffen door het feit, dat ten aanzien van sommige strafbare feiten, meer bepaaldelijk op het gebied der arbeidswetgeving, de straffen door den rechter uitgesproken, dikwijls blijven benedon den maatstaf, dien men zelf zou willen aanleggen. Dat nu is een argument dat niets bewijst.

De heeren Janssen en van Sasse van Ysselt hebben volkomen te recht opgemerkt: men kan over de vraag of inderdaad een juist stelsel wordt gevolgd bij de toepassing van de Strafwet, geen oordeel vellen, enkel to rade gaande met de uitkomsten van de statistiek. Men zou dan veel meer moeten weten van de omstandigheden van iedere zaak. Het geldt hier niet iets dat men met behulp van de statistiek tot oplossing kan brengen. Het zal den geachten afgevaardigde wel niet onbekend zijn, dat ieder rechtscollege, wat het toemeten van straffen betreft, een eigen schaal heeft. Dat spreekt vanzelf. Wanneer men regelmatig allerlei strafbare feiten, onder allerlei omstandigheden gepleegd, voor zich krijgt, gaat men, en dit geschiedt zelfs zonder dat men zich altijd daarvan rekenschap geeft, elk geval, dat men voor zich heeft, vergelijken met andere gevallen, welke men vroeger heeft behandeld. Zoo vestigt zich een zekere indruk omtrent den maatstaf, welke in de speciale gevallen moet worden gevolgd.

Ik ben lange jaren rechter-plaatsvervanger geweest in de rechtbank van mijn vroegere woonplaats. Ik heb als zoodanig wel eens in strafzaken zitting gehad en het heeft mij dikwerf getroffen, dat de straf, welke ik dan in een bepaald geval wilde toepassen, soms veel te hoog was en mijn collega's mij hiervan dan ook gemakkelijk overtuigden.

Men zal moeten toegeven — dat geldt zoowel het college als voor den unicus judex — dat in den regel een menschkundige en oordeelkundige methode wordt gevolgd bij het toekennen van de straf, maar daarover kan de buitenwereld

geen juist oordeel vellen, indien zij op elk afzonderlijk geval let. Het wantrouwen, dat men in de rechtspraak van den kantonrechter ten onzent uitspreekt op grond van de beslissingen, welke in de bedoeld aangelegenheden wel eens worden genomen, is inderdaad ongegrond.

Welke reden is er om aan te nemen, dat de kantonrechter niet kind van zijn tijd zou zijn? Welke reden is er om aan te nemen, dat de kantonrechter geen open oog zou hebben voor de feiten, die zich in het sociale leven voordoen? Er is volstrekt geen reden om aan te nemen, dat de kantonrechters, wanneer zij zullen worden geroepen tot toepassing van deze wet, zich niet zullen laten bezielen door de gedachte, welke bij den wetgever bij het samenstellen daarvan heeft voorgezeten. Er is volstrekt geen reden om aan te nemen, dat zij geen kennis zouden nemen van de discussiën, over dit wetsontwerp gevoerd, dat zij zich niet op de hoogte zouden stellen van de gedachtenwisseling, die zoowel schriftelijk als mondeling over dit ontwerp heeft plaats gehad. Er is geen reden om aan te nemen, dat zij deze wet niet zullen toepassen in den geest, waarin de wetgever haar heeft bedoeld.

De kantonrechter is de aangewezen rechter om van deze zuiver burgerrechtelijke geschillen kennis te nemen, want — ik heb het reeds in mijn allereerste rede, die ik over dit ontwerp heb uitgesproken, gezegd [dl. I, bl. 118.] en ik zal het tot de laatste rede, die ik er over zal houden, blijven zeggen — wat de rechter hier te beslissen heeft, de geschillen welke uit het arbeidscontract voortvloeien, zijn zuiver burgerrechtelijke geschillen. Het arbeidscontract moge zich hierdoor kenmerken, dat het sociale element daarbij op sprekende wijze op den voorgrond treedt en dat moge meer speciaal bij de regeling van het arbeidscontract, zooals wij die hebben gemaakt, het geval zijn, dat neemt niet weg, dat het zuiver burgerrechtelijke geschillen zijn, die er uit zullen voortkomen.

Het college van officieele adviseurs, dat de heer Schaper en de zijnen den kantonrechter willen ter zijde stellen, zal niet anders zijn, dan een belemmering in de richtige uitoefening van het werk van den kantonrechter. Op het gebied van de wetsuitlegging, en dat is het eerste wat de rechter zal moeten doen, kunnen die heeren den kantonrechter niets leeren; de kantonrechter is als rechtsgeleerde opgeleid en de bijzitters kennen dit vaak moeilijk werk niet. Dit klemt te meer, omdat deze regeling een plaats inneemt in het gewone burgerlijk wetboek, zoodat ieder oogenblik ter sprake komt het verband met andere deelen van het burgerlijk recht, en nu behoef ik niet te zeggen, dat wij hier hebben een terrein, waarop niet de rechter van de bijzitters kan leeren, maar omgekeerd. Ik stel mij dan ook voor, dat in vele gevallen, wanneer het de bedoeling mocht zijn dat zij ook zitting hebben in de openbare terechtzitting, die heeren daar zullen zitten als een bladvulling, als een gezelschap van ongenoode gasten, die de kantonrechter hoe eer hoe liever ziet vertrekken en die ook zich zelf telkens zullen afvragen: wat doen wij eigenlijk hier?

Maar wat voor mij afdoende is, is, dat het amendement van den geachten afgevaardigde uit Appingedam ingaat tegen het algemeen karakter van deze wettelijke regeling. Met volledige consequentie is volgehouden, dat dit ontwerp zal gelden op het geheele gebied van het arbeidscontract; dat stelsel hebben wij gehuldigd en het heeft ook getriumfeerd, ofschoon er wel eens oogenblikken zijn geweest, waarop wij klippen hebben moeten omzeilen. Daarmede nu is het amendement van den heer Schaper c.s. geheel in strijd, want het beziet de zaak alleen van af het standpunt der handarbeiders. Ik bedoel hiermede niet iets minder eervols; ik stel handenarbeid volkomen gelijk met anderen arbeid, maar een feit is het, dat het amendement de quaestie enkel beziet uit dat ééne gezichtspunt en daarom is het in strijd met deze algemeene regeling.

De geachte afgevaardigde beroept zich op het Duitsche Gewerbegericht en zegt, dat men daar het zelfde heeft. Neen, juist het tegenovergestelde. Men heeft daar Gewerbegerichte, op speciale wijze ingericht voor de beslissing van geschillen betreffende die soort van arbeiders, wier arbeidsverhoudingen bij de Gewerbeordnung zijn geregeld. Daar heeft men dus voor een bepaalde groep van arbeiders en voor een bepaald stel arbeidscontracten het Gewerbegericht.

Nu heeft de geachte spreker gezegd, dat het daar zoo goed bevalt, dat men bezig is dat daar uit te breiden en ook anderen aan die Gewerbegerichte te onderwerpen, en hij noemde de handelsbedienden. De geachte spreker heeft zich daaromtrent, tot zekere hoogte althans, vergist. Het is volkomen waar dat in den lateren tijd, bij de wet van 6 Juli 1904, in Duitschland ook zijn opgericht Kaufmannsgerichte, aan wier oordeel kunnen worden onderworpen Streitigkeiten aus dem Dienst- oder Lehrverhältnisse zwischen Kaufleuten einerseits und ihren Handlungsgehilfen oder Handlungslehrlingen andererseits, maar dat zijn speciale

Gerichte. Gewerbegerichte zijn bestemd voor de arbeiders in engeren zin, terwijl deze Kaufmannsgerichte bestemd zijn voor degenen die vallen onder het Wetboek van Koophandel.

Het is hier precies het tegenovergestelde van wat de geachte spreker wil, niet een algemeen stelsel, een organisatie van de rechtspraak, geldende voor allerlei soort van arbeidscontracten zonder onderscheid, maar integendeel speciale Gerichte voor speciale onderdeelen van den arbeid. Dit pleit dus tegen het amendement.

Ik zou in dit verband willen vragen welk nut zullen die colleges van bijstand kunnen stichten bij voorbeeld als aanhangig is een geschil tusschen een naamlooze vennootschap en haren directeur? En dat is toch een van die gevallen die vallen onder het arbeidscontract. Ik behoef de voorbeelden door de verschillende geachte sprekers genoemd niet met heel veel te vermeerderen, maar ik stel mij voor dat twee werknemers voortkomende uit de bouwvakken of uit het confectievak. Ik vraag nu: welk licht zullen die personen uit het confectievak kunnen verspreiden in een quaestie tusschen een directeur van een naamlooze vennootschap en de vennootschap? Men zegt, dat dit een uitzondering zal zijn; maar dezelfde gevallen zouden voorkomen bij quaesties in bouw-, smids-, timmervakken en dergelijke. Welk licht kan iemand uit het confectievak in quaestiën bij bouw- en smidsvakken ontsteken?

Men ziet uit deze voorbeelden, en uit het beroep op Duitschland, dat, als men de zaak goed wil regelen, dit op geheel andere wijze zou moeten geschieden dan bij het amendement voorgesteld wordt.

Wat de uitwerking betreft, wensch ik nog op een paar punten de aandacht te vestigen.

De heeren voorstellers hebben zeker niet toevallig de uitdrukking *college* gebezigd en zich dus gedacht een college met zelfstandige bevoegdheden, met eigen organisatie. Mag ik vragen wat het standpunt zou zijn dat dit college tegenover den kantonrechter zou innemen? Zal het rechten kunnen doen gelden tegenover den kantonrechter? Het amendement zegt daaromtrent niets. Wat zal de rol van de heeren bijzitters zijn bij de terechtzitting? Zullen zij vragen mogen stellen aan partijen? Zullen zij — waarop het vooral aankomt — deel mogen nemen aan de instructie van de zaak?

Men moet zich van dit alles een heldere voorstelling kunnen maken. Ik stel derhalve deze pertinente vraag aan den geachten spreker: hebben wij te doen met een college met eigen bevoegdheden tegenover den kantonrechter, of slechts met een permanent college van deskundigen? Wat zal de rol van de heeren bijzitters zijn op de terechtzitting?

De kantonrechter bij ons te lande is in vele opzichten nog een vrederechter, die partijen dikwijls vaderlijk toespreekt en de zaken op gemoedelijke wijze behandelt, om ten slotte een verzoening tot stand te brengen. Is het nu de bedoeling de bijzitters zich in het debat te laten mengen, dat tusschen partijen en den kantonrechter gevoerd wordt?

Aan het uitvoerend gezag wordt voorts bij het amendement de bevoegdheid overgelaten om de gansche organisatie bij algemeenen maatregel van bestuur te regelen. Zou het nu niet zijn een delegatie van wettelijke bevoegdheid, die zoo ver ging dat er geen voorbeeld van is aan te wijzen, indien men den weg van het amendement opging?

Ik wensch een oogenblik het college van bijstand te beschouwen als een college van deskundigen en dan zou ik willen vragen: zal de kantonrechter tegenover die deskundigen andere deskundigen kunnen raadplegen? Natuurlijk niet, dit zou geen beteekenis hebben. Gesteld dat in het college twee kleedermakers zitten en er komt een geschil over kleederen, zou dan de kantonrechter, ondanks den bijstand van die kleedermakers, die natuurlijk buitengewoon goed in staat zijn om den kantonrechter voor te lichten, kunnen zeggen: ik benoem twee andere kleedermakers als deskundigen? Als dit niet kan, wat krijgt men dan? Het is noodig dit duidelijk uit te spreken. Dan krijgen wij een afwijking van de gewone rechtsvordering. De geachte afgevaardigde zal toch niet willen, dat wij bij dit wetsontwerp aan de Kroon zullen overlaten om van de wet af te wijken? Ik noem dit voorbeeld, om duidelijk te maken wat men hier aan het uitvoerend gezag zou opdragen.

Nu spreek ik nog niet eens van de details. Er is sprake van het kiezen van een college, maar wie zullen de kiezers zijn en wie de gekozenen? Hoe zal het gaan als de leden van het college niet present zijn, hoe zal het gaan met de plaatsvervanging? Zoo zou ik kunnen doorgaan met vragen te stellen omtrent hetgeen bij een behoorlijke organisatie te pas zou komen.

Het komt mij voor, dat het niet noodig is hier verder op in te gaan. Hoofdzaak is, dat hetgeen de heeren hier voorstellen een greep in het wilde is en dat het stellig onraadzaam is het amendement aan te nemen.

De heer **Schaper**: Mijnheer de Voorzitter! Degenen die ons amendement hebben bestreden, kunnen worden verdeeld in twee categorieën. Men heeft een categorie, die eigenlijk de leekenrechtspraak heeft bestreden, die blijkbaar van dit instituut absoluut niets wil weten, althans bitter weinig, en een andere categorie, die wel voor leekenrechtspraak schijnt te zijn, maar die toevallig van dit amendement, dat — ik geef het toe — een surrogaat van leekenrechtspraak wil invoeren, omdat het op dit oogenblik niet anders kan, niet willen weten. Ik weet eigenlijk niet welke categorie voor het amendement het gevaarlijkst is. Het is in den regel dankbaarder om te zeggen: ik ben er voor, maar voor dit geval wil ik er niets van weten, dan dat men zegt: ik wil er in het geheel niet van hooren.

Het spijt mij zeer, dat ik moet constateeren, dat de Minister van de leekenrechtspraak zoo goed als niets wil weten. Alles wat de Minister heeft aangevoerd tegen dit amendement zou men kunnen aanvoeren tegen leekenrechtspraak. Het beweren bijv. dat het wetsontwerp algemeen is, kan ook worden aangevoerd tegen een voorstel om leekenrechtspraak in optima forma in te voeren. De Minister sprak van speciale gevallen, hij stelde in uitzicht een quaestie van een naamlooze vennootschap tegenover haren directeur. Welnu, zou men naar zulke bijzondere gevallen leekenrechtspraak als hier bedoeld kunnen invoeren? Immers neen; dit is geen oogenblik vol te houden. Wanneer men op een dergelijke wijze de zaak bespreekt, dan is dit een bewijs dat men van de geheele instelling niets weten wil.

In het buitenland, waar men de leekenrechtspraak heeft ingevoerd, is men er zeer mede ingenomen, zoodat zij gedurig uitgebreid wordt. Uit 's Ministers redevoering blijkt, dat men voor vooruitstrevend kan te boek staan, maar toch van zulk een instelling, die zoo in de lijn van de sociale hervorming ligt, niets wil weten.

Dat stelt zeer te leur.

Laat ik eens even nagaan, wat door den Minister tegen het amendement is aangevoerd. Hij is begonnen met te zeggen, dat dit voorstel het gevolg was van een volkomen wantrouwen tegen den kantonrechter en dat het nog wat anders zou zijn, wanneer men hier de instelling voorstelde van een leekenrechtspraak, omdat er dan een college kwam in de plaats van den kantonrechter, terwijl dezen hier een college wordt ter zijde gesteld.

Mijnheer de Voorzitter! Wat is toch eigenlijk de logica van een dergelijke redeneering?

Wanneer wij voorstelden deze rechtspraak toe te vertrouwen aan een nieuw college, zou men evengoed van wantrouwen tegen den kantonrechter kunnen spreken, want op het oogenblik is, volgens onze wetgeving, de kantonrechter de bevoegde rechter voor de geschillen die het hier geldt. Moeten wij dan allen blinde vereerders van de tegenwoordige kantonrechters zijn, zoodat wij niet mogen twijfelen aan de onbegrensde kennis der arbeidsverhoudingen van deze ambtenaren? Men behoeft om voorstander van dit amendement te zijn in het geheel geen wantrouwen te koesteren in de rechtschapenheid van den kantonrechter. Men kan heel veel eerbied hebben voor het karakter der Nederlandsche kantonrechters en toch overtuigd zijn, dat zij niet alles weten van arbeiderszaken, maar dat de arbeiders en patroons, die dagelijks in de practijk zijn, daarvan meer weten, zoodat zij hen vruchtbaar kunnen voorlichten. Dat is geen wantrouwen in de onpartijdigheid van den kantonrechter, maar twijfel in zijn alles omvattende bekwaamheid. Is een kantonrechter dan onfeilbaar? Heeft hij in alle gevallen die zich voordoen, steeds onmiddellijk de goede lijn voor zich, die hij te volgen heeft?

Het is eigenlijk belachelijk dat men hier over dergelijke vragen nog moet spreken.

Ik wijs er nog op, dat, waar de Minister gezegd heeft, dat een leekenrechtspraak zoo een geheel andere is dan de tegenwoordige, in Frankrijk b.v., die instellingen behoorlijk blijken te harmonieeren; wanneer in den *conseil de prud'hommes* de stemmen staken, wordt daar, meen ik, de kantonrechter geroepen om als president de zaak te beslissen.

Maar ik wil wel erkennen, dat ik een zeker wantrouwen koester jegens de kantonrechters hier te lande en dat wel op grond van de ervaring die wij hebben van hun rechtspraak. Men spreekt — het was de heer Limburg die het deed, zij het ook in eenigszins anderen zin — van ongelijkheid van toepassing als gevolg van de aanneming van ons amendement. Maar is die ongelijkheid in de bestraffing van overtredingen van de arbeidswetgeving niet een bespotting? Er zijn toch kantonrechters die maar steeds voortgaan met boeten op te leggen van een paar kwartjes tot één gulden, zoodat de patroons kalm doorgaan met de wet te overtreden, omdat zij daarmede meer verdienen dan hun de straf kost; terwijl enkele anderen in plaats daarvan soms een boete van f 10, f 50, ja f 100 en hechtenis opleggen, zoodat dien overtreders eens wordt ingepeperd, dat zij de wet hebben te eerbiedigen.

In dit verband ontmoet ik de heeren van Sasse van Ysselt en Janssen, die gezegd hebben, dat de kantonrechters de zaken niet zoo slecht doen en behoorlijk sociaal onderlegd zijn, maar dat men nu eenmaal elk geval op zich zelf moet beoordeelen.

Ja, dat laatste weet ik ook wel; maar het is dan toch zonderling, dat men kantonrechters heeft, die haast altijd f 0.50 à f 1 boete opleggen, terwijl er nu een paar te Amsterdam en elders zijn, die eindelijk eens wat zwaarder straffen, om de werkgevers wat meer eerbied voor de wet te leeren.

De kantonrechter is voortgekomen uit een maatschappelijke klasse, waarin hij zich onmogelijk op de hoogte heeft kunnen stellen van omstandigheden die onder de arbeiders zich voordoen. Hij moge nog zooveel ervaring hebben, van dergelijke zaken weet hij in den regel heel weinig. In die kringen is omtrent arbeiderszaken nog zoo weinig inzicht. Ik heb wel eens persoonlijk met jongemannen uit die kringen gesproken en dan waren er die zeiden: Maar is het dan zoo verkeerd een naaister tot 10 uur te laten werken, dan is zij toch van de straat en dat is immers beter voor de zedelijkheid? Dat zijn de redeneeringen van menschen die geroepen worden als kantonrechter op te treden en die daardoor bewijzen geen begrip te hebben van de moderne arbeidstoestanden en van de eischen van de hygiène.

Verder zegt de Minister, dat deze regeling zal zijn een belemmering voor een goede rechtspraak. Dat had de Minister evenwel moeten aantoonen. Dan geldt dit argument nog meer voor de eigenlijke leekenrechtspraak, als wanneer men een college heeft dat bij meerderheid van stemmen de beslissing neemt. Hier echter blijft de kantonrechter altijd de baas. Hij kan het advies van de commissie van bijstand inwinnen, maar ten slotte doet hij toch wat hij wil. In hetgeen wij voorstellen is dus niet zooveel belemmerends gelegen als in de eigenlijke leekenrechtspraak. Dat is echter bij mij ook geen reden om die leekenrechtspraak te veroordeelen, waarvan ik het belemmerende niet inzie. Dat ik die hier niet heb voorgesteld ligt niet hieraan, gelijk de heer Limburg meende, dat de Grondwet op dit oogenblik een leekenrechtspraak uitsloot; er zijn juristen die dit ontkennen. Maar dat is een vraagstuk, waarin ik mij thans niet kan verdiepen, omdat er over die grondwettigheid te veel verschil van gevoelen heerscht.

Die bijzitters zouden ongenoode gasten zijn, volgens den Minister. Wanneer de kantonrechter die personen zoo beschouwt, dan vloeit dit voort uit de verwaandheid van den man van beroep, van den vakman, dan is dit een verwaandheid van den jurist, die niet te pas komt. Wanneer de kantonrechter er goed over nadenkt, dan zal hij inzien met de noodige bescheidenheid, die past aan den man van wetenschap, dat er tal van zaken zijn die hij niet weet, maar wel de mannen die naast hem zitten.

Deze wet heeft een algemeen karakter, zegt de Minister, en Zijn Excellentie vraagt: wat weet nu bijv. een kleermaker van zekere speciale gevallen, die voor den kantonrechter komen? Ik wees er reeds op dat dit altijd een bezwaar blijft. Maar de arbeider heeft dan toch altijd de kans, dat er iemand zit, die beter dan de kantonrechter de omstandigheden kan beoordeelen waarin de arbeider verkeert, die voor den kantonrechter moet optreden, evengoed als de kantonrechter in den werkgever iemand heeft, die dat kan doen omtrent de omstandigheden van den patroon tegenover een werkman. De ervaring van den kleermaker zal den kantonrechter dus altijd nog te stade kunnen komen bij de beoordeeling of de arbeider of patroon in zeker geval al dan niet goed heeft gehandeld, al is de man die voor hem verschijnt ook een koekbakker. Bovendien vergeet de Minister, dat ook in ons stelsel de kantonrechter altijd nog kan vragen het advies van een Kamer van arbeid. Wanneer er dus een speciaal geval is, waarin de commissie van bijstand den kantonrechter niet kan voorlichten, dan kan de rechter altijd nog vragen het advies van de Kamer van arbeid. Maar hieruit volgt onmiddellijk ook weer, dat het argument van den Minister, tegen ons stelsel aangevoerd, even goed is aan te voeren tegen het ontwerp, door hem

zelf verdedigd. Er zijn toch geen Kamers van arbeid voor alle mogelijke vakken.

Wat moet de rechter dan doen wanneer hij voor zich krijgt een speciaal geval, waarvoor geen speciale Kamer van arbeid bestaat? Zijn er Kamers van arbeid voor naamlooze vennootschappen? Zijn zo er van alle vakken? Immers neen. Maar dan kan de rechter natuurlijk ook niet het advies van die kamer vragen.

Dat alles is echter een bewijs, dat men ons voorstel niet wil, dat men er niet van tracht te maken wat er wellicht van te maken is door de een of andere redactiewijziging, zooals door den Minister met andere amendementen van mij wel eens is gedaan. Van dit amendement wil de Minister niets weten. Wat in alle landen bestaat, mag hier niet ingevoerd worden, zelfs niet in den meer verzachten vorm van ons amendement.

Men conserveert liever de almacht van den kantonrechter, hoe ongelukkig die ook gebleken is te zijn. Geen almacht, zegt men, er is appèl. Maar het is toch altijd beter, door goede voorlichting van den kantonrechter, dat appèl te voorkomen. Dan is er zeker winst.

De Minister zegt, het gaat bij den kantonrechter zeer gemoedelijk toe; maar als wij nu de zaak eens gemoedelijk willen beschouwen en ons niet laten uit het veld slaan door de vele bezwaartjes en chicanes van den heer Limburg en anderen, dan maak ik mij sterk, dat men in het geheele land gemakkelijk met die zaak volgens ons amendement klaar komt, zonder dat daarvan iets op het papier staat. Maar hoe men — om dat woord nog eens te gebruiken — met juristerij, dat is met juridischen arbeid in den slechtsten zin des woords, ons tracht te bestrijden blijkt wel hieruit, dat de heer Limburg bijv. heeft gevraagd, hoe men de bijzitters dwingen zal te komen. Maar in de geheele Beroepswet staat een dergelijke dwang tot komen evenmin! Ik heb er zooeven in de strafbepalingen en elders althans niets van kunnen vinden. Men spreekt hier dus dagen en dagen over een wet zonder daarin te zetten, welks gemis zulke ontzettende bezwaren veroorzaakt, volgens den heer Limburg! Men behoeft waarlijk niet altijd alles op papier te zetten, wat men aan het gezond verstand der menschen wel kan overlaten!

De heer Limburg, een warm voorstander van leekenrechtspraak, heeft gezegd, dat juist het aannemen van dit voorstel de leekenrechtspraak in gevaar zou brengen. Ik zie dit gansch niet in. Integendeel, als dit voorstel wordt aangenomen en de bijzitters er komen, zal er langzamerhand een strooming komen, die dit instituut zal willen verbeteren door het geven van stemrecht en volledige bevoegdheid over het vonnis, enz. De leekenrechtspraak zal juist vervolmaakt worden na toepassing van mijn amendement, dat als het ware een overgangsmaatregel zal zijn naar die rechtspraak. Wanneer men thans *a* zegt, zal men later ook de noodzakelijke *b* zeggen, en dat *b* zal zijn de volledige speciale arbeidsrechtspraak.

Het antwoord op de vraag van den heer Janssen of die bijzitters ook een vraag zullen mogen doen, ligt voor de hand. Volgens het karakter van het voorstel zal de kantonrechter meester blijven van de zaak en zal de regeling allicht zoo zijn, dat de bijzitter door middel van den kantonrechter vragen kan doen om straks in de gelegenheid te zijn vruchtbare voorlichting te schenken.

Het komt mij voor, dat men niet genoeg doordrongen is van de noodzakelijkheid en het nut van het in het leven roepen van andere rechtspraak dan die wij hebben en die nu bij de uitvoering van dit wetsontwerp op den arbeid zal worden losgelaten.

Ik herhaal wat ik in mijn eerste redevoering heb gezegd: wanneer men den „socialen vrede" wil bevorderen in dien zin, dat men niet onnoodige quaesties wil hebben en bij wil leggen wat bij te leggen is — en zóó belust op strijd zijn ook wij niet, dat wij dit niet willen, dat wij onnoodig in al die kleinigheden wrijving zouden willen veroorzaken — zal men de leekenrechtspraak moeten toepassen. In 1900 waren in Duitschland rond 81,000 zaken aanhangig en slechts 15,000 hebben geleid tot een contradictoir vonnis. Bij de andere heeft men gehad vergelijk, afstand van actie, toegeven van de klacht enz. Dat bewijst toch dat met dergelijke colleges veel gedaan kan worden, zonder dat men behoeft te komen tot het uiterste, het voor het hoofd stooten van een der beide partijen, een vonnis.

In het nummer van 1 Juli 1900 van *Das Gewerbegericht* schreef de Stadtrat Flesch, van Frankfort a. M., een artikel, dat warm voor de leekenrechtspraak was en waarin o. a. het volgende voorkomt:

„Nicht um bewusszten Rechtsbeugungen zu Gunsten der Arbeitgeber zu verhindern bedürfte es der Veranziehung der Arbeiter zur Rechtsprechung. Wohl aber bedürfte es ihrer, um zu seiten dein, dasz sich die Rechtsanwendung und Rechtsentwickelung einseitig und ohne Berücksichtigung des Rechtsbewusztseins der Arbeiter gestalte.

Wenn „Recht" nach Jhering staatlich geschutztes Interesse ist, wenn das praktische Ziel der Gerechtigkeit die Gleichheit, und ihre praktische Rechtfertigung im Gesichtspunkt des socialen Gleichgewichtes liegt, dann ist es notwendig, beide Teile bei der Rechtsfindung zu beteiligen, um dadurch schliesslich auch das Gesetz und das positive Recht so zu gestalten, dasz die im Prinzip anerkannte Rechtsgleichheit zur Wahrheit werde und hierzu wurde vor zehn Jahren durch das Gewerbegerichts-gesetz der erste Schritt gethan".

Het komt mij voor, dat, als de Kamer werkelijk een bescheiden stap op dezen weg wil zetten, zij dan ons amendement zou moeten aannemen, zij het dan aangevuld door de bepalingen die men noodig oordeelde en die ook zijn toegepast bij andere amendementen.

Ik zie echter in, dat het vechten tegen de Bierkaai is. De Kamer wil in het laatste stadium van de behandeling van dit wetsontwerp vrij zeker niet met dergelijke proefnemingen beginnen, zooals bleek uit de redevoeringen van den Minister en den heer Limburg, zoodat ik er aan wanhoop of ons amendement een beduidend aantal stemmen zou krijgen.

De quaestie is gewichtig. Bij de invoering van dit wetsontwerp is leekenrechtspraak zoo noodig, dat deze zaak onmogelijk van de baan kan zijn. Wanneer men werkelijk vruchten wil plukken van de toepassing van dit wetsontwerp in de maatschappij, zal men stappen moeten doen in de richting van de leekenrechtspraak, die in schier alle landen van Europa bestaat.

Ik heb daarom de eer een motie voor te stellen om dit onderwerp later te kunnen bespreken, al of niet in verband met grondwetsherziening, waarvoor die heeren, die zeggen: ik ben er warm voor, maar trek het amendeemnt in, want het gaat zoo niet, dan ook kunnen stemmen. Wanneer er nu over gestemd werd, zou — dit blijkt afdoende uit het betoog van den heer Limburg — de stemming onzuiver zijn. Daarvoor heb ik echter de zaak zelf te lief. Wij kunnen er dan beter, onafhankelijk van de bijzaken en de formuleering, over oordeelen en stemmen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb mitsdien de eer, tevens namens mijn medevoorstellers, ons amendement op dit artikel in te trekken, terwijl wij wenschen voor te stellen de motie, door mij bij dezen in uwe handen gesteld.

De **Voorzitter:** Daar het amendement is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Door de heeren Troelstra, Schaper, ter Laan, van Kol, Hugenholtz en Tak is een motie ingediend van den volgenden inhoud:

De Kamer,

van oordeel, dat de uitbreiding der arbeidswetgeving meer en meer de noodzakelijkheid schept, om daarvoor eene afzonderlijke rechtspraak in te stellen,

gaat over tot de orde van den dag.

Deze motie, onderteekend door zes leden, behoeft niet nader te worden ondersteund. Zij zal gedrukt en rondgedeeld en de dag der beraadslaging later bepaald worden.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende, om, namens deze, haar gevoelen over de Regeeringswijziging modo te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie heeft tegen deze wijziging geen bezwaar.

De beraadslaging wordt gesloten en het gewijzigde art. 125 a zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Art. 125 b. De eischende partij zal te harer keuze ter griffie van het kantongeregt binnen welks regtsgebied de arbeid gewoonlijk wordt verrigt of binnen welks regtsgebied de wederpartij woonachtig is, een verzoekschrift op ongezegeld papier indienen, waarbij den kantonregter

verzocht wordt een dag te bepalen, waarop de zaak ter teregtzitting zal worden behandeld.

Het verzoekschrift bevat eene opgave van den naam, de voornamen en de woonplaats des verzoekers, van den naam en de woonplaats der wederpartij, mitsgaders eene mededeeling van de vordering en van de gronden, waarop dezelve steunt.

Bij algemeenen maatregel van bestuur zal een model van het verzoekschrift worden vastgesteld; het gebruik van dit model zal echter niet verpligt zijn.

Memorie van Antwoord.

Art. 125 *b*. In plaats van de wederpartij te dagvaarden — art. **125 d** toont duidelijk aan, dat de nieuwe regeling in de plaats treedt van de dagvaarding — behoeft de eischende partij slechts den bevoegden kantonrechter schriftelijk te verzoeken een dag voor de behandeling der zaak ter terechtzitting te bepalen. De eischen, voor den inhoud van het verzoekschrift gesteld, zijn hoogst eenvoudig, hoewel voldoende om de wederpartij in kennis te stellen met den aard en den omvang der vordering. Bovendien zal bij algemeenen maatregel een facultatief model voor het verzoekschrift worden vastgesteld; het nut van deze bepaling springt in het oog: het is vaak gebleken, hoezeer onbekendheid met de juiste vormen, waarin zekere verzoeken behooren te worden ingekleed, hinderlijk werkt en velen van het indienen terughoudt.

Wat de betrekkelijke bevoegdheid des rechters aangaat, schijnt de rechter, binnen wiens rechtsgebied de arbeid gewoonlijk wordt verricht, in den regel althans, het meest in aanmerking te komen voor de beslechting van geschillen, uit de arbeidsovereenkomst ontstaan. Daar zich intusschen gevallen kunnen voordoen, waarin het langs dezen weg moeilijk is een bepaalden rechter als den bevoegden aan te wijzen, komt het wenschelijk voor aan de eischende partij eene keuze te laten en haar ook te vergunnen de zaak aanhangig te maken bij den kantonrechter van de woonplaats der wederpartij. Deze regeling is tot op zekere hoogte ontleend aan art. 314 van het Wetboek.

G. O. *Art.* 125 *b*. De eischende partij zal te harer keuze den kantonregter binnen wiens regtsgebied de arbeid gewoonlijk wordt verrigt, of den kantonregter binnen wiens regtsgebied de wederpartij woonachtig is, schriftelijk verzoeken eenen dag te bepalen, waarop de zaak ter teregtzitting zal worden behandeld.

Het verzoekschrift bevat eene opgave van den naam, de voornamen en de woonplaats des verzoekers, van den naam en de woonplaats der wederpartij, mitsgaders eene mededeeling van de vordering en van de gronden, waarop dezelve steunt.

Bij algemeenen maatregel van bestuur zal een model van het verzoekzoekschrift worden vastgesteld; het gebruik van dit model zal echter niet verplichtend zijn.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XXIX. Van de zijde der Commissie werd als haar oordeel te kennen gegeven, dat in de bepaling van het derde lid van art. **125 b** van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering het woord „verplichtend" door „verplicht" behoort te worden vervangen.

De Minister beaamde de juistheid van deze opmerking.

Ie N. v. W. Aan het slot van art. **125 b** wordt het woord „verplichtend" vervangen door het woord „verplicht".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(20 Juni 1906.)

De heer **Lucasse**: Mijnheer de Voorzitter! Zou u ons willen veroorlooven te gelijk te behandelen de wijzigingen welke wij hebben voorgesteld op art. **125 b** en die, welke wij hebben voorgesteld op art. **125 c**, omdat zij met elkander verband houden?

De **Voorzitter**: Daartegen bestaat geen bezwaar. Gelijktijdig zullen dus toegelicht worden de amendementen van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt op de artt. **125 b** en **125 c**.

Op dit artikel [**125 b**] is door de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt een amendement voorgesteld [ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 8, I], strekkende om het eerste lid te lezen:

„De eischende partij zal te harer keuze ter griffie van het kantongeregt binnen welks regtsgebied de arbeid gewoonlijk wordt verrigt of binnen welks regtsgebied de wederpartij woonachtig is, een verzoekschrift op ongezegeld papier indienen, waarbij den kantonregter verzocht wordt een dag te bepalen, waarop de zaak ter teregtzitting zal worden behandeld.

Op dit artikel [**125 c**] is door de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt een amendement voorgesteld [ingezonden 15 Juni 1906, stuk n°. 100], strekkende om het artikel te lezen:

„De kantonrechter bepaalt, indien hem blijkt dat het geschil betrekking heeft op eene zaak in artikel **125 a** genoemd en hem aanvankelijk de vordering ontvankelijk en niet geheel ongegrond voorkomt, den dag en het uur, waarop die zaak ter teregtzitting zal dienen; die dag zal niet later mogen worden gesteld dan veertien dagen na ontvangst van het verzoekschrift ter griffie.

De griffier geeft aan beide partijen bij geadviseerden dienstbrief kennis van den dag en het uur, waarop de zaak ter teregtzitting zal dienen.

Tusschen den dag, waarop deze kennisgeving is verzonden en den verschijndag zullen minstens vijf dagen moeten verloopen.

Bij de kennisgeving aan de wederpartij wordt een afschrift van het verzoekschrift gevoegd.

De kennisgeving geschiedt volgens een model bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen.

Weigert de kantonregter om een of meer der redenen in het eerste lid genoemd zijne medewerking te verleenen, dan doet hij dit bij eene gemotiveerde beslissing, waarvan bij geadviseerden dienstbrief door den griffier mededeeling wordt gedaan aan de eischende partij. Deze blijft evenwel bevoegd hare vordering bij gewone dagvaarding in te stellen.

Tegen de beslissing door den kantonregter ingevolge dit artikel genomen, staat geene hoogere voorziening open." (1)

De heer **Lucasse**: Mijnheer de Voorzitter! Mijn geachte medevoorsteller, de heer van Sasse van Ysselt, en ik hebben gemeend de navolgende wijzigingen in art. **125 b**, eerste lid, en van art. **125 c** te moeten voorstellen.

Wat onze wijziging van het eerste lid van art. **125 b** betreft, diene het volgende.

In het Regeeringsvoorstel staat, dat de eischende partij aan den kantonrechter schriftelijk zal verzoeken den dag te bepalen, waarop de zaak ter terechtzitting zal dienen. Wij achten het beter, dat dit verzoekschrift niet aan den kantonrechter worde gezonden, maar ter griffie van het kantongerecht worde ingediend. Want als het verzoekschrift aan den kantonrechter wordt gezonden, zal volgens het voorstel der Regeering die kantonrechter binnen twee dagen na ontvangst van dat verzoekschrift den dag moeten bepalen, waarop de zaak ter terechtzitting zal dienen en moet ook binnen twee dagen na ontvangst daarvan de griffier de kennisgeving aan partijen zenden.

Die bepaling van het Regeeringsvoorstel is nog al bezwarend voor den kantonrechter. Want dan moet die kantonrechter wel elken dag thuis zijn en op de wacht staan of er niet een verzoek inkomt, omdat hij aan die twee dagen gebonden is. Woont hij in een andere gemeente dan waar de griffie van het kantongerecht is gevestigd, dan wordt het nog lastiger, want krijgt hij dan het verzoekschrift ook niet dadelijk in handen, dan moet hij bovendien van daar nog naar den griffier gaan of aan dezen schrijven en hem mededeelen welke dag de verschijndag zal zijn. En dat alles moet gebeuren binnen twee dagen na ontvangst van het verzoekschrift.

Het komt ons voor, dat die termijn van twee dagen veel te kort is en in vele gevallen door den kantonrechter niet zal kunnen worden in acht genomen. Daarom is het beter, dat die termijn van twee dagen niet in de wet komt. En vandaar ons voorstel tot wijziging van het door de Regeering voorgesteld eerste lid van art. **125 b**, dat het verzoekschrift zal worden ingediend ter griffie van het kantongerecht. Ik kom daarop nog terug bij de toelichting van onze voorgestelde wijziging van art. **125 c**.

Nu de tweede wijziging, die wij voorstellen. De eischende partij zal een verzoekschrift indienen, maar dan is de vraag, of dat verzoekschrift door de eischende partij zal kunnen worden gesteld op ongezegeld papier.

Dat moet, naar onze meening, van den aanvang af vast staan. Want of de eischende partij dat verzoekschrift op ongezegeld papier heeft mogen doen, zal eerst op de terechtzitting blijken, als die partij, zoo deze de werkgever is, aldaar een deugdelijk bewijs van onvermogen overlegt, en zoo deze de arbeider is, zij alsdan op die terechtzitting niet zal zien betwist wat hij zal hebben beweerd, dat hij niet meer dan f 4 per dag verdient. De arbeider zal denken: ik verdien niet meer dan f 4 per dag, ik mag dus op ongezegeld papier dat

(1) [Dit amendement verving een ander, ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 8, I, luidende als volgt:

Art. **125 c** te lezen als volgt:

De kantonregter bepaalt, indien hem blijkt dat het geschil betrekking heeft op eene zaak in artikel **125 a** genoemd en hem aanvankelijk de vordering ontvankelijk en niet geheel ongegrond voorkomt, den dag en het uur, waarop die zaak ter teregtzitting zal dienen; die dag zal niet later mogen worden gesteld dan veertien dagen na ontvangst van het verzoekschrift ter griffie.

De griffier geeft aan beide partijen bij aangeteekenden brief kennis van den dag en het uur, waarop de zaak ter teregtzitting zal dienen.

Tusschen den dag, waarop deze kennisgeving is verzonden en den verschijndag zullen minstens vijf dagen moeten verloopen.

Bij de kennisgeving aan de wederpartij wordt een afschrift van het verzoekschrift gevoegd.

De kennisgeving geschiedt volgens een model bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen.

Weigert de kantonregter om een of meer der redenen in het eerste lid genoemd zijne medewerking te verleenen, dan blijft de eischende partij bevoegd hare vordering bij gewone dagvaarding in te stellen.

Tegen de beslissing door den kantonregter ingevolge dit artikel genomen, staat geen hoogere voorziening open.]

verzoekschrift indienen, maar daarover kan op die eerste terechtzitting quaestie ontstaan. De werkgever kan zeggen: ik ontken, dat die man kosteloos mag procedeeren; hij verdient meer dan f 4 per dag.

Ten einde nu die moeilijkheid te ontwijken en geen vertraging in de zaak te hebben, stellen wij voor dat, wie het ook zij, hetzij de werkgever, hetzij de arbeider, de eischende partij het verzoek op ongezegeld papier zal mogen indienen. Immers, indien op de terechtzitting bleek, dat hij dat niet had mogen doen, zou op dat ongezegelde stuk geen recht kunnen worden gedaan.

Wat nu de door ons voorgestelde wijziging van art. **125 c** betreft, naar onze meening zijn de termijnen, door de Regeering in dat artikel voorgesteld te kort. Ik wil dat door een voorbeeld duidelijk maken. Gesteld, dat de terechtzittingen voor burgerlijke zaken op een kantongerecht op een Maandag zijn vastgesteld. De kantonrechter ontvangt Dinsdag het verzoekschrift, maar het komt hem bijv. wegens afwezigheid eerst Donderdag in handen, terwijl volgens de bepaling van het artikel van het ontwerp op den vijfden dag na dien der ontvangst de verschijndag moet zijn.

Dit zou dus, in het geval dat ik stel, op Zondag zijn, maar aangezien de terechtzittingen niet op Zondag plaats hebben, zal de volgende Maandag de verschijndag moeten zijn, omdat de daarop volgende Maandag te laat is, aangezien dan de twaalf dagen, welke de Regeering stelt, voorbij zijn. Men heeft dus in dat geval slechts één verschijndag. Op dien Donderdag, waarvan ik sprak, verzendt de griffier de kennisgevingen aan de eischende partij en aan de wederpartij; hij moet dat volgens het voorstel van de Regeering bij aangeteekenden brief doen. Indien die partijen nu niet wonen in de plaats waar het kantongerecht is gevestigd, maar in afgelegen landelijke gemeenten, is het waarschijnlijk, dat de kennisgevingen haar eerst Vrijdag en in sommige gevallen eerst Zaterdag bereiken. Op den volgenden Maandag moet de verschijndag zijn en dan komt ons de termijn te kort vóór, omdat de wederpartij slechts een paar dagen, vóór dat hij verschijnen moet, daarvan kennis krijgt.

Ten einde aan het bezwaar, dat uit dien korten termijn voortvloeit, te gemoet te komen, hebben wij een termijn, niet van twaalf, maar van veertien dagen voorgesteld. De zaak zal dan niet later mogen dienen dan op den veertienden dag na de indiening van het verzoekschrift ter griffie. Het voordeel van ons voorstel is, dat in dien termijn van veertien dagen twee terechtzittingen vallen. De kantonrechter heeft dan de bevoegdheid op den eersten of op den tweeden Maandag, in dien termijn vallende, den verschijndag te bepalen, maar hij kan altijd zorgen, dat er vijf dagen verloopen tusschen den dag waarop de kennisgeving is verzonden en den verschijndag. Ik geloof dus, dat er tegen ons voorstel geen enkel bezwaar kan bestaan.

Volgens ons voorstel heeft men altijd twee verschijndagen, maar volgens het voorstel van de Regeering heeft men er soms maar een, en dat is, zooals ik aantoonde, te weinig.

In art. **125 c** is door ons nog een andere wijziging gebracht en wel deze. Volgens het voorstel der Regeering zal de griffier bij aangeteekenden brief de kennisgevingen moeten verzenden van den door den kantonrechter bepaalden verschijndag. De griffier zal de port en de aanteekeningskosten moeten betalen, dus voor een brief aan de eischende partij en aan de wederpartij samen veelal minstens 30 cent.

Komen er nu tal van procedures omtrent arbeidsgeschillen voor, dan zal het den griffier nog heel wat kosten en om dat te voorkomen, hebben wij voorgesteld, dat de griffier die kennisgevingen zal verzenden bij geadviseerden dienstbrief.

Verder moet volgens het voorstel van de Regeering elke zaak betreffende een arbeidsgeschil, waarover een verzoekschrift is ingekomen, door den kantonrechter behandeld worden. Maar als een verzoekschrift bij den kantonrechter inkomt en hem blijkt, dat de zaak geen betrekking heeft op een arbeidsovereenkomst, dan moet toch die rechter naar mijn meening de bevoegdheid hebben om het bepalen van een dag, waarop de zaak ter terechtzitting zal dienen, aan de eischende partij te weigeren. Want wanneer hij toch een dag bepaalde, zou de vordering, als de zaak ter terechtzitting kwam, door hem moeten worden afgewezen, omdat de zaak geen betrekking heeft op een arbeidsgeschil. Vandaar ons voorstel om in het eerste lid van art. **125 c** te bepalen, dat de kantonrechter een verschijndag bepaalt, indien hem blijkt, dat het geschil betrekking heeft op een zaak, in art. **125 a** genoemd.

Maar nu het geval, dat een verzoekschrift wel betrekking heeft op een arbeidsovereenkomst. Dan kan het toch gebeuren, dat de eischende partij niet ontvankelijk moet verklaard worden om die vordering in te stellen, omdat de eischer

b.v. minderjarig is of omdat het verzoekschrift niet inhoudt wat het volgens het voorstel der Regeering inhouden moet of omdat het een vordering betreft, waaromtrent reeds een rechterlijk gewijsde bestaat. In die en dergelijke gevallen zou het verzoek moeten kunnen worden afgewezen.

Ook kan het voorkomen, dat uit het verzoekschrift blijkt, dat de vordering van allen grond ontbloot is, omdat die vordering, hoewel op een arbeidsovereenkomst gegrond, toch geen steun vindt in de wet.

Om voor de eischende partij in den aanvang een verlies der procedure te voorkomen, hebben wij in ons amendement voorgesteld, dat de kantonrechter het bepalen van een verschijndag kan weigeren, wanneer hem de vordering aanvankelijk niet ontvankelijk en geheel ongegrond voorkomt. Dit is voor de eischende partij volstrekt geen bezwaar, want wanneer die beslissing gemotiveerd door den kantonrechter genomen is, kan zij daarmede haar voordeel doen en een verbeterd verzoekschrift indienen; dat is beter dan wanneer de vordering ter terechtzitting toch om voormelde redenen moet worden afgewezen. Men spaart dan onnoodige moeite.

Wij hebben ook vooral een dergelijke wijziging van het eerste lid van art. 125 c voorgesteld om processen te voorkomen, ingesteld op onleesbare, onduidelijke en onvolledige briefjes, welke anders zeer waarschijnlijk de kantonrechters zeer dikwijls zouden ontvangen. Bovendien hebben wij aan de eischende partij de gelegenheid gelaten om de zaak nog op de gewone wijze te kunnen aanbrengen.

Verder hebben wij voorgesteld, dat, wanneer de kantonrechter meent, dat geweigerd moet worden de bepaling van den verschijndag om de redenen genoemd in het eerste lid van art. 125 c, hij van die weigering een gemotiveerde beslissing zal moeten geven, opdat de eischende partij kan weten waarom de weigering heeft plaats gehad.

Verder hebben wij voorgesteld, dat tegen de beslissing, die weigering betreffende, geen hooger beroep is toegelaten. Wij hebben gemeend, dat zulks wenschelijk is ter voorkoming van langdurige processen.

Wij hebben deze amendementen voorgesteld, omdat wij het er inderdaad voor houden, dat bij aanneming daarvan verbetering zal worden aangebracht in hetgeen de Regeering voorstelt; wij bevelen daarom onze amendementen bij de Kamer aan.

De beide amendementen worden ondersteund door de heeren de Ridder, van Veen, Regout en Bolsius, en maken mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Als u het goed vindt zal ik mij liefst eerst bepalen tot het bespreken van art. 125 b, omdat dit de behandeling gemakkelijker maakt.

De **Voorzitter**: Ik heb geen bezwaar aan het verlangen van den Minister te voldoen, en de verdere behandeling der artt. 125 b en c gesplitst te houden.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het zal der Vergadering duidelijk zijn uit de toelichting door den heer Lucasse gegeven, dat het amendement in tweeërlei opzicht van het Regeeringsvoorstel afwijkt.

In de eerste plaats zegt het Regeeringsvoorstel, dat verzoeken schriftelijk aan den kantonrechter zullen worden gedaan. Het amendement wenscht te bepalen, dat een verzoekschrift ingediend zal worden bij de griffie der kantongerechten. Dit komt mij voor inderdaad een verbetering te zijn, een practisch voordeel, gelijk de heer Lucasse duidelijk in het licht gesteld heeft; ik kan deze wijziging dus overnemen.

Eenigszins twijfelachtig is het tweede punt: het verzoekschrift op ongezegeld papier.

Ik wil wel zeggen, dat ik, toen ik heden morgen deze zaal binnen kwam, het voornemen had dit amendement te bestrijden, omdat volgens het stelsel van het wetsontwerp, degene die f 4 en minder dagloon verdient *per se pro Deo* kan procedeeren.

Verkeert de arbeider in dat geval, dan staat vast dat hij ook een request kan indienen op ongezegeld papier; maar door de argumenten van den heer Lucasse ben ik aan het wankelen gebracht. Hij vroeg namelijk of geen quaestie kon rijzen over de vraag of de arbeider inderdaad in bedoeld geval verkeert en of dit geen moeilijkheden zou kunnen geven.

Groote moeilijkheden ducht ik hiervan niet; maar ik ontken niet, dat er

iets vóór te zeggen is om als algemeenen regel aan te nemen, dat de requesten op ongezegeld papier mogen ingediend worden.

Rijzen er geen bezwaren van andere zijden tegen dit denkbeeld, dan heb ik geen bezwaar ook dit gedeelte van het amendement over te nemen.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over het amendement op art. 125 b mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie kan zich wel vereenigen met hetgeen de Minister gezegd heeft, zoodat harerzijds tegen de overneming van dat deel van het amendement door de Regeering geen bezwaar bestaat.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik verklaar dan het amendement op art. 125 b over te nemen.

De **Voorzitter**: Aangezien het amendement op art. 125 *b*, eerste lid, door de Regeering is overgenomen, maakt het geen afzonderlijk onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het gewijzigd art. **125 b** wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 125 *b*. Aan het slot wordt in plaats van „verplicht" gelezen „verpligt".

Art. 125 c. De kantonregter bepaalt, indien hem blijkt dat het geschil betrekking heeft op eene zaak in artikel 125 a genoemd en dat het verzoekschrift voldoet aan de eischen gesteld in artikel 125 b, den dag en het uur, waarop de zaak ter teregtzitting zal dienen; die dag zal niet later mogen worden gesteld dan veertien dagen na ontvangst van het verzoekschrift ter griffie.

De griffier geeft aan beide partijen bij te adviseeren dienstbrief kennis van den dag en het uur, waarop de zaak ter teregtzitting zal dienen.

Tusschen den dag, waarop deze kennisgeving is verzonden, en den verschijndag zullen ten minste vijf dagen moeten verloopen.

Bij de kennisgeving aan de wederpartij wordt een afschrift van het verzoekschrift gevoegd.

De kennisgeving geschiedt volgens een model bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen.

Weigert de kantonregter op grond dat het geschil geen betrekking heeft op eene zaak in artikel 125 a genoemd of dat het verzoekschrift niet voldoet aan de eischen gesteld in artikel 125 b zijne medewerking te verleenen, dan doet hij dit bij eene gemotiveerde beslissing, waarvan bij te adviseeren dienstbrief door den griffier mededeeling wordt gedaan aan de eischende partij.

Tegen de beslissing door den kantonregter ingevolge dit artikel genomen, staat geene hoogere voorziening open, onverminderd de bevoegdheid van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad om zich, alleen in het belang der wet, tegen die beslissing in cassatie te voorzien.

Memorie van Antwoord.

Art. 125 c. De wederpartij wordt met de vordering in kennis gesteld door den kantonrechter, die haar een afschrift van het verzoekschrift toezendt en haar daarbij tevens kennis geeft van dag en uur der terechtzitting.

De dagbepaling geschiedt volgens een formulier, vastgesteld bij den bij het vorig artikel bedoelden algemeenen maatregel. Ditmaal is het gebruik verplichtend gesteld, hetgeen ten aanzien van het formulier, bedoeld bij het vorige artikel, niet wel doenlijk en zeker niet practisch zoude zijn.

De termijnen zijn gekozen met het oog op de omstandigheid, dat veelal slechts één dag in de week voor de burgerlijke terechtzitting bestemd is. Volgens deze regeling zullen partijen nimmer binnen korteren tijd dan drie, noch na langeren tijd dan twaalf dagen te voren, met den dag der behandeling in kennis kunnen worden gesteld.

G. O. *Art.* 125 c. Binnen twee dagen na ontvangst van het verzoekschrift geeft de regter aan beide partijen bij aangeteekenden brief kennis van den dag en het uur, waarop de zaak ter teregtzitting zal dienen; die dag zal niet vroeger worden gesteld dan vijf, en niet later dan twaalf, dagen na dien, waarop de regter het verzoekschrift heeft ontvangen.

Bij de kennisgeving aan de wederpartij wordt een afschrift van het verzoekschrift gevoegd.

De kennisgeving geschiedt volgens een model bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XXX. Van de zijde der Commissie werd de vraag gesteld, of het in den algemeenen gang van de procedure niet beter zou passen, de in art. **125 c** bedoelde kennisgevingen door den griffier van het kantongerecht te doen geschieden.

De Minister beantwoordde deze vraag in bevestigenden zin.

1e N. v. W. In art. **125 c** worden de woorden: „na ontvangst van het verzoekschrift geeft de regter" vervangen door de woorden: „na ontvangst van het verzoekschrift door den kantonregter geeft de griffier".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(20 Juni 1906.)

[Men zie ook bij art. **125 b**, bladz. 313 en volg.]

De **Voorzitter**: Thans komt in behandeling art. **125 c** en het daarop voorgestelde amendement, dat reeds is toegelicht.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien [van] art. **125 c** worden door de voorstellers van het amendement verschillende wijzigingen aan de hand gedaan: één om in plaats van „bij aangeteekenden brief" te spreken van „geadviseerden", men bedoelt: „te adviseeren dienstbrief".

Ik neem dit gaarne over.

De termijnen zijn te kort, heeft de geachte afgevaardigde voorts gezegd. Er wordt hier voorgesteld:

„Binnen twee dagen na ontvangst van het verzoekschrift door den kantonregter geeft de griffier aan beide partijen bij aangeteekenden brief kennis van den dag en het uur, waarop de zaak ter teregtzitting zal dienen; die dag zal niet vroeger worden gesteld dan vijf, en niet later dan twaalf, dagen na dien, waarop de regter het verzoekschrift heeft ontvangen."

De geachte afgevaardigde heeft het degenen die het niet met hem eens zijn moeilijk gemaakt, hij heeft gezegd: tegen hetgeen ik aanvoer is niets te zeggen, en wanneer ik tracht toch iets te zeggen, zou ik den geachten afgevaardigde dus een démenti geven, dat ik niet geven wil.

Het staat vast dat het bezwaar ontleend aan het art. **125 b** is komen te vervallen door het artikel zooals het nu luidt, doordat namelijk het verzoekschrift wordt ingediend ter griffie.

De vraag blijft nu over: zijn de termijnen te kort?

Hieromtrent kan men van gevoelen verschillen. Er is toch belang bij dat de termijnen niet te lang zijn voor zulke eenvoudige zaken als het hier geldt. Ik behoef de Vergadering er niet aan te herinneren, dat bij de procedure, die voorgeschreven is voor zaken van koophandel, zeer korte termijnen van dagvaarding zijn aangenomen.

De termijn van dagvaarding in groote handelsgeschillen bij de rechtbank is veelal maar twee vrije dagen. Wanneer men dit aanneemt, kan men niet beweren, dat de termijn, die hier voorgesteld is, inderdaad tekort zou zijn. Intusschen kan het voorkomen dat meer speciaal in een kanton ten plattelande, waar de communicatie niet zeer gemakkelijk is, zich hier en daar practische bezwaren zouden kunnen voordoen, waarop de geachte afgevaardigde heeft gewezen.

Er bestaat bij mij geen bezwaar om, waar toch ook volgens het amendement de termijn beperkt wordt, met de voorstellers mede te gaan; wij krijgen dan wel niet den korten termijn, dien het wetsontwerp had willen invoeren, maar toch wel een korten termijn.

Een deel van het amendement waarover ik intusschen niet zoo gunstig denk en dat ik meen te moeten ontraden, is de praeliminaire, de praejudicieele, beschikking die de geachte voorstellers door den kantonrechter willen zien geven. Dit is inderdaad een punt van belang, waarmede ik mij niet kan vereenigen. Er is gezegd: wanneer deze wijze van procedeeren gevolgd wordt in een zaak waarvoor deze wet niet geschreven is, dan moet toch de kantonrechter het recht hebben aanstonds een gunstige dispositie op het request te weigeren. Dat spreekt vanzelf, dat behoeft niet gezegd te worden op de wijze als in het amendement wordt voorgesteld. Wanneer uit het request blijkt, dat men niet te doen heeft met een rechtsvordering uit het Arbeidscontract, voortspruitende, dan gelden natuurlijk niet de bepalingen gemaakt bij de wet voor de geschillen uit het Arbeidscontract voortspruitende, dat volgt reeds uit het ontwerp. Wanneer men den aanhef van de afdeeling nog eens naleest, dan zal men zien, dat de berechting van zaken met betrekking tot een arbeidsovereenkomst, geschiedt overeenkomstig de gewone regelen, voor zooverre daarvan bij de volgende bepalingen niet is afgeweken. Het terrein is dus in art. **125a** behoorlijk afgebakend. Tot zoover beschouw ik daarom het amendement als overbodig, maar iets anders is wat er verder komt. Dat beschouw ik niet alleen als overbodig, maar ook als nadeelig. De bedoeling van deze bijzondere procedure is — en als men die bedoeling niet wil verwezenlijken, doet men beter om de geheele regeling niet in te voeren — om hier zooveel mogelijk alle formalisme en allen noodeloozen omslag af te snijden en het proces zoo eenvoudig mogelijk in gang te zetten, maar wanneer men deze afwijking van de gewone procesorde wil, moet men daarin consequent handelen, en wanneer wij nu gaan invoeren, dat aan den kantonrechter zal worden gegeven het recht om reeds terstond op het ontvangen van het request, zonder dat hij iets anders van de zaak kent, dan den inhoud van dat stuk, op de gronden in het amendement vermeld, een afwijzende beschikking te geven, dan schept men moeilijkheden en omslag, die wij juist willen vermijden.

Het klinkt heel rationeel wanneer wij van den geachten afgevaardigde uit Middelburg hooren: er zijn menschen, die zoo slecht schrijven of die zoo onduidelijk hun gronden zullen aanvoeren of op gebrekkige wijze te werk zullen gaan bij de opstelling van hun request, maar hij heeft uit het oog verloren, dat hier de justitiabelen zullen worden geholpen op een wijze als tot dusver in het burgerlijk recht niet is voorgekomen. Er zal n.l. bij algemeenen maatregel van bestuur een model worden vastgesteld, dat zij zullen kunnen volgen. De invulling van dat model zal kunnen geschieden met behulp van een bureau van arbeidsrecht of op het advies van een beter onderlegden medearbeider, en het zal wezenlijk, ik zou bijna zeggen, zulk een heksentoer niet zijn om met dat model in de hand de eenvoudige zaken, die noodig zijn, in dat request neer te schrijven. Ik zou dus aan de regeling van het wetsontwerp de voorkeur geven boven die van het amendement.

Ik vrees, dat deze praeatabele beoordeeling, die de heeren wenschen, weer ten gevolge zou moeten hebben, dat de kantonrechter een gemotiveerde beschikking

zou moeten geven, waarom hij den rechtsdag niet bepaalt, hetgeen dan weer ten gevolge zou moeten hebben, dat of een geheel ander request moet worden geschreven, of bij dagvaarding de eisch zou moeten worden gedaan. Al dezen omslag wenschen wij af te snijden. Ik ben dus zeer gezind om een groot deel van het amendement van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt te steunen, maar ik zou den heeren willen verzoeken om op het laatste niet te blijven staan, omdat men dan in strijd komt met den geheelen opzet van de bijzondere procedure, die wij hier voorstellen.

De heer **van Sasse van Ysselt**: Mijnheer de Voorzitter! Mijn medevoorsteller en ik zijn den heer Minister zeer dankbaar voor de tegemoetkomende wijze, waarop hij ons tweede amendement heeft bejegend. Na de verklaring, dat hij bereid is een deel daarvan over te nemen, zal ik, omdat ik niet kan aannemen, dat de Kamer, na de argumentatie van den Minister gehoord te hebben, zich niet met dat deel van het amendement zou vereenigen, mij bepalen tot de bestrijding, welke door den Minister is gevoerd tegen het tweede deel van ons tweede amendement.

Ik wil hierbij vooropstellen, dat het mij gespoten heeft, dat indertijd de regeling van de procedure, welke thans aan de orde is, niet in de afdeelingen is kunnen behandeld worden, aangezien zij niet aanvankelijk is voorgesteld geworden, maar eerst in het ontwerp is gekomen nadat het ontwerp in de afdeelingen was onderzocht. Dientengevolge is het niet mogelijk geweest voor de Kamerleden om vóór de openbare behandeling van dit wetsontwerp behoorlijk over deze zaak van gedachten te wisselen en hebben wij, die ons niet konden vereenigen met de wijze van rechtspleging, zooals die hier wordt voorgesteld, en het niet wenschelijk achtten, dat de zaak weder zou moeten worden gezonden naar de afdeelingen, gemeend niet beter te kunnen doen dan te trachten door het voorstellen van amendementen verbetering in de voorgestelde rechtspleging te brengen.

Wij zijn van oordeel, dat, zooals de rechtspleging thans is voorgesteld, deze aanleiding zal geven tot zeer vele moeilijkheden, zonder dat partijen er door gebaat zullen worden, maar dat partijen er integendeel nadeel van zullen ondervinden, als althans de regeling, zooals die thans is voorgesteld, wet zou worden. Volgens het Regeeringsvoorstel moet men de procedure in zake het arbeidscontract, als men het niet met een briefje wil doen, aanvangen met het invullen van een formulier, maar dat is niet ieders werk, omdat het arbeidscontract in den regel aanleiding zal geven tot verschillende moeilijke rechtsvorderingen, zoodat het niet mogelijk zal zijn voor den oningewijde die een actie heeft in te stellen, om behoorlijk een formulier in te vullen. Meestal zal daarom in zake het arbeidscontract de actie worden ingesteld door een eenvoudig briefje, doch hoe de briefjes zullen luiden, die bij den kantonrechter zullen inkomen om een proces te beginnen in zake het arbeidscontract, dat weet wel een ieder, die eenigszins bekend is met de wijze van procedeeren voor den kantonrechter. Men krijgt daar toch, als partijen de zaken *zelf* behandelen, die zaken zoo onrijp voor beslissing, dat het veelal niet mogelijk is daarover een behoorlijk vonnis te wijzen, zoodat wanneer de zaken eindelijk tot uitspraak komen, dikwerf de ingestelde vordering, al is zij nog zoo rechtmatig en gegrond, zal worden afgewezen enkel en alleen omdat de actie verkeerd is ingesteld geworden. Wij hebben daarom gemeend, dat het beter ware dat vóórdat de vordering in zake het arbeidscontract wordt ingesteld, er eerst kwam een soort van preliminaire beschikking, omdat daardoor de kantonrechter in de gelegenheid kan gesteld worden om partijen, wanneer zij hun introduceerend request niet behoorlijk hebben ingediend, te verzoeken dit alsnog te verbeteren.

Wanneer de regeling die door de Regeering wordt voorgesteld, wet zou worden, dan zal dit gewoonlijk het geval zijn, dat er op de griffie van het kantongerecht een briefje van een dienstbode of van een werkman komt, waarin aan den kantonrechter wordt bericht: ik heb zooveel te goed van die en die mevrouw of van dien werkgever, zonder dat de werkgever of de mevrouw nader door opgave van woonplaats, enz. wordt aangeduid, en zonder dat uit het briefje blijkt op welken grond de actie steunt. De griffier moet dan toch dien brief mededeelen aan de wederpartij en dit geldt voor de dagvaarding. Partijen komen alsdan verder geheel te staan onder de thans reeds bestaande bepalingen der burgerlijke rechtspleging en zijn zij alzoo onderworpen aan al de excepties en middelen van niet-ontvankelijkheid, die daarin voorkomen. Ik vrees daarom, dat de eischende partij, wanneer zij niet is een werkgever, het kind van de rekening zal worden van de rechtspleging, zooals die door de Regeering is voorgesteld. Zeker zal in 90 van de 100 gevallen door haar een verkeerde actie worden ingesteld. Daarom acht ik het beter, dat partijen van te voren bij den kantonrechter moeten komen om hem te vragen of zij hun actie kunnen instellen met het request, zooals zij het redigeerden; dan toch zal de kantonrechter, wanneer hij ziet, dat het request naar niets gelijkt, aan de eischende partij kunnen zeggen: maak eerst een beter request, of wel hij kan den griffier vragen om het behoorlijk in orde te brengen, en ontstaat er daardoor dan de kans, dat er zal komen een behoorlijke actie, terwijl volgens den door de Regeering voorgestelden regel de griffier altijd verplicht is het request of den brief der eischende partij mede te deelen aan de wederpartij, hoe slecht die ook zal zijn geredigeerd en die mededeeling dan zal gelden als dagvaarding. Partijen komen dan aan het procedeeren met elkaar, zonder dat herstel van de niet-behoorlijk ingestelde actie meer mogelijk is.

Dit nu acht ik zeker niet in het belang van den arbeider, die gewoonlijk degene zal zijn die de actie instelt. Doch ik acht het ook niet in het belang van den werkgever, dat door middel van een eenvoudig briefje een actie in zake het arbeidscontract kan worden ingesteld, want wat zal dan meestal het geval zijn? Dat de persoon die zijn vordering heeft afgewezen gezien, daarop telkens door het inzenden van een briefje terugkomt, omdat hij dikwerf zal blijven meenen, dat hij door de afwijzende beschikking verongelijkt is. Ik wijs op hetgeen hier herhaaldelijk in de Kamer gebeurt.

Het gebeurt hier toch vaak, dat menschen, wier request hier is afgewezen, telkens daarop terugkomen, omdat zij maar blijven meenen verongelijkt te zijn.

Wordt het Regeeringsvoorstel wet, dan zal het allicht gebeuren, dat de werkgever, ook al werd de tegen hem ingestelde vordering afgewezen, nog herhaalde malen, ter zake van diezelfde vordering, voor den kantonrechter moet verschijnen, wil hij niet veroordeeld worden tot voldoening aan die vordering, omdat de kantonrechter niet bevoegd is ambtshalve rechtsmiddelen aan te voeren.

Nu geeft de Regeering wel in art. 874 a B. Rv. een tegengift, maar dit zal niet verhoeden, dat actiën worden ingesteld, die reeds herhaaldelijk zijn afgewezen, omdat volgens het Regeeringsvoorstel de griffier, na ontvangst van een request of briefje, altijd verplicht zal zijn de kennisgeving aan de wederpartij te doen. Eerst als de zaak ter terechtzitting heeft gediend zal de kantonrechter kunnen zeggen: die vordering was reeds door mij afgewezen en dientengevolge hebt gij eischer geen bevoegdheid kosteloos te procedeeren.

Ondanks de aanvulling welke door de Regeering op art. 874 a Burgerlijke Rechtsvordering is voorgesteld, zal alzoo in ieder geval, al werd ook de vordering vroeger reeds afgewezen, moeten geprocedeerd worden en komt de kantonrechter bovendien nog voor deze moeilijkheid te staan, dat hij in het door de Regeering aldaar bedoeld geval eigenlijk niet zal kunnen rechtspreken, want art. 47 der wet van Frimaire an VII heeft bepaald, dat geen recht mag gedaan worden op ongezegelde en ongeregistreerde stukken. De eischer mocht in bedoeld geval niet kosteloos procedeeren; hij heeft het toch gedaan en de kantonrechter zit nu bij het wijzen van zijn vonnis in de maag met dat art. 47 van de wet van Frimaire.

Wat wij voorstellen is niets nieuws; de door ons gewenschte wijze van procedeeren komt reeds voor in de Beroepswet der Ongevallenwet, en ik heb niet vernomen, dat die procedure aanleiding gaf tot moeilijkheden. Voorts is zij ook nog voorgesteld in de wet op de administratieve rechtspraak en ook in Engeland bestaat zij. Daar moet, vóórdat men een actie kan instellen, aan den rechter een mandement tot procedeeren worden gevraagd; wordt dit afgewezen, dan heeft de eischer beroep op het hof. Wij hebben dit niet voorgesteld, omdat het aanleiding zou kunnen geven tot vertraging der rechtspraak in zake het arbeidscontract en wij hebben daarom in de plaats daarvan voorgesteld, dat de partijen hun actie kunnen instellen op de gewone manier, als de rechter een afwijzende beschikking geeft.

Partijen zullen doorgaans met de door ons voorgestelde rechtspleging gebaat zijn. De acties voortspruitende uit de wet op het arbeidscontract zullen menigmaal zoo moeilijk samen te stellen zijn, dat het voor een gewoon werkman dikwerf niet mogelijk zal zijn een behoorlijke dagvaarding te construeeren. Ons voorstel komt ons dus voor te zijn een verbetering van het Regeeringsvoorstel èn voor den patroon èn voor den werkman. De eerste zal, als ons voorstel wordt aangenomen, beter beschermd zijn tegen noodelooze plagerijen, die vooral in groote gemeenten met haar zaakwaarnemers nog al eens zullen voorkomen, en de tweede zal beter en vlugger tot zijn recht komen.

Dat de preliminaire procedure, die wij voorstellen, aanleiding zal geven tot moeilijkheden, kan ik den Minister niet toegeven. De kantonrechter zal kalm

en gemoedelijk zeggen, evenals de Minister dit gisteren zoo schilderachtig omtrent de wijze waarop de kantonrechter pleegt recht te spreken heeft voorgesteld: neem u request maar weer mede want het deugt niet, en tracht op een betere manier het in te richten, opdat het niet valle onder het bereik des exceptiën.

Ik beveel daarom namens mijn medevoorsteller het amendement aan de Kamer aan.

De heer **Drucker:** Mijnheer de Voorzitter! Het heeft mij indertijd zeer verheugd in het belang van de zaak, waarmede wij bezig zijn, toen de Minister Loeff bij zijn Memorie van Antwoord een zeer belangrijke vereenvoudiging in de procedure aanbracht.

Heb ik mij daarover verheugd, ik zou het in hooge mate betreuren, wanneer de Kamer medeging met het voorstel, dat thans door twee van onze geachte medeleden is ingediend, een voorstel waarin ik voor mij niet anders kan zien dan een belangrijke verzwakking en vermindering van de voordeelen, die de vereenvoudigde procedure voor deze zaken zou medebrengen.

Ik laat daar het geval, in den aanhef van het amendement bedoeld, wanneer den kantonrechter blijkt, dat het geschil betrekking heeft op een zaak, die niet valt onder deze wet. De Minister meent, dat dan vanzelf de gewijzigde procedure is uitgesloten, de heeren voorstellers daarentegen meenen, dat dit uitdrukkelijk gezegd moet worden. Tegen dit laatste zou ik geen bezwaar hebben. Dit gedeelte van het amendement is zeer natuurlijk.

Wanneer men echter komt op het terrein van de vraag, of de vordering zakelijk gegrond is of niet, dan schept het amendement een bron van moeilijkheden en verkleint het de voordeelen, die de eenvoudige procedure zou aanbieden.

Wat zou het gevolg zijn, wanneer de kantonrechter doet wat in de voorlaatste alinea van het amendement wordt gezegd? Voor het geval dat de kantonrechter weigert zijn medewerking te verleenen, heeft de heer Lucasse in zijn toelichting de meening verdedigd, dat men dan eenvoudig zou moeten komen met een nieuw verzoekschrift, waarin men de fouten vermijdt, die het vorige in de oogen van den kantonrechter had. Doch dit staat niet in den tekst van het amendement. In het amendement staat, dat niettegenstaande de voorloopige afwijzing de eischende partij bevoegd blijft, haar vordering bij gewone dagvaarding in te stellen. De uitdrukkelijke vermelding daarvan in het amendement kan moeilijk anders beduiden dan uitsluiting van de eenvoudige procedure, die anders mogelijk zou zijn.

In de practijk, bij de toepassing, zal dan bovendien de vraag rijzen, of men nu nog kan krijgen de vergunning om kosteloos te procedeeren. Dit wordt in het amendement niet beslist gezegd, maar men zal waarschijnlijk later den tekst zoo uitleggen, dat de eischende arbeider zal moeten doen, wat de vermogende partij tegenwoordig in het proces altijd doet, bij gewone dagvaarding procedeeren zonder kosteloosheid. Volgt men den tekst van het amendement, dan zal de arbeider dus belangrijk worden achteruitgezet.

Ik zal niet uitvoerig stilstaan bij het minder logische dat er in gelegen is, dat men nu bij denzelfden rechter dezelfde zaak opnieuw aanbrengt, waaromtrent die rechter reeds een voorloopige ongegrondverklaring heeft uitgesproken. Ik kan mij eerder voorstellen, dat men op die wijze bij een nieuwen rechter komt, maar er is iets zonderlings in, dat men ten tweeden male — thans met een deftiger stuk papier, waaraan een deurwaarder is te pas gekomen — bij denzelfden rechter komt, die voorloopig de zaak ongegrond heeft verklaard. Intusschen leg ik den nadruk niet hierop. Waar ik wèl den nadruk op leg is, dat men, waar wij van deze wet hopen een eenvoudige rechtspraak aan den eenen, en bevordering van den socialen vrede tusschen patroon en arbeiders aan den anderen kant, hier brengt een element, waardoor men groot misnoegen en wantrouwen zaait.

Wanneer de arbeider een eisch instelt, waarvan de ongegrondheid blijkt, begrijp ik, dat de arbeider dit inziet, wanneer de zaak contradictoir wordt behandeld en de kantonrechter hem gemoedelijk aan het verstand brengt, dat de eisch niet opgaat. Maar die man zal dat niet inzien, wanneer hij eenvoudig zijn verzoekschrift teruggestuurd krijgt met het bericht, dat de kantonrechter dien eisch totaal ongegrond vindt, zonder hem zelfs gehoord te hebben.

Wat zou nu het meest wenschelijk zijn in deze zaak? Dat gebreken in het verzoekschrift door den kantonrechter zelf aangewezen en dan verbeterd konden worden. Toen ik den heer van Sasse van Ysselt hoorde, klonk het mij soms in de ooren, alsof de heeren dit hadden voorgesteld. Dat kan wel in het publiek recht, maar dat acht men revolutionnair in het privaatrecht!

Art. 86 van de Beroepswet bepaalt, dat de voorzitter van den Raad van beroep mag zeggen: dit is fout, dat gaat niet, dit moet gij zoo en zoo veranderen. Doch dat is publiekrecht.

Ik ben voor een klein geruchtje niet zoo vervaard, Mijnheer de Voorzitter, maar op het gebied van het privaatrecht een dergelijk voorstel te doen, durf ik op dit oogenblik niet. Dit strijdt zoo met de ingewortelde begrippen, dat ik vrees, dat er een storm over zou opgaan.

Maar, wanneer het nu zoo niet kan, Mijnheer de Voorzitter, kan het wel anders.

De griffier van het kantongerecht is niet aan deze doctrinaire begrippen gebonden en wanneer hij nu krijgt een kattebelletje, waaruit hij niet kan wijs worden, vertrouw ik wel, dat hij tot den eischer zal zeggen: wanneer gij de zaak zoo wilt doorzetten, ga dan uw gang, maar ik raad u aan uw eisch te doen in een anderen vorm. Kan de man dit zelf niet, dan kan hij nog gaan naar een vriend of een deskundige, of naar een van de steeds meer opkomende adviesbureau's, welke zich met zulke zaken bezighouden, en daar zal dan wel zijn verzoekschrift worden verbeterd.

Wat men hier wil doen, zou de kiem leggen voor wantrouwen en misnoegen, waardoor de werking der wet zeer belangrijk zou worden geschaad.

De heer van Sasse van Ysselt heeft gezegd, dat wij zouden kunnen krijgen verschrikkelijke plagerijen tegenover patroons, wanneer men maar kattebelletjes kan inzenden, waarop moet worden recht gedaan.

Ik ben daarvoor niet bang. Tegenwoordig kan toch al een ieder tegen wien dan ook, procedeeren, wanneer hij wil; hij heeft daartoe slechts eenige guldens uit te geven voor een dagvaarding, en er zijn altijd menschen genoeg, die er dit voor spandeeren kunnen. Maar ik heb wel veel gehoord van allerlei plagerijen, en deze wel ondervonden ook, doch zeer zelden heb ik gehoord van plagerijen door middel van dagvaarding. Dit zal ook in deze zaken niet voorkomen. De menschen zullen gauw genoeg zien, dat zij er met het verzoekschrift niet af zijn. Zij moeten, om te beginnen, wil er van de zaak iets komen, verschijnen ter terechtzitting, waar de zaak wordt behandeld; zij zullen er bij voorbeeld om 10 uren moeten zijn en dan kunnen wachten soms tot 1 of 2 uren, wanneer eerst hun zaak aan de orde komt; er zal allicht een getuigenverhoor bevolen worden, als wanneer zij weer moeten komen. Zóó gemakkelijk gaat een proces niet, en ik vertrouw dan ook, dat, mocht het idee van plaaglust er ook al eens iemand toe leiden een verzoekschrift in te dienen, dit niet zóó zal gaan, dat het hem of anderen animeert tot herhaling. Het geval, dat de heer van Sasse van Ysselt aanhaalt ter vergelijking, kan weinig bewijzen. Requesten aan deze Kamer kan men gemakkelijk schrijven; deze behoeven niet verdedigd te worden of toegelicht, maar bij den kantonrechter moeten de verzoekschriften aannemelijk worden gemaakt op de terechtzitting. Ik ben derhalve voor lichtvaardige indiening van dergelijke verzoekschriften niet bang.

Wat overigens de termijnen en andere bijzonderheden betreft, zou ik meenen, dat in dit opzicht het amendement verbeteringen bevat.

De heer **Lucasse:** Mijneer de Voorzitter! Na de uitstekende verdediging van ons amendement door den heer van Sasse van Ysselt, kan ik kort zijn.

Ik moet zeggen, dat het belang van den arbeider ons heeft geleid tot indiening van dit voorstel, want de arbeider zal in deze procedure in den regel wel zijn de eischende partij. Wat heeft nu de arbeider aan den door den kantonrechter bepaalden verschijndag, wanneer uit het verzoekschrift niet blijkt, dat het geschil betrekking heeft op een arbeidsovereenkomst?

Zooals ik in mijn eersten termijn heb gezegd komt er in dat geval niets van de zaak terecht, want deze zou toch moeten worden afgewezen als zij ter terechtzitting behandeld werd. Ook is in het geval, dat een verzoekschrift wordt ingediend, dat niet voldoet aan het vereischte daarvoor gesteld, het veel beter, dat het verzoek wordt afgewezen, dan dat daarop voortgeprocedeerd wordt, zonder dat dit eenig gunstig resultaat voor de eischende partij kan hebben.

Het zou ook kunnen zijn, dat het verzoek den rechter geheel ongegrond bleek te zijn, in strijd met de bepalingen omtrent de arbeidsovereenkomst en daarin geen steun vindende, en wanneer dan toch de zaak ter terechtzitting zou moeten dienen, dan zou ook dit geen nut voor de eischende partij hebben.

Daarom zeggen wij: als die gevallen zich voordoen, is het dan niet veel beter dat de kantonrechter de bevoegdheid heeft bijtijds tegen de eischende partij te zeggen: ik moet dat verzoek weigeren, want die zaak is niet in orde?

Wanneer de kantonrechter geen gemotiveerde beslissing daarvan zou moeten,

geven, dan erkennen wij, dat tegen ons voorstel misschien eenig bezwaar te maken zou zijn, maar de eischende partij krijgt een gemotiveerde beslissing en zal daaruit dus kunnen zien, wat er aan haar verzoekschrift ontbreekt. Dan is daardoor den eischer de gelegenheid gegeven zijn voordeel te doen met wat de kantonrechter heeft beslist en hij kan dan een verbeterd verzoekschrift indienen. Dan is de eischende partij er veel beter aan toe dan wanneer aan den kantonrechter de bevoegdheid tot weigeren niet gegeven wordt.

Bovendien, als de eischer niet een verbeterd verzoekschrift wil indienen, dan kan hij volgens ons voorstel nog op de gewone wijze dagvaarden. Ons voorstel is zeer in het belang van den arbeider; deze toch zal in den regel de eischende partij zijn en wat wij voorstellen zal hem in vele gevallen helpen.

Blijft het Regeeringsvoorstel ongewijzigd, dan zal dit in vele gevallen zijn ten nadeele van de arbeiders; dan zullen er heel wat verzoekschriften inkomen, waarvan niets terechtkomt.

Nu is nog wel gezegd, dat de griffier den arbeider wel wat zal helpen en zijn verzoekschrift, als daaraan iets ontbreekt, wel zal verbeteren en dus als het ware voor hem als advocaat zal optreden, doch dan ben ik zoo vrij dit te betwijfelen. De griffier is daartoe niet verplicht en ik geloof, dat in vele gevallen dit ook niet gebeuren zal, daargelaten of dit zou mogen.

Het is daarom, naar het ons voorkomt, beter deze bevoegdheid aan den kantonrechter niet te onthouden.

De heer **Heemskerk:** Mijnheer de Voorzitter! Ik gevoel zeer veel voor het amendement en ik geloof dat het in het algemeen wel de strekking heeft de zaak te vereenvoudigen.

Wanneer er zaken zijn, die klaarblijkelijk niet bij den kantonrechter en deze eenvoudige procedure thuis behooren, dan is het ook het beste dat de kantonrechter ze dadelijk de deur uitzet.

Ik wil wel eerlijk bekennen, dat het expedient voor het inleveren van zeer onduidelijke kattebelletjes, die dienen moeten voor requesten en feitelijk voor introductieve dagvaardingen, dat de heer Drucker aan de hand heeft gedaan, mij weinig aanlokt.

De geachte spreker zegt: de kantonrechter mag zich met de redactie van het request niet bemoeien; dat strijdt met de lijdelijkheid van den civielen rechter in het civiele geding, maar wij laten het door den griffier doen; de griffier zal dat voor den kantonrechter wel in orde maken, en zal zaakwaarnemer of advocaatje spelen. Dat laatste heeft de geachte afgevaardigde niet gezegd, maar dat ben ik zoo vrij te zeggen.

De kantonrechter en de griffier zijn met elkander nauw verbonden. Het gebeurt zelfs wel eens aan sommige kantongerechten dat de griffier het vonnis maakt.

Over die bevoegdheid van den kantonrechter en den griffier bestaat een, ik mag zeggen, onsterfelijke anecdote van Bismarck. Bismarck, die reeds in zijn jeugd tamelijk voortvarend was, bekleedde toen slechts de bescheiden betrekking van griffier bij een kantongerecht. Er was iemand in de zitting, die de orde verstoorde, waarop Bismarck zeide: indien gij niet stil zijt, zet ik u er uit, waarop de kantonrechter zeide: Het uitzetten is mijn zaak, en Bismarck weer: Gij hoort het; ik laat u door den kantonrechter er uit zetten.

Dat *chassez-croisez* was nu misschien goed voor Bismarck, maar ik acht het niet goed er in onze rechtspleging een gebruik van te maken.

Ik gevoel dus veel voor het amendement, dat de kantonrechter gelegenheid geeft op geheel en al regelmatigen weg de zaken buiten de deur te zetten die niet bij hem thuis behooren en verkeerd zijn opgezet.

Maar er is m. i. in het amendement iets waarin het wat te ver gaat. Er staat, dat de kantonrechter de zaak voortgang zal laten hebben, „indien hem blijkt dat het geschil betrekking heeft op een zaak in art. **125 a** genoemd en hem aanvankelijk de vordering ontvankelijk *en niet geheel ongegrond voorkomt*".

Dat laatste gaat, meen ik, te ver. De kantonrechter zal de zaak buiten de deur kunnen zetten, volgens het amendement, op grond dat hij vindt, dat de vordering geheel ongegrond is. Dan kunnen justiciabelen nog eens een dagvaarding lanceeren om de zaak te brengen voor denzelfden kantonrechter, die gezegd heeft, dat de indiening geheel ongegrond is. Daarin gaan, geloof ik, de geachte voorstellers van het amendement wat ver, en om dus het amendement voor mij en wellicht voor vele anderen aannemelijk te maken, heb ik de eer, als sub-amendement voor te stellen om uit den derden regel de woorden „en niet geheel ongegrond" te laten vervallen.

De **Voorzitter:** Door den heer Heemskerk wordt voorgesteld, als sub-amendement op het amendement van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt op art. **125 c** om in het eerste lid, derden regel, te doen vervallen de woorden „en niet geheel ongegrond".

Het sub-amendement wordt ondersteund door de heeren Janssen, Bolsius, van Idsinga en van de Velde, en komt mitsdien in behandeling.

De heer **Lucasse:** Mijnheer de Voorzitter! Mijn geachte medevoorsteller en ik hebben geen bezwaar het sub-amendement van den heer Heemskerk op ons amendement na diens toelichting over te nemen, en verklaren zulks hiermee te doen.

Nu ik toch aan het woord ben, zou ik naar aanleiding van hetgeen de Minister heeft gezegd nog een wijziging willen brengen in het tweede lid van het door ons voorgesteld art. **125 c** door te lezen, in plaats van „geadviseerden dienstbrief": „te adviseeren dienstbrief", welke wijziging dan ook in het voorlaatste lid moet worden aangebracht.

In de laatste plaats wensch ik nog een wijziging te brengen in het laatste lid van art. **125 c** door te lezen, in plaats van de woorden: „ingevolge dit artikel"; „ingevolge het voorgaande lid van dit artikel".

De **Voorzitter:** Door de voorstellers zijn in hun amendement de volgende wijzigingen gebracht:

uit den derden regel vervallen de woorden: „en niet geheel ongegrond"; hierdoor vervalt het sub-amendement van den heer Heemskerk;

in het tweede en het zesde lid wordt in plaats van „bij geadviseerden dienstbrief" gelezen: „bij te adviseeren dienstbrief" en in het laatste lid in plaats van „ingevolge dit artikel" zal worden gelezen: „ingevolge het voorgaande lid van dit artikel".

Ik mag veronderstellen, dat het amendement, aldus gewijzigd, ook voldoende zal worden ondersteund.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat het wenschelijk is, dat de Vergadering het voorstel voor zich heeft, zooals het geformuleerd zal zijn door de overneming van het gedeelte van het amendement, waarmede ik mij kan vereenigen. Ik wijzig het artikel aldus, dat in plaats van het eerste lid wordt gelezen:

„De kantonregter bepaalt, indien hem blijkt dat het geschil betrekking heeft op eene zaak in artikel **125 a** genoemd, den dag en het uur, waarop die zaak ter teregtzitting zal dienen; die dag zal niet later mogen worden gesteld dan veertien dagen na ontvangst van het verzoekschrift ter griffie.

„De griffier geeft aan beide partijen bij te adviseeren dienstbrief kennis van den dag en het uur, waarop de zaak ter teregtzitting zal dienen.

„Tusschen den dag, waarop deze kennisgeving is verzonden en den verschijndag zullen ten minste vijf dagen moeten verloopen".

Het tweede en derde lid worden nu respectievelijk het vierde en vijfde lid.

De **Voorzitter:** Door de Regeering is wijziging gebracht in het artikel. In plaats van het eerste lid zal worden gelezen:

„De kantonregter bepaalt, indien hem blijkt dat het geschil betrekking heeft op eene zaak in artikel **125 a** genoemd, den dag en het uur, waarop die zaak ter teregtzitting zal dienen; die dag zal niet later mogen worden gesteld dan veertien dagen na ontvangst van het verzoekschrift ter griffie.

De griffier geeft aan beide partijen bij te adviseeren dienstbrief kennis van den dag en het uur, waarop de zaak ter teregtzitting zal dienen.

Tusschen den dag, waarop deze kennisgeving is verzonden en den verschijndag zullen ten minste vijf dagen moeten verloopen."

Daarop volgen het tweede en derde lid van het oorspronkelijk artikel, die daardoor worden het vierde en vijfde lid.

De heer **Lucasse:** Mijnheer de Voorzitter! Mijn geachte medevoorsteller en ik wenschen, naar aanleiding van een opmerking die gemaakt is omtrent de

vraag of de eischende partij alsnog een nieuw verzoekschrift zal kunnen indienen, ons amendement te wijzigen. Er staat nu in het voorlaatste lid van ons art. 125 c: „Deze — dat is de eischende partij — blijft evenwel bevoegd hare vordering bij gewone dagvaarding in te stellen." Nu meent men, dat deze niet een nieuw verzoekschrift zal kunnen indienen, wanneer hij de gemotiveerde weigering van den kantonrechter heeft ontvangen. Wij meenen echter, dat dit wel kan, al blijven deze woorden staan; maar als men dit betwijfelt dan zijn wij bereid die woorden: „Deze blijft evenwel bevoegd hare vordering bij gewone dagvaarding in te stellen." te laten vervallen; wat wij dan ook bij dezo doen.

De **Voorzitter:** Door de heeren Lucasse en Sasse van Ysselt is wijziging gebracht in hun amendement, strekkende om in het 6de lid daarvan te laten vervallen de woorden: „Deze blijft evenwel bevoegd hare vordering bij gewone dagvaarding in te stellen.".

De heer **Lucasse:** Mijnheer de Voorzitter! Ons amendement luidt dus nu: „De kantonregter bepaalt, indien hem blijkt dat het geschil betrekking heeft op eene zaak in artikel 125 a genoemd en hem aanvankelijk de vordering ontvankelijk voorkomt, den dag en het uur, waarop die zaak ter toregtzitting zal dienen; die dag zal niet later mogen worden gesteld dan veertien dagen na ontvangst van het verzoekschrift ter griffie.

De griffier geeft aan beide partijen bij te adviseeren dienstbrief kennis van den dag en het uur, waarop de zaak ter toregtzitting zal dienen.

Tusschen den dag, waarop deze kennisgeving is verzonden en den verschijndag zullen minstens vijf dagen moeten verloopen.

Bij de kennisgeving aan de wederpartij wordt een afschrift van het verzoekschrift gevoegd.

De kennisgeving geschiedt volgens een model bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen.

Weigert de kantonregter om een of meer der redenen in het eerste lid genoemd zijne medewerking te verleenen, dan doet hij dit bij eene gemotiveerde beslissing, waarvan bij te adviseeren dienstbrief door den griffier mededeeling wordt gedaan aan de eischende partij.

Tegen de beslissing door den kantonregter ingevolge het voorgaande lid van dit artikel genomen, staat geene hoogere voorziening open."

De **Voorzitter:** Het komt mij voor, dat het raadzaam is nu de gewone pauze te doen intreden, ten einde de heeren in de gelegenheid te stellen hun amendementen te formuleeren.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Van de pauze geldt wat geldt van den nacht: zij brengt wel eens raad. En zoo is bij nader inzien mij voorgekomen, dat als gevolg van mijn overneming van een deel van het amendement nog een aanvulling van het artikel noodig is in den geest van het amendement.

Op het 5de lid wensch ik nog te laten volgen: „Weigert de kantonregter om de reden in het eerste lid genoemd zijne medewerking te verleenen, dan doet hij dit bij eene gemotiveerde beslissing, waarvan bij te adviseeren dienstbrief door den griffier mededeeling wordt gedaan aan de eischende partij. Tegen de beslissing door den kantonregter ingevolge dit artikel genomen, staat geen hoogere voorziening open, onverminderd de bevoegdheid van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad om zich, alleen in het belang der wet, tegen die beslissing in cassatie te voorzien."

Deze laatste zinsnede kwam in het amendement niet voor. Maar zij is, om in overeenstemming te blijven met andere bepalingen van dit wetsontwerp, ook hier stellig noodig.

Wanneer deze wijziging is aangebracht, is het verschil tusschen het amendement en het Regeeringsvoorstel zuiver en alleen dit, dat de heeren onder de redenen van afwijzing wenschen te zien opgenomen het geval dat de kantonrechter de vordering, in het request bedoeld, reeds prima facie niet ontvankelijk acht, iets waartegen ik bepaald bezwaar heb.

De **Voorzitter:** De Regeering heeft een wijziging in het artikel gebracht, strekkende, om na het vijfde lid in te voegen het volgende:

„Weigert de kantonregter om de reden in het eerste lid genoemd, zijne medewerking te verleenen, dan doet hij dit bij eene gemotiveerde beslissing, waarvan bij te adviseeren dienstbrief door den griffier mededeeling wordt gedaan aan de eischende partij.

Tegen de beslissing door den kantonregter ingevolge dit artikel genomen, staat geene hoogere voorziening open, onverminderd de bevoegdheid van den procureur-generaal bij den Hoogen Raad om zich, alleen in het belang der wet, tegen die beslissing in cassatie te voorzien".

De heer **Troelstra:** Mijnheer de Voorzitter! Met alle bescheidenheid meen ik, dat de zaak, zooals die nu door de Regeering gewijzigd is, evenmin klopt als in het amendement. In het eerste lid van het artikel wordt het geval genoemd, waarin de zaak door den kantonrechter moet worden behandeld, namelijk dat er een geschil is als genoemd in art. 125 a. De aanwezigheid van zulk een geschil is niet een reden om het verzoekschrift te weigeren, maar juist om het te behandelen.

De bedoeling van de Regeering zal wel zijn, dat de kantonrechter, als het geval in het eerste lid niet aanwezig is, de behandeling zal weigeren; maar zooals de Regeering het nu voorstelt, geschiedt precies het tegenovergestelde. Deze fout is uit het amendement overgenomen. Ik wensch dus met bescheidenheid in overweging te geven dit wat anders te redigeeren, opdat de bedoeling van de Regeering tot haar recht kome.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! De heer Troelstra heeft op de punt van de naald gelijk. Er staat nu in positieven vorm, wat negatief moet worden uitgedrukt. Dit is het gevolg van het slechte voorbeeld door de heeren voorstellers gegeven. Derhalve wensch ik voor te stellen het nieuwe 5de lid aldus te lezen: „Weigert de kantonregter, op grond dat het geschil geen betrekking heeft op eene zaak in art. 125 a genoemd, zijne medewerking te verleenen, dan doet hij dit bij eene gemotiveerde beslissing, waarvan bij te adviseeren dienstbrief door den griffier mededeeling wordt gedaan aan de eischende partij."

De **Voorzitter:** Door de Regeering is een wijziging gebracht in het Regeeringsartikel, strekkende om het nieuwe lid, in te voegen na het 5de lid, aldus te lezen:

„Weigert de kantonregter, op grond dat het geschil geen betrekking heeft op eene zaak in art. 125 a genoemd, zijne medewerking te verleenen, dan doet hij dit bij eene gemotiveerde beslissing, waarvan bij te adviseeren dienstbrief door den griffier mededeeling wordt gedaan aan de eischende partij."

De heer **Limburg:** Mijnheer de Voorzitter! Ik moet de Kamer de aanneming, ontraden van het amendement van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt. Ik geef toe, dat de materieele beteekenis van dit amendement belangrijk is verminderd sinds het recht bestaat om, na weigering van den kantonrechter, telkens te komen met nieuwe requesten, maar juist daarom is er reden te meer om nu niet ons procesrecht te gaan bederven, en dit zal, mijns inziens, gebeuren wanneer men de uitdrukking: ontvankelijk- of niet-ontvankelijkverklaring gaat opnemen in het wetsontwerp. Aanvankelijk heeft er in het amendement der heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt gestaan: „indien hem de vordering ontvankelijk en niet geheel ongegrond voorkomt". Toen zijn de woorden: „en niet geheel ongegrond" er uit gelicht.

Daarmede zullen al degenen rekening mede te houden hebben die eventueel de wet krijgen toe te passen. Daaruit blijkt duidelijk, dat de voorstellers hebben gemeend, dat er een essentieel verschil bestaat tusschen ongegrondverklaring en niet-ontvankelijkverklaring en dat er een lijn te trekken is, aan de eene zijde waarvan valt de niet-ontvankelijkverklaring, en aan de andere zijde waarvan staan de reeks gevallen van ongegrondheid. En nu bestaat het groote gevaar, dat men daardoor in ons procesrecht een begrip zal brengen, waarover geen twee juristen het eens zijn en dat tot nog toe in ons geheele Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering in geen enkele bepaling wordt aangetroffen. Laat ons niet vergeten, dat, al moge het waar zijn dat alle advocaten in den lande, wanneer zij voor den gedaagde opkomen, concludeeren dat de rechter moge verklaren de actie niet ontvankelijk, immers die ontzeggen, toch het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering zelf die onderscheiding niet kent.

Daarenboven komen de procesrechtsleeraren er hoe langer zoo meer van terug om haar nog als wetenschappelijke onderscheiding te behouden, ja, hoe langer zoo meer er voor pleiten om toch die verouderde onderscheiding te laten ver-

vallen en voortaan den rechter er mee te laten volstaan om de actie om deze of gene reden als ongegrond te ontzeggen.

Een sprekend voorbeeld levert dienaangaande wel de verstekprocedure in burgerlijke zaken. Art. 76 Burgerlijke Rechtsvordering geeft den rechter te beoordeelen of hij de actie misschien zoo zonderling vindt, dat hij haar direct mag afwijzen, hoewel de gedaagde niet is verschenen. Hij mag dus de actie in dit geval ook afwijzen, omdat hij haar *niet-ontvankelijk* vindt, maar de wetgever heeft zich wel gewacht om dat woord te gebruiken; hij heeft alleen gezegd, dat, indien de gedaagde niet verschijnt en de voorgeschreven termijnen en formaliteiten in acht genomen zijn, er tegen hem verstek zal woden verleend en de conclusiën van den eischer zullen toegewezen worden, tenware zij den rechter *onrechtmatig of ongegrond* voorkomen.

Dit is voor mij, nu de materieele beteekenis van het amendement voor een groot deel is vervallen, doordien men steeds een nieuw request mag indienen, een reden om de Kamer sterk aan te raden het amendement van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt niet aan te nemen.

Ik laat nu nog buiten beschouwing, dat men den kantonrechter toch zal plaatsen voor een zeer moeilijke quaestie.

De kantonrechter weet, dat het amendement eerst anders heeft geluid, dat het woord „ontvankelijk" daar maar niet toevallig staat, maar is overgebleven van „ontvankelijk en niet geheel ongegrond"; hij moet nu angstvallig telkens overwegen of hij naar zijn wetenschappelijke begrippen van oordeel is, dat een ingediend request bevat een al of niet ontvankelijke actie. Dit is nu misschien een aardige hersengymnastiek voor den kantonrechter, maar die in de practijk tot bijzondere moeilijkheden zal aanleiding geven, te meer daar hij zal moeten overwegen, dat, wanneer hij eenmaal een actie ontvankelijk heeft verklaard en dus het proces zijn gang heeft laten gaan, hij zich van de door hem zelf geconstrueerde ontvankelijkverklaring bezwaarlijk los zal kunnen maken.

Het amendement is dus in geenen deele aanbevelenswaardig en ik kan niet anders zeggen dan dat wij daarmede ons burgerlijk procesrecht eerder zouden bederven dan verbeteren.

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor, dat in de geheele discussie die over dit artikel gevoerd is, één punt van groot belang is, dat geen solutie vindt in de wijziging door den Minister in het artikel gebracht en ook niet duidelijk uitkomt in het amendement van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt.

Ik stel mij geen partij ten aanzien van de vraag of het woord „ontvankelijk" in de ontworpen bepaling moet blijven of niet, al geloof ik, dat ik in heel veel opzichten mede zou kunnen gaan met hetgeen de heer Limburg heeft gezegd.

Ik ben ook niet bang, dat men telkens terug zal komen op zaken die eenmaal zijn afgedaan; dit is denkbaar, maar hoogst onwaarschijnlijk, zoodat ik het niet noodig acht daarvoor bijzondere bepalingen te maken.

Er is echter in den loop van het debat gewezen óp een zaak die men in de practijk noemt de *exceptio obscuri libelli*, dat wil zeggen dat men uit het verzoekschrift niet duidelijk kan opmaken wat eigenlijk gevraagd wordt en op welke gronden. Het verzoekschrift neemt hier de plaats in van de dagvaarding en moet dus ook voldoen, materieel, aan de eischen van een dagvaarding, namelijk de tegenpartij moet weten waarom het gaat; dat is de grondslag van de vordering. Wanneer men voor den kantonrechter komt met een onjuist gestold verzoekschrift, dan kan de tegenpartij zeggen: dat ding begrijp ik niet, en de eischer kan dan niet meer zijn verzoekschrift veranderen; hij kan dan niet meer zeggen: ik zal een ander stuk daarvoor in de plaats geven, de dagvaarding blijft het fundament van het proces.

Daarom acht ik het beter, dat de man die een onjuist gesteld verzoekschrift heeft ingediend, voordat de zaak beslist wordt kan worden weggezonden, op grond dat niet duidelijk blijkt wat hij te vorderen heeft; wel kan de kantonrechter hem helpen, maar dan blijft men toch onbillijk tegenover de wederpartij, die zeggen kan: ik kan mij niet verdedigen op een onjuist gestelde vordering. Men moet toch wel bedenken, dat er vorderingen bij kunnen zijn die niet zoo heel eenvoudig zijn; ik herinner b.v. aan de vorderingen ontstaan uit trucks, een vrij gecompliceerde quaestie.

Nu wenschen de voorstellers van het amendement — en in dat opzicht ging de Minister met hun bedoeling mede, althans tot op zekere hoogte — dat er gelegenheid moet zijn vóór dat het tot een proces komt, het verkeerd gestelde verzoekschrift te rectificeeren. Meer verlang ik niet. Hoe zal dit nu gebeuren?

Er is door den heer Drucker gezegd, dat men dit kan overlaten aan den griffier. Het komt mij echter voor, dat dit niet het werk is van den griffier, omdat men niet de zekerheid heeft, dat hij altijd zal weten hoe het stuk moet worden ingericht. Men kan het ook niet overlaten aan den kantonrechter, want het komt mij voor, dat hij dan tusschen de twee partijen te veel komt instaan, indien hij zelf moet zeggen hoe de dagvaarding moet gesteld worden. De eenvoudigste uitweg zou deze zijn, dat men iemand kon afwijzen, mits de persoon de bevoegdheid verkreeg om met een nieuw stuk bij den kantonrechter te komen. Dat zou op een heel eenvoudige wijze kunnen worden gevonden. Het artikel luidt nu: „De kantonregter bepaalt, indien hem blijkt dat het geschil betrekking heeft op eene zaak in artikel **125 a** genoemd" enz. Daarop zou men dan kunnen doen volgen: en dat zijn verzoekschrift voldoet aan de eischen gesteld in artikel **125 b**. In art. **125 b** staat dat de gronden moeten worden genoemd waarop de vordering steunt. Wanneer nu de kantonrechter van meening is, dat het verzoekschrift niet aan dien eisch voldoet, dan weigert hij het om die reden en dan heeft de partij de gelegenheid het te rectificeeren, door het indienen van een verzoekschrift. Ik zal nu geen amendement voorstellen, maar ik meen dat op deze wijze de zaak het best ware te regelen.

De heer **Heemskerk:** Nog even een enkel woord naar aanleiding van de rede van den geachten afgevaardigde uit den Haag, die zoo beducht is voor het gebruik van het woord „ontvankelijk", omdat dit dwingt een onderscheid te maken tusschen niet-ontvankelijkverklaring of ontzegging van de actie. Er zijn echter andere geleerde juristen, die hiervoor niet zoo beducht zijn. Ik heb het eens bijgewoond, dat een advocaat in appèl kwam voor een gedaagde die bij vonnis van den kantonrechter den eisch van den eischer niet ontvankelijk had zien verklaren, op grond dat, naar zijn meening, de kantonrechter dien eisch had moeten ontzeggen. Daarover heeft hij in appèl gepleit in een pleidooi verdeeld in 14 punten en de stelling verkondigd: laesio juris is eo ipso laesio van belang. Hij heeft het wel niet gewonnen in appèl, maar de rechtbank heeft zijn appèl niet ongegrond verklaard, doch hem niet ontvankelijk in het appèl, omdat hij er geen belang bij had. De advocaat, waarvan ik spreek, was een rechtsgeleerde, die te recht een grooten naam heeft in de rechtsgeleerde wereld en ook nog lid is geweest van deze Kamer.

De hoofdzaak is hier dat men de zaak niet wil laten mislukken op de *exceptio obscuri libelli*. De kantonrechter moet naar aanleiding van zulk een duister kattebelletje de zaak op de hier voorgestelde wijze buiten de deur kunnen zetten om haar opnieuw te kunnen laten beginnen; dan doet men de justitiabelen een dienst. Of wij dit nu doen in den vorm aangegeven door den heer Lohman óf in dien van het amendement, is mij onverschillig; maar zoolang er geen betere vorm is dan het amendement, acht ik aanneming daarvan raadzaam.

De heer **Lucasse:** Mijnheer de Voorzitter! Met belangstelling heb ik geluisterd naar de rede van den geachten afgevaardigde uit Goes, die in plaats van wat wij voorstellen: „en hem aanvankelijk de vordering ontvankelijk voorkomt", wil lezen: „en het verzoekschrift voldoet aan de bepaling van art. **125 b**.

Tegen een amendement van die strekking zou ik voor mij — mijn medevoorsteller van ons amendement denkt daarover anders — geen bezwaar hebben; want dan krijgen wij onze oorspronkelijke redactie mijns inziens min of meer terug. Het verzoek kan dan afgewezen worden, als het verzoekschrift niet geheel voldoet aan datgene waaraan het voldoen moet volgens de bepaling daaromtrent in art. **125 b** voorgeschreven.

De heer Limburg acht het voor den kantonrechter moeilijk om uitspraak te doen omtrent de ontvankelijkheid van een vordering. Ik begrijp niet, hoe een bekwaam advocaat als de heer Limburg iets dergelijks beweren kan; want de advocaten komen bijna nooit voor den rechter of zij stellen een niet-ontvankelijkheid voor en dikwijls moet de kantonrechter daaromtrent uitspraak doen. Die moeilijkheid zie ik dus niet in.

In het voorlaatste lid van het door ons voorgesteld art. **125 c** moeten wij nog eene wijziging brengen, omdat de Minister dit ook in het regeeringsartikel heeft gedaan. Wij hebben daarom de eer het 6de lid van ons amendement op art. **125 c** te wijzigen in dien zin, dat tusschen „kantonrechter" en „zijne" gelezen worden: „op grond dat het geschil geene betrekking heeft op eene zaak in art. **125 a** genoemd of hém aanvankelijk de vordering niet ontvankelijk voorkomt." Dan zijn wij geheel in de lijn van de Regeering; alleen verschillen wij nog over de ontvankelijkheid.

De **Voorzitter:** Door de voorstellers wordt eene wijziging gebracht in hun amendement, strekkende het 6de lid te lezen als volgt:

„Weigert de kantonregter, op grond dat het geschil geen betrekking heeft op eene zaak in art. **125 a** genoemd of omdat hem aanvankelijk de vordering niet ontvankelijk voorkomt, zijne medewerking te verleenen, enz."

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! Ik zal zoo onbescheiden zijn twee amendementen voor te stellen, die evenwel in het wezen van de zaak hetzelfde zijn. Ik heb toch van verschillende leden vernomen, dat men wel gevoelde de juistheid van de bezwaren die ik heb genoemd en dat het amendement dat ik straks reeds noemde, aan die bezwaren zou kunnen te gemoet komen.

Ik stel voor om in het eerste lid achter de woorden: „in art. **125 a** genoemd", te lezen: „en dat het verzoekschrift voldoet aan den eisch gesteld in art. **125 b**", en verder om het 5de lid te lezen:

„Weigert de kantonrechter, op grond dat het geschil geen betrekking heeft op eene zaak in art. **125 a** genoemd of dat het verzoekschrift niet voldoet aan den eisch in art. **125 b** gesteld, dan doet hij dit, enz.

De **Voorzitter:** Door den heer de Savornin Lohman zijn twee amendementen ingediend, strekkende:

1°. in het eerste lid van het Regeeringsartikel achter de woorden „in art. **125 a** genoemd" in te voegen „en dat het verzoekschrift voldoet aan de eischen gesteld in art. **125 b**", zoodat het artikel dan luidt:

„De kantonrechter bepaalt, indien hem blijkt dat het geschil betrekking heeft op een zaak in art. **125 a** genoemd en dat het verzoekschrift voldoet aan de eischen gesteld in art. **125 b**, den dag en het uur enz.".

2°. het gewijzigde 6de lid van het Regeeringsartikel te lezen:

„Weigert de kantonrechter, op grond dat het geschil geen betrekking heeft op eene zaak in art. **125 a** genoemd of dat het verzoekschrift niet voldoet aan de eischen gesteld in art. **125 b**, zijne medewerking enz."

De beide amendementen worden ondersteund door de heeren van Bylandt, van Limburg Stirum, van Veen en van Heemstra.

De heer **Troelstra:** Mijnheer de Voorzitter! Wanneer men het amendement van den heer de Savornin Lohman op zich zelf beschouwt, behoeft daartegen niet zulk een groot bezwaar te bestaan, maar het komt mij voor, dat die geachte afgevaardigde door zijn toelichting het voorstel niet zonder eenige bedenking gemaakt heeft.

De eisch dat het verzoekschrift zal voldoen aan het bepaalde in art. **125 b** is op zich zelf natuurlijk, want art. **125 b** eischt niets onredelijks: „Het verzoekschrift bevat eene opgave van den naam, de voornamen en de woonplaats des verzoekers, van den naam en de woonplaats der wederpartij, mitsgaders eene mededeeling van de vordering en van de gronden, waarop dezelve steunt."

Er is dus niets tegen, dat een gewoon kattebelletje, waarop niets anders voorkomt, dan dat men zóóveel geld van een ander te vorderen heeft, wordt teruggezonden aan den betrokken persoon, zonder meer.

Maar in de toelichting zegt de heer de Savornin Lohman, dat het verzoekschrift niet moet vallen onder de gewone exceptio libelli obscuri. Dit is iets anders als dat er geen gronden in het verzoekschrift worden medegedeeld; het beteekent, dat de gronden die worden medegedeeld, zoo duidelijk zullen zijn, dat, wanneer zij in de dagvaarding waren opgenomen, de exceptio obscuri libelli niet zou kunnen worden aangevoerd. De geachte afgevaardigde gaat dus verder dan de eischen, welke gesteld worden in art. **125 b**.

Wanneer wij nu van hem de verklaring mochten ontvangen, dat dit de bedoeling niet is, en dat de mededeeling der gronden, ook in een ruwen vorm, voldoende is, dan zou dit bezwaar niet tegen het amendement kunnen worden aangevoerd.

Ik heb nog iets niet met genoegen vernomen in de toelichting.

Volgens den geachten afgevaardigde ligt het niet op den weg van den griffier, het verzoekschrift in orde te maken en te zorgen, dat het voldoet aan de eischen, welke in de wet staan.

Dit trok mij juist aan in art. **125 c**; ook de voorzitter der Commissie van Rapporteurs wil wel degelijk den griffier handelend laten optreden en wanneer nu dit amendement wordt aangenomen, waarbij de griffier de menschen niet mag helpen om de zaak in orde te maken, dan wil het mij voorkomen, dat het amendement een verslechtering zou zijn van het Regeeringsvoorstel.

Misschien kan een nadere toelichting van den geachten voorsteller nog ten gevolge hebben, dat mijn bezwaren vervallen, maar zoolang dat niet gebeurd is, blijf ik het als een verslechtering beschouwen.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Tegen het amendement der heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt, zooals het thans luidt, en dat eenvoudig in dit opzicht verschilt van het Regeeringsvoorstel, dat een reden tot dadelijke afwijzing van een verzoekschrift daarin gelegen zou zijn dat de kantonrechter de vordering niet ontvankelijk acht, moet ik bedenking blijven maken.

Het is nu voldoende in de discussie gebleken — om het juridisch bacchanaal geen grooteren omvang te doen verkrijgen zal ik er niet diep op ingaan — dat over de vraag wat eigenlijk een niet-ontvankelijke of een wel-ontvankelijke vordering is de meeningen zeer kunnen verschillen.

Nu zou ik het minder goed achten die vraag ter oplossing aan den kantonrechter te geven, zonder dat degeen die de vordering instelt, het nader toelicht.

Wanneer men het praeliminair proces, dat praejudicium van den kantonrechter, behoorlijk wil organiseeren, dan zou men oproeping van de partijen moeten gelasten, althans den verzoeker gelegenheid moeten geven aan te toonen, dat zijn vordering wel degelijk ontvankelijk is.

Daarom blijf ik de aanneming van het amendement ontraden.

Nu heeft de heer Lucasse gezegd, dat hetgeen de geachte spreker uit Goes nu laatstelijk heeft voorgesteld hetzelfde is als wat hij en de heer van Sasse van Ysselt hadden voorgesteld.

Ik wil den heer Lucasse niet gaarne een illusie ontnemen. Ik meen inderdaad, dat het hetzelfde is, maar met dit onderscheid, dat het geheel iets anders is.

Tegen het amendement van den heer de Savornin Lohman gelden niet de bedenkingen welke ik zooeven gemaakt heb. De vernuftige vondst van dezen geachten spreker ligt hierin juist, dat hij den weg heeft gevonden waarlangs men minder correct opgezette verzoekschriften nog weder in het gareel kan brengen, en dat dit zal kunnen geschieden door opneming van den eisch, dat de kantonrechter zijn beschikking motiveert en dus den verzoeker den weg wijst waarlangs hij veiliger kan gaan.

Dit is het aantrekkelijke van dit amendement waartegen ik geen bezwaar heb en waartegen ook niet gelden de bezwaren, aangevoerd door den heer Troelstra. De heer de Savornin Lohman zal die bezwaren, beter dan ik zou vermogen, zelf wel rescontreeren, maar ik wil er toch nog even op wijzen, dat hieruit volstrekt niet behoeft te volgen, dat niet ook de griffier, als hij daartoe opgewektheid gevoelt, als zijn persoonlijkheid op dien weg leidt, als hij zich in dit opzicht verdienstelijk wil maken of zelfs als hij hart heeft voor gevallen gelijk voor hem komen, een handje zal helpen.

Juist als hij ermede belast wordt de beschikking van den kantonrechter ter kennis van den verzoeker te brengen, zal wellicht het gevolg daarvan zijn dat hij den verzoeker, als deze den volgenden dag nog eens komt praten, op de hoogte brengt. Wel verre dat het amendement in strijd zou zijn met hetgeen de heer Troelstra zich als wenschelijk voorstelt, zal het deze handelwijze in de hand werken.

Met het oog op den stand van zaken thans zal ik het amendement van den geachten afgevaardigde uit Goes niet overnemen, maar ik ondersteun het ten sterkste.

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een enkel woord nog te zeggen in antwoord op hetgeen door den heer Troelstra in het midden is gebracht, ofschoon het niet meer noodig is, na hetgeen reeds door den Minister van Justitie is gesproken.

Ik heb straks de uitdrukking *exceptio obscuri libelli* alleen gebruikt om de zaak met een paar woorden aan te duiden, maar het was daarbij volstrekt niet mijn bedoeling, dat men den eisch zou kunnen terugwijzen enkel omdat iets niet duidelijk in het verzoekschrift staat. Mijn bedoeling is deze: het verzoekschrift moet zóó zijn, dat het de grondslag kan zijn van het proces, derhalve ook zóó, dat de tegenpartij weet waar het om te doen is. Dat is toch ook de bedoeling van het reeds aangenomen art. **125 b**.

De zaak moet zoo worden opgevat als in ieder behoorlijk proces geschiedt.

Het tweede punt was, dat het niet op den weg zou liggen van den griffier dat verzoekschrift te rectificeeren.

Daarmede heb ik alleen bedoeld, dat men dat niet wettelijk aan den griffier kan opdragen. Er moet een middel bij de wet worden aangewezen om, wanneer het verzoekschrift nietig is, het te kunnen rectificeeren. Dat wettelijk middel kan men niet vinden in den griffier, omdat men niet in het algemeen kan zeggen, dat hij daarvoor de man is. Maar dat in dat proces in 't algemeen de griffier meer handelend moet optreden, volgt uit verschillende bepalingen van dit ontwerp.

Wat de Minister van Justitie gezegd heeft beaam ik volkomen. Ik wil er nog op wijzen, dat dit reeds volgt uit het artikel zelf, dat wij bezig zijn te behandelen. Daar staat, dat de kantonrechter, indien hij weigert zijne medewerking te verleenen, een gemotiveerde beslissing moet nemen. Daaruit blijkt dus, dat de kantonrechter moet aanwijzen wat ontbreekt, hetzij dan met of zonder de hulp van den griffier; de partij die de actie instelt zal uit de gemotiveerde beschikking zelf het noodige licht kunnen putten.

Dit is het eenige wat ik heb willen zeggen. Men moet ook niet uit het oog verliezen, dat in de practijk de griffier en de kantonrechter lang niet altijd eensgezind zijn. Daarom is het veel beter, dat aangewezen worde, dat de kantonrechter zelf de persoon is die, direct of indirect, aanwijzingen zal doen hoe de zaak in het vervolg zal moeten worden behandeld.

De heer **Lucasse:** Mijnheer de Voorzitter! Tot mijn blijdschap heeft de Minister zooeven verklaard, dat hij met het amendement van den heer Lohman zou kunnen meegaan. Ons amendement is de Minister echter blijven bestrijden voor wat de beoordeeling door den kantonrechter omtrent de ontvankelijkheid der vordering betreft. Zooeven heb ik gezegd, dat ik voor mij geen bepaald bezwaar tegen het amendement van den heer Lohman zou hebben, wanneer hij dat voorstelde. Hij heeft dit amendement nu voorgesteld, en vermits wij nu meenen, dat daardoor ons amendement wellicht minder kans van aanneming zal hebben, hebben wij de eer ons amendement in te trekken.

De **Voorzitter:** Daar het amendement van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen over het gewijzigd voorstel der Regeering en het amendement van den heer de Savornin Lohman mede te deelen, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Tegen de achtereenvolgens aangebrachte wijzigingen in het artikel bestaat bij de Commissie geen bezwaar.

De Commissie meent ook aan de Kamer te kunnen aanbevelen de aanneming van het amendement-Lohman. De bezwaren, hedenmorgen door mij persoonlijk ontwikkeld tegen het amendement, gelijk het toen voor de Kamer lag, gelden geenszins meer tegen het amendement, dat thans door den heer Lohman is voorgesteld.

Het ergste wat ten gevolge van het thans voor ons liggende amendement den eischer kon overkomen is, dat hij ontvangt een gemotiveerde beschikking, ten gevolge waarvan hij zijn request moet herhalen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zeg: dat is het ergste, dat hem kan overkomen, maar in vele gevallen zal de voorloopige afwijzing zelfs in het belang van de eischende partij zijn, zooals door den heer Lohman zeer duidelijk is uiteengezet. Terwijl volgens het Regeeringsartikel de eisch zal kunnen worden afgewezen op grond dat niet aan de voorschriften is voldaan, zal de man nu de gelegenheid krijgen zijn request te verbeteren en juist gebaat zijn bij aanneming van het amendement.

Mijnheer de Voorzitter! Op die gronden meent de Commissie van Rapporteurs de aanneming van het amendement te kunnen aanbevelen.

[De beide amendementen van den heer de Savornin Lohman en het gewijzigd artikel werden achtereenvolgens zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 125 *c*. In het eerste en in het zesde lid wordt in plaats van „art. **125 a**" gelezen „artikel **125 a**", terwijl in het eerste lid in plaats van „die zaak" wordt gelezen „de zaak" en in dat lid eene komma wordt geplaatst achter de woorden „bepaalt" en „artikel **125 b**". In het derde lid wordt eene komma geplaatst achter het woord „verzonden".

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

V. § 2.

Volgens het nieuwe art. **125 c**, Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, kan de kantonrechter weigeren zijne medewerking te verleenen, op grond dat het geschil geen betrekking heeft op eene zaak in art. **125 a** genoemd, of dat het verzoekschrift niet voldoet aan de eischen, gesteld in art. **125 b**.

Maar wat moet hij doen, als de vordering volgens art. **1637 t**, laatste lid, art. **1638 j**, laatste lid, of art. **1639 u** Burgerlijk Wetboek *vervallen*, of volgens artt. **2006** en **2008** Burgerlijk Wetboek *verjaard* is?

Wat, wanneer het geschil wel betrekking heeft op eene zaak in art. **125 a** genoemd, maar het reeds a priori duidelijk is, dat de actie, zooals die wordt ingesteld in de gevallen bedoeld bij de artt. **1637 u**, **1639 i**, **1638 g**, **1638 l** en **1638 q**, daarop moet afstuiten, dat het loon van den eischer meer dan f 4 per dag bedraagt?

Het zoude echter te dwaas zijn, dat de kantonrechter in zulke gevallen zijne medewerking tot het aanhangig maken der zaak zal moeten verleenen, terwijl feitelijk vaststaat, dat de eischer niet ontvankelijk is. En toch schijnt dit uit de beraadslagingen over het amendement der heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt op dit artikel te moeten worden afgeleid.

Antwoord der Regeering.

V. § 2.

Dat de kantonrechter in sommige der gevallen, in het Voorloopig Verslag bedoeld, — nl. voor zoover het „vervallen" van het vorderingsrecht door verloop van tijd en den invloed van het loonbedrag betreft (1) — zijne medewerking tot het aanhangig maken der zaak zal moeten verleenen, terwijl feitelijk vaststaat, dat de eischer niet ontvankelijk is, is naar de letter der wetsvoordracht ongetwijfeld juist. Men vergete echter niet, dat het juist een der voordeelen is van de bevoegdheid des kantonrechters ter zake van de arbeidsovereenkomst, dat hij meer dan eene rechtbank in de gelegenheid zal zijn zaken, die zich daartoe leenen, op eene minder formeele wijze af te doen dan in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is aangegeven, dat hij in één woord ook vrederechter is. Dit zal vooral uitkomen in de in het Voorloopig Verslag genoemde omstandigheden, waarin het inderdaad te dwaas zoude zijn, indien de kantonrechter zijne medewerking zou verleenen tot het aanhangig maken der zaak, zonder de eischende partij eerst met de ware toedracht bekend te hebben gemaakt. Heeft hij zulks echter gedaan en blijft de eischer op eene behandeling der zaak aandringen, dan is de kantonrechter gehouden art. **125 c** na te leven, doch dan vervalt, gelijk men zal willen erkennen, al het dwaze dat anders in zijne medewerking gelegen zou zijn.

(1) Voor zoover de verjaring aangaat verkeert het Voorloopig Verslag in dwaling. Verjaring moet worden ingeroepen en daarvoor geldt voorts art. 2010 Burgerlijk Wetboek.

Art. 125 d. De kennisgeving des grifflers, bij het voorgaande artikel bedoeld, zal ten opzigte van partijen de kracht hebben van eene dagvaarding.

Memorie van Antwoord.

Art. 125 *d.* De strekking van deze bepaling is vooral allen twijfel af te snijden ten aanzien van de vraag, of voortaan sprake kan zijn van verstek. Door de kennisgeving wordt de zaak ter terechtzitting aanhangig; het niet verschijnen van partijen heeft dezelfde rechtsgevolgen als waren zij op eene dagvaarding niet verschenen.

G. O. *Art.* 125 *d.* De kennisgeving des kantonregters, bij het vorig artikel bedoeld, zal ten opzigte van partijen de kracht hebben van eene dagvaarding."

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie bladz. 318.]

1e N. v. W. In art. **125 d** wordt „kantonregters" vervangen door „griffiers".

[Het artikel is in de vergadering der Tweede Kamer van 20 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 125 *d.* Het woord „vorig" wordt vervangen door het woord „voorgaande".

Artikel 125 e. Indien bij de behandeling der zaak ter teregtzitting eene der partijen het wenschelijk oordeelt, dat omtrent het al dan niet bestaan van eenig gebruik, of omtrent eenig ander punt in geschil, het berigt eener Kamer van arbeid worde ingewonnen, zal de regter de behandeling der zaak schorsen voor eenen door hem te bepalen tijd, bedragende ten minste zeven en ten hoogste veertien dagen.

Hetzelfde geldt indien de regter bij de behandeling der zaak ter teregtzitting of alvorens einduitspraak te doen het wenschelijk oordeelt het berigt eener Kamer van arbeid in te winnen.

In beide gevallen zendt de griffier aan de Kamer van arbeid eene opgave van het punt, waaromtrent hare voorlichting wordt gewenscht, met het verzoek den kantonregter zoo spoedig mogelijk van berigt te dienen, en met mededeeling van den dag, waarop de behandeling der zaak zal worden voortgezet.

Indien het berigt van de Kamer van arbeid schriftelijk is ingezonden, wordt het onverwijld ter griffie van het kantongeregt nedergelegd ter kostelooze inzage van partijen. Wordt het mondeling gegeven of toegelicht, dan geschiedt dit ter openbare teregtzitting.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XXXII. Van de zijde der Commissie werd het denkbeeld ter sprake gebracht, de voorgestelde procedure aan te vullen in dien zin, dat in zaken, tot eene arbeidsovereenkomst betrekking hebbende, op verzoek van partijen door den kantonrechter het advies van eene Kamer van arbeid zou moeten worden ingewonnen.

De Minister zegde overweging van dit denkbeeld toe.

1e N. v. W. Achter art. **125 d** wordt een nieuw artikel **125 e** ingelascht, luidende als volgt:

„Indien bij de behandeling der zaak ter teregtzitting de regter of eene der partijen het wenschelijk oordeelt, dat omtrent het al dan niet bestaan van eenig gebruik, of omtrent eenig ander punt in geschil, het advies eener Kamer van arbeid worde ingewonnen, zal de regter de behandeling der zaak schorsen voor eenen door hem te bepalen tijd, bedragende ten minste zeven en ten hoogste veertien dagen.

De griffier zendt in dat geval aan de Kamer van arbeid eene opgave van het punt, waaromtrent hare voorlichting wordt gewenscht, met het verzoek den kantonregter zoo spoedig mogelijk van advies te dienen, en met mededeeling van den dag, waarop de behandeling der zaak zal worden voortgezet."

Toelichting der 1e N. v. W.

Voorts heeft de ondergeteekende gemeend de bepaling van art. **125 e** Burgerlijke Rechtsvordering te moeten voorstellen, ten einde den kantonrechter te verplichten op verzoek van eene der partijen omtrent eenig punt in geschil, bijv. het bestaan van eenig gebruik, het advies eener Kamer van Arbeid in te winnen.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(20 Juni 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

een, van de heeren de Riddor, van Sasse van Ysselt, van Veen, Regout en van Asch van Wijk [ingezonden 13 Maart 1906, stuk no. 22], strekkende om het eerste lid te lezen als volgt:

„Indien bij de behandeling der zaak ter teregtzitting de wenschelijkheid blijkt, omtrent het al dan niet bestaan van eenig gebruik, of omtrent eenig ander punt in geschil, het advies eener Kamer van arbeid in te winnen, zal de regter de behandeling der zaak schorsen voor eenen door hem te bepalen tijd, bedragende ten minste zeven en ten hoogste veertien dagen." (1) en

twee, van den heer van Idsinga, [ingezonden 19 Juni 1906, stuk no. 103], strekkende:

1°. in het artikel te lezen „berigt" in plaats van „advies".

2°. aan het artikel een nieuw lid toe te voegen, luidende:

„Indien het berigt van de Kamer van arbeid schriftelijk is ingezonden, wordt het onverwijld ter griffie van het kantongeregt nedergelegd ter kostelooze inzage

---

(1) [Bij dit amendement was gevoegd deze schriftelijke

Toelichting.

Het amendement wil laten bij den rechter de zelfstandige beslissing of het advies eener Kamer van arbeid zal worden ingewonnen, terwijl in de gekozen redactie niets den rechter belet om aan te nemen, dat de wenschelijkheid van het inwinnen van dat advies alreeds gebleken is waar slechts eene der partijen die wenschelijkheid te kennen gaf.]

van partijen. Wordt het mondeling gegeven of toegelicht, dan geschiedt dit ter openbare teregtzitting na behoorlijke oproeping van partijen."

De heer **de Ridder** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren van Sasse van Ysselt, van Veen, Regout en van Asch van Wijk voorgestelde amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De strekking van ons amendement is duidelijk. Wij hebben daarvan een schriftelijke toelichting gegeven en in hoofdzaak kan ik die als volgt samenvatten, dat wij van oordeel zijn, dat bij het voorgestelde artikel de zelfstandigheid van den rechter door de Regeering niet onverkort is gelaten.

Wat is het geval? In art. 125 e stelt de Regeering voor:

„Indien bij de behandeling der zaak ter teregtzitting de regter of eene der partijen het wenschelijk oordeelt, dat omtrent het al dan niet bestaan van eenig gebruik, of omtrent eenig ander punt in geschil, het advies eener Kamer van arbeid worde ingewonnen, zal de rechter de behandeling der zaak schorsen voor eenen door hem te bepalen tijd, bedragende ten minste zeven en ten hoogste veertien dagen."

Dat is zeer zeker iets nieuws. Hier zal dus geïntroduceerd worden het advies inwinnen door den rechter van een college. Wel kent art. 222 van het Wetboek van Rechtsvordering de uitspraak op een bericht van deskundigen, maar daar is de zaak geheel anders geregeld dan hier het geval is ten aanzien van het advies, dat *moet* ingewonnen worden. Daar is het bericht van deskundigen facultatief gesteld en hier wordt het vragen van het advies van de Kamer van arbeid imperatief voorgeschreven, ook waar zelfs slechts één partij dat noodig oordeelt.

Nu is er in dit ontwerp veel nieuws, maar het komt mij voor, dat dit al te veel van het nieuwe is en buiten de orde der rechtspleging, welke hier wordt gehandhaafd. Wij hebben in de nieuwste wetgeving, o.a. in de Beroepswet, een bepaling, waardoor een der partijen een recht wordt gegeven iets aan den rechter te vragen, maar dan is het voldoen aan zulk een verzoek voor den rechter nooit verplichtend gesteld. Art. 59 der Beroepswet zegt: „op verzoek van eene partij kan de voorzitter bepaalde getuigen of deskundigen ter terechtzitting doen oproepen". Daar is het oproepen dier personen facultatief gesteld, maar hier zal, als het een der partijen in den zin komt te wenschen, dat het advies eener Kamer van arbeid wordt ingewonnen, de rechter verplicht zijn om dat advies te vragen, ook al acht hij dat volkomen overbodig. Dat is op processioneel terrein een hors d'oeuvre.

Men ontkomt hier ook aan den waarborg, die aan het oproepen van deskundigen is verbonden. Men heeft geen verschijning van leden, het college, dat adviseeren zal, voor den rechter; de leden die advies geven te wraken is onmogelijk op grond van familiebetrekking, op grond van bestaande vijandschap of op grond dat in die zaak reeds een advies gegeven is, gelijk dit voor deskundigen geldt. Dit alles kan hier bij deze wijze van procedeeren niet gebeuren, want dat advies wordt schriftelijk uitgebracht. Dit advies dient tot informatie van den rechter, zoo zegt men, maar men vergete niet, dat het door den wetgever wordt beschouwd als dén rechter ook eenigszins te binden; immers voor deskundigen-bericht staat in art. 236 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering uitdrukkelijk er bij: „de regter is in geen geval verplicht het door de deskundigen geuit gevoelen te volgen, indien zijn overtuiging daartegen strijdt". Indien het noodig is dit reeds te bepalen ten aanzien van een *bericht* van deskundigen, dan zal de rechter zich door het *advies* van een college, waarvan hij het advies *moet* inwinnen, nog meer gebonden rekenen. Derhalve is dus hier een afwijking van een dergelijk advies bijna niet te denken. Is de Regeering nu hier gezwicht voor de strooming, die meent dat de leekenrechtspraak moet worden ingevoerd? Ik wil daarlaten of dat gewenscht is, maar als men dat wil, laat men het dan ronduit doen en een uitspraak uitlokken in den geest van het amendement-Schaper, maar niet bepalen een zoogenaamd deelnemen aan de rechtspraak van een college, dat daar buiten staat en van welks advies de rechter toch bezwaarlijk kan afwijken; daardoor doen wij aan de zelfstandigheid van den rechter te kort. De Commissie van Rapporteurs heeft indertijd aan de Regeering in overweging gegeven advies van de Kamers van arbeid te doen inwinnen wanneer *partijen* dat verlangden. Nu is de Regeering verder gegaan en wenscht dit ook als één der partijen het wenscht, waarschijnlijk omdat nooit beide partijen het zullen wenschen. De partijen hebben meestal een verschillenden kijk op de zaken; werkgevers een andere dan werknemers, en wanneer wij nu rekening houden met de samenstelling van de Kamers van arbeid, ligt het voor de hand, dat de voorzitter dikwijls de beslissende stem zal hebben. Ik meen, dat het niet zelden zal voorkomen, dat het hier bedoeld advies door de beslissende stem van den voorzitter gegeven wordt. Dan kan ook volgens art. 32 van de wet op de Kamers van arbeid de minderheid haar advies overleggen. Ik vraag wat dus een desgelijk advies voor den rechter van nut zal zijn, en of men met het vooruitzicht, dat vele adviezen zoo weinig gewicht in de schaal zullen leggen, den rechter mag verplichten die adviezen in te winnen. Het kan ook zijn, dat de rechter reeds een antecedent heeft gesteld, door een vorige beslissing; zal, als dan een partij weer advies van de Kamer van arbeid wenscht, de rechter ook verplicht zijn dat in te winnen? Ik denk verder ook aan landbouwzaken; er zijn tal van kantonrechters, in wier kanton geen Kamer van arbeid is, en die toch verplicht zouden kunnen worden haar advies in te winnen. Bovendien merk ik op, dat, indien dit amendement aangenomen wordt of niet, in elk geval de wet op de Kamers van arbeid aangevuld moet worden, want onder de onderwerpen waaromtrent die Kamers verplicht zijn advies te geven (art. 2 *b*) komt niet voor het geven van advies aan rechterlijke autoriteiten.

Nog een enkel woord over de redactie, gelijk wij die voorgesteld hebben.

Er zal moeten „blijken", d. w. z. aan den rechter, in het geding, of een advies van de Kamer van arbeid noodig is. Dat is volkomen zuiver processueel gedacht. Onze redactie belet allerminst dat de rechter, wanneer hem de wenschelijkheid van het inwinnen van advies eener Kamer van arbeid gebleken is, ook als slechts één der partijen de wenschelijkheid van het inwinnen van dit advies heeft te kennen gegeven, dit advies inwinne. Wanneer men medegaat met het stelsel van dit amendement, zal het inwinnen van advies meer doeltreffend zijn, want het spreekt vanzelf dat de rechter meer gewicht zal hechten aan een advies dat hij zelf begeerd heeft, dan aan een hem door een der partijen opgedrongen advies.

De rechters ten onzent zijn nooit spaarzaam met het inwinnen van deskundige inlichtingen. In alle gevallen te bepalen dat op verlangen van de partijen het inwinnen van advies van de Kamers van arbeid zal moeten plaats hebben, komt mij bedenkelijk voor; daarbij, voor landbouwzaken is het volkomen doelloos.

Ik zou zeggen, dat de partijen den rechter nooit zouden moeten kunnen verplichten tot het inwinnen van die adviezen, maar dat hij daarin geheel vrij moet blijven.

Men kan nu wel zeggen: „zóó komt er niets van; indien de rechter moet beslissen of hij de Kamer van arbeid zal hooren, zal hij het niet doen". Maar ik vraag, of dergelijk wantrouwen gemotiveerd is? Waar de wetgever uitdrukkelijk heenwijst naar de Kamers van arbeid als deskundigen bij uitnemendheid in arbeidszaken, zal, indien deskundige voorlichting vereischt wordt, dat advies te vragen door den rechter zeker niet nagelaten worden.

Met dit weinige meen ik ons amendement voldoende toegelicht te hebben. Ik beveel het aan de welwillendheid van de Commissie van Rapporteurs, van de Regeering en van de Kamer aan.

Het amendement, door vijf leden voorgesteld, behoeft niet nader te worden ondersteund.

De heer **van Idsinga** ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De amendementen die ik de eer heb voor te stellen zijn van zeer eenvoudigen aard en ik mag er bijvoegen van zeer vriendschappelijken aard. Ik meen toch, dat deze amendementen uitdrukken de werkelijke bedoeling van den Minister bij het ontwerpen van dit artikel. Ik heb tegen de strekking van het artikel geen bezwaar. Wel moet ik zeggen, dat ik het niet bepaald noodig acht naast een deskundig onderzoek dat is toegelaten en dat ik zeer voldoende vind. Maar ik wil niets den rechter onthouden wat men meent dat tot zijn voorlichting kan dienen. Daarom zal ik met het artikel medegaan, en ik gevoel niet veel voor de bezwaren zooeven aangevoerd tegen de strekking daarvan.

Wel meen ik, dat er in de grondgedachte van het amendement van den heer de Ridder c. s. iets is dat aanlokt, namelijk om de beslissing omtrent de vraag of het advies of bericht al of niet zal worden ingewonnen, niet geheel over te laten aan het oordeel van partijen; en wel omdat ik vrees, dat [bij] het artikel aan partijen een middel zal gegeven worden om in vele gevallen een onnoodige schorsing van de zaak te verkrijgen.

Het zou daarom m. i. de voorkeur verdienen, indien het aan de discretie van den kantonrechter werd overgelaten te bepalen of het bericht of advies gevraagd

zal worden. Het komt mij echter voor, dat het eenvoudiger ware geweest indien de voorstellers slechts de woorden: „of een der partijen" uit het artikel hadden doen vervallen, bij wijze van amendement. Dan zou duidelijk in de wet staan, dat de rechter die quaestie te beoordeelen heeft, terwijl dit in het amendement in het midden gelaten wordt. Het is wel de bedoeling; maar terwijl het Regeeringsartikel uitdrukkelijk zegt, dat het den *rechter* moet blijken, dat het advies wenschelijk is, zegt het amendement niet uitdrukkelijk aan *wien* dit blijken moet. Het is mij niet duidelijk waarom men dit niet in het amendement heeft opgenomen.

Doch welke redactie men ook kieze, ik heb eenig bezwaar tegen het woord „advies", omdat daarin de gedachte ligt opgesloten van het geven van raad aan den rechter.

Dit kan natuurlijk de bedoeling niet zijn. De bedoeling is niet om aan de Kamer van arbeid raad te vragen hoe de rechter heeft te handelen, maar slechts haar deskundig gevoelen over zeker punt in geschil. Men vraagt haar niet „bericht en raad", maar eenvoudig „bericht".

Ik geloof, dat het daarom de voorkeur verdient zich aan het eerste woord te houden: „bericht", ook omdat men daardoor in overeenstemming blijft met de terminologie die ook bij het gewone deskundig onderzoek is gevolgd. Daartoe strekt mijn eerste amendement.

Het blijkt, Mijnheer de Voorzitter, uw vernemen te zijn om geheel in overeenstemming met het Reglement van Orde, in de eerste plaats in stemming te brengen het amendement-de Ridder c.s.; daarom zie ik mij genoopt ook daarop een sub-amendement voor te stellen, strekkende om daarin in plaats van „advies", te lezen: „bericht". Ik heb de eer ook dat sub-amendement voor te stellen.

Wat het nieuwe lid betreft, dat ik aan het artikel wensch toe te voegen, ook dit is geheel in overeenstemming met de bedoeling van het artikel; ik acht het alleen wenschelijk dat die bedoeling uitdrukkelijk in de wet uitgesproken worde.

Wij hebben te doen met iets nieuws; en allicht zou men de gevolgtrekking kunnen maken, dat ook de wijze waarop met het ingewonnen bericht moet worden gehandeld nieuw zal zijn in dien zin, dat het alleen voor den rechter bestemd is en partijen daarmede niets te maken zouden hebben.

Het kan natuurlijk niet in de bedoeling liggen die interpretatie aan het artikel te geven. Partijen zullen de bevoegdheid behouden om critiek uit te oefenen op het uitgebracht advies of bericht, en de conclusie van het bericht desnoods wederleggen.

Is dit echter de bedoeling, dan spreekt het vanzelf, dat een bepaling als ik voorstel, ten einde de gelegenheid aan beide partijen te geven om kennis te nemen van dit advies of bericht, ook in de wet moet voorkomen.

En te meer acht ik dit gewenscht, omdat, indien de bepaling in de wet wordt opgenomen, daardoor elke andere interpretatie dan die ik aan het artikel heb gegeven vanzelf wordt buitengesloten.

Het is om die redenen, dat ik aan de Kamer voorstel, om het artikel in den aangegeven zin te wijzigen.

De beide amendementen, waarvan het eerste ook voorgesteld wordt als subamendement op het amendement van den heer de Ridder c.s., worden ondersteund door de heeren van Limburg Stirum, van Veen, Schokking en van Bylandt, en komen derhalve in beraadslaging.

De heer **de Klerk:** Mijnheer de Voorzitter! Afgescheiden van hetgeen de motie-Schaper ons zal brengen, doet het mij toch genoegen, dat de Regeering in dit artikel het sociale element heeft ingebracht. Al is het in geringe mate, toch is door de Regeering ingegaan op hetgeen de Kamer van arbeid voor de confectiebedrijven te Rotterdam gevraagd heeft. Dit is van eenig belang voor de zaak die het hier geldt.

Het zou mij inderdaad leed doen indien de Kamer inging op het amendement zooeven door den heer de Ridder verdedigd, omdat dat amendement ons zou ontnemen wat door ons geacht wordt van belang te zijn.

Het amendement wil het inwinnen van het advies eener Kamer van arbeid alleen aan den kantonrechter overlaten. Het komt mij voor, dat, als dit geschiedt, de waarde van het artikel veel verminderen zal. Partijen kunnen een ander inzicht hebben omtrent de zaak waarover de strijd loopt en deze kunnen het van belang achten het advies van de Kamer van arbeid te vernemen.

De bezwaren die de heer de Ridder heeft genoemd, zijn niet zwaarwichtig.

Het nieuwe artikel, zegt de heer de Ridder, geeft te veel van het nieuwe, en men moet daarvan niet al te veel in de wet opnemen.

Dit is, dunkt mij, geen bezwaar.

Voorts noemt de heer de Ridder als bezwaren de familieverwantschap die kan bestaan met de leden van de Kamer van arbeid; voorts dat de minderheid van de Kamer van haar meening kan laten blijken door dit in het advies neer te leggen; eindelijk dat het kan voorkomen dat er in de een of andere gemeente geen Kamer van arbeid is.

Als de heer de Ridder al die bezwaren genoemd heeft, komt hij zeggen, dat de rechter zich aan de uitgebrachte adviezen niet heeft te houden.

Maar dan bestaan er, dunkt mij, voor den heer de Ridder geen bezwaren om partijen in dezen ter wille te zijn. De geachte voorsteller van het amendement geeft mij te kennen, dat ik hem, wat het laatste punt aangaat, niet goed verstaan heb. Dit is mogelijk, maar dan sta ik niet alleen; meerdere leden hebben dien indruk gekregen zooals ik weergaf.

De heer de Ridder zal betere argumenten moeten noemen voor hetgeen hij wenscht.

Wanneer er geen Kamers van arbeid ter plaatse zijn, dan kan, volgens art. 23 van de wet op de Kamers van arbeid, de hulp worden gevraagd van een naburige Kamer van arbeid.

Ik zou den Minister willen verzoeken dit amendement ten krachtigste te bestrijden en geen verandering van het artikel toe te laten zooals de heer de Ridder c.s. het wenschen.

Nu heb ik nog een opmerking aangaande dit artikel.

De Kamers van arbeid — het is bekend — hebben geen dwingend recht. Nu kan het gebeuren, dat gevraagd wordt om een advies van die colleges, waarvoor zij inlichtingen van anderen noodig hebben, maar die weigeren te komen. Dan zal de Kamer van arbeid die het geldt, tot den kantonrechter moeten zeggen: wij kunnen u geen advies geven, want de personen die wij noodig hadden om ons inlichtingen te geven, weigeren voor ons te verschijnen.

Nu denk ik er niet aan, Mijnheer de Voorzitter, om ter zake een nieuw artikel voor te stellen; wat zooeven geschied is, zou mij daarvan overigens reeds afschrikken, maar ik zou wel willen vragen of de Minister soms over die leemte met zijn ambtgenoot voor Landbouw, Nijverheid en Handel gesproken heeft.

Bij de behandeling van hoofdstuk X der Staatsbegrooting 1906 is op dit punt gewezen en toen hebben wij geen geruststellende mededeelingen gekregen. Op bladz. 14 van het Voorloopig Verslag ten aanzien van dat hoofdstuk werd gezegd:

„Door eenige leden werd ook met het oog op de uitbreiding van werkzaamheden, welke het gevolg zal zijn van de aanneming van het wetsontwerp betreffende het arbeidscontract, aangedrongen op een wijziging van de wet op de Kamers van arbeid, ten einde aan deze Kamers het recht te geven, om, desnoods na voorafgaande machtiging van den kantonrechter, werkgever en werklieden te dwingen voor haar te verschijnen."

Daarop antwoordde de Minister Veegens in de Memorie van Antwoord:

„Vanwege het Departement van Justitie is — voor zoover ondergeteekende kan nagaan — nimmer aangedrongen op het toekennen van meer bevoegdheden aan de Kamers van arbeid ter vervulling van de functie, die aan die lichamen volgens het wetsontwerp betreffende het arbeidscontract ware op te dragen. Ondergeteekende meent derhalve te mogen aannemen, dat de Kamers die functie, zooals de ontwerper zich die heeft gedacht, zullen kunnen vervullen zonder dat hare bevoegdheden worden uitgebreid."

Bij de mondelinge beraadslaging heb ik op deze zaak gewezen en aangedrongen op wetswijziging te dezen aanzien, en toen heeft de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel mij geantwoord:

„De geachte afgevaardigde uit Rotterdam II heeft gewezen op verschillende moeilijkheden, die voortspruiten uit de bestaande regeling betreffende de Kamers van arbeid. Ik meen intusschen, bij den veelen arbeid aan mijn Departement, thans niet een herziening van de wet op de Kamers van arbeid te kunnen toezeggen."

Nu is mijn vraag of de Minister van Justitie nog nader met zijn ambtgenoot van Landbouw, Nijverheid en Handel over deze zaak heeft gesproken en daardoor thans in staat is aan de Kamer mee te deelen of aan de geopperde bezwaren te gemoet kan worden gekomen. Of wil de Minister langs anderen weg, b.v. door een nieuw artikel aan te brengen in dit wetsontwerp, het bezwaar ondervangen?

De secretaris van de Kamer van arbeid voor de confectiebedrijven te Rotterdam heeft in het orgaan voor de Kamers van arbeid in Nederland *De Kamer van*

Arbeid, n°. 5, 6de jaargang, een oplossing aan de hand gedaan; hij schrijft o. m.: „Krachtens art. 258 der Gemeentewet wordt tegen hem, die nalaat de door hem verschuldigde plaatselijke belasting vóór of op den verschijndag te betalen, door den ontvanger, dien het aangaat, een dwangbevel afgegeven het recht medebrengende om de roerende en onroerende goederen der schuldenaars zonder vonnis aan te tasten."

„In art. 260 der Gemeentewet wordt gezegd, dat de regelen bij de wet op de invordering van 's Rijks directe belasting gesteld, gelden voor de invordering der plaatselijke belastingen. De hier bedoelde wet (op de invordering van 's Rijks directe belastingen) is de laatstelijk bij de wet van 16 April 1896 gewijzigde wet van 22 Mei 1845. In artikel 14, 2de lid, dezer wet lezen wij: het dwangbevel uitgevaardigd door den ontvanger in naam des Konings, wordt executoir verklaard door den rechter van het kanton, waarin het kantoor gevestigd is, alwaar de belastingschuldige ten kohiere is gebracht.

„Een dergelijke regeling nu zou, naar onze meening, voorzien in de leemte die eerlang door de invoering van het Arbeidscontract, zooals het laatstelijk is gewijzigd, (art. 125 e) zal ontstaan.

„Volgens onze voorstelling zal dus door de Kamer van arbeid zelve, wier advies is gevraagd en die het noodig oordeelt de getuigen te hooren, de oproeping der getuigen worden opgesteld en uitgevaardigd, doch ten einde deze van kracht te doen zijn, zal ze door onderteekening van den kantonrechter executoir worden verklaard. Wanneer de opgeroepen getuigen niet verschijnen, weigeren om getuigenis of den eed af te leggen; zullen de artikelen 116—119 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering toepasselijk zijn. Doordat dus de oproeping van de Kamer van arbeid door den kantonrechter van zijn magistratuur wordt voorzien verkrijgt zo de vereischte rechtskracht.

„Ten overvloede wijzen wij er op, dat, hoewel er natuurlijk groot verschil bestaat tusschen het invorderen van belasting en het oproepen van getuigen, wij op bovengenoemde wetten hebben gewezen om aan te toonen, dat, evenals de kantonrechter hier zijn magistratuur verleent om het dwangbevel van den ontvanger (een buiten de gewone procedure staand persoon) van kracht te doen zijn, ook bij 't oproepen van getuigen in de door ons bedoelde quaestie (art. 125 e) de kantonrechter aan een oproeping van een college (Kamer van arbeid) dat die bevoegdheid anders niet bezit, zijn handteekening, zijn magistratuur, zal verleenen, om dat recht te kunnen uitoefenen.

„Hoe dit denkbeeld in de wet zou uitgewerkt moeten worden, zullen wij hier niet uiteenzetten. Trouwens dit kan gerustelijk aan den wetgever overgelaten worden; genoeg zij het thans, dat diens aandacht wordt gevestigd op de noodzakelijkheid, om in de door hem in het leven geroepen leemte te voorzien, en een regeling dezer quaestie aan zijn oordeel wordt onderworpen.

„De Kamer van arbeid voor de confectiebedrijven te Rotterdam hoopt in een advies aan den Minister een en ander nader uiteen te zetten."

Mijnheer de Voorzitter, dit is wat als oplossing der quaestie aan de hand wordt gedaan door den secretaris van meergenoemde Kamer van arbeid.

Ik vertrouw dat de Minister bedoeld advies van de Kamer van arbeid heeft ontvangen, en wil hem nu vragen of hij langs dezen weg het bezwaar wil oplossen, of wel heeft hij omtrent deze zaak nader van gedachten gewisseld met zijn ambtgenoot Minister Veegens, ten einde de wet op de Kamers van arbeid in dien geest te wijzigen?

Ziedaar de vragen die ik den Minister wensch te stellen. En ik geloof werkelijk, dat deze zaak belangrijk genoeg is om daaromtrent eenig antwoord van den Minister te mogen verwachten.

De heer **van Veen**: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkel woord om nog een argument aan te voeren, dat, indien ik mij niet zeer bedrieg, door den geachten verdediger van het amendement niet is te berde gebracht. Ik wil er op wijzen, dat wij bij de behandeling van dit wetsontwerp steeds op den voorgrond hebben gesteld, ons steeds op het standpunt te hebben geplaatst, dat gebroken moet worden met de lijdelijkheid van den kantonrechter, dat hem meerdere vrijheid moet worden gegeven. Den kantonrechter wordt dan ook in dit wetsontwerp al meer en meer vrijheid gegeven; zijn bevoegdheid werd steeds uitgebreid. En nu zullen wij hier een bepaling gaan opnemen, waardoor zijn vrijheid wordt beperkt en den kantonrechter een verplichting wordt opgelegd, die hij voor zich zelf soms absoluut onnoodig kan achten. Ik acht dan ook deze bepaling in strijd met het stelsel dat op dit oogenblik in het ontwerp is

gehuldigd. De kantonrechter wordt hier gebonden, terwijl wij er steeds naar hebben gestreefd om hem meer vrijheid te geven.

Ook om een andere reden verdient het amendement de voorkeur boven het voorgestelde artikel.

Ik wil nu eens aannemen, dat de eene partij, de werkgever, wat chicaneus is. Zijn gemachtigde vraagt 14 dagen uitstel. Dat kan hij echter niet krijgen. Toch wil hij die 14 dagen uitstel hebben en nu vraagt hij enkel om de zaak uit te stellen aan den kantonrechter, dat deze zich zal laten voorlichten door de Kamer van arbeid. De kantonrechter vindt zulks in het geheel niet noodig, en acht zich voldoende op de hoogte van de zaak die het hier geldt.

Wanneer het artikel nu ongewijzigd blijft, dan moet de kantonrechter het advies van de Kamer van arbeid inroepen. Nu is het evenwel ook mogelijk, dat zich in het rechtsgebied van dien kantonrechter geen Kamer van arbeid bevindt. Waar moet hij dan heen? Op die moeilijkheid is reeds gewezen. Art. 23 voorziet, gelijk de heer de Klerk schijnt te meenen, daarin mijns inziens niet, want de Kamer zal niet de bevoegdheid hebben om het werk te demandeeren aan een andere Kamer.

Wanneer echter het amendement wordt aangenomen, dan heeft de kantonrechter een middel om de chicanes van een der partijen te keeren en juist daardoor den arbeider eerder te brengen tot zijn recht. In het belang van den arbeider behoort dus dat amendement te worden aangenomen.

Het groote belang, dat de heer de Klerk in dit artikel ziet, betreft juist het verplichte hooren van de Kamers van arbeid. Wordt ons amendement aangenomen, dan zal, zoo meent de heer de Klerk, het artikel niets meer beteekenen.

Ik acht die meening onjuist; de bewering die de heer de Klerk daarvoor heeft aangevoerd, dat de kantonrechter ook thans dit advies van de Kamers van arbeid kan inwinnen, zoodat we met het amendement niets vooruit gaan, is niet juist. De kantonrechter is slechts bevoegd personen te hooren en geen Kamers van arbeid.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Voor de bewering van de heeren de Ridder en van Veen, dat van het recht hier aan een der partijen gegeven wel eens misbruik zou kunnen worden gemaakt en dit tot obstructionisme zou kunnen leiden, gevoel ik wel iets; maar voor het amendement, zooals het daar ligt, kan ik zeer weinig gevoelen en minder dan ooit na de toelichting van den heer de Ridder. Niet dat die geachte afgevaardigde zijn amendement niet op de hem eigen uitstekende wijze heeft verdedigd, maar het is ons allen duidelijk geworden, dat die geachte afgevaardigde een pleidooi heeft geleverd tegen het nieuwe instituut, dat de kantonrechter de Kamer van arbeid op een speciale manier — anders dan volgens de tegenwoordige regeling in het processrecht ten aanzien van deskundigen — zal hooren.

De geachte afgevaardigde heeft tegen de zaak zelf gesproken, en mij zij het daarom vergund vóór de zaak te spreken. De geachte afgevaardigde stelt het ten onrechte voor, alsof het advies, dat de kantonrechter ontvangen zal, voor hem bindend zal zijn. Neen, hij blijft de rechter, die ten slotte over de zaak zal oordeelen. Het advies, of het bericht, zooals de heer van Idsinga wil, blijft een advies of een bericht, dat de kantonrechter al dan niet kan volgen. Ik behoef den geachten afgevaardigde, die zoolang deel heeft uitgemaakt van de magistratuur, wel niet er aan te herinneren, dat er een beroemde quaestie is in de procedure van de Onteigeningswet, waar ook het imperatief hooren van deskundigen is voorgeschreven. De een meent, dat de rechter aan het oordeel dier deskundigen gebonden is, de ander niet; maar de jurisprudentie van den Hoogen Raad heeft herhaaldelijk uitgemaakt, dat de rechter volkomen vrij blijft.

De geachte afgevaardigde heeft het voorts m. i. minder juist doen voorkomen, alsof wij hier te doen hebben met een soort leekenrechtspraak, een redeneerfout gisteren ook gemaakt door den heer Schaper, dien ik toen geen gelegenheid meer had te antwoorden, omdat, met de intrekking van zijn amendement, het onderwerp van onze discussie was vervallen. Het is volstrekt geen rechtspraak; wij hebben eenvoudig te doen met een voorlichting van deskundigen aan den rechter en wij geven aan de Kamers van arbeid volstrekt niet een aandeel in de beslissing zelve.

Juist omdat het hier geldt een voorlichting van den rechter, gevoel ik veel voor de gedachte van den heer van Idsinga om, waar overal in onze wetgeving wordt gesproken van „berigt", van deskundigen, die terminologie ook hier te volgen. Ik heb daartegen geen bezwaar.

Iets anders is het slot van de wijziging van den heer van Idsinga. Alvorens

ik dit toelicht moet ik echter nog een aanvulling en wijziging van het Regeeringsartikel zelf aankondigen.

Het is mij bij nader inzien voorgekomen, dat de bevoegdheid van den kantonrechter om de Kamer van arbeid te raadplegen met de procedure zooals die hier is voorgeschreven, ten onrechte in het Regeeringsartikel is beperkt. Volgens dit artikel kan de kantonrechter tot dit raadplegen alleen overgaan wanneer de wenschelijkheid daarvan blijkt ter terechtzitting en nu kan het bij deze procedure voorkomen, dat de kantonrechter ter terechtzitting het nut van het raadplegen van de Kamer van arbeid niet heeft ingezien, en de uitspraak heeft bepaald op „heden over acht dagen", maar dat hij, rustig in zijn kamer gezeten, tot de conclusie komt, dat het beter ware, alvorens te beslissen, de Kamer van arbeid nog te hooren. Dit maakt het noodig het artikel te splitsen, in dier voege, dat de partijen van de wenschelijkheid om de Kamer van arbeid te hooren moeten doen blijken ter terechtzitting, terwijl de kantonrechter dit altijd kan doen en daartoe de behandeling der zaak kan schorsen ook bij wijze van interlocutoir. Ik heb in dien geest een wijziging van het artikel voor mij, die ik u straks zal geven, Mijnheer de Voorzitter.

Die wijziging is zoodanig in elkaar gezet, dat in het geval dat de kantonrechter aanvankelijk den dag voor het uitspreken van het vonnis heeft bepaald en op dien dag het hooren van de Kamer van arbeid gelast, de gang van zaken deze is, dat de kantonrechter den dag bepaalt waarop de zaak weder „ter rolle" zal komen — om het jargon van de rechtszaal te gebruiken —, zoodat het niet noodig is zelfs in dat geval niet, om gelijk de heer van Idsinga wil, de partijen daarvoor bijzonder op te roepen. Dit geeft slechts onnoodigen omslag, de zaak loopt evengoed als men het slot weglaat. Ik zou dus den geachten afgevaardigde in overweging willen geven die laatste woorden „na behoorlijke oproeping van partijen" weg te laten. De partijen weten toch dat de Kamer van arbeid advies uitbrengt en de zaak weder op dien en dien dag ter terechtzitting aan de orde komt.

Ten slotte de opmerking van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam. Ik zou dien geachten spreker willen voorstellen mij te ontheffen van den plicht om hem uitvoerig te antwoorden. Hoe men denke over de samenstelling en de bevoegdheden van Kamers van arbeid, hier, in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, is het niet de plaats om daarin verandering te brengen. De geachte afgevaardigde zij tevreden met de verzekering, dat ik hetgeen hij in het midden bracht, nader zal overwegen, maar in ieder geval komt een behandeling in dit wetsontwerp niet te pas.

De **Voorzitter**: Door de Regeering is een wijziging gebracht in het artikel, ten gevolge waarvan het thans luidt als volgt:

„Indien bij de behandeling der zaak ter teregtzitting eene der partijen het wenschelijk oordeelt, dat omtrent het al dan niet bestaan van eenig gebruik, of omtrent eenig ander punt in geschil, het berigt eener Kamer van arbeid worde ingewonnen, zal de regter de behandeling der zaak schorsen voor eenen door hem te bepalen tijd, bedragende ten minste zeven en ten hoogste veertien dagen.

Hetzelfde geldt indien de regter bij de behandeling der zaak ter teregtzitting, of alvorens einduitspraak te doen, het wenschelijk oordeelt, het berigt eener Kamer van arbeid in te winnen.

In beide gevallen zendt de griffier aan de Kamer van arbeid eene opgave van het punt, waaromtrent hare voorlichting wordt gewenscht, met het verzoek den kantonregter zoo spoedig mogelijk van berigt te dienen en met mededeeling van den dag, waarop de behandeling der zaak zal worden voortgezet."

De heer **van Idsinga**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben volkomen bereid om gehoor te geven aan den raad, welke de Minister mij gaf om den staart van mijn amendement af te knippen. Ik heb zelf getwijfeld of de slotwoorden wel noodig waren, maar ik ben bewogen om ze aan mijn amendement toe te voegen door een „deskundig advies". Men ziet hieruit hoe verkeerd men soms handelen kan indien men een „deskundig advies" opvolgt.

Mijn tweede amendement wordt dus gewijzigd, en de laatste zin daarvan zal nu luiden: „Wordt het mondeling gegeven of toegelicht, dan geschiedt dit ter openbare teregtzitting."

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch te verklaren dat ik het overige deel van het amendement van den heer van Idsinga overneem.

De **Voorzitter**: Door den heer van Idsinga is ingetrokken het eerste amendement, terwijl in het tweede amendement moeten vervallen de woorden: „na behoorlijke oproeping van partijen".

De Regeering heeft verklaard dit gewijzigde amendement over te nemen. Het maakt dus geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer de **Ridder**: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank den geachten spreker uit Bodegraven voor den steun, dien hij aan ons amendement heeft verleend. Hij achtte het, vooral omdat uit de bepaling dat een der partijen den rechter zou kunnen verplichten het advies der Kamer van arbeid in te winnen vertraging zou voortvloeien, ten einde chicanes te voorkomen, wenschelijk, dat die verplichting werd afgeschaft en dat den rechter in deze vrijheid gelaten werd. Dit argument wordt volkomen door ons gedeeld, zooals ook de heer van Veen reeds gezegd heeft.

Wat betreft de bewering, dat het wenschelijk is in plaats van „advies" te lezen „berigt", ten einde daardoor in overeenstemming te komen met de bepalingen van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, — ik heb in eersten termijn reeds getracht aan te toonen, dat het „berigt" van deskundigen eigenlijk gelijkstaat met „advies" van deskundigen, want indien dat het geval niet ware en indien de wetgever niet bevreesd was, dat er te veel gewicht zou worden gehecht aan het „advies" of „bericht" van deskundigen, dan zou het niet noodig zijn geweest dat men in de betrekkelijke wet (art. 236 Wetboek Burgerlijke Rechtsvordering) de bepaling had opgenomen, dat de rechter in geen geval door het bericht van deskundigen zich mocht laten binden in zijn overtuiging.

Nu was mijn bewering tegenover den heer de Klerk, dat, is dit reeds het geval met het bericht van deskundigen, het nog meer het geval zal zijn bij *advies* van de Kamers van arbeid. Juist om het bindende te voorkomen, zou een bepaling als de genoemde noodig geweest zijn voor dat advies, hetwelk de rechter hier verplicht is in te winnen.

Wij zijn echter gaarne bereid om in plaats van „advies" te lezen „berigt", te eerder, omdat het in wetsterm hetzelfde beteekent. Derhalve wordt door ons het sub-amendement van den heer van Idsinga overgenomen.

Wat nu aangaat de opmerking, dat in de redactie wordt gezegd, dat alleen niet noodig is dat *den rechter* blijkt, maar dat *ter terechtzitting* de wenschelijkheid blijkt, dit is een wetsterm die zooveel wil zeggen, dat hem ter terechtzitting de wenschelijkheid moet blijken. Ik kan verschillende artikelen van het Wetboek van Strafvordering aanhalen: 158, 193, 212, enz., waar gesproken wordt van het blijken ter terechtzitting, terwijl bedoeld wordt dat *den rechter* blijkt. Daarom is het hier niet noodig te spreken van „*den rechter* blijkt", omdat zulks vanzelf spreekt. En dat de rechter bedoeld wordt, blijkt ten overvloede uit den volgenden tekst van het artikel, waar gezegd wordt: „zal de rechter schorsen".

Ten aanzien van het door den heer de Klerk beweerde, heb ik op te merken, dat ik dat argument heb te pas gebracht, omdat uit een dergelijke bepaling als die van art. 236 Rechtsv. blijkt, dat de rechter zich zeer zal gebonden rekenen door het advies.

Ten opzichte van het andere bezwaar van den heer de Klerk, dat de rechter nu reeds met goed gevolg kan wenschen het advies van de Kamer van arbeid te vernemen, is door den heer van Veen reeds te recht opgemerkt, dat dit niet het geval is, zoodat, waar in ons amendement overblijft de bevoegdheid van den rechter om de Kamer van arbeid als deskundige autoriteit te hooren, dit iets nieuws is.

Omtrent het advies van de Kamer van arbeid heeft men ten onrechte beweerd, dat wij dit niet wenschen, en ik heb tot mijn spijt van den Minister gehoord, dat hij uit mijn woorden heeft afgeleid, dat ik tegen het stelsel zou zijn om de Kamers van arbeid hier als adviseerend college te introduceeren. Dit is allerminst onze bedoeling geweest. Wij hebben uitdrukkelijk gezegd, dat wij zeer zeker erkennen de noodzakelijkheid om in sommige gevallen het advies van die Kamers te hooren. Wij willen echter niet, dat de rechter daartoe verplicht worde, ook daar waar het hem wellicht geheel overbodig voorkomt.

Nu heeft de Minister gevoeld vóór het argument, dat het gevaarlijk is dat één partij den rechter kan verplichten dat advies in te winnen om der wille van chicanes. Mijn geachte medevoorstellers zijn zeer doordrongen van de kracht van dat argument. Het kan voorkomen, dat wanneer een werkgever wil ontkomen aan het spoedig betalen van het loon, hij eenvoudig zegt: ik wensch in deze zaak het advies van de Kamer van arbeid te hooren. Daardoor kan de werkman eenigen tijd loon derven en de werkgever wint tijd.

Wat ik ten slotte wil accentueeren is, dat het ligt op den weg van de nieuwere rechtspraak den rechter zooveel mogelijk vrij te laten, hem niet te binden bijv. waar één partij wenscht het advies van genoemd college in te winnen, wat noodzakelijk een traineeren, een vertraging van de rechtspleging moet ten gevolge hebben. Wij meenen derhalve ons amendement te moeten handhaven.

De **Voorzitter:** Mag ik de geachte voorstellers doen opmerken, dat, in verband met de wijziging der Regeeringsredactie tot verandering van het woord: „advies" in: „bericht" in hun amendement nog het een en ander zal moeten worden gewijzigd.

Het amendement slaat alleen op het eerste lid; maar dan zal ook door hen moeten worden voorgesteld om eveneens in de volgende leden van het artikel de uitdrukking „advies" te blijven gebruiken.

Ik geef dit punt aan de geachte voorstellers slechts in overweging.

De heer **de Klerk:** Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord aan den Minister. Zijn Excellentie zeide, dat met mijn opmerkingen wel rekening zou worden gehouden.

Ik ben hem daarvoor zeer verplicht, maar ik had liever gezien dat hij er verder op ware ingegaan. Ik kan hem daartoe niet dwingen en moet mij dus bij hetgeen hij zeide neerleggen. Ik hoop echter, dat mijn opmerkingen van dien aard zijn, dat hij zoo spoedig doenlijk op de een of andere wijze aan het door mij genoemde bezwaar te gemoet zal komen.

De heer Minister zal toch met mij instemmen, dat het een bezwaar is, wanneer de kantonrechter aan een Kamer van arbeid advies vraagt en deze antwoordt: ik kan u dat niet geven, aangezien de personen die zijn opgeroepen voor de Kamer te verschijnen om inlichtingen te verstrekken, daaraan geen gevolg geven.

De heer **de Ridder:** Mijnheer de Voorzitter! Uw opmerking is volkomen juist. Nu de Regeering belangrijke wijzigingen in de rangschikking van het artikel heeft gebracht, is ook wijziging van ons amendement noodig. Het zijn geen ingrijpende veranderingen, zoodat men het een verschikking zou kunnen noemen.

De wijzigingen zijn: in de eerste plaats om in het eerste lid het woord „advies" te vervangen door „berigt"; daarna zal als tweede lid volgen het oorspronkelijke tweede lid van het Regeeringsartikel, luidende:

„De griffier zendt in dat geval aan de Kamer van arbeid eene opgave van het punt, waaromtrent hare voorlichting wordt gewenscht, met het verzoek den kantonrechter zoo spoedig mogelijk van advies te dienen, en met mededeeling van den dag, waarop de behandeling der zaak zal worden voortgezet." en

als derde lid zal worden opgenomen het tweede amendement van den heer van Idsinga, zooals dat gewijzigd is:

„Indien het berigt van de Kamer van arbeid schriftelijk is ingezonden, wordt het onverwijld ter griffie van het kantongerecht nedergelegd ter kostelooze inzage van partijen. Wordt het mondeling gegeven of toegelicht, dan geschiedt dit ter openbare teregtzitting."

De **Voorzitter:** Door de voorstellers zijn wijzigingen gebracht in hun amendement, zoodat het artikel zal luiden: „Indien bij de behandeling der zaak ter teregtzitting de wenschelijkheid blijkt, omtrent het al dan niet bestaan van eenig gebruik, of omtrent eenig ander punt in geschil, het berigt eener Kamer van arbeid in te winnen, zal de regter de behandeling der zaak schorsen voor eenen door hem te bepalen tijd, bedragende ten minste zeven en ten hoogste veertien dagen.

„De griffier zendt in dat geval aan de Kamer van arbeid eene opgave van het punt, waaromtrent haro voorlichting wordt gewenscht, met het verzoek den kantonregter zoo spoedig mogelijk van berigt te dienen, en met mededeeling van den dag, waarop de behandeling der zaak zal worden voortgezet.

„Indien het berigt van de Kamer van arbeid schriftelijk is ingezonden, wordt het onverwijld ter griffie van het kantongerecht nedergelegd ter kostelooze inzage van partijen. Wordt het mondeling gegeven of toegelicht, dan geschiedt dit ter openbare teregtzitting."

De heer **Drucker,** voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen over het gewijzigd Regeeringsartikel en het gewijzigd amendement van den heer de Ridder c.s.

en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De wijzigingen, die de Regeering in het artikel heeft aangebracht, beschouwt de Commissie van Rapporteurs als verbeteringen.

Datzelfde meent de Commissie niet te kunnen zeggen van het amendement van den heer de Ridder c.s.; zij is eenstemmig in haar oordeel, dat de aanneming daarvan geen aanbeveling verdient.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van de heer de Ridder c.s. wordt met 49 tegen 20 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren ter Laan, van Kol, Zijlma, Troelstra, Schaper, Tak, Koolen, van Wijnbergen, Ketelaar, van Vliet, van Deventer, Mees, Verhey, Blooker, Thomson, de Klerk, Loeff, Roessingh, Bos, Treub, Jansen (den Haag), Pierson, Limburg, Lely, de Ram, Marchant, Bogaardt, Aalberse, van Styrum, Lieftinck, Smidt, Nolting, van der Zwaag, Pastoors, Kolkman, Tydeman, van Gijn, Janssen, Okma, Schokking, Fruytier, Talma, Plate, de Beaufort, van Foreest, van Nispen tot Sevenaer, Drucker, Jannink en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Alphen, van Sasse van Ysselt, van Bylandt, de Ridder, Lucasse, Nolens, de Savornin Lohman, van Limburg Stirum, van de Velde, van Vuuren, Duymaer van Twist, Brummelkamp, Brants, van den Berch van Heemstede, van Heemstra, Beckers, Bolsius, van Dedem, Regout en van Veen.

Het gewijzigd art. 125e wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 125e. In het eerste, tweede en derde lid wordt in plaats van „Arbeid" gelezen „arbeid".

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

V. § 2.

Art. 125e, 1ste lid. B. R. Bij het geven van het voorschrift, dat, indien een der partijen het wenschelijk oordeelt, de rechter omtrent eenig punt in geschil het bericht eener Kamer van arbeid moet inwinnen, schijnt de ontwerper geen rekening te hebben gehouden o. a. met de landbouwers. Bij den landbouw zijn immers geen Kamers van arbeid bekend, en het zal wel niet de bedoeling zijn eene Kamer van arbeid, in het leven geroepen voor de industrie, te raadplegen bij geschillen tusschen landbouwers.

Antwoord der Regeering.

V. § 2.

Art. 125e, 1ste lid, B. R. Bij het ontwerpen van deze bepaling is geenszins voorbijgezien, dat er geene Kamers van arbeid voor den landbouw zijn; immers het was natuurlijk bekend, gegeven de wijde strekking van het begrip arbeidsovereenkomst, dat er verscheidene categorieën van arbeiders zouden zijn, te wier aanzien het artikel van toepassing verstoken zoude moeten blijven. Dit neemt niet weg dat er vele gevallen kunnen voorkomen, waarin de bepaling nuttig zal kunnen werken, en hierin gelieve men de waarde en de kracht van het artikel te zoeken.

Artikel 125f. Indien een van degenen, die partij waren bij eene collectieve arbeidsovereenkomst, als bedoeld bij artikel 1637n van het

Burgerlijk Wetboek, ter uitoefening van het regt, hem bij dat artikel toegekend, in eenig geding zich wenscht te voegen of daarin wenscht tusschen te komen, zal hij zulks kunnen doen in elken stand der zaak, zonder dat eenig verlof of incidentele beslissing wordt vereischt.

Hij is dan echter gehouden zijn voornemen daartoe ter griffie van het kantongeregt schriftelijk kenbaar te maken met inachtneming van een termijn van ten minste drie vrije dagen vóór dien der teregtzitting.

Van dezè kennisgeving doet de griffier zoo spoedig mogelijk bij te adviseeren dienstbrief aan de gedingvoerende partijen mededeeling.

Nota van Wijziging. (1)

[Stuk no. 101.]

Achter artikel **125 e** van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering wordt een nieuw artikel **125 f** ingevoegd, luidende als volgt:

„Indien een van degenen, die partij zijn bij eene collectieve arbeidsovereenkomst, als bedoeld bij artikel 1637 *m bis* [n] van het Burgerlijk Wetboek, ter uitoefening van het recht, hem bij dat artikel toegekend, in eenig geding zich wenscht te voegen of daarin wenscht tusschen te komen, zal hij zulks kunnen doen in elken stand der zaak, zonder dat eenig verlof of incidenteele beslissing wordt vereischt.

Hij is dan echter gehouden zijn voornemen daartoe ter griffie van het kantongerecht schriftelijk kenbaar te maken met inachneming van een termijn van ten minste drie vrije dagen vóór dien der terechtzitting.

Van deze kennisgeving doet de griffier zoo spoedig mogelijk bij aangeteekenden brief aan de gedingvoerende partijen mededeeling."

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(20 Juni 1906.)

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Bij gelegenheid van de behandeling van art. 1637 *m bis* [n], het collectief arbeidscontract betreffende, heb ik toegezegd, dat ik zou ontwerpen een wijziging in het Wetboek van Rechtsvordering, ten einde to vergemakkelijken de tusschenkomst van een vereeniging of een andere partij, die partij was geweest bij een collectieve arbeidsovereenkomst, in een geding [dl. I, bl. 495]. Ik heb met dit artikel, meen ik, aan die toezegging voldaan. De hoofdzaak ligt hierin, dat op het oogenblik volgens ons recht niemand kan tusschen komen in een geding, dan na daartoe verlof van den rechter te hebben verkregen, maar dat nu, gegeven dat het de uitoefening geldt van het daareven genoemd artikel van het Burgerlijk Wetboek, tusschenkomst in het geval van een collectieve arbeidsovereenkomst zal kunnen

---

(1) [Deze Nota van Wijziging verving eene andere, ingezonden 15 Juni 1906, stuk no. 98, waarin het artikel luidde als volgt:

„Indien een van degenen, die partij zijn bij eene collectieve arbeidsovereenkomst, gelijk bij artikel 1637*m bis* [n] van het Burgerlijk Wetboek, ter uitoefening van het recht, hem bij dat artikel toegekend, in eenig geding wenscht tusschen te komen of zich te voegen, zal hij zulks kunnen doen in elken stand der zaak, zonder dat eenig verlof of incidenteele beslissing wordt vereischt.

Hij is dan echter gehouden zijn voornemen daartoe ter griffie van het kantongerecht schriftelijk kenbaar te maken met inachtneming van een termijn van ten minste drie vrije dagen voor dien ter terechtzitting.

Van deze kennisgeving doet de griffier zoo spoedig mogelijk bij aangeteekenden brief aan de gedingvoerende partijen mededeeling."

plaats hebben zonder dat daartoe een rechterlijk verlof of een voorafgaande rechterlijke beslissing noodig is.

Dat is de bedoeling van dit artikel.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen over het nieuw voorgestelde Regeeringsartikel mede te deelen, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Bij de Commissie bestaat noch tegen het gronddenkbeeld van het artikel, noch tegen de uitwerking daarvan bezwaar.

De beraadslaging wordt gesloten en het artikel zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals het luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), werd in het artikel gelezen „**1637 n**" in plaats van „1637 *m bis*."]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 125 *f*. In het eerste lid wordt in plaats van „partij zijn" gelezen „partij waren". In het laatste lid worden de woorden „aangeteekenden brief" vervangen door de woorden „te adviseeren dienstbrief".

Aan artikel 872 wordt een derde lid toegevoegd, luidende als volgt:

„Wanneer eenige regterlijke beschikking wordt verzocht betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, kan het daartoe strekkende request op ongezegeld papier ingediend worden, en zal de beschikking vrij zijn van zegel en gratis worden geregistreerd, en wijders vrij van alle kosten worden uitgereikt."

Memorie van Antwoord.

Artt. 872, *derde lid*, en 874 *a*. Ten einde noodeloozen omslag te vermijden, wordt onvermogen ten aanzien van de betaling van proceskosten aangenomen waar het geldt eene arbeidsovereenkomst, waarbij het loon minder dan vier gulden per dag bedraagt. Wel zullen dus krachtens deze bepaling enkele personen kosteloos kunnen ageeren, aan wie een bewijs van onvermogen thans wellicht niet zoude worden afgegeven, doch hiertegenover staat, dat voor de overgroote meerderheid van arbeiders deze bepaling feitelijk slechts dit verschil zal in het leven roepen, dat hun het ongerief en het tijdverlies, verbonden aan het bekomen van een bewijs van onvermogen, zal worden bespaard. Daarbij verlieze men niet uit het oog, dat, indien de kosteloos procedeerende niet onvermogend is en bij verlies zijner zaak in de kosten veroordeeld wordt, hij toch tot betaling der proceskosten zal kunnen worden gedwongen.

De redactie van het nieuwe lid van art. **872** is met opzet aldus gekozen, dat niet alleen de arbeider zelf, doch ook de man der gehuwde arbeidster (*nieuw* art. 1639 *m*) en de wettelijke vertegenwoordiger des minderjarigen arbeiders (*nieuw* art. 1639 *n*) **[n]** in het voorrecht van gratis admissie zullen deelen, zoo slechts het loon beneden het grensbedrag blijft. De bedoeling der laatste zinsnede van de nieuwe alinea is natuurlijk niet, dat de werkgever nimmer gratis admissie zoude kunnen bekomen. Hij zal echter ter verkrijging van dit voorrecht den gewonen weg moeten inslaan.

G. O. Aan artikel 872 wordt een derde lid toegevoegd, luidende als volgt:

„Wanneer eenige regterlijke beschikking wordt verzocht in verband met eene arbeidsovereenkomst, waarbij het in geld vastgesteld loon minder dan vier gulden per dag bedraagt, kan de verzoeker zijn request op ongezegeld papier indienen, en zal de beschikking vrij zijn van zegel en gratis worden geregistreerd, en wijders vrij van alle kosten worden uitgereikt. Op den werkgever is deze bepaling niet van toepassing.

Het bedrag van het in geld vastgesteld loon per dag wordt berekend op de wijze, bedoeld bij artikel 1637 *u* [o] van het Burgerlijk Wetboek."

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie bladz. 287.]

1e N. v. W. Op bladz. 16, 9den regel v. o., moet in plaats van: „wordt een derde" worden gelezen: „wordt een derde en een vierde".

In het voorgestelde derde lid van art. 872 worden de woorden: „in verband met eene arbeidsovereenkomst, waarbij het in geld vastgesteld loon minder dan vier gulden per dag bedraagt" vervangen door de woorden: „betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, waarbij het in geld vastgesteld loon vier gulden per dag of minder bedraagt".

In het voorgestelde vierde lid van dat artikel wordt in plaats van „artikel 1637 *u*" gelezen: „artikel 1637 *u bis*".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(20 Juni 1906.)

Op dit artikel zijn de volgende amendementen voorgesteld:

een van de heeren Lucassen en van Sasse van Ysselt [ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 8, II], strekkende om:

in het derde voorgestelde lid van art. 872 weg te laten de woorden: „waarbij het in geld vastgesteld loon vier gulden per dag of minder bedraagt, kan de verzoeker zijn request op ongezegeld papier indienen", en daarvoor te lezen: „kan het daartoe strekkende request op ongezegeld papier ingediend worden,", en om het vierde voorgestelde lid van art. 872 weg te laten;

een, door den heer Okma [ingezonden 15 Juni 1906, stuk n°. 99], strekkende om in art. 872 te laten vervallen den zin: „Op den werkgever is deze bepaling niet van toepassing."

De heer **van Sasse van Ysselt** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en den heer Lucasse voorgestelde amendement, en zegt:

Mijnheer de Voorzitter! De heer Lucasse en ik vermeenen dit amendement te moeten handhaven, omdat, wanneer het artikel aldus gewijzigd wordt, het geheel zal komen in overeenstemming met art. 125 *b* zooals dit nu door de Kamer is aangenomen. Het heeft ook nog dit voor, dat, wordt ons amendement aangenomen, de rechter nooit zal komen in de moeilijkheid waarop ik heden-morgen wees ten aanzien van art. 47 der wet van 22 Frimaire An VII. [Men zie bij art. 125 *c*, bladz. 321.]

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Duymaer van Twist, de Ridder, Regout en Bolsius, en maakt misdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **Okma**, het woord bekomen hebbende tot toelichting van het amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het amendement bestaat formeel uit drie, materieel uit één wijziging.

Ik zou u willen verzoeken de bespreking van die wijzigingen als één amendement toe te laten.

De **Voorzitter**: Ik heb geen bezwaar dat te gelijk ook de amendementen op het nieuwe art. 874 *a* worden toegelicht. [Die amendementen zijn afgedrukt bl. 358.]

De heer **Okma**: Mijnheer de Voorzitter! De amendementen hebben een zeer eenvoudige strekking. Ik bedoel daarmede het gelijk recht dat bestaat tusschen patroon en arbeider ten opzichte van de gratis-procedure te behouden.

Thans moet men, als men gratis wil procedeeren, met twee getuigen komen bij den burgemeester, die moet verklaren, dat men onvermogend is; daarna krijgt men een certificaat van onvermogen, onverschillig of men patroon of arbeider is.

Verder dient men in, onder overlegging van dat certificaat van onvermogen, een request aan den rechter bij wien men gratis procedeeren wil.

Dit gelijk recht voor werkgever en arbeider wensch ik te handhaven.

De Minister stelt voor om tusschen werkgever en arbeider een ongelijkheid van rechtspositie in het leven te roepen in deze materie. Naar mijn meening bestaat er geen grond om dit novum hier in te voeren.

Ik kan meegaan met de gedachte, waarop dit wetsontwerp gebouwd is, namelijk, dat, wanneer arbeider en werkgever een arbeidsovereenkomst aangaan, de arbeider in min of meer onvrije positie is, maar ik kan niet toegeven, dat, wanneer de arbeider tegen den werkgever wil procedeeren, dezelfde onvrijheid van positie zou bestaan. Het komt mij voor, dat er bij deze procedure een behoorlijke grond ontbreekt voor het scheppen van dergelijke rechtsongelijkheid.

Nu had ik tweeërlei kunnen doen: voorstellen den toestand te behouden zooals die is, zoowel voor den arbeider als voor den werkgever, met behoud van den omslag daaraan verbonden: 1°. het verkrijgen van een certificaat van onvermogen, en 2°. het erlangen van gratis-procedure. Ik heb echter een anderen weg ingeslagen en ben twee stappen met den Minister medegegaan: waar de Minister voorstelt den arbeider ten opzichte van procedures over arbeidsovereenkomsten kosteloos te laten procedeeren wensch ik hetzelfde te doen voor den werkgever; verder laat ik, met den Minister, ongerept art. 865 Rechtsvordering.

Ik wensch te handhaven het voorschrift dat degene die het proces in eerste instantie verliest, in hooger beroep alleen dan weer gratis kan procedeeren wanneer hij, met inachtneming van de bepalingen thans bij de gratis-procedure voorgeschreven, daartoe verlof heeft bekomen van den rechter in hooger beroep. Ik heb dus twee stappen met den Minister medegemaakt, doch verder meen ik, dat, zoolang niet duidelijk is aangetoond, dat er hier een rechtsgrond is om ten deze ongelijkheid van recht te scheppen tusschen arbeiders en werkgevers, er reden is om dit amendement in te dienen en bij de Kamer aan te bevelen.

De amendementen worden ondersteund door de heeren van Dedem, van Veen, de Savornin Lohman en Schokking, en komen dorhalve in beraadslaging.

De heer **Troelstra**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het woord gevraagd om tegenover het amendement van den heer Okma het voorstel van de Regeering te verdedigen.

Door den heer Okma is op den voorgrond gesteld, dat door het voorstel van de Regeering verandering is gebracht in een staat van rechtsgelijkheid. Ik geloof dat dit onjuist is. Ik zie in het voorstel van de Regeering niet het scheppen van rechtsongelijkheid, waar rechtsgelijkheid thans bestaat, integendeel, ik zie in het voorstel van de Regeering niets anders dan een poging om te komen tot vereenvoudiging van de procedure, met behoud en op den grondslag van art. 855 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Het wil mij voorkomen, dat het amendement van den heer Okma niet zoo eenvoudig is als hij het ons voorstelt, maar dat door dit amendement een totaal nieuw beginsel wordt gebracht in ons Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, een beginsel dat totaal indruischt tegen art. 855. Art. 855 vangt aldus aan: „Aan zoodanige personen, welke, eischende of verwerende, in regten mogten willen optreden, en die van hun onvermogen om proceskosten te dragen kunnen doen blijken, kan door den regter, bij wien het regtsgeding of geschil moet worden aangevangen of hangende is, vergunning worden verleend om kosteloos te procederen."

De reden dus voor het toestaan van kosteloos procedeeren is gelegen in het onvermogen van de partijen. Nu heeft de Regeering willen vereenvoudigen, volkomen te recht is het opgemerkt door den vorigen spreker, de vergunning tot kostelooze procedure, die tegenwoordig eerst langs den weg van een procedure

kan worden verkregen. De Regeering wil dit vermijden en de Regeering vermijdt dit zoowel voor den werknemer als voor den werkgever. Het kan voor den arbeider gemakkelijker worden vermeden dan voor den werkgever, en dat heeft de Regeering gedaan door aldus te redeneeren: Wanneer daar een arbeider komt bij den rechter en die heeft een geschil dat voortspruit uit een arbeidsovereenkomst, waar het loon f 4 of minder per dag bedraagt, dan ligt in het feit zelf dat die arbeider aantoont, dat hij werkelijk voor f 4 of minder bij dien patroon in dienst is, reeds opgesloten het vermoeden, dat die arbeider in de termen valt van art. 855 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Het kan natuurlijk voorkomen, dat wil ik tegenover den heer van Veen niet ontkennen, dat zulk een arbeider eens rijk is. Het kan misschien bij hooge uitzondering eens voorkomen dat een arbeider, die rijk is, werkt bij een patroon voor f 4 of minder per dag; maar de wet wordt geschreven voor den regel en niet voor enkele groote uitzonderingen. Men moet in een dergelijk geval, zooals dat altijd gaat, de zaken tegen elkander wegen. Er moet gewogen worden aan den eenen kant het algemeene voordeel dat men op deze wijze verkrijgt door vereenvoudiging van de procedure, een vereenvoudiging die voor het effect van deze wet in de practijk noodzakelijk is. Dat is dan een voordeel, dat moet gelegd worden in de eene schaal van de weegschaal en daartegenover moet dan dat zeer enkele geval van de uitzondering, dat iemand werkt voor f 4 per dag of minder en toch de gerechtskosten nog kan betalen, in de andere schaal gelegd worden en dan moet de weegschaal doorslaan naar het algemeene voordeel dat voor de uitvoering van deze wet onmogelijk kan worden gemist. En nu heeft een dergelijke vereenvoudiging volgens het voorschrift van de Regeering ook plaats ten opzichte van den werkgever. Is deze onvermogend, dan behoeft hij niet te procedeeren voor 't verkrijgen van een gratis admissie, maar kan eenvoudig overleggen het bewijs van onvermogen.

Daar hebben wij dus twee dingen naast elkander. Voor den arbeider vloeit het bewijs van onvermogen voort uit de arbeidsovereenkomst, die het onderwerp is van het geschil, en aangezien een dergelijk vermoeden niet kan worden aangevoerd voor den werkgever, moet deze overleggen een bewijs van onvermogen. Hier is dus een uitwerking van het beginsel van art. 855 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, maar absoluut niet het scheppen van een rechtsongelijkheid tusschen beide partijen. Om deze reden meen ik, dat het voorstel van de Regeering zich houdt op den bodem van het bestaande recht.

Maar wat wil nu het amendement-Okma doen? Dat wil een volkomen nieuw beginsel in deze materie brengen. In plaats van dat als reden voor de kostelooze procedure zal gelden het onvermogen van den persoon die procedeert, wordt nu die reden gezocht in het bedrag van de zaak, waarover geprocedeerd wordt, want het is ook reeds uitgesproken in de pers, het practisch belang voor den werkgever bij het amendement-Okma is hierin gelegen, dat de werkgever nu, waar het geldt geschillen loopende over loonsverhoudingen beneden de f 4 per dag, geschillen dus uit den aard der zaak over geringe bedragen, geen kosten behoeft te maken en dus gemakkelijker zal procedeeren.

Wij hebben bij de behandeling van dit wetsontwerp reeds een en andermaal kunnen opmerken, dat er leden in de Kamer zijn, die zeggen, dat het toch lastig is, wanneer men geld heeft om te procedeeren, want dat men dan kosten moet maken en bij onvermogen kosteloos kan procedeeren. Inderdaad, het bezit van geld heeft nadeelen, maar het heeft toch ook sommige voordeelen, die daartegen vaak opwegen en wie de voordeelen wil, moet dan de nadeelen, die daartegenover staan, in den koop medenemen; maar als nu inderdaad de nadeelen aan het bezit van geld verbonden, zoo verschrikkelijk groot zijn, dan is er een gemakkelijk middel om daaraan te ontkomen, want men kan in onze wereld zijn geld gemakkelijk kwijt raken.

Doch ik wil het bezwaar op zich zelf aannemen; maar ik zou zeggen, dat het hier de plaats niet is om daaraan te gemoet te komen, ja, dat dit wetsontwerp daarvoor wel de meest ongeschikte plaats daarvoor is. Dit wetsontwerp toch is geïnspireerd door de zucht om enkele bezwaren verbonden aan niet-bezitten van kapitaal op te heffen, om de partij, die lijdt aan het niet bezitten van kapitaal, een weinig steun te geven in de wetgeving. Het is hier dus absoluut de plaats niet om dat bezwaar te verhelpen. Bovendien kan het bij deze gelegenheid ook niet worden verholpen. Wanneer men het hier wil verhelpen, dan blijft het bezwaar ten opzichte van alle andere mogelijke gevallen volkomen bestaan en men schept dan bij de bestaande tegenstrijdigheden nog nieuwe ook. Dan zal, wanneer een gegoed werkgever met zijn arbeider een proces heeft, hij kosteloos kunnen procedeeren, terwijl een klein winkeliertje, die wellicht is eigenaar van een huisje,

waarop een zware hypotheek rust, die van iemand met veel vermogen geld heeft te vorderen, onder het tegenwoordig bestaande recht blijven gebukt gaan. Wat men hier ten aanzien van dit speciale geval zou willen doen, het scheppen van de zoogenaamde rechtsgelijkheid, gaat lijnrecht in tegen den geest en de bedoeling van het wetsontwerp en schept allerlei nieuw onrecht.

Om deze redenen meen ik dat het amendement van den heer Okma in geen enkel opzicht aanbeveling verdient.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Het artikel dat wij hier behandelen, betreft een zeer speciaal geval, het handelt namelijk alleen over het request. Men zou dit haast gaan vergeten wanneer men let op den aard en den omvang der discussie. En al is het ook te verklaren, dat de geachte voorsteller van het amendement, de heer Okma, dit amendement verdedigt op dezelfde gronden die door hem zijn aan te voeren bij art. 874 a, op dit oogenblik geldt het alleen art. 872.

Wat betreft het amendement van de heeren Sasse van Ysselt en Lucasse, het komt mij voor, dat voor een gedeelte dit amendement een gevolg is van hetgeen wij hedenochtend hebben aangenomen. Ik zeg gedeeltelijk, want het amendement gaat verder en spreekt niet alleen over requesten tot het aanvangen van gedingen die betrekking hebben op het arbeidscontract, maar het spreekt over requesten van allerlei aard naar aanleiding van het arbeidscontract. Intusschen, na hetgeen eenmaal hedenochtend is beslist, heb ik tegen dat amendement geen bezwaar.

Daarentegen heb ik groot bezwaar tegen het amendement van den heer Okma. Dat gaat toch werkelijk niet aan, dat wij in onze wetgeving voor den rijke het armenrecht zouden gaan invoeren. Want daarop komt het toch feitelijk neer. Volgens het amendement zouden de vermogenden het armenrecht kunnen deelachtig worden. Dat zij wier loon niet meer bedraagt dan f 4 per dag tot de vermogenden zouden behooren is een exceptie. Wij zijn bij de behandeling van de verschillende onderwerpen steeds uitgegaan van deze fictie, dat zij wier loon niet meer bedraagt dan f 4, behooren tot de onvermogenden. Dat stelsel hebben wij bij de verschillende artikelen toegepast en het komt mij rationeel voor ook hier denzelfden maatstaf aan te leggen.

Wij moeten ook hier uitgaan van de onderstelling, dat zij, wier dagloon f 4 of minder bedraagt, zullen worden gerekend tot de onvermogenden, en als zoodanig hebben zij dan krachtens het wetsontwerp het recht om kosteloos te procedeeren. Omgekeerd bestaat er geen enkele reden om dat recht ook toe te kennen aan hen die niet tot deze categorie van personen behooren.

Hoezeer ik kan gevoelen voor de gedachte van den heer Okma om gelijk recht te scheppen, kan ik toch niet met hem medegaan. Dit gelijke recht zou hier aan den werkgever opdringen een brevet van financieel onvermogen.

Ten slotte: het wetsontwerp komt overeen met de werkelijkheid; het amendement niet. Men mag niet *a priori* aannemen, dat de werkgever te onvermogend is om anders dan gratis te procedeeren.

De heer **de Savornin Lohman**: Mijnheer de Voorzitter! Toen ik het amendement las aarzelde ik omtrent de vraag of het wenschelijk was om, zooals de Minister het noemde, een nieuw beginsel in onze wetten in te voeren; maar na de bestrijding van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III is het mij duidelijk geworden, dat dit amendement wel degelijk een goeden grond heeft. Die geachte afgevaardigde zeide, dat dit ontwerp bedoelde den arbeider te sterken tegenover den patroon die geld had. Dit nu heb ik nooit zoo begrepen. Ik meende dat dit ontwerp gelijk recht wilde verzekeren voor beide partijen, en m. i. loopt dat gelijke recht gevaar, als men hier een bepaald voorrecht geeft aan den arbeider en dit onthoudt aan den patroon, die in volkomen gelijke omstandigheden verkeert.

Neen, zegt de Minister, want de patroon kan ook nu kosteloos procedeeren als hij arm is, mit hij het aanvrage. Maar dit kan hij in menig geval niet doen. Een patroon die niet veel heeft, kan ter wille van het voor hem onmisbare krediet niet zeggen: ik ben onvermogend, en toch kan hij niet procedeeren, omdat hij eventueel de proceskosten moet betalen. Het amendement loopt over kleine zaken, bagatelzaken, overeenkomsten waarbij het in geld vastgestelde loon vier gulden per dag of minder bedraagt. Het zullen dus doorgaans kleine sommen zijn. Maakt men het den patroon nu moeilijk om te procedeeren, dan zal hij die som niet kunnen vorderen, omdat de eventueel door hem te betalen proceskosten meer bedragen dan die som; m. a. w. door den patroon dit recht te onthouden, maakt men het den arbeider wel gemakkelijk om te procedeeren tegen den patroon,

maar maakt men het den patroon in vele gevallen onmogelijk te vorderen, wat deze wet hem verzekert.

Wil men deze wet maken tot een rechtvaardige wet, dan moet men niet den een, omdat hij in meer gegoede omstandigheden verkeert, bemoeilijken boven den ander, die niet in die omstandigheden verkeert.

Met vermogensquaesties hebben wij ons bij het arbeidscontract niet in te laten, en daarom kom ik op tegen hetgeen door den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III is gezegd. Hij is daarmede in strijd met de beteekenis van dit ontwerp. Wat wij bedoelen is, het recht voor beide partijen gelijk te doen zijn en dan moet men ook zorgen dat beide partijen aan hun recht kunnen komen. Dit wordt wel bemoeilijkt wanneer men van de eene partij presumeert dat hij niet betalen kan, waardoor hij gratis kan procedeeren, terwijl men de ander daartoe de gelegenheid niet geeft, tenzij hij te koop loopt met zijn verklaring dat hij onvermogend is.

Het is niet juist dat men van een arbeider die misschien f 1200 per jaar verdient presumeert dat hij niet betalen kan, terwijl een predikant of een onderwijzer, die f 800 à f 1000 verdient, in een gewoon proces geen gelegenheid krijgt om gratis te procedeeren. Ik zeg in een gewoon proces, want in een proces in zake arbeidsovereenkomst krijgt hij het wel, maar bij een gewoon proces niet, omdat zoo iemand in den zin der wet niet onvermogend is. Als men nu desondanks wettelijk onderstelt, dat een arbeider met f 1200 onvermogend is, dan moet men datzelfde doen ten opzichte van tal van patroons. Het geldt hier een betrekkelijk kleine procedure, en wij moeten zorgen dat beide partijen gelijk recht krijgen. Daarom zal ik stemmen vóór het amendement-Okma.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde uit Goes scheen in den aanvang van zijn rede een oogenblik van meening te zijn, dat het wetsontwerp de strekking had, dat de rechter het verlof geeft om gratis te procedeeren, maar in den loop zijner redeneering is hij er op teruggekomen en geeft hij toe, dat het wetsontwerp zoo luidt, dat degeen die voldoet aan de fictie, die wordt aangenomen, niet noodig heeft de toelating van den rechter om gratis te procedeeren, en evenmin de werkgever, zoo hij slechts kan overleggen een bewijs van onvermogen. Dit nu is niet zoo moeilijk te verkrijgen en in de practijk gaat dit toch anders dan de geachte afgevaardigde meent. Wanneer niet bepaalde middelen zijn aan te wijzen, bepaalde inkomsten en onroerende goederen, kan men dit bewijs van onvermogen vrij gemakkelijk krijgen.

Ik moet er de aandacht op vestigen, dat de geachte afgevaardigde uit Goes niet heeft opgemerkt het weinig logische dat er ligt in het amendement van den heer Okma. Indien wij den arbeider het recht van gratis procedeeren geven, ontleenen wij dit aan den normalen toestand, waarin de arbeider verkeert, maar in het stelsel van den heer Okma hangt de vraag of de werkgever gratis zal procedeeren niet af van den vermogenstoestand van den werkgever, maar van dien van zijn wederpartij. Dit is allerzonderlingst.

Voorgesteld wordt, om, wanneer het geldt een arbeidsovereenkomst, waarbij het loon bedraagt een zeker bedrag, den werkgever het recht te geven gratis te procedeeren. Dus niet afhankelijk van den toestand van den persoon, maar alleen van den inhoud der arbeidsovereenkomst. Het armenrecht gegeven aan den onvermogende is afhankelijk van den vermogenstoestand van hem die dit recht krijgt en daarom blijf ik er bij, dat het amendement indruischt èn tegen de werkelijkheid, èn tegen de regeling der kostelooze procedure volgens ons recht.

Ik moet derhalve aanneming daarvan aan de Kamer ontraden.

De heer **Okma:** Mijnheer de Voorzitter! Ik ga met den geachten afgevaardigde uit Goes mede, waar hij zeide, dat hetgeen de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III over dit amendement heeft gesproken, eigenlijk meer een aanbeveling daarvan was, voornamelijk daar, waar hij zeide, dat dit amendement tegen den geest en de bedoeling van deze wet inging.

Wij hebben hier lang beraadslaagd over dit ontwerp en zijn reeds lang voorbijgestreefd de belangstelling der natie, maar wanneer de wet te eeniger tijd wordt aangenomen en in de practijk zal moeten worden toegepast, zal de natie vragen, wat eigenlijk de rechtsgronden zijn voor al de onderscheiden bevoegdheden die wij ten opzichte van werkgever en werknemer hebben verleend; men zal dan moeten vinden, wanneer de wet goed zal werken, een aansluitingspunt in het rechtsbesef der natie, dat op dit oogenblik niet kan werken, omdat de belangstelling vervlogen is.

Wanneer men nu vraagt, wat is de rechtsgrond, dat hier een arbeider, die een loon verdient van minder dan f 4 per dag, verlof krijgt gratis te procedeeren, terwijl een werkgever zich eerst door twee getuigen onvermogend moet laten verklaren, dan geeft het argument van den Minister, dat deze arbeider in het algemeen valt onder het rechtsvermoeden van armoede, op deze vraag geen voor het rechtsbesef bevredigend antwoord.

Wanneer wij een arbeidscontract regelen, waaronder alle dienstverhoudingen verstaan worden, gaat het niet aan in de wet, waar rijke en arme arbeiders onder één naam worden genoemd, tevens het vermoeden uit te spreken van onvermogen van alle „arbeiders", die minder dan f 1200 salaris genieten.

Men kan bovendien zijn werkgever on te gelijk een bijbaantje hebben en dus in een dienstbetrekking zijn. Wanneer men dan over die dienstovereenkomst, en dus als „arbeider" een proces gaat voeren, zal men gratis mogen procedeeren, maar als men als werkgever in een andere procedure gewikkeld wordt, zal men dat niet mogen doen. Het zou voor de natie moeilijk worden het rechtsvermoeden van armoede als ernstig argument te accepteeren. De man toch is in de eene procedure volstrekt niets rijker dan in de andere.

Daar komt nog bij, dat het voor den werkgever zoo gemakkelijk niet is — ik neem bijv. een armen winkelier — om door twee getuigen voor den burgemeester te laten verklaren, dat hij onvermogend is om proceskosten te betalen. Hij kan dat dikwijls met goed fatsoen of voor zijn krediet niet doen.

Die ongelijkheid van rechtsbedeeling is dus ook niet zoo minutieus als men het gelieft voor te stellen.

Welke strekking zal dus aan deze bepaling in de practijk worden toegekend?

Ik wijs er op, hoe in deze discussie herhaaldelijk is gebleken dat men het wikkelen van den patroon in een proces heeft beschouwd als een zeer geoorloofd en zeer practisch machtsmiddel, om hem tot verschillende dingen te bewegen, en waar die herhaaldelijk in de discussie op den voorgrond getreden is, daar ligt in deze bepaling een aansporing aan die arbeiders, die deze beschouwing huldigen. Welnu, dat advies acht ik in strijd met ons rechtsbesef, en met het belang der maatschappij.

De heer **Troelstra:** Mijn hoofdbezwaar, dat ik zoo straks ontwikkelde, is door niemand bestreden.

Dit hoofdbezwaar was, dat het bestaande Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering als criterium stelt voor het kunnen voeren van kostelooze procedure den toestand van onvermogen bij de partij die het aanvraagt en dat nu ten aanzien van een categorie van burgers, bij wie krachtens hun maatschappelijke positie reeds het vermoeden voor de hand ligt dat zij over zeker vermogen beschikken — dat is toch in het algemeen de toestand der werkgevers — precies tegen de wet in niet eens wordt gevraagd dat zij, voor zoover zij onvermogend mochten zijn, daarvan het bewijs overleggen, maar als algemeene regel wordt voorgeschreven; als ge toevallig eens een procedure hebt met een arbeider van u en het is toevallig een arbeider met een loon van f 4 of minder, dan zal gehandeld worden alsof ge zelf onvermogend waart.

Dit is zoo totaal in strijd met alles wat tot nog toe op dit gebied heeft bestaan, dat ik mij zou kunnen verbazen dat het amendement van den heer Okma in iemand als de heer de Savornin Lohman, die toch niet zoo gewoon is om *en passant* van bestaande rechtsbeginselen af te wijken, een zoo warm verdediger heeft gevonden.

Toch, ik moet het eerlijk bekennen, is die verbazing niet zoo groot, want ook hier komt weder voor, wat wij bij de behandeling van dit wetsontwerp meermalen hebben waargenomen.

De al te warme liefde voor de klasse van werkgevers verhindert de heeren nu en dan hun eigen beginselen, hun eigen methode van werken in speciale gevallen te handhaven.

Welnu, er is door den geachten afgevaardigde uit Goes gezegd: ik heb geaarzeld mij bij het amendement aan te sluiten. Uit die aarzeling blijkt wel, dat ook die geachte afgevaardigde begreep, welk een anomalie feitelijk door dit amendement in de wet wordt gebracht. Maar, heeft de geachte afgevaardigde gezegd, toen heb ik u gehoord, en door uw beschouwing ben ik nu eigenlijk overtuigd geworden van de uitstekendheid van dit amendement.

Die aarzeling moet een reden gehad hebben en die reden kan, dunkt mij, geen andere zijn geweest dan dat die geachte afgevaardigde zelf wel inziet, dat men hier totaal moest veranderen art. 355 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en dat het instituut van de kostelooze procedure ontzaglijk wordt aangetast door het voorstel van den heer Okma.

Wat heb ik nu gezegd? Ik heb niets anders gezegd dan dit: wanneer er ooit een gelegenheid is om met een dergelijke wijziging aan te komen, dan is het ontwerp-Arbeidscontract zeker allerminst een goede gelegenheid, omdat dit ontwerp hierop berust, dat wij hebben de oeconomisch zwakke partij, den werkman, die, hoewel men hem formeel gelijk mag stellen in rechtsmiddelen en rechtspositie, toch materieel daarmede niet gelijkstaat. De bedoeling dezer wet is juist den oeconomisch zwakke te gemoet te komen. Wilt gij nu, Mijne Heeren, op dit oogenblik komen met een totale nieuwigheid, indruischend tegen het bestaande, waardoor gij den oeconomisch sterke, den werkgever, een kleinen last tracht af te nemen ten nadeele van den arbeider?

Ik begrijp niet hoe de heeren kunnen doen alsof ik daarmede een groote nieuwigheid had gezegd. Immers men behoeft slechts te lezen bladz. 3 [dl. I, bl. 6] der Memorie van Toelichting van Minister Loeff, waar feitelijk hetzelfde wordt medegedeeld. Daar lezen wij toch: „Bij *deze* overeenkomst daarentegen doet zich het verschijnsel voor, dat in den regel dezelfde partij, namelijk de arbeider, de zwakke is." Wat ik daarover gezegd heb, sluit zich daarbij geheel aan en kan zeker voor den geachten afgevaardigde uit Goes geen reden wezen om bekeerd te worden tot het amendement-Okma.

Wanneer ik het nu goed heb nagegaan, hebben de tegenstanders drie argumenten, waarom zij zich verklaren vóór het amendement-Okma:

Het eerste is — de heer Lohman heeft het zelfs zóóver kunnen brengen, dat hij er warm bij werd — dat men het zoo verschrikkelijk vindt, dat de werkgever moet vragen een bewijs van onvermogen, wanneer hij kosteloos wil procedeeren. En welk bezwaar is daartegen door den heer Lohman aangevoerd? Het kan nadeelig zijn voor zijn krediet. Maar kan het dan ook voor anderen niet nadeelig zijn voor het krediet, wanneer men geen geld heeft om te procedeeren, dat men dan een bewijs van onvermogen tracht te krijgen? De fout van de zaak komt hier uit: men gevoelt het als iets onaangenaams voor menschen, die niet onvermogend zijn, om proceskosten te betalen als zij met onvermogenden procedeeren. Dat is een misstand, al men het zoo wil noemen, die bij deze aangelegenheid absoluut niet kan worden opgeheven. Willen de heeren dat, dan moeten zij voorstellen een wijziging van art. 855 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en moet bepaald worden, dat niet alleen het onvermogen een rede kan zijn om kosteloos te procedeeren.

Het tweede bezwaar was het kleine bedrag, waarover het proces dikwijls loopt. Indien dat een bezwaar is, moet men in art. 855 opnemen, dat processen, die gevoerd worden over bedragen beneden een bepaalde som, door beide partijen kosteloos kunnen worden gevoerd. Wanneer die heeren de kostelooze procedure willen invoeren, hetzij wanneer er processen loopen over sommen beneden een bepaald bedrag, hetzij in het algemeen, dan zullen zij bij ons sociaal-democraten geen grooten tegenstand ontmoeten.

Indien zij de advocaten tot ambtenaren willen maken, die de menschen bij het procedeeren moeten behulpzaam zijn, komen zij langzamerhand tot het strijdprogram van de Sociaal-democratische arbeiderspartij, want wij zijn daar voorstanders van.

Maar nu wil men dit bij uitzondering invoeren, juist in een geval, waarin het het minst mag, waarin het zich het meest als een tegenstrijdigheid, als iets onbehoorlijks laat gevoelen; nu wil men van de gelegenheid gebruik maken, om den werkgever te ontheffen van lasten bij het procedeeren, welke iedere burger, die in denzelfden vermogenstoestand verkeert, daarbij nu eenmaal niet kan ontgaan.

Indien ik spreek over rechtsgelijkheid, zou ik willen vragen, wat men zou antwoorden aan neringdoenden en andere burgers, die processen voeren over huur, over koop enz., indien dezen zouden zeggen: nu gaat gij aan den werkgever, wanneer deze met zijn arbeider wil procedeeren, de gelegenheid geven om dat kosteloos te doen, en waarom laat gij ons nu in den ouden toestand blijven en ons zelf de proceskosten betalen?

Wanneer men hier logisch wil denken en zich niet laat leiden door de zucht bij deze gelegenheid iets voor den werkgever binnen te halen, dan wil het mij voorkomen, dat men zich onmogelijk tegen die grief zal kunnen verdedigen.

Een derde reden, waarom men het amendement-Okma verdedigt, is de vrees voor de insolvabiliteit van de tegenpartij; maar ik vraag of de heeren nog niet tevreden zijn, nu er bij dit wetsontwerp in den vorm van het staangeld reeds voor speciale gevallen aan den werkgever een waarborg is ter hand gesteld? Moet in dit wetsontwerp, dat heet te zijn in het leven geroepen in het belang van den arbeider, behalve het staangeld nog een andere maatregel worden getroffen, waardoor de werkgever zich gemakkelijk kan verzekeren van zijn geld? Ik herhaal de vraag: waarom alleen voor den werkgever, wanneer hij met een zijner arbeiders procedeert, waarom niet voor anderen?

Men komt, als dit amendement wordt aangenomen, voor zeer leelijke gevallen te staan. Wanneer bij voorbeeld een arbeider, die f 4,25 per dag verdient, een proces krijgt met zijn patroon, zal hij in de eerste plaats een bewijs van onvermogen moeten trachten te bekomen. Wanneer ik den geachten afgevaardigde uit Goes mag gelooven, dat in het algemeen menschen, die f 1200 verdienen, niet eens een bewijs van onvermogen kunnen krijgen, dan zal zulk een arbeider, die f 4,25 per dag verdient, daarvoor ook niet in de termen vallen voor een proces met zijn werkgever; maar als de werkgever met een zijner arbeiders, die minder verdient dan f 4 per dag, moet procedeeren, zal *hij* dat gratis kunnen doen zelfs zonder een bewijs van onvermogen over te leggen. Dat is zoo onrechtvaardig mogelijk en als men niet gevoelt, dat het indruischt tegen den geest van dit wetsontwerp, dan heeft men de gansche behandeling daarvan medegemaakt zonder in dien geest door te dringen.

Om deze redenen meen ik met den meesten aandrang de Kamer te moeten verzoeken, het amendement van den heer Okma niet aan te nemen en ik zou dit willen vragen: de heeren vinden het zoo verschrikkelijk dat het nu en dan eens kan voorkomen, dat een werkgever, die toch gemakkelijk als hij onvermogend is, een bewijs van onvermogen kan krijgen, maar indien hij dat nu eenmaal niet wil doen, niet kosteloos zal kunnen procedeeren, terwijl de arbeider dit wel kan; de heeren vinden het zoo vreeselijk, dat enkele rechtsvorderingen van werkgevers achterwege zouden moeten blijven, omdat zij misschien niet verhaald zouden kunnen worden op het beetje wat de arbeider bezit, op de armoede van den arbeider.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, wanneer een arbeider zoo arm is, dat een werkgever geen proces tegen hem durft beginnen om bijv. f 20 of f 30, wat is dan voor het rechtsgevoel en het menschelijk gevoel het meest bevredigend dat men wel coûte que coûte ziet dat van den arbeider te krijgen of dat men desnoods de gelegenheid open laat, dat een enkele arbeider er tusschen door gaat en het niet op hem wordt verhaald. Ik wil wel zeggen, dat voor mijn gevoel, wat voor de heeren zoo verschrikkelijk is niet zoo verschrikkelijk is, en dat ik de groote inbreuk op het instituut van de kostelooze procedure door het invoeren van beginselen die er absoluut strijdig mede zijn, veel erger vindt dan de schaduwzijde, indien het voorstel van de Regeering wordt aangenomen.

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! Een paar woorden slechts, omdat de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III de opmerking gemaakt heeft, dat men hier invoert rechtsbeginselen, geheel strijdig met het bestaande recht. Dat geef ik toe, maar dat doet juist dit ontwerp. Wanneer dit ontwerp zich niet met de proceskosten had ingelaten zou ik mij niet vereenigd hebben met het amendement-Okma. Maar er wordt hier, speciaal met het oog op een bepaalde soort contracten, een speciaal recht ingevoerd. Dat is het stelsel van het ontwerp, en nu moet daaruit ook volgen, dat het dan gelijk moet gelden voor de beide partijen, die in de omstandigheden verkeeren, als zij ageeren op grond van het arbeidscontract. En nu kan de eene partij wel zijn een persoon die zeer weinig inkomen heeft, maar daartegenover staat, dat de andere partij gewoonlijk een vordering heeft, die hij niet kan geldig maken als hij weet, dat hij geen verhaal heeft op den tegenstander. Het is hier een speciaal recht en dat moet voor beide partijen gelijk gelden. Nu heeft de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III duidelijk aangegeven, waarop hij doelt; hij heeft namelijk gesproken van het staangeld, en gezegd, dat, als de werkgever staangeld heeft bedongen, wij het hem nu gemakkelijk willen maken om dat te innen.

Maar de geachte afgevaardigde wil den werkgever het verkrijgen van het staangeld bemoeilijken, terwijl wij meenen, dat indien staangeld bedongen is en de arbeider het inderdaad verschuldigd is, hij zich er niet over beklagen kan als het den werkgever gemakkelijk wordt gemaakt om het in innen. Wanneer de werkgever het eischt zonder dat hij er recht op heeft, zal hij natuurlijk worden afgewezen, maar als de werkgever er recht op heeft, waarom moeten wij dan hem in de inning bemoeilijken?

Nog heeft de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III een beroep gedaan op ons gevoel en heeft gevraagd: vindt gij het niet verschrikkelijk dat de werkgever, die misschien zeer rijk is, kosteloos zal kunnen procedeeren tegen een armen arbeider, terwijl een arbeider die f 4,25 verdient, dat recht niet hebben zal? Maar men moet niet altijd het oog richten op één bijzonder geval. Er zijn

ook tal van gevallen, dat patroons even arm zijn als een arbeider en nu toch geen bewijs van onvermogen kunnen krijgen, al is het alleen maar omdat zij vast goed bezitten, hoewel dit volstrekt geen bewijs is van vermogen.

De gevallen kunnen voorkomen dat men te doen heeft met een patroon, die niet zoo veel geld heeft, en met een arbeider, die hem het leven zuur maakt niet alleen, maar het er zelfs op toelegt hem zooveel mogelijk te benadeelen, zoodat de geheele affaire in gevaar komt. In zulk geval kan den patroon verhinderd worden gebruik te maken van het staangoldbeding, omdat hij wel eenig geld te verliezen heeft en het proces hem te duur zou worden.

Is dat recht? Is dat dan ook niet schandelijk?

Een arbeider die met zijn loon goed kan rondkomen, kan, wanneer hij zich verongelijkt acht, altijd tegenover den patroon in rechten optreden, omdat hij gratis kan procedeeren; hij kan precies doen wat hij wil. Zijn patroon daarentegen is wellicht machteloos. Is dat billijk?

Ik ben het met den heer Okma volkomen eens, dat, wanneer het publiek zal oordeelen over de wet als het amendement dat in discussie is, wordt verworpen, niet het gevoel zal verkrijgen dat voor beide partijen gelijk recht geschapen is. En daarom moet het ons te doen zijn, wil de wet in het rechtsgevoel van de natie steun vinden.

De heer **Okma:** Mijnheer de Voorzitter! De heer Troelstra zegt: is het niet vreemd, dat een arbeider, die f 4 verdient, wel gratis kan procedeeren, en een die f 4.25 verdient, niet.

Die vraag moet de geachte afgevaardigde richten tot den Minister, en niet tot mij, want het amendement laat in dit opzicht het wetsontwerp ongeroept.

Volgens het wetsontwerp zal dit gebeuren: Wanneer iemand die in loondienst is op f 1000 à f 1200 salaris een verschil krijgt met zijn werkgever betreffende de arbeidsovereenkomst, kan hij gratis procedeeren; maar wanneer hij daarnevens met zijn huisgenooten een klein winkeltje drijft, en daar f 500 per jaar mede verdient, zal dezelfde man, wanneer hij aan iemand levert, die hem niet betaalt, niet gratis kunnen procedeeren. Wij hebben dus niet te doen met het rechtsvermoeden van onvermogen bij het voorstel van de Regeering, doch met eene afwijking van het gewone recht uitsluitend ter wille van den aard der zaak.

Nu zeg ik: wanneer de Regeering dat doen wil, dan doe zij het goed, dat is de strekking van het amendement. Men late niet den man, die f 1000 à f 1200 verdient straks, wanneer hij in dezelfde procedure komt met zijn dienstbode, en dan werkgever heet volgens dit ontwerp, niet gratis procedeeren, terwijl hij in het eerstgenoemde geval wel gratis kan procedeeren, omdat hij daarin arbeider heet.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb alleen het woord gevraagd om mede te deelen, dat door mij het amendement van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt wordt overgenomen.

De **Voorzitter:** Daar het amendement van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt door de Regeering is overgenomen, maakt dit geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Drucker,** voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om haar oordeel mede te deelen over het gewijzigde Regeeringsvoorstel en het amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Tegen de wijziging, die door de Regeering in art. 872 is aangebracht, bestaat bij de Commissie geen bezwaar.

Wat betreft het amendement van den heer Okma op art. 872, kan bij de beoordeeling van dit amendement natuurlijk niet buiten rekening worden gelaten het daarmede in het naauwste verband staande amendement op art. 874 a. Het advies van de Commissie omtrent dit stel van amendementen is niet eenstemmig. Terwijl twee leden van de Commissie, op de gronden die door den heer voorsteller en andere leden van deze Vergadering zijn ontwikkeld, dat amendement aanbevelen, wordt het door twee andere leden van de Commissie niet minder stellig ontraden, omdat die beide leden met den Minister van oordeel zijn, dat het Regeeringsvoorstel zich veel meer dan het amendement aansluit bij den werkelijken maatschappelijken toestand.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het amendement van den heer Okma wordt in stemming gebracht en met 38 tegen 30 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Loeff, Roessingh, van Limburg Stirum, van de Velde, van Vuuren, Jansen (den Haag), Pierson, Duymaer van Twist, Brummelkamp, de Ram, Brants, van den Heuvel, Beckers, Smeenge, Hubrecht, Passtoors, Kolkman, van Karnebeek, van Vlijmen, Okma, Bolsius, Fruytier, van Dedem, Regout, Talma, van Veen, van Foreest, van Nispen tot Sevenaer, Zijlma, van Alphen, Koolen, van Sasse van Ysselt, van Bylandt, Lucasse, van Wijnbergen, van Vliet, de Savornin Lohman en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren de Klerk, Bos, Treub, Hennequin, Patijn, Limburg, Lely, Marchant, Smidt, Nolting, van der Zwaag, Goeman Borgesius, Tydeman, Roodhuyzen, van Gijn, Janssen, Plate, de Beaufort, Drucker, Jannink, ter Laan, van Kol, Troelstra, Schaper, Tak, Ketelaar, van Deventer, Mees, Verhey en Thomson.

Art. 872 wordt op verzoek in stemming gebracht en aangenomen met 38 tegen 27 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren Roessingh, van Limburg Stirum, Hennequin, van de Velde, van Vuuren, Jansen (den Haag), Brummelkamp, Lely, de Ram, Brants, van den Heuvel, Beckers, Smeenge, Hubrecht, Kolkman, van Vlijmen, van Gijn, Janssen, Okma, Bolsius, Fruytier, van Dedem, Regout, Talma, van Veen, van Foreest, van Nispen tot Sevenaer, Zijlma, van Alphen, Koolen, van Sasse van Ysselt, van Bylandt, Lucasse, van Wijnbergen, van Vliet, de Savornin Lohman, Loeff en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Bos, Treub, Pierson, Patijn, Limburg, Marchant, Smidt, van der Zwaag, Goeman Borgesius, Tydeman, Roodhuyzen, van Karnebeek, Plate, de Beaufort, Drucker, Jannink, ter Laan, van Kol, Troelstra, Schaper, Tak, Ketelaar, van Deventer, Mees, Verhey, Thomson en de Klerk.

Tusschen de artikelen 874 en 875 wordt een nieuw artikel 874 a ingevoegd, luidende als volgt:

„Hij die in regten optreedt in een geding, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, wordt, indien hij het bewijs van onvermogen overlegt, bij artikel 858 vermeld, geacht van den regter vergunning te hebben verkregen om kosteloos te procederen.

Deze bepaling geldt niet ten aanzien van dengene, die zijne reeds vroeger afgewezen vordering andermaal aanhangig maakt."

Memorie van Antwoord.

[Men zie bladz. 347.]

G. O. Tusschen de artikelen 874 en 875 wordt een nieuw artikel **874 a** ingevoegd, luidende als volgt:

„Hij die in regten optreedt ter zake van eene arbeidsovereenkomst, waarbij hij zich als arbeider verbonden heeft, wordt, indien zijn in geld vastgesteld loon minder dan vier gulden per dag bedraagt, geacht van den regter vergunning te hebben verkregen om kosteloos te procederen.

Het bedrag van het in geld vastgesteld loon per dag wordt berekend op de wijze, bedoeld bij artikel 1637 *u* [o] van het Burgerlijk Wetboek."

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie bladz. 288].

1e N. v. W. Aan art. 874 *a* wordt als eerste lid het volgende toegevoegd: „Hij die in regten optreedt betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, waarbij hij zich als werkgever heeft verbonden, wordt, indien hij het bewijs van onvermogen overlegt, bij artikel 858 vermeld, geacht van den regter vergunning te hebben verkregen om kosteloos te procederen."

In dat artikel worden voorts de woorden: „ter zake van" vervangen door de woorden: „betrekkelijk tot". De woorden: „minder dan vier gulden per dag" worden vervangen door de woorden: „vier gulden per dag of minder". In plaats van: „artikel 1637 *u*" wordt gelezen: „artikel 1637 *u bis*."

Toelichting der 1e N. v. W.

Bij nadere overweging kan de wenschelijkheid niet worden ontkend, dat ook den werkgever, die in behoeftige omstandigheden verkeert, eene gemakkelijker wijze om kosteloos te kunnen procedeeren, worde verschaft, dan het thans geldend recht hem biedt. Te dien einde behelst het nieuwe eerste lid van art. **874 a** Burgerlijke Rechtsvordering te zijnen aanzien eene regeling, welke overeenstemt met die van art. **872** van dat wetboek.

2e N. v. W. *Art.* 874 *a*. In het eerste en in het tweede lid worden tusschen de woorden „optreedt" en „betrekkelijk" ingevoegd de woorden „in een geding,".

Aan het artikel wordt een nieuw lid toegevoegd, luidende als volgt: „De bepalingen van het eerste en het tweede lid gelden niet ten aanzien van den werkgever of den arbeider, die zijne reeds vroeger afgewezen vordering andermaal aanhangig maakt."

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(20 Juni 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

een, van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt [ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 8, II], strekkende om in het eerste lid van het artikel in te voegen na „werkgever", de woorden: „of als arbeider"; en weg te laten het tweede, derde en vierde lid van het artikel;

een van den heer Okma [ingezonden 15 Juni 1906, stuk n°. 99], strekkende:

a. de beide eerste alinea's te vervangen door:

Hij, die in rechten optreedt in een geding, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, waarbij het in geld vastgestelde loon vier gulden per dag of minder bedraagt, wordt geacht van den rechter vergunning te hebben verkregen om kosteloos te procedeeren;

b. in de laatste alinea te laten vervallen de woorden: „en het tweede".

De heer **van Sasse van Ysselt**: Mijnheer de Voorzitter! Nu het amendement van den heer Okma op art. 872 is aangenomen, en het daarom is aan te nemen dat de amendementen van dien geachten afgevaardigde op art. **874 a** ook zullen worden aangenomen, meenen wij ons amendement te moeten intrekken, te meer, omdat, als wij het handhaven, bij aanneming daarvan zou komen te vervallen het laatste lid van artikel **874 a**, door de Regeering voorgesteld als een soort tegenwicht tegen plagerige procedures ingevolge het arbeidscontract.

Vermits ons amendement op art. **125 c** hedenmorgen is besnoeid, zoo vermeenen wij, dat het laatste lid van het Regeeringsartikel moet gehandhaafd worden. Om deze redenen trekken wij ons amendement in.

De **Voorzitter**: Daar het amendement van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Limburg**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben zeer verrast, zooeven te hooren, dat het amendement van den heer Lucasse is ingetrokken. Zou het u misschien convenieeren om, nu de Vergadering te verdagen, omdat ik er over denk, dat amendement opnieuw in te dienen. De Kamer kan dan tot morgen haar gedachten over de zaak laten gaan. Nu ik meen te bespeuren, Mijnheer de Voorzitter, dat gij dit liever niet doet, verklaar ik dit amendement opnieuw voor te stellen.

De **Voorzitter**: Door den heer Limburg wordt voorgesteld een amendement [ingezonden 20 Juni 1906, stuk n°. 105], strekkende: in het eerste lid van het nieuwe art. **874 a** in te voegen na „werkgever" de woorden „of als arbeider", en weg te laten het tweede, derde en vierde lid van dit artikel.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Marchant, ter Laan, Smidt en Mees, en zal derhalve een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

(21 Juni 1906.)

De heer **Limburg**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil met een enkel woord de verklaring geven van het feit, dat ik gisteren het amendement van de heeren van Sasse van Ysselt en Lucasse heb overgenomen.

Voor een deel der Kamer ging het in de artt. **872** en **874 a** neergelegd beginsel te ver. De leden, die van dat gevoelen waren, zagen in het stelsel der Regeering, gelijk dat thans nog voor ons ligt, in art. **874 a** een soort van privilege voor den werkman, en om daaraan te gemoet te komen werd toen tegenover dat stelsel het stelsel-Okma geplaatst.

Dit stelsel-Okma is te recht door den Minister van Justitie bestreden, omdat het een armenrecht schept op zeer ondeugdelijken grondslag. Ik behoef er de Kamer slechts aan te herinneren, dat incidenteel door het systeem van den heer Okma wordt ingevoerd een speciaal armenrecht voor de arbeidsprocedure, dat niet samenhangt met het onvermogen van dengene die procedeert, maar dat samenhangt met de vraag waarover hij procedeert. Ik denk dat, wanneer men alle Codes du „pro Deo" in geheel Europa nagaat, men moeite zal hebben de wederga te vinden van een dergelijk stelsel van armenrecht.

Nu laat ik in het midden de vraag, of men inderdaad met eenigen grond van waarheid zou kunnen volhouden, dat het stelsel van de Regeering geeft een niet te rechtvaardigen privilege aan den arbeider. Maar ik constateer, dat zich tegen dat stelsel in de Kamer heeft geopenbaard een sterk verzet. En nu constateer ik daarbij tevens, dat de heer Lohman in zijn beantwoording van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam, den heer Troelstra, gezegd heeft: Indien de Regeering niet ware gekomen met deze bevoordeeling van den arbeider, zou ik niet hebben gesproken ten behoeve van het stelsel-Okma.

Welnu, het stelsel, dat in mijn amendement is neergelegd en waarvan het vaderschap eigenlijk toekomt aan de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt, moet ook den heer Lohman tevreden stellen. Want dat stelsel zegt, dat de beide partijen èn werkgever èn arbeider, indien zij willen procedeeren, noodig hebben een bewijs van onvermogen. Wat is dan het verschil, zal men vragen, tusschen het stelsel van het amendement en het stelsel, dat op dit oogenblik in Nederland geldt voor de kostelooze procedure? Daarop is het antwoord, en het zou mij bevreemden, indien niet een ieder zich hiermede zou kunnen vereenigen: het eenig verschil is, dat men thans, als men in het bezit is van een bewijs van onvermogen, nog noodig heeft een prejudicieel proces om tot een gratis procedure te komen, terwijl wij, na aanneming van dit amendement, eenvoudig het stelsel zullen hebben, dat, zoodra het bewijs van onvermogen door de gemeentelijke autoriteiten is afgegeven, men recht heeft om gratis te procedeeren.

Waarop het dus aankomt is hoofdzakelijk de verandering, en ik aarzel niet er bij te voegen: de verbetering van het bestaande stelsel van de wet, een verandering, waardoor men zooveel sneller een gratis procedure zal kunnen verkrijgen dan tot nog toe het geval is. De schaduwzijde van mijn voorstel verge-

leken bij het Regeeringsartikel zit voor mij hierin, dat altijd nog enkele dagen zullen moeten verloopen vóór men dat bewijs van onvermogen heeft. Over dat bezwaar wensch ik echter heen te stappen, wanneer daardoor te verkrijgen is een stelsel gelijk ik hier heb aanbevolen en dat m. i. verre de voorkeur verdient boven het stelsel-Okma.

Ik wensch er ten slotte nog dit bij te voegen, dat de Kamer niets heeft gepraejudicieerd door bij art. 872 aan te nemen het amendement-Okma; zij is ten opzichte van art. 874 a volkomen vrij. Want in laatstgenoemd artikel wordt alleen gesproken van een rechterlijke beschikking, die uitgelokt wordt over een request. Er zijn aan het geheele wetsontwerp slechts enkele gevallen te ontleenen waarin een dergelijk request noodig is, ter uitlokking van een rechterlijke beschikking.

Nu is er inderdaad niets tegen, dat in die gevallen beide partijen, werkgever en arbeider, niet gebruik behoeven te maken van gezegelde en geregistreerde stukken. Dat is volkomen compatibel met hetgeen ik aanbeveel voor de *eigenlijke* procedure in art. 874 [a].

Er is niets tegen om in art. 874 [a], waar het gaat over de kostelooze procedure, het stelsel aan te nemen, dat in mijn amendement is belichaamd.

De heer **Okma**: Mijnheer de Voorzitter! Blijkbaar in strijd met de meening van den geachten afgevaardigde uit 's-Gravenhage, meen ik, dat de geachte voorstellers van het amendement dat hij heeft overgenomen, te recht dat amendement hebben ingetrokken uit eerbied voor de decisie der Kamer. Hij zegt zelf dat de Kamer hier — hij noemt dat een zonderling scheppen van armenrecht — ten opzichte van de proceskosten een afwijking heeft gemaakt ter wille van den aard der overeenkomst en niet ter wille van onvermogen. Er is eerst een groot debat gevoerd over de vraag of wij het richtsnoer van een zeker vermoeden van onvermogen zouden aannemen, maar dat richtsnoer is verworpen. De Kamer heeft tot vereenvoudiging van het proces het richtsnoer, zooals het door den aard der overeenkomst wordt aangegeven, geaccepteerd.

Het komt mij dus voor, dat de voorstellers van het amendement te recht na de beslissing der Kamer dat amendement hebben ingetrokken. Nu kan men zeer goed die beslissing van de Kamer betreuren en zeggen, dat de Kamer daaromtrent verkeerd heeft beslist, maar ik sta daartegenover met mijn meening, dat die beslissing zeer juist is. Ik acht het van groot belang, dat men in zake arbeidsovereenkomsten eenvoudig en kort kan procedeeren; ik acht dat een zaak van maatschappelijk belang, een zaak ter bevordering van den socialen vrede, en waar de geachte spreker zich beroepen heeft op alle buitenlandsche wetgevingen zonder er één te noemen, komt het mij voor, dat in die buitenlandsche wetgevingen welke de heeren — zij hebben blijk genoeg daarvan gegeven — wel zullen kennen, ons een goede aanleiding geven om in deze zaak aan het principe vast te houden, dat de aard der overeenkomst de noodzakelijkheid medebrengt tot vereenvoudiging van het proces en tot verlaging der kosten daarvan.

Ik wijs, om een voorbeeld te noemen, op § 57 van de Duitsche Gewerbeordnung. Daar heeft men ter wille van de arbeidsovereenkomst de proceskosten verlaagd en wel gelijkelijk voor den arbeider en voor den patroon. Men heeft in die paragraaf een zeer laag tarief vastgesteld: wanneer de waarde van hetgeen gevorderd wordt beneden 20 Mark is, wordt voor proceskosten een vaste som van 1 Mark betaald; indien de waarde van 20 tot 50 Mark bedraagt is een vaste som bepaald van 1.50 Mark; voor een waarde van 50 tot 100 Mark is het tarief 3 Mark, terwijl voor elke 100 Mark meer 3 Mark wordt betaald.

Het maximum is 30 Mark proceskosten. Indien men de aanklacht terugneemt voordat een contradictoir proces is gevoerd bedragen de kosten de helft van de zooeven genoemde cijfers en wordt de zaak door een minnelijke schikking beëindigd, dan betaalt men niets. In Duitschland heeft men dus, afgezien van den rijkdom of de armoede van de betrokken personen en afgezien van de vraag of de eisch van den werkgever dan wel van den arbeider komt, ter wille van den aard der zaak, een zeer laag tarief van proceskosten ingesteld.

Indien men buitenlandsche wetgevingen in het algemeen gaat aanhalen, moet men, naar ik meen, ook acht geven op hetgeen in Duitschland is bepaald en dan blijkt daaruit, dat het voorbeeld van Duitschland niet ligt in de lijn van den geachten voorsteller, maar in de lijn, welke door mij in mijn amendement is aangegeven, dat wil zeggen, dat men ter wille van de arbeidsovereenkomst ten opzichte van de proceskosten een afwijking van het gewone recht heeft gemaakt.

Bovendien, wat krijgen wij met het amendement, zooals het thans door den geachten afgevaardigde is overgenomen? De zaak zal beginnen — hetzij de klacht

komt van de zijde van den patroon, hetzij van die van den arbeider; dat hebben wij ook aangenomen — met een request, dat vrij van zegel en registratie is. Wij zijn dus reeds eenigszins op de lijn gegaan, die in Duitschland is aangegeven en in mijn amendement ligt. Daarmede begint het. Maar dan zal men scheppen dezen toestand, dat dan een van de partijen kan gaan met twee getuigen, die verklaren dat hij onvermogend is, naar den burgemeester en op grond daarvan van den burgemeester een certificaat van onvermogen halen, want de burgemeester kan dat niet weigeren dan uitsluitend op grond van ongeloofwaardigheid van de getuigen. Hij haalt dus een certificaat van onvermogen, brengt dat in het geding en gaat mitsdien gratis procedeeren. In welk opzicht zal dat zijn een verbetering van den tegenwoordigen toestand? Mij komt het voor in geen enkel opzicht, omdat men door de noodzakelijkheid af te snijden dat de rechter alsnog vergunning moet geven, aan de tegenpartij de gelegenheid ontneemt om de verklaringen van de twee getuigen tegen te spreken. Men ontneemt dan aan de tegenpartij eenvoudig het recht om aan te toonen, dat de twee getuigen, die voor den burgemeester hebben verklaard dat de man onvermogend is, niet op de hoogte van den toestand van den man waren.

Ik beschouw dat volstrekt niet als gewenscht. Op zich zelf acht ik dus dit amendement niet aanbevelenswaardig. Maar daar komt nog iets bij. De oorspronkelijke strekking van het amendement was om de partijen, werklieden en patroons, min of meer in gelijke conditie te brengen. De bedoeling van het amendement — ik laat daar of de uitwerking daaraan beantwoordde — was gelijkheid van recht tegenover de ongelijkheid, door de Regeering in het ontwerp geschapen, en dit te gelijk in overeenstemming te brengen met den eisch tot vereenvoudiging van de procedure. Maar het amendement is thans gericht tegen een decisie van de Kamer, die gelijkheid van recht wil door gelijke vrijstelling van proceskosten voor patroon en arbeider. Als het amendement thans tegenover die decisie wordt gehandhaafd, krijgt het juist een tegenovergestelde strekking dan het oorspronkelijk had. Thans heeft het deze strekking. Men heeft ontdekt, dat het voor een werkgever moeilijker zal zijn een certificaat van onvermogen te vragen dan voor een arbeider, ook al is de arbeider rijker dan de werkgever; men denkt daarmede winst te maken en men komt met dit amendement weer in hetzelfde zog, waarin de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III ons heeft willen trekken en waaruit ik meende, dat wij gisteren geraakt waren. Die geachte afgevaardigde zeide, dat het in de lijn ligt van dit wetsontwerp om de arbeiders in voordeeliger conditie te stellen dan de werkgevers. Daartegenover is aangevoerd, dat het voor het wetsontwerp zeer schadelijk zou zijn als dergelijke misartikelen er in worden opgenomen, omdat daardoor een zeer verkeerd licht wordt geworpen op andere bepalingen, waarbij wel reden is onderscheid te maken tusschen patroons en arbeiders. De patroons zullen zich met genoegen voegen naar die bepalingen, waarbij een redelijke grond is voor het gemaakte onderscheid en dan zal het rechtsbesef der natie zich voegen naar de wet. Maar als wij dergelijke onbillijke artikelen, die slechts dienst doen als een stok in handen van den arbeider om den patroon te slaan en die de rechterlijke ambtenaren maken tot politieagenten, opnemen, zal dit den indruk geven van onbillijke plagerij.

Ik handhaaf dus mijn amendement tegenover dat van den geachten afgevaardigde uit den Haag.

De heer **Drucker**: Mijnheer de Voorzitter! Het is mij gebleken, dat bij meer dan een lid van deze Kamer niet bestaat een volkomen juiste voorstelling van het verband tusschen hetgeen gisteren beslist is en hetgeen heden nog beslist moet worden. Wij hebben het gisteren gehad, bij de beslissing die toen bij art. 872 is gevallen, over de zeer exceptioneele procedure bij verzoekschrift, in tegenstelling van het gewone proces, dat contradictoir bij den rechter wordt gevoerd. Die twee procedures zijn in het algemeen in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering verschillend geregeld en er bestaat niet het minste bezwaar, op dit punt bij de regeling in dit wetsontwerp een afwijking tusschen de eene en de andere procedure toe te laten. De procedure bij verzoekschrift is uit den aard der zaak eenvoudiger dan de gewone procedure. Het ware dus niet irrationeel, dat wij de procedure bij verzoekschrift eenigszins eenvoudiger zouden inrichten dan de gewone procedure, waar wij nu aan komen. Voor den patroon-werkgever heeft de procedure bij verzoekschrift bij dit wetsontwerp ook een buitengewoon gering belang, want als ik wel zie, is er maar één geval, waarbij zoodanige procedure door den werkgever kan worden op touw gezet.

Wij komen eerst heden tot de hoofdvraag: hoe zal het gaan met de kosteloosheid van de eigenlijke procedure?

Hoe luidt daaromtrent het Regeeringsartikel, gelijk het thans van de Ministerstafel nog wordt verdedigd, maar dat zijn oorsprong dankt aan het gewijzigd ontwerp, door den Minister Loeff ingediend en door dien Minister met kracht van redenen in de Memorie van Antwoord toegelicht? De heer van Veen schijnt het niet met mij eens te zijn, wat de uitdrukking „met kracht van redenen" betreft. Ik wil, om dien geachten afgevaardigde genoegen te doen, de qualificatie van dit deel der Memorie van Antwoord voorloopig ter zijde laten en alleen zeggen, dat het daarin werd toegelicht, maar ik kom er later op terug, mij voorbehoudende dan aan te toonen, dat die toelichting deugdelijke argumenten bevatte.

Die regeling wijkt in twee opzichten af van den bestaanden toestand. Vooreerst hierin, dat het voor de onvermogende partij niet meer noodig zal zijn een afzonderlijke vergunning voor kostelooze procedure te verkrijgen, dat onvermogende partijen terstond recht hebben om kosteloos te procedeeren.

Een tweede afwijking van het bestaande recht ligt hierin, dat van den arbeider met een dagloon van f 4 of minder, zonder het vorderen van een bewijs, zal worden aangenomen dat hij onvermogend is.

De werkgever, die zich op zijn onvermogen wil beroepen, zal een bewijs daarvan moeten vragen, verkrijgen en overleggen. Kan hij dit niet doen, dan wordt het verkeeren in staat van onvermogen te zijnen aanzien niet aangenomen. Met betrekking tot den werkgever kon het niet anders geregeld worden. Wanneer wij een algemeene inkomstenbelasting hadden, met openbaarheid van de kohieren, zou het gepast hebben in het systeem van den Minister Loeff — en ik durf gissen, dat hij het voorgesteld zou hebben — dat de werkgever die op de kohieren stond voor een inkomen minder dan f 1200, verklaard werd voor onvermogend ten opzichte van deze processen. Maar in dien toestand verkeeren wij niet, en dus moeten de werkgevers, in het stelsel van dit wetsontwerp, hun onvermogen speciaal aantoonen.

Tegen het eerste gedeelte van die afwijkingen is gisteren door niemand bedenking geopperd. De wenschelijkheid om aan onvermogenden zonder speciale vergunning des rechters gelegenheid te geven kosteloos te procedeeren heeft men erkend.

Tegen het tweede gedeelte van de afwijkingen is veel bezwaar gemaakt. Het is van belang na te gaan op welke gronden in de Memorie van Antwoord deze tweede afwijking werd toegelicht. In de Memorie van Antwoord van den Minister Loeff wordt de presumtie, dat bij den arbeider met een dagloon van minder dan vier gulden onvermogen mag worden aangenomen, aldus verdedigd: „Wel zullen dus krachtens deze bepaling enkele personen kosteloos kunnen ageeren, aan wie een bewijs van onvermogen thans wellicht niet zoude worden afgegeven, doch hiertegenover staat, dat voor de overgroote meerderheid van arbeiders deze bepaling feitelijk slechts dit verschil zal in het leven roepen, dat hun het ongerief en het tijdverlies, verbonden aan het bekomen van een bewijs van onvermogen, zal worden bespaard."

Die toelichting noem ik afdoende. Hier wordt toegegeven, dat de presumtie voor „enkelen" niet strookt met de feiten, maar voor „de overgroote meerderheid" van hen die in dat geval zijn wordt de presumtie juist geacht, terwijl voor die personen het eischen van een bewijs van onvermogen medebrengt: 1°. tijdverzuim door den gang naar het stadhuis, en 2°. oponthoud van een paar dagen voor het begin van het proces.

Nu is gisteren tegen deze presumtie bezwaar gemaakt. Men heeft, niet zonder overdrijving, gezegd, dat er wel degelijk tal van personen zijn, met f 4 dagloon of minder, die niet tot de onvermogenden behooren. Over de talrijkheid dezer categorie kan men twisten; dat er zulke personen zijn, valt niet te ontkennen. Er zouden verder, zoo werd gezegd, velen onder die personen zijn, die door de presumtie van de wet wel kosteloos zullen kunnen procedeeren als arbeiders, doch die, wanneer zij in hoedanigheid van werkgever moesten procedeeren, geen bewijs van onvermogen zouden kunnen krijgen. Dit bezwaar is alweder niet te ontkennen. Terwijl ik voor mij met den Minister Loeff in de Memorie van Antwoord had gedacht, dat men deze bezwaren in den koop zou kunnen nemen tegenover de groote voordeelen die aan den anderen kant werden verkregen, ben ik op dit oogenblik geneigd, nu van die bezwaren zooveel werk wordt gemaakt, nu blijkt dat in deze Vergadering tal van leden zijn, die dit zoo zwaar opnemen, ter wille van den vrede te zeggen: welnu, laten wij een concessie doen en de presumtie wegnemen. Nu men inderdaad bevreesd blijkt, dat tal van rijkaards, op grond van die presumtie van onvermogen, zullen genieten van de gratisprocedure, zou ik zeggen: laat ons die presumtie laten varen, dan zal het gevolg

enkel zijn, dat men den werkman een gang moet laten doen naar het stadhuis en dat hij twee dagen later beginnen kan met procedeeren.

Als de bezwaren, die ik vroeger niet zoo donker had ingezien, die de Minister Loeff zich blijkbaar ook niet zoo ernstig had voorgesteld, nu zóó groot zijn, dan ben ik geneigd ter tegemoetkoming daaraan die concessie te doen, maar het amendement-Okma komt mij zoo door en door ongezond voor, dat ik met alle kracht daartegen moet opkomen. Overgroote practische beteekenis kan ik aan het amendement van den heer Okma niet toekennen. Om twee redenen niet. Vooreerst, omdat de heer Okma handhaaft, laat bestaan, de bepaling van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, waardoor de partij, als zij begint met gratis te procedeeren, er volstrekt niet van af is, eventueel later de kosten te moeten betalen. Ook geloof ik, dat het den patroon, die tegen een werkman procedeert, vaak minder te doen zal zijn om de paar guldens, die hij eventueel zal verkrijgen, dan om het recht; en al kost het proces bij den kantonrechter hem iets, de patroon, die recht wil hebben, zal dat toch wel zoeken, ondanks die niet zeer belangrijke kosten.

Overgroote practische beteekenis kan ik om die beide redenen aan het amendement dan ook niet toekennen. Maar ik acht het een broksgewijze invoering van een splinternieuw stelsel in ons procesrecht, op een wijze die ik, zacht gesproken, niet anders noemen kan dan een ruwen greep en daarom niet aanbevelenswaardig. Volgens het nieuwe stelsel zal men tegen iemand, die kosteloos procedeert of zou kunnen procedeeren, ook zijnerzijds kosteloos procedeeren, niet alleen verdedigend, maar ook aanvallend. Dat men verdedigend aldus zou mogen optreden, daarvoor kan ik nog iets voelen. Wanneer een man mij aanvalt, gedekt door het schild van de kosteloosheid, dan is er misschien iets voor te zeggen, dat men mij toestaat mij kosteloos te verdedigen; maar die onderscheiding komt in het amendement-Okma niet voor. Hij laat iederen patroon, zelfs den rijksten in Nederland, ook aanvallend kosteloos procedeeren tegen zijn werkman. Wanneer de Nederlandsche Bank of de Nederlandsche Handelmaatschappij willen gaan procedeeren tegen een klerk of looper, die er nooit aan gedacht heeft om te procedeeren tegen zijn patroon, dan procedeert de Nederlandsche Bank of de Nederlandsche Handelmaatschappij kosteloos. Wie in Nederland zal dat begrijpen? Zullen de ambtenaren het begrijpen, die nu zullen moeten beginnen met gratis werk te doen ten dienste van de Nederlandsche Bank?

Wil men dit ook gaan doen op ander gebied? Er zijn in Nederland, dit is gisteren in het debat nog niet aangeroerd, meer menschen, wier bedrijf het medebrengt om niet anders of bijna niet anders dan met onvermogenden overeenkomsten te sluiten, zooals o. a. de verhuurders van weekwoningen, de magazijnen op afbetaling, alle winkeliers in onze volksbuurten; deze allen sluiten bijna niet anders contracten dan met menschen die van het armenrecht kunnen profiteeren. In welken toestand brengt men die neringdoenden tegenover hun onvermogende cliënteele? Die menschen moeten wel degelijk komen met een bewijs van onvermogen, anders worden zij niet geholpen. — Hen laten wij ongetroost. Men schept dus schromelijke ongelijkheid. Ik meen, dat men onze procedure zal moeten herzien op breeder schaal dan door het amendement zou geschieden, wil men iets anders doen dan een ruwen greep.

Ik kan mij dan ook nauwelijks voorstellen, dat de mannen, die gisteren met warmte dit amendement hier hebben verdedigd, dat zouden gedaan hebben, wanneer niet in het debat van gisteren over onderdeelen van de zaak een zekere heftigheid in de gemoederen was ontstaan, die, naar het mij bescheidenlijk voorkomt, het kalme inzicht in deze zaak heeft verduisterd.

Ik geloof, dat, wanneer men gelijkheid met beide partijen wil, men moet nemen een gezonde gelijkheid, en dat die gezonde gelijkheid op dit gebied van het recht alleen mogelijk wordt door aanneming van het amendement, oorspronkelijk voorgesteld door de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt, dat thans is overgenomen door den heer Limburg.

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch ook nog een enkel woord te zeggen tot verdediging van het amendement van den heer Okma.

De geachte afgevaardigde uit Groningen heeft ons, nadat hij op zijn gewone manier een keurige uiteenzetting van de zaak had gegeven, evenwel naar het mij voorkomt met minder argumenten dan woorden, er op gewezen, dat het hoogst bedenkelijk was om broksgewijs hier in onze rechtsvordering een nieuw stelsel in te voeren en hij noemde dat een ruwe greep. Het heeft mij genoegen gedaan thans een zoodanigen ijver te ontwaren bij den voorzitter der Commissie van Rapporteurs om zich te houden aan de beginselen, die in onze wetboeken

staan, want herhaalde malen heb ik reeds trachten aan te toonen, dat wij vooral hier de voorzichtigheid niet moeten uit het oog verliezen, omdat het hier geldt een deel van een wetboek en men dus voortdurend moet teruggrijpen op de beginselen, die daaraan ten grondslag liggen, maar dat was steeds een *vox clamantis in deserto*. Nu wordt het anders. Nu moeten wij ons houden aan dat schoone beginsel van art. 855 Burgerlijke Rechtsvordering.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb er mij ten zeerste over verbaasd, dat juist van gindsche zijde een amendement is ingediend om dat beginsel, dat men dan schoon noemt, te handhaven, want dat is het slechtste beginsel, dat wij in onze procedure hebben. Ik dacht dat daarover alle partijen het eens waren en inzonderheid de partij, waartoe de heer Limburg en die waartoe de heer Troelstra behoort.

Ik meende dat wij het allen eens waren, dat het een zeer slecht beginsel is de handhaving van het recht afhankelijk te maken van het bezit van geld en goed.

Men kan tegenwoordig niet anders procedeeren dan wanneer men òf arm is òf rijk; alle personen, wier staat daartusschen ligt, en dat is geen klein aantal, maar de groote meerderheid, kunnen eenvoudig in den regel geen recht krijgen. Wij hebben onze procedure zoo ingericht, dat zij veel geld kost, in de eerste plaats ten bate van het Rijk, in de tweede plaats ten bate van advocaten en procureurs. Vooral aan dit laatste is niet te ontkomen, behalve wanneer men het voorrecht heeft van een bewijs van onvermogen te kunnen krijgen, maar dat kunnen slechts zeer weinig menschen bekomen, zelfs niet de personen, die bijv. f 1200 vast inkomen hebben. Dus is het alleen mogelijk te procedeeren voor de arme lieden aan den eenen en de vermogenden aan den anderen kant, de menschen, wien het niet kan schelen hoeveel zij aan advocaten en procureurs uitgeven en zij die over groote belangen procedeeren. Die beide categorieën van personen kunnen dus recht krijgen, maar de anderen, daar tusschen in, moeten in de meeste gevallen uit vrees voor de kosten hun recht abandonneeren.

In Duitschland kan men in veel gevallen voor enkele guldens recht krijgen, maar bij ons niet, daartegen verzet zich onze gansche procedure, de gansche inrichting daarvan. En dien toestand komen de heeren nu verdedigen, die vinden het zoo mooi, dat zij zeggen: daarvan kan niet worden afgeweken, want dan komt men in strijd met dat schoone beginsel van art. 855. Wat beteekent het nu al of er bij de verkiezingen wordt gezegd aan de kiezers dat men wil goedkoop en snel recht, wanneer men, zoodra een flinke stap op dien weg kon gezet worden, van die zijde moet hooren: dat gaat niet! Gisteren heeft een van de leden mij gezegd: dan zou de kantonrechter veel te veel te doen krijgen. Iedereen zou dan dadelijk naar den kantonrechter loopen. Ik meen echter, dat de kantonrechters er niet zijn voor hun gemak, maar voor ons gemak. Men moest ook van de overzijde verlangen, dat het recht goedkoop werd gemaakt, dat zoodra er quaesties ontstonden, men bij den kantonrechter kon komen om recht te verkrijgen. Dat had hier moeten verdedigd worden. Het amendement gaat zelfs nog niet ver genoeg, want het geldt alleen voor arbeiders die minder dan f 4 per dag verdienen. Waarom niet genomen alle acties die gegrond zijn op de arbeidsovereenkomst? En ik zou ook nu nog zelf voorstellen in die richting te gaan, wanneer ik niet vreesde, dat de conservatieve elementen in deze Kamer te sterk zijn; er zijn aan de overzijde nog te veel conservatieven, die zouden zeggen: dat gaat immers niet, dat iedereen zoo maar naar den kantonrechter kan gaan, zonder dat hem dat iets kost; dat moeten alleen kunnen doen zij die veel geld hebben en zij die niets hebben.

Wij moeten dit amendement losmaken van het armenrecht.

Ik geef toe, dat, wanneer wij aan dat amendement de quaestie van het armenrecht vastknoopen, de Minister gelijk heeft, maar van dat armenrecht komt in het amendement niets voor. Er staat alleen in, dat hij die in rechten optreedt in een geding betrekkelijk tot een arbeidsovereenkomst, waarbij het in geld vastgestelde loon vier gulden per dag of minder bedraagt, vergunning kan krijgen om kosteloos te procedeeren. Niet omdat men arm is, maar om der rechtvaardigheids wille zouden beide partijen in dit opzicht gelijk recht moeten hebben.

En waarom dit nu juist bij de arbeidsovereenkomsten? Ik beschouw dit amendement, ofschoon dit misschien niet zoo bedoeld is, — het gebeurt meer dat er een belangrijke verandering in het recht komt zonder dat dit juist is bedoeld, — als een grooten stap vooruit op den weg waarop wij ons moeten bewegen. Een stap vooruit, ik ben in dat opzicht een weinig meer vooruitstrevend dan de leden aan de overzijde. En wel, omdat de arbeidsovereenkomst omvat een groot gebied. Thans is dit zoo niet, omdat het contract niet geregeld is en in ons burgerlijk

recht wordt bepaald, dat de werkgever in sommige opzichten op zijn woord wordt geloofd, iets wat de heeren vooruitstrevenden ook nog zouden moeten verdedigen; want ook deze bepaling dient om processen af te snijden. Dat alles verdwijnt evenwel door dit wetsontwerp. Nu wordt alles in bijzonderheden geregeld. En wat zal het gevolg zijn? Dat men veel meer processen zal kunnen krijgen. Processen die zeer belangrijk kunnen zijn, maar ook weinig belangrijk. De arbeider kan om elk wissewasje tot zijn patroon zeggen: ik ga naar den kantonrechter, dat kost mij niets, maar u kost het wel wat. Daartegen kan de patroon niets doen. De arbeider kan de meest onbillijke uit de lucht gegrepen vordering tegen zijn patroon bij den kantonrechter aanhangig maken en dan moet de patroon òf toegeven òf zich op eigen kosten verdedigen zonder keus op verhaal. In de meeste gevallen zal de patroon de gedaagde zijn; is hij echter eischer, dan gaat het gemeenlijk om een betrekkelijk kleine som, en zal hij ook dan zijn recht niet kunnen krijgen.

Men zal dus door dit contract den nieuwen toestand in het leven roepen, dat tal van menschen de gelegenheid krijgen hun patroon het leven zuur te maken met behulp van deze wet, die hun kostelooze procedure verzekert, en dat niet omdat zij het recht aan hun zijde hebben, maar omdat de patroon er machteloos tegenover staat. Dat men dat juist wil is gisteren duidelijk uitgekomen, en daarom heb ik er mij eenigszins warm over gemaakt. Evenals de Minister sluit ik mij aan bij het werkelijke leven, en juist daarom moeten wij er ook voor zorgen, dat dit wetsontwerp, dat wij met zooveel moeite tot stand brengen, niet het middel wordt om eerlijken menschen het leven zuur te maken of hun geld af te persen. De heer Drucker heeft het voorbeeld genoemd van de Nederlandsche Bank, die tegen een klerk ging procedeeren; maar dat doet de Nederlandsche Bank niet, onverschillig of het haar geld kost of niet. Doch voor tal van kleine patroons, die geen geld missen kunnen, daarvoor voelt de heer Drucker niets; die kunnen hem niet schelen.

De heer **Drucker**: Waar heb ik dit gezegd?

De heer **de Savornin Lohman**: Dat volgt uit uw standpunt; gij komt voor de arbeiders op, maar niet voor iedereen.

Daarom juist is dit een principieel amendement, waaruit de geheele geest spreekt, waaruit dit ontwerp geboren is. De heer Troelstra, en dit respecteer ik in hem, heeft althans duidelijk gezegd, waarom het hem te doen is, evenals de heer van der Zwaag indertijd verklaard heeft, dat hij was voor het recht van staken zonder eenige opzegging, omdat daardoor de arbeiders de gelegenheid krijgen ook eens de patroons te knijpen.

Welnu, deze procedure moet ook dienen om den patroon te knijpen; men verschaft den arbeider daartoe de gelegenheid.

Dit moge niet de bedoeling zijn van den Minister van Justitie, maar dit wordt duidelijk, zoodra wij over de zaak nadenken. Wij moeten ons voorstellen, hoe deze wet in de praktijk zal werken en daarbij ken ik geen arbeiders en patroons, daar ken ik alleen menschen met gelijke rechten.

Er is nog een andere reden waarom wij nu hier deze groep van acties kunnen uitzonderen van alle andere en voor deze een speciaal recht maken, in afwijking van hetgeen staat in onze tegenwoordige wetgeving. In den regel kunnen wij niet aan iedereen snel en goedkoop recht verschaffen, zonder de geheele wijze van procedeeren te veranderen en zooveel mogelijk onze kostbare wijze van procedeeren afschaffen. Maar bij exceptie kunnen wij het hier wel doen, omdat krachtens dit wetsontwerp alle vorderingen uit het arbeidscontract in eerste instantie bij den kantonrechter moeten komen. Er wordt dus voor deze zaken een speciale rechter en een speciale procedure aangewezen.

Wanneer wij een diepen greep moesten doen in de gewone procedure, dan zou ik dit niet zoo maar bij amendement durven invoeren, want daarbij zou moeten worden uitgemaakt wie die kosten betalen zal van advocaten en procureurs. Voor den fiscus zijn wij tegenwoordig minder bezorgd, deze trekt zooveel niet meer van de processen, maar voor de advocaten en procureurs is het wat anders. Nu zijn evenwel hier in de eerste instantie geen advocaten en procureurs noodig; de kosten worden bijna uitsluitend veroorzaakt door het zegelen en registreeren van stukken; deze maken de voornaamste kosten uit bij de kantongerechtsprocedure.

Ieder is natuurlijk bevoegd een advocaat in den arm te nemen, maar dan moet hij hem zelf betalen. De kosten, waarvoor dus de procedeerende partij ontslagen zal worden, zijn betrekkelijk klein; maar het amendement is van

principieele beteekenis voor een wet, die zorgen wil zoowel voor den kleinen man als voor den grooten, en voor hem die minvermogend is. De heeren denken alleen aan de rijken en aan de onvermogenden, maar het zij mij vergund te herinneren, dat er nog andere menschen zijn in de wereld, namelijk de minder-vermogenden.

Daarom kunnen wij gerust vóór het amendement stemmen zonder dat wij bevreesd behoeven te zijn, dat wij een ruwen greep doen in het bestaande recht. Het is ons te doen om te zorgen, dat beide partijen haar recht krijgen; meer is niet noodig.

De geachte afgevaardigde uit Groningen zegt: personen die niet uit het arbeids-contract ageeren hebben het armenrecht niet, maar zij zullen het wel hebben als zij uit dit contract ageeren. Dat vindt de geachte spreker heel dwaas. Mij dunkt, dat die personen zullen zeggen: beter een half ei dan een leege dop. Die vooruitstrevende heeren onthouden ons alles, terwijl ten minste de onder-wetsche heeren van de rechterzijde ons kosteloos procedeeren willen verzekeren voor alle gevallen dat wij uit het arbeidscontract willen ageeren. Zij willen ons ten minste gelijkstellen met degenen die ons aanvallen.

Het zal moeilijk zijn den menschen duidelijk te maken, dat dit door de over-zijde ingenomen standpunt het ware liberale is. Ik voor mij wil in deze liever beschouwd worden te behooren tot de waarlijk „vooruitstrevenden".

De heer **Loeff**: Mijnheer de Voorzitter! Na het gesprokene door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs acht ik mij verplicht met een kort woord, op twee gronden, de stem te motiveeren die ik zal uitbrengen vóór het amendement van den heer Okma. Ik kan dien geachten voorzitter, in weerwil van het beroep dat hij straks op de door mij geschreven Memorie van Antwoord gedaan heeft, al aanstonds de verzekering geven, dat, indien ik, toen ik deze van de gewone wijze van procedeeren van ons Wetboek van Burgerlijke Rechts-vordering zoozeer afwijkende wijze van procesvoeren ontwierp, reeds tot het inzicht ware gekomen, dat ik nu heb, ik het beginsel van het amendement-Okma stellig reeds toen in dit wetsontwerp zou hebben verwezenlijkt.

Ik zou dit, naar mijn bescheiden meening, hebben kunnen doen zonder daar-voor één woord van de Memorie van Antwoord op dit stuk te désavoueeren. Natuurlijk zou dan, in de plaats van het beginsel, dat nu in de Memorie van Antwoord is nedergelegd als grondslag der oorspronkelijk ontworpen regeling, en dat daarin bestaat, dat de financieele onmacht, het onvermogen, wordt ondersteld van bepaalde categorieën van personen, zijn gekomen een hooger, een gewichtiger motief, ook gisteren door den heer Troelstra ter sprake gebracht: het beginsel van goedkoop recht, het motief van kostelooshеid, zooveel mogelijk, der procedure voor *alle* partijen. Ik zou dan in de Memorie van Antwoord hebben neergeschreven, evenals nu door den heer Lohman wordt betoogd, dat dit juist een geknipte gelegenheid was om, — evenzeer als wij ter wille van den aard en het karakter en het veelvuldig voorkomen der verbintenis, waarover het hier gaat, niet hebben geschroomd bij dit ontwerp incidenteel een kolossale inbreuk te maken op de gewone wijze van procedeeren — nu ook eens op diezelfde gronden een eerste proef te nemen met het instituut der kostelooze procedure voor alle partijen.

De eerste beweegreden derhalve, waarom ik met een gerust geweten zal stemmen vóór het amendement-Okma is, dat dit amendement zich niet beweegt op het terrein van het armenrecht, maar op dat der kostelooze procedure. Evenals het ontwerp op het terrein der arbeidsovereenkomst beoogt *snel* recht voor alle partijen, heeft het amendement daarnaast ten doel: *goedkoop* recht voor alle partijen.

Nu heb ik in de rede van den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, in verband hiermede, dingen gehoord, die mij van dien steeds zoo scherpzinnigen afgevaardigde eenigszins hebben verbaasd.

De geachte afgevaardigde uit Goes heeft daarop reeds voldoende de aandacht gevestigd; ik kan er mij dus van onthouden daarop nader in te gaan; alleen op één punt wenschte ik nog even te wijzen.

Toen de geachte spreker zich ergerde over de mogelijkheid dat, volgens het amendement-Okma, de Nederlandsche Bank ook in deze materie soms kosteloos zou kunnen procedeeren, heeft hij toen vooreerst niet voorbijgezien, dat die ergernis voor hem een onoverkomelijken sta-in-den-weg moet zijn om ooit te komen tot kosteloosheid, zooveel mogelijk, van onze rechtsbedeeling voor alle partijen, en vervolgens ook, dat op ander terrein van recht, dezelfde Bank reeds nu gratis procedeert?

Wanneer immers, ook thans in een administratieve zaak bijv. bij den Raad van State aanhangig, de Nederlandsche Bank betrokken is, verricht de Raad van State voor haar, om in de bewoordingen van den geachten voorzitter der Commissie van Rapporteurs te blijven, ook gratis werk.

Mij dunkt, dat de heeren, die gesteld zijn op kostelooze rechtsbedeeling voor iedereen, en dit geldt vooral ook den geachten afgevaardigde den heer Troelstra, die er zelfs aan heeft herinnerd, dat dit desideratum staat op het programma der S. D. A. P., zich den weg tot die kostelooze rechtsbedeeling zeer moeilijk maken, waar zij nu weigeren zouden daarop den eersten stap te zetten.

Ik kom nu aan het tweede motief, dat mij noopt mijn stem uit te brengen vóór het amendement-Okma.

De heeren stellen de zaak voortdurend zóó voor, alsof door het amendement-Okma den arbeiders onrecht zou worden aangedaan, alsof hun positie daardoor zou worden verslechterd.

Dit is volkomen onjuist. De zaak staat zoo, dat krachtens het oorspronkelijk voorstel de arbeiders kwamen in een bevoorrechte positie, ter wille van hun ondersteld onvermogen, een regeling waarvoor ook mijns inziens, uit dat oogpunt bezien, gewichtige argumenten pleitten.

Nu komt men echter bij nadere overweging tot de overtuiging, dat diezelfde ontheffing van lasten, diezelfde verbetering van positie ook, zonder bezwaar, zal kunnen gelden voor den werkgever, terwijl de aanvankelijk bevoorrechte positie van den arbeider geheel onaangeroerd blijft. Nu vraag ik toch in gemoede, of zoodoende de positie van den arbeider, ook maar in het allerminste, wordt verslechterd.

Die redeneering der heeren van gisteren en heden doet wel eenigszins denken aan het spreekwoord, dat men de zon niet in het water kan zien schijnen.

Men wil den werkgever eenvoudig houden in een slechtere positie, om hem op die wijze in het verkrijgen van recht tegenover den arbeider te bemoeilijken. Inderdaad een fraai staal van sociale rechtvaardigheid!

Het zijn de beide door mij genoemde motieven, Mijnheer de Voorzitter, welke mij, na rijpe overweging, tot de overtuiging hebben gebracht, dat ik wel zal doen mijn stem uit te brengen vóór het amendement van den heer Okma.

De heer **van Doorn**: Met alle bescheidenheid meen ik te mogen opmerken, dat de golven over deze zaak wel wat hoog gaan.

Wij moeten bedenken, dat de dagvaarding bij den kantonrechter reeds is afgeschaft. Men komt met een ongezegeld verzoekschrift bij dien rechter. De groote kosten van dagvaarding vallen dus weg. De gedaagde heeft meestal geen kosten; hem worden geen griffierechten bij den kantonrechter in rekening ge-bracht. Wij strijden dus den geheelen morgen eigenlijk over die enkele guldens aan griffierechten en registratierechten van het vonnis.

Nu bedenke men wel — en daarom vind ik deze zaak wel wat hoog opgezet —, dat, al neemt men hier de gratis procedure aan, zoo wijd mogelijk, men daar-mede, althans in theorie, niet wegneemt, dat de verliezende partij aansprakelijk blijft voor alle kosten. Of zij verhaalbaar zullen zijn moet natuurlijk later blijken.

In antwoord aan den heer Loeff, die m. i. een verkeerde voorstelling gaf van de woorden van den heer Drucker, merk ik op, dat — om bij zijn voorbeeld te blijven — het niet de Raad van State is van wien gratis werk gevraagd wordt. Maar van wiens leer worden eigenlijk bij de gratis procedure riemen gesneden? Van den griffier en van den deurwaarder, die moeten het betalen.

De introductieve dagvaarding is weggevallen. Maar nu kan het in den loop van het proces voorkomen, dat er getuigen gedagvaard moeten worden. Dan moet men naar een deurwaarder gaan en deze zal nu de getuigen gratis moeten gaan dagvaarden. Als bijv. het proces eigenlijk speelt in Naaldwijk, kan het zijn, dat de daar wonende deurwaarder onder Delft, Stompwijk enz. zijn exploten moet gaan doen. De man moet dat exploot dan gaan uitbrengen voor niets. Dus niet de Raad van State of de rechter, maar de deurwaarder draagt de kosten.

Het amendement van den heer Limburg is daarom veel beter. Men kan den deurwaarder opleggen voor niets te werken — daarvoor is hij als deurwaarder aangesteld — mits het geschiedt voor onvermogenden.

Het directe gevolg van het aannemen van het amendement van den heer Okma zal zijn, dat de Nederlandsche Bank tot den deurwaarder zal zeggen: gij zult gratis exploiteeren. Dat is toch zeer onbillijk. Nu zegt men, dat er reeds een voorstel is tot afschaffing van de emolumenten der deurwaarders. Dat kan wel zijn, maar dat is thans niet aan de orde. Wij spreken thans over het wets-ontwerp dat voor ons ligt.

Het amendement-Okma is ook onlogisch.

Wij hebben het hier hooren aanbevelen met deze woorden: de kosten zijn te

hoog en eigenlijk moet ge het vinden in een ander tarief. Laat het zoo zijn; laat hij een ander tarief mogen vragen aan den kantonrechter, die dan kan zeggen: voor deze zaak zal de deurwaarder minder moeten hebben.

Daarover kunnen wij spreken, maar dat bezwaar ondervangt gij niet door uw amendement. De deurwaarder zal het toch in rekening brengen aan zijn cliënt, en het verhalen op de verliezende partij, als er iets te verhalen valt. De geheele quaestie loopt over de vraag van de eischende partij, over een drie of vier gulden; meer zullen de kosten niet zijn.

De heer **de Savornin Lohman**: Het gaat niet over de kosten, maar het is de quaestie of men de menschen het leven moeilijk zal maken met processen.

De heer **van Doorn**: Maar dan zou ik toch willen zeggen: tegenwoordig — en in dit opzicht geef ik het bezwaar van den heer Okma toe — is er inderdaad te weinig toezicht op het afgeven van bewijzen van onvermogen. Dat blijkt in de practijk herhaaldelijk. Als gij geen onroerend goed hebt, krijgt gij het bijna altijd. Maar ik zou willen vragen: wanneer gij u van de ontworpen regeling zóó groote nadeelen en misbruiken van de zijde der onvermogenden voorstelt, waarom kwam dat dan tot nu niet vóór?

De heer **Heemskerk**: Nu komt er een geheel andere wet, die in niets gelijkt op de bestaande wet, die aanleiding kan geven voor tal van processen. De afstand is mijlen ver.

De heer **van Doorn**: Maar voor den arbeider bestaat de gratis procedure ook nu. Hij kan nu toch ook allerlei processen op touw zetten om zijn patroon te plagen.

Het komt er niet op aan — en dat is de fout in de redeneering van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht — of ik een nieuwe wet heb van waaruit ik kan ageeren, maar het komt er op aan of de werkman den patroon plagen wil met een proces. Het is dan niet de vraag of de werkman het recht heeft een actie in te stellen, misschien zegt hij wel: ik weet wel, dat ik geen gelijk heb, maar ik kan een bewijs van onvermogen krijgen en dan een proces aangaan, alleen om den patroon te plagen. Dit kan men ook nu doen, en of deze wet zal zijn ingevoerd maakt daarin geen wijziging.

Waar dus de geheele zaak loopt over een ontzettende kleinigheid en ik niet gaarne zou zien, dat het gelag betaald werd door menschen die buiten het arbeidscontract staan, zou ik zeggen: laten wij daarom het amendement van den heer Limburg aannemen.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn na de rede van den vorigen geachten spreker gekomen in dion kalmen atmosfeer waarin wij bij de behandeling van dit onderwerp moeten zijn.

Inderdaad, het geldt hier een zeer eenvoudige zaak. Gisteren bij de stemming over art. 872, waarbij het alleen gold verzoeken om rechterlijke beschikkingen met betrekking tot de arbeidsovereenkomst, heeft de Kamer zich verklaard voor het stelsel van wederkeerigheid of liever van gelijke behandeling van arbeider en werkgever. Het gold gisteren enkel en alleen — het is wenschelijk daarop nog eens te wijzen, want het is mij gebleken dat dit niet tot allen is doorgedrongen — de vraag van de kosten van zegel van een request; niet een request alleen tot inleiding van een geding bij het kantongerecht, maar ieder request, dat betrekking heeft op de arbeidsovereenkomst. Meer hebben wij gisteren niet afgehandeld.

Heden zijn wij aan art. 874 a, waarbij aan de orde is de regeling van de vergunning tot kosteloozo procedure in het algemeen.

Nu heb ik tot mijn groot genoegen uit den mond van den geachten afgevaardiede uit Goes opgeteekend, dat hij in een zekere veronderstelling den Minister gelijk gaf, namelijk, wanneer het onderwerp, dat wij hier regelen, te recht als armenrecht wordt beschouwd. Welnu, daaraan is geen oogenblik te twijfelen, want men vergete niet, dat wij aan art. 874 a bezig zijn, een artikel, dat volgt op art. 874 van de afdeeling van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, die over de kostelooze procedure handelt. Nu moet dus de geachte afgevaardigde uit Goes kunnen vólhouden, dat in de afdeeling van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, waarin deze artikelen voorkomen, niet het armenrecht wordt behandeld, en dan heeft hij weder gelijk, maar, indien het juist is, dat in die afdeeling wèl het armenrecht wordt behandeld, dán zijn wij bezig aan een stuk van dat recht. Wanneer dus in het ontwerp der Regeering, zooals het daar vóór

ons ligt, van armenrecht niet gesproken wordt en daarin woorden gebezigd worden, welke, op zich zelf beschouwd, anders zouden kunnen worden uitgelegd, dan neemt dit niet weg, dat men dit artikel plaatst in deze afdeeling van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, waarin het thuis behoort, en dan is er geen twijfel, of het heeft van den aanvang af bedoeld wat het nog bedoelt, nl. het regelen van een gedeelte van het armenrecht. Het geldt hier ongetwijfeld een van de onderdeelen der algemeene regeling van het armenrecht.

Mijnheer de Voorzitter! De amendementen en het ontwerp komen hierin overeen, dat bij deze gelegenheid wordt afgeschaft de toelating tot kosteloos procedeeren door den rechter. Over de hoofdzaak is men het dus eens. Men heeft niet meer de admissie tot kosteloos procedeeren van den rechter noodig, maar de wet zal uitmaken, wie al dan niet kosteloos zal procedeeren. De eenige quaestie, die overblijft, is, wie de vergunning zal krijgen en daaromtrent kan, na de beslissing van gisteren, de Kamer nog volkomen vrij een besluit nemen, zooals zij meenen zal dat te moeten doen. Die quaestie is nog volkomen ongepraejudicieerd, op één punt na, d. w. z. de Kamer heeft zich uitgesproken vóór gelijkheid tusschen patroon en werkman.

Nu heb ik in de periode, die achter ons ligt, dit wetsontwerp verdedigd, dat niet van mij persoonlijk afkomstig is en voor zoover en zoolang ik meende de bepalingen, welke ik daarin vond, te mogen en te kunnen verdedigen. Tegen het voorstel van art. 874 a, zooals het mij door mijn voorganger is overgegeven, had ik geen bezwaar en ik heb het gisteren dan ook verdedigd, maar nu de Kamer eenmaal een beslissing in anderen zin heeft genomen, ligt het op mijn weg die beslissing te eerbiedigen en niet met hand en tand vast te houden aan wat hier voor ons ligt. De evolutie, welke mijn voorganger, naar ons daareven uit zijn rede is gebleken, den laatsten tijd heeft doorgemaakt, is een volkomen persoonlijke evolutie in zijn denkbeelden, welke ik niet mede maak. Waar wij dus dit besluit der Kamer hebben te eerbiedigen, staat het vast, dat ik het oorspronkelijk voorstel niet kan handhaven en dat er ten deze zal behooren te zijn gelijke behandeling van patroon en werkman.

Het is nu de vraag, welk stelsel te kiezen, dat van den heer Okma of dat van den heer Limburg. Het stelsel van den heer Limburg, aanvankelijk het stelsel van de heeren Lucasse en van Sasse van Ysselt, strekt hiertoe, dat beide partijen zullen noodig hebben een bewijs van onvermogen en, als zij dat hebben, dat zij verder geen rechterlijke beschikking noodig hebben, terwijl het stelsel van den heer Okma van den arbeider, die niet meer dan f 4 per dag verdient, niet verlangt dat hij zich een bewijs van onvermogen verschaft, maar dit van den werkgever ook niet wenscht wanneer hij staat tegenover een arbeider wiens dagloon niet hooger is, dan het genoemd bedrag. Wanneer ik deze twee oplossingen tegenover elkaar stel, is het voor mij geen oogenblik twijfelachtig dat de voorkeur moet worden gegeven aan het voorstel-Limburg. Het is waar, dat nu aan den arbeider, zooals tot nu toe, de geringe moeite wordt opgelegd een bewijs van onvermogen aan te vragen bij den burgemeester, maar dat is een kleinigheid. De hoofdzaak echter is, dat wij nu krijgen de volkomen gelijkheid voor de wet. Alleen die arbeiders, die werkelijk onvermogend zijn, krijgen een bewijs van onvermogen en dus zijn die verschikkelijke gevallen van arbeiders, die als onvermogend werden beschouwd terwijl zij werkelijk vermogend zijn, nu ook de wereld uit, terwijl de werkgever die onvermogend is, ook een bewijs van onvermogen zal vragen en daarmede gewapend eveneens kosteloos procedeert. Aldus krijgen wij een rationeele regeling, die zich geheel aansluit aan het tegenwoordig bestaande en volkomen past in deze afdeeling van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, terwijl het stelsel van den heer Okma daartegen vloekt. De geachte afgevaardigde uit Goes heeft het doen voorkomen alsof het hier een beginsel van de wetgeving gold, waarmede moet worden gebroken. Ik ben dat in het geheel niet hem eens. Het is juist een rationeel beginsel, dat wie onvermogend is ook als zoodanig wordt beschouwd; dit is niet buitensporig of afkeurenswaardig en daarmede moet volstrekt niet gebroken worden.

De heer **de Savornin Lohman**: Het erge is, dat minvermogenden geen recht kunnen krijgen.

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Dat is op het oogenblik precies zoo; die daarvoor niet in de termen vallen, krijgen geen bewijs van onvermogen; des te beter voor hen.

In geen enkele buitenlandsche wetgeving wordt een regeling aangetroffen, als

door den geachten afgevaardigde, den heer Okma, wordt gewenscht. De heer Okma zeide, dat zijn stelsel in art. 57 van de Duitsche Gewerbeordnung is aangenomen. Hij vergist zich. Niet in art. 57 van de Gewerbeordnung, maar in art. 58 van het Gewerbegerichtsgesetz, komt de regeling voor die hij bedoelt. En was staat daar nu? Geheel iets anders, nl. dat het bedrag der kosten meer of minder zal bedragen, naarmate het onderwerp van het geschil een hoogere of lagere waarde bezit. Maar, ik behoef het wel niet te zeggen, dit komt, omdat in Duitschland het stelsel van de Gebühre voor de proceskosten bestaat, hetwelk inhoudt, dat naarmate het geldelijk bedrag in geschil stijgt, ook de proceskosten stijgen. De honoraria van de praktizijns zijn ook afhankelijk van het bedrag dat in litige is. In dat stelsel past de bepaling der Duitsche wet volkomen, maar dat heeft niets te maken met hetgeen thans voorgesteld wordt en betreft een geheel ander onderwerp.

De slotsom van deze overwegingen is, dat ik het amendement van den heer Limburg overneem. Nu ik eenmaal sta voor een bepaalde beslissing en er een meerderheid in de Kamer is geweest, die zich heeft uitgesproken voor het stelsel van gelijke behandeling, en nu ik mij geplaatst vind voor de keus uit deze beide voorstellen, kies ik het stelsel van den heer Limburg. Ik verklaar dat amendement over te nemen, echter met één voorbehoud, nl. dat niet worden weggelaten, gelijk daarbij wordt voorgesteld, het tweede, derde en vierde lid van dit artikel, maar alleen het tweede en derde lid. Er is volstrekt geen reden ook in het stelsel van het amendement dat, wanneer men telkens terugkomt met een dergelijke actie, men telkens gratis zoude mogen procedeeren.

De **Voorzitter:** De Regeering heeft een wijziging in het artikel gebracht, strekkende, dat in het eerste lid na het woord „werkgever" wordt ingevoegd: „of als arbeider", en het tweede en derde lid van het artikel vervallen.

Mag ik den heer Minister vragen of niet ten gevolge van het vervallen van de alinea's 2 en 3, in de laatste alinea, die nu is geworden alinea 2, de woorden: „en het tweede" moeten vervallen, terwijl het woord: „bepalingen", moet worden veranderd in: „bepaling" en „gelden" in „geldt"?

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Juist, Mijnheer de Voorzitter.

De **Voorzitter:** Door deze Regeeringswijziging kan het amendement van den heer Limburg geacht worden vervallen te zijn, zoodat dit geen onderwerp van beraadslaging meer uitmaakt.

De heer **Troelstra:** Mijnheer de Voorzitter! Ik ben niet van plan hetgeen ik te zeggen heb in den toon te spreken, aangeslagen door den geachten afgevaardigde uit Goes, den heer Lohman. Ik heb den heer Lohman in deze Kamer meermalen in „high spirits" gezien, en ook wel eens de vraag gesteld, wanneer hij de schat van verontwaardiging waarover hij beschikt, verspilde, of het inderdaad geëvenredigd was aan het onderwerp dat hij behandelde; maar die vraag heeft zich nooit zoo sterk aan mij opgedrongen, als toen hij daar straks over deze zaak sprak.

Ik herhaal, dat ik niet van plan ben in denzelfden toon te vervallen. Ik heb bovendien reeds bij de behandeling van het vorige amendement het meest principieele geuit wat ik te zeggen had; maar ik heb het woord gevraagd om op te komen tegen het motief, dat vooral bij den heer Lohman als hoofdmotief schijnt te gelden, namelijk dat de patroons tegenwoordig zulk een last hebben van arbeiders, die hen voor den rechter dagvaarden, en dat het ons er slechts om te doen zoude zijn om die patroons verder op dezelfde wijze te knijpen.

De geachte afgevaardigde voegt mij toe: dat heb ik niet gezegd. Maar dan vraag ik: wat beteekent dan uw geheele redevoering? Gij hebt ons verweten: de patroon moet geknepen worden en waardoor moet hij geknepen worden? Doordat, wanneer een patroon niet onvermogend is, men hem ten opzichte van de kostelooze procedure op dezelfde wijze wil behandelen als een gewoon Nederlandsch burger, die evenmin in dat geval verkeert. Welnu, die patroon wordt dus geknepen wanneer het voorstel van den heer Limburg wordt aanvaard en om den patroon van dien kneep los te maken moet het voorstel van den heer Okma worden aangenomen.

Nu wensch ik daartegen dit aan te voeren: dat ik herhaalde malen bij de behandeling van verschillende artikelen van dit wetsontwerp, o. a. bij de behandeling van de sanctie op het artikel houdende verbod van gedwongen winkelnering [dl. II, bl. 177], hier dit heb gezegd: wanneer een arbeider door middel van een actie bij den rechter tegenover den patroon zijn recht moet handhaven, dan zal in

verreweg de meeste gevallen voor den arbeider dit recht gewoon staan op papier. Het is precies andersom als de heer de Savornin Lohman beweert. Tegenover de gevallen, en die zullen voorkomen, dat een arbeider onrechtmatig een patroon in rechten roept, staan eenige malen zoovele gevallen dat een arbeider van zijn recht om tegenover zijn patroon in rechten te ageeren, eenvoudig geen gebruik maakt. En de reden daarvoor ligt voor de hand; zij ligt daarin, dat de arbeider in menig geval de rechtsaanspraak, die hij zou kunnen laten gelden, eenvoudig laat loopen, omdat hij dan zijn patroon ontstemt en dat ten gevolge van de instelling van een dergelijke actie, ook al heeft hij honderdmaal gelijk, de patroon gebruik maakt van zijn oeconomische overmacht om den arbeider eenvoudig uit zijn dienst te ontslaan.

Wat volgt daaruit? Dit, dat wanneer de heeren in ons recht een kostlooze rechtspraak willen invoeren, waarbij zij mij en mijn vrienden aan hun zijde zullen vinden, zij daarvoor een andere gelegenheid moeten afwachten, omdat het euvel, dat zij zouden willen bestrijden, wel het allerminst in dit ontwerp kan worden getroffen.

De heer de Savornin Lohman heeft ons een tafreel opgehangen van die groote groep, die noch behoort tot de rijken, noch behoort tot onvermogenden en die de dupe is van ons tegenwoordig recht. Toen ik den heer de Savornin Lohman daar met zooveel emphase over hoorde spreken, toen dacht ik zoo bij mij zelf: hoe lang zit de heer de Savornin Lohman hier al op de banken van deze Kamer; toen dacht ik: welk aandeel heeft de heer de Savornin Lohman al niet genomen in verschillende qualiteiten in de hervorming van ons recht, en toen stelde ik mij de vraag: kan die opwinding van den geachten afgevaardigde over het droevig lot van dat groote getal zijner medeburgers, die geen recht kunnen krijgen, bij deze gelegenheid wel au sérieux genomen worden? De heer de Savornin Lohman heeft alle gelegenheid gehad tegenover dit groote euvel in het algemeen op te treden en van die gelegenheid heeft de geachte afgevaardigde geen gebruik gemaakt, en nu komt hij hier, bij het slot van een wetsontwerp, dat beoogt om de nadeelen van oeconomische zwakheid voor den oeconomisch zwakke zelf een klein beetje te verminderen, om een nadeel, dat de oeconomisch sterken van die oeconomische zwakken kan ondervinden, tegen te gaan.

Daar is hier minder aanleiding om dat euvel, waarover de heer de Savornin Lohman heeft gesproken, te bestrijden, dan in menig ander geval. In de eerste plaats reeds — ik heb er al op gewezen — omdat juist de arbeider zich minder goed de weelde kan veroorloven, om zijn patroon lastig te vallen met procedures. Tegenover één geval, dat een arbeider zijn patroon lastig valt met een ongegronde procedure, staan eenige gevallen, waarin hij uit vrees voor ontslag een gegrond proces achterwege laat. Daarom is speciaal bij de behandeling van het arbeidscontract en de geschillen die daaruit voortvloeien, de bestrijding van dit euvel minder goed op haar plaats.

Er zijn andere gevallen, huur, koop, enz. waar uit den aard der zaak het euvel veel meer voorkomt en waartegen de geachte afgevaardigde uit Goes tot nog toe niet gemeend heeft iets te moeten doen.

De heer Loeff heeft zich beroepen op onze meening, dat het wenschelijk is om de kostelooze rechtspraak in te voeren.

Ja, Mijnheer de Voorzitter, daar heb ik zelf reeds gisteren op gewezen, dat willen wij zeker, maar wanneer die kostelooze rechtspraak aan de orde komt, dan zullen tegenover de nadeelen voor de minder gegoeden, de arbeiders, voordeelen moeten gesteld worden, die daartegen opwegen; maar dergelijke voordeelen kunnen door aanneming van het amendement-Okma niet in het wetsontwerp worden opgenomen. Een van de eerste dingen, die wij meenen te moeten eischen, is bijv. de kostelooze rechtsbijstand, is niet alleen het optreden van procureurs in rechten, die men al gratis kan krijgen, maar ook het ontvangen van gratis advies bij advocaten. Wij meenen, dat de advocaten moeten worden gemeente- of Rijksambtenaren, die beschikbaar zijn voor het verstrekken van gratis adviezen en het verleenen van rechtsbijstand. Het behoeft geen betoog, dat men zoo iets kan invoeren, wanneer de zaak algemeen wordt aangevat; maar anders zouden de voordeelen die voor de mingegoeden voortvloeien kunnen uit kostelooze rechtspraak, wel eens door de nadeelen worden overtroffen. Het een moet het ander neutraliseeren. Men kan te minder van ons vorderen, dat wij medegaan met dezen zoogenaamd gedeeltelijken stap naar de algemeene kostelooze rechtspraak, omdat wij zeer moeten betwijfelen of wij daarbij wel zullen terechtkomen, zoodat wij de nadeelen, die hierdoor zullen ontstaan, niet voor onze rekening nemen.

In dit verband moet ik er nog op wijzen, dat de heer Okma bij zijn bestrijding van het amendement-Limburg, zich heeft beroepen op de Duitsche *Gewerbe-*

gerichtsordnung. Wanneer de door ons ingediende motie tot invoering van een rechtspraak voor arbeidsgeschillen ter sprake komt, dan zullen wij op deze zaak nader terugkomen. Met de invoering van zulk een aparte rechtspraak zal natuurlijk gepaard gaan een groote vereenvoudiging en vermindering van kosten, en wanneer men dan een voorstel wil doen als voorkomt in de Duitsche *Gewerbegerichtsordnung*, dan zal het oogenblik gekomen zijn om daarover te spreken, maar thans niet. Men heeft hier niet willen invoeren een rechtspraak voor arbeidsgeschillen en nu wil men trachten om iets wat daarin voor kan komen, afzonderlijk in te lasschen in dit wetsontwerp.

Tegen het amendement-Okma is nog aangevoerd, dat het absoluut niets zegt, wat de verdedigers er van zouden moeten verwachten.

Het wordt altijd zoo voorgesteld, alsof de patroon zich moet verdedigen tegen onrechtmatige vorderingen van den arbeider. Maar het amendement beperkt zich volstrekt niet tot verweer van den patroon, het is algemeen. Ik weet niet wat de stemming over dit amendement zal opleveren; wat de uitslag zal zijn. Het is mogelijk dat het daarmede zal gaan evenals gisteren; ik hoop evenwel dat het niet zoo zal gaan, en dat het amendement niet in de wet zal worden opgenomen. Want ik herhaal wat ik gisteren heb gezegd, het is hier niets dan een poging om zoo en passant, nu die zaak toch aan de orde is, en zonder rekening te houden met de beginselen van ons Burgerlijk Wetboek, of met de beginselen van dit ontwerp, ja zelfs tegen die beginselen in, een voordeel te bezorgen aan den werkgever, een voordeel aan de categorie van werkgevers in vergelijking met die groote categorie van andere burgers die in denzelfden vermogenstoestand verkeeren, en voor wie een dergelijk voordeel niet in de wet wordt gelegd. De opgewondenheid van den heer Lohman was daar straks dan ook teekenend. Ik zie daarin hoe men van zekere zijde hier zijn afkeer en tegenzin tegen verschillende zaken die men ten slotte eindelijk voor de arbeiders, en dan nog maar privaatrechtelijk, heeft kunnen bedingen, lang heeft kunnen ophouden, maar bij het scheiden van de markt breekt die tegenzin zich baan op die heftige en verontwaardigde wijze zooals wij dit bij den heer Lohman hebben gezien. Dat is voor mij een reden te meer om iedereen die wil dat het beginsel van dit ontwerp ook bij deze gelegenheid zal worden gehandhaafd, te waarschuwen om op zijn hoede te zijn en pal te staan aan den kant van het amendement van den heer Limburg.

De heer **Okma**: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de wijziging door den Minister in het artikel gebracht, dient de redactie van mijn amendement ook gewijzigd te worden. Het zal dus nu zoo luiden:

In het nieuw art. **874 a** de eerste alinea te vervangen door:

„Hij, die in rechten" enz. zooals mijn amendement verder luidt.

En voorts om op te nemen de alinea drie zooals die in het ontwerp van de Regeering luidde.

De **Voorzitter**: Door den heer Okma is een wijziging gebracht in zijn amendement, strekkende om in het nieuwe art. **874 a** de eerste alinea te vervangen door:

„Hij, die in rechten optreedt in een geding, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, waarbij het in geld vastgestelde loon vier gulden per dag of minder bedraagt, wordt geacht van den rechter vergunning te hebben verkregen om kosteloos te procedeeren.";

en voorts op te nemen de beide volgende alinea's:

„Het bedrag van het in geld vastgesteld loon per dag wordt berekend op de wijze, bedoeld bij artikel 1637 *u bis* [o] van het Burgerlijk Wetboek.

De bepaling van het eerste lid geldt niet ten aanzien van den werkgever of den arbeider, die zijne reeds vroeger afgewezen vordering andermaal aanhangig maakt."

De heer **Okma**: Ik wensch nu nog even op te komen tegen enkele beschouwingen die door verschillende geachte sprekers en ook door den Minister tegen mijn amendement in het midden zijn gebracht. En de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs voor zijn persoon sprekende en de Minister hebben verklaard, dat gisteren een beslissing is gevallen uitsluitend ten opzichte van de requestenzaak. Nu komt mij dit voor een volkomene verloochening te zijn van de geheele bespreking van gisteren. De beslissing gisteren gevallen betrof niet uitsluitend de requestenzaak, maar de contradictoire procedure.

Heel het debat heeft juist geloopen over de contradictoire procedure, en toen is dus juist in beginsel de beslissing gevallen over het artikel, dat wij thans behandelen.

En waar men nu zoo telkens zegt, dat wij hier in onze sociale wetgeving een nieuwigheid brengen door vermogende menschen gratis te laten procedeeren, daar wijs ik op de behandeling in beroepszaken, ook een speciale wet, waar insgelijks rijken en armen gratis kunnen profiteeren. Na de rede van den geachten afgevaardigde uit Groningen was ik bang, dat de buitenlandsche wetgeving zou blijven zweven in de hooge atmosfeer, waarheen de geachte afgevaardigde uit den Haag ze had verbannen en waar wij ze niet met ons gezicht kunnen volgen, maar de Minister heeft zo gelukkig weer binnen onzen gezichtskring gevoerd. Wat hij gezegd heeft over een onjuist door mij aangehaald artikel, laat ik rusten; ik heb niet minder eerbied voor den Minister dan hij voor mij en juist daarom laat ik het rusten. Ik constateer alleen, dat het door mij vanmorgen nog gelezen en hier in hoofdzaak medegedeeld artikel door den Minister als juist erkend is. Ik toonde daarmede aan, dat in Duitschland dezelfde afwijking bestaat ten aanzien van de procedure als in mijn amendement ligt opgesloten, in zoover men daar ook bij de sociale wetgeving deze niet neemt als armenrecht, maar als afzonderlijk sociaal recht.

Ik geef dus den Minister toe, dat mijn amendement niet is een zaak van armenrecht; ik heb juist vooropgesteld, dat ik het vermoeden van armoede als grondslag ter zijde heb gesteld en heb gekozen als grondslag den eigenaardigen aard van de arbeidsovereenkomst. Op dit punt heb ik dus het genoegen het eens te zijn met den Minister.

De geachte afgevaardigde uit Gouda vroeg: wat beteekenen nu die kleine kosten van griffierechten, deurwaarders en registratie? Maar bewijst de geanimeerdheid van sommige groepen in de Kamer niet, dat deze zaak toch van meerdere beteekenis is? Zou er anders zooveel animositeit ontstaan? Maar de geachte afgevaardigde uit Gouda heeft ook art. 865 van Burgerlijke Rechtsvordering over het hoofd gezien, dat luidt: „Indien de verkrijger der kostelooze toelating in eersten aanleg is in het ongelijk gesteld, zal hij in hooger beroep of in cassatie niet kosteloos kunnen procedeeren, alvorens van den hoogeren regter op nieuw daartoe te zijn toegelaten, op dezelfde wijze als voor den eersten aanleg is voorgeschreven.

„Indien hij echter in eersten aanleg in het gelijk is gesteld, behoeft hij geen nadere toelating om in hooger beroep of cassatie kosteloos te procedeeren, en wordt hem alleen op zijn verzoek een advocaat en procureur toegevoegd."

Dus hij, die in eerste instantie het proces heeft gewonnen, heeft in tweede instantie ook het armenrecht. Wil nu een onvermogende een meervermogende plagen, dan gaat hij, na in eerste instantie in het ongelijk gesteld te zijn, in hooger beroep om hem verder te plagen. Het gevolg van mijn amendement zal zijn, dat degeen die in eerste instantie in het ongelijk is gesteld, niet gemakkelijk in hooger beroep zal gaan tegenover den man dien hij wil plagen. Als toch de ander in eerste instantie gewonnen heeft, zal hij in de tweede instantie ook gratis procedeeren. Thans zal dan de deurwaarder een gratis exploot moeten uitbrengen, maar wanneer mijn amendement doel treft niet.

In enkele gevallen zal dus een deurwaarder een gratis exploot moeten uitbrengen dat hij anders betaald krijgt, maar daartegenover staat, dat een andere deurwaarder geen gratis exploot behoeft uit te brengen, dat hij anders wel zou moeten doen.

Wanneer het overigens juist is, dat wij de positie van de deurwaarders in aanmerking moeten nemen, dan komt de geachte afgevaardigde veel te laat. Dan had men b.v. in de Faillissementswet niet de aanplakkingen moeten afschaffen enz.

De positie van de deurwaarders moet dan *au fond* gewijzigd worden, maar men kan een zoo belangrijke zaak als de invoering der gratis procedure ter wille van de sociale wetten niet laten belemmeren door overwegingen die er geheel buiten staan.

Ik meen mijn amendement tegenover de tegenspraak die er gekomen is te moeten handhaven, met de verandering die noodzakelijk is geworden door de Regeeringswijziging.

De **Voorzitter**: Mag ik den geachten afgevaardigde vragen of het noodig is

de laatste alinea op te nemen in het amendement, daar dit voorkomt in het Regeeringsartikel?

De heer **Okma:** De opmerking is juist. Het amendement kan bestaan uit alinea's 1 en 2.

De heer **de Savornin Lohman:** Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde uit Amsterdam III heeft een aanmerking gemaakt op den toon waarop straks mijn rede gehouden word. Ik behoef mij daarover natuurlijk niet verder uit te laten, maar ik wil toch even zeggen waarom ik onwillekeurig, zonder het zelf te bemerken, zoo warm heb gesproken. Het is trouwens gemakkelijk na te gaan. Toen gisteren deze zaak in debat gekomen is, liet zij mij eerst vrij onverschillig. Maar toen heeft de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III een element in het debat gebracht, waarop ik niet gelet had, maar waardoor ik een anderen kijk op de geheele zaak kreeg. Toen is over dat laatste gedebatteerd en is de beslissing gevallen. Terstond kon men bemerken, dat groote ontstemming bij vele leden aan de overzijde van de Kamer heerschte, alsof er een principieele quaestie in zat. Bij mij is toen, om geen ander woord te bezigen, een gevoel van verbazing ontstaan, dat juist van die zijde van de Kamer, van den heer Limburg, die beweging kwam; van die zijde, waar juist altijd gezegd is, dat wij het bij ons bestaande euvel moesten wegnemen, dat een groote gedeelte van het Nederlandsche volk niet tot recht kan komen, om de eenvoudige reden, dat het procedeeren te duur is.

Ik had dus gedacht, dat men daar zou gezegd hebben: laat ons althans dit stuk verbetering aangrijpen; want ,,doctrinair" zijn de heeren niet, dus van die groote liefde voor het systeem van art. 855 rechtsvordering geloof ik niets. Bij de heeren zat echter blijkbaar een andere bedoeling voor, een politieke: men wilde niet een zoodanige gelijkheid voor beide partijen aanvaarden.

Ik kan niet ontkennen, Mijnheer de Voorzitter, dat mij zoo iets eenigszins warm maakt. Wanneer ik gevoel, dat een wetgever met opzet een wet zoo gaat maken, dat er niet meer gelijkheid voor beide partijen bestaat, kom ik daar met kracht tegen op en zoodoende heb ik misschien wat warm gesproken; niet echter omdat, zooals de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III vermoedt, er in deze wet zoo veel staat, wat ik verkeerd acht; daarover heb ik mij thans niet uit te laten, maar ik wil hier slechts zeggen, dat op dit punt de heer Troelstra mij reeds meer verkeerd heeft beoordeeld.

Nu vroeg de geachte afgevaardigde mij, waarom ik vroeger dan nooit iets in dezen geest gedaan heb.

Zoo dikwijls, Mijnheer de Voorzitter, er gelegenheid was om de proceskosten te verminderen heb ik daaraan meegewerkt, zoowel in mijn ambtelijken werkkring, ook toen ik nog lid was van de rechterlijke macht; want ik vind dat bij de rechterlijke colleges ook veel kan gedaan worden voor de vermindering der kosten, vooral wanneer advocaten en procureurs maar wat wilden medewerken.

Ook zoolang ik lid van deze Kamer ben heb ik steeds medegewerkt tot alles wat kon dienen om de proceskosten te verminderen. Maar ik zie op dit oogenblik geen middel dat goedkoop recht voor alle gevallen verschaft; wanneer ik dit wist, zou ik het zeer stellig voorstellen, maar men moet van mij niet verlangen, dat ik de geheele wereld, of ook zelfs maar ons kleine landje, geheel alleen omkeer; zoo sterk ben ik niet.

Nu heb ik, Mijnheer de Voorzitter, even het woord gevraagd om den Minister van Justitie te zeggen, dat hij mij eigenlijk in het gelijk heeft gesteld, toen hij zeide, dat ik gelijk had, indien ik bewijzen kon dat deze titel handelde over iets anders dan over het armenrecht. Reeds uit het opschrift zelf blijkt het.

Er is reeds bij interruptie op gewezen, dat het in dezen titel niet alleen geldt armen of arme inrichtingen, maar ook de besturen van de verschillende godsdienstige gezindten. Men zegt dat ook dit op gepraesumeerde armoede berust. Maar mag ik dan even herinneren aan den grooten politieken strijd, die zoo vaak gevoerd wordt tegen sommige kerken, juist omdat zij zooveel geld hebben? Er zijn tal van kerken, die zeer vermogend zijn, waarvoor ik althans, wat mijn persoonlijk vermogen betreft, gaarne mijn hoed afneem. Maar er is een andere reden om de kerken gratis te laten procedeeren. Het respect namelijk, wat men voor de kerken heeft, was voor den wetgever een reden haar besturen toe te staan, zonder kosten recht te krijgen.

Nu kan men dus in denzelfden titel nog een derde geval opnemen, waarin men kosteloosheid aanneemt, namelijk, voor een zeker soort contracten. Ik heb

reeds in mijn eerste rede duidelijk aangetoond, waarom juist voor dat geval kosteloosheid zich verdedigen laat.

Wat nu aangaat, hetgeen de geachte afgevaardigde uit Gouda gezegd heeft over die ongelukkige deurwaarders en griffiers, die het gelag zouden moeten betalen, het is inderdaad eigenaardig, dat de geachte afgevaardigde zich genoodzaakt ziet, nu juist die ambtenaren als hulptroepen te gebruiken. Ik heb geen enkelo maal vernomen dat men met hen medelijden gevoelde toen het voorstel aan de orde was dat men de eene partij, de arbeider, kosteloos zou laten procedeeren. In de meeste gevallen zijn het juist de arbeiders die procedeeren en getuigen oproepen. Toen dacht men niet aan griffiers en deurwaarders. Nu wel. Wij hebben nog tal van andere kostelooze procedures ingevoerd, maar nooit heb ik hooren zeggen: ach, die ongelukkige deurwaarders en griffiers! En dat is ook zeer natuurlijk. Want indien die schade lijden, moet men daarin op andere wijze voorzien, maar niet de procedeerende partijen de kosten voor hun onderhoud laten betalen.

Mag ik den Minister thans even er op wijzen, dat door overneming van het amendement-Limburg het wel een ietwat zonderling artikel wordt. Er staat thans: ,,Hij die in regten optreedt in een geding, betrekkelijk tot een arbeidsovereenkomst waarbij hij zich als werkgever of als arbeider heeft verbonden" enz. Dat begrijp ik niet. Bij een arbeidsovereenkomst vindt men niet anders dan werkgevers en arbeiders. Ik zie niet in waarom de woorden ,,waarbij hij zich als werkgever of als arbeider heeft verbonden" opgenomen zijn. Het is overigens voor de zaak zelf van weinig beteekenis.

Nu wensch ik den geachten afgevaardigde uit Amsterdam III nog op te merken, dat ik volstrekt niet gezegd heb dat thans de patroons zooveel last hebben van de arbeiders. Ik heb alleen beweerd, dat na invoering van dit wetsontwerp de patroons blootgesteld zijn aan tal van procedures. Daartegen heb ik geen bezwaar op zich zelf, recht is recht, maar men moet niet aan éene partij het middel geven om de tegenpartij het leven moeilijk te maken, door deze op kosten te jagen.

Te recht wees de geachte spreker er op, dat in zeer vele gevallen de arbeider zijn rechten niet kan doen gelden, omdat hij daardoor oneenigheid krijgt met den patroon. Dat is zoo, maar dat is nog geen reden om over het hoofd te zien, dat toch in tal van gevallen de arbeider kan en zal procedeeren, bijv. als hij niet meer in dienst van dien patroon is. En men heeft hier niet alleen te doen met de arbeiders die de geachte spreker gewoonlijk op het oog heeft, maar ook met tal van contractanten die geheel vallen buiten het kader der gewone fabrieksarbeiders.

De vraag is alleen, of het al dan niet billijk is dat men partijen gelijke gelegenheid geeft gratis te procedeeren. De oeconomische zwakheid heeft met deze zaak niets te maken. Deze wet moet niet dienen om, door den een het zoeken van recht moeilijker te maken dan den ander, de oeconomische zwakheid van dien ander te gemoet te komen. Dat is puur onrecht. Er wordt bij dit amendement niet anders gevraagd dan voor beide partijen gelijk recht. Welk principieel bezwaar kan daartegen bestaan?

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen over het amendement mede te deelen en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan de Kamer mededeelen, dat twee leden der Commissie aanbevelen de aanneming van het amendement, terwijl dit door de twee andere leden wordt ontraden.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het gewijzigd amendement van den heer Okma wordt in stemming gebracht en met 44 tegen 42 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Nolting, Roessingh, Limburg, Thomson, Reyne, Schaper, van Deventer, Smidt, Hubrecht, van Doorn, Patijn, Drucker, ter Laan, Marchant, Goeman Borgesius, Bos, Treub, van Karnebeek, de Klerk, Tydeman, Janssen, IJzerman, van Gijn, de Boer, Lely, van Kol, Plate, Zijlma, Jannink, de Beaufort, Troelstra, Pierson, Jansen (den Haag), van Foreest, van der Zwaag, Blooker, Smeenge, Ketelaar, Mees, Verhey, van den Bergh (Rotterdam), Lieftinck, van Styrum en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Veen, de Ram, Nolens, van Heemstra,

van Sasse van Ysselt, Loeff, Heemskerk, van Vuuren, Duymaer van Twist, Kolkman, van den Berch van Heemstede, Koolen, van de Velde, de Waal Malefijt, Brummelkamp, Bogaardt, Aalberse, van Limburg Stirum, Passtoors, Duynstee, van Vlijmen, van den Heuvel, Beckers, Ruys de Beerenbrouck, van Wijnbergen, Bolsius, Regout, Talma, Okma, van Alphen, de Savornin Lohman, van Nispen tot Sevenaer, van Wassenaer van Catwijck, van der Borch van Verwolde, Fruytier, van Idsinga, van Dedem, Brants, Lucasse, van Bylandt, van Vliet en Schokking.

Het gewijzigde art. 874 a wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 874 *a*. In het eerste lid vervallen de woorden „waarbij hij zich als werkgever of als arbeider heeft verbonden,". In het tweede lid worden de woorden „De bepaling van het eerste lid" vervangen door de woorden „Deze bepaling" en de woorden „den werkgever of den arbeider" door het woord „dengene".

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer **Kist**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. III, bl. 107.]
Nu is er omtrent de pro deo nog een bepaling, die ook op zich zelf nog al kras is, namelijk dat de werkman, wanneer hij een bewijs van onvermogen heeft, wordt *geacht* reeds verkregen te hebben de vergunning gratis te mogen procedeeren.
De rechter mag dit niet afwijzen en dit is nog al sterk, want werkelijk de gronden waarop de rechter de bevoegdheid heeft deze vergunning te weigeren, zijn toch al zwak. Volgens art. 862 mag hij het alleen doen, wanneer de vordering klaarblijkelijk van allen grond ontbloot is.
Wel geef ik toe, dat het recht van alinea 2 in sommige gevallen, wanneer het lieden geldt van hoogere verdiensten, niet weg te cijferen is, maar toch zal den patroon in de meeste gevallen het proces niet aan te raden zijn.
[Men zie verder dl. II, bl. 194.]

ARTIKEL VII.

Artikel 39, 3°. der Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie wordt gelezen als volgt:

„Van alle regtsvorderingen betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst of tot eene collectieve arbeidsovereenkomst als bedoeld bij artikel 1637 n van het Burgerlijk Wetboek."

O. 1901. Artikel 39, 3°. der Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie wordt gelezen als volgt:

„Van alle regtsvorderingen uit de arbeidsovereenkomst voortvloeijende."

O. en **G. O.** Art. 39, 3°. R. O. = **O. 1901** Art. 39, 3°. R. O.

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie bladz. 288.]

1e N. v. W. In art. 39, 3°. der Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie worden de woorden: „uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende" vervangen door de woorden: „betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(14 Juni 1906.)

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! In dit artikel wordt door mij een noodzakelijke wijziging gebracht, naar aanleiding van de nieuwe bepaling omtrent de collectieve arbeidsovereenkomst. Het is de bedoeling, dat de quaestiën, voortspruitende uit de collectieve arbeidsovereenkomsten, ook zullen behooren tot de competentie van den kantonrechter, maar dit staat niet uitdrukkelijk in het artikel neergeschreven. Ik wensch daarom aan het artikel toe te voegen de woorden: „en tot eene collectieve arbeidsovereenkomst als bedoeld bij art. 1637*m bis* [n] van het Burgerlijk Wetboek".

De **Voorzitter**: Door de Regeering is een wijziging gebracht in dit artikel, zoodat het zal worden gelezen: Art. 39, 3°., der wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie, wordt gelezen als volgt:

Van alle regtsvorderingen betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst en tot eene collectieve arbeidsovereenkomst als bedoeld bij art. 1637*m bis* [n] van het Burgerlijk Wetboek.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over de Regeeringswijziging mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Bij deze Regeeringswijziging rijst tweeërlei vraag, waarover ik een enkel woord namens de Commissie wensch te zeggen. Vooreerst de vraag, of tot competentie van den kantonrechter ook zullen worden gebracht de geschillen, die uit een collectieve arbeidsovereenkomst voortspruiten, en in de tweede plaats de vraag, of het daartoe noodig is uitdrukkelijk de collectieve arbeidsovereenkomst in dit artikel te vermelden.

Wat de eerste vraag aangaat, komt het der Commissie voor, dat waar de kantonrechter zal hebben te oordeelen over alle geschillen over bijzondere arbeidsovereenkomsten, waar hij zich dus zal hebben in te denken in de verhoudingen, die daarbij voorkomen, en ook meer en meer practisch daarvan op de hoogte zal komen, voor zoover hij het niet reeds is, dat het daar wenschelijk is ook tot zijn competentie te brengen de nauw verwante geschillen, die uit de collectieve arbeidsovereenkomst kunnen ontstaan.

De Commissie van Rapporteurs meent dus, dat het wenschelijk is, ook de collectieve arbeidsovereenkomst tot de bevoegdheid des kantonrechters te brengen.

Is het nu noodig, dit uitdrukkelijk te zeggen?

De Commissie meent, dat op deze vraag bevestigend geantwoord moet worden. Het wetsontwerp onderscheidt tusschen de individueele arbeidsovereenkomst tusschen werkgever en arbeider, en de collectieve arbeidsovereenkomst, een overeenkomst van anderen aard, die niet verstaan wordt onder het woord „arbeidsovereenkomst", waar dit in het ontwerp voorkomt. Het is dus wenschelijk, naar het oordeel der Commissie, uitdrukkelijk naast elkaar te stellen de individueele arbeidsovereenkomst en de collectieve arbeidsovereenkomst, als bedoeld bij art. 1637*m bis* [n]. Ook die laatste bijvoeging is, naar het oordeel der Commissie, juist, omdat er ook kunnen zijn andere collectieve arbeidsovereenkomsten, terwijl hier alleen worden bedoeld die, welke bij dat artikel der wet zijn geregeld. Evenwel is de Commissie, sedert zij van den Minister kennis kreeg van zijn voornemen om deze wijziging aan te brengen, bezig te overwegen, of wellicht bij een of ander artikel, regelende de procedure, wijziging zal noodig zijn met het oog op die bijvoeging, doch dit is van later zorg. Wij meenen thans die bijvoeging te kunnen aanbevelen.

De heer **van Idsinga:** Het heeft mij reeds dadelijk getroffen toen de Minister de thans aangebrachte wijziging voorlas, dat zij uit een taalkundig oogpunt zonderling scheen. Ik dacht het eerste oogenblik, dat zij ook zakelijk niet juist zou zijn, maar bij nadere overweging en op dezelfde gronden als door den geachten voorzitter der Commissie van Rapporteurs zijn voorgedragen, zie ik in, dat de bijvoeging wenschelijk en noodig is. Dan zou ik evenwel den Minister in overweging willen geven het artikel zoo te lezen: „van alle rechtsvorderingen betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst of tot eene overeenkomst als bedoeld in het tweede lid van art. 1637*m bis* [n]".

De beraadslaging wordt gesloten en het gewijzigd artikel zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

In den voorlaatsten regel wordt het woord „en" vervangen door het woord „of".

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

V. Rechtspraak en executie.

§ 1. *Uitbreiding der bevoegdheid van den kantonrechter.*

Art. VII. Met de uitbreiding, welke hier aan de bevoegdheid van den kantonrechter wordt gegeven, konden vele leden niet medegaan. Van verschillende zijden werd er op gewezen, dat door deze wijziging van art. 39, 3°. der wet op de Regterlijke Organisatie, het geheele stelsel onzer rechterlijke organisatie omvergeworpen wordt. Terwijl volgens dat stelsel de arrondissementsrechtbank de gewone rechter is en den kantonrechter

slechts eene beperkte competentie gegeven wordt voor minder belangrijke geschillen, worden door de nieuwe redactie van art. 39, 3°. alle rechtsvorderingen *betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst,* zonder eenige beperking van den aard en den omvang dier rechtsvorderingen, tot de competentie van den kantonrechter gebracht. Daar vaststaat, dat de arbeidsovereenkomst, volgens de ruime definitie daarvan gegeven in art. **1637 a**, nevens koop en verkoop, het meest voorkomende contract is, zijn de gevolgen van de voorgestelde verandering onafzienbaar. Ook de overeenkomsten welke aan de werking van den nieuwen zevenden Titel A door art. **1637 z** en art. II der Overgangsbepalingen onttrokken zijn, vallen wèl onder het nieuwe art. 39, 3°. R.O. Eveneens, naar het schijnt, de overeenkomsten met kenmerken van eene arbeidsovereenkomst en van eenige andere soort van overeenkomst bedoeld bij art. **1637 c**, 1ste lid, en de aannemingsovereenkomsten bedoeld in het 2de lid van dat artikel.

In de regeling der competentie wordt bovendien een element van onzekerheid gebracht door de vage aanduiding der rechtsvorderingen over welke de kantonrechters zullen hebben te oordeelen als rechtsvorderingen tot eene arbeidsovereenkomst *betrekkelijk.* Het bestaande art. 39, 3°. R.O. geeft terecht eene scherpere belijning door de competentie aan een *petitum tot nakoming* te verbinden en slechts voor de rechtsbetrekking tusschen *meesters* eenerzijds en *werklieden* of *arbeidslieden* en *dienstboden* anderzijds. Het beloop der vorderingen bleef daardoor tot een matig bedrag beperkt, wat bij de voorgestelde verandering het geval niet is. Ook de vorderingen van het grootst denkbare bedrag en van geheel anderen aard dan *nakoming der arbeidsovereenkomst,* mits slechts *tot eene arbeidsovereenkomst betrekkelijk,* zullen aan den gewonen rechter onttrokken worden.

Niet alleen doorbreekt de bepaling alzoo het geheele stelsel van indeeling der competentie tusschen kantonrechters en rechtbanken, maar eveneens dat betreffende verdeeling der competentie in hooger beroep tusschen hoven en rechtbanken. Voor zoover de kantonrechter de gewone rechter in eersten aanleg zoude worden, zoude de rechtbank, eveneens in strijd met het stelsel der Rechterlijke Organisatie, de gewone rechter in hooger beroep worden.

Met de competentie hangt eindelijk ook de vertegenwoordiging door rechtsgeleerde raadslieden samen.

Dat noch de kantongerechten, waarbij met het oog op de kantonrechters-plaatsvervangers zelfs rechtspraak in belangrijke zaken zoude kunnen worden uitgeoefend door een enkelen voor die taak niet voorbereiden rechter, noch de rechtbanken, die door overlading met andere werkzaamheden niet geregeld den tijd hebben, dien de behandeling en beoordeeling van de appèlzaken eischen, voor de nieuwe taak ingericht zijn, behoeft geen betoog.

Antwoord der Regeering.

V. Rechtspraak en executie.

§ 1. *Uitbreiding der bevoegdheid van den kantonrechter.*

Art. VII. Hoewel de uitspraak, voorkomende in de kritiek op de voorgestelde wijziging van art. 39, 3°., der wet op de Rechterlijke Organisatie, dat door die wijziging „het geheele stelsel onzer rechterlijke organisatie omvergeworpen wordt" van eene zekere mate van overdrijving niet kan worden vrijgepleit, wenscht de ondergeteekende allerminst te beweren, dat deze uitbreiding van de rechtsmacht des kantonrechters niet anders zoude zijn dan eene toepassing van de beginselen, die in 1838 in onze rechterlijke indeeling zijn nedergelegd. Deze erkentenis kan intusschen te minder als eene instemming met de kritiek van het Voorloopig Verslag worden aangemerkt, vermits

het juist in de bedoeling gelegen heeft op dit gebied wijziging in de rechtsmacht des kantonrechters aan te brengen. Naar veler oordeel zal een in menig opzicht dringende hervorming van onze rechtspleging in burgerlijke zaken zich moeten bewegen in de richting eener uitbreiding van de bevoegdheid van den alléén-rechtsprekenden rechter. Dit onderwerp is echter thans niet aan de orde. Hier heeft den doorslag gegeven, dat in verreweg de groote meerderheid der gevallen, waarin over de uitvoering der arbeidsovereenkomst de rechtsstrijd wordt aangebonden, een snelle, eenvoudige, min kostbare behandeling van het geding voor beide partijen vereischt wordt en daarom juist de kantonrechter hier de aangewezen rechter is.

Bovendien verlieze men niet uit het oog, dat het tegenwoordig voorschrift van art. 39, 3°. niet anders is, en niet anders kan zijn, dan een terugslag op de artt. 1637—1639 Burgerlijk Wetboek, die eveneens slechts betrekking hebben op dienstboden en werklieden, en dat ook het tegenwoordig artikel ten aanzien van het bedrag van het gevorderde geene grenzen aan de bevoegdheid des kantonrechters stelt: de kantonrechter is thans, hoe hoog het bedrag ook zij, bevoegd van de vordering kennis te nemen, ingesteld ter zake van „betaling van arbeidsloonen en het volbrengen van wederzijdsche overeenkomsten van meesters en hunne dienstboden of arbeidslieden." Nu moest begrijpelijkerwijze met de beperkte strekking van het materieele recht hier ook de beperkte bevoegdheid des kantonrechters verdwijnen, doch wat niet behoefde te vervallen, wat zelfs om een deugdelijke reden, gelijk aangetoond, behoort behouden te blijven, dat is de onafhankelijkheid der bevoegdheid des kantonrechters van het bedrag van het petitum. Worden nu volgens het ontwerp inderdaad alle vorderingen betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, zonder eenige beperking van den aard en den omvang dier rechtsvorderingen, tot de competentie van den kantonrechter gebracht, dan brengt de voorgestelde wijziging van art. 39, 3°. Rechterlijke Organisatie alleen in dit opzicht verandering in den bestaanden toestand, dat de bevoegdheid des kantonrechters zich ook zal uitstrekken tot andere arbeiders dan dienstboden en werklieden.

Het Voorloopig Verslag noemt de gevolgen van de voorgestelde verandering onafzienbaar, vermits vaststaat, dat de arbeidsovereenkomst volgens de definitie van art. **1637 a** nevens koop en verkoop het meest voorkomende contract is. Ten aanzien van de rechtspraak echter hangt het gewicht en de omvang dier gevolgen niet zoozeer of van het veelvuldig voorkomen van het contract, doch van de vraag of het contract tot vele procedures aanleiding geeft. Het contract op zichzelf zal, wordt het ontwerp wet, daarom niet meer of niet minder voorkomen dan thans, nu het slechts voor een uiterst gering gedeelte wettelijk geregeld is. En wat de procedures aangaat, is er geen reden om te gelooven, dat eene zorgvuldige en uitvoerige wettelijke regeling op den duur tot meer rechtsgedingen aanleiding zal geven dan eene zoo fragmentarische en ondeugdelijke als de bestaande, welke bijna geene enkele der vele vragen, die de practijk van het dagelijksch leven op dit gebied opwerpt, op degelijke en billijke wijze beantwoordt.

Dat de overeenkomsten, welke aan de werking van den nieuwen Zevenden Titel A door art. **1637 z** onttrokken zijn, onder het nieuwe art. 39, 3°. R. O. zullen vallen, kan toegegeven worden met dit niet onbelangrijk voorbehoud evenwel, dat de vraag, in hoeverre de burgerlijke rechter al dan niet bevoegd is kennis te nemen van vorderingen ontstaande uit de dienstbetrekking der personen genoemd in het tweede lid van art. **1637 e**, ten deze ongepraejudicieerd blijft en eerst bij de te maken regeling van den rechtstoestand der burgerlijke ambtenaren hare definitieve oplossing zal erlangen.

Het Voorloopig Verslag vergelijkt de „vage aanduiding" der rechtsvorderingen, in art. 39, 3°. bij het ontwerp bedoeld, met de „scherpere belijning", welke de bestaande lezing geeft, door de competentie aan een petitum tot nakoming te verbinden". Intusschen mag niet uit het oog worden verloren, dat de uitdrukking „rechtsvorderingen, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst" toch geene andere beteekenis heeft dan deze, dat de rechtsvordering moet steunen op eene arbeidsovereenkomst (1), zoodat ook met de voorgestelde lezing de competentie des kantonrechters zich zal beperken tot die acties, die strekken om de wederpartij tot naleving harer uit het arbeidscontract voortvloeiende verplichtingen te noodzaken of om haar de gevolgen der niet-naleving te doen dragen.

Ten aanzien van de behandeling en beoordeeling van de appèlzaken veroorlooft de ondergeteekende zich te doen opmerken, dat de zaken, die de arrondissements-rechtbank ten gevolge van de voorgestelde wijziging in appèl ter beoordeeling zou krijgen, thans in eersten aanleg door haar behandeld zouden worden. Hiermede zou de rechtbank in ieder geval aan tijd en moeite winnen, daar de behandeling eener appèlzaak in den regel minder omslachtig is dan die van eene zaak, welke nog niet aan een rechterlijk oordeel onderworpen is geweest.

Dat eindelijk de procedure voor den kantonrechter bijstand door een rechtsgeleerden raadsman geenszins uitsluit, alleen niet verplichtend stelt, behoeft wel niet te worden herinnerd.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer **van Houten:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 304.]

Het allerergste is de uitbreiding van de competentie van den kantonrechter; die is onmogelijk, absoluut onmogelijk! Onze inrichting van de competentie is zooals ieder weet, naar de mate van het geldelijke belang. Die competentie van den kantonrechter begint in het hoogste ressort tot een limiet van f 50 en dan komt men met een kleine onregelmatigheid in de lijn tot een competentie van f 200, behoudens hooger beroep. Verder is de gewone rechter de rechtbank.

Maar nu gaat men in plaats van naar het geldelijk belang de zaken te verdeelen, als het ware door een perpendiculaire lijn een indeeling maken naar den oorsprong der vordering.

De kantonrechter zal competent zijn te oordeelen over alle zaken tot arbeidsovereenkomst betrekkelijk, onverschillig tot welk bedrag. Zoo iets wordt incidenteel bij zulk een ontwerp als bijkomende zaak bijgevoegd, altijd in de onwillekeurige dwaling die bij de behandeling van dit ontwerp steeds zichtbaar blijft, dat men altijd heeft te doen met de eigenlijke loonarbeiders en dus met kleine geldelijke bedragen.

---

(1) In alle regeeringsontwerpen tot en met het Gewijzigd Ontwerp van den Minister LOEFF kwam de uitdrukking voor «uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende». Deze uitdrukking is ingevolge een wenk der Commissie van Rapporteurs, alleen ter verbetering van den stijl van het ontwerp, door de tegenwoordige vervangen. Men zie Verslag (Gedrukte Stukken 1904—1905, **23**, nº. 3), blz. 8 en Nota van Wijziging (id. nº. 4), blz. 4 en 5. [bladz. 288.]

Ik zal over dit punt niet verder uitweiden, omdat ik weet, dat door een medelid van de Commissie van Rapporteurs dit punt meer opzettelijk zal worden besproken.

[Men zie verder bij art. I der Overgangsbepalingen.]

(4 Juli 1907.)

De heer **'t Hooft:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt deel I, bladz. 177.]

Die fout vertoont overal zijn schadelijke werking, niet alleen in de bepalingen houdende het materieel recht, waarover ik nu niet meer spreken zal doch ook in de bepalingen omtrent de competentie van den kantonrechter en in de voor dezen gevoerde procedure.

Dit is mede een zeer ernstige grief welke ik tegen dit wetsontwerp heb en die men het moeilijk te zwaar kan aanrekenen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ga dadelijk rekenschap geven van dit oordeel, doch ik moet vooraf een opmerking maken.

Het komt niet in mij op om critiek te willen uitoefenen op de wijze van werken der andere Kamer, speciaal ook niet ten opzichte van dit wetsontwerp. Vooral zou ik geen afkeurende critiek willen uitbrengen. Integendeel. Er is veel kostbare tijd nuttig aan besteed, ook al komt dit ontwerp niet tot stand, al wil ik voor mij wel verklaren in denzelfden zin als de vorige week de heer Waller [dl. I, bl. 544] en ook de heer Franssen [dl. I, bl. 249] sprak, dat dit ontwerp, verdedigd door 's Ministers voorganger, er allicht voor mij veel aannemelijker zou hebben uitgezien.

Maar wat is het geval?

De Tweede Kamer is op 7 Maart 1906 aan de Arbeidswet begonnen.

Op 22 Juni daaraanvolgende zijn de beraadslagingen geëindigd.

Aan algemeene beschouwingen heeft men zich niet bezondigd, waarlijk niet. Moest ik afkeurende critiek uitbrengen, dan zou ik zeggen: de algemeene beschouwingen hebben ten onrechte ontbroken.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter! Al die weken, al die maanden is men bezig geweest met het materieele recht. En slechts de laatste twee of drie dagen, terwijl de Kamer door weken beraadslagens over altijd hetzelfde onderwerp door en door vermoeid was, terwijl, nadat men eindelijk door de bepalingen van het materieele recht was heen gekomen, het recès op het punt stond te beginnen, heeft men kunnen wijden aan de in aantal veel minder talrijke doch overigens even gewichtige artikelen betrekkelijk het formeele recht.

Gevolg daarvan was, dat over de hoogst gewichtige competentie-quaestie, waarvan in ons Voorloopig Verslag zeer te recht wordt gezegd dat het doorbreekt het geheele stelsel onzer bestaande rechterlijke organisatie, geen debat is gevoerd, geen debat, Mijnheer de Voorzitter, geen enkel woord. Niet omdat men het met deze regeling eens was. Ik zal aantoonen, hoe later bleek dat dit niet het geval was, maar de Kamer was te vermoeid en kon na zoo uitputtende discussie over het materieele recht, niet den moed vatten, nog eens een principieel debat te beginnen over het formeele, terwijl bovendien de tijd ontbrak. En bij de procedure niet anders. Want wel is daarover een paar dagen gedebatteerd en zijn daarin nog eenige wijzigingen gebracht, doch, Mijnheer de Voorzitter, de regeling der procedure zooals die bij de Tweede Kamer in debat kwam heeft niet eens de eer eener schriftelijke behandeling genoten; zij is niet eens in de sectiën onderzocht.

Zie, Mijnheer de Voorzitter, het komt mij voor, dat deze wijze van handelen, waartoe de Kamer wel verplicht was, wilde zij het ontwerp nog vóór het recès afdoen, het aan *deze* Kamer ten plicht maakt dubbel scherp toe te zien.

Wanneer gewichtige, in ons maatschappelijk leven diep ingrijpende wetten als die omtrent de competentie onzer rechterlijke macht of wijze van procedeeren, waaronder de natie menschenleeftijden heeft verkeerd zonder dat daarin al dien tijd wijziging van aanbelang werd aangebracht, bij gelegenheid der vaststelling van een onzer sociale wetten en als ware het een weinig beduidend aanhangsel daarvan, nu op eens en als toevallig en incidenteel in haar grondslagen worden aangetast en gewijzigd zonder dat de deskundigen hun meening hebben doen hooren, zonder behoorlijke schriftelijke voorbereiding, ik herhaal het, Mijnheer de Voorzitter, dan mogen wij wel dubbel scherp toezien.

Mijnheer de Voorzitter! Er is op dit oogenblik in den lande zoowel in als buiten de juridische wereld een beweging gaande, die, en te recht, niet tevreden met het oude, wil komen tot een principieele herziening van ons procesrecht,

evenals wij onlangs, en misschien ook niet ten onrechte, hebben gezien de uitbarsting eener beweging tegen onze bestaande militaire organisatie.

Men wil snel recht, goed recht, goedkoop recht, altemaal zeer wenschelijke zaken. Niet weinigen hebben het oog geslagen op het buitenland, en meenen daar gevonden te hebben wat ons ontbreekt en wat ons zou kunnen helpen. De alleen rechtsprekende rechter althans in eerste instantie; het verlaten van het dogma der lijdelijkheid des rechters, enz.

Ik heb hier mijn meening daarover niet mede te deelen en zal dit ook niet doen. Wat den alleen rechtsprekenden rechter betreft, merkte een der praeadviseurs op de juristenvergadering te Groningen in zijn prae-advies op, dat in civilibus niet geldt voor den rechter wat in het Staatsrecht geldt van den vorst, dat: the king can do no wrong. En ten bewijze van de juistheid dier opmerking gaf hij een statistiek, genomen uit de *Jaarcijfers* van 1905, waaruit blijkt dat in hooger beroep van de vonnissen der kantonrechters, gemiddeld over 10 jaar, werden vernietigd ruim 44 pct.

Ook wil ik opmerken, dat ons formeel recht zich niet leent tot proefnemingen op groote schaal en dat men altijd voorzichtig moet zijn met overplanting van vreemde instellingen op vaderlandschen bodem, al voldoen zij daar in den vreemde nog zoo goed.

Wij moeten in dat nieuwe huis wonen, dat wij willen gaan bouwen, in ons land, met onze gewoonten, met onze behoeften, met onze eigenaardigheden, die de vrucht zijn van langdurige overlevering zoowel als van nieuwe levenseischen.

Het kon wel eens gebeuren dat dat buitenlandsche huis bij de bewoning ons tegenviel en wij spoedig naar het oude afgebrokene terugverlangden, doch dan tevergeefs.

Wat heeft men niet goede verwachtingen gehad van de wet-Hartogh! Het trof mij, dat op de juristen-vergadering te Groningen een bekend Amsterdamsch advocaat met de verzuchting kwam, dat door de wet-Hartogh eer langzamer wordt geprocedeerd dan sneller. Professor van Boneval Faure krijgt dus nog gelijk, al is het wat laat.

En dan wil ik in dit verband nog wijzen op een hoofdartikel, dat de vorige week voorkwam in het *Weekblad van het Recht* (21 Juni). Daar heeft de hoofdredacteur het ook over de herziening van ons procesrecht, dat de vorige week op de juristenvergadering te Groningen een onderwerp van debat uitmaakte. En wat zegt nu die man, dien men toch bezwaarlijk voor een reactionair zal kunnen uitmaken?

„Hoe zal dat oordeel luiden en moeten luiden? Men vergeve het ons, indien wij op die dubbele vraag het antwoord schuldig blijven. Waartoe een profetie, die toch reeds menigmaal, wanneer zij werd beproefd, omgekeerd uitkwam? En waartoe een advies, dat slechts eenige waarde zou kunnen hebben, indien tijd en ruimte toelieten het uitvoerig te motiveeren? Aan ons kort saamgevat oordeel heeft niemand wat en daarom houden wij het liever bescheidenlijk terug. Slechts een opmerking tot slot. Wat ons bij de lezing der verschillende adviezen heeft getroffen, is de groote tegenstelling tusschen de desiderata, hier uitgesproken op civielrechtelijk terrein en elders verkondigd voor het gebied van het strafproces. Voor het strafproces een toenemende oppositie tegen den rechter van instructie, omdat zijn medewerking bij het onderzoek hem ontrouw maakt aan zijn functie als rechter, voor het burgerlijk geding een steeds krachtiger aandrang om den rechter mede te doen werken aan het onderzoek, ten einde de waarde zijner rechtspraak te verhoogen. Die tegenstelling moet onwillekeurig de vraag doen rijzen: zou hier en daar de gestelde eisch niet vooral daarin zijn grond vinden, dat men van wat bestaat het best de gebreken ziet en altijd zijn ideaal meent te vinden in wat er voor in de plaats kan komen, een ideaal, dat, eenmaal bereikt, de verwachtingen weinig bevredigt en, zij het soms na een geschiedenis van vele jaren, terug doet keeren tot wat vroeger was?"

Professor Symons [lees: 'Simons'] geeft zijn oordeel niet. Men moet er naar raden. Maar hij maakt het ons aan 't slot niet moeilijk om het antwoord te vinden.

Ik zal er niet meer van zeggen. Genoeg om te doen zien dat men hier te doen heeft met regelingen van zeer belangrijken aard, waarover de deskundigen het lang niet eens blijken te zijn niet alleen, maar waarover velen hun meening nog niet hebben uitgesproken, gesteld al dat zij zich die hebben gevormd. Een zaak dus, die nog niet rijp is voor regeling; waarvan in ieder geval nog volstrekt niet vaststaat in welken zin die zal moeten plaats hebben.

Zullen wij herzien binnen het kader onzer wet, of zullen wij komen tot geheel nieuwe systemen?

Wij allen, Mijnheer de Voorzitter, het geheele volk, heeft recht en belang dat

deze vraag, rustig, kalm, nauwgezet en vooral ook opzettelijk worde overwogen en dat intusschen niets gedaan worde, waardoor op die beslissing worde vooruitgeloopen en deze gepraejudicieerd.

En hierin is nu gelegen een mijner zeer ernstige grieven tegen dit wetsontwerp.

Dit wetsontwerp vergenoegt er zich niet mede om op het gebied van het materieele recht een geheel nieuw stel van bepalingen in te voeren, waardoor bestreken wordt het geheele terrein van de arbeidsovereenkomst in zijn ruimsten omvang — met uitzondering van de publiekrechtelijke lichamen.

Daarover heeft men ten minste nagedacht en ernstig gedebatteerd.

Maar het doet nog veel meer.

Bevreesd als men was dat dit nieuwe materieele recht bij de geldende processueele regelen niet terstond al het effect zou opleveren wat er van wordt verwacht — en niet willende wachten op een herziening van ons procesrecht, heeft men het zijn eigen rechterlijke organisatie en rechtsvordering bij zijn geboorte mee willen geven.

Doch daarbij heeft men over het hoofd gezien, dat men, dusdoende, een rechtsorde in het leven riep die veel verder reikte dan het gebied dat men bezig was te regelen, doch die ook praejudicieerde een herziening onzer rechterlijke organisatie.

Gelijk het nu bij de Oorlogsbegrooting ongeoorloofd was om incidenteel te besluiten tot afschaffing van het blijvend gedeelte, dáár, met de bedoeling om te spoediger te geraken tot een nieuwe militaire organisatie — nog veel meer is het hier ongeoorloofd om bij gelegenheid van het arbeidscontract een stel bepalingen van formeel recht in te voeren, die, in volkomen strijd met het bestaande stelsel, tot gevolg moeten hebben, dat dat geheele stelsel wordt doorbroken en men bij een nieuwe regeling niet meer vrijstaat.

Dat bestaande stelsel, hetwelk hier nationaal is, ook omdat het analogie vertoont met hetgeen was onder onze oude Republiek — waar wij immers ook de collegiale rechtspraak hadden — brengt mee, dat de gewone rechter in burgerlijke zaken is de rechtbank, met de hoven voor het appèl.

Daarnaast, exceptioneel, voor zaken van klein geldelijk belang, de kantonrechter — hoogstens gaat zijn competentie tot f 200 — of bij sommige andere vorderingen zonder bepaald maximum, omdat daar de aard der vordering dat maximum al voldoende vaststelde en beperkte.

Als de aard der vordering het maximum al voldoende beperkt, behoeft men geen cijfer daartoe te noemen.

En zoo scrupuleus was onze wetgever in het vasthouden aan dat beginsel, dat de rechtbank de gewone rechter zou zijn en de kantonrechter slechts over zeer kleine vorderingen zou oordeelen, dat hij, om ons te bepalen tot de zaak in debat, in art. 39, 3°., van de wet op de Rechterlijke Organisatie voorschreef dat de kantonrechter slechts zou kennis nemen van de vordering tot betaling van arbeidsloon aan werklieden, huren van dienstboden en het volbrengen van wederzijdsche overeenkomsten van meesters en hun dienstboden of arbeidslieden — met andere woorden: de kantonrechter zou alleen bij dienstboden en werklieden, in den tot op dit oogenblik gangbaren zin, kennis nemen van de vordering tot nakoming der overeenkomst; niet ook van die tot ontbinding, die uiteraard tot een hooger bedrag zou kunnen zijn. Deze moet voor den gewonen rechter worden gebracht.

Wat doet nu dit ontwerp? Het brengt bij den kantonrechter de geheele arbeidsovereenkomst in haar geheelen omvang; niet alleen de vordering tot nakoming, doch ook die tot schadevergoeding.

Dit zou dus voor de bestaande categorie van arbeiders al een groote afwijking zijn van de geldende bepalingen.

Doch door de algemeenheid zijner regeling brengt het nu ook bij den kantonrechter al die vorderingen van personen die tot heden niet als arbeiders bekend stonden.

De bevoegdheid van den kantonrechter, die tot heden was een exceptioneele en nauw beperkt tot kleine bedragen, wordt nu op eens een ongelimiteerde tot f 25,000, tot f 100,000, ja nog hooger.

In ons Voorloopig Verslag [bl. 177] vindt men een voorbeeld uit de practijk, een geval dat zich inderdaad voordoet. Het spijt mij, nu de Minister ontkennend schudt, dat het lid dat deze zaak in de secties besproken heeft, op dit oogenblik niet aanwezig is, maar het feit, meen ik, staat vast. In ieder geval, al stond het niet vast, het is dan toch als het ware uit de practijk gegrepen. Het betreft het geval van een mijndirecteur in Limburg. Die vordering dáár tot het bedrag van

f 192,000, moet door den kantonrechter worden berecht, met als grondslag voor het proces een verzoekschrift, waarin de gronden der vordering behooren te worden opgenomen. Dit wat het bedrag betreft.

De bevoegdheid van den kantonrechter, die tot op heden beperkt was tot een bepaalde categorie van personen, die uiteraard weinig procedeeren, wordt nu uitgebreid over het geheele terrein van het arbeidscontract, het meest voorkomende misschien van al de bestaande, ook in de hoogere sferen, waar wèl wordt geprocedeerd.

De Minister zegt: de veelvuldigheid van het contract bewijst niet ook de veelvuldigheid der daaruit voortkomende procedures.

Ik antwoord: best mogelijk. Maar daarop mag de Minister zich niet beroepen. Vooral niet nu hij aan de Kamers hieromtrent geen enkel gegeven heeft verschaft. De Minister had een statistiek kunnen doen opmaken van de zaken die thans door de rechtbanken zijn behandeld in eerste instantie gedurende het laatste jaar of de laatste jaren, en die in het vervolg bij den kantonrechter zullen komen.

Maar zelfs die ontbreekt. Zelfs dat weinige is onnoodig geacht. De coeur léger gaat men deze wijziging invoeren incidenteel, in strijd met het bestaande stelsel, zonder dat men weet, niet alleen welken invloed zij hebben zal op onze bestaande kantongerechten-procedure, maar zelfs zonder dat men een enkele poging gedaan heeft om er iets van te weten.

De vraag mag gedaan worden: hebben al onze tegenwoordige kantonrechters den tijd voor al die andere en vermeerderde werkzaamheden hun door deze wet opgelegd, maar voornamelijk: hebben zij de geschiktheid er toe? Ik zonder natuurlijk eenigen uit. In de eerste plaats ons geacht medelid uit Leeuwarden, wiens veelzijdige ervaring op zoo verschillend gebied hem reeds daarom zooveel vooruit geeft. In de tweede plaats mijn ouden studiemakker uit Leiden, den kantonrechter uit de residentie. Dan den hoogvereerden kantonrechter mijner woonplaats en nog anderen. Maar het korps als zoodanig? Welnu, Mijnheer de Voorzitter, ik zal mij zacht uitdrukken. Er is zeer ernstige reden voor rechtmatigen twijfel; men behoort niet te vergeten, dat het kantonrechterschap voor de meesten is de aanvangsbetrekking. Maar óók, om de zaken die voor hen zullen gebracht worden.

De president van het gerechtshof te Arnhem heeft mij gisteren nog verzekerd, dat hij de laatste dagen eens had nagegaan, opzettelijk, den aard van de zaken in de laatste jaren voor ons hof behandeld en dat hem daaruit gebleken was, dat een aantal dikwerf van de meest lastige en ingewikkelde quaesties en die veel hoofdbrekens en studie hadden gekost, bij het tegenwoordige wetsontwerp in eerste instantie zouden gekomen zijn voor den kantonrechter en in hooger beroep voor de rechtbank. Hij achtte wat de wet op dit punt hier gaat doen verderfelijk, volkomen onaannemelijk. Hij deelde mij mede, dat verscheiden magistraten en juristen, die hij de laatste dagen sprak, er even zoo over denken, wat mij trouwens uit eigen wetenschap bekend is.

Waarom dan niet vroeger geprotesteerd, zal men vragen. Ik kom daarop dadelijk terug, maar wijs hier al op hetgeen de heer van Houten heeft opgemerkt, op de gewoonte die men in de practijk volgt. Men neemt pas kennis van de wet als zij er is. De heer Stork illustreerde dat met een voorbeeld uit zijn industrieel leven.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, hier is het ook zoo gegaan.

Maar er is nog iets bij gekomen.

Na het ongunstig verslag dezer Kamer over dit wetsontwerp, heeft buitenaf, althans in die kringen waarin men, zooals in de magistratenwereld, niet of niet zooveel aan de politiek doet, niemand gedacht, dat dit wetsontwerp zou worden aangenomen en daarom heeft men het er zich niet moeilijk mede gemaakt.

Nu men ziet dat er toch nog kans op de aanneming bestaat, schrikt men op.

Erger nog, Mijnheer de Voorzitter, is, dat deze competentie-quaestie praejudicieert en praejudicieeren moet een nieuwe regeling onzer bestaande Rechterlijke Organisatie en van ons procesrecht.

Indien het bedrag der vordering niet meer bepaalt de bevoegdheid des kantonrechters op het gebied van het arbeidscontract, waarom zal dit dan voortaan wel het geval zijn op het gebied der overige rechtshandelingen, op het gebied van koop en verkoop enz.?

Daarvoor bestaat geen grond meer.

Men tast de bestaande regeling in haar hart aan. Indien ik den kantonrechter bevoegd verklaar om over een vordering uit een arbeidsovereenkomst, bijv. over een vordering van den directeur der Nederlandsche Bank tegenover die Bank,

tot een bedrag van duizenden guldens te beslissen, welke grond bestaat er dan, welke redelijke grond, om den kantonrechter onbevoegd te verklaren om te beslissen over een geschil uit een koopovereenkomst boven de f 200? Immers geen enkele.

Wij weten dus nu al, waar wij bij één herziening van onze Rechterlijke Organisatie en ons procesrecht niet alleen heen kunnen, maar heen moeten. Naar den alleen rechtsprekenden rechter; immers naar een zeer groote uitbreiding der bevoegdheid van den kantonrechter.

Die weg wordt ons nu niet alleen aangewezen bij dit wetsontwerp, maar wij worden ook nu reeds gedwongen, gaan wij tot een herziening over, dien weg te volgen, op straffe van anders een regeling te maken die ab initio op irrationeele en onhoudbare gronden berust.

Ik wijs er dan ook op, dat het juist de voorstanders zijn van deze nieuwe richting, die tevens de voorstanders zijn van de bij dit ontwerp ingevoerde rechtspraak.

Nu zegt de Minister in de Memorie van Antwoord, ofschoon hij erkent dat van het bestaande stelsel wordt afgeweken, dat in ons Voorloopig Verslag wordt overdreven.

Ja, Mijnheer de Voorzitter, dien doodloener kennen wij.

Doch dat niet wordt overdreven, dat volkomen juist is wat daar wordt gezegd, dat toonen omstandigheden aan, die zich hebben voorgedaan, nadat de Minister zijn antwoord heeft ingezonden.

Ik vestig de aandacht van de Kamer op het debat dat vóór veertien dagen in de Tweede Kamer is gevoerd over de wet op het vaderschap.

Bij dat ontwerp, met al zijn delicate quaesties, blijft men bij de gewone competentie-regelen. De rechtbank zal zijn de gewone rechter.

Dit was echter niet naar den zin van den heer Limburg, die, volkomen te recht op zijn standpunt, zich beriep op wat hier bij het arbeidscontract plaats heeft, en daarom voorstelde de procedure bij den kantonrechter te brengen.

In de Vergadering van 6 Juni j.l. (bladz. 1971) zeide deze geachte afgevaardigde: „in welke richting heeft zich steeds de meerderheid der juristen bewogen, die de vraag van de hervorming van onze rechtspraak onder de oogen namen? In deze richting: wil men hervorming van onze rechtspraak, wil men komen tot beter, en vooral tot sneller recht, dan is het noodig, dat de alleen sprekende rechter een veel grooter veld krijgt dan hij op dit oogenblik heeft. Dat men dat ook in deze Kamer heeft beseft, bewijst het wetsontwerp op het arbeidscontract. Dat wetsontwerp brengt alle procedures die uit het arbeidscontract kunnen voortvloeien, bij den kantonrechter. Ik mag er zeker wel aan herinneren, dat er onder de rechtsvorderingen, die uit dat arbeidscontract kunnen voortvloeien, zeer moeilijke en zeer ingewikkelde kunnen zijn. Ik mag er zeker ook wel de aandacht op vestigen, dat behalve de moeilijkheid en ingewikkeldheid van de quaesties, die daarbij voor den kantonrechter kunnen komen, er ook quaesties zullen worden behandeld die oeconomische beroeringen ten grondslag hebben en waarbij de beslissing die de kantonrechter neemt, op de oeconomische beroering een grooten invloed heeft.

„Aan den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht, die zegt, dat dit onvoorzichtig is geweest, zou ik willen zeggen: als dit dan onvoorzichtig was, dan hebben wij nu stap *a* gedaan en kunnen niet meer terug, en stap *b*, dien ik vraag te doen, is een veel minder onvoorzichtige, dus waar wij het meerdere in onvoorzichtigheid verleden jaar reeds hebben gedaan, kunnen wij het mindere gerust op den koop toe er bij nemen."

En later nog eens op bladz. 1986:

„Het schijnt, dat Parlementen nu eenmaal hebben een zeer eigenaardige psychologie voor sommige vraagstukken. Verleden jaar komt de Regeering bij het arbeidscontract met den kantonrechter en worden aan dezen gelaten alle geschillen daaruit voortvloeiende; hij krijgt te behandelen de vraag naar het traktement van een directeur van een bank, die f 25,000 per jaar verdient, vragen betreffende stakingsrecht, boetenstelsel, staangeld; niemand staat op om te betoogen, dat dergelijke beslissingen, zonder voorbereiding — zonder voogdijraad, zonder vertegenwoordiger, die eerst moet worden benoemd — niet aan den kantonrechter mogen worden overgelaten. Wij dachten dan ook, dat, als er één amendement was in onze amendementenreeks dat stellig bij de Kamer in goede aarde zou vallen, het dit amendement zou zijn."

En wat antwoordt nu daarop, niet de eerste de beste, doch een gezaghebbend lid der Tweede Kamer en voornaam rechtsgeleerde — de heer Heemskerk —, die zelf gestemd heeft voor het Arbeidscontract?

Dit: dat het onvoorzichtig is geweest van de Tweede Kamer om die competentie-quaestie zóó te laten passeeren en wel tegenover hetgeen de heer Limburg voorstelde om te doen bij de wet op het vaderschap, de grootere onvoorzichtigheid, maar dat het daarom nog niet aangaat om nu ook de kleinere onvoorzichtigheid maar te laten passeeren.

Habemus reum confitentem, zou ik bijna zeggen, als ik let op de kleine berisping die de geachte afgevaardigde opliep van zijn medelid den heer Limburg, toen deze hem toevoegde: Gij altijd zoo oplettend, gij hadt de Kamer tijdig moeten waarschuwen!

Bewijst dit alles niet de juistheid van het door mij uitgesproken vermoeden, dat men in de Tweede Kamer, ten gevolge van de straks door mij vermelde omstandigheden aan dit gewichtig onderdeel van het wetsontwerp niet de aandacht heeft gewijd die het verdiende, doch daaruit volstrekt van geen instemming der Kamer blijkt, wanneer de voorstanders van en de voorstemmers vóór dit wetsontwerp nu reeds, nu het wetsontwerp nog niet eens is aangenomen en in uitvoering gekomen, naar aanleiding van de als 't ware toevallige omstandigheid, dat dezelfde competentie-quaestie wordt opgeworpen bij een ander behandeld wetsontwerp tot de ontdekking komen: wij hebben een groote onvoorzichtigheid, wij hebben een fout begaan? Wanneer hoogstaande magistraten als die ik noemde, nu zij worden geplaatst voor de mogelijkheid eener aanneming van dit ontwerp, met beslistheid verklaren: op dit punt is het wetsontwerp verderfelijk, volkomen onaannemelijk?

En daarom, Mijnheer de Voorzitter, heeft voor mij het argument, dat deze wet in de andere Kamer met zoo groote meerderheid is aangenomen, geen waarde. Als de frissche, tot bezinning gekomen Tweede Kamer nu nogmaals een oordeel moest uitspreken, hoe zou het anders luiden!

En nu heeft die hier gemaakte fout bij de wet op het vaderschap nog niet tot consequenties geleid, ofschoon de voorstanders beweerden: er is eenmaal a gezegd, wij moeten nu verder ook b zeggen, omdat het dáár een al te delicaat onderwerp geldt. Er kwam bij: de Minister moest voorzichtig zijn, wilde hij het ontwerp niet meer gevaar doen loopen dan het reeds liep.

Doch wanneer dit niet het geval geweest ware, wanneer het enkel om het bedrag der vordering daarbij gegaan ware, men zou eens gezien hebben hoe de Minister dan een ander standpunt haddo ingenomen.

De Minister schudt van neen, maar dit heeft hij zelf verklaard, waar hij op bladz. 1982, 1ste kolom, zeide: „Als er enkel getwist wordt over het bedrag, dan wil ik voor mij de actie wel bij den kantonrechter brengen."

Ik geloof dus, Mijnheer de Voorzitter, dat in het Voorloopig Verslag met volkomen recht wordt gezegd, dat het ontwerp doorbreekt het geheele thans bestaande stelsel van competentie tusschen kantongerecht en rechtbank; van rechtbank en hof.

Niet alleen op het gebied van het arbeidscontract, maar overal op het geheele rechtsgebied dwingt het voor het vervolg de bestaande grensscheiding te laten varen en in eerste instantie òf to komen geheel en al tot den alleen rechtsprekenden rechter, òf althans tot een zeer groote uitbreiding van de competentie van den kantonrechter en tot het maken van geheel andere grensscheidingen dan de bestaande, — grensscheidingen die wij op dit oogenblik niet kennen en waarvan wij niet weten, of de mogelijkheid zal bestaan ze te trekken.

Nu zeg ik niet, dat ik van dat alles tegenstander ben. Doch ik wensch deze hoogstbelangrijke zaak eerst uitgewerkt voor mij te hebben en ze behandeld te zien, opzettelijk, à tête réposée, niet incidenteel zooals hier.

[Men zie verder dl. I, bl. 91.]

De heer **Sickenga**: Mijnheer de Voorzitter! Ik was niet voornemens over dit onderwerp te spreken. Ik heb de zaak wel bezien, maar ik ben toch niet genoeg deskundige om daarover, wat het technisch gedeelte aangaat, een leidend oordeel uit te spreken.

Nu echter de vorige geachte spreker zoo welwillend is geweest om mij in het debat te betrekken, acht ik mij verplicht, zij het uit courtoisie, aan zijn opwekking om aan het debat deel te nemen, gevolg te geven en hem te danken voor zijn vriendelijke woorden.

Of die vriendelijkheid wel zoo verdiend is, betwijfel ik, want het kon wel zijn, dat de vorige geachte spreker zich in mij vergist.

Hij zeide: den kantonrechter van Leeuwarden wil ik uitzonderen, want die zal het wel goed doen.

Nu heb ik de zaak bezien en heb haar geheel anders bezien dan de geachte afgevaardigde.

Ik heb verbaasd gestaan bij de bestudeering van dit onderwerp. Ik heb het wetsontwerp gevonden zooals het hier voor mij ligt; ik heb gelezen het Voorloopig Verslag en de Memorie van Antwoord en daarbij heb ik den indruk gekregen, dat de zaak toch werkelijk veel eenvoudiger is, dan waartoe zij in het Voorloopig Verslag dezer Kamer is opgeblazen.

De heer 't Hooft heeft critiek uitgeoefend op de wijze van behandeling in de Tweede Kamer; welnu ik zeg ook vrijmoedig hoe ik over ons Voorloopig Verslag denk.

[Men zie verder deel I, bladz. 286.]

Ik kom nu tot het punt, dat eigenlijk de prikkel tot mijn spreken is.

De vorige geachte spreker heeft er op gewezen, dat de kantonrechter niet de aangewezen man is voor die gewichtige procedures, die bij het arbeidscontract zullen voorkomen.

Ik ben zelf kantonrechter en ik zal mij op een bescheiden standpunt stellen.

Denkt men hier aan den alleen rechtsprekenden rechter, dan komt men hier, geloof ik, op een up to date vraagstuk. Meer en meer wordt het wenschelijk geacht, dat er meer bij den alleen rechtsprekenden rechter gebracht zal worden.

Maar dat is hier niet de principieele quaestie. De vraag is hier, of te recht de rechtspraak aan den kantonrechter wordt opgedragen.

Er is gezegd, dat de kantonrechters te Amsterdam, Rotterdam, den Haag, enz. het wel goed zullen doen, doch er zijn er zooveel kantonrechters. Welnu, hoevelen er ook mogen zijn, zij hebben allen in de practijk ervaring verkregen. Er wordt niemand kantonrechter die niet eerst is geweest óf griffier of ambtenaar van het openbaar ministerie bij een kantongerecht, óf substituut-griffier bij een rechtbank. Wanneer men dus deze rechtspraak aan den alleensprekenden rechter wil toevertrouwen, dan zie ik er geen bezwaar in deze op te dragen aan den kantonrechter.

De heer **van Houten:** En de plaatsvervangende kantonrechters dan?

De heer **Sickenga:** De kantonrechter doet zooveel mogelijk zijn best niet van den plaatsvervanger gebruik te maken. En verder vertrouw ik, dat het de Regeering gelukken mag goede plaatsvervangers te vinden.

Ik kom nu tot een détail-punt.

De heer 't Hooft heeft iets gezegd, dat mij leed gedaan heeft. Hij heeft een beroep gedaan op hetgeen in Groningen gezegd is. Daar zou een van de heeren gezegd hebben — als ik het goed heb opgeteekend —, dat 44 pct. van de vonnissen van de kantongerechten vernietigd werden. Of dat nu precies zoo gezegd is, weet ik niet, maar men zou toch den indruk kunnen krijgen, alsof 44 pct. van de vonnissen van de kantonrechters gecasseerd of in appèl vernietigd worden, en dien indruk wensch ik weg te nemen.

Ik maak daarbij gebruik van dezelfde *Jaarcijfers*, waarop de spreker in Groningen zich heeft beroepen. Ik zal alleen de cijfers vermelden over 1904, aannemende dat die wel ongeveer de gemiddelden zijn en dan zijn er in dat jaar door de kantonrechters in strafzaken uitgesproken 139 806 vonnissen, dat is in rond cijfer 140 000 vonnissen. Daarvan zijn voor den Hoogen Raad gebracht 70, waarvan 37 zijn vernietigd en 33 bevestigd. Door de rechtbanken zijn 394 vonnissen vernietigd en 264 bevestigd. Dus van de 140 000 vonnissen zijn in het geheel 431 vernietigd en 297 bevestigd en de overige zijn niet bij een hoogeren rechter geweest. Stelt men die 140 000 vonnissen tegenover die 431 dan vervalt het idee van de 44 pct. Mij dunkt, dat men het aantal van 37 gecasseerde vonnissen niet hoog kan noemen.

Maar nu de 394 door de rechtbanken vernietigde vonnissen.

Ik wil niemand beleedigen en ook geen rechtbank in een verkeerd daglicht stellen, maar het is een feit, dat wij vaak waarnemen, dat van de vonnissen in de rechtbanken meerdere gecasseerd worden, dus onder die 394 door de rechtbanken gecasseerde vonnissen zijn er verscheidene die weer door den Hoogen Raad gecasseerd worden.

Ik meen hiermede den indruk weggenomen te hebben, dat de vonnissen van den kantonrechter over het algemeen zoo slecht bevonden worden.

Er zijn 18 018 vonnissen in burgerlijke zaken gewezen door de kantonrechters.

In het geheel zijn door den Hoogen Raad 50 arresten van de gerechtshoven en vonnissen van rechtbanken en kantongerechten gecasseerd. Laten wij aannemen, dat daarbij 20 zijn van kantongerechten.

Door de rechtbanken zijn van de 18 000 te niet gedaan 42 en 60 bekrachtigd. Wanneer men 20 van de gecasseerden neemt, krijgen wij 62 te niet gedane van de 18 000.

Ik hoop hiermede den indruk te hebben weggenomen, dat de tegenwoordige kantonrechter een te verwerpen rechter zou zijn.

(5 Juli 1907.)

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637*n*, dl. I, bl. 550.]

De rede, gisteren door den geachten afgevaardigde den heer 't Hooft gehouden, die zooveel belangrijke punten behandelde, welke ik moet laten rusten, was voor een groot deel gewijd aan de bepaling waarbij een wijziging wordt gebracht in de wet op de rechterlijke organisatie, hiertoe strekkende, dat de kantonrechter in het vervolg over het geheele gebied van het arbeidscontract de competente rechter zal zijn.

De geachte afgevaardigde heeft dit punt ingeleid met de betuiging, dat, als dit wetsontwerp in de Tweede Kamer was verdedigd door den ambtsvoorganger van dezen Minister, het er anders zou hebben uitgezien. Daartegen moet ik al dadelijk opkomen. Wanneer de geachte afgevaardigde had gezegd: wanneer dit wetsontwerp in de andere Kamer was verdedigd door den voorganger van dezen Minister zou die verdediging zooveel beter geweest zijn, dan zou ik de eerste zijn om dat te erkennen; maar dat heeft hij niet gezegd.

De heer **'t Hooft:** Ik heb dat niet gezegd met het oog op dit speciale punt, maar in het algemeen.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: De geachte afgevaardigde heeft het in ieder geval gezegd ten aanzien van dit punt; daarin meen ik mij niet te vergissen. Hij heeft zijn oordeel geïntroduceerd à propos van het overbrengen van de competentie bij den kantonrechter. En daartegen moet ik opkomen, omdat de geachte afgevaardigde over het hoofd heeft gezien, dat in dit opzicht in het wetsontwerp door mij niets hoegenaamd is veranderd, zoodat het er dus onmogelijk anders zou hebben uitgezien, al was het ook niet door mij verdedigd.

Daarmede hangt samen een misvatting, waarop ik den geachten afgevaardigde gisteren reedt attent heb gemaakt.

Het is onjuist, dat dit wetsartikel is ingevoegd bij de mondelinge beraadslaging.

De heer **'t Hooft:** Dat heb ik ook niet gezegd.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Het is onjuist, dat daarover niet heeft plaats gehad een afdeelingsonderzoek.

De heer **'t Hooft:** Dat is juist.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Wanneer de geachte afgevaardigde het juist acht, dat het wel degelijk aan het onderzoek onderworpen is geweest, dan geeft hij mij eigenlijk toe, wat ik wilde betoogen, namelijk dat hij onwillekeurig vervallen is in enkele feitelijke dwalingen. Dit artikel stond namelijk niet in het wetsontwerp van den heer Drucker, daar deze zich had gedacht een invoeringswet, maar Minister Cort van der Linden is uitgegaan van het standpunt, dat het gewenscht was de voor de invoering noodige bepalingen aanstonds in het wetsontwerp op te nemen.

En zoo is voor het eerst in 1901 in het wetsontwerp van den heer Cort van der Linden het tegenwoordig art. VII opgenomen, zoodat reeds sedert 1901 de juristen in ons land, die in zaken van wetgeving belang stellen en die bijv. het *Weekblad van het Recht* lezen, waarin de wetsvoorstellen plegen te worden opgenomen, gelegenheid hebben gehad er kennis van te nemen.

In het wetsvoorstel van mijn geachten ambtsvoorganger heeft datzelfde artikel eveneens van den aanvang af zijn plaats gevonden en het spreekt vanzelf, dat het ook in de afdeelingen is onderzocht. Er zijn bij de mondelinge behandeling kleine veranderingen gebracht ten aanzien van de procedure, maar dat is hier van ondergeschikt belang, in dit artikel is niets veranderd.

De heer **'t Hooft:** Dat heb ik ook niet gezegd; ik heb gezegd, dat daarover geen debat is gevoerd.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Daarin heeft de geachte afgevaardigde gelijk. In de Tweede Kamer is hierover, terwijl het in de afdeelingen is onderzocht, geen woord van critiek gesproken. Wat zullen wij daar nu uit concludeeren? Ik had de redeneering begrepen, zooals ik ze opvatte, maar nu de geachte afgevaardigde erkent, dat het artikel van den aanvang af in het wetsvoorstel heeft gestaan, begrijp ik zijn redeneering niet meer. Niemand is in de afdeelingen tegen het artikel opgekomen. Wat is daaruit af te leiden? Dat de Tweede Kamer, in haar geheel, er mede instemde.

Dat is de eenige logische conclusie. De andere bepalingen, die ik verder laat rusten, hebben toch met deze zaak in zooverre wel iets te maken, dat er over het proces bij den kantonrechter dagen lang is gedebatteerd, en dat gedurende die lange discussie niemand diens competentie zelf als een bezwaar tegen het wetsontwerp heeft aangevoerd. Men had daar alle gelegenheid toe, maar ook toen is het niet geschied. Waarom niet? Mij dunkt, omdat men begrepen heeft, dat het eigenlijk vanzelf sprak, dat men, nu men een verandering ging brengen in de rechterlijke organisatie in verband met de verandering, die men bracht in het Burgerlijk Wetboek, ook zonder verdere onderscheidingen te maken, de geheele berechting van alle zaken onder het arbeidscontract vallende, bracht bij den kantonrechter. Men vond dat blijkbaar daarom gewenscht, omdat toch verreweg de meeste gevallen van dien aard zullen zijn, dat zij volgens onze tegenwoordige organisatie toch bij den kantonrechter zouden komen, want, zooals in de discussie gisteren al gebleken is, ten aanzien van het contract van de in de drie artikelen van het Burgerlijk Wetboek bedoelde personen met de werkgevers, is de kantonrechter competent, ook wanneer het betreft een bedrag hooger dan f 200.

Art. 39, 3°., maakt den kantonrechter bevoegd voor een onbepaald bedrag in deze. Het feit is niet weg te redeneeren, dat in onze tegenwoordige rechterlijke organisatie ten aanzien juist van dit gedeelte van het arbeidscontract, dat in dit wetsontwerp geregeld wordt, een uitzondering wordt gemaakt op den algemeenen regel. Wanneer bijv. met een monteur, die een hoog traktement heeft, en aan wien practisch zeer moeilijke werkzaamheden worden opgedragen, wordt overeengekomen, dat hij voor elke machine, die hij door zijn schuld bederft, een hooge boete zal betalen, zeg van f 500 of van f 1000, dan komt het geding daarover voor den kantonrechter.

De tegenstelling, die de geachte afgevaardigde, de heer 't Hooft, heeft gemaakt, laat ik geheel voor zijn rekening; maar zelfs wanneer ik klakkeloos aanneem, dat ze juist is, dat men in art. 39, 3°., strikt moet nemen de woorden: nakoming van de overeenkomst, zelfs in dien gedachtengang valt daaronder dit geval, en anders kan men zich ook andere gevallen denken, die er toch ongetwijfeld wèl onder vallen.

Zooveel is zeker, dat reeds op dit gebied, in onze tegenwoordige rechterlijke organisatie, de kantonrechter competent is onafhankelijk van het bedrag. Kan men nu — met het oog op gevallen, waarin hoogere bedragen in het spel zijn — dat veilig aan den kantonrechter overlaten?

Ik antwoord daarop: ongetwijfeld, en ik zeg dat niet enkel, omdat ik van deze plaats de eer en de bekwaamheid van onze kantonrechters heb hoog te houden, ik zeg dit niet enkel omdat ik meen, dat ons kantonrechterlijk personeel gerust mag worden gesteld naast het personeel van onze rechtscolleges, in het bijzonder van de rechtbanken, en dat er volstrekt geen reden is om aan te nemen, dat het alleen uitzondering zou zijn, dat onze kantonrechters zijn bekwame rechters, — ik apprecieer zeer de vriendelijkheid, die de geachte afgevaardigde heeft gehad, om in zijn rede onder die enkele uitzonderingen ook een kantonrechter te noemen, die mij zeer na staat, — maar ik wensch dat meer algemeen te zien opgevat. Ik meen, dat waarlijk niemand met de hand op het hart kan beweren, dat in doorsnede ons kantongerecht-personeel zou achterstaan bij het personeel van de rechtbanken. Zoo is de feitelijke toestand in ons land niet.

Hoe dat ook zij, in ieder geval is reeds uit hetgeen ik aanvoerde, gebleken, dat onze tegenwoordige wet dat vertrouwen aan den kantonrechter geeft. Maar waarom doet de wet dat nog meer? Dat is, omdat — de geachte afgevaardigde uit Gelderland zal toch wel de eerste zijn om dit toe te stemmen — het belang, de moeilijkheid van de gedingen en van de rechterlijke beslissingen volstrekt niet altijd in rechte reden staan tot het bedrag. Er komen voor den kantonrechter zaken voor, die juridisch en technisch veel meer moeilijkheid opleveren dan de meeste zaken voor de rechtbank. De kantonrechter wordt dus reeds nu geroepen tot beslissing van veel moeilijker zaken dan het hier geldt.

Het is dus eigenlijk minder juist, om, zooals de heeren doen, de meening te vestigen bij de leden, die misschien van deze zaken niet zoo op de hoogte zijn, alsof voor het eerst moeilijke en lastige beslissingen zullen worden gebracht ter competentie van den kantonrechter. Heden ten dage geschiedt dat reeds evenzoo, en bovendien, voor den kantonrechter is de regeling van het geding een zeer eenvoudige.

Gesteld een werkgever uit de groot-industrie heeft geschil met een zijner arbeiders en hij staat er op, dat dit uitgemaakt wordt in rechten, dan is dat een zaak, die op eenvoudige manier kan afloopen. Men heeft eenvoudig maar een zijner ondergeschikten een procuratie in handen te geven, waarmede hij gaat naar de zitting van het kantongerecht en daar wordt de zaak behandeld op een eenvoudige, practische en zeer weinig kostbare manier.

Maar wanneer het belangen geldt, waarbij tegen proceskosten of andere kosten niet behoeft te worden opgezien, dan kan een geding voor het kantongerecht op volkomen dezelfde wijze behandeld worden, als voor de rechtbank. Men kan den bijstand inroepen van een rechtsgeleerde, er kunnen heen en weer schriftelijke conclusies worden gewisseld, pleidooien worden gehouden in optima forma; de zaak kan worden geïnstrueerd evengoed als bij de rechtbank. Dat is echter niet iets, dat alleen in de toekomst zal gebeuren, maar dat onder ons tegenwoordig recht bestaat. Het gevolg is, dat dan een dergelijk proces van niet korter duur is dan voor de rechtabnk en ook allicht zooveel kost als bij de rechtbank, maar daar kan degene niet over klagen, die juist bezwaar heeft, dat hier zaken voor den kantonrechter gebracht worden, die voor de rechtbank behooren.

Het hoofdbezwaar van den geachten afgevaardigde 't Hooft is geweest, dat dit moest praejudicieeren op een principieele regeling van de moeilijke vraag van de rechtspleging in burgerlijke zaken.

De geachte spreker is op dit punt niet gelukkig geweest — hij sta mij toe, dat ik dit zoo vrijmoedig uitspreek — omdat, wanneer zijn bezwaar gegrond ware, dat wat hier plaats had, zou doorwerken en men zou voortgaan op den weg van telkens incidenteel ingrijpen in ons burgerlijk procesrecht, dit al waar had moeten zijn in het geval dat de geachte afgevaardigde aanwees, en nu hebben wij pas die zaak medegemaakt in de Tweede Kamer, juist met het resultaat, dat het argument zich keert tegen den geachten afgevaardigde. Immers bij het wetsontwerp betreffende het onderzoek naar het vaderschap is een poging gedaan om de berechting te brengen bij den kantonrechter, maar die is mislukt, omdat de Tweede Kamer niet wilde praejudicieeren op een latere principieele regeling.

Men heeft gezegd: omdat bij het arbeidscontract om zeer goede redenen aldus gehandeld is, zien wij daarin geen motief om nu telkens aldus te doen.

Nu ben ik het met de rede van den geachten afgevaardigde, op de conclusie na, geheel eens, en ik zou mij daarbij kunnen nederleggen, ware het niet, dat ik mij te beklagen had over het feit, dat de geachte spreker wel de argumenten heeft medegedeeld van den voorsteller van het amendement, waarnaar hij verwees en wel heeft laten hooren de argumenten van den heer Heemskerk, die onder de omstandigheden waaronder hij sprak, toen hij geroepen was het amendement te bestrijden, zeide van achteren te betreuren, dat hij bij het arbeidscontract niet anders had gestemd, maar dat hij heeft gezwegen van den Minister.

De heer **'t Hooft:** Gij hebt gezegd dat als het alleen op een zeker bedrag aankwam, gij daartegen geen bezwaar zoudt hebben.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Maar waar ik wel bezwaar tegen heb, dat is dat de geachte spreker niet aan de Vergadering heeft medegedeeld dat; indien het bewuste amendement is ingetrokken of verworpen, dit gebeurd is — ik mag dit zonder al te groote onbescheidenheid herinneren — almede ten gevolge van de houding van den Minister, want indien iemand dat amendement met klem en nadruk heeft bestreden, dan is hij het geweest en hij heeft dat gedaan op dezelfde gronden als de geachte afgevaardigde hier heeft doen hooren.

Ik ben het juist geweest, die de Kamer gewaarschuwd heeft: met neme dit amendement niet aan en praejudicieere niet. Men trekke uit het gebeurde bij het arbeidscontract geen verkeerde gevolgtrekking.

[Men zie verder deel I, bladz. 94.]

De heer **van Houten:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. I der Overgangsbepalingen.]

Omdat dit onderwerp het naast aan het behandelde ligt wat de plaats in het ontwerp betreft, wensch ik nu nog het een en ander over de competentie te zeggen.

Ik had een klein feitelijk geschil met den Minister, toen deze sprak over het geval dat iemand een procedure wil instellen tegen een monteur van groote bekwaamheid, van wien hij een schadevergoeding van f 1000 heeft bedongen, wanneer hij iets verkeerds doet; namelijk over de vraag of die eisch behoorde tot de competentie van den kantonrechter, ja dan neen.

'Ik dacht bij mij zelf, dat geldt niet de nakoming van het contract. Bij den kantonrechter komen niet de gevallen van niet-nakoming, maar alleen de actie tot nakoming. De competentie van den kantonrechter is beperkt tot arbeidsloon aan werklieden, het huren van dienstboden en het volbrengen van de wederzijdsche overeenkomst van meesteressen en haar dienstboden of arbeidslieden.

Nu zegt de Minister, daar is reeds een onbeperkte competentie gegeven, thans volgt men slechts het voorbeeld van den wetgever van 1838.

Ik heb in mijn vorige rede reeds gezegd, dat met enkele onregelmatigheden in de lijn de competentie gaat tot f 200. Het is natuurlijk mogelijk, dat onder de omschrijving van het artikel in heel enkele gevallen een competentie aan den kantonrechter zal worden gegeven van boven de f 200. Nu wil echter de Minister op dien grond ons vragen om hier onze rechterlijke organisatie totaal te bederven, door de taak van den gewonen rechter tusschen twee rechters te verdeelen.

Ons stelsel van rechterlijke organisatie is toch zoo eenvoudig en duidelijk: alle zaken komen bij de rechtbank, met uitzondering van zeer enkele, die in eerste instantie voor den Hoogen Raad komen, en van de kleine zaken, die bij den kantonrechter worden gebracht en die zoo juist zijn omschreven, dat men eigenlijk over de competentie van den kantonrechter bijna niet in onzekerheid kan verkeeren.

Nu heeft de geachte spreker, die met mij hetzelfde standpunt inneemt, misschien een onjuistheid begaan door te vragen of er onder de tegenwoordige kantonrechters niet zijn aan wie een grootere taak kan worden opgedragen.

Zoodanige kantonrechters heb ik gekend aan wie ik gaarne de rechtspraak in eersten aanleg ten volle zou willen opdragen. Ik ben ook een stellig voorstander van de opdracht van de geheele rechtspraak in civilibus in eersten aanleg aan één rechter, maar ik ben een volstrekt tegenstander van de verdeeling van de gewone competentie tusschen twee rechters.

Dat men voor alle zaken, tot het arbeidscontract betrekkelijk, moet gaan naar den kantonrechter en voor andere zaken naar de rechtbank, doorbreekt alles wat rechterlijke organisatie is, schendt alle beginselen van rechtspraak en rechterlijke organisatie.

Op normale judisdictie zijn de kantongerechten niet ingericht; het is niet de taak van de kantonrechters als de gewone rechter op te treden. Ik heb in een interruptie aan den heer Sickinga er op gewezen, dat die jurisdictie onder omstandigheden zelfs in handen kan komen van plaatsvervangende kantonrechters, niet zooals bij de rechtbank, waar ook wel plaatsvervangers zitting hebben met de normale rechters, en waar aan die plaatsvervangers veel hooger eischen worden en kunnen worden gesteld.

Alle zaken, groot en klein, tot dit arbeidscontract betrekkelijk, worden daardoor ook met één pennestreek onttrokken aan den rechter, dien wij voor appèlzaken hebben ingesteld. Alleen in de kleine zaken, die bij den kantonrechter komen, gaat het, in de enkele gevallen, dat van een kantonrechtersvonnis appèl valt, naar de rechtbank; maar de normale rechter voor appèl is het hof. Ik kan daarom den gedachtenloop niet begrijpen, die een gunstige stem over dit wetsontwerp motiveert, en hoe zulk een verscheuring van onze rechterlijke inrichting iets te maken heeft met het arbeidscontract ontgaat mij.

Als secundair argument komt nog daarbij de vraag, hoe men in ieder bijzonder geval zal weten bij welken rechter men zijn moet. Er zijn gecompliceerde contracten. Nemen wij het beroemde geval van dien ingenieur, die aan een vennootschap in de akte van vennootschap verbonden wordt als directeur. Rijst daarover nu een verschil, wie zal dan uitmaken of dit een vordering is tot het arbeidscontract betrekkelijk? Het geldt een contract van gemengden aard, waarbij een vennootschap wordt opgericht met inbreng en met verplichting om aan die vennootschap diensten te bewijzen gedurende zekere periode. Voorts denke men hier aan de bepaling van het ontwerp, dat dan ieder onderdeel geregeld wordt door zijn eigen rechtsbepaling, maar in geval van strijd het arbeidscontract domineert.

Door de wijze waarop de competentie wordt omschreven zal men dikwijls eerst zijn rechter moeten zoeken, wat men onder de tegenwoordige rechterlijke organisatie niet te doen heeft, want de lijn voor den kantonrechter — f 200 — is scherp. Is men daaromtrent eenigermate onzeker, dan maakt men zijn petitum zoodanig, dat geen onzekerheid blijft bestaan; want van alle processen zijn de allerodieuste die, waarbij men beginnen moet zijn rechter te zoeken en men vaak in alle instantiën moet procedeeren om uitgemaakt te zien of de eene dan wel de andere rechter competent is.

Daarbij komt nog de doorbreking van de bepaling omtrent de vertegenwoordiging door een rechtsgeleerde. Wij hebben het systeem, dat wij bij den kantonrechter niet door een rechtsgeleerde behoeven te worden vertegenwoordigd, maar dat bij normale zaken een rechtsgeleerde partijen moet bijstaan.

Dan de kosten. Als regel geldt, al zijn de rechterlijke colleges wat schriel geworden, dat in majeure zaken, waarbij het gebruik van een rechtsgeleerde verplichtend is, de kosten van dien rechtsgeleerde ten laste van de verliezende partij gebracht worden. Dit houdt hier ook op.

De bepalingen omtrent de procedure zijn bij den kantonrechter op eenvoudigen voet geregeld, omdat het geldelijk belang niet zoo groot is, maar nu worden ook majeure zaken gebracht onder een exceptioneele procedure voor den kantonrechter. Door complaisance van de partijen die bij den kantonrechter komen, kan men hier wel aan te gemoet komen, maar hier ontbreekt het in majeure zaken volstrekt noodzakelijke punt van uitgang voor de verdediging, de schriftelijke conclusie. Volgens de nieuwe procedure ontbreekt ook wat wij nu in de dagvaarding hebben, de middelen en het onderwerp van den eisch en een duidelijk petitum. Daar wordt nu wijziging in gebracht ter wille van den eenvoud, maar men heeft er blijkbaar niet aan gedacht dat men zoodoende alle majeure zaken tot het arbeidscontract betrekkelijk in vollen omvang hier onder brengt.

Wie er belang bij heeft zijn actie duidelijk te omschrijven kan dit even goed als in de dagvaarding doen, zegt de Minister nu, maar dit is niet voorgeschreven in het belang van dengeen die de actie instelt, maar in het belang van dengeen die bij den rechter geroepen wordt om zich er op te verdedigen. In diens belang zijn die formaliteiten voorgeschreven. Wanneer alle zaken, die hier voor den kantonrechter gebracht worden, door de nieuwe procedure, ook naar 's Ministers oordeel, vrijgesteld zijn van den eisch om de actie duidelijk te omschrijven, dan zeg ik: *habeo reum confitentem.*

Ik begrijp heel goed dat de heer Regout alleen op het materieel recht let, maar wij moeten ook op het formeel recht onze aandacht vestigen. Het is zonder eenigen twijfel dat dit overgangsrecht in strijd is met alle beginselen, die onder alle rechtsgeleerden steeds hebben gegolden en dat de competentieregeling ten eenenmale doorbreekt het systeem dat bij ons geldt. De procedure wordt voor een groot deel van de zaken afhankelijk gesteld, van het bon plaiser van dengene die iemand voor den rechter roept.

Nu zegt de Minister, tot verklaring van zijne houding bij de behandeling in de Tweede Kamer van het vaderschap: ik heb zelf de Kamer voor den tweeden stap gewaarschuwd. Maar wij staan hier voor den eersten stap en ik waarschuw de Kamer voor den eersten stap. Ik geloof dat de Minister in zijn gedachtengang dit met mij eens moet zijn en zeggen: ik moet de heeren waarschuwen voor dien eersten stap. Indien het materieele recht voor mij aannemelijk ware, zou ik den Minister dezen raad moeten geven: maak het materieele recht los van de gebreken in het formeele recht en geef alsnog de toezegging, dat die gebreken, die met de positie van den arbeider en de sentimenteele motieven van het ontwerp niets te maken hebben en zonder welke ook — dat was het hoofdargument van den heer Regout — de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek dan met een aantal bepalingen voor het arbeidscontract worden aangevuld, laat die 3 bepalingen althans onuitgevoerd, of laat niet de wet in werking treden zonder die bepalingen opnieuw aan een opzettelijk onderzoek te hebben onderworpen. Verdedigen kunt ge ze niet.

Ik kan dien raad niet geven, omdat ik ook groote bedenkingen heb tegen het materieele recht.

[Men zie verdeel deel I, bladz. 100.]

(9 Juli 1907.)

De heer **'t Hooft:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 183.]

Nu nog een enkel woord over de competentie-quaestie.

Daarbij is mijn hoofdbezwaar, dat het praejudicieert een herziening van ons formeel recht. Dat acht ik ongeoorloofd. Het was bovendien geheel onnoodig geweest. Daarom reeds is dit wetsontwerp voor mij volkomen onaannemelijk. Over de meerdere of de mindere geschiktheid van de kantonrechters als korps zal ik nu niet spreken. Doch wij hebben te rekenen met het bestaande stelsel. De aard der werkzaamheden verschilt te veel. Een uitstekend lid van den Hoogen Raad zou een slecht kantonrechter kunnen zijn en een uitnemend kantonrechter een slecht lid van den Hoogen Raad.

Nu zegt de Minister daarentegen: de kantonrechters moeten tegenwoordig al in zulke lastige quaestiën beslisen, dat zij ook wel kunnen geschikt worden geacht voor de rechtspraak die deze wet hun oplegt.

Ik mag vragen: waarom liet gij den kantonrechter dan ook niet toe bij de wet op het vaderschap?

De Minister zei daar: ik wil dit wel doen, [maar niet] incidenteel. Maar op het standpunt van den Minister snijdt dit argument geen hout. Want waarom dan hier bij het *veel belangrijker* onderwerp wel incidenteel? Ik blijf er bij, Mijnheer de President, de heele afdeeling van het formeele recht, alsmede de overgangsbepaling, waarover de heer van Houten het had, hebben in de vermoeide Kamer, die op recès zou gaan en toch nog dit ontwerp wilde afdoen, niet, op lange na niet, de belangstelling gehad noch ook kunnen hebben, die de bepalingen van het materieel recht daar in het debat hebben gevonden.

Die bepalingen omtrent het materieel recht waren toch ook in de secties onderzocht en ampel behandeld. Desniettegenstaande heeft men er maanden lang over gedebatteerd. Meent de Minister inderdaad, dat de allergewichtigste competentie-quaestie in normale omstandigheden geen stof tot debat zou hebben opgeleverd? De reden ligt voor de hand, de reden die ik aanwees en de gegrondheid waarvan de heer Rengers is komen bevestigen [dl. I, bl. 289].

Daarin ligt het verschil in behandeling door de Tweede Kamer in de competentie-quaestie bij dit arbeidscontract en bij [de] wet op het vaderschap.

Bij de wet op het vaderschap werd de procedure behandeld *niet* door een vermoeide Kamer, integendeel *à tête reposée*, onder leiding bovendien van een ook in dit opzicht zeer deskundig voorzitter van de Commissie van Rapporteurs als den heer Heemskerk.

Deze zag de bij het arbeidscontract gemaakte fout in niet alleen, maar erkende ze openlijk en volmondig. Dat was juist zijn kracht. Aan het arbeidscontract kon hij niets meer veranderen. Maar wat hij wel kon doen, was, zooveel mogelijk verhinderen dat men nog verder ging op dien weg; erkennen, dat men bij het arbeidscontract een fout had gemaakt, was zijn grond van verzet tegen het amendement-Limburg en blijkbaar was de Kamer het met hem eens.

Die grond was sterk, maar richt zich dan ook tegen dit ontwerp.

Doch de grond van den Minister was niet sterk. Integendeel.

De Minister zeide: wij moeten niet maar zoo te hooi en te gras verandering brengen in ons formeel recht.

Daarop kon de heer Limburg met recht antwoorden: waarom zullen wij hier niet doen wat wij bij het arbeidscontract deden?

Dáár goldt het een belangrijke beslissing, een grooten stap.

Dáárbij kan het bedrag loopen over duizenden en duizenden.

Dáárbij kunnen de alleringewikkeldste quaesties zich voordoen.

Daartegenover is de competentie van den kantonrechter bij de alimentatievordering een weinig belangrijke wijziging.

Als men zich *niet* op het standpunt stelt dat bij het arbeidscontract met de competentie-regeling een gewichtige fout is gemaakt, dan is de beslissing der Kamer bij de wet op het vaderschap inconsequent en onbegrijpelijk.

Als men echter aanneemt dat de Kamer het gevaarlijke inzag van wat bij het arbeidscontract had plaats gehad en daarom beslist weigerde een ook veel kleiner stap in dezelfde richting te doen, dan is die beslissing niet alleen volkomen begrijpelijk, maar was zij ook dringend noodzakelijk.

Maar nog dringender, nog gebiedender noodzakelijk is dan ook dat die gemaakte regeling, alvorens dit ontwerp tot wet worde verheven, daaruit weggenomen wordt, opdat niet in onze rechterlijke organisatie een hopelooze verwarring, een onherstelbaar nadeel worde gesticht.

Ik had gedacht, dat na al de aangevoerde bezwaren tegen dit wetsontwerp de Minister zich genoopt zou hebben gezien om toe te geven aan het hier van zoovele zijden uitgedrukte verlangen om dit wetsontwerp terug te nemen, doch de Minister blijft halstarrig weigeren, hij denkt er niet aan. Welnu, ik wil dan

nog één bezwaar vermelden, in de hoop dat daardoor de beker zal overloopen, een bezwaar, dat naar mijn meening, zoo gewichtig is, dat ook de voorstanders van dit wetsontwerp daardoor moeten overtuigd worden, dat de weg naar het *Staatsblad* voor dit wetsontwerp, zooals het hier ligt, behoort te worden afgesloten.

Veel bezwaren zijn ontwikkeld tegen de bepaling in het materieel recht. Daarover is gedebatteerd; dienaangaande staan de meeningen tegenover elkander.

Veel bezwaren zijn ontwikkeld tegen de bepaling in het formeele recht. Die afdeeling heeft niet de vereischte behandeling gehad, is een onrijpe vrucht, om zoo te zeggen. Maar al die bezwaren golden bepalingen die in het wetsontwerp voorkomen.

[Men zie verder bij de wet, houdende de Derde Overgangsbepaling.]

(10 Juli 1907.)

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. I der Overgangsbepalingen.]

En nu in de tweede plaats een ander formeel punt, de competentie van den kantonrechter.

Wanneer het niet onbescheiden is, dan zou ik willen zeggen dat ik mij inderdaad eenigermate heb verbaasd over de overdrijving waarmede men tegen dit gedeelte van het voorstel is te velde getrokken.

Het geldt hier een bepaling waarbij men het voorstelt alsof onze gansche rechterlijke organisatie in de war wordt gestuurd. Volgens den geachten afgevaardigde uit Gelderland zou in onze rechtspleging een hopelooze verwarring ontstaan. En tot welke proporties wordt dit nu in de werkelijkheid herleid? Tot deze, dat op een bepaald afgesloten terrein, alleen op het gebied van het arbeidscontract, in de richting die op dat terrein nu reeds in werkelijkheid bestaat, een stap verder wordt gedaan. In de rechterlijke organisatie wordt buiten het hier bedoelde terrein niet ingegrepen en daarin zal geen hopelooze en ook geen andere verwarring gebracht worden. Het spreekt vanzelf, dat men onze rechterlijke organisatie niet boven alle bedenking mag achten. Het zou moeilijk volgehouden kunnen worden dat wij hier te doen hebben met een schending van het recht op het oogenblik waarop gansch Nederland de aandacht op de rechtspleging gevestigd houdt. Het feit dat wij afwijken van iets dat op het oogenblik in de rechterlijke organisatie bestaat, bewijst op zich zelf niets.

Maar waarin bestaat dan nu de zonde die gepleegd zou zijn?

Die zonde zou hierin bestaan, dat de procedure voor den kantonrechter thans wordt bepaald door het geldelijk bedrag *en litige* en dit is in het algemeen f 200 als maximum. Zoodra men daarboven komt, komt de zaak niet meer bij den kantonrechter, maar bij de rechtbank.

Wat is nu echter het merkwaardige?

Dat ten aanzien juist van het arbeidscontract onze rechterlijke organisatie van dien algemeenen regel afwijkt. Daarover is in de discussie eenige verwarring geweest. De geachte afgevaardigden uit Friesland en Gelderland waren het daarover niet geheel en al eens. Laat ik, om de Vergadering precies in te lichten, het artikel voorlezen waarover het loopt.

Art. 39, 3°., van de Wet op de Rechterlijke Organisatie luidt dan: „Zij zullen, insgelijks zonder hooger beroep, indien de vordering niet meer dan f 50 beloopt en behoudens hooger beroep, tot welke som de vordering zich mocht uitstrekken, kennis nemen:

1°. . . . . .

2°. . . . . .

3°. van betaling van arbeidsloonen aan werklieden, huren van dienstboden, en het volbrengen van wederzijdsche overeenkomsten van meesters en hunne dienstboden of arbeidslieden."

Ik heb dit met luider stemme en in zijn geheel voorgelezen opdat de Vergadering duidelijk voor oogen zou staan wat dit artikel bevat, en wat ik daaruit concludeer is, dat juist op het gebied van het arbeidscontract, waarop wij ons nu bewegen, de afwijking van de competentie naar het geldelijk bedrag in onze rechterlijke organisatie voorkomt.

Nu heb ik omtrent de toepassing daarvan in een vorige vergadering een voorbeeld gegeven. Stel dat een monteur met een zeer subtiele machine werkt en dat in zijn contract een bepaling voorkomt, dat hij f 1000 boete moet betalen

als hij een machine bederft. Komt het hierover tot een proces, dan komt dit voor den kantonrechter. Wil men een ander voorbeeld: het komt wel eens voor, ook wel in hoogere kringen, zelfs in de residentie, dat de bedienden niet op tijd worden betaald en dat op een gegeven oogenblik de huisbedienden eenige jaren salaris te vorderen hebben, bijv. f 600 of f 800. Een dergelijke vordering komt ook bij den kantonrechter. Men ziet dus — en hier wensch ik den nadruk op te leggen — dat op dit gebied de competentie van den kantonrechter om zoo te zeggen onbeperkt is. Nu kan deze bepaling onmogelijk in stand blijven, omdat zij in haar woordenkeus, „dienstboden, werklieden" enz., zich aansluit aan ons materieel recht, aan die zelfde drie artikelen van het Burgerlijk Wetboek die wij nu bezig zijn te veranderen; en waar wij nu andere artikelen in de plaats stellen van de drie die thans in het Burgerlijk Wetboek voorkomen, moeten wij tevens art. 39, 3°., der Wet op de Rechterlijke Organisatie gaan herzien.

Wat zullen wij er nu in bepalen? Wij moeten de lijn volgen die tot nu toe gevolgd is. Wanneer wij daarbij nu voor het eerst die grens van f 200 gingen bepalen, zou dit reactie zijn en daarom moeten wij, willen wij niet in het stellen van een volkomen willekeurige grens vervallen, zeggen: laat ons de lijn doortrekken over het gansche gebied en het geheele onderwerp van de verhouding tusschen werkgever en arbeider, dat toch voor het grootste deel bij den kantonrechter is, in zijn geheel bij den kantonrechter brengen. Ziedaar de grondslag van de bepaling.

Wanneer nu de geachte afgevaardigde uit Friesland zegt: die bepaling in de rechterlijke organisatie, waarop gij u beroept, is eigenlijk een onregelmatigheid, wijkt van het stelsel af, dan moet ik er op wijzen, dat er in die rechterlijke organisatie nog meer bepalingen zijn, waarbij, onafhankelijk van het bedrag, de competentie van den kantonrechter wordt erkend.

Men heeft bijv. het geval van de rechtsvordering ter zake van mondelinge beleediging, art. 40. Indien de gevraagde betering zich blootelijk bepaalt tot een geldsom, geen f 50 te boven gaande, zonder hooger beroep, en anders, behoudens hooger beroep, tot welke hoogere som de gevraagde betering moge loopen, komt dit ter competentie van den kantonrechter.

Nu kan hierbij van groote schadevergoeding sprake zijn. Men kan zich gevallen denken waarin het zeer belangrijke bedragen betreft, en deze zaken zijn reeds nu aan de rechtsmacht van den kantonrechter onderworpen.

Nu is er nog een ander geval, hoewel met dit verschil, dat hier de partijen zelf een rol spelen; maar wanneer men zegt, dat op de voorgestelde wijze aan den kantonrechter te groot vertrouwen wordt gegeven, dan is toch van beteekenis de bepaling, waarbij een dergelijk onbeperkt vertrouwen nu reeds aan den kantonrechter geschonken is, namelijk de bepaling van art. 43, die ten aanzien van niet één enkelen anderen rechter geldt; partijen kunnen over alle mogelijke zaken, ongeacht den aard en het bedrag, aan den kantonrechter in het rechtsgebied van de rechtbank hunner woonplaats de beslissing overlaten.

Ik herhaal naar aanleiding dezer interruptie, dat ik reeds heb vooropgesteld, dat hier medewerking der partijen noodig is, dat dit dus een eenigszins ander geval is. Maar terwijl in het algemeen de rechter geen arbiter kan zijn, wordt hier door de wet zelf aan partijen overgelaten aan den kantonrechter elke beslissing die zij wenschen, te onderwerpen. Dit laatste artikel heeft dus alleen betrekkenis voor dat deel van het betoog, dat een groot vertrouwen stellen in den kantonrechter volstrekt niet vreemd is aan de gedachte van de wetgeving van 1827 op de rechterlijke organisatie. Voor de meeste gedingen over het arbeidscontract — dit zal zoo blijven — is de kantonrechter de aangewezen rechter. Hij is gemakkelijk genaakbaar; bij hem kan men komen met een eenvoudige procedure, die spoedig is te beslissen op de wijze als ik in mijn vorige rede heb uiteengezet. Ik heb er toen bijgevoegd, dat, wanneer men over een hooger bedrag bij den kantonrechter procedeert, men dezelfde waarborgen kan hebben als nu voor de rechtbank, namelijk een schriftelijke instructie, wisseling van conclusiën, bijstand van rechtsgeleerden en dat dit wanneer men dit verlangt, in het vervolg ook op het gebied der arbeidsovereenkomst voor de grootere zaken zal kunnen plaats hebben.

Merkwaardig is nog, dat de geachte afgevaardigde uit Gelderland, na in zoo sterke uitdrukkingen zijn bezwaren te hebben doen hooren, ons meedeelt, dat zijn grootste bezwaar was niet tegen de zaak zelf, maar dat dit zou praejudicieeren op een definitieve regeling van de rechtspleging.

Wat is er nu van dat praejudicieeren? Ik heb er reeds nadruk op gelegd dat het hier geldt op een beperkt terrein de lijn door te trekken die in de wet op de rechterlijke organisatie reeds getrokken is.

En nu nogmaals het voorbeeld, dat dit voor andere gevallen niet behoeft te gelden, dat de geachte afgevaardigde heeft herhaald, n.l. hetgeen geschied is bij de behandeling van de wet op het vaderschap. Dat voorbeeld pleit niet voor het betoog van den geachten afgevaardigde, maar voor het stelsel van de Regeering, want het gold het omgekeerde geval. Hier hebben wij een gebied, waarop tot nog toe de kantonrechter reeds op grootere schaal dan in den regel het geval is, competent is, terwijl wij daar een gebied hadden, waar de kantonrechter uit den aard niet competent was; zaken betreffende alimentatie-acties, voor zoover die volgens het tegenwoordige recht mogelijk zijn, worden berecht door de rechtbank.

De heer van Houten roept mij toe: „in zaken, die over een minder bedrag loopen dan f 200.["] Die zaken beneden de f 200 gelden louter persoonlijke vorderingen. Hier hebben wij te doen met een uit de wet voortvloeiende onderhoudsplicht. Daaraan behoeft niet getwijfeld te worden; ik houd dat staande.

Terwijl in het algemeen de rechtbank de aangewezen rechter voor die zaken de bevoegde rechter was en het ontwerp van wet op het vaderschap zich daarbij aansloot, was bij de behandeling van dat ontwerp een voorstel gedaan om de zaken welke daarbij werden bedoeld bij den kantonrechter te brengen. Dat was dus juist, om het zoo te noemen, tegen de draad in en daarover heeft de Tweede Kamer zich te recht zoodanig uitgesproken, dat van dat voorstel niets is gekomen. Daar heeft de Kamer zich tegen een voorgestelde wijziging verklaard.

Ik herhaal: dat voorbeeld bewijst, dat volstrekt niet gepraejudicieerd behoeft te worden op de later komende algemeene organisatie. Als die algemeene organisatie aan de orde kwam en de vreeselijke gevolgen, welke de heer 't Hooft heeft geschilderd, zich in de practijk hadden voorgedaan, zou dat de aangewezen gelegenheid zijn om de zaak te herstellen.

[Men zie verder bladz. 292.]

De heer **'t Hooft**, voor de derde maal het woord gevraagd en verkregen hebbende, zegt: Mijnheer de President! Ik zal niet verder met den Minister in debat treden over de onderwerpen, die in mijn eersten termijn en bij mijn repliek door mij zijn behandeld. Slechts dit eene: de Minister verwijt ons voortdurend, dat wij ons schuldig maken aan overdrijving. Mijnheer de President, ik geloof, dat het aan ons is om den Minister te verwijten, dat hij zich aan overdrijving schuldig maakt.

Wanneer wij het hebben over de competentiequaestie, zegt de Minister voortdurend, dat de kantonrechter op het oogenblik reeds competent is en dat dit dan een afgerond geheel moet blijven. Maar dat is het juist, Mijnheer de President, dat afgerond geheel, dat deze wet schept, staat in geen verhouding tot hetgeen bestaat. Wat nu, bij deze wet op het arbeidscontract, onder de competentie van den kantonrechter wordt gebracht, is ontzaglijk veel grooter dan wat er op dit oogenblik onder behoort. Ik zou den Minister willen vragen, wanneer bijv. een kleine gemeente als Köpenick wordt vereenigd met Berlijn, of hij dan zou zeggen: Köpenick behoort nu tot dat complex, nu zal ik den burgemeester van Köpenick maken tot burgemeester van het groote geheel van Berlijn.

[Men zie verder bij de wet, houdende de Derde Overgangsbepaling.]

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer omtrent het ontwerp van wet, houdende de Derde Overgangsbepaling.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij de wet zelve.]

Wat die overige wijzigingen betreft, afgezien van de met de algemeene beginselen van ons contractenrecht in strijd zijnde bepalingen van materieel recht o. a. voorkomende in de artt. **1637 r**, **1637 t**, **1638 j**, **1638 q**, art. **1637 u** juncto art. **1637 v**, hadden deze leden meer in het bijzonder het oog op de buitengewone uitbreiding, die bij de wet op het arbeidscontract gegeven wordt aan de competentie van den kantonrechter; eene regeling, waarvan in het Voorloopig Verslag dezer Kamer werd gezegd, dat zij doorbreekt het geheele stelsel onzer bestaande rechterlijke organisatie.

Nu wist men wel, dat de vorige Minister een voorstander was van die

uitbreiding, maar, waar in de Eerste Kamer gebleken was van zoo sterk verzet tegen, althans van zoo grooten twijfel aan het gerechtvaardigde van die uitbreiding, mede o. a. openbaar geworden bij de stemming over de motie van den heer RENGERS (*Handelingen* Eerste Kamer, Zitting 1906—1907, bladz. 561 en volg.) [dl. I, bl. 288, vlg.] nu vaststond, blijkens naar buiten bekend geworden omstandigheden, door uitlatingen van Kamerleden zelven als anderszins, en ook ingevolge de verzekering van den tegenwoordigen tijdelijken Voorzitter van den Ministerraad dat de bepalingen betrekkelijk het formeel recht in het arbeidscontract in de andere Kamer niet hadden gevonden, en wegens gemis aan tijd ook niet hadden kunnen vinden, die gezette overweging en nauwkeurige behandeling, welke in het algemeen aan de bepalingen op het materieel recht waren ten deel gevallen; nu gebleken was dat ook buiten de Kamers, in de magistratuur, groote bedenking gerezen was tegen deze competentie-uitbreiding, had men gemeend, dat bij dit ontwerp aan die bezwaren alsnog zou zijn tegemoet gekomen en de competentie van den kantonrechter althans zou zijn beperkt tot die arbeids-overeenkomsten, waarbij het loon f 4 of minder per dag bedroeg.

Wat die leden hadden verwacht, was intusschen niet geschied. De vorige bewindsman was bij zijn oorspronkelijke opvatting gebleven en had aan het ontwerp slechts dien omvang gegeven, welke gevorderd werd door zijne toezegging aan deze Kamer.

Men erkende ook, dat het voor de andere Kamer moeilijk was, om door gebruikmaking van het recht van amendement ook andere wijzigingen, speciaal die van de competentie, in dit ontwerp op te nemen. Dit te beproeven zou allicht beschouwd zijn als te liggen verre buiten het amendeeringsrecht dier Kamer.

En zoo was dan het ontwerp in zijn tegenwoordigen vorm bij deze Kamer gekomen.

Maar inmiddels was eene nieuwe Regeering opgetreden, die niet alleen geheel vrij, doch ook geheel anders tegenover dit vraagstuk staat dan de vorige.

Enkele leden zelfs meenden dit al dadelijk te moeten opmaken uit eene zinsnede in de Regeeringsverklaring van 10 Maart j.l. Daar heet het o. a.: „Door de werkzaamheid der Kabinetten van 1901 en 1905 zijn verscheidene wetsontwerpen in deze *of in de andere Kamer* in staat van wijzen en derhalve vatbaar, om ten deele wellicht na eenige wijziging, in openbare behandeling te komen."

Ook in deze Kamer zijn dus ontwerpen aanhangig, welke naar de meening der Regeering wellicht wijziging behoeven.

Om nu echter wijziging te brengen, bij het thans nog bestaand gemis van het amendeeringsrecht dezer Kamer, staan slechts twee wegen open, namelijk de intrekking, door de Regeering, van het ontwerp en de indiening van een gewijzigd ontwerp bij de Staten-Generaal, of de aanbieding eener tweede novelle.

Men zou gaarne van de Regeering vernemen, aan welke wijze van handelen zij de voorkeur meent te moeten geven.

Want dat deze Regeering tot de, ook wat de competentie betreft, ongewijzigde invoering van de wet op het arbeidscontract zou kunnen geneigd zijn, meende men als eene volkomen onaannemelijke onderstelling te moeten verwerpen wegens de bekende zienswijze van den Minister van Justitie.

Bovendien had zich, als lid der Tweede Kamer, zeer beslist uitgelaten de tijdelijke Voorzitter van den Ministerraad, bij gelegenheid van de behandeling der wet op het vaderschap in die Kamer.

Tegenover de *op zijn standpunt* overtuigende en logische redeneering van den heer LIMBURG, die ook bij de laatstgenoemde wet den kantonrechter tot den bevoegden rechter wilde maken en die betoogde, dat men niet kon nalaten dit te doen nu men dit ook reeds gedaan had bij het

arbeidscontract met zijne zoowel uit juridisch als uit financieel oogpunt oneindig belangrijker en moeilijker geschilpunten, werd toen door den heer HEEMSKERK als eenige bestrijding aangevoerd, dat men bij de wet op het arbeidscontract eene vergissing had begaan, eene groote vergissing, maar dat dit geen recht gaf om nu ook bij de wet op het vaderschap de kleinere vergissing te maken (*Handelingen* der Tweede Kamer, Zitting 1906—1907, bladz. 1977 en volg., 1986 en volg.).

Die bestrijding was de eenig mogelijke; zij was afdoende; altijd van het standpunt uit, dat de tegenwoordige competentie van den kantonrechter niet behoort te worden uitgebreid.

Nog beslister liet onlangs bij de beantwoording der interpellatie van den heer DRUCKER (*Handelingen* der Tweede Kamer, Zitting 1907—1908, bladz. 1550 en volg.), de tegenwoordige Minister van Justitie zich uit, waar hij, zulks in algeheele afwijking van het gevoelen van zijn voorganger, o. a. zeide: „Ik bepaal er mij toe te ontkennen, dat eene uitbrei„ding van de civiele competentie der kantonrechters wenschelijk schijnt. „De kantonrechter mag een uitstekend rechter wezen, waar het geldt de „behandeling van familie- en bagatel-zaken. Voor de beslissing en afdoe„ning van eigenlijke gedingen is hij, ondanks zijn vele voortreffelijke „hoedanigheden, niet de aangewezen man. Wie de praktijk kent, moet „dit weten. En niet alleen is de kantonrechter, ik bedoel de doorsnee„kantonrechter, niet de rechter, bij uitstek tot het oplossen van ingewik„kelde rechtsquaesties geroepen. Ook de kantonrechterlijke procedure is „minder op een grondige en volledige behandeling van werkelijke, ernstige „geschillen berekend" enz.

Uit het voorafgaande vloeit, naar de meening dezer leden, dan ook voort, dat huns inziens de verantwoordelijkheid van de tegenwoordige Regeering niet gedekt zou zijn met de op het stuk der competentie ongewijzigde invoering van de wet op het arbeidscontract.

In de Eerste Kamer is dan ook bij de behandeling van de wet op het arbeidscontract in denzelfden geest als de Minister van Justitie deed, gesproken. Ook toen is er op gewezen, dat een vrij groot aantal van de meest lastige en ingewikkelde quaesties en die veel hoofdbreken en studie kosten, daarbij dikwerf ook van groot financieel belang zijn voor de betrokken partijen, bij de competentieregeling van het arbeidscontract in eerste instantie zal komen voor den kantonrechter. Wat voor zaken dit dikwerf zijn, kan men bijvoorbeeld zien uit een recent arrest van het Hof te Arnhem van 8 April 1908, opgenomen in het *Weekblad van het Recht* van 15 April 1908, n°. 8666.

Nu moge men het met de daarbij gegeven beslissing eens zijn of niet, iedereen zal moeten toestemmen, dat dergelijke zaken niet geschikt zijn om te worden berecht voor den kantonrechter en met de kantonrechterlijke procedure. Niet alleen met het oog op de rechtsquaestie, doch ook om het groote finantieele belang van partijen daarbij betrokken.

Het vereischte geen betoog, dat de gevraagde wijziging geen vertraging van beteekenis behoefde te veroorzaken ten aanzien van de invoering van de wet op het arbeidscontract.

[Voor het hier ontbrekend gedeelte zie men het Aanhangsel tot het Derde Hoofdstuk, *infra*.]

Andere leden konden zich niet vereenigen met de voorafgaande beschouwingen. Zij ontkenden nadrukkelijk, dat de kantonrechter niet de geschikte rechter zoude wezen. Bovendien meenden zij, dat de eenmaal na, zoo schriftelijk als mondeling, ampele behandeling aangenomen wet, reeds in het *Staatsblad* geplaatst, thans behoorde ingevoerd te worden zooals zij daar ligt. Later kan men haar dan, door de practijk geleerd, des noodig wijzigen.

Dit laatste werd door anderen tegengesproken, die van oordeel waren,

dat erkend noodige wijzigingen vóór de invoering behooren te worden aangebracht.

[Voor het slot van het Voorloopig Verslag zie mén bij de wet zelve.]

Antwoord der Regeering.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij de wet zelve.]

Blijkens het Voorloopig Verslag betreurden vele leden, dat de vorige Regeering na de totstandkoming der wet op de arbeidsovereenkomst niet eene zoogenaamde novelle bij de Staten-Generaal had aanhangig gemaakt, waarbij de wet naar aanleiding van de bij de behandeling in de Eerste Kamer te berde gebrachte bezwaren op eenige punten, in het bijzonder ten aanzien der uitbreiding van de competentie des kantonrechters, werd herzien. Volgens meerdere leden had zelfs het vooruitzicht op zoodanige wijziging er zeer toe medegewerkt, dat de wet op de arbeidsovereenkomst door deze Kamer werd aangenomen.

Naar de meening van den ondergeteekende bestond er voor de teleurstelling, die vele leden verklaarden te hebben ondervonden, geen grond. Immers, van eenige toezegging, door de Regeering vroeger gedaan om de wet op de arbeidsovereenkomst nog vóór hare invoering aan eenige wijziging te onderwerpen, is niet gebleken. Integendeel, èn bij de schriftelijke èn bij de mondelinge behandeling van het wetsontwerp in deze Kamer heeft ondergeteekendes ambtsvoorganger, op een wijze die aan duidelijkheid niets te wenschen overliet, doen uitkomen, dat zoodanig wetsvoorstel van hem niet was te wachten. Alleen werd door hem in de vergadering van 10 Juli 1907 in uitzicht gesteld de indiening eener overgangswet, den invloed regelend die de wet op de arbeidsovereenkomst zou uitoefenen op de bij het in werking treden dier wet aanhangige rechtsgedingen.

Waar geen vooruitzicht op de indiening eener novelle was geopend, kon bezwaarlijk de meening worden gedeeld van de meerdere leden die van oordeel bleken, dat zoodanig vooruitzicht er zeer zou hebben toe medegewerkt de wet op de arbeidsovereenkomst in deze Kamer te doen aannemen.

Voor onmiddellijke indiening van een wetsvoorstel tot intrekking van art. VII der wet op de arbeidsovereenkomst nog vóór deze wet was in werking getreden en hare bepalingen aan de practijk waren getoetst, bestond derhalve voor de Regeering geen grond. Alleen dan ware zoodanig voorstel te rechtvaardigen, bijaldien de juistheid kon worden toegegeven der opvatting èn bij de bestrijding van het wetsontwerp op de arbeidsovereenkomst in deze Kamer, èn thans in het Voorloopig Verslag op dit wetsontwerp door velen harer leden verkondigd, als ware aan voormelde wetsbepaling tot uitbreiding van des kantonrechters bevoegdheid in de wet op de arbeidsovereenkomst geene afdoende behandeling in de Tweede Kamer ten deel gevallen, als ware Art. VII aan de aandacht dier Kamer ontgaan, vermoeid en afgemat als zij was door de langdurige en belangrijke discussiën, over de materieelrechtelijke regeling der arbeidsovereenkomst gevoerd.

Doch deze opvatting schijnt met de feiten in strijd. De uitbreiding van de bevoegdheid des kantonrechters tot berechting van alle geschillen uit de arbeidsovereenkomst voortgevloeid, was reeds opgenomen in het ontwerp van 1901. In hoofdzaak ongewijzigd werd zij in de latere ontwerpen overgenomen. De bepaling is in de afdeelingen der Tweede Kamer onderzocht: uit het feit dat het Voorloopig Verslag geene opmerkingen dienaangaande behelst, kan dus slechts deze gevolgtrekking worden gemaakt, dat in de afdeelingen geene bezwaren tegen de voorgestelde uitbreiding zijn te berde gebracht.

Ook bij de mondelinge behandeling van het wetsontwerp valt eene algemeene instemming te constateeren: in de vergadering van 14 Juni 1906 is art. VII zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen. Van uitputting of van vermoeidheid door de langdurige discussiën over het wetsontwerp viel geen spoor te ontdekken. Integendeel, nog dienzelfden dag maakte de Kamer een aanvang met de zeer belangrijke en uiterst levendige discussiën over de nieuw voorgeschreven proces-regeling en het gewijzigd armenrecht. En dat bij de uitvoerige gedachtenwisseling over de vraag *hoe* bij den kantonrechter moest worden geprocedeerd, het der Kamer toch niet kon zijn ontgaan *dat* voor dien rechter zou worden geprocedeerd, springt in het oog.

Vond de uitbreiding van de competentie des kantonrechters in art. VII der wet op de arbeidsovereenkomst bij de behandeling van dat wetsontwerp in de Tweede Kamer bij geen der leden tegenspraak, eene nauwgezette lezing der schriftelijke en mondelinge gedachtenwisseling over de wet op de arbeidsovereenkomst in deze Kamer gevoerd, kon geenszins bij den ondergeteekende de meening vestigen, dat die uitbreiding van des kantonrechters competentie bij de tegenstanders van het wetsontwerp als het meest belangrijk bezwaar had gegolden. Ook het in de Eerste Kamer gesprokene bij de behandeling der motie van den heer RENGERS [dl. I, bl. 288], geeft voor die meening geen grond. Het is mogelijk dat die motie op dit motief werd voorgesteld en gesteund: naarbuiten is daarvan niet gebleken.

De ondergeteekende wil niet verhelen, dat uitbreiding van des kantonrechters competentie, zooals die in meergemeld art. VII is geregeld, door hem niet zou zijn voorgesteld. Bij de beantwoording der interpellatie van den heer DRUCKER gaf hij in de Tweede Kamer als zijn gevoelen te kennen, dat uitbreiding der civiele competentie des kantonrechters niet wenschelijk is. En dat ook zijn ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken van zoodanige uitbreiding geen onvoorwaardelijk voorstander is, is vermoedelijk niet ten onrechte afgeleid uit het door hem als lid der Tweede Kamer gesprokene bij de behandeling der wet op het vaderschap.

Doch op dien grond acht de Regeering zich toch nog niet gerechtigd om reeds thans, nog voordat de bepaling is in werking getreden, te reageeren op den zoo duidelijk uitgesproken wil des wetgevers dat door alleenrechtspraak alle geschillen, uit de arbeidsovereenkomst voortgevloeid, zouden worden beslist. Veel minder vermeent zij de invoering der wet op de arbeidsovereenkomst te mogen afhankelijk stellen van het lot dat aan een eventueel wetsvoorstel tot afschaffing van art. VII dier wet zou ten deel vallen.

Mocht, naar wordt gevreesd, dat artikel tengevolge hebben dat vele ingewikkelde en hoogst belangrijke rechtsgeschillen aan het oordeel des kantonrechters worden onderworpen, de ondergeteekende zal in die omstandigheid een grond vinden om, wellicht naast andere wijzigingen waarvan de ondervinding de wenschelijkheid reeds dan zal hebben aangetoond, eene wijziging van dit art. VII bij de Staten-Generaal aanhangig te maken.

Hoe enkele leden uit de verklaring, door de Regeering den 10den Maart ll. in de Tweede Kamer afgelegd, hebben kunnen afleiden, dat het in haar voornemen lag om te beproeven wijzigingen aan te brengen in wetsontwerpen bij de Eerste Kamer aanhangig, is den ondergeteekende niet volkomen duidelijk. Had de Regeering door de in het Voorloopig Verslag aangehaalde woorden dier verklaring willen aankondigen haar voornemen om tot intrekking over te gaan van eenige wetsontwerpen, bereids in de Tweede Kamer aangenomen, thans in deze Kamer aanhangig, op hoogst onnauwkeurige wijze zou zij aan dit haar voornemen hebben uiting gegeven.

[Men zie verder bij het Aanhangsel tot het Derde Hoofdstuk, *infra*.]

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(18 Juni 1908.)

De heer **'t Hooft:** Mijnheer de Voorzitter! Het doet mij leed, dat de Minister van Justitie niet heeft toegegeven aan den van deze Kamer op hem uitgeoefenden aandrang om met een nieuwe novelle te komen, ten einde uit de wet op het arbeidscontract te lichten, althans gedeeltelijk, de rechtspraak van den kantonrechter.

Dit doet mij te meer leed, omdat daarmede van den Minister niets werd gevraagd wat in strijd is met zijn overtuiging. Integendeel; er werd van den Minister van Justitie niets anders gevraagd dan wat is, overeenkomstig zijn overtuiging, gevraagd dat men de overtuiging die men had zou betoonen, beleven in een daad omzetten. Daarvoor hebben wij onze overtuiging, ook de Minister. Niemand sterker dan de Minister van Justitie heeft nog onlangs aangetoond, dat wij, doende wat wij hier gaan doen, op den verkeerden weg zijn.

De kantonrechter is goed, zoo sprak de Minister ongeveer, voor familie- en bagatelzaken. Voor beslissing en afdoening van eigenlijk gezegde gedingen is hij niet de aangewezen man. Ook de kantonrechterlijke procedure is daarvoor niet geschikt. Wie de practijk kent, moet dit weten.

Zoo is het! Wie de practijk kent, moet dit weten. En desniettegenstaande gaat de Minister, in strijd met zijn overtuiging, dien verkeerden weg op, waartoe niets hem dwingt.

De Minister geeft zich veel moeite zijn handelwijze te rechtvaardigen. Het spreekt wel vanzelf, dat hij in de gegeven omstandigheden, in de omstandigheden waarin de Minister speciaal verkeert, zijn zaak daarmede niet beter maakt. Het geldt hier een maatregel die het geheele bestaande systeem van onze rechterlijke organisatie doorbreekt. Dit is hier bij de behandeling van het arbeidscontract in den breede betoogd. Daartegen kon men van den Minister van Raalte geen steun verwachten; diens overtuiging stond in dit opzicht vierkant tegenover die van dezen Minister.

De Minister van Raalte achtte den kantonrechter uitnemend geschikt om recht te spreken in eigenlijk gezegde gedingen. De kantonrechter moest tegenwoordig toch al in zooveel moeilijke gevallen beslissen; de geschillen over het arbeidscontract konden er wel bij.

Maar deze Minister heeft een geheel andere, tegenovergestelde meening. Met warmte is hij daarvoor opgekomen in de andere Kamer. Doch nu het er op aankomt voor die meening pal te staan, wat weinig moeite zou hebben gekost en den Minister niet tot oneer zou hebben gestrekt, nu handelt hij precies eender als zijn voorganger zou hebben gehandeld.

De Minister acht zich niet gerechtigd nu reeds te reageeren op den zoo duidelijk uitgesproken wil des wetgevers.

Ernst of kortswijl, mag ik vragen, Mijnheer de Voorzitter!

Duidelijk uitgesproken wil van den wetgever. In de Tweede Kamer is er geen woord over gesproken. En hier is er slechts oppositie tegen gevoerd en zeker kan niet worden gezegd dat het arbeidscontract deswege, wel dat het desniettegenstaande is aangenomen en dan nog met de hoop op revisie vóór de invoering.

De Minister echter meent dat uit de omstandigheid, dat de bepaling van het begin af aan in het wetsontwerp heeft gestaan en er nooit een enkel woord, schriftelijk of mondeling, aan is gewijd, zou blijken dat de Tweede Kamer geen bezwaar had.

Neen, Mijnheer de Voorzitter, die meening van den Minister is onaannemelijk; zij is ook weinig vleiend voor de Tweede Kamer. Aannemelijk slechts is de reden die ik hier indertijd heb geuit.

De Kamer had weken achtereen gedebatteerd over het materieel recht; stond op het punt van met recès te gaan; er bleven nog maar weinige dagen over voor de behandeling van het formeel recht; bovendien moesten in die weinige dagen nog allerlei belangrijke onderwerpen door de Kamer worden afgedaan en zijn ook afgedaan. Onder deze omstandigheden kon men voor een nieuw, breed, principieel debat over deze quaestie den moed niet vatten. De zaak moest van de baan.

Dit is de eenige aannemelijke onderstelling die ik hier heb geuit en die daarna door den heer Rengers bij de toelichting van zijn motie is bevestigd met verklaringen, vernomen uit den eigen mond van Tweede-Kamerleden, zooals de heer Rengers zeide [dl. I, bl. 289]: Doch de onderstelling van den Minister is onjuist. Die is ook bijna beleedigend voor de andere Kamer. Bij mijn veronderstelling moet men concludeeren tot de oververmoeidheid van de Tweede Kamer, bij die van den Minister tot haar onkunde.

Welke onderstelling verdient de voorkeur? Dat de Kamer, die over allerlei kleinigheden van materieel recht soms dagenlang had beraadslaagd, het niet noodig zou geacht hebben hieraan een enkel woord te wijden, is volkomen onaannemelijk. Dat zou alleen dan aannemelijk zijn, wanneer het een onbelangrijken maatregel gold of wanneer de Kamer de strekking van den maatregel niet had begrepen. Doch dat men hier te doen heeft met een zeer ernstigen maatregel, blijkt wel uit de verklaring van den tegenwoordigen tijdelijken Voorzitter van den Ministerraad, den heer Heemskerk, in de Tweede Kamer, bij de behandeling van de wet op het vaderschap, dat men met de aanneming dezer bepaling een groote onvoorzichtigheid had begaan. En wel overduidelijk is het belangrijke, het ingrijpende en bedenkelijke van den maatregel, hier zoowel schriftelijk als in het mondeling debat aangetoond, bij de behandeling van art. 7 [VII] van het het arbeidscontract.

Ook de heer Limburg wees in de andere Kamer op die verre strekking, eveneens bij gelegenheid van de behandeling der wet op het vaderschap. „Ik mag er zeker wel aan herinneren", zeide hij, „dat onder de rechtsvorderingen die uit dit arbeidscontract kunnen voortvloeien, er zeer moeilijke en zeer ingewikkelde zijn." En verder: „Bij het arbeidscontract krijgt de kantonrechter te behandelen de vraag naar het traktement van een directeur van de Bank die f 25,000 verdient; vragen betreffende stakingsrecht, boetestelsel, staangeld. Wij hebben het meerdere gedaan", zeide de heer Limburg, „laat ons nu bij de wet op het vaderschap het mindere doen, laten wij dat gerust op den koop toe nemen."

Meent de Minister nu inderdaad, dat deze ver strekkende bepaling *omnium consensu* in de wet zou zijn opgenomen? Meent de Minister, dat die zegt dat ieder die de practijk kent, moet weten, dat de kantonrechter en de kantonrechtelijke procedure niet geschikt is voor eigenlijke gedingen; die zegt, dat „hij" deze procedure niet zou hebben voorgesteld; die zegt, dat ook de Minister van Binnenlandsche Zaken daarvan geen voorstander is. Kan de Minister in ernst meenen, dat al de Tweede-Kamerleden wèl voorstanders van dezen maatregel waren, of de zaak als zóó weinig gewichtig hebben beschouwd, dat zij het onnoodig hebben geacht er een enkel woord aan te wijden?

Zoo ja, dan zou ik mogen vragen waarvoor de Minister die Kamerleden dan toch wel aanziet? Zou de Minister zelf niet tegen de bepaling zijn opgekomen, indien hij lid van de Kamer geweest ware? Zijn geheele houding bij de interpellatie-Drucker geeft daarop het ondubbelzinnigst antwoord. Maar indien dat zoo is, dan moet de Minister ook niet zeggen, dat hier van een duidelijk uitgesproken wil van den wetgever is gebleken, waartegen hij niet reageeren wil.

Deze opgegeven reden kan dus niet gelden.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, zelfs al ware dit zoo, al hadden de beide Kamers op dit punt duidelijk en met groote eenstemmigheid zich uitgesproken, wat belette den Minister om, waar de maatregel ingaat tegen zijn overtuiging, een wijziging voor te stellen?

Als ik de houding van den Minister van Justitie te dezen opzichte vergelijk met die van den Minister van Oorlog bij het blijvend gedeelte, dan springt het verschil in het oog en wil ik voor mij wel verklaren, dat ik aan de houding van den Minister van Oorlog verre de voorkeur geef. Die Minister laat het niet bij het *hebben* van een overtuiging; die komt er voor op en tracht te herstellen wat niet goed is.

En daarbij komt dan nog, dat de wijziging voor dezen Minister nog zooveel te gemakkelijker zou geweest zijn aan te brengen in verband met zijn verdere plannen omtrent de reorganisatie van onze rechterlijke inrichting en macht.

Zoo wijs ik op het idée van dezen Minister om bij onze rechtbanken, of althans bij sommige overbelaste, de enkelvoudige kamer in te voeren. Dit is een nieuwigheid, waarvan de proefneming zeker met groote belangstelling zal worden te gemoet gezien. Onder voorwaarde evenwel, dat de maatregel algemeen zij, dat hij genomen worde bij alle rechtbanken en slechts toepassing vinde, wanneer partijen dat zelf vragen, immers; voorloopig, totdat van de bruikbaarheid van den maatregel zal zijn gebleken. Nu staat te vreezen, dat, wordt die maatregel, de enkelvoudige kamer, ingevoerd, partijen of hun raadslieden er niet van zullen zijn gediend; de maatregel dus geen of weinig toepassing zal vinden, zijn bruikbaarheid door de practijk dus niet of moeilijk zal kunnen blijken of worden aangetoond. Daarom willen anderen dat de maatregel in sommige gevallen imperatief zal worden voorgeschreven, of dat de toepasselijkheid er van zal worden overgelaten aan het oordeel van de rechtbank zelf. Welnu, wat had men eventueel, bij de invoering van dit nieuwe instituut, dat binnen enkele maanden zou kunnen worden ingevoerd, — het ontwerp wordt immers als spoedeischend behandeld — een prachtige gelegenheid gehad om de kantonrechterlijke uitspraak bij de door mij gevraagde novelle uit de wet op het arbeidscontract te lichten en ze bij dit nieuwe instituut over te brengen.

Want dit zal de Minister en ieder die de practijk kent moeten toegeven, dat die enkelvoudige kamer in ieder geval beter geschikt is tot de behandeling van eigenlijk gezegde rechtsgedingen dan de kantonrechter, zoowel wegens de betere geschooldheid om in eigenlijke gedingen recht te spreken als vooral ook wegens de procesvormen.

Indien men nu in die nieuwe novelle had voorgeschreven, dat hetzij al de gedingen uit het arbeidscontract, hetzij alleen sommige, bijv. die betrekkelijk arbeidsovereenkomsten waarbij het loon meer dan f 4 per dag bedraagt, imperatief zouden behandeld worden door de enkelvoudige kamer, dan had men daarmede, voor wat het arbeidscontract betreft, allerlei nadeelen gekeerd en voor wat de proefneming met de enkelvoudige kamer aangaat allerlei voordeelen bereikt. Voor wat het arbeidscontract betreft al dadelijk, dat de gewichtige zaken in eersten aanleg kwamen voor de enkelvoudige kamer. Met een meer waarborgen voor een goede behandeling opleverende procedure en vooral ook, waarop ik met nadruk wijs, het appèl voor het hof, wat alles nu vervalt.

In de tweede plaats had men dan de enkelvoudige kamer overal gekregen, bij alle rechtbanken, en dit niet alleen, doch men ware er zeker van geweest dat de enkelvoudige kamer overal werk zou gehad hebben en de proef dus behoorlijk kon genomen worden.

Al verder had men de kantonrechters in onze groote plaatsen, te 's-Gravenhage, te Amsterdam en te Rotterdam en elders, kunnen ontlasten in plaats van zooals men nu doet met het arbeidscontract ze nog meer te belasten en hun de behoorlijke vervulling hunner taak onmogelijk te maken. Ik wijs speciaal op den kantonrechter te 's-Gravenhage.

En bovendien. Ware eindelijk de proef met de enkelvoudige kamer mislukt, niemand zou den Minister van het voorstellen dier proef een verwijt hebben kunnen maken. Immers, voor wat de behandeling der zaken uit het arbeidscontract aangaat zou deze behandeling toch altijd een verbetering zijn geweest en de voorkeur verdienen boven die door den kantonrechter zooals ik zeide, vooral ook met het oog op het appèl voor het hof.

Deze wijze van doen had dus het voordeel gehad, dat men een behoorlijke proef met de enkelvoudige kamer had kunnen nemen, die ook zelfs bij haar mislukking geen enkel nadeel zou hebben teweeggebracht.

Nu zegt de Minister in zijn Memorie van Antwoord: ik mocht de invoering van de wet op het arbeidscontract niet afhankelijk stellen van het lot dat aan een wetsvoorstel tot wijziging van art. 7 [VII] zou ten deel vallen.

Doch ik merk op, dat dit niet van den Minister is gevraagd. Er werd slechts verlangd de indiening van een novelle. Bleek ten slotte dat de Staten-Generaal niet bereid waren tot aanneming dier novelle mede te werken, dan ware de verantwoordelijkheid van den Minister gedekt geweest. Nu is die niet gedekt.

Nu zegt de Minister wel, dat wanneer vele en belangrijke geschillen aan het oordeel van den kantonrechter mochten worden onderworpen, hij een wijziging der wet zal voorstellen. Doch ten eerste mag ik vragen: hoevele zaken zullen dat moeten zijn en hoe belangrijk zullen zij moeten wezen.

Maar bovendien, reeds op dit oogenblik kon de Minister weten, dat een groot getal belangrijke zaken die thans in eerste instantie komen bij de rechtbanken en in appèl bij de hoven, dan zullen komen bij den kantonrechter, en bij appèl voor de rechtbank.

Dit had de Minister kunnen weten; hij had daartoe slechts de opgaven behoeven te vragen aan de verschillende rechtbanken en hoven. Het opmaken van die statistiek zou niet moeilijk zijn geweest en weinig tijd hebben gekost. Als de Minister er maar naar had willen vragen. Na de invoering van de wet zal de Minister die statistiek toch ook moeten vragen. Waarom deed hij het dan nu niet?

De Minister meene niet, dat hij op deze wijze zijn verantwoordelijkheid dekt. De Minister blijft verantwoordelijk voor de invoering van het arbeidscontract zooals het hier ligt. En die verantwoordelijkheid zal te zwaarder op hem drukken, naarmate hij zelf heeft verklaard, dat de daarbij aangenomen regeling niet deugt; dat ieder dit moet weten die de practijk kent. Ik herhaal: het voorbeeld, dat de Minister van Oorlog zijn collega van Justitie gaf bij het blijvend gedeelte, had de laatste moeten volgen.

Het doet mij leed, dat de Minister zoo halsstarrig blijft weigeren. De door hem opgegeven reden kan niet gelden.

Het heeft nu den schijn, alsof politieke redenen in deze hebben gegolden, den doorslag hebben gegeven, bij deze ongewijzigde invoering van het arbeidscontract; dat men de geestelijke vaders en pleegvaders van dit in een verkeerde moesson in de andere Kamer behandelde wetsontwerp niet heeft willen ontstemmen, al geeft men toe, dat de ongewijzigde invoering niet zonder bedenking is en dat men zich al houdt voorbereid op het aanbrengen van wijzigingen.

Welnu, ik betreur dit in hooge mate.

Ik betreur het, dat de Minister die bezig is onze rechtspraak te brengen uit de impasse waarin zij is gekomen, in plaats van desnoods liever enkele weken of maanden met de invoering van deze wet te wachten, een maatregel helpt tot stand brengen, die haar nog verder van streek moet brengen.

Ik betreur dit diep en wil mijn vrees niet verhelen, dat de Minister later zelf zijn houding eveneens diep zal betreuren.

De heer **Sickenga**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de eer gehad te zitten in de Commissie van Rapporteurs voor dit ontwerp. Toen wij daar aan het werk waren, trof het mij, dat aan de bestrijding van het ontwerp een al te eenzijdig karakter werd gegeven. Te vergeefs heb ik toen reeds daarop gewezen.

Wanneer men nagaat dat het hier geldt het wetsontwerp, waarin wordt voorgesteld: op de bij het in werking treden der wet van 13 Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193) houdende wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat Wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, in de wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie en in de Faillissementswet aanhangige rechtsgedingen, betrekkelijk tot een arbeidsovereenkomst, blijven ten aanzien zoowel van de rechterlijke bevoegdheid als van de rechtsvordering de regelen van toepassing, geldende ten tijde van de inleidende dagvaarding, en dat in dit wetsontwerp materieel niets anders staat dan deze bepaling, dan staat men verbaasd over het Voorloopig Verslag. Hier, maar vooral thans in de rede door den geachten afgevaardigde uit Gelderland, mr. 't Hooft, gehouden, wordt men in een geheel anderen gedachtengang verplaatst. Hier is het of men heeft te doen met een wetsontwerp op de rechterlijke organisatie en of men zal hebben te beslissen om terug te komen op een eenmaal ingeslagen weg, of men zal moeten komen tot het bepalen van nieuwe dingen, die in de wettelijke organieke regeling onzer procedures niet bekend zijn.

Het is alsof door dat wetsontwerp zou behooren ingevoerd te worden rechtspraak door arrondissements-rechtbanken met kamers van één rechter.

De opzet van het Voorloopig Verslag is dus in een woord verwarrend en miskent ten eenenmale de beteekenis van het aangeboden wetsontwerp.

Het komt mij voor, dat, in aansluiting van het Voorloopig Verslag, de vorige spreker ons op geheel verkeerde wegen wil leiden. Zijn wenschen, zijn voorstellingen, behooren hier thans niet thuis.

Die zaak welke hij ter sprake heeft gebracht is afgedaan.

De Minister wijst er op in zijn Memorie van Antwoord, dat die uitbreiding van de bevoegdheid des kantonrechters is opgenomen in het ontwerp van 1901, en dat daarover in de Tweede Kamer geen schriftelijk debat heeft plaats gehad, zeer zeker omdat men het goed geregeld vond. Alleen in deze Kamer is ter zake krachtig strijd gevoerd tegen die uitbreiding, door den vorigen spreker en anderen.

Deze Kamer is daarop niet ingegaan en nu gaat het niet aan bij een ontwerp dat er niets mede te maken heeft, wederom den vroeger verloren strijd te openen.

Waar wij nu in dit stadium verkeeren, zou het geen goede methode van wetgeving zijn terug te komen op een zaak die is afgedaan.

Naar aanleiding van dit wetsontwerp kunnen wij het niet doen.

Over de opdracht aan de kantonrechters zelf, wensch ik niet met den spreker te strijden. Daarvoor is het nu de tijd niet.

Ik wensch nu alleen te constateeren, dat de regeling van het nu behandelde wetsontwerp mij goed voorkomt en dat wij dus m. i. gerustelijk onze stem aan dit wetsontwerp kunnen geven.

De heer **van den Biesen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik had allerminst verwacht, dat deze zaak hier tot zoo breede en zware discussiën aanleiding zou geven, maar van mijn kant moet ik toch zeggen, dat de heer 't Hooft deze quaestie wel wat al te veel heeft opgeblazen.

Wij weten allen, dat die geachte afgevaardigde een ingekankerden haat heeft tegen den alleen rechtsprekenden kantonrechter, zoodra zijn bevoegdheid van recht te spreken in zaken boven een waarde van f 200 zou worden uitgebreid. Hij beroept zich nu wel op de uitlating van dezen Minister, dat de doorsnee-kantonrechter over het algemeen niet zoo onderlegd is om heel gewichtige rechtsbelangen te behandelen. Als ik in de plaats geweest ware van den Minister, dan had ik vooreerst die uitdrukking niet gebruikt en mij ook zeer zeker niet zoo positief uitgelaten. Want al wie onze tegenwoordige rechterlijke organisatie kent, weet, dat iedere partij ook met de meest gewichtige zaken bij den kantonrechter kan komen en hem zeggen: wij dragen die zaak ter beslissing op aan u, of het dan een zaak van millioenen geldt waarbij de meest ingewikkelde rechtsquaesties te pas komen, dan wel een zaak van minder gewicht, de doorsnee-kantonrechter kan dan niet zeggen: dat gaat mijn doorsnee-kennis te boven; hij moet het zaakje in ordo brengen.

Ieder die in de practijk is geweest, weet verder heel goed, dat de waarde van een zaak, of het f 200 dan wel f 2000 of meer geldt, aan de rechtsquaestie niet afdoet. Zoo is er onlangs bij een kantonrechter een quaestie geweest omtrent een scheepsverklaring in een vreemde haven, met name of dit had moeten geschieden in Valparaiso meen ik of in een andere haven, op plaatsen wellicht door den doorsnee-kantonrechter niet eens bij name bekend. Dat moest hij toch ook uitmaken. Ik meen dan ook, dat onze wetgeving, zooals die thans luidt, den kantonrechter nog wel een brevet van groote bekwaamheid uitreikt. Ik wil mij dan ook, na hetgeen de laatste geachte spreker gezegd heeft, niet in het debat over den alleen rechtsprekenden rechter mengen — de alleen rechtsprekende arrondissements-rechter die in aantocht is kan te zijner tijd onder handen worden genomen — maar dan kom ik zeker op tegen wat mr. 't Hooft heeft gezegd dat die alleen sprekende rechter zooveel beter geschoold zal zijn dan de kantonrechter, want och, als dat doorgaat, zullen wij heel spoedig den president van de rechtbank den jongsten rechter zien benoemen voor dergelijke karreweitjes, en nu weten wij maar al te zeer, dat substituut-griffiers en anderen, die tot lid van de rechtbank benoemd worden, allesbehalve geschoold zijn als zij tot het ambt benoemd worden, maar eerst langzamerhand in de rechtspraak op de hoogte komen.

In de eerste jaren staan zij zeker in dat opzicht niet hooger dan op het oogenblik de doorsnee-kantonrechters, dus dat zou precies hetzelfde blijven. Maar het standpunt van dezen Minister was m. i. zeer duidelijk aangewezen. Bij zijn optreden vond hij een wet aangenomen en in het *Staatsblad* geplaatst, ten aanzien waarvan alleen op het allerlaatste oogenblik een fout was opgemerkt betreffende de aanhangige gedingen, die uit den weg moest worden geruimd. Althans sommigen beweerden dit; de heeren die de ingezonden stukken in het *Weekblad van het Recht* lezen, weten dat anderen van meening zijn, dat de geheele wijziging niet noodig is, daar door den rechter recht gesproken moet worden voor wien gedagvaard is, dus dat vanzelf spreekt wat dit wetsontwerp nog wil uitmaken; maar ik laat dit daar.

Kon nu de Minister een heel nieuwe wet voorstellen wat de rechtspraak aangaat? Allerminst; hij kon niet anders doen dan uitdrukkelijk gewild is door de beide Kamers der Staten-Generaal en door de Kroon; de wet staat in het *Staatsblad*, en hij moest dus na 't gebeurde enkel en alleen met dit wetsontwerp komen. Ik zou zelfs meenen, dat als deze Minister verder ware gegaan, hij, streng genomen, daartoe allerminst bevoegd zoude zijn.

Mij dunkt toch, dat het niet aangaat om een door de beide Kamers en door de Kroon aangenomen en uitgevaardigde wet, die nog niet in werking is getreden en die zijn feilen en voordeelen zal hebben aan te toonen, omver te werpen en nu reeds met iets nieuws voor den dag te komen. Allerminst vind ik het voorbeeld van het blijvend gedeelte gelukkig gekozen, want dan had dit juist moeten blijven.

In de tweede plaats wensch ik er op te wijzen, dat het de gewoonte is, dat, als men hier in de Kamer iets zegt, men het ook bewijzen moeten, dat men hier niet aan moet komen met insinuaties. Wanneer de eerste geachte spreker hier zegt, dat het schijnt dat politieke overwegingen bij den Minister hebben gegolden, dan noem ik dit een insinuatie; de geachte afgevaardigde had dit moeten bewijzen. Als men zoo iets niet bewijst, dan kan men een dergelijke insinuatie gerust naast zich nederleggen. Als men de zaak even nagaat, dan is het toch werkelijk geen kleinigheid als men iemand ten laste legt, dat hij, overtuigd dat iets verkeerd is, het toch doet, en dit wel om politieke redenen.

Naar mijn overtuiging is deze zaak veel te veel opgeblazen; het is een zeepbel geworden waarvan men schrikt, grooter dan deze Kamer, en toch betreft het de eenvoudigste zaak ter wereld; de wet is aangenomen, er mankeert een zaak aan, die bij deze wet geregeld wordt. Is men het met dit kleine wetje niet eens, welnu, men stemme het af, maar late de wet zelf onaangeroerd.

De heer **Nelissen**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Onder den indruk van het welsprekend betoog van den geachten afgevaardigde uit Gelderland, den heer 't Hooft, kon men een oogenblik in den waan verkeeren, dat de behandeling van het wetsontwerp op het arbeidscontract, die verleden jaar heeft plaats gehad, nog niet was afgeloopen, alsof men de zaak opnieuw had onderzocht en de bepalingen dier wet opnieuw behandelde.

Van de met kracht en diepe overtuiging uitgesproken redevoering, waarmede de geachte afgevaardigde ten vorigen jare deze wet heeft bestreden, kon in zijn rede van zooeven de naklank nog worden gehoord.

Het is echter zaak, dat wij ons onttrekken aan den kring der betoovering door die welsprekende rede rondom ons getrokken.

Het is zaak, dat wij ons plaatsen op den bodem van de nuchtere werkelijkheid. Over de doeugdelijkheid of ondeugdelijkheid van de bepalingen der arbeidsovereenkomst behoeft hier geen woord te worden gesproken. De wet op de arbeidsovereenkomst is door de beide Kamers aangenomen, door de Kroon bekrachtigd en in het *Staatsblad* geplaatst; zij is dus een levende wet. Elke Regeering is verplicht een wet die reeds in uitvoering is, te handhaven en, behalve wellicht in enkele exceptioneele gevallen waar zij tegen de geheele wet een principieel bezwaar heeft, zou zij zich ook niet kunnen onttrekken aan de verplichting een aangenomen wet uit te voeren. En wanneer wij dit nu toepassen op dit geval, wat zien wij dan? De datum voor het in werking treden van de wet op het arbeidscontract had op zich zelf in de wet kunnen staan. Maar er waren nog eerst eenige voorwaarden te vervullen, en het was onzeker wanneer die voorwaarden zouden zijn vervuld. Derhalve kon de datum van inwerkingtreding in de wet niet worden bepaald. Er moesten nog algemeene maatregelen van bestuur worden uitgevaardigd, en er moest nog ingevolge een toezegging van mijn ambtsvoorganger, aan deze Hooge Vergadering gedaan, een wetsontwerp worden gereedgemaakt en aan de goedkeuring van de Kamers worden onderworpen, dat den invloed zou regelen die de arbeidsovereenkomst zou hebben, of liever gezegd, niet zou hebben, op de reeds aangevangen procedures. Wat was dus m. i. de plicht van de Regeering, ook nu een ander Kabinet aan het bewind was gekomen? Om in vervulling te brengen die voorwaarden, in gereedheid te brengen de algemeene maatregelen van bestuur en in gereedheid te brengen het wetsontwerp dat moest worden ingediend ingevolge de belofte van mijnen ambtsvoorganger. En nu dit wetsontwerp reeds door de Tweede Kamer was aangenomen, wat het mijn plicht om het ook aan de goedkeuring van deze Hooge Vergadering te onderwerpen.

Ik kan hierin misschien dwalen, maar ik meen dat dit een volkomen correcte wijze van handelen is. Ik ben van oordeel dat een Minister, die dit wetsontwerp stil naast zich had neergelegd, die naar de algemeene maatregelen van bestuur geen vinger zou hebben uitgestoken, niettegenstaande de wet in het *Staatsblad* stond, zijn plicht grootelijks zou hebben verzuimd. Dat is dus een meening tegenovergesteld aan die van den heer 't Hooft, die van oordeel is, dat een Minister die gevolg geeft aan een wet, die in vervulling brengt de voorwaarden waardoor de wet in werking kon worden gebracht, daarmede zijn verantwoordelijkheid niet zou dekken. Tot die eenvoudige quaestie reduceert zich nu de geheele zaak. De algemeene maatregelen van bestuur staan in het *Staatsblad* en het wetsontwerp wordt ter goedkeuring aan deze Hooge Vergadering voorgelegd.

De heer 't Hooft heeft een ander plan aan de hand gedaan. Hij zegt: gij Minister, die van oordeel zijt, dat de wet op het arbeidscontract ten onrechte in haar art. VII alle gedingen, uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende, aan de competentie van den kantonrechter onderwerpt, gij hadt aanstonds bij de Tweede Kamer moeten komen met een wetsontwerp aan welks hoofd men dan als motto had kunnen plaatsen, dat ook de goede Homerus wel eens indommelt. Want ik had aan de Kamer moeten zeggen: ziet eens heeren, wel is waar hebt gij nooit eenig blijk gegeven in den langen loop der schriftelijke en mondelinge behandeling van het wetsontwerp, dat gij het in het minst oneens zijt met de competentieregeling van de wet op de arbeidsovereenkomst, wel is waar hebt gij door daar geen enkel woord over te zeggen, uw volkomen goedkeuring daaraan gehecht; wel is waar is nu die arbeidsovereenkomst wet, maar ik, Minister, ik kan mij eigenlijk daarmede niet goed vereenigen en op dien enkelen grond dat ik beweer, dat gij, Tweede Kamer, hebt ingedommeld, kom ik thans met een voorstel om u op uw decisie te laten terugkomen.

Ik betwijfel welk onthaal onder die omstandigheden een wetsvoorstel in de Tweede Kamer zou hebben gevonden en bovendien, onafhankelijk daarvan, komt het mij voor, dat een Minister, wil hij een wetsvoorstel indienen, hetgeen verandering brengt in een reeds bestaande wet — al is die nog niet uitgevoerd — moet aantoonen welke omstandigheden er zijn waardoor hij aan de Kamer voordraagt op haar meening terug te komen. Welke kunnen die omstandigheden zijn, nog vóór de wet in werking trad? Die kunnen niet anders zijn dan de meening van den Minister. De Minister kon aan de Tweede Kamer zeggen: gij Tweede Kamer, hebt u geen idee gevormd tot welke rampen dit zal leiden, wanneer alle geschillen over arbeidsovereenkomsten voor den kantonrechter komen.

De Tweede Kamer zou geantwoord hebben: wij gelooven dit niet. Door de ondervinding geleerd zien wij dit niet in; ook nu zijn aan het oordeel van den kantonrechter gewichtige processen over de arbeidsovereenkomst onderworpen. Thans reeds regelt art. 39 van de wet op de Rechterlijke Organisatie deze zaak.

Het is reeds door mijn ambtsvoorganger gezegd: stel, een werkgever heeft een proces met een monteur over f 1000. Dit komt ook voor den kantonrechter. Ik moet dus, in de Tweede Kamer met een voorstel komende, kunnen zeggen: de practijk wijst het uit, het is geen subjectieve meening van den Minister, dat aan het oordeel des kantonrechters zeer gewichtige processen uit de arbeidsovereenkomst worden onderworpen. Naar mijn meening is de kantonnale procedure niet geschikt voor dergelijke groote zaken en op dien grond heb ik de eer wetswijziging voor te stellen.

Dat kan en dat zal de Regeering doen, wanneer de practijk haar in het gelijk stelt. Wanneer het blijkt, dat zeer gewichtige processen over groote bedragen aan het oordeel van den kantonrechter worden onderworpen, zal deze Minister, op dezen grond, bij de Tweede Kamer komen met een wetsvoorstel tot wijziging. Maar thans — en daar kom ik op — thans ontbreekt voor de indiening van elke wetswijziging een grond.

De geachte afgevaardigde uit Gelderland heeft mij het denkbeeld aan de hand gedaan om die wijziging te attacheeren aan het ontwerp op den achterstand, dat ik de eer had bij de Tweede Kamer in te dienen. Maar in het kader van dat wetsontwerp past deze verandering van de Rechterlijke Organisatie in geenen deele. Want dat wetsontwerp beoogt niet een wijziging te brengen in de absolute competentie van den rechter, maar enkel en alleen om de procedure voor de rechtbank te vergemakkelijken. Derhalve zou een voorstel om nu art. VII van de wet op de arbeidsovereenkomst te veranderen, aangeregen aan dit wetsontwerp, onmogelijk zijn. Dat toch zou zijn het combineeren van twee zaken die absolunt niet met elkaar te combineeren waren.

Nog een andere oplossing heeft de geachte afgevaardigde uit Gelderland mij aan de hand gedaan. Gij hadt, zeide hij, een onderzoek kunnen doen instellen, waarbij de griffiers en presidenten van de rechterlijke colleges zouden hebben na te gaan of onder de gedingen, door hen te beslissen, zaken waren, en hoevele, die, bijaldien de nieuwe wet op de arbeidsovereenkomst reeds een geldende wet ware, aan het oordeel des kantonrechters onderworpen zouden zijn geworden.

Zeker, dit zou ik kunnen doen, maar of dit een lichte taak ware, is een andere vraag, en ook als die taak ware te vervullen, wat zou dan de Tweede Kamer mij hebben toegevoegd? Dit: hoe kunt gij in vredesnaam dat argument gebruiken? De wet op de arbeidsovereenkomst is nog niet in werking, en nu wilt gij ons duidelijk maken welke quaesties uit die nieuwe wet zullen voortvloeien. Ik geloof, dat de gronden die dan voor de wetswijziging zouden zijn aangevoerd, inderdaad niet zeer sterk zouden zijn.

Ik kom dus terug op het punt waarvan ik ben uitgegaan. Inderdaad — ik zeg het den geachten afgevaardigde uit Noordbrabant, den heer van den Biesen, gaarne na — het wetsontwerp is eenvoudig, en dat de Minister het aan deze Hooge Vergadering onderwerpt is alleen het gevolg van de omstandigheid, dat mijn ambtsvoorganger aan deze Hooge Vergadering een dergelijk wetsontwerp heeft beloofd; dat de wet op de arbeidsovereenkomst reeds wet is, en dus door de Regeering moet worden uitgevoerd, en dat, om die wet uit te voeren, eerst moeten worden gemaakt de algemeene maatregelen van bestuur en eerst aan de goedkeuring van deze Hooge Vergadering zal moeten worden onderworpen het wetsontwerp waarvoor thans de Regeering de goedkeuring vraagt.

De heer **'t Hooft:** Mijnheer de Voorzitter! Slechts twee woorden om de Kamer niet af te houden van de verdere vervulling harer taak voor heden. Repliek is ook onnoodig, want de Minister weet heel goed, dat hij heeft laten liggen, gelijk ook de vorige sprekers gedaan hebben, al wat ik in de voornaamste plaats heb vooropgesteld. Wanneer ik beweer, dat de Minister zijn verantwoordelijkheid niet dekt met dezen maatregel eenvoudig voor te stellen, dan berust dat hierop, dat de overtuiging van den Minister is, dat in het algemeen voor een uitbreiding der bevoegdheid van den kantonrechter geen reden bestaat niet alleen, maar dat die zou zijn in strijd met het belang onzer rechtspraak en af te keuren.

Dat heeft de Minister met zoovele woorden in de andere Kamer uitgesproken, en waar nu een wet voorligt, die dat in groote mate doet, daar had de Minister moeten beginnen met tegen de ongewijzigde invoering zich te verzetten. Reeds bij de behandeling van de wet op het arbeidscontract is er op gewezen, dat geen contract meer voorkomt dan juist dat uit dienstbetrekking, misschien evenveel als het contract uit koop. Dat dit contract ook in de toekomst aanleiding zal geven tot een evenredig groot aantal processen, mag redelijkerwijze worden ondersteld, en daarom had de Minister, die op het oogenblik maatregelen beraamt om onze rechtspraak op te heffen uit den onmogelijken toestand waarin zij is gekomen, moeten bedacht zijn en aan de Kamer moeten zeggen: ik doe geen stap op dien weg, vóórdat ik uw oordeel gevraagd heb over een wijziging die naar mijn overtuiging door het belang van de rechtspraak wordt gevorderd. Dat was het grootste belang waarvoor de Minister had te zorgen en niet voor de meer of minder spoedige invoering van de wet op het arbeidscontract. Nu moet de Minister niet zeggen, dat hij dit niet te voren kan weten. De zaak is zoo belangrijk, dat de Minister dat had moeten onderzoeken, want of wij binnen 2 of 3 maanden een andere wet op de dienstbetrekkingen hebben dan op het oogenblik, behoeft geen overwegenden invloed te hebben op de uit dat contract voortspruitende procedures. De wet mag daarop eenigen invloed hebben, maar die zal toch niet groot zijn. Het aantal der uit eenig soort van contract voortspruitende procedures hangt niet in de eerste en voornaamste plaats af van de wijze waarop de wet de regeling van dat contract heeft vastgesteld.

Wat geeft bijv. het koopcontract niet aanleiding tot menigvuldige processen. Dit staat nu reeds vast, dat onder de nieuwe wet zeer moeilijke en financieel zeer belangrijke gedingen voor den kantonrechter zullen moeten worden gebracht, waarvoor deze niet de geschikte rechter is. Met het oog daarop heb ik onlangs, bij gelegenheid van de publicatie van ons Voorloopig Verslag, in het *Weekblad van het Recht* een arrest doen opnemen van het hof te Arnhem. Het was een vrij lastige quaestie, die bovendien liep over een geldelijk bedrag van f 5000.

Nu weet ik wel, dat de moeilijkheid eener zaak niet altijd verband houdt met haar financieele belangrijkheid, maar dat is nu eenmaal het stelsel onzer rechterlijke organisatie in dit opzicht en dat systeem doorbreekt deze wet.

Ik geef toe, dat er belangrijke vragen kunnen rijzen, ook al is de som gering, maar aan het systeem van de rechterlijke organisatie moeten wij blijven vasthouden; en wij moeten daarin incidenteel geen wijziging brengen die dat geheele stelsel onderstboven werpt.

Nu zeg ik tot den Minister: gij hadt uw overtuiging, dat wij hier iets verkeerds gaan doen moeten kenbaar maken aan en laten wegen bij de Kamer. Gij hadt tot op dat oogenblik de wet niet moeten in uitvoering brengen. Dan hadt gij uw verantwoordelijkheid gedekt. Nu gij zonder dit te doen de wet gaat invoeren die op dit punt is in strijd met uw overtuiging, dekt gij uw verantwoordelijkheid *niet*.

Ik weet geen reden waaraan ik dit moet toeschrijven. Ik kan het niet goed-

keuren. Ik blijf de vrees koesteren dat, wanneer het arbeidscontract wordt ingevoerd, de Minister over eenigen tijd zelf zijn daad zal betreuren.

Ik zal geen woord meer zeggen over de behandeling in de Tweede Kamer. Ik blijf er bij, dat die Kamer, door oververmoeidheid, dit punt niet gezien heeft.

De Minister schudt van neen; ik houd mij echter aan mijn onderstelling en aan de mededeeling van den heer van Welderen Rengers, die de juistheid er van uit den eigen mond van Kamerleden heeft vernomen.

Ik zal het hierbij laten. Ik herhaal, ik betreur het ten hoogste dat de Minister zich niet heeft afgehouden van den weg dien hij naar zijn eigene overtuiging niet had mogen betreden.

De heer **Nelissen,** Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij de wet houdende de Derde Overgangsbepaling.]

En waarom, vraagt de heer 't Hooft, zal de wet zelf niet worden herzien?

Hier ziet men juist het onderscheid tusschen beide zaken. De maatregelen van bestuur zijn uitvoeringsmaatregelen die door de Regeering worden genomen en door de Regeering kunnen worden verbeterd, maar de verbetering van de wet op het arbeidscontract staat buiten haar kring van bevoegdheid.

De heer 't Hooft meent dat ik daartoe pogingen in het werk zou kunnen stellen.

Ik kom hierop zoo straks terug.

Ik heb deze wet te eerbiedigen als een wet die reeds in het *Staatsblad* staat.

Nu kan ik een poging doen om de wet te verbeteren, ik heb dat zoo straks in mijn eerste rede gezegd, doch ik vrees dat die poging niet veel succes zou hebben. Ik geloof dat die poging ook niet zou zijn te rechtvaardigen, want men zou *het doen van die poging* moeten rechtvaardigen.

Immers, als ik met een wetsontwerp bij de Kamer ware gekomen, dan had ik dit toch ook moeten verantwoorden. Het is niet genoeg te zeggen: ik heb gepoogd; ook voor het pogen moet ik gronden aangeven. En voor dit pogen kan ik niet aanvoeren mijn overtuiging, want de Tweede Kamer zou zeggen: onze overtuiging is er ook nog, die hebt gij uit de stukken kunnen bemerken.

Ik geloof dus, dat de Regeering ten deze verplicht was om niet — als ik dit beeld mag gebruiken — met het hoofd tegen den muur te loopen, alvorens met dit wetsontwerp bij deze hooge Vergadering te komen; alvorens de wet op de arbeidsovereenkomst in werking te doen treden.

Maar dit geloof ik wel te mogen zeggen, dat ik, als van meening, dat het beter ware geweest deze rechtspleging niet bij den kantonrechter te brengen, zoodra ik genoegzaam grond onder de voeten heb, met een wetsontwerp bij de Staten-Generaal behoor te komen. En dat ik ook voorneinens ben dit te doen, dat hebben de heeren uit mijn schriftelijk antwoord kunnen zien.

ARTIKEL VIII.

In artikel 21, 2°., der Faillissementswet wordt tusschen de woorden „gefailleerde" en „gedurende" het volgende ingelascht: „of zijne echtgenoote ingevolge eene krachtens artikel 1637 f van het Burgerlijk Wetboek aangegane arbeidsovereenkomst".

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

[Men zie de **1e N. v. W.** bij art. 40 der Faillissementswet, bladz. 412.]

De zinsnede „Art. 40 der Faillissementswet wordt gelezen als volgt:" wordt vervangen door het volgende:

„In artikel 21, 2°., der Faillissementswet wordt tusschen de woorden „gefailleerde" en „gedurende" het volgende ingelascht: „of zijne echtgenoote ingevolge eene krachtens artikel 1637 *f* van het Burgerlijk Wetboek aangegane arbeidsovereenkomst".

Artikel 40 van genoemde wet wordt gelezen als volgt:".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(29 Juni 1906.)

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. III, bl. 53.]

Eindelijk moet ik een opmerking maken over de nieuwe bijvoeging van art. VIII. Volgens art. 21, 2°., der Faillissementswet blijft buiten het faillissement hetgeen de gefailleerde gedurende het faillissement door persoonlijke werkzaamheden verkrijgt, en wel hetzij geheel, hetzij tot een zoodanig bedrag als door den rechter-commissaris is bepaald.

In het wetsontwerp is een nieuwe bepaling opgenomen ten aanzien van de arbeidsovereenkomst aangegaan door de gehuwde vrouw. Het gevolg daarvan zou zijn dat, wanneer de man in staat van faillissement is verklaard en de vrouw met hem in eenige gemeenschap van goederen is gehuwd, indien wij geen voorziening treffen, in strijd met de bedoeling van het ontwerp, in het faillissement van den man zou vallen hetgeen de vrouw krachtens arbeidsovereenkomst gedurende het faillissement beurt aan loon. Dit kan de bedoeling van de Kamer niet zijn geweest. Het ligt in de rede, dat wanneer de wet heeft aangenomen dat wat de man door zijn persoonlijke werkzaamheid verdient gedurende het faillissement buiten het faillissement blijft, die zelfde uitzondering moet gelden voor hetgeen de vrouw verdient, wanneer de man in staat van faillissement verkeert en zij met hem in eenige gemeenschap van goederen gehuwd is. Vandaar de voorgestelde toevoeging in art. 21, 2°., der Faillissementswet.

Ik meen met deze korte toelichting te kunnen volstaan.

Artikel 40 van genoemde wet wordt gelezen als volgt:

„Arbeiders in dienst van den gefailleerde kunnen de dienstbetrekking opzeggen, en hun kan wederkeerig door den curator de dienstbetrekking opgezegd worden, met inachtneming van de overeengekomen of wettelijke termijnen, met dien verstande echter dat in elk geval de dienstbetrekking kan worden geëindigd door opzegging met een termijn van zes weken. Van den dag der faillietverklaring af is het loon boedelschuld."

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 53. [Vervolg van het gedeelte, afgedrukt op bladz. 44; gelijk aan de **Memorie van Toelichting.**]

Memorie van Toelichting O. 1901 en Memorie van Toelichting.

Art. 1639 *l.* [Vervolg van het gedeelte, afgedrukt op bladz. 45.]
De invloed van het faillissement des werkgevers op eene bestaande dienstbetrekking is in art. 40 der Faillissementswet geregeld. Er bestaat geene aanleiding, daarin iets te veranderen. Eene opzettelijke verwijzing naar die bepaling wordt onnoodig geacht.

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie deel I, bladz. 296.]

1e N. v. W. Tusschen Artikel VII en de Overgangsbepaling wordt een nieuw Artikel VIII ingevoegd, luidende als volgt:

Artikel 40 der Faillissementswet wordt gelezen als volgt:
[Gelijk aan art. 40 in de wet.]

[Het artikel heeft geene verandering ondergaan en is in de vergadering der Tweede Kamer van 21 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Artikel 233, 5°. van genoemde wet wordt gelezen als volgt:

„van het loon van arbeiders; van het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel 1638 q van het Burgerlijk Wetboek; van het bedrag der uitgaven door den arbeider voor den werkgever gedaan; en van het bedrag der schadevergoeding, door den werkgever aan den arbeider bij het einde der dienstbetrekking krachtens artikel 1639 t van het Burgerlijk Wetboek verschuldigd:".

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie deel I, bladz. 296.]

1e N. v. W. Artikel 233, 5° van genoemde wet wordt gelezen als volgt:

„van het loon van arbeiders; van het bedrag der verhooging van dat loon ingevolge artikel **1638 q** van het Burgerlijk Wetboek; van het bedrag

der uitgaven door den arbeider voor den werkgever gedaan; en van het bedrag der schadevergoeding, door den werkgever aan den arbeider wegens onrechtmatige verbreking der dienstbetrekking verschuldigd;".

Nota van Wijziging.

[Ingezonden 19 Juni 1906, stuk no. 104.]

Aan het slot van art. 233, 5°., der Faillissementswet worden de woorden „wegens onrechtmatige verbreking der dienstbetrekking verschuldigd" vervangen door de woorden: „bij het einde der dienstbetrekking krachtens artikel **1639 t** van het Burgerlijk Wetboek verschuldigd".

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(21 Juni 1906.)

De **Voorzitter:** In art. VIII is door de Regeering een wijziging gebracht, te vinden op stuk n°. 104. Verlangt de Minister deze wijziging nog nader toe te lichten?

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Ik dank u, Mijnheer de Voorzitter!

Beraadslaging over art. 233, 5°., enz.

De heer **Drucker,** voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen over de wijziging der Regeering en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het betreft hier eenvoudig een zaak van terminologie en uit dat oogpunt is de wijziging een verbetering.

Het gewijzigd art. 233, 5°., der Faillissementswet wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

OVERGANGSBEPALINGEN.

Artikel I. De rechten en verplichtingen voortspruitende uit arbeidsovereenkomsten, welke van kracht zijn op het tijdstip van het in werking treden van deze wet, worden, te rekenen van dat tijdstip, doch alleen voor het vervolg, geregeld naar de bepalingen dezer wet.

Minderjarigen, alsdan werkzaam krachtens eene door hunnen wettelijken vertegenwoordiger te hunnen behoeve gesloten arbeidsovereenkomst, worden geacht zelven de arbeidsovereenkomst ingevolge eene door den wettelijken vertegenwoordiger verleende machtiging te hebben aangegaan; bepalingen, daarbij door den wettelijken vertegenwoordiger gemaakt, worden beschouwd als voorwaarden, waaronder de machtiging is verleend.

Indien minderjarigen op gemeld tijdstip als arbeiders werkzaam zijn, zonder dat hun wettelijke vertegenwoordiger eene arbeidsovereenkomst te hunnen behoeve gesloten heeft, wordt de termijn, genoemd in artikel 1637 h, geacht op voormeld tijdstip aan te vangen.

O. 1901. De arbeidsovereenkomsten, van kracht bij het in werking treden van deze wet, alsmede de uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende rechten en verplichtingen van hen, welke alsdan hetzij als werkgevers, hetzij als arbeiders optreden, worden beoordeeld naar de bij deze wet vastgestelde bepalingen.

Minderjarigen, alsdan werkzaam krachtens eene door hunnen wettelijken vertegenwoordiger te hunnen behoeve gesloten arbeidsovereenkomst, worden ter zake dier overeenkomst geacht zelven de arbeidsovereenkomst ingevolge eene door den wettelijken vertegenwoordiger verleende machtiging te hebben aangegaan; bepalingen, daarbij door den wettelijken vertegenwoordiger gemaakt, worden aangemerkt als voorwaarden, waaronder de machtiging is verleend.

Indien minderjarigen, op gemeld tijdstip als arbeiders werkzaam zijn zonder dat hun wettelijke vertegenwoordiger eene arbeidsovereenkomst te hunnen behoeve gesloten heeft, zoo wordt de termijn, genoemd in artikel **1637 h**, geacht op voormeld tijdstip aan te vangen.

Reglementen, door werkgevers vóór gemeld tijdstip vastgesteld, hebben voor de alsdan in dienst zijnde arbeiders bindende kracht, indien aan de vereischten genoemd in artikel **1637 j**, 1°. en 2°. is voldaan.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Het schijnt niet noodig het tijdstip waarop deze wet hare rechtskracht zal doen gevoelen nog nà hare inwerkingtreding door overgangsbepalingen te verschuiven.

Indien men in het oog houdt dat over het algemeen aan de partijen de bevoegdheid wordt gelaten de verhoudingen welke uit arbeidsovereenkomst zullen ontstaan, de rechten en plichten van arbeider en werkgever, naar verkiezing te regelen; dat slechts daar, waar met zekerheid de nadeeligheid in alle gevallen van sommige bedingen vaststaat, partijen in die vrijheid worden belemmerd; dat slechts dan ten aanzien van den vorm waarin de overeenkomst behoort te worden gesloten een bepaald gebod wordt gesteld, indien het ontbreken van dien vorm (den schriftelijken) tot misbruik of ontduiking van de wet vrij algemeen aanleiding geeft; indien men dit alles nagaat, dan blijkt dat slechts voor die gevallen in dit ontwerp dwingende rechtsregelen worden voorgeschreven, voor welke dit zonder twijfel gevorderd wordt door het publiek belang. Doch dan bestaat er ook niet de minste reden om, waar het publiek belang door de vaststelling der wet bij monde van den wetgever wordt erkend, aan dat, wat met het publiek belang strijdig is, nog een min of meer gerekt leven te schenken.

Het eerste lid der overgangsbepaling maakt van stonde af aan op alle bij de invoering der wet bestaande arbeidsovereenkomsten de nieuwe bepalingen van toepassing.

Het valt niet te ontkennen dat onderscheidene overeenkomsten of bedingen daardoor op dat zelfde oogenblik met den dood zullen worden getroffen, hetzij omdat eene mondelinge afspraak werd gemaakt terwijl thans eene schriftelijke overeenkomst wordt verlangd, hetzij omdat overeenkomsten werden gesloten welke volgens de bepalingen der nieuwe wet met nietigheid zijn bedreigd. Hiertegen kan echter geen bezwaar bestaan. Bij de eerste groep is de fout gemakkelijk te herstellen: partijen zullen tot het sluiten van eene nieuwe, thans schriftelijke overeenkomst overgaan; het voortbestaan der tweede groep wordt door geen belang gevorderd.

Lid 2 en 3 behoeven weinig toelichting. De overeenkomst voor den minderjarige door zijnen wettelijken vertegenwoordiger gesloten, dus met alle waarborgen welke de bij het ontwerp voorgestelde machtiging kan verschaffen voorzien, moet niet op grond van het ontbreken dier machtiging aantastbaar worden. Dit ware de deur voor chicanes openen.

Zonder het derde lid der overgangsbepaling zoude de bevoegdheid van den vader of voogd van den minderjarige tot tusschenkomst in de door den minderjarige op eigen gezag aanvaarde dienstbetrekking, ten aanzien van elke bij het in werking treden der wet reeds veertien dagen bestaande feitelijke dienstverhouding van den minderjarige, worden illusoir gemaakt.

Bij het vierde lid wordt bepaald, dat reglementen, welke vóór het inwerking treden der wet bestonden, niet behoeven te zijn vastgesteld vóór het sluiten der arbeidsovereenkomst om voor dien arbeider bindende kracht te bezitten. Ware het anders, dan zouden nieuwe arbeidsovereenkomsten gesloten moeten worden met alle arbeiders, welke vóór het in werking treden der wet in dienst waren op een tijdstip waarop geen reglement bestond. Dit schijnt te minder noodzakelijk, waar die arbeiders zich klaarblijkelijk bij het invoeren van een reglement hebben nedergelegd. En heeft de invoering te kort geleden plaats gegrepen om dit vermoeden te wettigen, dan staan den arbeider nog de hulpmiddelen ten dienste, wolke bij de toelichting van art. **1637 j** 1°. besproken werden.

O. De arbeidsovereenkomsten, van kracht bij het in werking treden van deze wet, alsmede de uit de arbeidsovereenkomst over en weder voortvloeiende rechten en verplichtingen, worden, met uitzondering van den duur der arbeidsovereenkomst, beoordeeld naar de bij deze wet vastgestelde bepalingen.

Minderjarigen, alsdan werkzaam krachtens eene door hunnen wettelijken vertegenwoordiger te hunnen behoeve gesloten arbeidsovereenkomst, worden geacht zelven de arbeidsovereenkomst ingevolge eene door den wettelijken vertegenwoordiger verleende machtiging te hebben aangegaan; bepalingen, daarbij door den wettelijken vertegenwoordiger gemaakt, worden beschouwd als voorwaarden, waaronder de machtiging is verleend.

Indien minderjarigen op gemeld tijdstip als arbeiders werkzaam zijn, zonder dat hun wettelijke vertegenwoordiger eene arbeidsovereenkomst te hunnen behoeve gesloten heeft, wordt de termijn, genoemd in artikel **1637 h**, geacht op voormeld tijdstip aan te vangen.

Memorie van Toelichting.

Het schijnt niet noodig het tijdstip, waarop deze wet hare rechtskracht zal doen gevoelen, nog nà hare inwerkingtreding door overgangsbepalingen te verschuiven.

Indien men in het oog houdt, dat over het algemeen aan de partijen de bevoegdheid wordt gelaten de verhoudingen, welke uit de arbeidsovereenkomst zullen ontstaan, de rechten en plichten van arbeider en werkgever, naar verkiezing te regelen; dat slechts daar, waar met zekerheid de nadeeligheid in alle gevallen van sommige bedingen vaststaat, partijen in die vrijheid worden belemmerd; dat slechts dan ten aanzien van den vorm, waarin de overeenkomst behoort te worden gesloten, een bepaald gebod wordt gesteld, indien het ontbreken van dien vorm (den schriftelijken) tot misbruik of ontduiking van de wet vrij algemeen aanleiding geeft; indien men dit alles nagaat, dan blijkt, dat slechts voor die gevallen in dit ontwerp dwingende rechtsregelen worden voorgeschreven, voor welke dit zonder twijfel gevorderd wordt door het publiek belang. Doch dan bestaat er ook geene reden om, waar het publiek belang door de vaststelling der wet bij monde van den wetgever wordt erkend, aan dat, wat met het publiek belang strijdig is, nog een min of meer gerekt leven te schenken.

Op dit beginsel behoort intusschen eene uitzondering te worden gemaakt wat betreft den duur der arbeidsovereenkomst. Al moeten de rechten en verplichtingen, welke uit de aangegane overeenkomst geboren worden, getoetst worden aan de nieuwe wet, de billijkheid brengt mede, dat de tijd, voor welken men zich verbonden heeft, door geene andere bepaling worde beheerscht, dan door die welke partijen bij het aangaan der overeenkomst op het oog hadden.

Met deze uitzondering maakt het eerste lid der overgangsbepaling van stonde af aan op alle bij de invoering der wet bestaande arbeidsovereenkomsten de nieuwe bepalingen van toepassing.

Het valt niet te ontkennen, dat onderscheidene overeenkomsten of bedingen daardoor op dat zelfde oogenblik met den dood zullen worden getroffen, hetzij omdat eene mondelinge afspraak werd gemaakt terwijl thans eene schriftelijke overeenkomst wordt verlangd, hetzij omdat overeenkomsten werden gesloten welke volgens de bepalingen der nieuwe wet met nietigheid zijn bedreigd. Hiertegen kan echter geen bezwaar bestaan. Bij de eerste groep is de fout gemakkelijk te herstellen: partijen zullen tot het sluiten van eene nieuwe, thans schriftelijke, overeenkomst overgaan; het voortbestaan der tweede groep wordt door geen belang gevorderd.

Lid 2 en 3 behoeven weinig toelichting. De overeenkomst voor den minderjarige door zijnen wettelijken vertegenwoordiger gesloten, dus met alle waarborgen, welke de bij het ontwerp voorgestelde machtiging kan verschaffen, voorzien, moet niet op grond van het ontbreken dier machtiging aantastbaar worden. Dit ware de deur voor chicanes openen.

Zonder het derde lid der overgangsbepaling zoude de bevoegdheid van den vader of voogd van den minderjarige tot tusschenkomst in de door den minderjarige op eigen gezag aanvaarde dienstbetrekking, ten aanzien van elke bij het in werking treden der wet reeds veertien dagen bestaande feitelijke dienstverhouding van den minderjarige, worden illusoir gemaakt.

Het vierde lid der Overgangsbepaling van het ontwerp van 1901 heeft tengevolge van de wijziging, welke de regeling der reglementen en de vereischten voor hunne geldigheid hebben ondergaan, zijne beteekenis verloren, daar de bepaling in verband met de nieuw voorgestelde regeling slechts neerkomt op eene toepasselijk-verklaring van het eerste lid. Het vierde lid is mitsdien in dit ontwerp niet opgenomen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Van verschillende zijden werd opgemerkt, dat de overgangsbepaling in den voorgestelden vorm geenszins duidelijk is. Op het beginsel, dat in de bepaling is belichaamd, wordt eene uitzondering gemaakt wat betreft den duur der arbeidsovereenkomst en blijkens de Memorie van Toelichting, waar met een beroep op de billijkheid wordt betoogd, dat de tijd, voor welken men zich verbonden heeft, door geen andere bepaling moet worden beheerscht, dan door die welke partijen bij het aangaan der overeenkomst op het oog hadden, heeft de Regeering bij deze uitzondering voornamelijk gedacht aan arbeidsovereenkomsten, voor een bepaalden tijd aangegaan. Wat zal nu echter gelden, zoo werd gevraagd, ten aanzien van de voor onbepaalden tijd aangegane arbeidsovereenkomsten, van kracht bij het inwerking treden van de wet? Zal ook hier de uitzondering ten aanzien van den duur toepassing vinden, zoodat ten aanzien van sommige arbeidsovereenkomsten 25 of meer jaren na het in werking treden van de nieuwe regeling nog de vraag van belang zal kunnen zijn, of zij bij het in werking treden van de wet van kracht waren? Zoo ja, dan scheen de overgangsbepaling in dezen vorm geene aanbeveling te verdienen.

Verder laat de bepaling, naar men meende, in zooverre aan duidelijkheid te wenschen over, als niet vaststaat, of de woorden: „met uitzondering van den duur der arbeidsovereenkomst" ook betrekking hebben op „de uit de arbeidsovereenkomst over en weder voortvloeiende rechten en verplichtingen", m. a. w. of, wanneer op deze rechten en verplichtingen de duur van de dienstbetrekking van invloed is — al dan niet mede in aanmerking komt de duur vóór het in werking treden van de wet reeds verloopen. Zal bijv. ingeval op het tijdstip van het in werking treden der wet eene dienstbetrekking tusschen werkgever en arbeider reeds twintig volle jaren onafgebroken had geduurd, de termijn van opzegging reeds dadelijk, nadat de wet in werking is getreden, zes maanden bedragen? Zoo ja, dan achtte men dit met de billijkheid niet in overeenstemming.

Verscheidene leden betoogden, dat juist uit billijkheidsoogpunt de voorgestelde bepaling afkeuring verdient. De Regeering moge dan van oordeel zijn, dat er geen reden bestaat om, waar het publiek belang door de vaststelling der wet bij monde van den wetgever wordt erkend, aan dat, wat met het publiek belang strijdig is, nog een min of meer gerekt leven te schenken, deze leden waren van een ander gevoelen. Zij achtten het billijk, dat de voorwaarden en bepalingen, onder welke partijen zich verbonden hebben, ook al zijn zij naar de nieuwe regeling ongeoorloofd, althans nog een tijdlang blijven gelden en niet onmiddellijk door die nieuwe regeling van haar kracht worden beroofd. Daarom gaven zij verre de voorkeur aan eene bepaling in den geest van die, welke is opgenomen in art. 171 van de wet tot invoering van het Duitsche Burgerlijk Wetboek, waarbij van het beginsel is uitgegaan, dat, wanneer partijen na het in werking treden van de nieuwe regeling eene bestaande dienstbetrekking niet opzeggen, zoo spoedig dit naar het geldende recht doenlijk was, die dienstbetrekking van af het tijdstip, waarop opzegging mogelijk was, aan de voorschriften van de nieuwe regeling wordt getoetst. Deze leden waren van oordeel, dat door opneming van eene overgangsbepaling in dezen zin, zoowel de billijkheid zal worden betracht als op practische wijze zal worden bereikt, dat bij het in werking treden van de wet bestaande

arbeidsovereenkomsten spoedig zullen hebben uitgewerkt. Met betrekking tot artt. **1638 s** en 1639 *j* zal dan eene afzonderlijke voorziening noodig zijn, althans indien deze artikelen onveranderd blijven.

Memorie van Antwoord.

Naar aanleiding van de gemaakte opmerkingen heeft de ondergeteekende de uitzonderingsbepaling van het eerste lid verduidelijkt door de woorden: „den duur der arbeidsovereenkomst" te vervangen door: „den tijd, waarvoor de arbeidsovereenkomst is aangegaan". Door deze wijziging is het duidelijk geworden, dat deze bepaling van geene beteekenis zal zijn ten aanzien van arbeidsovereenkomsten voor onbepaalden tijd aangegaan; deze zullen bij het inwerking treden der wet in allen deele aan de nieuwe regeling onderworpen zijn. Wat arbeidsovereenkomsten betreft, die voor een bepaalden tijd aangegaan zijn, zal het recht blijven gelden, waaronder zij zijn aangegaan, zal dus bijv. art. 1639 *w* (*nieuw* art. **1639 v**) buiten toepassing blijven.

Met de opvatting, dat overigens de voorgestelde bepaling uit een billijkheidsoogpunt afkeuring zoude verdienen, en dat eene regeling in den geest van die, welke is opgenomen in art. 171 van de wet tot invoering van het Duitsche Burgerlijk Wetboek beter ware, kan de ondergeteekende zich niet vereenigen. Waar de wetgever zich, blijkens de invoering van dwingend recht bij tal van bepalingen, op het standpunt heeft gesteld, dat hij met zorg behoort te waken, dat niet door afwijkende bedingen de werking zijner met het oog op de belangen van beide partijen, inzonderheid op die der zwakste, vastgestelde voorschriften wordt verlamd, daar brengt zijne taak mede ook zorg te dragen, dat de oude, door hem afgekeurde en vervangen regeling, niet kunstmatig in het leven worde gehouden nadat de nieuwe reeds rechtskracht heeft erlangd. De eenvoudige, rechte weg om dit streven te beletten, is eene bepaling, waardoor bij de invoering der nieuwe voorschriften deze ook van toepassing zullen zijn op de reeds bestaande arbeidsovereenkomsten.

Naast deze, hier voorgestelde, regeling schijnt de Duitsche meer ingewikkeld en minder doeltreffend. Werd het Duitsche voorbeeld gevolgd, zoolang het thans levend geslacht bestaat, zouden door het natuurlijk verzuim der opzegging tal van arbeidsovereenkomsten blijven gelden, waarop het nieuwe recht niet van toepassing is. In een dusdanig stelsel van overgang worden, tengevolge van een te grooten eerbied voor verkregen rechten, de belangen geschaad van duizenden, te wier behoeve de nieuwe regeling heeft te werken.

G. O. Overgangsbepaling = **O.** Overgangsbepaling, behoudens dat het eerste lid luidt als volgt:

De arbeidsovereenkomsten, van kracht bij het in werking treden van deze wet, alsmede de uit de arbeidsovereenkomst over en weder voortvloeiende rechten en verplichtingen, worden, met uitzondering van den tijd, waarvoor de arbeidsovereenkomst is aangegaan, beoordeeld naar de bij deze wet vastgestelde bepalingen.

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie bladz. 430.]

1e N. v. W. Het woord „Overgangsbepaling" wordt vervangen door het woord „Overgangsbepalingen".

Vóór den aanhef der Overgangsbepalingen wordt gelezen: *Artikel I.*

Nota van Wijziging.

[Ingezonden 19 Juni 1906, stuk no. 102.]

Het eerste lid van art. I der **Overgangsbepalingen** wordt gelezen als volgt:

„De rechten en verplichtingen voortspruitende uit arbeidsovereenkomsten, welke van kracht zijn op het tijdstip van het in werking treden van deze wet, worden, te rekenen van dat tijdstip, doch alleen voor het vervolg, geregeld door de bepalingen dezer wet."

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(21 Juni 1906.)

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik bepaal mij tot deze mededeeling, dat nadere overweging en de lezing van een artikel van den heer mr. Paul Scholten in het *Weekblad voor Privaatrecht, Notarisambt en Registratie* van 12 Mei 1906, n°. 1898, mij hebben geleid tot de overtuiging, dat dit artikel niet geheel en al duidelijk was. De nieuwe lezing nu is in hoofdzaak ingegeven door de gedachte, dat in tegenstelling met andere overeenkomsten, die van partijen slechts een enkele prestatie vorderen, zooals koop en verkoop, het arbeidscontract een serie van rechten en verplichtingen schept. En nu moet in onze bepaling duidelijk uitkomen, dat de nieuwe wet aanstonds de rechtsbetrekking zal beheerschen, maar alleen voor het vervolg en zonder terugwerkende kracht ten aanzien van vroegere prestatiën. Om een voorbeeld te noemen. Terwijl volgens dit wetsontwerp nietig is het truckbeding, zal dit beding wel van af het tijdstip der invoering der wet verboden zijn, doch de wet zal geen betrekking hebben op wat te dien aanzien in het verleden ligt.

De heer **Drucker,** voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord, om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen omtrent het gewijzigd artikel en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie van Rapporteurs is met den Minister van meening, dat door het nieuw geredigeerde artikel in de moeilijkheden, die uit den aard der zaak rijzen bij den overgang van de oude naar de nieuwe wetgeving, beter wordt voorzien dan door de vroegere redactie.

De beraadslaging wordt gesloten.

Art. I der Overgangsbepalingen wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel I. In het eerste lid wordt het woord „door" vervangen door het woord „naar".

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

VI. Overgangsbepalingen.

Artikel I, 1ste lid. Tegen deze bepaling bestond groote bedenking. Zij wijkt af van het vaststaand beginsel van overgangsrecht, in de wet op den overgang van de Fransche tot de nationale wetgeving in 1838, art. 3, geformuleerd in deze woorden: „De regten uit overeenkomsten voortvloeijende, worden geregeld door de wetten welke in werking waren, toen de overeenkomsten zijn gesloten". Naar het schijnt heeft de ontwerper der bepaling gemeend dit beginsel te huldigen door inlassching der woorden: *doch alleen voor het vervolg*; maar in deze woorden is geenerlei beperking gelegen. Het is zelfs onmogelijk, *voor het verleden* rechtsgevolgen te verbinden aan eene nieuwe wet. In werkelijkheid zullen de rechten en verplichtingen uit bestaande overeenkomsten — enkel door invoering der wet, zonder eenige medewerking van partijen — veranderd worden.

Geldige bepalingen zullen nietig worden; poenale bepalingen zullen van toepassing worden; voordeelen zullen ten laste der wederpartij verkregen worden; in de rechten van partijen en in hare vermogenspositie zal worden ingegrepen; alles zonder een zweem van billijkheid of zedelijke aanspraak, ten gevolge van eene machtsuiting des wetgevers, die ook zelve op geen enkel billijkheids- of zedelijkheidsbeginsel steunt.

Heeft de ontwerper der bepaling zich misschien voorgesteld, dat zij slechts toepassing zou vinden op de arbeidsovereenkomsten van dienstboden en werklieden in engeren zin, die gewoonlijk slechts voor korten tijd aangegaan worden en stilzwijgend steeds voor gelijken tijd verlengd worden, en heeft hij met de woorden: „*doch alleen voor het vervolg*" gedacht aan de na de invoering der wet intredende stilzwijgende verlengingen, dan zou elke der partijen gelegenheid hebben door opzegging eene aanpassing aan de nieuwe wet te doen tot stand komen en zoude de bepaling geen overwegend bezwaar opleveren. Is uitsluitend dit bedoeld, dan is echter de gedachte onjuist geformuleerd en is ten onrechte vergeten, dat deze nieuwe wet geldt voor *alle* levensbetrekkingen, waarin tegen loon arbeid verricht wordt en voor contracten waaraan op geenerlei wijze door opzegging op korten termijn een einde kan worden gemaakt.

Antwoord der Regeering.

VI. Overgangsbepalingen.

Artikel I, 1*ste lid*. Dat deze bepaling een ander beginsel van overgangsrecht huldigt, dan dat hetwelk is nedergelegd in art. 3 der oude wet op den overgang was niet onbekend. Waarom echter zou dit beginsel als een grondwettelijk recht behooren te worden aangemerkt, zoodat afwijking daarvan op zich zelf reeds als een grief kan worden aangemerkt, gelijk in het Voorloopig Verslag geschiedt? Dat bij de invoering onzer codificatie een zeker beginsel gehuldigd is, kan geen reden opleveren voor den wetgever om steeds en onder welke omstandigheden ook dit zelfde beginsel toe te passen. Ongetwijfeld is het in het algemeen een billijk beginsel: in den regel zal het voor alle betrokken partijen het meest wenschelijke zijn, doch dit neemt niet weg, dat er zich gevallen kunnen voordoen, waarin de nieuwe wet ter bereiking van haar doel een ander overgangsrecht behoort te aanvaarden.

Dit nu is hier het geval en, hoezeer in het Voorloopig Verslag bij de vermelding van eenige gevolgen der voorgestelde bepaling wordt verzekerd, dat dit zal geschieden „alles zonder een zweem van billijkheid of zedelijke aanspraak, ten gevolge van eene machtsuiting des wetgevers, die ook zelve op geen enkel billijkheids- of zedelijkheidsbeginsel steunt", meent de ondergeteekende alsnog eene poging te moeten wagen om het goed recht der voorgestelde overgangsbepaling in het licht te stellen.

Aan hetgeen de Memorie van Toelichting dienaangaande heeft uiteengezet (1) — eene uiteenzetting waaraan dezerzijds referte geoorloofd moge zijn —, kan nog worden toegevoegd deze overweging van practischen aard, dat, werd hetzelfde beginsel gehuldigd als dat der wet van 1829, de nieuwe wetgeving lichtelijk voor tal van jaren tot werkeloosheid ware gedoemd. De rechten en verplichtingen uit de arbeidsovereenkomsten, op het oogenblik van het in werking treden der nieuwe wet bestaande, zouden steeds geregeld blijven

(1) Men zie Memorie van Toelichting (Gedrukte Stukken 1903—1904, 137, n°. 3), bladz. 64 en 65.

door het dan geldend recht, m. a. w. de feitelijke rechteloosheid opzichtens de arbeidsovereenkomst zou ook nà de inwerking treding der nieuwe wet blijven voortbestaan. De nieuwe wet zou goedgunstiglijk mogen werken ten aanzien van arbeidscontracten, nà het inwerkingtreden gesloten, doch volmaakt doelloos blijven voor de duizenden werkgevers en arbeiders, thans — of juister gezegd op het tijdstip van inwerkingtreding der nieuwe wet — contractueel jegens elkander verbonden. Men bedenke wat dit zeggen wil: immers arbeidscontracten voor een bepaalden tijd gesloten, vormen eene uitzondering, terwijl regel is, dat dienstbetrekkingen in elken tak van arbeid voor onbepaalden tijd, tot wederopzegging, worden aangegaan. Feitelijk zou het beginsel der wet van 1829 dus hierop neerkomen, dat de nieuwe wetgeving met alle hare toch zoo noodzakelijke voorschriften ten aanzien van het thans levend geslacht slechts bij uitzondering van kracht zoude zijn. Naast de in het Voorloopig Verslag niet wederlegde gronden voor de voorgestelde bepaling, welke in de Memoriën van Toelichting worden aangevoerd, is dit het „billijkheids- of zedelijkheidsbeginsel", waarvan het Voorloopig Verslag in negatieven zin gewaagt.

Wel verre dat het beginsel van 1829 een „vaststaand beginsel van overgangsrecht" zou zijn, heeft dan ook de wet tot invoering van het Duitsche Burgerlijk Wetboek op gelijksoortige gronden als die waarop de thans besproken bepaling is gegrond, in art. 171 o.a. voor de arbeidsovereenkomst een beginsel aangenomen, dat in hoofdzaak met dat van het ontwerp overeenstemt. (1)

De woorden „doch alleen voor het vervolg" hebben deze beteekenis, dat de rechten en verplichtingen voortvloeiende uit bestaande arbeidsovereenkomsten, ook nà het inwerkingtreden der nieuwe voorschriften, onaantastbaar zijn en blijven, voor zooverre zij zijn ontstaan vóór bedoeld tijdstip. Deze woorden zijn niet zoo overbodig als het Voorloopig Verslag schijnt te meenen, vermits zij strekken om de opvatting af te snijden, als zoude de nieuwe wet ten aanzien van de arbeidsovereenkomsten, die zij bij hare inwerkingtreding aantreft, terugwerkende kracht hebben en op vroegere daaruit voortgesproten rechten en verplichtingen van invloed zijn.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer **van Houten**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bl. 382.] Ten slotte een enkel woord over de overgangsbepaling.

Daaromtrent is het heerschende rechtssysteem zoo eenvoudig mogelijk: partijen, die een overeenkomst aangaan, gedragen zich naar de wetten waaronder zij leven. Die overeenkomsten worden aangegaan binnen de bevoegdheid, die de wet van het tijdstip van het aangaan aan partijen verooroofde en de gevolgen worden aangevuld door het recht op dat oogenblik geldende. Nu ligt het natuurlijk in verband daarmede voor de hand dat wanneer een nieuwe wet wordt ingevoerd, het contract toch werd beoordeeld naar de wet die gold op het oogenblik dat het gesloten werd.

Daaraan wordt nu met één pennestreek een eind gemaakt; niet in het verleden

(1) »Ein zur Zeit des Inkrafttretens des Bürgerlichen Gesetzbuchs bestehendes Mieth-, Pacht- oder Dienstverhältniss bestimmt sich, wenn nicht die Kündigung nach dem Inkrafttreten des Bürgerlichen Gesetzbuchs für den ersten Termin erfolgt, für den sie nach den bisherigen Gesetzen zulässig ist, von diesem Termin an nach den Vorschriften des Bürgerlichen Gesetzbuchs."

zal het gesloten contract door de nieuwe wet worden beheerscht, maar in de toekomst wel, want dan wordt het beoordeeld naar en aangevuld door het nieuwe recht.

Rechtmatige contracten naar de oude wet zullen vernietigd kunnen worden door de invoering van dit nieuwe recht.

De bedoeling is waarschijnlijk geweest om hier hetzelfde beginsel toe te passen, dat men bij nieuwe reglementen toepast, dat de oude niet onbepaald voortduren, maar alleen gelden zoolang de opzeggingstermijn loopt.

Maar degene, die dit wetsontwerp verdedigt, maakt er een beginsel van, dat het nieuwe recht behoort te worden toegepast op reeds bestaande contracten. Waarom zou men dat niet doen, zegt hij, het is immers geen grondwet, dat dit niet mag.

Mijnheer de Voorzitter! Het is een grondwet van het recht en het omgekeerde is met elk begrip van recht in strijd, dat men geen nieuwe wetten op oude contracten mag toepassen.

Dat is iets dat in het recht zoo vaststaat als in de wiskunde de mathematische waarheden. Wat de overgangsbepaling zoo maar klakkeloos decreteert, is met elk begrip van recht in strijd.

[Men zie verder bl. 275.]

(5 Juli 1907.)

De heer **van Houten:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 100.]

Ik heb in mijn eerste rede op een bepaling gewezen, die te beschouwen is als in strijd met de grondwet van alle recht, nl. de overgangsbepaling, de toepasselijkverklaring van de bepalingen dezer wet van de invoering af op de loopende contracten. Is het den Minister ontgaan, dat hierop een antwoord noodig was? Rekende hij het geen antwoord waardig? Of wilde hij niet door een ontoereikend antwoord de aandacht der Vergadering daarop vestigen? Hoe dit zij, het geheele wetsontwerp is vol vergif, maar toch kan men nog zeggen *in cauda venenum*; het doodelijkst, het ergerlijkst vergif zit in de overgangsbepaling.

Het is mij onbegrijpelijk, dat die overgangsbepaling in de Tweede Kamer is aangenomen en door den Minister hier in zoovorre verdedigd, dat hij vraagt het wetsontwerp aan te nemen met die overgangsbepaling.

Nu wil ik in de eerste plaats omtrent deze overgangsbepaling, waarbij ik nu wat breeder wil stilstaan, opmerken, dat daartegen niet baat het recept der Regeering: wanneer er iets verkeerds in het wetsontwerp staat, kan het later worden verbeterd. Wanneer men eenmaal de loopende contracten heeft gebracht onder dit nieuwe recht, is het kwaad onherstelbaar. Dan is de afwijking van wat ik noemde de grondwet van het recht bezegeld door den Nederlandschen wetgever; voor de loopende contracten is het niet mogelijk het weder te veranderen.

De oorsprong dezer bepaling is alleen te verklaren door de dwaling of liever de onopmerkzaamheid ten aanzien van de beteekenis van dit wetsontwerp, dat men altijd onwillekeurig — ook de Minister heeft het hedon gedaan — denkt aan de inhoudsopgave, gegeven in het intitulé. Dit brengt op een dwaalspoor, alsof wij slechts te doen hebben met een wijziging der bepalingen voor werklieden en dienstboden. Nu is het ook voor dezen verkeerd, op de loopende contracten, al duren zij slechts kort, het wetsontwerp toe te passen, maar het wetsontwerp beheerscht het geheele arbeidscontract, van hoog tot laag: arbeidscontracten voor langeren tijd, voor onbepaalden duur, arbeidscontracten, zooals die der geestelijken, die voor het geheele leven worden aangegaan. Op die contracten wordt met één pennestreek het wetsontwerp toepasselijk verklaard.

Nu zijn er van die zaken, die men als zoo vanzelf sprekend beschouwt, dat men daarvoor geen autoriteiten inroept, maar eenvoudig zegt: dat begrijpt ieder met zijn gezond verstand. Wanneer ik een contract aanga, geldend op dit oogenblik, dan mag dat niet door een later wetgever ongeldig verklaard worden. De wetgever die de bepaling maakt dat het contract voor partijen als wet geldt, geeft daaraan zijn sanctie *omdat* de partijen het aangenomen hebben. Hij mag daaraan geen nieuwe gevolgen verbinden, want de partijen die overeenkomsten aangaan onder de werking van zekere wet, nemen tacite de bepalingen van de bestaande wet tot hun richtsnoer, en dan mag de wetgever daarop geen nieuwe aanvullende bepalingen toepasselijk verklaren, want die hebben partijen niet gewild. Vandaar de natuurlijke, eenvoudige regel, die altijd gehuldigd wordt, dat contracten worden beoordeeld naar de wet waaronder zij zijn gesloten. Dat is het beginsel dat bij de invoering van nieuwe wetten steeds geldt.

Nu is dit punt van zoo bijzonder gewicht, dat ik mij ook op een paar autoriteiten wil beroepen.

Ik neem daarvoor een boek, waarin men niet het eigen gevoelen vindt van den schrijver, maar het resumé van de rechtsleer, met tal van autoriteiten, het bekende boek van Dalloz. En de daar gebruikte uitdrukkingen zijn zelfs sterker dan die ik in mijn vorige rede heb gebruikt. Daar staat nl. in voce Lois no. 242:

„Jamais on n'a mis en doute qu'un contrat valable par l'observation des formalités intrinsèques ou nul à défaut de ces formalités pût être soit annulé, soit validé par une loi qui établirait de nouvelles conditions ou déclarerait inutiles les conditions antérieurement prescrites. La foi dans toutes les transactions serait évidemment ébranlée si l'on méconnaissait ce principe général."

Dan komt een uiting over het bewijs. Wanneer ik onder de bestaande wet zonder schriftelijk bewijs een overeenkomst heb gemaakt en de nieuwe wet vraagt daarvoor een schriftelijke overeenkomst, dan kan de conventie niet nietig worden verklaard door een latere wet, die die nieuwe wet toepasselijk zou verklaren. Er staat in voce Lois, § 248: „Exiger, pour la preuve d'un contrat, des formes que ne prescrivait pas la loi du temps où il a été passé, ce serait tromper la sécurité des parties d'une manière non moins odieuse qu'en l'anéantissant."

Dan staat er over de *effet des contrats* in § 253:

„Dans lès contracts chaque partie dispose d'un droit qui lui est propre. Tout propriétaire peut mettre à la disposition de sa chose la condition qu'il veut, pourvu qu'elle n'ait rien de contraire à l'intérêt public. La puissance législative est donc sans autorité pour rendre nulle une telle condition, sans laquelle peut-être les contractants n'auraient pas contracté. Tout droit, actuel ou simplement éventuel, demeure donc à l'abri d'atteinte postérieure, si c'est un contrat qui lui a donné naissance. Peu importe que le contrat n'ait été que tacite; il n'oblige pas moins les parties, adoptant les dispositions de la loi qui statue sur le même objet. Tel est le principe général admis par tous les auteurs."

Onder § 153 I van het Supplement vindt men onder het hoofd: „Validité intrinsèque des contrats": „Les conditions de validité des contrats sont exclusivement réglées par la loi existante à l'époque de leur formation."

„Dès que le contrat est parfait, dit M. Laurent, le droit qu'il produit entre dans notre domaine, le législateur ni le juge ne peuvent nous en dépouiller."

Ik heb nog een citaat, maar dat is wat lang, en ik geloof, dat de Vergadering wel overtuigd is, dat de rechtsleer is, zooals ik haar voorstel.

Nu beroept de Minister zich tot verdediging van zijn voorstel op de bepaling van de Duitsche invoeringswet van het Burgerlijk Wetboek. Daarbij is een geval voorzien, dat ook hierbij had mogen worden voorzien. Het is nl. de quaestie: in welke mate kan bij *opzegbare* contracten een nieuw recht worden ingevoerd? Waar men een opzegbaar contract heeft, daar kan men aldus redeneeren: de partijen hebben dat en dat gewild, maar nu komt er een nieuwe wet en nu moeten de partijen het niet in hun macht hebben om de werking van de nieuwe wet uit te stellen door altijd bij wijze van verlenging hun lateren rechtstoestand aan te knoopen aan het anterieure contract. Ziedaar de afwijking die het Duitsche recht regelt en waar ik ook niets tegen zou hebben, wanneer die hier werd overgenomen.

In de invoeringswet van het Burgerlijk Wetboek in Duitschland leest men:

„Ein zur Zeit des Bürgerlichen Gesetzbuchs bestehenden Mieth-, Pacht- oder Dienstverhältnisz bestimmt sich wenn nicht die Kündigung nach dem Inkrafttreten des Bürgerlichen Gesetzbuchs für den ersten Termin erfolgt, für den sie nach den bisherigen Gesetzen zulässig ist, von diesem Termin an nach den Vorschriften des Bürgerlichen Gesetzbuchs."

Dat is heel juist, wanneer men van een wet zegt: de loopende termijn wordt geëerbiedigd, maar gij hebt gelegenheid om tegen den tijd waarop gij het contract kunt opzeggen, dat te adapteeren aan de nieuwe rechtsbepalingen; indien gij dat niet doet reken ik, dat gij de overeenkomst, die tusschen u bestaat, voortaan door het nieuwe wetboek wilt geregeld hebben. Ik heb, omdat ik aan de enormiteit, die ons werd voorgedragen, bijna niet kon gelooven, in het Voorloopig Verslag de gedachte geuit, dat dat misschien de bedoeling is geweest, maar dat de bedoeling dan onjuist werd uitgedrukt. Neen, antwoordt de Regeering, ofschoon zij zich wel beroept op de Duitsche bepaling, dit is niet onze bedoeling geweest. Wij doen het nu eens anders, want anders wordt ten aanzien van een aantal rechtverhoudingen het nieuwe wetboek nog in langen tijd niet van kracht. Maar, Mijnheer de Voorzitter, naar de algemeene rechtsbeginselen moet het op loopende verbintenissen niet van kracht worden zoo lang die loopende verbin-

tenissen duren. Dat is het natuurrecht. De menschen hebben gecontracteerd onder zekere wetsbepalingen; daarnaar worden beoordeeld de geldigheid en de werking van de verbintenis. En hoe juist de Regeering op de hoogte is van hetgeen goed recht vereischt, vinden wij in de bepaling omtrent het reglement. Wanneer een arbeider heeft gecontracteerd onder het bestaande reglement, blijft hij daaraan gebonden, en de werkgever blijft ook daaraan gebonden. Zij hebben hun contract aangevuld met het reglement, dat bestond toen zij hun contract sloten.

Nu zegt de Regeering, dat is juist; wanneer echter dat reglement — voor zoover dat reglement als contract kan worden beschouwd — gewijzigd wordt, moet de eene partij daarvan de andere in kennis stellen. Wanneer deze accepteert, ontstaat daardoor een nieuw contract en als deze het niet accepteert, houdt het contract op tegen den eersten opzeggingstermijn.

Dat is het juiste principe, maar waarom dat principe nu niet in de overgangsbepalingen wordt toegepast, en waarom van ons gevraagd wordt zoo'n rechts-enormiteit te doen, is mij absoluut onverklaarbaar. De Regeering kan op dat punt gerust een novelle toezeggen, want wanneer de Minister, nadat de question d'honneur en alle politieke dingen verwijderd zijn, op zijn bureau terugkomt, zal hij zelf het bezwaar gevoelen, dat ik gemaakt heb.

Van ons wordt nu onze goedkeuring gevraagd van deze met alle recht strijdige bepaling; dit is een, waarop ten volle van toepassing is wat de geachte afgevaardigde uit Gelderland van de Tweede Kamer heeft gezegd [bl. 382], dat zij er niet genoeg aandacht aan heeft gewijd. Daarover is zoo goed als niet gesproken, zij is op het allerlaatste uur geredigeerd en is inderdaad van ernstig onderzoek van deze bepaling geen sprake.

Als de geachte afgevaardigde, jurist-industrieel, die wij hier in ons midden hebben, ook dit punt nog eens wil nazien, zal hij zich de reden, waarom door mij over dit ontwerp met bitterheid soms is gesproken [dl. I, bl. 96], kunnen verklaren.

[Men zie verder bladz. 392.]

(10 Juli 1902.)

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Nu het thans aan mij is om nog een woord van dupliek te spreken, meen ik in uw geest en in die der Vergadering te handelen, wanneer ik niet opnieuw al de verschillende in mijn eerste rede besproken punten ga behandelen, maar mij hoofdzakelijk bepaal bij die enkele onderdeelen, welke in de laatste dagen meer op den voorgrond zijn getreden.

In de eerste plaats de overgangsbepaling. Met grooten nadruk heeft de geachte afgevaardigde uit Friesland, de heer van Houten, Vrijdag nog eens nader zijn bezwaren tegen de overgangsbepaling in het licht gesteld. Niet minder zou hier plaats hebben dan schending van alle recht.

Er zou hier worden voorgedragen een soort van legislatief vergrijp en het bleek uit hetgeen de heer van Welderen Rengers Zaterdag [dl. I, bl. 289] zeide, dat de opvatting van den eerstgenoemden geachten afgevaardigde indruk had gemaakt.

Ik wil daarom, omdat ik in mijn eerste rede dit punt niet heb kunnen aanroeren wegens de veelheid van de te bespreken onderwerpen, nu een enkel woord zeggen over de beteekenis en de geschiedenis van dit artikel en dan vertrouw ik, dat de m. i. verkeerde indruk voor een betere zal plaats maken.

De opvatting van den heer van Houten is eenvoudig een uitvloeisel van, en hangt samen met zijn geheele standpunt in deze zaak ingenomen. Hij wraakt, behoudens dan gevallen, waarin er gehandeld wordt tegen de goede zeden of tegen de openbare orde, opgevat zooals hij dat doet, het recht van den wetgever om in te grijpen in de overeenkomsten van partijen, d. w. z. in de vrijheid van partijen om overeen te komen wat zij goedvinden, en hij meent, dat wat zij goedvinden — behalve dan de genoemde uitzondering — moet worden geëerbiedigd. Van dat standpunt beschouwd kan men zich den strijd van den geachten afgevaardigde tegen deze overgangsbepaling begrijpen, maar wie niet op dat standpunt staat — en de heer Rengers verklaarde, dat hij niet op dat standpunt staat —, wie de sociale beteekenis en de sociale strekking van dit wetsontwerp aanvaardt, voor hem moet het ook volkomen duidelijk zijn, dat deze overgangsbepaling eenerzijds is noodzakelijk en aan den anderen kant volkomen in overeenstemming met de billijkheid.

Wij moeten hier niet denken aan terugwerkende kracht. Het voorschrift van

onze wet, dat een wet geen terugwerkende kracht heeft, is een voorschrift, gegeven voor den rechter, die dat bij de toepassing van de wetten in het oog heeft te houden. Wat den wetgever betreft, die kan zelfs, wanneer hem dat oorbaar schijnt en het algemeen belang het medebrengt, terugwerkende kracht verleenen; dat verhindert die bepaling niet. Maar al stel ik dat op den voorgrond, men make daaruit niet op, dat men bij deze overgangsbepaling zou hebben een bepaling van terugwerkende kracht. Daarvan is bij deze overgangsbepaling geen sprake.

Ik zeide: zij is in overeenstemming met wat de noodzakelijkheid eischt en ook met de billijkheid en dat zijn twee denkbeelden, waarmede de wetgever bij het maken van overgangsbepalingen rekening heeft te houden. Is het nu een eisch van recht, dat ten aanzien van overeenkomsten die van kracht zijn op het oogenblik, dat de nieuwe wet in werking treedt, al hetgeen daarna nog volgt op grond van de overeenkomst, ook de telkens opnieuw ontstaande rechten en verplichtingen, worden beoordeeld volgens de oude afgeschafte wet? Is het een eisch van recht, dat men de oude wet in zooverre zich zelf doet overleven? Dat is de vraag, en nu is het antwoord daarop: neen, dat kan de wetgever niet toelaten, zonder de werking van zulk een nieuwe wet voor langen tijd te verlammen en te verijdelen. Bij dit wetsontwerp worden verschillende dingen nietig verklaard, die — ik zal mij voorzichtig uitdrukken — thans een min of meer rechtsgeldig bestaan hebben, ik zeg min of meer, omdat bijv. ten aanzien van de bekende Konkurrenz-clausel door sommigen wordt beweerd, dat overeenkomsten waarbij zeer overdreven bepalingen van dien aard zijn gemaakt, reeds onder onze bestaande wet kunnen worden aangetast.

Bij dit wetsontwerp worden dus bedingen nietig verklaard, die op dit oogenblik als rechtsgeldig worden beschouwd, maar die in het vervolg niet meer rechtsgeldig kunnen worden gesloten; dat wordt van nu af aan onrecht. Nemen wij als voorbeeld het beding van de gedwongen winkelnering. Wij nemen aan dat op dit oogenblik de werkgever kan bedingen en de arbeider rechtsgeldig zich kan verbinden om al zijn benoodigdheden of een deel daarvan aan te schaffen in den winkel of het magazijn van, in ieder geval bij, den werkgever. De wetgever zal nu uitspreken, dat dit in het vervolg niet meer kan en een dergelijke overeenkomst in het vervolg nietig is.

Hetzelfde is het geval met de daareven door mij genoemde Konkurrenzclausel, het beding waarbij de arbeider zich verbindt, meestal voor langen tijd, om niet meer in de plaats van inwoning van den patroon of in hetzelfde land, voor zekeren tijd of zelfs gedurende zijn geheele leven, in hetzelfde bedrijf werkzaam te zijn. In het vervolg zal de rechter het recht hebben, een dergelijke overeenkomst tot redelijke grenzen terug te brengen.

Nu vraag ik: gaat het nu aan, dat zulke door de wet als onrechtmatig beschouwde bedingen, nadat de nieuwe wet in werking zal zijn getreden, blijven voortbestaan à la barbe van de nieuwe wet? Dat dus daarna geldig blijft wat de nieuwe wet tegengaat?

Dat komt met ons gevoel van recht niet overeen, dat is niet in het algemeen belang en dat kan de wet niet doen. Dat kan de wet dáárom niet doen — en mij dunkt, dat moet, wanneer men de zaak van dezen kant beschouwt, voor iedereen duidelijk zijn — omdat dan de wet partijen in handen geeft een gemakkelijk middel om voor langen tijd de gansche wet te verijdelen. Wanneer een dergelijke bepaling, als hier wordt voorgedragen, niet werd gemaakt, dan zou men de wet eenvoudig kunnen ontduiken door vóór haar in werking treden, tusschen nu en dan, deze verboden overeenkomsten aan te gaan voor langen tijd. Als men dat wil doen voor tien jaar, is voor tien jaar de werking van de wet verlamd, verijdeld.

Laat ik een ander voorbeeld noemen om hetzelfde denkbeeld te illustreeren. Wij zijn nu bezig aan het voorbereiden van een nieuwe wet op de naamlooze vennootschappen. Daarin zullen, wanneer het gaat zooals ik mij voorstel, verschillende ingrijpende veranderingen worden gebracht in ons tegenwoordig naamlooze-vennootschappen-recht. Stel nu, dat wij bij de invoering van zoodanige wet eenvoudig al datgene wat vóór de inwerkingtreding daarvan te dezer zake was overeengekomen, in stand hielden, dan zou het, wanneer het vennootschappen geldt, die voor een zeer langen tijd zijn aangegaan, zooals met de meeste het geval is, nog een geheel menschengeslacht, een geheele generatie, duren eer de nieuwe wet in werking zou treden. Dat is toch onmogelijk! Precies zoo is het hier. In het algemeen belang heeft men te waken, dat wat de wet voor het vervolg als ongeoorloofd en verkeerd beschouwt, niet door de overeenkomsten van partijen nu reeds voor langen tijd wordt verijdeld, én als men dat niet wil, moet men komen tot bepalingen als hier worden voorgedragen.

Nu zei ik, men moet de billijkheid betrachten, en die billijkheid zou niet betracht zijn, wanneer men de bepalingen van de wet toepaste op de hangende overeenkomsten, op die arbeidscontracten, die op het oogenblik van het in werking treden der wet reeds gemaakt zijn, in dien zin, dat al wat krachtens die arbeidsovereenkomsten *reeds was verricht*, werd onderworpen aan de bepalingen van de nieuwe wet. Indien de wet dus in dien zin inderdaad had terugwerkende kracht en indien wat reeds in het verleden ligt nog werd getoetst aan datgene wat de wet voorschrijft, zou dat onbillijk zijn, en aan die onbillijkheid ontkomen de bepalingen volkomen.

Nu zal ik nog iets omtrent de geschiedenis van het artikel mededeelen.

De heer van Houten heeft gezegd op bladz. 554 van de *Handelingen*:

„Van ons wordt nu onze goedkeuring gevraagd van deze met alle recht strijdige bepaling: dit is een, waarop ten volle van toepassing is wát de geachte afgevaardigde uit Gelderland van de Tweede Kamer heeft gezegd, dat zij er niet genoeg aandacht aan heeft gewijd. Daarover is zoo goed als niet gesproken, zij is op het allerlaatste uur geredigeerd en is inderdaad van ernstig onderzoek van deze bepaling geen sprake."

Ik zal de Vergadering toonen, dat dit oordeel in werkelijkheid niet billijk is en niet gerechtvaardigd, want deze overgangsbepaling, die thans eenigszins anders luidt dan oorspronkelijk het geval was, heeft van den aanvang af in het allereerste ontwerp van Minister Loeff gestaan en is daarin blijven staan. Die overgangsbepaling kwam zelfs in ongeveer dezelfde bewoordingen ook reeds voor in het ontwerp-Cort van der Linden. Zij luidde aanvankelijk: „De arbeidsovereenkomsten, van kracht bij het in werking treden van deze wet, alsmede de uit de arbeidsovereenkomst over en weer voortvloeiende rechten en verplichtingen worden, met uitzondering van den duur der arbeidsovereenkomst, beoordeeld naar de bij deze wet vastgestelde bepalingen."

Mijnheer de Voorzitter! Aldus komt dat voorstel in de afdeelingen van de Tweede Kamer en van dit voorstel kan men nu niet zeggen, dat het niet besproken is in de afdeelingen. Als men het Verslag van het afdeelingsonderzoek in de Tweede Kamer opslaat, vindt men dat daarover wel degelijk in de afdeelingen gehandeld is. Er waren daar verschillende richtingen, er was één richting — ik zal het in het kort mededeelen — die verder wilde gaan, die een aanmerking had op een onderdeel, op een beperking van deze bepaling, en een andere strooming — dit is zeer merkwaardig — die het stelsel verdedigde, dat de heer van Houten niet in de eerste plaats, maar subsidiair ook verdedigde, nl. het stelsel, dat aangenomen is in de Duitsche wet. Toen is dus zelfs dit denkbeeld in de afdeelingen ter sprake gekomen. Daarop heeft de Minister Loeff het behandelde in de afdeelingen in zijn Memorie van Antwoord besproken, hij heeft het Duitsche stelsel bestreden en bij het gewijzigd ontwerp, dat — na het afdeelingsonderzoek dus — van de hand van den Minister is verschenen, is de oorspronkelijke overgangsbepaling — behoudens enkele redactieveranderingen, die niet ter zake dienen — ongewijzigd gebleven. Zóó stond de zaak — ook ik heb niets veranderd — toen de mondelinge beraadslagingen in de Tweede Kamer begonnen.

Mijnheer de Voorzitter! Die beraadslagingen hebben zeer lang geduurd en gedurende de maanden dat deze beraadslagingen aan de orde waren, bleek het, dat toch niet altijd geschiedt wat door een der heeren van de juristen in ons land, meen ik, gezegd is, dat ook in die kringen men zich weinig occupeert met, weinig belangstelling toont in wetsontwerpen, die nog geen wet zijn, die nog in behandeling zijn, want, Mijnheer de Voorzitter, nu verscheen in het *Weekblad voor het Privaatrecht, Notarisambt en Registratie* juist in dien tijd een serie van artikelen onder het opschrift: „Intertemporaal privaatrecht naar aanleiding van eenige nieuwe wetten en bepalingen", en een van deze artikelen — het is te vinden in het nummer van 12 Mei 1906 — behandelt juist deze bepaling.

In dat artikel wordt deze bepaling bestreden, maar op welken grond? Die grond is, dat, volgens den schrijver, de redactie toeliet een uitlegging, waardoor het artikel zou terugwerken, in dien zin, als door mij is aangetoond. Volgens hem liet dit artikel zich zoo opvatten, dat het zou terugwerken in dezen zin, dat een overeenkomst die op het oogenblik, waarop de wet in werking treedt, hangende is, van af den aanvang zou worden getoetst aan deze nieuwe wet. Ik laat daar of de critiek juist was of niet en of dit in de bedoeling van den ontwerper heeft gelegen, maar in ieder geval, die critiek was er.

Toen daarop mijn aandacht was gevallen en ik dus inzag, dat die critiek juist was, althans juist kon worden geacht, heb ik gemeend een verandering te moeten maken, ten einde aan die critiek gevolg te geven. En, Mijnheer de Voorzitter, dat heb ik toen gedaan in overleg met de Commissie van Rapporteurs in de Tweede Kamer.

Nu wil ik even — ofschoon het u bekend is — er aan herinneren, dat in de Commissie van Rapporteurs o. a. zitting hadden drie juristen van beteekenis, de heer Drucker, de heer van Nispen tot Sevenaer en de heer Janssen, en wij hebben met elkaar die zaak nagegaan. Het slot daarvan is geweest, dat wij gekozen hebben de redactie, zooals die nu luidt. Met welk doel? Met het doel om de redactie, zooals die tot op dat oogenblik luidde, te beperken en precies te begrenzen, en als men nu het wetsontwerp eens ter hand neemt en de overgangsbepaling leest, dan zal, naar ik hoop, klaar en duidelijk zijn, wat de bedoeling is.

Het eerste lid luidt:

„De rechten en verplichtingen voortspruitende uit arbeidsovereenkomsten, welke van kracht zijn op het tijdstip van het in werking treden van deze wet, worden, te rekenen van dat tijdstip, doch alleen voor het vervolg, geregeld naar de bepalingen dezer wet."

Daarmede was aan de critiek van mr. Scholten, tegenwoordig hoogleeraar aan de Universiteit van Amsterdam, die zich overigens met de bepaling vereenigde, voldaan.

Ik heb op dit punt in de Tweede Kamer de aandacht gevestigd en wellicht zou de discussie hier eenigszins anders geloopen hebben, wanneer men aan de weinige woorden, die ik in de Tweede Kamer aan de zaak heb gewijd, eenige aandacht had willen schenken, want dan had men de geheele geschiedenis, die ik hier mededeel met het nummer van het *Weekblad voor privaatrecht* enz. met de opinie van prof. Scholten gevonden.

Men ziet, dat het hier een overgangsrecht geldt, dat alleen zal gelden voor het vervolg.

Nu heb ik verzuimd der Vergadering een bijzonderheid mede te deelen, die het toch noodzakelijk is te weten.

De heer Scholten wees nl. op een eigenaardigheid in verschillende contracten, een tegenstelling, die tusschen verschillende contracten bestaat.

Er zijn contracten, die met een enkele prestatie over en weer afloopen. Zoo bijv. de koop en verkoop; de eene partij heeft te leveren, de andere te betalen en beide partijen verlangen dat dit zoo spoedig mogelijk geschiedt; maar er zijn andere contracten — en daartoe behoort het arbeidscontract — waar de rechten en verplichtingen telkens weer opnieuw ter sprake komen.

Dat is een bekende onderscheiding van de contracten, en nu meende mr. Scholten, dat aan de hand van die onderscheiding de overgangsbepaling moest worden geformuleerd.

Al de rechten en verplichtingen wier uitoefening en nakoming nog in de toekomst liggen op het oogenblik van het in werking treden van de wet en de zich dan telkens opnieuw voordoende praestatiën moeten door dit wetsontwerp geregeld worden. Maar de feiten die in het verleden liggen blijven onaangeroerd.

Ik heb gemeend tegenover de critiek de juiste gedachte die aan deze bepaling ten grondslag ligt in het licht te moeten stellen.

Maar nu wil ik ten slotte vragen: is de zaak practisch van zulk een buitengewoon gewicht als hier wordt aangegeven? Dit meen ik te moeten betwijfelen, want de meeste arbeidscontracten in ons land zijn aangegaan voor onbepaalden tijd. De contracten, die aangegaan worden tusschen werkgevers en arbeiders in den zin waarin dit woord in het dagelijksch leven wordt gebezigd, worden in den regel aangegaan voor onbepaalden tijd. En reeds onder het bestaande recht konnen die met inachtneming van een gebruikelijken of redelijken termijn worden opgezegd.

Voor al deze contracten is dus de bepaling van weinig belang. Deze contracten zullen dus van de nietigheidsbepaling weinig bezwaar ondervinden. Uit een practisch oogpunt behoeft men zich dus geen overdreven voorstellingen te vormen.

Ik wil daarmede niet zeggen, dat de wetgever de billijkheid en het recht niet moet in acht nemen, en dat men niet mede heeft te letten op de contracten voor bepaalden tijd aangegaan, maar ik wil alleen constateeren, dat bij dit voorstel een volkomen rationeele en wetenschappelijk gerechtvaardigde wijze van handelen gevolgd is.

[Men zie verder bl. 395.]

De heer **van Houten**, voor de derde maal het woord gevraagd en verkregen hebbende, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het is eigenlijk twijfelachtig, nu de motie [bl. 437] en de beraadslaging over het wetsontwerp vereenigd zijn, of ik niet

reeds zonder het verlof van de Vergadering kon spreken, maar in ieder geval dank ik de Vergadering voor het verleende verlof.

Ik wensch echter slechts zeer kort te zijn om niet den regel van de beraadslaging te overtreden, dien ik naar mijn oordeel heb uitgeput ten aanzien van alle onderwerpen, die door den Minister in zijn eerste antwoord zijn behandeld. Alleen nog iets betreffende één hoofdpunt, waarop de Minister gezwegen heeft bij zijn eerste rede en waarop het eerste antwoord nu is gevolgd, zoodat op dat punt eigenlijk mijn woord van repliek is, n.l. ten aanzien van de overgangsbepalingen.

Nu wensch ik echter vooraf aan den Minister hulde te brengen voor zijn rede, wanneer ik die beschouw — die conditie komt er bij — als ik de rede van een pleiter zou beschouwen voor de jury, die wanneer de zaak gewonnen is, heeft afgedaan, maar heel anders moet ik oordeelen, wanneer ik zijn rede moet beschouwen als een advies aan deze Vergadering uitgebracht door den Minister van Justitie. Dan stelt men hoogere eischen dan men aan een pleiter stelt, die maar voor een oogenblikkelijk succes spreekt — en op een oogenblikkelijk succes heeft de Minister gewerkt bij het punt betreffende het overgangsrecht. Ik heb dadelijk toegegeven, bij mijn vorige rede, dat een bepaling, zooals de Duitsche overgangswet behelst ten aanzien van opzegbare overeenkomsten, mij hoegenaamd geen bezwaar voorkomt. Immers dat maakt geen inbreuk op het beginsel, dat waar het contracten geldt de wet niets anders doet dan corroboreeren wat de partijen wilden. Men handhaaft alles wat de partijen wettig gewild hebben op het tijdstip van het sluiten van de overeenkomst; wat zij op dat tijdstip wettig met elkaar hebben besloten. Daar staat de wet absoluut neutraal, zij verbindt daaraan haar goedkeuring, *omdat* partijen het gewild hebben of geacht worden gewild te hebben. Dat beginsel van het overgangsrecht wordt door de Regeering bij deze bepaling geheel ter zijde gesteld, doordat voortaan, van den dag van invoering van de wet, de partijen onderworpen zijn aan hetgeen niet zij willen maar de wet boven- of buitendien wil.

Over die beteekenis van de bepaling heeft de Minister geen woord gesproken. Hij heeft ook geen woord gesproken over het absoluut abnormale, dat wanneer in wettigen vorm een overeenkomst is gesloten, deze voor de wet niet geldig zou worden, omdat een latere wet voor gelijke overeenkomsten een anderen vorm voorschrijft.

Hier wordt ten aanzien van een aantal bedingen voorgeschreven, dat zij schriftelijk moeten zijn overeengekomen en wanneer dus bij de invoering van deze wet overeenkomsten hangende zijn, die volkomen erkend worden of desnoods door getuigen kunnen worden bewezen, maar waarvan geen geschrift bestaat, dan worden zij *ex post* nietig verklaard voor zoover de latere gevolgen betreft.

En waarmede heeft de Minister nu de benevolentie van zijn hoorders weten te captiveeren, en op dit punt geldt de hulde, die ik hem daar bracht, omdat er in het overgangsrecht nog een eigenaardigheid is, die verwarrend kan werken op dengene, die op deze onderscheiding niet bedacht is?

Alle overeenkomsten zijn gelimiteerd tot hetgeen de openbare orde en de goede zeden aan partijen overlaten; dit beginsel geldt gedurende de geheele werking der overeenkomst.

Op dit punt is in alle overeenkomsten een ietwat veranderlijk element, afhangende van den stand der openbare meening omtrent goede zeden en openbare orde, afhangende van de toepassing, die de rechter daaraan zal geven.

Dit is nu, om een voorbeeld te noemen dat actueel is, het geval ten aanzien van het zoogenaamde concurrentiebeding, het beding dat iemand die een zekere betrekking aanvaard heeft en onder boete zich verbindt om niet op dezelfde plaats of in het zelfde vak te beginnen.

Dit beding is te beschouwen onder het gezichtspunt niet alleen van het belang van partijen, maar ook uit het gezichtpunt van absolute vrijheidsbeperking, waartegen de menschen bescherming kunnen vorderen. Nu heeft men te dien aanzien de omstandigheid, dat gedurende jaar en dag aan de absolute geldigheid van dat beding niet is getwijfeld, maar onlangs is het, ik meen bij de rechtbank te Amsterdam, voorgekomen, dat een concurrentiebeding werd geacht ingegeven te zijn door de gedachte van vrijheidsbeperking, zonder evenredig belang voor de wederpartij. Toen heeft de rechter gezegd: dat is nietig. Nu heeft hij niet onderzocht of op het tijdstip van het maken van het beding dit geldig werd geacht of destijds de nietigheid aangenomen werd. Men heeft dit begrip toegepast naar het tijdstip van beoordeeling; dat is een van de dingen die ook bij mijn overgangsrecht doorgaan. Wanneer een later rechter ten gevolge van de ontwikkeling van de denkbeelden van een later tijd meent, dat eenig contract met de openbare orde strijdt, dan past hij dit denkbeeld toe, onverschillig hoe de denkbeelden of de rechtspraak waren op het tijdstip dat de overeenkomst gesloten werd. Wordt bij een latere wet dit geval als met de openbare orde strijdig beschouwd, dan past de latere rechter, die de nietigheid uitspreekt, toch niet de nieuwe toe, maar interpreteert hij ex post een nietigheid, die reeds in de oorspronkelijke overeenkomst lag.

Maar deze wet tast wegens den vorm en bijzondere bepalingen een aantal overeenkomsten aan die naar vorm en inhoud vroeger onaantastbaar waren. Deze wet schrijft nietigheid voor van allerlei handelingen waarbij geen spoor van gedachte is van overtreding van de openbare orde en goede zeden. Op die handelingen wordt een onjuiste beslissing in het overgangsrecht nedergelegd, die niet verdedigd kan worden op het beperkte terrein waarop de Minister de quaestie heeft trachten te verdedigen.

Een nietigheid die niet bestond ten tijde dat de overeenkomst werd aangegaan mag niet op loopende overeenkomsten worden toegepast na invoering van andere wetten. Ook vormen die later worden voorgeschreven mogen niet worden toegepast op overeenkomsten die gesloten zijn vóór de invoering van de wet. Ter beoordeeling van hetgeen partijen gewild hebben zijn slechts de wetten van toepassing die bestonden op het oogenblik waarop de overeenkomst gesloten werd.

De verdediging van den Minister is een doorloopend sophisme.

Dit is het punt waarop ik had te antwoorden.

[Men zie verder bij de wet houdende de Derde Overgangsbepaling.]

Artikel II. Totdat bij de wet nader in deze zal zijn voorzien, zullen ten aanzien van personen in dienstbetrekking bij ondernemers van een spoorwegdienst als bedoeld bij de wet van den 9den April 1875 (Staatsblad no. 67), tot regeling van den dienst en het gebruik der spoorwegen, opzichtens die onderwerpen, welke te hunnen aanzien geregeld zijn bij een hunne dienstvoorwaarden betreffend reglement, in stede van de bepalingen van den Zevenden Titel A van het Derde Boek van het Burgerlijk Wetboek gelden de bepalingen van dat reglement, mits laatstbedoelde bepalingen zijn vastgesteld, hetzij door de bestuurders van den spoorwegdienst in overeenstemming met den met de uitvoering van genoemde wet belasten Minister, hetzij door dezen krachtens bij algemeenen maatregel van bestuur verleende bevoegdheid.

— — —

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

§ 8 der Algemeene Beschouwingen.

[Vervolg van deel II, bladz. 416.]

De vraag werd gesteld, of het wel aangaat, de bepalingen van het ontwerp zonder meer van toepassing te doen zijn op de beambten en bedienden der spoorwegdiensten. Blijkens het nieuwe art. 113 *bis*, bij Koninklijk besluit van 7 April 1903 (*Staatsblad* no. 96) in het Algemeen Reglement voor den dienst op de spoorwegen opgenomen, worden de voorwaarden, volgens welke deze beambten en bedienden in den dienst worden genomen en daarin werkzaam zijn — alsmede die, volgens welke hunne dienstbetrekking een einde neemt, in een reglement neergelegd, dat door bestuurders aan de goedkeuring van den Minister van Waterstaat wordt onderworden. Zou strijd tusschen bepalingen van dit reglement en voorschriften van dit ontwerp niet te vreezen zijn? De voorgestelde regeling in haar geheel niet van toepassing te doen zijn op de bedoelde beambten en bedienden, is zeker niet gewenscht, omdat niet vaststaat, dat in het bedoelde reglement alle onderwerpen zullen zijn geregeld, waarvan eene regeling in dit ontwerp voorkomt. Wellicht ware eene bepaling

te maken, dat dit ontwerp geldt voor zoo ver bij het reglement het onderwerp niet is geregeld.
[Men zie verder deel I, bladz. 207.]

Memorie van Antwoord.

§ 8 der Algemeene Beschouwingen.

[Vervolg van deel II, bladz. 417.]

Tegen het opnemen van een voorschrift, dat de bepalingen van dit ontwerp slechts van toepassing zullen zijn op de beambten en bedienden van spoorwegdiensten voor zoover bij het Reglement op de spoorwegdiensten het onderwerp niet is geregeld, bestaat bij nader inzien geen bezwaar. Het ontwerp is in dien zin gewijzigd.
[Men zie verder deel I, bladz. 207.]

G. O. Art. 1637 *q* **[1637 z]**, derde lid.

Ten aanzien van de beambten en bedienden der spoorwegdiensten zijn zij niet van toepassing opzichtens die onderwerpen, welke geregeld zijn bij een reglement, als bedoeld in artikel 113 *bis* van het Algemeen Reglement voor den dienst op de Spoorwegen, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 27 October 1875 (*Staatsblad* n°. 183), zooals dit laatstelijk is gewijzigd bij het Koninklijk besluit van 7 April 1903 (*Staatsblad* n°. 96).

Verslag van het Mondeling Overleg.

VII. Van de zijde der Commissie werd twijfel uitgesproken, of het wel goed gezien is geweest, in art. 1637 *q* [z] een voorschrift op te nemen, dat de bepalingen van het ontwerp op de beambten en bedienden van spoorwegdiensten slechts van toepassing zullen zijn voor zoover bij het reglement op de spoorwegdiensten het onderwerp niet is geregeld. De wet, werd van de zijde der Commissie betoogd, maakt zich hier aan het reglement op de spoorwegdiensten ondergeschikt of, in aanmerking genomen, dat de spoorwegmaatschappijen op de vaststelling van het reglement grooten invloed zullen hebben, eenigermate ook aan de inzichten en opvattingen van die maatschappijen. Ware het niet mogelijk aan de bepaling van het derde lid een tijdelijk karakter toe te kennen; daarvan te maken eene overgangsbepaling, die zou blijven gelden hetzij gedurende eenige jaren, hetzij totdat bij de wet eene regeling zou zijn getroffen? Ware het ook niet wenschelijk, de uitdrukking: „de beambten en bedienden der spoorwegdiensten" te vervangen door eene andere, die zich bij de terminologie van het wetsontwerp aansluit, bijv.: „de personen in dienst van enz."?
Door den Minister werd geantwoord, dat de bedoelde bepaling door hem is ontworpen in overleg met en op aandrang van zijnen ambtgenoot van Waterstaat, Handel en Nijverheid, maar dat hem overigens het denkbeeld, van de bepaling eene overgangsbepaling te maken, aanvankelijk wel toelacht en hij dit denkbeeld, alsmede de aangegeven wijziging in de terminologie, nader wenschte te overwegen.

1e N. v. W. Het derde lid van art. 1637 *q* [z] vervalt.

Tusschen het laatste lid der Overgangsbepalingen en de Slotbepaling wordt het hier volgende ingevoegd:

„*Artikel II.* Totdat bij de wet nader in deze zal zijn voorzien, zullen de bepalingen van den Zevenden Titel A van het Derde Boek van het

Burgerlijk Wetboek niet van toepassing zijn ten aanzien van personen in dienstbetrekking bij ondernemers van een spoorwegdienst, gelijk bedoeld bij de wet van den 9den April 1875, tot regeling van den dienst en het gebruik der spoorwegen (*Staatsblad* n°. 67), opzichtens die onderwerpen, welke te hunnen aanzien geregeld zijn bij een reglement, als bedoeld in artikel 113 *bis* van het Algemeen Reglement voor den dienst op de spoorwegen, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 27 October 1875 (*Staatsblad* no. 183), zooals dit laatstelijk is gewijzigd bij het Koninklijk besluit van 7 April 1903 (*Staatsblad* no. 96).".

2e N. v. W. *Art. II* der *Overgangsbepalingen.* De woorden „opzichtens die onderwerpen...." enz., tot en met het slot van het artikel, worden vervangen door het volgende: „opzichtens die onderwerpen, welke te hunnen aanzien geregeld zijn bij een hunne dienstvoorwaarden betreffend reglement, hetwelk is goedgekeurd of vastgesteld krachtens eenigen algemeenen maatregel van bestuur, ingevolge artikel 27 van genoemde wet uitgevaardigd".

Nota van Wijziging (1).

[Stuk no. 101.]

[Art. II der Overgangsbepalingen is in deze Nota gelijk aan het artikel in de wet.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(21 Juni 1906.)

De heer **Drucker,** voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen omtrent het gewijzigd artikel, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van dit artikel stelt de Commissie prijs op de stellige verzekering van den Minister, dat dit artikel is ontworpen in overleg met en met goedkeuring van het Departement van Algemeen Bestuur, waaronder de spoorwegen ressorteeren.

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Er bestaat bij mij niet het minste bezwaar de verklaring af te leggen; deze redactie is inderdaad in overleg met den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid tot stand gekomen; de beide Departementen zijn het daaromtrent volkomen eens geworden.

De beraadslaging wordt gesloten.

Art. II der Overgangsbepalingen wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

---

(1) [Deze Nota van Wijziging verving eene andere, ingezonden 15 Juni 1906, stuk n°. 98, waarin art. II der Overgangsbepalingen luidde als volgt:
„Totdat bij de wet nader in deze zal zijn voorzien, zullen ten aanzien van personen in dienstbetrekking bij ondernemers van een spoorwegdienst gelijk bedoeld bij de wet van den 9den April 1875, tot regeling van den dienst en het gebruik der spoorwegen (*Staatsblad* n°. 67), opzichtens die onderwerpen, welke te hunnen aanzien geregeld zijn bij een hunne dienstvoorwaarden betreffend reglement, in stede van de bepalingen van den Zevenden Titel A van het Derde Boek van het Burgerlijk Wetboek gelden de bepalingen van dat reglement, mits laatstbedoelde bepalingen zijn vastgesteld, hetzij door de bestuurders van den spoorwegdienst in overeenstemming met den met de uitvoering van genoemde wet belasten Minister, hetzij door dezen krachtens bij algemeenen maatregel van bestuur verleende bevoegdheid."]

SLOTBEPALING.

Deze wet treedt in werking op eenen nader door Ons te bepalen dag.

O. D. *Art.* 65. Deze wet treedt in werking op een nader bij de wet te bepalen tijdstip.

[De Slotbepaling is in het **O. 1901** en in alle volgende ontwerpen gelijk aan de Slotbepaling der wet. Zij werd in de vergadering der Tweede Kamer van 21 Juni 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wet van den 20sten Juni 1908, houdende bepaling, dat, ten aanzien van de rechterlijke bevoegdheid en van de rechtsvordering, de regelen, geldende ten tijde der inleidende dagvaarding, van toepassing blijven op rechtsgedingen betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, welke aanhangig waren bij het in werking treden der wet van den 13den Juli 1907 (Staatsblad no. 193), houdende wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie, en in de Faillissementswet.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat door eene uitdrukkelijke wetsbepaling boven twijfel behoort te worden gesteld, dat op de bij het in werking treden van de wet van den 13den Juli 1907 (Staatsblad no. 193), houdende wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie en in de Faillissementswet, aanhangige rechtsgedingen, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, ten aanzien zoowel van de rechterlijke bevoegdheid als van de rechtsvordering de regelen van toepassing blijven, geldende ten tijde der inleidende dagvaarding;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel I.

Op de bij het in werking treden der wet van den 13den Juli 1907 (Staatsblad no. 193) aanhangige rechtsgedingen, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, blijven ten aanzien zoowel van de rechterlijke bevoegdheid als van de rechtsvordering de regelen van toepassing, geldende ten tijde der inleidende dagvaarding.

Artikel II.

Deze wet treedt in werking op eenen nader door Ons te bepalen dag.

Lasten en bevelen, dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te 's Gravenhage, den 20sten Juni 1908.

WILHELMINA.

De Minister van Justitie,

NELISSEN.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer over de Wet op de Arbeidsovereenkomst.

(9 Juli 1907.)

De heer **'t Hooft:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 395.]

Nu wensch ik nog een bezwaar te ontwikkelen, hierop steunende dat een bepaling *niet* in het ontwerp voorkomt.

Mijnheer de President! Het moge alweer een denkbeeld geven van de wijze waarop het laatste gedeelte van het ontwerp is afgehandeld. In het ontwerp ontbreekt de overgangsbepaling van het formeele recht; ontbreekt de regeling hoe het gaat met de twistgedingen die aanhangig zijn of zullen zijn op het oogenblik der invoering van dit ontwerp.

Dat is de dood van dit ontwerp.

In het ontwerp staat, dat deze wet van kracht wordt op een nader door ons te bepalen dag.

Als die dag wordt bepaald, dan begint volgens art. VII de competentie van den kantonrechter en dan eindigt de competentie van het hof.

Dit ontwerp derogeert aan de bepalingen betrekkelijk de tegenwoordige bepaling in de wet op de rechterlijke organisatie.

Dat geldt voor al de geschillen die krachtens deze wet tot de arbeidsovereenkomst moeten worden gerekend.

Ook voor de overeenkomst van gemengden aard, waaromtrent men zich op onaangename verrassingen kan voorbereid houden, waaraan niemand thans denkt.

Heb ik nu een geschil uit arbeidsovereenkomst aanhangig voor de rechtbank in eerste instantie, dan zou ik, werd dit ontwerp wet, mijn tweede instantie, mijn appèl verliezen; ik zou om mijn appèl worden gebracht. Het hof toch verleent zijn competentie. Heb ik, en misschien zeer te recht geappelleerd van een vonnis der rechtbank en ben ik bij het hof gekomen, dan zal, komt deze wet in werking, het hof moeten zeggen tot dien appellant: het spijt mij wel, gij kwaamt te recht in appèl. Was de wet niet tusschenbeide gekomen, dan zoudt gij ook uw proces hebben gewonnen. Doch nu moet ik mij onbevoegd verklaren om van het appèl kennis te nemen en u meteen in de kosten veroordeelen, ook die van uw tegenpartij die toch ongelijk had.

Mijnheer de President! Ik zal niet verder voortgaan.

Zoo iets onmogelijks kan alleen plaats hebben in Nederland, in het tijdperk van de groote sociale wetgeving.

Vroeger, toen wij nog niet zulke meesters waren in de sociale wetgeving en zulke algemeene uitgebreide regelingen ontwierpen, maakten wij overgangsbepalingen voor het materieele recht en handelden wij bij wetswijziging ook over de hangende twistgedingen.

Zoo luiden in het 12de hoofdstuk, de artt. 53 en 57 van onze wet op den overgang:

Art. 53: „De twistgedingen, welke op het oogenblik der invoering van het Wetboek op de Burgerlijke Regtspleging aanhangig zijn, zullen worden voortgezet volgens de vormen bij dat Wetboek voorgeschreven", en

Art. 57: „Het recht tot appèl of cassatie van bij de invoering der regterlijke organisatie reeds aanhangige zaken wordt geregeld naar de vroegere wetten.

De cassatiën zullen gebracht worden bij den Hoogen Raad."

Toen wij in 1874 bij de wet van 18 April enkele bevoegdheden van de arrondissements-rechtbank overbrachten naar den kantonrechter, bepaalden wij in art. 6 dier wet:

„Verzoeken vóór het in werking treden dezer wet ingediend worden behandeld en afgedaan volgens de voorschriften tijdens de indiening bestaande."

Bij art. 8 der wet van 23 April 1879 (*Staatsblad* n°. 75) tot wijziging der regeling van de kosten in burgerlijke zaken en van de bevoegdheid der procureurs tot het bepleiten dier zaken, bepaalde men, dat die wet niet van toepassing zou zijn op de bij haar in werking treden aanhangige rechtsgedingen en dat voor die zaken de bij die wet gewijzigde wetsbepalingen zouden gelden alsof zij niet ware gewijzigd.

Een soortgelijke bepaling vindt men in de wet-Hartogh.

Ook in dit opzicht schijnen wij incidenteel, zonder voorbereiding, zonder sectie-onderzoek, zonder debat, een nieuwen koers in te gaan. Waarom ook niet?

Als men met de competentie-quaestie, met de procedure, met de overgangsbepaling omtrent het maericele recht al zooveel nieuwe banen inslaat, dan kan dit er nog wel bij.

Hoe hopeloozer de boel in het honderd loopt, zooveel te zekerder zijn wij dat men spoedig met een geheel nieuwe organisatie van alles zal beginnen — à la Regont [dl. I, bl. 72] — per aspera ad astra. Ik weet niet of het lukken zal.

(10 Juli 1907.)

De heer **van Raalte,** Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 293.]

Gisteren is plotseling de geachte afgevaardigde uit Gelderland gekomen met een fonkelnieuw bezwaar. Hij leidde dat in met de betuiging, dat nu de Vergadering eens te hooren zou krijgen iets zoo vreeselijks, dat het, als het eenmaal uitgesproken was, de dood zou zijn van het wetsontwerp.

Ik kan niet ontkennen, dat het mij, toen ik die aankondiging hoorde, eenigszins bang om het hart werd, maar toen de geachte afgevaardigde uitgesproken had, haalde ik weer vrij adem. Het was dan dit, dat in de wet niet uitdrukkelijk wordt bepaald hoe het zal gaan met die processen, die op den dag waarop deze wet in werking treedt, aanhangig zijn bij den rechter. Zal dat voortgaan op de wijze, waarop die processen zijn begonnen, of zal ontstaan een van die hopelooze verwarringen die de geachte afgevaardigde in uitzicht stelt? Gesteld nu eens, dat hier werkelijk was een leemte, die men al vroeger had moeten ontdekken, dan zou ik zeggen, dat mijn geachte ambtsvoorganger en ik en de Tweede Kamer en wij allen toch in uitnemend goed gezelschap waren, wanneer op ons het bekende gezegde van den goeden Homerus van toepassing was. Want ziehier nu een van de leden van de Commissie van Rapporteurs in deze Vergadering, die zich voor deze zaak zooveel moeite heeft gegeven, die zich zoo heeft ingewerkt in deze aangelegenheid, en wanneer nu het toeval had gewild, dat op dit oogenblik de beslissing reeds genomen was, dat die eenige dagen geleden was gevallen, dan zou niemand in Nederland van deze leemte iets gehoord hebben!

Tot nog toe had ook de geachte afgevaardigde ze niet ontdekt, anders had hij zij natuurlijk in zijn eerste rede te berde gebracht. Maar de leemte is gelukkig geen leemte. De kantonrechter is na de invoering alleen bevoegd; het hof, als appèlrechter van de rechtbank, zal na de invoering, in het algemeen gesproken, dat is wat hier wordt voorgedragen, niet meer van deze zaken kennis nemen. Hoe nu op het oogenblik van het in werking treden van de wet, ten aanzen van de dan aanhangige processen?

Nu moet ik in de eerste plaats op den voorgrond stellen, wat ik al meer heb gedaan, dat de meeste gedingen over het arbeidscontract reeds heden komen bij den kantonrechter en al de gedingen, die op dat oogenblik bij den kantonrechter aanhangig zullen zijn, ondervinden van deze wet in dat opzicht niet den minsten invloed.

Het geldt hier dus de processen, die op dat oogenblik aanhangig zijn bij de rechtbank, en nu stelt de geachte afgevaardigde het zoo voor, dat bij een proces, laat ik nu zeggen op 1 Januari 1908, als dat de datum van invoering was, aanhangig bij de rechtbank, plotseling moeilijkheden zullen rijzen en dat dan plotseling de rechter zich zal verklaren onbevoegd om verder met het kennis nemen van die zaak voort te gaan. Mijnheer de Voorzitter, dat zal inderdaad

niet gebeuren, en dáárom niet, omdat in dergelijke gevallen wat de geheele competentie van den rechter beheerscht is de regeling geldende op den dag van de dagvaarding. Op het oogenblik dat de zaak bij den rechter aanhangig werd gemaakt was hij competent om er over te oordeelen en dat blijft doorloopen tot het eind toe.

Dat is nu zoo waar, dat men moeilijk een voorbeeld zal kunnen geven van een overgangsbepaling in een of andere wet, waarbij de zaak op een andere manier wordt opgevat. De geachte afgevaardigde uit Gelderland heeft gisteren onderscheidene voorbeelden genoemd waarbij dit punt afzonderlijk en uitdrukkelijk geregeld is.

In de wetten, waarin dit geschiedt, gebeurt niets anders dan huldigen hetgeen zonder die wetten toch al zou geschieden, en uit het feit, dat de wet in dit opzicht zwijgt, valt nog volstrekt niet af te leiden, dat het anders zal gaan dan het zou gaan in het geval,dat het wèl geregeld was bij de wet.

Nemen wij een tweede geval, nl. dat op den dag der inwerkingtreding een zaak in appèl aanhangig is bij het hof, een zaak, die voortaan in appèl aanhangig zal worden gemaakt bij de rechtbank. Het hof heeft dan in behandeling een vonnis door de rechtbank in eersten aanleg gewezen, dat, toen het gewezen was — want dat was vóór de inwerkingtreding — voor hooger beroep vatbaar was.

Als wij nu lezen art. 69 van de Wet op de Rechterlijke Organisatie, dan vinden wij, dat de hoven oordeelen in hooger beroep van de daaraan onderworpen vonnissen, door de arrondissements-rechtbanken, binnen hun rechtsgebied, in eersten aanleg, in burgerlijke zaken gewezen.

Op welken grond zou nu een hof, oordeelende in appèl, op dien dag in een zaak, in eersten aanleg behandeld door een rechtbank, moeten weigeren om daar verder mee voort te gaan? Het geval voldoet volkomen aan de bepalingen van art. 69. Het geldt een in behandeling zijnde zaak waarin in eersten aanleg vonnis is gewezen door de rechtbank, en het hof blijft dus volkomen competent die te behandelen. Daar kan, dunkt mij, geen quaestie over zijn.

Nu een derde geval, dat ik nu zelf eens op den voorgrond breng: wanneer op dien dag loopt een termijn van appèl in een zaak, die dus voortaan in appèl bij de rechtbank zal komen, maar thans door de rechtbank reeds beslist.

Ik vraag alweer: op welken grond zou dan art. 69 van de rechterlijke organisatie niet toepasselijk zijn? Hoe kan de wijziging van een ander artikel der wet op de rechterlijke organisatie — waarover ik straks gesproken heb, toen wij met de kantonrechters bezig waren — daarin verandering brengen? Er blijft altijd staan in de Wet op de Rechterlijke Organisatie: zij nemen kennis in appèl van zaken, waarin in eersten aanleg de rechtbank gevonnist heeft, zoodat, wanneer ik dit alles overweeg, het mij voorkomt, dat voor het alarmeerend optreden van den geachten afgevaardigde inderdaad geen reden bestond en dat de zaak, ook al mocht zij niet bij de wet geregeld zijn, volkomen normaal, zonder moeilijkheden zal afloopen. Er is daarvoor geen afzonderlijke wet noodig.

Intusschen, Mijnheer de Voorzitter, ik ben volkomen bereid de zaak nog nader te bezien en ook nog eens mijn licht bij anderen op te steken. En wanneer er eenige twijfel mocht overblijven, welnu, Mijnheer de Voorzitter, dan zal ik het mijne doen opdat vóór het in werking treden van de wet een kleine overgangswet wordt ingediend, waarbij dit punt wordt geregeld.

Dit is een punt, dat geheel onafhankelijk is van den verderen inhoud van het wetsontwerp — er zal vóór het in werking treden van deze wet alle gelegenheid zijn om dit punt in het reine te brengen.

[Men zie verder dl. I, bl. 235.]

De heer **'t Hooft:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 397.]

Mijnheer de President! Ik houd mijn opmerking die ik gisteren in de laatste plaats gemaakt heb vol. Zij is naar mijn meening volkomen juist.

Toen de Minister begon tegen deze opmerking enkele bedenkingen aan te voeren, sloeg hij een luchthartigen toon aan en, Mijnheer de President, de toon is dikwijls ook een middel om een ernstige bestrijding te overwinnen, maar aan het einde van zijn betoog was de toon van den Minister geheel anders geworden en gaf hij toe, dat er reden was voor twijfel, en de gegrondheid van dien twijfel zou hij onderzoeken. Hij zou onderzoeken of er reden was voor ernstigen twijfel en dan daarnaar beslissen.

Mijnheer de President! Indien iets in ons recht historisch vaststaat, dan is het dit, dat wij steeds bij wijziging in het recht overgangsbepalingen hebben gemaakt, zoolang als het Koninkrijk der Nederlanden bestaat; dat wij nooit gehandeld hebben, zooals voorgesteld wordt, dat wij hier zullen handelen.

Dit stel ik op den voorgrond. Alle argumenten, die de Minister tegen mij aanvoerde, zouden indertijd ook kunnen zijn aangevoerd tegen de toen voorgestelde overgangsbepalingen, maar niemand heeft dat vroeger ooit gedaan. Men heeft nooit gezegd, dat is iets overbodigs, dat kunnen wij wel laten.

Niemand heeft ooit opposities gevoerd als overgangsbepalingen werden vastgesteld. Wat volgt daar nu uit? Dat de argumenten van den Minister uitgevonden zijn voor het geval hiernu bij dit wetsontwerp het verzuim is gepleegd. Toen de normale weg bewandeld werd, stelde men overgangsbepalingen vast; nu men geen overgangsbepalingen opneemt, gaat men den abnormalen weg op. Men beroept zich op de algemeene regelen, volgens welke de zaak moet worden beoordeeld. Ja, maar waar staan die regelen? Waaruit kent men die?

De Minister haalt die uit de overgangswetten, die wij steeds gemaakt hebben; die neemt hij aan voor de juiste, algemeen geldende regelen en dan neemt hij aan, dat de rechter nu wel overeenkomstig die regelen zal beslissen al zijn zij niet bij deze wet vastgesteld.

Zie, Mijnheer de Voorzitter, bij dit arbeidscontract zijn bepalingen van dwingend recht gemaakt ten aanzien van overeenkomsten tusschen twee bijzondere personen. Het belang van den werknemer noodzaakt, zegt men, om die bepalingen van dwingend recht in het leven te roepen. Maar is het nu niet van veel meer gewicht, hier, waar het niet geldt het belang van twee bijzondere personen, maar het groote belang van den Staat, dat daar een dwingende bepaling wordt gemaakt omtrent de te volgen regeling en niet aan de willekeur van den rechter wordt overgelaten hoe in dergelijke twistgedingen, die aanhangig zullen zijn op het oogenblik dat deze wet wordt ingevoerd, moet worden beslist?

Ik mag nog een andere vraag doen. Daar straks heeft de Minister tegenover den heer van Houten verdedigd de overgangsbepaling in dit wetsontwerp voorkomende omtrent het materieele recht. De Minister zeide dat is geheel overeenkomstig de rechtbeginselen, overeenkomstig de theorie. De Minister heeft zich daarbij beroepen op een artikel van Paul Scholten. Als dit natuurlijk is en geheel overeenkomstig de rechtsbeginselen, waarom maakt men dan die overgangsbepaling voor het materieele recht? Dan ware er volgens hetzelfde systeem gehandeld en had men kunnen zeggen, dat is niet noodig, dat zal wel vanzelf terechtkomen.

Gesteld eens, dat juist ware alles wat de Minister heeft gezegd, wat ik nadrukkelijk ontken, dan nog mogen wij aan het toeval overlaten hoe de rechters in de verschillende colleges in ons land met deze hangende procedures zullen te werk gaan.

Gesteld eens, dat een college het stelsel volgt door den Minister aanbevolen en dat een ander college een ander stelsel volgt, dan heeft men geen rechtszekerheid. Wanneer men geen dwingende overgangsbepaling heeft, dan staat niets ons borg, dat de eene rechter niet zeggen zal: mijn competentie heeft opgehouden met het in werking treden der nieuwe wet en dat een ander college weer anders zal oordeelen.

Deze wet derogeert, wat de competentie betreft, aan de bestaande bepalingen der Rechterlijke Organisatie, gelijk iedere latere wet, houdende strijdige bepalingen van het oogenblik harer invoering af, derogeert aan de vroegere wet. Dat is de algemeene regel.

De Minister heeft gezegd, dat omtrent de competentie het oogenblik der dagvaarding beslist en de Minister heeft zich beroepen op de woorden van art. 69 der Rechterlijke Organisatie. Wanneer men op woorden, op de letter wil letten, dan verwijs ik naar art. 332 van Rechtsvordering waar staat: „De partijen kunnen in hooger beroep komen van vonnisen, gewezen bij kantonregters, regtbanken en hoven, in zaken waarin deze allen niet anders dan in het eerste ressort kunnen oordeelen". Er bestaat niet *konden*, maar *kunnen* oordeelen. Op het oogenblik dat de beslissing valt moet de rechter competent zijn, en niet op het oogenblik van de dagvaarding. Dit volgt uit art. 332 Rv.

Het is een zeer ernstige quaestie waar het hier omgaat.

Daarom heb ik 11. Maandag mij tot den president van het hof begeven, hem de zaak verteld en om een objectief oordeel over deze quaestie verzocht. Want de president is overigens tegenstander dezer wet, acht ze verderfelijk en volkomen onaannemelijk. Wij zaten bij elkander als magistraten zitten in de raadkamer als er geoordeeld moet worden over een geschil tusschen partijen.

Wij hebben gedebatteerd over deze zaak en de president van het hof eindigde met te verklaren, dat hij het volkomen met mij eens was; dat overgangsbepalingen hadden behooren te worden vastgesteld; dat men zonder die bloot staat aan allerlei onzekerheid, ja, dat het hof bij het in werking treden dezer wet zich zou moeten verklaren onbevoegd om verder in deze zaken te oordeelen.

Nu zegt de Minister: er zijn zoo weinig zaken die in eerste instantie bij de rechtbank komen. De meeste komen bij den kantonrechter en in appèl komen zij bij de rechtbank en dan geeft het niet of ik overgangsbepalingen heb of niet. De Minister denke over het geringe aantal dier zaken niet te licht. Ik heb hem juist verweten, dat hij ons in deze belangrijke zaak laat beslissen zonder een statistiek te hebben laten opmaken hoeveel zaken onder deze wet zullen vallen, en voor den kantonrechter in eerste instantie zullen worden gebracht, die nu in eerste instantie komen voor de rechtbank.

Ik zal nu iets anders vertellen. Ik zit sedert jaren in de civiele kamer en van alle dossiers houd ik aanteekening en maak ik excerpten, waarbij ik mijn meening over de zaken neerschrijf. De cahiers waarin ik dit doe, bewaar ik. Nu bleek mij bij het nazien van één daarvan, dat van de 10 of 11 belangrijke zaken voor het hof behandeld en in dat cahier geëxcerpeerd er drie vielen onder deze wet. Het betreft dus hier een belangrijke quaestie.

Nu zal men zeggen: hoe is het toch mogelijk, dat een dergelijke leemte, gelijk de Minister het noemt, in de wet is gelaten. Het antwoord is misschien hierin gelegen. De Minister heeft ons verteld hoe prof. Drucker van meening was, dat het laatste hoofdstuk betreffende de competentie, de procedure en de overgangsbepalingen zouden worden geregeld bij een invoeringswet. Van dat idée is men later afgeweken; toen heeft men het geheel moeten aanvullen en daarvan is gekomen deze regeling. De verschillende Ministers, meenende een geheel voor zich te hebben, vergaten dat dit slechts het geval was voor het materieel recht en vulden aan of wijzigden slechts datgene wat zij als aanvulling of voor wijziging wenschelijk keurden. Zoo kan ik mij de zaak verklaren.

Nu zegt de Minister: stel eens, er was een leemte, dan ben ik in goed gezelschap. Ja, dat erken ik, maar de justiciabelen zouden in een leelijk parket komen, bij al het goede gezelschap van den Minister. De Minister zal onderzoeken of er reden bestaat voor twijfel, en, zoo ja, deze zaak nog regelen. Neen, dit gaat niet. Nu de Minister zelf moet toegeven dat er aanleiding bestaat voor twijfel, mogen de Staten-Generaal de beslissing in deze zaak niet aan den Minister overlaten. De verantwoordelijkheid van de Staten-Generaal is aldus niet gedekt, want zoo de Minister bij zijn ernstig onderzoek na raadpleging van deskundigen komt tot een onjuiste beslissing, dan zou hij wel verantwoordelijk zijn, doch de Staten-Generaal van hun verantwoordelijkheid niet ontheven zijn en deze niet kunnen dragen.

Omdat dit alles zoo is, heb ik de eer de navolgende motie voor te stellen:

„De Kamer,

van oordeel dat het noodzakelijk is om vóór de inwerkingtreding van het eventueel kracht van wet te verkrijgen voorstel tot regeling van het arbeidscontract bij de wet te voorzien in de voorschriften, volgens welke de bij het in werking treden der wet aanhangige twistgedingen zullen worden behandeld en afgedaan" — daar kan de Minister niets tegen hebben —

[Voor het hier niet afgedrukt gedeelte der motie en voor het slot der rede, zie men dl. I, bl. 183.]

De **Voorzitter:** Door den heer 't Hooft wordt de volgende motie voorgesteld:

„de Kamer,

van oordeel, dat het noodzakelijk is, om, vóór de inwerkingtreding van het eventueel kracht van wet te verkrijgen voorstel, houdende regeling van het arbeidscontract, bij de wet te voorzien in de voorschriften, volgens welke twistgedingen, op het oogenblik dier inwerkingtreding aanhangig, zullen worden behandeld en afgedaan;

[Voor het hier niet afgedrukt gedeelte der motie zie men dl. I, bl. 183.]

Ik stel voor deze motie dadelijk, gezamenlijk met het wetsontwerp, in behandeling te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **van den Biesen:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bladz. 184.]

In de eerste plaats meen ik, dat wat het eerste punt betreft, de geachte afgevaardigde uit Gelderland gelijk heeft; er zou op de een of andere wijze een overgangsbepaling moeten zijn, waardoor de competentie van den rechter voor het vervolg wordt geregeld. Maar deze zaak is zeer eenvoudig. Als de Minister wil verklaren, dat hij geen bezwaar heeft een uitvoeringswetje te dien aanzien in te dienen, dan is de quaestie uit. Bij het Strafwetboek is ook zelfs drie jaren daarna door een invoeringswet de competentie om te oordeelen over en de straffen die zouden worden toebedeeld voor misdrijven, vóór dien tijd begaan, geregeld. De zaak is dus volkomen in ordo als door Zijn Excellentie uitdrukkelijk wordt toegezegd, dat vóór de invoering van het arbeidscontract een wetje zal worden aangeboden, waarbij de competentie wordt geregeld.

[Men zie verder dl. I, bl. 184.]

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen, dat ik aan de uitnoodiging van den geachten vorigen spreker moet voldoen. Ik heb reeds hedenochtend doen uitkomen, dat ik een overgangsbepaling omtrent de verdere behandeling van de processen, die op den dag van de invoering van deze wet aanhangig zijn, niet noodig acht, dat naar mijn eigen opinie ook zonder zoodanige bepalingen datgene wat bij andere gelegenheden wèl in de wet gesteld is, daarom toch geldt, en dat, ook wanneer men niet uitdrukkelijk een overgangsbepaling voorschrijft in den geest als de geachte afgevaardigde uit Gelderland bedoelt, de zaken toch zonder eenige moeilijkheid zullen loopen. Ik mag echter niet ontkennen, dat de mededeeling van den geachten afgevaardigde — en ik zeg dat nu niet om daarmede te kennen te geven, dat het oordeel van den geachten afgevaardigde zelf als rechtsgeleerde bij mij geen gewicht in de schaal zou leggen; dat begrijpt hij wel — dat de voorzitter van het gerechtshof te Arnhem, een jurist als mr. de Sitter, dien ik ook als zoodanig hoog acht, het geheel eens is met den geachten afgevaardigde, een mededeeling is, die op mij indruk heeft gemaakt. Het blijkt dus, dat terwijl bij mij geen twijfel bestaat, die twijfel bij anderen wèl aanwezig is. Nu heb ik reeds gezegd, dat ik, wanneer de geringste twijfel overbleef, ook volgens anderen, op wier oordeel ik prijs stel, ik dan mijnerzijds zou bevorderen de indiening van een wetsvoorstel waarbij alsnog de overgang op die wijze werd geregeld. Onder deze omstandigheden meen ik gerust te kunnen voldoen aan den wensch van den heer van den Biesen, en waar reeds nu blijkt, dat er ernstiger verschil van meening is dan ik mij eigenlijk had voorgesteld, de toezegging reeds nu te doen. Dit doe ik bij deze. Ik meen dat daarmede de motie onnoodig wordt.

[Men zie verder dl. I, bl. 184.]

De heer **van Houten:** [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 429.]

Nu nog een enkel woord in verband met het eerste punt van de motie.

Wij zijn nu zoover, dat er bepaald is toegegeven, dat op een punt een nieuwe beslissing van den wetgever zal gevraagd worden, voordat de wet zal worden ingevoerd. Het spreekt vanzelf dat dit voor ons reeds een zekere voldoening is.

De Minister zegt nu wel, dat hij zich beperken zal tot dit punt, maar het zal den Minister niet mogelijk zijn de novelle op zoo beperkt terrein te houden, als de Staten-Generaal anders oordeelen. De Staten-Generaal kunnen zeggen: gij bepaalt u tot dit punt, maar wij meenen, dat de overige bedenkingen van de Eerste Kamer even gewichtig waren en even groote onzekerheid veroorzaken.

De Minister schudt van neen. Wanneer de novelle door de eventueele Kamers in ruimeren zin noodig wordt geacht, dan heeft de Minister geen gelegenheid de nu aangegeven grens te handhaven. Voor zoover hebben wij dus succes gekregen.

Ik wil hier nog een woord bijvoegen, nl. dat ik mij schaam, dat ik bij de opdracht die ik eerst als lid en later als voorzitter van de Commissie van Rapporteurs gekregen heb, en die mij de bevoegdheid geven om opmerkingen, die niet in de afdeelingen zijn geuit, in het Verslag te brengen, er niet aan gedacht heb op het gewichtig punt te wijzen, dat door den heer 't Hooft in de allerlaatste plaats is aangevoerd. Ik hoop echter dat de Minister, die geneigd is toe te geven, letten zal op andere leemten in de wet.

Wat dit punt aangaat, wensch ik er nog een enkel woord mij te voegen, al moge mijn meening als rechtsgeleerde bij den Minister niet zoo zwaar wegen als die van den president van het gerechtshof te Arnhem. Het is een punt dat mij voorkomt niet aan twijfel onderhevig te zijn, dat de Minister ten onrechte heeft gezegd, dat de competentie beoordeeld moet worden uit den aard van de zaak naar het tijdstip van de dagvaarding. Het geldt hier incompetentie *ratione materiae*. Daaromtrent heeft art. 156 deze imperatieve bepaling, dat deze incompetentie in elken stand van het geding ambtshalve moet worden toegepast. Nu kan er niet de minste twijfel bestaan of wanneer hij moet jugeeren over een zaak die tot de bevoegdheid van den kantonrechter behoort op het oogenblik waarop hij moet jugeeren, hij de nieuwe wet moet toepassen als de wet hem niet bij wijze van overgangsbepaling een anderen regel geeft. Wanneer

wordt aangenomen en ingevoerd wat hier ligt, dan zal de kantonrechter competent zijn in alle geschillen betreffende het arbeidscontract. Op het tijdstip waarop de rechter heeft te oordeelen is de kantonrechter competent en niet de rechtbank. Al mocht op het laatste oogenblik waarop de zaak afgehandeld wordt de wet veranderd worden en al waren de partijen er tegen, dan zou de rechter toch zich incompetent moeten verklaren. Wanneer een nieuwe wet ingevoerd is op het tijdstip waarop hij jugeert is het duidelijk, dat hij een abus de pouvoir zou begaan, als hij oordeelde over een zaak, die niet meer tot zijn competentie behoort, al behoorde zij er den vorigen dag nog toe.

Inderdaad zijn hiermede de vroegere overgangswetten in eere hersteld. De Minister zegt, dat wij hiermede iets overbodigs hebben gedaan. Alle wetten hadden overgangsbepalingen betreffende zaken die aanhangig waren op het oogenblik van het in werking treden der wet. Nu is dit evident, even evident als het beginsel, dat contracten beoordeeld worden naar den tijd waarop zij zijn aangegaan. Het eene beginsel is van evenveel waarde als het andere. Voor beide onderwerpen moet er niettemin een opzettelijke wetsbepaling zijn die dit inhoudt, wil het afgeschafte recht in de toekomst voortleven en den rechter de bevoegdheid worden gegeven daaraan zijn beslissing vast te knoopen. Dit is absoluut evident.

Ik wensch er geen advies over te geven, welken invloed dit punt moet hebben op de beraadslaging van deze Vergadering. Ik bevind mij in den eigenaardigen toestand, dat mijn stem ietwat in zedelijke waarde verloren heeft. Regelmatig ware, dat degeen die na eenige maanden in mijn plaats treedt, zijn stem over het wetsontwerp uitbracht. Ik ben echter verplicht bij de eindstemming overeenkomstig mijn geweten te stemmen, en zal dit ook doen, maar wanneer eenige handeling van mijn medeleden mij ontheft van het uitbrengen van mijn stem zal mij dit om persoonlijke redenen aangenaam zijn.

De **Voorzitter:** Ik wensch aan den heer 't Hooft te vragen of er voor hem, in verband met de verklaring van de regeering, ook termen bestaan om, met het oog op de stemming, zijn motie in twee gedeelten te splitsen, of wel het eerste gedeelte van zijn motie in te trekken.

De heer **'t Hooft:** Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord aan den heer van den Biesen.

De heer van den Biesen beroept zich op en protesteert tegen iets wat ik gisteren gezegd heb? Neen, dat doet hij niet; hij protesteert tegen een opvatting die hij vanmorgen in de couranten omtrent mijn rede heeft gelezen. Tegen een dergelijke wijze van doen protesteer ik. [Men zie dl. I, bl. 184.]

De heer van den Biesen zegt: de Minister belooft het, nader een wetsontwerp te zullen indienen, houdende overgangbepalingen; nu kunnen wij er verder van afzien. Maar ik moet den heer van den Biesen opmerken, dat het hier niet dezelfde zaak geldt als bij het Strafwetboek. Daar was bepaald in het laatste artikel, dat de invoering bij de wet geregeld zou worden, en hier wordt in het laatste artikel bepaald, dat door Ons de invoering zal bepaald worden. De Staten-Generaal hebben er bij aanneming van dit wetsontwerp niets meer over te zeggen. Bij het Strafwetboek was het een geheel andere zaak. Hier komt bovendien in aanmerking de omstandigheid, dat de Minister zich niet tegen het bij het eerste deel der motie uitgedrukte verlangen verzette.

Maar wanneer wij nu een anderen Minister krijgen? Wij gaan het recès in en men kan nooit weten, den Minister kan een ongeluk overkomen. Wij moeten zekerheid hebben. Het votum dezer Kamer moet niet alleen dezen Minister binden, maar ook zijn opvolger.

Daarom stel ik er prijs op, dat de motie in stemming komt, en ik hoop dat de Kamer ze zal aannemen, ook op de gronden, door den vorigen geachten spreker bijgebracht.

[Men zie verder dl. I, bl. 185.]

De heer **Stork:** Nu de heer 't Hooft zijn motie handhaaft, acht ik mij verplicht een vraag te doen ten einde de beteekenis dier motie goed te begrijpen.

De geachte voorsteller heeft zooeven gezegd, dat de verklaring van den Minister hem niet voldoende is, omdat die verklaring een volgenden Minister niet bindt. Ik kan mij op dat standpunt niet stellen. Ik meen, dat, als een Minister hier in de Vergadering een dergelijke verklaring aflegt als deze Minister gedaan heeft, elke volgende Regeering daardoor gebonden wordt. Stel ik mij echter op het standpunt van den heer 't Hooft, dat dit verband niet bestaat, dan begrijp ik niet, hoe de geachte afgevaardigde dat verband door deze motie wil leggen.

Wanneer in die motie werd uitgesproken, dat de beraadslaging geschorst wordt tot nader orde, namelijk totdat een nadere wetsvoordracht deze Kamer bereikt, dan zou ik de handhaving der motie begrijpen, want dan zouden wij beide zaken te gelijk kunnen behandelen.

Nu dit echter niet het geval is, zou ik gaarne eenige opheldering hebben van den geachten voorsteller. In hoeverre meent hij, dat de motie, zooals die voor ons ligt, deze of een volgende Regeering meer bindt dan de verklaring van den Minister? Als ik den heer 't Hooft goed begrepen heb, dan meent hij, dat wij na mogelijke aanneming van deze motie over deze wetsvoordracht zullen beslissen. En wanneer wij dit doen en deze wetsvoordracht aannemen, dan meen ik dat wij door deze motie niet verder zijn dan door de verklaring, zooeven door den Minister afgelegd.

Het is om deze reden, dat ik, behoudens nadere inlichtingen van den heer 't Hooft, na de verklaring van den Minister meen niet voor dezo motie te kunnen stemmen. Ik zou dit alleen dan kunnen doen, wanneer de heer 't Hooft daaraan vastknoopte een besluit tot schorsing van de beraadslaging; dit zou ten minste nog eenigen zin hebben, en dan zou ik, om reden dat dan de geheele zaak misschien nog eens door de Regeering zou worden overzien, gaarne mijn stem aan die motie geven.

De beraadslaging wordt gesloten.

De motie van den heer 't Hooft wordt in stemming gebracht en met 25 tegen 19 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Bevers, Prinzen, Regout, van Löben Sels, Vening Meinesz, Scholten, Kist, Pelinck, Hovy, Brouwers, van Waterschoot van der Gracht, van den Biesen, van Leeuwen, van Berma, Rahusen, van der Feltz, Welt, Staal, de Jong, Breebaart, van der Does de Willebois, Sickenga, Vermeulen, Stork en Dojes.

Voor hebben gestemd de heeren von Fisenne, van Velzen, Franssen, van Asch van Wijck, Merkelbach, Waller, Reekers, Laan, van Welderen Rengers, van Heeckeren, Godin de Beaufort, van Houten, Heerkens, Havelaar, Woltjer, 't Hooft, Bosch van Drakestein, van Lamsweerde en de Voorzitter.

Het ontwerp van wet (1) = de wet, behoudens dat Artikel I luidt als volgt:

Op de bij het in werking treden der wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* no. 193), houdende wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie en in de

(1) [De overweging van dit wetsontwerp werd bij den Raad van State aanhangig gemaakt bij brief van 10 Aug. 1907. De Raad van State bracht den 27 Aug. d.a.v. zijn advies uit. Den 5en September d.a.v. rapporteerde de Minister aan de Koningin, en bij Koninklijke boodschap van 9 September d.a.v. werd het wetsontwerp bij de Tweede Kamer ingediend.

De Commissie van Rapporteurs, bestaande uit de heeren Smeenge (Voorzitter), Regout, ter Laan, van Doorn en Schokking, stelden den 14en November 1907 het Voorloopig Verslag vast. Bij brief van den 20en November d.a.v. zond de Minister de Memorie van Antwoord in, benevens een Gewijzigd Ontwerp van Wet, waarop den 23en November d.a.v. het Verslag vastgesteld werd. In de Vergadering van den 2en December 1907 werden artikelen, beweegreden en wetsontwerp zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming door de Tweede Kamer aangenomen.

De Commissie van Rapporteurs uit de Eerste Kamer, bestaande uit de heeren Regout, 't Hooft (Voorzitter), Waller, Sickenga en Kist, stelde den 30en April 1908 haar Voorloopig Verslag vast en den 1én Juni d.a.v. haar Eindverslag, waarin was vervat de onder dagteekening van 30 Mei ingezonden Memorie van Antwoord van den Minister Nelissen. In de Vergadering van 18 Juni d.a.v. werd het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Faillissementswet, aanhangige rechtsgedingen, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, blijven ten aanzien zoowel van de rechterlijke bevoegdheid als van de rechtsvordering de regelen van toepassing, geldende ten tijde der inleidende dagvaarding.

Memorie van Toelichting.

Bij de openbare beraadslaging in de Eerste Kamer der Staten-Generaal over het wetsontwerp houdende wettelijke regeling van de Arbeidsovereenkomst, werd de stelling verdedigd, dat, vermits het ontwerp van wet geen bijzondere overgangsbepaling bevatte, verband houdende met de in het ontwerp opgenomen voorschriften van formeel recht, moeilijkheden zouden ontstaan ten aanzien van de vraag of zaken, aanhangig, of althans niet in alle instantiën behandeld, ten tijde van de invoering der nieuwe wettelijke regeling, naar de oude voorschriften dan wel volgens de nieuwe bepalingen afgedaan zouden moeten worden.

Hoezeer naar het oordeel des ondergeteekenden deze moeilijkheden niet te duchten waren en het hem niet twijfelachtig schijnt, dat de voormelde vraag, ook zonder uitdrukkelijke wetsbepaling, in eerstgenoemden zin moet worden beantwoord, — de gronden voor dit oordeel had hij de eer der Eerste Kamer mede te deelen in zijne rede van 10 Juli 1907 (*Handelingen* bladz. 581) zoo heeft hij toch, vooral na vernomen te hebben, dat de tegenovergestelde meening ook buiten de Kamer van hooggeachte zijde werd voorgestaan, gemeend aan de Eerste Kamer te moeten toezeggen, dat hij de totstandkoming van eene nadere wetsbepaling zoude bevorderen, ten einde aldus iedere quaestie op dit punt af te snijden.

Dit wetsontwerp strekt om aan die toezegging te voldoen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Bij het afdeelingsonderzoek werd de opmerking gemaakt, dat na de uitdrukkelijke toezegging door den Minister in de vergadering der Eerste Kamer van 10 Juli 1907 (1) de indiening van het wetsontwerp niet meer dan natuurlijk was. In verband hiermede kwam de motiveering in de tweede zinsnede van de Memorie van Toelichting aan enkele leden eenigszins eigenaardig voor.

[Voor het hier ontbrekend gedeelte zie men het Aanhangsel tot het Derde Hoofdstuk (De Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst met betrekking tot de Persoon des Arbeiders), B. Bedienaren van den Godsdienst, bl. 445.]

De tekst van art. 1 van het ontwerp werd niet zeer gelukkig geacht. Nu de omschrijving van den inhoud der wet van 13 Juli 1907 (*Staatsblad* no. 193) reeds in de beweegreden van het wetsontwerp voorkomt, zouden, meende men, de woorden „houdende wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie en in de Faillissementswet" zonder bezwaar kunnen vervallen; het artikel zou daardoor stellig aan duidelijkheid winnen.

Memorie van Antwoord.

In welk opzicht de motiveering in de tweede zinsnede der Memorie van Toelichting aan enkele leden eenigszins eigenaardig heeft kunnen

(1) Zitting 1906—1907, Eerste Kamer, bladz. 586.

voorkomen is den ondergeteekende niet duidelijk, daar toch die motiveering niet wordt medegedeeld als grond voor de *indiening* van het wetsvoorstel, doch juist voor de in de Eerste Kamer der Staten-Generaal gedane *toezegging*, die dan ook van die zinsnede de kern uitmaakt.

[Voor het hier ontbrekend gedeelte zie men het Aanhangsel tot het Derde Hoofdstuk (De Wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst met betrekking tot de Persoon des Arbeiders), B. Bedienaren van den Godsdienst, bl. 445.]

Aan den wenk betreffende den tekst van art. I is blijkens het gewijzigd ontwerp van wet gevolg gegeven.

[Het Gewijzigd Ontwerp van Wet = de Wet].

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

Het afdeelingsonderzoek van dit ontwerp van wet heeft aanleiding gegeven tot de navolgende beschouwingen.

Opgemerkt werd, dat dit ontwerp zijn ontstaan dankt aan eene toezegging door den vorigen Minister van Justitie, aan deze Kamer gedaan.

In zoover verklaarde men zich ingenomen met dit voorstel.

Overigens betreurden vele leden, dat die bewindsman niet had toegegeven aan den op hem in deze Kamer en daarbuiten geoefenden aandrang om ook op andere, niet minder gewichtige punten dan het bij dit ontwerp geregelde, wijziging aan te brengen.

Meerdere leden meenden zelfs, dat het vooruitzicht daarop, niettegenstaande de ongunstige gezindheid van den toenmaligen Minister, zeer had medegewerkt tot de aanneming van de wet op het arbeidscontract in deze Kamer, eene aanneming, welke anders, blijkens het Voorloopig Verslag dezer Kamer en het hier gehouden debat, nauwelijks te verwachten ware geweest.

[Men zie verder bladz. 397.]

In de afdeelingen werd de hoop uitgesproken, dat de voorschriften van de door de wet gevorderde algemeene maatregelen van bestuur (1) zich aan de bestaande toestanden zullen aansluiten en met de practijk rekening houden en de wet op het arbeidscontract niet eer in werking zal treden dan ten minste drie maanden na de afkondiging van zoodanige besluiten.

Artikel II.

De aandacht werd gevestigd op dit artikel, waarbij verklaard wordt, dat deze wet in werking treedt op eenen nader door Ons te bepalen dag. Men merkte hierbij op, dat de opdracht aan de Kroon om een dag te bepalen, waarop eene wet in werking zal treden, alleen dan zin heeft, wanneer bij het tot stand komen van die wet, die dag absoluut onzeker is. Hier is dit echter niet het geval en is die onzekerheid slechts relatief. Deze wet toch moet, zal zij eenig effect hebben, in werking treden tegelijk met de wet van 13 Juli 1907 (*Staatsblad* no. 193). Het ware daarom beter geweest en in overeenstemming met de tot nu toe in dergelijke gevallen gevolgde wijze — men wees daarbij o. a. op de wetten, welke noodig waren geweest tot invoering van het Wetboek van Strafrecht —, bij dit artikel te bepalen, dat deze wet gelijktijdig in werking treedt met de wet op de arbeidsovereenkomst.

(1) De Commissie van Rapporteurs merkt hierbij op, dat na het onderzoek van het wetsontwerp in de afdeelingen, in de *Staatsbladen* nrs. 88, 94 en 95 van 1908, desbetreffende Koninklijke besluiten zijn opgenomen.

Memorie van Antwoord.

Het was der Regeering aangenaam te vernemen, dat men zich ingenomen betoonde met het wetsvoorstel dat, ingevolge de door den vorigen Minister van Justitie aan deze Kamer gedane toezegging ten vorigen jare ingediend, bij het optreden van dit Kabinet bereids door de Tweede Kamer was aangenomen.

[Men zie verder bladz. 400.]

De Regeering vertrouwt, dat de voorschriften van de door de wet op de arbeidsovereenkomst gevorderde algemeene maatregelen van bestuur (1) inderdaad zullen blijken practisch te zijn en rekening te houden met de rechtmatige belangen van werkgever en arbeider beiden. Dat de wet niet in werking behoort te treden dan een voldoenden tijd na de afkondiging dier besluiten — d. w. z. na den 15den April ll., den dag, waarop uitgegeven is het *Staatsblad* waarin de laatst afgekondigde van de vier algemeene maatregelen werd opgenomen — wordt dezerzijds beaamd. Vermoedelijk zal de termijn van drie maanden, in het Voorloopig Verslag genoemd, overschreden worden.

Artikel II.

Dat deze wet, wordt het ontwerp aangenomen, op denzelfden dag in werking zal behooren te treden, als de wet op de arbeidsovereenkomst, is niet aan twijfel onderhevig. Art. II van het ontwerp had dan ook even goed eene daartoe strekkende bepaling kunnen bevatten: thans zal aan de Kroon moeten worden voorgesteld een dag te bepalen voor de de inwerkingtreding van beide wetten, in stede van slechts één, indien de in het Voorloopig Verslag aanbevolen wijze gevolgd ware. Dit is practisch het verschil tusschen beide methoden van wetgeving.

Het voorbeeld, aan de wetten tot invoering van het Wetboek van Strafrecht ontleend, schijnt niet zeer gelukkig gekozen, daar het strafwetboek bepaalde dat *de wet* het in werking treden zou regelen, zoodat de invoeringswetten, hadden zij dezelfde bepaling behelsd — gelijk bij de arbeidsovereenkomst het geval is —, nog eene nieuwe wet hadden noodzakelijk gemaakt om dien dag te bepalen.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(18 Juni 1908.)

De heer **Regout**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal mij volstrekt niet mengen in het debat tusschen den Minister en den heer 't Hooft (1), maar nu de Minister in zijn repliek zooeven melding heeft gemaakt van de reeds gepubliceerde maatregelen van bestuur ingevolge de wet op het arbeidscontract, nu wensch ik alleen deze opmerking te maken, dat die maatregelen van bestuur — in het bijzonder die betreffende de ziekenfondsen — zoo onpractisch zijn, dat zij voor de overgroote meerderheid van onze industrieën, ook in het belang van onze arbeiders, absoluut onbruikbaar zullen blijken en daarom wil ik den Minister in overweging geven om vóór de invoering der wet op het arbeidscontract deze maatregelen van bestuur nog te wijzigen in dier voege, dat zij beter zullen voldoen aan de eischen der practijk.

De heer **Nelissen**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! In de eerste plaats zij het mij veroorloofd om den heer Regout te antwoorden, dat aan de maatregelen van bestuur werkelijk eenige gebreken kleven. Ik ben de eerste om dit te erkennen. Ik ben er van overtuigd dat deze maatregelen in sommige opzichten nog eens moeten worden herzien. Die herziening zal zeker geruimen tijd plaats hebben vóór dat de wet in werking zal treden.

[Men zie verder bladz. 410.]

(1) N.l. de Koninklijke besluiten van 31 Januari 1908 (*Staatsblad* no 59), 21 Maart 1908 (*Staatsblad* no. 88), 31 Maart 1908 (*Staatsblad* no. 94) en 31 Maart 1908 (*Staatsblad* no. 95).

(2) [Men zie daarvoor bij art. VII, bladz. 402 en volg.]

AANHANGSEL TOT HET DERDE HOOFDSTUK.

De wettelijke Regeling van de Arbeidsovereenkomst met betrekking tot de Persoon des Arbeiders.

B. Bedienaren van den Godsdienst.

Wet van den 20sten Juni 1908 (Staatsblad no. 207.)

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

[Vervolg van bladz. 442.]

Verscheidene leden betreurden, dat de Regeering niet van deze gelegenheid heeft gebruik gemaakt om ook den twijfel weg te nemen, welke volgens sommigen zou kunnen rijzen met betrekking tot de vraag, of de bepalingen in zake de arbeidsovereenkomst ook van toepassing zullen zijn op de geestelijken en bedienaren van den godsdienst bij de verschillende kerkgenootschappen. Zij hadden hierop te eerder gerekend, omdat niemand, hetzij in de Eerste Kamer, waar deze zaak het eerst ter sprake kwam, hetzij daarbuiten, de wenschelijkheid had betoogd van eene bevestigende beantwoording van die vraag; waar integendeel veeleer gebleken was, dat men algemeen de hier bedoelde personen niet onder de arbeidsovereenkomst wilde doen vallen, scheen het, na den geopperden twijfel, zeer wenschelijk uitdrukkelijk in de wet te bepalen, dat zulks ook niet het geval is.

Andere leden waren het met de vorige sprekers geheel eens, dat geestelijken en bedienaren van den godsdienst geen arbeidsovereenkomst aangaan, maar eene aanstelling aanvaarden en een ambt waarnemen; huns inziens stond dit evenwel zoo vast, dat er geenerlei ruimte tot twijfel overbleef, of de hier bedoelde personen wel geheel buiten het bereik der wet van 13 Juli 1907 (*Staatsblad* no. 193) blijven.

Een derde groep van leden was van meening, dat het ter sprake gebrachte punt geheel ligt buiten de perken van het onderhavig wetsontwerp, dat alleen betoogt eene overgangsbepaling vast te stellen.

[Men zie verder bladz. 442.]

Memorie van Antwoord.

[Vervolg van bladz. 443.]

Ten aanzien van het in de tweede plaats behandeld punt schaart de Regeering zich aan de zijde dier leden, die van meening waren, dat deze aangelegenheid geheel ligt buiten de perken van het onderhavig wetsvoorstel, dat alleen beoogt, met betrekking tot een speciaal punt, de bij het in werking treden der nieuwe wet nog aanhangige rechtsgedingen, eene overgangsbepaling vast te stellen. Omtrent den materieelen inhoud der wet op de arbeidsovereenkomst kan eene

wisseling van gedachten bij deze gelegenheid dus bezwaarlijk plaats vinden.

Overigens meent de ondergeteekende, met het oog op de in het Voorloopig Verslag uiteengezette gevoelens, nogmaals er op te moeten wijzen, dat de vraag, of bedienaren van den godsdienst in eene burgerrechtelijke dienstbetrekking staan tot hun kerkgenootschap, door het tot stand komen der wet op de arbeidsovereenkomst geene wijziging heeft ondergaan. Men vergete toch niet, dat die wet niet meer deed dan een contract, dat bereids in zijn ganschen omvang door het burgerlijk recht werd beheerscht, doch dat in het Burgerlijk Wetboek slechts zeer onvoldoende was geregeld, volledig uit te werken op gelijke wijze, als zulks voor de andere in het dagelijksch leven meest voorkomende contracten bij dat Wetboek was geschied.

[Men zie verder bladz. 443.]

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

[Vervolg van bladz. 399.]

Door een lid werd nog de vraag gesteld, of het niet goed zoude zijn uitdrukkelijk te bepalen, dat geestelijken in den zin der wet niet als werkgevers worden aangemerkt.

[Men zie verder bladz. 399.]

Antwoord der Regeering.

[Vervolg van bladz. 402.]

De vraag, door een lid gesteld, of het niet wenschelijk ware uitdrukkelijk te bepalen, dat in den zin der wet geestelijken niet als arbeiders (1) worden aangemerkt, kan dezerzijds niet bevestigend worden beantwoord. De wet op de arbeidsovereenkomst met zoodanige interpretatieve bepaling aan te vullen, komt overbodig en onraadzaam voor.

[Men zie verder bladz. 444.]

(1) Het woord «werkgevers» in het Voorloopig Verslag moet aan een drukfout zijn te wijten.

BIJLAGE A.

§ 1. [Eerste] Verslag der Commissie van Rapporteurs omtrent de in hare handen gestelde verzoekschriften.

[Gedrukte Stukken, Zitting 1904—1905, **23**, no. 5.]

In handen der Commissie van Rapporteurs zijn gesteld de hieronder vermelde adressen van:

1. den voorzitter en den secretaris, namens het bestuur der Vereeniging van Nederlandsche Werkgevers;

2. de Kamer van koophandel en fabrieken te Hengelo (O.);

3. het bestuur der Hengelosche Spaarvereeniging te Hengelo (O.);

4. den president en den secretaris van den Bond van Smedenpatroons in Nederland;

5. den voorzitter en den secretaris van de Werkliedenvereeniging „Delfshaven", afd. van het Alg. Ned. Werkliedenverbond;

6. de Amsterdamsche Vereeniging van werkgevers in metaal- en houtbewerking, de Nederlandsche Smedenvereeniging en de Houthandelvereeniging Amsterdam;

7. de Vereeniging van Glasfabrikanten in Nederland, gevestigd te Schiedam;

8. den voorzitter en den secretaris der Vereeniging „St. Nicolaas", vakafdeeling van den Nederl. R. K. Volksbond, afd. Amsterdam;

9. den voorzitter en den secretaris van het Hoofdbestuur van den den Nederlandschen Aannemersbond, te Amsterdam;

10. de Kamer van arbeid voor de bouwbedrijven te Enschede;

11. den voorzitter en den secretaris der R. K. Vereeniging van Handels- en Kantoorbedienden „St. Augustinus", vakafdeeling van den Ned. R. K. Volksbond, Afd. Amsterdam;

12. den voorzitter en den secretaris van den R. K. Volksbond „St. Vitus", te Leeuwarden;

13. W. J. DERKSEN en P. A. VAN STRALEN, bestuurderen van het Ned. R. K. Kleermakerssecretariaat, gevestigd te Utrecht, enz.;

14. het Hoofdbestuur van den Volksbond, Vereeniging tegen drankmisbruik.

De opmerkingen, bezwaren en beschouwingen der adressanten zijn onder de hierna volgende rubrieken gerangschikt. De in elke rubriek aangehaalde cijfers (die ook op de adressen zelve als volgnummer zijn gesteld) correspondeeren met die, waaronder de adressanten op de bovenstaande lijst zijn aangeduid.

De onder 1—13 vermelde adressen zijn allé ingediend vóór de verschijning van het gewijzigde wetsontwerp.

Algemeen.

Het wetsontwerp is, om de daarin opgesloten knevelarij en de meerdere beneming van vrijheid aan den arbeid en de arbeidersbeweging, verwerpelijk en schadelijk voor den bloei der vakorganisatie (5).

Instemming met beginsel en grondgedachte van de ontworpen regeling (1, 6, 9, 12). Dringende behoefte des tijds; maar, wil de regeling ten goede komen aan beide partijen, patroon en arbeider, dan mag de laatste, als economisch zwakkere, niet in alle opzichten worden gelijkgesteld met den eerste (13).

Het ontwerp houdt in zijne details niet voldoende rekening met de bedrijven, zooals het aannemersbedrijf, waarin in den regel geen duurzame dienstbetrekking tusschen den patroon en den arbeider ontstaat, zoodat met het oog op die bedrijven aanvulling, wijziging of herziening noodzakelijk is (9).

Het wordt bejammerd, dat, behalve voor de contractueele verbintenissen, een dwingend recht zal worden toegepast; de overgang van niets tot een dwingend recht is veel te groot, te meer waar de in het Burgerlijk Wetboek reeds bestaande, ook op de arbeidsovereenkomst toepasselijke, voorschriften (artt. 1374 en 1375) niet behoorlijk zijn toegepast. Al moge dat in het buitenland wèl het geval zijn, in ons land is niet gebleken, dat aanvullend recht onvoldoende zou zijn. Blijft de wetgever bij de toepassing van een dwingend recht, dan zal wel in iedere gemeente een kantongerecht moeten komen; het aantal geschillen zal legio worden (4).

Het is in het belang van werkgever en werknemer, dat vóór dit wetsontwerp de Arbeidswet in behandeling komt; wettelijke regeling van arbeidsduur en algemeen doorgevoerde loonstandaards zijn de vereischte factoren voor een goed arbeidscontract (5).

Gewenscht wordt de opneming in het wetsontwerp van de gelegenheid tot het sluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten (5, 11, 13). Anders wordt het vakvereenigingswezen belemmerd (13).

Berechting van geschillen door den burgerlijken rechter is niet in het belang van eene vlugge afdoening (4, 5, 13) en te kostbaar (4). Beter over te laten aan een scheidsgerecht van deskundigen, zooals den verzoeningsraad uit de Kamers van arbeid (5), of aan een speciaal daarvoor ingesteld rechtscollege, waarin arbeiders en werkgevers zitting hebben (4, 13). Bijv. Kamers van arbeid of „de commissiën van deskundigen, die uit de Arbeidswet behooren voort te komen" (4). Is dit in strijd met de Grondwet, dan wordt vertrouwd, dat de Regeering er niet tegen opzien zal die daaromtrent te wijzigen (4).

Onbillijk, dat aan werkgevers, wier inkomsten van een samenloop van omstandigheden afhangen, en aan werkgevers, die geregelde inkomsten genieten, dezelfde financieele verplichtingen worden opgelegd. Billijk de werkgevers in twee groepen te verdeelen, bijv. werkgevers met vast inkomen boven een bepaald bedrag per jaar en werkgevers zonder geregelde inkomsten (4).

Een eisch van dringend en dadelijk belang is principieele herziening van de Vide afdeeling, Titel VII, van het 3de Boek Burgerlijk Wetboek, speciaal van de artt. 1645 en 1646, welke den aannemer als het ware plaatsen buiten het gemeene recht (9).

Inlassching verzocht van een artikel, regelende het in dienst nemen en ontslaan van zoogenaamde losse werklieden (9).

Het Wetsontwerp.

Art 164. *Arbeidsovereenkomsten door de gehuwde vrouw aangegaan ten behoeve van de huishouding.* De wijziging van het artikel is niet in het belang van de loonarbeidster, die middellijk afhankelijk wordt gesteld van den man (5).

Art. 1403 (vierde lid) (*oud*). Bezwaren tegen dit lid van het artikel, in het gewijzigd wetsontwerp niet overgenomen (4).

ARTIKEL II. *Algemeene bepalingen.* Het kan voorkomen, dat een arbeider, aangenomen tegen een bepaald dag- of uurloon, later aan stuk- of tariefwerk wordt gezet en minder verdient. Wenschelijk te bepalen, dat hij in dat geval niet minder verdient dan het eerst bedongen loon (5).

Art. **1637 c.** *Toepasselijkheid van de voorschriften der arbeidsovereenkomst.* Duidelijk te omschrijven, dat ook thuis voor meer dan één persoon werkende arbeiders onder dit artikel vallen. In de kleermakerij zijn 90 pct. thuiswerkers (13).

Art. **1637 f.** *Bevoegdheid van de gehuwde arbeidster zonder bijstand van haren man arbeidsovereenkomsten aan te gaan.* Met het oog op het belang van het huisgezin is het gewenscht, dat de vrouw voor het aangaan van arbeidsovereenkomsten den bijstand van haren man noodig heeft, maar dat zij, in geval van weigering van den man, de tusschenkomst van den kantonrechter kan inroepen (10).

Art. **1637 g.** *Aangaan van arbeidsovereenkomsten door minderjarigen.* Een minderjarige *arbeider* kan in het algemeen geen arbeidsovereenkomst aangaan, tenzij gemachtigd door zijn wettelijken vertegenwoordiger; maar het ontwerp spreekt niet van minderjarige *werkgevers.* Met het oog op verschillende omstandigheden is het noodig ook dit duidelijk te omschrijven (4).

Art. **1637 *j* [p].** *Vormen van vaststelling van het loon.* De arbeider moet geheel vrij zijn in de wijze waarop en de plaats waar hij zijn loon zal besteden (5). Aan het artikel toe te voegen, dat het daarin bepaalde nooit in gedwongen winkelnering mag ontaarden (10).

Art. **1637 *k* [q].** *Bepaling van niet overeengekomen loon.* In plaats van dit artikel, dat aanleiding kan geven tot eindelooze verschillen, te bepalen, dat het loon steeds bij de arbeidsovereenkomst of bij het reglement moet worden vastgesteld (4).

Art. **1637 *l* [r].** *Verhooging van het loon, indien het geheel of gedeeltelijk in niet geoorloofde bestanddeelen is vastgesteld.* Dit artikel bevat eene niet voldoend gemotiveerde boete voor den werkgever op het ontduiken van de bepalingen van art. **1637 *j* [p]** (2). De arbeider zal ook de wet moeten kennen en zorgen, dat het loon niet in andere bestanddeelen worde vastgesteld, dan die geoorloofd zijn (1, 2).

Den werkgever wordt eene soort van boete opgelegd, omdat hij en de arbeider te zamen een ongeoorloofd beding hebben aangegaan: één der partijen wordt dus gestraft voor hetgeen *beide* partijen hebben gedaan; aan de andere partij wordt een voordeel toegekend. Het is billijk en rationeel dit artikel te doen vervallen en eenvoudig te bepalen, dat de betaling van loon in ongeoorloofde bestanddeelen niet als betaling geldt (1).

Art. **1637 *m* [s].** *Geoorloofd beding, het loon of een gedeelte daarvan op eene bepaalde wijze te besteden. (Deelneming in fondsen en sparen voor minderjarige arbeiders).* Het bepaalde onder 1°. te doen vervallen (5).

2°. en 3°. Het is in het wezenlijke belang der arbeiders, dat de toepassing dezer bepalingen niet uit vrees voor misbruiken te zeer worde beperkt; zoodanige beperking is reeds gelegen in de stellige bepaling sub 3°., dat het loon der minderjarigen in de *Rijkspost*spaarbank moet worden belegd; verdere beperking kan bovendien voortvloeien uit den bestuursmaatregel, welke voor fondsen voorwaarden zal stellen. De maatregel van bestuur, bedoeld sub 2°., houde rekening met de eischen der

practijk, zoodat daardoor het voortbestaan van deugdelijk gebleken fondsen niet in de waagschaal worde gesteld. Vóór de samenstelling van bedoelden maatregel van bestuur, behoort van Regeeringswege een onderzoek naar aard, doel en werking dier fondsen te worden ingesteld (1).

3°. Waarom moet bij het sparen de werkgever optreden en niet de wettelijke vertegenwoordiger van den minderjarigen arbeider? (4)

De bepaling, dat de werkgever een gedeelte van het loon van minderjarige arbeiders tot sparen kan inhouden, wordt toegejuicht (3), maar voor de belegging van het ingehouden loon worde niet uitsluitend de Rijkspostspaarbank aangewezen (1, 2, 3). De goede werking van de Hengelosche Spaarvereeniging zal anders worden benadeeld (2), ja haar bestaan zal vrijwel onmogelijk worden gemaakt (3). Die spaarbank geeft 3 pct. rente; de Rijkspostspaarbank minder. Aanvulling der bepaling gewenscht in dien zin, dat spaarvereenigingen, als de genoemde, bij Koninklijk besluit worden toegelaten (2, 3).

Het zal gewenscht kunnen zijn, de mogelijkheid te openen met de korting op het loon door te gaan tot den 23jarigen leeftijd, waarop in den werkmansstand veelal een huwelijk wordt aangegaan (2), en toe te laten, dat de gespaarde bedragen eerst op 23jarigen leeftijd (door vrouwelijke arbeiders, bij huwelijk, op 21jarigen leeftijd) kunnen worden opgevorderd (3). Ook gewenscht toe te laten, dat aan de ouders der minderjarigen een deel van het gespaarde kan worden uitgekeerd, om te verhinderen, dat de band tusschen ouders en kinderen lichtvaardig verbroken wordt en opdat het belang der ouders bij het sparen hunner kinderen betrokken blijft (3).

Art. **1637** *o* **[x].** *Beding van beperking van de vrijheid van den arbeider na het eindigen der dienstbetrekking.* Gewenscht eene absolute ongeldigverklaring van alle overeenkomsten waarbij den arbeider verplichtingen worden opgelegd, die ook na het eindigen der dienstbetrekking zullen voortduren (geen eigen zaak beginnen in het vak van den patroon; niet in dienst treden bij eene concurreerende firma) (11).

Art. **1637** *q* (oud 1637 *o*) **[z].** *Personen, op wie de bepalingen omtrent de arbeidsovereenkomst niet van toepassing zijn.* Werklieden, in dienst van Rijk, provincie of gemeente, zullen ook onder de bepalingen van het wetsontwerp moeten vallen. Ook voor hen is het instellen van een scheidsgerecht noodzakelijk, waar ook zij verkeeren in ongezonde arbeidstoestanden (5).

Art. **1637** *r* (oud 1637 *p*) **[j].** *Arbeidsreglementen.* De arbeidsreglementen te doen samenstellen door de werkgevers in overleg met de werklieden, dier vertegenwoordigers of organisaties (10), Kamers van arbeid (5). Dergelijke bepaling zal een drang zijn tot organisatie (10).

Art. **1637** *t* (oud 1637 *r*) **[k].** *Opzegging dienstbetrekking bij vaststelling of wijziging van een arbeidsreglement.* Wenschelijk een termijn van 4 of 6 weken te bepalen (5).

Art. **1637 u** (oud 1637 *s*). *Boete bij overtreding van reglementsvoorschriften.* Tegen elk boetestelsel. Leidt altijd tot willekeur en somwijlen tot gezagsmisbruik. Bij het ontbreken van de bepaling van een maximum in een tijdvak van eene week of eene maand, kan de boeteheffing den arbeider op aanzienlijke derving van loon te staan komen (5).

Voor arbeiders, wier loon bij het kwartaal of voor langeren tijd is vastgesteld (winkel-, magazijn-, handels- en kantoorbedienden), zullen dezelfde bepalingen moeten gelden als voor de arbeiders, wier loon per dag wordt bepaald (8, 11, 12).

Het artikel aan te vullen met eene bepaling, dat de boeten zullen komen noch ten bate van werkgevers (9, 10, 12), noch van arbeiders (9), maar zullen worden bestemd ten bate van eenig algemeen belang (9, 10), liefdadig doel of vakorganisatie (12).

Blijft het boetestelsel gehandhaafd, dan te bepalen, dat de boeten niet den werkgever, maar indirect den arbeider zullen ten goede komen, door het bedrag te storten in een verzekeringsfonds ten bate der arbeiders (13).

Wenschelijker eene premie vast te stellen voor getrouwe plichtsbetrachting (13).

Art. **1637 v** (oud 1637 *t*). Aandrang op schrapping van het woord „opzettelijk". (In het gewijzigd wetsontwerp vervallen) (2).

Art. **1638 c.** *Loonbetaling tijdens ziekte van den arbeider.* (Redactie van het oorspronkelijke ontwerp). Met welk recht wordt het risico van ziekte van den werkman geheel op den patroon overgebracht? Tal van patroons hebben reeds moeite genoeg dengenen, die wel voor hen werken, wekelijks het hunne te kunnen betalen (4, 6). Deze bepaling zal de patroons dwingen de werklieden niet in dienst te nemen, dan na scherp medisch onderzoek (6) en hen bij ziekte terstond te ontslaan (1, 6, 7, 10). Minder valide arbeiders en arbeiders op leeftijd zal het verkrijgen van werk onmogelijk worden gemaakt (13). Tegemoetkoming van den werkman bij ziekte op normale en behoorlijke wijze is instelling eener ziekteverzekering (1, 2, 4, 6, 10); de werklieden bij ondernemingen van eenig belang krijgen bij ziekte het loon geheel of gedeeltelijk uit een ziekenfonds (2).

Verplichte uitkeering van meer dan het volle loon gedurende ziekte moet ten sterkste worden ontraden (1, 6). Noodig te bepalen, tot welk tijdstip de verplichting tot loonbetaling voortduurt (9). Dien termijn niet langer te stellen dan 3 à 4 weken (13).

Het artikel zoo te wijzigen, dat ten aanzien van het aannemersbedrijf niet zal gelden de verplichting tot betaling van loon, ingeval van niet door opzet of onzedelijkheid veroorzaakte ziekte des arbeiders, en van vervulling eener bij de wet zonder geldelijke vergoeding opgelegde verplichting, waaraan de arbeider niet in staat was in zijn vrijen tijd te voldoen (9).

Het loon zal moeten worden verminderd bij uitkeering volgens de te verwachten ziekteverzekering (7) en bij uitkeering ingevolge de Ongevallenwet (1).

Hoe zal het ziek zijn geconstateerd worden en wie zal het daartoe noodig onderzoek bekostigen? (4)

Moet in het artikel niet uitdrukkelijk worden vermeld, dat het loon niet doorgaat bij het vervullen van militieplicht? (4).

Art. **1638 d.** *Loonbetaling, indien de werkgever van den bedongen arbeid geen gebruik heeft gemaakt.* Uit de redactie van het artikel zal duidelijk moeten blijken, dat bij overmacht (gebrek aan orders, uitblijven van grondstof, bedrijfsongelukken) het volle loon niet is verschuldigd (2). De omstandigheden, waarin de werkgever geen gebruik behoeft te maken van den bedongen arbeid, duidelijk aan te geven (4).

Vooral zal voor de werkgevers in het aannemersbedrijf de verplichting tot betaling van loon volgens dit artikel niet moeten gelden, in gevallen waarbij hunnerzijds geen opzet of schuld in het spel is: weersgesteldheid belemmerend voor den voortgang van het werk; nalatigheid van een leverancier in den aanvoer van materialen; conflict met eene categorie van werklieden, bijv. metselaars, waardoor eene andere categorie, bijv. opperlieden, niet kan arbeiden (9).

Art. **1638 f.** *Uitbetaling van loon bij volmacht en van loon van een minderjarige.* Door den eisch van eene schriftelijke volmacht, zal de vrouw van een arbeider, wien een ongeluk is overkomen, waardoor hij niet kan schrijven, niet dadelijk op den eersten betaaldag het loon kunnen ontvangen (4).

Het derde lid van het artikel gaat te ver, waar het toch is toegelaten mondelinge overeenkomsten met minderjarigen aan te gaan (5).

Art. **1638 g.** *Beslag op loon, overdracht en inpandgeving.* Beslag leggen op loon te verbieden (8); het is overbodig; in ernstige gevallen kan de Faillissementswet ingrijpen (5). De beperking van het beslag op loon, enz. moet gelijk zijn voor de arbeiders, wier loon per dag wordt vastgesteld, en voor hen, wier loon per kwartaal of voor langeren termijn wordt vastgesteld (winkel-, magazijn-, handels- en kantoorbedienden) (8, 11).

Art. **1638 j.** *Vorderingsrecht des arbeiders ter zake van loon.* De verjaringstermijn voor deze vordering behoort beperkt te worden. (1 jaar, art. 2005 B. W.) (9).

Art. **1638 k**, *tweede lid. Verbod van uitbetaling van loon in localiteiten, waarin sterke drank wordt verkocht of andere winkelneringen worden uitgeoefend.* Instemming met deze bepaling voor zoover betreft localiteiten, waarin sterke drank wordt verkocht; maar door het verbod ook tot andere winkelneringen uit te strekken zou het uitbetalen van loon in koffiehuizen van den Volksbond tegen Drankmisbruik zijn verboden en eventueel worden strafbaar gesteld. Bij het vroeger bij de Kamer ingediende wetsontwerp omtrent de vrije beschikking door werklieden over hun verdiend loon was in die leemte voorzien. — Wordt verzocht het artikel zoodanig te wijzigen, dat uitbetaling van arbeidsloonen in de koffiehuizen van den Volksbond niet verboden is (14).

Art. **1638 l.** *Tijd van uitbetaling van het loon.* Te bepalen, dat, indien het loon bij langere tijdruimte dan eene maand is vastgesteld, de uitbetaling zal geschieden ten minste eenmaal in de maand (11).

Art. **1638 p.** *Afrekening van verdiend loon.* Het eerste lid te lezen: „Bij iedere uitbetaling zal het geheele verschuldigde bedrag *tot en met den vorigen avond* worden voldaan." Anders is de bepaling voor vele werkgevers, die zeker een dag noodig hebben om het aan hunne arbeiders toekomende loon te berekenen, onaannemelijk. Wanneer de week (art. **1638 l**) eindigt met Zaterdagavond, zouden de arbeiders eerst in den nacht van Zaterdag op Zondag hun loon kunnen ontvangen. Niet iedere werkgever toch is genegen eene schriftelijke overeenkomst aan te gaan of een reglement vast te stellen, waarin eene extra bepaling omtrent het berekenen en uitbetalen van loon wordt opgenomen (4).

Art. **1638 q.** *Vergoeding wegens vertraging in de uitbetaling van het loon.* Er wordt geen voldoende tijd gelaten om de loonlijst behoorlijk op te maken. De termijn van twee dagen (volgens het oorspronkelijk ontwerp) is te kort voor groote ondernemingen. Gevolg is werk op Zondag voor het personeel met de berekening der loonen belast (1, 2). Ook met toepassing van art. **1638 p**, tweede lid, zal eene vrij ingewikkelde administratie worden vereischt (1).

Hoe zal het zijn, indien twee feestdagen elkander opvolgen? Het is noodig althans den Zondag niet mede te rekenen (2). Uitbetaling van het loon op den vierden dag na den laatsten dag der arbeidsweek is gewenscht; is nu reeds in verscheidene glasfabrieken regel (7).

De vergoeding bij te late uitbetaling is zeer hoog (2), buitensporig hoog (1). Eene consequentie van deze bepaling is, dat de werkgever er na den 33sten dag geen belang bij heeft, de 150 pct. loon zoo spoedig mogelijk te voldoen (1). De vergoeding zal moeten gelden niet alleen voor den arbeider, wiens loon per dag wordt bepaald, maar ook voor hem, wiens loon per kwartaal of voor langeren termijn wordt vastgesteld (winkel-, magazijn-, handels- en kantoorbedienden) (8, 11).

Art. **1638 s.** *Belegging van een gedeelte van het loon tot verhaal van schadevergoeding wegens verbreking van contract (Staangeld).* Redactie van het oorspronkelijk ontwerp. Dit artikel is het meest gevaarlijke van de wet. Het kan leiden tot eindelooze procedures en den arbeider tot den bedelstaf brengen (5).

Den patroon het recht toe te kennen een gedeelte van het loon in te houden als waarborg voor de nakoming van de verplichting van den arbeider in zake den opzeggingstermijn, is onbillijk, indien ook niet den patroon de verplichting wordt opgelegd een even groot bedrag vooraf bij den arbeider te storten (13).

Het beleggen van het ingehouden loon bij de Rijkspostspaarbank op naam van den arbeider is noodig om te voorkomen, dat bij faillissement van den werkgever het ingehouden loon daarin valle (10). Het in te houden bedrag worde beperkt tot ten hoogste één tiende van het loon (12).

Art. **1638 t.** *Voldoening van niet in geld vastgesteld loon naar plaatselijk gebruik.* Men breke met deze verouderde plaatselijke gebruiken; de meerderjarige arbeider wordt daarbij meer als lijfeigene dan als vrij persoon beschouwd (5).

Art. **1638 ij** (oud 1638 *v*). *Verplichting des werkgevers tot verzorging van inwonende arbeiders bij ziekte.* Deze regeling is in beginsel zeer practisch, maar onder den kleinen burgerstand zal gebruik worden gemaakt van de artt. **1639** en **1639** *i* (oud) [r] om zich van den opgelegden last te ontdoen. Toe te juichen wanneer daardoor betrekkingen in den kost tot een minimum worden gereduceerd. Dit ware in het belang van de vrijmaking van den arbeid (5).

Art. **1638 z** (oud 1638 *w*). *Verplichtingen van den werkgever.* Het ware juister bij geschillen, uit dit artikel ontstaande, niet den rechter, maar de Kamers van arbeid te doen beslissen (4).

Art. **1638 aa** (oud 1638 *x*). *Uitreiking getuigschrift.* Het getuigschrift dient wettelijk vastgesteld te worden en zóó ingericht te zijn, dat er zoo min mogelijk in geschreven wòrde (10).

Art. **1639 i.** *Duur van den termijn van opzegging.* De termijn van opzegging zij voor bij den werkgever inwonende arbeiders 14 dagen (5), 6 weken (4); voor anderen 1 week (5), hoogstens 2 weken (4). Bij schriftelijke overeenkomst hoogstens 6 weken (5). De opzeggingstermijn, voor beide partijen geldende, te bepalen op 2 weken (13), 4 weken (1).

Een opzeggingstermijn van 14 dagen is de meest gewenschte voor arbeiders, die per week betaald worden; eene gelijksoortige regeling treffe men voor arbeiders, die per maand of bij langeren termijn worden betaald (6).

Niet inwonende arbeiders, die zich schriftelijk verbinden, behooren den termijn zelf te bepalen; de werkgever of arbeider, die het in zijn eigen belang wenschelijk acht een langeren termijn te bepalen, verbindt zich daartoe eenvoudig schriftelijk (4).

Het artikel in dier voege te wijzigen, dat de in het aannemersbedrijf vrijwel onmogelijke voorafgaande opzegging eener voor onbepaalden, dikwijls zeer korten tijd, aangegane dienstbetrekking op meer rationeele wijze wordt geregeld (9).

Art. 1639 *j* (oud). *Verlenging van den opzeggingstermijn.* Bezwaren tegen dit, in het gewijzigd wetsontwerp niet meer voorkomend, artikel (1, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12).

Artt. **1639** *p* [o], *q* [p], en *r* [q] (oud 1639 *q*, *r* en *s*). *Eigenmachtige verbreking van de dienstbetrekking.* Het is goed, in de wet onomwonden te

zeggen, dat eigenmachtige verbreking van de dienstbetrekking onrechtmatig is (1).

De met de artt. **1639** *q* [p] en *r* [q] overeenkomende bepalingen in het ontwerp-DRUCKER worden beter geacht, wegens de daarin voorkomende opsomming der dringende redenen als typische voorbeelden ter leering van den rechter, dan de artikelen van het wetsontwerp, waaraan partijen, zoo zij in de wet willen naslaan wat voor hen eene grondige reden kan zijn, geen houvast hebben (1).

Art. **1639** *r* [q] (oud 1639 *s*). *Dringende reden voor den arbeider tot verbreking van de dienstbetrekking.* Het artikel is alleen dan redelijk, indien eene scheidsrechtelijke uitspraak van deskundigen mogelijk is. De bepaling zal in de toepassing tot onrechtvaardigheden leiden en meestal lichtvaardig den arbeider treffen. Hier mag en kan van schadevergoeding geen sprake zijn (5).

Geldige reden voor den stukwerker tot het verbreken van de dienstbetrekking zal moeten zijn de omstandigheid, dat de werkgever niet voldoende werk verschaft om een behoorlijk weekloon te maken. Den patroons moet de verplichting tot het verschaffen van voldoende werk aan stukwerkers worden opgelegd (13).

Art. **1639** *s* [r] (oud 1639 *t*). *Hoegrootheid der schadeloosstelling bij eindigen der dienstbetrekking.* Voorkeur wordt gegeven aan het stelsel-DRUCKER: verbeurte van twee weken loon of vaststelling van het bedrag door den rechter (1).

Gelijke schadevergoeding voor werkgever en arbeider, die onder ongelijke maatschappelijke toestanden werken, kan niet worden gevergd. Over de al of niet toewijzing der schadevergoeding moet een scheidsgerecht uitspraak doen; alleen bij beslist financieel nadeel voor den werkgever moet schadevergoeding plaats hebben (5).

Waarschuwing tegen verplichting tot uitbetaling van den termijn van opzegging bij plotseling gegeven ontslag of ontslagneming. Niet één werkman zal deze verplichting kunnen volbrengen en de werkgever zal hem niet vervolgen, omdat hij grooter uitgaven heeft bij procedeeren, dan hij bij uitbetaling op den werkman kan verhalen, tenzij de werkgever geheel vrij wordt gelaten in het heffen van staangeld. De verstandhouding tusschen werkgevers en arbeiders moet door dergelijke bepalingen minder aangenaam worden (4).

De schade voor de glasindustrie bij het plotseling den dienst verlaten van een arbeider kan buitengewoon groot zijn. De werkgever zal geringe schadevergoeding krijgen (7).

Art. **1639 v** (oud 1639 *w*). *Opzegging van dienstbetrekkingen, aangegaan voor langer dan 2 jaren of voor het leven.* Met directeuren van naamlooze vennootschappen, scheikundigen, ingenieurs, enz., dienen contracten voor langen tijd afgesloten te kunnen worden en het zou onverstandig zijn en tot veel nadeel leiden, wanneer zulke contracten voor niet langer dan 1 jaar (volgens het oorspronkelijke wetsontwerp) konden gelden (6).

Overgangsbepaling. Opnemen van een artikel, voor het geval de artt. **1638 c** en **1638 d** ook met betrekking tot het aannemersbedrijf ongewijzigd mochten worden aangenomen, dat aan de betrokken aannemers zullen worden vergoed de geldelijke nadeelen, welke zij — evenals bij de Ongevallenwet is voorgekomen — ten gevolge van in werking treden van het wetsontwerp betreffende het arbeidscontract mochten lijden bij de uitvoering van werken, aangenomen vóór het bekend worden van het tijdstip dier inwerkingtreding, en op het oogenblik daarvan nog niet voltooid (9).

De Commissie heeft de eer voor te stellen, dat de Kamer besluite dit verslag te doen drukken en ronddeelen en de adressen ter griffie neder te leggen ter inzage van de leden.

§ 2. Tweede verslag der Commissie van Rapporteurs omtrent de in hare handen gestelde verzoekschriften.

[Gedrukte Stukken, Zitting 1904—1905, **23**, no. 7.]

In handen der Commissie van Rapporteurs zijn gesteld de volgende adressen, ingediend naar aanleiding van het gewijzigde en het nader gewijzigde ontwerp van wet.

I. Een adres (n°. 255) van het Bestuur van den Nederlandschen Bond van Handelsreizigers, gevestigd te Amsterdam, en van H. J. SIKKEMA, G. J. WILLINK en LOUIS COHEN, vertegenwoordigende de Handelsreizigersvereeniging „Bergen op Zoom", de Handelsreizigersvereeniging „Eendracht" te Rotterdam, „de Limburgsche Bond van Handelsreizigers", de Handelsreizigersvereeniging „Nijmegen" en de „Roomsch-Katholieke handelsreizigersvereeniging" te Rotterdam.

Adressanten brengen het volgende onder de aandacht der Kamer:

Art. **1195**, 4°., Burgerlijk Wetboek. Dat het recht van preferentie is toegekend ook voor de vordering wegens reis- en verblijfkosten en andere uitgaven, door den handelsreiziger ten behoeve van den patroon gedaan, wordt zeer gewaardeerd; maar adressanten betreuren, dat niet uitdrukkelijk ook het bedrag van het loon voor den duur van den opzeggingstermijn preferent is verklaard. Bovendien zal het recht van preferentie, naar de meening van adressanten, in geval van faillissement in den regel niets te beteekenen hebben, wanneer het in art. 1195 niet den *eersten* rang verkrijgt. Ook dan zullen toch altijd nog andere vorderingen, in art. 1185 Burgerlijk Wetboek genoemd, voorgaan.

Art. **1607** *k* [q]. Het is wenschelijk, met het oog op de belangen der handelsreizigers, niet alleen naar de plaatselijke, doch ook naar de vakgebruiken te verwijzen, hetgeen geschieden kan door den „aard" van den arbeid uitdrukkelijk te vermelden of door te spreken van „het gebruik", zonder meer.

Art. **1637** *o* [x]. Naar het oordeel van adressanten behoort ongeoorloofd en nietig verklaard te worden elk beding tot beperking van de vrijheid van den arbeider na het eindigen der dienstbetrekking.

Art. **1638 c**. Adressanten stellen op prijs, dat thans in het zesde lid ook voor zoogenaamde „provisiereizigers" een juiste maatstaf voor uitkeering bij ziekte aangegeven is, doch dringen nog aan op zoodanige redactie van het *eerste* lid, dat ook de ziekte, veroorzaakt door een ongeval, onder dit artikel begrepen wordt, wat voor de van de ongevallenverzekering uitgesloten handelsreizigers van groot belang is. Bovendien wordt door adressanten ten zeerste betreurd, dat door het laatste lid van dit artikel en van art. **1638 d**, het goede in deze artikelen vrijwel te niet wordt gedaan.

Art. **1638 e**. Nevens de gunstige bepaling van dit artikel voor de „provisiereizigers", blijven de waarborgen voor den arbeider ontbreken, dat de contrôle op de afrekening ook grondig en zoo noodig door deskundigen kan geschieden, als niet het recht wordt toegekend meer dan eens inzage te nemen en zich door deskundigen te doen bijstaan, gelijk bij ingewikkelde provisieberekeningen zeker onontbeerlijk is.

Art. **1638 g**. Aangedrongen wordt om, volgens het voorbeeld van de Duitsche wet betreffende inbeslagneming van arbeids- of dienstloonen, een bepaald bedrag (van bijv. f 1000) in allen gevalle voor beslag onvatbaar te verklaren.

Art. **1638 q**. Te doen vervallen de woorden: „wier in geld vastgesteld loon ten minste vier gulden per dag bedraagt."

Art. **1638 s**. Naar de meening van adressanten roept dit artikel, al ware het slechts alleen doordat de werkgever geenerlei waarborg behoeft te verschaffen, een onbillijken toestand voor den arbeider in het leven. Het behoort daarom niet te worden aangenomen.

Voorts zeggen adressanten te betreuren, dat het ontwerp geen regeling bevat van de rechten van den arbeider in geval van overgang van de zaak van den werkgever in handen van een ander persoon of van eene vennootschap en dringen aan op het opnemen van eene regeling te dezer zake. Ook meenen zij, dat het verplicht stellen van een schriftelijke overeenkomst door het arbeidersbelang wordt geboden.

Ten slotte wordt verzocht aan de in het adres geuite wenschen te gemoet te komen en het wetsontwerp niet aan te nemen, dan nadat de aan die wenschen beantwoordende wijzigingen er in zijn aangebracht.

II. Een adres (n°. 257) van den president en den secretaris, in opdracht van den Bond van smeden-patroons in Nederland.

Adressanten geven te kennen, dat zij met groote belangstelling van het gewijzigd wetsontwerp hebben kennis genomen; dat zij de voorgestelde aanvulling van art. **872** van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering eenzijdig ten nadeele van den werkgever achten; „dat er in Nederland ± 4000 werkgevers-smedenpatroons aanwezig zijn, wier inkomsten minder dan f 4 per dag bedragen en het adressanten onduidelijk is, waarom de in deze clausule bedoelde werkgevers, ter verkrijging van gratis-admissie den gewonen omslachtigen weg zullen moeten volgen."

Verzocht wordt te overwegen, in hoeverre er voor de Kamer aanleiding kan bestaan om er op aan te dringen, dat de woorden „Op den werkgever is deze bepaling niet van toepassing" uit het voorgestelde art. **872** Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering vervallen.

III. Een adres (n°. 260) van de Kamer van arbeid voor de voedings- en genotmiddelen te Delft. Adressante brengt bedenkingen in het midden ten opzichte van de algemeene strekking en ten aanzien van sommige artikelen van het wetsontwerp.

Algemeene strekking. Adressante acht eene principieele leemte in het ontwerp het ontbreken van bepalingen ter zake van het sluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten en treedt in beschouwingen over doel en gevolg van zoodanige bepalingen. Zij verzoekt bepalingen als de bedoelde in het wetsontwerp op te nemen.

Artikelen. Art. **1637** *m* [s], 1°. Wordt verzocht deze bepaling, als overbodig, te doen vervallen.

Art. **1637** *m* [s], 3°. De bepaling omtrent het plaatsen door den patroon van een deel van het loon van minderjarige arbeiders op de Rijkspostspaarbank, hoe goed ook bedoeld, wenscht adressante uit het ontwerp te zien gelicht. Zij ziet in deze bepaling een door niets gerechtvaardigden dwang van de zijde des patroons, eene voogdij, waarvoor elke rechtsgrond ontbreekt.

Art. **1637** *r* [j]. Het is van het hoogste belang den werkgever te verplichten, een eventueel arbeidsreglement in overleg met zijne werklieden samen te stellen en te bepalen, dat het op gelijke wijze om de vijf jaren worde herzien.

Art. **1637 u**. Aangedrongen wordt op uitlichting van de bepalingen, regelende het heffen van boete. Elk boetestelsel is in zijn aard immoreel, omdat het straf betreft voor overtredingen, welke geen directe schade ten gevolge hebben, en werkt verderfelijk. In geen geval mag echter de werkgever naast opgelegde boete nog rechten tot schadevergoeding doen gelden. Boete *en* schadevergoeding is het toedienen van dubbele straf. De schadevergoeding moet binnen redelijke grenzen worden gehouden en niet hooger zijn dan $^1/_{10}$ van het weekloon in eene week.

Art. **1638 g**. Adressante verzoekt aan het artikel eene bepaling toe te voegen waarbij wordt bepaald, dat z.g. huurschuld voor op termijnbetaling gehuurde (gekochte) goederen, niet bij beslaglegging onder den werkgever invorderbaar is. Ter motiveering van dit verzoek bespreekt adressante de verderfelijke werking van de z.g. afbetalingsmagazijnen en credietinstellingen op de economische levensomstandigheden van den kleineren stand.

Art. **1639 i**. Het komt billijk voor, dat de werkgever, economisch sterker dan de werknemer, bij dienstopzegging een langeren termijn in acht behoort te nemen dan de werknemer, waarom wordt verzocht, het artikel zoodanig te wijzigen, dat voor den patroon de termijn van opzegging tweemaal zoo groot is als voor den werknemer.

In verband met de bepaling omtrent het „staangeld" en de door de Regeering vooropgestelde burgerrechtelijke gelijkheid van werkgever en werknemer, vraagt adressante, waarom niet ook de werkgever verplicht wordt eene som te storten gelijk aan die door den werknemer gedeponeerd, als waarborg voor de naleving der hem bij de wet opgelegde verplichtingen. (De minderheid der Kamer van arbeid was van oordeel, dat, ook in verband met het staangeld, art. **1639 i** behoort te worden geschrapt, omdat het daardoor voor de arbeiders feitelijk onmogelijk wordt gemaakt, van hun recht tot staking van den arbeid gebruik te maken).

Wat betreft de berechting van geschillen, voortspruitende uit de arbeidsovereenkomst, geeft adressante in overweging den kantonrechter te verplichten de Kamer van arbeid te hooren en deze laatste te verplichten den kantonrechter binnen 2 maal 24 uren haar oordeel schriftelijk kenbaar te maken.

IV. Een adres (n°. 262) van de Kamer van arbeid voor de confectiebedrijven te Delft. Hetgeen door adressante in het midden wordt gebracht, komt in hoofdzaak overeen met het in het adres van de Kamer van arbeid voor de voedings- en genotmiddelen te Delft aangevoerde ten opzichte van de algemeene strekking van het wetsontwerp, van het staangeld, van de berechting van geschillen, van boete en schadevergoeding en van art. **1639 i**.

Verder wordt verzocht in art. **1637 u** te bepalen, dat voor arbeiders, die minder dan f 4 per dag verdienen, de boete niet hooger mag zijn dan één dag loon per week, en in art. **1638 s** eene wijziging aan te brengen, waardoor het staangeld voor arbeiders met een weekloon beneden f 10 niet hooger zal zijn dan $^1/_{20}$ van hun weekloon en bij loonen boven f 10 ten hoogste $^1/_{10}$.

V. Een adres (no. 265) van de Kamer van arbeid voor de bouwbedrijven te Amsterdam, waarbij wordt verzocht art. **125 e** van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering goed te keuren na het daarheen te hebben geleid, dat 1°. op getuigen en deskundigen, die, opgeroepen om voor eene Kamer van arbeid, welke advies heeft uit te brengen, niet verschijnen, de artt. 192 en 444 van het Wetboek van Strafrecht kunnen worden toegepast, hetwelk wellicht te bereiken ware door den kantonrechter op te dragen de personen, welke de Kamer aanwijst, te doen dagvaarden om voor dit college te verschijnen; 2°. aan de secretarissen der Kamers van arbeid bezoldiging wordt toegekend, nu hunne taak zal worden verzwaard.

VI. Drie adressen (nos. 266, 278 en 286) van de Kamers van arbeid voor de confectiebedrijven te Amsterdam, te Utrecht en te Arnhem, houdende verzoek dat de Kamer zal aannemen het voorgestelde art. **125 e** van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Laatstgenoemde Kamer verklaart, dat zij deze aanvulling der proces-orde van groote beteekenis acht voor de bij het arbeidscontract betrokken belanghebbenden.

VII. Een adres (no. 272) van den voorzitter en den secretaris van „De Algemeene Rotterdamsche Bestuursbond", eene vereeniging van bestuurders en commissarissen van vak- en algemeene werkliedenvereeni-

gingen, gevestigd te Rotterdam. Adressanten achten het gewenscht, dat de „Arbeidswet" vóór het ontwerp-arbeidscontract worde behandeld, omdat naar hunne meening eene arbeidswet „eerder noodig is dan een arbeidscontract".

Voorts wordt aangedrongen op wijziging van de bepalingen betreffende: *a.* den opzeggingstermijn (een termijn van 14 dagen is reeds lang genoeg en voor inwonende werklieden 3 weken); *b.* het staangeld (De bepalingen hieromtrent worden zeer bezwarend geacht voor vele vakken en niet beslist noodig. Maar wordt staangeld geheven, dan is het billijk, dat ook van de werkgevers te vorderen); *c.* het boetestelsel (Gevaar voor machtsmisbruik en willekeur. Het bedrag der boeten is te hoog. Aanbevelenswaardiger is een premiestelsel); *d.* de schadevergoeding (Gelijkstelling der schadevergoeding voor werkgever en werknemer kan niet worden gevergd. Over het opleggen van schadevergoeding moet zich een scheidsgerecht uitspreken).

Ten slotte zeggen adressanten, dat zij zich kunnen vereenigen met de voorgestelde bepaling omtrent het verstrekken van advies door de Kamers van arbeid aan den kantonrechter; dat zij toelating van collectieve arbeidsovereenkomsten een stap achten in de goede richting, evenals het vereenvoudigen der procedure.

VIII. Een adres (no. 279) van het bestuur der Nederlandsche Roomsch-Katholieke Diamantbewerkers-vereeniging, bij welk adres is gevoegd eene uitvoerige memorie van toelichting.

Adressant geeft in overweging het wetsontwerp zoodanig te wijzigen, dat:

1°. alsnog worden geregeld de voorwaarden, waaraan de algemeene arbeidsovereenkomsten moeten voldoen;

2°. in art. **1637** *j* [p] vervallen de bepalingen sub 2, 3, 4, 5, 6 en 7;

3°. In art. **1637** *k* [q] wordt bepaald: dat noch bij overeenkomst, noch bij reglement een loon mag worden vastgesteld beneden het loon dat ter plaatse gebruikelijk is, en dat daarbij vooral moet worden gelet op hetgeen omtrent loon in een algemeene arbeidsovereenkomst wordt bepaald;

4°. in art. **1637** *m* [s] vervallen de bepalingen sub 1 en 2;

5°. in art. **1637** *m, bis* [n], bepaald wordt, dat ingeval een beding strijdt met de bepalingen van eene algemeene arbeidsovereenkomst, niet alleen dit beding nietig is, doch dat in zoodanig geval de bepalingen der algemeene arbeidsovereenkomst zullen gelden;

6°. naar aanleiding van het in art. **1637** *m, bis* [n], bepaalde, wordt vastgesteld, dat eene algemeene arbeidsovereenkomst, welke op den werkgever of op den arbeider van toepassing is, op hen, als zoodanig, van toepassing blijft zoolang die overeenkomst niet is geëindigd;

7°. art. **1637** *r* [j], eerste alinea, wordt gelezen:

„Een door den werkgever, met of zonder medewerking van anderen, vastgesteld reglement is voor den arbeider slechts verbindend, indien bij schriftelijke stemming de meerderheid der gezamenlijke arbeiders verklaard heeft, zich met dat reglement te vereenigen, en indien tevens is voldaan aan de navolgende vereischten:";

8°. in art. **1637** *t* [v] dezelfde maatregel wordt omschreven, als bedoeld in de vorige alinea, ten opzichte van art. **1637** *r* [j];

9°. in art. **1637 u** de bestemming der boeten wordt vastgesteld;

10°. in art. **1638 s** wordt bepaald, dat de werkgever, wanneer hij van het in dit artikel omschreven recht gebruik maakt, een gelijk bedrag bij de Rijkspostspaarbank moet beleggen om de schadeloosstelling te verzekeren, welke de werkgever bij het einde der dienstbetrekking krachtens art. **1639 t** aan den arbeider verschuldigd mocht zijn;

11°. in art. **1638 ij**, de tweede alinea wordt gelezen: „Ter vervulling van zijne verplichtingen krachtens dit artikel is de werkgever gerechtigd den arbeider in een ziekenhuis, zoo mogelijk overeenkomende met de keuze des arbeiders, te doen opnemen";

12°. in art. **1639 i** de woorden „zes weken", worden vervangen door „acht dagen" en dat verder wordt bepaald, dat bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement van deze bepaling niet mag worden afgeweken;

13°. aan art. **1639** *r* [q], eerste alinea, worden toegevoegd de woorden: „en wanneer door eene verdere voortduring der dienstbetrekking de rechtmatige belangen van den arbeider worden geschaad";

14°. alle geschillen, voortspruitende uit de bepalingen der arbeidsovereenkomst, zullen onderworpen worden aan de uitspraak van colleges, waarin ook leeken zitting en mede beslissing in de uitspraak hebben.

IX. Een adres (no. 280) van de Kamer van arbeid voor de bouwbedrijven te Groningen.

Adressante acht het noodzakelijk, in het ontwerp de bepaling op te nemen, dat door of vanwege den werkgever een volledig en door dezen ondertcekend exemplaar van het in art. **1637** *r* [j] genoemde reglement wordt gezonden aan het secretariaat der Kamer van arbeid, waaronder zijn bedrijf ressorteert. Verder dringt zij er op aan, de bepalingen omtrent de procedure zoodanig te wijzigen, dat de kennisneming van eventueele geschillen door de Kamers van arbeid niet afhankelijk worde gesteld van de willekeur van kantonrechter of partijen, doch in ieder geval de kantonrechter verplicht worde de Kamers van arbeid, waaronder partijen ressorteeren, te hooren en van zijne vonnissen in deze zaken afschriften te zenden aan de adviseerende Kamer van arbeid.

Ter toelichting wordt aangevoerd, dat het vereffenen en voorkomen van geschillen behoort tot de taak van de Kamers van arbeid; dat het niet gewenscht is, dat geschillen zonder voorkennis der Kamers voor den rechter worden gebracht, wat zonder opneming van de door adressante gewenschte bepaling het geval zou zijn, ook met vele geschillen, welke bij eenigen goeden wil van partijen en Kamer door onderlinge bespreking zouden zijn vereffend.

X. Een adres (no. 281) van den voorzitter en den 1sten secretaris, namens den Bond van Nederlandsche boekverkoopersbedienden.

Adressanten, die het inlasschen van het arbeidscontract in het Burgerlijk Wetboek een hoofdgrief tegen het wetsontwerp noemen, geven der Kamer de volgende wijzigingen van het wetsontwerp in overweging:

Art. **1637 d**. Schriftelijk contract verplicht te stellen voor alle arbeidsovereenkomsten, aangegaan voor langer dan 6 weken.

Art. **1637** *k* [q]. Aan den laatsten zin toe toe voegen: „door de Kamer van arbeid in het betreffende bedrijf".

Art. **1637** *r* [j], sub 2, toe te voegen: „ter secretarie der gemeente waar het bedrijf gevestigd is en van de Kamer van arbeid in het betreffende bedrijf".

Art. **1637 u**. Indien geen reglement bestaat en in de overeenkomst boeten worden bepaald, moet de overeenkomst aan dezelfde eischen van publicatie onderworpen zijn als het reglement. Maximum boete te bepalen op $^1/_2$ dag loon in 2 weken. De boeten mogen alleen ten bate der arbeiders komen, terwijl de werkgever de boeten alleen mag vorderen bij de uitbetaling van het loon. Waar een reglement is mogen andere boeten dan die in het reglement zijn bepaald, niet worden geheven.

Art. **1638 c**, tweede lid, tweede zinsnede. Te bepalen, dat eene uitkeering noch geheel, noch gedeeltelijk op het loon van den werkman mag worden ingehouden.

Art. **1639 i**. Den opzeggingstermijn te bepalen: bij uitbetaling per week voor den werkgever op minstens 3 weken, voor den werkman op hoogstens 1 week; bij uitbetaling per maand of langer, voor den werkgever op minstens 2 maanden, voor den werkman op hoogstens 2 weken.

Art. **1637** *j* [p], sub 4, **1637** *m* [s], sub 1, 2 en 3, en **1638 s** te doen vervallen.

XI. Een adres (no. 282) van het Bestuur van de Vereeniging tot verbetering van den Maatschappelijken en den Rechtstoestand der Vrouw in Nederland.

Adressant is van oordeel, dat door de bepaling van art. 1639 *m* eene niet gerechtvaardigde inbreuk wordt gemaakt op de zelfstandigheid van de vrouw, overigens bij art. **1637 f** op goede gronden erkend en geëerbiedigd.

Na motiveering dezer meening verzoekt adressant der Kamer aan art. 1639 *m* hare goedkeuring te onthouden, althans het artikel zoodanig te wijzigen, dat de bevoegdheid van den man tot tusschenkomst beperkt blijve tot het geval, dat de gesloten overeenkomst nadeelige gevolgen zou kunnen hebben voor het huisgezin.

XII. Een adres (no. 284) van P. M. VERDORST en F. L. OSSENDORP, voorzitter en secretaris van het Agitatie-comité voor Arbeidswet en Arbeidscontract.

Adressanten betuigen hunne volle instemming met de beschouwing omtrent de economische afhankelijkheid van den loonarbeider in het huidige stelsel van productie, in de Memorie van Toelichting voorkomende, maar meenen, dat bij het samenstellen van het wetsontwerp zelf niet, althans in beslist onvoldoende mate, rekening is gehouden met de economische ongelijkheid van de bij de arbeidsovereenkomst betrokken partijen. De arbeidsovereenkomst wordt in het ontwerp ingelijfd bij het vermogensrecht, en door de inschakeling in het Burgelijk Wetboek op gelijke lijn geplaatst met vermogensrechtelijke contracten. De daarmede gepaard gaande oplegging van gelijke verplichtingen aan werkgever en arbeider, leidt tot zeer ongelijken druk ten nadeele van de arbeiders. Uit dien hoofde dreigt het wetsontwerp in stede van steun voor de arbeidersklasse te worden eene belemmering in den strijd, dien zij heeft te voeren voor lotsverbetering. Met name klemt dit ten aanzien van de bepalingen betreffende de overgangstermijnen en de verplichting tot het betalen van schadevergoeding bij het niet in acht nemen dier termijnen.

Adressanten komen voorts op tegen de bedingen tot inhouding van loon en tegen de bevoegdheid van den werkgever tot opleggen van boete; zetten de bezwaren uiteen welke, naar hunne meening, verbonden zijn aan de berechting van uit het arbeidscontract voortvloeiende geschillen door den kantonrechter en betoogen de wenschelijkheid van leekenrechtspraak, in den zin van de Duitsche „Gewerbegerichte" en de „Collèges de prud'hommes" in Frankrijk.

Ten slotte zeggen adressanten, dat zij, hoewel zich wenschende te bepalen tot eene beoordeeling van de grondslagen waarop in het wetsontwerp de regeling der rechtsverhouding tusschen werkgever en arbeiders is opgebouwd en dus niet zullende ingaan ook op den huns inziens beslist onvoldoenden inhoud van de bijzondere voorschriften der afzonderlijke artikelen, nochtans meenen te moeten opmerken, dat de twee eenige bepalingen, die geheel ten voordeele der arbeiders zouden kunnen werken, nl. de verplichting van den patroon tot uitbetaling van het loon bij ziekte (zij het ook slechts voor niet langer dan den duur van den opzeggingstermijn) en de verplichting van den patroon tot uitbetaling van het loon bij stilstand van het werk buiten schuld van den arbeider, niet zijn van *dwingend recht*: dat daarvan dus afwijking mogelijk en geoorloofd is, en dus deze twee eenige voor de arbeiders onverdeeld gunstige bepalingen in de practijk krachteloos kunnen en zullen worden gemaakt.

Adressanten dringen er bij de Kamer op aan, het wetsontwerp, zoolang het, afgezien van den inhoud der bijzondere bepalingen, blijft rusten op de in het adres gewraakte grondslagen, te wijzen van de hand.

XIII. Een adres (no. 290) van H. B. WEYLAND jr. en twee anderen, vertegenwoordigende de Nederlandsche vereeniging van Christelijke

kantoor- en handelsbedienden te Amsterdam, waarin de volgende wenschen onder de aandacht der Kamer worden gebracht:

Art. **1637** *r* [j]. Adressanten zijn van oordeel, dat voor de verplichting tot vaststelling van een arbeidsreglement niet de *aard*, maar de *grootte* van het bedrijf beslissend moet zijn, en verzoeken daarom in de wet een arbeidsreglement verplicht te stellen voor die bedrijven, waarin geregeld 10 of meer arbeiders werkzaam zijn, en te bepalen, dat de vaststelling en wijziging van het reglement niet anders zal geschieden dan in overleg met de arbeiders.

Art. **1637 u**. Wordt verzocht de boetebepalingen zoodanig te wijzigen of aan te vullen dat:

a. geen collectieve boeten kunnen worden opgelegd in gevallen, dat de werkelijke schuldigen aan eenig feit onbekend zijn;

b. door het ophangen in de werkplaats van eene lijst van boeten, het opleggen van boeten geregeld ter kennis van het geheele personeel worde gebracht.

Met betrekking tot de aangegeven loongrens zijn adressanten van meening, dat deze voor gemeenten met meer dan bij voorbeeld 100 000 inwoners hooger moet worden gesteld dan voor kleinere gemeenten, b. v. op vijf gulden per dag.

Art. **1638 n**. Deze bepaling zóó te wijzigen, dat gelezen worde: „voor zooverre het in geld vastgesteld loon bestaat in een bedrag, dat afhankelijk is gesteld van eenig gegeven, dat *slechts* uit des werkgevers boekhouding moet kunnen blijken", enz.

Verder verzoeken adressanten der Kamer in overweging te willen nemen, of in de bepaling betreffende de berechting van geschillen niet moet worden opgenomen, dat de rechter gemachtigd is het advies van Kamers van arbeid in te roepen.

XIV. Een adres (no. 293) van het dagelijksch bestuur van het Algemeen Nederlandsch Werkliedenverbond, waarin onder mededeeling, dat door de aangebrachte wijzigingen in veel opzichten is tegemoet gekomen aan de bezwaren, welke in kringen van werklieden tegen het ontwerp gerezen waren, het volgende wordt in het midden gebracht:

Art. **1637 u**, derde lid. Deze bepaling te vervangen door het voorschrift, dat de boeten ten goede moeten komen hetzij aan de arbeiders van de onderneming, waarin de boeten zijn verbeurd, hetzij aan een of meer vereenigingen van arbeiders, aan eenig werkliedenfonds voor ziekte, begrafenis of uitkeering bij overlijden.

Artt. **1638 s** en **1639 t**. Te bepalen, dat het staangeld niet verbeurd wordt verklaard, en dat de verbreking van de arbeidsovereenkomst niet als onrechtmatig worde beschouwd, indien in eene staking begrepen is minstens $^2/_3$ van het personeel in dienst van den werkgever.

Wordt staangeld behouden ten behoeve van den werkgever tegenover de arbeiders, zoo eischt de billijkheid, dat het ook worde ingevoerd ten behoeve van de arbeiders tegenover den werkgever, ten einde de arbeiders te waarborgen tegen loonderving, indien de werkgever op den betalingsdag buiten staat blijkt het verschuldigde loon uit te betalen.

Art. **1638 p**. Ten aanzien van dit artikel, waarin wordt bepaald (alin. 2) het minimum bedrag op drie vierden van het gebruikelijke naar tijdsruimte vastgesteld loon voor den wat aard, plaats en tijd betreft meest nabijkomenden arbeid, „zou" — meent adressant — „ter voorkoming van misverstand bepaald moeten worden het *volle* loon". Reeds nu komt het voor, dat werkgevers een of ander werk door de werklieden en bloc laten verrichten tegen een zeer lagen prijs, terwijl de ongunstige tijdsomstandigheden hen nopen voor zulk een buitengewoon laag tarief te werken.

Adressant heeft voorts met belangstelling gezien, dat de collectieve arbeidsovereenkomst thans in het ontwerp „als rechtsgeldig bestaanbaar is erkend", maar wijst er op, dat het wetsontwerp verder geen regeling te dezer zake inhoudt. Bij art. **1637** *k* [q] is alleen sprake van bepalingen

omtrent loon, terwijl toch de collectieve overeenkomsten ook omtrent andere zaken regelingen bevatten. Adressant wijst voorts op de onzekerheid van de beteekenis der uitdrukkingen „algemeene overeenkomst" en „bedrijf" in art. **1637** *k* [q].

De Commissie heeft de eer voor te stellen, dat de Kamer besluite dit verslag te doen drukken en ronddeelen en de adressen ter griffie neder te leggen ter inzage van de leden.

---

§ 3. Verslagen omtrent verzoekschriften, ter vergadering van de Tweede Kamer uitgebracht door den Heer Drucker, Voorzitter van de Commissie van Rapporteurs.

(7 Maart 1906.)

In handen der Commissie zijn gesteld 6 adressen:

1°. Een adres van L. E. Dupost en N. J. Oldendorp, respectievelijk president en secretaris van den Bond van smedenpatroons in Nederland, krachtens opdracht hun verstrekt door het dagelijksch bestuur van dien Bond.

Adressanten meenen, dat de bepalingen, in art. 1637 *k* [q] en art. 1637 *m bis* [n] omtrent de collectieve arbeidsovereenkomst opgenomen, met elkaar tegenstrijdig zijn. Zij geven in overweging, met verwerping van de bedoelde bepalingen, de collectieve arbeidsregeling afzonderlijk te regelen, in afwijking van art. 1349 van het Burgerlijk Wetboek.

Onze Commissie merkte op, dat dit adres is ingezonden vóór de wijzigingen, laatstelijk door de Regeering in het wetsontwerp aangebracht.

2°. Een adres van de Kamer van arbeid voor het schoenmakersbedrijf te Waalwijk.

Genoemde Kamer geeft in overweging, in het wetsontwerp alsnog op te nemen: „verplichting van schriftelijke huurcontracten". Bij de behandeling van geschillen omtrent het al of niet bestaan van mondelinge contracten ontving de Kamer van partijen steeds tegenstrijdige inlichtingen, zoodat een dergelijk geschil nooit kon worden opgelost. Ware een schriftelijk contract verplichtend, dan zouden geschillen worden vermeden, of in ieder geval gemakkelijker kunnen worden beoordeeld en bijgelegd.

De Kamer wijst verder op een rapport omtrent gedwongen winkelnering, door haar in 1903 aan de Regeering uitgebracht, en in afdruk bij het adres gevoegd. Ten einde het misbruik te keeren, dat voor sommige artikelen door enkele patroons buitensporige winsten worden in rekening gebracht, geeft zij in overweging, de prijzen van sommige winkelwaren onder contrôle te stellen.

Eindelijk acht de Kamer het noodzakelijk, het zoogenaamd staangeld in het arbeidscontract te verbieden, wijl anders, als dit toegestaan blijft, daardoor de wet tot een doode letter zou worden gemaakt, waar het wetsontwerp bepaalt, dat het bedrag van geleverde waren niet van het loon mag worden ingehouden.

3°. Een adres van het bestuur van den Nederlandschen Boerenbond, gevestigd te Utrecht.

Onder verwijzing naar een in afdruk overgelegd rapport van een commissie uit dien Bond, waarmede het bestuur zich geheel kan vereenigen, geeft het bestuur, dat verklaart 47 500 landbouwers te vertegenwoordigen, te kennen:

dat het niet gewenscht is het arbeidscontract van industrie en landbouw in éene wet te regelen;

dat derhalve een algemeene bepaling in het ontwerp behoort te worden opgenomen, waardoor de overeenkomst tusschen den landbouwer en den plattelandsarbeider buiten de werking der wet zou vallen, terwijl een eventueele afzonderlijke regeling diende te steunen op de resultaten der landbouw-enquête;

dat wanneer men echter de toepasselijkheid van het ontwerp op de verhoudingen tusschen landbouwer en plattelandsarbeider wil handhaven, ingrijpende wijzigingen en uitzonderingen dienen te worden genomen voor het landbouwbedrijf.

4°.–6°. Drie adressen, waarbij instemming wordt betuigd met het adres van het bestuur van den Nederlandschen Boerenbond, namelijk van den Stichtschen Boerenbond, gevestigd te Utrecht;

van het dagelijksch bestuur van den Noordbrabantschen Christelijken Boerenbond, zetelende te Boxtel, en

van het bestuur van den Provincialen Overijsselschen Boerenbond.

(8 Maart 1906.)

In handen uwer Commissie zijn gesteld de volgende adressen:

1°. Een van het bestuur van den Zuid-Nederlandschen Zuivelbond.

Adressant geeft te kennen, dat het, na kennisneming van het ontwerp, aan adressant voorkomt, dat de poging de arbeidsovereenkomsten van industrie en van landbouw bij dezelfde wet op bevredigende wijze te regelen, minder gunstig geslaagd is;

dat adressant daarom beleefdelijk verzoekt het arbeidscontract, wat den landbouw betreft, bij afzonderlijke wet te regelen;

en voor het geval dit verzoek niet voor inwilliging in aanmerking zou worden genomen, durft adressant eerbiedig, maar met den meesten aandrang, verzoeken verschillende bepalingen van het ontwerp buiten toepassing te houden voor den landbouw;

in het bijzonder veroorlooft hij zich de bijzondere aandacht te vragen voor de artt. **1637** *j* [p], **1637** *m* [s], **1638 k**, **1638 r**, 6°. en voorts over het algemeen voor de bepalingen waarbij den landbouwer schriftelijke stukken worden gevraagd.

2°. Een van het bestuur van het Hengelosche Spaarfonds voor jonge werklieden, Vereeniging tot kapitaalvorming te Hengelo (Overijssel).

Adressant geeft te kennen, dat genoemd bestuur zich op 22 Maart 1904 de vrijheid veroorloofde ter zake van het thans in behandeling komende ontwerp van wet tot regeling der arbeidsovereenkomst, wijziging te vragen van de derde uitzondering op den regel van art. **1637** *m* [s] ten aanzien van den daarin genoemden leeftijd, zoowel als van de wijze van belegging der gelden;

dat bij nader inzien de geheele derde uitzondering zou kunnen worden weggelaten, omdat het beding van sparen, wat betreft op zich zelf staande gevallen, zeker weinig voorkomt, terwijl voorzorgskassen en spaarfondsen, zooals hier bestaan, uitteraard vallen onder de tweede uitzondering van art. **1637** *m* [s] en moeten voldoen aan voorwaarden gesteld bij maatregel van bestuur, welke eischen kan stellen ten aanzien van den leeftijd waarbij het beding is toegepast, van de belegging der gelden en van het beheer;

redenen waarom uwe Vergadering wordt verzocht de derde uitzondering op den regel van art. **1637** *m* [s] van het ontwerp van wet tot regeling der arbeidsovereenkomst te doen vervallen.

3°. Een van de Kamer van koophandel en fabrieken te Hengelo (O.).

Het komt adressant voor, dat het bij adres van 7 dezer door het bestuur van het „Hengelosche Spaarfonds voor jonge werklieden" gedaan verzoek

omtrent weglating der derde uitzondering van art. **1637** *m* [s] inderdaad de beste oplossing is.

Immers, de op zich zelf staande gevallen, waarin het wenschelijk voorkomt een beding tot sparen te maken, zijn zoo weinig talrijk, dat daarvoor geen uitzondering op den regel noodig is, daar toch immers altijd de weg van overreding, om het sparen te bevorderen, overblijft. Maar voor de hier bestaande zoo hoogst nuttig werkende voorzorgskassen en spaarfondsen is het voldoende dat de maatregel van bestuur, bedoeld in de tweede uitzondering van art. **1637** *m* [s], alle voorwaarden aangeeft, die wenschelijk blijken te zijn in het belang van de sparende jeugdige werklieden. Die voorwaarden kunnen betreffen het beheer van het fonds, de leeftijdsgrens waarbij het bedrag ophoudt en de belegging der gelden.

De Kamer meent derhalve der Vergadering ernstig in overweging te moeten geven, in het belang van de jeugdige arbeiders der gemeente, de derde uitzondering op den regel van art. **1637** *m* [s] te laten vervallen.

(9 Maart 1906.)

In handen der Commissie is gesteld een adres van de Amsterdamsche Vereeniging van werkgevers in metaal- en houtbewerking.

Aangezien dit adres gedrukt aan de leden der Kamer is rondgedeeld, meent de Commissie van Rapparteurs te kunnen volstaan met de mededeeling, dat daarin een drietal bezwaren worden geopperd tegen het wetsontwerp.

Het eerste betreft de bepaling van art. **1638 c**, alinea 1; het tweede loopt over art. **1638 c**, alinea 3 en 5, terwijl eindelijk het derde bezwaar is ontleend aan de voorgestelde wijze van uitbetaling van het loon.

(13 Maart 1906.)

In handen van uw Commissie zijn gesteld twee adressen.

Het eerste, uitgaande van de heeren J. Doorman en mr. A. Meyroos, voorzitter en secretaris van den Nederlandschen Journalistenkring.

Aangezien dit adres gedrukt aan de leden is rondgedeeld, meent de Commissie zich te kunnen bepalen tot het vermelden, dat in dit adres in overweging worden gegeven twee wijzigingen.

Vooreerst in art. **1639 v**, hetwelk volgens inzien der adressanten zoo zou behooren te worden gewijzigd, dat dienstcontracten ook voor langer dan twee jaren geldig zullen zijn, en

ten tweede wenschen adressanten een wijziging in de bepaling omtrent den opzeggingstermijn, Art. **1639 i**.

Het tweede is een adres van het bestuur van den Bond van Technici, welk bestuur gaarne in het wetsontwerp zag aangebracht de twee volgende wijzigingen:

a. dat het woord: „arbeider", waar het in dat wetsontwerp voorkomt, werd vervangen door het woord: „werknemer", en

b. dat de woorden: „vier gulden per dag" in de artt. **1638 g**, 1ste lid, **1638 q**, 2de lid, **1638 s**, 3de lid, **872**, 3de lid en **874 a** werden vervangen door „zes gulden per dag".

(15 Maart 1906.)

Mijnheer de Voorzitter! In handen uwer Commissie is gesteld een adres van de Kamer van arbeid voor de bouwbedrijven te Leiden.

Die Kamer verklaart te hebben kennis genomen van een missive van de Kamer van arbeid voor het confectiebedrijf te Rotterdam, gericht tot deze Vergadering en tot den Minister van Justitie, betreffende een nieuw

door hen gewenscht art. **125 f** van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

De adresseerende Kamer zegt in hoofdzaak zich te kunnen vereenigen met de toelichting tot het verzoek van de Rotterdamsche Kamer. Ook zij is van oordeel, dat, willen de Kamers van arbeid als deskundigen een betrouwbaar advies kunnen geven, zij ook in ieder geval ten volle ter zake kundig moeten zijn

De Kamer dringt er daarom ten zeerste op aan, dat deze bepaling als boven vermeld alsnog in de wet worde opgenomen.

(16 Maart 1906.)

In handen van de Commissie van Rapporteurs over het wetsontwerp is gesteld een adres van de Kamer van arbeid voor de drukkersbedrijven te Utrecht, waarin wordt te kennen gegeven, dat de Kamer in haar op 13 Maart jl. gehouden vergadering met algemeene stemmen besloten heeft adhaesie te betuigen aan het door de Kamer voor de confectiebedrijven te Rotterdam aan Zijn Excellentie den Minister van Justitie gericht adres tot opneming in het ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek, enz., van een nieuw artikel **125 f** Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, waarvan de inhoud in het adres is medegedeeld.

(20 Maart 1906.)

In handen van de Commissie van Rapporteurs is gesteld een adres van het bestuur van den Limburgschen Landbouwbond, waarin te kennen wordt gegeven, dat het adressant voorkomt, dat de poging om de arbeidsovereenkomsten van industrie en van landbouw bij dezelfde wet op bevredigende wijze te regelen minder gunstig is geslaagd. Adressant verzoekt daarom het arbeidscontract, wat den landbouw betreft, bij afzonderlijke wet te regelen en voor het geval dit verzoek niet meer voor inwilliging in aanmerking zou kunnen komen, verzoekt adressant verschillende bepalingen van het ontwerp niet toepasselijk te doen zijn op den landbouw; in het bijzonder wordt daarbij de aandacht gevestigd op de artt. **1638 k**, **1638 r** 6°. en over het algemeen op de bepaling, waarbij den landbouwer schriftelijke stukken worden gevraagd.

(27 Maart 1906.)

In handen van de Commissie van Rapporteurs is gesteld een adres van Christiaan Reinhart Bentfort te Rotterdam, die te kennen geeft, dat hij met groot leedwezen heeft kennis genomen van art. **1638 g**, omdat, wordt dit artikel onveranderd tot wet verheven, de invordering van Rijks- en gemeentebelastingen in veel gevallen een onmogelijkheid wordt;

dat de practijk aan de ontvangers der belastingen toch geleerd heeft, dat lieden, waaronder tallooze inwonenden en werklieden of bedienden met goede salarissen of traktementen, die weinig of geen meubilaire goederen bezitten, zich aan iederen belastingplicht onttrekken, al kunnen zij zeer goed hun bijdrage in de algemeene lasten missen;

dat thans tegen die onwilligen (met nadruk te onderscheiden van onvermogenden) met kracht kan worden opgetreden door het leggen van executoriaal arrest onder derden, waardoor ook die belastingschuldigen onverbiddelijk kunnen gedwongen worden tot voldoening, omdat de geheele vordering kan worden in beslag genomen;

dat het hem voorkomt, dat den ontvanger der belastingen een wettelijke aanwijzing moet worden verstrekt op het $^1/_5$ van het loon, dus het gedeelte, dat het tegenwoordig ontwerp voor beslag vatbaar verklaart en alleen dan, wanneer de gewone middelen van verhaal zijn uitgeput, of de ontwijfelbare zekerheid bestaat, dat de aanwending geheel nutteloos is;

dat de werkgever op de beteekening der vordering vanwege de administratie te doen, verplicht zou zijn om de 1/5 er in te houden tot aan de algeheele afbetaling der belastingschuld;

dat alleen bij verwezenlijking van dit denkbeeld de invordering intact blijft, de belastingschuldige bevrijd blijft van groote vervolgingskosten, de zoogenaamde harde dwang geheel wegvalt en de kans op kostbare processen voor de belasting-administratie verdwijnt.

Adressant verzoekt derhalve de Kamer beleefd het daarheen te willen leiden, dat in eenigerlei vorm bedoeld artikel wordt aangevuld in den geest als hiervoren is gezegd.

(3 Mei 1906.)

In handen uwer Commissie is gesteld een adres van G. L. Niermeijer en J. Th. Kummer, respectievelijk voorzitter en secretaris van den Algemeenen Nederlandschen Bond van handels- en kantoorbedienden, gevestigd te Amsterdam.

Adressanten geven te kennen, dat de zeer bijzondere arbeidsverhoudingen, de eigenaardige gewoonten en gebruiken, voorkomende in de bedrijven waarin de handelsbedienden hun brood verdienen, aan de kantonrechters geheel of grootendeels onbekend zijn, evenals waarschijnlijk die in andere beroepen en bedrijven;

dat de kantonrechters reeds zoodanig met werk zijn overladen, dat het hun niet mogelijk zal zijn van de bijzondere toestanden in een beroep of bedrijf de noodige studie te maken;

dat derhalve als vaststaande mag worden aangenomen, dat de kantonrechters in het algemeen niet die kennis kunnen hebben van de bijzondere toestanden in verschillende beroepen en bedrijven, welke noodig geacht moet worden voor een goede beoordeeling der zaak en voor een uitspraak die het rechtsgevoel der betrokken partijen bevredigt;

dat zij derhalve ernstige bezwaren hebben tegen de wijze van berechting der geschillen zooals deze in het ontwerp-Arbeidscontract wordt geregeld;

dat zij meenen, dat deze bezwaren slechts volkomen zouden worden weggenomen door de instelling van afzonderlijke colleges, belast met de sociale rechtspraak en wier leden werden gekozen door en uit werkgevers en werknemers;

dat evenwel aan hun bezwaren aanmerkelijk zou worden te gemoet gekomen, indien den kantonrechter de verplichting werd opgelegd, bij de berechting van geschillen uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende steeds vooraf het advies in te winnen van de Kamer van arbeid, waaronder het bedrijf, waarin het geschil is ontstaan, ressorteert;

dat door deze bepaling elk geschil zou worden beoordeeld door een college, waarvan kan worden aangenomen, dat het met de bijzondere toestanden en eigenaardige gewoonten en gebruiken in het bedrijf op de hoogte is;

dat het buitendien noodzakelijk geacht moet worden den kantonrechter de verplichting op te leggen om, indien in zijn uitspraak afgeweken wordt van het advies van de Kamer van arbeid, die afwijking te motiveeren.

Redenen waarom zij zich tot de Kamer wenden met het dringend verzoek bij de behandeling van het ontwerp-Arbeidscontract alsnog genoemd art. VI, eerste en tweede afdeeling, te willen wijzigen in den zin als door hen wenschelijk en noodig wordt geacht.

(18 Mei 1906.)

In handen uwer Commissie is gesteld een adres van het hoofdbestuur van den Volksbond, vereeniging tegen drankmisbruik, waarin het mededeelt, dat het in verschillende zijner afdeelingen een aantal volkskoffiehuizen, te zamen een 35tal, heeft opgericht, waarvan vele voornamelijk met het doel ze te doen dienen als lokalen, waar arbeidsloonen kunnen worden uitbetaald;

dat deze volkskoffiehuizen-uitbetalingslocaliteiten inderdaad aan het genoemde doel steeds meer en meer beantwoorden, inzonderheid in Amsterdam, waar tal van werkgevers in het handelsbedrijf en hun vertegenwoordigers daarvan gebruik maken;

dat aan deze uitbetalingen — van zoo vér strekkend nut gebleken voor de arbeidersgezinnen, onder welke de maatregel hoogelijk wordt gewaardeerd, — een einde dreigt te worden gemaakt door een bepaling, voorkomende in art. **1638 k** van het ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden;

dat derhalve de bedoelde voorschriften van art. **1638 k** gevolgen zullen hebben welke niet worden gewenscht en maatregelen onmogelijk zullen maken, welke van veel nut zijn gebleken voor tallooze gezinnen.

Redenen waarom het hoofdbestuur van den Volksbond zich tot de Kamer wendt met het verzoek, het wel daarheen te willen leiden, dat een uitzonderingsbepaling worde gemaakt voor localiteiten in beheer van vereenigingen die zich de bestrijding van het drankmisbruik ten doel stellen, òf aan de Regeering de bevoegdheid worde gegeven ontheffing te verleenen van de voorschriften vervat in het genoemde art. **1638 k.**

(6 Juni 1906.)

In handen der Commissie van Rapporteurs over het wetsontwerp is gesteld een adres van het hoofdbestuur van den Bond van miliciens, oud-miliciens, reservisten en landweermannen. Het hoofdbestuur verklaart kennis genomen te hebben van de amendementen ingediend door den heer ter Laan c. s. (art. 1639 *k bis*).

Het hoofdbestuur, wetende dat in menig geval de milicien en de landweerman na hun oefeningstijd en zelfs na de herhalingsoefeningen, hun plaats bezet vinden als zij terugkomen en dientengevolge werkloos zijn;

van oordeel dat deze onbillijke toestand geheel noodeloos mag worden genoemd en daardoor ook aanleiding geeft tot groote verbittering tegen den dienst;

bij ervaring bekend met het feit, dat de goede voorbeelden van verschillende Rijksinrichtingen en gemeentebesturen en van goedwillende particuliere werkgevers niet in staat zijn geweest het euvel weg te nemen, terwijl een met dit doel opgerichte vereeniging bij lange niet allen kan helpen;

van oordeel, dat hier dus alleen de krachtder wet voldoende is, om deze nadeelige gevolgen van de vervulling der dienstplichten weg te nemen;

overtuigd, dat de voorgestelde maatregelen gewenscht zijn voor de miliciens en landweermannen, arbeiders zoowel als patroons;

verzoekt uw Vergadering met beleefden aandrang de bedoelde amendementen wel te willen aannemen.

(19 Juni 1906.)

In handen uwer Commissie is gesteld een adres van den voorzitter en secretaris van den Nederlandschen Bond van handels- en kantoorbedienden „Mercurius", goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 8 Maart 1904 n°. 30 (Gewijzigde statuten). Zij geven te kennen, dat zij met belangstelling hebben kennis genomen van een adres, door den Algemeenen Nederlandschen Bond van handels- en kantoorbedienden op 29 April 1906 aan de Kamer verzonden, in welk adres de wensch wordt uitgesproken, dat de Kamer bij de behandeling van het wetsontwerp op het

arbeidscontract de eerste en tweede afdeeling van art. VI wijzige in dien geest, dat den kantonrechter de verplichting worde opgelegd, bij de berechting van geschillen, uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende, steeds vooraf het advies in te winnen van de Kamer van arbeid waaronder het bedrijf, waarin het geschil is ontstaan, ressorteert.

Adressanten nemen de vrijheid, in verband daarmede, onder de aandacht van de kamer te brengen een adres, door het „Mercurius-comité" in November 1904 aan Zijn Excellentie den Minister van Justitie verzonden, waarin wordt gezegd: „De door ons voorgestane regeling der rechtspraak (met uitbreiding der bevoegdheid van het leekenelement bij arbeidsgeschillen) dunkt ons mogelijk in het kader van het ingediende ontwerp en wel door de opneming van bepalingen strekkende om voor de geschillen, uit de arbeidsovereenkomst voortvloeiende, speciale rechtscolleges in het leven te roepen; de burgerlijke rechter is noch door opleiding, noch door ervaring in dezen volkomen bevoegd te achten."

Voorts nemen adressanten de vrijheid onder de aandacht van de Kamer te brengen een schrijven door hun organisatie op 23 April 1906 verzonden aan de Staatscommissie voor grondwetsherziening, waarin gevraagd wordt, voorstellen in te dienen, waardoor mogelijke grondwettelijke bezwaren tegen de uitbreiding van de bevoegdheid van deskundige leeken bij de berechting over arbeidsgeschillen kunnen worden weggenomen.

Adressanten verklaren de in deze stukken uitgedrukte gevoelens nog steeds te zijn toegedaan.

Redenen waarom zij, mede in verband met het adres van den Algemeenen Nederlandschen Bond voornoemd, de Kamer beleefdelijk verzoeken, zulke wijzigingen in het aanhangige wetsontwerp aan te brengen, waardoor de invloed van deskundige leeken, in de eerste plaats van de Kamers van arbeid worde uitgebreid, voor zoover zulks de thans van kracht zijnde bepalingen der Grondwet veroorloven.

[Alle deze adressen zijn op voorstel der Commissie ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden.]

---

§ 4. Verslagen omtrent verzoekschriften, ter vergadering van de Eerste Kamer uitgebracht door den heer Vermeulen, voorzitter van de Commissie voor de Verzoekschriften.

(8 Februari 1907.)

In handen uwer Commissie zijn gesteld de volgende adressen:

I. een, van de Schilderspatroonsvereeniging „Amsterdam" (goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 28 December 1903 n°. 89), vertegenwoordigd door haar voorzitter en secretaris, en vier andere insgelijks bij Koninklijk besluit goedgekeurde patroonsvereenigingen te Amsterdam, de Loodgietierspatroonsvereeniging, de Nederlandsche Smedenvereeniging „afdeeling Amsterdam" van den Bond van smedenpatroons in Nederland, de Amsterdamsche Steenhouwerspatroonsvereeniging en de Amsterdamsche Stucadoorspatroonsvereeniging afdeeling van den Nederlandschen Stucadoorspatroonsbond, respectievelijk vertegenwoordigd door haar voorzitters en secretarissen.

Adressanten, hoewel instemmende met het beginsel van het wetsontwerp tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden enz., meenen verschillende bedenkingen, door hen tegen dat wetsontwerp gerezen, ter kennis te moeten brengen der Kamer. Die bedenkingen betreffen zoowel de algemeene wijze van regeling als meer in het bijzonder de voorschriften, vervat in art. **1637** litt. **r**, art. **1638** litt. **c**, en art. **1638** litt. **ij**. Op grond dezer bedenkingen verzoeken adressanten aan de Eerste Kamer haar goedkeuring aan het genoemde wetsontwerp te onthouden.

(22 Mei 1907).

In handen van Uw Commissie zijn gesteld de volgende adressen:

een, van den Bond van Nederlandsche schilderspatroons, gevestigd te Rotterdam.

Adressant ontwikkelt verschillende bezwaren tegen het wetsontwerp tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden.

Op grond dezer bezwaren, welke zoowel het wetontwerp in zijn geheel als verscheiden artikelen daarvan meer in het bijzonder betreffen, verzoekt adressant dat de Kamer moge besluiten genoemd wetsontwerp niet aan te nemen;

een, van den voorzitter en secretaris van de Vereeniging van Nederlandsche Werkgevers (goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 7 December 1899 n°. 17 en van 23 Juli 1901 n°. 44) in opdracht van de ledenvergadering dezer Vereeniging.

Adressanten, hoewel in beginsel instemmend met het denkbeeld van wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst, zijn echter van meening, dat de uitvoering daarvan in het in behandeling zijnde wetsontwerp gegeven, niet voldoet aan den billijken eisch, dat daarbij ook met de belangen der werkgevers zooveel als noodig is, rekening worde gehouden. Naar hun stellige overtuiging zal het wetsontwerp gelijk het thans luidt, in den weg staan aan een bevredigende regeling der arbeidsverhoudingen en belemmerend werken op den bloei en ontwikkeling der Nederlandsche nijverheid. Zij verzoeken mitsdien aan deze Kamer dit wetsontwerp af te wijzen.

(27 Juni 1907.)

In handen uwer Commissie zijn gesteld de volgende verzoekschriften.

I. Een van de Kamer van koophandel en fabrieken te Hoogezand—Sappemeer, strekkende tot betuiging van adhaesie aan het vroeger ingekomen adres van de Vereeniging van Nederlandsche werkgevers te 's-Gravenhage, betreffende het ontwerp-arbeidscontract.

II. Een van het dagelijksch bestuur van de Federatie der vijf Roomsch-Katholieke werklieden-organisaties in Nederland, (Nederlandsch Roomsch-Katholieke Volksbond, Bond van Roomsch-Katholieke werkliedenvereenigingen in het Aartsbisdom, Roomsch-Katholieke volksbond in het bisdom Breda, Centrale Bond van Roomsch-Katholieke werkliedenvereenigingen in het bisdom 's-Hertogenbosch en Limburgsche Roomsch-Katholieke Volksbond).

Adressant is van oordeel, dat door aanneming van het wetsontwerp betreffende het Arbeidscontract een groote verbetering zal worden tot stand gebracht in de verhoudingen tusschen werkgever en werknemer, waardoor de rechtstoestand, vooral van den laatste, niet alleen aanmerkelijk zal worden verbeterd, maar tevens de wederzijdsche plichten meer dan thans zullen worden gewaarborgd en wendt zich tot de Kamer met het verzoek aan genoemd wetsontwerp haar goedkeuring te willen verleenen.

[Alle deze adressen zijn op voorstel der Commissie ter griffie nedergelegd ter inzage voor de leden.]

§ 5. **Verslag omtrent een verzoekschrift, bij de behandeling van het wetsontwerp, hetwelk heeft geleid tot de wet van 20 Juni 1908 (Staatsblad n°. 207), in de vergadering van de Tweede Kamer van 2 December 1907 uitgebracht door den heer Smeenge, voorzitter der Commissie van Rapporteurs.**

In handen van de Commissie is gesteld een adres van de Handelsreizigersvereeniging „Noordholland", gevestigd te Amsterdam, waarin adressante te kennen geeft, dat door haar met belangstelling is kennis genomen van de indiening van het wetsontwerp;

dat zij gaarne zou zien, dat de wet op het arbeidscontract zoo spoedig mogelijk in werking trad, waartoe ook de Tweede Kamer door spoedige behandeling van het wetsontwerp zou kunnen bijdragen;

dat het eerste ontwerp van de wet op het arbeidscontract reeds is ingediend bij Koninklijke boodschap van 9 Mei 1901;

dat derhalve de vaststelling der wet groote vertraging heeft ondergaan,

redenen waarom adressante zich wendt tot de Kamer, met het eerbiedig verzoek de behandeling van het wetsontwerp zooveel mogelijk te willen bespoedigen.

Uw Commissie stelt voor het adres ter griffie neder te leggen ter inzage voor de leden.

De Kamer vereenigt zich met de voorgestelde conclusie.

---

§ 6. **Verslag omtrent een adres van A. Hartevelt Az. te Rijswijk, bij de behandeling van het wetsontwerp, hetwelk heeft geleid tot de wet van 20 Juni 1908 (Staatsblad n°. 207), in de vergadering van de Eerste Kamer van 18 Juni 1908 uitgebracht door den heer Sickenga, voorzitter van de Commissie voor de Verzoekschriften.**

Adressant verzoekt Uw Kamer de werkgevers niet aan de schadelijke gevolgen bloot te stellen, welke onvermijdelijk voor hen voortvloeien uit de toepassing der wet, bijaldien het wetontwerp (betreffende het arbeidscontract) mocht worden aangenomen in den vorm zooals het thans voor u ligt.

Adressant wijst hierbij op de den werkgever bij art. **1638 y** van het Burgerlijk Wetboek opgelegde verplichting in geval van ziekte of ongeval van een bij hem inwonenden arbeider.

Overwegende dat het door adressant bestreden artikel is opgenomen in het wetsontwerp, dat reeds geruimen tijd geleden door uw Kamer is aangenomen, geeft uw Commissie u in overweging ten aanzien van dit adres over te gaan tot de orde van den dag.

[De Kamer heeft zich met de voorgestelde conclusie vereenigd.]

KONINKLIJKE BESLUITEN

tot uitvoering van de Wet op de Arbeidsovereenkomst.

I. **KONINKLIJK BESLUIT** *van den 31sten Januari 1908 (Staatsblad no. 59), tot vaststelling van een algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld in de artikelen 125 b, derde lid, en 125 c, vijfde lid, van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, gelijk deze artikelen zijn vastgesteld bij de wet van den 13den Juli 1907 (Staatsblad no. 193).*

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van den 21sten December 1907, 1ste Afdeeling C, n°. 404;

Overwegende, dat ingevolge de artikelen **125 b**, derde lid, en **125 c**, vijfde lid, van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, gelijk deze artikelen zijn vastgesteld bij de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193), bij algemeenen maatregel van bestuur modellen behooren te worden vastgesteld, zoo van het verzoekschrift, bedoeld bij artikel **125 b**, als van de kennisgeving, bedoeld bij artikel **125 c**, voornoemd;

Den Raad van State gehoord (advies van den 21sten Januari 1908 n°. 48);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van den 28sten Januari 1908, 1ste Afdeeling C, n°. 401;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met ingang van den dag, waarop in werking treedt de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193) te bepalen als volgt:

Artikel 1.

Het model, bedoeld bij artikel **125 b**, derde lid, van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, luidt als volgt:

De ondergeteekende (1)

te (2)

$\frac{\text{verklaart}}{\text{verklaren}}$, dat $\frac{\text{hij}}{\text{zij}}$ tegen (3)

te (4)

eene vordering $\frac{\text{instelt}}{\text{instellen}}$ ter bekoming van (5)

en zulks op grond dat (6)

en $\frac{\text{verzoekt}}{\text{verzoeken}}$ mitsdien den heer Kantonrechter te (7)

den dag te bepalen, waarop deze zaak ter terechtzitting zal worden behandeld.

(8)

N.B. Het verzoekschrift wordt steeds op ongezegeld papier ingediend.

(1) Voluit geschreven naam en voornamen van iederen verzoeker, of de benaming van elke verzoekende vereeniging, stichting of vennootschap.
(2) Volledige opgave van de woonplaats van iederen verzoeker, of, indien het verzoek wordt gedaan door eene vereeniging, stichting of vennootschap, van de plaats waar deze gevestigd is of kantoor houdt.
(3) Namen van allen, tegen wie de vordering wordt ingesteld, met bijvoeging, zoo mogelijk, van de voornamen, voluit geschreven of door letters aangeduid; wordt de vordering ingesteld tegen eene vereeniging, stichting of vennootschap, alsdan opgave van hare benaming.
(4) Volledige opgave van de woonplaatsen van allen tegen wie de vordering wordt ingesteld, of, indien de vordering wordt ingesteld tegen eene vereeniging, stichting of vennootschap, van de plaats waar deze gevestigd is of kantoor houdt.
(5) Strekking der vordering.
(6) Gronden waarop de vordering steunt.
(7) Naam van het kantongerecht, hetzij dat binnen welks rechtsgebied de arbeid gewoonlijk wordt verricht, hetzij dat binnen welks rechtsgebied de wederpartij woonachtig is, ter keuze van den verzoeker.
(8) Onderteekening van iederen verzoeker en dagteekening van het verzoekschrift.

Artikel 2.

Het model, bedoeld bij artikel **125 c**, vijfde lid, van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, luidt als volgt:

De Griffier van het Kantongerecht te (1)

Gelet op de beschikking des Kantonrechters van den (2)

genomen naar aanleiding van een verzoekschrift van (3)

te (4)

daarbij verklarende, dat $\frac{\text{hij}}{\text{zij}}$ tegen (5)

te (6)

eene vordering $\frac{\text{instelt}}{\text{instellen}}$ ter bekoming van (7)

zijnde genoemd verzoekschrift ter Griffie ontvangen den (8)

Geeft kennis aan (9)

te (10)

onder toezending van een afschrift van genoemd verzoekschrift (11), dat krachtens genoemde beschikking de zaak, in het verzoekschrift bedoeld, zal dienen ter terechtzitting van het Kantongerecht van (12)

gehouden wordende in het gebouw van het Kantongerecht, gelegen aan (13)

Verzonden den (14)

De Griffier voornoemd,

(15).

(1) Naam van het Kantongerecht.
(2) Dagteekening der beschikking.
(3) Voluit geschreven naam en voornamen van iederen verzoeker, of de benaming van elke verzoekende vereeniging, stichting of vennootschap; alles voor zoover uit het verzoekschrift bekend.
(4) Volledige opgave van de woonplaats van iederen verzoeker of, indien het verzoek is gedaan door eene vereeniging, stichting of vennootschap, van de plaats waar deze gevestigd is of kantoor houdt; alles voor zoover uit het verzoekschrift bekend.
(5) Namen van allen tegen wie de vordering wordt ingesteld, met bijvoeging zoo mogelijk van de voornamen, voluit geschreven of door letters aangeduid; wordt de vordering ingesteld tegen eene vereeniging, stichting of vennootschap, alsdan opgave van hare benaming; alles voor zoover uit het verzoekschrift bekend.
(6) Volledige opgave van de woonplaatsen van allen, tegen wie de vordering wordt ingesteld, of, indien de vordering wordt ingesteld tegen eene vereeniging, stichting of vennootschap, van de plaats waar deze gevestigd is of kantoor houdt; alles voor zoover uit het verzoekschrift bekend.
(7) Strekking der vordering.
(8) Dagteekening van de ontvangst van het verzoekschrift ter griffie.
(9) Voor iederen verzoeker en voor iedere wederpartij in te vullen den naam en de voornamen of voorletters, voor zooveel uit het verzoekschrift bekend.
(10) Voor iederen verzoeker en voor iedere wederpartij in te vullen zijn of haar woonplaats, en voor eene vereeniging, stichting of vennootschap de plaats waar deze gevestigd is of kantoor houdt; alles voor zoover uit het verzoekschrift bekend.
(11) In de kennisgeving aan den verzoeker worden de laatste acht woorden doorgehaald.
(12) Dag, datum en uur.
(13) Plaats, waar het gebouw gelegen is.
(14) Dagteekening van de verzending der kennisgeving door den Griffier.
(15) Onderteekening.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

's Gravenhage, den 31sten Januari 1908.

WILHELMINA.

De Minister van Justitie,

E. E. VAN RAALTE.

Uitgegeven den *negenden* Februari 1908.

De Minister van Justitie,

E. E. VAN RAALTE.

II. KONINKLIJK BESLUIT *van den* 21*sten Maart* 1908 (*Staatsblad* n°. 88), *tot vaststelling van den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld bij artikel* 1638 *s van het Burgerlijk Wetboek, gelijk dit artikel is vastgesteld bij de wet van den* 13*den Juli* 1907 (*Staatsblad* n°. 193).

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van den 16 December 1907, 1ste Afdeeling C, n°. 368, en van Onzen Minister van Waterstaat van den 7 Januari 1908, n°. 69, Afdeeling Posterijen en Telegrafie;

Overwegende, dat artikel **1638 s** van het Burgerlijk Wetboek, gelijk dit artikel is vastgesteld bij de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°.

193), de Rijkspostspaarbank aanwijst als de instelling waar het ingevolge het eerste lid van dit artikel niet uitbetaalde bedrag van het loon moet worden belegd, met verdere bepaling dat alles wat betreft de inlagen en de terugbetalingen krachtens dit artikel te doen bij algemeenen maatregel van bestuur zal moeten worden geregeld;

Den Raad van State gehoord (advies van den 4 Februari 1908, n°. 46);

Gelet op het nader rapport van Onze voornoemde Ministers van den 20 Februari 1908, 1ste Afdeeling C, n°. 387, en van den 4 Maart 1908, n°. 895, Afdeeling Posterijen en Telegrafie;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met ingang van den dag, waarop in werking treedt de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193) te bepalen als volgt:

Artikel 1.

De bepalingen, vastgesteld voor de inlagen en de terugbetalingen te doen krachtens de wet tot instelling eener Rijkspostspaarbank, zooals zij zijn vervat in het Koninklijk besluit van 10 Januari 1881 (*Staatsblad* n°. 2), gelijk dit luidt na de daarin gebrachte wijzigingen en aanvullingen bij de Koninklijke besluiten van 15 Mei 1883 (*Staatsblad* n°. 45), 8 Mei 1896 (*Staatsblad* n°. 77), 27 October 1905 (*Staatsblad* n°. 293) en 9 September 1907 (*Staatsblad* n°. 248) gelden, voor zoover daarvan bij de volgende bepalingen van dit besluit niet is afgeweken, ook voor de inlagen en de terugbetalingen krachtens art. **1638 s** van het Burgerlijk Wetboek te doen.

Artikel 2.

Gelden, door den werkgever ingevolge artikel **1638 s** van het Burgerlijk Wetboek ten name van een arbeider in zijn dienst bij de Rijkspostspaarbank belegd, worden ingeschreven onder de bepaling, dat de inlegger over de inlage en de daarvan gekweekte rente, behoudens toestemming des werkgevers, niet zal kunnen beschikken, vóórdat de dienstbetrekking is geëindigd op eene wijze, waardoor hij niet tot het betalen van eene schadevergoeding, als bedoeld bij artikel **1639 t** van het Burgerlijk Wetboek, gehouden is.

Van een boekje, dat deze bepaling bevat, kan alleen de werkgever een duplicaat bekomen, behalve wanneer reeds een order van terugbetaling aan den inlegger of aan diens gemachtigde of aan een zijner erfgenamen is toegezonden.

Artikel 3.

Terugbetaling op een boekje, als bij het voorgaand artikel bedoeld, geschiedt alleen:

1°. aan den inlegger:

a. indien het schriftelijk bewijs wordt overgelegd, dat de werkgever in die terugbetaling toestemt; of

b. krachtens een daartoe strekkend rechterlijk vonnis;

2°. aan de erfgenamen des inleggers, indien deze bij zijn overlijden in dienst des werkgevers was;

3°. aan den werkgever:

a. indien wordt overgelegd de schriftelijke verklaring des inleggers, dat

deze krachtens artikel **1639 t** van het Burgerlijk Wetboek schadevergoeding aan den werkgever verschuldigd is; of

b. krachtens een daartoe strekkend rechterlijk vonnis.

In de gevallen, waarin terugbetaling kan geschieden aan den inlegger of aan den werkgever, geschiedt zulks evenzeer en onder dezelfde bepalingen aan hunne gemachtigden of aan hunne erfgenamen.

Artikel 4.

Terugbetalingen op boekjes, als bij artikel 2 bedoeld, kunnen niet rechtstreeks geschieden.

Terugbetaling krachtens rechterlijk vonnis geschiedt na overlegging van eene expeditie van het vonnis, benevens van eene verklaring des griffiers, dat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan.

Alle stukken, waaruit het recht des aanvragers op terugbetaling moet blijken, worden bij de aanvrage om terugbetaling ingediend aan het kantoor, waar de terugbetaling wordt aangevraagd. Het kantoor zendt deze stukken met de aanvrage om terugbetaling aan den Directeur der Rijkspostspaarbank. Wanneer deze heeft bevonden, dat de terugbetaling tot het aangevraagd bedrag kan geschieden, doet hij de order van terugbetaling aan den aanvrager toekomen; de stukken, waaruit het recht des aanvragers gebleken is, blijven onder den Directeur berusten.

Onze Ministers van Justitie en van Waterstaat zijn, ieder voor zooveel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

's Gravenhage, den 21sten Maart 1908.

WILHELMINA.

De Minister van Justitie,
NELISSEN.

De Minister van Waterstaat,
J. G. S. BEVERS.

Uitgegeven den *zestienden* April 1908.

De Minister van Justitie,
NELISSEN.

III. KONINKLIJK BESLUIT *van den* 31*sten Maart* 1908 (*Staatsblad n°.* 94), *gewijzigd bij het Koninklijk Besluit van den* 13*en October* 1908 (*Staatsblad n°.* 318)(1), *tot vaststelling van den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld bij artikel* 1637 *s, tweede lid,* 1°, *van het Burgerlijk Wetboek, gelijk dit artikel is vastgesteld bij de wet van den* 13*den Juli* 1907 (*Staatsblad n°.* 193).

(1) [De aanhef van dit Koninklijk Besluit luidt als volgt:

WIJ WILHELMINA, ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van den 12 September 1908, 1ste Afdeeling C, n°. 604;

Overwegende, dat het wenschelijk is den algemeenen maatregel van bestuur, vastgesteld bij Ons besluit van den 31sten Maart 1908 (*Staatsblad* n°. 94), op enkele punten te herzien en aan te vullen;

Den Raad van State gehoord (advies van den 29 September 1908, n°. 24);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van den 8 October 1908, 1ste Afdeeling C, n°. 584;

Hebben goedgevonden en verstaan: enz.]

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van den 11den Januari 1908, 1ste Afd. C, n°. 414;

Overwegende, dat ingevolge artikel **1637 s**, tweede lid, 1°, van het Burgerlijk Wetboek, gelijk dit artikel is vastgesteld bij de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193), bij algemeenen maatregel van bestuur de voorwaarden behooren te worden gesteld, waaraan een fonds moet voldoen, opdat een beding tusschen een werkgever of een van diens beambten of zetbazen en eenen onder een hunner gestelden arbeider, waarbij deze in dat fonds deelneemt, uitgezonderd zij van de bepaling van het eerste lid van genoemd artikel;

Den Raad van State gehoord (advies van den 4 Februari 1908, n°. 47);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van den 28 Maart 1908, 1ste Afd. C, n°. 431;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met ingang van den dag, waarop in werking treedt de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193), te bepalen als volgt:

Artikel 1.

Aan de voorwaarden, bedoeld bij het tweede lid, 1°, van artikel **1637 s** van het Burgerlijk Wetboek, wordt voldaan door een fonds, welks reglement bepalingen bevat, voldoende aan de voorschriften der navolgende artikelen.

Artikel 2. (1)

Het fonds moet worden beheerd door een bestuur, dat uitsluitend of voor de meerderheid bestaat uit vertegenwoordigers der deelnemende arbeiders, door en uit deze, in het algemeen of groepsgewijze, bij vrije keuze aangewezen, met dien verstande, dat aan minderjarige arbeiders en aan arbeiders, die nog geen vol jaar aan het fonds hebben deelgenomen, het recht om een vertegenwoordiger te kiezen, en aan arbeiders, die den leeftijd van dertig jaren nog niet hebben bereikt, of die nog geen tien jaren aan het fonds hebben deelgenomen, het recht om tot vertegenwoordiger te worden gekozen, bij het reglement kan worden onthouden.

Artikel 3. (2)

De beschikbare gelden van het fonds zullen niet anders mogen worden belegd dan in vaste goederen, in schuldvorderingen, voldoende door persoonlijke of zakelijke zekerheid gedekt, in pandbrieven of in andere

(1) [Artikel 2 luidde oorspronkelijk:
«Het fonds moet worden beheerd door een bestuur, waarin, hetzij uitsluitend, hetzij met den werkgever of met een of meer vertegenwoordigers van dezen, of met derden, zitting hebben vertegenwoordigers der deelnemende arbeiders, door en uit deze bij vrije keuze aangewezen.»]

(2) [Artikel 3 luidde oorspronkelijk:
«De beschikbare gelden van fondsen, welke ten doel hebben uitkeering bij ziekte, bevalling, invaliditeit, overlijden of op zekeren leeftijd, moeten worden belegd in effecten, voorkomende op de lijst, bedoeld bij het derde en het vierde lid van artikel 21 der wet van 9 Mei 1890 (*Staatsblad* n°. 79), tot regeling van het pensioen der weduwen en weezen van burgerlijke ambtenaren, gelijk dit artikel is gewijzigd bij de wet van 29 Juni 1899 (*Staatsblad* n°. 149), behoudens de bevoegdheid om ten hoogste een vierde gedeelte dier gelden te beleggen in beleening op onderpand voor drie maanden of op korteren termijn van effecten, welke als zoodanig door de Nederlandsche Bank worden toegelaten.

effecten, daartoe bij het reglement in het algemeen aangewezen. Niet meer dan $^{1}/_{5}$ deel dier gelden zal mogen worden belegd in schuldvorderingen op den werkgever; voor deze schuldvorderingen zal immer voldoende zakelijke zekerheid moeten worden verstrekt.

Artikel 4.

De bezittingen van het fonds moeten afgescheiden blijven van het vermogen des werkgevers, ook al worden zij door dezen bewaard. Hij mag niet zonder medewerking van ten minste één vertegenwoordiger der deelnemende arbeiders daarover kunnen beschikken.

Artikel 5. (1)

De arbeider, die gedurende ten minste één jaar heeft deelgenomen aan een fonds tot uitkeering op zekeren leeftijd, ontvangt bij beëindiging der dienstbetrekking eene vergoeding voor de door hem gedane stortingen, of behoudt eene aanspraak op uitkeering, zij het ook op veranderden voet, een en ander volgens de regelen, bij het reglement vastgesteld.

Bij behoud van de aanspraak op uitkeering wordt hem een bewijs daarvan uitgereikt, waarop het bedrag is vermeld, dat, op grond van zijne deelneming aan het fonds, aan hem op zekeren leeftijd zal worden uitgekeerd.

Artikel 6. (2)

De bepalingen, die het reglement ingevolge dit besluit moet bevatten, kunnen niet worden gewijzigd dan met toestemming van ten minste twee derden der deelnemende arbeiders, aan wie bij het reglement het recht om een vertegenwoordiger te kiezen, is toegekend.

De aangenomen wijzigingen zijn van af het oogenblik, waarop zij in werking treden, verbindend voor alle deelnemende arbeiders.

Artikel 7.

Iedere handeling en ieder besluit van het bestuur, alsmede ieder besluit van eene algemeene vergadering van de deelnemende arbeiders, strijdig met eene wettige bepaling van het reglement, is nietig.

Artikel 8.

Het reglement kan niet in werking treden alvorens:

1°. een volledig exemplaar, door het bestuur onderteekend, ter inzage voor een ieder is nedergelegd ter griffie van het kantongerecht, binnen welks ressort de onderneming, aan welke het fonds verbonden is, is gevestigd;

Onze Minister van Justitie doet genoemde lijst ieder jaar, zoo spoedig mogelijk na de goedkeuring door Onzen Minister van Financiën, opnemen in de *Nederlandsche Staatscourant*. Hetzelfde geldt, indien de lijst in den loop van het jaar is herzien. Voor de eerste maal zal de lijst worden opgenomen in het nummer van de *Nederlandsche Staatscourant*, waarin dit besluit geplaatst is.»]

(1) [Artikel 5 luidde oorspronkelijk:
«Waar het geldt fondsen tot uitkeering op zekeren leeftijd of bij overlijden moet de arbeider, die gedurende ten minste één jaar aan het fonds heeft deelgenomen, ook na beëindiging der dienstbetrekking eene aanspraak op uitkeering, zij het ook op veranderden voet, behouden.»]

(2) [Artikel 6 luidde oorspronkelijk:
«Het reglement kan niet worden gewijzigd dan met toestemming van ten minste twee derden der deelnemende arbeiders.
Aldus aangenomen wijzigingen zijn van af het oogenblik waarop zij in werking treden, verbindend voor alle deelnemende arbeiders."]

2°. een volledig exemplaar op eene voor de deelnemende arbeiders gemakkelijk toegankelijke plaats, zoo mogelijk in het arbeidslokaal, zoodanig opgehangen zij, dat het duidelijk leesbaar is.

Hetzelfde geldt ten aanzien van de wijzigingen in het reglement aangebracht.

Artikel 9.

Overigens moet het reglement bepalingen bevatten, met inachtneming van bovenstaande artikelen, omtrent:

a. de bestemming van het fonds;

b. de wijze van beheer van het fonds;

c. de wijze van belegging der bezittingen van het fonds, alsmede de plaats, waar die bezittingen zullen worden bewaard;

d. de door ieder der deelnemende arbeiders te storten bijdrage;

e. de aanspraken, welke de deelneming geeft;

f. de gevolgen, die het eindigen zijner dienstbetrekking voor den deelnemenden arbeider ten opzichte van het fonds oplevert;

g. de gevallen, waarin een deelnemende arbeider van zijne aanspraken kan worden vervallen verklaard, met bepaling, door wie die vervallenverklaring kan worden uitgesproken;

h. de wijze van oproeping tot eene algemeene vergadering der deelnemende arbeiders;

i. de wijze, waarop het reglement kan worden veranderd;

j. de bestemming der bezittingen van het fonds bij eene eventueele liquidatie daarvan;

k. de wijze, waarop geschillen, uit de toepassing van het reglement voortspruitende, zullen worden beslist.

Artikel 10.(1)

Behoort het fonds bij eene vereeniging, zooals bedoeld bij de wet van den 22sten April 1855 (*Staatsblad* n°. 32), dan moet het desniettemin afzonderlijk worden beheerd volgens een afzonderlijk reglement, hetwelk geene bepalingen mag bevatten, strijdig met de statuten der vereeniging.

Artikel 11.

Is een zelfde fonds of eene zelfde vereeniging, waarbij het fonds behoort, verbonden aan meer dan eene onderneming, dan vinden de bepalingen der artikelen 4 en 8 van dit besluit ten aanzien van ieder dier ondernemingen overeenkomstige toepassing.

Overgangsbepaling.

Ten aanzien van beleggingen, reeds gedaan ten minste drie maanden vóór den dag, waarop de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193) in werking treedt, zijn de bepalingen van artikel 3 niet van toepassing.

(1) [De artikelen 10 en 11 en de Overgangsbepaling zijn ingevoegd bij het Koninklijk besluit van 13 October 1908 (*Staatsblad* n°. 318).]

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

's Gravenhage, den 31sten Maart 1908.

WILHELMINA.

De Minister van Justitie,
NELISSEN.

Uitgegeven den *vijftienden* April 1908.

De Minister van Justitie,
NELISSEN.

IV. KONINKLIJK BESLUIT *van den 31sten Maart* 1908 (*Staatsblad n°. 95), gewijzigd bij het Koninklijk Besluit van den 13en October* 1908 (*Staatsblad n°.* 319)(1), *tot vaststelling van den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld bij artikel* 1637 *s, tweede lid,* 2°, *van het Burgerlijk Wetboek, gelijk dit artikel is vastgesteld bij de wet van den* 13*den Juli* 1907 (*Staatsblad n°.* 193).

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van den 15den Januari 1908, 1ste Afdeeling C, n°. 374;

Overwegende, dat ingevolge artikel **1637 s**, tweede lid, 2°, van het Burgerlijk Wetboek, gelijk dit artikel is vastgesteld bij de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n° 193), bij algemeenen maatregel van bestuur de voorwaarden behooren te worden gesteld, waaraan moet worden voldaan door een spaarfonds, opzettelijk ingericht als bij genoemd wetsartikel is aangegeven, opdat het ten aanzien van het beding, bij het tweede lid, 2°. van het artikel genoemd, kan worden gelijkgesteld met de Rijkspostspaarbank;

Den Raad van State gehoord (advies van den 4den Februari 1908, n° 51);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van den 28sten Maart 1908, 1ste Afdeeling C, n°. 432;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met ingang van den dag, waarop in werking treedt de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193), te bepalen als volgt:

(1) [De aanhef van dit Koninklijk Besluit luidt als volgt:

WIJ WILHELMINA, enz.

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van den 12 September 1908, 1ste Afdeeling C, n°. 605;

Overwegende, dat het wenschelijk is den algemeenen maatregel van bestuur, vastgesteld bij Ons besluit van den 31sten Maart 1908 (*Staatsblad* n°. 95), met enkele bepalingen aan te vullen;

Den Raad van State gehoord (advies van den 29 September 1908, n°. 23);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van den 8 October 1908, 1ste Afdeeling C, n°. 583;

Hebben goedgevonden en verstaan: enz.]

Artikel 1.

Aan de voorwaarden, bedoeld bij het tweede lid, 2°, van artikel **1637 s** van het Burgerlijk Wetboek, wordt voldaan door een spaarfonds, opzettelijk ingericht als bij genoemd wetsartikel is aangegeven, welks reglement bepalingen bevat voldoende aan de voorschriften der navolgende artikelen.

Artikel 2.

De beschikbare gelden moeten worden belegd in effecten, voorkomende op de lijst, bedoeld bij het derde en het vierde lid van artikel 21 der wet van 9 Mei 1890 (*Staatsblad* n°. 79), tot regeling van het pensioen der weduwen en weezen van burgerlijke ambtenaren, gelijk dit artikel is gewijzigd bij de wet van 29 Juni 1899 (*Staatsblad* n°. 149), behoudens de bevoegdheid om ten hoogste een vierde gedeelte dier gelden te beleggen in beleening op onderpand, voor drie maanden of op korteren termijn van effecten, welke als zoodanig door de Nederlandsche Bank worden toegelaten.

Onze Minister van Justitie doet genoemde lijst ieder jaar, zoo spoedig mogelijk na de goedkeuring door Onzen Minister van Financiën, opnemen in de *Nederlandsche Staatscourant*. Hetzelfde geldt, indien de lijst in den loop van het jaar is herzien. Voor de eerste maal zal de lijst worden opgenomen in het nummer van de *Nederlandsche Staatscourant*, waarin dit besluit geplaatst is.

Artikel 3.

De gelden en papieren van waarde van het spaarfonds moeten afgescheiden blijven van het vermogen des werkgevers, ook al worden zij door dezen bewaard. Hij mag niet zonder medewerking van ten minste één bestuurslid, ingevolge het tweede lid van artikel 4 benoemd, daarover kunnen beschikken. De aan het fonds behoorende effecten moeten, voor zooverre de waarde daarvan hooger is dan een in het reglement te bepalen bedrag, dat niet op meer dan f 5000 mag worden gesteld, in bewaring worden gegeven bij de Nederlandsche Bank. Deze bewaring geschiedt ten name van ten minste drie leden van het bestuur van het fonds.

Artikel 4.

Het bestuur van het spaarfonds moet bestaan uit ten minste drie personen.

Een der leden van het bestuur is de werkgever of een door dezen aangewezen vertegenwoordiger. De overige leden van het bestuur worden aangewezen of gekozen voor den tijd en op de wijze, bij het reglement te bepalen. Deze keuze of aanwijzing zal om geldig te zijn moeten worden bekrachtigd door Onzen Commissaris in de provincie, waarin de onderneming, aan welke het spaarfonds verbonden is, is gevestigd. De werkgever zelf of een van diens beambten of zetbazen kunnen niet tot die overige leden van het bestuur behooren. (1)

(1) [Het tweede lid van art. 4 luidde oorspronkelijk:
«Eén der leden van het bestuur is de werkgever of een door dezen aangewezen vertegenwoordiger, terwijl de overigen worden benoemd door Onzen Commissaris in de provincie, waarin de onderneming, aan welke het spaarfonds verbonden is, is gevestigd. Onder dezen is, zoo mogelijk, één wettelijke vertegenwoordiger van een der deelnemende minderjarigen, bij voorkeur te kiezen uit de arbeiders, werkzaam in de onderneming, aan welke het spaarfonds verbonden is; door Onzen Commissaris kunnen niet worden benoemd de werkgever zelf of een van diens beambten of zetbazen.»]

Artikel 5.

Iedere handeling en ieder besluit van het bestuur, strijdig met eene wettige bepaling van het reglement, is nietig.

Artikel 6.

Het reglement kan niet in werking treden alvorens:

1°. een volledig exemplaar, door het bestuur onderteekend, ter inzage voor een ieder is nedergelegd ter griffie van het kantongerecht, binnen welks ressort de onderneming, aan welke het spaarfonds verbonden is, is gevestigd;

2°. een volledig exemplaar op eene voor de inleggers gemakkelijk toegankelijke plaats, zoo mogelijk in het arbeidslokaal, zoodanig opgehangen zij, dat het duidelijk leesbaar is.

Hetzelfde geldt ten aanzien van wijzigingen, in het reglement aangebracht.

Artikel 7.

Overigens moet het reglement bepalingen bevatten, met inachtneming van bovenstaande artikelen, omtrent:

a. de wijze van beheer van het spaarfonds;

b. de wijze, waarop het reglement kan worden veranderd;

c. de bestemming der bezittingen van het spaarfonds bij eene eventueele liquidatie daarvan;

d. de wijze, waarop geschillen, uit de toepassing van het reglement voortspruitende, zullen worden beslist.

Artikel 8. (1)

Is een zelfde spaarfonds verbonden aan meer dan éene onderneming, dan vinden de bepalingen der artikelen 3, 4 en 6 van dit besluit ten aanzien van iedere dier ondernemingen overeenkomstige toepassing.

Overgangsbepaling.

Ten aanzien van beleggingen, reeds gedaan ten minste drie maanden vóór den dag, waarop de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193) in werking treedt, is de bepaling van het eerste lid van artikel 2 niet van toepassing.

Indien echter bij eenig spaarfonds, waarin overeenkomstig het vorig lid gelden belegd zijn gebleven op andere wijze dan in artikel 2 is aangegeven, blijkt, dat het spaarfonds een verlies geleden heeft van meer dan één twintigste gedeelte van het gezamenlijk bedrag der aan de inleggers verschuldigde gelden, wordt het spaarfonds geacht niet te voldoen aan de voorwaarden bij dezen algemeenen maatregel van bestuur gesteld.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

's Gravenhage, den 31sten Maart 1908.

WILHELMINA.

De Minister van Justitie,
NELISSEN.

Uitgegeven den *vijftienden* April 1908.

De Minister van Justitie,
NELISSEN.

(1) [Artikel 8 en de Overgangsbepaling zijn ingevoegd bij het Koninklijk besluit van 13 October 1908 (*Staatsblad* n°. 319).]

V. KONINKLIJK BESLUIT *van den 21sten October 1908 (Staatsblad n°. 324), houdende bepaling van den dag, waarop de wet van den 13den Juli 1907 (Staatsblad n°. 193) en de wet van den 20sten Juni 1908 (Staatsblad n°. 207) in werking treden.*

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van 17 October 1908, 1ste Afdeeling C, n°. 558;

Gelet op de Slotbepaling der Wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193), alsmede op artikel II der wet van den 20sten Juni 1908 (*Staatsblad* n°. 207);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bepalen, dat de wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193), tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, in de wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie, en in de Faillissementswet; en de wet van den 20sten Juni 1908 (*Staatsblad* n°. 207), houdende bepaling, dat, ten aanzien van de rechterlijke bevoegdheid en van de rechtsvordering, de regelen, geldende ten tijde der inleidende dagvaarding, van toepassing blijven op rechtsgedingen betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst, welke aanhangig waren bij het in werking treden der wet van den 13den Juli 1907 (*Staatsblad* n°. 193), houdende wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke Regtsvordering, in de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie, en in de Faillissementswet, zullen in werking treden op den eersten Februari negentienhonderd en negen.

Onze voornoemde Minister is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* en in de *Staatscourant* zal worden geplaatst.

Het Loo, den 21sten October 1908.

WILHELMINA.

De Minister van Justitie,
NELISSEN.

Uitgegeven den *negen en twintigsten* October 1908.

De Minister van Justitie,
NELISSEN.

BIJLAGE C.

Opgave van de plaatsen, waar de artikelen van het Ontwerp-Drucker zijn afgedrukt.

Art.	1	. . . .	Dl.	I,	bl.	314.	Art.	34	. . . .	Dl.	III,	bl.	293.
„	2	. . . .	„	I,	„	337.	„	35	. . . .	„	III,	„	322.
„	3	. . . .	„	I,	„	340.	„	36	. . . .	„	III,	„	384.
„	4	. . . .	„	I,	„	379.	„	37	. . . .	„	III,	„	374.
„	5	. . . .	„	I,	„	379.	„	38, eerste lid,		„	III,	„	397.
„	6	. . . .	„	II,	„	435.	„	38, tweede lid,		„	III,	„	286.
„	7	. . . .	„	I,	„	398.	„	39, eerste lid,		„	III,	„	401.
„	8	. . . .	„	I,	„	416.	„	39, tweede lid,		„	III,	„	402.
„	9	. . . .	„	II,	„	195.	„	40	. . . .	„	III,	„	404.
„	10	. . . .	„	II,	„	196.	„	41	. . . .	„	II,	„	355.
„	11	. . . .	„	II,	„	196.	„	42	. . . .	„	IV,	„	1.
„	12	. . . .	„	II,	„	339.	„	43, eerste en tweede lid.		„	IV,	„	1.
„	13	. . . .	„	II,	„	123.	„	43, derde lid,		„	IV,	„	5.
„	14	. . . .	„	II,	„	1.	„	44	. . . .	„	IV,	„	7.
„	15	. . . .	„	II,	„	5.	„	45	. . . .	„	IV,	„	11.
„	16	. . . .	„	II,	„	63.	„	46	. . . .	„	IV,	„	13.
„	17	. . . .	„	II,	„	77.	„	47	. . . .	„	IV,	„	13.
„	18	. . . .	„	II,	„	440.	„	48	. . . .	„	IV,	„	241.
„	19	. . . .	„	II,	„	441.	„	49	. . . .	„	IV,	„	58.
„	20	. . . .	„	II,	„	443.	„	50	. . . .	„	IV,	„	256.
„	21	. . . .	„	III,	„	1.	„	51	. . . .	„	IV,	„	85.
„	22	. . . .	„	III,	„	45.	„	52	. . . .	„	IV,	„	43.
„	23, eerste lid,		„	III,	„	70.	„	53	. . . .	„	IV,	„	43.
„	23, tweede lid,		„	III,	„	99.	„	54	. . . .	„	IV,	„	93.
„	24	. . . .	„	III,	„	101.	„	55	. . . .	„	IV,	„	118.
„	25	. . . .	„	III,	„	126.	„	56	. . . .	„	IV,	„	94.
„	26, met uitzondering van den laatsten volzin,		„	III,	„	126.	„	57	. . . .	„	IV,	„	152.
„	26, laatste volzin,		„	III,	„	148.	„	58	. . . .	„	IV,	„	169.
„	27	. . . .	„	III,	„	174.	„	59	. . . .	„	IV,	„	169.
„	28	. . . .	„	III,	„	199.	„	60	. . . .	„	IV,	„	238.
„	29	. . . .	„	III,	„	217.	„	61	. . . .	„	IV,	„	183.
„	30	. . . .	„	III,	„	53.	„	62	. . . .	„	IV,	„	239.
„	31	. . . .	„	I,	„	299.	„	63	. . . .	„	IV,	„	267.
„	32	. . . .	„	III,	„	18.	„	64, eerste lid,		„	II,	„	415.
„	33	. . . .	„	III,	„	292.	„	64, tweede lid,		„	II,	„	423.
							„	65	. . . .	„	IV,	„	432.

Opgave van de plaatsen, waar de opschriften der Hoofdstukken en Paragrafen van het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer zijn afgedrukt.

I.	§ 1.	Dl.	I,	bl.	271.
	§ 2.	„	I,	„	120.
	§ 3.	„	I,	„	56.
II.	§ 1.	„	I,	„	57.
	§ 2. *a.*	„	I,	„	151.
	b.	„	I,	„	219.
	c.	„	I,	„	251.
	§ 3.	„	I,	„	450.
	§ 4.	„	II,	„	408.
	§ 5.	„	I,	„	376.
	§ 6.	„	IV,	„	111.
	§ 7.	„	I,	„	237.
	§ 8.	„	II,	„	409.
	§ 9.	„	I,	„	336.
	§ 10.	„	I,	„	451.
III.		„	I,	„	331.
IV.		„	I,	„	538.
V.	§ 1.	„	IV,	„	378.
	§ 2.	„	IV,	„	289.
	§ 3.	„	I,	„	303.
VI.		„	IV,	„	419.
VII.		„	I,	„	60.

Gedeelten van Gedrukte Stukken, welke nog niet opgenomen zijn.

[De in de gewone bewoordingen vervatte aanhef van het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer en van de daarop ingezonden Memorie van Antwoord zijn achterwege gelaten.]

Aanhef van het Verslag der Commissie van Rapporteurs in de Tweede Kamer.

Nadat bij brief van 14 Januari jl. [1905] de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer met een gewijzigd ontwerp van wet was ingezonden, heeft de Commissie van Rapporteurs overwogen, in hoeverre er voor haar termen zouden zijn, amendementen op dit ontwerp voor te stellen. Die overweging gaf aanleiding tot het verlangen om ten aanzien van onderscheiden punten alsnog met de Regeering in overleg te treden. De Commissie heeft daarom door tusschenkomst van den Voorzitter der Kamer den Minister van Justitie tot zoodanig overleg uitgenoodigd. Aan die uitnoodiging werd met de meeste welwillendheid gevolg gegeven. De Commissie kwijt zich thans van den haar bij art. 34 van het Reglement van Orde opgelegden plicht om van de uitkomsten van dit overleg aan de Kamer mededeeling te doen.

Aanhef der Toelichting van de 1e N. v. W.

De wijzigingen, in bovenstaande Nota vervat, vinden grootendeels hare toelichting in het Verslag der Commissie van Rapporteurs betreffende het mondeling overleg, dat zij met den ondergeteekende had. Voor het overige wordt nog het volgende opgemerkt: [*Zie* bl. 180.]

Slot der Toelichting van de 1e N. v. W.

In enkele artikelen, bijv. in de artt. **1637** *m* [**s**], 1°, en **1638 s**, zijn druk- en schrijffouten hersteld.

Aanhef der Toelichting van de 2e N. v. W.

Hoezeer de ondergeteekende bereid is de verdediging van het aanhangig wetsontwerp op zich te nemen, bevat het toch onderscheidene bepalingen, die hem niet bevredigen en die zijns inziens noodzakelijk wijziging behooren te ondergaan, alvorens het ontwerp in openbare behandeling komt.

De mitsdien aangebrachte wijzigingen, in bovenstaande Nota aangegeven, zijn voor een deel van technischen aard: verscheidene dier laatste zouden vermoedelijk ook door de vorige Regeering vóór de mondelinge beraadslaging over het ontwerp zijn ingediend.

Voor een ander deel zijn echter de bij de Nota van Wijziging voorgedragen bepalingen van meer ingrijpende beteekenis.

Voor zoover deze wijzigingen reeds aanstonds toelichting behoeven, moge met de volgende korte opmerkingen worden volstaan.

Slot der Toelichting van de 2e N. v. W.

Een ontwerp van wet, waarin de in deze Nota vervatte wijzigingen zijn opgenomen, volgt zoo spoedig mogelijk.

ALPHABETISCH REGISTER.

	Art.	Deel en Bladz.
Aanbesteder	**1637 b**, **1641**, **1643**, **1648**, **1652**	I, 330, 331 IV, 270, 271
Aanbestedingen. Loon bij —		II, 65 v.
Aannemer	**1637 b**, **1640**—**1644**, **1648**	I, 330, 331 IV, 269—271
Aanneming van werk. Omschrijving van —	**1637 b**	I, 330
Risico van den arbeid bij —		I, 312 v.
Verrichten van arbeid bij —		IV, 269 v.
Als arbeidsovereenkomst aangemerkt	**1637 c**	I, 331 v. IV, 288
Bij wijze van proef aangegaan	**1637 c**	I, 331 v.
Wijzigingen in de afdeeling over —.		IV, 269—271.
Aannemingen van werk. Wijze van procedeeren in zaken betrekkelijk tot zekere —		IV, 288 v., 294
Aanverwanten als getuigen	**1951**	IV, 273 v.
Aanvullend Recht. Afwijking van bepalingen van —		I, 222
Zie ook bij Dwingend Recht.		
Accountants. *Zie* Boekhouding, Deskundigen in zake.		
Advies. *Zie* Arbeid, Kamer van.		
Afgewezen vordering. Andermaal aanhangig maken van eene —	**874 a Rv.**	IV, 357 v.
Afzonderlijke wet. Regeling van de arbeidsovereenkomst bij eene —. *Zie* Burgerlijk wetboek.		
Aggravatie van ziekte, enz. *Zie bij* Verpleging *en* Ziekte of ongeval.		
Akte. Kosten der —	**1637 d**	I, 337 v.
Akten. *Zie* Notarieele akten.		
Alcoholhoudende drank. Vaststelling van het loon in —	**1637 p, 4°.**	III, 5, 13, 28
Schuldvergelijking met den koopprijs van —	**1638 r, 5°.**	III, 198 v., 206
Plaats van voldoening van het loon in verband met den verkoop van —	**1638 k**	III, 109 v.
Algemeene maatregelen van bestuur. *Zie* Bestuur.		
Algemeene regeling der arbeidsovereenkomst		I, 132—167, 272 v., 275 v. III, 58, 140

	Art.	Deel en Bladz.
Ambtenaar, Openbaar. *Zie* Zegel.		
Ambtenaren	**1637 z**	I, 47, 48, 116, 159, 168, 249, 272, 283 II, 415, 423—435 III, 137 IV, 379 v.
Zie ook bij Kantonrechter.		
Analfabeten		I, 251 v., 399, 451 v., 458, 460 II, 5, 25 III, 88, 216
Arbeid. Karakter van —		I, 2, 3, 6, 10, 19, 77, 213
Beteekenis van het woord — . .		I, 152, 156
Verplichting des werkgevers tot het verschaffen van —	**1638**, **1639 q, 5°.**	II, 438 v. IV, 152 v.
Verplichting des arbeiders om den — zelf te verrichten	**1639 a**	III, 399—400
Arbeid, Kamer van. Bericht van eene —.	**125 c Rv.**	IV, 210, 295, 334—345
Nedertigging ter griffie van het bericht van eene —	**125 c Rv.**	IV, 335
Landbouwers en het bericht van eene —	**125 c Rv.**	IV, 345
Arbeider. Arbeidsovereenkomst, aangegaan door een — namens vrouw en kinderen		I, 214
De — als getuige	**1951**	IV, 273 v.
Economische zwakheid van den —		I, 2, 4, 7, 19, 77, 82, 102, 219, 230, 246
Verplichtingen van den — in het algemeen	**1639 d**	I, 62 III, 377 v., 397, 401, 404 v. IV, 295
Verplichting van den — tot het verrichten van den arbeid . .	**1639**	III, 397—399
Zie ook bij Arbeid, Bedreiging, Begrafenis, Belediging, Benoodigdheden, Beraad, Beschadiging, Bevalling, Concurrentie-beding, Dood, Dringende redenen, Dronkenschap, Gebruik, Gereedschappen, Gevaar, Gevaren, Gezondheid, Grondstoffen, Hooger bezoldigde arbeiders, Inlichtingen, Inwonende arbeiders, Kleeding, Lasthebbers, Levensbehoeften, Liederlijk gedrag, Minderjarigen, Mishandeling, Onrechtmatige daad, Ontslag, Opzeggingstermijn, Orde, Overlijden, Overmacht, Reglement, Schuld, Spaarfondsen, Staangeld, Uitgaven, Uitleenen, Veldarbeiders, Verleiding, Veronachtzaming, Vertegenwoordigers, Vervanging, Waarschuwing, Werktuigen *en* Ziekte of ongeval.		

	Art.	Deel en Bladz.
Arbeidsboekjes of livretten	**1637 d**	I, 337 v., 379 v.
Arbeidslokaal. Ophangen van het reglement in het —	**1637 j**	I, 398 v., 411 v.
Arbeidsovereenkomst. Verhouding tusschen — en lastgeving . . .	**1637 c**	I, 332 v.
Risico van den arbeid bij de — .		I, 312 v.
Omschrijving van de —	**1637 a**	I, 179, 314, 330 II, 260, 267, 286, 545, 558 v. III, 399, 501
Tusschen echtgenooten	**1637 i**	I, 397 IV, 68
Verplichte' inhoud der — . . .		I, 214
Zie ook bij Minderjarigen, Schriftelijke arbeidsovereenkomst, Vrouw *en* Ontbinding.		
Arbeidster. *Zie bij* Bevalling *en* Vrouw.		
Bankbiljetten. Voldoening van het loon in —	**1638 h**	III, 70 v.
Beambten des werkgevers. *Zie* Winkelnering.		
Bedienaren van den Godsdienst . . .		I, 167—185 IV, 445—446
Bedrag van het loon. Het bij iedere uitbetaling te voldoen — . . .	**1638 p**	III, 148—174
Bedreiging.		
Door den arbeider	**1639 p, 5°.**	IV, 121 v.
Door den werkgever	**1639 q, 1°.**	IV, 152 v.
Bedrog. *Zie* Misdrijven.		
Bedrijf. Bekendmaking van bijzonderheden omtrent 's werkgevers —	**1639 p, 9°.**	IV, 117 v.
Begrafenis van huisgenooten enz., des arbeiders	**1638 c**	II, 443, 452, 454 v.
Belastingen. Het innen van — in verband met het beslag op het loon.	**1638 g**	III, 61 v.
Belediging. Grove — door den arbeider	**1639 p, 5°.**	IV, 117 v.
Grove — door den werkgever . .	**1639 q, 1°.**	IV, 152 v.
Benoodigdheden. Aankoop van — door den arbeider.	**1637 s**	II, 122 v.
Schuldvergelijking wegens den koopprijs van —	**1638 r, 5°.**	III, 199 v.
Bepaalden tijd. Einde der dienstbetrekking, voor eenen — aangegaan.	**1639 e**	IV, 1—5, 9, 10.
Opzegging bij eene dienstbetrekking, voor eenen — aangegaan . . .	**1639 e**	IV, 1 v.
Beperking door den rechter. Van de veroordeeling des werkgevers .	**1637 t**	I, 242, II, 172, 181 v.
Van eene opgelegde boete . . .	**1637 u**	II, 208 v., 214, 226, 236, 240 v.
Van de veroordeeling des werkgevers	**1638 j**	III, 101 v., 106 v.
Van de verhooging van het loon .	**1638 q**	III, 174, 188 v.
Zie ook bij Concurrentie-beding, Matiging *en* Schadeloosstelling.		
Beraad des arbeiders in zake wijziging van het reglement	**1637 k**	I, 421, 428, 439, 443 v.

	Art.	Deel en Bladz.
Berekening van de waarde van vreemd geld	**1638 h**	III, 71 v., 98
Bericht. *Zie* Arbeid, Kamer van —.		
Beschadiging door den arbeider van 's werkgevers eigendom.	**1639 p, 7°.**	IV, 117 v.
Beschikking door de gehuwde vrouw over haar loon	**1637 f**	I, 16, 350 v. III, 46 v.
Beschikkingen. Rechterlijke — betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst	**872 Rv.**	IV, 347—357, 368
Beslag onder den werkgever op loon.	**1638 g**	III, 53—70.
Juiste plaats van het artikel betreffende —		III, 67 v.
Zie ook bij Belastingen.		
Bestuur. Algemeene maatregelen van —.		
1637 *s*, tweede lid, 1°		II, 123 v., 130 v. IV, 443, 475—479.
1637 *s*, tweede lid, 2°		II, 134 v. IV, 479—481.
1638 *s*		III, 217, 225, 259 v. IV, 473—475.
125 *b* R. v.		IV, 471—473.
125 *c* R. v.		IV, 471—473.
Zie ook bij Grondwet.		
Bestuurders van naamlooze vennootschappen en van coöperatieve vereenigingen		I, 59, 152, 155, 204—206, 303 v., III, 400.
Betaalmiddel, Wettig. Voldoening van het in geld vastgesteld loon in —.	**1638 h**	III, 70—99.
Betrekkelijk korten tijd. Behoud van loon bij ziekte enz. gedurende —.		
Zie bij Ziekte of ongeval.		
Behoud van loon bij verhindering van den arbeid gedurende —.	**1638 d**	III, 7.
Bevalling. Van eene ongehuwde arbeidster	**1638 c**	II, 451, 455
Der echtgenoote van een arbeider	**1638 c**	II, 452, 456
Verpleging eener ongehuwde dienstbode bij —	**1638 ij**	III, 337 v., 344
Bevoegdheid des kantonrechters, Betrekkelijke	**1639 w**	IV, 256 v., 261, 263
Idem	**125 b Rv.**	IV, 312
Zie ook bij Kantonrechter.		
Bevoorrechte schulden	**1195, 4°.**	I, 298 v. III, 180 v., 254
Beweegreden der wet		I, 294
Bewilliging. *Zie bij* Vrouw.		
Bewijsstukken. Mededeeling van —	**1638 e**	III, 17 v., 24 v.
Binnenscheepvaart	**754 K**	II, 417 v. IV, 282, 283
Bloedverwanten als getuigen	**1951**	IV, 273 v.
Boekhouding des werkgevers. Loon, afhankelijk van gegevens, blijkende uit de —	**1638 e**	I, 142, 328 III, 17—44, 146, 175
Afwijking van het voorschrift betreffende dit loon	**1638 e**	III, 17 v., 22 v., 25 v., 28—44
Bewijsstukken ter berekening van dit loon	**1638 e**	III, 17 v., 24 v.
Tijd van uitbetaling van dit loon	**1638 n**	III, 145—147
Schuldvergelijking met te veel betaald loon	**1638 r, 7°.**	III, 198, 202 v, 206 v.
Boekhouding. Deskundigen in zake —	**1638 e**	III, 17 v.
Boerenbond. Rapport van den Nederlandschen —		I, 145
Boete	**1637 u**	I, 16, 400, 410, 415, 427 II, 195—339 IV, 205, 219 v.
Rechtskarakter der —	**1637 u**	II, 195 v., 226, 234 v., 240 v., 245 v., 258 v., 263 v., 335, 353 v., 408
Bedrag der te heffen —	**1637 u**	II, 195 v., 203 v., 206 v., 254, 331 v., III, 459
Bestemming der —	**1637 u**	II, 195 v., 203, 337 v., 340 v., 353 v.
Beperking door den rechter van eene opgelegde —	**1637 u**	II, 208 v., 214, 226, 236, 240 v.
Cumulatie van — en schadevergoeding	**1637 v**	II, 213, 229, 246, 264, 305, 337, 339—355
Schuldvergelijking met —	**1638 r, 2°.,**	III, 198 v.
Verband tusschen — en strafbeding. *Zie* Rechtskarakter der —.		
Boetebepalingen. Goedkeuring van — door Gedeputeerde Staten	**1637 u**	II, 195
Boetestelsel. Onmisbaarheid van het —	**1637 u**	II, 196 v., 215 v., 237 v., 249 v., 262 v., 299, 333
Premiestelsel in plaats van —	**1637 u**	II, 201 v., 331 v.
Bouwstoffen voor de wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst		I, 255—262
Burgerlijk Wetboek. Opneming van de wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst in het —		I, 109—131 v., 158
Burgerrechtelijke strafbepalingen		I, 237—243 II, 78 v., 90 v., 114, 119, 171 v. III, 184 v.
Bijstand. Van den man eener gehuwde arbeidster. *Zie bij* Vrouw.		
College van — voor de berechting van gedingen	**125 a Rv.**	IV, 294—311
Van rechtsgeleerde raadslieden.		IV, 379 v.
Bijzondere omstandigheden bij het doen eindigen der dienstbetrekking	**1639 s**	IV, 179—182

	Art.	Deel en Bladz.
Cassatie. Voorziening in —.	**1639 m**	IV, 85 v.
Idem	**1639 n**	IV, 90 v.
Idem	**125 c**	IV, 317, 326 v.
Christelijke feestdagen. *Zie* Zondagen.		
Collectieve Arbeidsovereenkomst. . .	**1637 n**	I, 467—550
Benaming der —.	**1637 n**	I, 539
Bevoegdheid des kantonrechters in zaken, betrekkelijk tot eene — .	**39, 3°. R. O.**	IV, 377—410
Gebondenheid der leden van eene vereeniging aan eene door haar gesloten —	**1637 n**	I, 467 v., 477, 491 v.
Idem, na het einde van het lidmaatschap.	**1637 n**	I, 478 v., 504 v., 527
Gebruikelijk loon in verband met eene —.		II, 66
Gevolgen van afwijking van eene — bij eene individueele arbeidsovereenkomst	**1637 n**	I, 476 v., 483 v.
Omschrijving van de —	**1637 n**	I, 467
Onbepaald loon in verband met eene —.	**1637 q**	I, 476 II, 66
Rechtspersoonlijkheid van vereenigingen in verband met de — .	**1637 n**	I, 478, 480 v., 484, 503, 512 v., 531 v., 543
Reglement in verband met de —.	**1637 j**	I, 420 v.
Sociale beteekenis der —. . . .	**1637 n**	I, 16, 17, 34, 468, 539 v., 542 v.
Voeging en tusschenkomst in verband met eene —.	**125 f Rv.**	I, 495 IV, 345—347
Wijze van procedeeren in zaken betrekkelijk tot eene — . . .		IV, 289 v., 305
Concurrentie-beding	**1637 x**	I, 236 II, 368—412
Benadeeling van den arbeider door een —	**1637 x**	II, 368 v., 380 v., 390 v.
Gevallen, waarin de werkgever geen recht kan ontleenen aan een —	**1637 x**	II, 368 v., 391
Minder afhankelijke arbeiders en het —	**1637 x**	II, 371, 375, 385, 395 v., 401, 403
Minderjarigen en het —	**1637 x**	II, 368 v., 409
Schriftelijke vorm bij het —. . .	**1637 x**	II, 368 v.
Verbod van —.	**1637 x**	II, 371 v., 385, 396
Vermindering door den rechter van de schadevergoeding, bedongen bij —	**1637 x**	II, 368 v., 376 v., 408
Vernietiging van een — door den rechter	**1637 x**	II, 368 v.
Considerans. *Zie* Bewegredenen.		
Coöperatieve vereenigingen. *Zie* Bestuurders.		
Cumulatie van boete en schadevergoeding. *Zie bij* Boete.		

	Art.	Deel en Bladz.
Dagbepaling door den kantonrechter in zaken, betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst	**125 c Rv.**	IV, 313, 317—333
Dagen, tegen welke opzegging van de dienstbetrekking geschieden moet.	**1639 h**	IV, 11—12, 23
Dagloon. Berekening van het —. . .	**1637 o**	II, 1 v.
Dagvaarding. Ten aanzien van inwonende arbeiders	**4, 10°., Rv.**	IV, 284, 285
Vervanging van de — door een verzoekschrift	**125 d Rv.**	IV, 289—295
Décompte. *Zie* Staangeld.		
Derden. Voldoening van het loon aan —	**1638 f**	III, 45—43
Deskundigen. *Zie* Boekhouding, Deskundigen in zake.		
Diefstal. *Zie* Misdrijven.		
Dienstbetrekking. Aanvang der — .		I, 214
Beteekenis van het woord — . .		I, 319, 322 v. III, 501
Zie ook Eindigen.		
Dienstboden		I, 185—203 II, 358, 457 III, 112 v., 179 v., 265, 280, 285, 287, 295, 327, 337 v., 361, 371 v., 391 IV, 89, 113 v., 125, 174, 263 v.
Zie ook Inwonende arbeiders.		
Dienstbrief. Te adviseeren — van den griffier	**125 c Rv.**	IV, 313 v., 318.
Diensten. Enkele —	**1637**	I, 310 v.
— als loon	**1637 p., 6°.**	II, 4, 7 v.
Dood. Des arbeiders	**1639 j**	IV, 42—43, 48
Des arbeiders door schuld van den werkgever	**1638 x**	III, 292, 296 v., 310
Des werkgevers	**1639 k**	I, 167 IV, 43—48, 261
Opzegging van de dienstbetrekking bij den — des werkgevers	**1639 k**	IV, 45 v.
Ontbinding van de arbeidsovereenkomst door den rechter bij den — des werkgevers	**1639 k**	IV, 46 v.
Ontbinding van een rechtspersoon te beschouwen als de — des werkgevers	**1639 k**	IV, 48
Dringende redenen voor beëindiging der dienstbetrekking.	**1639 o**	IV, 53 v., 93 v., 102 v., 112 v.
Afwijking van de aanduiding der — bij overeenkomst	**1639 p**	IV, 119
Beslissing van partijen ten aanzien van —.	**1639 p** **1639 q**	IV, 118 v., 152 v.
Bewijs van het bestaan van — .	**1639 p**	IV, 119, 153
Mededeeling van — aan de wederpartij	**1639 o**	IV, 93 v., 102 v., 112 v.

	Art.	Deel en Bladz.
Opneming in de wet van voorbeelden van —	**1639 p, 1639 q**	IV, 117 v., 120 v., 123 v., 126 v., 130, 139, 144
Uitsluiting van beroep op —		IV, 166—168
Voor den werkgever	**1639 p**	III, 345, 361, IV, 117—151, 200, 205, 217, 221, 228, 230, 237, 261
Voor den arbeider	**1639 q**	III, 422, IV, 151—166, 201, 208, 228, 261
Dronkenschap van den arbeider	**1639 p, 3°.**	IV, 117 v.
Dwangcontract		I, 7, 19, 234
Dwingend of aanvullend recht		I, 209—254
Echtgenooten. Arbeidsovereenkomst tusschen —	**1637 i**	I, 397 IV, 68
Eigendom. Beschadiging door den arbeider van des werkgevers —	**1639 p, 7°.**	IV, 117 v.
Eigenmachtig verbreken. *Zie bij* Eindigen der dienstbetrekking.		
Eindigen der dienstbetrekking. Verschillende wijzen van —		III, 405—407.
Het doen — zonder opzegging	**1639 o**	III, 475 v., 502 v., IV, 93—117, 121 v., 151, 180 v., 230 v., 261.
Toestemming der wederpartij bij het doen — zonder opzegging	**1639 o**	IV, 93, 106 v.
Dienstboden en het doen — zonder opzegging		IV, 113 v.
Ontbinding der arbeidsovereenkomst van minderjarigen in verband met het doen — zonder opzegging		IV, 121 v.
Enkele diensten. *Zie* Diensten.		
Exploiten ten aanzien van inwonende arbeiders	**4, 10°. Rv.**	IV, 284, 285
Fabrieksfonds. *Zie* Fondsen.		
Faillissement van den werkgever. *Zie bij* Opzegging.		
Faillissementswet. Wijziging der —		I, 296 IV, 411—413
Fatale termijn. *Zie* Verval.		
Feestdagen, Christelijke. *Zie* Zondagen.		
Fondsen	**1637 s**	II, 123 v., 137 v., 167 v.
Vermindering van loon bij ziekte, enz. met de uitkeering uit —	**1638 c**	II, 442 v., 463, 496, 568, 586, 590, 597, 609.
Schuldvergelijking met eene bijdrage tot —	**1638 r, 3°.**	III, 199 v.
Algemeene maatregel van bestuur betreffende —		IV, 475—479.
Zie ook Spaarfondsen.		
Fooien. Beding van — in plaats van loon		I, 325 v. II, 24, 32

	Art.	Deel en Bladz.
Gebruik. Van bepaalde zaken als loon	**1637 p, 5°.**	II, 4, v.
Plaatselijk — ten aanzien van inwoning, kost, enz.	**1638 t**	III, 263 v.
Plaatselijk — ten aanzien van kostgeld	**1638 u**	III, 278 v.
Plaatselijk — ten aanzien van de vervulling van godsdienstplichten door en ontspanning van inwonende arbeiders	**1638 v**	III, 283 v.
Plaatselijk — ten aanzien van Zondagsarbeid	**1638 w**	III, 285 v.
Plaatselijk — ten aanzien van het volgen van lessen door minderjarige arbeiders	**1638 w**	III, 286 v.
Betreffende aard en omvang van den te verrichten arbeid	**1639**	III, 397 v.
Einde der dienstbetrekking bepaald door het — betreffende opzegging	**1639 e**	IV, 1 v.
Dagen voor opzegging, aangewezen door het —	**1639 h**	IV, 11 v.
Zie ook Gebruikelijk loon, Vakgebruik *en bij* Ziekte of ongeval.		
Gebruikelijk loon	**1637 q**	II, 63 v.
Voldoening van stukloon in verband met —	**1638 p**	III, 148—174.
Gedeputeerde Staten. *Zie* Boetebepalingen.		
Gedwongen Winkelnering. *Zie* Winkelnering.		
Geestelijken. *Zie* Bedienaren van den Godsdienst.		
Geheimen. Schending van — door den arbeider	**1639 p, 9°.**	IV, 117 v.
Geheimhouding. *Zie* Bewijsstukken *en* Valsche inlichtingen.		
Gehuwde vrouw. *Zie* Vrouw.		
Geld. Vaststelling van loon in —	**1637 p, 1°.**	II, 4, 12 v., 17, 21 v., 57 III, 72 v.
Voldoening van het in — vastgesteld loon	**1638 h**	III, 70—99.
Gemeente. Personen in dienst van eene —. *Zie* Ambtenaren.		
Gemeentebestuur. Vordering in te stellen door het — bij onwettige voldoening van het loon	**1638 j**	III, 101 v.
Geneeskundige behandeling van inwonende arbeiders. *Zie* Verpleging.		
Schuldvergelijking met de kosten der —	**1638 r, 8°.**	III, 199 v.
Gereedschappen. In het bedrijf des arbeiders als loon	**1637 p, 4°.**	II, 4 v.
Gebruik en onderhoud van — als loon	**1637 p, 5°.**	II, 4 v.
Inrichting en onderhoud van —	**1638 x**	III, 292 v.
Schuldvergelijking met den huurprijs van —	**1638 r, 4°.**	III, 198 v., 205 v.
Geschiedenis der wet op de arbeidsovereenkomst. Overzicht der —.		I, I—VIII

	Art.	Deel en Bladz.
Getuigen bij twistgedingen over eene arbeidsovereenkomst	**1940, 1951**	IV, 273 v.
Getuigschrift	**1638 aa**	I, 214 III, 383—396
Aansprakelijkheid des werkgevers betreffende het —	**1638 aa**	III, 384 v., 391 v.
Dienstboden en het —	**1638 aa**	III, 391 v.
Dwingend recht betreffende het —.	**1638 aa**	III, 388 v.
Geheime teekens in het —	**1638 aa**	III, 383 v., 388 v.
Inlichtingen buiten het — om	**1638 aa**	III, 388 v., 392
Rechtsgrond der verplichtingen des werkgevers betreffende het —	**1638 aa**	III, 395 v.
Verplichte inhoud van het —	**1638 aa**	III, 383 v., 387 v.
Verplichtingen des werkgevers betreffende het — in verband met art. 1637 *w*.	**1638 aa**	III, 393
Gevaar voor lijf, eerbaarheid en goed des arbeiders.		
Verplichting des werkgevers om te waken tegen —.	**1638 x**	I, 198 III, 283 v., 292—321
Veroorzaakt door overmacht.	**1638 x**	III, 292
Veroorzaakt door grove schuld.	**1638 x**	III, 319 v.
De Ongevallenwet en de verplichting des werkgevers om te waken tegen —	**1638 x**	III, 292, 314, 317
Verzekering van den arbeider tegen —	**1638 x**	III, 293
De Veiligheidswet en de verplichting des werkgevers om te waken tegen —	**1638 x**	III, 296 v., 311
Den dood des arbeiders tengevolge hebbende.	**1638 x**	III, 292, 296 v., 310
Gevaar, Ernstig	**1639 p, 8°.**	IV, 126 v., 134, 141 v.
Gevaren voor den arbeider bij voortduring der dienstbetrekking	**1639 q, 9°.**	IV, 152 v.
Gewichtige redenen. Ontbinding der arbeidsovereenkomst wegens —.	**1639 w**	IV, 98, 101 v., 107 v., 122, 139 v., 143, 179, 251, 256—267
En overmacht	**1639 w**	IV, 261
Aanwijzing van den bevoegden rechter bij ontbinding wegens —	**1639 w**	IV, 256 v., 261, 263
Dienstboden en ontbinding wegens —	**1639 w**	IV, 263 v.
Dringende redenen tegenover —	**1639 w**	IV, 264 v.
Gewoonte. *Zie* Gebruik.		
Gezondheid. Vereischten ten aanzien van de — bij inwoning van arbeiders.	**1638 t**	III, 263 v.
Godsdienst. Bedienaren van den —.		I, 167—185 IV, 445, 446
Godsdienstonderwijs voor minderjarige arbeiders	**1638 w**	III, 286—292
Godsdienstplichten. Vervulling van — door inwonende arbeiders.	**1638 v**	III, 283—285
Godspenning	**1637 e**	I, 340—347
Vermindering van het loon met het bedrag van den —	**1637 e**	I, 340 v.

	Art.	Deel en Bladz.
Gratis-admissie. *Zie* Kostelooze Procedure.		
Grensstreken. Voldoening van het in geld vastgesteld loon in —	**1638 h**	III, 70—99
Griffie van het Kantongerecht. Indiening van verzoekschriften ter —	**125 b Rv.**	IV, 313 v., 318
Nederlegging ter — van het reglement	**1637 j**	I, 398 v., 411 v.
Nederlegging ter — van zekere schriftelijk aangegane arbeidsovereenkomsten.		I, 465 v.
Grond. Gebruik van een stuk — als loon	**1637 p, 5°.**	II, 4 v.
Schuldvergelijking met den huurprijs van een stuk —	**1638 r, 4°.**	III, 199 v.
Grondige redenen. *Zie* Dringende redenen.		
Grondstoffen. Aankoop van — door den arbeider	**1637 s**	II, 123 v., 130 v.
Schuldvergelijking met den koopprijs van —	**1638 r, 5°.**	III, 199 v.
Vaststelling van het loon in —	**1637 p**	II, 13 v.
Grondwet. Art. 150 der —		I, 113, 120, 122, 130
Grove beleediging. *Zie* Beleediging.		
Handelsbedienden. Verplichtingen van —.		I, 133 v. II, 369 v. III, 405
Handelsreizigers		I, 207, III, 21, 146, 207, 223 v.
Handmerk. *Zie* Analfabeten.		
Handpenning. *Zie* Godspenning.		
Herhalingsonderwijs voor minderjarige arbeiders	**1638 w**	III, 286—292
Hoofdelijke aansprakelijkheid wegens onrechtmatig verbreken der dienstbetrekking		IV, 238 v.
Hooger bezoldigde arbeiders		I, 208, 243—251, II, 195 v., 206, III, 126 v., 217 v., 225
Huis des werkgevers. Woonplaats van inwonende arbeiders in het — *Zie ook bij* Orde.	**79**	I, 297
Huishouding. Arbeidsovereenkomsten, aangegaan door de vrouw ten behoeve van de —	**164**	I, 297
Bekendmaking van bijzonderheden omtrent de — des werkgevers	**1639 p, 9°.**	IV, 117 v.
Inkrimping der — als gewichtige reden voor ontbinding der arbeidsovereenkomst	**1639 w**	IV, 256 v.
Schuldvergelijking met den koopprijs van benoodigdheden der —	**1638 r, 5°.**	III, 199 v.
Huisvader. Verplichtingen van een goed —	**1638 z**	III, 381
Huur en verhuur. Omschrijving van —	**1584**	I, 307 v.
Verschil tusschen — en arbeidsovereenkomst		I, 308
Hulparbeiders	**1637 a**	I, 325, 327

	Art.	Deel en Bladz.
Hulpstoffen. Schuldvergelijking met den koopprijs van —	**1638 r, 5°.**	III, 199 v.
Vaststelling van het loon in —	**1637 p**	II, 13 v.
Inlichtingen omtrent arbeiders	**1638 aa**	III, 388 v., 392
Inpandgeving. *Zie* Beslag.		
Interesten. *Zie* Rente.		
Internen-stelsel	**1638 t**	III, 264 v.
Inwonende arbeiders. Vaststelling van het loon van —	**1637 p**	II, 4, 6 v.
Woonplaats van —	**79**	I, 297
Zie ook bij Dagvaarding, Dienstboden, Exploiten, Gebruik, Gezondheid, Godsdienstplichten, Huis des werkgevers, Inwoning, Kostgeld, Ontspanning, Orde, Vegetariërs *en* Verpleging.		
Inwoning. Voldoening van loon, vastgesteld in —	**1638 t**	III, 263—278
Plaatselijk gebruik ten aanzien van —	**1638 t**	III, 264 v.
Dwingend recht ten aanzien van —	**1638 t**	III, 264 v.
In verband met verpleging bij ziekte *Zie ook* Kostgeld.	**1638 t**	III, 270 v.
Inzage. Van het reglement ter griffie	**1637 j**	I, 398 v.
Van een ontwerp-reglement en van ontworpen wijzigingen	**1637 k**	I, 415, 421 v.
Kantongerecht. *Zie* Griffie.		
Kantonrechter. Ontbinding door den — van arbeidsovereenkomsten, door gehuwde vrouwen aangegaan		IV, 65—85
Ontbinding door den — van arbeidsovereenkomsten, door minderjarigen aangegaan	**1639 m**	IV, 85—89
Ontbinding door den — van arbeidsovereenkomsten wegens gewichtige redenen	**1639 w**	IV, 256—267
Betrekkelijke bevoegdheid van den —	**125 b, Rv.**	IV, 312
Uitbreiding der bevoegdheid van den —	**39, 3°. R.O.**	IV, 178, 286 v., 377—410
Bevoegdheid van den — in zaken betrekkelijk tot arbeidsovereenkomsten met ambtenaren		IV, 379 v.
Overgangsbepaling betreffende de bevoegdheid van den —		IV, 433—444
Karenz-tijd. *Zie bij* Ziekte of ongeval.		
Kellners. *Zie* Fooien.		
Kenmerk in het getuigschrift	**1638 aa**	III, 383 v., 388 v.
Kenmerken. Overeenkomsten die de bevatten van eene arbeidsovereenkomst en van eenige andere soort van overeenkomst	**1637 c**	I, 331—337
Kennisgeving des griffiers	**125 d, Rv.**	IV, 312, 334, 472
Kern, *Zie* Vertegenwoordigers.		
Kiesbevoegdheid. Uitoefening der —	**1638 c**	II, 443, 456, 579, 587
Kinderwetten. Vermelding van artikelen der —	**1195, 4°.**	I, 299
	1638 f	III, 45, 52

	Art.	Deel en Bladz.
Kleeding. Vaststelling van het loon in —	**1637 p, 3°.**	II, 13 v.
Aankoop door den arbeider van eene bijzondere —	**1637 s**	II, 123 v., 130 v.
Koers van vreemd geld	**1638 h**	III, 71 v., 98
Koetsiers van stationneerende rijtuigen		I, 325, 327
Koophandel. Wijziging van het Wetboek van —	**754 K**	IV, 282, 283
Kost. Loon vastgesteld in —. *Zie* Inwoning *en* Kostgeld.		
Kostelooze Procedure	**872 en 874 a, Rv.**	IV, 290, 292, 321, 347, 357—376
Kostende Prijs van benoodigdheden, enz.	**1637 s**	II, 130, 133 v.
	1638 r, 5°.	III, 199 v.
Kostgeld	**1638 u**	III, 278—283
Contractueele vaststelling van —	**1638 u**	III, 279 v.
Schuld des werkgevers in verband met —	**1638 u**	III, 279 v.
Toedoen des arbeiders in verband met —	**1638 u**	III, 280 v.
Kruis. *Zie* Analfabeten.		
Kwijting te geven door gehuwde vrouw. *Zie* Vrouw.		
Landbouw. Arbeidsovereenkomsten ten behoeve van den — aangegaan.		I, 10, 58, 145, 149 II, 16 v., 25 v., 35 v., 41 v. III, 129, 133 v., 208, 330
Lastgeving. Verhouding tusschen arbeidsovereenkomst en —	**1637 c**	I, 332 v.
Lasthebbers. Arbeiders als —	**1639 a**	III, 400
Leekenrechtspraak		IV, 286, 294—311
Leerlingen		I, 203—204
		II, 4 v.
Leven. Dienstbetrekkingen voor het — aangegaan	**1639 v**	I, 142, 175 II, 384 IV, 177 v., 241—256, 262
Levensbehoeften. Eerste — van den arbeider en zijn gezin *Zie ook* Kostgeld.	**1637 p, 4°.**	II, 13, 28
Levensverzekering-Maatschappijen. *Zie* Wetenschappelijke balans.		
Lichaamsgebrek. *Zie* Valsche Inlichtingen.		
Liederlijk gedrag des arbeiders	**1639 p, 3°.**	IV, 117 v.
Liefdadigheid. Arbeidsovereenkomsten uit — aangegaan		I, 221, 226, 451 IV, 149
Liquidatie der onderneming van den werkgever		III, 407
Livretten. *Zie* Arbeidsboekjes.		
Lokaal. Gebruik van een — als loon	**1637 p, 5°.**	II, 4 v.
Schuldvergelijking met den huurprijs van een —	**1638 r, 4°.**	III, 199 v.
Lokalen. Inrichting van — waarin de arbeid verricht wordt	**1638 x**	III, 292 v.

	Art.	Deel en Bladz.
Loon. Bij aanbestedingen		II, 65 v.
Keuze van het woord —	**1637 a**	I, 316, 319, 322
Berekening van het in geld vastgesteld — per dag	**1637 o**	II, 1 v.
Vaststelling van het —	**1637 p**	II, 4 v., 92
Geen bepaald — vastgesteld	**1637 q**	II, 63—77
In ongeoorloofde bestanddeelen vastgesteld —	**1637 r**	II, 77—122
Voldoening van het — op den bepaalden tijd	**1638**	II, 437—439
Verschuldigdheid van het —, naar tijdruimte vastgesteld	**1638 a**	II, 439—441
Geen — verschuldigd voor den tijd dat niet gearbeid is	**1638 b**	II, 441—442, 508 v., 559, 581
Behoud van aanspraak op — voor den tijd dat de werkgever van den arbeid geen gebruik heeft gemaakt	**1638 d**	II, 448 v., 505 III, 1—17, 150, 153, IV, 53, 160 v., 191 v., 211, 236
Zie ook bij Beslag, Boekhouding, Dagloon, Godspenning, Inwonende arbeiders, Inwoning, Kostgeld, Militaire verplichtingen, Munt, Plaats van voldoening, Schuldvergelijking, Staangeld, Stukloon, Uitbetaling, Verhooging, Verjaring, Voldoening, Vreemd geld, Winkelnering, Winst *en* Ziekte of ongeval.		
Machtiging te verleenen door den kantonrechter tot opvordering van spaargelden van minderjarigen.	**1637 s**	II, 145, 152 v., 159, 163 v.
Zie ook bij Spaarfondsen.		
Matiging door den rechter. Van pœnale sanctiën		II, 409 v.. 411 v.
Van eene bedongen schadeloosstelling	**1639 r**	IV, 168 v., 175, 177 v.
Zie ook Beperking.		
Meesters. Het woord des — als bewijsmiddel		IV, 273 v.
Memorie van Toelichting. Uitgebreidheid en uitvoerigheid der —.		I, 263
Militaire verplichtingen. Behoud van aanspraak op loon in verband met de vervulling van —	**1638 e**	II, 470 v., 504, 527, 535, 557, 565
Einde der dienstbetrekking in verband met de vervulling van —.		IV, 49—57
Opzeggingstermijn in verband met de vervulling van —		IV, 49—52, 57
Minder afhankelijke arbeiders. *Zie* Hooger bezoldigde arbeiders.		
Minderjarigen. Handelingsbevoegdheid van gemachtigde —	**1637 g**	I, 378—388
Arbeidsovereenkomst, door niet gemachtigde — aangegaan	**1637 h**	I, 388, 393—397

	Art.	Deel en Bladz.
Voldoening van het loon aan —	**1638 f**	III, 45—53
Regeling van den arbeid ten aanzien van —	**1638 w**	III, 286—292
Overgangsbepaling ten aanzien van —	**Art. I Ov.**	IV, 414 v.
Zie ook bij Concurrentie-beding, Eindigen der dienstbetrekking, Gebruik, Godsdienstonderwijs, Herhalingsonderwijs, Minderjarigheid, Ontbinding, Spaarfondsen, Vakonderwijs *en* Voortgezet onderwijs.		
Minderjarigheid. Inroeping van —	**1483**	I, 307
Minimum-loon		II, 65 v.
Misdrijven	**1639 p, 4°.**	IV, 117 v, 124
Mishandeling. Door den arbeider	**1639 p, 5°.**	IV, 117 v., 120 v.
Door den werkgever	**1639 q, 1°.**	IV, 152 v.
Model. Voor het verzoekschrift aan den kantonrechter	**125 b Rv.**	IV, 312, 471
Voor de kennisgeving des griffiers	**125 c Rv.**	IV, 317, 472
Moreele Schade. *Zie* Schade.		
Motie. Van den heer van Welderen Rengers		I, 288—291 IV, 398, 401
Van den heer 't Hooft.		I, 183 v. IV, 438—441
Munt. Vaststelling van het loon in Nederlandsche —	**1637 p, 1°.**	II, 5 v, 15 v., 21, 34, 40, 44, 50
Vaststelling van het loon in vreemde —	**1637 p, 1°.**	II, 5 v., 12, 21, 34, 40
Zie ook Geld *en* Vreemd geld.		
Muntwet 1901. *Zie* Geld.		
Naamlooze Vennootschappen. Directeuren van —. *Zie* Bestuurders.		
Omzetting van bedrijven in —.		III, 407
Nederlegging. *Zie* Griffie van het Kantongerecht.		
Nietige bedingen. *Zie* Dwingend Recht.		
Nood. Arbeid te verrichten in geval van —	**1639**	III, 397 v.
Noodzakelijkheid eener wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst		I, 1, 3, 4
Notariëele akten	**1637 ij**	II, 412
Omstandigheden. „Zeer bijzondere —"	**1638 c**	II, 442 v., 452 v.
Onbekwaamheid. Ernstige — des arbeiders tot den bedongen arbeid.	**1639 p, 2°.**	IV, 117 v.
Onbepaald loon. *Zie bij* Loon *en* Collectieve Arbeidsovereenkomst.		
Onbepaalden tijd. Dienstbetrekking, aangegaan voor —	**1639 g**	II, 7—11
Dienstboden en dienstbetrekkingen, voor — aangegaan		IV, 9
Zie ook bij Opzegging.		
Onderhoudsplicht. Wettelijke —	**1638 g**	III, 53 v.
Onderneming. Overgang in andere handen of liquidatie van de — des werkgevers.		III, 407

	Art.	Deel en Bladz.
Onderricht als loon	**1637 p, 7°.**	I, 203 v. II, 4 v.
Ongevoorloofd loon. *Zie bij* Loon.		
Ongevoorloofde bedingen. *Zie* Winkelnering.		
Ongeval. *Zie bij* Verpleging *en* Ziekte of ongeval.		
Ongevallenverzekering	**1638 c** **1638 jj**	II, 450 v., 462, 499
Zie ook bij Ongevallenwet 1901.		
Ongevallenwet 1901. Het verband tusschen de — en art. 1638 *x* Burg. Wetboek	**1638 x**	III, 292, 314, 317
Onkosten. Bijkomende — van schriftelijke arbeidsovereenkomst	**1637 d**	I, 337 v.
Onrechtmatig beëindigen der dienstbetrekking. *Zie bij* Eindigen.		
Onrechtmatige daad. Verantwoordelijkheid des werkgevers voor de — des arbeiders	**1403**	I, 305 v.
Onregelmatige wijzen van beëindigen der dienstbetrekking		III, 405
Ontbinding. Door den rechter van eene arbeidsovereenkomst, door eene gehuwde vrouw aangegaan. *Zie bij* Vrouw.		
Door den rechter, op verzoek van den wettelijken vertegenwoordiger, van eene arbeidsovereenkomst, door een minderjarige aangegaan	**1639 m**	I, 387 v., 392 v. IV, 85—89
Door den rechter, op verzoek van het Openbaar Ministerie, van eene arbeidsovereenkomst, door een minderjarige aangegaan	**1639 n**	IV, 86, 89—93
Door den rechter, op verzoek van partijen, wegens gewichtige redenen	**1639 w**	I, 403, 416 II, 407, IV, 256—267
Vordering tot — der arbeidsovereenkomst met schadevergoeding	**1639 x**	II, 360, 364 v., 407 IV, 107, 150, 179, 265, 267—268
Zie ook bij Dood.		
Ontslag. Van arbeiders ter zake van het lidmaatschap van eene zekere vereeniging		I, 30 II, 196
Van bestuurders van naamlooze vennootschappen		I, 205, 206
Zie ook Eindigen.		
Ontspanning van den arbeid	**1638 v**	III, 283—285
Onzedelijkheid. *Zie bij* Verpleging *en* Ziekte of ongeval.		
Openbaar Ministerie. *Zie bij* Ontbinding.		
Opzegging. Bij eene dienstbetrekking, voor bepaalden tijd aangegaan	**1639 e**	III, 417 IV, 1

	Art.	Deel en Bladz.
In verband met verlenging van den duur eener dienstbetrekking.	**1639 f**	IV, 5—7
Dagen, tegen welke de — moet geschieden	**1639 h**	IV, 11—12, 23
Gebruik ten aanzien van de —	**1639 h**	IV, 11 v.
Bij eene dienstbetrekking, voor onbepaalden tijd aangegaan	**1639 g — 1639 i**	IV, 7—42
Van eene dienstbetrekking met een gefailleerden werkgever		IV, 412
Van eene dienstbetrekking, aangegaan voor het leven of voor zeer langen tijd	**1639 v**	I, 142, 175 II, 384 IV, 177 v., 241—256, 262
In verband met wijziging van het reglement	**1637 k**	I, 400 v., 415 v.
Opzeggingstermijn	**1639 i**	I, 22, 33, 37, 41, 43, 54, 83, 167 III, 262, 417 v., 424 v., 436 v., 453 v., 467 v., 488 v. IV, 9, 12—42, 169 v.
Gebruik ten aanzien van den —	**1639 i**	IV, 23, 39 v.
Verlenging van den — naar gelang van den duur der dienstbetrekking		IV, 13, 18 v., 22
Staangeld in verband met den —		IV, 19
Gelijkheid van den — voor beide partijen	**1639 i**	IV, 21, 24 v., 31 v., 35 v.
Ten aanzien van meer afhankelijke arbeiders	**1639 i**	IV, 12, 25
Wanneer het loon is vastgesteld in het gebruik van eene woning, enz.		IV, 25 v., 31 v.
Dienstboden in verband met den —		IV, 29 v.
Opzet. *Zie* Verpleging *en* Ziekte of ongeval.		
Orde. Gehoudenheid des arbeiders aan voorschriften betreffende de goede — in de onderneming des werkgevers	**1639 b**	III, 401, 402
Verplichting van inwonende arbeiders om zich te gedragen naar de — des huizes	**1639 c**	I, 450 v., 453 III, 402, 403
Overdracht van loon. *Zie* Beslag.		
Overeenkomsten van gemengden aard	**1637 c**	I, 331 v. II, 24, 32
Overgangsbepalingen		IV, 414—431, 433—444
Betreffende minderjarigen	**Art. I Ov.**	IV, 414 v.
Betreffende reglementen	**Art. I Ov.**	IV, 414 v.
Betreffende den duur der arbeidsovereenkomst	**Art. I Ov.**	IV, 415—418
Betreffende arbeiders bij de spoorwegdiensten	**Art. II Ov.**	IV, 429—431

	Art.	Deel en Bladz.
Betreffende de bevoegdheid des kantonrechters	**Wet van 20 Juni 1908 (S. 207).**	IV, 433—444
Betreffende staangeld	**1638 s**	III, 222
Overlijden Van huisgenooten, enz. des arbeiders	**1638 c**	II, 443, 452, 454, 456
Zie ook bij Dood.		
Overmacht. Ten aanzien van veiligheid van arbeiders	**1638 x**	III, 292
Als gewichtige reden voor ontbinding der arbeidsovereenkomst	**1639 w**	IV, 261
Participatie-stelsel *Zie* Winst.		
Plaats van voldoening van het loon	**1638 k**	III, 109—125
Verkoop van alcoholhoudenden drank op de —	**1638 k**	III, 109 v.
Winkelnering op de —	**1638 k**	III, 109 v.
Strafbepaling betreffende de —		III, 110 v.
Rechtsgevolg van betaling op eene verboden —	**1638 k**	III, 111 v.
Plaatselijk gebruik. *Zie bij* Gebruik.		
Plakzegel. *Zie* Zegel.		
Portiers. *Zie* Fooien.		
Procedeeren. Wijze van — in zaken betrekkelijk tot eene arbeidsovereenkomst		II, 81 v., IV, 29, 288 v., 294
Proef. Aanneming van werk bij wijze van — aangegaan	**1637 c**	I, 331 v.
Proeftijd	**1639 l**	IV, 57—65
Provincie. Personen in dienst van eene —. *Zie* Ambtenaren.		
Provisie-stelsel *Zie* Handelsreizigers *en* Uitbetaling.		
Prijs van aangenomen werk	**1637 b, 1643**	I, 330, 331 IV 271
Publiekrechtelijk lichaam. Personen in dienst van eenig —. *Zie* Ambtenaren.		
Publiekrechtelijke aard van sommige artikelen		III, 283 v.
Publiekrechtelijke regeling		I, 113, 115 v., 119, 215 v.
Publiekrechtelijke verplichtingen. Behoud van aanspraak op loon bij verzuim wegens het vervullen van —	**1638 c**	II, 443, 503, 548 v., 579 v., 587 v., 590
Rechte. Verschijnen in —. *Zie bij* Vrouw *en* Minderjarigen.		
Rechterlijke Organisatie. Wijziging der Wet op de —		IV, 377—410
Rechtspersoon. Ontbinding van een —. *Zie bij* Dood.		
Rechtspersoonlijkheid. *Zie bij* Collectieve Arbeidsovereenkomst.		
Rechtsvordering. Wijziging van het Wetboek van Burgerlijke —		IV, 284—376

	Art.	Deel en Bladz.
Rechtspraak met betrekking tot de arbeidsovereenkomst		I, 216 IV, 285—293
Reederij. Arbeidsovereenkomst tusschen de — en den schipper	**1637 z**	I, 141 II, 415—423
Reëele executie		IV, 94 v.
Regelmatige wijzen van beëindiging der dienstbetrekking		III, 405
Registratie. Vrijstelling van —	**1637 ij**	I, 338, 339 II, 412—415, IV, 321, 347 v.
Vrijstelling van — van rechterlijke beschikkingen	**872, 3e lid, Rv.**	IV, 347 v.
Reglement	**1637 j, 1637 k**	I, 398—461
Afwijking bij overeenkomst van het —	**1637 m**	I, 463
Analfabeten en het —	**1637 j**	I, 399, 451 v., 458, 460
Nederlegging van het — ter griffie van het Kantongerecht	**1637 j, 2°.**	I, 398 v., 411 v.
Ophanging van het — in het arbeidslokaal	**1637 j, 3°.**	I, 398 v., 411 v.
Rechtskarakter van het —		I, 399 v., 450, 453
Verplicht —.		I, 399 v., 409 v., 414, 437 v., 441 v.
Verklaring des arbeiders betreffende een toekomstig —, of eene toekomstige wijziging van een bestaand —	**1637 l**	I, 462
Wijziging van het —	**1637 k**	I, 400, 415—461
Wijziging van het — als gewichtige reden voor ontbinding der arbeidsovereenkomst	**1639 w**	IV, 256 v.
Zegelrecht verschuldigd voor het —	**1637 ij**	II, 412
Zie ook bij Collectieve Arbeidsovereenkomst *en* Tijd.		
Rekenmunt. *Zie* Geld.		
Rente. Bij schadeloosstelling bij het doen eindigen der dienstbetrekking	**1639 r**	IV, 169, 172 v.
Van staangeld	**1638 s**	III, 218 v., 223
Restitutio in integrum. *Zie* Voldoening.		
Risico van den arbeid		I, 312 v.
Rijksinrichtingen. Uitbetaling van loon bij ziekte, enz. in —.	**1638 c**	II, 602, 605 v., 611
Voldoening van stukloon in —.	**1638 p**	III, 161
Rijkspostspaarbank. Inlagen in de — ten behoeve van minderjarige arbeiders	**1637 s**	II, 123 v.
Schuldvergelijking met inlagen in de —	**1638 r, 3°.**	III, 199 v.
Belegging van staangeld in de —	**1638 s**	III, 222 v.
Schade. Vergoeding van moreele —	**1637 w**	II, 355—368
Schadeloosstelling bij het doen eindigen der dienstbetrekking	**1637 k, 1639 o**	I, 416 IV, 93 v.

	Art.	Deel en Bladz.
Bedrag der —	**1639 r**	IV, 168—179, 227 v.
Matiging door den rechter van eene bedongen —	**1639 r**	IV, 168 v., 175, 177 v.
Dienstboden in verband met de —		IV, 174
Nietigheid van het beding van eene geringere — voor den arbeider	**1639 r**	IV, 174 v.
Zie ook bij Rente.		
Schadevergoeding. Cumulatie van boete en —	**1637 v**	II, 213, 229, 246, 264, 305, 337, 339—355
Door den rechter naar billijkheid vastgesteld	**1637 w**	II, 339 v., 355—368, III, 393
Bij het einde der dienstbetrekking verschuldigd	**1195, 4°.** **1639 t**	I, 299 v. III, 253, 408, 458, IV, 130, 134 v., 151, 159, 182—238
Schuldvergelijking met —	**1638 r, 1°.**	III, 198—199
Zie ook bij Concurrentie-beding.		
Scheepsgezellen. *Zie* Schipper.		
Scheepsofficieren. *Zie* Schipper.		
Scheepsvolk	**754 K.**	IV, 282—283
Schipper. Arbeidsovereenkomst tusschen den — en de scheepsofficieren en scheepsgezellen	**1637 z**	I, 141 II, 415—423
Zie ook Reederij.		
Schorsing van de beraadslaging over het wetsontwerp in de Eerste Kamer		I, 288—293
Schriftelijk bewijs bij schuldvergelijking	**1638 r**	III, 208 v., 214 v.
Schriftelijke arbeidsovereenkomst. Verplichting tot het aangaan van eene —		I, 251—254, 339 v.
Verplichting tot het nederleggen ter griffie van eene —		I, 465 v.
Kosten van eene —	**1637 d**	I, 337 v.
Verplichting tot het aangaan van eene — bij bepaalde vormen van loon	**1637 p**	II, 16 v., 28 v., 36 v., 47 v.
Schriftelijke machtiging van minderjarigen	**1637 g**	I, 378, 382—391
Schuld. Verhindering van den arbeid door de eigen — des werkgevers	**1638 d**	III, 3 v.
Grove — des arbeiders bij ongeval, enz.	**1638 x**	III, 319 v.
Schuldvergelijking tegen de vordering tot uitbetaling van het loon	**1638 r**	I, 167 II, 12, 174, 179, 205, 229, 355 III, 198—217
Het truck-ontwerp in verband met de —	**1638 r**	III, 200 v.
Bij het einde der dienstbetrekking	**1638 r**	III, 198 v., 205 v.
Vaststelling van het loon in verband met de —	**1638 r**	III, 209 v., 216

	Art.	Deel en Bladz.
Schriftelijk bewijs bij de —	**1638 r**	III, 208 v., 214 v.
Simulatie van ziekte, enz. *Zie bij* Verpleging *en* Ziekte of ongeval.		
Slaapplaatsen van inwonende arbeiders	**1638 t**	III, 266 v.
Slotbepaling		IV, 432
Sociale beteekenis der wettelijke regeling van de arbeidsovereenkomst		I, 1—108 III, 458 v.
Spaarfondsen ten behoeve van minderjarige arbeiders	**1637 s**	II, 123, 130 v., 136 v., 146 v., 151, 167 v.
Opvordering van gelden uit —.	**1637 s**	II, 145, 152 v., 159, 163 v.
Schuldvergelijking met inlagen in —	**1638 r, 3°.**	III, 199 v.
Algemeene maatregel van bestuur betreffende —	**1637 s**	II, 123, 125 v. IV, 479—481
Spoorwegdienst. Personen in dienst van ondernemers eener —	**Art. II, Ov.**	I, 249, 283 IV, 429—431
Staangeld	**1638 s**	I, 22, 33 v., 42, 43, 300 v. III, 130, 175, 217—263, 408, 423 v., 448 v., 462, 470, 495 v.
Belegging van het — in de Rijkspostspaarbank	**1638 s**	III, 222 v.
Werkstaking in verband met —	**1638 s**	III, 222, 229 v., 253, 259, 262
Overgangsbepaling in verband met —	**1638 s**	III, 222
Handelsreizigers en het —	**1638 s**	III, 223 v.
Renten van het —	**1638 s**	III, 218 v., 223
Eigendom van het —	**1638 s**	III, 224
Bedrag van het —	**1638 s**	III, 217 v., 222 v., 226 v., 259 v.
Hooger bezoldigde arbeiders en het —	**1638 s**	III, 217 v., 225
Wederkeerigheid van —	**1638 s**	III, 226 v., 246, 254, 256
Algemeene maatregel van bestuur betreffende het —.	**1638 s**	III, 217, 225, 259 v., IV, 473—475
Staat. Personen in dienst van den —. *Zie* Ambtenaren.		
Stalling. Gebruik van — als loon	**1637 p, 5°.**	II, 4 v.
Sterke drank. *Zie* Alcoholhoudende drank.		
Strafbeding. *Zie bij* Boete.		
Strafbepalingen		I, 15, 31, 113, 117, 160, 210 v., 216 v., 240 II, 90, 95 v., 110, 119 III, 110 v.
Zie ook Burgerrechtelijke Strafbepalingen.		
Stukloon	**1637 o**	II, 1
Behoud van aanspraak op — bij verhindering wegens ziekte, enz.	**1638 c**	II, 443 v.

	Art.	Deel en Bladz.
Behoud van aanspraak op — bij verhindering van den werkgever	**1638 d**	III, 1 v.
Tijd van uitbetaling van — . . .	**1638 m**	III, 144, 145
Het uit te betalen gedeelte van —	**1638 p**	III, 148—174
Het gebruikelijk loon in verband met het uit te betalen gedeelte van —	**1638 p**	III, 156 v.
Wijze van uitbetaling van — in Rijksinrichtingen	**1638 p**	III, 161
Verhooging wegens te late uitbetaling van —	**1638 q**	III, 176 v.
Schuldvergelijking met hetgeen bij — te veel is betaald.	**1638 r, 7°.**	III, 200
Stukwerk. Gebrek aan bedongen hulp bij — als dringende reden voor beëindiging der dienstbetrekking	**1639 q, 6°.**	IV, 152, 155 v.
Stuurlieden. *Zie* Scheepsvolk.		
Surséance van betaling	**233, 5°. F.**	IV, 412
Tantièmes. *Zie bij* Uitbetaling *en* Winst.		
Terminologie. Gelijkheid in — in het wetsontwerp		I, 295 v.
Termijn. Van opzegging. *Zie* Opzeggingstermijn.		
Van kennisgeving door den griffier	**125 c Rv.**	IV, 313 v., 318 v.
Toedoen. *Zie bij* Kostgeld.		
Toekomstig reglement. *Zie bij* Reglement.		
Toelichting. Uitgebreidheid en uitvoerigheid der Memorie van — . .		I, 263
Truck. *Zie* Winkelnering.		
Truck-ontwerp		I, 34, 117, 255 v. II, 5 v., 31 v., 124 v. III, 54 v., 101 v., 109 v., 127 v., 175, 183 v., 200 v.
Tuchtwet. Art. 21 der —		III, 54 v., 58 v.
Tuinbouw. *Zie* Landbouw.		
Tusschenkomst. *Zie bij* Collectieve Arbeidsovereenkomst.		
Tijd. Het begrip van — in de omschrijving der arbeidsovereenkomst .	**1637 a**	I, 314 v., 320
Van beraad over nieuwe of gewijzigde reglementen. . . .	**1637 k**	I, 420, 428 v., 439 v., 443 v., 447
Voldoening van het loon op den bepaalden —	**1638**	II, 437—439
Loon verschuldigd voor den ganschen — der dienstbetrekking .	**1638 a**	II, 439—441
Geen loon verschuldigd voor den — dat niet is gearbeid	**1638 b**	II, 441, 442
„Betrekkelijk korten —". *Zie bij* Ziekte of ongeval.		
Van uitbetaling. *Zie* Uitbetaling.		
Van verpleging van inwonende arbeiders. *Zie bij* Verpleging.		
Dienstbetrekkingen, aangegaan voor bepaalden —.	**1639 e** **1639 f**	IV, 1—7
Dienstbetrekkingen aangegaan voor onbepaalden —	**1639 g**	IV, 7—11

	Art.	Deel en Bladz.
Tijdloon	**1637 o**	II, 1
Uitbetaling van naar tijdruimte vastgesteld loon	**1638 l**	I, 105, 166 III, 125—137, 159, 166 IV, 434
Gebruik ten aanzien van de — .	**1638 l**	III, 132 v.
In verband met landbouwtoestanden.	**1638 l**	III, 129 v., 133 v.
Dwingend recht ten aanzien van —	**1638 l**	III, 136
Ambtenaren in verband met den tijd van —	**1638 l**	I, 249 v. III, 137
Van niet naar tijdruimte vastgesteld loon	**1638 m**	III, 144—145, 159
Van provisiën, tantièmes en dergel.	**1638 n**	III, 145—147
Van loon, op verschillende wijzen vastgesteld	**1638 o**	III, 147—148
Zie ook bij Zondag.		
Uitgaven door den arbeider voor den werkgever gedaan.	**1195, 4°.**	I, 298—304
	233, 5°. F.	IV, 412 v.
Uitleenen. Het zg. — van arbeiders .	**1639 q, 8°.**	IV, 155 v.
Uitsluiting. Verplichtingen des werkgevers bij —		III, 433, 458 IV, 121 v., 158 v., 184 v.
Uniformiteit. *Zie* Algemeene regeling.		
Vakgebruik	**1638 c**	II, 583, 584
Vakonderwijs voor minderjarige arbeiders	**1638 w**	III, 286—292
Vakorganisatie		I, 20, 46, 47, 218, 223, 227, 469 II, 47 v., 56 v. III, 410 v.
Vakvereenigingen. Rechtspersoonlijkheid van — *Zie bij* Collectieve Arbeidsovereenkomst.		
Valsche inlichtingen. Omtrent lichaamsgebreken. *Zie bij* Verpleging *en* Ziekte of ongeval.		
Omtrent het eindigen van eene vorige dienstbetrekking . . .	**1639 p, 1°.**	IV, 1 v.
Vaststelling van het loon. *Zie bij* Loon.		
Veehouderij. *Zie* Landbouw.		
Vegetariërs als inwonende arbeiders .	**1638 t**	III, 277
Veiligheid. Voorschriften betreffende de —	**1639 b**	III, 401, 402
Veiligheidswet	**1638 x**	III, 296 v., 311
Veldarbeiders. *Zie* Landbouw.		
Verband tusschen de wettelijke regeling der arbeidsovereenkomst en de overige wetgeving		I, 109—131
Verbreken. Eigenmachtig —. *Zie bij* Eindigen.		
Verduistering. *Zie* Misdrijven.		
Vergoeding. Vordering van verdere — bij het doen eindigen der dienstbetrekking	**1639 s**	IV, 179—182

	Art.	Deel en Bladz.
Verhaal der kosten van verpleging. *Zie bij* Verpleging.		
Verhindering. Van den werkgever om te doen arbeiden	1638 d	III, 1—17
Van den werkgever om inwoning en kost te verschaffen. *Zie* Kostgeld.		
Verhooging van het loon wegens te late uitbetaling	1638 q	I, 298 v. III, 142, 173, 174—198 IV, 232 v.
Het Truck-ontwerp in verband met de —	1638 q	III, 175, 183 v.
Stukloon en de —	1638 q	III, 176 v.
Zondagen en de —	1638 q	III, 177 v.
Bewijslast in verband met de —	1638 q	III, 197 v.
Beperking door den rechter van de —	1638 q	III, 174, 188 v.
Verjaarde vorderingen. Aanhangig maken van —		IV, 333
Verjaring van loonvorderingen	2005 2006	IV, 276—281
Verjaringstermijn		IV, 240
Verleiding. Door den arbeider	1639 p, 6°.	IV, 117 v.
Door den werkgever	1639 q, 1°.	IV, 152 v.
Van den arbeider tot het onrechtmatig verbreken van de dienstbetrekking		IV, 238 v.
Verlenging. Van den duur eener dienstbetrekking	1639 f	IV, 5—7
Opzegging in verband met — van den duur eener dienstbetrekking	1639 f	IV, 5 v.
Van den opzeggingstermijn naar gelang van den duur der dienstbetrekking. *Zie bij* Opzeggingstermijn.		
Verlichtingsmiddelen. Vaststelling van het loon in —	1637 p, 2°.	II, 4 v., 12, 27
Vermindering. *Zie* Beperking *en* Matiging.		
Veronachtzaming. Grove — van de plichten des arbeiders	1639 p, 11°.	IV, 118
Veroordeeling. Beperking van de — door den rechter. *Zie* Beperking.		
Verpleging van inwonende arbeiders	1638 ij	I, 84, II, 458 v., 478, 483 490 v., 497, 500, 546, 550, III, 321—374
Opneming in een ziekenhuis in verband met de —	1638 ij	II, 497, III, 325 v., 336, 345 v., 356 v., 363 v.
Verhaal van de kosten van —	1638 ij	III, 322 v., 326 v., 346, 350
Wijze van voorziening in de —	1638 ij	III, 322 v., 326 v., 335, 365 v.
Grove schuld des arbeiders in verband met de verplichting des werkgevers tot —	1638 ij	III, 322 v.

	Art.	Deel en Bladz.
Opzet en onzedelijkheid des arbeiders in verband met de —	1638 ij	III, 322 v.
Valsche inlichtingen omtrent lichaamsgebreken in verband met de —	1638 ij	III, 322 v.
De eed van geneeskundigen in verband met de —	1638 ij	III, 325 v.
Dwingend recht ten aanzien van de verplichting des werkgevers tot —	1638 ij	III, 322, 325 v., 330 v., 333 v., 339 v., 352 v., 358, 362
Berekening der kosten van —	1638 ij	III, 325 v., 336, 345 v.
De verplichting tot — en het behoud van aanspraak op loon krachtens art. 1638 *c*	1638 ij	III, 324 v., 354 v.
Verzekering tegen de kosten van —	1638 ij	III, 328, 368 v.
Duur der verplichting tot —	1638 ij	III, 322 v., 329, 332 v.
Bevalling eener ongehuwde dienstbode in verband met de verplichting tot —	1638 ij	III, 337 v, 344
Aggravatie en simulatie in verband met de —	1638 ij	III, 368, 374
Schuldvergelijking met de kosten van —	1638 r, 8°.	III, 198 v., 206, 358, 363
Verplichting tot het uitvaardigen van een reglement. *Zie bij* Reglement.		
Verplichtingen. Algemeene — des werkgevers	1638 z	III, 374—383
Algemeene — des arbeiders	1639 d	III, 404, 405.
Verschijnen in rechte. *Zie bij* Vrouw *en* Minderjarige.		
Vertegenwoordiger. Wettelijke —. *Zie* Minderjarige, Ontbinding *en* Verzet.		
Vertegenwoordigers van arbeiders		I, 420 v., 431 v., 440 v.
Vertraging in de uitbetaling van het loon. *Zie* Verhooging.		
Verval. Van de vordering ter zake van nietige voldoening van het loon	1638 j	III, 105
Van de vordering ter zake van het eindigen der dienstbetrekking	1639 u	IV, 239—240
Vervallen vorderingen. Aanhangig maken van —		IV, 333
Vervanging van den arbeider	1639 a	III, 399—400
Verwarmingsmiddelen. Vaststelling van het loon in —	1637 p, 2°.	II, 4 v., 12, 27
Verzekering. In verband met de aansprakelijkheid des werkgevers krachtens art. 1638 *x*	1638 x	III, 293
Zie ook bij Fonds *en* Verpleging.		
Verzet tegen de voldoening van loon aan een minderjarige	1638 f	III, 53 v.
Verzoekschrift als inleiding van het geding	125 b Rv.	IV, 311—317, 329 v.
Vrijdom van zegel voor het —	125 b Rv.	IV, 313 v.
Indiening van het — ter griffie van het kantongerecht	125 b Rv.	IV, 313 v.

	Art.	Deel en Bladz.
Verzoekschriften betreffende het wetsontwerp		IV, 447—470
Voedsel. Vaststelling van het loon in —	**1637 p, 2°.**	II, 4 v.
Voeging. *Zie bij* Collectieve Arbeidsovereenkomst.		
Voldoening. Van het loon aan minderjarigen	**1638 f**	III, 45—53
Van het loon aan derden	**1638 f**	III, 45—53
Van het loon aan de gehuwde arbeidster	**1638 f**	III, 45 v.
Van het loon in verband met bepalingen der Kinderwetten	**1638 f**	III, 52 v.
Van stukloon. *Zie bij* Stukloon.		
Van het loon wanneer het in geld is vastgesteld	**1638 h**	III, 70—99
Van het loon wanneer het in andere bestanddeelen dan geld is vastgesteld	**1638 i**	III, 99—100
Onwettige — van het loon	**1638 j**	I, 160, 238, 242 II, 63, 79, 93 v., 121, 178 III, 80, 93 v., 100—109
Volmacht. Van minderjarigen. *Zie bij* Minderjarigen.		
Tot invordering van het loon	**1638 f** **1638 g**	III, 45—53 III, 53 v.
Voorbereiding en behandeling van het wetsontwerp		I, 17, 70, 263—293
Voorschotten. Schuldvergelijking met — op het loon	**1638 r, 6°.**	III, 198 v., 205
Voorschriften omtrent het verrichten van den arbeid	**1639 b**	I, 402, 450 v., III, 401, 402
Voortbrengselen. Vaststelling van het loon in — van het bedrijf	**1637 p, 4°.**	II, 4 v.
Voortgezet onderwijs voor minderjarige arbeiders	**1638 w**	III, 286—292
Voortzetting van eene dienstbetrekking, voor bepaalden tijd aangegaan.	**1639 f**	IV, 5 v.
Voorwaarden. Regeling der — der arbeidsovereenkomst		II, 435
In de volmacht van een minderjarige. *Zie bij* Minderjarigen.		
Bij de ontbinding der arbeidsovereenkomst	**1639 w**	IV, 266 v.
Vreemd geld. Voldoening van loon in —	**1638 h**	I, 76 II, 22, 29, 44, 50, 54 III, 70—99
Vrouw. De gehuwde — als werkgeefster. *Zie* Huishouding.		
De gehuwde — als arbeidster	**1637 f**	I, 347—378 III, 45 v. IV, 66 v., 71 v., 76 v., 81 v., 411.
Beschikking door de gehuwde — over haar loon	**1637 f**	I, 16, 350 v., III, 46 v.
Bewilliging van den man eener gehuwde —	**1637 f.**	I, 297, 347 v.
Bijstand van den man eener gehuwde —	**1637 f**	I, 347 v.
Ontbinding door den kantonrechter van eene arbeidsovereenkomst, aangegaan door eene gehuwde —		I, 348 v. IV, 66—85
Gevallen waarin die ontbinding kan verzocht worden		IV, 65 v., 70, 77
Gevallen waarin het verzoek niet wordt ingewilligd		IV, 68 v., 70, 77
Oproeping en verhoor ter zake van die ontbinding		IV, 66 v., 71, 75
Verdiensten der gehuwde — en de Faillissementswet	**21, 2° F.**	IV, 411
Voldoening van haar loon aan de gehuwde — zelve	**1638 f**	III, 45 v.
Waardeering van loon	**1637 r**	II, 77, 89 v.
Waarschuwing in verband met dringende redenen voor ontslag van een arbeider	**1639 p, 3°, 7°, 8°.**	IV, 125 v., 130.
Weide. Het gebruik van eene — als loon	**1637 p, 5°.**	II, 4 v.
Weigering. Hardnekkige — om te voldoen aan redelijke bevelen des werkgevers	**1639 p, 10°.**	IV, 117 v.
Werk. Aanneming van —. *Zie* Aanneming van werk.		
Werkgever. Economische positie van den —		I, 11, 13, 59
Verplichtingen van den — in het algemeen	**1638 z**	I, 62 v., II, 436, 437 III, 283, 306, 312, 374—383, IV, 30, 37, 295
Zie ook bij Arbeid, Bedreiging, Bedrijf, Beleediging, Beperking door den rechter, Beschadiging, Beslag, Boekhouding des werkgevers, Concurrentie-beding, Dood, Dringende redenen, Getuigschrift, Gevaar, Huis des werkgevers, Huishouding, Kostgeld, Loon, Meesters, Mishandeling, Onrechtmatige daad, Opzegging, Orde, Uitgaven, Uitsluiting, Verhindering, Verleiding, Verpleging, Verzekering, Weigering *en* Werkzaamheden.		
Werking. Het in — treden van de wet op de arbeidsovereenkomst	**Slotbepaling.**	IV, 432, 482
Het in — treden van de wet van 20 Juni 1908 (*Staatsblad* n°. 207)		IV, 434, 443 v., 482
Werkstaking. Het karakter van —		I, 22, 32, 46, III, 407 v., 512, IV, 19, 114, 120 v., 130 v., 158 v., 184 v.
Zie ook bij Staangeld.		

	Art.	Deel en Bladz.
Werktuigen. In het bedrijf des arbeiders als loon	**1637 p, 4°.**	II, 4 v.
Gebruik en onderhoud van — als loon	**1637 p, 5°.**	II, 4 v.
Aankoop van — door den arbeider	**1637 s**	II, 123 v., 130 v.
Schuldvergelijking met den huurprijs van —	**1638 r, 4°.**	III, 198 v., 205
Inrichting en onderhoud van —	**1638 x**	III, 292 v.
Werkverschaffing. *Zie* Liefdadigheid.		
Werkzaamheden van den werkgever als loon	**1637 p, 6°.**	II, 4 v.
Wetenschappelijke balans	**1638 n**	III, 147
Wettelijke Interessen. *Zie* Rente.		
Wettelijke Vertegenwoordiger. *Zie bij* Minderjarige, Ontbinding *en* Verzet.		
Winkelnering. Verbod van gedwongen —	**1637 s**	I, 15, 59, 66, 75, 117, 166, 215, 217, 240 II, 56, 62, 122—171 III, 108, 124
Rechtsgevolgen van een beding van gedwongen —	**1637 t**	I, 238, II, 140 v., 149 v., 171—194, 358 v.
Winst. Loon, afhankelijk van de — in des werkgevers onderneming behaald	**1638 e**	III, 18 v., 22—44
Woning. Gebruik van eene — als loon	**1637 p, 5°.**	II, 4 v.
Schuldvergelijking met den huurprijs van eene —	**1638 r, 4°.**	III, 199 v.
Woonplaats van inwonende arbeiders. Exploiten uitgebracht aan de — van inwonende arbeiders	**79**	I, 297
Woord. Het — des meesters als bewijsmiddel	**4, 10°, Rv.**	IV, 284—285
Wijziging van het reglement. *Zie bij* Reglement.		IV, 273 v.
Wijzigingen. Opgave der belangrijkste —, naar aanleiding van het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer in het wetsontwerp aangebracht		I, 264
Zeden. Vereischten der goede — ten aanzien van de inwoning van arbeiders	**1638 t**	III, 263 v.
Zegel. Vrijdom van — voor de arbeidsovereenkomst, enz.	**1637 ij**	I, 338, 339 II, 412—415, IV, 347 v.
Vrijdom van — voor het inleidend verzoekschrift aan den kantonrechter	**125 b Rv.**	IV, 311, 313 v.
Vrijdom van — voor requesten en rechterlijke beschikkingen	**872 Rv.**	IV, 347—357
Zegelrecht, verschuldigd voor het neder te leggen reglement	**1637 j**	II, 412
Zetbazen des werkgevers. *Zie* Winkelnering.		

	Art.	Deel en Bladz.
Ziekenfondsen. *Zie* Fondsen.		
Ziekenhuis. *Zie bij* Verpleging.		
Ziekte of ongeval. Behoud van aanspraak op loon bij —	**1638 c**	I, 15, 142 v., 230, II, 442—612
Opzet of onzedelijkheid in verband met het behoud van aanspraak op loon bij —		II, 442 v., 451, 499, 553, 571 v., 583, 586, 590, 593
Behoud van aanspraak op loon gedurende betrekkelijk korten tijd bij —	**1638 c**	II, 442, 447, 494, 510, 570, 575 v., 584, 588 v., 594 v., 604, 606.
De opzeggingstermijn in verband met het behoud van aanspraak op loon bij —	**1638 c**	II, 453 v., 470, 505, 511, 573 v.
De zg. Karenz-tijd in verband met het behoud van aanspraak op loon bij —	**1638 c**	II, 463, 495, 516, 531, 535 v., 546 v., 577 v., 585, 589, 601 v., 611
Valsche inlichtingen omtrent lichaamsgebreken en het behoud van aanspraak op loon bij —	**1638 c**	II, 465, 499, 505, 579, 587, 591
Ziekteverzekering in verband met het behoud van aanspraak op loon bij —	**1638 c**	II, 467, 473 v., 480 v., 487, 493, 498, 508, 512 v., 517 v., 530 v., 546 v., 551, 563, 606 v.
Aggravatie en simulatie in verband met het behoud van aanspraak op loon bij —	**1638 c**	II, 463, 468, 477, 500 v., 512, 549, 552, 602
Gewoonte of plaatselijk gebruik in verband met het behoud van aanspraak op loon bij —	**1638 c**	II, 581, 583, 588, 591, 594
Rechtsovertuiging nopens het behoud van aanspraak op loon bij —	**1638 c**	II, 506 v., 518, 602, 607, 610
Uitkeering van loon aan arbeiders in Rijksinrichtingen in geval van —	**1638 c**	II, 602, 605 v., 611
Als dringende reden voor den arbeider voor beëindiging der dienstbetrekking	**1639 q, 10°.**	IV, 152 v.
Zie ook bij Verpleging.		
Ziekteverzekering. *Zie bij* Fonds *en* Ziekte of ongeval.		

	Art.	Deel en Bladz.
Zondagen. Arbeid op —.	**1638 w**	III, 137 v., 286—292
Plaatselijk gebruik betreffende het arbeiden op —	**1638 w**	III, 287 v.
De Zondagswet en de civielrechtelijke bepaling betreffende het arbeiden op —	**1638 w**	III, 290 v.
Verzoekschrift van den Nederlandschen Boerenbond betreffende het arbeiden op —	**1638 w**	III, 291
In verband met de verhooging van het loon wegens te late uitbetaling	**1638 q**	III, 177 v.
Verbod van uitbetaling van loon op —		III, 137—144

Zondagswet. *Zie bij* Zondagen.

VERBETERINGEN.

EERSTE DEEL.

Bladzijde 197. De 22e regel v. b. en volg. tot en met den 31en regel v. b., aanvangende met de woorden „Het zou voor vele gezinnen . . . .” en eindigende met de woorden „Burgerlijk Wetboek”, worden vervangen door het hier volgende:

Het recht om eenvoudig een nieuwen last op te leggen aan duizenden en duizenden gezinnen, dat recht hebt gij niet. Gij voert er geen degelijken grond voor aan. Ik heb daarvan in de stukken dan ook niets gelezen.
Het kan zijn dat wij, nu het debat afgeloopen is, misschien uit den mond der Rapporteurs zullen vernemen, dat er inderdaad allerlei groote bedenkingen zijn aan te voeren, waarvan het bestaan niet in dit debat vermoed werd. Maar in de Memorie van Toelichting heeft de Minister zelf geen enkele afdoende reden aangevoerd waarom wij eigenlijk moeten afwijken van het bestaande recht op dit punt. Ik zeg daarom: als het bestaande goed is, moet men er niet van afwijken.

VIERDE DEEL.

Bladzijde 274. De 25e regel v. b., thans luidende: „lid, en 1951”, wordt vervangen door het volgende:

lid, en 1951, behoudens dat in art. 1951 in plaats van „dienstboden of bedienden” wordt gelezen „arbeiders in dienst van partijen”.

Bladzijde 433. Aan het slot van den 11en regel v. b. wordt het volgende toegevoegd: (**Staatsblad no. 207**).

INHOUD VAN HET VIERDE DEEL

VIJFDE AFDEELING.

(Vervolg.)

Bladz.

Art. 1639 *e* B. W. 1
Art. 1639 *f* B. W. 5
Art. 1639 *g* B. W. 7
Art. 1639 *h* B. W. 11
Art. 1639 *i* B. W. 12
Art. 1639 *j* B. W. 42
Art. 1639 *k* B. W. 43
Verworpen art. 1639 *k bis* B. W. . . 49
Art. 1639 *l* B. W. 57
Verworpen art. 1639 *m* B. W. . . . 65
Art. 1639 *m* B. W. 85
Art. 1639 *n* B. W. 89
Art. 1639 *o* B. W. 93
Art. 1639 *p* B. W. 117
Art. 1639 *q* B. W. 151
Verworpen art. 1639 *r bis* B. W. . . 166
Art. 1639 *r* B. W. 168
Art. 1639 *s* B. W. 179
Art. 1639 *t* B. W. 182
Art. 1639 *u* B. W. 239
Art. 1639 *v* B. W. 241
Art. 1639 *w* B. W. 256
Art. 1639 *x* B. W. 267

Artikel III.

Art. 1640 B. W. 269
Art. 1641 B. W. 270
Art. 1642 B. W. 270
Art. 1643 B. W. 271
Art. 1644 B. W. 271
Art. 1646 B. W. 271
Art. 1648 B. W. 271
Artt. 1648 en 1652 B. W. 271

Artikel IV. 272

Art. 1940 B. W. 273
Art. 1951 B. W. 273
Art. 2005 B. W. 276
Art. 2006 B. W. 276

Bladz

Artikel V.

Art. 754 W. v. K. 282

Artikel VI.

Art. 4, 10°. W. v. B. Rv. 284
EERSTE AFDEELING 285
TWEEDE AFDEELING 285
Art. 125 *a* W. v. B. Rv. 293
Art. 125 *b* W. v. B. Rv. 311
Art. 125 *c* W. v. B. Rv. 317
Art. 125 *d* W. v. B. Rv. 334
Art. 125 *e* W. v. B. Rv. 334
Art. 125 *f* W. v. B. Rv. 345
Art. 872 W. v. B. Rv. 347
Art. 874 *a* W. v. B. Rv. 357

Artikel VII.

Art. 39, 3°. R. O. 376

Artikel VIII.

Art. 21, 2°. Faill. 411
Art. 40 Faill. 412
Art. 233, 5°. Faill. 412

Overgangsbepalingen.

Artikel I 414
Artikel II 429

Slotbepaling. 432

Wet van 20 Juni 1908 (Stbl. n°. 207) 433
Aanhangsel tot het Derde Hoofdstuk, B. Bedienaren van den Godsdienst 445
Bijlage A. Verzoekschriften 447
Bijlage B. Koninklijke Besluiten . . 471
Bijlage C. Plaats der artikelen van het Ontwerp-Drucker 483
Bijlage D. 484
Bijlage E. 485
Alfabetisch Register 487
Verbeteringen 517